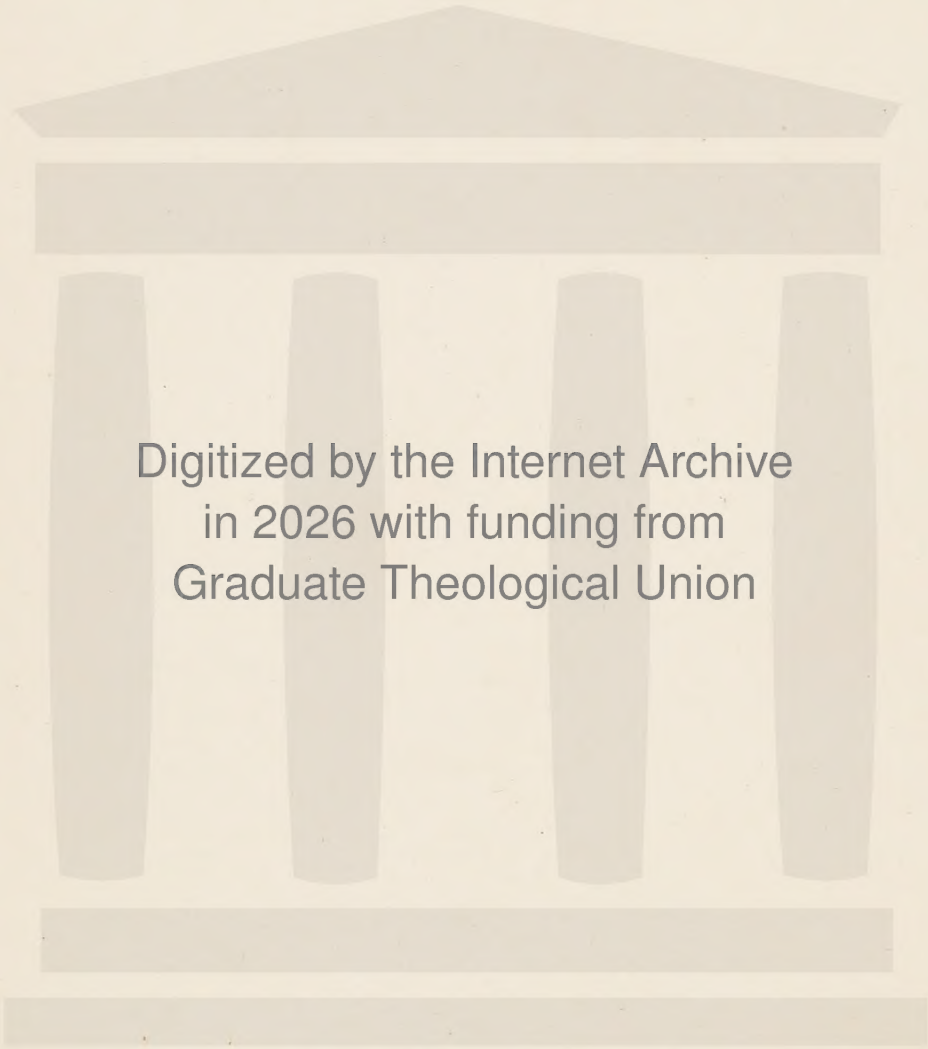
Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
Graduate Theological Union

https://archive.org/details/theologiamoralis13anto

239.02

Tom I Pars 2 after p 163
" II " 1 " " 171

IHS
Dogmata, quę morum celebres docuere Magistri,
Lector, in hoc uno conspice lecta viro.

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

A. R. P. PAULO GABRIELE ANTOINE S. J.

PRIMUM CONCINNATA

Dein notis & Appendicibus potissime ad Sacros Christianorum Ritus, & Ecclesiæ Orientalis disciplinam spectantibus amplificata

A. R. P. PHILIPPO DE CARBONEANO

DEMUM

A. R. P. BONAVENTURA STAIDEL MIN. CON.

AD UTILIOREM PAROCHORUM, ET CONFESSARIORUM USUM, tum præsertim ad STUDIOSAM JUVENTUTEM plenius informandam aucta, & illustrata copiosis accessionibus magna ex parte depromptis ex

S. THOMA AQUIN. & S. BONAVENTURA CARDIN.

NEC NON EX PASTORE & MAGISTRO SUPREMO

BENEDICTO XIV. & CLEMENTE XIII.

EDITIO POSTREMA ABSOLUTISSIMA

IN VI. TOMOS DISTRIBUTA,

Cui accedunt quamplures Recentiores Adnotationes necessariæ ad Auctorem magis, magisque elucidandum, uti ex Novissima Præfatione colligitur, nec non loca Theologica ex

MELCHIORE CANO DESUMPTA.

TOMI I. PARS I.

et Tom. II Pars I

Property of
CLgA
Please return to
Graduate : [illegible]nical
Union Library

ALMA COLLEGE
239.02
LIBRARY
AN 88
Alma, California

VENETIIS MDCCLXX.
TYPIS ANTONII ZATTA
SUPERIORUM FACULTATE ET PRIVILEGIIS.

5695

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. *F. Filippo Roſa Lanzi* Inquiſitor Generale del Santo Officio di *Venezia* nel Libro intitolato: *Theologia Moralis univerſa a R. P. Paulo Gabriele Antoine primum concinnata &c. Tomi* 5. *ſtampati*, non v' eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi; concediamo Licenza ad *Antonio Zatta* Stampator di *Venezia* che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 24. Novembre 1768.

(ANGELO CONTARINI PROC. RIFORM.

(ALVISE VALLARESSO RIFORM.

(FRANCESCO MOROSINI 2.° CAV. PROC. RIFORM.

Regiſtrato in Libro a Carte 364. al Num. 2601.

Davvide Marchesini Segretario.

Regiſtrato al Magiſtrato alla Beſtemmia in libro a Carte 5.

Andrea Grattarol Segretario.

SS.

SS. D. N. BENEDICTO XIV.
PONTIFICI OPTIMO MAXIMO.

FR. PHILIPPUS DE CARBONEANO ORD. MIN. OBS.

NOVAM hujuſce Theologiæ Moralis Editionem, Nomini inſcriptam Tuo, BEATISSIME PATER, in publicam emittere lucem conſtitui; quod tantum ei ex Te, hac in Editione, decoris & ornamenti acceſſerit, ut quidquid in ea perfectum ſit atque optimum, id tuum jure meritoque dicatur. Ut enim præteream, me ad novam hanc procurandam impreſſionem ex magna illa motum fuiſſe exiſtimatione, quam huic Theologiæ judicium illud Tuum conciliaverat, quo præ ceteris digna habita eſt, quæ in Collegio de Propaganda Fide Adoleſcentibus ad Sacras Miſſiones deſtinandis explicaretur, Tua doctrina eſt, PATER BEATISSIME, qua ambigua quæ ſunt, explicantur, & confirmantur; quæ obſcura videbantur, clarius, & luculentius exponuntur; & qua, ea ſupplentur, quæ quamquam Confeſſariis, aliiſque ſcitu ſint neceſſaria in hac tamen Theologia deſiderabantur. Nec iis tantum in ea ita ordinanda, & perficienda ſum uſus, quæ a Te, ſive pro Ethicæ Chriſtianæ puritate ſarta tecta ſervanda; ſive pro tollendis abuſibus & inſtauranda Eccleſiæ diſciplina, ac divino cultu ampliando, decreta ſunt & conſtituta; verum etiam perutili illo Tractatu tuo de Synodo Diœceſana, ex quo plura deprompſi, quæ propriis addita locis, opus mirifice illuſtrant, ornant, & augent. Quam ob rem vel ex hoc unice opere poterit quiſque conjicere, quot ad Petri Cathedram evectus pro Dei augenda gloria ſubieris labores; quam bene, maximam, qua polles, eruditionem atque ſapientiam, ad Sacrorum Miniſtros inſtituendos, conſervandam, tuendam, ampliandamque Religionem aptaveris; qua denique induſtria, fidelium omnium animas per rectam æternæ ſalutis viam ad cæleſtem gloriam perducere ſtudueris: Hinc Paſtores habent curæ & ſollicitudinis Apoſtolicæ exemplum: Hinc viris omnibus Eccleſiaſticis patet, qua ratione, miſſis vanis & inutilibus, ad ſolidiora, tuta & neceſſaria Sacrarum litterarum ſtudia incumbere oporteat: Hinc denique Chriſtiani omnes, & regulas diſcent, ad quarum normam, cum Religionis functiones, tum mores componere debeant ſuos, ac perpetuo movebuntur, ad Deum exorandum, ut Te Summum Paſtorem, totius Eccleſiæ bono, diu ſoſpitem, incolumemque conſervet.

IN NOVISSIMAM HANC MEAM SEXTAM EDITIONEM

Recurrente hoc Anno MDCCLXX. publici juris factam, iterum auctam, mendisque accuratissime expurgatam,

MONITUM.

CUM jam postremæ meæ Editionis in lucem emissæ hujusce P. ANTOINII, *sub anno* MDCCLXIX. *Theologiæ, præter spem, nulla reliqua apud me supereſſent exemplaria, eo me adductum esse arbitratus sum, ut statim eam iterum typis mandarem, ut assiduis studiosorum petitionibus possem facere satis. Et revera neminem latet, nisi sit a libris omnino alienus, quod cum primum celeberrimus Auctor Opus hoc ad usum Parochorum perfectum publici juris Nanceii feciſſet, dum esset Universitatis Mussipontanæ Rector, omnium in se doctissimorum Virorum oculos convertit, adeo ut & eum suspicerent, & in omnem posteritatem sibimet optime consuluisse præsentirent. Inter eos præcipue Doctores Sorbonici minime dubitarunt, quin testarentur, Opus ipsum egregium, brevitatem conjungens cum claritate, & integritate, certioribus innixum fundamentis esse, Scriptura Sacra, Sanctorum Patrum auctoritate, Conciliorum cum OEcumenicorum, tum particularium definitionibus, juris utriusque regulis ac placitis, praxi & usu Ecclesiæ, præstantissimorum Theologorum sententiis, nec non rationum solidiorum momentis gravioribus. Quid plura? ni malis addere, in eo a vitioso aliunde utroque extremo caute prudenterque Auctorem recedere, nimia videlicet relaxatione, & majori, quam par sit, severitate, mediam constanter ineundo viam, eamque certiorem, & tutam.*

Ut primum in Italiam pervenerunt istiusmodi Theologiæ exemplaria, haud mirum, si hæc una præ cæteris a Summo, & Sapientissimo BENEDICTO XIV. *fel. rec. electa fuerit, dignaque habita, ut post Gallicas Editiones Romæ iterum excuderetur, & in Collegio de propaganda Fide adolescentibus ad Sacras Missiones destinandis explicaretur. Atque hoc in causa fuit, cur primum Fr.* PHILIPPUS DE CARBONEANO *Ord. Min. Obs. eam provinciam susceperit, ut quæ ambigua erant explicaret, & confirmaret; quæ obscura videbantur, clarius & luculentius exponeret, eaque suppleret, quæ desiderabantur. In his ita explendis doctissimus* CARBONEANUS *non tantum iis usus est, quæ ab eodem Summo Pontifice, sive pro Ethicæ Christianæ puritate sarta tecta servanda, sive pro tollendis abusibus, & instauranda Ecclesiæ disciplina, & divino cultu ampliando decreta fuerant, & constituta; verum etiam perutili illo Tractatu* de Synodo Diœ-

ceſa-

ceſana, *ex quo plura deprompſit, quæ propriis addita locis Opus mirifice illuſtrarunt, ornarunt, auxeruntque.*

Hujuſmodi fuit P. PHILIPPI DE CARBONEANO *labor atque cura; ſicque ornata perfectaque tum Romæ, tum Venetiis prodivit* ANTOINIANA *Theologia Moralis, donec poſtremis annis alterum, eumque inſignem Doctorem, Patrem nimirum* BONAVENTURAM STAIDEL, *quamplurimorum acceſſionum auctorem nacta eſt. Quam ſit ipſe bene de litteraria Republica meritus, jam aliunde conſtat; nec eſt neceſſe, ut hoc loco ſubjiciam ipſius additamenta, ut pote quæ univerſa ex* DIVO THOMA AQUINATE, *ex Seraphico* S. BONAVENTURA, *ac ex* Conſtitutionibus Pontificiis, *præcipue prælaudati* BENEDICTI XIV. *fuere deprompta. Non mirum igitur ſi tot acceſſionibus aucta in magnam excreverit molem, & eo uſque progreſſa ſit, ut VI. Tomos conficiat.*

Sed ad me redire fas ſit. Quoniam in præcedentibus Editionibus triplici uſus ſum characterum forma, adeo ut nec ANTOINII *genuinus textus, nec* CARBONEANI *appareret, in iis præcipue locis, in quibus præpoſita quæſtione dicitur* Nota, *qui* ANTOINIANI *ſunt, & cum* CARBONEANI *characteribus confunduntur; in hac, quæ eſt magnificentior, eandem typorum formam in utroque proſequutus ſum, cum hac tamen diſtinctione, quod textui* CARBONEANI *præmittitur hoc ſignum* ✠, *cumque eo clauditur. Porro ut res, quæ ad* P. STAIDEL *pertinent, ob oculos haberentur, minori uſus ſum typorum forma, ut videre eſt in notis, quæ ſubjiciuntur pagellis; iiſque etiam characteribus diſtinxi Diſſertationes, & notas præpoſito ſigno* §. *Præterea aliquot in locis additæ ſunt quædam notæ, ad explicandas amplius, illuſtrandaſque res, quæ ob brevitatem nimiam cenſura notandæ videbantur; loca item Theologica ex* MELCHIORE CANO *depromta, & excerpta, ex quibus fontes Theologiæ exhauriuntur, libenter adjeci. Inſuper ad majorem elegantiam, majeſtatemque ſervandam, ſingulis tractatibus figuras æneas præponere curavi, quæ cum iis, de quibus agitur, relationem habent. Sicque factum eſt, ut faventibus Superis, nec quid auctius, nec quid ornatius optari queat.*

MINO-

MINORITÆ CONVENTUALIS

PRÆLOQUIUM

AD LECTOREM.

Unt pro more multa ac varia, de quibus ſingillatim admonendus es, Humaniſſime Lector, priuſquam noſtra evolvere incipias, aut de Opere univerſo pene in aliam formam nunc mutato pronuncies. Haud mora eadem præfaturo mihi non videtur neceſſarium vel in Auctoris laudes excurrere, vel Operis dignitatem enarrare; quandoquidem Viri rerum Theologicarum conſultiſſimi jamdiu qua voce qua ſcriptis & illas perſecuti ſunt, & hanc commendarunt. Quod præconiorum caput eſt præcipuum, illud ſic paucis perſtrinxit Illuſtriſſimus Joſephus Palma Archiepiſcopus Lucenſis in Paſtorali Epiſtola mutuata ab Eminentiſſimo Præſule, qui nuperrime tenuit Ariminenſem lituum: *Inter recentiores eſt valde celebris Theologia Dogmatica Moralis P. Antoine S. J. Siquidem Romæ fuit ſæpius edita, a multis Scholis & Academiis ſuſcepta, atque in Schola de Propaganda Fide etiamnum traditur: utpote quæ magis aliena a laxis opinionibus, quibus plerumque ſcatent Caſuiſtarum libri, quos idcirco circumſpecte admodum oportet adhibere.* Hunc maxime ob finem Vindobonenſis Archiepiſcopus, & Cardinalis Migatius nominis fama celebratiſſimus (ut plures alios reticeam Antiſtites pervigiles) noviſſime juſſit, ut in ea Regia Cæſarea Univerſitate *Clerici morum Regulas hauriant ex Gabr. Antoine e S. J. Theol. Morali* (*a*). Ad rem noſtram accedamus.

In primis novam hanc adornare editionem Antoinianæ Theologiæ compulit raritas exemplarium, uno jam abhinc anno penitus diſtractorum. Occaſione vero iſta cur de novis additionibus cogitaverimus, multa fuerunt in cauſſa. Primo ipſa per ſeſe Auctoris Theologia, quantumvis præſtans & proficua, non eſt tamen numeris omnibus adeo abſoluta, ut ſubſidiariam manum omnino excludat; utique ob communem illam rationem, quia fœtus hominis eſt, iſque Divino afflante Spiritu haud productus. Ex quo obiter intelligitur, eam a nonnullis fruſtra in invidiam abduci prætextu quarumdam rigidiorum ſententiarum, quas complectitur. Secundo etſi Auctoris textui ingens acceſſerit & lumen & decus ex iis, quæ poſtmodum geminato labore adjecta ab Eruditiſſimo P. Carboneano, nihilominus cum hic magna ex parte operatus ſit inſtitutioni Adoleſcentum, qui in Pontificio Collegio de Propaganda Fide ſacris Miſſionibus obeundis aptantur, ac propterea diligenter compilarit, quæ ad Chriſtianorum ritus, & Orientalis Eccleſiæ diſciplinam pertinent; cum item quæ protulit pure moralia, ad particulares materias referantur ferme omnia; ideo ipſum magis Urbi quam Orbi conſuluiſſe dilucet, ſicque non tam expleviſſe quam excitaſſe deſiderium aliorum Studioſorum, qui de Miſſionibus nullatenus ſolliciti non niſi morales eaſque uberes exoptant notationes. Sane ut hujuſmodi expectationi communi tandem ſatis fieret, ſimulque exacte compleretur, quod neceſſario faciendum pridem judicarant Sapientiſſimi Triumviri Romani, Sergius, Carboneanus ipſe, ac Moya (*b*), cœperunt procul hinc ſerio cogitare perdocti aliqui: idque reipſa perfectum nunc cerneretur, niſi Tridentinam Sedem nuper reliquiſſet, qui modo in Paſſavienſi eminet Leopoldus Erneſtus Firmianus, nobilitate, doctrina, religione, ma-

(*a*) In fin. Prolegom. ad Catech. Rom. Edit. Vindobon. (*b*) Vid. infra §. 2. Approbat. hujus Operis.

magnanimitate, beneficentia præſtantiſſimus Antiſtes. Tertio eidem Morali Theologiæ momentoſum quid præterea deeſſe deprehenditur. Ut notum eſt; initio prodiit deſtituta Tractatu omnium neceſſario ac utiliſſimo, qui *de Humanis Actionibus* ſolet inſcribi; quia nimirum Auctori placuerat materiam hanc diſcutere in priore Theologiæ ſuæ parte Scholaſtico-Dogmatica, ubi proprius locus exerte vindicandi catholicum articulum Humanæ Libertatis, a Novatoribus præſentis ævi tantopere impetitum. Deinceps quoque, tametſi ſæpius recuſa, & acceſſionibus amplificata, per Scholas vagata eſt ſine eodem Tractatu, quaſi ſine capite. Phrygio tandem conſilio in poſtrema editione fuit equidem illi præfixus; aſt talis, qualis exierat e calamo Auctoris, Polemicum potius quam Moralem Theologum agentis: quippe idcirco eſto Dogmaticis abundet doctrinis, in reliquis tamen Moralis Facultatis maxime propriis infeliciter deficit. Exinde porro conficitur, Theologiam hancce ſeorſim impreſſam, ita ſenſim increviſſe additionum alienarum mole, ut ad præſentem uſque diem caput præ ſe tulerit aut nullum, aut reliquo corpori minus conforme.

Enuntiatis cauſſis ſingulis, quæ induxerunt nos additamenta cumulare, jam obvium erit conjicere, quidnam peculiare complectatur præſens nova editio. Locavimus in fronte Operis Diſſertationem Prœmialem valde prolixam, quoniam ſimul concatenata exhibet, quæ ſunt fere omnigeni argumenti moralis, atque ad propoſitum nobis ſcopum conducentia viſa ſunt. Nimirum in ea reperire eſt, præter accuratam Humanorum Actuum expoſitionem, doctrinas multas partim ex Theologia Dogmatica, & Scholaſtica, partim ex Ethica, Pſycologia, aliiſque cognatis Diſciplinis adſcitas, quæ penitiorem progignunt eorumdem Actuum notitiam. Sparſim etiam interjecta exempla ab experientia, communique hominum converſatione petita, quibus magis perviæ & utiles redduntur theoreticæ inſtitutiones. Accedunt principia, canones, notiones generales; unde & plurium ab Eccleſia proſcriptarum Theſium tabida radix dignoſcitur; & ſeges uberrima elicitur ad illuſtranda, quæ ſubinde in particularibus Auctoris Tractatibus occurrunt perfunctorie, vel tenuiter dicta; & mens denique Studioſorum capacior efficitur, atque ita fœcundatur, ut de rebus morum nedum intra ſcholarum umbras ſubtiliter diſceptare, ſed etiam in publicis cœtibus, ſacriſque miniſteriis apte ſermocinari valeant. Quod quidem poſtremum cordi eſſe debet Clericis illis qui abſoluto licet ſtudiorum curriculo, aſſumptiſque Paſtoralibus curis, ſat curtæ ſupellectilis, ac jejuni ſenſus ſeſe paſſim produnt; quoniam in Moralibus addiſcendis, ut olim notavit Joan Gerſonius (*a*) *ad ſola ſingularia ſe totos dant, nullam ad prima principia reſolutionem facientes, eo quod vel illa neſciunt, vel negligunt, aut toti litterales ſunt, & ſine ſpiritu:* item quia parum anxii *de reponendis in armariolo mentis*, juxta monitum Doctoris Angelici (*b*), quæ ad veram ſolidamque eruditionem pertinent. In eadem Diſſertatione continentur præterea Prolegomena in univerſam Theologiam Moralem; & ſimul quædam veluti rudera ex antiquis Scholæ Proceribus deprompta, unde facili opera conſtrui poteſt peculiaris diatriba de neceſſitate, & utilitate Doctrinæ divinitus revelatæ. In quo quidem argumenti genere prorſus hoſpitem eſſe Moralem Theologum neutiquam licet: tum quia Chriſtiana morum Diſciplina maxime pendet a regulis Supernaturalis Religionis: tum quia, ſi unquam antea, hoc certe tempore excrevit progenies Incredulorum qua manifeſtorum, qua perſonatorum. Tandem adjectæ Diſputationes geminæ; altera *de Relatione actuum in Deum*, altera *de Conditionibus operis meritorii*. Auctoris porro Operi multa ſparſim interſeruimus, quæ partim Notarum, partim Diſſertationum ſpeciem habent. Singulos videlicet Tractatus, qui generales materias complectuntur, ac veluti baſes ſunt univerſæ Facultatis Practicæ, crebris operoſiſ-

(*a*) Tract. *de Sollicitud. Eccleſiaſtic.* (*b*) Opuſc. 71. *de Modo acquirendi ſcientiam.*

roſiſque animadverſionibus conati ſumus dilucidare ; tum ut inde majus adjumentum capiant quicumque avent res cognoſcere per cauſſas , ſive (ut laudatus ait Cancellarius Pariſienſis) *ſingularia caute colligere , & ſapienter reſolvere ad regulas generales* ; tum ut eorum falſa perſuaſio corrigatur , quibus Morale ſtudium videtur exigui momenti , ac permodicæ difficultatis , quod ab eodem Gerſonio (*a*) ſic negatur ; *Hanc Sapientiæ admonitionem Eccli. 3. v. 22.* quæ tibi præcepit Deus , illa cogita ſemper , *non obſervant multi Theologorum noſtri temporis , qui de moralibus quaſi de rudibus materiis ſtudere , vel inquirere non dignantur . Sciemus , inquiunt , talia , cum volumus ; cum tamen nulla ſit ad agnoſcendum bene & reſolute ſcientia difficilior propter circumſtantiarum innumeras varietates . Nec eſt aliquis tam excellentis ingenii , nec a puero in hac ſcientia tam exercitatus , qui non & quidem noviter quotidie inveniat , quod prius non ita plane cognoſcebat .* Particularibus etiam materiis quorumdam Tractatuum adjunximus non modo ſcholia deducta ex præjactis in Proœmiali Diſſertatione doctrinis , ſed Notas interdum longiores , immo & unam alteramque Diſputationem , puta de *Negotiatione Eccleſiaſticorum* , ac de *Peculio Clericorum Sæcularium* . Demum pro coronide præclara duo monumenta SS. D. N. CLEMENTIS XIII. integre tranſcripta , ſuiſque locis indita ; nimirum Epiſtola Encyclica de *Clericis Negotiatoribus* , & Decretum noviſſimum *de Indulgentiis* . Quidquid vero prius aderat ſive in textu Auctoris , ſive in Carboneanis Appendicibus , totum relictum prorſus intactum , novæ editionis Moderatoribus ita volentibus . Si mihi facultas libera fuiſſet , dempſiſſem ex priore Tomo Tractatum de *Actibus Humanis* , utpote ex dictis magis Dogmaticum quam Moralem , atque poſt additionem Proœmialis Diſſertationis hactenus deſcriptæ fere ſupervacaneum . Placuit hæc palam referre , ne quis mihi diem dicat ob molem hujus Theologiæ valde adauctam , & marſupiis aliquatenus infeſtam .

Non deerunt tamen , qui ſaltem objectabunt mihi ſtylum Aſiaticum , nimiamque Teſtimoniorum congeriem : ſicuti ex adverſo , qui de brevitate non ita ſolliciti , me potius carpant , quod ſilens præterierim aliquas Auctoris ſententias , pernicioſæ laxitatis nomine nuper ſugillatas ab exoticis Cenſoribus graviſſimis . Aſt velim priores animadvertant , me verſatum in enucleanda (*b*) *compendiaria Theologia illius Auctoris , qui nonnulla identidem habet nimia profecto brevitate , & præciſione ſcripta :* adde , qui non pauca prorſus omiſit ceteroqui apponenda , quæ ſcilicet pertinent ad notionem , & ſeriem Tractatuum , ad ſtatus Quæſtionum , ad diſtinctiones , aliaſque præliminares obſervationes . Rurſus , provinciam hanc a me ſuſceptam , non ad indulgendum eorum palato , qui moralia primoribus labris attigiſſe contenti enata ſolum occaſione de iiſdem , ut poſſunt , eloquuntur : ſed gratia potiſſime Clericorum , qui profeſſa opera ac meditato conſilio incumbunt Theologiæ Morali ordinatim ſeu addiſcendæ , ſeu interpretandæ ; & quibus interdum ingenium minus cultum , aut modica ſupellex tum ſanioris litteraturæ , tum probatorum librorum . Ad ejuſcemodi autem ſcopum conferant necne crebra Auctorum deſignatio , ampla Teſtimoniorum ſeries , ſermo magis redundans quam compreſſus , peritorum ſit judicium . Alii vero , quæſo , meminerint , inſtituti mei rationem ſat perſpicue in ſuperioribus patefactam abduxiſſe me ab ediſſertandis iis Tractatibus particularibus , in quibus extare perhibentur molles illæ ſententiæ . Tum quæ iſthæc eſt moroſitas , ut me ob alia copioſa additamenta jam delaſſatum cogant venari lepores ultra montes ?

Duo præterea criminationis loco forſan obtendentur : ſcilicet & valde aperta liberaque ſcribendi ratio de rebus etiam magnopere controverſis , & nimium frequens antiquorum Scholaſticorum uſus , quaſi SS. Eccleſiæ Patribus forent cæquandi ipſorumque intuitu vileſceret omnis doctrina recentiorum Scriptorum Moralium . Ad pri-

(*a*) Tract. *de Orat. & ejus valore.* (*b*) Vid. infra judicium Triumvir. Rom.

primam quod ſpectat, ſcitum eſt illud Ezechielis (*a*) *Væ qui conſuunt pulvillos ſub omni cubito manus, & faciunt cervicalia ſub capite univerſæ ætatis ad capiendas animas: & cum caperent animas populi mei, vivificabant animas eorum.* Nec minus decantata, quæ apud Henricum Gandavenſem leguntur (*b*) *Ubi eſt veritas ad dicendum opportuna, quam ſcilicet novit Doctor eſſe utilem atque expedientem audientibus..... ſi non, prout novit, eam dilucidat, ſed per ambages procedit, & non quæ ſentit proponit, ſed aliena, ut puto, mortaliter peccat (ſive timore, ſive odio ad talem veritatem ſic celandam perducatur) non ſolum in veritatem, ſed etiam in officium Doctoris: & non ſolum ipſe, ſed quicumque ſunt ejus promotores, inſtigatores, & fautores in hoc..... Et hoc præcipue in arduis quæſtionibus, in quibus periculum continetur; ad quas arguendo pro & contra, quaſi puteum abyſſi aperit, & veritatem non explicando ipſum non claudit.* Jam Prophetica perterrefactus comminatione, ac monito ſollemnis Doctoris imbutus cum ad ſcribendum accederem de rebus *moralibus*, in quibus non corrigiæ tantum, ut vulgo dicitur, ſed totius pellis, immo univerſi hominis vertitur ſalus, aut perditio ſempiterna, non potui non enuntiare ſincere, ac fidenter (ſepoſito quovis partium ſtudio, & ſalvo qui ſingulis Theologis, Scholiſque debetur, honore) quæcumque poſt accuratum examen ſeu vera, ſeu vero proximiora detexi; ſicque aliud nihil mihi vindicavi, quam quod a cunctis ſapientiæ amatoribus ſervandum agnovit vel Gentilis Comicus (*c*)

Haud unquam quod rectum eſt & juſtum
Silens præteribo. Quippe....
Candide ſervare decet loquendi libertatem.

Ad diluendam porro criminationem alteram hæc valebunt. Cum res, uti mox ajebam, momentoſas tractaturus in animum induxiſſem nil fere aſſerere ſine gravi teſte, eos dictorum meorum ſponſores placuit potiſſimum afferre, quos conſtat ſapientia, pietate, doctrina plurimum excelluiſſe, ut ita ſecundum Doricum adagium *lapidem ad funiculum ducerem.* Atqui tales mihi viſi ſunt primores Scholaſtici, videlicet Alenſis, Thomas, Bonaventura, Scotus, Richardus, Antoninus, Ægidius, Bacconus, Henricus, Angelus; quippe (*d*) *in antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia*; & (*e*) *traditio Magiſtrorum, ac doctrina inveterata, quaſi lex eſt.* Igitur ni' mirum, ſi ex eorum Commentariis ſedulo collegerim, quod optimum, ac veritati affine exiſtimavi. Neque idcirco in SS. Patres deliquiſſe putandus ſum: tum quia horum oracula præcipuo loco a me commendata, atque etiam prolata, ubi occurrebant ſcopo meo congruentia: tum quia Scholaſtici illi Principes ex horum fontibus maxime potarunt. Unde S. Ignatius Loyola (*f*) ipſos præſertim hoc nomine commendat, quod *Scripturæ Sacræ, & veterum Auctorum ſcriptis, Conciliorum ſanctionibus, & variis Eccleſiæ Sanctæ conſtitutionibus, ad ſalutis noſtræ ſubſidium feliciter utantur.* Tale methodum ſectando mens dumtaxat fuit ab iis procul recedere, qui poſteriori ætate auſi ſunt edicere (*g*) *Doctrina fidei a Veteribus, doctrina morum magis a Junioribus petenda. De ſententia Doctorum antiquorum verum ſciri non poterit, niſi ipſe Thomas, aut Auguſtinus, aut alii excitentur a mortuis. Hæc objectio opinio nova videtur, doctum urgere nequit, nam tota Moralis Theologia nova eſt.* Ceterum vetuſtis Magiſtris ſæpius adjunxi & recentiores præcipuos, tum Canoniſtas tum Theologos: puta Covarruviam, Fagnanum, Gonzalez, Molinam, Pirrhingium, Anacletum, Navarrum, Sylvium, Pontium, Suarezium, Hennum, Cuniliatum, VVigandum, Coletum, alioſque; ut propterea Plinianum illud (*b*) jure uſurpare poſ-

(*a*) Cap. 13. verſ. 18. (*b*) Quodl. 10. qu. 16. (*c*) Ap. Clem. Alexandr. lib. Strom.
(*d*) Job. cap. 12. verſ. 12. (*e*) Salvian. lib. 5. *de Providen.* (*f*) Lib. *Exercitat. ſpirit.* mihi pag. 267.
(*g*) Inter Propoſit. damnat. a Cler. Gallican. Univerſit. Pariſ. & Lovan.
(*h*) Ap. Fagnan. in cap. *Ne innitaris*, num. 351.

poſſim: *Sum ex his, qui miror antiquos; non tamen noſtrorum temporum ingenia deſpicio.* A nominandis autem noviſſimis quibuſdam Scriptoribus, alioqui famigeratis eruditiſque, religioſe abſtinui; quoniam, cum inter ſe acriter digladientur, pædagogo monſtrante vel puerulus a Martiali didici, *fumantem urſi naſum non tentare.* Loquar apertius: *cum omnibus, ſi fieri poteſt, pacem habere* (*a*) peropto, ac ſi per vires liceret, pacem inter omnes etiam conciliare. Profecto ob hunc maxime finem ſtatui, frequenter eloqui verbis, ſenſibuſve Benedicti XIV. quem utpote univerſalis Eccleſiæ Magiſtrum, avitæ diſciplinæ Reſtauratorem, ſacri Juris omniſque Eccleſiaſticæ ſcientiæ Illuſtratorem, non poſſunt non ſuſcipere, revereri, ſectari Cordati quique. Eodem plane ductus conſilio (ut nova ſimul, ac vetera proferrem) duorum priſcorum Doctorum graviſſima documenta paſſim adjunxi, Angelici videlicet & Seraphici; qui nedum in Scholis ſcientiam diſſeminarunt, ſed etiam tamquam lucernæ ſuper candelabrum poſitæ in Domo Domini effuderunt quaſi flumen ſapientiam, & reliquerunt illam omnibus quærentibus veritatem. Non hic porro litem ingredior a recentibus Criticis (*b*) Venetæ Vineæ intentatam de veritate plurium Opulculorum, quæ deinceps invenies a me citata ſub nomine S. Bonaventuræ ſecundum vulgatas editiones, ſenſumque magis communem. His etenim ſtare Moralem Tractatorem e Criticis ſolutum diſquiſitionibus omnino par fuit; præſertim cum fama ferat, proditurum inſignem Agnatum Tranſalpinum ipſorum Cenſorum, qui adornata nova editione Operum Seraphici Doctoris ſtrenue demonſtrabit, eam Vineam, utpote Ovdiniano conſperſam cinere, ſpinas magis quam uvas præter expectationem feciſſe.

En ſingula, Erudite Lector, quæ mihi viſa ſunt neceſſario nuntianda hoc ipſo in limine, ut conſilii ſtudiique mei ratione ex toto perſpecta ſimul & univerſi Operis ſeriem, atque œconomiam uno velut obtutu apprehendas, & pro ſingulari tua humanitate ac benevolentia meum qualemcumque laborem boni conſulas. Sed quidnam dicam vobis, novella Clericalis Ordinis germina, Sacræ Theologiæ Moralis Candidati? Habetis doctrinam ſapientiæ, & diſciplinæ, quam Auctor inclytus ſcripſit in ſuo Codice, illam naviter addiſcite, quippe (*c*) *doctrina bona dabit gratiam.* Tum ipſa vita eamdem exprimere pro viribus conamini. Nam ex M. Baſilio (*d*) *qui Philoſophiam verbo tenus apud alios manentem, facto confirmavit, ſapit ſolus; reliqui velut umbræ volitant.* Multa præterea ſanæ frugis, & exquiſitæ eruditionis Eccleſiaſticæ vobis ſuppeditavit Cl. Profeſſor Carboneanus. De poſtremis hiſce Additamentis, a me omnium minimo nunc inſertis, nihil decernens, finem præfandi facio verbis D. Ambroſii ſuos Inſtitutionum ſacrarum libros abſolventis (*e*): *Hæc apud vos depoſui, Filii, quæ utrum aliquid profectus habeant, vos probabitis.*

(*a*) Ad Rom. cap. 12. verſ. 18. (*b*) Vid. Diatr. Hiſtorico-Cronologico-Criticam *de Geſt. & Script. S. Bonav.* edit. Venet. 1750. (*c*) Prov. cap. 13. verſ. 15. (*d*) Serm. de Adoleſcent. (*e*) Lib. 3. Offic. in fin.

AP-

APPROBATIO MULTIPLEX.

QUandoquidem Approbationes variæ, quæ ſecundum iteratas editiones hujuſce Moralis Theologiæ diverſis in locis, diverſiſque temporibus prodiere, totidem ſunt graviſſima judicia Virorum omni exceptione majorum, quibus & Auctoris dignitas, & Operis præſtantia mirum in modum declarantur; eapropter placuit hic univerſas ſubtexere quinque paragraphis diſtinctas ſervato ordine ipſarum editionum.

§. I.

APPROBATIONES GALLICANÆ

Illuſtriſſimi Epiſcopi loci, ubi facta eſt prima editio.

SCIPIO-HIERONIMUS Dei gratia, & Sanctæ Sedis Apoſtolicæ auctoritate Epiſcopus Comes Tullenſis, S. R. I. Princeps, Regi a Sanctioribus Conſiliis &c. omnibus præſentes viſuris Salutem in Domino.

R. P. Paulus Gabriel Antoine Soc. Jeſu Presbyter S. Theologiæ Doctor, Ex-Profeſſor, & Univerſitatis Muſſipontanæ Rector, Nobis expoſuit ſe Curſum Theologiæ Moralis ad uſum Parochorum & Confeſſariorum ex methodo elaborare, ut nec prolixitas tædium, nec obſcuritatem brevitas pariat, ac tradita in eo doctrina ſanioris Ethicæ Chriſtianæ principiis innitatur. Cum vero perſpectum habeamus, tum ex quarumdam ejuſdem Operis partium lectione, tum præſertim ex relatione Doctoris Sorbonici, viri pietate & ſcientia eximii, cui Librum hunc attente legendum dedimus, non levem ex eo utilitatem percipere poſſe Parochos & Confeſſarios; Nos non ſolum hoſce Tractatus Theologicos in noſtra Diœceſi in lucem edi & doceri permittimus, ſed etiam valde hortamur omnes rebus Theologicis operam dantes, ut ſedula illorum lectione ſcientiam curandi animas, quæ eſt ars artium, ſibi comparare ſtudeant.

Datum Tulli Leucorum die 5. Octobris anno Domini 1725.

✠ SCIPIO-HIERONYMUS, Epiſcopus-Comes Tullenſis.

Reverendi Patris Provincialis.

EGo Præpoſitus Provincialis Provinciæ Campanæ Soc. Jeſu, poteſtate ad id mihi ab Admodum Reverendo Patre Præpoſito Generali ejuſdem Societatis tradita, facultatem concedo, ut Patris *Pauli Gabrielis Antoine* ex eadem Societate Liber, qui inſcribitur *Theologia Moralis &c.* trium ex ejuſdem Societatis Theologorum judicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has dedi Litteras. Argentinæ die 7. Novembris 1725.

LUDOVICUS LANGUILLE.

Cenſoris Regii.

ILluſtriſſimi D. D. Regiorum Sigillorum Cuſtodis juſſu Librum perlegi Typis editum Nanceji, anno 1731. apud Joannem Baptiſtam Cuſſon, cui titulus eſt: *Theologia Moralis Univerſa, Auctore R. P. Paulo Gabriele Antoine, Societatis Jeſu Presbytero, S. Theologiæ Doctore & ex-Profeſſore:* Opus egregium, brevitatem conjungens cum claritate & integritate, ita ut fuſiori expoſitione non egeat; nihilque in eo deſideres morum directioni & caſuum occurrentium deciſioni neceſſarium vel utile, certioribus innixum fundamentis, Scriptura Sacra, Sanctorum Patrum auctoritate, Conciliorum cum œcumenicorum tum particularium definitionibus, juris utriuſque regulis ac placitis, praxi & uſu Eccleſiæ, præſtantiſſimorum Theologorum ſententiis, necnon rationum ſolidiorum momentis gravioribus; a vitioſo aliunde utroque extremo caute & prudenter recedens, nimia videlicet relaxatione & majori quam par eſt ſeveritate; mediam conſtanter ineundo viam, eamque certiorem & tutam; ſtylo denique exaratum puro, nitido & eleganti. Nedum igitur aliquid impediat, quominus in hocce florentiſſimo, & Chriſtianiſſimo regno diſtribuatur, quin immo utiliſſimum fore exiſtimo, ſi in ipſo, majoris commodi gratia, typis quoque mandetur. Datum in Sorbona, anno reparatæ ſalutis humanæ ſeptingenteſimo ſecundo ſupra milleſimum, die vero menſis Januarii ſeptima. A. LE MOINE, Doctor & Socius Sorbonicus, Eccleſiæ Collegiatæ Sancti Benedicti Canonicus, Librorum Cenſor Regius.

Cenſoris ibidem Regii.

EX mandato Illuſtr. D. D. Regiorum Sigillorum Cuſtodis legi hanc *Theologiam Moralem*, quæ intra paucos amos typis pluries edita, ſe publica exiſtimatione non indignam probat. Ipſa

ſanis & optimis morum regulis conſtanter adhæret; e Scripturis & traditione ſua haurit momenta, quæ ad ſenſus alienos non detorquet: Evangelicam ſectatur diligenter ſeveritatem, quam argutiolis emollire aut enervare non ſtudet: nihil igitur mirum ſi hoc opus ſpectantiſſimis omnium ordinum viris probatum fuerit: itaque e re videtur illud prælo rurſus committi, ut facilius & promptius haberi queat, ac tandem e manibus excutiantur libri illi morales, qui non in ædificationem, ſed in deſtructionem ſcripti fuiſſe videntur. Datum in Sorbona die duodecima menſis Martii anno 1733. Saint AUBIN.

§. II.

UNANIME JUDICIUM TRIUM ROMANORUM THEOLOGORUM, QUI JUSSU BENEDICTI XIV. THEOLOGIAM HANC EXAMINARUNT AN. 1748.

IN Opere, quod inſcribitur, *Theologia Moralis univerſa ad uſum Parochorum, & Confeſſariorum, auctore P. Paulo Gabriele Antoine Soc. Jeſu*, nihil quidem id nobis perluſtrantibus occurrit, quominus Clericorum Seminariis, aliiſque Eccleſiaſticorum Cœtibus perlegendum provide, atque utiliſſime proponatur. Quia tamen nonnulla identidem habet nimia profecto brevitate, ac præciſione ſcripta, ea intellectu, vel Magiſtro, uti in ſimilibus compendiariis operibus accidit, indigere exiſtimamus, ne ſanæ ceteroquin Auctoris doctrinæ ad improbatos, improbandoſve ſenſus detorqueantur. Atque ita &c. Romæ 1748. Kalend. Aug.

Thomas Sergius Pior. Oper. S. Rom. Inquiſ. Conſult.

Ita & ego cenſeo Fr. Philippus de Carboneano Ord. Min. Lect. Jubil. Sac. Cong. Ind. Conſultor, Supremæ, & Univ. Inquiſit. Qualificator, & in Collegio Urbano de Propaganda Fide Philoſophiæ Profeſſor.

Ita & ego cenſeo Fr. Carolus Dominicus de Moya Ord. Min. Conv. Magiſter, in Rom. Archigym. Publ. Theol. Prof. Theologicæ Academiæ Cenſor, Collegii D. Bonav. Regens, & Rector, ac promovendorum ad Epiſcopatum Examinator.

§. III.

APPROBATIONES ROMANÆ PRO EDITIONE AN. 1752.

UT Reverendiſſimi Patris Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri juſſa facerem, operam dedi, animumque adjunxi, attente ut expenderem *Notas, Appendices, & Tractatum de Sacris Chriſtianorum Ritibus*, quibus R. P. Philippus de Carboneano Ord. Min. *Theologiam Moralem Univerſam* R. P. Pauli Gabrielis Antoine Soc. Jeſu Presbyteri, mirum in modum illuſtravit, ornavit, & auxit. Qua in re ingenue fatear oportet, me obſervare nil potuiſſe vel hilum recedens a rectis Chriſtianorum moribus, aut a ſincera eorumdem Religione. Atque adeo, nec ſine animi mei jucundiſſima voluptate, cuncta in iiſdem legendis reprehendi a Viro Clariſſimo exquiſita ac recondita eruditione referta, optimo, nitidoque rerum ordine atque delectu diſpoſita, eleganterque pertractata. Ea propter nullus dubito, quin laudabilem moralis diſciplinæ ſtudioſis quibuſcumque, & ſacris præſertim Miſſionariis, operam ille poſuit, quæ & ab omnibus probari, omniumque commodo & utilitate Typothetarum arte vulgari & mereatur, & debeat. Datum Romæ in Ædib. S. Andræ de Valle v. Kal. Jun. An. R. S. CIↃ. IC. CC. LII.

An. Franc. Vezzoſi Cler. Reg. in Archigymnaſio Rom. Hiſt. Eccleſiaſt. P.

JUſſu Rever. P. Fr. Auguſtini Urſii Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri legi Tractatus, & notas Eruditiſſimi Patris Fr. Philippi de Carboneano Ord. Min. eaſque dignas cenſeo, quæ typis edantur, cum nihil contineant Fidei, boniſque moribus contrarium, & ad ſaniorem doctrinam percipiendam ſint comparatæ. Datum Romæ in Conventu S. Mariæ ſuper Minervam die 26. Junii 1752.

Fr. Vincentius Dinelli Ord. Præd. Cathed. Caſanat.

QUÆ Vir plane doctus Philippus a Carboneano Morali Theologiæ Gabrielis Antoine e Societate Jeſu Romana hac tertia editione, apte copioſeque addidit, ea & Rever. P. M. S. P. A. Auguſtini Urſii juſſu perlegi, & vehementer probavi, & omnium lectione digna cenſeo. Romæ ex Æd. SS. Quirici & Julitæ XVII. Kal. Sept. anno CIↃ. IC. CC. LII.

F. Angelus Moncada Ord. Præd. in Coll. Urb. de Propaganda Fide Philoſophia P.

§. IV.

APPROBATIO ROMANA PRO EDITIONE AN. 1757.

OPus inſcriptum *Theologia Moralis P. Gabrielis Antoine Soc. Jeſu Presbyteri Pars altera de Sacramentis &c. Auctore P. F. Philippo de Carboneano Ord. Min. Regularis Obſervantiæ plurimum*

mum auctum, juſſus a Rever. P. F. Joſepho Auguſtino Urſio Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro diligenter legi, tantumque abfuit, ut quidquam in eo deprehenderim, quod Orthodoxæ Religionis decretis rectæque morum inſtitutioni repugnans eſſet, ut admiratus certe fuerim ſummam non Auctoris modo, ſed etiam Adnotatoris in ethicis rebus doctrinam, & facultatem. Quamobrem quum Eccleſiæ Occidentis, multoque magis Orientis Clericis utile in primis frugiferumque futurum perſpiciam, dignum arbitror, quod in lucem edatur.

Dabam ex Ædibus S. Franciſcæ Romanæ die 3. Martii MDCCLVII.

D. Aloyſius Stampa Abbas Olivetanus, Promovendorum ad Epiſcopatum Examinator, & in Collegio de Propaganda Fide Studiorum Præfectus.

§. V.

APPROBATIONES ROMANÆ PRO EDITIONE AN. 1764.

Diſſertationem quam Conventualis Theologus Operi, cui titulus: *Theologia Moralis Univerſa Auctore R. P. Paulo Gabriele Antoine*, præmiſit, Notaſque quibus varias ejuſdem Diſciplinæ partes ſparſim illuſtravit, juſſu Rever. Patris F. Thomæ Auguſtini Ricchini Sac. Apoſtolici Palatii Magiſtri diligenter perluſtrantes nihil invenimus, quod a recta Catholicæ Religionis fide, atque Morum inſtitutione deſciſcat, immo tuto ſperamus Theologi noſtri laborem fore ſummopere Clericis rerum Moralium Studioſis profuturum. Quare dignum cenſemus, ut egregium opus, toties evulgatum, iterum cum prædicta Diſſertatione, & Notis typis commendetur. Datum ex Ædibus S. Franciſcæ Romanæ die 5. Auguſt. 1764.

D. Theodorus Baroni Abbas Olivetanus.

D. Benedictus Torre L. T. Olivetanus, & S. Greg. SS. Rit. Conſultor.

Diſſertationes, & Notas, quas huic noviſſimæ Romanæ editioni Theologiæ Moralis Auctore R. P. Paulo Gabriele Antoine addidit Conventualis Theologus, jubente Rever. P. Thoma Auguſtino Ricchinio Sac. Palatii Apoſtolici Magiſtro attente perluſtravi: cumque in eis nihil, quod Catholicæ Fidei, boniſque Moribus adverſetur, offenderim, ipſas typis dari poſſe cenſeo. Datum Romæ die 21. Auguſti 1764.

D. Anaſtaſius Canzi S. Th. Lector in Collegio S. Crucis in Jeruſalem.

ACCEDIT PRÆFATIO P. PHILLIPPI A CARBONEANO PRO EDITIONE AN. 1757.

Theologia hæc prodit iterum in lucem a me aucta, & illuſtrata. In altera Editione anni 1748. præter Tractatum de Sollicitatione, & Commentarium ad Conſtitutiones, quibus Confeſſarii a Pœnitentibus nomen complicis exquirere prohibentur, nihil addidi, quod vel ex Conſtitutionibus, vel ex Tractatu de Synodo Diœceſana Benedicti XIV. depromptum non eſſet. Eo enim unice conſilio manus ad opus impoſueram, ut perutilis Supremi Pontificis doctrina, per Theologiam, quæ omnium fere manibus teritur, facilius vulgaretur; &, ut loca, quæ in ea obſcura, vel ambigua eſſent, Apoſtolicæ Sedis decretis comprobata, & ſapientiſſimi Pontificis doctrina explicata forent. Omiſi vero, quæ ad Orientalem Eccleſiam pertinerent, etſi plura occurrebant tum in Conſtitutionibus, tum in antedicto Tractatu: ea tamen ſelegi, & in adverſariis meis una cum aliis ad Eccleſiam Orientis ſpectantibus adnotavi, ut materia præſto eſſet ad Theologiam in uſum Miſſionariorum, quam Summus Pontifex elaborare me juſſerat, perficiendam. Plura enim alia ad rem hanc pertinentia collegeram ex Thoma a Jeſu, Verricello, a Breno, Goario, Allatio, Arcudio, Papadopoli, Scheliſtratio, Simonio, Renaudotio, Morino, Martene, Bruno, Aſſemanno, aliiſque viris doctis, qui de Orientalis Eccleſiæ jure, deque ipſius diſciplina, & Ritibus ſcripſerant. Decreta vero deſiderabantur a Sacris Urbis Congregationibus pro ſolvendis Miſſionariorum dubiis edita. Supplicavi, &, ut hæc quoque concederentur, Summus Pontifex benigniſſimæ annuit. Hæc omnia cum Inſtitutionibus de Sacris Chriſtianorum Ritibus, quas pro inſtruendis adoleſcentibus in Collegio de Propaganda Fide elucubraveram, neceſſariam operi perficiendo materiam ſuppeditare videbantur. Sed dum mecum ipſe de Theologia hac ad uſum Miſſionariorum conficienda cogitarem, Thomas Sergius Vir Clariſſimus monuit me nova, quam Generoſus Salomonius meditabatur hujus Theologiæ Moralis Editione, hortatuſque eſt, ut huic potius, quæ Eruditorum calculo, & communi plauſu probata eſſet, ea, quæ ad Miſſionarios pertineret, adderem, quam novam incerto eventu perficerem. Placuit conſilium, ſtatimque, ut ei morem gererem, adii Eruditum Virum Petrum Pompilium Rodota, qui pro nova Verricelli editione Decreta omnia, & alia plura circa Apoſtolicas Miſſiones collegerat, ut ea mihi pro hac exornanda Theologia concederet. Is vero, non ſolum decreta concedere, ſed velle etiam ſe mecum rei operam dare ſpopondit. Atque ita revera ſe ſe paratum exhibuit; nam præter decreta, alia etiam ad me miſit, quibus opus augeri, & illuſtrari potuiſſe arbitrabatur: ſed aliis, quæ communicare volebat, uti non potui: mo-

monuique hominem, ut deinceps ab iis parandis abſtineret, quod ea, quæ ipſe exhiberet, vel jam antea eſſent a me diligentius conquiſita & diſpoſita, vel ad opus, quod ſuſceperam, juxta initum conſilium conferre non viderentur. Uſus vero ſum decretis multis; nam nonnulla e Vericello, & aliqua ex Patre a Breno deprompſi; plura etiam acceperam a Viro Illuſtriſſimo ac Præſule Ampliſſimo Guglielmi Supremæ Inquiſitionis Aſſeſſore. Atque hinc habes, quo conſilio opus ſuſceperim, quibus e fontibus materiam hauſerim, quibuſque ſim uſus præſidiis. In opere autem illuſtrando, notas, appendices, tractatuſque adhibui. In notis, quæ ſtellula deſignantur, præter Conſtitutiones, & aliquot Tractatus de Synodo Diœceſana Benedicti XIV. capita, nonnulla etiam ex purioris Theologiæ principiis attuli, quibus aliquæ, minus Viris doctis probatæ, Auctoris opiniones corriguntur: in appendicibus fuſim diſſeritur de auctoritate, & uſu legum Romanorum Pontificum, & Decretorum ſacrarum Urbis Congregationum in Eccleſia Orientali; de Fidei profeſſione, de vitanda Hæreticorum, Schiſmaticorumque in Sacris communione; de antiqua & nova Eccleſiæ diſciplina circa prohibitionem librorum; de Orientalium jejuniis, deque varia Orientalium Eccleſiarum circa ſingula Sacramenta diſciplina. In Tractatu denique, qui eſt de Sacris Chriſtianorum Ritibus, quem in hac editione plurimum auxi, I. Sacrorum Rituum naturam; Novatorum circa eoſdem errores; exteriorem Chriſti Eccleſiæ cultum, & Orthodoxum ſyſtema expoſui, ac vindicavi: II. Statum explicavi Orientalis Eccleſiæ, varias Hæreticorum ſectas, quæ in ea ſunt, ac præcipuos eorumdem errores, & rituum, qui in diverſis Eccleſiis vigent, varietatem: III. Obligationem oſtendi, qua quiſque tenetur in ſemel ſuſcepto ritu manere: IV. Denique ritus illos recenſui, qui vel ab Apoſtolica Sede proſcripti ſint, vel rejiciendi videantur. Iis addidi quamplurima dubia, quorum ſolutio eruditis viris jucunda, Orientalibus utilis, ac Miſſionariis omnino neceſſaria videbatur; ac præterea Propoſitiones omnes a Summis Pontificibus damnatas, brevi explicatione donatas. Accedit denique inſtructio de praxi Sacramenti Pœnitentiæ, italice conſcripta. Hæc ſunt, quibus Theologia hæc, in nova quam exhibemus editione, aucta fuit. Non dubito, Erudite Lector, quin tibi, ſi non ut optima, ſaltem ut maxime utilia probanda ſint. Vale. (*)

(*) *Vel ex ſerie dumtaxat hujus Præfationis (quando deeſſent argumenta alia, a quibus referendis nunc conſulto abſtineo) ſatis aperte intelligitur Benedictum XIV. & gratum & ratum habuiſſe, ut Moralis hæc Theologia, prævio ipſius mandato a ſelectis TT. perluſtrata, dein additionibus locupletata, ſicque Romanis typis impreſſa, prælegeretur Studioſæ Pubi Urbani Collegii de Propaganda Fide. Qui enim Virum Doctum* juſſiſſet *poſt additiones primas novam* elaborare materiam ad eamdem Theologiam in uſum Miſſionariorum perficiendam, *ſi minus accepta fuiſſet ipſa Theologia? Cum vero, quod annuente & probante Pontifice Sapientiſſimo factum, ad hanc uſque diem in eodem Celebri Collegio ſervetur, ecquis de aſſenſu pariter SS. D. N. CLEMENTIS XIII. poterit jure ambigere?*

REIMPRIMATUR,
Si videbitur Rever. Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.
Dominicus Jordani Archiep. Nicomed. Viceſgerens.

REIMPRIMATUR.
Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius Ord. Prædic. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

IN

INDEX

TOMI PRIMI PARS I.

MELCHIORIS CANI EPISCOPI CANARIENSIS

INSTITUTIONIBUS AD THEOLOGIAM MAXIME SPECTANTIA.

Quid Theologia sit. pag. 17
Quid Theologia sit speculativa. ib.
Quid Theologia vere scientia sit. 18
Discrimen inter fidem & Theologiam. 19
Quænam sit fidei Theologiæ que ratio formalis. 20
Revelatio principiorum quibus limitibus contineatur. ibid.
Quæ sint Theologiæ principia. 21
Quodnam sit principiorum discrimen. 22
De principiis secundariis, & ascitis. ib.
Quatenus principia quædam demonstrari contingant. ibid.
Quomodo fides humanis adjumentis obtinetur. 23
Quod fides non Ecclesiæ authoritati, sed divinæ veritati innitatur. 24
De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur. 26
Locorum Theologicorum numerus & Expositio. ibid.
De Locorum seu Fontium Theologicorum usu. 29
De usu Conciliorum seu sacrorum Canonum in resolvendis casibus Conscientiæ. 30

TRACTATUS DE USU JURIS CANONICI ET CIVILIS, ET DE VERO USU CASUISTARUM.

DE JURE CANONICO.

§. *I.* *Quid sit jus Canonicum.* 33
Judex, Judicium, Clerus, Sponsalia, Crimen. 35
§. *II.* *De Jure Canonico novissimo, & quomodo citetur.* 36
§. *III.* *De jure non scripto seu de consuetudinibus.* ibid.
§. *IV.* *De modo utendi jure Canonico in resolvendis casibus Conscientiæ.* 37.

DE JURE CIVILI.

§. *V.* *Quid sit Jus Civile.* ibid.
§. *VI.* *De modo quo citari solet Jus Civile.* ibid.

DISSERTATIO PROOEMIALIS PATRIS STAIDEL. *pag.* 39

De Humanis Actibus, ac de Præcipuis aliis morum materiis.

ART. I. *De Prænotionibus Generalibus.* 39.
ART. II. *De Actionum Humanarum Natura, ac Divisione.* 61

ART.

ART. III. *De Voluntario, ac Libero.* 68.
SECT. I. *De Voluntario.* ib.
SECT. II. *De Libero.* 77
ART. IV. *De Involuntario, ejusque cauſſis.* 84
SECT. I. *De involuntario.* ibid.
SECT. II. *De cauſſis involuntarii.* 86
§. I. *De Violentia.* ibid.
§. II. *De Metu.* 87
§. III. *De Ignorantia.* 90
§. IV. *De Concupiſcentia.* 101
ART. V. *De Moralitate Actionum.* 107
SECT. I. *De Eſſentia Moralitatis.* 108
SECT. II. *De Speciebus Moralitatis.* 109
SECT. III. *De Numero Specierum Moralitatis.* 113
SECT. IV. *De Fontibus Moralitatis.* 117
Diſſertatio de relatione operum in Deum. 129.
SECT. V. *De Subjecto Moralitatis.* 152.
SECT. VI. *De Moralitatis Effectibus.* 157.
SECT. VII. *De Dotibus meritorii Operis.* 159

EXCERPTA QUÆDAM EX MELCHIORIS CANI EPISCOPI CANARIENSIS

INSTITUTIONIBUS AD THEOLOGIAM MAXIME SPECTANTIA.

Quid Theologia ſit.

THeologia quidem, ſi Græcam vocem in Latinas vertimus, ratio eſt ſermoque de Deo. Omnis autem, quæ ratione & via de aliqua re ſuſcipitur, inſtitutio, eſſentiam & potentias, quas vocant, ac cætera omnia veſtigat, quæ illi rei ſunt peculiariter ac proprie attributa. In Theologia ergo quædam facultas intelligitur, quæ Dei naturam, vim & proprietates inquirit. Nec vero Theologo ſatis eſt, quæ Deo in ſe abſolute conveniunt, facultatis ſuæ viribus juribuſque tribuere: niſi etiam illa vindicet, quæ Deo quaſi accidunt in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur.

Bipartita igitur eſt Theologiæ tractatio: una de Deo ſecundum ſe: altera de eodem, quia rerum eſt principium ac finis. Nec Theologus tamen ſumma & infima, divina & humana miſcet: ſed adeo articulate, clare, artificioſe, hæc componit illis, his illa jungit, ut non modo nullam ſibi viciſſim obſcuritatem afferant; verum etiam utraque utriſque adhibeant lumen. Quid? quod ſicut ſolem intueri nequimus adverſum, ejuſque radiis acies noſtra ſenſuſque vincitur: ſic ad divinæ lucis obtutum mentis noſtræ oculi hallucinantur & caligant. *1. Tim.* 1. Quamobrem neceſſe eſt, ut Deum ſua natura inviſibilem in effectis ſeu in umbra, in ſpeculo, in imagine, in ſignis veſtigiiſque cernamus. Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellectu conſpiciuntur: ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas. *Rom.* 1.

Cum vero inter omnia, quæ oculorum ſenſu percipimus, rationalis creatura Deo ſimillima ſit, ad imaginem quippe Dei factus eſt homo; *Geneſ.* 9. nihil profecto invenias, in quo divina bonitas, poteſtas & ſapientia magis eluceant. Quare Theologiæ diſciplina, quamvis de Deo ipſa præcipue ſit, plurimum tamen circa homines humanaque verſatur: & cum ex homine, tum ex iis, quæ Deus homini fecit atque effecit, divinæ naturæ cognitionem quærit. Quod ſi potentiam, benignitatem & providentiam Dei indagare & proferre, proprium Theologiæ munus eſt, de fine, quem Deus non alium quam ſeipſum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem neceſſariis, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, ſacramentis, longiſſima licet Theologi diſputatio, non eſt ab inſtituto Theologiæ aliena. Non ſolum ob eam cauſam, quam D. Thomas ſane gravem reddit, ne Theologia, quæ effectrix etiam eſt non modo ſpeculatrix, manca & minuta hac parte omiſſa linqueretur: ſed multo magis quod eæ res Dei ipſius probitatem, æquitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, miſericordiam, patientiam, longanimitatem inſigniter & præclare patefaciunt & illuſtrant. Cujus rei ignoratio cauſa quibuſdam erroris illius fuit, ut exiſtimarent diſciplinam hanc non eſſe contemplandi gratia inventam, ſed agendi.

Quod Theologia ſit ſpeculativa.

DE fine, & mediis (quæ non ad mentem, ſed ad effectum referuntur) humanæ vitæ, plurimam Theologus diſputationem inſtituit: unde Theologiæ vis non in cernendo potiſſimum, ſed in agendo ſita eſt. Theologiæ, & Scripturæ idem finis eſt. Hujus eſt dilectio. Nam finis legis charitas. *1. Tim.* 1. Idem Auguſtinus Gregoriuſque teſtantur. *Lib.* 1. *de Doct. Chriſt. cap.* 35. *&* 36. *Hom.* 10. *in Ezech.* Non ergo Theologia præcipue ad contemplandum tendit, ſed ad amandum. Porro doctrina ſpeculatrix oculos maxime ad cernendum poſtulat, non ad agendum vires. Nec ſtultitiæ eos arguit, qui in actione torpent, ſed in ſpeculatione tardos. Scriptura a diſcipulis opera exigit, torpentes ut varios & otioſos carpit. *Matthæi* 7. Et fides in charitatem refertur, non contra. *Matth.* 22. & 1. *Cor.* 13. Nam fides diligendi cauſa datur. Et fides ſine operibus mortua eſt. *Jacob* 2. Unde illud rurſum: *Luc.* 1. Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi ejus in remiſſionem peccatorum eorum. Quæ ſcientia in praxim ſpectat. *Prov.* 9. Et ſcientia ſanctorum prudentia. 2. *Tim.* 3. Omnis ſcriptura divinitus inſpirata, utilis eſt, &c. ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Qui dicit ſe noſce Deum, 1. *Joann.* 2. & mandata ejus

non ſervat, mendax eſt. Et id genus innumera in Scripturis reperiuntur. Unde Theologiam non eſſe ſpeculatricem, ſed effectricem, nec finem ejus præcipuum eſſe contemplationem, ſed actionem, videri poſſet.

Sed notandum eſt, alium eſſe finem doctrinæ, alium doctoris: ſive, alium eſſe finem doctrinæ primarium, alium poſtremum. Ut ſi verbi cauſa dicimus, vini duos eſſe fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem hujus finis eſt, at non primus, ſed ſecundus. Nam & cognitio contemplatioque naturæ, ut ait eleganter Cicero, manca quodammodo atque inchoata eſt, ſi nulla actio rerum conſequatur. Vani ſunt, *Sap.* 13. inquit Sapiens, omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, &c. & alius item. *Rom.* 1. Qui cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, &c. Quapropter ſi ex fine ſecundo naturam diſciplinæ conſideres, jam tibi Phyſica inter actuoſas numerabitur. Et finis noſter primus, ut D. Thomas veriſſime ſentit, viſio Dei eſt clara & manifeſta. Quia vero finem illum adipiſcimur mente & voluntate, cognitione & amore: fit, non ut cognitio ex ſe amorem, ſed ut utraque res ad viſionem referatur. Quod ſi cognitio viæ ex ſe non niſi ad patriæ cognitionem referenda eſt, quamvis illa non ſit per ſe idonea, niſi ei affectus dilectioque jungatur, viſio vero Dei, cujus fides ſeminarium, contemplatio potiſſimum eſt, non effectio, ſequitur Theologiam maxime ſpeculativam eſſe, non practicam. Liceat enim, quando de ſcholæ diſputatione habetur oratio, ſcholæ verba uſurpare; quod ſemel monuiſſe ſuffecerit.

Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam & proprietatem inquirit. Eſt ergo Deus hujus ſcientiæ proprium objectum; atque adeo ſpeculationis cauſa comparatur: Atque Auguſt. *Lib.* 2. *de Trini. cap.* 14. & 15. aperte docet, ſapientiam de qua Apoſt. 1. *Cor.* 12. loquitur, intellectualem notionem & contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem ſacra doctrina ſapientia eſt, eaque re ſpeculativam eſſe conſtat. Quod vel Theologiæ nomen præfert. Ut etiam addubitare ſtultum eſſet, num Phyſiologia, Aſtrologiaque ſpeculatrices ſint an effectrices, cum nomina teſtentur his contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem. Tametſi Medici, nautæ, cæterique rebus publicis addicti, otioſam naturæ aſtrorumque notionem aſpernantur, actuoſam colunt. Sic ambigere, Theologia ſpeculatrix ne ſit an effectrix, e communi ſenſu remotum eſt. Cum nihil aliud ipſa ſit, quam ratio ſermoque de Deo. Quanquam prudentes otioſam eſſe nolunt; ſed ad humanæ vitæ & uſum & finem accommodari.

Præterea, Theologia omnem de Deo cognitionem tradit, ſive ea per naturæ lumen, ſeu divino ſolum munere & illuſtratione habeatur. Cum igitur ſpeculetur quicquid de Deo cognoſcere humana ingenia poſſunt, nimirum aut ſpeculativa eſt, aut ſcientia de Deo nulla eſſe ſpeculativa poteſt. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen abſurdum eſt, ut refelli non debeat. Quin Theologia noſtra divinæ ſapientiæ quædam impreſſio eſt, quæ eadem & ſpeculandi vim habet & agendi. *Pſ.* 4. Nihil igitur obſtat, cur non idem lumen vultus Dei, quod ſignatum eſt ſuper nos, utraque oſtendat, & quæ contemplari oportet & quæ agere. Sicut anima rationalis quod formarum omnium præſtantiſſima ſit, vires quidem excellenter habet & ſentiendi & vigendi; ſed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua eſt. Nec vires illa exercet reliquas, niſi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur. In hunc itaque modum D. Thomas ſcienter ac perite dixit: Theologiam muneribus utriuſque fungi & ſpeculandi & agendi, quamvis magis ſpeculetur quam agat. Non enim agit, niſi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit.

Quibus rebus breviter explicatis illa tria perſpicue ſatis intelliguntur, quæ a principio exponenda erant; nempe quænam ſit Theologiæ propria notio ac definitio, quæ rurſum illi ſubjecta materies, circa quam ipſa verſetur, quis tandem illius finis tum primus tum ſecundus. Theologia igitur ſcientia eſt, quæ docet, quidnam natura divina ſit, & quæ naturæ ejus vires ac proprietates. Deus ipſe eſt doctrinæ huic objectum ſubjectumque propoſitum, & quaſi verſanda materia; his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoſcendamque proponi, a Philoſophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: poſtremus autem earum rerum actio, quæ ad mores ſunt ac bene beateque vivendum neceſſariæ.

Quod Theologia vere ſcientia ſit.

THeologiam ſimpliciter & abſque ullo temperamento ſcientiam nuncupamus. Haud inſcii Philoſophum in ſcientia evidentem, & claram concluſionis notitiam exigere. Cujuſmodi quum in principiis Theologia non habeat, ne in concluſionibus quidem habere poteſt. Pugnat enim, rationis concluſionem dilucidam, apertam & manifeſtam effici, ſi res, e quibus illa colligitur, obſcuræ, opertæ, atque involutæ ſunt. Porro autem ſi non ut Philoſophus, ut ſacri authores, ſic nos certe loquimur, qui doctrinam hanc ſcientiam abſolute vocarunt. Scire, Auguſt. *Lib.* 12. *de Trin. c.* 1. in-

inquit, quemadmodum fides & piis opituletur, & contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo ſcientiam videtur Apoſtolus. Illud autem ſine dubio munus Theologiæ proprium & officium eſt. Et Hieronymus, ut alios omittamus, ſcripturæ ſacræ doctrinam, quam Theologi profitemur, ſcientiam ſapientiamque paſſim appellat. Quin ſacræ literæ, ubi res certa eſt, ibi nullo modo ſciendi vocabulum reformidant. Nota ſunt illa: *Job* 13. Scio quod redemptor meus vivit, &c. 1. *Reg.* 24. Item: *Sapient.* 10. Scio, quod certiſſime regnaturus ſis, &c. *Prov.* 2. Item: Dedit illi ſcientiam ſanctorum. Item, ſcientiam Dei invenies, quia Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia & ſcientia. Et Apoſtolus. 1. *Cor.* 12. Alii quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alii autem ſermo ſcientiæ.

Præterea evidentiam Philoſophus in diſciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere poſſit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem ſcientiæ vocabulum poſtulat. Cum igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidunt, ſtabiles immobileſque ſint, nec in eis Theologus errare, labi aut decipi queat: fit, ut ſine perſpicuitate etiam Theologia ſcientiæ proprie ſibi appellationem vendicet. Quæ eadem cauſa ſubeſt, ut diſciplina hæc etiam circa res contingentes, hoc eſt, ſua natura minime neceſſarias, ſine ſui nominis impendio & jactura verſetur: Neceſſitatem quippe in doctrina idcirco Philoſophus requiſivit, quod ſine ea nec rerum nec cognitionis ſtabilitas & immutabilitas appareret. At cauſæ vel fortuito antegreſſæ harumque effecta, ſuapte natura parum firma & conſtantia, ut ſub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia & quæ modo huc atque illic transferantur, ſed certa immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie ſcire dicitur, & quæ neceſſario eveniunt, & quæ nobis in caſu & fortuna (ut vulgo loquuntur) ſunt poſita. Rite ergo Theologiam ſcientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma conſtantia, & ut ita dicamus, infallibilitas concluſionis eſt.

Quin Muſica & Aſtronomia a pleriſque ſcientiæ nuncupantur, & tamen vix unus aut alter cœlorum ſyderumque errantium converſiones, a quibus diſciplinæ illæ nunc pendent, proprio vel inſtrumento vel experimento exploravit. Et Aſtrologi fere juniores veterum experimenta, tanquam certa earum rerum præjudicia ſequuntur, quas ipſi tractandas, judicandaſque ſuſcipiunt. Theologia igitur jure quoque Scientia vocabitur, præſertim cum hujus doctrinæ principiis accidat, ut obſcure nobis ſint cognita. Nimirum enim, ſi nobis perſpicua ac dilucida forent, nihilo ſecius ſuum hæc diſciplina, & nomen & rationem tueretur. Ac revera, ſi modo Philoſophus viveret, non aliud nomen inveniret, quo Theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere, quæ non authoritati proxime, ſed rationi & ſyllogiſmo innitatur, abſurdum eſt. Alioqui ſi prior propoſitio certa ex fide ſit, poſterior autem ratione naturæ probabilis, concluſionis fides erit, non opinio. Quod plane falſum eſt.

Diſcrimen inter fidem & Theologiam.

THeologiam ergo, quando aliud melius non occurrit, ſcientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & ſtabilis earum rerum perceptio & comprehenſio eſt, quæ e certis conſtantibuſque principiis manifeſta connexione nectuntur. Nec enim illud vere dici poteſt, Theologiæ conſequentias probabiles & obſcuras eſſe, non evidentes & firmas. Cujus rei ponunt hebes argumentum, quod ſi certa eſſet claraque connexio, concluſiones non jam ad Theologiam ſed ad fidem attinerent. Nam hæc ratio ridicula eſt, jureque reprehenditur. Eſt enim facile & apertum fidei Theologiæque diſcrimen. Quod fides proxime, & ut ſic dicamus, immediate authoritate nititur, Theologia vero proxime & immediate ratione. Habent enim ſe fides & Theologia non aliter, quam habitus principiorum & ſcientia concluſionum. Et ſicut naturæ lumen abſque ratiocinationis medio, principiorum naturalium notitiam efficit: ita lumen fidei nullo adhibito rationis argumento, earum rerum perſuaſionem facit, quibus fideles aſſentimur divina ſolum authoritate nixi. Non igitur conſecutionis evidentia & firmitas Theologiam tollit, ſed facit: non aufert, ſed infert.

Quanquam ſunt in hac, ſicut & in aliis diſciplinis, opinationes quædam rebus ſcitis exploratiſque permixtæ. Utque doctrina Phyſica, naturæ licet ipſa congruens & conſentanea, non omnes concluſiones explorate conficit: ſed quaſdam probabili argumentatione ſuadet. Sic plurima Theologus pronunciat quidem conſtanter, certo, fidenter: in quibuſdam tamen præclare agi ſecum putat, ſi veriſimile quod ſit invenerit. Nec arbitratur ſeſe ſcire quod neſciat: aut, perinde ut ſi omnia certa eſſent Theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigit: ſed illud cavet & providet, ne univerſis temere aſſentiens & valde cuncta aſſeverans, earum etiam rerum authoritatem, quæ ſunt certiores, & illuſtriores, connectat.

Sed cum incerta connexio eſt, vel altera propoſitio eſt incerta, quæ cum fidei principio ſumitur, concluſionis opinio erit, Theologia proprie non erit. At ſive ambo ſyllogiſmi principia ſint, ſeu alterum ex fide certum, alterum ex natura evidens, concluſio ad Theo-

logiam pertinebit, modo conſecutio, aut clara luce naturæ ſit, aut fidei illuſtratione cognita. Haud enim ſecus ejuſmodi concluſionis ſcientia refertur ad fidem, quam ad habitum principiorum naturales diſciplinæ.

Quænam ſit fidei Theologicæque ratio formalis.

CUm diſciplina omnis quoſdam habeat fontes, quos ſcientiæ principia dicimus; quoſdam deinde rivulos, quos quaſi ſcientiæ fines, concluſiones appellamus: neceſſe eſt Theologo cognoſcere quænam facultatis ſuæ cauſæ & principia ſint, quæ effecta cauſis illis, principiiſque connexa. Principia vero Theologiæ primum cognoſcenda ſunt: nam his cognitis, multo facilius extrema intelligemus.

Ut comprehendamus brevi quæ ſint Theologiæ principia: expediemus primum, quænam ſit hujus doctrinæ ratio formalis. Deinde quæ ejus nativa germanaque principia. Atque in his, quæ capitalia ſint: quæ vero legitima quidem, ſed ſecundaria tamen. Poſtremo, quæ ſint extranea & aliena, hoc eſt, aſcita & accerſita ab exteris diſciplinis.

Formalis ratio Theologiæ, non eſt una & ſimplex, ſed duplex & bipartita. Eſt namque ratio formalis rei objectæ, quia res eſt, quomodo deitas Theologiæ ratio dicitur. Eſt item ratio rei, ut mentem ad aſſentiendum movet, quemadmodum veritas prima revelans Theologiæ habetur ratio. Sic rationem videndi intelligimus & colorem & lucem: colorem quidem priore modo, lucem autem poſteriore. Atque illam quidam vocant rationem quæ, hanc rationem ſub qua. Quia vero de ratione formali rei huic doctrinæ ſubjectæ, quia res eſt, nulla eſſe poteſt inter viros doctos controverſia; de ratione formali ex parte habitus & potentiæ cognoſcentis hujuſmodi concluſiones ſtatuuntur.

I. *Concluſio*. Ratio formalis fidei non eſt ratio Theologiæ formalis. Nam ſi Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoſcerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, concluſiones nihilo ſecius ad Theologiam pertinerent. Erat enim Chriſtus Dominus longe omnium quicumque fuerunt, Theologia divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen ſine fide concluſionibus Theologiæ aſſentiebatur. Exigit quippe fides in ratione ſua formali obſcurum quiddam & inviſum, cum ſit ſubſtantia rerum ſperandarum & argumentum non apparentium. *Hebr.* 11. Theologia vero evidens quoque & clara eſſe poteſt. Nam eſt ratio ſermoque de Deo. Atque inter prophetiam & fidem (ſi D. Thomæ credimus) nonnihil intereſt, nec lumina ſunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, & fideles ad credendum illuſtrantur. At ſi vates illuſtratione ſua illa Theologiæ principia cognoſcat, & ea, quæ conſequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, Theologus profecto erit, tametſi Theologiæ ejuſmodi ratio formalis non fidei lumen ſit, ſed prophetiæ.

II. *Concluſio*. Eſſe revelatum a Deo lumenve divinitus infuſum, eſt ratio Theologiæ formalis, ſive illud lumen fidei ſit, ſeu prophetiæ, ſeu gloriæ. Theologia namque lumen aliquod natura ipſa ſuperius generaliter ad principia cognoſcenda requirit. Sed quale illud in ſpecie futurum ſit, nec nomen Theologiæ, nec notio propria definit. Verum quia Theologi non de beatorum, ſed de viatorum Theologia diſputant, nec quærunt quid diſciplinæ ipſi, ſed quid naturæ noſtræ conſentaneum ſit, idcirco fere aſſerunt, Theologiæ principia per fidem a Theologo intelligi. Lumen quippe prophetiæ, vel quoniam rarum eſt, generali præceptioni nihil obſtare creditur: vel quoniam eſt, ut lumen fidei, obſcurum, in lumine fidei communiter & confuſe intelligitur. A qua nos conſuetudine minime abhorrentes, Theologiæ noſtræ principia per fidem accipi oportere ſæpe dedimus.

III. *Concluſio*. Unde tertia naſcitur, Theologiæ noſtræ formalem rationem eandem ac fidei eſſe. Tametſi aliter ad aſſentiendum principiis movet, aliter ad aſſentiendum concluſioni. Illis, inquam, ſine medio ſyllogiſmo & ratione, huic ratione & ſyllogiſmo intermedio. Quo diſcrimine, ut diximus Theologia & fides non verbis & cogitatione, ſed univerſa re & toto genere ſe cernuntur, quamvis utriuſque ratio eadem formalis ſit.

Revelatio principiorum quibus limitibus contineatur.

DIvus Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, exiſtimat manare latiſſime, idque verſari in omnibus, quæ a Deo ſunt dicta & revelata, ſive authoribus ſacris atque canonicis, ſive aliis quibuſcunque divino quodam ſpiritu afflatis. Quod ſi verum eſt, ratio fidei formalis longe etiam lateque patebit: ut non ſolum contineat revelationes prophetis & Apoſtolis factas, ſed eas etiam, quæ ceteris quoque ſanctis Eccleſiæ Dei factæ ſunt: immo illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam *Num.* 24. & Cayphas, *Joan.* 11. quorum prædictiones ad fidem attinere, ne dubitari quidem poteſt. Eadem ergo cauſa ſubeſt, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata a Deo ſunt, ad fidei rationem referantur.

At alibi verbis 1. *part. q.* 1. *a.* 8. *ad* 2. nihil obſcuris docet, fidem noſtram inniti revela-

tio-

tionibus aliis præter eas, quas Apoſtoli & Prophetæ, authores videlicet canonicorum librorum ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, fideles eſſe ſuperædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, *Eph.* 4. Nulla igitur alia niſi Prophetarum, Chriſti Apoſtolorumque doctrina fidem Eccleſiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia continet. Eadem enim ſunt diſciplinarum principia ac fundamenta.

Adde, quod fides eſt virtus Theologica cum religione Eccleſiæ erga Deum conjuncta & ſociata. Non ergo quæcunque a Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, ſed ea tantum quæ ad eccleſiæ etiam religionem pertinebunt. Quia vero nihil Eccleſiæ refert ea credere an non, quæ Brigidæ Catharinæque Sennenſi viſa ſunt, nullo certe modo ad fidem referuntur.

Adde etiam, quod fides, de qua hic ſermo fit, non eſt privata virtus, ſed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc eſt, univerſalis. Quo circa privatæ revelationes, cujuſmodicunque & quorumcunque illæ ſint, ad fidem catholicam non ſpectant, nec ad fundamenta & principia eccleſiaſticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia eſt. Cujus rei illud item non leve argumentum eſt, quod quæ non per Eccleſiam & ejus publicos adminiſtros fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad Rempublicam generaliter attinerent, hæc non privati quivis homines ad eam retuliſſent, ſed ejus communes omnino adminiſtri. Fundamenta ejus, inquit, in montibus ſanctis *Pſal.* 86. Id quod explicaturus ſtatim adjunxit, Dominus narrabit in ſcripturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea. Scripturæ ergo privatæ non ſunt fidei eccleſiaſticæ fundamenta, ſed ſcripturæ populorum, quas nobis principes Eccleſiæ tradiderunt.

Quamobrem in principiis Theologiæ noſtræ non ea ſunt habenda, quæ private & ſingulariter quibuſdam hominibus a Deo ſignificata ſunt, ſed quæ communiter & publice Eccleſiæ ſuæ loquutus eſt Deus. Id ſi conſentaneum eſt, ut videtur certe, neceſſario fit conſequens, ut ratio fidei Theologiæque formalis non ſit tam diffuſa & ampla, quam nonnullis apparet, ſed multo aſtrictior atque contractior, ut intelligatur eſſe veritas prima Eccleſiæ revelans ea, quæ ad religionem attinent. Id, quod ſine dubio fidei conſtantia, certitudo & firmitas, requirebant. Nullo enim loco firma ſtabiliſque ac fixa conſiſteret, ſi privatas revelationes ſequeretur.

Nec quiſquam nobis angelorum in via fidem & religionem objiciat, quibus neſcimus an Deus quæ credere illos oportebat, per ſe hæc an per aliquem publicum adminiſtrum angelum ſuperiorem propoſuerit. Illud dicimus, in angelis quoque communem fuiſſe fidem, communem revelationem, quæ non privatæ uſurpationis eſſet, ſed publicæ religionis.

Jam quod objiciebatur de Balaam & Cayphæ prophetiis, hoc facile rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem ſpectant, quia dixerunt illi, ſed quia authores ſacri ſcripſerunt. Ac formalis Theologiæ ratio quænam illa ſit, breviter quidem, ſed non indiligenter expoſitum eſt. Sequitur ut explicemus quæ ſint hujus diſciplinæ propria legitimaque principia.

Quæ ſint Theologiæ principia.

FAcile nunc e rebus poſitis intelligitur, omnia, quæ ſunt per ſacros authores Eccleſiæ divinitus revelata, in propriis Theologiæ principiis habenda. Non ea ſolum, quæ authores ſacri ſcriptis ſuis prodiderunt, ſed quæ verbo etiam poſteris commendarunt. Authores autem ſacros appellamus, non eos modo, qui libros canonicos ſcripſerunt, verum etiam Chriſtum Dominum, qui & vitæ & doctrinæ Catholicæ primus eſt author, & Apoſtolos, qui miniſtri fuere ſermonis.

Nec ſi Conciliorum & Apoſtolicæ ſedis authoritas fidem certam facit Catholici dogmatis, aut Sanctorum etiam omnium conſenſus & conſpiratio una, idcirco aut principia Theologiæ cumulamus, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam nec Concilia, nec ſedis Apoſtolicæ pontifex, nec ſancti ſcripturarum interpretes, novas fidelibus revelationes edunt, ſed quas ab Apoſtolis accepit Eccleſia, aut poſteris integras & illibatas tradunt, aut illas exprimunt & interpretantur, aut certe conſequentia & connexa colligunt, adverſa & repugnantia manifeſtant.

Principiorum itaque Theologiæ numerus e libris ſacris atque Apoſtolorum traditionibus integerrime conſtituitur. Unde duobus primis locis contenta erunt omnia, quæ initiis Theologiæ veris & germanis numeranda ſunt. Sed his initiis tanquam ſeminibus ab Eccleſia datis, quæ Chriſtus Apoſtolis, Apoſtoli Eccleſiæ dederunt, paſtores & doctores ac Theologi in univerſum omnes ea rigant & excolunt, & quæ plantæ, traduces, propagines ex eis oriuntur, proferunt & oſtendunt.

Illa fundamenta ſunt Theologicæ eccleſiaſticæque doctrinæ, quæ Chriſtus per Apoſtolos poſuit; cæteri ſive concilii Patres, ſive Pontifices ſummi, ſeu Eccleſiæ doctores ſancti, omnino ſuperædificant. 1. *Cor.* 3. Nam fundamenta alia nemo poteſt ponere præter ea, quæ poſita ſunt, Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu.

Quod-

Quodnam ſit principiorum diſcrimen.

ENimvero diſciplinarum principia non eodem gradu locata ſunt omnia. Quædam enim ſimpliciter prima ſunt, quæ vi ſua generali cætera continent, ut in metaphyſicis illud: Impoſſibile eſt ſimul affirmare & negare. Qualia in Theologia ſunt illa: Deus eſt, remunerator inquirentium ſe. *Hebr.* 11. In quibus tanquam in primis credibilibus omnes fidei articuli implicite continentur, ut D. Thomas eiſdem quoque verbis affirmat. 22. *q.* 1. *a.* 7.

Alia ſunt principia præcipua quidem & immediata, ſed contractiora tamen, quam illa communia, quæ erant cæterorum omnium quaſi fontes. Hujus generis in Phyſicis ea ſunt: Res naturales materia formaque conſtare. Naturam eſſe principium motus & quietis.

Theologia vero articuli fidei capitales, qui ut idem ait, primo & per ſe credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui eſt res Theologiæ ſubjecta, ea articuli enuntiant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo inſunt, vel humanæ ſalutis ergo diſpoſita in tempore ac diſpenſata ſunt. Eundem quippe Deum, qui trinus & unus eſt, qui creavit mundum, qui & impios facit juſtos, & felices pios: eundem, inquam, credimus & hominem factum & natum, & mortuum, & ſepultum, & ſuſcitatum, & elevatum in cælos. Jure igitur hæc prima ſunt & propria Theologiæ pronunciata, quæ a nobis de ſubjecto diſciplinæ noſtræ vel maxime ſupponuntur. Initiis enim his principalibus non conceſſis. Theologus progredi ne digitum quidem poteſt.

At ſunt priora illa ſimilia iis, quas Philoſophus appellat dignitates. Accedentem namque ad Deum oportet credere quia eſt, *Hebr.* 11. & inquirentibus ſe remunerator ſit. Quicunque igitur diſciplinam hanc divinam diſcere parat, eum neceſſe eſt duas illas generales prænotiones animo antecepiſſe. Quæ dignitatum nota propria atque inſignis eſt.

Ad hæc poſteriora principia ſuppoſitiones Theologiæ non injuria vocabuntur. Eas enim Theologus diſcipulo ſuadere quodam modo aut explicare certe valet. Verum horum cognitio, ſive etiam illorum, haud aliunde habetur, quam ex Deo mentem hominis illuſtrante. Dei enim donum fidem eſſe teſtatur Apoſtolus. *Epheſ.* 2. *Rom.* 1. Qui de gentilibus Deum cognoſcentibus ait: Deus enim illis manifeſtavit.

De principiis ſecundariis, & aſcitis.

SEd præter hæc duo principiorum genera, ſunt alia non propter ſe potiſſimum petita, ſed, ut D. Thomas ſentit, eorum, quæ ſunt potiſſima, explicandorum gratia. Cujuſmodi ſunt, inquit, præter articulos fidei omnia, quæ in ſacris literis aſſumuntur, vel Dei natura & majeſtate explicanda, vel exponenda ipſius in homines benevolentia, rerumque omnium procuratione, quæ illis eſſent utiles & neceſſariæ. Hæc vero licet non fidei ſunt nec Theologiæ præcipua capita, ſed his ex accidenti conjuncta & quaſi principia ſecundaria: accipit tamen ea Theologus, non aliter ac Philoſophus principia per ſe nota, ſine medio & ratione, perinde ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quaſi naturalis atque inſita in animis fidelium notio eſt, ut quidquid ab Apoſtolis ſcriptum traditum eſt, verum eſſe ſentiant. Ac Theologiæ legitima germanaque principia hæc ſunt.

Quæ autem vel a Metaphyſicis, vel a Phyſicis, vel a Methematicis, vel a reliquis demum naturæ diſciplinis aſciſcit, perſpicua per ſe evidentiaque principia, non ex ſua ſunt vi atque natura, ſed foris inventa in proprium uſum mutuatur, aut certe jure quodam ſuo vendicat. Forſitan quiſpiam dixerit: Nonne igitur multæ variæque erunt rationes Theologiæ formales? Siquidem multarum diſciplinarum varia item principia ſunt. Minime vero. Non enim ex adjunctis & extrinſecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, ſed ex proprijs nativiſque principiis. Atqui in Theologia horum omnium una & eadem ratio formalis eſt, nempe lumen fidei divinitus donatum. Quæ igitur ſint Theologiæ principia, tum germana tum aliena, atque ex illis quæ prima quæ ſecunda, ex primis vero quæ generalia, quæ quaſi in ſpeciem contracta, ſatis, ut opinamur, dilucide aperteque docuimus.

Quatenus principia quædam demonſtrari contingat.

DOcet Philoſophus abſurdum eſſe, de cujuſque diſciplinæ principiis velle cum quovis homine diſſerere. Conſentit D. Baſilius: In quolibet ſtudio, inquit, quod ordine in finem procedit, impoſſibile eſt, primorum ſubjectorum demonſtrationes inquirere. Sed neceſſe eſt omnium artium, quæ probatione nituntur, principiis ſine inveſtigatione aut ratione poſitis, reliqua, quæ deinceps ſequuntur, cum ratione oſtendere. Sic & Theologiæ myſterium ex fide minime rationibus probata ædificium quærit. Hactenus Baſilius. Atque Hilarius: Fides, *Lib.* 2. *ad Conſtant.* *Aug.* ait, non in quæſtione Philoſophiæ eſt, ſed in Evangelii doctrina.

Cum vero & Theologia & fides eo tanquam ſummo principio adnitantur, quod omnia in Scripturis a Deo revelata vera ſint, ſultum vide-

widetur esse, id aut in dubium vertere, aut Philosophiæ argumentis velle finire. Quasi fides in quæstione philosophiæ sit, & non magis oporteat, cum in aliis doctrinis tum in hac maxime discipulum addiscentem credere. Ac revera ut prima philosophiæ principia quibusque non omnino rationis expertibus animo antecæpta sunt, nec nisi absurdissime in quæstionem vocarentur: sic omnes Christiani istam sive anticipationem sive prænotionem nullo argumento intercedente habent animo quasi insculptam, Deum esse natura veracem, neminemque proinde ab eo posse falli. Quod tamen proximo libro comprobaturi sumus.

Neque hinc imprudentiæ nomine accusari debemus, si de re, quæ controversa esse non debet, controversiam facimus, & primum fidei ac Theologiæ fundamentum non testimonia solum, sed etiam ratione constituimus. Nam disciplinarum principia non eandem rationem universa subeunt. Quædam enim sunt tam nota atque perspicua, ut qui ea in quæstionem vocent, hi non sint verbis, argumentis & disputatione arguendi, cum vel sensu vel pœna ut ait Philosophus egeant. Ut quodlibet esse vel non esse. Omne totum esse majus sua parte. Alia vero sunt ejusmodi, ut & negari ex ignorantia quandoque possint, & rationibus etiam illustrioribus comprobari. Sic enim ille tradidit dialecticen & metaphysicen eos coarguere, qui aliarum disciplinarum principia inficiantur. Atque ipse idem Philosophus, sæpe ex effectis manifestis causas eorum minus manifestas persuadet, quibus causis tamen Philosophiæ principia continentur.

Sed & duas esse cujusque disciplinæ partes exploratum est. Unam, in qua principia ipsa tanquam fundamenta ponimus, statuimus, firmamus. Alteram, in qua principiis positis, ad ea quæ sunt inde consequentia proficiscimur. Atque in hac quidem posteriore, si quis principia negarit, quæ nimirum in scientia supponuntur, non est cum eo contentiosa disputatione certandum. Si enim Theologo suas conclusiones ex principiis colligere volenti neget quispiam Deum esse, stultus erit si adversum ejusmodi, disputationem Theologicam velit instituere. In illa vero, quam priorem esse diximus, licebit utique non solum obscura perspicuis illustrare, sed etiam minus nota principia, ex his, quæ sunt nobis notiora, ostendere. Fere autem fit, ut causæ rerum, quæ sunt suapte natura manifestæ, sint nobis obscuræ. Ut oculo nictycoracis radii solares tenebræ sunt. Ita si viro sapienti negaretur Deus esse, licet primum sit Theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut via aliqua & ratione Deum esse constitueret.

Non igitur mirum esse cuipiam debet, si hoc sane opere, ubi de principiorum Theologicorum firmitudine agimus, ipsa nos principia non modo explicemus, verum etiam constituamus. Aliter autem urbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere: aliter artifex, qui nititur non solum jacere, sed etiam confirmare.

Quomodo fides humanis adjumentis obtinetur.

QUia vero fides in primis ad Theologiam facit, operæ pretium nobis facturi videmur, si & de ipsa quomodo habeatur, pauca quædam attigerimus. Primum ergo id statuimus, juxta communem legem aliqua exteriora & humana incitamenta necessaria esse, quibus ad fidem inducamur. Quomodo enim credent ei quem non audierunt? *Rom.* 10. *Joan.* 15. Quomodo autem audient sine prædicante? Item si non venissem, & loquutus eis non fuissem, peccatum non haberent: & si opera non feciſsem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo. Non igitur solum necessarium est, ut credituro ea quæ fidei sunt simpliciter ab homine proponantur, quasi prima principia discipulo: verumetiam opus est exteriorem aliquam persuasionem, & humanum incitamentum adhiberi: quomodo principia geometriæ nonnulla a magistro & explicantur & suadentur. *Exod.* 4. Hinc illud est, quod cum dixisset Moyses Domino, non credent mihi, Dominus dedit ei potestatem signa faciendi. *Marc.* 16. Hinc rursum illud: Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Huc illa pertinent. Hic venit in testimonium, &c. *Joan.* 1. ut omnes crederent per illum. Et Sergius Paulus vir prudens cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrina Domini. *Act.* 13. Et Centurio videns quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens: Vere filius Dei erit iste. *Luc.* 23. Et cognovit pater, quod illa hora esset, in qua dixit ei Jesus filius tuus vivit: & credidit ipse, & domus ejus tota. Atque multa hujusmodi in Evangeliis passim obvia sunt. Philippus denique & Petrus non utcunque fidem Eunucho, Cornelioque proposuere: sed & causas etiam adhibuerunt. *Act.* 8. & 10.

Deinde id quoque statuendum est, authoritatem humanam & incitamenta omnia illa prædicta, sive alia quæcunque adhibita ab eo qui proponit fidem, non esse sufficientes causas ad credendum, ut credere tenemur: sed præterea opus esse interiori causa efficiente: id est, Dei speciali auxilio moventis ad credendum.

Docent id D. Thomas ac D. Augustinus quin sacræ literæ id quoque docent. *Lect.* 2. *in* 10. *cap. ad Rom. lib.* 1. *Retract. c.* 21. *& alibi sæpe.* Quam speciosi, inquit, pedes evangelizantium

pa-

pacem, evangelizantium bona. Sed non omnes obediunt Evangelio. Eſaias enim dicit, Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt? *Rom.* 10. Item nolite murmurare invicem: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum: eſt ſcriptum in Prophetis, & erunt omnes docibiles Dei. *Eſai.* 53. Omnis, qui audivit a patre & didicit, venit ad me. *Joan.* 6. Et inferius quibuſdam diſcipulis dicentibus, durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? propterea (inquit Dominus) dixi vobis quod nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a patre meo. Et alio loco. *Joan.* 12. Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum: ut ſermo Eſaiæ impleretur; Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt, &c.

Externæ igitur omnes & humanæ perſuaſiones, non ſunt ſatis ad credendum, quantumcunque ab hominibus competenter ea quæ ſunt fidei proponantur. Sed neceſſaria eſt inſuper cauſa interior, hoc eſt, divinum quoddam lumen incitans ad credendum, & oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. Viderunt (inquit Moyſes *Deut.* 29.) oculi tui ſigna illa portentaque ingentia, & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, & aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Hoc quoque ſua voce dilucide confirmavit Chriſtus Petro inquiens: Beatus es Simon Barjona, quia caro & ſanguis non revelavit tibi, ſed pater meus qui in cælis eſt. *Joann.* 1. Certe Petrus audierat Joannis Baptiſtæ teſtimonium, quo aperta voce clamaverat, Chriſtum eſſe filium Dei. Multa inſuper Chriſti miracula viderat, & tamen poſt hæc omnia non aut teſtimonio, aut authoritati Joannis, non miraculis viſis, fidei confeſſionem Chriſtus aſſignat, ſed divinæ revelationi. Et ad Theſſalonicenſes: 1. *Theſ.* 1. Gratias agimus Deo, quoniam cum accepiſſetis a nobis verbum auditus Dei, accepiſtis illud, non ut verbum hominum, ſed ſicut eſt vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidiſtis.

Sunt & alia pleraque ſacrarum literarum teſtimonia in hujus rei confirmationem. Ut ad Corinth. Nemo poteſt dicere Dominus Jeſus niſi in ſpiritu ſancto, &c. 1. *Cor.* 12. quæ ſequuntur. 2. *Cor.* 3. *Actor.* 16. Et rurſum inter ſpiritus chariſmata Paulus numerat fidem: & alibi: Non ſumus ſufficientes, &c. Et apud Lucam: Quædam mulier colens Deum audivit Paulum, cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur a Paulo. Et illud: Erigit mane, *Eſai.* 50. mane mihi erigit aurem. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ut audiam quaſi magiſtrum. Dies nos deficeret ſi omnia velimus commemorare, quibus ſecundum hoc fundamentum ſtabilitur. At quorſum multa? quid enim apertius hoc Apoſtoli teſtimonio: Gratia eſtis ſalvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt. *Epheſ.* 2.

Quod fides non Eccleſiæ authoritati, ſed divinæ veritati innitatur.

PRædictis autem tertium fundamentum ſubjiciendum eſt, rationem formalem noſtræ fidei non eſſe Eccleſiæ authoritatem, hoc eſt fidei ultimam reſolutionem non fieri in Eccleſiæ teſtimonium. In cujus confirmationem illud eſt: Crediderunt Domino, & Moyſi ſervo ejus. *Exod.* 14. Non dixit: Moyſi. Item: *Joan.* 12. Qui credit in me non credit in me, ſed in eum qui miſit me, &c. 1. *Theſſ.* 2. Et Apoſtolorum: Gratias agimus Deo, quoniam &c. quæ modo adduximus.

His vero tribus certis ſtabilibuſque ſententiis illa etiam conjuncta eſt, ultimam fidei noſtræ reſolutionem fieri in cauſam interiorem efficientem, hoc eſt in Deum moventem ad credendum. Unde huic articulo, Deus eſt trinus, & huic, Eccleſia non poteſt errare, & cæteris univerſis doctrinæ Chriſtianæ principiis aſſentio per infuſam fidem. Non quod Joannes dixerit, aut quivis alius homo, ſed quod Deus revelaverit. Huic autem Deus revelavit, immediate credo a Deo motus per inſtinctum ſpecialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens eſt, divina veritas revelans: ſed illa tamen non ſufficit ad movendum, niſi adſit cauſa interior, hoc eſt, 22. *q.* 2. *a* 9. *ad* 3. Deus etiam movens per gratuitum ſpecialemque concurſum. *Lib.* 11. *Confeſſ. Cap.* 3. Unde D. Thomas & Auguſt.

Quod ſi hæc omnia unde manant videre volumus, illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad Theologiæ diſciplinam ſe habere, ut habitus intellectus ſe habet ad humanas ſcientias & facultates. Ut itaque intellectus noſter in diſcurſu diſciplinarum naturalium, primo cum principiis congreditur deinde ad reliqua cognoſcenda proficiſcitur, quæ videlicet a principiis poſitis derivantur: ſic in cognitione ſupernaturalium rerum quædam ſunt principia ſupernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera inveſtiganda procedit. Accedentem *Hebr.* 11. (inquit) ad Deum oportet credere quia eſt, & quod inquirentibus ſe remunerator ſit. *Hebr.* 3. Et iterum. Cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigetis, ut doceamini quæ ſint elementa exordii ſermonum Dei. Et ſtatim docet, quænam ſint ejuſmodi elementa inquiens. Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem ad perfectionem feramur: Non rurſum jacientes fundamentum pœnitentiæ, fidei ad Deum, baptiſmatum doctri-

trinæ, impositionis quoque manuum, resurrectionis mortuorum & judicii æterni.

Quibus rebus expositis facile (ut opinamur) intelligi potest, vera esse quæ paulo ante sunt dicta: Hoc est oportere, humana quædam & exteriora adminicula intervenire ad credendum: nec tamen ea esse idonea per se, nec fidei nostræ resolutionem in ejusmodi fieri, sed in interiorem causam divinam quæ excitet & moveat ut credamus. In assensum siquidem principiorum geometriæ, vel arithmeticæ multa veniunt quasi præambula & antecedentia, ut cognitio sensitiva, explicatio & suasio præceptoris, qui eadem principia non utcunque proponit, sed explicat etiam vel per exempla sensibus manifesta, vel per effecta notissima. At ratio assentiendi formalis non est quicquam illorum: sed sunt illa quasi determinationes, & veluti conditiones, sine quibus ejusmodi principia a discipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis, lumen naturale est inexistens: quo videlicet evidens ille assensus efficitur: ut & lumen hoc exterius ratio formalis est, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergo modum proponere credenda, suadere, miracula facere, determinat quidem intellectum ut credat, quasi conditiones, sine quibus vix unquam intellectus determinatur. At ratio formalis assentiendi lumen fidei est; quod Deus infundit credenti.

Jam si hæc quæ diximus sacris literis accommodaveris, invenies profecto, ea esse usqueadeo consentanea, ut obtinere a quovis vel adversario debeamus. Huc enim pertinet illud Joannis. *Joan.* 4. Jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi. Ut illa alia prætereamus, quæ retro sunt a nobis commemorata.

Cæterum si neganti principia Philosophiæ naturalis, ex effectis notissimis nitamur ea suadere: non quærimus causam a qua principia Philosophiæ naturalis pendeant; sed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei, quæ in controversiam venit. Ac fere in omnibus disciplinis contingit, ut adversus ignorantem causam utamur effectu: & adversus negantem effectum utamur causa, propter utriusque mutuam connexionem. Ita terram interjici inter solem & lunam, ex Lunæ defectu suadet Astrologus: nec affert tamen genus argumentationis ineptum.

Quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in Theologia contingit, ut rerum ordo interdum humani ingenii causa permutetur. Ita fit ut contra negantes novum testamentum aptissime argumentemur ex veteri: atque ex diverso contra negantes vetus testamentum, ex novo. Etenim ab his quæ notiora sunt nobis, ad ea quæ minus nota sunt, quodam quasi naturæ ductu homines ferri, non solum Philosophus author est, sed nullo etiam philosopho authore experimur. Ut Judæo, cui vetus testamentum certius est, novum ex veteri suademus. Habemus, inquit, firmiorem 2.*Pet.*1. propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Et in Actis: *Actor.* 17. Ii qui cum aviditate verbum Pauli susceperant scrutabantur quotidie scripturas an hæc ita se haberent. Contra vero oportet ut adversus eum qui novum testamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris authoritatem colligamus.

Ad eundem quoque modum authoritas Ecclesiæ cum sacrarum literarum authoritate connexa est & per legem connexorum utramque in alterius probationem sumimus. At si generaliter quæratur; unde fideli constet, ea quæ fide tenet esse a Deo revelata, non poterit Ecclesiæ authoritatem inducere: quia unum de revelatis est, Ecclesiam errare non posse. Ut ad Timoth. habetur. 2. *Tim.* 3. Nec verus catholicus, quod nonnulli fingunt, assentitur huic Ecclesia est verax, solum per conjecturas humanas, quibus acquisita fides innititur. Ad quem modum & Saraceni suis præceptoribus, & Judæi suis Rabbinis, & gentes suis Philosophis, & omnes denique suis majoribus inhærent. Non sic autem Christiani: sed per interius lumen infusum a Spiritu sancto: quo firmissime atque certissime moventur ad credendum, Ecclesiam christianam errare non posse: Saracenorum, Judæorum, Paganorum errare posse.

Denique non est Ecclesiæ authoritas ratio per se movens ad credendum, sed causa, sine qua non crederemus. Quippe ut nos credamus, juxta præscriptam a Paulo legem, oportet ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus ut Ecclesia esset, quæ certo ac firmo judicio ea, quæ vere nobis sunt credenda proponeret. Proponit enim Ecclesia, ut rem exempli causa illustremus, Evangelium Matthæi esse a Deo revelatum: nec mihi proponere nisi verum potest. Ego igitur non credo Evangelistam dicere verum, quia Ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus revelavit. Et tamen Ecclesia proponens est causa, sine qua ego non admitterem illud Evangelium esse Matthæi. Spiritu itaque sancto Ecclesiam afflatam certo credo, non ut veritatem authoritatemve libris canonicis tribuat; sed ut doceat illos non alios esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad hujusmodi sacros libros cognoscendos, protinus ibi acquiescendum est, sed ultra oportet progredi, & solida Dei veritate niti.

Qua ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus cum ait; Evangelio non crederem, ni-

si me Ecclesiæ moveret authoritas: & rursum: Per catholicos Evangelio credideram. Videlicet negotium Aug. erat cum Manichæis, qui absque controversia suo cuidam Evangelio credi volebant, & Manichæi fidem astruere. Rogat igitur August. ecquid facturi sint, si in hominem incidant, qui ne Evangelio quidem credat: quove genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certe se affirmat, non aliter potuisse adduci ut Evangelium amplecteretur, quam Ecclesiæ authoritate victum. Non itaque docet fundatam esse Evangelii fidem in Ecclesiæ authoritate, verum simpliciter nullam esse certam viam qua sive infideles seu in fide novitii, ad sacros libros ingrediantur, nisi Ecclesiæ catholicæ unum eundemque consensum. *In Epist. fundam. Cap.* 4. Id quod satis ipse explicat, qui & tradit, quod certum argumentum in controversia de uno quolibet libro sacro ex Ecclesiæ authoritate sumitur; sed non ad hanc, sed ad divinam authoritatem fides divinorum librorum referenda est. *Et lib. de utilit. creden. ad Honorat.* Atque hæc eo adducta sunt, quod multis argumentis diluendis servient, ut in libro sequenti conspicietur.

De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio tranſigitur.

ARgumentum omne, vel a ratione, vel ab authoritate ducitur. His enim duobus modis cujusque rei, quæ in controversiam venit, assensionem facimus. Cum vero in reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum authoritas: at Theologia tamen una est, in qua non tam rationis in disputando, quam authoritatis momenta quærenda sunt. Etenim locum ab authoritate adeo sibi proprium vendicavit, ut rationes vel tanquam hospites & peregrinas excipiat, vel in suum etiam obsequium ascisat, quasi longe repetitas. Quippe fidei potissimum innititur: quæ nisi ab authoritate proficiscatur, non modo fides esse, sed ne intelligi quidem potest. Est namque fides (ut Apostolus tradit) *Hebr.* 11. argumentum rerum non apparentium: quas si certas certa velis ratione facere, cum ratione profecto insanies.

Principem itaque locum, sicut apud fideles, ita apud Theologos authoritas habet. Ratio deinde velut pedisequa sequitur. Id quod Apostolus videtur significare, cum ait: *Tit.* 1. Oportet Ecclesiæ doctorem amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Primum enim stringat fidei sermonem necesse est, quicunque Christianæ scholæ magister esse volet: sed nisi mox doctrinæ rationem adhibeat, fidelis quidem esse poterit, fidelium doctor esse non poterit.

Nam & homines quamlibet experientes, quod ex Philosopho recte collegit D. Thomas, 1. *Meta.* disputare cum adversariis non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit.

Utraque igitur Theologo necessaria est, & authoritas & ratio. Sed ita tamen, ut authoritas primas in Theologia partes obtineat, ratio vero habeat postremas. Unde recte docet D. Thomas, quod argumentari ex authoritate est maxime proprium hujus doctrinæ: 1. *p. q.* 1. *art.* 8. *ad* 2. eo quod principia hujus doctrinæ per revelationem habentur. Et sic oportet quod credatur authoritati eorum, quibus revelatio facta est. Nec hoc derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licet locus ab authoritate, qui fundatur super ratione humana, sit infirmissimus: locus tamen ab authoritate, qui fundatur super revelatione divina, est efficacissimus. Tantum ille. Ratio utrinque in promptu est. Nam ille ex humana inscitia vel malitia falli & fallere potest, at iste nequaquam. *Sap.* 9. Scit enim Deus omnia, inquit sapiens, & incertæ providentiæ nostræ. Et cum Evangelista & Propheta *Joan.* 3. *Psal.* 115. ait Apostolus: *Rom.* 3. Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.

Locorum Theologicorum numerus & Expositio.

QUia Moralis Christiana est Doctrina, quæ vel per revelationem proponitur, vel ex revelatione quantum fieri potest deducitur, qua percipimus quid agere vel non agere debeamus ut nostram adipiscamur sempiternam salutem, ac felicitatem: Hinc præcipuus hujus disciplinæ fons est divina revelatio, & in divina Scriptura, quæ dicitur verbum Dei scriptum, & in Traditione, quæ appellatur verbum Dei non scriptum. Verbum enim Dei datum est homini, ut virtute divinæ claritatis purgata ejus mente a peccati caligine debita sua officia ediscerat; *Omnis scriptura* (ait Apostol. 2. ad Timoth.) *utilis est ad docendum... & erudiendum in justitia ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus*. Ratio autem est; quia cum officia moralis Christianæ sint juris naturalis, vel supernaturalis, in his humana ratio sine divina revelatione sæpe cæcutit; ita ut homo nec facile nec semper absque tali lumine advertere potest, an dum in moralibus practice agit, dirigatur a solo recto rationis dictamine, absque eo quod admiscetur aliqua amoris proprii vel alterius passionis deceptio.

Divina scriptura dividitur in vetus, & novum testamentum. Vetus continet 45. libros; & Novum 27. sicque sunt 72. libri divini, scilicet Genesis, & alii, quos Tridentina Synodus re-

recenſet, & ſacros ac canonicos declarat; & in ipſa divina ſcriptura ſigillatim videri poſſunt. Libri ſacri Canonici appellantur, quia norma ſunt & regula fidei, ac morum, & quia in Eccleſiæ canonem ſunt relati.

Varii ſunt divinæ Scripturæ ſenſus. Et primo litteralis, & myſticus, ſeu ſpiritualis. Senſus litteralis eſt ille, quem littera ipſa exprimit, ut ubi ait, Abraham duos filios habuit unum de ancilla, alterum de libera. Senſus myſticus eſt ille, qui non verbis ipſis, ſed rebus per verba ſignificatis indicatur, ut in allato exemplo de Abrahamo, ubi non nomina illa ancillæ & liberæ, ſed perſonæ his nominibus myſtice ſeu ſpiritualiter ſignificatæ Jeruſalem nempe terreſtrem, & Eccleſiam ſignificant, ut ex Apoſt. *Gal.* 4.

Senſus litteralis alius eſt proprius quem verba proprie accepta important ac efficiunt, ut in hac propoſitione Abraham duos filios habuit; metaphoricus vero qui exurgit ex verbis improprie acceptis, ut cum dicitur Chriſtus ſedere ad dexteram Patris. Dexteræ enim vocabulo non corporis pars, ſed honoris æqualitas intelligitur. Senſus myſticus triplex eſt: Allegoricus, cum res geſtæ in veteri lege accipiuntur ut figura eorum, quæ implenda erant in nova lege. Sic aries inter vepres cornibus hærens & ab Abrahamo immolatus loco Iſaci *Gen.* 22. in ſenſu allegorico ſignificat Chriſtum ſpinis coronatum, & Cruci affixum. Tropologicus, qui ad informandos mores pertinet. Sic circumciſio carnis, quæ apud Judæos in uſu erat, in ſenſu Tropologico, & morali ſignificat vitiorum, & cupiditatum reciſionem *Roman.* 2. *v.* 29. Anagogicus, & hic eſt cum verba, & res geſtæ referuntur ad cœleſtem Patriam: ſic Apoſt. *Hebræor.* 9. ingreſſum Pontificis in Sancta Sanctorum refert ad introitum Chriſti in Cœlum. Idcirco ſenſus myſticus ut allegoricus eſt de rebus credendis, & refertur ad fidem. Tropologicus ſeu moralis de agendis, & refertur ad Charitatem. Anagogicus de ſperandis & dicit ordinem ad ſpem.

Præter verbum Dei ſcriptum attendendum eſt quoque verbum Dei non ſcriptum, ideſt Traditio non humana, ſed divina, non per privatos authores propoſita, ſed non interrupta Paſtorum ſucceſſione fideliter ad nos tranſmiſſa; quia hæc divinam revelationem oretenus traditam nobis exhibet. Hæc Traditio eſt ſecundus Chriſtianæ Moralis locus.

Tria ſunt genera Traditionum; divina ſcilicet, quæ a Chriſto derivatur; apoſtolica, quæ ab Apoſtolis ortum habet, nonnulla enim Apoſtoli, ut Eccleſiæ Paſtores inſtituerunt; eccleſiaſtica, quæ auctores habet Apoſtolorum ſucceſſores. Vera nota ſeu argumentum divinæ Traditionis eſt quod omne, cujus initium non invenitur in Conciliorum canonibus, nec in decretis ſummorum Pontificum, aut in Patrum ſtatutis, & ſemper ubique, & ab omnibus ſervatum eſt. Hoc profecto a Chriſto Domino originem ducit, ac proinde eſt divina Traditio.

Divina Traditio eſt vera regula in rebus fidei, & morum, & ut talis neceſſario agnoſcenda. Sic docet D. Paul. 1. *Theſſal.* 2. *ſtate, & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram.* Et hoc obſervatum fuit etiam in lege Moyſis, ut *Jeremiæ* 6. 6. *Interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea.* Imo etiam ab initio de hoc Moyſes populum admonuit *Deuter.* 32. 7. *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi.*

Tertius locus Theologicus eſt judicium, conſenſus, & auctoritas Eccleſiæ, quæ eſt cœtus fidelium hominum, nempe unius & ejuſdem Chriſtianæ fidei profeſſione, & eorumdem ſacramentorum communione conjunctus ſub regimine legitimorum paſtorum ac præcipue Romani Pontificis viſibilis totius Eccleſiæ capitis, & ejuſdem Eccleſiæ inviſibilis capitis & Sponſi Chriſti Domini Vicarii in terris. Judicium, conſenſus, & auctoritas Eccleſiæ in definiendis controverſiis fidei, & morum infallibile eſt, ut nec fallere nec falli poſſit. Hinc Eccleſia dicitur ab Apoſtolo 1. *Timoth.* 3. Columna, & firmamentum veritatis. Hanc infallibilitatem pollicitus eſt ſuæ Eccleſiæ Chriſtus Dominus & cap. ultim. *Matth. v.* 20. ubi ait ſe numquam ei defuturum: Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi. Et *Joan.* 14 ubi alloquens Apoſtolos teſtatus eſt ad ipſos miſſurum alium Paraclitum ſpiritum veritatis perpetuo in Eccleſia manſurum, qui eos ſucceſſoreſque ſuos doceret omnem veritatem quam ipſe eiſdem revelarat; *ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, Spiritum veritatis*, & v. 26. *ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.* Quare infallibilis eſt Eccleſia ſive congregata in Conciliis, ſive per Provincias diœceſeſque diſperſa. Verum cum Eccleſia præcipue in Conciliis congregata ſuum judicium aſſenſumque proferre ſoleat, hinc Concilia Generalia ad hunc tertium locum theologicum pertinent; idcirco res ita exigit ut aliqua breviter circa rationem Conciliorum Generalium aperiantur.

Concilii nomen idem ſignificat, ac in regnis comitia, quæ aliud non ſunt, quam Principum, Procerum, magiſtratuum in unum locum Congregatio ad regni negotia pertractanda: idcirco Concilia Eccleſiæ aliud non ſunt, niſi Eccleſiæ Præſulum conventus, ut de rebus ad Eccleſiam ſpectantibus agant. Concilia alia

Generalia sunt ad quæ congregantur totius Ecclesiæ Episcopi; Alia Nationalia ad quæ conveniunt unius regni, aut Nationis Præsules; Alia Provincialia in quibus sub Metropolitano reperiuntur unius Provinciæ Episcopi; Alia Diœcesana in quibus sunt sub Episcopo totius Episcopatus Presbiteri.

In quæstionibus morum definiendis post Scripturam, & Traditionem consulenda est Ecclesia præcipue in Generalibus Conciliis congregata, idest consulenda sunt Concilia Generalia. Concilia Oecumenica seu Generalia, quæ universalis Ecclesiæ consensu sunt recepta, hæc divinam revelationem nobis exhibent ac universalem Ecclesiam repræsentant, quæ cum a Spiritu Sancto dirigatur errare non valet. Unde ajunt Apostoli Act. 15. v. 18. *visum est Spiritui Sancto, & nobis*. Hinc semper Conciliis Generalibus habita est reverentia, quæ ipsi divino verbo exhibetur, ut patet exemplis ipsius nascentis Ecclesiæ ad hæc usque tempora.

Quartus Ethicæ Christianæ fons, seu locus est summi Pontificis de aliqua morali controversia solemne judicium. Et hoc comprobatur ex ipsa divina Scriptura, Joann. 21. v. 15. *Pasce oves meas*, & sic alibi. Ex scriptura igitur Romanus Pontifex ut Petri legitimus successor in dubiis circa fidem, & mores nos instituere debet, & hoc patet etiam ex perpetua praxi Ecclesiæ, quæ quovis sæculo assueta fuit in dubiis fidei, & morum judicium summi Pontificis exquirere, & reverenter excipere, ut passim habetur in Ecclesiastica historia.

Quintus fons & locus moralis Christianæ sunt Concilia particularia, idest judicium particularium Ecclesiarum, sive Nationalium, sive Provincialium, sive Diœcesanarum: Tametsi hæc particularia Concilia universo Ecclesiæ consensu non sint recepta (si enim universim recipiantur, fiunt Generalia, idest vim habent ac Generalia) gravis tamen momenti est eorumdem judicium, ac authoritas, ut ipsius Scripturæ testimonio comprobatur; Matth. 18. 20. *Ubi sunt duo, vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum*. Concilia particularia proponunt judicium plurimorum Episcoporum, qui propositam quæstionem examinaverunt, non obiter sed attente, quilibet antiquam suæ exhibendo Ecclesiæ Traditionem. Igitur hujuscemodi judicium in morali valde æstimandum est, maxime si attendatur ad supralatam Christi Domini promissionem interessendi conventui, ubi plures in nomine ejus essent congregati. Praxis quoque Ecclesiæ graviter sententiam confirmat. Nam illa fuit semper Ecclesiæ consuetudo, ut sæpe celebrarentur Concilia particularia, quæ vel essent dispositiones ad Generalia, aut præteriti Concilii Generalis executiones; sicuti plurima in Ecclesiastica historia exhibentur exempla.

Hoc patet etiam ex ratione. Concilium Universale est infallibile, quia universam Ecclesiam repræsentat, quæ est columna fidei, & veritatis firmamentum. Igitur & Concilia particularia gravis sunt auctoritatis, utpote quæ totam Ecclesiam particularem repræsentant; idcirco a Conciliis Generalibus, localia, seu particularia semper habita fuere in magno honore, & æstimatione, ac fideles eis subjiciendos esse decrevere. Et de hoc plura habentur exempla.

Sextus locus seu fons Christianæ moralis est judicium Episcoporum, præsertim quando plures in idem consentiunt. Et hoc itidem ex ipsa Scriptura compobatur. In veteri enim lege quando dubium aliquod circa res ad religionem spectantes Judæis oriebatur, ad Sacerdotes mittebantur Deuter. 17. 9. *Venies* (inquit Deus) *ad Sacerdotes Levitici generis, & ad Judicem, qui fuerit illo tempore, qui indicabunt tibi judicii veritatem*. Imo Christus Dominus ita præcepit Matth. 23. 2. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi; omnia ergo quæcumque vobis dixerint facite*. Et ita etiam docuere Patres, quorum plurima habentur testimonia, quorum brevitatis gratia, aliqua recensere prætermitto. Episcopi revera jure divino Rectores sunt Ecclesiarum, Patres, & Doctores populorum ut Apost. Act. 20. 18. *Spiritus Sanctus posuit eos Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Igitur in moralibus etiam Episcoporum judicium consulendum est.

Septimus Christianæ moralis fons est Patrum auctoritas, quæ major, vel minor est, quatenus plures, vel pauciores in idem consentiunt, aliis non contradicentibus. Patres sunt ii quos Deus juxta Apostol. 1. Corinth. 12. 28. posuit in Ecclesia tamquam Doctores: quocirca eorum doctrina in Moralibus reverenter amplectenda est. Patres insuper habentur hi, qui tum ob eminentem scientiam, tum ob insignem sanctitatem, tum ob venerandam antiquitatem censentur Traditionis custodes. Igitur sicuti quando sunt concordes, irrefragabilem faciunt auctoritatem; ita dum plures in idem dogma conveniunt auctoritatem habent non spernendam, sed summopere venerandam: Hinc in moralibus consulendi sunt Patres, illi præcipue, qui materiam aliquam pertractant.

Octavus Ethicæ Christianæ fons est Theologorum Scholasticorum authoritas, non eorum tamen, qui ex sola ratione, sed eorum qui præcipue ex divina revelatione, ex Ecclesiæ, Pontificum, Patrumque oraculis doctrinam morum percipiunt; ex his peti possunt argumenta ad fidem moresque spectantia, quos Ecclesia

ipsa

ipsa consulit ubi de fide, & moribus agitur, quorum sententiæ rationem habet.

Dixi qui *ex revelatione doctrinam morum percipiunt*: quia Theologi, qui solam rationem, quæ corrupta & cæcutiens est ostentant, minime audiendi sunt. Consulendi sunt igitur insigniores morales Theologi, qui divinæ revelationi nituntur & principem locum habent inter Ethicæ Christianæ D. D., quales sunt Ss. Thomas, Bonaventura, Antoninus, Raymundus &c. Hos enim commendat eruditio in divinis summa, & profunda, atque vitæ integritas, unde digni habiti sunt ut Ecclesia eos in albo Sanctorum adscriberet; qui ex sincero fidelissimoque veritatis amore, non ingenio contendendi scripsere. Hujusmodi pariter, sed in inferiori classe sunt Cajetanus, Silvester, Soto, Sylvius, Toletus, Comitolus, aliive multi ingenio, & doctrina insignes & integritate morum spectabiles, dummodo tamen veteres non reprobent, & in contrarium sensum detorqueant.

Consulendi sunt pariter insigniores Canonistæ, quales sunt Panormitanus, Navarrus, Covaruvias, Fagnanus, Gabasutius, aliive non pauci. Canonistarum enim authoritas magni est momenti.

Magni item habendum est doctrinale judicium S. Theologiæ facultatum seu Accademiarum seu Universitatum, ac earum presertim, quæ per orbem totum sunt in summa æstimatione, cujusmodi sunt Lovanienses, Duacenses, Salmaticenses, & maxime Sorbonica Parisiensis, quam Episcopi, imo, & summi Pontifices consulere non dedignantur.

Nonus Moralis Christianæ fons est naturalis ratio, juxta illud Isaiæ cap. 46. 8. *Redite prævaricatores ad cor*; idest naturalis ratio revocet peccatores ad conscientiam. Ratio enim naturalis homini a Deo data est ad veritatis agnitionem comparandam; cum naturalis ratio sit Divini ipsius luminis communicatio, ut ait Coronatus Propheta; *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Quare valde utilis est naturalis ratio in Christianæ moralis studio. Hæc enim suppeditat communia morum principia, cujusmodi ea sunt: *Bonum est faciendum, malum fugiendum, quod tibi fieri non vis alteri ne feceris*: Ex his variæ deducuntur conclusiones, quibus varia explicantur officia, quæ exercere tenemur erga Deum, erga proximum, erga majores, erga nos ipsos. Verum ratio naturalis versari debet in theologicis non ut domina, sed ut famula, & pedissequa: oportet (ait D. Thomas 1. p. q. 1. art. 8.) ut ratio subserviat. Inservire debet naturalis ratio in theologicis tamquam pedissequa ex principiis revelatis conclusiones eliciendo, ac regulas exponendo, ad quorum normam ordinare seu conformare debemus actiones nostras, ut bonæ sint, & vitia ab his arceamus. Quare nemo non videt eos ratione abuti, qui in rebus theologicis primum locum tribuunt rationi; non secus ac in rebus fidei hæretici faciunt nonnulli in moralibus, qui Dei ipsius (ait Juveninus) judices se constituentes affirmant saltem indirecte, virtualiter, & interpretative, *hæc aut illa præcepta* si ad litteram sumerentur non satis fore attemperata infirmitati nostræ, & ex hoc temerario judicio argumenta petunt, quibus præcipua Dei mandata clare cæteroquin in divinis litteris exposita convellere, vel saltem sophisticis cavillationibus subvertere, aut enervare studeant, & conantur. Neminem latet nullum esse præceptum in Decalogo, quod suis ratiociniis ex primis principiis (ut iis videbatur) deductis non labefactaverint, notat Juveninus. Unde Alexander Papa VII. die 25. Septemb. an. 1685. de ejusmodi scriptorum placitis merito dixit, opiniones Christianæ disciplinæ laxativas & animarum perniciem inferentes, natas ex summa luxuriantium ingeniorum licentia.

De Locorum seu Fontium Theologicorum usu.

Circa usum vero prædictorum Christianæ moralis fontium seu Locorum, cum hæc non sint æqualis ponderis, & auctoritatis sua prudenti cautione adhibenda sunt, nempe ubi quæstio moralis resolvi potest per expressam revelationem, standum est revelationi, quidquid in contrarium ratio humana suggerat, aut reclamet. Revelatio siquidem in se regulam certissimam morum continet utpote quæ infallibili verbo Dei nitatur, cum ex oppositio humana ratio erroris periculo subjaceat, ac proinde mendax in scripturis divinis homo appellatur Roman. 3. v. 4. *omnis autem homo mendax*, & Deus ex oppositio ita verax est, ut sit ipsa veritas, idcirco nec fallere, nec falli possit.

Quod si quæstio solvi nequeat per expressum Dei verbum, sed per necessariam demonstrationem ex principiis revelatis, standum est hujusmodi demonstrationi nihil attendendo ad id quod ratio humana nebulis passionum obcæcata in contrarium suadeat. Propositio enim, quæ ex propositione revelata necessario sequitur, irrefragabilis est auctoritatis.

Si quæstio autem moralis, neque per expressum Dei Verbum, neque per necessariam demonstrationem ex revelatis resolvi queat, audiendi sunt hi, quorum in Ecclesiis est facultas docendi simul & præcipiendi quid super eam quæstionem definierint; cum hi ad divinam revelationem propius accedant. Quia cum Deus eos constituerit ut genuinum Scripturæ, & Traditionis sensum exponant, isti consulendi sunt ubi manifesta non habetur revelatio: *La-*

bia

bia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus. Malach. 27.

Ubi talis quæſtio, neque per revelationem expreſſam, neque per neceſſariam demonſtrationem ex revelatis, neque per ſuperiorum Decreta ſolvi nequit, conſulendi ſunt, qui antiquitate, doctrina, pietate ſunt in Eccleſia excellentiores. Habent enim hi ab antiquitate quod teſtes ſint, ac cuſtodes divinæ traditionis; a doctrina quod ſint divinæ revelationis interpretes; a pietate, quod ab humanis affectibus in exponendis morum regulis eorumque difficultatibus diſſolvendis immunes extiterint. Ex quo patet quod cum major, ac ſanior pars antiquorum Patrum, & Theologorum in aliquod morum dogma convenerint, illis eſt adhærendum. Quod ſi tandem circa morales difficultates Patres Patribus adverſantur, Theologi inſigniores alii alia tradant, celebriores Canoniſtæ diverſa opinentur, tunc rationis eſt definire. Sed in hac neceſſe eſt ut magna cautione procedatur; ideſt 1. opus eſt ut caveamus, ne rem ſecundum inclinationem pravorum noſtrorum affectuum decidamus; quidquid enim placet, & amamus hoc bonum, & ſanctum nobis eſt. Unuſquiſque proprium defectum & paſſionem excuſat, defendit, & cohoneſtare ſtudet. 2. ut caveamus ne a partium ſtudiis ſeu affectionibus abducamur. Ex hoc enim fit ut quiſque pro ſuſceptis ſive jure, ſive injuria ſemel partibus veritatem ſtare pertinaciter tueatur, eaque omnia, quæ contra ſentiunt aliarum partium defenſores ut falſa rejiciat, ac reſpuat. 3. ut medio quantum fieri poteſt inter laxiores & rigidiores opiniones tramite incedamus. Etenim ſicuti ſine culpa nec gravari poteſt dulce Chriſti jugum, ita nec via ſalutis amplior reddi poteſt, dum anguſta in Evangelio deſignatur. 4. Oportet ut in opinionum ambiguitate quod propius revelationi accedere deprehendimus, ac parti quæ magis legi favere videbitur, religioſe adhæreamus.

De uſu Conciliorum, ſeu ſacrorum Canonum in reſolvendis caſibus Conſcientiæ.

Nota I. Concilia in ſuis Canonibus de tribus agere ſolent, 1. de his quæ ad Fidem, 2. de his quæ ad mores, & 3. de his quæ ad Diſciplinam pertinent. Et cum Jus civile & canonicum ad invicem aliquando juvent: hinc fit ut quandoque agant de his quoque quæ ad jus civile ſpectant. Canones Fidei exponunt quæ credenda, aut non credenda ſunt: Canones morum quid circa mores fieri poſſit aut debeat, quid non poſſit fieri nec debeat. Canones Diſciplinæ ſtatuunt quale eſſe debeat regimen eccleſiaſticum. Nam quod in civili Republica appellatur Politia, in Republica Chriſtiana dicitur diſciplina. Regulæ canonico-civiles eæ ſunt quæ inſtitutæ ſunt ab Eccleſia ad jus civile firmandum.

Nota II. Quod cum Conciliorum canones non uno eodemque tempore conſtituti ſint, hinc fit non in omnibus eumdem ſtylum inveniri nec formulas eaſdem loquendi; etenim nunc comparantur ad mores unius regionis & gentis, modo ad inſtituta alterius regni ſeu nationis. Imo ex quo non uno eodemque tempore conſcripti ſunt canones, exinde contingit quod varietas vocum modo puræ, modo barbaræ latinitatis in illis reperiatur, unde non levis exoritur difficultas, ut eorum genuinus ſenſus intelligatur; eo vel maxime, quod pro temporum varietate eadem vox quando unum, quando aliud ſignificat. Quare ad verum eorumdem Canonum ſenſum aſſequendum opus eſt recurrere ad Gloſſarium Ducange, vel ſi hoc haberi facile nequeat, ad P. Annatum in ſuo Theologiæ Apparatu, ubi agit de Conciliis: ibi enim inveniet ſtudioſus quæ ad intelligentiam Canonum conducere valent.

Qui igitur uti voluerit ſacris Canonibus ad reſolvendos caſus conſcientiæ, profecto opus eſt ut prius plane dignoſcat quinam ſint canones fidei, quinam morum, quinam diſciplinæ, ac tandem quænam regulæ canonico-civiles. Canones fidei invariabiles ſunt; cum invariabilis ſit fides quam explicant; cum Deus nequeat inter ſe mutuo pugnantia revelare, v. g. hodie revelare quod ſit trinus, poſtea declarare quod trinus non ſit; quia ita ſibi aperte contradiceret. Canones quoque morum invariabiles ſunt; quia 1. præcepta Decalogi quæ ipſi explicant, variare nequeunt, cum præcipiant quod intrinſece bonum eſt, & prohibeant quod ab intrinſeco eſt malum. 2. Præcepta pariter Evangelica quæ per Canones explicantur, ſunt inviolabilia, quia legi Evangelicæ non debet alia divina lex ſuccedere. Concilia enim in ſuis canonibus tota ſunt, ut ingruente aliqua hæreſi, vel gravi difficultate circa res fidei, vel morum, declarent, ſeu clarius exponant quæ Deus in ſuis divinis Scripturis ſubobſcure revelavit, ſeu præcepit aut prohibuit, abſque eo quod ne minimum quidem veritati revelatæ addant, vel detrahant. Quocirca canones fidei in generalibus Conciliis editi, ſunt uberiores articulorum fidei, ſive præceptorum Decalogi explicationes, non ſecus ac concluſiones in ſcientiis naturalibus ſunt uberiores expoſitiones principiorum, quæ in iiſdem ſcientiis ſunt per ſe nota. Canones tamen diſciplinæ variabiles ſunt, eo ferme pacto quo varia eſt ſæcularis Politia pro diverſitate loci, temporis, vel perſonarum. Regulæ autem canoni-

nonico-civiles non plus habent firmitatis quam leges civiles, utpote quæ non alio fine constituantur, nisi ut jus civile in suo robore maneat. Igitur qui uti voluerit Conciliorum canonibus ad casuum moralium resolutionem, ad hæc omnia attendere debet, ne regulas variabiles cum invariabilibus confundat.

Exemplo vero aliquo res apertius circa differentiam canonum, fidei, morum & disciplinæ explicabitur. Si Doctor cum pertinacia assereret usuram non esse peccatum, esset hæreticus: non esset vero hæreticus mercator qui amore pecuniæ usuras exerceret. Et ratio est; quia Doctor peccaret contra canonem fidei, quo definitur usuram esse peccatum; & mercator peccaret contra canonem morum, quo usura interdicitur. Rursus nec contra fidem, nec contra mores, sed contra disciplinam peccaret ignarus Parochus, qui publicum usurarium ecclesiastica sepultura non privaret, modo illud non factum sit malitiose. Et ratio est; quia Parochus nec fidei nec morum canonem, sed canonem disciplinæ violat. Quare ut hæc regula ad praxim reducatur, Doctor absolvi non posset, nisi hæresim retractaret; mercator, nisi damnum temporale repararet; parochus, nisi consulto prius Episcopo noviset quomodo se in hoc casu gerere deberet. Et sic in aliis dicendum.

Qui autem dictos canones distinguere velit, uti debet gravi consideratione, cum nihil difficilius sit, quam distinguere exacte quinam sint canones fidei, quinam morum, quinam disciplinæ; dum sæpe hæc tria in uno eodemque objecto conjuncta reperiuntur, puta in Baptismo ad fidem pertinet te scire baptismum rebus constare, materia nempe & forma, scilicet vera ac naturali aqua, quæ est materia, & verbis *ego te baptizo in nomine Patris* &c. quæ sunt forma. Ad mores, quod adultus non recipiat baptisma nisi cum sanctis dispositionibus, & quod minister non illud conferat cum conscientia peccati mortalis. Ad disciplinam, quod baptismus talibus ac talibus ritibus accidentalibus conferatur; qui ritus non semper iidem fuere.

Difficultas distinguendi inter canones fidei, morum & disciplinæ augetur a mutua eorumdem canonum ab invicem dependentia; quia regulæ disciplinæ moralia præcepta determinant, & moralia præcepta fidem vivam reddunt v. g. fides credendi Deum esse adorandum, nisi talis fides ad praxim reducatur per illud morale præceptum *memento ut diem sabathi sanctifices*, & præceptum hoc *sabathum sanctifices* vagum est nisi ad aliquem particularem Religionis actum determinetur, uti fit per ecclesiasticum præceptum, quo jubetur ut eo die Missa audiatur, & divinis officiis sistatur.

Ad hoc vero ut canones fidei, morum & disciplinæ distinguamus, opus est ut hæc tria attendamus, nempe 1. Symbolum Apostolorum, ut cognoscamus canones fidei; 2. Præcepta Decalogi, per Evangelium exposita, ut agnoscamus canones morum. 3. Præcepta mere Ecclesiastica, ut canones disciplinæ deprehendamus. Nam, sicuti antea jam notavimus, canones fidei non aliud sunt, quam explicationes ampliores Symboli Apostolorum; Canones morum uberiores expositiones Decalogi; canones disciplinæ, certæ juris ecclesiastici applicationes. Igitur si velimus prædictos canones distinguere, oportet ut hæc tria attendamus. Etenim fiet nos dignoscere canones fidei, si eos ad Symbolum comparaverimus: Sic apprehendemus canones morum, si cum Decalogi præceptis eos conferamus; tandem percipiemus canones disciplinæ, si cum præceptis ecclesiasticis comparaverimus. Diximus notanter *cum præceptis mere ecclesiasticis*; quia, quando præcepta Ecclesiastica jubent quæ fidem respiciunt, vel imponunt quæ respiciunt mores, tunc vel ad fidem, vel ad mores spectant, & non secus ac præcepta fidei & morum, ipsa quoque præcepta ecclesiastica circa res hujusmodi versantia, sunt invariabilia.

Ex dictis igitur colligitur 1. canones omnes, quibus statuitur Deum unum esse in substantia, trinum in personis, cæteraque alia quæ in Symbolo continentur, ad fidem spectare: canones omnes explicantes præcepta affirmativa, vel negativa quibus præcipiuntur actus interiores exterioresve fidei, spei, charitatis & religionis circa hæc mysteria exercendi; seu actus vetantur hujusmodi mysteriis adversantes, sunt canones ad mores spectantes, utpote qui sint latiores, seu uberiores expositiones illius Decalogi præcepti *Dominum Deum tuum adorabis*. Item canones omnes, quibus stabiliuntur dies festi & solemnitates circa Trinitatem, Incarnationem &c. canones sunt disciplinæ; quia non aliud sunt quam Ecclesiastici præcepti explicationes.

Colligitur 2. omnes illos canones esse de fide qui determinant Ecclesiam sacram esse Rempublicam, non civilem seu politicam, utpote non ab hominibus, sed ab ipso Deo fundatam institutamve, ac consistentem non in puris hominibus, sed civibus sacro baptismate initiatis, & Præsulibus, idest Episcopis, Sacerdotibus, Diaconibus per Sacramentum Ordinis consecratis, cum hæc omnia pertineant ad articulum fidei *Credo sanctam Ecclesiam*. Ita canones omnes statuentes quales dispositiones inesse oporteat in iis qui in Ecclesia præsunt & subsunt, sunt canones morum: quia sunt amplio-

pliores explicationes illius præcepti Decalogi *Honora patrem tuum, & matrem tuam*. Regulæ item omnes quæ ordinant tempus, locum pro recipiendis sacris Ordinibus, seu vestes præscribuntur quibus convenit ut clerici a laicis distinguantur, sunt canones disciplinæ.

Ita pariter canones omnes pertinentes ad Sacramentorum substantiam; v. g. quod homines nonnisi per Baptismum in Ecclesiam recipiantur, non corroborentur nisi per Confirmationem, ac nonnisi per Eucharistiam nutriantur, hujuscemodi canones ad fidem spectant, utpote qui sint fusiores explanationes articuli *Credo in remissionem peccatorum*; quo articulo signatur homines justificari per Sacramenta, aut eorum votum. Quod vero Sacramenta recipienda non sint ab adultis nisi cum sanctis dispositionibus, cum sanctitate a Ministro & illo consecrato conferantur, ad canones morum sunt spectantia. Quod tandem Baptisma non conferatur solemniter nisi in festo Paschatis, vel Pentecostes; quod Confirmatio detur immediate post Baptisma, ut fiebat olim, vel in adulta ætate, uti nunc fit, ad meram disciplinam pertinet. Ad fidem pariter pertinet non unum, sed plures debere esse Episcopos Apostolorum successores. Quod sancta ordinatione consecrentur; quo explicatur articulus *Credo sanctam Ecclesiam catholicam*. Item ad fidem spectat quod Matrimonium sit Sacramentum. Pertinet autem ad mores quod Episcopi vocati sint a Deo, non intrusi, docti & non indocti, sancti & non vitiosi, ita ut præminere debeant laicis sanctitate, utpote qui Christi Domini vices, seu personam repræsentant; idcirco hoc canone explicatur locus ille *Sancti estote quoniam ego sanctus sum*. Sic ad mores pertinens est, quod Matrimonium habeat ea omnia quæ ad essentiam contractus sunt spectantia. Ad disciplinam tandem pertinet extensio major, vel minor Episcopalis Diœcesis, cum limites Episcopatuum crescant & decrescant pro arbitraria determinatione Ecclesiæ. Item quod Prælati instituti sint modo sorte, ut Mathias, modo ad preces populi, ut septem Diaconi, modo electione, modo præsentatione, ut contigit in quibusdam locis. Et respectu Matrimonii talia, vel talia impedimenta ad illius invaliditatem; cum hoc jure positivo sit inductum. Patet igitur quod varietati quam pati possunt canones disciplinæ quoad circumstantias loci, temporis, personarum, non sint subjecti etiam canones fidei & morum, utpote qui pertineant ad Decalogum, idest ad legem naturalem, ita ut ubique terrarum, & gentium ab omnibus generatim sint admittendi.

Colligitur 3. canones fidei & morum sic invariabiles esse quoad substantiam, ut nunquam factum sit in illis variationem contigisse, nisi circa expressiones. Et ratio est; quia doctrinam fidei & morum non recepit Ecclesia ab hominum documentis, sicut humanæ scientiæ, v. g. Physica quæ mutatur secundum varia quæ nobis objiciuntur phænomenorum experimenta; doctrinam vero fidei & morum recepit Ecclesia a Deo revelante, cujus infinitæ sapientiæ nulla nova cognitio advenire potest: Et cum sit immutabilis, nequit suis semel revelatis contradicere; ac ideo canones posteriores fidei & morum possunt quidem priores explicare, minime vero prioribus derogare. Sic ex. g. unitas Personarum in divinis, quæ ante Synodum Nicænam exponebatur, quod Personæ essent quid unum, post eamdem Synodum quod Personæ essent consubstantiales &c.

Colligitur 4. canones pariter disciplinæ, prout habent explicare canones fidei, vel morum, cum ex hac parte spectent ad jus naturale, esse prorsus invariabiles, & solum variabiles esse posse quoad modum quo, vel fidei exercitium determinant; vel præcepta Decalogi applicant ad praxim; dum ex hoc capite pertinent ad jus seu ad legem positivam. Sic canones quibus Ecclesia statuit solemnitatem Festorum, jejuniorum austeritatem &c. ea parte qua præcipiunt pietatem erga Deum, vel sobrietatem in nobis, ipsi, quia secundum tale munus pertinent ad jus naturale, variari nequeunt, variari quidem valent quoad modum celebrandi festi, vel jejunia observandi; quia secundum talem respectum spectant ad jus positivum.

Nota I. Canones disciplinæ, etiam ex illa parte qua variabiles sunt, variandi non sunt nisi publica Ecclesiæ authoritate, quæ vel eam mutationem statuat, vel justis de causis permittat, minime vero authoritate privata; quia nulla lex authoritate privata mutari potest.

Nota II. Canones disciplinæ tamdiu valere seu permanere in suo vigore, quamdiu Ecclesia statuit novas pœnas, vel statutas innovat contra inobedientes, vel aliquid aliud adhibet ut vigorem eorum tueatur. Quare canones antiqui quibus disciplina Monastica, & Cleri reformatio statuitur circa ea quæ spectant ad substantiam votorum & essentiam Clericatus, nunc quoque suum habent vigorem, cum Tridentina Synodus antiquos canones innovaverit.

Nota III. Tunc canones disciplinæ vigere desinunt, quando Ecclesia contrariam legem statuit, aut usum contrarium non obsistendo permittit; quia tunc aut mutationem decernit, aut saltem eam tolerat. Sic præceptum

reci-

recipiendi quater in anno Eucharistiam, mutatum est a Concilio Lateranensi can. *Omnes utriusque sexus* in præceptum sumendi semel in anno. Sic jejunium non amplius viget in tanto rigore, sicuti quando fiebat hora tertia post meridiem, nec fiebat cœnula quæ nunc permittitur vespere, & comestio, seu prandium circa meridiem. Et hoc permittitur in Religionibus etiam strictioribus. Sic pœnitentiæ peccatoribus olim per canones injungendæ, Ecclesia permittente, ad prudentiam Confessarii relictæ sunt. Sic &c.

TRACTATUS.

De usu juris canonici & civilis, & de vero usu Casuistarum.

DE JURE CANONICO.

§. I.

Quid sit Jus Canonicum.

JUS Canonicum idem latine sonat ac regula ex cap. can. dist. 3. & tali nomine significantur leges ecclesiasticæ ad divinum cultum & ad supernaturalem finem pro animarum salute ordinatæ. Jus Canonicum aliud est scriptum quod continetur in corpore Juris canonici; & est illud quod proprie solet appellari jus canonicum, & fertur ab Ecclesiastico legislatore, qui plerumque leges suas per scripturam promulgare solet. Aliud non scriptum, & hoc est consuetudo quæ longo usu firmata non secus ac lex, seu jus scriptum vim habet obligandi.

Canon scriptus generice acceptus dividitur in canonem specifice sumptum, seu in significatione minus ampla, in decretum, in epistolam, in Decretalem, in dogma, in mandatum, in interdictum & sanctionem. Hæc divisio fertur a Glossa in Decreto Gratiani dist. 3. v. *Omnes*. Nomine canonis specifice sumpti, seu in significatione minus ampla intelligitur Constitutio, seu lex edita a Concilio Generali. Decretum etiam specifice sumptum est Constitutio edita a Summo Pontifice nulla præcedente alicujus consultatione. Epistola Decretalis dicitur Constitutio facta a Summo Pontifice ad consultationem alterius scripto transmissa & publicata. Dogma est Constitutio doctrinalis circa fidem; mandatum Constitutio circa mores, Interdictum Constitutio aliquid prohibens nulla certa pœna pro transgressoribus imposita. Sanctio tandem per quam aliquid prohibetur, ut simul adjiciatur aliqua pœna transgressori. Omnes hæ Constitutionum species aliquando veniunt & confunduntur sub uno eodemque canonis nomine. Canon denique alius dicitur extravagans, alius inclusus in corpore juris: hic dicitur omnis Constitutio quæ reposita est in voluminibus componentibus corpus juris canonici. Canon extravagans vocatur ea Constitutio quæ nondum posita est in dictis voluminibus; sed quasi extravagatur, quales sunt Constitutiones Summorum Pontificum editæ post compilationem totius juris Canonici; quod nomen adhuc retinent quædam Constitutiones quæ componunt librum Extravagantium intra corpus juris; quia tale nomen habuerunt, antequam eidem corpori adnecterentur.

Corpus Juris Canonici est Collectio canonum illorum seu regularum quibus Christiani diriguntur vel ad divinum cultum exercendum, vel ad eorum supernaturalem finem assequendum. Corpus Juris canonici aliud est antiquum, aliud novum, aliud novissimum; & illud dividitur in commune omnibus Christianis, & in particulare alicui nationi seu Genti. Corpus juris canonici antiqui illud est, in quo per varios authores canones collecti sunt, quibus Ecclesia prioribus sæculis per octingentos annos usa est; & hoc constat variis Canonibus Apostolorum, nempe Conciliorum & Pontificum. Canones Apostolorum sunt nonnulla præcepta, quæ Apostoli Episcopis & Presbyteris ad animarum curam, Ecclesiarumque gubernationem generatim pertinentia tradidere, quæ longo tempore hominum memoria conservata tandem scriptis consignata sunt, licet authore ac tempore

pore incertis. Unde nati sunt Canones Apostolici seu Constitutiones Apostolicæ, quæ S. Clementi Papæ attribuuntur, tametsi eorum Apostolicorum Canonum authoritas non sit omni exceptione major; quandoquidem diversa diversis temporibus illis additamenta apposita sunt. Canones antiqui Conciliorum ii sunt qui in pluribus Conciliis priorum temporum editi fuere. Prioribus enim sæculis plurium Civitatum Episcopi nonnumquam ad decidendas causas majoris momenti simul convenere, quorum Congregationes Concilia vocabantur. Hæc tamen tribus prioribus sæculis ob æstus persecutionum rarius agebantur; nonnulla tamen etiam ex difficillimis illis temporibus ad nostram notitiam pervenerunt, veluti Concilia sub Victore Papa habita de Paschæ controversia; Carthaginense sub Agrippina Episcopo, cujus meminit Cyprianus, Epistola 71. & alia plura, dum toties tales Conventus haberentur, quoties commode fieri poterat. Verum ex quo sub Magno Constantino pax Ecclesiæ reddita fuit, frequentius ac meliori ordine facti fuere Episcoporum Conventus: sub ipso Constantini imperio celebrata fuere Ancyranum in Galatia anno 314. Neocæsarienſe in Ponto, quæ sunt eorum, quorum canones supersunt, antiquissima Concilia. Ejusdem Imperatoris auspiciis coactum fuit anno 325. Nicææ in Bithinia Concilium Oecumenicum primum, ad quod omnes Episcopi Orbis convenere. Nicænum secuta sunt tria particularia, scilicet Antiochenum anno 341. Laodicense in Phrygia anno 370. & anno 371. Gangrense in Paphlagonia, quorum canones maximi habebantur. Tandem anno 381. habitum fuit Constantinopoli Oecumenicum secundum.

Horum septem Conciliorum, nempe duorum Universalium & quinque particularium canones in unum corpus collecti sunt, quod appellatum fuit *Codex* canonum Ecclesiæ Universalis, quo constat usum fuisse Concilium Chalcedonense cujus canon primus generatim comprobatur. Huic Codici accessere canones Concilii Ephesini Oecumenici tertii habiti anno 430. & Chalcedonensis Oecumenici quarti celebrati anno 440. Item Canones 50. Apostolorum, & Canones Concilii Sardicensis celebrati anno 347. a pluribus Ecclesiis pro continuatione Concilii Nicæni, adjecti fuere huic Codici.

Omnes isti canones græca lingua concepti fuere. Verum in Ecclesia Occidentali recepta fuit antiqua versio latina, cujus author incertus est. Hæc vetus compilatio adhibita fuit in Concilio Chalcedonensi in Ecclesia Romana usque ad subsequens sæculum, nec per Galliam & Germaniam usque ad sæculum nonum aliam compilationem noverunt. Denique Dionysius dictus Exiguus, qui anno 530. Romæ vixit, novam versionem eamque multo fideliorem adornavit, cui addidit omnia quæ tunc temporis in Græco Codice continebantur, nempe 50. Canones Apostolorum, Canones Conciliorum Chalcedonensis, Sardicensis, Carthaginensis ac nonnullorum aliorum quæ habita fuere in Affrica. Item collegit idem Dionysius Decretales Epistolas Pontificum, ideſt a Siricio, qui obiit anno 398. usque ad Anastasium II. qui decessit anno 498. Appellabantur enim *Decretales* Epistolæ, quibus Pontifices ab Episcopis consulti decidebant momenta disciplinæ quæ Canonum loco habebantur, non secus ac Græci his æquiparabant Decretales Dionysii Alexandrini, Gregorii Thaumaturgi, Basilii Magni ad Amphilochium Epistolas.

Authoritas Compilationis Dionysianæ tantæ fuit æstimationis, aut Ecclesia Romana ea deinceps semper uteretur sub appellatione *Corporis Canonum*; & hæc Compilatio usque ad Caroli Magni tempora etiam in Gallia sola agnita fuit. Extitit in Ecclesia Africana Codex Canonum collectus maxima ex parte ex Conciliis habitis tempore S. Augustini. Quod fecit Romæ Dionysius Exiguus, hoc idem præstitit in Hispania Martinus Bracarensis Episcopus, qui floruit anno 570. cum hic Compilationem Canonum ediderit secundum Orientales, quibus nonnullos canones adjunxit Conciliorum, quæ habita fuere in Hispania. Hæc pauca præcepta quæ Jus antiquum appellatur, universæ Catholicæ Ecclesiæ per octo sæcula satis fuere.

Jus Canonicum antiquum non aliter citari solet quam citantur Patres aut Concilia e quibus extractum est; puta si citandus sit canon Concilii Neocæsarienſis, vel Siricius Papa de Diaconis non ordinandis ante annum trigesimum inceptum, sic loca illa citantur *Concil. Neocæsar.* can. 2. *Siric.* epist. 1. quæ duo reperiuntur in Dionysii Exigui Collectione.

Corpus juris canonici novum illud est quo hodie Scholæ & Forum utuntur; & collectio juris canonici novi habetur in volumine quod corpus canonicum nuncupatur. Hoc autem corpus canonicum constat Decreto Gratiani, quinque libris Decretalium, sexto Decretalium, Clementinis, Extravagantibus Joannis XXII. & Extravagantibus communibus,

Decretum Gratiani dicitur volumen a Gratiano Monacho Ordinis S. Benedicti compilatum, cui Operi doctas Glossas nonnulli addidere. Continet hoc volumen præter Decreta Conciliorum & Summorum Pontificum quæ vim canonis habent, plurima alia vel ex SS. Patribus vel ex aliis Interpretum fragmentis, vel etiam ex jure civili petita; unde

de orta est controversia inter Doctores num omnia translata in hoc volumen canon censeri debeant.

Decretum hoc Gratiani dividitur in tres partes, quarum prima continet 101. Distinctiones in plures canones seu capita, excepta q. 3. caus. 33. quæ continent tractatum de pœnitentia in 7. distinctiones per canones seu capita divisum. Denique tertia pars Decreti continet quinque distinctiones divisas in canones seu capita agentia de consecratione.

Secunda pars corporis Juris Canonici est volumen Decretalium, quæ dicuntur Gregorii IX. quia illius jussu collectæ sunt ex variis Rescriptis, Constitutionibus summorum Pontificum, Conciliorum Decretis per S. Raymundum de Pennafort Ordinis Prædicatorum Cappellanum, & Pœnitentiarium ejusdem Pontificis, cujus voluminis Glossator est Bernardus Parmensis. Dividitur autem in quinque libros continentes Titulos & capita, in quorum primo agitur de Ministris Ecclesiæ eorumque electione, ordinatione, officiis usque ad Titulum 34. ac deinde sub finem ejusdem libri subnectuntur principia judiciorum. In secundo libro agitur de jure quod præcipue est via judiciaria. In tertio libro de Clericis, necnon de quibusdam quæ sunt Clericis laicisque communia. In quarto de Sponsalibus & Matrimonio. In quinto de criminibus & pœnis. Quæ omnia breviter indicantur veteri illo versiculo quinque vocibus constante, quæ totidem libris Decretalium correspondent.

Judex, Judicium, Clerus, Sponsalia, Crimen.

Tertia pars corporis Juris Canonici est Sextus Decretalium jussu Bonifacii VIII. compilatus opera & studio Guillielmi Archiepiscopi Ebredunensis, Berengarii Episcopi Bicterensis, & Richardi de Senis S. R. E. C. Vice-Cancellarii, ex pluribus Pontificum Rescriptis, Decretis Conciliorum, quæ emanarunt post editum volumen Decretalium antiquarum Gregorii IX. cujus Operis Glossator est Joannes Andreas Bononiensis. Appellatur Sextus, quia additus fuit quinque antiquioribus libris Decretalium Gregorii, licet ipse quoque dividatur in quinque libros continentes similiter titulos ex Decretalibus Gregorii desumptos, & capita.

Quarta pars corporis juris canonici sunt Clementinæ & volumen Extravagantium. Primæ sunt Constitutiones Clementis V. editæ in Concilio Viennensi, quibus Glossas apposuit prædictus Joannes Andreas, ac similiter partitæ sunt in quinque libros continentes titulos ex Decretalibus Gregorii excerptos & capita.

Volumen Extravagantium subdividitur in duas partes, in quarum prima continentur Extravagantes Joannis XXII. quibus Glossas addidit Zenzelinus de Cassanis. In altera autem sunt Extravagantes diversorum Pontificum post Sextum emanatæ, quibus Glossas adjunxere Joannes Monachus, Guillelmus de Monte Laudano, & Joannes Franciscus de Pavinis.

Istæ sunt partes ex Pontificia authoritate receptæ quæ componunt corpus juris. Constitutiones aliæ Conciliorum, & Summorum Pontificum emanatæ post illarum omnium compilationem, vim etiam Canonum habent, & dici possunt Extravagantes; quia quodammodo vagantur extra corpus juris canonici, nec adhuc nisi privata authoritate in unum compilatæ, & hujuscemodi Extravagantes vocantur ab aliquibus Jus Canonicum novissimum, de quo infra.

Totum corpus hoc juris canonici componitur partim ex sacrarum Literarum præceptis, partim ex Conciliorum & Summorum Pontificum Constitutionibus, partim ex SS. Patrum sententiis, partim ex aliquibus statutis juris civilis; cum hac tamen differentia, quod præcepta sacrarum Literarum, Decreta Conciliorum quæ approbata sint, Constitutiones summorum Pontificum habeant per se vim legis Ecclesiasticæ. Et talem vim acquirunt SS. Patrum sententiæ, quæ translatæ sint in Decretalium volumina & a Summo Pontifice approbatæ; quod tamen illis non competit nisi quatenus mediante translatione & approbatione Pontifex eas suas facit. Statuta vero legum civilium secundum se licet obligent, ac observentur etiam in foro Ecclesiastico, supposito quod neque canonicis Decretis, neque bonis moribus adversentur ex cap. 1. *de novi operis nuntiatione* juncto cap. 1. & 5. aliisque dist. 10. tamen vim non habent ea nominis Ecclesiastici nisi prout in aliquam Constitutionem Ecclesiasticam translata sunt & assumpta a Summo Pontifice tamquam sua juxta illud Justiniani in l. 1. cap. *de veteri jure enucl.* cui consonat cap. 22. *si Apostolicæ* 22. *de præbend. in 6.*

Circa vero Decreta Conciliorum distinguendum est inter Decreta Conciliorum Generalium quæ, si Concilium a Summo Pontifice approbatum sit, habent per se vim canonis universalis, sive inclusa sint in corpore juris sive non, & Decreta Conciliorum particularium quæ cum secundum se sint canones particulares, eam tantum obligant Diœcesim seu Provinciam pro qua particulare Concilium congregatum fuit,

nisi tamen a Summo Pontifice assumpta sint, & facta tanquam sua, ut sua illa fecit quæ inserta sunt in libris Decretalium juxta illud effatum : *Omnia nostra facimus quibus authoritatem nostram impartimur*. Et ratio est; quia vis & extensio legis dependet a vi & extensione jurisdictionis, cum extra territorium jusdicenti impune non obediatur; idcirco vis canonis universalis procedere nequit, nisi ab eo qui jurisdictionem habet universalem per totam Ecclesiam, cujusmodi sunt Concilium Generale & Summus Pontifex.

Jus novum sua signa habet quibus citari solet. Hinc ad tales citationes dignoscendas ista advertenda sunt, idest quoties in libro qui legitur, inveniuntur hæc signa *can.* vel *c. dist.* tali puta 5. adeunda est pars 1. Gratiani quæ, ut vidimus, complectitur 101. distinctiones. Si reperiatur *can.* vel *cap.* 12. caus. 3. tunc adeunda est secunda pars ejusdem Gratiani quæ causas triginta sex complectitur. Et si reperiatur *dist. de pœnitentia* trigesima causa adeunda, ubi habentur distinctiones 7. *de Pœnitentia*. Si inveneris *can.* vel *cap. dist. de consecrat.* consulenda est pars tertia Gratiani, in qua sunt quinque distinctiones *de consecratione*.

Quando autem inveniuntur hæc signa *can.* vel *cap.* de tali materia v. g. *de feriis*, &c. tunc adeundæ sunt Decretales quæ continent quinque libros, & liber quilibet certos titulos, & quilibet titulus certa capita.

Quoties vero inveniuntur hæc signa, nempe *can.* vel *cap.* ex. g. *de feriis*, & insuper hæc nota in 6. aut in 7. recurrendum est ad Sextum Decretalium, qui Sextus vocatur, quia additus quinque libris Decretalium.

Si reperiantur hæc signa, vid. *cap.* vel *can.* cum addito *Clement.* tunc consulendæ sunt Clementinæ.

Si autem hæc signa occurrant v. gr. *can.* vel *cap.* de tali materia, puta *de Feriis*, cum addito Extravag. 22. tunc adeundæ Extravagantes Joannis XXII., si vero additum dicat *Extrav. commun.* tunc recurrendum ad Extravagantes communes.

Et ut facilius inveniantur citationes librorum juris canonici, recurrendum est ad indicem, qui positus est in fine cujusque libri, ubi habentur primæ voces canonis, idest voces quibus canon incipit, cum additione distinctionis canonis, & capitis & numeri paginæ, in quo canon habetur v. gr. cit. canon *Presbyter*, adi indicem libri canonici, & quære verbum Presbyter; & si citet cum alio addito, quæratur hoc vocabulum in indice, donec illud invenias cum tali addito v. g. dicet scripto affe-rens; canonem hoc habetur can. *Presbyter* 2. dist. 91. & extra cap. *dolentes* 9. *de celebr. Missæ*; & si error causa Typographi esset in pagina, recurre ad 2. dist. Gratiani, & canonem 91. & sic in aliis qui habent titulos, quæratur titulus de tali materia; & sic in casu erroris in citatione paginæ invenies quod quæris; & ut facilitas comparetur inveniendi in indice canones vel capita, opus est se exercere in tali indice in exquirendis canonibus, vel capitibus quæ in indice citantur.

§. II.

De Jure canonico novissimo, & quomodo citetur.

Præter jus novum habetur insuper Jus canonicum novissimum, & est illud quod coalescit ex variis legibus Ecclesiasticis quæ institutæ sunt a tempore Joannis XXII. a quo facta fuit collectio Extravagantium. Hujuscemodi autem leges continentur vel in Conciliis, in quibus statutæ fuere, nempe in Basilienſe, Constantienſe, Florentino & Tridentino, vel in Bullario in quo exponuntur Constitutiones omnes summorum Pontificum. Jus vero novissimum non aliter citari solet quam citentur Concilia vel Bullæ Pontificum. Hinc quando citantur Concilia, hæc quærenda sunt in Summa Conciliorum; & cum citatur aliqua Constitutio Summi Pontificis, illa Constitutio quærenda est in Bullario.

§. III.

De Jure non scripto seu de consuetudinibus.

Jus non scriptum seu consuetudo est jus quoddam moribus seu ex longo, & communi aut fere communi usu institutum, quod pro lege suscipitur. Magna est vis consuetudinis in Ecclesia, si laudabilis sit, idest non opponatur juri naturali vel divino, & rationabili causa introducta, longo usu, Pastorum Ecclesiæ consensu, vel saltem his scientibus invaluit, ut ipsam a canonum observantia excuset, cum ipsis deroget. Maxima vis consuetudinis cernitur in ritibus, hoc est in ratione precum publicarum, in administratione Sacramentorum, observatione feriarum, jejuniorum, &c. Cum enim Christiana Religio de interioribus actibus mentis humanæ solicita sit, in exterioribus Christianorum semper libertas fuit, tutissimum est, ut suum unaquæque Ecclesia morem

sequa-

ſequatur, niſi quid habeat quod univerſalis Eccleſiæ doctrinæ repugnet; & conſtans perſeverantia ac ſtudium Eccleſiæ Gallicanæ antiquas ſuas laudabiles conſuetudines ſervandi eſt illud quod vocatur libertas Eccleſiæ Gallicanæ.

§. IV.

De modo utendi jure canonico in reſolvendis caſibus conſcientiæ.

Jus Canonicum cum coaleſcat ex variis Scripturæ textibus, ex variis Sanctorum Patrum ſententiis, & ex variis Conciliorum canonibus, ac ſummorum Pontificum decretis; hinc totum ſuum robur mutuatur ex locis quibus conſtituitur. Quare qui uti velit jure canonico ad caſuum moralium deciſionem, attendat quid excipiat ex jure canonico, videlicet num textum Scripturæ aut Patrum authoritatem, aut canones Conciliorum, aut decreta ſummorum Pontificum. Si ſumat ex jure canonico Scripturas, eas ſervet regulas, quas initio ſtatuimus de locis moralibus agendo ſervandas eſſe circa Scripturas. Si Canones extrahat, leges obſervet quas ibi pariter circa Concilia viſum eſt obſervandas præſcribere. Et ſic dicito circa authoritatem alicujus Patris vel Decretum Pontificis in quolibet ex his a jure canonico mutuando.

De Jure civili.

§. V.

Quid ſit Jus civile.

JUS civile eſt collectio legum earum quibus diriguntur homines in Reipublicæ bonum. Et tot ſunt genera juris civilis quot ſunt Rerumpublicarum conditiones; ſed Jus Romanum longe cæteris præfertur; idcirco de hoc ſolo hic agitur. Jus civile ſeu Romanum duplex eſt, antiquum & novum. Jus civile Romanum antiquum eſt illud quod conſtat ex Codice Hermogeniano, Gregoriano & Theodoſiano. Jus civile novum illud eſt, quod conſtat ex his libris qui in Scholis explicari ſolent, & integrum corpus Juris civilis conſtituunt.

Corpus autem Juris civilis ſic ordinatur. I. Occurrunt quatuor libri Inſtitutionum: quilibet horum ſuos habet titulos, & quilibet titulus ſuos paragraphos. II. Occurrunt Pandectæ ſeu libri quinque Digeſtorum, in quibus collecta ſunt juſſu Imperatoris Juſtiniani 534. judicia ſeu deciſiones celebriorum veterum Juriſconſultorum ſuper totidem occurrentes quæſtiones in lege civili, quibus Imperator vim legis dedit. Vulgatum fuit hoc opus ſub nomine Digeſti, ideſt recto ordine diſpoſitum. Conſtituit primam partem legis Romanæ, & eſt primum volumen corporis juris civilis. Translatum fuit in Græcum ſub eodem Imperatore, & græco nomine vocatur Pandectæ. Citari ſolet duplici ff. ratione nominis græci Pandectæ quod tali figura abbreviabatur ΠΠ quod latini ex errore acceperunt pro duplici ff. III. Occurrunt duodecim libri Codicis, quilibet quorum habet ſuos titulos, & quilibet titulus ſuas leges. IV. Occurrunt Novellæ, ideſt novæ leges diverſorum. V. Feudorum Conſtitutiones. VI. Extravagantes.

§. VI.

De modo quo citari ſolet jus civile.

Ut ſciatur quomodo citari ſoleat Jus civile, operæ pretium eſt notas librorum indicare, quæ ſunt hujuſmodi, ideſt ita libri ſignantur.

I. Denotat Inſtitutiones ſeu librum Inſtitutionum.
C. Codicem.
N. Novellas.
E. Edicta Juſtiniani Imperatoris.
N. J. Novellas Juſtiniani.
C. T. Conſtitutiones Tiberii.
C. J. J. Conſtitutiones Juſtiniani Juſtiniani.
L. Leonis Novellas.
C. I. Conſtitutiones Imperiales.
F. Feudorum Conſuetudines.
Ex. Extravagantes.

Et ut in praxi res melius deprehendatur, hic exponuntur modi quibus varii libri Juris civilis citantur. Invenies v. g. Inſtit. lib. 3. t. 16. §. 2. *de verbor. oblig.* hic eſt ſenſus citationis: Inſtitutionum libro tertio titulo decimo ſexto paragrapho ſecundo de verborum obligationibus; & ſic aliæ citationes ſequentes intelligendæ ſunt, ſicuti hic infra explicantur, ut l. 42. ff. *de verbor. oblig.* ideſt Lege quadrageſima ſecunda Digeſtorum ſeu Pandectarum tit. de verborum obligationibus; idcirco quærendum eſt in quo libro ſit hic titulus: lib. 4. *de obl. & act.* ideſt lege quarta c. ideſt Codi-

Codicis de obligationibus & actionibus, & hic pariter quærendus eſt liber in quo ſit ille titulus. Nov. 7. cap. 3. §. 2. ideſt Novella ſeptima capite tertio paragrapho ſecundo. §. fin. & in tit. in quib. mod. feud. amitt. ideſt paragrapho finali, & titulo in quibus modis feudum amittatur. Sed pro faciliori notitia ut hæc inveniantur, ſicuti diximus, in voluminibus juris canonici, in libris pariter juris civilis habetur index alphabeticus primæ vocis cujuſcumque legis, quæ vel in Digeſtis, vel in Codice, vel in aliis libris reperitur; & non ſecus ac in indice voluminum juris canonici, in codice quoque juris civilis deſignantur liber, titulus, pagina, in qua reperitur canon vel capitulum legis, cujus citatur initium. Idcirco volens ſibi comparare expeditam facilitatem inveniendi juris civilis citationes, legat indicem, & in quærendis illis legibus ſe exerceat.

INNOVA DIES NOSTROS SICUT A PRINCIPIO. Lam. Jer. V. 21.

p: Antonio Zatta.

DISSERTATIO PROOEMIALIS DE HUMANIS ACTIONIBUS,

AC DE PRÆCIPUIS ALIIS MORUM MATERIIS.

SCripturo mihi de Rebus Moralibus, quæ ſunt per ſeſe maximi momenti, ſimulque præſenti noſtra ætate plurimis diſceptationibus (neſcio quo fato) obnoxiæ, ſatius videtur *aliena verecunde diſcere, quam mea impudenter ingerere*; quod olim D. Hieronymus Paulino reſcribens commendabat in Platone, qui cum *Athenis magiſter eſſet, Provincias laborioſiſſime peragravit, ut alienæ Sapientiæ Diſcipulus fieret*. Hanc ob cauſſam ex gravibus probatiſque Auctoribus non niſi certa, aut vero proximiora conatus ſum decerpere, atque in unius quaſi corporis formam coaptare, quæ deinceps magis enarrando quam diſputando proferam, ſeu ipſorummet verbis, ſeu dictionibus conſimilibus, prout commodior erit occaſio. Perſpicuitatis gratia Diſſertationem iſtam partior in Articulos quinque. *Primus* conſtabit ex generalibus Prænotionibus, a quibus auſpicandum Moralium Rerum ſtudium. *Secundus* Actionum Humanarum naturam, diviſionem, ſeriem patefaciet. *Tertius* Voluntarium, ac Liberum explanabit. *Quartus* Involuntarium, ejuſque cauſſas ſingulas evolvet. *Quintus* actionum Moralitatem tum univerſim tum ſpeciatim ediſſeret. Huic autem labori ut Numen Divinum ex alto adſpiret propter Nominis ſui gloriam, quæ unice mihi cordi eſt, ſubmiſſe & devote precor.

ARTICULUS PRIMUS

De Prænotionibus Generalibus.

1. SUmme providens Deus, qui rebus omnibus abſe creatis peculiarem conſtituit finem illarum naturæ & facultati attemperatum, principio Hominem cum efformaret corpore organico, & animo intellectuali conſtantem, ſuaque inſignitum Imagine, eumdem elevavit ad finem omnium ſublimiſſimum ac perfectiſſimum, videlicet ad Beatitatem in Cœlis aſſequendam; quæ cum in ipſius ſummi Dei intuitiva viſione, & amore fruitivo conſiſtat, omnem prorſus rationalis hominis appetitionem cumulate explere, atque æternum ſatiare valet.

1. *Deus hominem initio creavit ob finem ſupernaturalis gloriæ.*

2. Si-

2. Honestæ *actiones hujus temporalis vitæ sunt* media *necessaria obtinendæ felicitatis.*

2. Siquidem vero omnis ordinate volens, quotiescumque finem aliquem aut sibi aut alteri agenti sibi subdito præfigit, media quoque ad finem conducentia disponit, ac parat; idcirco Deus homini sic condito, & elevato rectam in hoc sæculo vivendi rationem præscripsit ex supernæ Beatitatis ceu finis ultimi contemplatione dimetiendam moderandamque, ut ea accurate servata, in præsenti etiam vita initialem quamdam felicitatem præguslaret, ac deinceps ad aliam translatus vitam completa felicitate jugiter perfruiturus conquiesceret.

3. *Homo, a fine supernaturali peccando aberrans, ad eumdem* erigitur *beneficio* Redemptionis *Christi.*

3. Sapienter benigne ac splendide hæc omnia Deus Optimus Maximus. At homo post brevem tam faustis auspiciis inchoatæ lucis usuram a præstituta sibi norma agendi turpissime defecit, arbitrio suo libero mandatum Divinum transgressus. Unde (quæ justa fuit inobedientiæ multatio) confestim & nativarum virium debilitationem sensit, & gratuitorum donorum jacturam subiit, & cœlestis gloriæ conceptam spem amisit. Quis crederet? dejectum, denudatum infirmatumque *Misericors* jam Deus relevavit, sanavit, ornavit, æterna Unigeniti Filii sui *Redemptione inventa.*

4. *Reparato homini rursus* præscripta *actionum* honestas *pro capessendo fine ultimo.*

4. Ita tamen idem, qui antea (Christo Jesu humanam Progeniem collapsam restaurante, & instar Agni ab origine mundi occisi per sanguinem suum pacificante sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt) propositus homini beatissimus Finis, ut, pristino decreto *invariato*, sciret se constringi ad comparandam repromissam felicitatem continuata honestarum sanctarumve actionum serie, quæ & rationali ejus naturæ forent consentaneæ, & cœlestium Legum præscripto apprime conformes; sicque acerrimæ luctæ destinari, jugiter in hoc sæculo sustinendæ adversus inordinatos rebellis concupiscentiæ motus.

5. *Ad honeste vivendum adjuvatur homo* Morali Scientia, *præter reliqua subsidia divinitus præstita.*

5. Clementissimi Numinis beneficio provisum est, ut restauratus tam mirabiliter homo, præter alia plurima adminicula ad proficiendum in tanto negotio, peculiari informaretur Disciplina, quæ moribus ejus ad veram solidamque felicitatem componendis deputata cum sit, tota quanta est, *Moralis* nuncupari consuevit. *Mores* hoc in loco intelligimus *actiones humanas*, quæ *consulto & deliberate* fiunt; non tantum animorum nostrorum propensiones, vel agendi consuetudines, vel pacta, instituta, leges. Harum enim rerum omnium hic ei dumtaxat habetur ratio, quam exigit illarum influxus in humanas actiones.

6. *Indicantur* objectum, finis & officium *moralis scientiæ.*

6. Ex prænotatis cuilibet pronum erit conjicere istiusmodi Disciplinæ objectum, finem, officium. *Objectum* est ratio summi Boni adipiscendi; eaque cum sita sit in honestis actionibus ab homine producendis ad rectæ rationis normam, hinc consequens est, ut Scholastico loquendi genere actiones vere humanæ dicantur *materiale* objectum, *formale* vero honestas in ipsas inducenda. *Finis* est comparare homini felicitatem numeris omnibus absolutam, quæ ejusdem summi Boni possessionem complectitur, sicque statum hominis efficit omnium bonorum aggregatione perfectum. *Officium* denique seu munus est certis quibusdam præceptionibus humanas actiones regere, & ad virtutem accommodare, quo scilicet evadere possint legitimum medium assequendi Bonum summum.

7. *Notatur duplex finis*, proximus, & ultimus, *facultatis moralis.*

7. Duplicem itaque finem Moralis Disciplinæ propositum agnoscimus: *proximum* unum, qui est morum seu actionum honestas: alterum *ultimum*, qui suprema felicitas est, ex quo simul intelligimus, tria hæc promiscue usurpari, *Beatitudinem*, *Finem ultimum*, *Summum Bonum*. Eximia sane, ac peculiaris istius Disciplinæ dos, quod intimo suo fine haud contenta ad externum quoque eumque summum excurrat. In reliquis quippe Artibus cum geminus pariter finis secerni queat, unus qui est ipsum opus conficiendum, alius qui est extra ipsas artes tamquam operis finis; compertum est, nulli artium curæ esse posteriorem finem: uti jamdiu apud Sextum Empiricum (*Lib. cont. Eth.*) notavit Metrodorus iis verbis: *nulla rerum peritiæ suum finem considerat.*

8. *Summa præstantia Moralis disciplinæ, cui serio operam dare nostra plurimum interest.*

8. Exinde autem tria prono velut alveo fluunt. 1. Maximam esse Disciplinæ Moralis dignitatem, utilitatem, necessitatem, quæ in id recta tendit, quod hominem perficere, ac beare valet. 2. Mirandum, omnes homines beatos esse cupere, & tamen eidem, uti par est, addiscendæ excolendæque admodum paucos vacare ex eorum quoque cœtu, qui latina sciunt, sacris operantur, ac etiam exoticæ eruditionis olent unguenta. *Quæ dementia* (inquiebat Seneca ad Lucilium scribens) *supervacua sectari in tanta temporis inopia!* 3. Cum velut antonomastice *Practica* vocetur, scientia, neminem ei rite incumbere, nisi qui ipsam, ut Tullii verbis utar (*Lib. 2.*

Tuscul.

Tuſcul. Quæſt.) *non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem vitæ putat*; & illuc præterea ſpectat, ut ſolidam ac perennem ſibi paret felicitatem.

9. Porro *Diſciplinam Moralem* dum toties hic nomino & commendo, ne quis Philoſophiam Practicam ſive Ethicen præciſe intelligat, exerte admoneo, ſed potius ſibi perſuadeat Theologiam Moralem Chriſtianam deſignatum iri: quæ quidem, ubi pro dignitate ſua traditur, quidquid bonæ frugis in illa prius aderat, proprio ſinu jam complectitur, ac multum itidem continet, quod illa ignorabat. Quamquam ambæ facultates in eadem *Moralis* nomenclatura conveniant, eo quod moribus humanis ad honeſtatem dirigendis præſedeant, ſubindeque homini beando intendant; re tamen ipſa inter ſe valde diſcriminantur, ac poſterior priori tantum dignitate prævalet, quantum cæli terræ anteſtant. Quocirca eo quo par eſt moderamine admittenda quotquot, vel de Morali Philoſophia apud vetuſtos Scriptores Ethnicos, vel de Naturali Juriſprudentia apud noviſſimos Proteſtantes Auctores, leguntur prolixa & exaggerata nimis encomia.

9. In præſenti Opere deſignatur nomine Diſciplinæ Moralis, *non Ethica pura, ſed* Theologia Moralis.

10. Quod inter Ethicam ſive Juriſprudentiam naturalem, atque Theologiam Moralem ſtatuimus diſcrimen, non unicum aut leve illud eſt, ſed multiplex, & notabile. Illa ſiquidem omnem *honeſti*, & *inhoneſti* ideam nonniſi ex naturalis rationis dictamine deducit; Hæc vero ex regulis ſuperioribus Doctrinæ divinitus, hoc eſt per Sacram Scripturam ſeu per Traditionem Eccleſiaſticam, revelatæ potiſſime haurit. Illa pro fine felicitatem reſpicit naturalem, & concluſam præſentis vitæ ambitu; Hæc ad ſupernaturalem, atque æternam beatitatem collimat. Illa ſuis placitis *hominem* format; Hæc præceptionibus ſuis *Chriſtianum* inſtituit. Itaque quod ſpecie tenus illa mortalium generi promittit; hæc ſolum reapſe præſtat.

10. Diſcrimen triplex inter Philoſophiam, & Theologiam Moralem.

11. Sane qui poteſt unquam fieri, ut quæ ſolius naturalis rationis ductum ſequitur Diſciplina, valeat homini ſuppeditare perfectam normam veræ honeſtatis & juſtitiæ, eumque ad ſublimiſſimum Finem ultimum recta dirigere; quando conſtat, ipſum per ſe humanæ rationis ocellum, niſi uberiori ac puriori revelatæ Doctrinæ lumine fuerit perfuſus & confortatus, nedum in iſtius Finis cognitione, ac in mediorum eidem ſubordinatorum notitia plane cæcutire, ſed in multis etiam veritatibus definiendis, quæ cæteroquin vim naturalis rationis minime excedunt, paſſim hallucinari & deficere?

11. Sola naturalis ratio impar eſt ſeu ultimo fini, ſeu mediis ad eum ducentibus, cognoſcendis.

12. Evidens & ineluctabile ejus rei argumentum capere licet ab integro priſcorum Philoſophorum cœtu, in quibus & naturalis rationis lumen ſplendore ſatis viſibili ſcintillaſſe, & exactam Ethices cognitionem viguiſſe, novimus. Quamquam ii reputarent ſe eſſe ſapientes, & *ſuam ſapientiam*, ut ait D. Auguſtinus (*Tract. 45. in Joann.*) *buccis crepantibus ventilantes etiam dicere auderent hominibus: Nos ſequimini, ſectam noſtram tenete; ſi vultis beate vivere*: nihilo tamen ſecius, teſte Apoſtolo (*ad Rom. c. 1.*) *ſtulti facti ſunt; obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*, adeo ut & ſeipſos, & ſequaces ſuos graviſſimis erroribus implicarint, & infandis flagitiis conſpurcarint. Quod utique palam facit, illos nihil minus, quam ſinceræ honeſtatis regulas, & veræ felicitatis metam, adſecutos.

12. Prædictum humanæ rationis defectum perſpicue produnt errata innumera, & mores corruptiſſimi Gentilium Philoſophorum.

13. Eorum lapſus diſtincte recenſere ut longi foret operis, ita ſupervacanei etiam videtur, cum ſint paſſim obvia in Hiſtoria Philoſophica. Ecquis enim eſt qui neſciat, ut de moralibus dumtaxat erratis aliqua promamus exempla, Platonicos uxorum communioni, ac mendaciis patrocinatos? Stoicos parilia judicaſſe omnia peccata, atque autochiriam ſive occiſionem ſui perquam dignam homine ſapiente? Solonis aliorumque Athenienſium Sophorum legibus promiſcuum maſculorum concubitum; & inceſtas nuptias commendatas? Carneadis Academicos, Jus naturale nullum eſſe, nullamque juſtitiam propugnaſſe, proinde ex ſola utilitate cuncta hominibus peragenda? Cyrenaicos, Epicureoſque ad temporariam proſperitatem, & cœnoſas ſenſuum voluptates univerſa retuliſſe? Sed quid plura? concludamus in unum quæcunque poſſent ſeorſim in re iſta notari, ratiocinium ducentes ex eo quod D. Auguſtinus (*Lib. 19. de Civit. Dei c. 1.*) commemorat.

13. Indicantur aliqua ex iiſdem Gentilium erroris, ad morales doctrinas ſpectantia.

14. Si Philoſophi, *qui ſtudium ſapientiæ in hujus ſæculi vanitate profeſſi ſunt*, ut inquit S. Doctor, inſtar furioſorum invicem diſſenſere in ſummo bono, & ultimo fine conſtituendo: adeo ut *facta tripartita velut generalium diſtributione Sectarum, quarum aliæ in animo, aliæ in corpore, aliæ in utroque fines bonorum ponerent, & malorum, M. Varro in libro de Philoſophia tam multam dogmatum varietatem diligenter, & ſubtiliter ſcrutatus advertit, ut ad ducentas octoginta octo ſectas, non quæ jam eſſent,*

14. Ratio generalis & decretoria ſubnectitur, cur tantopere Gentiles errarint.

ſent, ſed quæ eſſe poſſent, adhibens quaſdam differentias facillime perveniſſet: quanta quæſo non oportet eos detentos fuiſſe caligine in pervidendis, quanta deordinatione abſtractos in explendis officiis ſingulis ſive erga Deum, ſive erga ſeipſos, ſive erga proximos, ita quidem ut univerſæ viæ ipſorum *& tenebræ & lubricum* (*Pſal.* 34.) rectiſſime dicantur? Etenim a præconcepta ultimi finis idea totam præſentis vitæ rationem pendere, meridiano ſole clarius. Sicuti namque, juxta Metaphyſicos, omnes effectus in rerum natura exiſtentes ſunt neceſſario penduli ab influxu primæ Cauſæ Effectricis, ita moralium judicio omnis appetitio creatæ voluntatis ab ultimo Fine debet primario moveri. Infra (*a n.* 25. *uſque ad n.* 45.) de hoc argumento plura occurrent.

15. Præcedentem animadverſionem noſtram firmari, & illuſtrari magis fatebitur quiſquis notabit errores recentiorum Proteſtantium in Juriſprudentia naturali interpretanda.

15. Haud abſimile argumentum, illudque huic noſtræ ætati forſan accommodatius, ad confirmandum quod (*n.* 10. *&* 11.) ſtatutum a nobis eſt, ſumere licet ex Acatholicis Scriptoribus plurimis, qui Diſciplinæ *Juris naturæ & Gentium* excolendæ, reſtaurandæ, atque (ut ipſi arrogantia & impudentia pari dicere amant) a Scholaſticorum Theologorum Romanenſium ineptiis & quiſquiliis penitus expurgandæ, æmulis ſtudiis laboribuſque improbis adlaborant. Et hi enimvero paſſim ac graviſſime ceſpitant, impingunt, labuntur in ſtabiliendis juſti, decori, honeſti regulis, in declarandis ſocietatis civilis, & moralis vitæ officiis, in formandis ad honeſtatem, ac felicitatem humanis actibus; adeo ut nihil minus quam prætenſam falſoque jactatam Naturalis Juris reformationem apud eos invenias, ſed magis deformationem peſſimam atque horribilem errorum colluviem, quibus, ipſorum opuſcula aut volumina grandiora frequenter avideque legendo, afflantur ſenſim bene multi ex noſtratibus incauti, & Sacrarum Diſciplinarum imperiti.

16. Potiſſima cauſſa talium errorum repetenda ex nimio uſu naturalis rationis.

16. Sed quænam cauſſa tot, tantarumque hallucinationum in hominibus tam eruditis, qui ſingulari etiam beneficio (quod vetuſtæ Gentilitatis Sophis minime obtigit) lucem beatiſſimam adſpicere jam potuerunt, quam in hac temporum plenitudine exortus ſol Juſtitiæ Chriſtus Orbi univerſo importavit? Ne diutius, & operoſius diſquiratur, quod mihi videtur eſſe in propatulo, ideo ab hujuſmodi Novatoribus profecta, & propagata tum in Chriſtianæ Religionis, tum in moralis civiliſque converſationis perniciem innumera dogmata; quia præterquamquod falſis propriarum ſectarum præjudiciis in tranſverſum aguntur, ſuperſtitioſa nimis religione litant humanæ rationi, quaſi ratum habentes, ex ingenitis naturæ luminibus omnem ferme morum honeſtatem in præſenti quoque corruptionis ſtatu poſſe a nobis intelligi, ac definiri: quo utique poſito neceſſum eſt & ipſos ſtulteſcere, quamvis putent dicantque ſe eſſe ſapientes.

17. Ad amovendam omnem iniquæ calumniæ ſuſpicionem, ob oculos ponuntur capita quædam errorum, quos Proteſtantes Scriptores diſſeminarunt: in primiſque Hugo Grotius.

17. Ut ex mox dictis veritas manifeſto conſtet, & quævis ſeu amarulenti ſeu invidi animi ſuſpicio propulſetur, indicare præſtat errores aliquos palpabiles ex multis, quos in noviſſimis Proteſtantium commentationibus notarunt ac ſugillarunt nuperrime Orthodoxi duo Germaniæ Scriptores, quorum unus appoſitam ab aliis *Juri Naturali larvam detraxit*, alter vero eorumdem *principia ad criſin revocavit*. Incipiamus ab Hugone Grotio enucleante Naturalis Juris ſcita in celebri Opere *de Jure Belli, & Pacis*, quem tamquam coryphæum venerantur. 1. Monomachiam, ſeu Duellum omni jure prohibitum, gemino in caſu licere aſſeverat (*Lib.* 2. *c.* 15. §. 15.) 2. Conjugii notionem aſſignat in hoc ſitam, quod femina conſtituatur ſub cuſtodia maris, & fide data ſe obſtringat: quæ concubinatui poteſt aptari, cum mutuum conjugum nexum, fidemque reciprocam non exprimat (*Lib.* 2. *c.* 2. §. 8.) 3: Monogamiam, quamvis optimam & laudabilem, minime tamen a Deo præceptam in primæva Matrimonii inſtitutione arbitratur (*ibid.* §. 9.) 4. Obligationem vitandi mendacii derivat ex tacito hominum pacto, & illius malitiam ex repugnantia cum jure penes audientem reſidente (*Lib.* 3. *c.* 1. §. 11.) 5. Facta diſtinctione *Falſiloquii*, & *Mendacii mali*, quorum utrumque a Catholicis Theologis *formale mendacium*, ac *ſemper illicitum* reputatur, ſuſtinet locutionem contra mentem, etiam animo fallendi & ſimulandi, inculpatam eſſe, quotieſcumque proprium, vel alienum commodum, maxime publicum, eam exigat; tunc vero illicitum evadere mendacium, quando eſt cum alterius damno conjuncta: & hanc totam doctrinam monet Divinis Scripturis eſſe apprime conformem (*ibidem*). Quotuſquiſque porro eſt, qui non videat, ſic patefactam latiſſimam viam mendaciis, ſimulationibus, reſtrictionibus mentalibus, ac deſtructam communem apud Eccleſiaſticos Doctores diviſionem mendacii *pernicioſi, jocoſi, officioſi*? nam ſecundi, & tertii generis locutiones a cogitatis diverſæ

redu-

reducuntur in tali syſtemate ad ſimulationes, & falſiloquia licita. Hic error (*n.* 314. *& ſeq.*) impugnabitur.

18. Samuelem Puffendorfium examinemus, cui honores fecundos deferunt iidem Proteſtantes. 1. Docet Juris Naturalis, cujus principium unicum eſt lumen rationis, finem, & uſum intra terminos hujus vitæ coerceri, & tranquilitatem hujus vitæ pro fine ultimato habere (*in Præf. de Offic. Hom. & Civ. in Apolog. & alibi*) quo admiſſo ſequitur, naturali ratione non conſtare, Divinam Providentiam, quæ in præſenti vita non reddit malis omnibus condigna ſupplicia, nec præmia bonis, quid amplius utriſque rependere in futura vita: quod nedum Chriſtianæ Fidei, ſed & ſanæ Philoſophiæ contrarium eſt. 2. Poſtquam (*in Præf. ad cit. Lib. de Off.* § 9.) obligationes naturalis juris circa officia hominis erga ſe, & relate ad interiorem animi culturam, imperfecte admodum deſignavit, immo enormiter mutilavit (quod ſane adverſum ſcopum illius operis, inſtruentis & formantis hominem, cujus præcipua pars eſt animus rationalis) dicendo, jus naturæ ſollicitum non eſſe circa ea, quæ intra pectus latent, nec aliquem effectum foras producunt ſocietati humanæ contrarium; & hac mutila ineptaque declaratione illud etiam inſinuavit abſurdum exinde neceſſario conſequens, ſcilicet plures cogitationes & delectationes animi deliberatas, pertinentes ſcilicet ad triplicem concupiſcentiam a D. Joanne (*Epiſt. 1. c.* 2.) nominatam, non eſſe naturali jure illicitas, adeoque nec ullo Decalogi præcepto prohibitas; quippe haud paucæ illarum ſunt, quæ civili externæque hominum ſocietati nullatenus obſunt, ut delectatio de præterito aliquo ſomnio, aut adſpectu impudico, vel de nocturna pollutione: poſtquam, inquam, hæc omnia male perfecit, tum pejus ad alia digreditur (*Lib. cit. c. 5.* §. 3.), quæ licet ad ſcopum illius operis minime faciant, in quo naturalis Juris ſcientia traditur penitus ſequeſtrata a Theologia revelata, ſunt tamen valde conſentanea malignæ indoli, qua Romanam infectatur Eccleſiam. Nam ubi officium præcipuum in animi cultura eſſe dixit, ut perniciosis opinionibus expurgetur, ſubinde in eo declarando verbis inſidioſis impetit catholicos Articulos de Sacramentali Confeſſione, & Abſolutione, de Indulgentiis, de Purgatorio, de Suffragiis pro animabus mortuorum, & ejus generis aliis.

18. *Enumerantur errores Samuelis Puffendorfii.*

19. Idem Puffendorfius tradit 3. (*De Jure nat. & gent. lib. 2. c. 3. de Off. Hom. & Civ. c.* 3.) originem, fundamentum, principium Legis Naturalis eſſe *Socialitatem* toti humano generi a Deo inditam; vi cujus deſiderat quilibet homo ordinatam, & tranquillam ducere vitam cum aliis hominibus, quamque idcirco debet homo, quantum in ſe eſt, colere & ſervare; hinc vero definit, jure naturali eſſe *præcepta* omnia, quæ ad iſtam ſocialitatem faciunt; & eodem jure *vetita*, quæ eamdem turbant aut abrumpunt. Porro ejuſmodi principium ex ovis, quæ jam poſuerat Hugo Grotius, ab ipſo Puffendorfio eductum, atque a Proteſtantibus plurimis, præſertim Vitriario & Bohemero deinceps tantopere decantatum, approbari nequit ab ullo Orthodoxo ſerio prudenterque cogitante: quippe, ſi penitus introſpiciatur, immo ſecundum extimam etiam formam ſpectetur, plenus rimarum deprehenditur; unde in ipſo quoque Lutheri grege plures validoſque adverſarios offendit, ſcilicet Heineccium, Coccejum, Leibnitium, alioſque. Ut enim brevibus dicamus, primum *cognitionis* principium ex conſtanti, & unanimi Metaphyſicorum doctrina debet eſſe *verum univerſale adæquatum*. Principium autem ſocialitatis, præterquam quod duo ſupponat quæ ſunt (*ex n.* 18.) falſiſſima, nimirum Juris Naturalis finem eſſe ſolam temporariam felicitatem, atque ejuſdem Juris vim & uſum ad ſolos ferme exteriores actus humanos reduci: ipſo etiam Puffendorfio haud diſſimulante non inſervit ad detegenda, & ſtatuenda directe & immediate officia hominis ſive erga *Deum*, ſive erga *ſeipſum*; immo nec univerſa officia erga *proximum* patefacit, utpote ſupponens, juxta prædictam falſam hypotheſim, felicitatem externam, & temporalem tamquam finem ſocialitatis; ex quo patet, nec univerſale nec adæquatum eſſe. Quid quod ſolitariam vitam, cujus dignitatem & utilitatem tum Divinæ Litteræ, tum Sancti Patres commendant, & inſigniores quoque Gentilitatis ſapientes extulere, omnino eliminat ceu irrationalem, & inhumanam? 4. Contendit (*de Jur. Nat. & Gent. lib. 6. c.* 1.) violata per adulterium conjugali fide competere parti læſæ jus faciendi divortium tam quoad thorum, quam quoad vinculum, ita ut licite poſſit ad alias nuptias tranſire; additque, nugatorium eſſe, quidquid ea de re in contrarium a Jure Pontificio ſtatutum legitur.

19. *Sequuntur errores alii ejuſdem Puffendorfii.*

20. *Erroves Christiani Thomasii recenseantur*

20. Ad Christianum Thomasium accedamus, qui permagnæ æstimationis est apud Acatholicorum Eruditorum cœtum. Quamvis in secundis curis sui Operis de *Jurisprudentia Divina* nonnulla antea perperam scripta vel omnino expunxerit vel aliquatenus emendarit, inducta distinctione regularum, quarum alias *justi*, alias *decori & honesti* appellat; nihilominus multa posteris reliquit, quæ reapse merentur nigrum theta, etiamsi eorum aliqua post palinodiam retinuerit spectatis solis regulis *justi*: exempli manifesti loco sint sequentia in eodem opere contenta. Propugnat, naturali ratione nec satis cognosci, nec solide demonstrari 1. Hominem debere Deo impendere cultum aliquem exteriorem laudis, invocationis, gratiarum actionis, ac similium pertinentium ad moralem virtutem religionis (*lib. 2. c. 1. n. 20. & 27.*) quia nempe ex Historia Sacra, & Ecclesiastica patet, nunquam placuisse Deo cultum a ratione humana inventum; in qua tamen probatione temperandam esse universalitatem locutionis subinde monuit. 2. Divinas Leges non complecti deobligantem exceptionem necessitatis seu periculi extremi, cujusmodi esset decretum tyranni prohibentis sub pœna mortis cultum Dei publicum, (*lib. 2. c. 2. n. 137.*) quia scilicet exempla Martyrum, quæ possunt in tali casu opponi, sunt heroica, & specialem instinctum Divinum præsupponunt. 3. Illicitam esse certis in casibus directam sui occisionem (*ib. n. 74.*). 4. Polyviriam seu polyandriam, quæ plures maritos uni eidem uxori copulatos supponit, adversari naturæ ac fini matrimonii (*lib. 3. c. 2. n. 206.*). 5. Illicitum connubium in primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ inter parentes & liberos (*ibid. n. 246.*). 6. Illicitum consensum in veneream delectationem momentaneam ex alterius congressu nefario (*lib. 2. c. 2. n. 116.*). 7. Prohibitam omnem scortationem, etiam ad bestialitatem quæ pertinet, aut concubinatum, aut lenocinium (*lib. 3. c. 2. n. 143.*) ubi scortationis nomine designat quamlibet luxuriæ speciem excludentem prolis generationem, nomine vero concubinatus & lenocinii fornicationem, qua proles generari potest. Hæc, inquam, omnia inficiatur ostendi posse sola naturali ratione, adeoque vetita esse & mala spectatis regulis saltem *justi*, quæ juxta ipsum continent jus *stricte* sumptum.

21. *Posteriores alii Scriptores Protestantes repetunt errores Priorum non sine auctario.*

21. Posset similiter produci accurata series errorum circa res morales, quos in suis commentariis disseminarunt reliqui Protestantes recentiores nominis fama satis clari. Verum, ne longius digrediamur ab instituto nostro, eos vel me tacente poterit quisque conjectando intelligere; si nimirum advertat, posteriores hosce Scriptores secutos esse presso pede Antesignanos illos, quorum malesanam doctrinam primis lineis jam designavimus: quippe, ut veteri tritoque fertur adagio, *non procul a proprio stipite poma cadunt*. Immo, quod magis mirandum. Discipuli isti haud raro magistrorum systemata ac theoremata sic intellexerunt, exposuerunt, propagarunt, ut vel recta scribentibus omnino errores affinxerint, vel perperam scribentibus novos addiderint errores; quod brevitatis causa duplici dumtaxat exemplo declarabimus, petito ab uno Kemmerichio Puffendorfii interprete seu paraphraste. Hic enim (*in Elem. Juris Nat. & Gent. c. 6. §. 10.*) differens de reparatione alieni damni, ex illo deducit, quod qui malum consilium alteri dat, unde proximis damnum emergit, peccet quidem, sed tamen ad compensationem damni minime teneatur, quia, ut damnum necessario fieret, non effecit: quod Puffendorfio prorsus affricatur, cum ipse alibi oppositum palam docuerit. Item, statuente Puffendorfio, adulterium, & malitiosam desertionem sufficere ad divortium & dissolutionem matrimonialis vinculi, idem Kemmerichius (*ib. c. 2. §. 6.*) hæc alia supperaddit impedimenta, videlicet conjugum inimicitias capitales, sterilitatem, mores alterius intolerabiles. Lepidum vero est, aut si mavis insanum, quod in hujusmodi materia ex secundis Thomasii curis adnotavit Fleischerus (*in Inst. Jur. Nat. & Gent.*) qui alia præterea comminiscitur impedimenta; nempe Christum Dominum, dum apud Matthæum (*c. 5. & 19.*) adulterium dumtaxat memoravit tamquam causam dimittendi uxorem, quam dimissionem ipse non pro solo divortio quoad thorum accipit, sed pro solutione matrimonialis nexus, contra constantem Catholicæ Ecclesiæ doctrinam in Trident. Conc. (*sess. 24. de Matr. can. VII.*) expressam; Christum, inquam, *non fuisse Legislatorem, sed merum Doctorem*.

22. *Compendii causa indicantur tria generalia motiva, ostendentia scabiem*

22. Quicunque universa hæc, quæ circa Protestantium commentationes de Naturali Jurisprudentia observavimus oculo purgato voluerit perpendere, procul dubio agnoscet, easdem generatim & indefinite acceptas & valde mendosas esse, & plenas periculi; quamvis periculum fortasse non omnes, uti par est, animadvertant, qui

eas

eas verſant diurna nocturnaque manu ; atque , ut anacephalæoſi quadam cuncta breviter perſtringamus , hoc multiplici nomine tales judicandas exiſtimo. 1. Quia ex calamo prodierunt Acatholicorum Auctorum, qui continere ſe nequeunt, quin (ut in Puffendorfio palam deteximus *n.* 18.) ſuarum ſectarum virus diffundant ſubnata occaſione, & oppoſitam Catholicæ Eccleſiæ doctrinam aut clanculum vellicent, aut manifeſto coarguant. 2. Quia ad unum concordes videntur (ut in poſteriore parte Articuli III. oſtendemus) in ea tuenda hæreſi, quæ ſupponit liberum hominis arbitrium contagione Adamitici peccati exſpiraſſe quoad illas ſaltem actiones, quæ ad genus moris, & ad ordinem ſupernaturalem pertinent: unde principium extat omnis morum corruptelæ, adeoque & ipſius moralis Diſciplinæ pernicies. 3. Quia plerique Tractationes ſuas ad ſolius humanæ rationis ſæpe caligantis trutinam exigentes, non niſi temporariam præſentis vitæ felicitatem, & externa hominum officia ſpectant; qui ſcopus, ac methodus, præterquamquod hominem naturalia jura ſcire cupientem quoad medietatem ſolum informant, poſſunt item cauſſam præbere multis variiſque deceptionibus circa reliqua officia, quæ ſolius revelatæ doctrinæ adminiculo vel abſolute, vel perfecte percipiuntur.

valde cavendas, quæ Proteſtantium operibus ineſt.

23. Demum 4. Quia inter plurimos errores, quos in particularibus Juris Morumque materiis fovent Proteſtantes conſenſu ferme unanimi, duo præſertim numerantur, qui ſunt magnæ amplitudinis, & innumeras humanæ vitæ actiones, ſi in praxi habeantur pro norma, inficere poſſunt. Unus Simulationes, Falſiloquia, Æquivocationes reſpicit, a quibus abeſſe putant (*n.* 17.) formalem malitiam mendacii, quotieſcunque noſtræ aut alienæ utilitati promovendæ inſerviunt. Quod quam late pateat in tanta mentiendi proclivitate, & occaſionibus fere continuis, nemo non videt. Alter ad Uſuras refertur, quas pariter adeo pervagatas eſſe liquet, ut iis ſolum concludantur limitibus, quibus humanum ac civile finitur commercium. Nimirum ex Mutuo licite honeſteque percipi poſſe a mutuantibus lucrum aliquod moderatum, quoties Chriſtianæ Caritatis regula non obſtat, nec ſtatuta municipalia Regionum vetant, Calvini præſertim gregales, ac plures etiam ſeu Lutheranæ, ſeu aliarum Sectarum novarum Scriptores paſſim ſuſtinent; cujuſmodi ſunt potiſſime Molinæus, Salmaſius, Broerderſenius, (a) Gronovius, Noodt, Heinigius, Barbeyrac, quæ opinio & Juri qua naturali quave Divino, & communi perpetuæque doctrinæ Eccleſiæ e diametro repugnat; hinc enim edocemur *uſuram eſſe, quodcunque ſorti accedit, ſive pecunia, ſive eſca, ſive veſtis ſit* (ut inquit S. Ambroſius *lib. de Tob. c.* 14.) ſive quid aliud pretio æſtimabile, deſcendendo uſque *ad aquæ guttam*, ſicut in Sabaudiæ Senatu Vir Sapiens edixit, referente Cl. Honorato Leotardo in Opere de Uſuris. Quare merito Benedictus XIV. Pontifex Summus, omniumque ſæculorum memoria digniſſimus, ubi advertit quorumdam etiam Orthodoxorum patrocinium acceſſiſſe tam deſperatæ cauſæ, illam penitus dejecit (*in lib.* 10. *de Syn. Diœc. c.* 4. *atque in Litter. Encycl. ad Epiſc. Ital.* 1. *Nov. an.* 1745.) declarans, ac definiens, omne auctarium, quod ultra ſortem recipitur *præciſe* vi mutui, ac ſecluſo legitimo titulo *ejus quod intereſt*, fœneratitia labe fœdari.

23. *Aliud motivum ferme generale adjungitur ad eumdem finem.*

24. Haud minori vigilantia ac zelo tuendi avitam Eccleſiæ Doctrinam idem Pontifex Maximus (*in Conſtit.* Deteſtabilem 10. *Nov. an.* 1752.) ſollemniter proſcripſit Propoſitiones varias, exitioſæ & toties ab Apoſtolica Sede anathematizatæ Duellorum licentiæ faventes, quas nonnulli Theologi Catholici diſſeminabant honori magis fucato, quam ſolidæ veritati velificantes. Harum itidem diagramma aliquod jam expreſſerant Proteſtantes in ſuis de Naturali Jure ſcriptionibus, ut patet conferenti ambas poſtremas cum iſto theoremate, quod inter alios Weberus, & Kemmerichius poſuere Puffendorfium enucleantes (*lib. de Offic. Hom. & Civ. c.* 5.) *Duella in ſtatu naturali non ſunt injuſta, ſi ad reparationem damni tendant.* Exinde magis clareſcit, ad quos tandem ſcopulos allidant evanidæ illæ ſanctiones juſti honeſtive naturalis ab iis

24. *Commendatur provida ſolertia* Benedicti XIV. *in præfocandis extirpandiſque erroribus Catholicæ Doctrinæ contrariis.*

(a) *Recens Scriptor aliquibus fortaſſe incognitus, qui, etſi in fronte ſui voluminis* De uſuris licitis & illicitis, *an.* 1743 *excuſſi Batavis formis ſine deſignatione loci*, Paſtorem *ſe dicat* Romano-Catholicum, *re ipſa tamen tutatur eorumdem Hæreticorum doctrinam, juxta declarationes iteratas Pont. Sum.* Bened. XIV. *omnino pravam, & commentitiam. Ad perſonam, fidemque ejus quod attinet, characterem nullum deſigno; ſed utramque eccleſiæ, ac Dei Judicio relinquo. Cæterum inſcriptionem illam aperti mendacii redarguit eruditus Veronenſis Petrus Ballarinus in vindiciis præclari ſui operis.* De jure Naturali & Divino circa uſuras (c. 1. n. 4.) *aſſeverans Paſtorem fuiſſe Ultrajectinæ Eccleſiæ, quæ vere Schiſmatica eſt, fautrixque Janſenianæ hæreſeos.*

iis prodeuntes, qui sive ad vitandam Jurisprudentiæ Naturalis cum reliquis facultatibus confusionem, sive alias ob causas, fidunt humanæ rationi, sepolita auctoritate vere Theologica, cujus est imbecillitatem ipsius rationis sustentare, ac defectus supplere. Deprehenditur etiam ex dictis splendidum discrimen Ecclesiæ Romanæ a prophanis Hæreticorum Synagogis. Nam apud istas error semel exortus serpit ut cancer, illæsus adolescit, magisque roboratur. Illa vero, erroris incunabula perscrutando, eumdem ne increscat & prævaleat, tam in hostibus execratur, quam in filiis corrigit; quia reipsa mater, non noverca.

25. Sic reprehendendi Hæretici, & Gentiles Auctores, ubi in culpa sunt, ut non sint defraudandi suis laudibus ob alios titulos.

25. Porro dum calamum hucusque acuimus adversus Protestantes Scriptores, non illuc collimavit aut animus, aut sermo noster, ut eosdem vel universim traduceremus, quasi nil bonæ frugis protulerint in suis commentationibus, vel ea laude spoliaremus, quam apud eruditos nacti sunt ob curas, & labores excolendæ naturali Jurisprudentiæ impensos, vel malo consilio videantur nobis constituisse peculiarem Disciplinam ad Jus naturæ, & Gentium explanandum. Sunt hæc omnia ab animo nostro prorsus aliena, cum unicuique quod suum est, libentissime tribuamus. Hanc ipsam ob causam, etsi Philosophos Ethnicos gravium errorum, & criminum insimulaverimus (*n.* 12. *&* 13.) haud inficiamur tamen multa ab iisdem valde congrua ac præclara morum præcepta tradita fuisse. Unde D. Augustinus (*De Civ. Dei l.* 8. *c.* 8. *&* 11.) Platonicos prolixe commendavit præsertim, quia *intelligentiam habuerunt, quæ Christianæ Scientiæ propinquavit*: eamque laudem Stoicis pariter dedere S. Gregorius Nazianzenus ad Eudoxium scribens, & illius discipulus S. Hieronymus, testantes *ipsos cum nostro dogmate in plerisque concordasse*.

26. Illud in Protestantibus minime tolerandum, quod a religionis revelatæ doctrina penitus abstrahant Naturalem Jurisprudentiam.

26. Quæ nos unice sentimus, contendimus, mentibusque studiosæ Pubis altissime impressa percupimus (ne forte immodico novæ ac tantopere decantatæ Facultatis amore illecta in pernicioforum errorum ambages incaute prolabatur, ac moribus subinde depravetur) sunt potius sequentia hæc. Nimirum etsi commendanda, & imitanda non videatur illorum Magistrorum methodus, qui in Philosophicis tradendis Theologicas doctrinas passim infarciunt, propterea quia singularum scientiarum oportet servare divortia, nec unam alteri temere permiscere; nihilominus non ita a revelata Theologia sequestranda morum, juris've naturalis Disciplina, ut piaculum credatur in statuendis istius placitis illam consulere, atque ex illa etiam, enata opportunitate aut necessitate, quidpiam assumere, quo istius vel obscuritates eliquentur, vel difficultates tollantur, vel emendentur nævi, vel suppleantur defectus. Quantumcumque enim Philosophos & Jurisconsultos agere velimus, Christiani tamen esse nunquam cessamus; proinde æquum est, ut sapientiæ ac justitiæ præcepta non ad solam naturalis rationis libellam, sed potissimum ad Religionis normam exigamus, ne otiosa aut ludicra in nobis sit tanti nominis professio.

27. Respiciendam, & consulendam identidem revelatæ Theologiæ doctrinam a Christianis Tractatoribus seu Ethices, seu Jurisprudentiæ, fatetur ex Protestantibus Boeclerus, *Lutheranus.*

27. Quali quantoque jure nos talia exigamus, ipsimet inimici sint judices, quorum testimonia juvat hic subnectere. Ad Boeclerum, & Fortschium Lutheranæ professionis homines appellamus, quorum ambo prudenti consilio novas adornarunt editiones aureorum Librorum D. Ambrosii *de Officiis*. Boeclerus (*in Præf. edit. Argentin.*) sic loquitur. *Certe ad consummandam officiorum disciplinam, non sufficit a gentilibus dumtaxat tradita condiscere, sed omnino altius ascendendum est, quia nobis, qui de Christo nomen gerimus, non licet aliter bonis viris esse, quam ut simul boni Christiani simus (neque enim actionum ac vitæ finis extra ejus voluntatem ac leges, cui vivimus, & in quo vivimus, constitui potest). Itaque ex purissimis Theologiæ fontibus interpretatio officii, in quo ratio sibi relicta subinde deficit, aut hebescit, suppleri debet. Quam in rem egregius est Ambrosii nostri labor, sæpeque eo nomine a me commendatus.*

28. Id ipsum calculo suo confirmat Fortschius, *pariter Lutheranus.*

28. Fortschius vero (*Dissert.* 1. *in Offic. Ambr.* §. 11.) hæc habet: *Fontes, unde rationes probandi & demonstrandi petit Auctor, sunt partim lumen Naturæ, partim Scripturæ. Quamquam enim rectæ rationis decreta certitudine sua nitantur, utpote principiis primis practicis, & nobiscum natis innixa; in illorum tamen adplicatione facilis est aberratio, & quam infida sit ratio post lapsum, quamque lubrica etiam circa ipsa principia practica, vel ex eo judicari potest, quod integræ Gentes illorum vim praxi legumque constitutione contraria destruxere: nec moratiores, quas vocant, gentes in incorruptum Legis Naturæ, quæ principia illa practica complectitur, trahi possunt testimonium. Exempla collecta videas apud Georgium Calixtum de Theol. Moral. c. de Legibus.*

Verisi-

Veriſſimum quoque eſt Seldeni judicium: Gentes Populoſque ſimiles interdum invicem mores non paucos, interdum vero plane contrarios amplexos eſſe etiam in rebus, circa quas Jus Naturæ ſeu hominum commune verſari ſolet (velut in conſanguineorum coitu, liberis exponendis, cæde humana, conjugiis aliis) eoſque parili ratione mutaſſe, revocaſſe, ac pro libitu atque cæca & temeraria cupiditate novaſſe.

29. Pergit eodem loco. *Divinum Numen ſumme providum humano generi de certiore agendi regula proſpexit, quam hactenus recta ratio mortalium ſe præſtiterat, ac propterea Naturæ Leges peculiari revelatione repetiit, ſanxitque ... Fide igitur ac peculiari Dei diſciplina, ideſt, Revelatione opus erat, quæ fluctuanti rationi ſuccurreret, eidem clariorem lucem adderet, & refractarios motus Divini Spiritus efficacia compeſceret ſuo modo; adeoque animus in doctrina de Officio certus redderetur, & immotus. Recte proinde Tertullianus lib. de Anima c. 1. ait: cui veritas comperta ſine Deo, cui Deus cognitus ſine Chriſto, cui Chriſtus exploratus ſine Spiritu Sancto, cui Spiritus ſanctus accommodatur ſine fidei Sacramento? & Auguſtinus, lib. 3. contr. Academ. c. 6. cum Alipio colloquens inquit: Quis verum poſſit oſtendere, abs te Alipi dictum eſt, a quo ne diſſentiam magnopere mihi laborandum eſt. Etenim Numen aliquod aiſti ſolum poſſe oſtendere homini, quid ſit verum, cum breviter tum etiam pie: & (§. 15.) Itaque valde nobis placet illud Ludovici vivis judicium: tutius hauriri Officia de Chriſtiano pectore manantia quam de Gentilitio: lib. 1. de Tradend. Diſcipl. Non quod exiſtimem Ariſtotelem vel Ciceronem ſcholis eliminandum eſſe; ſed quod conſultum, immo neceſſarium ducam, ut illorum præceptis & decretis addatur Chriſtiana regula ad gravitatem, ſupplementum veritatis, morumque ſanctitatem fundandam. Conjunctionem ſcholis ſuadeo, non confuſionem, ne totum mutiletur in diſcentis damnum, cum pars aufertur, Philoſophiæ & Ordinis cauſſa, ut ajunt.*

29. *Continuatur ſermo ejuſdem Fortſchii, contentus ex graviſſimis Catholicorum Doctorum teſtimoniis.*

30. Totam vero iſtam rem ad Sanctorum Patrum exempla referens ita ſcribit (§. 7.) *Pauciſſimi ſunt, qui de veterum Eccleſiæ Doctorum ſcientia morali, & pia praxi cogitant: qui tamen eclectico quodam conſilio, quicquid pretioſi fuit apud Gentiles, collegerunt, gravi judicio & eſtiriſi limarunt, ad normam veritatis examinarunt, & ad Chriſtianam diſciplinam ita tranſtulerunt, ut ex hac illud perficerent atque corrigerent, hanc vero viciſſim ex illo illuſtrarent ſuo modo.* Ac de D. Ambroſio nominatim §. 11. & 14.) ſubdit: *Ambroſius admirabilis eſt artifex, qui paſſim in hoc opere mira quadam temperie Luminis Naturalis & Scripturæ Sacræ radios miſcet, nunc hanc ex illa illuſtrat, nunc illam ex hac confirmat ... Utroque & Ariſtotele, & Cicerone ſublimior, qui inſtar Commentatoris Chriſtiani eſt. Conſtituerant illi prudentiæ rationes partim ad Philoſophiæ ſubtilitatem, partim ad ſocietatis regulam, & privatum uſum. Noſter vero altius progreſſus Philoſophiam plane divinam ac cœleſtem tradit.*

30. *Præclara ipſius Fortſchii teſtificatio de Morali Doctrina, & methodo veterum SS. Patrum, præſertim Ambroſii.*

31. Quod ſi hæc omnia, quæ veriſſima, plane ſunt ab ipſis Lutheranis acri judicio detecta, & laudabili confeſſione prædicata; ecquis jam non videt, valde importunas, & iniquas eſſe plurimum aliorum Proteſtantium querimonias adverſus Doctores Eccleſiaſticos, & Scholarum Præſertim noſtrarum Theologos; quod ſcilicet in Moralibus pertractandis ubi maxime Peripatetica Philoſophia fuit cum Theologia Sacra conjuncta & ferruminata, temere permiſcuerint Naturalem Juriſprudentiam, Ethicenque cum revelatis Diſciplinis, & confuſionem induxerint officiorum, quæ Hominis ſunt, & Chriſtiani. Mirandum, quod actorum partes ſibi arrogent, qui rei vel maxime exiſtunt methodi vitioſiſſimæ hactenus a nobis deſcriptæ & fugillatæ! Obmurmurent iſti, quantum volunt; teneant intrepide Orthodoxi Tractatores omnes ſeu Practicæ Philoſophiæ, ſeu Moralis Theologiæ, præmonſtratam ab Tertulliano, Ambroſio, Auguſtino, aliiſque Eccleſiæ Luminaribus tum docendi, tum ſcribendi rationem, quæ vere decet Chriſtianos ſapientes, atque agendæ bonæ vitæ, beatæque adipiſcendæ tuto inſervit.

31. *Depellitur querela multorum Novatorum, quæ in putidam degenerat calumniam, ſi ad Catholicos Theologos abſolute, & univerſim referatur.*

32. Itaque a Catholicis noſtris Scholis procul faceſſant, ſive dum Fidei dogmata declaranda, ſive dum morum regulæ conſtituendæ ſunt, adverſæ, turbulentæ, inſanæ illæ *Rationalium* & *non rationalium* factiones, nuper in Hollandia apud Acatholicos exortæ. Omnino perſuaſione noſtra certiſſima unus idemque Deus & Pater luminum eſt, qui nobis & rationem indidit, & religionem manifeſtavit. Ex quo conſequitur ut neutra alteram penitus excludere aut elidere, ſed utraque potius ſuo modo mutuam ſibi operam præſtare debeat, in Diſciplinis qua naturalibus quave Sacris. Id autem ut contineat citra præjudicium germanæ methodi in tradendis ſcientiis tenendæ, curabant Magiſtri vere docti, prudentes, exercitati.

32. *Tum in Dogmatici, tum in Moralibus Diſciplinis ſervanda Fidei, & Rationis concordia eo, quo par eſt modo.*

33. Quæ

33. *Superius a nobis dicta possunt inservire ad tuendam* Doctrinam divinitus Revelatam, *subindeque ad firmandam Sacrarum Scripturarum auctoritatem.*

33. Quæ (*a n.* 10. *hucusque*) differuimus, ut multiplex Philosophiæ, ac Theologiæ moralis discrimen aperiremus, simulque modum & convenientem & proficuum interpretandi Naturalem Jurisprudentiam vindicaremus adversus Heterodoxos Scriptores in Septentrione famigeratos, eadem in unum recollecta argumentum perquam accommoda evadunt ad *utilitatem*, ac *necessitatem* demonstrandam alicujus doctrinæ *Supernaturalis*, seu *Divinitus Revelatæ*, quam nunc plures *Naturalistæ*, Angli præsertim & Batavi, præcedentium Incredulorum vestigia prementes mordicus recusant admittere; quamque Metaphysici nostri politiores & oculatiores scite defendunt in Disquisitione *de Dei Dominio*, ut scilicet viam sternant Dogmaticis Theologis sese comparantibus ad persuadendam Antiscripturariis extantiam, & auctoritatem Divinorum Librorum. Is enim labor in irritum cederet Theologis, nisi prius Metaphysici evincerent, hominis religionem veram perfectamque, unde plurimum elucet supremi Numinis in rationales creaturas dominium, innixam esse fundamento supremæ cujuspiam Revelationis.

34. *Antiqui Doctores Scholastici probarunt* necessitatem *Divinæ revelationis argumento petito ab* infirmitate *Naturalis rationis, & ab erroribus Philosophorum Gentilium.*

34. At re quidem vera (ut jam incipiam auctoritate uti Summorum illorum virorum, quorum ducatum constanter sequi deliberavi) Bonaventura, Thomas, Scotus, Richardus de Mediavilla, ac reliqui veteris Scholæ Antesignani, tum in enarratione prologi Magistri Sententiarum, tum aliis in locis suorum Operum, concorditer provocarunt ad limitationem & imbecillitatem humanæ rationis in pervadendis veritatibus scitu necessariis, simulque ad plurimos ingentes errores, in quos constat prolapsos Gentilitatis Sapientes, ex solo rationis naturalis lumine de Deo, mundo, anima, beatitudine, virtutibus, affectibus, vitiis philosophantes; ut sic argumento palmari adstruerent adversus incredulos omnes absolutam necessitatem revelatæ Doctrinæ, ac Theologiæ Supernaturalis: atque hinc deducerent, immenso Dei beneficio & maximo nostro emolumento universa, & quæ pervia & quæ impervia naturali rationi sunt, subjecta fuisse Fidei Supernaturali, ac Theologiæ revelatæ, *quæ est una scientia de omnibus rebus, & signis, in quantum ordinantur ad unum, quod est alpha, & omega*, ut scribit Doctor Seraphicus (*in Prolog. art.* 1. *q.* 1.)

35. *A subtili Doctore accurate & perspicue proponitur status hujus controversiæ.*

35. In primis Scotus propositæ quæstionis momentosæ statum, quasi cum nostri temporis Naturalistis cominus congrederetur, sic ad vivum expressit, ac postea nervose illam dissolvit (Qu. 1. Prol.) *Utrum sit necessarium specialem quamdam doctrinam supernaturalem homini viatori revelari, quam naturali intellectus lumine assequi nequeat? Varia profecto ac in re est Theologorum & Philosophorum (Aristotelis potissimum, & sequacium) opinio. Hi enim naturæ perfectionem plus quam oporteat, extollentes, supernaturalem negant perfectionem. Asserunt itaque nullam supernaturalem cognitionem homini pro hoc statu esse necessariam; sed quod per causas naturales, quæ sunt intellectus, & objectum, omnem sibi necessariam cognitionem conquirere possit. Quibus refragantur Theologi auctoritatibus, primum Sacræ Scripturæ, & Sanctorum Patrum, deinde rationibus.*

36. *Idem Doctor triplicis generis momenta producit ad stabiliendam necessitatem Doctrinæ Revelatæ.*

36. Inter varia argumenta receptæ apud Theologos Sententiæ hæc profert. 1. Ex Scriptura: Baruch cap. 3. *Non est qui possit scire vias ejus (naturaliter videlicet), sed qui scit universa, novit eam. Unde consequens est, ut nullus sapientiam hanc habere possit, nisi a sciente universa, Deo videlicet. Proinde adnectit Propheta: Tradidit eam Jacob puero suo & Israel dilecto suo.* 2. Ex ratione: *Omni agenti per cognitionem necessaria est distincta cognitio sui finis: atqui homo ex naturalibus nequit distincte suum cognoscere finem: necessarium proinde est, ut supernaturaliter illi reveletur.* 3. Ex S. Augustino, qui (*lib.* 18. *de Civit. Dei cap.* 41.) inquit: *Quid agit, aut quo, vel qua, ut ad beatitudinem perveniatur, humana se porrigit infelicitas, si divina non ducit auctoritas?* alludens scilicet *ad innumerabiles controversias Philosophorum dissidentium, non de agris, & domibus, vel de quacunque pecuniaria ratione, sed de his rebus, quibus aut misere vivitur, aut beate:* in quibus *quidquid Philosophi quidam inter falsa, quæ opinati sunt, verum videre potuerunt nescientes fuere, ad quem finem, & quonam modo essent ista omnia referenda.*

37. *Doctor Seraphicus claro in lumine collocat eamdem sententiam, designando præcipuos Gentilium errores.*

37. D. Bonaventura idem argumentum prosequitur, & illustrat sequenti verborum serie, quæ brevitatis caussa sic connexa damus, cum sparsim, & aliis conjuncta occurrant (in ejus *Serm.* 6. & 7. *in Hexam.*) ubi verba Genes. *Vidit Deus lucem, quod esset bona, & divisit lucem a tenebris*, interpretatur in hoc mystico sensu. *Philosophi antiqui in tenebris fuerunt. Ad hoc venerunt nobiles eorum, quod esset principium, & finis, & ratio exemplaris: sed aliqui negarunt in ipsa prima caussa exemplaria*

via rerum. Ex quo triplex intelligentia veritatis occultatur, scilicet veritas artis æternæ, divinæ providentiæ, & ruinæ Angelicæ. Ex quo sequitur triplex cæcitas, scilicet de æternitate Mundi, de unitate intellectus, de pœna & gloria. Hi ergo ceciderunt in errores, nec fuerunt divisi a tenebris, licet enim magna lux videretur in eis ex præcedentibus scientiis, tamen omnino extinguitur per errores prædictos.

38. Pergit Seraphicus. *Alii Philosophi, qui fuerunt cultores unius Dei, qui omnia bona posuerunt in optimo Deo, qui posuerunt virtutes exemplares, a quibus fiunt virtutes Cardinales, videbantur illuminati; sed adhuc isti in tenebris fuerunt, quia non habuerunt lucem Fidei. Unde primo posuerunt falsam beatitudinis circulationem, secundo falsam præsentium meritorum sufficientiam, tertio internarum virium falsam incolumitatem. In has tres tenebras inciderunt, quia sine mediatore, ideſt, sine homine Christo philosophati sunt, quem nec venturum Prophetis, nec venisse Apostolis crediderunt; morbum nescierunt, causſam ignoraverunt, Medicum, & Medicinam non agnoverunt. E contra Fides purgat tenebras, docet morbum, sanat animam, ponendo meritorum radices in Deo, cui placeat, & sic proficit per fidem in spem certam per meritum Christi, non præsumptuose. Has radices ignoraverunt Philosophi. Fides ergo sola divisit lucem a tenebris. Nos autem habemus lucem Fidei; unde Apostolus: eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

38. *Ex grandibus Philosophorum Paganorum erroribus deducit idem Doctor præstantiam, & utilitatem Christianæ Fidei.*

39. Ne amicum ab amico separemus, quos peculiaris amor in uno crucifixo Domino arctissime conglutinavit, atque ex eadem subinde Magistrali Cathedra præcones reddidit eximiæ doctrinæ, qua universa eruditur Ecclesia, S. Bonav. confestim excipiat Thomas Sanctus. Hic quæstionem eamdem pluribus in locis pertractans ea protulit momenta pro communi Theologica Sententia, quæ cordatum quemlibet movent, & adigunt, ut Revelationis supernæ, necessitatem, utilitatemque non utcunque admittat, sed omnino extendat ad omne genus rerum, quas oportet homini præcognitas esse, ut recte operando possit tuto adipisci ultimum suum finem. Eum ad scopum in primis (*lib. 1. contra Gen. cap. 3.*) distinguit veritates duplicis ordinis. *Quædam namque vera sunt de Deo, quæ omnem facultatem humanæ rationis excedunt, ut Deum esse trinum, & unum: quædam vera sunt, ad quæ etiam ratio naturalis pertingere potest, sicut est Deum esse, Deum esse unum, & alia hujusmodi; quæ etiam Philosophi demonstrative de Deo probaverunt, ducti naturalis lumine rationis.*

39. *Quo humanæ saluti, ac felicitati consulatur, Angelicus Doctor probat, a Divina Revelatione maxime petendam cognitionem veritatum, seu Supernaturalis, seu naturalis ordinis*

40. Quoniam de iis veritatibus, quas naturalis ratio assequitur, nullum existit dubium, ad aliarum dumtaxat rationis captum transcendentium extantiam comprobandam adversus incredulos naturalistas varia subnectit argumenta, quorum postremum istud est. *Quod autem sint aliqua intelligibilia Divinorum, quæ humanæ rationis penitus excedant ingenium, manifeste apparet ex defectu, quem in rebus cognoscendis quotidie experimur. Rerum enim sensibilium plurimas proprietates ignoramus, earum proprietatum, quas sensu apprehendimus, rationem perfecte in pluribus invenire non possumus. Multo igitur amplius illius excellentissimæ Substantiæ transcendentis omnia intelligibilia humana ratio investigare non sufficit. Huic etiam consonat dictum Philosophi in lib. 2. Metaphys. asserentis, quod intellectus noster sic se habet ad prima entium, quæ sunt manifestissima in natura, sicut oculus vespertilionis ad Solem. Huic etiam veritati Sacra Scriptura testimonium perhibet. Dicit enim* Job. cap. 36. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. Non igitur omne, quod de Deo dicitur, quamvis ratione investigari non possit, statim quasi falsum est abjiciendum, ut Manichæi, & plures infidelium putaverunt.* Quod quidem nostro tempore *Sociniani* præsertim contendunt, statuentes pro Fidei regula humanam rationem; scilicet ut nihil reapse credant, & veterum Hæresiarcharum errores possint pro arbitrio suo assumere, & simplicioribus glaucoma offundere sua vana Christianæ Religionis professione.

40. *Plurima circa Deum, resque Divinas sunt Fide indubia a nobis tenenda, etsi naturalem mentis nostræ vim exsuperent.*

41. His præstructis, ad utrumque genus veritatum necessarium fuisse Divinæ Revelationis lumen ostendit (sequentibus duobus *cap. 4. & 5.*) *Duplici igitur veritate Divinorum intelligibilium existente, una ad quam rationis inquisitio pertingere potest, altera, quæ omne ingenium humanæ rationis excedit, utraque convenienter divinitus homini credenda proponitur: hoc autem de illa primo ostendendum est, quæ inquisitioni rationis pervia esse potest; ne forte videatur, ex quo ratione haberi potest, frustra id supernaturali inspiratione credendum traditum esse. Sequerentur tamen tria inconvenientia, si hujus veritas solummodo rationi inquirenda relinqueretur. Unum est, quod paucis hominibus cognitio Dei inesset. A fructu enim studiosæ inquisitionis, quæ est veritatis*

41. *Multiplex assignatur ratio evincens, utilem & necessariam fuisse Divinam Revelationem, etiam quoad veritates, quæ possunt naturali lumine cognosci.*

50. *Quinam intelligantur nomine* Doctorum Scholasticorum *qui in locum veterum Patrum continuata serie succedentes, auctoritate sua præsidium præstant Theologicis placitis.*

50. Nomine autem *Doctorum* Sanctis Patribus posteriorum, non qualescumque promiscue Scriptores, sed eos utique intelligere oportet, quos pro sua facultate ac modo constat benemeritos de Sacra Theologia, de Scholis Catholicis, de Ecclesia; utpote *enutritos verbis fidei, & bonæ doctrinæ* (1. ad Timoth. cap. 4.) *& Magistros non prurientes auribus* (2. a Timoth. cap. 4.) sed potius *amplectentes eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem* (ad Titum cap. 1.) proindeque palam seu voce, seu scriptis *loquentes, quæ decent sanam doctrinam* (cap. 2.) Hujusce namque ingenii, ac temperaturæ Theologi ii sunt, quorum auctoritas, ubi in aliquo morali dogmate adserendo simul conspirant aut universi, aut plerique insigniores, valde gravis ac ferme decretoria existit; quia tunc plus quam probabile exhibent judicium, sic ferre Ecclesiasticam traditionem, juxta regulam Tertulliani (*lib. de præscr.*) *quod apud omnes unum est, non est erratum, sed traditum.*

51. *Probabilitas* extrinseca *Moralium Doctrinarum non tam a* numero, *quam a* qualitate *Auctorum pendet.*

51. Hinc oppido falluntur, secumque alios præcipites trahunt, qui volentes doctrinis suis Moralibus probabilitatem *extrinsecam* quam possunt majorem conciliare, atque a suis systematibus longius avertere labem singularitatis sive novitatis, quam constat eamdem prorsus esse ac falsitatem juxta Vincentii Lirinensis monitum (*in Commonit. ad Hæres.*) *non dicas nova, sed nove*, magna cura Theologos scribunt seu ex propria, seu ex aliena Schola, & undequaque possunt Fautores colligunt, non tam qualitatem quam copiam commilitonum attendendo, quasi non meritis pensandi forent Ecclesiastici Theologi, sed solum digitis numerandi. Ex quo fit, ut numerosum manipulum jam nacti passim postea in figendis suis thesibus nominent opinionem aut *communem*, aut *fere communem*, aut *communiorem*, cum tamen, si aucupatorum suffragiorum numerus exigatur ad theologicam computandi rationem, opiniones illæ habendæ sint longe minus communes, adeoque a quovis cordato Theologo deferendæ juxta D. Bonaventuræ præceptionem, qui (*Serm. 19. in Hexamer.*) modum legitimum studendi assignans, & de Commentariis Theologorum Scholasticorum loquens ita scribit: *in Summis Magistrorum homo debet cavere, ut semper adhæreat viæ magis communi.*

52. *Id ipsum confirmatur attestatione illustrium Virorum, & praxi Romanæ Curiæ.*

52. Eam ad rem Cl. Prosper Fagnanus (*in 1. lib. Decret. de Coßit. C.* Ne innitaris *n.* 347. 348. 476. *& seq.*) plures recenset gravissimos Jurisperitos, ac Theologos, qui prædictum errorem reprehendunt. Inter alia, quæ ibidem profert testimonia, sunt hæc notatu digna. Joannes Major (*in 4. Sent. Qu. 2. Prol. 3.*) *Non semper habendus est oculus ad multitudinem dicentium, sed sapientiam cum numero considerabis, quia sicut duos vel tres debiliores valet unus fortis; sic unus oculatus materiam diligenter inquirens, tres alios inferiores valet.* Martinus Navarrus (*in Man. Confess. cap. 27. n. 289.*) *Communiorem existimarem illam opinionem, quam sex vel septem Auctores classici rem ex professo tractantes affererent, quam probatam a quinquaginta sola fere auctoritate priorum ductis, ut dicit Alexander relatus a Gomez qu. 2. Procem. Reg. Cancellariæ.* Hinc laudatus Fagnanus, qui Summis sex Pontificibus strenuam navavit operam in hac Romana Curia, postquam *de jure verissimam* ostendit thesim, in qua statuit ex variantibus opinionibus *eligendam esse veriorem, & melioribus rationibus fulcitam*, relicta contraria tametsi *communi* in sensu indicato, hoc est a Scriptoribus asserta sola auctoritate aliorum ductis, confirmat eamdem thesim praxi ipsius Romanæ Curiæ dicens (*n.* 347.) *Servatur tam in Rota, quæ communem opinionem non sequitur, quando apparet contrariam esse veriorem, & validioribus subnixam rationibus; quam in Sac. Congregatione Concilii, quæ propterea in casibus contingentibus sæpe mandavit, ut videretur de veritate communis opinionis.*

53. *Plures recentioris ætatis Scriptores Catholici alienæ prorsus, & illegitimæ methodo Theologiam Moralem tradiderunt.*

53. Porro autem, cum evidentia & inconcussa prorsus sint apud Catholicos & Sapientes omnes, quæcumque fuerunt superius tradita partim de Revelatæ Doctrinæ præstantia, necessitate, utilitate (*n.* 24. *& seq.*) partim de Theologiæ Moralis indole, ejusque propria docendi methodo (*n.* 9. 10. 49. *& seq.*) mirari valde subit, qui fieri potuerit, ut postremis hisce temporibus, in quibus pleræque Artes ac Scientiæ, diutino squallore confectæ, feliciter restauratæ, & decori nativo restitutæ, complures Christiani nominis Theologi ac publici morum Magistri in pertractanda & edocenda hac Sacra Facultate Practica tam studiose humanis rationibus velificari, tantum coæqualium & coævorum sibi Scriptorum opinamentis famæque deferre voluerint, ut *Theologicos* communes Fontes seu Locos videantur ferme neglexisse: ac propterea non tam Scientiam, quæ vere Theologia Moralis sit, suis auctoribus aut sectatoribus tradidisse, quam Scientiæ istius larvam deformem, inconditam, infrugife-

giferam; utpote magna ex parte expertem *Salutaris illius morum Disciplinæ*, quæ teſtimonio Tridentinorum Patrum (*Seſſ. 4.*) *continetur in Libris ſcriptis, & ſine ſcripto Traditionibus, quæ ab ipſius Chriſti ore ab Apoſtolis acceptæ, aut ab ipſis Apoſtolis Spiritu Sancto dictante, quaſi per manus traditæ ad nos uſque pervenerunt*: quibus quidem præſidiis ipſamet OEcumenica Synodus conſtanter uſa eſt *in confirmandis Dogmatibus; & inſtaurandis in Eccleſia moribus*.

54. Dum talia *univerſim* dico (nulli nominatim ſive Auctori, ſive Scholæ, ſive Cætui detrahere, aut invidiam creare intendens, ſed ſolo amore veritatis ſalutaris tuendæ, ac ſtudioſæ Juventutis præmuniendæ deſiderio) nihil utique ex meo cerebro fingo, nihil exaggero. Innoteſcunt ea cuncta per ſeſe unicuique vel Litterariam Hiſtoriam legenti, quæ eſt de varia Theologiæ Moralis fortuna, vel ipſamet Auctorum hujuſmodi volumina percurrenti; vel graves attendenti Romanorum Antiſtum (*Alexandri VII. in Decret. 7. Sept. 1665. & Benedicti XIV. in Epiſt. Encycl. 26. Jun. 1749.*) querimonias *de luxuriantium ingeniorum licentia*, ac de *modo opinandi in rebus ad conſcientiam pertinentibus, alieno omnino ab Evangelica ſimplicitate, Sanctorum Patrum Doctrina*; vel tandem ſeriem recognoſcenti plurimarum propoſitionum, quas ab iiſdem Auctoribus *noviter invectas*, primum florentiſſimæ Academiæ Lovanienſis, ac Pariſienſis, dein Apoſtolica Romana Sedes conficere, ceu *Chriſtianæ Diſciplinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes*, (*Alexander VII. in Decret. citat.*) tamquam *laxas, & periculi plenas, falſas, ſcandaloſas, pernicioſas*, (*Benedictus XIV. in Conſtit.* Deteſtabilem 10. *Nov.* 1752.) *ut falſas, temerarias, piarum aurium offenſivas, & hæreſi proximas* (*Clemens XIII. in Decreto Cong. Generalis Sanctæ Romanæ Inquiſitionis, 26. Feb. 1761.*)

54. Methodus illa plane vitioſa, ac noxia, juſtas ob cauſſas reprehenditur, ſalvo, qui cunctis debetur, honore juxta Leges Chriſtianas.

55. Sunt igitur, quæ obiter ac per tranſennam præmonuimus, & notiſſima & veriſſima, unde pluribus eadem comprobare haud neceſſarium; præſertim cum Viri in republica litteraria ſatis famigerati hanc operam jam occupaverint, & eorum cenſoria ſcripta ſint longe lateque pervagata. Dolendum nobis magis eſt, quod ob hujuſcemodi doctrinarum moralium flagitia (uti ego reor, non ex perverſo ſcribentium animo, ſed ex illegitima ſtudendi methodo profecta) vehementius increverit Eccleſiæ gemitus, cujus jam in pace amaritudo amariſſima. Ipſa namque hinc vidit illatam Theologiæ Sacræ cladem, Chriſtianæ Diſciplinæ corruptelam, regenitis animabus perniciem; illinc audiit nedum plurium Filiorum graves queſtus, ſed & procacia ſibila inimicorum, qui (ut Eruditis probe compertum) ad ipſius contumeliam irriſionemque linguas & calamos in dies acuunt, hoc præſertim nomine, quod gremio ſuo ſuſtineat tam ineptos Theologiæ commentatores, ac tantarum novitatum, errorum, ſubtilitatum architectos, qui ne in Porticu quidem Stoica plauſum poſſent invenire. Itaque non abſque cauſſa de Republica Chriſtiana ſollicite optimeque meriti Viri nihil aut frequentius aut ardentius deſiderant, quam ut exactior & tum ad ſolidam Moralem Scientiam, tum ad pietatem ſinceram accommodatior methodus opinandi, docendi, ſcribendi teneatur ab univerſis Romanæ Communionis Theologis.

55. Theologiæ Moralis deformatio. Apoſtolicæ Sedis monumentis mox demonſtrata, Eccleſiæ noſtræ dedecus & damnum attulit, ultra quam credi poſſit.

56. Profecto, quam abſonum ſimulque periculoſum ſit res Theologicas pertractare, conſcientiæ controverſias examinare, forum Poli gubernare, utendo potius ratione vel auctoritate humana, quam Sacra Divinarum Litterarum, & Eccleſiaſticorum Patrum oracula conſulendo, quilibet intelligit qui vel ſolam callet *Theologiæ Revelatæ* definitionem. Audiatur, quæſo, D. Bonav. (*Præfat. in Confeſſion.*) *Cum, ſecundum B. Gregorium de Cura Paſtorali, ſit ars artium regimen animarum, & occultiora ſint vulnera cogitationum, quam viſcerum: horrendum profecto eſt videre quoſdam Sacerdotes noſtri temporis, qui Sacram Scripturam, in qua præfati regiminis ars ſufficientiſſime traditur, & Jura Canonica, & ſcripta Doctorum, in quibus pleniſſime declaratur, vel per torporem legere negligunt, vel per ignorantiam neſciunt; & tamen cordis medicos in audiendis confeſſionibus ſe profiteri impudenter non metuunt: quando qui pigmentorum vim neſciunt, videri carnis medici erubeſcunt*. Ad quæ verba hanc apponit gloſſam perdoctus P. Chriſtophorus a S. Joſeph Collegii Salmanticen. Rector (*in tract.* De Reg. Morum *part. 2. q. 2. art. 2.*) *Hæc S. Bonav. qui ut Eccleſiæ lumen nobis ab ipſa Eccleſia proponitur: Si de ſolo Sacerdote particulari ſic loquitur; quid diceret de Scriptore ſeu Doctore, qui pro animarum directione univerſaliter ſcribit & docet ſine aliquo recurſu ad Doctrinam Sacram, ut in pleriſque Auctoribus patet?*

56. In Theologis Moralibus & Confeſſariis reprehendendus neglectus Scripturarum, & Canonum.

57. Sed

17. *Testimonio Sanctorum Chrisostomi, & Augustini instruimur, ex thesauro Divinarum Scripturarum tuto ac plene hauriri Theologicas Doctrinas, seu practicas seu theoreticas.*

57. Sed multo antea S. Joannes Chrysostomus (*hom. 13. in 2. ad Cor.*) quasi tale malum jam prospiceret, hæc protulit, quæ ad præsentem scopum faciunt perbelle. *Non igitur multorum opiniones habeamus, sed res ipsas, id est rei veritatem, inquiramus. Quomodo autem non absurdum propter pecunias aliis non credere, sed ipsas numerare, & supputare: pro rebus vero amplioribus sententiam sequi simpliciter, præsertim cum habeamus exactissimam trutinam, & gnomonem, & regulam, Divinarum, inquam, Legum assertionem? Et ideo obsecro, & oro omnes vos, ut relinquatis quidnam huic vel illi videatur, de quo his a Scripturis hæc omnia inquirite.* Ac merito quidem; *tanta est enim Christianarum profunditas Litterarum*, inquiebat S. August. (*Epist. 2. ad Volusianum*) *ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere.* Hinc cum variis ipse difficultatum fluctibus pulsaretur circa subsantiam Dei incorpoream, & immensam, quam olim ex Platonicis Libris didicerat, sola Scripturarum lectione fatetur se ex iisdem feliciter emersisse (*Lib. 7. Confes. cap. 20. & 21.*) *Avidissime arripui venerabilem stylum spiritus tui, & præ cæteris Apostolum Paulum, & perierunt illæ quæstiones. In illos libros me propterea, priusquam Scripturas tuas considerarem, credo voluisti incurrere, ut cum postea in Libris tuis mansuefactus essem; discernerem atque distingueremer, quid interesset inter præsumptionem, & confessionem, inter videntes quo eundum sit; nec videntes qua, & viam ducentem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, sed & inhabitandam.*

18. *Scripturarum, & Patrum abusio quibusdam olim Theologis Moralibus familiaris extitit.*

58. Minoris tamen mali loco habendum foret; si insalutatis ferme Scripturis Patribusque, quasi exoticis aut supervacaneis, morum doctrina exposita fuisset (quod a non paucis posterioris ævi Auctoribus factitatum fuisse negari certe non potest, quicunque demum ii sint; quod perscrutari minime ad me attinet). Pernicies longe major, ac plane intoleranda in eo versatur, quod tum Scripturarum tum Patrum testimonia fuerint quidem agnita, & producta sæpissime a Moralibus Tractatoribus; sed subinde ad eos sensus contorta, qui vel ipsis magis arridebant, vel probati erant Amicis, quibus non affectu aut obsequio solum, sed doctrina quoque gratificari, & indulgere cura erat præcipua. Quonam præcise tempore prodierint tam male feriati Theologi, haud cogas me divinare, Davus sum enim, non OEdippus. Satis tibi scire, eos revera extitisse; non ætate quidem Sophorum Gentilium, apud quos alte invaluerant præclara Platonis, & Euripidis monita a Stobæo consignata (*in Epitom. Locor. Com.*) *Non quis dixerit, sed quam recte dicatur, in quærenda veritate perpendendum. Qui ut complaceant, & delectent te, verba faciunt, eos tamquam malos præ foribus excludito*: sed multo post inchoatam Æram Christianam. Quod si hoc minime tibi persuadere potes, adi P. Albertum de Albertis pietatis doctrinæque laude conspicuum Scriptorem, qui scenam totius rei tibi aperiet, ita ut nequeas amplius ambigere.

19. *Prædicatorum Theologorum morem deprehendimus castigatum gravi sermone Patris Alberti de Albertis.*

59. Hæc profert laudatus Scriptor (*Præl. ad tr. de Ornatu Mulier. n. 1.*) non utique aerem verberans, sed homines alloquens & reprehendens. *Non pauci qui Moralium quæstionum arbitros sese constituunt, atque inter Theologos irrepere, & censeri cupiunt, sæpenumero quamvis Divinarum Litterarum, prisorumque Patrum sententia perspicua in controversia aliqua ex adverso obluctetur; nihilominus ut nescio quibus suis placitis, nullo fundamento etiam innixis, serviliter ancillentur, suaque dogmata, quæ semel imbiberunt, præfracte tueantur, vim plane apertam tam Sacris Codicibus, quam Patrum monumentis inferre, utrosque torquere, eludere, inflectere, luxare, ac traducere minime dubitant. Si quam enim mundi corruptelam valde usitatam Scriptura Sacrosancta, & Patres improbant damnantque: ii omnem operam studiumque, quo hominum gratiam aucupentur, ejusdem corruptelæ patrocinio suscipiendo impendunt; atque ut impendant, eamdem Scripturam, & Patres ludibrio, quam religioni, habere malunt, ne dicam prodere.. Hæc vero carnis prudentia ipsissima illa est* (concludit n. 6.) *quæ in animarum judicio ferendo personas hominum intuetur, quæ pro panis bucella veritatem deserit.. at enim hæc & inimica Deo, & mors est ex Apostolo.* Putasne Christum Dominum fuisse crucis supplicio damnandum, si prædicatione sua (quod erat ceteroquin a Deo alienum) adblandiri voluisset Primoribus illis, qui super cathedram Moysi tunc sedebant?

60. *A Summo Pontifice nunc Regnante propo-*

60. Verum non videtur consultum diutius immorari in referendis damnis probrisque Sacræ Theologiæ Morali illatis superiore memoria. E re magis erit curatius pervidere, quanam via nobis omnibus sit deinceps incedendum, ne ab officii nostri reli-

religione declinemus. Notus enim apologus a D. Auguſt. (*Epiſt. 29. ad Hier.*) expreſſus, *cum quidam ruiſſet in puteum, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exciperet ne moreretur, quam ſuffocaret ne loqueretur, acceſſit alius & eo viſo admirans ait: quomodo huc cecidiſti? At ille, obſecro, inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ciderim quæras.* Porro ad votum nos rectiſſime inſtruet Summus Pontifex, & Univerſalis Eccleſiæ Magiſter, CLEMENS XIII. nunc feliciſſime imperans, qui (*in Epiſt. Encycl. ad Univ. Epiſcop. 14. Sept. an. 1758.*) hanc ſtudendi formam Eccleſiaſticis Paſtoribus, quo morum ſanctimonia ſimul & doctrinæ luce reſplendeant, præſcribit inviolate ſervandam. *Ad puros ſanctoſque mores accedat oportet digna Eccleſiaſtico homine ab iis percepta doctrina. Scripturas cognitas habeant, omnis enim* (2. ad Tim. 3.) *Scriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitia, ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Sacrum igitur utriuſque Fœderis Codicem, Eccleſiæ traditiones, Sanctorumque Patrum ſcripta, velut fontes, adeant; unde pura, & incorrupta Fidei, morumque doctrina profunditur.*

nitur Eccleſiaſticis viris legitima Sacrorum ſtudiorum forma, qua ſervata declinatur a vitiis hactenus enarratis.

61. Eadem ipſa pridem inculcaverat Spectatiſſimo Clero Patavino (*in Ep. Paſtor. hinc ſcripta an. 1743.*) ad illius Eccleſiæ regimen incredibili omnium bonorum gaudio aſſumptus: *Divinas Paginas, Sacroſancta Concilii Tridentini, Prædeceſſorum noſtrorum Decreta, familiares Sanctorum Patrum & præſertim Chryſoſtomi conciones, Acta Mediolanenſis Eccleſiæ Rectoribus animarum maxime utilia, & Sancti Caroli Borromæi ſpiritu plena, ſaniores morum Regulas ex limpidiſſimis fontibus hauſtas, Romanum Catechiſmum, & Rituale Parochorum, diurna nocturnaque manu verſare vobis ſummopere commendamus, ut decet diſpenſatores myſteriorum Dei.* Hæc ſunt ſapientiſſima præſcripta Antiſtitis Supremi, quibus ſi parebunt Eccleſiaſtici Viri, Sacrarumque Diſciplinarum ſtudioſi (parere autem omnino debent omnes) nullum dubium, quin brevi intervallo præclaram illius ſanæ Doctrinæ ſupellectilem ſint habituri, quam calamo Apoſtoli Timotheum ac Titum inſtituentis (*n. 50.*) delineavimus; ſicque futurum ſit optime conſultum & Moralis Theologiæ dignitati, & Eccleſiæ decori, & Fidelium utilitati.

61. Eamdem ſtudiorum Sacrorum formam conſtat ab Antiſtite ſummo fuiſſe Clero Eccleſiæ Patavinæ præſcriptam. Unde diſcimus, ipſum conſtanter patrocinatum ſanioris Doctrinæ Theologis.

62. Ut autem Moralis quiſque Theologus haurire feliciter poſſit ex indicatis *limpidiſſimis fontibus ſaniores morum Regulas*, quas Bened. XIV. ejus Prædeceſſor *ſententias* vocaverat, *quibus magis ſuffragatur ratio, & auctoritas favet* (*in Epiſt. Encycl. ſuper præpar. ad Jubil. 26. Jun. 2749.*) omnino certa quadam methodo opus eſt, qua cogitationes, ſermocinationes, exercitationes noſtræ invicem rite diſponantur, ad hujuſmodi finem aſſequendum. At undenam licebit repetere ſcientificam iſtam methodum? in ea ſtatuenda determinandaque *non ſimus prudentes apud noſmetipſos* (ad Rom. c. 12.) *ſed os prudentis quæramus in Eccleſia, & verba illius cogitemus in cordibus noſtris* (Eccleſ. c. 21.) Chriſtus quippe Eccleſiæ dedit *Paſtores & Doctores, ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento Doctrinæ* (Ad Epheſ. c. 4.) Quod ad me attinet, ex Prudentibus iſtis unum hic ſeligo, & propono *honorabilem vultu, & conſiliarum & ſapientem de architetis, & prudentem eloquii myſtici* (Iſa. c. 3.) Bonaventuram ſcilicet qui (*Serm. 19. in Heſam.*) modum ſtudendi accurate demonſtrat cupientibus (*Eccleſ. c. 1.*) *ſcire prudentiam, atque doctrinam.*

62. Ut generales ſtudendi regulæ a Summis Pontificibus præſcriptæ uſui demandentur, ex Eccleſiæ Doctoribus, præſertim ex D. Bonavent. addiſcenda methodus directiva ſtudiorum noſtrorum.

63. Admonet ibidem Seraphicus Doctor *oportere nos operari in Sacra Scriptura, & exercitare intellectum*, ſecus ac multi faciunt, *exercitantes corpus, non ingenium.* Mox indicat, *modum ſtudendi debere habere quatuor conditiones*; ſcilicet *ordinem, aſſiduitatem, complacentiam, commenſurationem.* Ac de prima eaque præcipua conditione hæc docet. *Ordo diverſimode traditur a diverſis, ſed oportet ordinate procedere, ne de primo faciant poſterius vel e converſo. Sunt ergo quatuor genera Scripturarum, circa quæ oportet ordinate procedere, & exerceri. Primi libri ſunt Sacræ Scripturæ, ſecundi libri ſunt Originalia Sanctorum, tertii Sententiæ Magiſtrorum, quarti Doctrinarum Mundalium, ſive Philoſophorum. Qui ergo vult diſcere; quærat ſcientiam in fonte; quia apud Philoſophos non eſt ſcientia ad dandam remiſſionem peccatorum; nec apud Summos Magiſtrorum, quia illi ab originalibus extraxerunt; originalia autem a Sacra Scriptura: unde dicit Auguſtinus, quod ipſe decipi poteſt, & alii; ſed ibi eſt fides tanta, quod ibi non poteſt eſſe deceptio.*

63. Modus ſtudendi Sacræ Scripturæ quatuor complectitur conditiones, quarum prima eſt ordo.

64. Tum de ſingulis quatuor Scripturarum ſpeciebus differens ita progreditur. *Primum igitur eſt, quod homo habeat Scripturam non ſicut Judæus, qui ſolum vult corticem;*

64. Ordo ſtudendi peculiarem ſupponit dele-

Eum, & cautelam in legendis Divinis Litteris, Sanctis Patribus, Theologis Scholasticis, ac Philosophis.

ticem: ad hanc etiam intelligentiam non potest homo pervenire per se, sed per alios, quibus Deus revelavit: scilicet per originalia Sanctorum, & Augustini, Hieronymi, & aliorum: oportet ergo currere ad originalia Sanctorum. Sed quia ista sunt difficillima, ideo necesse sunt Summæ Magistrorum, in quibus elucidantur difficultates; sed cavendum est de multitudine scriptorum. Et quia ista scripta adducunt Philosophorum verba, necesse est quod homo sciat, vel supponat ista. Est periculum descendere ad originalia, quia pulcher sermo est originalium; sermo autem Scripturæ non ponit sermonem ita pulchrum, unde si dimittis scripturam in libris Augustini studens, ipse non habet pro bono, sicut nec Paulus nomen illorum, qui nomine Pauli baptizabantur. Sacra Scriptura in magna cautela legenda est. Majus autem periculum est descendere ad summas Magistrorum, quia aliquando magnus est in eis error, & credunt se habere & intelligere originalia, & non intelligunt, immo eis contradicunt. Unde sicut fatuus esset, qui vellet semper immorari circa tractatus, & nunquam accedere ad textum, sic est de summis Magistrorum: in his autem homo debet cavere, ut semper adhæreat viæ magis communi. Descendere autem ad Philosophiam est maximum periculum, non amplius revertendum est in Ægyptum. Magistri cavere debent, ne nimis commendent, & appretientur dicta Philosophorum; ne hac ratione populus revertatur in Ægyptum, & exemplo eorum dimittant aquas Siloe, in quibus est summa perfectio, & vadant ad aquas Philosophorum, in quibus est periculosa deceptio. Est ergo ordo, ut prius studeat homo in Scriptura Sacra, quantum ad litteralem sensum; post in originalibus, & ista subjiciat Sacræ Scripturæ; similiter in scriptis Magistrorum, & in Scripturis Philosophorum, sed transeundo & furando, quasi ibi non permanendo.

63. Secundum rectissimas hasce D. Bonav. regulas de modo & ordine studendi, Morales Auctores sunt spectandi, ut constet, quinam bonæ frugis doctrinam contineant necne.

65. Perpendatur nunc, si placet, num ordinem modumque istum studendi a Seraphico Doctore tam scite præstensum, ac reliquorum veterum Sapientum calculo usque firmatum, religiose custodierint Morales Tractatores & conscientiarum Moderatores, seu a Romanis Pontificibus designati (n. 54.) seu alii, qui deinceps ipsorum vestigia impleverunt, videlicet, an ad comparandam *dignam Ecclesiastico homine doctrinam, & saniores morum regulas*, uti prælaudatus (*n.* 60.) Pontifex Maximus loquitur, aliis etiam suadendas, *quæserint scientiam in fonte Scripturarum, ubi non est deceptio?* An *concurrerint ad originalia Sanctorum Patrum, quibus Deus revelavit* sensum Scripturarum: An adierint etiam *Summas Magistrorum, in quibus elucidantur difficultates*, quæ sæpe occurrunt in *difficillimis originalibus Sanctorum*: An in iisdem *Magistris* sequendis *adhæserint semper viæ magis communi*, ubi ipsos variantes & discordantes invicem deprehendebant: Demum an *ad Philosophiam* ac rationem naturalem caute *descenderint*, scilicet *transeundo, & furando, non ibi permanendo*. Quilibet propriis oculis, modo non cæcutiat, poterit hæc singula dispicere.

66. In addiscenda Theologia Moreli habendus delectus prudens Librorum præsertim a Clericis.

66. Ex hactenus dictis (*n. 53. & seq.*) illud legitima ratiocinationis lege deducitur, eos præclarum *Theologi* nomen jure sibi vindicare minime posse, qui in adstruendis explicandisque morum regulis ad Revelatam Theologiam pertinentibus vix solent ad eas sedes confugere, unde Theologia seu Dogmatica seu Moralis haurit argumenta sibi propria; sed plerumque res suas conficere amant vel naturalibus rationibus, vel auctoritate pure humana. Quare quisquis in *sortem Domini* vocatus morales notitias proprio statui, aut officio convenientes nanciscí peroptat, voti compos haud fiet unquam, si illorum commentariis ita se mancipet, ut valedicat aliis veræ litteraturæ Ecclesiasticæ monumentis; quia discipulum se facit Librorum, in quibus *est periculosa deceptio*, quamvis Auctores religione, pietate, eruditione, aliisve nominibus possint esse conspicui. Non hæc est Clericorum propria lectio, non istud studium, ut ex recitatis jam testimoniis Patrum, & Pontificum liquet: quibus hoc alterum addatur Julii I. (in Epist. ad Clerum Orientalem) *Nolite errare, Fratres mei Dilectissimi. Doctrinis variis, & peregrinis nolite abduci. En instituta Apostolorum, & Apostolicorum Virorum, Canonesque habetis, his fruimini, ut his freti & armati contra cuncta inimicorum jacula persistere valeatis.*

67. Recentiores Theologi, qui ad superiorum discrimen methodo vere theologica de Moralibus scripserunt, multam merentur

67. Nec sane desunt inter recentioris etiam ætatis scriptores, qui permagno Reipublicæ Litterariæ ac ipsius Ecclesiæ bono, salutarem morum doctrinam pro dignitate edisserere, atque ad normam Divinarum Litterarum, Sanctorum Patrum, Canonum Ecclesiasticorum constanter exigere solent: ut propterea familiaris eorum lectio videatur cunctis commendanda, qui avent vere sapere, & aliunde tanti non sunt, ut possint proprio marte morales regulas immediate deducere ex illis primariis Theologiæ fontibus. Ast neque pro ejusmodi florulentis Theologis cuipiam ita me vadem constituo,

tuo, ut sentiam ipsorum libros posse inoffenso pede decurri, aut quaslibet opiniones tuto prudenterque approbari; multiplici namque experimento constat, & ipsos persæpe veritatem acu minime attigisse. Hoc dum observo & observari volo, nec ipsi nec eorum fautores idcirco habebunt, unde jure mihi succenseant. *Neque enim*, monet, & confortat me Augustinus omnibus anteponendus, (Ep. 111. ad Fortunatianum) *quorumlibet disputationes, quamvis catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus, ut nobis non liceat salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere; si forte invenerimus quod aliter senserint, quam veritas habet, Divino adjutorio vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum.* *laudem. Sed non ideo in omnibus materiis sectandi clausis oculis, utpote quandoque deficientes in veritatis perscrutatione.*

68. Itaque, ut idem ait Augustinus, *deposita dissensionis amaritudine, & fraternæ caritatis suavitate servata, diligenti, & tranquilla consideratione quæramus*, quænam caussæ subesse possint, cur & qui Divina passim eructant Eloquia, ac plurima Sanctorum testimonia velut munitissimam castrorum aciem ostentant, nihilominus haud infrequentia patiantur deliquia. Eæ multæ, ac variæ sunt, non equidem meo judicio puro putoque, quod certe nullius ponderis; sed subtili & accurata animadversione Virorum aliorum, quorum auctoritas permagna, singularis probitas, solida scientia. *Prima* caussa, eaque valde generalis; quia commemorati Theologi & ipsi *homines* sunt ex Adamo prognati, adeoque cum infirmitatis communis participes, tum obnoxii præjudiciis propriæ Nationis, Sectæ, Scholæ, Instituti: ob quæ facillimus est lapsus in errores, *perit enim omne judicium, cum res transit in affectum*, ex Seneca apud Seraphicum (*Comp. Theol. Verit. lib. 2. c. 52.*) Extant hanc ad rem in Ecclesiastica Historia ferme innumera exempla. 68. *Indagantur caussæ, ob quas contingit aliquando in errores incidere Auctores etiam graves probatosque: & prima repetitur a communibus humanæ naturæ vitiis.*

69. *Secunda* caussa, etiam late patet; quia fieri potest, ut ad scribendum animum adpellant nonnulli, zelo magis perciti quam exacta scientia instructi, sicque progrediantur ad præscribenda, quæ non sunt reapse intra necessitatem legis concluſa, vel ad vetanda, quæ per sese labe carent. Quam quidem ad rem D. Ambrosius (*serm. 2. in Psal 118*) ita scripsit: *sunt in nobis, qui habent timorem Dei, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non potest humana conditio sustinere: timor in eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere; sed insciția in eo est, quia non compatiuntur naturæ, non estimant possibilitatem.* Pariter Seraphicus (*Expos. in c. 2. Joan.*) inquit: *Secundum Gregorium nullum Omnipotenti Deo sacrificium tale est, quale zelus animarum; debet tamen zelus esse regulatus recta scientia, ne contingat illud: æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Unde Bernardus: quo fervidior est zelus, eo magis scientia est necessaria: dilectio, & cognitio sunt necessaria cum zelo, illa ne inflet, ista ne erret.* Inde est, quod Benedictus XIV. (in Opere *de Syn. Diœc.*) nihil frequentius reprehendat, quam leges, statuta, præcepta inferiorum Pastorum, zelum magis quam rectam scientiam, providamque discretionem spirantia. 69. Secunda *caussa refunditur in zelum immoderatum, & sejunctum a necessaria scientia seu theoretica seu experimentali.*

70. *Tertia* caussa sic patescit. Cum Divinas Litteras, primævorum Patrum Commentaria, Ecclesiasticas Sanctiones, præsertim antiquiores, rite nunc assequi & interpretari difficile admodum sit; eo quod res tanta necessario postulet acre ingenium, omnigenam exquisitamque eruditionem, strenuum laborem, diutinam exercitationem, & plura alia adminicula non omnibus passim communia; inde fit, ut aliqui Theologiæ tractatores non eo, quo proprie valent sensu accipiant, & usurpent Testimonia Sacra serie longa producta; sicque dum ad præconceptas suas opiniones eadem inflectunt, videntur cum sibi tum aliis minus oculatis, revelatam Dei & Ecclesiæ doctrinam proponere, reapse tamen, quod mere humanum est verbum, venditant. Quadrant ad hoc verba superiora (*n. 64.*) Seraphici Doctoris, qui postquam Summis Scholasticorum Magistrorum *elucidari* dixit *difficultates* occurrentes in operibus veterum Patrum Scripturas Sacras explicantium, mox advertit ejusmodi Summas *non vacare periculo; quia aliquando magnus est in eis error, & credunt magistri se habere, & intelligere originalia, & non intelligunt, immo eis contradicunt.* 70. Tertia *affertur caussa, quæ est sinistra intelligentia & expositio Ecclesiasticarum Regularum.*

71. Divinorum Codicum, & Ecclesiasticorum monumentorum genuina & accurata intelligentia, non ex mero verborum cortice, neque ex uno alterove textu præcise sumenda; sed potissimum ex scopo scribentium, ex circumstantiis scribendi, ex integra sermonum serie, & operum œconomia. Hæc & similia caute animadvertenda admonet jus ipsum Canonicum, (*part. 2. Decr. dist. 29.*) ubi sequentes traduntur regulæ. 1. Ex S. Hieronymo; *Sacræ Scripturæ juxta diversitates locorum, &* 71. *In Scripturis, Patribus & Canonibus Ecclesiasticis interpretandis præoculis habendæ legitimæ regulæ.*

temporum, & hominum, quibus scriptæ sunt, diversas & causſas, & argumenta, & origines habent. 2. Ex S. Gregorio M. *Regulæ Sanctorum Patrum pro tempore, loco, persona, & negotio instante necessitate traditæ sunt.* 3. Ex S. Isidoro: *pleraque capitula*, scilicet Juris Canonici, *ex causſa, ex persona, ex loco, ex tempore considerandasunt, quorum modi quia medullitus non indagantur, in erroris labyrinthum nonnulli intricando impingunt; cum ante judicant quam intelligant, ante inculpant quam iterando lecta perquirant.* 4. Addatur hæc alia ex Seraphico de Scriptura sic loquente (*Serm. 19. in Hexam.*) *Tota Scriptura est quasi una cythara, & sicut chorda per se non facit harmoniam, sed cum aliis; similiter unus locus Scripturæ dependet ab alio, immo unum locum respiciunt mille loca.*

72. Benedict. XIV. plures gravissimas regulas proponit servandas partim in lectiones SS. Patrum, partim in examine quorumvis Scriptorum Catholicorum.

72. Quoad veteres Ecclesiæ Patres speciatim, Regulas octo assignat Benedict. XIV. (*in Opere de Beatif. tom. 2. lib. 2. c. 28. n. 8.*) quas præstabit habere perspectas. Quod vero generatim omnes spectat Auctores, has docet adhibendas cautelas, quas (*n. 9.*) iis præsertim proponit, quibus a Superioribus onus imponitur examinandi opera ab aliquo Scriptore Catholico compolita. *Scriptoris mentem non ex aliqua particula, sed ex tota Scripturæ textura revisores pronunciabunt. Photio siquidem auctore S. Eulogius Alexandrinus legem constituit: scripta dijudicare non oportere ex parte, neque fragmenta quædam sumendo ex his detorta de Scriptoris mente judicium ferendum. Item benignitatem debent, quantum fieri potest, severitati adjungere, & meminisse celeberrimi dicti Petri Abaelardi, qui in Apologetico ait: notum proverbium est, nil tam bene dictum, quod non possit depravari: Et profecto sicuti prudentis est, inquit Lamindus Pritanius* (de Ingen. moder. lib. 2.) *caute omnia perpendere, & quantum potest errorem aut errorum atque vitiorum causſam in libris damnare: sic a prudentia discedit, qui tam caute agere vult, ut in scrupulos postea & cavillationes, & asperitatem nimiam se proripi non animadvertat.*

73. Continuatio Pontificiæ Doctrinæ de cavendis præsertim præjudiciis opinionum præsumptarum.

73. Pergit sapientissimus Pontifex. *Debent quoque de alienis sententiis judicium non ex sua, vel suorum opinione ferre; sed agnoscere libenter probabilitatem doctrinæ, a qua alioquin abhorrent: Quocirca Alphonsus de Castro* (lib. 1. contr. Hær. c. 7.) *ait: Sunt plerique, qui sic afficiuntur aliquorum hominum scriptis, ut si forte quempiam viderint, qui vel digito transverso ab eorum sententia discedat, hæresim inclament. Quare fateor, me non posse cohibere iracundiam, quoties video aliquos ita addictos hominum aliquorum scriptis, ut impium autument, si vel in modica re quis ab eorum sententia discedat. Volunt enim hominum scripta, velut Divorum oracula, recipi, illumque honorem eis exhiberi, qui solis Sacris Litteris debetur. Non enim juravimus in verba hominum, sed in verba Dei: Ideo ad rem nostram quadrant asserta Joan. Francisci de Pavinis in relatione causſæ S. Bonaventuræ* (part. 1. art. 2.) *ubi postquam laudibus extulit Sancti doctrinam, concludit non esse curandum, si aliqui Theologi illi adversentur; cum judicium ferendum sit, non juxta eorum placitum, sed juxta regulas Ecclesiæ.*

74. Immoderata severitas opinandi in rebus moralibus videtur provenire in quibusdam Auctoribus ex zelo qui secundum scientiam non est, seu ex minus recta intelligentia Scripturarum & Patrum; in aliis vero ex superbia, & hypocrisi hæretica.

74. Jam vero ex duabus potissimum causſis (*n. 69. & 70.*) memoratis, ni ego fallor, turpissime, repetenda videtur scaturigo nimii cuispiam rigoris in præfigendis morum ac Disciplinæ Christianæ regulis, ad quem sensim declinarunt haud pauci recentes Scriptores, qui Theologiam egregia ceteroquin methodo tradidere, & plurima optimæ frugis ex Sacræ Antiquitatis promptuariis in lucem edidere. Inde est, ut ipsorum quoque libros non sine delectu sententiarum legendos probandosque (*n. 67.*) præmonuerim; quod utique, pro solo veritatis amore a me prolatum, haud ferent gravate quicumque eos in deliciis habent. Quod si præterea extant Scriptores alii, qui consulto severitatem doctrinarum moralium affectant ex tumore, aut etiam, cum *orthodoxia* a nobis discrepent, ut videantur quod non sunt; tunc istos, utpote *habentes in se vitia clausſa simulatione exterioris virtutis palliata*, sicuti loquitur Seraphicus (*in Centil. part. 1. sect. 30.*) ecquis non videt maxime cavendos? eis siquidem quadrabit quod D. Isidorus scripsit de superbis Doctoribus (*lib. 3. de Sum. Bon. c. 41.*) *Æstimatio prava arrogantium Sacerdotum, per quam imitantur Sanctos rigore disciplinæ, & sequi negligunt caritatis affectione, videri volunt rigida severitate, sed formam humilitatis præstare nequeunt, ut magis terribiles quam mites aspiciantur. Superbi doctores vulnerare potius quam emendare noverunt, Salomone testante, qui ait: in ore stulti virga superbiæ, quia increpando rigide feriunt, & compati humiliter nesciunt.*

75. Judicio, & exemplo Bened. XIV. ostenditur, relinquendas esse

75. Ut ab omni seu temeritatis nota, seu calumniæ labe liberetur superior nostra animadversio, qua contendimus respuendas morales doctrinas nimium rigorem præseferentes, cujuscumque demum sint auctoris, & quocumque ex fine productæ, juvat

ad

ad Benedictum XIV. confugere, cujus judicis sanctionibusque nemo prudens refragabitur. Exploratum est, quanta dixerit, egerit, decreverit (*Inst. Eccles.* 32. 102.) 103.) ad promovendas in Sæculari Clero congregationes seu collationes illas, in quibus Theologiæ Moralis quæstiones discuti solent, & conscientiæ casus enodari præside ipso Episcopo, vel Pœnitentiario, vel Archipresbytero, vel quovis alio idoneo Doctore. Quasnam autem opiniones in hujusmodi Ecclesiasticis Conventibus maxime prævalere voluerit, hisce verbis declarat (*De Sy. Diec. lib.* 12. *c.* 7. *n.* 12.) *Episcopus hoc studiose curabit, ut in prædictis collationibus Moralibus eorum Theologorum sententia vincat, qui media via inter rigorem, & laxitatem incedere norunt.* Igitur Pastores, Confessarios, Clericosque universæ qua late patet Ecclesiæ, alienos optavit a rigidioribus doctrinis Auctorum, qui aut nesciunt, aut nolunt modum tenere, & via media, quæ tutissima, incedere. Quam serio autem ac sollicite id suaserit Episcopis, proprio deinceps manifestavit exemplo, factus forma Gregis ex animo; nam quotquot legendo, ac scribendo offendit ejusmodi farinæ doctrinas, omnes masculè impetiit, suisque nominibus notavit.

a cordatis Theologis severiores sententias.

76. Ad exempla descendamus, quæ vitilitigationibus viam præcludunt. Nemo nescit quanto conatu, quantave testimoniorum ex Ecclesiasticis monumentis collectorum copia quidam recentiores Theologiæ ac Juris Canonici Scriptores pertentarint orbi persuadere sequentia ista. Nimirum 1. Clericos Sæculares bonis patrimonialibus abundantes non posse victum & sustentationem capere ex Ecclesiasticis beneficiis. 2. A D. Th. Aquinate in Summa saltem Theologica propugnatum, & a S. Carolo Borromæo in Concilio Mediolanensi definitum, Beneficiarios non esse dominos Ecclesiasticorum redituum, qui suæ honestæ sustentationi supersunt, eosque in profanos usus impendentes, ad restitutionem ab eodem adactos ex lege *justitiæ*. 3. Sacerdotes, qui nec curam animarum habent, nec alium titulum celebrandi Missam, obligari Concilii Tridentini decreto sub gravi culpa ad celebrandum in præcipuis anni Festis. 4. Lethalis culpæ reos evadere Sacerdotes, quoties deficiente legitima causa non præmittunt Missæ privatæ recitationem Matutini cum Laudibus. 5. Regularium Cœtus, quibus suppetunt reditus sufficientes ad certum Religiosorum numerum sustentandum, ideoque actuali egestate haud premuntur, eo ipso quod nullum gratis ad Monasterium admittunt, peccatum gravissimum contrahere simoniæ Naturali ac Divino Jure, nedum Ecclesiastico, prohibitæ: eademque turpi labe fœdari Sanctimoniales, quæ generatim quibuslibet puellis Religioni nomen dantibus Dotale Subsidium exigunt ac recipiunt. 6. Antiqui Juris Ecclesiastici communis præscripto graviter adhuc constringi Fideles omnes ad audiendam diebus Festis Missam Parochialem. 7. Matres a mortali peccato minime excusari, quæ absque causa legitima se subtrahunt a naturali onere lactandi propriam prolem.

76. Aliqua proferuntur exempla hujusmodi sententiarum severiorum, quas in nonnullis Scriptoribus recentioribus legere est.

77. Quid ad hæc singula Pontifex ac Magister summus Benedictus? Partim in opere *De Synodo Diœcesana*, partim in opere alio *de Sacrificio Missæ* (quemadmodum suis locis referemus in notis ad præsentem Theologiam) plane universa deseruit, improbavitque vel ut nimis severa, ob immutatam rerum, ac temporum conditionem; vel ut minus congrua veritati aut æquitatis rationi; vel ut minus recte ex Theologicis fontibus, & Ecclesiæ monumentis deducta; vel ut discordantia a posterioribus Summorum Pontificum Constitutionibus, ac declarationibus Sacrarum Congregationum Urbis Romanæ; vel tandem ut opposita usui nunc recepto, & ex rationabili causa inductæ jam in toto Orbe consuetudini, proindeque induenti naturam novi Juris communis. Unde iteratis & consiliis & admonitionibus inculcavit Episcopis, ut omnino abstineant a ferendis hisce de rebus generalibus præceptis, ac legibus Synodalibus; neve adeo facile auscultent homines talia ipsis ad aurem insusurrantes zelo forsan optimo, sed consilio minus prudenti ac provido, atque ad excitandas seu in Clero, seu in Populo Fidei dissensiones, tumultus, murmurationes aptissimo.

77. Prædictæ sententiæ variis nominibus repudiatæ fuerunt a Bened. XIV. in duplici Opere de Synod. Diœc. ac de Sacrificio Missæ.

78. Quod si petas, quibus principiis innixus laudatus Pontifex valere jusserit singulares illas sententias, operosum non erit potissima indicare. Primum (*lib. de Sacrif. Missæ c.* 13. *num. ult.*) *Sanctionibus Conciliorum Provincialium nonnisi ii tenentur, qui Synodis illis sunt subjecti.* Secundum (*lib. de Syn. Diœc. c.* 11. *n.* 3.) *Non omnes Synodales Constitutiones omni loco, & tempori conveniunt.* Tertium (*ib. lib.* 11. *c.* 1. *n.* 2.) *Haud inficiandum, potuisse antiquas leges contrarias consuetudine abrogari; nec quandoque renovari posse absque Populi offensione, quam omni studio præcavendam prudentia dictat. Hæc locum sibi vindicant, cum consuetudo est rationabilis, & legitime præscripta.*

78. Exhibentur quædam generales regulæ Morales simul & Canonicæ, quas idem Pontifex Summus præ oculis habuit in reficiendis opinionibus illis.

pta. Quartum (*c.* 4. *n.* 1.) *Imprudenter agit Episcopus, qui mores in suam Diœcesim inducere tentat ex rationabili caussa postea obsoletos; præcipue si res hujusmodi respiciant, in quibus mutatio fieri potuit sine ullo Ecclesiæ dispendio, & purioris Ethices jactura*. Quintum (*n.* 4.) *Posterioribus legibus antiquæ Disciplinæ rigor nonnullis in rebus expresse mitigatus dignoscitur. Hinc cavendum Episcopis, ne obtentu renovandi pristinos Ecclesiæ canones quidquam in Synodis statuatur, quod contrarium sit posterioribus istis legibus*.

79. Ponuntur nonnullæ diversi generis regulæ ejusdem Pontificis, quæ una cum prioribus illis attendi debent ad præcavendam quamlibet distortam illationem.

79. Ne quis tamen (quod hic admonere necessarium existimo) fortasse abutatur principiis hujusmodi, quæ ita præcise ac solitarie inspecta videntur posse aliquo modo assumi ad inducendam prætextu *consuetudinis* tum relaxationem avitæ Disciplinæ Ecclesiasticæ, tum laxitatem moralium opinionum; idcirco oportet ex adverso perpendere & alias communes regulas de hoc ipso argumento a Benedicto XIV. prolatas iisdem in locis, ac præterea observare, sententias numero longe plures in mollioribus Auctoribus ab eodem Pontifice fuisse profligatas. Hæ regulæ sic leguntur expressæ *in lib.* 11. *de Syn. Diœces.* Prima (*c.* 3. *n.* 7.) *Non potest vetustatis argumento abusus sustineri, qui rectæ rationi, decentiæ, atque honestati adversatur*. Secunda (*c.* 1. *n.* 2.) *Nunquam rationabiles esse possunt consuetudines, quæ præcipuas labefactant Leges, quibus Ecclesiasticæ Disciplinæ nervus continetur*. Tertia (*c.* 5. *n.* 12.) *Consuetudinis vim non negamus; sed hoc merito admonendum censemus, ut videatur, an hæc vel illa consuetudo, vera & legitima dici debeat, & an apud pios proboque viros recepta sit; ne forte abusus & corruptelæ pro judicandi, & agendi norma accipiantur*. Quarta (*c.* 8. *n.* 2.) *Plures Synodales Constitutiones sunt in invidiam adductæ falsa criminatione nimiæ severitatis; quæ tamen expensæ ad Sacrorum Canonum normam deprehensæ sunt eorumdem rigorem potius temperasse*. Quinta (*c.* 3. *n.* 9.) *Episcopo non est metuendum a novatoris calumnia, cum Constitutiones edit, quas necessarias agnoscit ad depravatos populi, Clerique mores reformandos, & sanctissimos Ecclesiæ Canones reparandos, temporum injuria, hominumque malitia labefactatos: facile quippe ab improborum dicteriis se tuebitur decreto Concilii Trid. sess.* 22. *de Ref. c.* 1.

80. Laxioribus pariter doctrinis ab Ecclesia exterminandis vigili cura incubuit Bened. XIV. ut varia probant exempla.

80. Sententias autem sive Theses plurium Scriptorum Moralium, quas vel ut *nimis laxas*, vel ut *solidis fundamentis destitutas*, vel ut *aperte erroneas, & scandalosas, piarumque aurium offensivas*, vel sub quavis alia censura perstrinxit, & condemnavit, unusquisque facili negotio pervidere poterit, legendo Apostolicas ejus Constitutiones, Decreta, Epistolas, quibus jamdiu increscentem in rebus moralibus opinandi licentiam opportune compescuit. Ceterum neque in Operibus reliquis intermisit oblata occasione fugillare quotquot detexit in Auctoribus placita ad *molliorem Ethicen*, ut ipsi dicere moris erat, pertinentia. Tales sunt (*ex opere de Sacrif. Missæ l.* 3. *c.* 1. 13. 19.) quatuor istæ sustinentes 1. Sacerdotem, in statu peccati lethalis administrantem Eucharistiæ Sacramentum, non esse arguendum gravis culpæ. 2. Veniaaliter solum delinquere Sacerdotem, qui nullo speciali titulo ad celebrandum adstrictus integro anni spatio sacrificium Deo offerre intermittit. 3. A mortali noxa immunem esse Sacerdotem, qui ex consuetudine, & habituali quasi proposito Missam semper celebrat non recitato Matutino.

81. Indicatur postremum exemplum mollioris doctrinæ ab eodem Pontifice fugillatæ.

81. Demum 4., cum nuperrimo Scriptori, a quo plurima ceteroquin optimæ frugis collecta & in apricum prolata ad commodum extemporalium Moralistarum & Canonistarum, excidisset e calamo hæc assertio, quæ jam antea non sine advocatis vagabatur: *Si a Clericis comœdiæ audiantur ob solam vanam curiositatem absque periculo probabili lapsus, etiamsi res turpes repræsententur, & modus repræsentandi sit turpis, probabilius est non esse peccatum mortale, cessante scandalo, quod modo videtur cessare, & non esse, quia frequentissimum est Clericis comœdiis interesse*: non se continuit idem Pontifex ab ea multis nominibus refutanda. Unde (*lib.* 11. *de Syn. Diœc. c.* 10. *n.* 12.) inquit: *Quis est, qui non intelligat, rerum obscœnarum vel solam narrationem pravos animi motus in audientibus excitare, eosque sensim ad interitum disponere, juxta illud Apostoli effatum: corrumpunt bonos mores colloquia prava? quæ igitur ratione evenire poterit, ut suæ spiritualis ruinæ periculum declinet, qui earumdem turpium rerum theatrali interest repræsentationi, quæ plus certe efficacitatis habent ad spectatorum mentes conturbandas, animos commovendos, & tandem ad peccatum inducendos?*

82. Commendatur Bened. XIV. ob insignem su-

82. Hæc cum sint, perperam omnino facerent sive mollis sive rigidæ fibræ Theologi, si Benedictum XIV. ad proprias partes trahere pertentarent. Nam quantum ab

utro-

utroque extremo opinandi docendive modo constanter declinarit, tum ex hactenus dictis, tum ex aliis quæ possent ulterius observari, si necessitas postularet, satis dignoscitur. Omnibus sapientiæ numeris cumulatissimus Pontifex neque ad dexteram, neque ad sinistram deflexit; sed ductore cælesti Spiritu viam semper tenuit mediam, quæ & rectissima & tutissima est. Quare felicissime persecit, quod olim Parisiensis Cancellarius Joannes Gersonius inculcabat cunctis Moralis Disciplinæ studiosis (*in Tract. Regul. Moral. c.* 1.) *Ambulandum est in virtutum doctrina via regia, ut nec strictius fiat Dei mandatum, nec latius, quam ipse mandavit: quamvis inde sumere possint aliqui aut malitiæ velamen libertate, aut e contra in desperationem corruere.* *pientiam, & moderatę doctrinæ rationem.*

83. D. Bonaventura (*Comment. in c.* 3. *Luc.*) admiratur simul cum Auctore Glossæ *magnam virtutem* Baptistæ Joannis, quod sermone ac prædicatione sua ad *consilium salutis coegerit & Turbas, quæ gerunt personam Subditorum; & Publicanos, qui gerunt personam Ministrorum; & Milites, qui gerunt personam Rectorum sive Præpositorum*: tam *fructuosam* vero horum omnium *eruditionem* gemina ex causa repetit. Prima, quia *isti diligenter & discrete quæsierunt: Magister, quid faciemus? secundum illud* (Jer. c. 6.) *State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis: quæ sit via bona, & ambulate in ea.* Secunda, quia *ille dixit ad eos: nihil amplius quam quod constitutum est vobis faciatis. Constitutum, inquam, secundum legem Divinam*, (Deut. c. 6.) *non addatis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri. Et nota prudentiam ipsius, qua unicuique præcipit secundum posse suum. Videns enim illos infirmos, non apponit gravia, sed quantum potest, mitigat sarcinam, secundum illud* (Rom. c. 14.) *Infirmum in fide assumite. Unde Joannes, qui sibi erat rigidissimus, Publicanis infirmis factus est benignus*; hæc Seraphicus Doctor. 83. *Rectissima communis regula, quę in Moralibus tradendis jubet nos media via incedere, illustratur animadversionibus Seraphici Magistri, expendentis prædicationem Joan. Bapt.*

84. Utinam Magistri Scriptoresve Catholici plane omnes, magnam Præcusoris Dominici virtutem & prudentiam æmulantes, regulas humanorum actuum, qui possunt esse salvationis & perditionis sempiternæ media, unanimes in uno sensu ediserent, atque Christi fidelibus enuntient; nec ulla foveant amplius Doctrinarum divortia, quibus hactenus universam ferme Theologiæ moralis compagem pulcherrimam ceu a Baccantibus conquassatam discerptamque perspeximus. Teste enim D. Hieronymo (*epist.* 30. *ad Aug.*) *æmuli & maxime hæretici, si diversas inter nos sententias viderint, de animi calumniabuntur rancore descendere.* Itaque juxta Seraphicum *nihil quam quod constitutum est secundum divinam legem edoceant, nec addendo nec auferendo, unicuique præcipiant secundum posse suum: non apponant gravia infirmis; sed infirmis benigni mitigent sarcinam*, equidem non quantum volunt vel pro privato suo genio, vel pro communi Nationis aut Scholæ propriæ præjudicio; sed *quantum possunt*, rationabiliter nempe ac prudenter: quippe ex Cælestino I. Sum. Pontif. (*in Epist. ad Episc. Illyr.*) *dominari nobis debent regulæ, non nos regulis dominari.* Ad hæc vero præstanda, quæ longe facilius optari quam impleri possunt, cunctis viriliter conantibus adsit *Pater misericordiarum, Deus pacis, Dominus scientiarum.* 84. *Faxit Deus, ut in amicam concordiam coeuntes universi Theologi Morales sapienter simul, & moderato sentiant juxta normam a Seraphico indicatam.*

85. Hic jam finem imponimus Generalibus Prænotionibus, atque ad Humanas Actiones quaquaversus contemplandas gradum facimus. Unicum est illudque observatione dignum, quod adhuc insinuandum arbitramur; videlicet perquam necessarium esse studium Psycologicum seu ad Theoriam, seu ad Praxim Moralem, sicuti Anatomicum ad Medicinam. Ut enim appositę notavit VVolphius (*in Phil. Pract. univ. par.* 1. *c.* 1.) *In Moralibus magnum momentum in eo situm est, ut accurate ase invicem distinguantur, quæ a voluntate nostra libera dependent, ab iis quæ eidem subjecta non sunt; & ubi ab illa pendent, probe perpendatur, quantum ab eadem pendeant: quod sæpissime difficile est, nisi in Psycologia multum fueris versatus, & singulare quoddam acumen tibi comparaveris.* Ab illa igitur Metaphysica Tractatione, præclare jam a politioribus hujus ævi Philosophis exculta, petantur quæ hic forent alioquin præmonenda circa Rationalis Animi intellectiones, voluntates, inclinationes, affectus, habitus, & reliqua hujusmodi. 85. *Psycologiæ studium sive cognitio exacta eorum, quæ ad animum nostrum pertinent, necessaria est ad Theoriam, & praxim Moralem.*

ARTICULUS SECUNDUS.

De Actionum Humanarum Natura, ac Divisione.

86. Constituto ultimo fine hominis, ac stabilita necessitate mediorum ad illum conducentium, patefacta jam est universæ vitæ nostræ ratio. Siquidem vero ejus- 86. *Præmittuntur nominales definitiones. A-*

ctionis & Paſſionis.

ro ejuſmodi media ex dictis alia non ſunt, quam humanæ actiones bonæ; eas nunc expendamus, ſumpto exordio ab ipſo *Actionis* nomine, ut ſciamus ſtatim quid ſit id, de quo inſtitutio ſuſcipitur. *Actio ſecundum primam nominis impoſitionem importat originem motus*, ex Angelico Doctore (*par. 3. ſum. qu. 41. ar. 1.*) *Sicut enim motus, prout eſt in mobili ab aliquo, dicitur paſſio; ita origo ipſius motus, ſecundum quod incipit ab alio, & terminatur in id quod movetur, dicitur actio.* Eſt igitur actio omnis motus aliquis, ſed non viceverſa omnis motus actio eſt, quippe multiplex exiſtit motus, qui vocatur mere *paſſio*. Quoties motus aliquis producitur activitate cujuſpiam cauſſæ, idem motus dicitur *actio*, ſi referatur ad cauſſam moventem; *paſſio* vero, ſi ſpectetur in eo, quod a tali cauſſa movetur, ſic ex. ca. unus idemque *illuminationis* motus, quatenus a ſole egreditur, actio eſt; quatenus in aere recipitur, paſſio.

87. *Vox motus, apud profanos, & catholicos patres. Scriptores jam diu uſitata, non debet in præſenti morali tractatione omitti, eo quod illa abutantur Materialiſtæ in philoſophicis.*

87. Sed hic, dum in deſcribenda actione & paſſione audis me vocabulum *motus* aſſumere, noli præpropere ſuſpicari, me de caſtris venire noviſſimorum Materialiſtarum, a quibus tantum diſto animi ſenſibus, quantum diſtant ipſi a veritate. Cum prælaudato D. Thoma omnis Peripateticorum natio vocabulum illud ſervat in Theologicis etiam explicandis: nec infrequens fuit apud aliarum ſectarum Philoſophos, & Chriſtianos Platoni præſertim addictos, inter quos S. Auguſtinus (*de Doct. Chriſt. lib. 3. c. 10.*) ſcripſit: *caritatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipſum, & ſe atque proximo propter Deum; cupiditatem autem motum animi ad fruendum ſe & proximo, & quolibet corpore, non propter Deum.* Quare non eſt, cur ego relinquere debeam vocem tam longo, & univerſali uſu firmatam; maxime cum doctrinis veterum Theologorum Scholaſticorum præſentem Diſſertationem ferme totam compingere propoſuerim, tum quia de *verbis*, *quæ foliis comparantur* ex Seraphico (*in 2. ſent. diſt. 44. q. ult.*) arbitror non adeo anxium eſſe debere Moralem Tractatorem, qui fruges ſectatur *practicæ virtutis*, *quæ ſuos cultores beatos efficit*, ut notat S. Iſidorus Peluſ. (*epiſt. 202. ad Olympiad.*) Nec me terret, quod peraccomoda ſit vox diſſeminando Materialiſtarum errori; quoniam ex D. Auguſtino (*lib. 2. de ſerm. Dom. in monte c. 12.*) *oves non debent pelles ſuas deponere, ſi aliquando eis lupi ſe contegant.*

88. *In homine dantur Actiones, & Paſſiones: & actiones aliæ ſunt interiores, aliæ exteriores.*

88. Cum in creatis aliis ſubſtantiis, tum in homine potiſſimum exiſtunt motus duplicis notionis, & appellationis mox deſignatæ, homo namque aliquos motus vi motrice ſibi propria efficit, & *actiones* dicuntur; alios in ſe ipſo excitatos ſentit ab extraneis cauſſis activis, & *paſſiones* nominantur. Priorum motuum, id eſt actionum, principium Anima eſt, quæ variis inſtructa viribus illos producit bifariam; nempe vel quatenus ſeipſam movet, vel quatenus motum edit in corpore ſibi inſerto: motus, quos in ſeipſa producit, dicuntur actiones hominis *interiores*; quos vero in corpore ciet, *exteriores* appellantur. Ita, dum voluntate ſola Deum diligis, *intrinſecus* tantum agere diceris; aſt dum hymnis & canticis ore prolatis ipſum collaudas, etiam *extrinſecus* operari cenſeris.

89. *Extant in homine Actiones* Spiritales, & Materiales; *eæque partim animæ parent, partim minime parent.*

89. Juxta geminas, quæ ſimul in homine cohærent, activas ſubſtantias *Spiritalem* ſcilicet ac *Materialem*, ſunt quoque ejuſdem hominis actiones partim *Spiritales*, ut intellectio, volitio, reminiſcentia; partim *Materiales*, ut nutritio, reſpiratio, fluidorum circulatio. Quamvis autem eæ omnes ſint revera motus, qui efficienter ab ipſo homine procedunt; experimento tamen ſat explorato conſtat, non eodem modo ſingulas illarum, ſive prioris ſive poſterioris ſint generis, profluere ab homine, & participare moralitatem, quæ impræſentiarum conſideranda venit. Etenim aliæ actiones tum Spiritales tum Materiales ſubſunt imperio animæ, & poſſunt deliberate ac libere fieri, ut contemplatio veritatis, deſiderium virtutis, comeſtio, motus localis totius corporis vel quarumdam ejus partium, dum mechanica corporis conſtructio nullo vitio laborat: aliæ contra non ſubjacent animæ dominio, & abſque libertatis uſu eveniunt, ut ſequentibus exemplis patefiet.

90. *Exempla ponuntur actionum tum materialium tum ſpiritualium, quæ ob duas diverſas cauſſas profluunt ab homine citra imperium animæ.*

90. Univerſim loquendo duplex cauſſa eſt, cur ab animæ imperio ſubtrahantur nonnullæ actiones, ſive Spiritales ſive Materiales, quæ in homine contingunt. Prima, quia ſpectata intimata naturæ humanæ conſtitutione nullo pacto animæ ſubeſſe intelliguntur. Secunda, quia tametſi abſolute regi poſſint animæ conſilio, & arbitrio, attamen producuntur interdum ſine deliberatione, & libertate, vel ob ſuperinductum aliquod naturæ impedimentum, vel vitio ſolius hominis agentis. Ejuſmodi ſunt, ex *Materialibus* actionibus ob *primam* cauſſam, concoctio ciborum in ſtomacho, elaboratio chili & ſanguinis, pulſus cordis; ob *ſecundam* viſio, locutio, geſticulatio manus. Ex *Spiritualibus* vero ſunt, ratione *prioris* cauſſæ, ſenſatio caloris,

loris, soni, odoris, & exinde promanans sensus voluptatis aut tristitiæ, nec non subsequens inclinatio ad prosequenda vel aversanda objecta exteriora, quæ organa corporis percellendo præbuere originem hisce animæ sensationibus: ratione caussæ *posterioris* censetur esse assensus ille, qui prædictis inclinationibus præstatur, quando prævius idem sensus fuit ita vehemens, ut nullum reliquerit consultationi locum; sive, ut scholæ utamur vocibus, sunt varii illi motus concupiscentiæ, qui dicuntur *primoprimi*, hoc est prorsus indeliberati.

91. Cum solæ actiones hominis, deliberate ac libere productæ, capaces sint bonitatis, & malitiæ moralis, ac dignæ præmio & supplicio; idcirco eæ solæ vocantur *Morales*, reliquæ omnes ex deliberata ac libera voluntate minime prodeuntes quacunque ex caussa, *Naturalium* nomine designari solent. Rursus quia operari ex consilio, & arbitrio est maxime proprium hominis rationalis, prout a brutis animantibus secernitur: inde fit, ut priores illæ morales actiones dicantur non tantum *hominis*, sed etiam *humanæ*, idest, non solum ab homine prodeuntes, sed præterea hominis propriæ; posteriores e contrario, quæ naturales seu necessariæ sunt, appellentur quidem actiones *hominis*, sed tamen *non humanæ* censeantur. Ita Theologi Scholarum omnes cum D. Thoma, qui (2. 2. *q.* 1. *ar.* 1.) scribit: *Illæ actiones proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt; si quæ autem aliæ actiones homini conveniunt, possunt dici quidem hominis actiones, sed non proprie humanæ, cum non sint hominis, in quantum est homo.*

91. *Quænam actiones proprie dicendæ sint* morales, *&* humanæ.

92. Quocirca ad dignoscendum, num actio aliqua sit reputanda *humana* necne, non sufficit rimari principia, a quibus proxime in homine efficitur, utrum scilicet prodierit a principiis, quæ sunt homini communia cum bestiis, aut ab aliis, quæ sunt homini dumtaxat convenientia; nam sicuti quandoque contingit, ut materiales actiones edendi, bibendi, circumeundi, quorum principia proxima sunt nobis cum brutis communia, denominationem acquirant actuum moralium & humanorum, quia sponte ac libere in nobis extiterunt; ita viceversa fit, ut intra Sphæram naturalium actionum consistant plures spirituales operationes intelligendi & volendi, quantumvis immediate emanent a principiis homini maxime propriis, quoniam citra libertatis usum emerserunt. Illud ergo in hoc negotio potissime intuendum, an actiones procedant vel non procedant *ex voluntate deliberata*, tamquam a principio aut efficiente, aut saltem imperante.

92. *Ut actio, quæcunque illa sit, humana vel non humana dici possit, examinandum, num prodierit, nec ne a* voluntate deliberata.

93. Ob id etiam sequitur; actum aliquem ab homine productum, sub una ratione esse posse *humanum*, & *non humanum* sub altera, loquendo in genere moris. Sic dum quis bona fide, atque ex ignorantia prorsus invincibili, rem alienam detinet, mulierem cognoscit non suam, amicum loco feræ interimit; cum absolute hæc omnia efficiat voluntate deliberata, actus edere dicitur humanos, in quantum *simpliciter* sunt actus detinendi rem, cognoscendi mulierem, interimendi aliquod animal: ast iidem actus reputantur non humani sub ratione *furti*, *adulterii*, *homicidii*, quam illis inesse prorsus inculpate ignorat, & hoc alterum verum est, etiamsi animo foret ita dispositus, ut eadem plane ageret secluso quoque ignorantia; quippe, ut actio judicetur humana vel non humana, non ab habituali, sed ab actuali dispositione agentis pendet.

93. *Juxta diversam dispositionem actualem agentis hominis potest ejus actio simul dici* humana, *&* non humana, *respectu diverso.*

93. Juxta hanc observationem Angelicus, & Seraphicus tractantes de ignorantia docent, non statim censendum prorsus involuntarium & inculpabile aliquod peccatum, eo quod ex ignorantia commissum perhibeatur; quia scilicet agens potuit ignorare solum unam alteramve actionis peccaminosæ circumstantiam, & scire absolute actionem esse peccaminosam. *Potest contingere*, ait Angelicus (1. 2. *qu.* 76. *art.* 3.) *quod aliquis ignoret quidem aliquam circumstantiam peccati, quam si sciret retraheretur a peccando, & tamen adhuc remaneat in ejus scientia aliquid, per quod cognoscit illud esse actum peccati: puto, si aliquis percutiens aliquem sciat quidem ipsum esse hominem, quod sufficit ad rationem peccati; non tamen sciat, eum esse patrem. Unde licet talis propter ignorantiam peccet, non tamen totaliter excusatur a peccato.* Seraphicus item (*in* 2. *sent. dist.* 41. *dub.* 3.) *ignorantia aliquando est per omnimodam privationem discretionis: & tunc tollit simpliciter rationem voluntarii; aliquando vero dicit privationem discretionis alicujus circumstantiæ, remanente nihilominus cognitione actus, & aliarum circumstantiarum: sicut est de illo, qui fornicatur nesciens fornicationem esse peccatum mortale, sciens tamen se cognoscere non suam; & tunc minuit, non tamen tollit voluntarium.*

94. *Ex superiore observatione intelligitur, cur aliquatenus culpabilia censeri possint etiam, quæ fiunt ex ignorantia antecedente.*

95. Non

95. In dijudicanda moralitate actionum singularium oportet simul considerare & genus actionum, & intimam agentis dispositionem.

95. Non debet e memoria nostra excidere superior animadversio (*n.92.*) præsertim ubi in praxi morali versamur. Etenim haud paucos reperire est, qui etsi theoretice talia minime ignorent; attamen quandoque, ubi se comparant ad ferendum judicium de singulari quapiam actione, mentis suæ aciem magis figunt in perpendenda morali natura ipsius actionis, quam in exploranda actuali dispositione agentis: qua in re possunt graviter hallucinari. Siquidem evenit sæpissime, ut propter dispositionem, quæ vel intellectum vel voluntatem agentis respicit, coram Deo aut levis aut etiam nulla sit noxa, quod alioquin ex suo genere lethale facinus foret. Huc spectat illa Gersonii regula, qui (*in tract. de Pollutione notab. 3.*) inquit: *in theologico vel morali negotio dum inquisitio sit de aliquibus effectis vel operibus, an sint, vel qualia sint peccata, facienda est resolutio principalis, & finalis ad libertatem consensus, vel dissensus in talibus, & inde ad peccatum, dicente Augustino: adeo est voluntarium, quod si non esset voluntarium, non esset peccatum.*

96. Exacta definitio actus humani traditur, & explicatur.

96. Satis evolutam arbitror naturam actus humani seu moralis. Quod si brevibus expressam quis cupit, meo judicio poterit ita describi: *Est motus procedens a libero hominis arbitrio, spectata regula morum, in ordine ad finem ultimum.* Dum in prima parte definitionis nomino liberum arbitrium, non solius voluntatis influxum indigito, sed intellectus quoque operationem simul complector: nam ex Doct. Angelico (*1. 2. ar. 1.*) *liberum arbitrium est facultas voluntatis, & rationis: quod optime notatur per hoc*, prosequitur Seraphicus (*in 2. dist. 25. ar. 1. q. 3.*) *quod dicitur liberum arbitrium, non uno nomine, sed composito; ut unum nomen respondeat rationi, & alterum voluntati.* Secunda pars clarescet ex iis, quæ dicemus in V. Articulo; ubi statuetur, moralitatem bonam, & malam actionum sitam esse in conformitate & dissonantia earum cum norma agendi. In tertia parte indicatur coordinatio cujusvis actionis humanæ ad finem ultimum supremæ Beatitudinis; semel ac enim ejusdem assecutio Divino decreto (*n.2. & 4.*) alligata est solis honestis piisque operibus tamquam mediis, consequens fit, ut ad talem finem bene agendo accedamus, indeque recedamus male agendo, quamquam de illo minime cogitemus agentes.

97. Moralis facultas proprie ac per se solas actiones humanas & liberas *ad honestatem informat, & dirigit.*

97. Ex integra dictorum serie evidens manet, Moralis Disciplinæ directioni eas solas actiones per se subjacere quas (*n. 91.*) *humanas* proprie vocandas monstravimus, cum non aliæ sint directionis capaces, quam quæ in potestate libera hominis sunt. Potest utique homo etiam *naturales* actiones arbitrio suo subdere, quatenus ad libitum ipsas vel adjuvat, vel retardat, vel sistit; ut videre est in motibus iræ, gulæ, concupiscentiæ, quibus, etsi naturaliter insurgentibus, viam præcludere aut aperire licet variis modis. Nihilominus, cum homo nequeat easdem cohibere vel adjuvare, nisi consulto ac libere certas alias actiones eliciat vel prætermittat, ex. gr. abstineat a bibendo, edendo, dormiendo, & se dedat orationi, lectioni, labori; exinde conficitur, solas actiones humanas & liberas per se subesse morali directioni; quia harum dumtaxat ope reliquas actiones, quæ naturales & necessariæ sunt, homo utcumque subdit proprio arbitrio.

98. Agitur de Divisione *actuum humanorum, & statim declaratur primaria divisio, quæ complectitur actus* mere elicitos, mere imperatos, elicitos simul & imperatos.

98. Satis de Natura actuum humanorum: nunc *Divisionem* ac seriem eorum perlustremus. Confestim se offert ea pervagata divisio trimembris, qua dicuntur 1. *Mere eliciti*, quos nempe voluntas immediate per se producit, tum citra adminiculum cujusvis alterius Potentiæ, tum absque ullo prævio imperio proprio; uti sunt primæ deliberatæ volitiones, aut nolitiones objectorum quorumlibet. 2. *Mere imperati*, qui videlicet ex jussu voluntatis ab aliis Potentiis proxime efficiuntur; ex. gr. contemplatio objecti ab intellectu, progressio localis a vi motrice. 3. *Elicite simul, & imperati*, qui nimirum a sola voluntate profluunt, ex prævio tamen ipsius imperio; ut perfecta inimicorum dilectio, condonatio injuriarum, aversatio noxiarum cupiditatum, in quos actus voluntas plerumque non erumpit, nisi postquam serio consulteque proposuit eosdem elicere, & continuare.

99. Prima subdivisio actuum Elicitorum *continet eos, qui consistunt in* prosecutione boni, & in fuga mali. *Secunda vero eos habet, qui sunt*

99. Actus a voluntate quomodocumque *Elicitos* bifariam partiri Scholasticis moris est, quibus præivit S. Thom. (*1. 2. q. 8. & seq.*) Priore partitione alii referuntur ad *Prosecutionem boni*, ut amor, desiderium, gaudium; alii ad *Fugam mali*, ut odium, timor, tristitia. *Desiderium* versatur circa bonum absens, *Gaudium* circa præsens, *Amor* ab utroque abstrahit; nam bonum amamus, sive præsens sive absens illud sit; at non desideramus, nisi absens; neque gaudemus, nisi de præsenti. Pari modo *Timor* versatur circa malum absens, *Tristitia* circa præsens, *Odium* circa utrumque. Juxta partitionem posteriorem alii versantur circa *Finem*, ut volitio, inten-

intentio, fruitio (ſuntque iidem ipſi, qui conſiſtunt in proſecutione boni, cum reapſe volitio, intentio, fruitio non aliud eſſe videantur, quam, amor, deſiderium, gaudium) alii autem circa *media*, ut electio, conſenſus, uſus. Inter hos omnes actus præcellentes ſunt *Intentio* finis, & *Electio* mediorum. *circa* Finem, & *circa* Media.

100. Singulorum actuum deſcriptio ſic breviter fieri poteſt. 1. *Volitionis* nomine deſignatur amor ſimplex voluntatis reſpicientis finem ut in ſe amabilem, præſcindendo ab ejus poſſibilitate vel impoſſibilitate, præſentia vel abſentia. 2. *Intentio* importat motum voluntatis in finem abſentem, & conſequendum per opportuna media; quam ob cauſſam ſemper efficax eſſe præſumitur ad diſcrimen volitionis prædictæ, quæ abſolute & ex ſeſe inefficax eſt, atque ad impoſſibilia etiam ferri poteſt. 3. *Fruitio* indicat quamdam voluntatis complacentiam, in fine jam obtento quieſcentis. 4. *Electio* eſt actus, quo voluntas amplectitur unum medium præ aliis ad obtinendum finem ſibi propoſitum. 5. *Conſenſus* eſt actus, quo voluntas approbat media ab intellectu propoſita cauſſa finis conſequendi. 6. *Uſus* eſt actus, quo voluntas applicat alias potentias ſibi ſubditas ad executionem mediorum jam electorum. 100. *Deſcribuntur ſingulæ ſeu ſpecies actuum* Elicitorum *ſecundæ partitionis.*

101. Actus a voluntate *Imperati* nullam peculiarem diviſionem apud Auctores ſortiuntur; ſed univerſim tali nomine comprehenduntur omnes actus, quos voluntas vel aliis Potentiis inferioribus imperat, vel etiam ſibimetipſi (*n.* 98.). Plura potius obſervare ſolent circa voluntatis *imperium*: unde iidem actus denominantur, quæ quidem hoc loco ſummatim & ordinate ſimul proponere conſultum arbitramur. In primis imperium iſtud eſt volitio, qua voluntas vel vult ipſa per ſe operari deinceps, vel vult, ut aliæ potentiæ operentur; ac merito quidem voluntati attribuitur; quia uti ex D. Anſelmo ait Scotus (*in 2. ſent. diſt.* 42. *q.* 4.) *Voluntas eſt motor in toto regno animæ, & omnia obediunt ſibi.* Diſpeſcitur hujuſmodi imperium in *Immediatum*, quo voluntas imperat ſibi; & in *Mediatum*, quo voluntas reliquis facultatibus imperat. Rurſus cum ex Ariſtotele (*lib.* 1. *Polit. c.* 3.) quodvis imperium ſit vel *Politicum*, vel *Diſpoticum*, hæc etiam diviſio applicanda imperio voluntatis. 101. *Ad pleniorem notitiam actuum, qui dicuntur* imperati, *expedit nunc percurrere quæcunque a Doctoribus tradi ſolent circa voluntatis* imperium.

102. Imperium, quod dicitur *Politicum*, non ita conſtringit inferiorem, quin poſſit reſiſtere; adeoque in ejuſdem exercitio opus eſt induſtria; tale eſt imperium Principis in cives, qui ſunt ſui juris. Quod autem appellatur *Diſpoticum* ſive *Herile*, imperium ſic ligat, ut nequeat reluctari: hujuſmodi eſt imperium domini in ſervos proprie dictos, qui juris ſui non ſunt. Cum in homine, utpote plurimis viribus activis divinitus inſtructo maxima occurrat actionum varietas, definiri nequit, quænam illarum computandæ ſint in numero Moralium, quænam Naturalibus accenſendæ, niſi prius fuerit exploratum, quibuſnam præciſe Potentiis poſſit voluntas imperare, & quale imperium in eas exercere; nam in confeſſo eſt apud omnes, a voluntate potiſſimum pendere, ut actio dici poſſit moralis ſive humana. Iſtud ergo nunc diſpiciamus. 102. *Manifeſtatur quid ſit* Politicum, *&* Diſpoticum *imperium.*

103. *Primo*, quandoquidem nobis conſcii ſumus, voluntatem noſtram aliquas ſibi præſcribere actiones, quæ *elicitæ* ſimul & *imperatæ* dicuntur (*n.* 98.) eodem pariter intimo ſenſu conſtat, voluntatem *diſpotico* prorſus imperio imperare quaſcunque ſibi imperat actiones. Hæ vero ſunt omnes illæ, circa quas libertatem *indifferentiæ* habet, Art. 111. explicandam, adeoque quæ circa bona & mala *minora* ac *particularia* verſantur. Nam quod ſpectat ad amorem boni in genere, vel ſummi boni, ad odium mali in genere, vel ſummi mali, ad amorem ſui ipſius, ac propriæ felicitatis, nequit voluntas pro libitu præſcribere ſibi iſtiuſmodi actus, cum ſint ipſi omnino neceſſarii. *Rationalis voluntas*, ait Seraph. Doct. (*in 2. ſent. diſt* 24. *p.* 1. *ar.* 2. *q.* 3) *ita ordinatur ad aliquid, quod nullo modo appetit ſuum oppoſitum; ut patet in ordine voluntatis noſtræ ad beatitudinem & felicitatem, licet autem determinate inclinetur ad beatitudinem, ad multa tamen genera appetibilium illa & eadem voluntatis potentia eſt indeterminata, ita quod nata eſt moveri in oppoſita, & propterea ſic eſt naturalis, ut tamen non deſinat eſſe rationalis, & deliberativa.* Angelicus (1. *p. q.* 19. *ar.* 10.) *liberum arbitrium habemus reſpectu eorum, quæ non neceſſario volumus, vel naturali inſtinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet, quod volumus eſſe felices, ſed ad naturalem inſtinctum.* Porro hoc ſenſu intelligenda illa Ethicorum effata: *Omnes beatos eſſe velle natura compellit: nemo miſer, etiamſi velit, eſſe poteſt; omnes, quod bonum eſt, appetunt*: & ſimilia. 103. *Exponitur quomodo* ſibimet *imperet voluntas, & quoſnam actus.*

104. *Secundo*, ſi voluntatem imperantem referamus ad *Intellectum*, non minus diſtinctione opus eſt. A voluntatis imperio eximuntur omnes primæ objectorum apprehenſiones, quæ ſuapte natura antecedere debent quemlibet voluntatis actum circa talia 104. *An voluntas imperet* Intellectui, *& cujus generis actus.*

talia objecta, cum voluntas non possit ferri in incognitum; itidem excipere oportet omnia judicia sive vera sive falsa evidenter; illis namque intellectum dissentire, istis consentire, est prorsus impossibile. Relate vero ad alia objecta, quæ licet sint apprehensa, non ita tamen intellectum convincunt, quin possit illis præbere assensum aut dissensum, vel saltem utrumque suspendere propter aliquam caussam, utique potest voluntas imperare intellectuales actus: sic imperatur assensus opinionibus Philosophicis, & Theologicis, immo & ipsis Religionis mysteriis utpote obscuris.

105. Quale sit imperium voluntatis in actus intellectuales?

105. Respectu posteriorum istorum actuum imperium voluntatis communiter dicitur esse despoticum; nihilominus quandoque non nihil politicum esse videtur. Etenim quemadmodum propria experientia novimus, voluntatem nostram posse pro suo beneplacito applicare intellectum certis speculationibus, vel ab iisdem revocare, vel inducere ut ad res olim cognitas reflectat; ita etiam experientia demonstrat, intellectum voluntati præcipienti interdum reluctari, ac magna industria & contentione opus esse, ut intellectus ad alias cognitiones flectatur, ab aliis removeatur; quibuscumque demum ex caussis id eveniat. Hinc porro consequitur, in hisce casibus politicum dumtaxat esse voluntatis imperium, saltem quoad *exercitium* actuum, ut loquuntur Scholastici, sin minus quoad *specificationem*.

106. An, & quomodo imperet voluntas Phantasiæ, Appetitui sensitivo, Memoriæ?

106. *Tertio*, simili forma philosophandum de *Phantasia*, & *Appetitu Sensitivo*. Nimirum primæ perceptiones phantasticæ objectorum sensibilium, primique motus sensitivi nullatenus subjacere queunt imperio voluntatis, cum omnem illius actum antevertant, Sed actus alios voluntatem præscribere posse utrique Facultati vel ex eo maxime colligitur, quod nos omnes tum naturali tum Divina Lege constringimur, & imaginationem ab obscœnis cogitationibus avertere & motus sensitivi appetitus cohibere ac moderari: ad impossibile autem nemo tenetur. Scimus tamen ejusmodi imperium esse tantummodo politicum, cum ambæ Facultates sæpius invita etiam voluntate versentur circa objecta plura sensibilia, a quibus abstinere consultum foret. *Quarto*, idem prorsus judicium fiat de *Memoria*, cujus ope non semper recordari, aut obliviscimur possumus earum rerum, quas cuperemus menti nostræ esse præsentes, aut absentes.

107. Voluntas nequit directe ad arbitrium suum imperare operationes sensuum externorum

107. *Quinto*, de *Sensibus Externis* sequentia hæc sunt probe secernenda ac tenenda. In operationes externorum quinque sensuum, *in se* præcise spectatas, voluntas *directe* nullum habet dominatum. Nam quotiescumque objectum sensibile præsens adest, quantum sat est, illudque percellit sensoria organa corporea rite constructa, & integra; tunc necessario habetur sensatio ejusdem objecti, utpote quæ per naturam corporis, & animæ juxta leges a Divino Opifice sancitas ita determinata est, ut eam impedire, aut ullatenus immutare nequeat voluntas. Quocirca frustra voluntas præciperet ex. ca. sanis auribus, & naribus, ne illæ tumultuosum sonitum, istæ fœtidum odorem perciperent, quandocumque forinsecus adsunt corpora producentia sensationem soni, & odoris.

108. Neque sensuales voluptates ac tristitiæ possunt a voluntate directe imperari quatenus ex sensationibus oriuntur, & non ex alia caussa sensationibus extranea.

108. Ea ipsa ratio a voluntatis imperio subtrahit etiam *voluptates*, ac *tristitias* sensuum (*n.*90.) unde proprio experimento quisque novit, se non posse impedire, ne ex sapido cibo voluptatem percipiat, ac tristitiam ex insuavi; hujusmodi enim voluptates, ac tristitiæ immediate proficiscuntur ex sensationibus præsentibus, quas per voluntatem immutari non posse prædiximus. Quod si id quod est nobis voluptati aut tædio, quatenus actu percipitur exteriori sensu, sit viceversa tædio aut voluptati ob aliam caussam longe diversam; tunc posterioris generis tædium ac voluptas, cum ex sensatione percepta minime oriantur, poterunt dependere a libera nostra voluntate, si hæc quidpiam possit in illam caussam: hujus rei exemplum petatur a conjugato, qui cum tædium concipiat cognoscendo suam uxorem deformem, voluptatem in se excitat per desiderium alienæ mulieris formosæ; & ob hanc caussam lubenter continuat, vel iterat eum actum.

109. Indirecte voluntas potest imperare sensibus exterioribus, subindeque habere in suo arbitrio, sensationes, & sensuales voluptates ac tristitias.

109. Licet autem sensationes, & inde consequentes sensus voluptatis, ac tristitiæ a voluntate non pendeant in circumstantiis mox enarratis; retinet tamen voluntas facultatem liberam saltem *indirecte* imperandi sensibus exterioribus, sicque etiam ipsas sensationes, & sensuales illas perceptiones pro suo arbitrio impediendi, quoties prævisioni & consultationi locus adest. Voluntas namque continere potest organa sensuum, vel situm corporis mutare sensationum prævisarum caussa, vel alio quovis modo impedire, ne sensibile aliquod in organum sensorium agat; ita potest ex. ca. imperare manibus, ut oculos claudant, aures obturent, & pedibus ut aliorsum corpus deferant. Quare, ubi voluntas talia sponte ac deliberate negligit præstare, cum

reve-

revera posset, ac deberet, merito ei imputantur sensationes, ac perceptiones sensuales (*n.*97.) quamvis istæ sint in se operationes omnino naturales, ac necessariæ.

110. Huc sane collimant universa illa Divinarum Scripturarum, & Patrum Sanctorum testimonia, quibus jubemur perquam caute custodire, refrænare, vincere exteriores sensus (aliquo scilicet ex prædictis modis) ne forte animas nostras deprædentur, atque in pravis concupiscentiis rerum, quibus delectari aut frui minime licet, exardescere faciant, sicque in malorum pœnarumve iliadem nos inducant. Horum omnium una est ratio; quia videlicet in moralibus etiam solæ omissiones actuum, ubi opportunæ circumstantiæ ad quidpiam agendum nos perurgent, reputantur pro opere vitioso ac pœna digno: unde Doctores solent omissionibus perinde, ac ipsis actionibus, applicare definitionem peccati a D. Aug. traditam (*lib.2.contra Faust c.27.*) *est factum, dictum, vel concupitum contra legem Dei æternam.* Ex serie igitur integra superioris doctrinæ poterit unusquisque generales regulas elicere, ad ferendum judicium de peccatis exteriorum sensuum: qua in re meticulosi quidam sæpenumero frustra animo anguntur, præsidentes vero misere, & turpiter hallucinantur.

110, *Quo sensu accipienda Scriptura & Patrum præcepta de custodia externorum sensuum, & quandonam in istis peccare, vel non peccare contingat.*

111. *Sexto*, Potentiæ *Motrici* externorum corporis membrorum voluntatem imperare dispotico & herili prorsus imperio (*ex n.* 109.) colligere licet. Et certe ab Auctore Naturæ frustra datus esset nobis sensus, qui dicitur *externus*, nisi vim motricem conjunctam haberet, ut per illam posset anima exterioribus membris uti ad adipiscenda, quæ sibi videntur congrua, & ad noxia repellenda. Istud imperium supponens Scotus tali ratiocinio demonstrat, peccatum dari posse in oris sermone (*in 2. dist. 42. q. 4.*) *Potentia motiva in homine est in obedientia servili respectu voluntatis, quæ lib. 1. Polit. vocatur dispotica: unde in tantum sibi obedit, quod nullum membrum habile ad motum, nisi sit aridum, resistit imperio voluntatis: sed formare voces articulatas est actus potentiæ motivæ, licet non possit elici, nisi præcedente actu imaginationis, vel intellectus; ergo sermo est in potestate voluntatis, si lingua non sit impedita, sed disposita ad motum.*

111. Motivæ *Potentiæ imperat voluntas imperio dispotico.*

112. Subtilis Magistri verba hoc aliud præterea nobis indigitant; scilicet herile istud voluntatis imperium erga potentiam motivam, non absolute & pro quavis hypothesi admittendum esse, sed sub certis dumtaxat conditionibus. Itaque præcedens assertio 1. Supponit membra corporis esse ad agendum bene disposita, nullove vitio impedita: hinc nil mirum, quod paralysi vel apoplexia laborantes, nequeant pro libitu membra sua regere, aut movere. 2. Respicit actiones, quæ sunt singulis membris propriæ; neque enim auribus ex. ca. potest imperari visio. 3. Accipienda magis de actionum exercitio, quam intermissione; quippe ubi præsto sunt omnia requisita, non possunt membra bene disposita, quoties libuerit, actionem suspendere; hinc si sonus constanter aures feriat, constans sit auditio necesse est. 4. Non comprehendit eas motiones, quæ fiunt in corpore, aut intrinsecus ob solam partium texturam, ut est motus peristalticus intestinorum; aut extrinsecus, dum membra moventur quasi sua sponte citra ullam mentis deliberationem, ut est elevatio brachii in somnis.

112. *Voluntas nequit exercere dispoticum illud imperium erga Potentiam Motricem, nisi suppositis quibusdam conditionibus.*

113. Hactenus voluntatem spectavimus activitate sua vel seipsam, vel alias potentias applicantem ad agendum. Nunc breviter explicandum, an & quomodo ad ipsius voluntatis actiones concurrat intellectus; de reliquarum enim potentiarum influxu speciatim differere præsenti loco videtur minus necessarium. *Duo* præsertim indagari possunt. Unum, an præter imperium voluntatis requiratur etiam imperium intellectus, ut ipsa voluntas vel agat per se, vel inferiores potentias ad agendum inducat; & in quo præcise consistat imperium intellectus? Alterum, an voluntas in agendo semper necessario ultimum intellectus judicium, quod *practice practicum* appellari consuevit, sequatur?

113. *Examinandum remanet, quidnam præstet* Intellectus *respectu voluntatis vel per seipsam agentis, vel aliar facultates ad agendum moventis.*

114. Ut primum dubium statim quoad *posteriorem* partem solvamus, supponendum aliter intellectum, aliter voluntatem imperare. Voluntas imperat propria auctoritate non solum inferioribus potentiis, sed etiam intellectui, ac sibimet ipsi; intellectus vero nec propria auctoritate imperat, nec omnibus imperat; sed soli jubet voluntati, ut urgeat executionem ejus, quod ipsa jam decrevit faciendum. Rursus voluntatis imperium consistit in efficaci volitione; imperium intellectus situm est in quadam suasione & hortatu. Quantum ad *priorem* partem, intellectus imperium neutro ex capite necessarium videtur. Sicut enim voluntas potest ad sibi imperandum applicare intellectum sine ullo imperio intellectus; ita citra prævium ejusdem intellectus imperium poterit vel seipsam inducere ad agendum, vel alias

114. *Ostenditur, in quo consistat imperium intellectus, & declaratur non esse illud absolute necessarium ad voluntatis actiones seu elicitas, seu imperatas.*

potentias applicare ad exequenda propria decreta. Est tamen valde utile, quando voluntas torpida, ac remissa est.

115. Quid proprie sit judicium illud, quod dicitur practicum particulare, seu practice *practicum.*

115. Secundo etiam dubio satisfaciamus. Judicium, uti vocant, practicum particulare est illud, quo intellectus proponit & dictat voluntati faciendam, aut omittendam esse rem aliquam omnibus suis individualibus circumstantiis vestitam. Tale judicium per nos non est ipsa determinatio voluntatis unum ex duobus illis propositis amplectentis, quemadmodum sentire coguntur, quicumque inficiantur cum Cartesianis intellectum esse activam facultatem (ecquis enim ambigat, voluntatem sequi propriam determinationem?) sed est potius distincta operatio intellectus, quæ voluntatis determinationi præsternitur. His præmissis sic statuo; voluntatem ab intellectus judicio practico particulari non trahi necessario ad agendum; debere tamen ejusdem normam sequi quotiescumque vult consulto operari.

116. Voluntas non trahitur invitè ad operandum illo practico judicio intellectuali, ipsum tamen debet sequi, si vult operari prudenter.

116. Idcirco primum, quia secus voluntati sua non constaret libertas indifferentiæ; hujus enim notio fert, ut voluntas possit peræque agere vel non agere, positis omnibus requisitis ad agendum conditionibus, inter quas numeratur etiam illud intellectuale judicium. Ideo vero secundum, quoniam voluntas, ubi quidquid eligit, vel ducitur certa ratione, vel non? Si hoc, jam temere & inconsulto operatur, neque ab appetitu brutorum secernitur: si illud, ergo fatendum voluntatem semper esse sequacem practici judicii intellectualis, quotiescumque seipsam prudenter determinat ad operandum: inde est, ut ejusmodi judicium soleat vocari *ultimum*, eo quod nullo alio consequenti judicio dirigatur ac moveatur voluntas ad agendum.

117. Enumerantur singuli actus intellectus, ac voluntatis, qui in ordine Intentionis, *miro nexu concurrunt ad actionem moralem complendam.*

117. Ad complementum hujus Articuli placet ostendere seriem, & coordinationem admirabilem singulorum actuum tum intellectus, tum voluntatis (*n.* 99.) quæ deprehenditur in quavis operatione vere morali, spectato utroque ordine seu *Intentionis* seu *Executionis*. Cum voluntas finem aliquem sibi præfigit assequendum, primus actus ab intellectu elicitur, estque *cognitio* finis, sive objecti in se ipso. Postea sequitur voluntatis actus, qui simplex & inefficax est *volitio* finis. Succedit actus alter intellectualis, qui est *judicium practicum*, ostendens finem illum posse reipsa obtineri. Prodit dein novus actus voluntatis, qui est efficax *intentio* finis. Hinc excipit alter actus intellectus, qui vocatur *consilium*, complectens & inquisitionem mediorum ad finem obtinendum, & consultationem de valore mediorum utilium, & comparationem utiliorum cum minus utilibus. Postremus est voluntatis actus, qui dicitur *electio* mediorum, seu medii efficacioris ab intellectu antea propositi; sicque ordo *intentionis* completur.

118. Recensentur reliqui actus utriusque potentiæ, qui in ordine Executionis *confluunt ad eamdem moralem actionem.*

118. Quotiescumque voluntas, post præfinitum sibi finem, ac media legitima jam determinata præscripsit intellectui, ut stimulos sibi addat ad urgendam executionem; tunc primus actus est *imperium* intellectus hortantis & excitantis voluntatem, ut agat vel applicet facultates activas inferiores ad opus perficiendum. Hujusmodi imperio, pro cujus necessitate multi decertant, haud video voluntatem egere, quoties ipsa, semel ac efficaciter elegit media, quæ arridenr, difficultatesque adjunctas non habent, executionem urget. Secundus actus, qui est a voluntate, dicitur *usus activus*, quo voluntas applicat subditas sibi potentias ad executionem mediorum. Hunc consequitur *usus passivus* earumdem potentiarum, efficientium quidquid necessarium est ad assequendum finem. Ubi res feliciter successit, enascitur in intellectu *cognitio* perfecta, & practica finis obtenti; subindeque in voluntate *fruitio*, seu quies in fine jam adepto; atque ita ordo quoque *executionis* absolvitur.

ARTICULUS TERTIUS.

De Voluntario ac Libero.

SECTIO I.

De Voluntario.

119. Indicatur materia huic articulo subjecta, quæ est de Voluntario, *ac* Li-

119. QUoniam actus nostri proprie vocari non possunt *humani* seu *morales*, nisi voluntarii ac liberi sint (*n.* 91. *&* 96.) quo eorum natura penitus pateat, *voluntarii*, ac *liberi* notiones nunc *seorsim* expendendæ: hinc quisque intelligit, Moralis simul & Dogmatici Theologi partes me utcumque expleturum. Plerique namque Scriptores Morales in hoc primo Tractatu toti solent esse in declaran-

do

do *voluntario* & *involuntario*, ſepoſita ac Dogmaticis relicta accurata diſcuſſione *liberi* preſſe ſumpti pro eo, quod ex propria electione agentis procedit, & contingenter fit. Dum porro audis, me *ſeorſim* locuturum de voluntario, ac libero (quia ſcilicet unum ſine altero, cum notionibus inter ſe differant, rite concipi poteſt) non utique poſtulabis, modo æquum & benevolum velis te oſtendere, ut dum primo voluntarium præciſe expendo, eas conſtanter uſurpem dictiones, quæ voluntarium ſimul & liberum exprimunt, minimeque hæream in ſola *voluntarietatis* ſeu *ſpontaneitatis* voce, quæ decurtatam a Novatoribus libertatem ſignat.

bero, *ſeorſim conſiderandis*.

120. Non, inquam, id a me poſtulabis; nam cui bono poſtulari queat, mente nullatenus aſſequor. Id enim non requirit 1. neceſſitas vindicandi Catholicum Dogma de libertate; quia in illius favorem tot ac tanta occurrunt deinceps conſignata in ſecunda Sect. hujus III. ac etiam in ſeptima v. Articuli, ut hinc fidem meam facile detegere poſſit quilibet Lector, qui ex Benedicto XIV. (*n.*72.) & Criticis omnibus didicit, *Scriptoris mentem non ex aliqua particula, ſed ex tota Sirpturæ textura* eruendam. 2. Non mos reliquorum Moralium Auctorum, cui potius præſens iſta methodus apprime conſonat; ut paullo ante notavimus, & plurima monſtrabunt teſtimonia, tum in hoc, tum in ſequenti Articulo IV. producenda præſertim ex Angelico, & Seraphico, qui diverſis in locis egerunt *de libero arbitrio*, & *de voluntario*, ac *involuntario*, atque involuntario explicando eas adhibuerunt loquendi formulas, quæ ſolius lubentiæ ſeu ſpontaneitatis ideam ingerunt: non quia putarint poſſe humanos actus laudem, aut culpam habere, ſi voluntarii ſeu ſpontanei tantum ſint, & non etiam liberi in ſenſu catholico; ſed quia ignorantia & reliqua impedimenta voluntarii, quæ in hoc primo tractatu Theologiæ Moralis ſolent expendi, proxime impetant ipſum voluntarium ſeu ſpontaneum, quod liberi fundamentum & baſis eſt. 3. Denique non utilitas legentium; quippe non poteſt ipſis melius conſuli, quam ſi juxta uſitatum Moralium Scriptorum morem ſuis locis diſtincte ponantur ſingula, quæ notionibus diſcrepant, adeoque diverſas exigunt interpretationes. His in anteceſſum notatis, haud mora voluntarium deſcribamus.

120. *Dum Moralium more* voluntarium *expenditur, neque neceſſarium, neque expediens eſt interſerere notionem* liberi, *a notione* voluntarii *valde diverſam*.

121. *Voluntarium* definitur ab Ariſtotele (*lib.*3. *Ethic. c.* 1.) *Quod eſt a principio intrinſeco, cognoſcente ſingula, in quibus eſt actio*. Nomine *principii* indicatur voluntas; quæ quidem agenti dianoetico non poteſt non eſſe intima, cum ſit vis activa animæ rationalis, quatenus cognitum bonum proſequitur, & malum averſatur; unde merito dicitur *principium intrinſecum*. Cum autem præcedere debeat cognitio eorum, quæ a voluntate ſunt amplectenda, aut reſpuenda, & hanc cognitionem voluntati ſuppeditet intellectus, qui altera eſt animæ vis activa quatenus ſibi repræſentat objecta; idcirco ipſa voluntas, prout voluntarii principium eſt, *cognoſcens* nominatur. Quæ porro voluntati, ut humano modo operetur, debent innoteſcere prælucente intellectu, tria ſunt; objectum, circa quod actio verſatur; finis, propter quem actio fit; & circumſtantiæ, quæ actionem comitantur: hinc voluntas, ubi hæc comperta habet, dicitur *cognoſcere ſingula, in quibus eſt actio*. Eadem occurrit voluntarii deſcriptio apud Seraphicum (*in* 2.*diſt.*22.*q.ult.*) *Duo ſunt de ratione voluntarii, videlicet cognitio ſingularium ſive circumſtantiarum, & quod operationis principium ſit intrinſecum*: & apud Angelicum (1.2 *q.*6. *art.*1.) *Voluntarium dicitur eſſe, ſecundum definitionem Ariſtotelis, Gregorii Nyſſeni, & Damaſceni, non ſolum cujus principium eſt intra, ſed cum additione ſcientiæ*.

121. *Aſſertur, & dilucidatur definitio* voluntarii *a Sapientibus communiter tradita*.

122. Porro ſi juxta definitionem voluntarii omnium Doctorum calculo probatam, quidquid voluntarie agitur, prodire debet ex intima propenſione voluntatis, ſuppoſita intellectuali cognitione eorum, quæ ad actionem concurrunt: ecquis non videt, utramque rationalis animi facultatem dicendam eſſe *principium efficiens* cujuslibet actionis humanæ? Negari tamen minime poteſt, quin actio humana jure potiori ſit attribuenda *voluntati*, quia nimirum intellectus quaſi facem tantummodo præfert actioni producendæ; voluntas vero actionem decernit, ac molitur ſive per ſe, ſive miniſterio inferiorum potentiarum; hinc uſus invaluit, ut actio appelletur ſimpliciter *voluntaria*, quamvis præviam intellectus cognitionem involvat. Deficiente igitur alterutrius facultatis influxu mox explicato, actiones deſinunt eſſe voluntariæ, adeoque humanæ ſeu morales: & ob hunc ſolum voluntarii defectum, ſeclusa etiam conſideratione liberi proprie ſumpti, nequeunt actiones imputari ad culpam vel laudem, ad pœnam vel præmium: nam etſi, ut imputentur ad eorum aliquid, præter voluntarium requiratur etiam liberum, quod eſt quid amplius quam

122. *Duplex eſt principium efficiens actionis humanæ, intellectus & voluntas; etſi jure majori ſoleat voluntati adſcribi*.

ſimplex

simplex voluntarium; attamen, ut non imputentur, sufficit solus defectus voluntarii; hoc enim absente, præterquamquod actio non censetur *propria hominis, in quantum homo est, & ab aliis irrationabilibus creaturis differt*, ut ait Angelicus (1.2. *q.* 1. *art.* 1.) intelligitur abesse etiam liberum, quod in voluntario fundatur. Quare, ut ad observationem redeamus superiorem (*n.* 119. & 120.) clarius exinde patet, cur plerique Morales Theologi mentionem liberi seponant in prima disputatione de voluntario, & involuntario.

123. *Quale sit proprie discrimen inter* coactum, naturale, spontaneum, voluntarium, liberum.

123. Ex illa complexione ambarum animi facultatum, intellectus scilicet & voluntatis, necessario concurrentium ad quemlibet actum vere humanum, facillimum erit colligere discrimen *Voluntarii* a Coacto, Naturali, Spontaneo, Libero. Nam *Coactum* originem trahit a principio, quod est agenti extraneum, ut motus unius corporis violentia aliena attracti. *Naturale* potest esse a principio intrinseco quidem, sed agente juxta tendentiam suam sine cognitione, ut igni est naturale sursum ferri. *Spontaneum* oritur a principio intrinseco cum aliqua cognitione solum materiali, & imperfecta, ut felis sponte amat caseum. *Liberum* vero non modo fit ab agente intellectuali cum propensione voluntatis, sed etiam ex indifferentia, & electione procedit. Consuetudo tamen loquendi, quæ vocum exactum rigorem non semper servat, in præsenti materia spontaneum cum voluntario confundit, uti quandoque & volun arium cum libero.

124. *Quomodo inter se discrepent* voluntarium, & volitum.

124. Itidem *Voluntarium* debet secerni a *Volito*. Etenim, ut aliquid voluntarium sit, debet ex dictis procedere a voluntate tamquam effectus; ut autem sit volitum, satis est quod possit esse objectum voluntatis, atque in eo voluntas sibi complaceat (*n.* 100.) Sic ex. ca. quod Deus portet omnia verbo virtutis suæ, glorificetur in consilio Sanctorum, quod post longa nubila Phœbus resplendeat, sunt hæc omnia mihi volita, sed voluntaria non sunt. Sicuti vero dari potest volitum, quod non est simul voluntarium; ita ex opposito potest voluntarium esse, quod non est volitum, immo expresse nolitum, si tamen hoc sumatur de *inefficaci* volitione, ac nolitione: id patet de quavis actione, quæ fieri a nobis solet cum quadam displicentia, sive voluntate solum inducta, ad vitam servandam, vel ad reparandam sanitatem.

125. *Distinctio volitionis* efficacis, & ineffeacis *illustratur doctrina, & exemplis Magistri subtilis.*

125. Quoad volitionis *efficacis*, & *inefficacis* distinctionem, quæ ad plura inservit in Theologicis Disciplinis, præstat obiter audire Scotum, qui explicans, quomodo malus Angelus potuerit appetere æqualitatem Dei, illam exemplis sic declarat (*in* 2. *dist.* 6. *q.* 1.) *Actus volendi duplex est, simplex, & sub conditione; vel sub aliis verbis, est volitio efficax, & volitio complacentiæ. Exemplum, alio modo infirmus sperans sanitatem vult sanitatem, & alio modo infirmus desperans de sanitate: vult enim sanitatem primus, quia sperat sanitatem sibi possibilem, & habet respectu ejus volitionem efficacem, & imperativam mediis induentibus sanitatem. Sed desperans vult volitione complacentiæ, sed non volitione efficaci, quia non quærit media inducentia sanitatem, pro eo quod non existimat illam posse sibi acquiri. Et ista volitio secunda potest esse alicujus impossibilis, & hoc sufficit ad meritum, vel demeritum; quia etsi sit impossibile, tamen potest quis consentire illi pleno consensu, & ista volitione potuit Angelus appetere æqualitatem Divinam.* Hujusmodi porro doctrina monstrat Doctor, verum esse utrumque istud dictum Philosophi in Ethicis: *voluntas potest esse impossibilium: electio non est impossibilium.*

126. *Sex divisiones* voluntarii *sunt cognoscendæ: hic explicatur prima, qua dicitur vel* propria, *vel* aliena voluntate *voluntarium; ubi breviter de peccato Originali.*

126. Efformata jam accurata Voluntarii idea, progrediamur ad ejus Divisionem, quæ multiplex est, ut passim apud Auctores legitur; etsi non omnes conspirent in denominandis singulis divisionum membris, maxime ubi de Voluntario *in caussa, indirecto, virtuali, interpretativo* agitur; ex quo periculum suboritur confundendi divisionem unam cum altera. Sextuplex notari debet divisio voluntarii. *Primo* dicitur voluntarium vel *propria*, vel *aliena* voluntate: illud vere a nostra procedit voluntate, uti sunt quotidiana ea delicta, in quibus teste Scriptura Sacra *offendimus omnes*: istud primario est quidem ab alterius voluntate, sed tamen moraliter imputatur etiam nostræ, uti originale peccatum Adami, in quo juxta Apostolum *omnes peccaverunt*: quia scilicet *omnes fuerunt in ipso, dum peccavit, & quia omnes in ipso potuerunt obligari*, ut explicat S. Bonavent. (*in* 2. *quæst.* 33. *art.* 1. *q.* 2.) Sic autem nobis imputatur a Deo, quatenus a Protoparente illud peccatum, quod fuit in ipso actuale, via generationis carnalis in omnes posteros tranfunditur, eosque instar maculæ habitualis contaminat: unde apud eumdem Seraphicum D. Anselmus in-

quit:

quit: *Parvuli non damnantur pro culpa Adæ tantum, sed pro culpa propria, quam habent; licet non habeant eam agendo, sed contrahendo.*

127. Reliquæ quinque Divisiones spectant solum voluntarium, quod diximus *voluntatis propriæ*: nam ubi de peccatis modo agitur, ea nequeunt nobis imputari, nisi a voluntate nostra aliqua ratione pendeant, & profluant; ex eodem enim Seraph. Doctore, præter Adamum, qui *solus habuit potestatem vitiandi totam massam generis humani, nullus Parens proximus potest in prolem suam culpam actualem transfundere*. Unde cum (*Exod. c.20.*) dicitur: *Deus zelotes vindicare peccata patrum in filios usque in tertiam, & quartam generationem*, monet intelligendum esse alterutro isto in sensu; nempe quod *peccatum parentum transeat ad prolem* vel *imitatione, quomodo peccata proximorum parentum in filios frequenter pertranseunt*; vel *punitione, eaque tantum temporali, non æterna*. Siquidem (ut ipse argumentatur ex aliis Scripturis *Ezechiel c. 44. dicitur*) *filius non portabit iniquitatem patris: ergo si hoc non est verum de parente remoto Adam, saltem veritatem habet circa propinquos.* (& ad Galat. c. 6.) *Unusquisque onus suum portabit; sed si peccata parentum redundarent in prolem, non portaret unusquisque onus suum, immo etiam alterius.*

127. *Dempto unico adamitico peccato, nullum aliud potest nobis imputari, nisi sit aliquo modo voluntate nostra propria; hinc ad hujusmodi voluntarium referend aliæ subsequentes Divisiones*

128. Ad omnia prorsus veri nominis peccata, quæ sunt alia ab originali noxa, necessario requiri speciem aliquam voluntarii *proprii*, non privata nostra doctrina est, sed verissima fides Catholicæ Ecclesiæ, quæ Lutherum, Bajum, ceterosque Novatores proscripsit etiam hoc nomine, quod docuerint motus inordinatos concupiscentiæ, rationem quoque ac voluntatem nostram prævenientes, esse formalia peccata, interdicta naturali divinaque lege. Hujus erroris fundamentum est, quia iisdem Novatoribus persuasum, ad rationem peccati in nobis non requiri voluntarium voluntate propria, sed sufficere voluntarium voluntate aliena Adami, qui non solum originaria labe nos fœdaverit, sed etiam ingeneravit nobis pravam illam concupiscentiam. Satis hoc totum manifestavit Bajus in triplici præsertim damnata Propositione: nempe in 46. *Ad rationem, & definitionem peccati non pertinet voluntarium: nec definitionis quæstio est, sed causæ originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium?* 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto: non concupisces.* 51. *Concupiscentia sive lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera legis inobedientia.*

128. *Fides ac sensus Catholicæ Ecclesiæ contra Novatores est, nullum peccatum* concupiscentiæ *nobis imputari, nisi sit aliquo modo* nobis voluntarium.

129. In favorem tam absurdi erroris plura obtendi possent testimonia Ecclesiasticorum Doctorum, quæ specie tenus haud modicam difficultatem ingerunt. Nos, ne ab instituto nostro nimium recedamus, perpauca producemus ex Augustino, Angelico, Seraphico, aliquantulum duriuscula, moxque sano in sensu interpretabimur; ut inde pateat modus rite exponendi quæcumque alia possunt occurrere seu in ipsorum, seu in aliorum Libris. Augustinus (*lib.4 contr. Jul.c.2.*) ait: *Concupiscentia, in quantum inest, nocet, etiamsi ei non consentiatur.* Et *lib.1. de Nupt.& Conc.c.23.*) docet, eos qui non consentiunt concupiscentiæ allicienti ad illicita, servare quidem mandatum (*Eccl. c. 18.*) *Fili, post concupiscentias tuas non eas*; sed non illud Decalogi, *non concupisces*. Angelicus (*quodl.4.ar.21.*) *Motus appetitus sensitivi, si sequatur judicium rationis poterit esse etiam peccatum mortale: si autem præveniat judicium rationis, est quidem peccatum, si tendat in aliquod illicitum, est tamen peccatum veniale & levissimum; & hic dicitur primus motus peccati.* Seraphicus (*in 2.dist.24. p.1. ar.2. q.2.*) *Contingit delectari ad apprehensionem delectabilis ante advertentiam delectationis: & hoc est sensualitatis, & absque dubio peccatum veniale. Contingit delectari post apprehensionem delectabilis, & perceptionem delectationis, ante plenum consensum deliberationis; & hoc est inferioris partis, & aliquando mortale, aliquando veniale.* Et (*dist.21. dub.4.*) ait cum Magistro, quod in nobis *tentatio hostis potest esse sine peccato, tentatio carnis minime.*

129. *Proferuntur varii textus SS. Augustini, Tolmæ, Bonaventuræ, qui peccatum saltem* veniale *videntur admittere in motibus concupiscentiæ etiam* indeliberatis.

130. Supervacaneum plane est contraria congerere testimonia, in quibus prælaudati Doctores, non semel, sed centies etiam citatis ipsis in libris asseruere, nullum in nobis motum, nullum actum posse in genere moris peccatum esse nisi aliquo pacto sit voluntarius ei, a quo prodit. *Usque adeo peccatum voluntarium est malum*, ait S. Augustinus (*lib.de verit.relig.c.14.*) *ut nullo modo sit peccatum, nisi sit voluntarium: & hoc quidem manifestum est, ut nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* In textu igitur priori, nocumentum quod nobis adfert concupiscentia, non vult Augustinus situm esse in hoc, quod coram Deo nos vere culpabiles reddat citra ullum etiam assensum nostræ voluntatis; alias non diceret (*in lib.2.de peccat.merit.c.4.*) *In grandibus baptizatis ad agonem manet concupiscentia, non sibi ad illicita consentientibus nihil*

130. *Declaratur quænam fuerit ea in re genuina sententia illorum Doctorum, & simul exponitur primum D. Augustini testimonium supra oppositum.*

omni-

omnino nocitura: sed potius in eo reponit, quod dum sumus intenti reprimendæ concupiscentiæ, non tantam percipere possimus delectationem spiritualem, quanta fruemur, si intus in nobis omnia forent pacata, ut liquet ex progressu sermonis ejus.

131. *Secundus etiam Augustini textus paullo ante objectus facile liberatur a sinistra interpretatione.*

131. In posteriori vero textu sentit Augustinus motus concupiscentiæ prohiberi mandato Decalogi: *non concupiscæs*, non tamquam peccata, seu transgressiones legis, quæ a justo judice possint ad pœnam imputari, sed tamquam ea, quæ repugnant perfectioni finali, ad quam lex illa tendit, & ad quam in hac vita aspirandum est, licet non possit comparari nisi in alia beata. Sicuti enim ex Bonav. (*in 3. dist. 27. qu. ult.*) *In præcepto diligendi Deum ex toto corde duplex totalitas cordis indicatur: una, quæ excludit omnes affectus contrarios amori Dei, ita ut nihil diligatur supra Deum, vel æqualiter Deo; & ad hunc modum diligendi Deum tenemur in via vi istius præcepti: altera, quæ excludit omnes affectus extraneos, ita ut ad omnes motus cordis per affectum referantur in Deum, & hic modus, cum in gloria solum possit haberi, non obligat ad sui impletionem, sed tamen exprimitur in præcepto: ut sciamus quo per amorem debeamus tendere.* Non absimili ratione etsi præceptum non concupiscendi indicet tum finem, qui non est sentire motus concupiscentiæ, tum media, quæ sunt non consentire iis motibus; attamen stricta obligatio in præsenti sæculo est solum respectu mediorum. Hinc idem Seraphicus (*n. 2. sent. dist. 42. art. 2. q. 1.*) *Cum Deus prohibet concupiscentiam dicens: non concupiscæs, non prohibet primum motum concupiscentiæ; sed concupiscentiæ progressum, secundum illud: fili, post concupiscentias tuas non eas.*

132. *Ut textus D. Thomæ, & D. Bonaventuræ possint sano in sensu accipi, hic præmittuntur aliquæ Doctrinæ S. Antonini admodum opportunæ.*

132. Ad textus autem Angelici, & Seraphici eadem opponi potest responsio, quoniam eodem ferme modo loquuntur, eumdemque scopum ambo spectant: responsio prono veluti alveo fluet, si diversa hæc tria doctrinarum capita perpendantur, quæ S. Antonin. (*part. 1. Summæ tit. 4. c. 16. de Sensualitate*) protestatur se hausisse ex variis Angelici Doctoris libris. 1. Est illud: *Motus sensualitatis est duplex: unus est, qui dicitur primoprimus, scilicet motus sensualitatis naturalis, quia imaginationem non sequitur, sed solum actionem naturalium qualitatum, procedens in corporali dispositione, vel complexione; & nullus talis motus sic proveniens est peccatum: ratio hujus est, quia non subjacet imperio rationis, vel voluntatis. Alius motus sensualitatis est, qui dicitur secundoprimus, scilicet qui imaginationem, vel deliberationem sequitur, & hic est peccatum: ratio hujus est, quia talis apprehensio, vel imaginatio subjacet imperio rationis, vel voluntatis.*

133. *Continuatio doctrinarum S. Antonini ad eumdem prædictum finem.*

133. Sequitur e vestigio 2. *Motus sensualitatis illiciti possunt considerari dupliciter: non modo sigillatim, & per se, & sic sunt in potestate nostra, & vitare possumus; quia quemlibet eorum præveniendo impedire possumus: alio modo possunt considerari in generali simul omnes, & sic non sunt in potestate nostra; quia dum uni obviare nitimur, ex alia parte motus illicitus surripere potest: cujus ratio est, quia non potest simul intentio voluntatis renitentis contra diversa in actu*: quod quidem a Seraphico (*in 2. dist. 41. ar. 3. q. 1.*) illustratur *exemplo Nautæ, qui potest præcavere, & custodire, ne aqua per aliquod foramen determinatum ingrediatur in navim, non tamen potest facere, quod nullum habeat ingressum.* 3. Denique. *Ratio potest se habere ad motus illicitos tripliciter; scilicet ut resistens, ut recipiens, ut non impediens. Primo ratio se habet ut resistens, quando ipsa ratio, & voluntas motibus illicitis sensualitatis resistunt, habendo displicentiam de tali motu, & conatum ad repellendum: tunc nullum est peccatum; sed meritum coronæ. Secundo se habet ratio vel voluntas ut præcipiens motus illicitos sensualitatis, cum aliquis ex proposito motum concupiscentiæ excitat, & imperat: tunc, si sit illicitum in genere peccati mortalis, erit mortale. Tertio ratio vel voluntas se habet ut non prohibens motus illicitos sensualitatis; tunc talis non prohibens, cum prohibere possit, peccat venialiter: dicitur autem aliquis facere illud, quod non impedit, cum impedire possit.* Hactenus S. Anton.

134. *Ob oculos ponitur id omne, quod S. Th. & S. Bonav. voluerunt insinuare in textibus objectis: quodque est prorsus diversum a doctrina Novatorum de concupiscentia.*

134. His observatis ajo, Angelicum & Seraphicum in textibus (*n. 129.*) hæc docuisse. 1. Peccata *venialia* esse tentationes carnis, & inordinatos motus concupiscentiæ, non quidem omnes universim, quos experimur degentes in hoc mortali corpore, sed illos dumtaxat, qui sunt in potestate rationis, ac voluntatis, & possunt vigilante ratione vel præveniri & impediri ne oriantur, vel jam exorti cohiberi & domari, ad discrimen reliquarum undequaque naturalium, scilicet ex naturali temperie corporis, & qualitate organorum insurgentium etiam sine ulla prævia imaginatione seu apprehensione, adeoque nullatenus voluntatis imperio subjectorum. 2. Prioris generis motus esse peccata, non præcise quia inordinati sunt rectæque rationi adversi;

sed

ſed quia, cum inordinati ſint, ſimulque conſtituti in poteſtate voluntatis, in nobis exiſtunt non ſine aliquo ipſius voluntatis aſſenſu ſaltem interpretativo & indirecto: quatenus juxta Seraphicum (*in 2. ſent. diſt. 41. ar. 1. q. 1.*) *Oriuntur a voluntate* ſin minus *præambula & movente*, certe tamen *concomitante, & non prohibente vel præcavente, dum poteſt prohibere vel præcavere*. 3. Eos motus indefinite pro peccatis venialibus habendos, licet ſecundum totam ſuam collectionem nequeant caveri in præſenti ſtatu naturæ infirmatæ; quia juxta Angelicum (*in eod. ar. 21. quodl. 4.*) *Poſſunt vitari ſinguli, & ex hoc quilibet habet aliquid de ratione peccati, licet non habeat rationem perfecti peccati, quod eſt peccatum mortale*. 4. Hujus generis motum dici *primum motum peccati*, quia eſt primum illud, quod tamquam culpabile imputatur voluntati, facta analyſi peccati conſummati ſeu mortalis, ad quod pleno conſenſu tandem pertrahitur voluntas illecta a concupiſcentia: non quia ſit motus vere *primoprimus* (ut in ſcholis dicitur) & nihilominus peccaminoſus; quippe ex dictis liquet, eſſe *primoſecundum* ob aliqualem conſenſum voluntatis *concomitantis, & non præcaventis*. Porro hæc omnia cauſſam Baii nullatenus juvant, immo plane evertunt; quia juxta Doctores laudatos motus ſenſualitatis non eſſent peccata, niſi orirentur *voluntate non præcavente, dum poteſt præcavere*.

135. Verum, ſi quod adhuc ſupereſſet dubium circa interpretationes Textuum hactenus a nobis vindicatorum, illud penitus diſſipabunt vel ſola hæc Seraphici Doctoris verba, quibus clariora nemo poteſt deſiderare. Sic ait (*Comp. Theol. Verit. lib. 3. c. 10.*) *Cum loquitur de primis motibus, qui ſunt peccata, intelligendum eſt de ſecundoprimis, qui ſunt ſenſualitatis; quia primoprimi non ſunt peccata, cum ſint naturales, & extra genus moris: quod patet per hoc, quod tales non ſequuntur imaginationem, ſed ſolummodo naturalium qualitatum actionem. Motus autem ſecundoprimi ſunt peccata, quia ſunt actus inordinati in genere moris: quod patet per hoc, quod tales motus ſunt ſenſualitatis, quæ ſubjacet in talibus dominio voluntatis: voluntas autem eſt principium moralium, ſicuti habetur 7. Ethic. Hinc eſt, quod ibi genus moris primo incipit, ubi dominium voluntatis invenitur: hoc autem eſt in ſenſualitate*. Hæc Seraphicus, cui Angelicum quoque non poſſum non credere aſſentientem.

135. *Ad finiendam litem affertur textus decretorius S. Bonaventuræ.*

136. Nunc in viam noſtram redeuntes, unde non abs re digreſſi paullipſer ſumus cauſa refutandorum Novatorum, perſequamur reliquas (*n. 126. & 127.*) *voluntarii* diviſiones. *Secundo* diſpeſcitur in *neceſſarium*, & *contingens*; & utriuſque iſtius voluntarii intelligentia pendet ab iis, quæ de *libero* dicemus in ſect. 2. hujus Articuli. Utcumque tamen innoteſcet, ſi advertas contingens eſſe illud, quod prodit a voluntate operante cum indifferentia ad duo contradictionis extrema; atque ad diverſas etiam unius extremi ſpecies; hoc eſt ad volendum, & non volendum, & ad volendum hoc vel illud; neceſſarium vero, quod procedit ex inclinatione & lubentia quidem voluntatis, at determinatæ ineluctabiliter ad unum dumtaxat agendum. Sit loco exempli duplicis ana fervens caritas B. Patris Franciſci a D. Bonaventura deſcripta (*c. 9. Legendæ.*) Dum hic *Sponſi amicus*, in terreno incolatu adhuc poſitus, *ſubito ad auditum amoris Domini excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quaſi plectro vocis extrinſecæ corda cordis interior tangeretur*; ejus amor in Deum erat voluntarius *contingenter*: aſt, dum modo Paradiſi gaudiis jam inſertus, *quaſi carbo ignitus Divini amoris flamma abſorptus* pergit amare, idem amor eſt ſolum voluntarius *neceſſario*.

136. *Proponitur ſecunda diviſio voluntarii* neceſſarii, & contingentis.

137. *Tertio*, voluntarium dicitur aut *Mediatum*, aut *Immediatum*. Ad utrumque percipiendum ſufficit notare quæ ſcribit Angelicus (*1. 2. q. 6. ar. 4.*) *Duplex eſt actus voluntatis; unus qui eſt ejus immediate velut ab ipſa elicitus, ſcilicet velle; alius, qui eſt actus a voluntate imperatus, & mediante alia potentia exercitus, ut ambulare, & loqui, qui a voluntate imperantur mediante potentia motiva*. Quilibet ergo actus, quem diximus (*n. 98.*) *mere elicitum*, & *elicitum ſimul & imperatum*, cenſetur voluntarius *immediate*; & alius quicumque, quem *mere imperatum* vocavimus, erit *mediate* voluntarius. Hinc idem Angelicus (*q. 74. ar. 3.*) docet, in ſenſualitate poſſe dari peccatum, eo quod *actus ſenſualitatis poteſt eſſe voluntarius, in quantum ſenſualiter nata eſt a voluntate movente*; & hoc ipſum extendit (*ar. 2.*) ad omnes alias potentias, *quæ poſſunt moveri ad actus ſuos, vel ab eis reprimi per voluntatem*: quod ſimiliter a Seraphico (*in 2. diſt. 41. ar. 2. q. 2.*) docetur. Ejuſmodi autem doctrina magis confirmat præcedens ratiocinium noſtrum (*n. 134.*) ubi neceſſitatem voluntarii ad peccaminoſos ſenſualitatis motus deduximus ex ipſis textibus utriuſque Doctoris, qui vi-

137. *Succedit diviſio tertia voluntarii* Mediati, *atque* Immediati.

debantur contrarium insinuare. Nam si eatenus sensualitas, & alia quævis potentia, nata a voluntate moveri, potest esse subjectum peccati, quatenus actus talis potentiæ potest esse voluntarius *mediate*; plane sequitur, nullum adesse peccatum, quoties contingit eumdem actum nullo modo voluntarium esse.

138. *Traditur divisio quarta voluntarii* Perfecti, & Imperfecti: *quæ probe retinenda, ubi agitur de ferendo judicio circa peccatum mortale,*

138. *Quarta* divisio est voluntarii *Perfecti*, & *Imperfecti*, quæ eruitur ex definitione voluntarii (*n.* 121. & 122.) commonstrante duplex effectivum principium voluntarii, scilicet *cognitionem* intellectus, & *propensionem* voluntatis: ubi enim hæ ambæ plene & integre concurrunt ad aliquem actum, dicitur is voluntarius *perfecte*; uti fuit ex. ca. adulterium Davidis; ubi vero aut utraque, aut alterutra diminuta est, actus dicitur voluntarius *imperfecte*, cujusmodi fuit concubitus Loth cum filiabus, qui ex Seraphico (*in* 2. *sent. dist.* 22. *in fine*) *non omnino excusatur a culpa incestus, cum cognovit filias suas, quia non fuit in eo plena ignorantia*. Divisio hæc præ oculis habenda, quoties definiendum est de lethali malitia cujuspiam actionis; quippe peccato mortali locum non esse, nisi ista *tria* conspirent & uniantur simul, materia gravis ex se, vel ex fine Legislatoris, perfecta cognitio, & plenus consensus, Auctores omnes tradunt. Huc etiam spectat communis illa doctrina de peccatis venialibus *ob imperfectionem actus* in rebus, quæ secundum genus suum spectatæ non admittunt veniale *ob parvitatem materiæ*, uti sunt venereæ: talem enim imperfectionem actus designat, quod hic dicitur *imperfectum* voluntarium.

139. *Assignatur quinta divisio voluntarii* (*uti vocat S. Th.*) secundum se, & secundum causam; *sive* Formalis, & Virtualis.

139. Duæ aliæ, quæ adhuc restant, divisiones voluntarii valde momentosæ pariter sunt, & in Theologia Morali passim ab Auctoribus usurpatæ. Sed mirum est, quanta vocum varietate, & confusione a permultis efferantur, uti (*n.* 126.) jam adnotavimus. Nos ad evitandam omnem æquivocationem, quæ plerumque errorum parens est, arbitramur aptissime illas proponi sub iis formulis, quas adhibuit Angelicus Doctor (1. 2. *q.* 77. *art.* 7.) Itaque *quinto* voluntarium aliud est *secundum se* sive formale, *quando voluntas directe in ipsum fertur*: aliud *secundum suam causam*, seu virtuale, *quando voluntas fertur in causam, & non in effectum*. Sit exempli loco, sed reapse nuspiam, mulier, quæ non *intentione provocandi alios ad concupiscentiam*, ut loquitur idem Angelicus (2. 2. *q.* 67. *art.* 2.) sed *ex quadam levitate, vel vanitate propter jactantiam quamdam*, utatur passim *ornatu inverecundo & impudico*, ita ut ei possit merito applicari illud Oseæ (*c.* 2.) *auferat fornicationes a facie sua: & adulteria sua de medio uberum suorum*: qualem propterea ornatum recenti memoria Summi duo Pontifices, Ven. Innoc. XI. & Clem. XI. prohibuerunt severissimis edictis pro hac Urbe, teste Lambertino (*lib.* 11. *de Syn. Diœc. c.* 12. *n.* 6.) tunc peccatum *levitatis*, vel *vanitatis*, quod ex suo genere ac præcise acceptum est dumtaxat *veniale*, censetur mulieri voluntarium *secundum se*; peccatum vero *mortale scandali* illorum omnium, quibus *concupiscentibus ipsa gladius factus est*, ut loquitur Tertullian. (*lib. de Cultu Femin.*) reputatur eidem voluntarium *secundum causam*.

140. *Occasione superioris exempli desumpti ex muliebri vestium ornatu valde impudico, obiter indicantur rationes, quæ eam maxime dedecere ostendunt; & convelluntur contraria motiva excusantium excusationes in peccatis.*

140. Quoniam malum hoc tam grave & exitiale est, o inconsulta mulier, quæso, pergit Tertullian. *lib. de veland. virg. c.* 16.) *vela caput*, & quidquid pudor absolute tegi postulat. *Si mater es propter filios: si soror, propter fratres; si filia, propter patres: omnes in te ætate periclitantur: indue armaturam pudoris*. Cum eximio Dei beneficio, qui te prius deformem Salutaribus Undis mundavit, deputata jam sis Supernæ Civitati ambulantium cum Agno in albis; cave, ne te seducat seu recenter, seu antiquitus inducta consuetudo terrenæ Urbis, *in qua* teste Div. Hieron. (*epist. ad Marcellam*) *humilem esse miseria est*. Nam, ut observat Greg. IX. Summus Pontifex relatus simili in causa ab eodem Lambertino (*c.* 1. *n.* 2.) *Consuetudo nec juri positivo præjudicium generat, nisi sit rationalis, & legitime præscripta*; multo magis causa erit, quæ naturales divinasque leges servandæ modestiæ exterioris pessumdat. *Nemo enim sanæ mentis intelligit, naturali juri, cujus transgressio periculum salutis inducit, quacumque consuetudine, quæ dicenda est verius in hac parte corruptela, posse aliquatenus derogari*, inquit laudatus Gregorius. Neque tu teipsam, aut alios decipias, quasi sic orneris, ut moroso placeas marito. Primo enim, quid si *a viro prohibita nihilominus te immoderate ornares*? plane *inexcusabilis esses*: juxta Ulricum, & Joann. de Friburgo (*in Sum. Confess. lib.* 3. *tit.* 34.) *Quippe tunc hoc faceres ex superbia, vel ex libidine*. Dein, si ita est, subdit S. Joann. Chrysost. (*hom.* 10. *in epist. ad Colos.*) *Igitur domi hoc facias: hic vero contrarium fit: domi rudior, foris comptissima procedis*. Tandem, esto præcipiat revera maritus immodestam vestium pompam, ad eamque fovendam diurni nocturnique sui labo-

laboris mercedes insumat; præterquamquod is non advertit, quod Seraphicus (*in Spec. Anim. c. 3.*) vult attendendum, *aliud decere divitem, aliud viduam, aliud conjugatam, neque tot paria vestium convenire burgensi alicui feminæ*; quot reginæ, numquid imperio suo honestabit *corruptelam naturali juri* repugnantem? Utique ex Angelico citato (*art. 2.*) *mulieres licite se possunt ornare, vel ut conservent decentiam sui status, vel etiam aliquid superaddere, ut placeant viris suis*; at ornatus semper intelligitur, qualem ipse ex Apostolo describit, *cum verecundia, & sobrietate, ut decet mulieres, quæ pietatem profitentur*. Nunc, dimisso sequiore sexu, rem nostram denuo agamus.

141. *Sexto* tandem, voluntarium explicatum ab Angelico (*1. 2. q. 6. art. 3. & q. 77. art. 7.*) per actionem, & omissionem actionis, dividitur communissime in *Directum*, & *Indirectum*; prout nempe *ab aliquo dicitur esse aliquid dupliciter: uno modo directe, quod procedit ab aliquo in quantum est agens, sicut calefactio a calore; alio modo indirecte, ex hoc ipso quod non agit, sicut submersio navis dicitur esse a gubernatore, in quantum desistit a gubernando*. Voluntarium igitur directum est omne illud, quod voluntas positivo influxu operatur sive per se, sive per subjectas sibi potentias; quomodo Filiis Heli Sacerdotis voluntarium erat *peccatum grande nimis, quo retrahebant homines a sacrificio Domini* (*1. Regum c. 2.*) Indirectum autem est, quod provenit a voluntate non operante, cum possit, & interdum etiam debeat; sicuti erat ipsi patri Heli idem peccatum puerorum, qui cum pro suo munere teneretur, maxime post auditum universi Populi rumorem & scandalum, acriter illos increpare & punire; id tamen facere prætermisit, ea enim tarda, & blanda allocutio: *Quare facitis res hujuscemodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? nolite, filii mei, non enim est bona fama, quam ego audio, ut transgredi faciatis Populum Domini:* non fuit sufficiens correptio, immo mala ex D. Bonav. qui (*in Bibl. Patr. c. 55.*) ait: *Heli Sacerdos male correxit filios suos, & ideo tam ipse quam illi a Domino sunt puniti*. Eodem modo & reliquis Parentibus imputantur peccata præsertim notoria filiorum, si hos lente remisseque corripiant: *Audio de vobis res pessimas, non est bona fama, nolite filii mei:* vel si etiam ex præposteto nimium amore nullatenus increpent eo prætextu, quod teneræ ac ferventi ætati sit indulgendum; ac potius excipiant durius amicos aut propinquos, qui bono fine ipsis insinuant delicta Puerorum, ut convenienti castigatione contineantur in officio. Væ tali indulgentiæ animabus pernicioſæ ultra quam æstimari possit, immo & Reipublicæ universæ, quæ incolumis & tranquilla diu perstare nequit, ubi juvenes complectitur male institutos?

Affertur ex Angelico Doctoris postrema divisio voluntarii Directi, & Indirecti.

142. Postrema hæc voluntarii divisio locum habet sæpenumero in peccatis, quæ dicuntur *omissionis*, hoc est, *desertionis actus debiti faciendi in tempore determinato*, uti Seraphicus (*Centil. part. 1. sect. 8.*) illam definit. Ubi ob omissionem aliquam contra præceptum affirmativum, obligans ad agendum pro loco & tempore, contingunt subinde alia diversa peccata, vel in ipsis hominibus, qui agere prætermisere, vel in aliis quibuscumque: tunc ea omissio in se præcise spectata dicitur voluntaria *directe*, quippe omissiones culpabiles sunt aliquo modo volitæ efficaci voluntatis actu; at peccata eamdem omissionem consequentia censentur *indirecte* voluntaria. Ita ex. ca. si Confessarius negligat parare sibi eam rerum moralium peritiam, quam habere posset, ac debet pro officii sui ratione, ideoque Pœnitentes, ubi opus est, minime instruat, & dirigat in via salutis, atque isti ob hujusmodi remissionem pergant frequentare periculosas occasiones, usurarios inire contractus, & illicita alia perpetrare; tunc omissio studii, & instructionis erit Confessario voluntaria directe; delicta vero Pœnitentium indirecte; qui scilicet non agendo eorum malitiam participat, juxta illud D. Isidori (*lib. de sum. Bon. c. 44. Qui docendi accepit officium, si facta proximi corrigere potest, & dissimulat, verum est quod consensum alieni erroris habeat*. Ita pariter de divite, qui pompis ac gulæ deditus cum ab eleemosynis, & mercedum solutione abstineat, in causa est, cur pauperes & operarii excandescant, blasphement, furentur.

142. *Directi, & Indirecti voluntarii exemplis suppeditant peccata Omissionis.*

143. Exempla utriusque num. superioris facile quemque deducunt ad intelligentiam trium illarum conditionum, quæ requiruntur, ut cuipiam negligenti agere imputentur tamquam voluntaria *indirecte* alia peccata consectaria, quæque pariter concurrere debent ad illud voluntarium, quod (*n. 139.*) vocavimus *virtuale* sive *secundum suam causam*. 1. Est, ut agens, vel omittens agere, communi saltem

143. *Indicantur conditiones requisitæ ad inducendum voluntarium tam Indirectum, quam Virtuale.*

confusaque cognitione præviderit, vel prævidere potuerit ac debuerit, consecuturum effectum malum; hæc enim palam eruitur ex voluntarii definitione (*n.* 121. & 122.) quæ necessariam ostendit prælucentem aliquam cognitionem. 2. Ut causam ejusdem effectus potuerit vitare, sive agendo, sive omittendo; quia ad impossibile neminem teneri prorsus indubitatum. 3. Ut illam quoque debuerit evitare; quippe ubi nulla legis obligatio cogit quidpiam agere vel omittere, ibi nullum peccandi periculum, si secus fiat. Cautos nos in ista animadversione voluit Angelicus, qui (1.2. *q.* 6. *ar.* 3.) postquam docuit voluntarium esse posse, aut directum, aut indirectum, mox subdit: *Sed sciendum, quod non semper id quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens, ex eo quod non agit; sed solum tunc, cum potest, & debet agere. Si enim gubernator non posset navem dirigere, vel non esset ei commissa gubernatio navis, non imputaretur ei navis submersio, quæ per absentiam gubernatoris contingeret. Quia igitur voluntas volendo, & agendo potest impedire hoc, quod est non velle, & non agere, & aliquando debet hoc, quod est non velle, non agere imputatur ei, quasi ab ipsa existens.*

144. *Obiter declaratur, quonam tempore quis contrahat peccatum, quod consetur voluntarium* indirecte *vel* virtualiter.

144. Sed hic non otiose, nec inepte quis sciscitabitur, quandonam malus effectus subinde consequens agenti, vel omittenti agere, imputetur tamquam voluntarius *virtualiter*, vel *indirecte*? num scilicet postea, quando effectus reipsa prodit; aut potius antea, quando causa illius apponitur agendo, vel non agendo? Utrumque in Scholis jam a diuturno tempore propugnatum iri constat, nec hodie spes affulget fore, ut unanimi Doctorum suffragio tandem definiatur; quisque igitur in suo sensu abundet. D. Bonav. (*in* 2. *Cent. dist.* 22. *in fine*) declarans quænam ignorantia homines excuset, istam quæstionem sic paucis expedit. *Si ignorantia est introducta per culpam propriam, sicut est in ebrio, & furioso, quorum uterque se præcipitavit in hoc per culpam suam; sic non excusat a toto, sed a tanto: quia sicut dicit Philosophus* (l. 3. Ethic. c. 7.) *ebrius habet duplices maledictiones; maledictionem scilicet pro culpa præcedenti, & maledictionem pro culpa subsequenti. Quantum autem, & qualiter excuset subsequentem culpam, diversimode quidam determinant. Quidam enim dicunt, quod nec ebrius nec furiosus, qui usu rationis caret, committere potest novam culpam, sed ex inordinatione sequenti aggravatur culpa prima; potest enim culpa aggravari ex effectu sequenti. Aliis autem videtur, quod nec sic excuset, quin novam culpam committat; non tamen est adeo gravis, sicut si illam faceret ex certa scientia: primus tamen modus dicendi probabilior esse videtur.* Iisdem verbis repetit hoc ipsum (*in Centil. p.* 1. *sect.* 25.) ubi scribit, ita *videri magis peritis*; inter quos, nullum mihi dubium, quin potissime intellexerit Præceptorem suum Alexand. Alensem, qui (*par.* 1. *Sum. q.* 114. *memb.* 7.) hæc docuit: *Tunc dicitur omissio perpetrari, quando aliquis applicat se ad actum illicitum incompossibilem cum illo actu, ad quem tenetur; ut si iste tenetur ire ad matutinas, & inebriat se, vel sit in colloquio infructuoso, propter quod non surgens ad matutinas, tunc omittit.*

145. *Communior sententia circa peccatum,* indirecte, *&* in causa *voluntarium, cum quadam distinctione accipienda.*

145. Bene tamen advertit P. Anacletus in Morali Theologia (*tract.* 1. *disp.* 1. *q.* 3.) quod *licet peccatum commissionis, aut etiam omissionis, indirecte vel in causa tantum voluntarium, contrahatur mox in ipsa appositione causæ seu impedimenti, quæ fuit in libera hominis potestate; non autem tempore subsequenti, quo sequitur v. g. mors alterius veneno causata, aut omissio Sacri, vel recitationis Breviarii, si tunc revera adfuit impotentia impediendi mortem alterius, vel Sacrum audiendi: nihilominus ad incurrendas penas, vel inhabilitates* (sicuti sunt Censuræ, & Irregularitates ex delicto), *quæ Jure Ecclesiastico in perpetrantes certa crimina sunt statutæ, regulariter loquendo, non sufficit sola appositio causæ talium criminum, sed requiritur, ut tale crimen opere externo consummetur; ut Doctores communiter tradunt.* Rationem hujus posterioris adserti hanc assignant. *Quia leges pœnales sunt stricte interpretandæ; simulque earum verba debent intelligi cum effectu, ex cap. hæc autem verba,* de Pœnit. dist. 1. & Glossa ibidem. *Nam sola voluntas & conatus non solet per leges humanas puniri sine effectu, nisi secus in ipsamet Lege exprimatur, prout in Legibus Civilibus exprimitur, loquendo de crimine læsæ Majestatis.*

146. *Sex voluntarii divisiones, hactenus enarratæ, paucis perstringuntur a D. Bonaventura.*

146. Seraphicus Doctor etsi singulas *voluntarii* divisiones, quas (*a n.* 126. *hucusque*) declaravimus, nullibi ita distincte proponat, illas tamen brevibus complectitur (*in* 2. *Sent. dist.* 41. *dub.* 3.) ubi enumerat *novem gradus voluntarii, secundum quos peccata voluntaria dicuntur secundum plus, & minus.* Quisquis igitur unico obtutu universas perspicere cupit, sequentia ejusdem verba perlegat. *Primo & principaliter dicitur*

tur voluntarium, quod est a voluntate nullo inclinante, nec exterius nec interius; sic fuit peccatum Luciferi voluntarium. 2. Voluntarium dicitur, quod est a voluntate, aliquo suggerente exterius, sed nullo inclinante interius; & sic fuit peccatum primi hominis voluntarium. 3. Dicitur voluntarium, quod est a voluntate, aliquo inclinante tam exterius, quam interius; & sic est peccatum mortale, quod aliquis perpetrat ex deliberatione, & intentione post lapsum naturæ. 4. Est voluntarium, quod est a voluntate, non movente ad illud directe, movente tamen ad illud ex consequenti; sicut est peccatum omissionis, quo quis omittit ad Matutinum surgere; quia voluntarie se inebriavit. 5. Est voluntarium, quod est a voluntate non movente ad illud directe, nec appetente, sed aliud refugiente; sic est peccatum, quod homo facit mortis timore. 6. Est voluntarium quod est a voluntate, non plene id quod agit cognoscente: sic peccatum ex ignorantia dicitur voluntarium. 7. Dicitur voluntarium, quia consequitur ad aliquid, quod voluntarie factum est ab illo eodem, a quo illud fit; sic peccata quæ consequuntur ebrietatem, in quam homo se scienter induxit, dicuntur aliquo modo voluntaria. 8. Dicitur voluntarium, quia est ab aliquo potente prohibere, non tamen prohibente; sic peccatum veniale, quod est primus motus, dicitur esse voluntarium. 9. Dicitur voluntarium, quod introductum est a voluntate aliena, sicut a causa prima: & sic peccatum originale dicitur voluntarium. In omnibus istis modis prædictis salvatur aliquo modo ratio voluntarii; proprie tamen & principaliter in duobus modis primis.

SECTIO II.

De Libero.

157. NUnc a Voluntario ad *Liberum* progrediamur. Ut pateat penitus, quonam in sensu soleat communiter dici (*n.*97.) *liberum* esse debere actum *humanum*, hæc statim animadvertere oportet. Duplex secernitur *essentia* actus humani; una *Physica*, quæ est ipsa actionis entitas naturalis; altera *Moralis*, quæ habitudinem actionis ad normam agendi præsefert. Inter prædicata essentialia actus humani *physice* considerati sunt hæc duo, quantum ad rem præsentem attinet, nempe quod sit motus ab intrinseca voluntatis inclinatione emanans, quodque ex prælucente cognitione intellectus producatur: quæ sunt ea ipsa, unde idea *voluntarii* (*n.* 121.) consurgit. Quod autem sit præterea motus, *libere* & non *necessario* productus a voluntate, mere *accidentalis* perfectio actus *physice* considerati est. Dum *accidentalem* nomino mutuata voce ab aliis Auctoribus, qui de hoc argumento scripsere, *separabilem* intelligo, quia nimirum, immutata entitate *physica* actus, ratio *liberi* potest peræque adesse, vel abesse; ut patet de universis motibus, qui cum ante omnem advertentiam rationis censeantur actus hominis naturales, postmodum accedente deliberatione & consensu dicuntur actus humani liberi. Libertas igitur ad humanum actum requiritur, prout *moraliter* consideratur, sub quo respectu sunt quasi synonimæ voces *humani*, *moralis*, *liberi*.

147. Incipit disputatio de libero, & statim declaratur, quo sensu Libertas dicatur necessaria ad actum humanum.

148. Eadem autem libertas exigitur ad moralem actum, non quod proprie sit forma constitutiva moralitatis (qua de re initio Articuli 5. disseremus) sed quia radix basisque est omnis moralitatis. Est id impræsentiarum accurate demonstrandum, non quasi obscurum aut incertum putemus, verum ob hanc præcipuam causam, quoniam eo confecto ipsa quoque exstantia humanæ libertatis manet præstabilita. Moralitas actionum necessario secum fert imputabilitatem earum ad laudem vel vituperium, ad præmium vel pœnam; atqui imputabilitas hujusmodi nullum potest habere locum, semel ac voluntas fingitur destituta libertate agendi, seu facultate sepsam determinandi ad agendum; sublata igitur libertate necesse est ipsam quoque moralitatem destrui. Assumptio manifesta ex Patribus. Clemens Alex. (*l.*1.*Strom.*) sic ait: *Nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia justa sunt, si anima non habet liberam potestatem & appetendi, & aversandi.* D. August. (*l.*5. *de Civ. Dei c.*9.) *Si concedimus nullum esse arbitrium voluntatis, omnis humana vita subvertitur: frustra leges dantur; frustra objurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur; neque ulla justa bonis præmia, & malis supplicia constituta sunt.* Et has quidem illationes rite deduci, naturali quoque lumine constat: talia namque Augustinus protulit ex mente Ciceronis ita ratiocinantis in hypothesi, quod *fato fiant omnia, quæ fiunt*; cui hac in re ipsa nullatenus contradixit.

148. Ostenditur, mortalitatem actionum non posse consistere sine libertate sicque libertas ipsa adstruitur.

149. Præ-

149. Præterea, quomodo moralitas actionum tota non subruetur, si horum aliquid admittatur; videlicet hominem, etiam dum perperam agit, & contraria legibus molitur, minime peccare; aut si vere peccat, universa ejus peccata in Deum fore refundenda? Atqui, dempta homini libertate, alterutrum omnino fatendum est. Primum sic declarat D. Bonav. (*in 2. Sent. dist. 41. ar. 2. q. 2.*) *Quoniam libero arbitrio commissum est regimen totius hominis, si aliqua deordinatio fiat in regno totius animæ, ipsi libero arbitrio imputatur: unde si omnia membra, per quæ consummata est, & omnes potentiæ, in quibus aliqua deordinatio facta est, traherentur in causam, omnia conquererentur de libero arbitrio, cui subjecta sunt, & ei Dominus totum imputaret, quidquid in eis malum gestum fuit: Unde si tollatur liberum arbitrium, jam nullo modo erit peccatum.* Et S. Justinus Martyr (*in Apolog. 2.*) *Nisi homines possent suo arbitratu turpia fugere, & honesta sectari, extra culpam foret quidquid agerent.* Secundum pariter evidens est: hinc ex naturalis juris Tractatoribus Hugo Grotius (*Opusc. de Dogmatis Reipublicæ perniciosis*) scribit: *Liberum arbitrium si qui plane tollunt, evadere vix possunt, quin Deum omnium scelerum causam faciant: id quod in Republica minime tolerandum esse, Plato dixit.*

149. *Id ipsum confirmatur alia ratione perspicua.*

150. Atque hæc quidem ratio posterior sic ad propositum scopum nostrum valet, ut simul elidat futilem illam exceptionem, qua priorem aliam enervare conantur nonnulli ex adverso pugnantes; dicendo nimirum, haud frustra leges ferri, nec immerito præmia & supplicia decerni in humana societate, semel ac admittatur *sola* libertas *civilium* seu *externarum* actionum. Profecto ultra leges, quæ politiam externam respiciunt, extant plures aliæ Divinæ & Humanæ, quibus exacta morum honestas, & animi interior justitia præcipitur, in iisque pariter præmia, ac supplicia proponuntur. Etenim ex D. Thoma (*1.2.q.90.ar.2.*) quamvis, quæ hominibus præscribitur, *lex omnis ad bonum commune ordinetur, & respiciat ordinem ad felicitatem communem*, quam participant homines singuli, qui sunt *veluti partes communitatis perfectæ*: & ideo Philosophus 5. Eth. *legalia justa* dicat *factiva & conservativa felicitatis, & particularum ipsius politica communicatione*: attamen *oportet, quod principaliter & maxime lex respiciat ordinem, qui est in beatitudine, quæ est finis ultimus humanæ vitæ.* Ex quo fit, diversi generis leges extare debere; alias nempe, *quæ pertineant ad ordinationem hominum ad invicem, & ad temporalem tranquillitatem Civitatis seu felicitatem politicam;* & alias, *quæ ordinent hominem maxime ad Deum, & ad beatitudinem æternam*: uti passim docet idem Angelicus in universa tractatione de Legibus, (sed præcipue *q.91.99. & 103.*) Quemadmodum ergo fatente Melanctone (*in Ethice* contracta §. *de Libertate*) *Libertatem in externis actionibus tollere nihil aliud est, quam in universum delere omnes leges in civitatibus, & concedere infinitam licentiam omnium scelerum, & totam societatem generis humani dissipare*: ita prorsus, nostro judicio eoque verissimo, sublata libertate reliquarum actionum cum moralium tum supernaturalium, elevantur omnes aliæ leges a politicis diversæ, quevis germana Religio destruitur, ac Deus ipse insimulatur injustitiæ, eo quod vetet ac vindicet, quæ respuere non est in libera hominum potestate.

150. *Occurritur ineptæ exceptioni adversus primum argumentum excogitatæ ab humanæ libertatis osoribus.*

151. Jure propterea maximo P. Antoine (*inTh.Seh.tr.de Gr.ar.6.*) perstringens Jansenii asseclas, seu lupos personatos, qui cum ex una parte simul cum Luthero, & Calvino existiment tantam humano generi illatam cladem originariæ noxæ alluvione, ut libertas etiam voluntatis interierit, indeque complectantur juxta tertiam magistri sui propositionem, Apostolico judicio jam proscriptam, *ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiri in homine libertatem a necessitate, sed sufficere libertatem a coactione;* ex alia vero parte simulent in suis scriptionibus Ascetici ac Moralibus purissimam Evangelii doctrinam: jure, inquam, maximo admonet, eos vel unico isto falsissimo dogmate universam morum doctrinam sus deque vertere, *Jansenistæ severiorem doctrinam moralem in omnibus sequi se jactitant, sed falso: hæresis namque Janseniana continet principium omnis morum corruptelæ, docens, hominem quoties peccat, necessitari insuperabiliter per concupiscentiam ad peccandum: nam hoc ipso justam & legitimam excusationem omnibus peccatis, ac criminibus præbent, quænam enim major, & justior criminum excusatio potest esse, quam insuperabilis necessitas peccandi?*

151. *Jansenistæ convincuntur integram morum scientiam subvertere, eo ipso quod homini lapso adimunt libertatem agendi, & non agendi.*

152. Quoniam libertas hominis considerati etiam secundum præsentem naturæ statum iis jam est vindicata rationibus, quæ contra omnes promiscue Adversarios possunt urgeri, quibuscunque ex causis promoveantur ad eam inficiandam, ac præterea explicatum, quomodo libertas ad moralitatem actionum exigatur: restat nunc, ut cla-

152. *Stabilita humanæ Libertatis* existentia, *aperienda ejusdem* essentia, *ad*

claram distinctamque concipiamus ideam hujusce libertatis, de cujus extantia suchus persuasi. Solent Novatores, ut virus suum tegere & incautis illudere possint impune, nomen *libertatis* usurpare pro spontaneo voluntatis appetitu, sive inclinatione intima, adeoque *liberum* cum *voluntario* confundere; ea ferme astutia, qua olim Pelagius ad fallendos simplices *Gratiæ* vocabulum admittebat, non aliud intelligens quam naturalia dona in creatione hominibus a Deo collata, sicque evacuans supernaturalem Christi gratiam qua salvatur natura jam condita, ut notavit D. Augustinus (*ep. ad Syxt. & ser. 11. de verb. Ap.*) At vero Catholici omnes *libertatem* proprie sumptam ajunt esse expeditam potentiam agendi vel non agendi, positis etiam omnibus ad agendum requisitis: proinde quod est vere *liberum*; quidpiam notione sua præ se ferre, quod discretum diversumque est a *voluntario* hactenus a nobis præcise descripto juxta Scriptores Morales. Ad præcavendas igitur fraudes & æquivocationes omnes, minutatim examinemus quæcumque conducunt ad rectam libertatis intelligentiam.

evitandas præsertim Hæreticorum fraudes, qui libertatis voce abutuntur.

153. Solent Theologi cum D. Bernardo, ac Sententiarum Magistro distinguere triplicem libertatem. Prima est *Naturæ*, qua quis liber est a coactione, & necessitate; de qua intelligitur dictum Apostoli (1. *ad Cor. c. 7.*) *qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis.* Altera *Gratiæ*, qua quis a peccato liber est, juxta illud Apostoli (*ad Rom. c. 6.*) *liberati a peccato servi, facti estis justitiæ*, & Joannis (*c. 8.*) *si vos Filius liberavit, vere liberi eritis*· Postrema *Gloriæ*, qua quis immunis est ab hujus temporalis vitæ miseriis; de qua idem Paulus (*ad Rom. c. 8.*) *tunc & ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Itaque, ut Seraphicus subdit (*Comp. Th. Ver. l. 2. c. 56.*) *prima libertas est bonorum, & malorum, secunda est tantummodo bonorum, tertia est in cœlo regnantium*: ex quo infert, quod *liberum arbitrium liberius est in bonis, quam in malis; quia in bonis est tantummodo servitus miseriæ, in malis autem est servitus miseriæ, & peccati.* Quoties nunc in scholis *liberum arbitrium* nominatur, non gratiæ aut gloriæ, sed *naturæ* libertas intelligitur, nam sola hæc libertas est a *natura* indita homini, adeoque communis bonis, & malis. Hominem in statu innocentiæ habuisse voluntatem liberam a coactione, & necessitate, admittunt cum Catholicis Lutherus, Calvinus, & reliqui Novatores; sed vitiata per peccatum natura amissam putant eam libertatem, saltem prout importat immunitatem a necessitate. Horum pessima deceptio in eo versatur, quod Scripturæ, & Patrum testimonia, quæ de libertate dumtaxat gratiæ aut gloriæ accipienda, ad libertatem naturalem transferant: homo enim peccando liberum arbitrium dicitur prædidisse, non quantum ad libertatem naturalem, sed quantum ad libertatem, quæ est a culpa, & a miseria. Unde S. August. (*l. 1. cont. duas ep. Pel. c, 2.*) ait: *liberum arbitrium usque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maxime omnes qui cum delectatione peccant.*

153. *Distinguenda triplex Libertas scilicet naturæ, gratiæ, & gloriæ: quarum prima, quæ solet designari nomine liberi arbitrii, minime ablata per peccatum.*

154. Quandoquidem libertas *naturæ*, in quovis homine etiam lapso adhuc superstes, ex dictis immunitatem tum a *coactione* tum a *necessitate* complectitur, restat explanare, quidnam coactionis ac necessitatis nomine veniat: *Coactio* est vis, qua substantia fingitur quidpiam agere tantummodo ob vim ab extrinseco aliquo principio ei illatam, quominus substantia ipsa influat in talem actionem. Voluntas nostra, cum agat semper vi sua, & contra inclinationem suam nunquam agat, coactionem proprie loquendo pati nequit, secus enim *tunc nolens vellet, vel volens nollet*; ut notat Scotus (*in 4. Sent. dist. 29. q. 1.*) quod manifestam præ se fert contradictionem. Quare nullus actus ex iis, qui a voluntate dicuntur *eliciti* (*n. 98.*) potest esse coactus; ideoque, impossibile est unum aliquem proferre in exemplum coactionis, ut monet VVolphius (*in Psycol. n. 927.*) Quidquid ergo voluntarium, seu a voluntate profectum est, necessario debet esse spontaneum, & coactionis expers; ita quidem, ut si immunitatem a coactione demas voluntati, ipsam quoque voluntatem de medio tollas; quemadmodum palam convincitur eam perimere impudentissimus Bœlius, qui innumeris erroribus, queis Litterarum Orbem inficere conatus est, & hunc immanem adjunxit, ut scriberet externam coactionem in animam cadere posse. *Sicuti dicitur aliquid naturale, quia est secundum inclinationem naturæ*, ait Angelicus (*1. part. q. 82. ar. 1.*) *ita dicitur aliquid voluntarium, quia est secundum inclinationem voluntatis. Sicut ergo impossibile est, quod aliquid simul sit violentum & naturale; ita impossibile est, quod aliquid simpliciter sit coactum & voluntarium.*

154. *Quid sit coactio, & an possit eam subire voluntas humana?*

155. Quæ-

155. *Nullo argumento aut exemplo evinci potest, proprie dictam coactionem cadere posse in voluntatem ejusque interiores actus.*

155. Quæcunque vero ad tam desperatæ causſæ patrocinium opponi possunt exempla hominum variorum, qui aliena violentia sæpius coacti fuerunt efficere aut admittere, quæ ipsi maxime respuebant; ea, si rite expendantur, alterutrum dumtaxat ex his duobus evincunt: videlicet vel solas corporeas actiones, quæ dicuntur *imperari a* voluntate inferioribus Potentiis, posse coactionem subire, reluctante interim, dum efficiuntur extrinsecus, intima voluntate, quam extranei principii vis nequit pervadere; ut contingit in virgine aliqua, quæ cogitur pati in suo corpore stuprum, quod animo suo constanter aversatur: vel (si actionibus externis aliqua coactione extortis interior voluntatis inclinatio accedit, ut evenit in viatore pecuniam latroni tradente causſa vitandi præsentissimum necis periculum) easdem actiones coactas transire subinde in voluntarias. Utrumque porro concedimus; sed nihil inde infertur contra superiorem doctrinam. Nam in priore casu vis exterior non impellit voluntatem agere & producere actum immanentem contra propriam inclinationem; in posteriore autem, voluntas inducitur eadem vi solum ad volendum & lubenter agendum, cum posset non velle, si ita placeret. Totum hoc confirmat Seraphicus (*Com. Theol. verit. lib. 2. cap. 56.*) dicens: *Nota quod libertas liberi arbitrii est libera a coactione sufficienti, sed non libera a coactione efficienti: nulla enim coactio exterior est causſa sufficiens, ut aliquid fiat, licet quandoque sit efficiens; ut patet in multis, qui coacti sunt negare Christum per tormenta, quoniam in hujusmodi coacta voluntas, voluntas est, ut ait Augustinus.*

156. *Quid, & quotuplex sit necessitas agendi?*

156. *Necessitas* hic significat ineluctabilem, & invincibilem determinationem ad aliquid agendum, propter quam actus ita existit, ut non possit non existere absolute & omnino, non ex sola suppositione quod causſa activa velit agere; sive oriatur ejusmodi determinatio ab intima causſæ agentis natura, sive proveniat ab energia exterioris alicujus principii ipsam causſam promoventis. Talis necessitas vocatur *absoluta*, & *antecedens*, quandoquidem antevertit omnem prorsus voluntatis determinationem, & in quavis hypothesi actum ab ea extorquet, sicque opponitur alteri illi necessitati, quæ dicitur *conditionata*, & *consequens*, quoniam a prævia voluntatis determinatione promanat, & solam spectat hypothesim actionis producendæ. Prioris dumtaxat generis necessitas eliminat libertatem proprie dictam: quæ enim est generis alterius, afficit etiam actum libere productum, juxta Metaphysicorum axioma: *omne, quod est, quando est, necesse est esse*. Sunt hæc probe notanda ad præcavendas Novatorum technas, qui cum reapse sentiant sive vitiosam cupiditatem, sive laudabilem caritatem imponere hominibus absolutam agendi necessitatem, solent nihilominus hanc repræsentare, quasi hypothetica tantum foret necessitas; unde voluntatem liberam esse dictitant, etiam dum agit necessario.

157. *Quid proprie importet voluntatis humanæ Libertas complere accepta, ac sensu catholico explicata.*

157. Coactione ac necessitate in antecessum sic declaratis, jam intelligimus libertatem *adæquate* sumptam, quæ utramque debet excludere, duplici quasi gradu constare; quem attendentes Catholici Doctores solent duplicem quoque libertatem humanæ voluntatis distinguere: una, eaque prorsus essentialis, dicitur libertas a *coactione* per quam voluntas sponte ac lubenter agit, quidquid agit: altera, & hæc accidentalis, dicitur libertas a *necessitate*, per quam voluntas non modo sponte agit, verum etiam cum tali suorum actuum dominio, ut, si vellet, posset peræque non agere. Potestas vero ista agendi, vel non agendi, vel *contradictionis* sive *exercitii* vocatur, si referatur ad unum, aut plura objecta, circa quæ voluntas potest elicere actum vel non elicere, hoc est, velle & non velle: vel *contrarietatis* sive *specificationis*, si unicum aut plura objecta respiciat, circa quæ elicere potest diversos & oppositos actus: ita priori respectu potest ex.ca. *amare*, vel *non amare*; posteriori *amare*, vel *odisse*. *Accidentalem* dixi libertatem *a necessitate*, spectando physicam voluntatis humanæ essentiam: tum quia non in omni naturæ statu voluntas illam constanter retinet circa eadem objecta; Deum enim, quem nos hic libere diligimus vel non diligimus, Beati in cælis amant necessario etsi lubentissime, tum quia neque in statu præsenti potest ea libertate versari circa quodcunque bonorum aut malorum genus (*n.* 103.) sicuti Metaphysici jure proprio demonstrant.

158. *Expendunsur diversa nomina, quæ diversas ob causſas Libertati adæquate sumptæ tribuuntur.*

158. Non erit inutile perpendere varietatem nominum, quæ ab Auctoribus nostratibus attribui consueverunt eidem libertati sub diversis rationibus consideratæ. 1. Vocatur libertas *Indifferentiæ*, si spectetur in mera potentia; quatenus nempe facultas est agendi, vel non agendi, aliter atque aliter agendi, concurrentibus etiam omnibus conditionibus ad agendum requisitis; ex quo quisque facile dignoscet, indifferentiam hujusmodi, etsi secundum materialem vocem signet puram determinationis negationem

nem, reapſe poſitivum aliquid denotare, nimirum vim ſeſe determinandi ad agendum; proindeque indifferentiam *activam* eſſe, non *paſſivam*, qualis in bilance deprehenditur. 2. Ubi in actu conſideratur, libertas *contingentiæ* dicitur, quia actus hoc modo liber ita exiſtit, ut potuerit etiam non eſſe, ſi nempe voluntas ſtatuiſſet minime agere. 3. Appellatur libertas *electionis*, quoniam uſus libertatis hujuſce maxime ſe prodit, dum ex multis, quæ offeruntur, unum præ alio ſeligitur: *ex hoc liberi eſſe dicimur*, inquit Angelicus (1. *q.* 83. *ar.* 3.) *quod poſſumus unum recipere alio recuſato, quod eſt eligere.*

159. Hæc porro libertas, quoad nomina omnia & rem ipſam hactenus explicata, illa eſt, quam Catholica Eccleſia revelato Dei verbo edocta perpetuo agnovit, quamque adverſus Novatores hæreticos ſtrenue tuentur Dogmatici ac Polemici noſtri Theologi. Ad hos unumquemque remitto, cui volupe ſit ſeriem omnem recognoſcere argumentorum faventium catholicæ cauſſæ: pro inſtituto enim noſtro ſat eſt aliqua delibaſſe (*n.* 148. *& ſeq.*) quæ cum non ſint Theologis indigna, poſſunt etiam ab Ethicis uſurpari. Nihilominus, quia ex S. Aug. (*de Quant. animæ c.* 7.) *auctoritati credere magnum compendium eſt, & nullus labor*, unicum ſaltem adducamus Divinarum Litterarum irrefragabile teſtimonium, quod legitur in Eccleſiaſt. (*c.* 15). *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui.* Hoc expendens triplici in loco Angelicus ita ratiocinatur. 1. *Deus reliquit hominem in manu conſilii ſui: hoc autem non eſſet, niſi haberet liberam electionem; quæ eſt appetitus præconſiliati, ut dicitur in* 3. *Ethic. ergo homo habet liberam electionem ſuorum actuum* (in QQ. Diſp. q. 6. de Elect. Hum. ar. 1.) *Deus reliquit hominem in manu conſilii ſui, non quia licet ei facere omne quod velit, ſed quia id quod faciendum eſt, non cogimur neceſſitate naturæ, ſicut creaturæ irrationales, ſed libera electione ex proprio conſilio procedente* (2. 2. *q.* 104. *ar.* 1.) 3. *In hoc, quod dicitur, Deum hominem ſibi reliquiſſe, non excluditur homo a divina providentia; ſed oſtenditur, quod non præfigitur ei virtus operativa determinata ad unum ſicut rebus naturalibus, quæ aguntur tantum quaſi ab altero directæ in finem, non autem ſeipſa agunt quaſi ſe dirigentia in finem, ut creaturæ rationales per liberum arbitrium, quo conſiliantur, & eligunt; unde ſignanter dicit: in manu conſilii ſui* (1. *par. q.* 2. *ar.* 2.)

159. *Profertur unicum Argumentum ex Auctoritate Divina ad demonſtrandam libertatem hominis, quam ſemper aſſeruit Catholica Eccleſia.*

160. Neque allatum argumentum poterunt enervare Sectarii, ſi dicent divina illa Sirachidis verba referenda ad hominem naturæ inſtitutæ & integræ, minime applicanda collapſo. Nam effugium iſtud præcludit integra ſermonis ſeries in eodem Capite, ut cuique legenti patebit. Accedit contextus alterius Capitis (ſcilicet 31.) ubi vir perfectus laudatur, eo quod in præſenti naturæ ſtatu *potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus, facere mala, & non fecit;* nullus enim laudi, merito, præmiove locus, niſi ſupponatur arbitrii libertas ad faciendum, vel non faciendum malum (*n.* 148.) Hinc Angelicus: *Quia creatura rationalis habet per liberum arbitrium dominium ſui actus, ſpeciali quodam modo ſubditur divinæ providentiæ, ut ſcilicet ei imputetur aliquid ad culpam, vel ad meritum, & reddatur ei aliquid ut pœna, vel præmium* (1. *par. q.* 22. *ar.* 2.) Quod in præſenti negotio admitti poteſt diſcrimen inter utrumque naturæ ſtatum, illud reperitur ex *diverſitate* gratiæ divinæ, quam ad abſtinendum a malo, & ad perdurandum in bono, olim habuit innocens homo, & nunc recipit homo infirmatus; qua de re idem Angelicus (1. 2. *q.* 109. *ar.* 3. *& 8. ac lib.* 3. *contra Gent. c.* 155.) fuſe vero D. Aug. (*in l. de Corrept. & Gr.*) & poſteriores Scholaſtici Theologi.

160. *Refertur, & refutatur vana novatorum exceptio ad ſuperius argumentum.*

161. Jam adverſus Hæreticorum machinamenta tueamur ſarta tecta, quæ hactenus de libertate diſputantes adſtruximus, ſimulque præoccupemus dubia aliquot, quæ poſſunt enaſci legentibus etiam Catholicos Auctores, qui de hoc argumento ſcripſere, *quinque* remanent probe animadvertenda, quæ, utut diverſa inter ſe ac diſparata, ad utrumque indicatum finem valde conducunt. *Primo*, dicet quis, ſi in præſenti potiſſimum naturæ lapſæ ſtatu nequit homo ſolis ſuis viribus legem ſervare & bonum facere, ſicuti poteſt per ſeipſum legem tranſgredi, & malum facere; nonne alterutrum ex his duobus conſequitur, ſcilicet hominem vel non peccare omittendo bonum, quod non poteſt facere, vel carere naturali facultate libere agendi, ac ſeſe determinandi ad quodcumque voluerit? Dubium hoc evaneſcit, ſi attendas quæ S. Bonav. (*in* 2. *Cent. diſt.* 28. *dub.* 3.) appoſite ſcribit. *Poſſe quid facere vel vitare, dupliciter aliquis poteſt: primo modo quia per ſeipſum ſine aliquo alieno ſuffragio poteſt illud; ſicut aliquis poteſt comedere, quando eſt ſanus, & habet cibum: alio modo dicitur aliquis aliquid poſſe, non ſolum quia poteſt illud per ſe, & in ſe, ſed*

161. *Ad complementum diſputationis de Libertate*, quinque *animadverſione digna ſubjiciuntur.* Prima *obſervatio declarat, quomodo neceſſitas divinæ gratiæ ad bonum agendum non perimat liberum arbitrium, ne paret excuſationem peccatis.*

ſed quia poteſt cum alio, quod ſibi præſto eſt; & hoc modo accipiendo, poſſe, omne quod Deus præcipit in noſtra poteſtate eſt; quia ipſe, qui præcipit, præſto eſt præberi gratiam adjuvantem, per quam poſſumus proficere: alio modo accipiendo poſſe, non omne, quod præcipit, eſt in noſtra poteſtate. Non tamen ex hoc excuſatur aliquis; ſicut ſi præciperet dominus ſervo, quod daret ſibi ad bibendum, & ipſe non haberet aquam, ſi poſſet eam acquirere, non excuſaretur. Alia itidem addit S. Doctor (*dub.* 4. quæ ad eamdem rem faciunt.

162. Secunda *obſervatio complectitur quatuor diſcrimina* voluntarii, & liberi: *quibus innititur diviſio Voluntarii in* neceſſarium, & contingens.

162. *Secundo*, libertatis dogma, Chriſtiana Fide ab omnibus tenendum, minime conſiſtit, niſi *voluntarii*, ac *liberi* notiones prorſus diverſæ habeantur, prout integra materies bipartita hujus Artic. III. ſatis commonſtrat. Quadruplex autem notari poteſt diſcrimen voluntarii ac liberi. 1. Voluntarium ex ſe admittit neceſſitatem, etiam antecedentem abſolutamque; liberum illam eliminat: ſic ex. ca., *homo naturaliter & de neceſſitate vult beatitudinem, & miſeriam velle non poteſt* (ut ait Angelicus *q.* 1. *de Potentia Dei art.* 5.) & tamen voluntarie lubenterque illam appetit, iſtam averſatur. 2. Quod ex priore manat, voluntarium latius patet, quam liberum; cum omne liberum ſit etiam voluntarium, non e converſo. 3. Ratio voluntarii eſt perfectio intrinſeca & eſſentialis actionibus humanis, ratio vero liberi accidentaria & contingens dumtaxat eſt (*n.* 147.) 4. Fieri poteſt, ut in uno eodemque actu, qui ſimul liber ac voluntarius eſt, augeatur voluntarium, & minuatur liberum; quemadmodum demonſtrabimus in Articulo IV. ſect. 2. §. 4. ubi de ultimo voluntarii impedimento fiet ſermo, videlicet de Concupiſcentia. Ex his lumen accedit ac robur diviſioni illi apud Catholicos familiari, qua voluntarium diſtribuitur (n.136.) in *neceſſarium*, & *contingens*.

163. *Veteres Magiſtri juxta varietatem* objectorum *voluntatis, ipſam voluntatem bifariam ſpectarunt, quatenus potentia* naturaris, & deliberans *eſt, atque ſub hoc diverſo reſpectu attribuerunt voluntati actus partim* neceſſarios, *partim contingentes*.

163. Hæc ipſa præterea nos manu ducunt ad percipiendam celebrem apud antiquos Scholaſticos voluntatis diſtinctionem, qua ignorata plura eorumdem teſtimonia ad præſens argumentum ſpectantia vix poſſunt rite intelligi, facillime vero pertrahi ad abſonos ſenſus. Docuerunt illi voluntatem humanam dupliciter conſiderandam, ſcilicet prout *Natura* & *Ratio* eſt, ſeu prout *Naturalis* & *Deliberativa*. Priori modo ad unum objectum, & unum actum neceſſario determinata eſt; poſteriori modo ſe habet indifferenter ad plura objecta, vel ad plures rationes formales unius objecti, circa quas varios actus edere poteſt: ſub priori adſpectu eſt principium ſimplicis volitionis; ſub poſteriori principium eſt electionis. Audiatur Seraphicus (*in* 2. *diſt.* 24. *par.* 1. *ar.* 2. *q.* 3.) *Concedendum, quod naturalis voluntas, & deliberativa poteſt eſſe eadem potentia, quæ quidem ſecundum alium & alium modum movendi ſic & ſic appellatur. Eadem enim eſt potentia, qua appeto beatitudinem, & qua appeto virtutem, ſive facere hoc bonum, vel illud ad beatitudinem ordinatum: quæ, ut appetit beatitudinem, dicitur naturalis, quia immutabiliter appetitus ejus ad beatitudinem inclinatur: ut vero appetit hoc vel illud bonum facere, deliberativa dicitur, & ſecundum judicium rationis poteſt ad contrarium inclinari.* Angelicus (3. *par. q.* 18. *ar.* 1.) *Ipſa potentia voluntatis eſt naturalis, & conſequitur naturam ex neceſſitate: ſed motus vel actus hujus potentiæ (qui etiam voluntas dicitur) quandoque eſt naturalis & neceſſarius, puta reſpectu felicitatis; quandoque ex libero arbitrio rationis proveniens, & non neceſſarius neque naturalis.* Similia exprimit variis in locis (1. *par. q.* 41. *ar.* 2. & *q.* 82. *ar.* 1. & 2. *ac* 1. 2. *q.* 10. *ar.* 1. & 2.) quæ digna ſunt ut legantur.

164. Tertia *obſervatio admonet, voces* voluntarii, & liberi, *quamvis duo reapſe diverſa denotent, interdum promiſcue ſumi apud catholicos Scriptores*.

164. *Tertio*, ex mox dictis nemo eſt qui non intelligat, *voluntarium*, & *liberum* inter ſe differre, ſicut excedens & exceſſum. Inde eſt, ut Catholici ſentiant naturalem hominis libertatem, adæquate ſeu complete acceptam, duplici quaſi gradu conſtare; & idcirco immunitatem præferre tum a *coactione*, quæ opponitur *voluntario*, tum a *neceſſitate* quæ adverſatur *libero* (*n.*157.) Nihilominus apud eoſdem Catholicos ſæpe ſermone familiari, qui preſſam loquendi rationem non ſemper ſequitur, voluntarium & liberum vicaria viciſſitudine accipi conſueverunt pro ſe invicem: ita ut quod eſt dumtaxat voluntarium, dicatur liberum; quodque liberum etiam eſt, appelletur dumtaxat voluntarium. Exempla occurrunt in Doctore Angelico, ut alios reticeamus. Ipſe namque (*in* 2. *Sent. diſt.* 25. *qu. un. ar.* 4.) ait, *liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non poteſt*, hoc eſt, voluntarium coactione caret ſtricte ſumpta. Viceverſa (1. 2. *q.* 6. *ar.* 2.) ſcribit, *perfectam cognitionem finis ſequitur voluntarium ſecundum rationem perfectam, prout ſcilicet apprehenſo fine aliquis poteſt deliberare de fine, de his quæ ſunt ad finem, moveri in finem, vel non moveri*. Porro quod fit ex prævia delibera-

liberatione, & cum indifferentia ad agendum vel non agendum, eſt vere liberum, & non tantummodo voluntarium. Unde Seraphicus (*in 2. Sent. diſt. 15. par. 2. ar. 1. q 2. in fine*) *ſi voluntarium dicatur a voluntate deliberante, & conſiliante, bene concedo quod voluntarium eſt contingens, hoc eſt ſtricte liberum.*

165. *Quarto*, pariter infrequens non eſt apud eoſdem Catholicos Scriptores, ut liberum arbitrium ſeu libertas *naturæ* nunc dicatur libertas a *neceſſitate*, nunc ſimpliciter vocetur libertas a *coactione*. Ita Seraphicus (*in 2. Sent. diſt. 44. ar. 3. q. 1.*) *triplex dicitur eſſe libertas, ſcilicet a coactione, a culpa, & a miſeria.* Alibi vero (*Comp. Th. Ver. l. 2. c. 56.*) *libertas arbitrii triplex eſt, ſcilicet a neceſſitate, a peccato, a miſeria.* Angelicus quoque (*1. par. q. 83. ar. 2. in fine*) *homo peccando liberum arbitrium dicitur perdidiſſe, non quantum ad libertatem naturalem, quæ eſt a coactione, ſed quantum ad libertatem, quæ eſt a culpa, & a miſeria.* Libertatem autem naturalem, ſuperſtitem in homine lapſo, dicendam eſſe etiam a *neceſſitate*, & non a ſola coactione, paullo ante (*q. 82. ar. 2.*) ſatis expreſſit. Ibi enim hanc theſim ponit: *voluntas non ex neceſſitate vult, quæcumque vult*; & tali argumento confirmat. *Auguſtinus dicit, voluntas eſt, qua peccatur, & recte vivitur; & ſic ſe habet ad oppoſita: non ergo ex neceſſitate vult, quæcumque vult.* Eamdem libertatem a *neceſſitate* palam aſſerit in alio textu, quem mox (*n. 170.*) referemus.

165. Quarta *obſervatio oſtendit*, naturalem *libertatem ab iiſdem Doctoribus Catholicis nunc a* neceſſitate, *nunc a* coactione *tantum dici, tametſi utramque excludat.*

166. Gemina præcedens obſervatio erit peraccommoda ad diſſolvendas cunctas illas captioſas argumentationes Novatorum, qui ad veteris ſcholæ Magiſtros provocantes, allegare ſolent illas dumtaxat locutiones, ſive ſententias, quæ a reliquis abſtractæ, & extima ſpecie conſideratæ videntur idem prorſus ſtatuere, quod ipſimet comminiſcuntur: ſcilicet libertatem hominis totam in eo eſſe, quod ſit a coactione immunis, quod voluntarie & ex propria inclinatione agat; quamquam aliunde ſit ineluctabiliter determinatus ad agendum, & reipſa agat neceſſario. Profecto, dum ita ſe ſe gerunt, communes tum Dialecticæ, tum Criticæ Artis regulas oſtendunt ſe vel penitus ignorare, vel temere deſpicere. Nam Dialectici de Vocum interpretatione agentes monent, eas interpretandas ex relatione ad tempora, quia nimirum ſequentes ætates vocibus priorum ſæpe diverſas alligarunt notiones: Critici vero advertunt, Scriptorum mentem ex integra ſermonum ſerie dignoſcendam eſſe; quoniam non omni loco omnia enuntiari poſſunt; ut patet ex ipſa Sacra Scriptura, quæ ſalutem æternam attribuit nunc fidei, nunc ſpei, nunc invocationi divini nominis, nunc Sacramentis. Ut inſtructas haſce a Novatoribus inſidias evitarem, conſultum ego putavi *voluntarii*, ac *liberi* nomina proprio ſemper in ſenſu uſurpare, & utramque ſeorſim diſcutere: ideo autem veteres Doctores noſtri ſecus interdum locuti quia; (ut Auguſtinus dicebat Chryſoſtomum Pelagianis eripiens) *diſputantes in Eccleſia Catholica non ſe aliter intelligi arbitrabantur*, unde Novatoribus *nondum litigantibus ſecurius loquebantur.*

166. *Superior obſervatio* tertia, & quarta *inſervit ad detegendas fraudes Hæreticorum, ex antiquis Scholaſticis propriæ cauſſæ præſidium quærentium.*

167. *Quinto*, haud pauci ex recentibus Proteſtantibus, qui vel Inſtitutiones Ethicas, vel Elementa Juris Naturalis, vel alterius thematis opera evulgarunt, adeo præclare de humana libertate videntur ſcripſiſſe, ut qui homines de facie non noſcit, facile ſibi perſuadeat, eos nobiſcum ſentire. Exempli loco aliqua ipſorum proferamus teſtimonia. Joan. Conradus Durrius (*Eth. In fi. par. 2. c. 4.*) inquit: *Eſt libertas facultas animæ rationalis, qua homo poſitis omnibus ad agendum requiſitis, indifferenter per ſemetipſum poteſt agere, & non agere; agere hoc, & agere illud.* Tum eam hoc modo adſtruit. *Talem libertatem revera in homine dari, probatione prolixa non indiget. Satis enim eam evincunt & conſenſus hominum doctorum pariter indoctorumque, & optima talium arbitra experientia, dum ipſimet ratiocinamur, & deliberamus, atque expendimus, quid rebus bonitatis aut damni inſit, quid accipiendum, quid reſpuendum: quæ omnia ſupponunt liberam in deliberantibus electionem, quin & laus & vituperium, præmia & pœnæ, atque ipſa etiam legum ferendarum ratio in libertate agendi fundantur* 3. *Eth. c. 1.* Petrus de Crouſa (*par. 1. Logicæ ſect. 1. c. 13.*) *qua evidentia ſentio, & ſentire & fateri cogor, me cogitare, eadem evidentia, modo attendam, ſentio me velle, & eum eſſe, qui me ad volendum pro lubitu flecto; ſumque actuum illorum, qui nomine to velle veniunt, dominus, cauſſa, arbiter.* Puffendorfius (*l. de hom. c. 11.*) *intrinſeca voluntatis indifferentia per extraneum aliquod medium penitus extirpari nequit; ideoque eo firmiter tenendum eſt, quod, iſta ſublata indifferentia, actionum moralium humanitas funditus ſimul tolleretur.*

167. Quinta *obſervatio indicat, fidendum non eſſe teſtimoniis Proteſtantium, quantumvis ſpecie tenus pro latere loquentium de libertate.*

168. Et tamen, quis crederet? nihil minus, quam iſtorum ſuffragium, catholicam

168. *Senſus a-*

periatur, quem habere possunt illa testimonia, quatenus ab hæreticis hominibus prodierunt.

causam juvat: cur? quia re penitus inspecta deprehenduntur talia proloqui de humanis actionibus, aut *externis* tantum & *civilibus*, aut mere *naturalibus*. Ubi enim de vera morum honestate, ac de supernaturali operum justitia disquisitio instituitur, longe alio utuntur idiomate, quia videlicet deserere nolunt suorum Prodromorum, ac propriarum Sectarum pseudotheologica syntagmata de humano arbitrio, de peccato originali, de carnali concupiscentia, de merito, deque aliis controversis Articulis. Hinc Cl. P. Ignatius Schvvarzius (*tom.1.Inst.Jur.Publ.par.1.tit.1.instr.1.*) postquam relatum Puffendorfii textum lampyridum luce fulgentem expendit, hæc subdit: *Etsi admittat libertatem indifferentiæ in ordine ad imputabilitatem actionum in foro externo, spectato saltem merito naturali; negabit tamen spectato merito supernaturali, sola fide in Christum cum Luthero suo contentus.*

169. Ex enormibus erroribus circa liberum arbitrium potissime, quos damnavit Concilium Tridentinum in Lutheranis, & Calvinianis, concicitur horum sequaces non admittere libertatem in sensu plene catholico.

169. Quænam autem paradoxa seu portenta errorum in prædictis Articulis præsertim de libero arbitrio tueantur Lutheri, & Calvini Sectatores, ex sequentibus Tridentinæ Synodi Canonibus (*sess.6.de Justif.*) colligere pronum erit. *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium, a Deo motum & excitatum, nihil cooperari, assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quoad obtinendam justificationis gratiam se disponat, ac præparet; neque posse dissentire, si velit; sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere, anathema sit* (can.4.) *Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a Sathana invectum in Ecclesiam, anathema sit* (can.5.) *Si quis dixerit, non esse in potestate hominis vias suas malas facere; sed mala opera, ita ut bona Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie & per se, adeo ut sit proprium ejus opus, non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli, anathema sit* (can.6.) Hæc omnia nonnisi contra eosdem Novatores statuta fuisse, nemo ignorat; igitur juxta ipsos consequens est, voluntatem humanam eadem prorsus libertate, quæ *naturæ* dicitur, nunc vestitam, nunc exspoliatam esse pro varia actionum civilium vel moralium, naturalium vel supernaturalium indole: quod est omnino monstri genus.

170. Refertur censura, qua Angelicus Doctor perstrinxit opinionem negantium libertatem indifferentiæ.

170. Sermonem de Libertate absolvamus proferendo gravissimum simulque verissimum judicium, quod de priscis ejusdem osoribus & impugnatoribus efformavit D.Thomas (*QQ.Disp.q.6.de Elect.Hum.ar.1.*) ut hinc etiam clarescat, haud injuria factam Jansenistis a Cl. P. Antoine exprobrationem illam, quam (*n. 151.*) jam retulimus. *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur, quia non omne necessarium est violentum, sed solum id cujus principium est extra. Hæc autem opinio est hæretica, quia tollit rationem meriti, & demeriti in humanis actibus; non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas Philosophiæ opiniones, quia non solum contrariatur Fidei, sed subvertit quoque omnia principia Philosophiæ Moralis: si enim non sit liberum aliquid in nobis sed ex necessitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum, & punitio, & laus, & vituperium, circa quæ Moralis Philosophia consistit. Ad hujusmodi autem positiones ponendas inducti sunt aliqui homines, partim quidem propter proterviam, partim propter aliquas rationes sophisticas; quas solvere non potuerunt.*

ARTICULUS QUARTUS.

De Involuntario ejusque Caussis.

SECTIO II.

De Involuntario.

171. Proponitur Involuntarii definitio ex Aristotele.

171. QUamvis *Voluntario* accurate jam perspecto, facillimum sit efformare notionem *Involuntarii*, quippe ex veteri proloquio *oppositorum oppositæ sunt rationes*; attamen consultum arbitror specialem de isto instituere disquisitionem, ut plana nobis aperiatur via explorandi causas singulas, quæ involuntarium ipsum progignere valent in humanis actionibus. A nonnullis dicitur esse *omne id cui deest aliquid ex requisitis ad voluntarium*, verissime; at quisquis solam tenet *involuntarii* vocem, totum id jam comprehendit. Magis nos erudiet tradita ab Aristotele defini-

definitio, qui (*l.3.Eth.c.1.*) involuntarium ait esse, *quod fit vel vi, vel ignorantia.* Cum enim voluntarium ex eodem Philosopho duo necessario complectatur (*n.121.*) intellectus cognitionem, & voluntatis inclinationem; hinc conficitur involuntarium illud esse, quod evenit vel citra cognitionem, vel contra inclinationem, adeoque vim, & ignorantiam inducere involuntarium; cognitioni namque adversatur ignorantia, & vis inclinationi.

172. Exinde nobis duo simul innotescunt, nempe & primaria divisio, & duplex caussa involuntarii. Itaque involuntarium aliud est per *violentiam*, aliud per *ignorantiam*. Per violentiam illud agitur, ex eodem Aristotele, *cujus principium extra est, atque id ejusmodi est, ut nihil adjumenti adferat is, qui agit, aut patitur*: ut dum quis multo me robustior, apprehensa manu mea, cogit me primo amicum cædere, dein ferulam sustinere: quorum illud ago, illud patior contra voluntatis meæ propensionem. Per ignorantiam vero id agitur, pergit laudatus Philosophus, *quod ita ex ignorantia committitur, ut subsequatur dolor, & eum qui agit, pœniteat*: ut dum parens aliquis intempesta nocte a somno excitatus, ob insolitum strepitum in domus conclavio editum, ignea balista filium tunc a theatro revertentem enecat, existimans esse nocturnum furem; unde detecto postmodum errore plurimum angitur.

172. *Prima divisio Involuntarii, quod vel per* violentiam, *vel per* ignorantiam *evenit*,

173. Secundo dispescitur Involuntarium in *simplex*, & *secundum quid* sive *diminutum*. *Simplex* tunc est, quando quis externa vi compulsus aliquid agit, voluntate sua in actionem nullatenus influente: ita ut in ea actione sese habeat instar inanimis instrumenti; ut dum Sancti Martyres cogebantur tyrannorum, & carnificum violentia coram idolis genua flectere, & propriis manibus thura adolere. *Secundum quid* esse censetur, ubi aliquis inducitur quidpiam facere, quod non facere mallet, aut omittere, quod mallet facere; adeo ut mutata ob supervenientem gravem caussam pristina inclinatione, jam influat voluntas in actionem, aut omissionem; ut dum pseudomartyres vel tormentis perterriti, vel blanditiis illecti Christianam Fidem abjurabant, in illa constanter permansuri, nisi persecutionis turbo ipsos dejeciisset. Actiones hujusmodi dicuntur involuntariæ *secundum quid*, sive juxta Aristotelem (*l.3.Eth.c.1.*) *mixtæ*, quoniam ex voluntario simul, & involuntario coalescere videntur; ex *involuntario* quidem, quia malum imminens, aut bonum speratum, quibus voluntas tandem flectitur ad annuendum, quasi cogentis vim habent: ex *voluntario* pariter, quia absolute sunt voluntaria quæ sic fiunt; eo enim tempore, quo geruntur, *sponte* suscipiuntur, & contrariis rebus anteponuntur; unde vel laudem, vel reprehensionem consequentem habent sapientum judicio; quæ sunt utique clara indicia sponte factorum.

173. *Altera divisio Involuntarii* simplicis, & secundum quid.

174. Hoc alterum involuntarii genus, & non primum illud oportet credamus extitisse in Viris illis Sanctissimis, quos ab Ecclesiæ Præpositis *invitos*, *repugnantes*, *nolentesque* Sacris Ordinibus initiatos fuisse prisca Historia persæpe commemorat: itidem in Hebræis, & Saxonibus infidelibus, quorum illi tempore Sisebuti Regis Hispaniæ, isti ætate Caroli V. Imperatoris, leguntur attracti *minis*, *terroribus*, *suppliciis* ad suscipiendum Christianum Baptisma. Neque enim ii omnes animo penitus, & constanter contradicentes Sacra reapse susceperunt; sed talia dumtaxat passi sunt antecedenter, ut ex nolentibus fierent volentes, & Ecclesiasticorum Pastorum judicio tandem sese submitterent. Hujus rei fidem facit D. Augustinus præ reliquis Auctoribus, qui verba faciens de prædictis Ordinationibus (*Epist.137. ad Donatum*) ita scribit: *Tam multi, ut episcopatum suscipiant, tenentur inviti, includuntur, patiuntur tanta, quæ nolunt, donec eis adsit voluntas sacri ministerii suscipiendi.*

174. *Qui in Ecclesiastica Historia leguntur suscepisse reluctantes & nolentes Sacramenta Ordinis, & Baptismi, præsumuntur habuisse solum involuntarium* secundum quid, *quod* absolute *reputatur voluntarium.*

175. Consonat quoque Innocentius III. (*l.3.Decr.tit.42.de Baptis.c.*Majores) ubi perpendens factum illud Hebræorum, quod ratum habuit Synodus Hispana Toletana IV. (*c.56.*) duplicem distinguit voluntatem, *conditionatam* & *absolutam* additque illam sufficere ad validam Sacramentorum susceptionem; quia scilicet *coacta voluntas, voluntas est*, arg.*c.Merito 15.q.1.*en ejusdem Pontificis Maximi verba. *Inter invitum, & invitum, coactum, & coactum, alii non absurde distinguunt, quod is qui terroribus ac suppliciis violenter attrahitur, & ne detrimentum incurrat, baptismi suscipit Sacramentum, talis caracterem suscipit Christianitatis impressum, & ipse tamquam conditionaliter volens, licet absolute non velit, cogendus est ad observantiam Fidei Christianæ*; id est, licet secluso metu, & pœnarum ibi impendentium apparatu, nolit baptismo initiari, metu tamen & pœnis inducitur ad volendum, & recipiendum baptismum, juxta illud

175 *Innocent.III in Jure Canonico id ipsum cuique persuadet, facta distinctione duplicis voluntatis* absolutæ, & conditionatæ.

illud Angelici (1. 2. q. 8. ar. 6.) *Quod per metum agitur, est voluntarium, secundum quod actu agitur; sed involuntarium est, si talis metus non immineret.*

176. *Assignata distinctio voluntatis* absolutæ, *&* conditionatæ *inservit ad ferendum judicium de singularibus actionibus, quæ solent a quibusdam dici factæ* modo coacto.

176. Doctrinis istis imbuti Confessarii genuinum sensum assequi poterunt illarum coactionum, quas alterius sexus personæ solent obtendere, dum pandunt se ob alienam violentiam vel primam feciſſe pudoris jacturam, vel iterata ejusdem damna subiisse. Plerumque enim *conditionata* seu inducta voluntate admittunt, quod facere detrectarent extra certas circumstantias constitutæ. Minime tamen diffiteor, illarum multas desuper dari, ut dum corpore violantur, animo prorsus averso ad agonem usque, immo & ad palmam, luctentur: ut proinde in ipsis locum habeat, quod scripsit D. Augustinus loquens de Christianis Sacratisque feminis in captivitate vim perpessis (*l. 1. de Civ. Dei c. 16.*) *Sanctum corpus usu fit sanctæ voluntatis, qua inconcussa, & stabili permanente, quidquid alius de corpore fecerit, quod sine peccato proprio non valeat evitari, præter culpam est patientis.* Confirmat idipsum Seraphicus (*in 4 Sent. dist. 33. ar. 2. in fine*) dicens: *Si amittatur incorruptio carnis, salva incorruptione mentis, manet quod formale & completivum est virginitatis, ideo meritum, & præmium etiam; quamvis illud, quod materiale erat, sit perditum, unde perdita est secundum quid, tamen manet simpliciter; perdita est in conspectu hominum, non tamen in conspectu Dei.*

SECTIO II.

De Caussis Involuntarii.

177. Quatuor *universim agnoscenda impedimenta voluntarii, juxta mentem quoque Aristotelis quamvis expresse duo tantum nominarit.*

177. DEclarando hactenus Involuntarii divisiones, ejus quoque causſas sumus persecuti, videlicet *Violentiam*, & *Ignorantiam*, quas Aristoteles (*n. 172.*) memoravit. Solent hæ ab Auctoribus vocari *impedimenta* voluntarii. Mirum porro videri non debet, quod quatuor passim recensеant, nempe *Violentiam*, *Metum*, *Ignorantiam*, & *Concupiscentiam*; nec enim propterea Morali Philosopho adversantur. Siquidem is nominare voluit illa dumtaxat impedimenta, quæ voluntarium omnino perimunt, adeoque involuntarium simpliciter efficiunt, quæ certe binarium numerum non excedunt, per se loquendo. Moralibus autem Theologis placet omnia exponere impedimenta, sive quæ tollunt, sive quæ minuunt ipsum voluntarium: idcirco adjiciunt etiam Metum, & Concupiscentiam; quippe hæc intellectus cognitioni, is voluntatis propensioni possunt officere. Quod quidem ipsemet Aristoteles sparsim indicavit in suis ad Nicomachum libris: nam (*lib. 3. c. 1.*) ait, *quæ per metum aguntur, mixta sunt ex voluntario, & involuntario*, & (*lib. 6. c. 8.*) *delectatio*, seu concupiscentia *corrumpit æstimationem prudentiæ*. Itaque pro more perlustremus singula hujusmodi quatuor impedimenta.

§. I. *De Violentia.*

178. *Impedimentum* primum *voluntarii, seu* prima *involuntarii causſa, est* violentia *quæ cadere potest in actus a voluntate tantum* imperatos, *minime vere in* elicitos.

178. *Primum* igitur impedimentum Voluntarii est *Violentia* seu Vis, quam Paulus Jurisconsultus definit (*l 2. ff. Quod metus causſa*) esse *majorem rei impetum, qui repelli non potest*. Hic recolenda, quæ jam docuimus (*n. 154. & 155.*) *de Coactione*. Nimirum ex iis liquet, humanam voluntatem a nulla creata causſa posse violentiam seu coactionem pati quoad internos suos actus volendi, nolendi, amandi, aversandi, ita ut a violentia tamquam a principio activo extundi possint voluntate reluctante, quo quidem in sensu dixit Venusianus Poeta (*l. 2. Ode 2.*) *Cuncta terrarum subacta, præter atrocem Catonis animum*. Ibidem vero addidimus, violentiæ & coactioni subesse posse reliquas voluntatis actiones exteriores, quas nempe voluntas imperat subjectis sibi potentiis. Et hoc non sic intelligendum, quasi externa vi cogi queat voluntas ad imperandos actus aliarum potentiarum; imperium enim voluntatis est actus ejus *elicitus* seu internus, in quem coactio non cadit; sed istum potius habet sensum, quod interiores potentiæ, præsertim exteriora membra, per violentiam agentis extrinseci vel possunt cohiberi ne moveantur ad votum voluntatis, ut si volens currere detineatur; vel possunt contra voluntatis inclinationem ad motum impelli, ut si jacere cupiens cogatur progredi.

179. *Superior doctrina de effectu violentiæ re-*

179. Allatam quod actus utriusque generis doctrinam confirmant quæ scribit Seraphicus (*in Sent. dist. 25. par. 2. ar. 1. q. 4.*) Quærenti enim, num *liberum arbitrium ab aliquo cogi possit?* ita respondet: *Notandum, quod est loqui de libero arbitrio quantum*

ad

ad actum exteriorem, & quantum ad actum interiorem, sive proprium & alienum. Si loquamur quantum ad exteriorem, respectu talium actuum potest intervenire coactio, potest enim quis compelli ut genua coram idolo flectat. Si loquamur quantum ad interiorem, qui scilicet est velle, eligere, consentire; sic respectu talis actus potest liberum arbitrium aliquo modo induci, potest & impediri, sed nullo modo potest compelli. Induci quidem potest, quando amat aliud a se, & quod infra se est. Unde per oblationem alicujus rei amatæ, vel ablationem, potest induci ad consentiendum in aliquid multum efficaci persuasione, per quem modum Idololatræ tentabant Sanctos Martyres consentire in idolatriam, modo promittendo delectabilia, modo infligendo tristia. Ista tamen inductio longe distat a coactione, sicut probat ipse exitus; quia nec blandimentis allici, nec tormentis terreri adeo potuerunt, ut a veritate justitiæ mutarentur; & sic liberum arbitrium induci potest, quia amat aliquid infra se, utpote victum temporalem, vel aliquid consimile, quod potest agens creatum conferre vel auferre. Potest etiam impediri propter inclinationem, & conjunctionem sui ad corporalem naturam, quæ subest virtuti creaturæ: unde posset aliquis alium ita lædere, quod usum liberi arbitrii amitteret, ex hoc tamen liberum arbitrium non cogeret; coactio enim ponit liberi arbitrii actum, & usum, sed ligatio vel impeditio tollit. Coactio provenire habet a superiori; hinc liberum arbitrium a bono creato non potest cogi respectu actus proprii: hanc enim dignitatem habet liberum arbitrium, ut in quantum liberum soli Deo sit subjectum.

late ad actus voluntatis illustratur, & firmatur ex D. Bonaventura.

§. II. *De Metu.*

180. *Secundum* impedimentum voluntarii est *Metus*, qui ad violentiam prope accedit, atque a Juriconsulto definitur (*ff. Quod metus caussa l. ait prætor*) *est instantis, vel futuri periculi caussa, mentis trepidatio*: multipliciter dividi solet. In primis potest esse vel *levis*, vel *gravis*, hoc est non cadens, vel cadens in constantem virum. Levitas, aut gravitas timoris non ex sola natura mali, quod timetur, (ut nonnulli putant) desumenda est; verum etiam ex indole, apprehensione, sexu, temperamento, aliisque circumstantiis dimetienda. Nam sicuti aliquos interdum reperire est, quos pavor imminentis gravis mali, nedum commovet, sed rationis usu omnino privat: ita non desunt, qui specie mali suapte natura levis vehementer concutiuntur. Dein seu gravis seu levis metus potest esse, vel *antecedens* movensque ad agendum, ita ut actio dicatur peracta *ex metu*; vel *concomitans* dumtaxat actionem, quæ propterea dicitur facta *cum metu*. Rursus antecedens, vel est *totalis*, quando scilicet actio fit solum ejus caussa, adeoque eo semoto omittitur; vel *partialis*, ubi nempe simul cum aliis motivis ad agendum urget, neque eo etiam deficiente actio non cessat. Tandem, cum metus quicumque aut ab *extrinseco*, aut ab *intrinseco* possit oriri, ille qui extraneam habet caussam dicitur vel *injuste* incussus, qualem prædones ingerere solent; vel *juste* qualis a Legislatore incutitur prævaricatoribus legum.

180. *Impedimentum secundum voluntarii est metus, cujus definitio & quintuplex divisio assignatur.*

181. Quamquam recensitas timoris species exploratas habere valde conducat, præsertim ubi de *publicis* actibus, sponsalibus, matrimoniis, & contractibus reliquis agitur, circa quos Doctores stabilire solent diversas theses juxta diversitatem timoris, qui potest ad eosdem actus concurrere; hoc tamen loco moralitatem spectantes dicimus universim & indistincte, actiones ex quocumque metu ortas pro voluntariis *simpliciter* habendas; modo excipiatur casus, in quo contingat rationis usum intercipi ob timoris vehementiam, unde actiones evadant prorsus indeliberatæ. Communis ea doctrina nititur hoc momento valido, quia nempe non potest non esse absolute voluntarium, quod prodit a cognitione intellectus, & voluntatis inclinatione: hujusmodi porro esse quidquid fit *ex metu*, multoque magis *cum metu*, satis perspicue deprehenditur (*ex n. 173. & seq.*) Quare, qui pavore mali ceu motivo proximo inducitur ad volendum, vel nolendum, quod extra illius periculi circumstantias nollet, aut vellet; is potest vere dicere cum Epicteto: *non metus mali me cogit, sed mea me opinio cogit, id est, voluntas vincit voluntatem.*

181. *Secluso casu imperturbatæ rationis in homine agente, actus quomodocumque ob metum producti reputantur* absolute *voluntarii.*

182. Haud piegat audire denuo S. Bonaventuram (*n. 179. cit.*) qui hanc ad rem ita scribit: *Etsi inductio videatur esse quædam coactio, maxime secundum Humana Jura, quæ dicunt, illud quod fit caussa metus, non esse habendum ratum, maxime de eo metu, qui potest cadere in constantem virum, pro eo quod considerant exteriora opera; secundum veritatem tamen ista inductio stat cum libertate voluntatis, nec ei repugnat in*

182. *Ex Seraphico actus etiam metu gravi extorti, in foro Poli reputantur*

absolute voluntatii, etsi juxta leges civiles sint irriti; quatenus nempe possunt rescindi (si prodierint ex metu injusse incusso) ad arbitrium ejus, qui talem est passus metum.

in aliquo; sed potius repugnat plenitudini amoris, & voluntatis, non enim ita plene vult aliquis, quando vult ex inductione, sicut quando vult absolute, sicut patet de jactatione mercium in mare: nihilominus tamen salvatur ibi ratio libertatis, & voluntatis, unde talis metus apud Deum non excusat a culpa; sicut aperte patet in negatione a Petro facta; & propterea non sequitur, quod liberum arbitrium, si possit a creatura induci, possit cogi. Seraphico consonat Angelicus (1. 2. *q.* 6. *ar.* 6.) cujus prolixa doctrina in hanc brevem argumenti formam quadrari potest. Aliquid consideratur, vel *secundum quod est in actu*, vel *secundum quod est in sola apprehensione seu ratione; unumquodque autem simpliciter esse dicitur, secundum quod est in actu*: atqui ubi id quod per metum agitur, spectatur *ut repugnans voluntati, hoc non est nisi secundum rationem tantum;* ergo *secundum quod est in actu, fit voluntarium, in quantum hic & nunc est impedimentum majoris mali, quod timebatur*; proinde *dicendum voluntarium simpliciter*:

183. *Præcedens assertio de voluntario* simplici *seu* absoluto, *quod ineat actionibus factis ex gravi metu, non impedit, quominus illud dici possit* diminutum, *adeoque ipsæ actiones censeantur involuntariæ* secundum quid.

183. Altera tamen non minus certa & universalis sententia viget, qua edocemur, in iis quæ efficiuntur ex metu quatiente etiam constantes viros, plerumque rationem voluntarii *diminui* ex parte inclinationis seu lubentiæ voluntatis, gemina ex causa. Prima, quia actiones hujusmodi antecedenter, sive extra illas circumstantias, in quibus fiunt voluntate inducta, erant contra genium & inclinationem voluntatis, adeoque prorsus involuntariæ. Secunda, quia etiam dum postmodum supervenientibus iis circumstantiis impendentis gravis mali, mutata voluntatis inclinatione, evadunt absolute voluntariæ, adhuc perseverare solet in ipsa voluntate habitualis illa dispositio, seu velleitas inefficax ipsas non producendi, adeoque simul ineesse quædam repugnantia ad contrarium, quod reipsa peragitur ex motivo circumstantiarum, uti docent Psycologi agentes *de Inclinationibus Animæ;* propria uniuscujusque experientia suadet, & confirmat Angelicus (1. 2. *q.* 6. *ar.* 7.) dicens: *In eo, qui per metum aliquid agit, manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur, secundum quod in se consideratur.. & ideo, quod per metum agitur quodammodo est involuntarium.* Hinc porro est, ut spectata ejusmodi diminutione voluntarii, actiones pravæ ex metu factæ censeantur venia aliqua, & pœna mitiore dignæ.

184 *Ethica doctrina de* metu *occasionem præbet Sapientibus pluribus judicandi, imparem esse ad obtinendam gratiam in Sacramento Pœnitentiæ dolorem conceptum ex solo gehennæ metu.*

184. Mox tradita juxta communem Ethicorum sensum doctrina de *involuntario secundum quid*, quod ineat actionibus ex metu peractis, haud parum obest (judicio gravissimorum Theologorum) sententia illorum Scholasticorum, qui asserunt *sufficientem* esse dispositionem, ad justificationis gratiam in Sacramento Pœnitentiæ consequendam, eam speciem attritionis, quæ a peccatore concipitur ob *solum* gehennæ pavorem, absque *ullo* prorsus seu explicito seu implicito vel gratitudinis vel benevolentiæ *amore* erga Deum: sic enim argumentantur illi. Ea, quæ ab homine fiunt ex metu *antecedente*, & *totali* (*n.* 180.) fiunt dumtaxat voluntate *inducta*, & *conditionata* (*n.* 175.) quatenus nempe extra circumstantiam gravis mali impendentis, quod rationabiliter timetur, *absolute* non fierent; & ideo juxta Angelicum (*n.* 183.) etiam dum peraguntur in tali circumstantia, *manet repugnantia voluntatis ad ipsa in se considerata, unde sunt quodammodo involuntaria.* Atqui in descripta sententia timor gehennæ, quo peccator corripitur, est antecedens & totalis causa dolendi de peccatis; ergo peccator non habet nisi dolorem inductum & conditionatum: hoc autem posito, jam convincitur habere repugnantiam voluntatis ad ejusmodi dolorem, etiam dum actu dolore isto conflictatur, quatenus nempe extra circumstantiam apprehensæ gehennæ illum absolute non conciperet; & idcirco habitualem retinet erga illum in sua voluntate aversionem, propter quam est ipsi quodammodo involuntarius.

185. *Prædictum judicium ratione simul & auctoritate validissima nititur.*

185. Quod si ita est (pergunt iidem argumentari) ecquis non videt, in hujusce peccatoris animo latitare implicitum peccati affectum; quem tamen a dolore sincero ac vere pœnitentiali abesse debere & naturalis ratio dictat, & Tridentina Synodus (*Sess.* 14. c. 4.) expresse decernit? Quare eidem homini, per imaginationem reputanti se tormentis Inferni afficiendum, videntur omnino convenire verba S. Joan. Chrysostomi, qui (*hom. in c.* 16. *Luc.*) sic inclamat divitem iis tormentis jam subditum, & Abrahæ clementiam anxie implorantem: *Tormenta te cogunt agere pœnitentiam, non mentis affectus.* Confirmatur id ex Seraphico) *in* 3. *Sent. dist.* 34. *par.* 2. *ar.* 1. *q.* 1. (dicente, *propter æternorum suppliciorum timorem cessat homo a peccatorum perpetratione, licet non omnino cesset a voluntate; sicut dicit Glossa ad Psal.* 118. *Confige timore tuo carnes meas.* Accedit S. Aug., qui (*ser.* 162. *de verb. Apost.*) scribit. *Cum dicis mihi: gehennam timeo, ardere timeo, in æternum puniri timeo: quid dicturus sum? vane times? male times?*

non

non audeo ; quandoquidem ipse Dominus in Evangelio ablato timore subjecit timorem dicens : nolite timere eos, qui occidunt corpus &c. plane time, nihil melius times. Sed interrogo te, si te non videret Deus, quando facis, nec quisquam te vinceret in judicio illius, faceres? inspice te ipsum : si faceres ; ergo pœnam times, castitatem nondum amas, serviliter times : formido est mali, nondum dilectio boni : sed time tamen, ut ista formido custodiat te, & perducat ad dilectionem : timor enim iste, quo gehennam times, & ideo mala non facis, continet te, & sic volentem peccare animum interiorem non sinit. Porro inepta foret S. Doctoris illatio (quod peccator *pœnam timeat, & serviliter timeat* ; quoties sibi intime conscius est, quod *faceret mala*, secluso timore pœnarum) si purus putusque gehennæ metus *voluntatem peccandi* revera excluderet, quamvis nullo seu formali seu virtuali informetur amore Dei, aut in se boni, aut nobis benefici.

186. Neque præcedens argumentatio etiam evincit, servilem metum gehennæ esse vel *in se* malum, vel prorsus infructuosum, uti contendunt Novatores, ac novissime indicare voluit Quesnellus iis thesibus : *Timor nonnisi manum cohibet ; cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore justitiæ non ducitur* (ord. 61.) *qui a malo non abstinet, nisi timore pœnæ, illud committit in corde suo, & jam est reus coram Deo* (ord.62.) quam doctrinam constat jam damnatam fuisse a laudata Synodo definiente : *Attritionem, quæ ex gehennæ & pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniæ, non solum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem ; sed esse donum Dei ... & peccatorem ad Dei gratiam in Sacramento Pœnitentiæ impetrandam disponere :* non id, inquam, evincit. Nam juxta vulgarem Scholarum distinctionem timor pœnarum duplex est, *servilis simpliciter*, & *serviliter servilis*. Ex Angelico (2 2.q. 19. ar. 4.) *timor servilis secundum suam substantiam non importat nisi timorem pœnæ, sive timeatur ut principale malum, sive non timeatur ut principale malum : timor servilis, in quantum est servilis, solum pœnam timet. Hæc servilitas facit, ut homo affectum suum non velit subjicere jugo justitiæ per amorem. Timor servilis secundum suam substantiam bonus est ; sed servilitas ejus est mala : servilitas non pertinet ad speciem timoris servilis, sicut nec informitas ad speciem fidei informis* ; adeoque oritur ex mero vitio timentis, qui non vult *amare justitiam, sed solum pœnam timere*. Porro quisquis ex metu pœnarum gehennæ, tamquam ex motivo proximo, inducitur ad dolendum de peccatis, utique bene facit (quippe est gehenna maxime timenda, atque ab hujusmodi timore, teste D. Augustino, solet plerumque incoari salutaris Peccatorum conversio) ; ast si in solius pœnæ metu sistit, & altius non assurgens nullum alium finem dolori suo præstitit, jam ejus timor, qui erat initio servilis *simpliciter*, degenerat in servilem *serviliter*, adeoque de bono in malum transformatur solo ipsius *timentis* vitio. Siquidem eo ipso, quod homo dolens hæret in solo pœnarum metu, nihil videtur appetere aliud quam immunitatem ab illis, proindeque in proprio commodo velut in ultimo fine conquiescere ; quod sane vitiosum est, & pravam peccandi voluntatem minime excludit.

186. Etsi sustineatur dolorem ex solo pœnarum metu conceptum non esse sufficientem dispositionem in Sacramento Pœnitentiæ ; non ideo sequitur, servilem timorem, aut dolorem inde ortum esse in se prorsus malum aut sterilem.

187. Si quis autem neget, evenire mox dictam timoris servilis transformationem vitio timentis hominis, is audiat D. Gregorium M. (*l. 3. Curæ Past. adm.* 14.) sic apposite scribit : *Admonendi sunt, qui flagella metuunt, ut si malis veraciter carere desiderant, æterna supplicia perhorrescant. Neque in hoc suppliciorum timore permaneant, sed ad amoris gratiam excrescant : nam qui propterea bonum facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse, quod metuat, ut audacter illicita committat.* Quod spectat ad Tridentinorum Patrum declarationem, utique *attritionem ex metu pœnarum conceptam* ajunt esse *dispositionem* ad gratiam in Sacramento obtinendam ; sed num proximam dispositionem intellexerint, vel tantum remotam, uti sunt actus fidei ; & spei, adhuc sub judice lis est. Dein, quomodocumque ea disponat ad gratiæ pœnitentialis assecutionem, hac solum conditione id asserunt, nempe *si voluntatem peccandi excludat* : quæ locutio hypothetica satis indicat, non omnem nec qualemcumque pœnarum timorem esse sejunctum ab interno peccati affectu : sejunctum porro non esse timorem illum, quo quis *solum* pœnam timet, ita ut in timore isto *permaneat*, superioribus testimoniis jam demonstratum. Quidnam ergo timori pœnarum accedere debet, ut voluntatem peccandi excludat? hisce ab iisdem Patribus, qui antecedenter (*sess. 6. de Justif. c. 6.*) inter alias dispositiones hominis in Baptismo justificandi recensuerant motum amoris, quo *Deum tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipit, ac propterea movetur adversus peccata per odium aliquod, & detestationem.* Speciem autem

187. Non quælibet attritionis species, quæ ex metu pœnarum enascitur, juxta mentem Concilii Tridentini disponit peccatorem ad Sacramentalem Gratiam.

hujusce perneceſſarii amoris determinare, ad præſens inſtitutum noſtrum non attinet, quippe ad differendum de ſolo timore nos pertraxit ſecundum voluntarii impedimentum.

§. III. *De Ignorantia.*

188. *Impedimentum* tertium *voluntarii eſt* Ignorantia *Quidquid de ipſa uberius ſubinde dicetur, erit gratia perſpicuitatis diſtinctum tribus veluti capitibus.*

188. *Tertium* impedimentum voluntarii eſt *Ignorantia*, de qua longe fuſius quam de reliquis impedimentis agendum: ipſa namque defectus eſt late pervadens genus humanum, & ſæpiſſime creans extremam perniciem animabus, quæ in vitæ hujus termino ignorantur a Deo, quoniam antea voluerunt ignorare, quæ ſcire oportebat ad rite excolenda illa officia, a quibus neceſſario pendet æterna felicitas: *Etſi enim*, ait Seraphicus (*in 2. Sent. diſt. 22. dub. 3.*) *Omnes homines natura ſcire deſiderent, ſcientiam tamen mandatorum Dei plurimi aſpernantur*. Quæcumque de ignorantia ab Auctoribus traduntur, commode poſſunt revocari ad tria ſumma capita: in primo multæ ac variæ diviſiones ignorantiæ expenduntur; in altero declaratur, an & quomodo ratio voluntarii conveniat tum ipſimet ignorantiæ in ſe conſideratæ, tum actionibus omnibus, quæ ex ipſa vel cum ipſa efficiuntur ab homine; in tertio ignorantiæ natura, atque effectus deſcribuntur ſpectato genere moris. Procedemus nos hac ipſa methodo, quandoquidem non minus claritati idearum favet, quam memoriæ ſerviat; proindeque tractationem hanc diſpertiemur in totidem capita.

189. Ex triplici *capite hauriuntur quotquot ſunt diviſiones ignorantiæ*, & primo *ex parte* objecti *ignorantia dicitur* negationis, privationis puræ, & pravæ diſpoſitionis.

189. *Primo* igitur ignorantia (quæ univerſim accepta denotat abſentiam cognitionis in ſubjecto illius capaci, hoc eſt, in ſubſtantia intelligente; adeoque non voluntatis propenſioni, ſicuti priora duo impedimenta, ſed intellectus cognitioni ad voluntarium requiſitæ officit) triplicem habere poteſt reſpectum, videlicet ad *objectum* ſeu rem, quæ ignoratur; ad *actum* humanum, in quem ipſa influit; ad *ſubjectum* ſeu perſonam, in qua reperitur: exinde petuntur diviſiones omnes ignorantiæ. Juxta *primum* adſpectum multiplex exiſtit diviſio. In primis enim ignorantia alia eſt *negationis*, alia *privationis*, alia *pravæ diſpoſitionis*. Ex Seraphico (*in Decl. Term. Th.* verſus medium) *ignorantia negationis eſt ſimpliciter non ſcire*; unde juxta alios *neſcientia* vocari poteſt. *Ignorantia privationis eſt ignorare aliquid, poſtquam ſciri potuit, & tenebatur quis ſcire. Ignorantia pravæ diſpoſitionis eſt non ſcire veritatem; & cum hoc tenere oppoſitam falſitatem*. Ex eodem Seraphico (*in Centil. par. 1. ſect. 7.*) *ignorantia negationis eſt in parvulis, quæ non eſt culpa neque pœna, uſque ad præfinitum tempus. Ignorantia privationis eſt in adultis, qui tempore determinato ignorant, quæ poſſunt ſcire; vel obliti ſunt, quæ aliquando didicerunt. Ignorantia pravæ diſpoſitionis eſt, qua quis opinatur contraria Fidei, quæ poteſt erronea dici, & eſt in hæreticis.*

190. Secundo *ſuccedit diviſio ignorantiæ* Juris, & Facti *quarum utraque ſuas habet ſubdiviſiones.*

190. Deinde ignorantia alia eſt *facti*, alia *juris*. Poſterior eſt, quando ignoratur lex, quæ eſt norma operandi; prior vero, quando aliquod opus ignoratur vel ſecundum genus ſuum, vel ſecundum aliquam circumſtantiam, ita ex. ca. ſi quis fornicatur neſciens fornicationem eſſe grave peccatum divina lege prohibitum, *juris* ignorantia tenetur; ſi quis vero fornicatur, perſuaſus quidem de fornicationis inhoneſtate, ſed falſo credens ſe cogneſcere mulierem ſuam, cum ſua non ſit, *facti* ignorantia implicatur. Tum ignorantia facti, vel eſt *proprii*; ut dum quis neſciens ſeu non advertens, ſe non perſolviſſe penſum Divini Officii, ad cujus recitationem tenetur ratione Ordinis, vel Eccleſiaſtici beneficii, cubitum pergit: vel *alieni*, uti dum quis communicat in actionibus ſacris vel profanis cum homine, quem ignorat eſſe excommunicatum, & per ſententiam judicis Eccleſiaſtici publice denuntiatum. Pariter ignorantia juris, aut eſt juris *naturalis*, hoc eſt eorum dictaminum, quæ ab auctore naturæ ſignantur in cordibus omnium venientium in hunc mundum, ex. ca. non eſſe violandum alienum thorum; aut *Divini*, videlicet legum, quas Deus per Prophetas, Apoſtolos, & Filium ſuum manifeſtavit hominibus, atque in Sacris Scripturis conſignari voluit, ex. gr. ſuſcipiendum eſſe Chriſtianum baptiſma; aut demum *humani*, quod partim *canonicum* dicitur, ut morales conſtitutiones Eccleſiaſticæ de vita & honeſtate Clericorum, partim *civile*, ut politica ſtatuta Sæcularium Principum de ſatisfactione Tutorum, dote uxorum, & ſimilibus; quorum utrumque rurſus aut eſt *univerſale*, ut quod Clerici ſacris ordinibus initiati debeant deferre tonſuram, & Parentes teneantur abſolute dotare filias; aut *particulare*, ut quod Clerici comam alentes ſuſpenſione a Divinis, aut mulcta pecuniaria coerceantur, & Parentes dotem determinatæ quantitatis debeant filiabus ſuppeditare.

191. Sub

191. Sub *secundo* adspectu occurrit tripartita ignorantiæ divisio, quam D. Thomas (1.2. q.6. ar.8.) assignavit, nempe vel *concomitans*, vel *consequens*, vel *antecedens* dicitur. *Sciendum, quod ignorantia tripliciter se habet ad actum voluntatis: uno modo concomitanter, alio modo consequenter, tertio modo antecedenter. Concomitanter quidem, quando ignorantia est de eo, quod agitur; tamen etiamsi sciretur, nihilominus ageretur: tunc enim ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat; sed accidit, simul esse aliquid factum, & ignoratum; sicut cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum, putans occidere cervum ... Consequenter autem se habet ignorantia ad voluntatem, in quantum ipsa ignorantia est voluntaria secundum duos modos voluntarii*, directi, & indirecti (quos art. 3. descripsit) *Antecedenter autem se habet ad voluntatem ignorantia, quando non est voluntaria, & tamen est caussa volendi, quod alias non vellet: sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret: puta cum aliquis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per viam, projicit sagittam, qua interficit transeuntem.* Exemplum ignorantiæ *consequentis*, quod a S. Doctore reticetur, ex mercatore sumatur, qui hujusmodi ignorantia dicitur agere contra justitiam, si fœneratitios contractus passim ineat, vel quia ex industria tamquam morosos & scrupulosos abs se repulit doctos piosque viros, qui ipsum rite instruere volebant; vel quia solummodo neglexit mediis legitimis comparare notitiam eorum, quæ ad proprium statum & officium pertinent, quorum illud *directi*, istud *indirecti* voluntarii rationem habet.

191. Secundo *ex parte* actus *dispescitur ignorantia ab Angelico Doctore in* concomitantem, consequentem, antecedentem.

192. Si quis petat, quamobrem in ea divisione ponatur tertia species ignorantiæ *consequentis*, præter *antecedentem*, & *concomitantem*, cum (*ex n.*180.) metus non dividatur, nisi in *concomitantem*, & *antecedentem*; tunc difficultas ista, quam Auctores plerunque prætereunt, sic poterit meo judicio enodari. Ignorantia potest comparari vel cum *voluntate* hominis ignorantis, vel cum *actu*, qui ab eo ignoranter fit. Si cum actu conferatur, tunc sicuti non datur medium inter *esse* caussam, *non esse* caussam; ita divisione adæquata omnis ignorantia, vel est *antecedens*, quia scilicet caussa actus est, vel *concomitans* quia nempe caussa actus non est, sed eumdem dumtaxat comitatur: unde sub hoc priore respectu ignorantia, quæ dicitur *consequens, in quantum est voluntaria* (ut ait prælaudatus Angelicus) sub alterutra illarum specierum comprehenditur, prout contingit ipsam esse, vel non esse caussam actionis. Quod si referatur ignorantia ad voluntatem agentis, tunc exacta pariter divisione vel erit *antecedens*, hoc est præveniens omnem voluntatis actum; vel *consequens*, hoc est ex aliquo voluntatis actu sive omissione culpabili promanans; cum non detur medium inter *velle*, & *non velle* ignorantiam. Quare sub hac posteriore consideratione ea ignorantia, quæ *concomitans* vocatur, in quantum ex eodem Angelico *non inducit ad volendum actum, sed accidit actui*, ad alterutram istarum reducitur, prout ipsa est aut prorsus involuntaria, aut directe vel indirecte voluntaria. Itaque allatum exemplum de metus divisione potius nobis favet; sicut enim eam bimembrem divisionem dedimus, conferentes metum cum *opere*, quod prodit ab homine metu inducto ad operandum; ita bimembrem quoque divisionem ignorantiæ hic assignamus, conferentes ignorantiam cum *opere* hominis ignoranter agentis.

192. *Proponitur, ac solvitur dubium quod facile enasci potest perpendenti superiorem divisionem tripartitam ignorantiæ.*

193. Hinc vero duo sunt consectaria. Primum, unam eamdemque ignorantiam posse esse *& antecedentem*, *& consequentem*, respectu tamen diverso: potest enim esse caussa actus, sicque dicetur *antecedens*, in ordine ad ipsum actum: ac simul potest esse voluntaria, sicque dicetur *consequens*, in ordine ad voluntatem, quæ actum producit. Sit ex. ca. Medicus valde ignarus, qui hominem aut amicum aut propinquum ineptis pharmacis hinc migrare facit, eo quod libros fere nunquam legat, aut longe alios quam suæ artis libros legat, ejusmodi ignorantia, humanæ stirpi exitialis, erit *consequens* voluntatem medici, quia ab eo indirecte saltem volita; simulque *antecedens* utpote caussa internecionis amici, aut propinqui, quibus vitam potius servare quam adimere optabat medicus. Secundum, ignorantiam aliquam, sub eadem diversa consideratione voluntatis, & actus ejus, esse posse *& concomitantem & consequentem*: evenire namque potest, ut ignorantia ad operandum nullatenus inducat, ita tamen ut ipsa etiam secluso opus adhuc haeret; sicque censetur *concomitans* actum; simul vero possibile, ipsam esse aliquo modo voluntariam; & ita vocabitur *consequens* voluntatem. Veniat in exemplum ille memoratus a Plutarcho (de Tranquil. An mi) *qui cum in protervum canem lapidem librans, & ab illo aberrans, novercam non de-*

193. *Eadem ignorantia sub diverso respectu potest dici tum* antecedens & consequens: *tum* concomitans & consequens.

ſtinato percuſſiſſet: ne hoc quidem, inquit, modo male: ejus enim ignorantia fuit concomitans, quia *non deſtinato percuſſit novercam*: fuiſſet ſimul conſequens, ſi ante jactum lapidis plane neglexiſſet circumſpicere, quoties poterat & debebat, num ullum adeſſet periculum in eo loco lædendi pertranſeuntes perſonas.

194. *Vindicatur a contrariis exceptionibus diviſio ignorantiæ* tripartita *quam retulimus ex Divo Thoma.*

194. Quod ſi propoſitæ difficultatis (*n.* 192.) ſolutio ita acceptetur, ut tamen ipſi D. Thomæ quis putet ſuccenſendum, quod producendo unam tripartitam diviſionem ignorantiæ *concomitantis*, *conſequentis*, *antecedentis*, duarum diverſarum diviſionum bimembrium partes invicem permiſcuerit: huic ego auctor forem, ut gratias haberet Angelico Doctori, quod more reliquorum ſcholæ Principum verbis brevis, ſenſibus prolixus, exigua doctrinæ ſerie exhibuerit lectoribus duas præcipuas ignorantiæ diviſiones, immo quatuor, ut patet penitus inſpicienti integrum textum (*ar.* 8.) At quomodo, inquies, duas ſuperiores ignorantiæ (*n.* 192.) diviſiones attigit? reſpondeo, quia vox ignorantiæ *antecedentis* ſemel ab ipſo nominata poteſt aſſumi ad intelligendas binas ignorantiæ ſpecies, quæ in utraque diviſione idem *antecedentis* nomen participant, diverſo tamen ſenſu, quemadmodum explicavimus. Replicabis; ſi ita eſt, ergo opus Dælio natatore. Heus tu, quæſo, domi placidus conſideas, ſi tibi non datur Corinthum adire.

195. Tertio *ex parte* ſubjecti *ignorantia diſtribuitur in* vincibilem, *&* invincibilem: *& illa rurſus in* affectatam, *&* non affectatam; *quæ poſtrema vel eſt* craſſa, *vel* ſupina. *Expenditur hic prima diviſio.*

195. Juxta *tertium* adſpectum variæ extant diviſiones ignorantiæ. Primo enim ignorantia dividitur in *Vincibilem*, quam adhibito diligenti ſtudio ſive induſtria poteſt homo diſpellere: & *invincibilem*, quam nullius ſtudii, aut diligentiæ viribus removere poteſt. Ambas ſpecies ita deſcribimus, preſſe inhærendo ipſarum nomenclationi. Ceterum cum in moralibus verſemur, in quibus *ignorantiæ* vox non ſumitur negative, ſed privative; hoc eſt non pro mera *neſcientia* eorum, quæ promiſcue debent aut non debent ſciri; ſed pro defectu neceſſariæ notitiæ illorum, quæ ad vitæ noſtræ officia, & ad beatitudinem quoquo modo referuntur, juxta generalem illam Angelici definitionem (1. *q.* 101: *ar.* 1.) *ignorantia eſt privatio ſcientiæ, quæ debet haberi pro tempore illo*: idcirco in dignoſcenda, diſcernendaque ignorantia vincibili, atque invincibili non eſt habenda ratio ſolius *potentiæ*, vel *impotentiæ* ſciendi, ſed attendenda præterea *obligatio* comparandi ſcientiam, utrum ea adſit nec ne: ita quidem ut ea dumtaxat ignorantia reputetur *vincibilis*, quæ poteſt ac ſimul debet ſuperari; invincibilis vero, quæ vel non poteſt, vel non debet ſuperari. Hanc ob cauſſam, licet tres iſtæ diviſiones, ignorantiæ *vincibilis*, & *invincibilis*, *culpabilis*, & *inculpabilis*, *voluntariæ*, & *involuntariæ*, quas recenſent Scriptores aliqui, metaphyſica præciſione ſpectatæ inter ſe aliquatenus differant, in genere tamen moris pro una eademque habentur diviſione.

196. *Expenditur altera diviſio* affectatæ, *&* non affectatæ *ignorantiæ.*

196. Succedit altera diviſio, qua ignorantia *Vincibilis* diſſecatur in eam, quæ *affectata* dicitur, & in aliam quæ vocatur *non affectata*. Prior ex Seraphico (*Centil. par.* 1. *ſect.* 25) *eſt ex vero conſenſu*; poſterior *eſt ex negligentia & ignavia*. Hoc ut clarius evadat, exponenda iſtius diviſionis ratio, quam Angelicus (1. 2. *q.* 6. *ar.* 8. *q.* 76. *ar.* 3. *&* 4) repetit ex partitione voluntarii *directi*, & *indirecti*; quia nimirum (*ex n.* 195.) quæ revera *vincibilis* eſt ignorantia, eadem *voluntaria* & *culpabilis* a Moralibus reputari ſolet. *Ignorantia eſt voluntaria dupliciter*, ait priori loco, *ſecundum duos modos voluntarii ſupra poſitos*, directi ſcilicet & indirecti: *uno modo, quia actus voluntatis fertur in ignorantiam; ſicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excuſationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando, ſecundum illud* (*Jobi c.* 22.) *ſcientiam viarum tuarum nolumus: alio modo ignorantia voluntaria dicitur quaſi per negligentiam proveniens*, quod ſic explicat poſteriori loco: *cum aliquis propter laborem in ſtudio, vel propter alias occupationes negligit addiſcere id per quod a peccato retraheretur: vel cum aliquis vult bibere vinum immoderate, ex quo ſequitur eum inebriari, & diſcretione carere.* Paucis igitur, reſumit Seraphicus (*in* 2. *ſent. diſt.* 22. *ar.* 2. *q.* 2.) ignorantia affectata dicitur, *cum ad viam veritatis valentes pertingere, cupimus in tenebris ambulare*: non affectata vero, *cum ex quadam pigritia, & negligentia non curamus veritatem addiſcere.*

197. *Diviſio tertia ignorantiæ* craſſæ *&* ſupinæ *quonam ſenſu admittenda ſit, demonſtratur.*

197. Quamvis Seraphicus, & alii paſſim Theologi ignorantiam, quam ſimpliciter *non affectatam* nos vocavimus, exprimere ſoleant vocibus *craſſæ ſive ſupinæ ignorantiæ*, ſicque videantur quaſi ſynonima habere ejuſmodi vocabula; attamen ſub aliquo reſpectu poſſunt accipi pro duabus ſpeciebus infimis, quæ ſub genere *non affectatæ* continentur, ſi nempe reſpiciatur *modus* diverſus, quo licet ignorantiam vincibilem depellere. Ipſe namque Seraphicus (*Centil. par.* 1. *ſect.* 7.) eum modum perpendens ita ſcribit: *Vincibilis ignorantia, alia poteſt removeri cum magna difficultate, ut in valde*

be-

hebetibus: alia poteſt removeri cum facilitate, ut in ingenioſis. Igitur ignorantia erit dicenda *ſupina*, quando poteſt ea facillime ſuperari: *craſſa* vero ubi non ita facile vinci poteſt. Ceterum, quotieſcunque ignorantia non affectata comparatur & opponitur affectatæ, ut ſcilicet invicem diſcernantur homines, qui *ſtudioſe volunt neſcire*, ab aliis, qui *per negligentiam non volunt ſcire*, ut loquitur laudatus Angelicus; tunc citra religionem ullam licebit cuique non affectatam ignorantiam vocabulis ſeu *craſſæ* ſeu *ſupinæ* promiſcue deſignare; quia & craſſa & ſupina ad eos refertur, qui per negligentiam *non volunt ſcire*.

198. Tandem, præter diviſiones ignorantiæ, quas ex triplici diverſo adſpectu *objecti*, *actus*, *ſubjecti*, deſumptas hactenus recenſuimus, obſervanda hæc alia, quæ ſingulis illis accommodari poteſt: nimirum ignorantia vel *habitualis* eſt, vel *actualis*. Habitualis denotat neceſſariæ ſcientiæ defectum permanentem in homine inſtar habitus fixi; qualis eſt in pluribus plebeis ac ruſticis, qui cum cathechiſmos, conciones, aliaſve inſtructiones audire negligunt, aut ſtudioſe detrectant; unde ad ætatem virilem aut etiam ſenilem deveniunt ignorantes ea, quæ Dei ſunt, falſiſque præjudiciis detenti circa proprii ſtatus officia. Actualis vero importat carentiam illius dumtaxat conſiderationis ſeu circumſpectionis, quam homines habere debent, quoties quidpiam operantur; eaque poteſt occurrere etiam in doctis viris, qui licet intellectum habent habitibus ſcientificis exornatum, non idcirco tamen ab omni evagatione animi, incuria, torpore præcipitantia immunes ſunt. Poſteriorem iſtam vocat Angelicus Doctor (1. 2. *q.* 6. *ar.* 8.) *malæ electionis*, inquiens: *dicitur voluntaria ignorantia etiam hoc modo, cum aliquis actu non conſiderat, quod conſiderare poteſt, & debet: quæ eſt ignorantia malæ electionis, vel ex paſſione, vel ex habitu proveniens.* Talem fuiſſe ex. c. in Lamecho ſupponit Seraphicus, dum ſcribit (*Spec. animæ c.* 3.) *Lamech, qui putavit occidere feram, & occidit Cain, non excuſatur.* Proprie loquendo, & juxta præſentem Scriptorum moralium uſum, ſola habitualis dicitur ſimpliciter *ignorantia*; actualis autem vocatur *inadvertentia*, *inconſideratio*, *oblivio*.

198. *Ultima exhibetur diviſio ignorantiæ* habitualis, *&* actualis, *quæ eſt veluti tranſcendentalis.*

199. *Secundo*, quod ſpectat ad alterum ſupremum caput (*n.* 189.) eorum quæ de ignorantia poſſunt inveſtigari, nimirum an & quomodo voluntarium & involuntarium vel ipſa participet, vel in actiones ex ipſa prodeuntes refundat; apud catholicos Theologos nunc eſt indubitatum, *aliquam* ignorantiam, etſi *non omnem*, culpa vacare ſeu undique verſum, ſeu ex parte tantum. Primum tuentur contra Lutheranos, Bajanos, Janſeniſtas, alioſque Novatores, qui invincibilem etiam ignorantiam rerum ad morum honeſtatem, æternamque ſalutem attinentium judicant culpabilem, eo ſcilicet falſo principio ducti, quia quæ modo a nobis depelli nequit ignorantia, cenſetur olim fuiſſe voluntaria in Adamo (*n.* 128.) Hinc damnatæ ab Alex. VIII. hæ duæ propoſitiones ab illo venenato fonte effluentes. *Tametſi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in ſtatu naturæ lapſæ operantem ex ipſa non excuſat a peccato formali* (*ord.* 2.) *Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali* (*ord.* 19.) Alterum iidem Theologi ſuſtinent contra Pelagium, Cæleſtium, eorumque reliquias, qui prædictarum rerum ignorantiam quantumvis vincibilem arbitrabantur prorſus innoxiam, eo quod dempto peccato originali, quod ipſi negabant, ſecundum neceſſitatem magis, quam voluntatem eſſe videtur, quidquid ex ignorantia perpetratur. Utrumque extremum errorem elidunt paucula hæc D. Auguſtini (*l.* 3. *de lib. arb. c.* 18.) verba: *non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras; ſed quod negligis quærere, quod ignoras.*

199. *In hoc ſecundo capite examinandum, quidnam ignorantia præſtare poſſit circa voluntarium, & involuntarium. Quam ad rem ſtatim præmittitur doctrinæ communis de* inculpabili, *&* culpabili *ignorantia.*

200. Ejuſmodi communis doctrina de ignorantia partim inculpabili, partim culpabili ſubindicat, ignorantiam has habere partes circa voluntarium, ut illud pro varia ſui indole nunc perimat omnino, nunc extenuet, nunc intactum relinquat; quippe apud omnes pariter in confeſſo eſt, rationem *culpæ* in humanis actibus menſurandam ſecundum rationem *voluntarii*. Quare ut munus noſtrum hic expleamus, ſat erit declarare, quonam modo ignorantia vel ſit ipſa reatus vere culpabilis, vel reatum ejuſmodi in actiones humanas inducat: exinde enim velut a poſteriori, ut ajunt Logici, pronum erit colligere totum id, quod ignorantia efficere poteſt relate ad voluntarium. Ideo vero culpabilem reatum attribuimus ſeorſim tum ipſimet ignorantiæ, tum actionibus ex ea productis; quoniam ut Seraphicus notat (*Centil. par.* 2. *ſect.* 25.) *aliud eſt peccatum ex ignorantia, aliud peccatum ignorantiæ: peccatum ignorantiæ eſt omiſſio debitæ ſcientiæ; peccatum ex ignorantia eſt peccatum, quod committitur ignoranter.* Ceterum de reatu ſeu peccato ipſius ignorantiæ proprius erit locus loquendi in ſubſequenti tertio capite, ubi naturam moralem ignorantiæ perſcrutabimur, impræſentiarum inquiramus dumtaxat culpabilem reatum actionum, quæ committuntur ignoranter.

200. *Quia Doctores piſci ignorantiam expendentes nominant frequentius* culpam, *quam* voluntarium: *idcirco, prout vel ipſa, vel actiones ex ipſa factæ judicantur culpabiles vel non culpabiles, colligendum a poſteriori ipſam eſſe vel non eſſe impedimentum voluntarii.*

201. *Juxta communem Catholicorum principium non est censenda* culpabilis *ignorantia, nec* culpabiles *actiones ex illa productæ, nisi ex* negligentia *oriatur, sitque* vincibilis.

201. Porro in tali inquisitione illud inconcussi principii loco tenendum, quod juxta superiorem observationem nostram (n. 199.) Seraphicus inculcat (*spec. anim. c. 3.*) *nulla ignorantia potest habere rationem peccati, nisi ex negligentia oriatur, ut dicit Augustinus: non tibi deputatur ad culpam &c. Unde qui de salute sua diligens est, per ignorantiam damnari non potest; quia si in eo ignorantia esset, invincibilis esset, quæ excusat omnino: ignorantia igitur, quæ peccatum est*, adeoque actiones etiam culpabiles reddit, *ex negligentia oritur*. Hoc posito, jam compendiaria via de quavis ignorantiæ specie poterit quis judicare ac decernere, utrum culpabilis sit necne, & culpabiles itidem actiones ex ipsa prodeuntes. Videlicet unica cura erit pervidere an ignorantia ortum habuerit *ex negligentia*, seu an *vincibilis* fuerit, vel *invincibilis*. Etenim, cum ista ignorantiæ divisio eatenus dicatur desumi ex parte *subjecti* sive agentis (*n. 195.*) quatenus proxime respicit *voluntarietatem* ac moralitatem actionum ejus, palam est ipsam reliquas omnes ignorantiæ divisiones in se complecti, quantum ad præsens negotium attinet.

202. *Assignatur regula universalis, cujus ope dignosci potest, quænam ignorantia* voluntarium *tollat, immutet, aut relinquat in actionibus ignoranter factis,*

202. Hinc itaque gradum facimus ad stabiliendam, ejusdem negotii expediendi causa, hanc generalem regulam. Ignorantia seu juris seu facti, seu antecedens seu concomitans, seu cujusvis alterius speciei, ubi revera est *invincibilis*, reddit actiones absolute involuntarias, adeoque a culpa prorsus immunes. Contra vero, ubi ignorantia est *vincibilis*, tunc ea non impedit, quominus actiones censeantur absolute voluntariæ, & culpabiles: quamquam in hoc casu major vel minor possit esse culpa juxta varium ipsius ignorantiæ reatum; quæ fuit in causa cur actiones malæ sequerentur. Hujusmodi regula quoad ambas partes jamdiu ab Angelico Doctore fuit consignata, ac deinceps communi Moralium Scriptorum calculo firmata; sic enim ait (*1. 2. q. 76. ar. 3.*) *Ignorantia, quæ non est causa actus peccati, quia non causat involuntarium, non excusat a peccato ... Sed ignorantia, quæ est causa actus, quia causat involuntarium, de se habet, quod excusat a peccato. .. Quod ignorantia aliquando non totaliter excuset a peccato, potest contingere ex parte ipsius ignorantiæ, quia scilicet ipsa ignorantia est voluntaria vel directe, vel indirecte*, adeoque quia est ignorantia vincibilis. *Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*. Apud Seraphicum quoque (*in 2. sent. dist. 40. dub. 3 & in 4. sent. dist. 16. par. 2. ar. 2. q. 1.*) similia reperies.

203. *Ad majus lumen, & robur statutæ Regulæ communis, explicatur, quomodo actio* necessario *facta, ob defectum* liberi *dicatur quidem* inculpata, *sed non* involuntaria: *actio vero* ignoranter *facta, ob defectum* cognitionis *adeoque* voluntarii *possit vocari &* inculpata, *&* involuntaria *absolute.*

203. At (opponet fortasse aliquis) si ignorantia invincibilis facit actionem *involuntariam*, & a culpa immunem, ergo actiones omnes ex *necessitate* absoluta productæ, quæ pariter culpa vacant, dicendæ erunt *involuntariæ* simpliciter: hoc autem plane absurdum, cum possit voluntarie, immo lubentissime fieri etiam quod necessario fit, ut liquet de amore, quo nos hic beatitudinem aut bonum in genere amamus, & Sancti in cælis Deum diligunt. Nec præstabilitam generalem regulam, nec dictiones in ea positas, ullatenus variare mihi fas est; quandoquidem, ut jam ostensum, meæ non sunt, sed Magistrorum omni exceptione majorum, atque communem in Moralium scholis assensum obtinent: quo quidem nihil validius testè Aristotele (*lib 10. Ethic. cap. 6.*) *potentissimum probationis genus vocatur, confessum omnibus testimonio posse probare*. Itaque meum dumtaxat erit, communem doctrinam a proposita difficultate liberare tali pacto. *Necessitas* absoluta agendi in se spectata tollit ab actu *culpam*, quia cum electioni ac determinationi propriæ agentis locum non relinquat, *libertatis* usum impedit, qui ad peccandum requiritur: non tollit vero *voluntarium*, quia neutrum eorum, quæ voluntarium conflant, nempe intellectualem cognitionem, aut intimam voluntatis inclinationem, destruit. Sed *ignorantia*, cum sit cognitionis privatio, directe eliminat unum, sine quo voluntarium nec esse nec concipi potest, ut centies jam dictum est: igitur actum ignoranter factum reddit *involuntarium*, adeoque a culpa immunem.

204. *Proferuntur ex D. Bonavarii particulares canones extendentes, quænam singillatim species ignorantiæ reducendæ sint ad* invincibilem,

204. Assignata regula generali, quamvis optima ac verissima, contenti non sumus: ad uberiorem clarioremque notitiam placet e vestigio referre plures distinctas assertiones Seraphici Doctoris, quæ sunt veluti particulares canones respicientes unamquamque speciem ignorantiæ expressam in tot divisionibus (*n. 189. & seq.*) jam delineatis. Prima igitur sit (*Centil. part. 1. sect. 7.*) *ignorantia negationis excusat a toto: ignorantia privationis excusat a parte, non a toto: ignorantia pravæ dispositionis accusat in toto, quia perversam sequitur voluntatem*. Secunda (*ibid. sect. 25.*) *ignorantia facti duplex, aut adhibita debita diligentia, & hoc excusat a toto: aut non adhibita debita diligentia,*

& hoc excusat a tanto, & non a toto. Tertia (*Spec. anim. cap.* 3.) *circa ignorantiam Juris naturalis nullus excusatur, quin peccet, faciendo contra legem naturalem, Jus naturale appellat illud, ad cujus cognitionem potest homo per naturalia attingere; qui tale quid ignorat, hoc ei ex negligentia contingit.* vel vincibilem *ignorantiam; ad eoque quidnam præstent circa* voluntarium.

205. Quarta (*ibid. in spec. anim.*) *Circa ignorantiam Juris Divini, scilicet mandatorum Decalogi, & articulorum Fidei, hæc ignorantia est mortalis; quia in potestate cujuslibet est hoc scire, & a lege naturali derivatur.* Quinta (*Cent. cit. sect.* 7.) *Ignorantia Legis, Prophetarum, Evangelii, & Doctrinæ Apostolicæ, accusat sicut de magno, & mortali delicto Prælatos, maxime Episcopos & Metropolitanos, qui tenentur de Fide, & spe reddere rationem. Accusat sicut de veniali Clericos simplices & illiteratos, qui cum potuissent discere, noluerunt. Laicos vero in nullo accusat, quia ad ipsos non pertinet; dummodo non contemnant.* Quisquis postremam hanc partem regulæ cum prima ejusdem parte, & cum quarta superiore regula conferet, non poterit suspicari, Seraphicum exemisse laicos homines ab omni obligatione cognoscendæ Divinæ Legis. Distingue *simplicem* rerum divinarum notitiam laicis necessariam a cognitione *æthiologica* Ecclesiasticorum, ex quorum ore Populus legem requirere solet; & conciliabis prædictas regulas. Non quævis promiscue cognitio proprie scientia reputatur; ex Isidoro enim Pelusiota (*epist.* 430. *ad Ophelium*) *hoc vere est scire, rem cum & propter causas scire.* 205. *Sequuntur iidem canones de ignorantia.*

206. Sexta (*ibidem in spec. anim.*) *Circa ignorantiam juris positivi*, nempe humani, *quilibet illa, quæ pertinent ad officium suum, & de jure positivo sunt præceptoria, scire tenetur; & talium ignorantia est mortalis.* Septima (*Centil. cit. sect.* 7.) *si est ignorantia legum, & decretorum*, puta civilium, *solos Judices accusat. Si est ignorantia juris continentis morales constitutiones Ecclesiasticas, ad discernenda peccata, accusat Sacerdotes, & Confessores.* Octava (*Centil. sect.* 7. *&* 25.) *Ignorantia crassa seu supina non excusat a toto, sed a tanto: sed etsi aliquo modo excusat, non tamen sic excusat, quin æterno igne ardeat, sicut dicit Augustinus.* Nona (*ibidem in Centil.*) *Ignorantia affectata accusat potius, quam excusat: seu ex una parte excusat, & ex alia magis aggravat:* quod sic explicat Richardus de Mediavilla (*in* 2. *Sent. dist.* 22. *ar.* 2. *qu.* 3.) *Affectata ignorantia peccatum non tollit, nec excusat in aliquo, omnibus pensatis; quia si excusat, in quantum est ignorantia, tamen aggravat in quantum est voluntaria: ex magna enim intensione voluntatis ad peccandum provenit, quod homo velit ignorare, ut liberius peccet, cum omnes homines naturaliter scire desiderent.* Decima (*Centil. sect.* 7.) *Ignorantia vincibilis, quæ potest removeri cum magna difficultate, excusat a tanto, sed non a toto: quæ autem potest removeri cum facilitate, non excusat.* 206 *Prædicti canones de ignorantia desinunt,*

207. Ex dictis satis evidens, singulas ignorantiæ species revocandas ad *vincibilem*, & *invincibilem*, ubi agitur de exploranda moralitate, & imputabilitate actionum ignoranter factarum. Porro plurimi morales Theologi ætatis recentioris ad utramque hanc ignorantiæ speciem discernendam criterium istud assignare solent. Quoties in illis circumstantiis in quibus homo operatur, nulla ratio, nullum dubium, nullus scrupulus occurrit de præcepto legis; tunc ignorantia est inculpabilis, cum in ea hypothesi vinci nequeat: ubi vero animo agentis sese obtulit aliqua ratio vel dubium vel scrupulus; tunc est culpabilis, quia vinci potuit; tenebatur quippe agens in eo casu sufficientem adhibere diligentiam secundam prudentiam, & circumstantias ad perscrutandam illam rationem legis. Verum ejusmodi regula, utut verissima quoad secundam partem de *culpabili* ignorantia, in prima tamen parte de *inculpabili* non videtur adæquata, ac tuta satis. Nam inculpabilem & invincibilem asseverare ignorantiam aliquam, *præcise* quia homo ignoranter operans nullam in seipso experitur cogitationem seu dubitationem de lege vetante illam operationem, atque de periculo peccandi, id minime cohæret cum genuina notione talis, ignoratiæ, & cum doctrina Angelici, Seraphici, aliorumque sanioris Ethices Magistrorum. Hi enim ad ignorantiam vere invincibilem maxime requirunt, quod sit omnino involuntaria, & non sit introducta per præambulam culpam seu negligentiæ in adpiscendis rebus necessariis, seu actionum, quæ cognitioni ac discretioni ad operandum necessariæ impedimento sunt. Ex quo sequitur, ignorantiam in ea regula indicatam, non *absolute*, sed *aliquatenus*, tantum invincibilem seu inculpabilem vocari posse; cum evenire queat, ut permulti in studiis desidiosi, aut ebriosi, nulla pulsentur suspicione peccandi, dum quidpiam agunt revera prohibitum a legibus, quas ignorant. 207. *Ad idem revocatur regula generalis, quæ Moralistæ plurimi monent distinguendam ignorantiam* invincibilem, *ac* vincibilem.

208. Ta-

208. *Afferuntur testimonia perspicua Angelici, & Seraphici, quibus corrigere licet prædictam regulam apud multos Scriptores pervagatam.*

208. Talem esse utriusque præsertim Doctoris prælaudati persuasionem ostendunt plures textus sparsim in hac tractatione de ignorantia (n. 189. *& seq.*) ac præterea in declaratione voluntarii indirecti seu interpretativi (*n.* 141. *&* 146) a nobis jam producti; quibus hi sequentes addi possunt. Angelicus (1 2. *q.* 76. *ar.* 3.) *Cum aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur, talis negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam indirecte, & peccatum; dummodo sit eorum, quæ quis scire tenetur, & potest; & ideo talis ignorantia non totaliter excusat a peccato. Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.* Seraphicus (*Centil. par.* 1. *sect.* 25.) *Ignorantia juris invincibilis potest esse duplex, aut enim est introducta per præambulam culpam, aut præter omnem culpam. Si præter omnem culpam, aut simpliciter privat cognitione juris, sicut in infantibus & furiosis, qui omnino carent usu rationis: & hæc excusat a toto: aut non tollit omnino usum rationis, sed semiplenum: & tunc non excusat a toto, sed a tanto: sicut in his, qui non plene sunt furiosi, sed habent aliquo modo aliqua intervalla lucida, & in pueris, qui sunt aliquo modo capaces præcepti, licet non plene. Si autem ignorantia est introducta per præambulam culpam, sicut in ebrio, & furioso, quorum uterque præcipitavit se in hoc per culpam suam, sic non excusat a toto.* Et (*in* 2. *Sent. dist.* 22. *ar.* 1. *q.* 2.) *privatio cognitionis ad salutem necessariæ dupliciter potest esse: aut ita quod est in nobis, sed non a nobis; & hoc modo culpa non est, sed magis pœna; & cum non simus ejus principium, in ipsa nec meremur, nec demeremur: aut ita quod est in nobis, & a nobis, & sic culpa est: hoc autem tripliciter potest esse: aut quia ex quadam pigritia & negligentia non curamus veritatem addiscere &c.*

209. *Ad tuto dignoscendam ac discernendam ignorantiam* vere invincibilem, *&* vincibilem *substituitur alia regula ex doctrina utriusque Magistri expressa.*

209. Quæ cum ita sint, præstabit potius hanc aliam generalem regulam, in hujusmodi testimoniis contentam rectissimamque, eum in finem attendere. Quotiescunque aliquis ad sciendum ea, quæ tum ad proprium statum ac munus generatim pertinent, tum ad particulares operationes producendas spectant, præmisit diligentiam moralem, quam nempe adhibere solent in similibus probi & prudentes viri: ac præterea actioni proximus nullo pulsatur dubio vel de jure, vel de facto, vel de circumstantia aliqua, quam ignorat; aut si tale dubium passus est, pari diligentia quæsivit, ut certior fieret, neque tamen notitiam adsecutus est: tunc sane ipsius ignorantia erit in foro conscientiæ vere invincibilis & inculpata, etsi interdum non admittatur ut talis in externo judiciali foro, ubi ex allegatis & probatis procedere moris est. Contra vero ignorantia erit aliquo modo reputanda vincibilis & culpabilis, etiam in foro Sacramentali, si quis vel non omnem ordinariam seu moralem diligentiam ad discenda scitu necessaria præmiserit; vel agendo deinceps, contrariam cogitationem de honestate suæ actionis persenserit, & nihilominus studium, aut industriam suam non restaurave-rit ad explorandam veritatem. Sic ex. ca. Henricus Gandavensius (*quodl.* 12. *q.* 25.) censet fuisse prioris generis ignorantiam Jacob, *qui credens sibi suppositam fuisse Rachelem, cognovit Liam, priusquam consensit cum ipsa in matrimonium:* posterioris vero generis ignorantiam Achimelech, *qui revera peccasset, si cognovisset Saram, etiam ipsa accepta in uxorem, quia non sufficienter inquisivit, an fuisset uxor Abraham.*

110 *In isto capite* tertio *moralis natura, & effectus ignorantiæ evolvuntur; quam ad rem hic præmonetur, ignorantiam habere posse triplicem diversam rationem tum* peccati, *tum* pœnæ, *tum* causæ *peccati.*

210. Nunc ad materiam *tertii* capitis (*n.* 188.) accedamus, proprius inspecturi, quænam sit in genere moris *natura* ignorantiæ, quive præterea *effectus* ab ipsa dimanent. Ignorantia, ut ita dicam, monstrum est triforme; nam & pœna peccati, & causa peccati, & peccatum simul esse potest, quemadmodum observavit S. August. (*lib.* 5. *contr. Jul. c.* 3.) de sensuali concupiscentia. Sicut enim *carnis concupiscentia, adversus quam concupiscit bonus spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis,* non præcavente scilicet aut impediente voluntate, cum posset (*n.* 129. *&* 134.) *& pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis; & causa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis:* pari modo ignorantia 1. *pœna* est, quatenus provenit ex originaria culpa, juxta illud Augustini, *inflicta est nobis ignorantia rerum agendarum:* iterum quatenus ad nostra actualia crimina consequitur, ex eodem Augustino, *spargit Deus pœnales cæcitates super illicitas cupiditates.* 2. Est *causa;* ut illa, quæ comparata ad actum voluntatis, dicitur *antecedens*, & simul *consequens* respectu ipsius voluntatis (*n.* 193.) qualis fuit in Deicidis, qui, si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent, teste Apostolo. 3. Est *culpa* vere proprieque dicta, quæ a Deo imputatur, & pro qua venia deprecanda, exemplo Psalmistæ, *Ignorantias meas ne memineris Domine.*

211. In primis, quomodo ipsa ignorantia in se possit esse proprie dicta culpa & peccatum, sic demonstratur. Ex S.Bonav.& Richardo de Mediavilla (*in sent.dist.22.ar.2.q.2.*) duo conspirant ad ignorantiam culpabilem; unum, quod est quasi *materiale* peccati, nempe privatio scientiæ necessariæ in intellectu; alterum, deordinatio in voluntate detrectante, seu negligente eamdem scientiam, estque veluti *formale* peccati. *Ignorantia, quæ opponitur cognitioni virtutis, ad quam tenemur* (inquit Seraphicus) *non tantum respicit intellectum, sed etiam affectum: unde non tantum dicit scientiæ carentiam, sed etiam voluntatis incuriam ad scientiam percipiendam.* Porro ex Richardo *ratio culpabilitatis ignorantiæ penes voluntatem consistit*: quatenus, si vincibilis ignorantia est affectata, *est per voluntatis commissionem, dum homo vult ignorare ea, quæ scire tenetur, pro tempore quo scire tenetur*; vel si est crassa, aut supina, *est per voluntatis omissionem, dum homo ex quadam negligentia omittit procurare notitiam eorum, quæ scire tenetur.* Nihilominus culpabilis inhonestas ignorantiæ non in hac solum deordinatione voluntatis sita est, sed etiam in privatione scientiæ afficiente intellectum, quatenus voluntati subsit tamquam caussæ; eo ferme pacto, quo in genere cujusvis peccati consummati actus exterior & interior, imperatus, & imperans, simul sunt unicum peccatum.

211. *Modus declaratur, quo contingit ignorantiam, quæ dicitur vincibilis,* peccati *rationem induere.*

212. Quoties igitur aliquis vincibili ignorantia detentus quidpiam subinde perpetrat contra justitiam, caritatem, vel quamlibet aliam virtutem; consequens est dicere, peccata hujusmodi esse prorsus distincta a prævio ignorantiæ peccato. Idque sentiendum, non modo dum ignorantia versatur circa ea, quorum scientia speciali præcepto exigitur ratione sui, quemadmodum sunt mysteria Religionis Christianæ; sed etiam dum ad alia refertur quorum cognitio requiritur in ordine ad opus, ut sunt Divina, & Ecclesiastica mandata: etsi hoc intercedat discrimen, quod peccatum ignorantiæ pure *credibilium* sit distinctum tum numero tum specie ab illo, quod committitur vel faciendo vel negligendo aliquid circa ipsa credibilia: peccatum vero ignorantiæ *operabilium* sit quidem aliud numero, sed tamen ejusdem speciei cum illis peccatis, quæ fiunt circa praxin rerum ignoratarum. Quare ex. ca. sicut graviter peccat non solum, qui dissentit Fidei, vel tempore debito non elicit actum Fidei, sed etiam qui culpabiliter negligit addiscere mysteria Fidei: ita prorsus reus est gravis peccati non ille tantum qui proximum bonis spoliat, decimas non solvit, jejunia non servat; sed etiam qui neglexit comparare sibi notitiam Divinorum aut Ecclesiasticorum præceptorum, ob quorum ignorationem in illa crimina prolabitur.

212. *Ubi culpabilis ignorantia nos detinet, si quæ postea fiunt peccata ratione illius, ea sunt diversa saltem numero a peccato ipsius ignorantiæ, sive hæc sit credibilium sive operabilium.*

213. Multa sunt, quæ sententiam hanc solide confirmant. In primis Divinæ Literæ loquendo de scientia *operabilium*, eam per se spectatam inculcant, ac similiter damnant inscitiam eidem oppositam. Ecclesiast. (*c.17.*) *cognosce justitias, & judicia Dei.* Osee (*c.4.*) *quia tu scientiam repulisti, repellam te.* (1.Corinth.c.14.) *si quis ignorat, ignorabitur*: quæ omnia referenda esse ad sola credibilia nemo evincet. Dein ipsa per se ignorantia operabilium opponitur virtuti speciali, quæ *Studiositas* vocatur, & ab Angelico inter partes potentiales Temperantiæ recensetur: adeoque independenter ab operibus malis ex ipsa ortis speciale peccatum est. Tandem ita sentire illustriores Magistri antiquæ Scholæ. S. Thomas (*q 3.de malo ar. 7.*) *Manifestum est, quod qui negligit habere, vel facere id quod tenetur habere, vel facere, peccat peccato omissionis: unde propter negligentiam ignorantia eorum, quæ aliquis scire tenetur, est peccatum.* S. Bonaventura (*Centil.par.1.sect.24.*) *nota, quod aliud est peccatum ex ignorantia, aliud peccatum ignorantiæ.* Richardus (*in 2.Sent. dist.22.ar.2.qu. 2.*) *non tantummodo velle actum, qui est peccatum, vel carentiam actus, quæ est peccatum, culpa est; sed etiam velle actum vel carentiam actus ordinantis ad culpam: ignorantia autem necessariorum ad salutem ita ordinat ad culpam, quod cum tali ignorantia in eligendo recte dirigi non potest homo.* Igitur ignorantia indefinite seu credibilium, seu operabilium, est speciale peccatum diversum a subsequenti peccato operis.

213. *Afferuntur varia argumenta quibus ostenditur ignorantiam rerum* operabilium *esse per se proprie dictum peccatum.*

214. Nec opponas, scientiam operabilium nobis præceptam esse, non absolute & ratione sui, sed in ordine ad ipsa operabilia: adeoque eorum ignorantiam non evadere culpabilem, & animæ perniciosam, priusquam fiant ignoranter mala opera: itidem absurdum esse hominem, quamdiu in ignorantia versatur, continue peccare. Nam prior objectio, si quid probat, hoc dumtaxat evincit; scilicet ignorantiam, & transgressionem alicujus præcepti respicientis operabilia, quæ evenit ratione ignorantiæ, invicem convenire in eadem specie peccati (quod jam fassi sumus *n.* 212.) minime vero gnorantiam, & transgressionem subsequentem conflare unicum nu-

214. *Proponitur simulque dissolvitur duplex objectio adversus superiorem sententiam.*

mero peccatum. Posterior autem oppositio absurdum comminiscitur, quod nequaquam complectitur statuta a nobis sententia, si rite percipiatur. Quippe, ut ait Seraphicus (*in 2. Sent. dist. 22. ar. 2. q. 3.*) *Ignorans ignorando non peccat, nisi in illo instanti & tempore, in quo tenetur noscere vel addiscere, quod ignorat; ideo quamvis semper dicatur ignorare, non tamen semper dicitur peccare*: rationem suppeditat evidentem Angelicus (*1. 2. q. 76. ar. 2.*) *quia sicut in aliis peccatis omissionis solo illo tempore homo actu peccat, pro quo præceptum affirmativum obligat; ita est etiam de peccato ignorantiæ; non enim continuo ignorans actu peccat, sed solum quando est tempus acquirendi scientiam, quam habere tenetur*: ex. ca. quando quis publicum judicis, advocati, tabellionis, medici, confessarii munus capessit, atque obire aggreditur, destitutus necessaria scientia: a quo tempore tamdiu semper tenetur reatu culpabilis ignorantiæ, quamdiu sincera pœnitentia illum non expungit.

215. *Nunc agitur de ignorantiæ effectu, qui bifariam considerari potest respectu scilicet* voluntarietatis, *&* imputabilitatis actionum.

215. Cum ignorantiæ *natura* secundum genus moris spectata jam in propatulo sit, restat ut ejusdem *effectus* perpendamus. Universim loquendo duplicem distinguere licet ignorantiæ effectum relate ad actiones ex ea procedentes: unus immediatus, qui *physicus* dici potest; alter mediatus, qui *moralis* appellandus: ille respicit *voluntarietatem* actionum, quam ignorantia juxta varias species inspecta potest aut penitus tollere aut solum minuere, aut etiam aliquo modo augere: iste concernit *imputabilitatem* actionum ad culpam, & pœnam, atque ex illo consequitur necessario. Satis explanatum in priore parte hujus tertii capitis (*n. 200. & seq.*) quomodo actiones ob ignorantiam voluntariæ vel involuntariæ, subindeque etiam culpabiles vel inculpabiles judicandæ sint. Quare reliquum dumtaxat est, ut examinemus deinceps, quanam ratione pœnæ evadant obnoxiæ, quotiescunque constat, ipsas ignoranter peractas fuisse.

216. *Assignantur causæ, ob quas impræsentiarum verba fient de imputabilitate dumtaxat ad pœnam, eamque sola lege humana constitutam.*

216. Causa vero, quæ in expendendo morali effectu ignorantiæ facit nos differere de sola *pœna*, nulla facta mentione *præmii*, hæc est; quia tametsi necessaria illatione deducatur, actiones in quas ignorantia influit, culpabiles esse aut inculpabiles, prout ab agente prodierunt voluntarie aut involuntarie; evidens tamen certumque nobis non est, exinde præterea consequi, ut iisdem debeatur supplicium, aut præmium. Nam omnes quidem Theologi fatentur, ignorantiam, quæ involuntarium absolute inducit, simulque inculpabilis est, veniam & excusationem parare actionibus ex ipsa factis: at plures detrectant pronunciare, illas etiam præmio dignas esse, quoniam in Tractatu Morali de Regula proxima agendi propugnant, operantem ex conscientia erronea invincibiliter, esto non peccet, proprie tamen non operari *honeste*, ac *meritorie*, & ab his non videtur dissentire Seraphicus (*n. 207. in fine*). Immo si de pœnis fiat sermo, quæ sunt humana lege statutæ, in sententia plurium Theologiæ ac Juris peritorum contingere potest, ut ab hisce pœnis immunes existat actio illius hominis, qui ex ignorantia voluntaria ac vere culpabili operatus est contra legem, ignorans tamen invincibiliter pœnam in lege taxatam.

217. *Lex humana Ecclesiastica spectari potest triplici modo, ut* moralis, pœnalis, irritans.

217. Has ob causas præsens sermo noster erit de *pœnis* dumtaxat, ac de solis illis quæ jure *positivo Ecclesiastico* sancitæ sunt: sicque ex eo aliquid luminis accedet particularibus quæstionibus, quas Doctores movere solent circa Censuras, Irregularitates, Reservationes casuum, & alia hujus generis: juxta hunc scopum nostrum duo sunt hic prænotanda; unum circa leges, alterum circa pœnas. In primis Ecclesiasticæ legis varia sunt officia: nam vel mores dirigit, obligando in conscientia ad quidpiam agendum, omittendum, & sub hoc aspectu vocatur *moralis*; vel pœnam aliquam sive temporalem sive spiritualem, in foro externo a transgressoribus luendam determinat; & ita dicitur *pœnalis*: vel actus quosdam seu ad externum forum, seu ad internum conscientiæ tribunal spectantes privat morali valore ac fructu, sicque *irritans* vocatur. Ad pœnales leges referri possunt censuræ, reservationes casuum ad irritantes, irregularitates partim ad pœnales, partim ad irritantes.

218. Pœna *accipitur proprie, & improprie; & valde usitata apud Auctores divisione distribuitur in* ordinariam, *&* extraordinariam.

218. Deinde *pœna* duplicis generis esse potest. Etenim vel stricte sumitur pro incommodo per actum justitiæ vindicativæ inflicto ad aliquam culpam mulctandam; quo sensu dicitur in Jure (*l. aliud, de verb. sign.*) *pœna est noxæ indicta*, atque ab Augustino (*l. 2. de Retr. c. 9.*) *pœna, si justa est, peccati pœna est, & supplicium vocatur*: vel accipitur late pro onere impositio, etiam citra peccatum, ob justam publicam præsertim causam: quo respicit regula 23. Juris in 6. *sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus*, ut dum quis ex dispositione canonici juris deponitur ab Ecclesiastico beneficio, ad quod fuit promotus per simoniam ab altero commissam in ejus favorem, tametsi inscius fuerit ejusdem simoniæ. Porro pœnæ proprie sumptæ hæc præ reliquis est notanda

divi-

divisio, qua dicitur vel *ordinaria*, vel *extraordinaria* in isto sensu; quatenus ordinaria designat pœnam convenientem, & proportionatam naturæ delicti, quæ legibus, aut communi prudentia Judicum determinata est; extraordinaria vero significat pœnam auctam ultra naturam delicti in se spectatam, propter aliquas peculiares circumstantias, quæ ad illud concurrunt: prior pœna solet etiam vocari *moderata*, & posterior *exorbitans*.

219. His in antecessum positis, quidnam ignorantia præstare possit, ubi de violatione legum *pœnalium* agitur, patefaciemus sequentibus Thesibus. *Prima*, ignorantia invincibilis pœnæ tantummodo non excusat a peccato, seu a formali transgressione legis; quoniam non tollit, uti nunc supponitur, voluntarium & liberum ab actu, quo lex infringitur. *Secunda*, ignorantia sive Juris, sive Facti, quotiescumque a culpa penitus excusat, eximit quoque a pœna; siquidem pœna stricto sensu est culpæ vindicta, & peccati supplicium. *Tertia*, ignorantia non undequaque invincibilis, ubi a gravi culpa excusat, etiam a gravi pœna liberat, ob eamdem rationem: quatenus vero est ignorantia vincibilis seu culpabilis venialiter, pœnam aufert vel non aufert, prout hæc est proportionata vel non proportionata illi peccato veniali. *Quarta*, ignorantia graviter culpabilis non liberat a pœna *ordinaria* & moderata, sive transgressor legis ignoraverit legem simul & pœnam, sive solam pœnam: quippe pœna hujusmodi voluntate suprema legislatoris est adnexa culpæ, simulque supponitur attemperata naturæ illius.

219. *Ignorantia hominis contra leges pœnales agentis modo eximit, modo non eximit ipsum a pœna subeunda. Id per quasdam generales theses his declaratur.*

220. *Quinta*, ignorantia consequens, & graviter etiam culpabilis excusat a pœna, quotiescunque lex non absolute delicto pœnam intentet, sed supposito *dolo*, vel *scientia*, vel *ausu temerario* delinquentis; & aliunde nihil horum occurrat in eo, qui tali ignorantia affectus legem transgreditur. Nam leges ex trito Jurisperitorum dicto non operantur ultra verba, quæ continent, maxime ubi de *pœnalibus* agitur, quæ sunt strictæ interpretationis. *Sexta*, ignorantia consequens affectata, seu ex industria quæsita ac retenta ad liberius peccandum, non excusat a pœna, etiam in casu, quod lex sit concepta sub præfatis formulis *scientiæ* vel *ausus temerarii*. Siquidem ejusmodi ignorantia in jure æquiparatur scientiæ, uti expresse indicat Clemens IV. (*c. eos qui Tit. de Temp. Ord. in 6.*) dicens: *Eos, qui Clericos paræciæ alienæ, absque superioris ordinandorum licentia, scienter seu affectata ignorantia præsumpserit ordinare, per annum a collatione ordinum decernimus esse suspensos*. Tum quia illæ formulæ solent apponi in legibus ad eos perstringendos, qui volunt *directa*, seu *formali* voluntate ipsarum legum transgressionem: porro operantes ex ignorantia affectata plane directa voluntate peccatum velle dicendi sunt; quippe ex Angelico (*1. 2. q. 76. ar. 4.*) *Ex intentione voluntatis ad peccandum provenit, quod aliquis vult subire ignorantiæ damnum propter libertatem peccandi.*

220. *Sequuntur reliquæ theses, quæ conducunt ad plenam intelligentiam doctrinæ de vario ignorantiæ effectu.*

221. *Septima*, ignorantia prorsus inculpata & invincibilis etiam solius pœnæ statutæ humana lege pœnali excusat ab eadem pœna gemino in casu; quando videlicet pœna, vel est extraordinaria & exorbitans, vel propter contumaciam delinquentis imposita est, & ideo medicinalis sub hoc respectu vocatur. Non hoc constat ex unanimi & certa Doctorum sententia, sed dumtaxat nititur valde verosimili opinioni Panormitani, Hostiensis, Joannis Andreæ, Felini, Gonzalez, Soti, Suarezii, ac præsertim Navarri (*in Manual. Conf. c. 23. n. 47. & c. 27. n. 274. atque in c. 2. de Constit.*) qui ea in re sibi suffragantes memorat, præter alios Summistas, S. Antoninum, & B. Angelum a Clavasio. Porro hanc illi rationem præcipue afferunt pro *secundo* casu. Non potest præsumi in delinquente contumacia adversus legem & potestatem Legislatoris, quæ dicitur *coercitiva* per pœnas, nisi delinquens fuerit aliquo modo præmonitus de tali pœna a legislatore imposita: atqui præmonitio hujusmodi nequit supponi relate ad illum, qui legem dum violat, scit equidem actionem suam esse malam, ac lege humana vel etiam divina prohibitam, sed tamen insuperabili ignorantia nescit eam gravem pœnam esse adjectam ab humano legislatore: igitur contumax transgressor legis non est, adeoque a pœna videtur omnino immunis.

221. *Ponitur ultima thesis, quæ apud Doctores haud parum quidem controversa est, sed tamen plurium, præsertim Canonistarum gravissimorum calculo munitur.*

222. Pro *primo* casu sic ratiocinatur Navarrus (*cit. c. 27. Manual.*) *Licet non requiratur consensus delinquentis in pœnam, ut obligetur ad eam, quia obligatio non nititur ejus consensu, sed potestate legislatoris imponentis eam; requiritur tamen consensus in causam, ob quam imponitur, ut dixit S. Thomas: & ut quis dicatur consentire in causam alicujus, non sufficit quod consentiat in eo, quod est causa; sed requiritur quod sciat aut scire debeat, id esse causam; & qui scit, aliquid esse malum, & ignorat pœnam ob id impositam, scit quidem id quod est causa illius, non tamen causam illius. Nec ex eo*

222. *Assignatur ex Navarro ratio discriminis inter superiores duas theses, quartam & septimam.*

sequitur, quod mulier, rusticus, & alii, qui probabiliter pœnas legum ignorant, in nullas earum incidant; responderi enim potest, negando sequelam, quoad pœnam ordinariam, & mediocrem proportionatam delicto, secundum naturam ejus statutam, vel prudentia communi imponendam; quam quilibet discretus paullo plus minus prævidere potest, saltem hallucinando per legem naturalem dictantem, delicta mediocriter punienda: concedendo vero sequelam quoad pœnam extraordinariam, exorbitantem, & auctam ultra naturam delicti nude consideratam, propter frequentiam, vel alias circumstantias personæ, temporis, loci; quia delinquens nescit, nec scire debet, illum malum esse causam illius pœnæ, & sola ratio naturalis non pertingit ad illam. Addit vero (*cit. c.23.*) *Quod maxime procedit in foro conscientiæ; quo multos pios quis consolari potest, maxime in materia censurarum, & irregularitatum.* Legatur etiam Can. 2. *Proposuisti* (*dist.82. in 1. par. Decreti*) qui ad eamdem sententiam confirmandam solet allegari.

223. *Usus notatur, quem habere possint superiores theses in particularibus disputationibus de censuris, irregularitatibus, & irritationibus actuum.*

223. Quæ hactenus, juxta sententias Doctorum partim omnino communes exploratasque, partim verosimiliores judicio nostro, propositæ fuerunt generales regulæ circa pœnas legum humanarum, & ignorantiam transgredientium ejusmodi leges, plenum usum habere poterunt in materia *Censurarum* Ecclesiasticarum, quas constat universim esse veri nominis pœnas, non qualescumque quidem, sed *medicinales* uti ajunt. Valebunt quoque in materia *Irregularitatum*, saltem quæ *ex delicto* dicuntur, quippe etsi irregularitates omnes ab Ecclesia sint constitutæ primario ad tuendum honorem Sacri Ministerii Altaris; secundario tamen illæ, quæ sunt ex crimine aliquo canonico, feruntur per modum pœnæ vindicativæ; quatenus, quisquis in simile crimen voluntarie prolabitur, ob illud indignus judicatur sacro ministerio, & ab Altari arcetur. Immo & pro materia *Legum irritantium* inservient, quotiescumque actuum irritatio fuerit imposita *in pœnam* alicujus delicti, quod legislator deprehendit non posse alia via efficaciter impediri; vel removeri a subjecta sibi communitate.

224. *Neque irregularitas ex defectu, neque irritatio actuum* non pœnalis, *impediri possunt ulla ignorantiæ specie.*

224. Ceterum, ubi agitur de aliis irregularitatibus, quæ dicuntur ex mero *defectu*, concordant Doctores nullam ignorantiæ speciem, etiamsi invincibilis sit, excusare ab hujusmodi irregularitate; quia, cum ipsa sit purum putumque impedimentum, hominem ita deformans, ut videatur indecens illum deputare Sacris Functionibus, posito semel tali impedimento mox contrahitur, etiam citra ullam cognitionem, aut ullum reatum culpabilem. Sic ex. ca. si quis in uxorem duceret feminam, quam ab alio prius vitiatam fuisse omnino ignorat, foret hic nihilominus irregularis ob defectum significationis Sacramenti, hoc est *bigamiam interpretativam*. Similiter, ubi leges irritantes certas quasdam conditiones ad valorem actuum præscribunt ex fine boni communis, non causa mulctandi aliquod delictum, uti sunt ex. ca. parochiale beneficium, aut specialis Episcopi approbatio ad Sacramentales Confessiones rite excipiendas, numerus septenarius testium ad sollemne testamentum; certum est apud Doctores, ejusmodi leges suum sortiri effectum, etsi quis secus operetur ex invincibili ignorantia. Siquidem irritatio actuum non est tunc proprie dicta pœna, quæ culpam supponat, sed merum damnum vel incommodum, quod etiam ab ignorante invincibiliter sustineri debet, quoties occurrit legitima causa ad bonum commune pertinens.

225. *Reservatio casuum, sive Episcopalium sive Papalium subsistit, quamvis delinquentes illam invincibiliter ignorent. Censuræ tamen, si quæ iisdem sint adnexæ, non videntur ligare laborantes tali ignorantia.*

225. Hinc patet, quidnam sentiendum sit de reservatione casuum, quam semper *magnopere ad Christiani Populi disciplinam pertinere sanctissimis Ecclesiæ Patribus visam esse*, Synodus Tridentina (*sess.14. de pœn. c.7.*) testatur. Quando Superior Ecclesiasticus peccatum aliquod sibi reservavit, dempta Confessariis sibi subditis facultate absolvendi ab illo, non requiritur in delinquente scientia reservationis, ut dicatur incurrisse in casum reservatum; sed delictum ejus censetur reservatum, supposita etiam ignorantia invincibili reservationis. Quod si Superior reservationi casus etiam censuram adnectat (uti Episcopi interdum, Romani Pontifices plerumque faciunt) tunc ita peccatum manebit reservatum, vel actus erit invalidus, ut tamen qui secus facit, immunis existat a censuræ vinculo quoties invincibiliter ignorarit censuram (*n.221.*) quia supposita tali ignorantia nequit dici *contumax* adversus Ecclesiam. Porro exemplum casus Papalis reservati & sine censura, & cum censura, habemus in una eademque Constitutione Bened. XIV. *Sacramentum Pœnitentiæ*: nam accusare in Ecclesiastico tribunali innocentem Confessarium alicujus sollicitationis sacrilegæ, peccatum est absque censura reservatum Apostolicæ Sedi: absolvere autem in Sacramentali judicio personam complicem in peccato inhonesto contra sextum præceptum, peccatum est cum censura excommunicationis majoris reservatum eidem Sedi.

§. IV.

§. IV. *De Concupiſcentia.*

226. *Quartum* impedimentum voluntarii eſt *Concupiſcentia*. Nam hic *concupiſcentiæ* nomen uſurpamus generaliter pro appetitu rationali ſimul & ſenſitivo, quomodo frequenter Scriptura, & Patres; neque pro ſola illa appetitus ſenſitivi portione, quæ dicitur *vis concupiſcibilis*, & ad carnis peccata nos exſtimulat. Sed ſenſu quodam intermedio deſignamus ea voce motus omnes appetitus ſenſitivi, in quantum eſt in homine per peccatum originale corruptus, atque ob corruptionem iſtam factus rebellis rationi rectæ: qui quidem motus alio nomine dicuntur *paſſiones*. *Appetitus ſenſitivus*, ait Angelicus (1.*par.q.*81.*ar.*2.) *eſt una vis in genere, quæ ſenſualitas dicitur*, quia videlicet *eſt inclinatio conſequens apprehenſionem ſenſitivam: ſed dividitur in duas potentias, quæ ſunt ſpecies appetitus ſenſitivi, ſcilicet in iraſcibilem, & concupiſcibilem. Per hanc anima ſimpliciter inclinatur ad proſequendum ea, quæ ſunt convenientia ſecundum ſenſum, & ad refugiendum nociva: per illam anima reſiſtit impugnantibus, quæ convenientia impugnant, & nocumenta inferunt.* Quare *concupiſcentia* hoc loco complectitur paſſiones ſeu motus tum potentiæ concupiſcibilis, uti ſunt motus libidinis & gulæ; tum potentiæ iraſcibilis, uti ſunt motus iræ, & vindictæ.

226. *Impedimentum* quartum *voluntarii eſt* concupiſcentia, *ſeu* paſſio. *Quonam ſenſu uſurpentur hoc loco voces iſtæ, ſtatim oſtenditur*

227. Pervagata eſt apud Auctores diviſio concupiſcentiæ *antecedentis*, & *conſequentis*; quæ non intelligitur deſumpta ex parte *actus*, quaſi ſit vel non ſit cauſſa illius, quemadmodum de ignorantia diximus (*n.*192.) ſed reſpectu dumtaxat *voluntatis* agentis efformatur, uti Angelicus (1.2.*q.*77.*ar.*6.) docet. *Peccatum eſſentialiter conſiſtit in actu liberi arbitrii, quod eſt facultas voluntatis, & rationis: paſſio autem eſt motus appetitus ſenſitivi. Appetitus autem ſenſitivus poteſt ſe habere ad liberum arbitrium & antecedenter, & conſequenter: antecedenter quidem, ſecundum quod paſſio appetitus ſenſitivi trahit vel inclinat rationem, vel voluntatem. Conſequenter autem, ſecundum quod motus ſuperiorum virium, ſi ſint vehementes, redundant in inferiores; non enim poteſt voluntas intenſe moveri in aliquid, quin excitetur aliqua paſſio in appetitu ſenſitivo.* Itaque concupiſcentia antecedens cenſetur paſſio, quæ vel ex qualitate corporis, vel ex apprehenſione ſeu imaginatione ſenſibilis objecti oritur in appetitu ſenſitivo, & prævenit omnem deliberationem rationis ac voluntatis determinationem; uti eſt motus vindictæ exurgens in homine, cui inſperato occurrit inimicus. Conſequens vero dicitur paſſio, quam in eodem appetitu ſenſitivo voluntas excitat, aut enatam fovet ut ipſa promptius & ardentius in ſuum objectum feratur; uti eſt motus vindictæ in eo, qui illatas ſibi injurias ſerio ac frequenter ruminat, ut eas poſſit vividius & acrius ulciſci.

227. *Explicatur diviſio trita* antecedentis, & conſequentis *concupiſcentiæ.*

228. De utraque concupiſcentiæ ſpecie inquiritur, quidnam præſtare poſſit relate ad voluntarium. Antequam quæſtioni fiat ſatis, probe recolenda diſtinctio *voluntarii*, ac *liberi*, de qua ſermo præceſſit in Articulo III. paſſim (*præſertim n.* 162.) ſecus enim videbuntur ſibi invicem contraria, quæ mox ſtatuemus juxta doctrinam Angelici, ab omnibus Theologis probatam. Ut diſtinctionem illam paucis denuo repetamus, *voluntarium* proprie illud eſt, quod ex intrinſeca inclinatione voluntatis cum prævia intellectus cognitione procedit; ſive illud fiat neceſſario, ſive contingenter: *liberum* vero, præſuppoſita ea cognitione, profluit a voluntate ſeipſam determinante ad agendum. Hoc prænotato, videamus ſtatim, quomodo voluntarium ac liberum ſe habeant, ubi paſſio in nobis eſt *antecedens*, id ipſum poſtea examinaturi relate ad paſſionem *conſequentem*.

228. *Ut vite intelligatur communis doctrina de impedimento, quod accedit voluntario ob* concupiſcentiam, *oportet ſecernere* voluntarium a libero.

229. *Primo* igitur, ſi *voluntarium* præciſe conſideretur, concupiſcentia *antecedens* ex Angelico Doctore (1.2.*q.*6.*ar.*7.) *non cauſſat involuntarium, ſed magis facit aliquid voluntarium*. Aſſertio hæc tribus conſtat partibus. 1. quod concupiſcentia neque reddat actum *ſimpliciter* involuntarium. 2. neque involuntarium *ſecundum quid*. 3. quod potius efficiat *magis* voluntarium: ſingularum ratio in promptu eſt. Quoad 1. nam ad actum ex tali concupiſcentia factum concurrit cognitio objecti ex parte intellectus, & inclinatio in objectum cognitum ex parte voluntatis; ergo nequit idem cenſeri involuntarius *ſimpliciter*. Sane, ſemel ac quis ſequitur motum concupiſcentiæ tendentis in aliquod objectum ſenſibile, vis concupiſcentiæ facit, ut intellectus conſideret id quod eſt delectabile in objecto, & ſub ratione boni delectabilis proponat voluntati; adeoque, ut voluntas etiam lubenter appetat objectum illud. Quoad 2. cum concupiſcentia objectum ſuum ſenſibile perſequens nullo modo malum reſpiciat,

229. *Probatur*, antecedentem *concupiſcentiam ſi referatur ad ſolum* voluntarium, *nullatenus eidem obeſſe.*

ciat, sed dumtaxat bonum delectabile, atque sub sola boni ratione hujusmodi objectum ab intellectu voluntati repræsentetur; hinc patet concupiscentiam non incitare voluntatem ad amplectendum aliquid ipsi repugnans: quare nec est, cur consequens subinde voluntatis actio erga objectum illud sensibile dicatur involuntaria *secundum quid*. Igitur quod per concupiscentiam agitur, nullo modo est involuntarium.

230. *Concupiscentia* antecedente *potius augeri voluntarium, ostenditur: unde a* metu *plurimum ea differt.*

230. Quoad 3. assertionis partem, impetus concupiscentiæ sive passionis effervescentis facit, ut intellectus vividius ac intensius apprehendat, quod est delectabile in objecto sensibili, illudque sub majoris boni specie voluntati proponat: idcirco efficit quoque, ut voluntas ipsa lubentius ac ferventius amplectatur tale objectum: quod autem a voluntate magis lubenter fit, illud est magis voluntarium, siquidem in voluntario principaliter attenditur voluntatis inclinatio (*n.* 122.) Quare Angelicus prælaudatus: *Dicitur aliquid voluntarium ex eo, quod voluntas in id fertur: per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit; & ideo concupiscentia magis facit ad hoc, quod aliquid sit voluntarium, quam quod sit involuntarium.* Ex his merito infert, in præsenti negotio longe aliam esse rationem *metus*, & *concupiscentiæ*. Nam *in eo, qui per metum aliquid agit, manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur, secundum quod in se consideratur. Sed in eo, qui aliquid agit per concupiscentiam, sicut est incontinens, non manet prior voluntas, qua repudiabat illud quod concupiscitur, sed mutatur ad volendum id quod prius repudiabat.*

231. *Assignatur* gemina *exceptio superioris doctrinæ communis, & hic de prima, quæ proprie exceptio est.*

231. Quamvis hæc omnia *ordinarie* loquendo sint verissima, potest tamen interdum evenire, ut ob concupiscentiam minuatur voluntarium tum ex parte *propensionis* voluntatis, tum ex parte *cognitionis* intellectus; sicque actus ex ea producti dicantur involuntarii *secundum quid*. Primo quidem, quotiescunque concupiscentia certis in circumstantiis ad aliquid exstimulat, quod est maxime contrarium primariæ inclinationi, seu habituali dispositioni agentis; uti est in sene avaro viduitatem ægre ferente, qui juvenilibus voluptatibus ineptisque quasi post liminio revocatis, pecunia abutitur, quoad usque uxorem novam nanciscatur; ea vero in domum deducta, confestim insudat reparandæ pristinæ bonorum jacturæ severissima parsimonia, qua domesticos suos pene conficit. In hujusmodi enim casu, cum præsentium objectorum delectabilitas non videatur sic mutare voluntatem agentis, ut non retineat propensionem contrariam ad id quod agit, si secundum se & præcisis circumstantiis spectetur; sequitur, involuntarium esse *secundum quid*, quod ita fit ex concupiscentia, sicuti diximus esse involuntaria (*n.* 183.) quæ per metum aguntur.

232. *Altera, quæ nunc refertur exceptio, non tam limitat traditam de* voluntario *doctrinam, quam tradendam mox de* libero *confirmat.*

232. Altero item ex capite, scilicet respectu cognitionis intellectualis, concupiscentia videtur minuere voluntarium. Cum enim voluntarium non objecti & finis dumtaxat, sed etiam circumstantiarum cognitionem complectatur (*n.* 121.) aliunde vero impetus ebullientis passionis non sinat intellectum rite examinare singulas circumstantias ad actum pertinentes, puta scandalum, dedecus, damnum, & similia pravum actum consecutura, quia intellectum detinet in vivida apprehensione objecti ut delectabilis tantummodo; palam est, aliquam voluntarii diminutionem contingere. Ceterum voluntarium, in hoc eminenti gradu spectatum, non est simplex illud voluntarium, quod respexit Angelicus (*n.* 230.) dicendo, *concupiscentiam magis facere ad hoc, quod aliquid sit voluntariam*. Eam quippe cognitionem exactam potius ad liberum refert, ut patet ex his, quæ subjungit: *Quandoque in his, quæ per concupiscentiam aguntur, non totaliter tollitur cognitio; quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari agibili; sed tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur, quod est in potestate voluntatis, ut non agere, & non velle, similiter & non considerare*: idest, licet turbatio, quam intellectui ingerit concupiscientia, impediat actualem discretionem circumstantiarum recti, seu *æstimationem prudentiæ*, ut ait Aristoteles (*lib. 6. Eth. c. 5.*) attamen semper verum est; per concupiscentiam voluntarium, etiam ex parte cognitionis, potius augeri, quam minui: quia ex dictis intellectus a concupiscentia excitatus majori vi apprehendit, quod est delectabile in objecto; & aliunde in facultate hominis est considerare circumstantias recti, quas tunc attendit.

233. *Concupiscentia* antecedens liberum *proprie acceptum minuit ex parte*

233. *Secundo*, si *liberum* consideretur, prout a voluntario distinguitur, utique diminuitur per *antecedentem* concupiscentiam, ita Angelicus (*1.2.q.77.ar.6.*) scribens: *Pectatum essentialiter consistit in actu liberi arbitrii, quod est facultas voluntatis, & rationis: passio autem est motus appetitus sensitivi, qui potest se habere ad liberum arbitrium & antecedenter, & consequenter... si passio præcedit actum peccati, tunc necesse est, quod diminuat*

nuat peccatum : actus enim in tantum eſt peccatum, in quantum eſt voluntarium, & in nobis exiſtens : eſſe autem aliquid in nobis dicitur per rationem, & voluntatem : unde quando ratio & voluntas ex ſe aliquid agant, non ex impulſu paſſionis, magis eſt voluntarium, & in nobis exiſtens ; & ſecundum hoc paſſio minuit peccatum, in quantum minuit voluntarium : in qua quidem poſtrema voce S. Doctor ſumit *voluntarium* pro *libero*, ſive ſecundum quod voluntarium eſt etiam liberum, uti Sylvius, Medina, & alii ipſius interpretes obſervant ; alias contradiceret doctrinæ prius conſignatæ (*ar. 7. q. 6.*) ubi *voluntarium* preſſe ſumptum dixit *augeri* per concupiſcentiam ſive paſſionem.

tam intellectus, quam voluntatis.

234. Nocumentum, quod ex impulſu paſſionis advenit rationi, & voluntati, facile perſpicitur. Etenim, ubi ſenſualis appetitus, ſeu concupiſcibilis ſeu iraſcibilis, rationem inclinat ad apprehendendum objectum juxta ſuam delectabilitatem, quæ juvat ad explendum ipſum appetitum, tunc impeditur neceſſaria illa ad voluntarium perfectum ſive liberum cognitio, qua percipi debet non ſolum ea res, quæ eſt finis, ſed etiam ratio finis, & proportio mediorum ad illum, adeoque perviderí debent, quæ poſſunt a malo avertere, & ad bonum ducere : veriſſime namque de carnali concupiſcentia ſcripſit Menander, *amor hominibus furor eſt, nullo conſilio movetur, tenebras offundit etiam illis, qui habent bonam rationem, & decenter affecti ſunt* ; atque de ira Euripides, *nemo iratus quicquam recte deliberat*. Pariter motus ejuſdem appetitus illicio ſuo voluntatem ad agendum pertrahentis coarctant indifferentiam ipſius voluntatis, cum fortius in ſuas partes eam inclinent, quam flectatur in partem adverſam ex alio quovis motivo aut ſtimulo. Ex quibus omnibus neceſſe eſt libertatem diminui.

234. *Rationes promuntur, quibus palam fit, concupiſcentiam antecedentem* intellectui *peræque ac* voluntati *obeſſe, adeoque* libertati.

235. Præcedens aſſertio cum allatis rationibus eatenus ſubſiſtit, quatenus ſupponit rationis uſum in homine a concupiſcentia pulſato. Nam ſi concupiſcentia tam repentina ac vehemens foret, ut eum uſum penitus abſorberet, quemadmodum teſte Angelico (*1.2.q.10.ar. 3.*) *Contingit in his, qui propter vehementem iram, vel concupiſcentiam furioſi vel amentes ſunt, ſicut & propter aliquam aliam perturbationem corporalem* ; tunc, cum *in his non ſit aliquis rationis motus, & per conſequens nec voluntatis, ſed ſola paſſio dominetur, ſicut in animalibus brutis, quæ ex neceſſitate ſequuntur impetum paſſionis*, talis paſſio & liberum, & voluntarium tollit ab actu ſequente, adeoque (*q. 77.ar.7.*) *Totaliter a peccato excuſat*. Immo ſic ea *voluntarium tollit* (*q. 6. ar. 7.*) *ut proprie non ſit ibi involuntarium ; quia in iis, quæ uſum rationis non habent, neque voluntarium eſt., neque involuntarium* ; ſicut videre eſt in iiſdem brutis animalibus, in quibus ob defectum rationis fruſtra voluntarium, aut involuntarium perquireres.

235. *Quoties rationis uſus in homine intercipitur ob vehementiam paſſionis, tunc locum non habet doctrina ſuperior, quia in iſto caſu liberum, & voluntarium ſimul pereunt.*

236. Cave tamen, ne ex prædicto effectu vehementiſſimæ paſſionis colligas, concupiſcentiam inferre poſſe voluntati *neceſſitatem*, proindeque corruere catholicum dogma de libertate *indifferentiæ*. Nam aliud eſt, hominem neceſſitari interdum a paſſione ; aliud, voluntatem neceſſitari ad agendum : primum cum Angelico laudato faſſi ſumus tum de furioſis & amentibus, tum de reliquis perturbationem corporalem ſic patientibus, ut *uſum rationis non habeant* : ſecundum præfracte negamus cum eodem Angelico, qui articulum illum (*q. 10.*) *utrum voluntas moveatur de neceſſitate ab inferiori appetitu*, ſic reſolvit brevibus : *aut motus voluntatis non eſt in homine, ſed ſola paſſio dominatur* ; *aut, ſi motus voluntatis ſit, non ex neceſſitate ſequitur paſſionem*. Ratio, cur hic *voluntatem* ab *homine* diſtinguamus, hæc eſt ; quia dogma de libertate indifferentiæ, eo ipſo quod *liberum arbitrium*, ſeu *facultatem voluntatis & rationis* importat, reſpicit voluntatem, non quatenus *natura* eſt, ſed quatenus *rationalis natura* (*n. 163.*) porro voluntas, dum agit qua rationalis, adeoque uſum rationis ſupponit, nunquam a paſſione aliqua poteſt neceſſitari ad conſenſum vel ad actum, juxta illud (*Geneſ. c. 4.*) *ſub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius*. Ubi vero rationis uſus interceptus penitus eſt ; & nihilominus aliquis actus a voluntate prodit, tunc ejuſmodi actus vel *hominis* potius quam voluntatis eſt, vel ſi *voluntatis* dicitur, a voluntate prodit præciſe ut *natura* eſt : ſub quo adſpectu nemo Theologorum aut Philoſophorum contendit, voluntatem habere *libertatem indifferentiæ* ad agendum, vel non agendum. Sume exemplum ab homine dormiente, cujus voluntas non excidit libertate ſua, & tamen perſæpe in motus erumpit, qui ex Angelico (*q. 28. de Verit. ar. 3.*) *magis ſequuntur phantaſiam, quam judicium completum rationis* : & ideo (*2. 2. q. 154. ar. 5.*) *non imputatur ei ad culpam*.

236. *Quamvis paſſiones exprimant quandoque a voluntate actus reliquos, qui nec liberi nec voluntarii ſunt ; non idcirco labefactatur* libertum arbitrium.

237. Quod ſi invicem conferendo ambas aſſertiones de concupiſcentia ſuperius (*n. 229. & 223.*) ſtatutas, tecum ambigas, qui poſſit concupiſcentia *liberum* minuere,

237. *Hæc duo conciliantur ;*

dum

237. *Hæc duo conciliantur; quod passio augeat voluntarium, & minuat liberum; quodque diminuat* peccatum *ob decrementum liberi, non obstante augmento voluntarii.*

dum *voluntarium* auget: vel, si utrumque præstat, eccur dicatur *minuere peccatum* ob diminutum liberum; minime vero *augere peccatum* ob voluntarium adauctum? æquum sane erit ejusmodi dubitationes ab animo tuo eximere. Animadverte primo, *liberum* non esse proprie dictam *voluntarii* speciem, qua utique diminuta & ipsum genus necessario diminuitur; sed esse quoddam veluti accidens (*n.* 147.) quod cum voluntario jungi, aut ab eo sejungi potest: unde voluntarium divisione illa, quæ a Dialecticis dicitur divisio subjecti in sua accidentia, dispesci solet in *necessarium*, & *liberum*. Si ita est, jam voluntarium & liberum quo pacto possunt aliquando non conjungi in eodem actu, possunt etiam, ubi conjunguntur, sic se habere, ut alterum increscat, alterum decrescat; idque vi etiam unius dumtaxat causæ, quæ conditiones voluntarii firmat, & liberi conditiones quatit. Secundo observa, ubi discutitur imputabilitas actionum ad vituperium vel laudem, ad supplicium vel præmium, ea proxime ac principaliter (*n.* 148.) *ex libero* desumitur, etsi *voluntarium* quoque ceu fundamentum præsupponat, *actus in tantum est peccatum in quantum est in nobis existens*, ait Angelicus; (*n.*233.) *esse autem in nobis dicitur per rationem, & voluntatem*, nempe per liberum arbitrium, quod *est facultas voluntatis & rationis*: unde *passio minuit peccatum, in quantum minuit voluntarium*, hoc est liberi arbitrii usum. Igitur, uti pergit S. Doctor, *etsi motus voluntatis sit intensior passione incitatus, non tamen ita est voluntatis proprius, sicuti si sola ratione moveretur ad peccandum*: adeoque nil mirum, quod minorem præseferat peccati malitiam.

238. *Concupiscentia alterius speciei, quæ solet vocari* consequens, *ex se auget & voluntarium, & liberum; proindeque moralem malitiam actuum, qui ex ea fiunt.*

238. Hucusque de *antecedente* concupiscentia, nunc de *consequente* (*n.* 226.) dicamus. Hæc, citra ullam distinctionem voluntarii ac liberi, utrumque auget, sicque ipsum etiam peccatum; quemadmodum unanimiter tradunt Auctores, quibus præivit Angelicus dicens (1.2.*q.*77.*ar.*6.) *Passio consequens non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus; in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati; & sic verum est, quod quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat.* Talis ex. ca. foret concupiscentia illius ebriosi, ac luxuriosi, qui salsamentis excitaret in seipso sitim ad immodice bibendum, atque potatione hujusmodi provocaret sensum venereorum. Porro quamvis peccata, quæ fiunt ex passione, dici consueverint peccata *ex infirmitate*, quatenus juxta Angelicum (1.2.*q.*77.*ar.*3.) *quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibilis aliqua passione afficitur, & per hoc impedimentum præstatur debitæ actioni hominis, dicitur peccatum esse ex infirmitate;* attamen non ista concupiscentiæ seu passionis species potest in controversiam venire, ubi Seraphicus (*in* 2.*sent.dist.*22.*q.ult.*) aliique Doctores quærunt, num excusanda magis sint, quæ ex *ignorantia*, aut quæ ex *infirmitate* geruntur. Siquidem quæ perpetrantur ex concupiscentia *consequente* voluntatis motum, magis *ex industria* quam ex *infirmitate* evenire reputantur; quia ex S. Isidoro (*l.*1.*de Sum.Bon.c.*27.) *industria peccat qui studio & deliberatione mentis malum agit, infirmitate autem, qui casu vel præcipitatione delinquit.*

239. *Antecedens concupiscentia, & rationis usum præ vehementia absorbens, a peccato* totaliter *excusat, solum quando ipsa nequit dici ullo modo voluntaria.*

239. Duo, quæ gravis sunt momenti, remanent observanda circa geminas concupiscentiæ species modo declaratas. In primis quod *antecedentem* spectat, eatenus verum est, illam *totaliter* a peccato excusare, rationis usu in homine penitus deficiente (*n.*235.) quatenus tam exorbitantis concupiscentiæ origo non est voluntaria nec *directe*, nec *indirecte*. Ceterum, si voluntaria alterutro modo foret, tunc voluntarii pariter reputari deberent quicunque actus per ipsam concupiscentiam postea fierent, intercepto etiam rationis usu; quia juxta Scholarum effatum: *quod est causa causæ, est etiam causa causati.* Itaque plane Angelicus doctrinam illam abs se traditam ostendit esse accipiendam, dum prolata duplici divisione voluntarii *secundum se*, & *secundum suam causam*, atque *directi*, & *indirecti*, hæc subjungit (1.2.*q.*77.*ar.*7.) *Passio quandoque est tanta, quod totaliter aufert usum rationis, sicut patet in his, qui propter amorem vel iram insaniunt: & tunc si talis passio a principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum; quia est in sua causa, sicut de ebrietate dictum est. Si vero causa non fuerit voluntaria, seu naturalis, puta cum aliquis ex ægritudine, vel alia hujusmodi causa incidit in talem passionem, quæ totaliter aufert usum rationis, actus omnino redditur involuntarius, & per consequens totaliter a peccato excusatur.*

240. *Ex* consequente *concupiscentia censentur fieri, quæ-*

240. Secundo nomine *consequentis* concupiscentiæ *peccatum augentis* non ea dumtaxat intelligitur, quæ hic & nunc motum seu imperium voluntatis sequitur, ut dum quis iram in se excitat, possit de inimico ultionem sumere; sed illa etiam, quæ ex *habitibus* gignitur permanenter residentibus in ipsa voluntate, aut in aliis potentiis volun-

voluntati subjectis; quotiescumque habitus hujusmodi *voluntarie* inducantur, vel jam acquisiti foveantur. Nam, cum habitus addant potentiis, quibus insunt, facilitatem operandi, necessario fit, ut voluntas ob tales habitus majore propensione, & conatu intensiore agat: hoc autem posito, habitus ipsi, sin minus per sese, saltem quatenus sunt voluntarie comparati, ac retenti, voluntarium adaugent relate ad operationes sibi conformes, ad quas producendas voluntatem, seu alias potentias inclinat. Quocirca Angelicus (1. 2. *q.* 78. *ar.* 2.) thesim hanc instar canonis statuit: *manifestum est, quod qui peccat ex habitu, peccat ex certa malitia.* Ex quo intelligimus, habitum vitiosum a voluntate inductum, & servatum æquipollere actuali voluntatis imperio, quantum ad provocandam concupiscentiam, & augendum reatum eorum, quæ per ipsum habitum committuntur; quæ enim ex *consequente* seu provocata concupiscentia fiunt, præsumuntur esse in censu eorum, quæ fiunt ex *industria* (*n.* 238.) sive ex malitia. Quæ cum ita sint, merito ab Innocentio Papa XI. confixa illa propositio (*ord.* 58.) *Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.*

cunque fiunt ex habitu voluntarie retento, adeoque magis culpanda, quam excusanda illa sunt.

241. Nec præsens de habitibus doctrina convelli potest difficultatibus istis: videlicet 1. quod signum peccati ex malitia seu industria patrati sit subsequens gaudium in peccatore, juxta illud (*Prov. c.* 2.) *lætantur cum male fecerint*; quod videtur abesse a multis ex habitu peccantibus, qui hanc ipsam ob rem potius anguntur & tristantur: 2. quod habitus, dum natura sua potentiam inclinant ad actus sibi conformes, faciant voluntatem propendere magis in unam, quam in alteram partem, & sic indifferentiam ejus coarctando videantur, sin minus voluntarium, saltem *liberum* diminuere; nihil, inquam, horum obest. Nam, ut posteriorem difficultatem statim aggrediamur, ea propensio voluntatis magis ad unam quam ad aliam oppositorum partem, nullatenus extenuat *liberum*; quia provenit a principio prorsus voluntario, nempe ab habitibus sponte ac libere introductis, aut retentis. Quemadmodum enim ipsa concupiscentia *consequens*, quoniam a voluntate supponitur excitata, licet voluntatem inflectat ad unam partem, non idcirco *liberum* diminuit, sed potius auget, vel signum est magnitudinis illius libidinis, cum qua peccatur, sicut *bona passio sequens voluntatis motum signum est perfectionis motus voluntatis, & ex consequenti signum est magnitudinis meriti*, ex Richardo de Mediavilla (*in* 2. *sent. dist.* 22. *q. ult.*) haud absimili modo de habitibus philosophandum est.

241. *Ponuntur duæ objectiones adversus traditam ex Angelico doctrinam de* malitia *actionum quæ fiunt ex* habitu *non retractato; & una earum mox diluitur.*

242. Priori vero difficultati ita occurrit Angelicus (1. 2. *q.* 78. *ar.* 2.) *Ille qui peccat ex habitu, semper gaudet de hoc, quod ex habitu operatur, quamdiu habitu utitur; sed quia potest habitu non uti, sed per rationem, quæ non est totaliter corrupta, aliquid aliud meditari, potest contingere, quod non utens habitu doleat de hoc, quod per habitum commisit: plerumque tamen tales pœnitet de peccato, non quia eis peccatum secundum se displiceat, sed propter aliquod incommodum, quod ex peccato incurrunt*, ex. ca. infirmitatem, egestatem, infamiam, objurgationes, molestias, & similia, quæ inveteratum habitum sese inebriandi, blasphemandi, adulterandi, furandi, consequuntur jure veluti hereditario. Atque hæc quidem Angelici animadversio communi experientiæ maxime consona, debet valde cautos attentosque reddere Sacros Pœnitentiæ Administros, ne facile credant pœnitentibus longa peccandi consuetudine implicatis, dum Paschali præsertim tempore se sistunt prægrandem sarcinam flagitiorum exoneraturi, forsitan metu magis Ecclesiasticæ Potestatis, quam sinceræ conversionis desiderio. Etenim ex D. Greg. M. (*ho.* 26. *in Evang.*) *Causæ pensandæ sunt, & tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda: videndum, quæ culpa præcesserit, aut quæ sit pœnitentia secuta post culpam; ut, quos Omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos Pastoralis sententia absolvat.* Deus autem gratia sua *visitat*, & in misericordia coronat, non fundentem ludricas crocodili lacrymas, sed rugientem a gemitu cordis sui.

242. *Prior etiam objectio proposita dissolvitur facili negotio.*

243. Porro sic propugnanda superior doctrina de vi habituum malorum ad extorquendas a voluntate actiones sibi conformes, ac de malitia peccantium ex habitu, ut duo scopuli caute declinentur; videlicet tum proscripta ab Apostolica Sede Michaelis Baii hæresis, qui docuit: *omne, quod agit peccator vel servus peccati, peccatum est* (*Ord.* 35.) *in omnibus suis actionibus peccator servit dominanti cupiditati* (*Ord.* 40.) tum falsa aliorum quorumcunque persuasio, quibus videntur ex necessitate provenire peccata, quæ patrantur ab hominibus perditis, ac venumdatis ad faciendum malum; quia nempe apud D. Augustinum (*lib.* 8. *Confess.*) legitur, *dum consuetudini non resistitur, fit necessitas*; & apud Doctores istud invaluit effatum, *con-*

243. *Etsi qui fovent vitiosos habitus juxta eosdem frequenter operentur, & ideo ex malitia peccare censeantur: nulla tamen absoluta* necessitate *sic operandi constringuntur.*

ſuetudo & habitus vertitur in naturam. Ejuſmodi namque opinamenta ſcimus eſſe prorſus aliena ab avita Eccleſiæ doctrina, communique Fidelium ſenſu, ut propterea non indigeant longa refutatione. Satis ſit audire citatum Angelicum ſic appoſite ſcribentem. *Uti habitu non eſt neceſſarium, ſed ſubjacet voluntati habentis, unde & habitus definitur eſſe, quo quis utitur cum voluerit; & ideo ſicut poteſt contingere, quod aliquis habens habitum vitioſum prorumpat in actum virtutis, eo quod ratio totaliter non corrumpitur per malum habitum, ſed aliquid ejus integrum manet, ex quo provenit, quod peccator aliqua operatur de genere bonorum: ita etiam poteſt contingere, quod aliquis habens habitum vitioſum non ex habitu operetur, ſed ex paſſione inſurgente, vel etiam ex ignorantia.*

244. *Memorata duo effata Eccleſiaſticis Scriptoribus familiaria non deſignant, vitioſos homines ſemper ac neceſſario malum agere.*

244. Neque ex D. Auguſtino, aut aliis Eccleſiaſticis Doctoribus contrarium eruitur. Nam quonam ſenſu accipi poſſit ſecundum axioma, indicat idem Angelicus verbis immediate ſequentibus. *Sed quandocunque utitur habitu vitioſo*, qui ſcilicet eum habet, *neceſſe eſt, quod ex certa malitia peccet: quin unicuique habenti habitum eſt per ſe diligibile id, quod eſt ei conveniens ſecundum proprium habitum; quia ſic fit ei quodammodo connaturale, ſecundum quod conſuetudo, & habitus vertitur in naturam.* Primum vero ſic explicat (*QQ. diſp. q. 6. de Elect. Hum. in fine*) *dicendum, quod conſuetudo facit neceſſitatem non ſimpliciter, ſed in repentinis præcipue: nam ex deliberatione quantumcunque conſuetus poteſt contra conſuetudinem agere:* quod denuo confirmat (*1. 2. q. 109. ar. 8.*) ſcribens: *in repentinis homo operatur ſecundum finem præconceptum, & habitum præexiſtentem, ut Philoſophus dicit* (*3. Eth. 8.*) *quamvis ex præmeditatione rationis poſſit homo aliquid agere præter ordinem finis præconcepti, & præter inclinationem habitus. Sed quia homo non poteſt ſemper eſſe in tali præmeditatione, non poteſt contingere, ut diu permaneat, quin operetur ſecundum conſequentiam voluntatis deordinatæ a Deo, niſi cito per gratiam ad debitum ordinem reparetur.* Datas autem ab Angelico Magiſtro interpretationes conſonare menti S. Auguſtini, ex ipſomet colligimus Auguſtino: qui (*l. 1. de Serm. Dom. in mont. cap. 23.*) ubi varias diſtinxit delectationes illicitas, quæ ſolent occurrere in conſummando aliquo flagitio, monet eas cunctas eſſe minores *illa, quæ aſſiduis factis in conſuetudinem vertitur, hanc enim vincere difficillimum eſt*, tum ſubdit: *& tamen etiam ipſam conſuetudinem, ſi ſe quiſque non deſerat, & Chriſtianam militiam non reformidet, Deo duce atque adjutore ſuperabit.*

245 *Ubi peccator jam aggreſſus eſt retractare malos habitus, vitamque emendare; tunc quidquid poſtea juxta illorum inclinationem* inadverter *ter agit, ceſſat habere rationem culpæ.*

245. Profecto tantum abeſt, quod habitus vitioſi proprie dictam imponant agendi neceſſitatem; quin immo (hocque ſumatur velut appendix ſuperioris theſis *n.* 240.) gravium Theologorum valde concors & rationabilis ſententia fert, ea quæ a peccatoribus *indeliberate* fiunt vi habituum pravorum ipſis inhærentium, non amplius reputari fœtum *conſequentis* voluntatis, nec culpæ attribui; quotieſcumque priſtini habitus jam cœperint diſplicere voluntati, & idcirco voluntas eos opportunis mediis deſtruere atque exſcindere pro viribus adlaboret. Tali ſiquidem voluntatis retractatione ſeria, ac diligenti jam cenſetur amotum proximum illud peccandi periculum præſertim in repentinis caſibus, quod prius inerat, dum perverſi habitus tamquam ſerpentes in ſinu fovebantur: jam cauſſa malorum actuum exinde conſequentium cenſetur morali judicio ſublata. Ex quo fit, quod hujuſmodi actus, quantumvis ex mala radice adhuc ſuperſtite prodeuntes, non ſint *formalia* peccata, quoties ſine *actuali* deliberatione & aſſenſu eveniunt, quia nimirum nec ſunt voluntarii *ſecundum ſe*, ut hic ſupponimus, nec *ſecundum ſuam cauſſam* utpote jam viriliter retractatam.

246. *Afferuntur duo exempla ad declarandam ſuperiorem doctrinam.*

246. Hujus rei exempla peti poſſunt ex quibuſque vitiis, quæ ex diuturna peccandi conſuetudine coaleſcunt, & in affectum cordis tranſeunt; ſed obvia & aperta maxime ſunt illa, quæ iracundia & laſcivia nobis ſuppeditant. Sit vir, ut ait Græcus Comicus, *ingenii irritabilis & amarulenti, in quo affectus iræ non curatus & caſtigatus in naturalem morbum abierit*, qui propterea in domo ſua uxorem & filios jugiter allatrat, ac ſubjectos ſibi famulos contumeliis, conviciis, maledictionibus proſcindit. Sit item adoleſcens, qui inter ipſa crepundia mollitiem edoctus, atque creſcente ætate eidem cœno magis amicus factus in alias etiam fœdas cupiditates exarſerit, quæ mentem e pectore tenero ſuffuratæ miſeros juvenes in amore jacere cogunt quaſi exanimes. Jam finge, ambos poſtmodum ad bonam frugem converſos neceſſitatem mali ſeu malam agendi conſuetudinem vertiſſe in voluntatem boni, Dei primum miſerantis validiſſimo auxilio, ſimulque ſtrenua opera alicujus Confeſſarii, qui ut Gregorius, & Bernardus loquuntur apud Seraphicum (*Pharet. l. 1. c. 17.*) *fru-*

menta

menta non abſcondit in populo, hoc eſt, *morientibus animabus vitæ remedia non ſubtrahit, nec verbum bonum, quod poteſt prodeſſe, damnabili ligat ſilentio*. Nihilo tamen minus, cum ea vitia valde velocem habeant acceſſum, & tardum diſceſſum, facile deprehendes non ita iiſdem frænum injectum, quin interdum rationi præcurrentia ambos pelliciant ad aliquem reprobatæ vetuſtatis actum. Porro autem quod contendimus hoc eſt, quidquid vitioſi in tali caſu Uterque vel facit vel patitur, non poſſe amplius in culpam vocari *prætextu* inveteratæ conſuetudinis, malorumque habituum nondum exciſorum, ſed tantum poſſe cenſeri culpabile, ſi contingat Utroque *actu* advertente, & conſentiente, quomodo judicari ſolet de aliis hominibus non peccantibus ex habitu.

247. Quod ſi exemplum itidem expoſtules dilucidans, quomodo una eademque res juxta varietatem temporis & circumſtantiarum, nunc *formaliter* mala, nunc *materialiter* dumtaxat mala exiſtere poſſit, illud exhibebit Angelicus, qui de uſura diſſerens (2. 2. *q.* 78. *ar.* 4.) ita ſcribit: *nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, & uſuras exercet, mutuum accipere ſub uſuris propter aliquod bonum, quod ſit ſubventio ſuæ neceſſitatis ſeu alterius*. Sicut ergo, mutuando auxilia ab avaro fœneratore, proxime ac *formaliter* ego cooperor peccaminoſæ actioni, qua is pecuniam ſub uſuris mihi accommodat, quotieſcunque nullam habeam gravem legitimamque cauſſam id faciendi; hac vero inſtante, non niſi remote & *materialiter* eidem cooperor & idcirco culpæ expers evado: ita nihil mirum, quod ea quæ fiunt ex malo habitu voluntarie inducto ac retento, cenſeantur evenire *tamquam ex certa malitia*, ut ait idem Angelicus (*n.* 240.) contra vero reputentur innoxia in ſenſu jam explicato, poſtquam homo ejuſmodi habitum averſari, ac pro viribus exterminare aggreſſus eſt. Doctrina nunc ultimo propoſita recreare poterit peccatores ſerio reſipiſcentes, ſimulque cautos reddere Confeſſarios, ne forte ab iis exigant plus quam oportet.

247. *Quæ ſunt* formaliter *mala & culpabilia, poſſunt mutatis circumſtantiis evadere* materialiter *mala, & innoxa.*

ARTICULUS QUINTUS.

De Moralitate actionum.

248. OBſervant Doctores cum Angelico, bifariam ſpectari poſſe actum humanum, in genere *naturæ*, & in genere *moris*. Primum *eſſe naturæ* denotat phyſicam entitatem ſeu naturalem conſtitutionem actus: alterum *eſſe moris* ſignat habitudinem ſeu relationem ipſius actus ad regulas operandi, quæ ſecum fert imputabilitatem actus ad laudem vel vituperium, pœnam vel præmium, atque *moralitas* dici conſuevit. Utrumque iſtud *eſſe* deprehendi poteſt in actibus tum internis ſolius voluntatis, tum externis aliarum potentiarum. Nam ex. ca. amor, deſiderium, timor, quamdiu rationem prævenient omnimode, in ſolo hærent naturæ genere; dum deliberate continuantur, pertinent etiam ad genus moris. Similiter actio exterior eundi ad Eccleſiam in genere naturæ eſt ejuſdem ſpeciei ſeu in pœnitente, ſeu in fure; in genere autem moris ſpeciem ſortitur diverſam, cum ille pergat animo ſe Deo reconciliandi, iſte intentione furandi, adeoque in priore actio ejuſmodi cenſeatur moraliter bona, in poſteriore mala.

248. *Actus humani dicuntur habere duplex eſſe, unum* naturæ, *alterum* moris: *hic jam incipimus ſecundum conſiderare in omnem faciem*

249. Quoniam in prioribus tribus Articulis ſatis ac ſuper perſcrutati ſumus naturalem conſtitutionem, perfectionemque omnem humanorum actuum, inſtituti noſtri ratio poſtulat, ut eorumdem etiam moralitatem quam accurate expendamus. Cum vero hujuſce argumenti amplitudo longiorem exigat ſermonem, idcirco ne rerum diſcendarum varietas obſcuritatem aut confuſionem pariat, præſtabit illas ad generalia ſeptem capita revocare, quibus, quantum mihi videtur, cuncta feliciter exhauriri poſſunt, quæ ſunt ſcitu digna circa præſentem hujuſmodi materiam, ſive ad theoriam, ſive ad praxim referatur. Hæc igitur eo ipſo, quo nunc indicantur ordine, ſeorſim inveſtigabimus. 1. quæ ſit eſſent a moralitatis. 2. quænam ſupremæ ſpecies moralitatis. 3. quiſnam determinatus illarum numerus. 4. unde repetenda moralitas. 5. quibuſnam actibus ea proprie conveniat, quove modo. 6. quinam effectus ſeu actiones moralitatis. 7. quænam conditiones neceſſariæ ad opus morale meritorium vitæ æternæ.

249. *Referuntur ſeptem ſupremæ capita, quibus complectemur quidquid de moralitate actuum deinceps dicetur in momento ſo iſto Articulo.*

SECTIO I.

De essentia Moralitatis.

250. *In hac prima sectione agitur de essentia moralitatis. Exponitur statim una opinio, quæ circa eamdem in Schalis circumfertur.*

250. INter multiplicia attributa actionum ab homine prodeuntium alia sunt essentialia, alia accidentalia : quod actio aliqua sit & dicatur *moralis*, habetur loco meri accidentis (*n.*147.) Quidnam porro formali suo conceptu præseferat moralitas ista præcise spectata, a Scholasticis Theologis disceptatur. Plures non infimi subsellii contendunt, eam consistere in actionum *libertate*, quæ sit utroque gradu (*n.*157.) completa, prout scilicet & voluntarium, & liberum in se concludit; quæque præterea non physica tantummodo libertas est, sed *moralis*, id est, quatenus in agente supponit cognitionem boni, & mali, ordinatam non ad solam naturalem delectationem, aut commodum, sed ad moralem honestatem, aut turpitudinem: unde severo loquendi genere, ajunt, non eumdem prorsus esse actum *humanum*, & *moralem*; quippe ad illum physica sufficit libertas, ad istum moralis libertas requiritur; hincque deducunt, humanas tantum esse actiones puerorum, & quorumdam amentium; esse vero etiam morales actiones adultorum rationis usu pollentium.

251. *Relicta opinione eorum, qui essentiam moralitatis ponunt in* libertate morali *agentis, adstruitur alia opinio reponens moralitatem in* habitudine actus cum regula agendi.

251. Ast si libertas moralitatem non constituit, nisi quatenus moralis est, & moralem quemdam respectum important; haud satis capio, qui possit esse essentialis forma moralitatis absolute consideratæ, cum absonum mihi videatur, quod essentia rei quidpiam possit aut debeat præsupponere ejus rei, cujus essentia est. Hac igitur dimissa sententia, quam forte ingenia feliciora poterunt assequi, alteri communiori lubenter subscribo, quæ fert completam agentis libertatem esse quidem necessariam conditionem ac simul indicium evidens moralitatis actuum; ipsam tamen moralitatem proprie sitam esse in habitudine actuum cum recta ratione tamquam normam agendi. Etenim ab hac unica commensuratione universi actus primo nanciscuntur honestatem, aut turpitudinem moralem, atque ad eamdem ultimo refertur totum id quod in actibus morale est, aut dicitur. Id omnino sensisse videtur Scotus, quamvis in oppositam distrahi soleat sententiam, dum scripsit (*quodl. q.*18. *lit. O.*) *Patet, quod non ab eodem formaliter est actus bonus bonitate morali, & imputabilis ad laudem vel præmium : sed primum habet ex conventientia ad regulam, juxta quam debet elici ; secundum ex eo, quod est in libera potestate agentis*. Nec aliter Richardus de Mediavilla (*in* 2. *Sent. dist.* 40. *ar.*2. *q.*2.) *actio exterior bona est moraliter, in quantum est a voluntate deliberativa secundum regulam rectæ rationis ; & mala, in quantum est contra.*

252. *Firmata ea secunda opinione, corruit discrimen in priore illa statutum inter actionem* moralem, *&* humanam, *ac inter actiones* puerorum *&* adultorum.

252. Eapropter, cum homini ratione libera prædito sit maxime proprium præstitutam sibi a sapientissimo naturæ Auctore regulam agendi attendere, eique cunctas actiones suas conformare, quo sic beatitudinis particeps evadere queat ; jam consectarium esse intelligitur, neutiquam inter se discerni actionem vere *humanam*, & actionem *moralem* : quod quidem exerte docuit Angelicus (1.2. *q* 2. *ar.*3.) *idem sunt actus morales, & humani*. Sed quamquam omnis actio, quæ humana est, nobis sit etiam moralis quoad appellationem; fatemur tamen diversam esse rationem attribuendi uni eidemque actioni utrumque vocabulum. Nam actio vocatur *humana*, quatenus a libera hominis voluntate procedit ; & *moralis*, quatenus eo ipso est vel consentanea rectæ rationi, vel ab eadem dissentanea. Rebus sic constitutis, cogimur aliter distinguere actiones puerorum, & adultorum ratione utentium ; dicendo nimirum humanas simul ac morales esse posse in utrisque, dispari tamen gradu, quia *plene* in adultis, *semiplene* in pueris : uti sentire videtur D. Bonav. (*n.*208.) ac præterea suadet divisio illa voluntarii *perfecti*, & *imperfecti* (*n.* 138.) quæ solet communiter assignari.

259. *Exhibetur accurata definitio actus* moralis, *quæ perinde subsistit, sive prior sive posterior prævaleat opinio de essentia moralitatis.*

253. Scholasticum dissidium in edisserenda moralitatis natura non impedit, quo minus proferri possit omnium sensui accommoda definitio *actus moralis* ; modo scilicet complectatur id omne, sine quo moralitas nequit subsistere, & adæquate intelligi: erit autem ista, qua dicitur *actus ab homine productus libera voluntate, cum aliquo ordine ad regulam agendi, ultimo fini accommodatam*. Vocatur *productus* simpliciter, ut comprehendantur actus cum a voluntate eliciti, tum ab aliis potentiis ad nutum voluntatis manantes. Nominatur tantum *voluntas libera* ; quia cum liberum supponat voluntarium, & voluntarium involvat cognitionem ; iis vocibus satis exprimi-

tur -

tur & prævia intellectus advertentia, & subsequens voluntatis determinatio a quavis necessitate immunis. *Regulæ* nomine recta ratio proxime innuitur, remote æterna Dei lex seu voluntas, quæ media ipsa ratione nobis innotescit, & applicatur ceu supremum & unicum agendi principium; atque eadem regula indefinite sumitur, prout quidpiam aut jubet, aut vetat, aut consulit, aut permittit. *Ordo ad regulam* non eum tantummodo signat, qui fert convenientiam actionum cum illa, sed & alterum oppositum, qui actionum ab ipsa discrepantiam importat. *Ultimo fini accommodata* pronunciatur ea regula, quoniam nec æterna Dei lex, nec ratio recta aliud proponunt, nisi quod moribus informandis consentaneum est, adeoque conducit ad beatitatem, quæ a morum honestate pendet. Sicuti autem actus moraliter *mali* referuntur ad *regulam* agendi quatenus ab eadem discordant: ita ad ipsam *beatitatem* referuntur, quatenus ejusdem assecutionem impediunt.

SECTIO II.

De speciebus moralitatis.

254. DUas esse species supremas moralitatis, *bonitatem* videlicet, ac *malitiam*, apud omnes in confesso est. Etenim, cum ex dictis moralitas desumatur generatim ex ordine ad regulas morum; necessario consequitur, id quod est hujusmodi regulis conforme, esse *bonum*; *malum* vero, quod ab iisdem difforme est: quare bonitas seu honestas actionum designat illarum conformitatem cum recta ratione; & malitia seu turpitudo difformitatem ab ipsa ratione. Quamquam, ad vocabula ejusmodi quod attinet, observant nonnulli, alia atque alia ratione actus humanos & morales ita denominari: ajunt namque, actus esse *honestos* vel *turpes*, quatenus cum prædicta regula agendi conveniunt, vel ei repugnant: esse vero *bonos* aut *malos*, quatenus ad finem ultimum perducunt, aut ab eo distrahunt. Verum ut promiscue illa accipiantur, tametsi regula & beatitudo, ad quas referuntur, valde discrepent inter se, usus jam communis facit, a quo neque nos recedere volumus.

254. *In hac secunda sectione dividitur moralitas in duas supremas species, communi Doctorum sensu admissas: quæ sunt* bonitas, *&* malitia.

255. Expendamus seorsim utramque moralitatis speciem, ut inde hauriamus, quæ nostra plurimum interest scire. Primo *bonitas moralis* in *honestate* sita est, quæ ex dictis convenientiam signat cum recta ratione, æternam Dei voluntatem nobis manifestante. Equidem jam a vetustissimis temporibus apud doctos semper personuit tripartita divisio boni *utilis*, *delectabilis*, *honesti*, seu rectius respectus triplex, sub quo considerare licet unum idemque bonum, ex. ca. amorem erga Deum, qui simul est & *honestus*, quia maxime decet naturam rationalem; & *jucundus*, cum nulla major puriorque voluptas quam ex Numinis dilectione nascatur; & *utilis*, quoniam cum veram in hac vita libertatem, tum felicitatem summam in alia procreat. Attamen nihil proprie dicitur *bonum moraliter*, nisi quod *honestum* est: quippe bonum utile, & delectabile possunt esse objectum tum bonæ, tum malæ actionis, prout nempe adamantur ad consequendum vel honestum, vel inhonestum finem, proindeque per se nequeunt moribus nostris affundere bonitatem moralem.

255. Bonum *proprie non est, nisi quod dicitur* honestum; *licet nomen* boni *attribuatur etiam ei, quod* utile, *ac* delectabile est.

256. Hinc duo hæc sunt prorsus consectaria. Primum, solum bonum *honestum* posse simpliciter appellari bonum *morale*. Secundum, bonum honestum *propter se* expetendum, uti Seraphicus (*Centil. par.* 1. *sect.* 9.) indicat: *honestum est, quod sua vi nos trahit, & sua dignitate nos allicit: honestum lex respicit*: cum e converso bonum *utile*, & *delectabile* eatenus boni moralis nuncupatione donentur, quatenus cum honestate consociantur; atque idcirco non propter se amari debeant, sed propter ipsum honestum. Ceterum sic dicimus *propter se* amandum honestum, quoniam in tanta creatorum bonorum varietate unicum est, ad quod reliqua ordinari debent, quodque ad reliqua non ordinatur, sed non propterea contendimus, in ipso honesto penitus sistendum, ac conquiescendum esse, nam ad increatum bonum omnino referri debet simul cum aliis quibuscumque. Unde Seraphicus (*in* 1. *Sent. dist.* 1. *in fine*) inquit. *Quod objicitur de virtute, quod virtus est bonum honestum; dicendum quod bonum honestum dicitur dupliciter; aut quod est pure bonum, aut in quo relucet ejus similitudo: Primo modo, honesto est fruendum, proprie accepto, frui, quia hoc solum terminat & quietat: secundo modo non, nisi communiter accipiatur, prout dicit delectationem: hujusmodi enim propter assimilationem ad Deum habent pulchritudinem, qua nos delectant & alliciunt. Attamen in ipsis non est quiescendum, quia tunc amittunt pulchritudinem;*

256. *Solum bonum* morale, & propter se *expetendum: tametsi etiam ipsum debeat referri ad Deum.*

quo-

quoniam virtutes, cum ad se referuntur, superbæ sunt, & inflatæ: quod quidem palam perspicitur in veterum Stoicorum jactantia: qui summum bonum, quo possunt homines beari, in sola animi virtute reponentes dictitabant sapientem sibimet sufficere ad beate vivendum etiam in rota, & in Phalaridis tauro, hoc est in congerie quarumvis ærumnarum.

257. *Quod* utile, & delectabile bonum *vocari solet, excidit a nomenclatione ista, quoties* honesto *non consonat.*

257. Præterea, sit cunctis ratum fixumque, illud omne, quod cum *honesto* minime cohæret, vel *honesto* adversatur, proprie nec *utile*, nec *delectabile bonum* censendum esse. Nam idea *boni* universe spectati necessario fert, ut ipsum aliquo modo possit nos conservare ac perficere; unde quia unusquisque naturali stimulo nititur in propriam perfectionem, scripsit Aristoteles (*lib.* 1. *Ethic. c.* 1.) *pulchre bonum esse dixerunt, quod omnia appetunt.* Atqui quodcunque æstimatur ab hominibus secundum faciem judicantibus seu utile seu jucundum bonum, semel ac honesto non consonat, ne hilum nos juvat in propositæ nobis beatitudinis negotio: *quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* (*Matth. c.* 26.) immo ad extremam perditionem nostram magis conspirat: *impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis . . . ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt* (*Job c.* 21.) Non igitur bonum vere utile, ac delectabile dici potest, quod ab honestate discordat. Legatur D. Ambrosius *lib.* 1. *Offic. c.* 9. & 12.) de hoc argumento præclare differens.

258. *Respuenda tamquam falsa pernicioſa atque non Religioni tantum, sed & Societati humani generis adversa, illorum persuasio, qui censent utile posse ab honesto sejungi.*

258. Nec aliter prudens quispiam sentiet, si sepositis etiam revelatæ doctrinæ oraculis velit rem exigere ad naturale rectæ rationis dictamen. Nam Gentilitatis sapientes, teste Tullio (*lib. de Offic.*) execrabantur eos, qui emolumentis cuncta metientes, quod minime honestum est, utile esse posse fingebant, atque duo hæc, natura cohærentia, opinione distrahebant: ad quem scopulum concurrerunt recenti memoria Hobbesius, Spinoza, pluresque alii increduli, & pseudopolitici. Profecto, quoties *utile* secernimus ab *honesto*, sic erimus animo affecti, ut posthabito quovis religionis, pietatis, amicitiæ officio, propter suum quisque commodum alios turbet, spoliet, pessumdet, seu vi aperta seu machinationibus occultis: hoc autem semel admisso, & cuivis injustitiæ generi viam aperiri, & virtutem omnem de medio tolli, atque ipsam, quæ maxime est secundum naturam, humani generis societatem penitus disrumpi nemo non videt. At, inquies, eccur ergo apud cordatos etiam viros tam frequentes & graves in variis vitæ negotiis de honesto, deque utili occurrunt contentiones, si exploratum est utilitatem ab honestate separari non posse? Totam difficultatem eorum, qui reapse sapiunt, mihi persuadeo in eo dumtaxat versari, ut veram utilitatem a fucata discernant; minime vero ipsos contendere de utilitate, quæ possit reperiri seorsim ab honesto: quippe ex eodem Tullio *non modo plurimes putare, quod utile videtur, quam quod honestum, sed hæc etiam comparare, & in his dubitare, turpissimum est.*

259. Malum morale *non est, nisi quod turpe, ac dissonum a ratione recta. Hujusce autem mali præcise in se spectati nulla entitas agnoscenda, cum sit merus defectus, ex mente apertissima S. Augustini.*

259. Boni moralis descriptio hactenus assignata notionem quoque ingerit *moralis mali.* Nimirum id omne ac solum, quod turpe est seu dissentaneum a regulis rectæ rationis, intelligimus esse malum morale. Ipsa porro *malitia* actionum turpium quidnam *formaliter* præseferat, num positivum aliquid, vel potius quidpiam negativum sive privativum, jamdiu Scholastici inter sese litigant. Longe verosimilior sententia sustinet, actualem malitiam moralis peccati esse merum boni defectum: hoc est, privationem illius rectitudinis, quam homo in suis actibus servare deberet ex præscripto legis seu normæ agendi. Nullus, qui D. Augustino aliquid defert, secus opinabitur, aperte enim ait (*Ench. c.* 11.) *quid aliud est malum, quam privatio boni?* & exponens illud (*Joan. c.* 1.) *sine ipso factum est nihil*, hinc complectitur; *manifestum est, peccatum nihil esse*; quia videlicet, si peccatum esset aliquid, haberet pro causa Divinum Verbum, per quod facta sunt omnia, quæ aliquid revera sunt. Unde non aliam peccato causam prefixit, quam deficientem & a scopo aberrantem (*lib.* 12. *de Civit. Dei c.* 7.) *Nemo quærat causam effectricem malæ voluntatis: non enim est efficiens, sed deficiens; quia nec illa effectio est, sed defectio, causas porro defectionum istarum velle inquirere, tale est, ac quis velit videre tenebras, & audire silentium.*

260. *Enarratam D. Aug. sententiam de malo morali firmiter tenuerunt S. Th. S. Bonav. & Scotus.*

260. Inde est, ut præcipua tria Scholæ lumina, Thomas, Bonaventura, Scotus, qui Augustino maxime duce pleraque sua scripserunt, quemadmodum de postremo nominatim testatur Cl. P. Berti (*Theol. Discipl. lib.* 14. *c.* 10.) aperte constanterque eamdem sententiam, propugnarint. *Peccatum*, inquit Subtilis Doctor (*in* 2. *Sent. dist.* 37. *q.* 1.) *est formaliter corruptio rectitudinis in actu secundo. Voluntas enim libera debi-*

trix

trix est, ut omnem actum suum eliciat conformiter regulæ superiori, scilicet secundum Divinum præceptum; & ideo, quando agit discorditer ab illa regula, caret justitia actuali debita: hæc est justitia, quæ deberet inesse actui, & non inest, & hæc carentia, in quantum est actus voluntatis deficientis, est formaliter peccatum actuale. Seraphicus (*in 2.Sent. dist.34. q.ult.*) *malum sive peccatum dupliciter potest accipi, abstractive & concretive: concretive concernit illud quod deformat, vel aliquam actionem, vel substantiam: & sic dicitur malum res mala, utpote actio mala vel anima mala: hoc modo malum aliquid est, & habet esse naturæ. Abstracte: & hoc modo malum in recto sive prædicatione formali, non est aliquid, sed nihil, quia non est ens, nec bonum, sed privatio boni. Quamvis autem malitia vel peccatum nihil sit in recto, in obliquo tamen alicujus est, & alicujus ut oppositi; & alicujus ut subjecti.*

261. Angelicus tandem (*1.2.q.109.art.2.ad 2.*) *Peccare nihil aliud est, quam deficere a bono, quod convenit alicui secundum suam naturam.* Et (*q. 75. art. 1.*) *Peccatum est quidam actus inordinatus: ex parte actus potest habere per se caussam, sicut & quilibet alius actus: ex parte autem inordinationis habet caussam eo modo, quo negatio vel privatio potest habere caussam ... scilicet deficientem, & agentem per accidens: sic igitur voluntas carens directione regulæ rationis, & legis divinæ, intendens aliquid bonum commutabile, caussat actum quidem peccati per se, sed inordinationem actus per accidens & præter intentionem; provenit enim defectus ordinis in actu ex defectu directionis in voluntate.* Quare dum alibi (*q.72.art.1. ad 2.*) scribit: *Peccatum non est pura privatio, sed est actus debito ordine privatus*, sumit peccatum *concretive* seu quantum ad materiale simul & formale; non *abstractive* quoad solum formale; quod dumtaxat impræsentiarum nos spectamus. Placuit integros referre laudatorum Doctorum textus, ut contrariæ opinionis Theologi ex iisdem pernoscant, quidquid a nobis reponi posset ad diluendas ipsorum difficultates, quæ ad actum seu *subjectum* peccati magis, quam ad ipsam peccati *malitiam* præcise consideratam, referuntur.

261. *Declaratur, ac vindicatur genuina sententia D. Thomæ, quem ad oppositam partem traxere nonnulli interpretes.*

262. Porro cum ex dictis bonitas & malitia duæ sint moralitatis species, quæ ex Seraphico (*in 2.Sent. dist.42. art.1. q.1.*) *Circa actionem humanam ita habent repugnantiam, quod ipsam dividant*, in genere moris, non naturæ, *tamquam membra opposita*, dubium exiistit, quomodo ambæ dici possint differentiæ essentiales, & constitutivæ duplicis speciei oppositæ actionum moralium, siquidem ex sententia S. Augustini moralis malitia est mera boni privatio; hanc autem proprietatem essentialem esse posse actionis positivæ, nulla mens capit. Sed idem Seraphicus (*q.2. seq*) illud sic amovet. *Malitiam contingit tripliciter comparare ad actionem: aut secundum quod est actio, aut secundum quod hæc actio, aut secundum quod talis actio. Si comparatur ad actionem, secundum quod actio est*, videlicet universim spectatam; *sic tenet rationem accidentis separabilis & communis; quia actio, quæ consuevit fieri cum culpa, potest caussa aliqua interveniente fieri absque culpa. Si comparatur ad actionem, secundum quod est actio*, nempe singularem, & individualibus circumstantiis vestitam; *rationem tenet accidentis inseparabilis, & proprii; quia illa actio eadem numero, quæ est mala, non potest esse ulterius bona, propter hoc quod eadem numero sumi non potest. Si vero malitia comparetur ad actionem, secundum quod talis actio est*, scilicet malam & turpem; *sic potest habere rationem differentiæ essentialis, sicut enim albedo est essentialis homini albo, secundum quod est albus; quamvis non sit essentialis secundum quod homo: sic malitia est essentialis actionis malæ, secundum quod mala. Quamvis autem dicatur aliquo modo essentialis; non tamen dicitur essentialis, quia dicat veram essentiam, sed quantum ad modum se habendi.*

262. *Ostenditur, quonam sensu bonitas, & malitia dicantur constitutivæ differentiæ actionis consideratæ in esse moris secundum duas contrarias.*

263. Circa bonitatem ac malitiam a Theologis controversia movetur, num scilicet utraque *simul*, aut saltem *successive* eumdem actum humanum possit afficere? Cum ex dictis bonitas, & malitia sint species moralitatis plene oppositæ, & tantum inter se differant, quantum forma & privatio formæ, primo adspectu videtur hujusmodi controversia otiosa & inepta; ecquis enim sanæ mentis disputabit ex. ca. de conventione lucis ad tenebras, vitæ ad mortem; ea tamen non ita reapse est. Nam ubi ambæ species moralitatis non in seipsis dumtaxat abstracte concipiuntur, sed ad aliquem individualem actum humanum referuntur, qui in genere moris est veluti aggregatum quoddam ex multiplici partiali bonitate aut malitia; jam adest aliqua ratio dubitandi, an utraque possit ad eumdem actum concurrere, quando nempe contingit, ut sit bonus ex objecto, malus vero ex fine sive circumstantiis, aut viceversa. Porro talis quæstio duplici constat parte, nam agitatur & de *simultaneo*, &

263. *Proponitur incidens quæstio scholastica, an bonitas & malitia possint simul convenire eidem actui? atque illius status diluciidatur,*

de

de *ſucceſſivo* concurſu bonitatis, ac malitiæ. Præterea intelligitur reſpectu *ejuſdem* operantis, & ejuſdem *numero* actus in genere *naturæ* invariati. Nullus enim inficiatur, bonum malumque dici poſſe vel eumdem numericum actum, ubi a pluribus ceu concauſſis producitur, quorum unus ex bono fine, debitiſque circumſtantiis ſervatis poteſt agere, alter vero ſecus; ut dum duo ſimul medentur infirmo, alius ex miſericordia & modeſte, alius ex concupiſcentia & inverecunde: vel eumdem dumtaxat ſpecie actum, dum a pluribus ceu diſtinctis ac ſeorſim agentibus cauſſis editur; ut dum alius fidem Chriſti annuntiat ex vana gloria, alius ex animarum zelo. Quæſtio ſic intellecta a multis pendet in Sectione XV. ſubinde dicendis, quare utramque illius partem brevibus hic expediemus.

264. Indicata quæſtio reſolvitur negative, *quantum ad priorem partem de* ſimultaneo *concurſu bonitatis & malitiæ ad eumdem actum.*

264. Quoad *primam* partem propoſitæ quæſtionis, neutiquam concedo, unicum numero actum ab uno eodemque homine productum, ſimul & eodem tempore eſſe poſſe bonum, & malum. Enimvero, ut ex communi ſententia ſcribit Scotus (*in 2. Sent. diſt. 40. qu. un.*) *Bonitas actus moralis eſt ex aggregatione omnium convenientium actui, non abſolute ex natura actus, ſed quæ conveniunt ei ſecundum rectam rationem. Quia igitur actui ratio recta dictat determinatum objectum convenire, & determinatum modum, & alias circumſtantias, non eſt completa bonitas ex ſolo fine, ſed requiruntur aliæ circumſtantiæ ſecundum ordinem prædictum ad hoc, quod bonitas ſit.* Quoties ergo datur aliquis actus ex objecto malus, & bonus ex fine, ut dum mulier marito mentitur ſolo animo impediendi graves domeſticas rixas; vel viceverſa bonus ex objecto, & malus ex fine, aut circumſtantiis, ut dum mulier ob vanam gloriam aucupandam apud ſuas coæquales Sacram Synaxin frequentat, aut orationibus in templo vacat, dum operas ſuas præſtare deberet propriæ familiæ: tunc in ejuſmodi actu, adæquate conſiderato ſecundum aggregationem omnium ei convenientium in genere moris, illa partialis bonitas ſeu ex fine, ſeu ex objecto, quodammodo inficitur ac deperditur, ita ut morali judicio reputetur, non partialiter bonus & partialiter malus, ſed ex integro & abſolute malus, juxta decantatum axioma Moralium: *bonum ex integra cauſſa, malum ex quolibet defectu*: quamvis ut idem notat Scotus, talis actus non dicatur *perfecte malus, quibuſdam dumtaxat deficientibus, quæ ad actum concurrere deberent, ſicut de turpitudine in corpore patet*; ideo reatus culpæ & pœnæ in ipſo attenuetur. Eadem fuit doctrina Seraphici (*in 2. Sent. diſt. 24. par. 2. ar. 2. q. 2.*) *plura requiruntur ad bonum conſummandum, quam ad malum perpetrandum; unius enim circumſtantiæ defectus operationem deformat*: item Angelici (*in 2. Sent. diſt. 38. q. 1. ar. 4.*) *cum aliquis vult dare eleemoſynam propter inanem gloriam, hic eſt unus actus voluntatis; & hic actus totus eſt malus, licet non ab omni eo, quod in ipſo eſt, malitiam habeat.*

265. Sub diſtinctione *ſatisfit parti quæſtionis poſteriori de* ſucceſſivo *concurſu bonitatis, & malitiæ ad eumdem actum.*

265. Quoad *ſecundam* vero ejuſdem quæſtionis partem, arbitror diſtinctione opus eſſe, ut rite reſpondeatur. Quamdiu actus in genere moris non multiplicatur, ſed unus idemque perſeverat, non poteſt bonitatem & malitiam habere ne quidem ſucceſſive, ſiquidem ex Seraphico (*n. 262.*) *bonitas & malitia habent rationem differentiæ eſſentialis, ſi comparentur ad actionem, ſecundum quod talis actio eſt*, nimirum bona vel mala; adeoque, cum hujuſmodi differentiæ aliunde ſint inter ſeſe oppoſitæ, fieri nequit, ut ſimul afficiant eumdem actum invariata manente ipſius moralitate ſpecifica. Aſt ubi actus moralem ſpeciem variat, vel ob extrinſecum finem, ut in actibus indifferentibus ambulandi, legendi; vel ob moralem mutationem objecti, ut in actibus manducandi carnes, celebrandi Miſſam, qui tempore eſuriali, & Eccleſiæ interdictæ aut pollutæ ſunt illiciti, liciti vero elapſo tali tempore: tunc haud gravate fateor, poſſe ſucceſſive bonum, & malum dici immutata naturali ſua ſubſtantia, quippe indifferentia, bonitas, malitia, non ſunt indifferentiæ ſpecificæ & eſſentiales actus humani ſecundum genus naturæ conſiderati, ſed mera ejus accidentia; ex alia parte prædicta mutatio finis extrinſeci, aut objecti poteſt inducere abſque ulla repugnantia diverſam moralitatem in ipſum actum, ita ut ſucceſſive & bonus & malus dicatur. Id ipſum, quod de externis actibus nunc oſtenſum eſt, poteſt de internis quoque enuntiari: uti Angelicus (*q. 2. de malo ar. 4.*) indicat: *ſi in aliquo actu continuo primo feratur intentio ad bonum, poſtea ad malum: ſequitur, quod ſit idem actus numero ſecundum ſuam naturam, ſed tamen differt ſpecie ſecundum quod eſt in genere moris.*

SECTIO III.

De numero ſpecierum Moralitatis.

266. Suppoſito, quod bonitas, & malitia duæ ſint oppoſitæ ſpecies, quæ genus moralitatis dividunt, adeoque moralibus actionibus disjuncte conveniunt per modum eſſentialis differentiæ, quemadmodum ſuperiori Sectione patefecimus; jam hoc alterum diſcutiendum venit, videlicet an ſint præterea differentiæ *immediatæ*, ita ut univerſum moralitatis genus exhauriant, nullamve actionem alterius ſpeciei relinquant: & hæc quæſtio eo recidit, num *indifferentia* ſit admittenda tamquam ſpecies moralitatis media inter bonitatem, ac malitiam. Ne quis forte hallucinetur in graviſſimæ iſtius controverſiæ ſtatu percipiendo, præſtat audire Seraphicum (*in 2. Sent. diſt. 41. ar. 1. q. 3.*) ſic appoſite ſcribentem. *Cum quæritur, utrum actio dividatur per bonum, & malum tamquam per differentias immediatas, eſt quæſtio de actione voluntatis deliberativæ, ſecundum quod deliberativa eſt; illa enim eſt, quæ dividitur per bonum, & malum. Et quoniam de actione voluntatis deliberativæ dupliciter eſt loqui, ſcilicet quantum ad genus actionis, & in comparatione ad operantem; dupliciter poſſunt iſtæ differentiæ ad actionem comparari, aut ſecundum genus operis, aut reſpectu operantis. Si primo modo: ſic planum eſt, quod non eſt diviſio per immediata; immo inter actionem bonam, & malam actionem indifferentem contingit reperiri mediam, & in hoc communiter omnes concordant. Si autem loquamur de bonitate, & malitia actionis in comparatione ad operantem, ſic ſunt diverſæ opiniones.*

266. In hac tertia ſectione aſſignatur determinatus numerus ſpecierum moralitatis; ſicque examini ſubjicitur indifferentia actionum humanarum.

267. Hinc intelligimus, duas eaſque diverſas moveri poſſe quæſtiones, ubi de *indifferentia* ſermo eſt: una, an dentur actiones indifferentes ſecundum *ſpeciem* ſive naturam; altera, an admittendæ indifferentes etiam *in individuo*, prout hic & nunc ab homine fiunt. In primis *ſpecificam* actum indifferentiam admittendam eſſe conſtat ex Seraphico prælaudato, atque ex Angelico, qui (*1. n. q. 18. ar. 8.*) ait: *poteſt eſſe aliquod medium inter bonum & malum... levare feſtucam de terra, ire ad campum, & hujuſmodi actus ſecundum ſpeciem ſuam ſunt indifferentes*: concordant pariter reliqui Doctores Catholici. Quod ſi opponas, indifferentiam hujuſmodi elevari ea ipſa ratione, qua (*n. 24.*) probavimus duas ſupremas moralitatis ſpecies recurrendo ad regulam morum; quia nimirum inter *conformitatem* cum regula agendi, & *difformitatem* ſeu diſſonantiam ab eadem regula, nequit dari medium, adeoque nec inter *bonitatem*, & *malitiam*, quæ ſita ſunt in ea duplici habitudine actus humani cum regula agendi. Si hoc, inquam, opponas, ex hac alia Angelici doctrina (*1. 2. q. 92. ar. 2.*) ſolutionem ſumere licebit. *Præcepta legis ſunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit: ſunt autem tres differentiæ humanorum actuum: nam quidam actus ſunt boni ex genere, qui ſunt actus virtutum: & reſpectu horum ponitur legis actus præcipere vel imperare: quidam vero ſunt actus mali ex genere, ſicut actus vitioſi; & reſpectu horum lex habet prohibere: quidam vero ex genere ſuo ſunt actus indifferentes; & reſpectu horum lex habet permittere.*

267. Eliquatur prima quæſtio de ſpecifica indifferentia actionum humanarum, in qua concordant omnes Catholici.

268. Itaque ſi teſte Angelico *permittere* indifferentiam numeratur inter actus ſeu officia legis univerſim acceptæ, quatenus lex non ſolum mere negative ſe habet circa illa, ſed poſitive commonſtrat, ea ex ſuo genere nec bona eſſe nec mala, & ideo permiſſa; jam indifferentia ſunt utcunque conſentanea legi, non qua præcipiens, aut prohibens eſt, ſed qua *permittens*: proinde, cum ipſa lex ſit morum regula, inter moralitatis ſpecies admitti debet *indifferentia*, quin opus ſit admittere medium inter convenientiam cum lege, & diſcrepantiam a lege. Si quæras poſtea, quomodo intelligenda ejuſmodi *indifferentia*, an per ſolam negationem utriuſque extremi, bonitatis ſcilicet & malitiæ, an per veram ſpeciem poſitivam? Reſpondeo, utrumque poſſe affirmari: nam actus, qui dicitur indifferens, ſpeciem poſitivam habet ab objecto ſuo, quatenus objectum nec honeſtum nec turpe ex ſe eſt, ſicuti actus boni & mali ſortiuntur a propriis objectis poſitivam ſpeciem ſuam, pariter habet negationem bonitatis & malitiæ ab eodem objecto, quod honeſtatis æque ac turpitudinis expers ſupponitur. Igitur denominatio *indifferentiæ* ſumitur quidem a negatione bonitatis, ac malitiæ, attamen non impedit, quominus *indifferentia* cenſeatur poſitiva ſpecies moralitatis, cum & ipſa ſubſtet legi mores dirigenti.

268. Ex doctrina Angelici deducitur, indifferentiam actionum admittendam eſſe tamquam poſitivam moralitatis ſpeciem, mediam inter bonitatem, ac malitiam.

269. Quotieſcunque actionum ſpecifica indifferentia, eo intelligatur ac defendatur mode-

269. Quiſquis juxta communem

doctrinam fatetur indifferentiam specificam quarumdam *actionum, is se se elongat ab utrvque extremo errore tum Sceptico rum moralium, tum hæreticorum Novatorum.*

moderamine, quo ab Angelico laudato, aliisque Catholicis solet proponi, ut nempe ad *aliquas* solum referatur actiones; licebit tuto pede procedere inter extremos duos errores. Primus mentem occupavit plurium cum priscorum Academicorum, tum recentium Incredulorum (*n.* 258.) quibus *omnia* sunt indifferentia, quippe cum omnia metiantur solis hominum opinionibus, consuetudinibus, statutis emolumentis, nihil natura turpe aut honestum proprie recognoscunt. Secundus insedit Vvicleffitis & Hussitis, qui *nullum* opus secundum speciem indifferens agnovere: unde Concilium Constantiense (*Sess.* 15.) damnavit sequentem eorum Articulum (*ord.* 16.) *divisio immediata humanorum operum est, quod sint virtuosa, vel vitiosa: quia, sicut vitium seu peccatum mortale inficit omnes actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.* Hoc ipsum circa humanas actiones systema, præter errores alios susceperunt deinceps quasi hereditario jure Bajani, Jansenistæ, Quesnelliani; qui propterea docent, omnia indiscriminatim seu infidelium, seu improborum hominum opera esse peccata, utpote ab incredulitatis, & concupiscentiæ mancipiis manantia.

270. *Evangelicus textus de arbore mala, non faciente fructus bonos, liberatur a distorta expositione Novatorum.*

270. Novatores isti maximum causse suæ præsidium repositum arbitrantur in verbis Christi (*Matth. c.* 7.) *non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.* Vix ullus Divinæ Scripturæ locus, ex quo tam multos varioque errores conati fuerint elicere Hæretici diversorum temporum. Hinc enim deduxerunt Manichæi duas rerum naturas, unam bonam, alteram malam, unde boni malique extarent homines; Donatistæ malos Sacerdotes irrita conferre Sacramenta; Pelagiani ex usu boni conjugii peccatum originale minime prodire; Jovinianus homines ex Deo natos non posse peccare; quemadmodum variis in libris testantur S. Hieronymus, & S. Augustinus. Quod spectat ad perversam Novatorum interpretationem, qui mala dicunt quæcunque *actu* fiunt ab hominibus vitiosis, hac præcise de causa, quia *habitu* mali sunt; eam jamdiu explosit D. Bonavent. (*in* 2. *Sent. dist.* 41. *dub.* 2.) qui duplicem proposuit respondendi modum, passim nunc a Theologis usurpatum. *Ad illud quod objicitur, quod arbor mala non potest bonos fructus facere; intelligenda est locutio per se, id est, si operetur voluntas mala, in quantum mala, videlicet mala intentione: si autem non per se intelligatur, non est sermo verus; nisi intelligatur de bono perfecto, quod quidem est bonum meritorium: sed tunc non sequitur; non facit fructum bonum, ergo facit fructum malum; quia inter tale bonum, & malum est medium, sicut supra* (dub. 1.) *ostensum est.* Ad assequendum genuinum sensum hujus Evangelici textus præstabit legere Cornelium Jansenium Episcopum Gandavensem (*Dom. in concord. Evang. part.* 2. *cap.* 42.) ubi scite ostendit, non omnia, quæ Dominus dicit *ad litteram* de arbore bona vel mala, eodem modo accommodanda hominibus per similitudinem arboris *parabolice* designatis.

271. *Proponitur quæstio secunda de Individuali differentia actionum, circa quam discors semper fuit Scholasticorum Magistrorum judicium.*

271. Gradus nunc faciendus est a *specifica* ad *individualem*, indifferentiam actionum humanarum; sive, ut verbis utar Seraphici (*n.* 266.) actiones consideratæ jam *secundum genus operis*, expendendæ modo *respectu operantis*. Possibile non est celebrem hanc de actibus indifferentibus in individuo quæstionem definire ex unanimi aut fere unanimi Doctorum sensu, quemadmodum hucusque conatu sum pleraque proponere Scholasticæ concordiæ promovendæ causa, quæ quo major, eo validior ad profligandos veritatis, ac honestatis hostes. Compertum namque est, non præsenti solum ætate, verum superioribus sæculis contrarias ea de re doctrinas e Sapientum ore, & calamo prodiisse, ita quidem ut neque Thomas ac Bonaventura, qui ceteroquin in docendo tam egregie conspirarunt, unquam inter se convenire potuerint. Quo me igitur vertam a tantis duobus mihimet relictus, atque in tam acri & universali constitutus conflictu? Cum præsens quæstio ejus sit indolis, ut modo nihil pro alterutra litigantium parte videatur posse produci, quod jamdiu non fuerit in scholis auditum; aliunde vero suffragii mei tenuitas bilanci nullum valeat addere pondus; has ob causas consultum arbitror unicam assumere curam distincte exponendi, quæ ad penitiorem faciunt controversiæ intelligentiam, atque tum insigniores vindices, tum præcipua momenta utriusque oppositæ sententiæ commemorare.

272. *In hac quæstione de actibus indifferentibus in individuo ly* indifferens

272. In primis, ad vocem *indifferens* quod attinet, impræsentiarum non disceptatur, num admittendus sit actus aliquis humanus sic *indifferens*, ut neque sit bonus, id est æternæ vitæ meritorius, neque malus, id est æterna pœna dignus: actus enim sensu isto indifferentes admittunt Catholici omnes fide indubia, eorumque exempla

empla in promptu sunt. Nam ex Apostolo (1. *ad Cor. c.* 3.) dantur in nobis *lignum, fœnum, stipula*, videlicet juxta SS. Patrum interpretationem *peccata venialia*, quorum aliqua omnino ex genere suo talia sunt, uti verbum otiosum, mendacium officiosum, vanus vestium ornatus: porro ex Seraphico (*in* 2. *Sent. dist.* 42. *ar.* 2. *q.* 2.) *peccatum veniale vitam æternam retardat, quia a Deo elongat; nec tamen obligat ad pœnam æternaliter cruciantem, quantum est de se;* adeoque nec vita, nec mors æterna eidem debetur. Rursus actus fidei, timoris, spei, quibus impii *divina gratia excitati, & adjuti disponuntur ad justitiam* ex Concilio Tridentino (*Sess.* 6. *c.* 6.) neque sunt meritorii vitæ æternæ, cum non fiant in statu gratiæ sanctificantis, quæ illius semen pignusque est; neque digni æterna pœna, cum ex eodem Conc. (*Sess.* 14. *c.* 4.) *dona Dei sint, & Spiritus Sancti impulsus, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat.* Idem dicas de oratione respiscentis peccatoris, quæ nec mala est, nec supplicio digna: unde damnata a Clemente XI. ea Quesnellii propositio (*ord.* 59.) *oratio impiorum est novum peccatum, & quod Deus illis concedit, est novum in eos judicium.*

non sumitur pro eo, quod nec meretem, nec vitam æternam meretur.

273. Neque pariter quæritur, an existere possit humanus actus eo sensu *indifferens*, ut nec bonus sit, nec malus in ordine ad spiritualem salutem in hac vita inchoandam. Etenim Catholica itidem doctrina adversus Novatores (*n.* 269.) instruimur, infideles homines non peccare in quavis actione sua, sed posse bonum aliquod in genere moris interdum operari; quia ex Angelico (2. 2. *q.* 10. *ar.* 4.) *remanet in eis aliquod bonum naturæ*, idcirco quamvis *non possint operari bona opera, quæ sunt ex gratia, scilicet opera meritoria; tamen bona opera, ad quæ sufficit bonum naturæ, aliqualiter operari possunt: unde non oportet, quod in omni suo opere peccent; sed quodcunque aliquod opus operantur ex infidelitate, tunc peccant.* Nec obstat D. Augustini effatum, *omnis vita infidelium peccatum est*: nam ex Seraphico (*in* 2. *Cent. dist.* 41. *dub.* 2.) *hoc ideo dicitur, quia per nullam actionem, quam agunt liberantur a culpa, quamdiu in infidelitate persistunt; & ideo sensus est, omnis vita infidelium est peccatum, id est, non sine peccato. Similiter intelligenda sequens auctoritas, & aliæ consimiles, cum dicitur, quod ubi deest agnitio veritatis, falsa est virtus, non quia illa virtus sit vitium, sed quia deficit a vera virtutis perfectione: nam virtus vera dicitur, quia veraciter perducit ad vitam.* Porro autem infidelium actiones, quamtumvis intra naturæ confinia bonitatem moralem habere possint, & eo ipso malæ non sint dicendæ in ordine ad spiritualem salutem, nihilominus non sunt eatenus bonæ, ut ad illam *proxime* ordinentur. Siquidem opera, solis arbitrii liberi viribus peracta per generalem Dei concursum, nullam habere possunt seu meriti seu conditionis rationem ad consequendam salutem, & gratiam supernaturalem, quam Christus passione sua nobis promeruit; quia *si gratia ex operibus* (ad Rom. cap. 11.) *gratia jam non est gratia.*

273. *Neque ly* indifferens *sumitur pro eo, quod respectu spiritualis salutis nec bonum, nec malum vocari potest.*

274. Itaque proposita quæstio ad eos dumtaxat restringitur actus, qui vocantur *indifferentes* in hoc sensu, quoniam concipiuntur quasi medii inter illos, qui in *solo genere moris*, hoc est relate ad rectam rationem, boni ac mali sunt. Præterea supponit, eosdem actus esse *deliberatos*; quia ex Angelico (1. 2. *q.* 18. *ar.* 9.) *si actus non procedant a ratione deliberativa, sed ex quadam imaginatione, sicut cum aliquis fricat barbam, vel movet manum; talis actus non est proprie loquendo moralis vel humanus: sicque est indifferens, quasi extra genus moralium actionum existens.* Quapropter quæstionis status erit iste: an possit existere actio deliberata & humana ex. ca. ludendi, ambulandi, comedendi, quæ considerata secundum omnes circumstantias, in quibus ab homine hic & nunc elicitur, nullam habeat *moralem* bonitatem, aut malitiam, sed sit prorsus *indifferens* inter utramque; adeoque a lege, quæ norma agendi est, nec præcepta nec prohibita, sed mere *permissa*? His omnibus in antecessum observatis videamus nunc, quidnam hac de re senserint, sentiantque Scholastici Doctores.

274. *Propositæ quæstionis status nitide aperitur.*

275. D. Thomas prælaudatus, ejusque Sodales Theologi, Augustinensis Familia, ac plures variarum Scholarum Auctores, junctis viribus contendunt, haud posse dari actum humanum hoc postremo sensu indifferentem. Ex adverso possibilem, ac reapse admittendum propugnant tres præcipui Franciscanæ Scholæ Magistri, Alexander Alensis, S. Bonaventura, Scotus, ac plerique ipsorum Asseclæ. Richardus tamen de Mediavilla ex antiquis cautiam hanc problematice pertractat (*in* 2. *Sent. dist.* 40. *ar.* 2. *q.* 3.) sinens, unumquemque tenere seu primam seu secundam opinionem, quamvis priorem *sibi probabiliorem videri* fateatur. Ad posteriorum partes accesserunt quavis

275. *Recensentur illustriores Patroni utriusque contrariæ sententiæ.*

ætate multi Theologi illustres tum ex vetustis, ut Gabriel Biel Tubingensis, Almainus Parisiensis, tum ex recentibus, ut Vasquezius, aliique plures Societatis Jesu, inter quos nuperrimus Scriptor *Institutionum Juris universalis Naturæ, & Gentium* P. Ignatius Schvvarz hæc subdit (*Part. 1. tit. 1. Instr. 2. §. 4.*) post maturam discussionem utriusque sententiæ oppositæ. *Utraque sententia est admodum probabilis, prima probabilior ab auctoritate, secunda a ratione: illa de consilio sectanda, cum hominem melius disponat ad finem ultimum, & virtutum exercitium; hæc in praxi omnino tuta, conformior humanæ fragilitati, & statui tot distractionum, benignitatis itidem Divinæ circa nos Providentiæ, ut recte animadvertit S. Bonaventura.*

176. *Planum fit quomodo citra ullum absurdum admitti possit indifferentia specifica actionum, negata* indivi duali.

276. Mirum fortasse cuipiam videbitur, quod Angelicus, ceterique prioris classis Doctores inficientur actus indifferentes *in individuo*, cum admittant (*n. 167.*) indifferentes esse posse *secundum speciem*: sic enim videntur admittere speciem extra omnia individua. Verum hoc pacto possunt ipsi amovere a proprio systemate omnem contradictionis, & absurditatis notam. Dum actus consideratur secundum *speciem*, ejusdem *objectum* præcise attenditur, sepositis circumstantiis in quibus actus evenire potest, & sub hac consideratione debet utique admitti indifferentia tamquam *species* moralitatis media inter bonitatem, ac malitiam, quia revera extant objecta, quæ collata cum regula agendi nec præcepta nec prohibita deprehenduntur. At quoties actus in *individuo* spectatur, attendendæ etiam circumstantiæ, in quibus hic & nunc producitur; cum singula quæ fiunt, sint plane individua, certisque vestita circumstantiis. Jam vero cum moralitas actuum tum bona tum mala *primario* quidem desumatur ex *objecto*, *secundario* vero ex *circumstantiis*; & aliunde inter circumstantias cujusvis deliberatæ actionis individuæ numeretur (ut ipsi supponunt) *intentio finis honesti* naturæ rationali convenientis: inde est, ut ipsorum judicio actus reputari debeat *malus*, ubi exercetur citra ullum honestatis intuitum; *bonus*, ubi fit honestatis intuitu; quamvis, ratione solius objecti, nec bonus nec malus sit. Itaque quot sunt actus ex *objecto* indifferentes, tot sunt individua illius speciei moralis; quæ *indifferentia* vocatur. Sed hujusmodi actus licet non habeant ex propria specie, quod sint boni vel mali; aliunde tamen bonitatem aut malitiam contrahere possunt, scilicet ex circumstantiis & conditionibus individualibus, in quibus necesse est ipsos evenire, quotiescunque deliberate producantur. Quare hæc duo optime cohærent; scilicet nullum extare actum indifferentem in *individuo*, quamvis secundum *speciem* aliqui possint esse indifferentes.

277 *Profertur ratio fundamentalis opinionis* negantis *actus indifferentes in individuo.*

277. Ex hujusmodi doctrina quisque intelliget palmare momentum sententiæ negantis actus indifferentes in individuo: quod totum in hoc situm est, quia cunctæ deliberatæ operationes rationalis creaturæ debent ad finem honestum ordinari, adeoque bonas, aut malas ipsas evadere necessum est, prout talis ordinatio fit, aut non fit. Audiatur Angelicus (*1.2 q. 18. ar. 9.*) qui in hunc modum declarat, admittendum actum indifferentem secundum speciem, sed non secundum individuum. *Contingit quandoque aliquem actum esse indifferentem secundum speciem, qui tamen est bonus vel malus in individuo consideratus. Et hoc ideo, quia actus moralis non solum habet bonitatem ex objecto, a quo habet speciem, sed etiam ex circumstantiis, quæ sunt quasi quædam accidentia: sicut aliquid convenit individuo hominis secundum accidentia individualia, quod non convenit homini secundum rationem speciei: & oportet, quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni: necesse est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem; unde necesse est, omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem in individuo consideratum, bonum esse vel malum.*

178. *Exponitur præcipua ratio opinionis* admittentis *actus in individuo indifferentes.*

178. Ceterum alterius sententiæ affirmantis Patroni omni conatu sese opponunt huic *necessitati* universali, & absolutæ relationis operum ad finem honestum in genere moris, quæ in adverso systemate indubitanter assumitur tamquam basis mox exposiți ratiocinii. Itaque ajunt ipsi, Deum summe benignum indulgere humanæ naturæ fragili, infirmæ, atque in statu continuæ distractionis positæ, ita ut homo non teneatur semper dirigere actiones singulas ad altiorem honestatis finem, sed possit interdum quædam agere propter aliquem finem inferiorem, proxime respicientem indigentias ipsius naturæ humanæ; uti sunt expuere, sternutare, purgamenta projicere, se movere, refrigerare, & similia. Ex quo sequitur, actus hujusce generis nec *positive*

sitive inhonestos dici posse, quia conformes voluntati Dei saltem ut permittenti & indulgenti; nec *positive honestos*; quia motivum solius permissionis ad honestatem insufficiens est; adeoque vocandos *indifferentes*. Quocirca concludit Seraphicus (*in 2. Sent. dist. 41. ar. 1. q. 3.*) & cum eo etiam Scotus (*ead. dist. qu. un.*) quod sicut *non dicitur homo esse otiosus semper, quando non laborat; sed tunc, quando non laborat, & deberet laborare: ita non omnem actum malum esse ex hoc solum, quod caret tali bonitate*, scilicet ordinatione in finem honestum; *sed quia caret bonitate, quam deberet habere: non autem actum debere habere talem bonitatem*. Itaque, si quid ego capio, tota quæstio amplissima huc tandem redigitur, an divina bonitas indulgeat humanæ fragilitati nec ne, ut aliquæ saltem actiones ab homine deliberate & consulto operante non referantur ad finem vere honestum seu moraliter bonum? Quod cum ego fidenter vel affirmare vel negare minime audeam, aliis decernendum relinquo.

SECTIO IV.

De Fontibus moralitatis.

179. BOnitatis, ac malitiæ moralis capaces non esse nisi actus vere *humanos*, id est, voluntarie ac libere productos, propterea quia hi soli possunt subesse directioni rectæ rationis, sæpissime jam a nobis observatum est. Ut autem bonitas, ac malitia actuum ex eorum ad hujusmodi regulam habitudine detegatur non quomodocumque conferendi cum ista regula; sed sub triplici respectu, videlicet ratione *objecti*, *finis*, *circumstantiarum*, comparatio instituenda, quippe secundum horum trium aggregationem adæquate cognosci humanum actum docet Scotus (*n. 264.*) ex communi sententia. Exinde nata ea distinctio duplicis bonitatis, ac malitiæ, quarum alia dicitur *formalis* seu *actualis*, alia *objectiva* seu *fundamentalis*. Secunda reperitur in solo objecto, ipsumque constituit bonæ, aut malæ actionis objectum, sive secundum rectam rationem appetendum, aut aversandum; prima residet in ipso actu, sumpto secundum aggregationem omnium conditionum ad ejus moralitatem confluentium, eaque actus constituitur formaliter bonus, aut malus. Unde actualis præsupponit objectivam; nec enim idcirco objectum censetur bonum, aut malum, quia recte aut perperam a voluntate appetitur; sed potius a voluntate recte aut perperam appetitur, quia objectum per se bonum, aut malum est. Adest & aliud discrimen, quia videlicet actualis bonitas & malitia per se convenit actui interno, & per participationem seu denominative actui externo: objectiva vero præcipue competit actui externo, prout tamen est objectum interni.

179. *In hac* quarta sectione *agitur de* Objecto, Fine, & Circumstantiis, *unde completa actionum moralitas repetenda. Explicatur statim, quid sit bonitas & malitia* Formalis, *atque* Objectiva.

280. In scholis familiare est dispescere *actualem* bonitatem, ac malitiam actionis in *materialem*, & *formalem*. Quotiescumque actio a voluntate producta reipsa congruit rectæ rationi, ac legi æternæ, aut ab utraque discrepat, tunc appellatur bona, aut mala *materialiter*. Ubi vero ipsa materialis bonitas aut malitia actionis imputatur agenti voluntati ad laudem, vel reprehensionem, ad præmium vel pœnam; eo quod, priusquam fieret actio, eadem bonitas aut malitia cognoscebatur, vel saltem poterat, ac debebat cognosci; tunc vocatur actio bona, aut mala *formaliter*. Sic ex. ca. pure *materialis* foret bonitas eleemosynæ, si quis Dominum honorare tentaret de substantia sua, quam ex errore alienam putat: *formalis* vero bonitas simul accederet, si pecuniam erogaret, quam suam esse deprehendit. Pariter malitia luxuriæ fuit solum *materialis* in Patriarcha Jacobo concumbente cum Lia, quam inculpate opinabatur esse Rachelem; in Herode autem Rege, scienter abutente uxore fratris sui, fuit etiam *formalis*. Ita malitia internecionis Christi *materialis* simul ac *formalis* fuit in Majoribus Judæorum, qui moti sunt ex invidia; in Popularibus vero, qui moti sunt ex ignorantia audientes a prioribus, quod blasphemasset ac morte dignus esset, *materialis* tantum fuit, quamquam non omni ex parte; quippe ex Seraphico (*in 2. Sent. dist. 40. dub. 3.*) *Licet Judæi simplices & populares putarent se occidendo Christum*, gladio linguæ, *blasphemum interficere, & sic obsequium Deo præstare: ista tamen ignorantia non excusat, pro eo quod opera, quæ Christus fecit, non solum magnis, sed etiam parvis notitiam sanctitatis ejus præstare poterant*.

280. *Sequitur subdivisio* Actualis *bonitatis ac malitiæ in* Materialem, *&* Formalem; *quæ sæpissime memoratur in Theologia Morali, ac præoculis habenda in ferendo judicio de singularibus actionibus*

218. Ut hac occasione momentosum quid moneamus, præcipua controversia inter Probabilioristas, & Probabilistas hic spectat. Videlicet quando circa honestatem vel inhonestatem cujuspiam actionis, ex. ca. alicujus contractus, duæ circumferuntur op-

281. *Declaratur superior distinctio* Materialis, *&* Formalis *bo-*

positæ

nitatis, ac malitiæ alia observatione, petita a controversia de Probabilismo.

positæ opiniones Doctorum, una magis probabilis ac tuta, altera minus probabilis & tuta; & aliquis, hujusce dissidii probe gnarus se determinat ad agendum juxta opinionem minus probabilem ac tutam, relicta priore, quia nempe persuasum habet se prudenter agere sequendo opinionem, quæ dicitur probabilis, & a doctis viris defensatur: tunc, si contingeret talem actionem a norma legis reapse discordare ex. ca. contractum esse usurarium, utrum homo sic agens excusetur coram Deo ob ignorantiam *invincibilem*, atque ejus actio repugnans legi censenda sit *materialiter* dumtaxat mala nec ne, hoc est illud, de quo maxime controvertitur. Probabilistæ utrumque constanter affirmant, sicque arbitrantur se reddere immunem ab omni gravi periculo usum proprii systematis: ast Probabilioristæ neutrum sibi in animum inducere possunt, considerata præsertim genuina notione ignorantiæ vere *invincibilis* (*n.*209.) sic enim ratiocinantur. *Ignorantia invincibilis* (ut legitur apud P. Anacletum Probabilistam in scholis tritum) *ea est, quæ morali diligentia superari ac tolli nequivit, eo quod nunquam in mentem venerit dubitare aut cogitare de opposito; vel etiamsi in mentem venit, tamen adhibita diligenti inquisitione, ignorantia illa depelli, & veritatis cognitio acquiri non potuit.* Atqui conditiones istæ non videntur quadrare ignorantiæ illius hominis, qui Probabilismi clypeo munitus quidpiam agit, quod est reipsa a lege vetitum: quia ex una parte novit ex Logica, propositionum contradictoriarum, *hic contractus est licitus*, & *non est licitus*, necessario unam esse *veram*, alteram *falsam*; ex alia parte ex duabus opinionibus hoc modo contrariis ipse eam seligit, quam detexit esse *minus vero similem* tutamque, spectata seu ratione intima, seu auctoritate externa Doctorum. Igitur, si contra legem agit, non potest obtendere ignorantiam vere *invincibilem*, & transgressionem pure *materialem*.

282. *Considerat Objectum, quod est veluti fons primus, ex quo moralitas actuum humanorum derivatur.*

282. *Actualem* sive *formalem* (*n.*279.) dumtaxat bonitatem & malitiam actionum intelleximus, quoties eam nominavimus in præcedentibus Articulis. Nunc mentem convertimus ad *objectivam* seu *fundamentalem*, quæ hujus loci propria est; adeoque de *objecto* agimus, quod est *primum* illud, unde derivatur moralitas actionum. Universalis doctrina est, humanos actus *primario* haurire speciem suam moralem ab *objecto*; ita scilicet ut dicantur boni vel mali secundum speciem ac naturam, prout versantur circa rem, quæ rectæ rationi congruit, vel non congruit. Constat id auctoritate & ratione manifesta: nam Osee (*c.*9.) dicitur: *facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt*: ex quo sic argumentatur Angelicus (1.2.*q.*18.*ar.*2.) *fit homo Deo abominabilis propter malitiam suæ operationis, ergo malitia operationis est secundum objecta mala, quæ homo diligit; & eadem ratio est de bonitate actionis.* Quare hoc sensu intelligendum effatum D. August. (*tr.*2. *in* 1. *Joan.*) *talis est quisque, qualis est ejus dilectio: terram diligis? terra es: Deum diligis? quid dicam? Deus eris.* Certe in *naturæ* genere actus specificari ab objectis, vetus est Philosophorum axioma; quidni ergo in genere *moris* idem erit? Quod si contingat reperiri objecta, quæ suapte natura nec bona, nec mala sunt, sed *indifferentia*; tunc bonitas & malitia actuum, qui circa illa versantur, repetenda erit a *fine* vel *circumstantiis*, quæ in tali casu censentur induere rationem *objecti* moralis: ut dum ambulatio fit honestæ recreationis, vel recuperandæ valetudinis caussa; aut ex intentione persequendi adversarium, sive eo tempore, quo est a Superiore interdicta: in priori enim casu bona, in posteriori mala est ex fine, & circumstantiis.

283. *Statuta thesis procedit de objectis respective ad rectam rationem consideratis, non de objectis absolute sumptis.*

283. Porro nomine *objecti* conferentis actibus moralem speciem, non intelligitur res aliqua in se præcise spectata; sed potius res, quatenus certum præsefert respectum ad rationem, dum substernitur actui, cujus objectum dicitur: unde objectum censetur bonum & conveniens, quando actus versatur circa rem modo consentaneo rectæ rationi; malum vero & inconveniens, ubi actus circa rem occupatur secus ac ditet ratio recta. Sic objectum, ex quo sumptio cibi & potus habet, quod sit bona aut mala in genere moris, non sunt præcise cibus & potus, cum possint peræque media esse tum gulæ, tum temperantiæ; sed cibus & potus, prout juxta, vel contra regulam rationis assumuntur: idipsum dicatur de pecunia, quæ & avaritiæ fovendæ, & liberalitati exercendæ potest inservire. Retenta hac distinctione objecti *absolute*, & *respective* considerati, facile capies, quomodo actiones humanæ possint evadere malæ ex *objecto*, quamvis in *rebus ipsis* non sit malum. *Licet res exteriores*, verba sunt Angelici (1.2. *q.*18. *ar.*2.) *sint in seipsis bonæ, tamen non semper habent debitam proportionem ad hanc vel illam actionem: & ideo, in quantum considerantur ut objecta talium actionum, non habent rationem boni.*

284. Ubi

284. Ubi de moralitate actionum agitur, ea ratione mox indicata considerandum esse objectum, confirmat Scotus (*in 2. Sent. art. 7. qu. un.*) cujus integrum textum referre juvat, quoniam & alia complectitur, quæ deinceps lumen nobis præbere possunt. *Præter bonitatem naturalem voluntionis, est triplex bonitas moralis secundum ordinem se habens. Prima dicitur bonitas ex genere. Secunda potest dici bonitas virtuosa, sive ex circumstantia. Tertia bonitas meritoria, sive gratuita, sive ex acceptatione divina in ordine ad præmium. Prima competit volitioni ex hoc, quod ipsa transit super objectum conveniens tali actui secundum dictamen rectæ rationis, & non solum quia est conveniens tali actui naturaliter, ut sol visioni; & hæc est prima bonitas moralis, quæ ideo potest dici ex genere, quia est quasi materialis respectu omnis boni ulterioris in genere moris. Secunda convenit volitioni ex hoc, quod ipsa elicitur a voluntate cum omnibus circumstantiis, dictatis a recta ratione debere sibi competere in eliciendo ipsam; bonum enim est ex causa integra. Tertia convenit actui ex hoc, quod præsupposita duplici bonitate jam dicta, ipsa volitio elicitur conformiter principio merendi, quod est gratia vel caritas, sive secundum inclinationem caritatis. Exemplum de primo, dare eleemosynam. Exemplum de secundo, dare eleemosynam de proprio pauperi qui eget, & in loco quo melius potest sibi competere. Exemplum de tertio, istud opus facere non tantum ex inclinatione naturali, sed ex caritate, ex qua faciens est amicus Dei, in quantum respicit opera ejus. Hæc triplex bonitas est ita ordinata, quod prima præsupponitur secundæ, secunda tertiæ, & non e converso. Huic triplici bonitati opponitur triplex malitia ex genere, ex aliqua circumstantia, & in demerito.*

284. *Traditio collatio objecti cum rationis regula, ut actio in ipsum tendens dici possit bona vel mala in genere moris, firmatur doctrina Scoti distinguentis in actu humano tres gradus bonitatis, & malitiæ.*

285. Petes forsitan, cur Angelicus & Subtilis primariam bonitatem & malitiam actionum in genere moris doceant provenire ex *objectis* relatis ad rectam rationem, & non potius ab ipsa *ratione* aut *lege æterna*, quæ sunt agendi norma? Respondeo, utramque desumi posse & ab objecto, & ab agendi norma, sed diverso modo. Dupliciter cognoscere licet alicujus rei bonitatem seu perfectionem: primo ex ejus principiis, & accidentibus; secundo ex ejusdem conformitate cum exemplari. Porro actus humani bonitatem (idem de malitia dicas) priori respectu detegimus examinando illius objectum, finem, & circumstantias; posteriori respectu recurrendo ad rationem, & legem æternam. Quare actus humanus licet possit in se bonus esse ex objecto tamquam causa intrinseca, simulque ex fine & circumstantiis; nihilominus requirit conformitatem cum lege, & ratione tamquam cum mensura extrinseca; non quod bonitas ejus sita sit in tali conformitate, sed quia sine tali conformitate construi nequit. Itaque juxta scholarum formulas loquendo dicere possumus, actuum humanorum moralitatem a multis pendere, quorum unum non excludit alterum; videlicet a lege æterna *directive*; a ratione practica seu conscientia *applicative*; ab objecto, circumstantiis, ac fine *terminative*; demum *formaliter* a tendentia agentis in objectum, spectatum cum omnibus circumstantiis seu conditionibus, quas dictat ratio debere actui convenire.

285. *Demonstratur, hæc duo posse invicem componi: nempe quod bonitas, & malitia actuum desumatur primario ex illorum objectis; & quod ratio, seu lex æterna sit norma agendi.*

286. Satis jam ostensum est, ex *objecto* regulis morum subdito desumi moralitatem humanorum actuum) ea tamen non a solo objecto pendet, tota quanta est; sed præterea a variis *circumstantiis* secundario saltem repetenda, inter quas venit præcipue *finis*, qui *extrinsecus* dicitur, de quo seorsim accurateque disseremus in calce hujusce Sectionis. Id porro mirum videri non debet, nam ex Angelico (1. 2. *q.* 18. *ar.* 3.) *Sicut in rebus naturalibus non invenitur tota plenitudo perfectionis, quæ debetur ei, ex forma substantiali, quæ dat speciem; sed multum superadditur ex superadvenientibus accidentibus, ut in homine ex figura, colore, & sic de aliis, quorum si aliquod desit ad decentem habitudinem, consequitur malum; ita etiam in actione: nam plenitudo bonitatis ejus non tota consistit in sua specie; sed aliquid additur ex his, quæ adveniunt tamquam accidentia quædam, & hujusmodi sunt circumstantiæ debitæ; unde si aliquid desit, quod requiratur ad debitas circumstantias, erit actio mala.*

286. *Considerato objecto, expendendæ* circumstantiæ, *quæ sunt secundariæ origo moralitatis actuum.*

286. Nullum hac de re dubium, sive consulamus Ethicam naturalem, sive Revelatam Theologiam. Enimvero Aristoteles (*lib. 2. Ethic. c. 4. & 6.*) longe aliud esse docet, *agere juste*, & *agere justa*. Scripturæ Divinæ, & Patres Ecclesiastici de Sacrificiis, orationibus, jejuniis, eleemosynis, aliisque operibus ex objecto optimis loquentes passim inculcant, eo quo par est modo, ac fine sollicite peragenda, ne Deo invisa, & salutarium effectuum vacua evadant. *Sollemnitates vestras odivit anima mea* (*Isa. c. 1.*) *Oratio ejus erit execrabilis* (*Prov. c. 28.*) Unde Seraphicus (*Compend. Theol. Verit. lib. 5. c. 12.*) *nota, quod, non bonum facere, sed bene facere, laudabile est: non enim ver-*

287. *Multiplici argumento ostenditur, moralitatem actuum pendere etiam a fine, & circumstantiis reliquis.*

verbis, sed adverbiis meremur: unde versus. In vitæ meritis præsunt adverbia verbis. Hinc autem crassus detegitur error, olim Hebræis, ac multis subinde Christianis familiaris, quo scilicet creditur animæ saluti satis consultum fore, si sola attendatur bonitas objectiva actionum, seposita cura finium, & reliquarum circumstantiarum. Valent ad eum convellendum plurima, quæ D. Augustinus præclare scripsit adversus Pelagianos, qui ut medicinalis gratiæ Christi necessitatem elevarent, obtendebant virtutes, ac præstantia Gentilium opera, reticentes accessoriam vanæ gloriæ labem, qua eadem plerumque deformabantur.

288 *Explicatur, quid sit* circumstantia moralis.

288. *Circumstantia*, quam Græci *peristasin* vocant, juxta Seraphicum (*Centil.par.1. f.33.*) sic nominatur a Latinis, quia *actum circumstat*; estque proprietas *pertinens ad laudem aut vituperium, vel diminuendo, vel augendo, vel in aliud genus trahendo*: seu est particularis quædam affectio, quæ humano actui accedit, & quidpiam confert ad ejus moralitatem. Quidquid ergo actui exterius adjacet, nisi respectum aliquem præseferat ad ipsum, prout ad finem ordinatur, ipsique obesse, aut prodesse possit, illud *circumstantia moralis* censeri minime potest. Nam ex Angelico (*1.2.q.7.ar.2.*) *Sic circumstantiæ sunt extra actum, quod tamen actum aliquo modo contingant ordinatæ ad ipsum ... bonitas autem actuum est, in quantum sunt utiles ad finem.* Quare ex. gr. cum actus orandi, vel furandi, nec magis nec minus boni, vel mali evadant, eo quod tali anno, vel hora contingant; & ad peccatum nihil referat ex Scoto (*in 4.Sent.dist.17.q.1.*) *quod fiat cum aliqua, quæ vocatur Berta, vel Alicia*: inde fit, ut hæc & similia minime reputari debeant inter *morales* circumstantias. Quanta hujus generis accidentia ad actuum moralitatem prorsus impertinentia in Sacris Confessionibus non sine temporis jactura anxie enarrantur a garrulis mulierculis, virisque meticulosis.

280 *Circumstantiarum* numerus *statuitur, & probatur,*

289. Præcipue circumstantiæ, unde aliquid bonitatis vel malitiæ moralis advenire potest humanis actibus, septem numero assignantur ex communi Doctorum sensu; quas Tullius in sua Rhetorica recensuit versiculo isto comprehensas: *Quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Angelicus præcitatus sic ostendit convenientem esse hanc enumerationem. *Nam circumstantia dicitur, quasi extra substantiam actus existens, ita tamen quod aliquo modo attingit ipsum: contingit autem hoc fieri tripliciter, uno modo, in quantum attingit ipsum actum: alio modo, in quantum attingit causam actus: tertio modo, in quantum attingit effectum. Ipsum actum attingit, vel per modum mensuræ, sicut tempus, & locus; vel per modum qualitatis actus, sicut modus agendi. Ex parte effectus, ut cum consideratur, quid aliquis fecerit. Ex parte causæ actus, quantum ad causam finalem accipitur, propter quid; ex parte causæ agentis principalis accipitur, quis egerit; ex parte causæ agentis instrumentalis accipitur, quibus auxiliis.* Quomodo singulæ istæ circumstantiæ sint intelligendæ, erit operæ pretium paucis indicare.

190 *Declarantur priores tres circumstantiæ:* Quis, quid, ubi.

290. Circumstantia 1. *Quis* non ipsum agentem hominem significat, sine quo actus proculdubio nequit existere; sed potius conditionem, statum, qualitatem illius; perinde ac si diceretur *qualis*, Ecclesiasticus, vel Sæcularis? solutus, vel conjugatus? rationis compos, vel impos? 2. *Quid* non denotat absolute materiam seu objectum actionis; sed secundariam objecti conditionem, potissime respicientem ejus quantitatem, ac qualitatem, ex. gr. an multum, vel parum rei fuerit furto sublatum? an res sacra, vel profana? Ut autem hujusmodi *quid* plene perfecteque exprimatur, manifestare quoque oportet, *circa quid* versetur objectum actionis spectatum secundum quantitatem, & qualitatem, videlicet num ex. ca. egeno, aut diviti res fuerit ablata? alioquin *quid*, & *circa quid*, erunt duæ distinctæ circumstantiæ. Hinc patet, cur Aristoteles (*l.3.Ethic.c.1.*) septem circumstantiis, quas nos ex Tullio memoravimus, addat octavam *circa quid*, quæ, ut notat idem Angelicus, a Tullio comprehenditur sub *quid*. 3, *Ubi* non indicat purum putumque locum, cum actus necessario debeat alicubi fieri; sed aliquam loci qualitatem seu conditionem, quæ, licet accidentaria sit ipsi loco, attamen aliquam adfert moralitatem; ut est ex. ca. ratio sacri, vel profani, publici vel secreti, relate ad actum inverecundum in aliquo loco factum.

291. *Sequitur declaratio reliquarum quatuor circumstantiarum* quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

291. 4. *Quibus auxiliis* importat media applicata, & subsidia adhibita ad agendum, ex. gr. num Ecclesiasticis exorcismis, vel ligatura magica dispuleris maleficium; proprio studio ac labore, vel arte notoria Anabaptistarum scientiam comparare tentaveris; virginem seduxeris solus ipse, vel ope domesticarum famularum? 5. *Cur* exprimit extrinsecum operantis finem, quem paullo post expendemus; ex. ca. utrum Clericus inserviat Episcopo, aut Chorum frequentet, unice vel principaliter, ut

assequa-

assequatur beneficium Ecclesiasticum; & lucretur quotidianas distributiones. 6. *Quomodo* repræsentat peculiarem modum agendi, non quidem illum, qui essentialis est actui humano & morali, nempe quod fiat bene vel male in genere moris; sed alium quemvis accidentarium modum, ex. ca. utrum ex passione, vel ignorantia, vel malitia; raro aut frequenter; remisse aut intense, quis operatus sit seu circa se, seu circa proximum. Ex Seraphico (*in Confessionali c. 2. ar. 20.*) *Sacerdos hanc circumstantiam non quærat de peccato luxuriæ, nisi a remotis; ne forte lupum excitet dormientem, id est, peccata nova in animo hominis repræsentet.* 7. *Quando* denotat, non præcise solum tempus, quo actio fit; sed aliquam temporis conditionem, ut est ex. ca. festivitas, aut vigilia ecclesiastica dierum, relate ad auditionem Missæ, & jejunii observationem: item temporis durationem, ex. ca. an quis integris mensibus, vel annis permanserit in aliquo pravo affectu invidiæ, odii, lasciviæ, aut res alienas invito domino detinuerit apud se.

292. Utrum circumstantia *Festi* superaddat novam malitiam in Confessione Sacramentali exprimendam, quando die *festo* committitur peccatum *mortale*, plures præsentis ætatis Theologi contendunt inter se haud modico æstu, nec levi opinionum varietate. Steyartius Belga eo progreditur, ut scribere non dubitet, *circumstantiam Festi omne mortale aggravare, immo ad aliam transferre speciem;* hancque addit utriusque adserti rationem, quia *omne mortale peccatum repugnat fini ipsi proximo, & extrinseco præcepti de sanctificando Sabbato, qui est ut mens vacet Deo, & rebus Divinis.* Ast P. Jac. Van Bolsuyt August. Professor itidem Belga (*Tom. 1. Theol. Mor. Tract. 1. c. 6.*) ita eumdem excipit: *Sit ita; non inde tamen consequitur, quod circumstantia Festi tantam omni peccato addat malitiam, ut in Confessione exprimenda sit. Durus alioqui exactor videberis, si asseras, quod legem de colendo Sabbato graviter violet, & duplicis peccati mortalis reus sit ille, qui die festo delectationem habet morosam momento transeuntem.* Prædicta tamen circumstantia peccatum aliquatenus aggravari, aperte indicat Seraphicus (*de Purit. Consc. c. 2.*) *Confessio debet esse plena, quia debet continere circumstantias aggravantes peccata: quæ sunt, Tempus, in quo peccas, quia gravius est otiari in die Dominico vel festo sollemni, quam in die alio simplici: & gravius est quodcunque peccatum in magna sollemnitate, quam alio tempore &c.* Rursus (*in Conf. c. 2. de interrog. faciend. ar. 20.*) *Confessor quærat etiam de circumstantiis peccatorum: quando peccavit, utrum in tempore festivo, vel non festivo.*

292. *Obiter quæritur, an circumstantia* festi diei *addat peccato, quod in eo committitur, malitiam novam, & quantam?*

293. Jam vero circumstantiæ universim loquendo *duplicem effectum* parere possunt in genere moris ex Seraphico (*n. 288.*) dummodo non sint impertinentes ad actum, prout refertur ad ultimum finem. Prior effectus est, augere, vel minuere bonitatem ac malitiam actus intra eamdem speciem: ut dum quis Deum laudat, vel blasphemat, longiori aut breviori tempore, cum majori aut minori affectu, vel aversatione, sive majorem aut minorem pecuniæ copiam egenis largitur: hæ namquæ circumstantiæ, quæ revocantur ad *quid*, & ad *quomodo*, reddunt actiones illas meliores, aut pejores, ita tamen, ut non immutent actionum speciem; quia augmentum bonitatis, & malitiæ ex hujusmodi circumstantiis provenientis pertinet ad eamdem specie virtutem, & ad idem vitium, ad quæ refertur ipsa bonitas, & malitia absoluta, quam actiones habent ex proprio objecto: illud porro augmentum verosimiliter non fit per additionem alicujus bonitatis, & malitiæ, sed potius per intentionem. Ex his sequitur, quod ipsæ circumstantiæ vocari possint simul & circumstantiæ, & objecta: *circumstantiæ*, quatenus supponunt jam objectum principale, quod per se potest, vel non potest honeste amari: *objecta*, quatenus conjunguntur cum objecto principali, cum eoque constituunt quasi unum totale objectum per modum aggregationis.

293. *Circumstantiæ morales* duos effectus *possunt producere.* Unus *est bonitatem, & malitiam diminuere, vel adjicere actui humano in sua specie permanenti.*

294. Posterior circumstantiarum effectus est, producere omnino aliquam speciem moralem actus humani: quod bifariam potest contingere. 1. quidem dum novam & diversam speciem bonitatis vel malitiæ superaddunt, remanente eadem bonitatis vel malitiæ specie, quam actus antea habebat ex proprio objecto: ut quando aliquis jejunat ex voto, aut furatur in templo: actus enim jejunandi duplicem specie diversam continet bonitatem temperantiæ, & religionis; actus vero furandi similiter involvit duplicem specie diversam malitiam, oppositam virtuti justitiæ, & religionis. 2. Dum mutant pristinam objecti bonitatem, aut malitiam, & simul cum objecto constituunt novam bonitatis, aut malitiæ speciem: ut quando quis pro locis Terræ Sanctæ pecuniam erogat, vel ob vanam gloriam: hi enim actus, qui ceteroquin

294. Alter *effectus circumstantiarum est, vel actui novam addere speciem, vel illam transmutare in aliam.*

roquin ſunt eleemoſinæ actus, non conſtituuntur in duplici ſpecie virtutis, aut vitii, ſed tantum in una ſpecie, ſcilicet religionis, vel ſuperbiæ. In priore caſu circumſtantiæ actui conferunt *ſecundam*, & *accidentalem* ſpeciem; in poſteriore dant *primam*, & *eſſentialem*; atque hoc ſecundum præſtant ſimiliter, ubi actus eſt ex ſua ſpecie indifferens; tunc enim nonniſi a circumſtantiis mutuatur bonitatem, aut malitiam.

295. *Quoties circumſtantiæ novam ſpeciem inducunt in actum tunc ſe habent per modum objecti, & eſſentiales ſunt actui ſpectato ſecundum illam ſpeciem. Aſſignatur regula ad cognoſcendum hunc effectum circumſtantiarum.*

295. Circa ſecundum iſtum circumſtantiarum effectum duo occurrunt animadvertenda. *In primis* quoties circumſtantia alicui actui adveniens conſtituit novam bonitatis, vel malitiæ ſpeciem, alterutro ex prædictis modis; jam non habet rationem circumſtantiæ relate ad actum, ſpectatum ſecundum eam *novam* ſpeciem; ſed induit rationem objecti, & ſub eo reſpectu evadit eſſentialis actui, uti docet Angelicus (1. 2. *q.* 18. *ar.* 10.) *circumſtantia manens in ratione circumſtantiæ, cum habeat rationem accidentis, non dat ſpeciem; ſed, in quantum mutatur in principalem conditionem objecti, ſecundum hoc dat ſpeciem*: ſic ex. gr. circumſtantia loci *ſacri* relate ad actum *furandi* eſt accidens; ſed relate ad eumdem actum, prout *ſacrilegium* eſt, evadit quid eſſentiale, ſcilicet differentia ſpecifica. *Deinde* indicium cognoſcendi, quandonam circumſtantia actui accedens novam in eo pariat ſpeciem, iſtud eſt; quando in ſe conſiderata deprehenditur continere peculiarem quamdam conſonantiam cum recta ratione, aut repugnantiam. Si enim abſolute ſpecies moris deſumitur ex ordine ad rationem tamquam agendi formam (*n.* 254.) profecto ex diverſo ordine ad rationem neceſſum eſt diverſam prodire ſpeciem: hinc idem Angelicus: *quandocumque aliqua circumſtantia reſpicit ſpecialem ordinem rationis vel pro, vel contra, oportet quod circumſtantia det ſpeciem actui morali vel bono, vel malo*: ita ex. gr. circumſtantia loci *ſacri* eſt hujus generis relate ad furtum, pollutionem, homicidium.

296. *Circumſtantiæ dividuntur in* mutantes ſpeciem, *& in* aggravantes.

296. Ex prædicto duplici effectu circumſtantiarum fluit prono velut alveo ipſarum diviſio in *aggravantes*, & *mutantes ſpeciem*, quas uberius explanare opus non eſt. Magis expedire arbitror non nulla ſubnectere pertinentia ad utramque circumſtantiarum claſſem, quæ poſſunt in praxi morali uſum habere. Primo itaque, circumſtantias *mutantes ſpeciem* (hoc eſt, transferentes actum ad aliam ſpeciem diverſam ab ea, quam ſortitur ex proprio objecto) revera admittendas eſſe certiſſime conſtat ex Trid. Conc. (*ſeſſ.* 14. *can.* 7. *& c.* 5.) definiente contra Novatores, ejuſdem circumſtantias *in confeſſione explicandas eſſe*: *& alienum a ratione eſſe docere, circumſtantias has ab hominibus otioſis excogitatas fuiſſe; aut unam tantum circumſtantiam confitendam eſſe, nempe peccaſſe in fratrem*. Secundo, ad ſalvandam Confeſſionis Sacramentalis integritatem aperiendas eſſe *aggravantes* circumſtantias, eadem Oecumenica Synodus nullatenus definivit. Sciebat namque variantes ea de re veterum Magiſtrorum Catholicorum opiniones, adeoque recedere noluit a præconcepto ſuo conſilio, *abſtinendi ab articulis, qui Catholicas inter Scholas in dubitatione verſantur*, ut teſtatur Pallavicinus (*in hiſt. Conc. lib.* 7. *c.* 10.) idque propterea, quia *collecta fuerat, non ad decidendas opiniones, ſed ad errores recidendos*.

297. *Vulgaris diviſio circumſtantiarum* aggravantium, *&* mutantium ſpeciem, *poteſt fieri trimembris, ſi addantur circumſtantiæ* minuentes.

297. Tertio circumſtantiis *aggravantibus* ſeu intra eamdem ſpeciem bonitatem vel malitiam actus augentibus, poſſunt adjungi circumſtantiæ aliæ, quæ dicuntur *minuentes* eamdem ſcilicet bonitatem vel malitiam ſpecificam actus; ita ut ſuperior diviſio evadat trimembris, quemadmodum cum Præceptore ſuo Alex. Alenſi (*par.* 4. *ſum. Theol. q.* 18. *memb.* 4. *ar.* 3.) illam exhibet S. Bonav. (*in* 4. *ſent. diſt.* 17. *q. ult.*) dicens: *circumſtantiæ, quæ attingunt peccatum, quædam ſunt alleviantes, quædam in aliud genus trahentes, quædam aggravantes*: ſic ex. ca. orationis bonitas augetur, vel minuitur, prout cum fervore majori aut minori fit; & ſimiliter fornicationis malitia juxta varium libidinis gradum. Equidem & ipſæ *minuentes* circumſtantiæ debent actui bonitatem, aut malitiam aliquam conferre, ſecus morales circumſtantiæ abſolute non eſſent (*n.* 288.) Non idcirco tamen *minuentium* denominationem excidunt: nam ita denominantur, non ratione bonitatis vel malitiæ, quam actus habet ex objecto; hanc enim ſuo modo ipſæ adaugent: ſed ratione illius dumtaxat bonitatis vel malitiæ, quæ ordinarie ſolet ineſſe actui: ita ex. ca. cum quis graviter percuſſus obiter tantum iraſcitur, vel acri pulſatus tentatione remiſſe orat, circumſtantia brevitatis malitiam iræ, & circumſtantia torporis bonitatem orationis diminuunt: quatenus ſecluſis hiſce circumſtantiis, ordinarie loquendo, actus iraſcendi fuiſſet pejor, ac melior actus orandi.

298. *Circumfertur præterea diviſio circumſtantiarum aggra-*

298. Quarto, circumſtantiæ *aggravantes* ſolent a multis diſtribui in aggravantes *notabiliter*, & *leviter*. Sic ex. ca. publica, aut Eccleſiaſtica dignitas hominis, cui detrahitur, ſpecialis cuſtodia virginis, quæ deſloratur, votum ſollemne continentiæ in Sacerdo-

cerdote poſt concupiſcentias eunte, ſunt circumſtantiæ *notabiliter* aggravantes triplicis ejus generis peccata; contra vero ignorantia difficulter vincibilis, quæ proprie dicitur *craſſa* (*n.*197.) *leviter* dumtaxat aggravat peccata, quæ ipſius cauſſa fiunt ab idiotis quatenus nempe non tantam habent malitiam, quantam plerunque ſolent præſeferre. Hinc porro liquet, ſubdiviſionem iſtam aggravantium circumſtantiarum ſuperfluam evadere, ſi teneatur trimembris circumſtantiarum diviſio a Seraphico citato aſſignata, quippe quæ hic dicuntur *leviter* aggravantes, ſunt eæ ipſæ, quas appellavimus *alleviantes*, ſeu *minuentes*. Nihilominus eadem ſubdiviſio peraccommoda exiſtit in gravi controverſia de integritate Confeſſionis Sacramentalis. Auctores enim ſolent ibidem diſtinguere *multum*, & *parum* aggravantes circumſtantias; tumque alii affirmant *multum* aggravantes neceſſario aperiendas eſſe a pœnitentibus, alii vero negant. Ceterum horum ſententia, cui olim grave robur accedebat ex Scholaſticorum auctoritate aſſerentium, teſte Richardo de Mediavilla (*in 4. ſent. diſt. 17. ar. 3. q. 5.*) *peperciſſe Deum noſtræ infirmitati in non obligando nos ad has circumſtantias confitendas*, haud parum probabilitate ſua excidiſſe videtur ob varias Eccleſiaſticas ſanctiones, potiſſimum a tempore Conc. Trid. emanatas, ex quibus defenſores contrariæ ſententiæ valida eruunt argumenta non abludentia a mente etiam quarumdam Synodorum antiquarum, inter quas Bajocenſis an. 1300. quæ ita decrevit teſte Lambertino (*de Syn. Diœc. lib. 6. cap. 11. n. 2.*) *in confeſſione caveant Sacerdotes, ne inquirant nomina perſonarum, cum quibus peccaverunt confitentes; ſed circumſtantias tantum, quæ poſſunt aggravare peccatum.*

vantium notabiliter, ac leviter.

299. Nunc de *Fine* ſpeciatim differendum eſt, qui in ſeptenario Circumſtantiarum numero quintum (*n.*291.) ſibi vindicat locum, atque inter eas omnes primatum obtinet, ut notavit Angelicus (1. 2. *q.* 8. *ar.* 4.) *etſi finis non ſit de ſubſtantia actus, eſt tamen cauſſa actus principaliſſima, in quantum movet agentem ad agendum; unde & maxime actus moralis ſpeciem habet a fine.* Juxta vim nudam nominis *finis* idem eſt, ac *meta* ſeu *terminus*; definitur vero ab Ariſtotele, *eſt id, cujus gratia aliquid fit.* Duplex diſtingui conſuevit; alius *operis*, ad quem opus ſuapte natura ordinatur, ut in eleemoſyna ſublevatio alienæ miſeriæ; alius *operantis*, quem operans pro ſuo arbitrio ſibi præfigit, ut in eodem eleemoſinæ actu ſatisfactio pro peccatis propriis. Prior finis idem eſt, ac *objectum* actus; idcirco ei *intrinſecus* eſt, propriamque ſpeciem confert. Poſterior differt ab objecto, eſtque actui *extrinſecus*; unde non dat ei propriam ſpeciem, ſed eſt circumſtantia operis ab agente relati in finem. Quare ubi bonum, aut malum *ex fine* nominatur, & diſtinguitur a bono, aut malo ex *objecto*; tunc ſemper intelligitur finis extrinſecus operantis, non finis intrinſecus operis. Intrinſecum autem finem diximus idem eſſe cum objecto actus, intelligentes non *materiale*, ſed *formale* objectum: quia objectum formale non eſt, niſi ratio ſeu motivum appetendi objectum materiale.

299. *Explicatur, quid ſit* Finis; *ſimulque proponitur vulgata ejuſdem diviſio in* intrin. ſecum, & extrinſecum.

300. Finem *extrinſecum*, de quo ſolo deinceps loquemur, moralitatem ſeu bonam, ſeu malam conferre humanis actibus, utcunque jam demonſtratum (*n.*287.) ubi id de univerſis Circumſtantiis probavimus. Addimus hic aliud momentum petitum ex Evangelio (*Matth. c. 6.*) *Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit*: in his verbis nomine *corporis* humanam operationem, nomine *oculi* intentionem finemque operantis deſignari, tradunt Eccleſiaſtici Doctores. *Eſt intentio tantæ virtutis*, inquit Angelicus (*opuſc. 4. de decem Præcept. §. de dilect. Dei*) *quod omnia opera ad ſe trahit: unde quæcunque bona, mala intentione facta, in mala convertuntur: ſi oculus tuus, id eſt intentio, nequam fuerit, totum corpus tenebroſum erit, id eſt congeries bonorum operum tuorum tenebroſa erit.* Et Seraphicus (*de ſex al's Seraph. c. 7.*) *ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; hoc eſt, ſi intuitus intentionis purus fuerit caritate, totum corpus bonæ operationis dignum erit præmio lucis æternæ.* Licet autem ad bonitatem *meritoriam* requiratur caritas, uti ex Subtili Doctore audivimus (*n.*184.) ad *moralem* tamen honeſtatem actuum ſufficiens eſt quicunque inferior finis, attemperatus dictamini rectæ rationis, & ex motivo alicujus moralis virtutis elicitus.

300. *A fine extrinſeco participant actus humani moralitatem, ita ut ob ipſum potiſſime dicantur boni, vel mali.*

301. Sicuti actus humani diverſas ſortiuntur ſpecies morales ob diverſitatem objectorum, circa quæ verſantur, ita diverſimode quoque finis in moralitatem actuum influit: unde aliter atque aliter moralitatem inducit, tranſmutatque in actibus ex objecto ſeu genere *indifferentibus*, *bonis*, & *malis*; quod nunc diſtincte oſtendendum. *Primo*, quando actio *indifferens* eſt ex objecto, tunc a fine bono, aut malo ſumit primam & eſſentialem bonitatem, aut malitiam (*n.*294.) adeoque per ipſum finem conſtituitur in aliqua ſpecie virtutis, aut vitii. Hoc ſupponens principium D. Paulus

301. *Finis influxus in morales actiones valde diverſus declaratur diſtinctis Theſibus.* Prima *eſt de fine accedente actionibus* indifferentibus.

(1. *ad Cor. c.* 10.) Fideles cunctos exstimulavit, ut ex actionibus etiam per sese infrugiferis, quales sunt quæ pertinent ad communes corruptibilis vitæ necessitates sollicite captarent spiritualia, & æterna lucra: *sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Clarum occurrit exemplum in actione *studendi*, quæ cum sit ex se indifferens, multas variasque suscipere potest bonitates aut malitias, juxta honestos aut inhonestos fines, quorum caussa fit, teste D. Bernardo (*Ser.* 16. *super Cantica*) *Sunt qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant; & turpis curiositas est: sunt qui scire volunt, ut scientiam suam vendant; & turpis quæstus est: sunt qui scire volunt, ut sciantur ipsi; & turpis vanitas est: sunt qui scire volunt, ut ædificent; & caritas est: sunt qui scire volunt, ut ædificentur; & prudentia est.*

302. Secunda thesis de fine adjuncto actionibus ex objecto bonis

302. *Secundo*, quando actio ex objecto *bona* est, & ab agente ordinatur ad *bonum* finem; tunc, si bonitas finis est specie diversa a bonitate objecti, actio desumit *novam* speciem bonitatis, adeoque *duplici* diversa bonitate honestatur. Nam sicuti ex mox dictis actio *indifferens* desumit a fine *primam* bonitatem; ita actio jam *bona* recipere potest a fine *novam* bonitatem. Neque bonitas objecti, specie discrepans a bonitate finis adjuncti, illam ullatenus excludit, ut colligitur ex Angelico (1. 2. *q.* 18. *art.* 4) quidquid nonnulli ipsius Commentatores contra senserint. *Actiones humanæ & alia, quorum bonitas dependet ab alio, habent rationem bonitatis a fine, a quo dependent, præter bonitatem absolutam, quæ in eis existit.* Idque exemplis etiam illustrat (*lib.* 3. *cont. Gent. c.* 38.) *In virtutibus contingit, quod actus unius virtutis ad aliam virtutem ordinatur: sicut cum quis dat sua, ut cum altero amicitiam habeat, actus quidem ex sua specie est liberalitatis, ex fine autem caritatis: hujusmodi autem actus majorem laudem habet ex caritate, quam ex liberalitate. Ponamus aliquem jejunantem, vel continentem se a venereis; si absque voto hoc faciat, erit actus vel castitatis, vel abstinentiæ: si autem ex voto, refertur ulterius ad virtutem, cujus est Deo aliquid vovere, scilicet ad religionem, quæ potior est castitate, vel abstinentia, utpote nos faciens recte habere ad Deum: erit actus continentiæ, vel abstinentiæ laudabilior in eo, quod ex voto facit, etiamsi non ita delectetur in abstinentia vel continentia, ex eo quod delectatur in potiori virtute, quæ est religio.*

303. *Ejusmodi thesis firmat communem illam. Factum doctrinam, qua idem Angelicus ostendit, majoris bonitatis, ac meriti esse opera Religiosorum facta ex voto, vel obedientia, operibus aliorum hominum, qui absque voto eadem faciunt.*

303. Atque hoc quidem principio subnixus Angelicus demonstrat (*in eod. lib. cont. Gent. lib. de Perfect. Vitæ Spirit. c.* 12 *lib. cont. Retrah. homin. ab ingres. Relig. c.* 12 *& in Sum. 2. 2. q* 88 *ar.* 6.) gravi, ac pernicioso errore illos detineri, qui opera virtutum, absque ulla voti, vel obedientiæ obligatione peracta, arbitrantur meliora & laudabiliora consimilibus operibus factis ex necessitate voti, aut obedientiæ, quia nempe tanto laudabilius videtur bonum, quanto liberius minusve necessario agitur; atque prætextu isto homines avocant ab ingressu in Religiosas Familias, erga quas sunt animo male affecti. Enimvero majorem potius bonitatem dignitatemque inesse operibus honestis, factis vi voti & obedientiæ, ostendit ad oculum vel hæc sola ratio, quam adfert (*eod. Opusc. de Prefect. Vitæ Spirit.*) *Quanto aliquis plus dat alicui, tanto majus aliquid ab eo meretur: qui facit aliquid sine voto, dat ei solum, quod facit propter ejus amorem: qui autem non solum facit, sed etiam vovet, non solum dat ei, quod facit, sed etiam potentiam, qua facit; facit enim se non posse, quin faciat, quod prius non facere licite poterat: magis igitur meretur apud Deum qui ex voto aliquid facit, quam qui illud facit sine voto*: eo ferme pacto juxta S. Anselmum (*lib. de Similitud. c.* 84.) quo magis dare dicitur ille, qui dat *arborem cum fructibus*, quam alter, qui dat *fructus tantum*. Nec quidquam obest illa necessitas ex voto promanans, quoniam non antecedens & absoluta est, sed hypothetica & consequens liberam voluntatem voventium, qui ex majori erga Deum caritate, ac desiderio perfectionis illam sponte subeunt (*n.* 156.)

304. *Eadem superior thesis* secunda *firmatur duplici ratione, petita ab* absurdis, *& a* sensu communi.

304. Neque sola Angelici auctoritate nititur statuta thesis (*n.* 302.) ad eam comprobandam rationes quoque in promptu sunt. Nam si bonitas ex fine proveniens non constitueret actum in alia specie distincta ab illa, quam habet ex objecto, & cum accesso ia bonitate finis non remaneret prior bonitas objectiva, sequeretur, actum unius virtutis non posse ab alia virtute imperari: item actus virtutum natura, & dignitate diversarum (quale sunt theologicæ & morales) quoties imperantur ab una virtute ex. ca. religionis, paris omnino perfectionis esse: neutrum autem horum sustineri potest. Præterea solent Viri pii doctique in præcipuis suis operationibus ex objecto honestis varios laudabiles fines sibi præfigere, ut talium finium multiplicatione multiplicentur bonæ moralitates; adeoque persuasum habent, varias bonitates partim ex objecto, partim ex finibus, posse simul in eodem actu subsistere. Sic ex ca. erogando eleemosinam intendunt ipsi, præ-

ter

ter levamen pauperum, quod eſt finis operis intrinſecus, ſatisfactionem pro peccatis, qui eſt actus pœnitentiæ; cultum Dei, qui eſt actus religionis; ſuffragium animarum degentium in Purgatorio, qui eſt actus miſericordiæ ſpiritualis; & ſimilia.

305. Theologi ſecus opinantes moventur præſertim auctoritate S. Auguſt. (*lib. de bono conjug. c.* 21.) ſuſpicientis æquale meritum in Abrahamo generante filios, & in Joanne Bapt. continentiam ſervante, quoniam diverſa hæc vitæ ratio in utroque oriebatur ab una intentione placendi Deo: & etiam D. Thomæ (1.2.*q.*18.*ar.*6.) deſumentis a ſolo fine operantis bonitatem interiorum actuum voluntatis: *actus humani ſpecies formaliter conſideratur ſecundum finem, materialiter autem ſecundum objectum exterioris actus: unde Philoſophus dicit* (5.*Ethic.*2.) *quod ille, qui furatur, ut committat adulterium, eſt per ſe loquendo magis adulter quam fur*. Sed nihil horum nos dimovet a conſtituta ſententia. Auguſtinus æquiparat connubium Abrahæ cælibatui Joannis ſolum quoad meritum præmii *ſubſtantialis*, non quoad meritum cujuſvis præmii etiam *accidentalis*. Abraham namque fuit dumtaxat animo paratus ad virginitatem ſervandam, ſi Deo ita placuiſſet: Joannes vero eam reipſa ſervavit; adeoque cum virginitas ex ſuo genere ſit perfectior matrimonio, neceſſum eſt Joannis meritum aliquo modo præcelluiſſe: hinc autem conficitur, quod præter bonitatem finis placendi Deo, qui erat ambobus communis, adfuerit bonitas objectiva in cælibatu Joannis, quæ excedebat bonitatem objectivam connubii Abrahæ: ita Angelicus interpretatur Auguſtinum (2.2.*q.*152.*ar.*4) *meritum continentiæ conjugalis in Abrahamo æquiparatur merito continentiæ virginalis in Joanne reſpectu præmii ſubſtantialis, non autem reſpectu præmii accidentalis*. Angelicus autem dicendo, actum ſpecificari *materialiter* ab objecto, & *formaliter* a fine, vult tantum *principalem* ſpeciem moralem actus petendam potius a fine, quam ab objecto; minime autem *totam* ſpeciem actus a ſolo fine pendere; alioquin fur in eo exemplo diceretur abſolute *adulter*, non *magis adulter*. Ex quibus omnibus compertum ſit, Auguſtinum, & Thomam potius firmare, quam deſtruere theſim noſtram.

305. *Diluuntur duo contraria argumenta ſpetita ex S. Auguſtino, ac D. Thoma; & oſtenditur, utrumque Doctorem magis obeſſe, quam prodeſſe Adverſariorum cauſſæ.*

306. Verum ut ea ad mentem noſtram recte ſumatur, ſimulque argumenta contraria facile diſſolvantur, *duplicem* oportet diſtinguere *hypotheſim*. Nimirum vel agens amat objectum tum *propter ſe*, quia per ſe bonum, tum etiam *propter finem* honeſtum, ad quem aſſequendum deprehenditur utile & accommodum? vel objectum non amat ullo modo propter ſe, ſed *dumtaxat propter finem*, ita ut finis honeſtas ſit unicum & adæquatum motivum operandi? Theſis (*n.*302.) propugnatur a nobis juxta priorem dumtaxat hypotheſim, in qua bonitas objecti per ſe appetitur, eſto ſimul referatur ad extrinſecum aliquem finem obtinendum; ut evenit in homine, qui jejunat & orat, ut hiſce mediis a Deo conſequatur continentiæ donum. Ceterum ſi quæſtio reducatur ad hypotheſim poſteriorem, cujus unum jam dedimus exemplum (*in fine n.*294.) tunc lubenter concedimus, bonitatem objecti quodammodo evacuari per bonitatem finis; & ab hoc ſolo ſpecificari actum; cum in iſta hypoteſi objectum, tametſi per ſe bonum & amabile, appetatur dumtaxat propter aliud, & reſpectu finis deſiderati induat rationem medii: certum enim eſt moralitatem ſeu bonam ſeu malam mediorum non eſſe aliam a moralitate finis, ob quem eliguntur & adhibentur: ſic ex. ca. cum teſte D. Iſidoro (*lib.*3.*de ſum. bon. c.*7.) *multi reperiantur, qui cantus ſuavitate commoti ſua crimina plangunt*, ſi ſæcularis quiſpiam decurrente octava vel Corporis Chriſti, vel Immaculatæ Conceptionis Deiparæ, horis canonicis in Eccleſia aſſiſteret lucraturus indulgentias a Sum. Pontif. Urb. IV. & Sixto IV. cunctis Fidelibus conceſſas, ibique ſacræ pſalmodiæ, per ſeſe ad divinum cultum ordinatæ, ſic *præciſe* intenderet, ut cordis compunctionem dumtaxat ſibi parare vellet; in tali caſu finis iſte unicus & totalis ſolam pœnitentiæ bonitatem ejus actui affunderet, qui alioquin ex objecto bonitatem habet religionis.

306. *Gemina proponitur hypotheſis, ſub qua licet concipere hominem, qui aliquid ex objecto bonum facit, ductus honeſto fine.*

307. *Tertio*, quando actio ex objecto *mala* refertur ab agente ad finem *malum*, & malitia objecti ſpecie diſcrepat a malitia finis; tunc actio retinet malitiam duplicis ſpeciei; nec una malitia alteram deſtruit. Exemplo ſit trioboli mercator, qui omni arte incautos decipit & emungit, ut poſſit equeſtrem luxum in domum ſuam inducere, ac vitiis indulgere, a quibus avocabatur egeſtate & inopia preſſus: item artifex, miniſter, famulus, uxores aut filias ad individuam pene vitæ conſuetudinem concredentes iis, quorum favore ac potentia ſperant ſe ad ea munia promovendos, quibus contra juſtitiam & caritatem proximorum abuti decreverunt. Quæ ad ſtabiliendam ſuperiorem alteram theſim de actionibus ex objecto *bonis* peractis ob finem *bonum*, producta fuerunt momenta (*n.*302. *& ſeq.*) eadem apte inverſa, juxta legem contrariorum, præ-

307. *Succedit tertia theſis de fine malo, accedente actionibus malis ex objecto; eaque ad moralem praxim ſe-lata conſideratur.*

præsentem quoque fulciunt thesim; idcirco non est opus speciales probationes hic adjicere. Magis præstabit observare, quidnam exinde deduci possit relate ad moralem praxim. Cum in ista hypothesi unicum quidem peccatum committi videatur propter unam substantiam actus, sed tamen in genere moris multiplex reapse sit *propter multas & diversas deformitates*, ut ait Angelicus (*q.2.de malo ar.5.*) quas agens respicit; hinc sequitur, non esse satis consultum integritati Confessionis Sacramentalis, quoties solus exprimitur actus ex. ca. furandi, non indicato pravo fine luxuriandi, seu aliud quidpiam legibus vetitum patrandi: quamvis ejusmodi finis postea effectu caruerit, vel ob mutatum voluntatis propositum, vel ob exteriora quævis impedimenta.

308, *Obligatio exprimendi in Sacramentali Confessione malum finem, duplicem conditionem involvit.*

308. Ceterum gravis hæc obligatio, qua pœnitens tenetur Confessario manifestare malitiam finis, ad quem ordinavit nefarium opus, duo supponit: videlicet eumdem finem esse operi *extrinsecum* (*n.299.*) non *intrinsecum*; atque ipsum opus esse *graviter* illicitum, seu lethale peccatum. Primum quidem requiritur: nam quando objectum actus est per se ordinatum ad finem, quem agens respicit, adeoque finis est *intrinsecus* sive *operis*, tunc satis est indicare solum actum pravum; quia malitia objecti, & finis hujusmodi non est specie duplex, sed unica: hinc ex. ca. homo ebriosus, & mollis qui ebrietatem, & pollutionem admisit ad captandam dumtaxat sensualem oblectationem, rite confitetur nominando ebrietatis, & pollutionis actum, cujus finis proximus & intrinsecus censetur ea oblectatio. Secundum etiam necessarium est: quia ubi medium seu objectum actionis graviter malum ordinetur ad externum finem *leviter* malum, *venialis* tantum malitia ex fine in actionem redundat, quæ non est materia necessaria Confessionis: ut dum mulier gemmam furatur ad superfluum & vanum ornatum, qui ex suo genere, & secluſa quavis & mortifera circumstantia, est dumtaxat venialis, juxta Angelicum (*1.2.q.169 ar.1.*) Sic viceversa, nulla viget obligatio exprimendi malitiam objecti seu medii, quoties ad finem graviter malum adhibetur medium leviter illicitum; ut dum mulier eodem utitur vano ornatu ad excitandam in amansiunculo fœdam concupiscentiam.

309. *Ponitur thesis* quarta *de actionibus habentibus objectum* malum *finemque* bonum, *aut viceversa objectum* bonum *& finem* malum: *& adducuntur tria argumenta, quæ aliquos Theologos flectunt in oppositam sententiam.*

309. *Quarto*, quando objectum, ac finis actionis discrepant inter se specie moralitatis, ita ut vel *malum* sit objectum, & *bonus* finis; ex. ca. dum Judæi Apostolos necabant *putantes se obsequium præstare Deo* (*Joan.c.16.*) vel objectum sit *bonum*, & finis *malus*; ex. ca. dum iidem Judæi *jejunantes exterminabant facies suas, ut viderentur ab hominibus* (*Matt.c.6.*) tunc utroque in casu actio singularis & individua non complectitur simul bonitatem, & malitiam, quarum altera ex objecto, altera ex fine sit repetenda (quemadmodum nonnullis Theologis visum est, quorum opinionem perstrinximus (*n.263.& seq.*) sed unica constat moralitatis specie, scilicet sola malitia; unde absolute mala & inhonesta censenda est. Hujusce postremæ thesis subsidiarias rationes ex citato loco petere licebit. Interim quoniam ibidem nullas produximus Adversariorum objectiones, ne inaudita causſa videamur eos repudiare, tres potissimas referemus, simulque diluemus. Primam repetunt ex verbis Christi (*Matth.c.6. si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit*. Secundam ex effato D. Ambrosii (*lib.2.Offic.c.30.*) *affectus nomen operi imponit, & ex intentione facta pensantur*. Tertiam ex regula Juris Canonici (*Can.* duo nervi *dist.* 13. *& Can.* quod ait *dist.* 14.) *minus malum de duobus eligendum est*.

310. *Juxta doctrinam S. Benav. respondetur* primæ, *&* secundæ *difficultati.*

310. Seraphicus Doctor affatim nobis suppeditat quidquid opportunum est tum communiendæ thesi jam statutæ, tum repercutiendis adversis telis. Is enim (*in 2.sent.dist. 40.ar.1.q.1.*) perscrutatur, num *omne opus, quod bona intentione fit, bonum sit?* Commemorata initio duplici diversa opinione affirmantium, & negantium Theologorum, monet utramque *verum dicere, si recte intelligatur*. Hanc ad rem duos assignat sensus, quos habere potest nominata *bona intentio*, nimirum advertit, eam vel indicare solam finis bonitatem, quæ tunc adest, quando bonum in se est illud, quod operans sibi pro fine præfigit; vel denotare simul & hanc finis bonitatem, & rectam electionem mediorum ad præstitutum finem conducentium, quæ bonitatem ipsorum mediorum necessario importat. Juxta distinctionem ejusmodi respondet, esse generatim verum, *quod opus, bona intentione factum, sit bonum, si intentio bona* sumatur complete in *secundo* sensu: minime autem id verum esse, si *intentio bona* præcise accipiatur in *primo* sensu; quia videlicet ubi malum assumitur medium, opus totum vitiatur tametsi bona fuerit intentio. Postmodum concludit, relatas Evangelii, & D. Ambrosii sententias non esse intelligendas nisi de intentione *secundi* generis, habente completam bonitatem finis, ac mediorum. Hinc porro liquet, Adversarios nostros incassum assu-

mere

mere geminos illos textus ad probandum, in uno eodemque actu humano simul consistere posse *bonitatem* ex parte *finis*, & *malitiam* ex parte *objecti*, aut viceversa.

311. Quisquis Seraphicum audire cupit, hæc sunt ipsius verba. *Uno modo intentio dicit bonitatem finis: alio vero modo non tantum dicit bonitatem finis, sed etiam ordinationem ejus, quod est ad finem, quem appetit. Et secundum hoc dupliciter potest dici intentio bona vel mala. Uno modo dicitur intentio bona, in qua est perfecta, & bona ordinatio operis ad finem intentum: & contra dicitur mala, in qua est ordinatio indirecta. Et hoc modo bonitas intentionis non tantummodo respicit bonitatem finis, sed etiam rectum ordinem ejus, quod est ad ipsum finem: hæc enim duo necessario requiruntur ad hoc, quod oculus sit simplex (sicut dicit Bernardus ad Eugen.) videlicet quod veritas sit in electione & caritas in intentione. Et hoc est dicere, quod tunc est oculus mentis simplex, sive intentio bona, quando hoc amat finaliter quod est amandum, & eligit quod est eligendum: & hoc modo qualitas operis semper respondet qualitati intentionis, nec habet instantiam: immo si oculus est simplex, totum corpus erit luminosum; & si oculus est tenebrosus, hoc est intentio mala, & opus judicatur malum.... Et sic intelligitur auctoritas Ambrosii: nam voluntas non dicitur esse bona in se, nec etiam bona arbor ex bonitate intentionis; nisi secundum quod intentio dicitur esse bona quia bono modo bonum finem intendit.*

311. *Refertur D. Bonav. textus ex quo fideliter expressa superior doctrina.*

312. Pergit Seraphicus Doctor, examinando alteram acceptionem intentionis bonæ. *Alio modo dicitur intentio bona, quia illud quod finaliter intendit, est bonum. Et hoc modo non est generaliter verum, quod qualitas operis causetur a qualitate intentionis: hoc dico quantum ad qualitatem, quæ est bonitas. Si quis enim mentitur ad liberationem innocentis, vel furatur ut pascat pauperem, non dicitur bene facere sicut dicit Augustinus, & etiam Apostolus, non sunt facienda mala, ut veniant bona. Quantum autem ad qualitatem malitiæ, non habet instantiam; immo necessario malitia operis correspondet intentioni malæ intendentis: qualecunque enim sit opus, dum faciat illud homo mala intentione, Deus qui scrutatur corda, malum reputat. Cum enim ad bonitatem operis necessario requiratur intentio boni finis, sola illa desistente opus judicatur esse malum; non tamen, illa sola assistente, judicatur esse bonum, quia plura exiguntur ad construendum, quam ad destruendum... quia bonum attenditur secundum constitutionem ex concursu multarum circumstantiarum; malum vero attenditur, ex cujuscunque privatione: hinc est, quod malum est omnifarie, & bonum uno modo.*

312. *Continuatio ejusdem textus D. Bonav.*

313. Dissolvamus nunc postremam objectionem (*n.*309.) ex Jure Canonico desumptam, quod videtur approbare electionem rei in se *malæ* factam *bono* fine. In primis ea regula, *minus malum de duobus eligendum est*, neutiquam Adversarios juvat, si sumatur de malis *pœnæ* ex.ca. carceris, exilii, jacturæ bonorum, naufragii, mortis; in quibus utique secundum rationem rectam illud amplectendum, quod minorem molestiam aut damnum adfert, quoniam sub eo respectu quasi boni rationem induit. Neque pariter suffragatur, si ad malum *culpæ* transferatur, prout in Jure Canonico revera sumitur. Nam duplex efformari potest hypothesis: una, quæ supponit duo hujus generis mala ingruere *uni eidemque* personæ: altera, quæ *duabus pluribus* diversis personis eadem mala impendere fingit. Si quis ad prioris hypothesis angustias redigatur, poterit alterutrum malum, quod minoris deformitatis est, seligere, non quia malum morale possit honestari intuitu boni finis, sed quia, quod ab homine sic perplexo malum eligitur, respectu ipsius desinit esse *peccatum* ob defectum libertatis: nam semel ac homo ex conscientia invincibili erronea, quam non potest deponere, credit se peccare, quodcunque ex duobus extremis adoptet, & aliunde necessitate agendi premitur, jam libertate *indifferentiæ* ad peccandum necessaria nequit amplius uti. Quod si quis in posteriore versetur hypothesi, tunc nullatenus ei licebit eligere minus malum culpæ, ut impediat majus malum culpæ in proximo; quoniam nullum vel leve malum *culpæ*, quamdiu manet tale, potest esse *eligibile* secundum rectam rationem ex Angelico (2.2.*q.*43.*ar.*7.) *quidam dixerunt peccatum veniale esse committendum propter vitandum aliorum scandalum: sed hoc implicat contraria: si enim faciendum est, jam non est malum, neque peccatum, nam peccatum non potest esse eligibile.*

313. *Occurritur tertiæ difficultati, superius ab Adversariis oppositæ.*

314. Ex his omnibus clarius percipimus, quanto jure Innocentius Papa XI. proscripserit sequentes ambas propositiones. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugienda occurrit (Ord. 62.) Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali, nostro, vel*

314 *Sana doctrina superioris quæ Thesis hactenus vendicata elidit binas*

propositiones ab Ecclesia proscriptas : simulque destruit falsum præjudicium de usu licito quorumdam mendatiorum.

vel proximi. Utrum ex opinione hactenus a nobis confutata illas deduxerint, qui sic scripserunt, plane ignoro: nullum tamen dubium; quin possint commode deduci, admissa eadem opinione. Porro quantumvis Pontifices, & Doctores Ecclesiastici palam constanterque edoceant juxta Apostolum non *esse facienda mala, ut veniant bona*, quia scilicet ex Seraphico (*n.* 312.) *malum attenditur ex cujuscunque* bonæ circumstantiæ seu conditionis ad actum requisitæ *privatione:* nihil tamen minus plurimos adhuc in Catholicorum cœtu reperire est, qui falsa persuasione sibi blandiuntur, innoxia esse, & uteumque permissa certis saltem in circumstantiis, quæ sunt reapse mala etiam *intrinsece* sive *secundum se*, ut in scholis dici consuevit. Hoc potissime sentiunt de mendaciis, æquivocationibus, simulationibus, ubi non obesse, sed magis aliqua ex causa prodesse videntur; quare eodem ferme implicantur errore, quem notavimus (*n.* 17.) in Grotio, ceterisque Novatoribus hæreticis, distinguentibus *falsiloquium* utile ac licitum a pernicioso; & malo *mendacio*. Sic ex. ca. mentiri solent matres, ut delinquentes filios, quos impensius diligunt, subtrahant a virga paterna: famuli ac famulæ, ut propriam incuriam celent, & dominorum iram compescant: cosmetæ & aulici, qui in procœtionibus eadem hora promiscue edicunt adventantibus, optimates suos a penetralibus absentes vel præsentes, vacantes vel occupatos, bene vel male affectos, prout in rem esse judicant.

315. Ad destruendum præditum falsum præjudicium facit mirum in modum doctrina S. Bonav. de mendacio, quæ facem etiam præfert eliquandis variis gravissimis Theologiæ quæstionibus.

315. Est hic pretium operis referre, quæ Seraphicus (*in* 3. *sent. dist.* 38. *ar.* 1. q. 2.) de *Mendacio* scite tradidit inhærendo doctrinæ S. Augustini, a quo constat duos conscriptos libros ad perstringendam opinationem olim Platonicis, ac subin Origenistis, aliisque Ecclesiasticis etiam Viris familiarem, qui mendacio interdum ut eumdem contendebant, sicut veneno medicamentis salubriter interspersо. Siquidem haud modicum lumen & adjumentum exinde capiemus non modo ad expediendam præsentem de mendaciis controversiam; sed etiam ad rite pronunciandum in aliis Theologicis quæstionibus, quales præsertim sunt istæ: An *idem specie actus possit successive habere bonitatem, & malitiam moralem?* (*n.* 265. *& seq.*) An *lex naturalis immutabilis?* An *circa præcepta Decalogi possit Deus dispensare?* An, *quæ iisdem vetantur præceptis, possint aliquando in peculiaribus quibusdam circumstantiis licite fieri?* de quibus ipse Seraphicus alibi differit (*in* 1. *sent. dist.* 47. *q. ult. in* 2. *sent. dist.* 40. *dub.* 2. *in* 4. *dist.* 33. *q.* 1. *q.* 3.) nec non Angelicus (*in* 3. *sent. dist.* 37. *q.* 1. *ar.* 4. *&* 1. 1. 2. *q.* 100. *ar.* 8.) Scotus (*in* 3. *sent. dist.* 37. *q.* 1.) atque ex recentioribus Doctissimus P. Basilius Pontius (*tr. de Matr. l.* 8.) sat prolixe.

316. Refertur textus D. Bonav. de malitia cujuscumque mendacii.

316. Hæc igitur scribit Seraphicus Doctor loco prælaudato. *Dupliciter dicitur esse aliquid malum; aut ex genere actus, utpote cum actus transit super materiam indebitam: aut ex malitia intentionis. Cum autem transit actus super materiam indebitam, hoc potest esse dupliciter, vel respectu Dei, vel respectu proximi. Si respectu Dei, sic est malum in se & secundum se, nec ullo modo potest bene fieri: sicut est odisse summum bonum, blasphemare Deum. Si respectu proximi, sicut est nocumentum inferre proximo in persona vel in rebus; sic est malum in se, & potest aliquo fine bene fieri, quia potest recta intentio supervenire ex dispensatione. Cum autem aliquid est malum ex malitia intentionis, tunc sive sit respectu Dei, sive respectu proximi, simpliciter malum est, & nullo fine potest bene fieri, quia dicit privationem debiti finis. Unde facere hoc malum esse bonum, nihil aliud est facere, quam aliquid simul esse bonum & malum. Tale autem est mendacium: nam mendacium non solummodo dicit malum ex hoc, quod actus transit super materiam indebitam, sed etiam ex intentione indirecta. Et quoniam ad omne mendacium ista duo concurrunt, videlicet dicere falsum, & intentio fallendi: ratione primi est malum in se, & potest bene fieri ab eo, qui ignoranter dicit falsum: ratione vero secundi est malum secundum se, & nullo fine potest bene fieri, nec circa ipsum potest dispensari: sicut nullo modo potest bene fieri, quod aliquis cognoscat alienam intentionem adulterandi, sive ex improbitate voluntatis.*

317. Adduntur auctoritates Scoti, & D. Thomæ, id ipsum, quod Seraphicus docuit, confirmantes.

317. Verissimam & planissimam hanc Seraphici doctrinam, ex qua possunt Hæterodoxi apprehendere adeo repugnans esse *falsiloquium licitum*, quam montem sine valle, Scotus (*in* 3. *sent. dist.* 38. *q.* 2.) confirmat & paucis sic proponit: *mentiri ex ratione sua dicit intentionem decipiendi: licet autem aliqui actus non includentes intentionem malam possint aliquando esse boni ex aliqua bona circumstantia; actus tamen includens secum intentionem malam numquam potest esse bonus, quia includit formaliter malum velle: ita est in proposito de mendacio.* Accedit Angelicus, (*in* 3. *sent. dist.* 38. *q.* 1. *ar.* 3.) idipsum adstruens hac non minus evidenti quam ineluctabili ratione.

Cum

Cum malum omnifariam contingat, cujuslibet circumſtantiæ perverſitas, etiam aliis circumſtantiis debitis exiſtentibus peccatum in moribus facit: ut ſi aliquis accipiat, unde non debet quantumcumque bonum intendat, vel aliæ circumſtantiæ ordinatæ videantur, peccatum non evitabitur. Cum autem locutio inventa ſit ad exprimendam conceptionem cordis, quandocunque aliquis loquitur, quod in corde non habet, loquitur quod non debet: hoc autem contingit in omni mendacio: unde omne mendacium eſt peccatum, quantumcumque aliquis propter bonum mentiatur.

318. Ex continuata ſerie eorum, quæ hucuſque diximus in præſenti Sectione ſatis jam compertum, humanorum actuum moralitatem ſeu bonam ſeu malam promanare univerſim triplici ex fonte, nimirum ex *objecto*, ex *fine* ex *circumſtantiis*: eaque *Objectiva* (*n.* 279.) appellari conſuevit. Nunc quomodo erga hujuſmodi bonitatem ac malitiam oporteat eſſe affectum ipſum hominem operantem, ut refundatur, præſertim ex objecto, in ſingulas ejuſdem operationes individuas, remanet explorandum adeoque diſſerendum de *Formali* (*n.* 279.) bonitate ac malitia, quæ importat tendentiam agentis in objectum circumſtantiis omnibus veſtitum. Cum autem, quantum ad rem iſtam attinet, aliter de bonitate, aliter de malitia philoſophari conveniat; idcirco diſtinctis theſibus pro more aperiemus, quidnam ſentiendum nobis videatur. Subinde capta occaſione a poſtrema theſi, quæ erit numero *tertia*, ventilabimus graviſſimam, magnoque animorum æſtu a Theologis agitatam quæſtionem *de relatione operum in Deum*, duce potiſſimum Angelico Magiſtro, qui plus ceteris de illa ſcripſit variis in locis.

318. *A bonitate & malitia actuum* Objectiva, *de qua hactenus ſermo conſtanter extitit, tranſitus fit ad* Formalem.

319. Primo igitur de formali *bonitate* ſic ſtatuimus. Ut ſingulares hominis actiones ab objecto, fine, & circumſtantiis reliquis bonitatem hauriant, ſeu *bonæ* in genere moris revera ſint ac denominentur, debet illarum honeſtas ex iiſdem capitibus profluens cognoſci, & *propter ſe appeti* ab operante, ſaltem *confuſe*, & in *actu* ut ajunt *exercito*; ita ſcilicet, ut ex. ca. orans & jejunans ſpectet precum recitationem, & abſtinentiam a vetitis cibis, non ut objecta mere delectabilia, aut utilia; ſed ſub aliqua ratione honeſtatis, puta colendi Beatum Numen, & continendi corpus refractarium in officio. In his tamen, aliiſque actibus producendis non tenetur operans habere *reflexam exactamque* cogitationem de bonitate ſuorum actuum, atque ſecum dicere: *volo, & perficio hæc omnia, quoniam honeſta & virtuoſa ſunt*. Id quippe exſpectari nequit ab illiteratis, idiotis, mulierculis; quibus tamen perinde, ac reliquis hominibus, divinitus præſcripta eſt vitæ honeſtas, ac beatitudo ſuprema propoſita.

319. *Theſis* prima *fert, ad bonitatem* formalem *actus humani neceſſarium eſſe, ut agens utcumque* cognoſcat *bonitatem objectivam actus, eamque* propter ſe appetat.

320. Ad comprobandam hanc primam theſim obvia ſunt Sapientum Virorum teſtimonia. Moralis namque Philoſophus (*lib. 2. Ethic. c. 4. & alibi paſſim*) poſtulat, ut quiſquis virtutem colere, & honeſta operari deſiderat, *agat ſciens, & eligens propter ipſa*, hoc eſt, ipſorum honeſtate moveatur. D. Anſelmus (*lib. de arbitr. c. 3.*) juſtitiam generice ſumptam vocat *rectitudinem honeſtatis propter ſe ſervatam*. Angelicus (1. 2. *q.* 19. *ar.* 7) *ad hoc ut ſit voluntas bona, requiritur, ut ſit bona ſub ratione boni; id eſt, quod velit bonum, & propter bonum, ſeu quia bonum eſt*. Duplex quoque ratio ſuppetit. Etenim bonitas objecti circumſtantiis & conditionibus neceſſariis veſtiti non videtur æſtimatione prudenti in actum humanum influere poſſe, eamque bonitate *formali* donare, quoties ipſa negligatur; ſicuti contingit, dum agens ipſam non reſpicit, neque directe vult. Præterea nomine *objecti*, a quo ſpeciem moralem habent voluntatis actus, cunctis fatentibus, non deſignatur illa res, quæ appetitur, in ſe præciſe ſpectata, ſed potius motivum ſive ratio illam appetendi: porro in ratione finis ſolum bonum honeſtum, ſeu verum ſeu apparens, poteſt movere voluntatem; unde finis & bonum in moralibus invicem converti, ſeu promiſcua eſſe dicuntur: igitur, ſemoto honeſtatis in objecto materiali relucentis amore, repugnat actum eſſe *formaliter* bonum.

320. *Auctoritate, & ratione probatur præcedens theſis de* amore *honeſtatis requiſito ad bonitatem* formalem *actionum*.

321. *Secundo*, loquendo de formali *malitia* ita ex oppoſito ſentimus. Ut actus humani ſingulares malitiam trahant ex objecto, fine, & circumſtantiis, ſeu vere *mali* in genere moris cenſeantur, minime requiritur, ut agens illam directe velit & appetat; ſed ſatis eſt, ſi *indirecte* aut interpretative velit, appetendo nimirum ſponte ac libere aliquod objectum, quod malum eſſe ei conſtabat, vel poterat ac debebat conſtare. Ita ex. ca. ut quis jure incuſetur ſimoniacæ, aut fœnaratitiæ labis, dum mercedis loco ſibi obſequentibus confert Eccleſiaſtica beneficia, aut pecunias ſuas diſtrahit contractu mutui palliati; ſat eſt, quod ſciat vel ſcire debuerit, inhoneſtum ac turpe eſſe ſpiritualia vendere temporali pretio, atque lucrum ex mutuo percipere; tametſi hujuſmodi inhoneſtas in ſe præciſe non appetatur, vel omnino diſcipliceat:

321. *Theſis ſecunda adſtruit, ſufficere ad* malitiam *formalem actionis humanæ ſi* indirecte *illam velit agens.*

ceat: nam semel ac quis, prudens & sciens, ambos actus perficit, ipsam quoque inhonestatem ipsis inhærentem voluisse convincitur. Secus enim rarissimi dicerentur peccare, cum plerique ita sint animo comparati, ut a morali turpitudine cupiant abstracta, quæ voluptatis aut commodi causa peragunt mala: hinc ubi ludis, commessationibus, ebrietatibus, impudicitiis, blasphemiis indulsere a cacodæmone (ut dicere solent) seducti, passim eos audies talibus vitiis maledicentes. Quod si impossibile contendas, hominem ratione utentem vel directe vel indirecte *malum* appetere, cum solius *boni* amore ducatur humana voluntas, & *nemo respiciens ad malum operetur* juxta scholarum axioma: tunc respondebit Angelicus (1.2.q.18 *ar.*4.) *quod bonum, ad quod aliquis respiciens operatur, non semper est verum bonum; sed quandoque verum bonum, & quandoque apparens: & secundum hoc sequitur actio mala*. Unde & qui ferro, aquis, flammis sese enecant, nonnisi *ementita specie aliqua bonitatis inescati*, juxta Nyssenum Gregorium, proruunt in ea flagitia; quatenus nempe bonum æstimant aut utile aut jucundum sic emergere ex mendicitate, morbis, aliisque ærumnis: hoc sensu *iram* hominis vindictam sumentis *melle dulciorem* dixit Homerus.

322. *Explicatur difficultas, quod occurrit in contrahenda* bonitate, & malitia *actionum formali.*

322. Hujusce responsionis doctrina penitus inspecta commonstrat legitimum discrimen inter thesim istam *secundam*, ac *primam* superiorem (*n.*319.) quod nonnullis haud satis perspicuum videtur. Perpende, quæso, sequentia principia moralia communi Doctorum sensu probata: & difficultas omnis ab animo protinus abscedet. Videlicet 1. *formalem* actionum bonitatem, aut malitiam esse mensurandam secundum regulam rectæ rationis, quam homo agendo servat, aut prætergreditur. 2. malum, *qua malum*, a voluntate appeti non posse, adeoque voluntatem sub fucata dumtaxat specie *boni* in *malum* ferri. 3. *bonum*, sive verum sive putativum, esse objectum humanarum appetitionum; quodque *honestum* dicitur bonum, illud solum esse absolute bonum, ac *per se* expetendum; horum omnium unica ferme est ratio, quia nimirum, si secus in homine contingeret, homo convinceretur non amare propriam felicitatem, contra ac dictet intimus uniuscujusque sensus. Hinc porro intelligitur, cur ad formalem cujuspiam actionis *malitiam* satis sit, si homo eam velit solum *indirecte*, tendendo scilicet sponte ac libere in objectum, quod cognoscitur, aut potest cognosci illicitum & inhonestum; quia sic homo vult malum eo modo, quo potest illud velle. Clarescit similiter, cur ad formalem *bonitatem* actionis necessarium sit, ut homo perspecta honestate objecti sibi propositi, illud *directe* appetat; quia nempe juxta dictamen rectæ rationis, quod ipsi est norma agendi, non solum potest, sed omnino debet honestatem per se amare, & colere in suis actionibus. Ex quibus præterea discimus, longe proclivius ac frequentius esse hominibus actiones producere multiplici malitia morali infectas, quam bonitate multiplici informatas.

323. *Thesis* tertia *declarat, ad absolutam* bonitatem formalem *actus humani non esse necessarium*, per se *loquendo, amorem* directum ultimi finis.

323. *Tertio*, ut ad *bonitatem* actionum regrediamur, hoc aliud præterea constituimus. Ut actus humani sint in genere moris *formaliter boni* seu honesti, necessarium non est, ut agens *directe* appetat, præter honestatem objectorum, etiam *finem ultimum*. Nam quamvis verissimum fateamur, omnem humanum actum esse propter aliquem ultimum finem; quia, nisi sisteret tandem in aliquo fine, in infinitum vergerent humani fines, sicque, ut notat Angelicus (1.2.q.1.*ar.*4.) *homo nihil appeteret, nec aliqua actio terminaretur, nec etiam quiesceret intentio agentis*: Nihilotamen minus ex eodem Doctore (*ar.*6.) necessitas ista, *appetendi omnia propter ultimum finem*, satis consistit, si bonum, quod est humanarum appetitionum objectum, appetatur sub hoc alterutro respectu, nempe vel *ut bonum perfectum, quod est ultimus finis*, vel *ut tendens in bonum perfectum*: & rationem pro parte posteriori assignat, *quia semper inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem ipsius, sicut patet tam in his quæ fiunt a natura, quam in his, quæ fiunt ab arte: & ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionem consummatam, quæ est propter ultimum finem*. Porro homo voluntarie ac libere agens eo ipso, quod honestatem objecti propter se directe amat, tamquam intrinsecum proximumque operis finem, jam bonum amat *ut tendens in bonum perfectum, & ordinatum in perfectionem consummatam*, hoc est *in ultimum finem*: ergo per directum amorem objectivæ honestatis agit, quantum sat est, propter ultimum finem; adeoque ejus actus censendi sunt formaliter boni in genere moris absque directo amore ultimi finis.

324. *Planum fit, quomodo agens ex* amore honestatis *ejus, quod propter ultimum finem* agere & *consummatam ipsius bonitatem* amare, dum solummodo *honestatem objectivam* rerum, circa quas agit, directe & secundum se appetit (*n.*319.) is

ratio-

ratiocinium istud advertat. Finis noster ultimus reapse alius non est nisi *Deus*; quod & Christiani modo decantant, & inter Gentiles Philosophos Platonici olim agnoverunt, teste S. Aug. (*l.8.de Civ.Dei c.8.*) *non dicentes beatum esse hominem fruentem corpore, vel animo: sed fruentem Deo; sicut luce oculus*. Est vero Deus summa & infinita bonitas, perfectio, honestas. Igitur eo ipso, quod opus aliquod ex parte objecti, finis, circumstantiarum, completam illam præsefert bonitatem, quam ei inesse debere recta ratio dictat, atque aliunde homo sciens & prudens illud producit ex motivo proximo talis bonitatis; profecto hujusmodi opus suopte pondere in Deum tendit & relabitur tamquam in fontem honestatis omnis. Et quamquam operis auctor Deum non cogitet aut respiciat, ratione tamen istius tendentiæ seu relationis operis in Deum, quam Theologi promiscue appellitant *habitualem*, *implicitam*, *interpretativam*, censetur ipse auctor habere Deum ut finem ultimum, & ob finem ultimum operari, quantum satis est ad tuendam absolutam bonitatem formalem operum, & communem illam necessitatem omnia appetendi propter ultimum finem. Sic ex. ca. inquit Richardus de Mediav. (*in 2.Sent.dist.40.ar.2.q.3.*) *Qui ob amorem castitatis contrariæ tentationi resistit ex deliberatione, quamvis illam resistentiam per intentionem actualem in Deum explicite non referat: tamen actum facit moraliter bonum, quia hæc refert ad Deum habitualiter, & etiam aliquo modo actualiter implicite, in quantum hoc facit propter castitatem, cujus observatio est secundum Deum.*

agit, reputetur agere propter ultimum finem & consummatum bonum.

325. Ejusmodi tamen implicita tendentia seu habitualis relatio operum honestorum in Deum, non est tanti facienda, ut credatur *sola* ejus ope posse Christianum hominem explere *cuncta* sua officia, citra ullum actum *formalis amoris* erga Deum gratiæ gloriæque auctorem. Nam universe loquendo *duplici titulo* debet is operationes suas *formaliter* ad Deum referre per amorem *caritatis supernaturalis*. Primo quidem, quoties operandum est *meritorie* in ordine ad vitam æternam: ad hoc enim necessaria non tantum caritas sive gratia *habitualis*, quæ gloriæ *semen* dicitur; sed etiam caritas *actualis*, quæ aliarum virtutum actus imperat, & dirigit ad suum finem & objectum, nempe ad Bonum Summum, & idcirco appellatur ab Angelico (*qu.un.de Car.ar.3.*) *motrix, finis, radix, forma, mater omnium virtutum*, juxta illud Apostoli (*ad Tim.c.1.*) *finis præcepti est caritas*. Hinc idem Angelicus subdit: *Caritas cadit in definitione virtutis meritoriæ, ut patet per definitionem Augustini dicentis, quod virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur. Non enim recte vivitur, nisi per hoc, quod vita nostra ordinatur in Deum; quod caritas facit.* Attamen ad merendum necesse non est, ut iste caritatis influxus sit semper *actu*; sufficit, si *virtute* perduret, sicuti explicat idem Angelicus (*ar.11.ad 2.& 3.*) nec non Seraphicus (*in 2.Sent.dist.41.q.3.*) & Theologi passim.

325. *Ut actiones bonæ fiant meritoriæ cælestis vitæ, non sufficit habitualis relatio in Deum; sed debent a caritate vel elici, vel imperari cum in finem.*

326. Præterea ex affectu ejusdem supernaturalis caritatis debet homo se, suasque actiones ad Deum referre, quoties urget & obligat affirmativum præceptum diligendi Deum super omnia (*Deut.c.6.Matth.c.22.*) liquidem ex Angelico (*1.2.q.100.ar.10.*) *præceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum*. Graviter itaque hallucinaretur quisquis sola fretus honestate morali, & habituali relatione operum in Deum, existimaret se posse satisfacere primo, ac maximo illi mandato diligendi Deum, & ideo in nullum unquam prorumperet actum formalis hujus amoris. Sicut enim mandatum illud non solam importat reliquorum præceptorum observantiam, ut quidam putarunt Auctores distorte sumentes verba Christi (*Joan.c.14.*) *qui servat mandata mea, ille est qui diligit me*; sed speciale distinctumque præceptum est, cujus observantia inducit & reliquorum observantiam, uti Christus ibidem innuere vult: ita idem mandatum, quotiescumque urget, distinctum & formalem exigit caritatis actum erga Deum, quia caritas seu dilectio in ipso præscripta, judice Augustino (*l.3.de Doctr.Chr.c.10.*) *est motus animi ad fruendum Deo propter ipsum*. Quare merito damnata ab Alexandro VIII. hæc propositio (*ord.1.*) *Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; formalis vero in conformitate actus cum regula morum: ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis*. Virus in fine, hoc est, in complexione latet.

326. *Item, quando implendum est præceptum dilectionis Dei super omnia, per caritatis affectum referendæ ad Deum actiones.*

327. Porro autem, num extra commemoratas geminas circumstantias ulla sit obligatio actiones nostras ad Deum referendi ea ipsa relatione *formali & expressa*, quam tum ad promerendam vitam æternam; tum ad Deum ex toto corde diligendum, demonstravimus (*n.325.& 326.*) perneccessariam præter relationem alteram *habitualem*

327. *Hic opportune proponitur celebris Controversiæ de operum relatione in*

Deum; *in cujus determinatione judicium* Angelici Doctoris *varias ob causas permagni faciendum.*

& *implicitam*, ingens exiſtit Doctorum controverſia, quam quidem vel diſſimulare, vel præterire, nullatenus poſſumus; tum quia hujus loci propria eſt, tum quia moralem praxim, atque ſalutis negotium proxime reſpicit. Ut in re tanti momenti obſcuritas, & æquivocatio omnis procul amoveatur, ſimulque plana aperiatur via ad decernendum ſubinde, quod veritati magis conſentaneum videbitur, exiſtimo quatuor hæc a nobis præſtari oportere eodem ipſo, quo nunc indicantur, ordine. 1. controverſiæ ſtatus rite evolvendus. 2. deſcribenda Auctorum diſſidentium opinamenta. 3. animi noſtri ſententia & promenda, & communienda. 4. diluendæ præcipue difficultates, quas obtendere poſſunt quicumque abeunt in contrarios ſenſus. Integram vero hancce cauſſam ut D. Thoma præſertim auctore pertractemus, multa ſunt quæ nos movent. In primis, quia ejus gloriantur ſuffragio plerique illi Theologi, quos adverſarios habebimus: prætera, quia nullus alter ex veteris Scholæ Principibus argumentum hoc vel frequentius attigit, vel fuſius volutavit; ex quo fit, ut ejus judicium, auctoritate ac diligentia ipſius junctis, non poſſit non eſſe maximi ponderis. Poſtremo, quia dum ipſe in variis ſuorum Librorum locis præſens thema in omnem pene faciem expendit pro occaſionum varietate, tot ac tanta ſolerter notavit, ſapienterque edocuit, ut ea univerſim accepta, ſin minus Theologiæ tyronibus, provectis exercitatiſque ſaltem Viris videantur per ſeſe ſufficere ad controverſiam iſtam funditus apprehendendam ac finiendam, quando etiam ipſiuſmet nomen reticeretur, & auctoritas negligeretur.

328. Primo loco *ad rite aſſequendum indicatæ* Controverſiæ ſtatum *nominantur quatuor diverſæ Quæſtiones, neceſſario diſtinguendæ in præſenti materia.*

328. *Primo*, quod attinet ad *ſtatum controverſiæ*, ubi de *caritate*, deque *operum relatione* agitur ſive in Morali, ſive in Dogmatica Theologia, valde conducit quatuor ſequentes Quæſtiones diſtinguere. 1. eſt, An *caritas habitualis ſit neceſſaria, ut quæ ab homine prodeunt opera, non evadant formaliter mala, ſeu proprie dicta peccata?* 2. An *per actum caritatis homini inhærentis fiant opera omnia ad Deum referenda, quo poſſint divina mandata impleri etiam quoad ſubſtantiam, adeoque graves & mortiferæ tranſgreſſiones vitari?* An *ab eadem actuali caritate, vel eliciente, vel imperante, profluere debeant quævis opera meritoria de condigno vitæ æternæ?* 4. An *ſub reatu ſaltem veniali omnes deliberatæ actiones ad Deum referendæ ex benevolo aliquo amore, ut a culpabili omiſſione immunes exiſtant, qui reapſe adimplent divinam legem?* Jam vero Ultima hæc Quæſtio eſt ipſa Controverſia præſens de *relatione operum in Deum*. Tertiam jam expedivimus (*n.*325.) ac denuo attingemus in Sect. ult. hujuſce Articuli, ubi ſermo inſtituetur de conditionibus ad *meritum* neceſſarii. Secundam, & Primam omnes Orthodoxi Tractatores ſenſu plane unanimi reſolvunt *negative* adverſus Novatores.

329. *Exponitur mens ac doctrina Novatorum circa productionem, & relationem operum, ex caritate faciendam.*

329. Nimirum eſt Novatoribus ratum fixumque, cunctas humanas actiones *vitioſæ cupiditatis* ſordidum, ac noxium eſſe fœtum, quoties non prodeunt ex *laudabili caritate* hominem efficiente, in eoque ineluctabiliter operante. Perſuaſionem hanc manifeſtarunt ipſi in multis Propoſitionibus, ab Apoſtolica Sede jam damnatis. Præ reliquis notentur hæ duæ Michaelis Baii. *Celebris illa Doctorum diſtinctio, divinæ legis mandata bifariam impleri: altero modo, quantum ad præceptorum operum ſubſtantiam tantum: altero, quantum ad certum quemdam modum, videlicet ſecundum quem valeant operantem perducere ad regnum æternum, hoc eſt ad modum meritorium, commentitia eſt, & explodenda.* (Ord.61.) *Illa quoque diſtinctio, qua opus dicitur bifariam bonum: vel quia ex objecto, & omnibus circumſtantiis bonum eſt, quod moraliter bonum appellari conſuevit: vel quia eſt meritorium regni æterni, eo quod ſit a vivo Chriſti membro per ſpiritum caritatis, rejicienda putatur.* (Ord.62.) Perpendantur & tres iſtæ Queſnelii. *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante neceſſe eſt ut in eo regnet carnalis cupiditas, omneſque actiones ejus corrumpat.* (Ord.45.) *Obedientia legis profluere debet ex fonte, & hic fons eſt caritas. Quando Dei amor eſt illius principium interius, & Dei gloria ejus finis, tunc purum eſt, quod apparet exterius; alioquin non eſt niſi hypocriſis, aut falſa juſtitia.* (Ord.47.) *Sola caritas chriſtiano modo facit actiones chriſtianas, per relationem ad Deum, & Jeſum Chriſtum.* (Ord.53.) Hæreticum iſtud ſyſtema, ex variis compactum erroribus, Artic. III. & deinceps nos haud ſemel jam perſtrinximus, per tranſennam quidem, ſatis tamen pro inſtituto noſtro.

330. *Inter Quæſtiones mox indicatas ſecunda affinis quidem*

330. Itaque ſecunda præſertim Quæſtio probe ſecernenda eſt a quarta, quam nunc ventilare aggredimur, ne vitioſa ut dicitur elenchi ignoratione cum Hæreticorum doctrinis confundantur Catholicorum Theologorum placita. Cum tamen ambæ aliquam

quam inter se similitudinem & affinitatem præseferre videantur; idcirco ut clarius pernoscatur quod inter ipsas reapse intercedit discrimen, in eadem Quæstione secunda paullulum immoremur; hinc quippe majus etiam lumen accedet iis, quæ in discussione alterius postremæ erunt subinde dicenda. Porro hanc ad rem satis mihi videtur in medium proferre, quæ scripsit Angelicus Doctor (1.2.q.100.ar.10.) Ibi enim de præceptis Decalogi fuse disserens istud quoque dubium proponit: *Utrum modus caritatis cadat sub præcepto divinæ legis?* quod idem est, ac quærere: an adsit proprie dicta obligatio adimplendi universa mandata ex dilectione, seu affectu caritatis, ut divinæ legi satisfiat? Primo opiniones memorat contrarias, quæ illo etiam ævo vigebant apud Magistros. *Quidam enim dixerunt absolute modum caritatis esse sub præcepto..... alii vero dixerunt, quod omnino modus caritatis non cadit sub præcepto.* Postea mentem suam aperiens subdit: *Utrique autem, quantum ad aliquid, verum dixerunt:* quod declarat, probatque sequenti doctrina.

quartæ, reapse tamen diversa. Quidnam in eadem secunda sentiendum sit, ostenditur ex Doctore Angelico.

331. Distinguit 1. præceptum caritatis, quo Deus super omnia diligendus, a serie aliorum præceptorum, quæ divinæ legis ambitu continentur. 2. Docet distinctum illud dilectionis præceptum esse affirmativum, adeoque non obligans ad semper, sed pro determinato tempore. 3. Caritatis motum observat posse bifariam considerari; nempe vel quatenus est actus peculiaris, quem Deus a nobis interdum exigit eo affirmativo dilectionis præcepto: vel quatenus est modus, sive finis & forma actuum omnium pertinentium ad reliqua Divinæ Legis præcepta. 4. Resolvit, caritatis actum sub priore respectu esse divinitus præceptum, quotiescumque occurrit observandum primum & maximum dilectionis mandatum; sub posteriore vero respectu nequaquam præceptum esse, id est actus aliorum mandatorum haud necessario eliciendos ex caritatis motu & affectu, ut eadem mandata rite impleri censeantur. 5. exinde complectitur, eum hominem, qui sine ullo caritatis motu erga Deum honorat parentes, aut quælibet alia Legis præcepta observat, nullatenus reputandum esse transgressorem eorumdem præceptorum, cum ipsa in se spectata modum caritatis, hoc est, observantiam ex caritate præstandam, minime includant: etsi concedat, ejusmodi hominem posse transgressorem existere alterius præcepti dilectionis Dei super omnia, quoties honoret parentes, aliaque servet Legis præcepta in iis temporis circumstantiis, in quibus urget observantia memorati præcepti dilectionis; cum nequeat homo Deum super omnia diligere speciali dilectionis actu, nisi seipsum, & omnes suos actus ad Deum expresse ordinet.

331. Angelicæ doctrinæ series integra distincte exhibetur.

332. Patescunt ea singula consulenti Articulum mox citatum, quem brevitatis caussa superscdeo integrum hic transcribere contentus sequentibus verbis, quæ ad scopum nostrum potissime faciunt. *Ad secundum dicendum, quod sub præcepto caritatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde; ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum, & ideo præceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo, qui honorat parentes, tenetur ex caritate honorare, non ex vi hujus præcepti, quod est: honora parentes; sed ex vi hujus præcepti: diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et cum ista sint duo præcepta affimativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare: & ita potest contingere, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi caritatis:* hactenus Angelicus. Totum id verbatim refert, & approbat S. Antonin. (*par.1.Summæ tit.4.c.3.§.3.*) ubi assumpta consideratione Decalogi præmonstrat, *quomodo caritatis actus cadat sub præcepto.* Idipsum alibi quoque reperit (*par.4.tit.6.c.5.§.1.*) dicens: *Quamvis modus dilectionis non cadat sub illis præceptis, quæ dantur de aliis actibus virtutum (puta sub hoc præcepto, honora patrem tuum, non cadit hoc, quod ex caritate fiat) cadit tamen actus dilectionis sub speciali præcepto,* certis scilicet temporibus graviter obligante.

332. Referuntur ex parte ipsamet verba Angelici, quibus adduntur alia ferme consimilia D. Antonini.

333. Similia sensit, & docuit gravissimus Joannes Bachonus Anglicus Carmelita, inter priscos Theologos & Canonistas valde conspicuus. Sic enim ex Petro de Sancto Dionysio, aliisque illius ætatis Doctoribus scribit (*in 3.Sent.dist.31.q.1.ar.2.*) *Dicunt, quod caritas cadit sub præcepto obligatorio respectu proprii objecti, scilicet respectu Dei & proximi, ita quod hoc omittens peccat mortaliter. Sed non cadit sub præcepto respectu objecti cujuscumque alterius mandati: ita videlicet, quod quicumque implet aliud mandatum non ex caritate, peccat mortaliter eo facto.* Jam qui doctrinas hasce rectissimas serio perpendere voluerit, facile deteget quam falsum, commentitium, & Christianæ Theologiæ oppositum sit a Novatoribus nunc propugnatum

333. Ejusdem doctrinæ confirmatio subnectitur ex Bachono, aliisque priscis Magistris.

Theo-

Theorema, quo nimirum ſtatuitur, veri nominis peccatum eſſe, quidquid ab homine geritur abſque caritatis habitu, & imperio. Ex quo fit, ut non poſſint eiſdem non refragari penitus quotquot ex Romanæ Communionis Theologis nunc propugnant, cunctas deliberatas operationes ad Deum eſſe dirigendas ex benevolo aliquo erga ipſum amore.

334. *Cenſura, qua perſtringuntur Novatores hujus ætatis, volentes cuncta debere ex caritate prodire, ne peccata ſint, minime cadit in quoſdam veteres Theologos putantes neceſſarium modum caritatis ad divinam legem implendam.*

334. Opponet fortaſſe aliquis, non eſſe eam ob rem Novatoribus tantopere ſuccenſendum, cum teſte Angelico (*n.* 330.) in ipſo Catholicorum Theologorum cœtu jamdiu extiterint, qui *dixerunt abſolute modum caritatis eſſe ſub præcepto*. Reſpondeo, indicatos Theologos longe alio ſenſu putaviſſe obſervanda divina mandata actibus ex caritate provenientibus, ac Novatores modo contendant. Illi enim eatenus ſolum ita cenſebant, quia ſuſpicabantur Deum, ut pote humanæ ſalutis maxime ſollicitum, imponendo hominibus mandata impoſuiſſe obſervantiam meritoriam æternæ beatitudinis, adeoque actus ex caritate manantes, ſine qua meritum ejuſmodi haberi nequit; qua in re utique hallucinabantur, *non diſtinguentes id quod eſt de intentione præcipientis ab eo, quod eſt de obligatione præcepti* (ut notavit Richardus Minorita apud prælaudatum Bachonum) ſed aliunde nihil abſoni, aut falſi ad id tuendum comminiſcebantur adverſus orthodoxam doctrinam. Verum iſti ideo præſertim dictant neceſſarium caritatis influxum in ſingulas actiones, quia eo ſecluſo perſuaſum habent omnia in homine coinquinari contagione concupiſcentiæ per ſeſe mortiferæ: quod nexum errorum involvit, tum revelato Dei verbo, tum manifeſtis Eccleſiæ ſenſibus adverſantium. Itaque non eadem indulgentia utriuſque impendenda: ſicuti Tridentina Synodus (*ſeſſ.* 14. *c.* 6. *& can.* 9.) non eodem habuit loco tum antiquos Scholaſticos, qui ante Scotum ſcripſere, Sacerdotem in Sacramento Pœnitentiæ declarare coram Eccleſia remiſſionem peccatorum intrinſecus a Deo factam; tum Novatores exiſtimantes eumdem Sacerdotem eſſe merum remiſſionis præconem: quoniam illis videbatur perfecta contritio neceſſaria cuilibet pœnitenti etiam ad Sacramentum accedenti; iſtis autem Sacramenti efficacia perquam exoſa eſt. Ceterum eſto tum in concluſione, tum in principiis Novatores convenirent cum Theologis ab Angelico relatis, adhuc tamen diſpar utrorumque cauſſa. Siquidem illi ante, iſti poſt ſollemnes Eccleſiæ definitiones ſic opinati; unde priores dicendi ſolum *errantes*, poſteriores repudiandi tamquam *hæretici pertinaces*. Hoc ſane pacto D. Auguſtinus cum Donatiſtis diſputans, ipſos ſecrevit a SS. Cypriano & Firmiliano, atque a reliquis Catholicis Epiſcopis rebaptizantibus, tametſi eodem prorſus errore univerſi detinerentur.

335. *Hic inchoatur diſcuſſio quartæ ultimæque Quæſtionis inter ſolos Catholicos agitatæ: & ſtatim præmonetur, relationem operum in Deum poſſe triplicem eſſe.*

335. Dimiſſa nunc Quæſtione ſecunda contra Novatores dumtaxat agitata; pergamus animadvertere quæcumque alia conducunt ad genuinam intelligentiam quartæ Quæſtionis inter ſolos Catholicos vigentis. Dum diſputatio ingruit de operum relatione in Deum, in primis oportet perſpectas habere tres *relationis* ſpecies, a diuturno tempore in ſcholis nominatas. Videlicet eam vel *habitualem*, vel *virtualem*, vel *actualem* eſſe contingit, prout Scotus (*in* 2. *Sent. diſt.* 41. *qu. un.*) inter alios explicat de relatione *meritoria* verba faciens. *Poteſt actus referri ex caritate in finem ultimum tripliciter. Uno modo actualiter, cum cogitans actualiter de fine diligit illum, & vult aliquid propter illum. Alio modo virtualiter, cum ex cognitione & dilectione finis deventum eſt ad volitionem alicujus entis ad finem: puta cum quis ex cognitione, & dilectione Dei actum pœnitentiæ aſſumit, & exequitur volendo, non tamen tunc referendo in finem. Tertio modo habitualiter: puta ſi omnis actus referibilis in finem manens cum caritate, quæ eſt principium referendi, dicatur referri habitualiter.* Angelicus itidem Doctor tres iſtas relationis ſpecies non uno in loco deſignavit, ut conſtabit ex variis ipſius textibus, quos deinceps ſparſim producemus.

336. *Relationes ſingulæ, in ſuperiore diviſione propoſitæ, non ita fixas apud Auctores obtinent notiones, ſicuti determinata ſortiuntur nomina. Actualis interdum ſumitur pro virtuali.*

336. Poſtmodum animadverſione dignum eſt, non eodem ſenſu conſtanter uſurpari a Theologis præſertim antiquioris ætatis vocabula ſingularum relationum mox deſcriptarum: quod quidem ſi quis negligat aut ignoret, is meo judicio non ita facile mentem ſuam a dubiis extricabit, quæ ex Teſtimoniorum collatione enaſcentur, neque felici ſucceſſu quæſtionem hanc enodabit. Primo, cum aliquid poſſit vel in ſe, vel in alio ſubſiſtere, ac perdurare, relatio *Actualis* dicta fuit non ea dumtaxat, quæ per ſeſe actionibus jungitur, ideoque *explicita* eſt; ſed illa etiam, quæ actiones comitatur per aliud quidquam a ſe reliſtum; proindeque *implicita* eſt. Prior reputatur proprie actualis, poſterior cenſetur potius virtualis juxta diviſionem paullo ante aſſignatam. Hoc gemino ſenſu illam nominavit Angelicus (*in* 2. *Sent.*

Sent. dist. 40. *q.* 1. *ar.* 5. *ad* 7.) ubi ait, *aut actualis relatio in Deum est conjuncta actioni nostræ, non quidem actu, sed in virtute; aut actualis ordinatio in Deum est actu conjuncta actioni nostræ.* Si enim actualis non diceretur, nisi ea relatio, quæ actiones ad Deum dirigit expresse ac formaliter, adeoque una cum actionibus elicitur, quomodo concipi posset iisdem non conjuncta actu? tunc quippe esset simul actualis, & non actualis sub eodem respectu, Richardus quoque de Mediavilla (*in* 2. *Sent. dist.* 41. *ar.* 1. *q.* 2.) memorat intentionem seu ordinationem operum in finem, *actualem implicitam continuatam in virtute*, quam necessariam, ac sufficientem arbitratur ad meritum actionum.

337. Secundo, quæ proprie *virtualis* relatio aut intentio est, frequenter legitur designata nomine *habitualis*, forsitan quia per modum habitus perseverare solet. Ita S. Bonav. (*in* 2. *Sent. dist.* 41. *ar.* 1. *q.* 3.) *Ad hoc, quod aliqua actio sit meritoria, non oportet, quod semper quis eam referat actualiter in Deum; sed sufficit relatio habitualis. Habitualem autem relationem voco, non quia habeat caritatem, per quam sit habitualis ad referendum; sed quia in primordio operationis illius, vel alterius, ad quam ildit dare pro Deo centum marcas, & incipit cogitare de Deo in prima marca, & in aliis non cogitat, nihilominus omnes illæ dationes sunt ei meritoriæ & fructuosæ.* Similiter Joan. Bachonus (*in* 2. *Sent. dist.* 42. *art.* 2. *in fine*) *sicut ad bonitatem voluntatis sequentis rationem illuminatam per fidem, non requiritur, quod semper actu explicito intendatur beatitudo, sufficit quod a principio boni fideles ordinent actus suos ad salutem, & virtus hujus ordinationis remanet in actibus meritoriis, qui succedunt: eodem modo sufficit in bonitate morali, quod a principio intendat homo ea, quæ ducunt ad virtutem perfectam; quæ intentio manet in dictis actibus sequentibus.* Exinde porro intelligimus, quonam sensu Seraphicus (*in* 4. *Sent. dist.* 6. *par.* 2. *ar.* 2. *q.* 1.) & Angelicus (3. *par. Sum. q.* 64. *ar.* 3.) dixerint, *habitualem intentionem sufficere ad perfectionem, & administrationem Sacramentorum.*

337. *Pariter* virtuali *relationi accommodatur sæpe nomen* habitualis.

338. Tertio, sunt ex recentibus Scriptoribus, qui relationem *virtualem*, etiam proprie sumptam, putent gemino sensu explicandam. Uno quidem, ubi quis vi præteritæ intentionis actualis, qua finem cognitum intendit, operari pergit actu non amplius de illo cogitando; uti dum Medicus libros legit, herbas colligit, ob præconceptum propositum sanitatis ægroto restituendæ, de qua jam non cogitat. Altero, ubi quis aliquid molitur, quod suapte natura tendit ad aliquem finem, sicut inchoatio ad consummationem, aut minus perfectum ad perfectionem, sive eum finem ipse cognoscat, sive non; uti dum quis grana seminis terræ committit, ex quo postea fructus prodit ipsi ignotus. Porro hominem utroque modo in genere moris agentem, vere finem ultimum appetere, ad eumque actiones suas ordinare, asseverat Angelicus Doctor (*qu. un. de Car. ar.* 12. & 12. *q.* 1. *ar.* 9.) ac nemo, ut reor, negabit. *Etenim sicut in causis efficientibus virtus primæ causæ manet in omnibus causis sequentibus: ita etiam intentio principalis finis virtute manet in omnibus finibus secundariis.* Item *semper inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem ipsius; sicut patet tam in his, quæ fiunt a natura, quam in his, quæ fiunt ab arte.* Ceterum ad mera nomina quod attinet, non ita apud omnes constat, *virtualem* dicendam esse relationem operum, quæ utroque modo contingit. Nam prioris modi relatio, presse loquendo cum Scoto (*n.* 335.) utique *virtualis* est, atque nonnisi improprie, seu ex arbitraria hominum consuetudine (*n.* 337.) *habitualis* vocatur. Quæ autem posterioris est modi, ea videtur haud incongrue posse designari alterutro promiscue vocabulo *& virtualis*, & *habitualis* mox explicandæ; uti reipsa ab Angelico designatam fuisse credere par est, quo invicem possint conciliari plures ipsius locutiones in speciem contrariæ, unde ingens exoritur difficultas, hactenus vix ab ullo Interprete satis nitide, & exacte exposita, ac dissoluta.

338. *Relatio* virtualis *sensu duplici a nonnullis dicitur.*

339. Ut de Angelico ita sentiam, hæc sunt præcipue quæ me movent testimonia. Ipse namque expendens obligationem, quam præfert decantatum in scripturis præceptum de caritate, deque operibus cunctis in Dei gloriam referendis, posteaquam quis præstituto tempore specialem elicuit actum dilectionis Dei super omnia, ac Deo se totum explicite obtulit, ait (*qu. un. de Car. ar.* 1.) *virtualiter omnia referre in Deum, cadit sub præcepto caritatis*: tum ejusmodi consequentem relationem *virtualem* edisserens subdit: *cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum finem ultimum.* Itaque cum quilibet bona opera faciens, quæ suo pondere tendunt in Deum tam-

339. *Quæ posteriori modo juxta eorumdem Scriptorum acceptionem* virtualis *est relatio, videtur ab Angelico promiscue vocata &* virtualis; *&* habitualis.

tamquam bonum consummatum perfectumque (*n.* 323. & 324.) Deum habeat finem ultimum, etsi hoc nec consideret, nec intendat (quod ad *secundum* pertinet *virtualis* relationis modum (*n.* 388.) palam est, relationem hujuscemodi ab Angelico dictam fuisse *virtualem*. Nomine itidem *habitus*, seu *habitualis*, eamdem ipsam expressisse videtur aliis in locis, præsertim (*Lect.* 3. *in c.* 3. *epist. ad Coloss.*) ubi scribit: *Non est necessarium, quod omnia in Deum referantur actu, sed habitu: qui facit contra gloriam Dei, & præcepta ejus, facit contra hoc præceptum*. Si enim ad servandum mandatum de cunctis operibus in Dei gloriam faciendis, debent ea referri in Deum actu, vel habitu; aliunde vero referre *habitu* hoc importat, quod reliqua generatim divina præcepta non violentur, adeoque benefactis adimpleantur: consequens exinde est, *habitualem* pariter vocatam ab Angelico eamdem relationem prædicti *secundi* modi, qui sola nititur bonitate operum in Deum, ceu consummatam perfectionem, tedentium.

340. Habitualis relatio nacta est apud Theologos triplicem significationem: a nobis autem sumetur deinceps in tertia, juxta quam ab aliis dicta virtualis secundi modi, ab aliis implicita seu interpretativa.

340. Quarto, quod ex hactenus prænotatis facile eruitur, ultima relationum species, quæ *habitualis* nuncupatur, plus ceteris æquivoca est, utpote triplici diverso sensu usurpata. Nam 1. libere traducta veteri loquendi more ad indicandam relationem *virtualem* proprie dictam, quæ scilicet *priori* modo (*n.* 338.) talis est: quod quidem ad oculum jam demonstratum (*n.* 337.) puto. 2. nativa, magisque communi significatione adhibita, quatenus exprimit puram concomitantiam habitus alicujus cum actu, absque ullo vel actuali, vel virtuali influxu in actum. Ita Scotus in tripartita divisione (*n.* 335.) & plerique veteres Magistri eam intellexere, determinantes modum, quo oportet actus nostros in Deum ordinare, ut evadant meritorii æternæ gloriæ. Sic etiam Angelicus, quando hæc scripsit (*qu. un. de Car. ar.* 1.) *Aliud est habitualiter referre in Deum, & aliud virtualiter: habitualiter enim refert in Deum & qui nihil agit, nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens*, quia scilicet retinere potest *caritatem, quæ habitualiter ordinat in Deum*: (1. 2 *q.* 88. *ar.* 1.) *Sed virtualiter aliquid referre in Deum, est agentis propter finem ordinantis in Deum. Unde habitualiter referre in Deum non cadit sub præcepto* (hoc est, præceptum dilectionis in Scripturis celebre non est de acquirendo aut retinendo simpliciter caritatis habitu, per quam actus possunt in Deum referri; sed potius de producendis frequenter caritatis actibus, ac de dirigenda, eorum ope, in Deum finem ultimum tota vitæ serie) *sed virtualiter omnia referre in Deum cadit sub præcepto caritatis, cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum finem ultimum*. 3. Demum eadem vox accepta; quatenus relationem indicat sic afficientem actiones, quæ producuntur, ut ab ipsarum morali entitate, cum norma agendi ac fine ultimo comparata, haud distinguatur, & ideo *implicita & interpretativa* etiam vocetur. Sic spectando *habitualem* Angelicus potuit absque contradictione illam sub præcepto caritatis concludere, dicendo (*n.* 339.) *necessarium esse, ut omnia in Deum referantur* saltem *habitu*. Nos deinceps, dimissa *secunda* notione, quæ unice respicit statum seu dispositionem habitualem operantis, constanter hærebimus in *tertia*, quæ operum naturam & conditionem spectat; hæc namque magis quadrat præsenti controversiæ. Unde relationis *habitualis* nomine intelligemus eam ipsam, quam alii *virtualem secundi modi* (*n.* 338.) alii *implicitam* seu *interpretativam* vocant.

341. Eadem opera honesta possunt sub diversa consideratione referri in Deum tum virtualiter, tum habitualiter: quod manifesto declaratur exemplo.

341. Postremo est operæ pretium observare, iisdem plane bonis operibus simul inesse posse, respectu diverso, duplicem relationem in Deum, & *virtualem* & *habitualem*, retenta etiam propria distinctaque harum vocum significatione. Quo id asequaris, hominem considera vere Christicolam, qui primum instante maximo mane dato *diligendi Deum ex toto corde* ex. ca. in die Nativitatis Dominicæ, actum caritatis elicit, & formali relatione ab eodem actu indivulsa (*n.* 332.) omnia sua in Deum ordinat: deinde juxta generale præceptum *declinandi a malo, & faciendi bonum*, diebus insequentibus graviter insudat honestis operibus ex motivo proximo aliarum quarumcumque virtutum, quæ subnata occasione ei offeruntur excolendæ: postmodum, recurrente denuo eodem mandato maximo ex. ca. in die Epiphaniæ, Deum rursus diligit speciali actu amoris super omnia (hujusmodi enim mandatum per *se* obligare nos *graviter* ad Deum *expresse* redamandum in majoribus *saltem* anni Festis, in quibus præcipua Religionis nostræ mysteria sollemniter ab Ecclesia proponuntur Fidelibus grata memoria recolenda, nullus modo ambigit ex Theologis cordatioribus, doctrinas suas ad Sacræ Scripturæ gnomonem exigentibus) ac deinceps pro more bona quæque operari pergit. Jam opera honesta, quæ a tali homine peraguntur

tur decurrente eo temporis ſpatio inter ambas dies Domino ſollemnes, referri cenſetur in Deum *habitualiter*, quia ex conditione ſua, hoc eſt ratione ſuæ objectivæ bonitatis moralis, cedunt in Dei gloriam: referuntur præterea in Deum *virtualiter*, quoniam ſerie continuata conſequuntur ad eum primum actum, quo idem homo diligendo Deum ſuper omnia ordinavit formaliter & explicite ſeipſum, ſuaque omnia in Deum: unde eſt, ut ſint etiam meritoria vitæ æternæ ratione præcedentis caritatis actualis, quæ cenſetur in cuncta illa opera influere, ac in illis quaſi in virtute permanere juxta Seraphici (*n.* 337.) expoſitionem.

342. Jam vero, ut diviſionem relationis operum hucuſque diſcuſſam (*n.* 335. *& ſeq.*) aptemus præſenti controverſiæ, prudens nemo ſibi in animum inducet, hominibus in hoc ſæculo verſantibus præſcriptam eſſe ullo mandato *actualem*, & *explicitam* relationem omnium, quæ deliberate geruntur in vitæ decurſu: ex Angelico namque (*qu. un. de Car. ar.* 11.) *omnia actu referre in Deum non eſt poſſibile in hac vita, ſicut non eſt poſſibile, quod ſemper de Deo cogitetur.* Unde infert (*in* 2. *Sent. diſt* 40. *ar.* 5.) *hoc nec præceptum, nec conſilium eſt, ſed finis præcepti. Sic Sancti in patria actus ſuos in Deum referunt.* Hujuſmodi actualis & formalis relatio cunctorum operum ſtatis dumtaxat temporibus facienda ex divino mandato, quotieſcumque videlicet tenemur Deum diligere ex toto corde; ut jam demonſtratum (*n.* 332.) atque idem Angelicus luculentius confirmat (*qu. cit. de Car.*) hiſce verbis: *Non oportet, quod intentio actualis ordinans in finem ultimum ſit ſemper conjuncta cuilibet actioni, quæ dirigitur in aliquem finem proximum*, hoc eſt, quæ fit immediate ob finem cujuſvis alterius virtutis a caritate diverſæ; *ſed ſufficit, quod aliquando actualiter omnes illi fines in finem ultimum referantur: ſicut ſit, quando aliquis cogitat ſe totum ad Dei dilectionem dirigere*, inſtante ſcilicet mandato maximo dilectionis: *tunc enim quidquid ad ſeipſum ordinat, in Deum ordinatum erit. Et, ſi quæratur, quando oportet actum referre in finem ultimum*, prædicta relatione formali ſeu expreſſa, *hoc nihil aliud eſt, quam quærere, quando oportet habitum caritatis exire in actum: quia, quando exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum*: hocque totum ad amuſſim conſonat iis, quæ (*n.* 332.) retulimus ex Summa Theologica ejuſdem Angelici.

342 *Explicatis jam notionibus univerſis ſingularum relationum, quæ ab Auctoribus leguntur nominatæ, pro certo habendum,* actualem continuam *ſub præcepto minime cadere.*

343. Nullus pariter dubitabit, quin e converſo omnis humanorum actuum ſeries neceſſario prorſus ſit ad Deum ultimum finem ordinanda *habituali* ſaltem & interpretativa relatione. Hujuſce namque relationis neceſſitas nihil præſefert aliud, quam neceſſitatem honeſte vivendi, atque ad rectæ rationis normam cunctas deliberatas actiones exigendi (*n.* 303. *& ſeq.*) ad quod quidem præſtandum cum Naturali tum Divina Lege obligari omnem hominem venientem in hunc mundum, nemo vel Theologorum vel Philoſophorum Moralium inficias ibit: ex D. enim Ambroſ. (*lib.* 1. *offic. c.* 38. *&* 36.) *In his duobus illa eſt animi excellentia, ut primum animus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde, quod verum & honeſtum eſt, videat, atque id quod honeſtum eſt, ſolum bonum judicet, omneſque res, in quibus honeſtas & decorum cernitur, præclara intentione uſque ad effectum perſequatur.* Itaque nonniſi de intermedia relationis ſpecie, quæ *virtualis* dicitur, diſputatio eſſe poteſt. Ex quonam autem præciſe amore prodire oporteat hanc virtualem relationem; item an, & qualis vigeat obligatio ejuſdem eliciendæ, remanet nunc diſpiciendum: cum hucuſque cumulate jam ſint in medium producta, quæcumque videbantur ſcitu neceſſaria tum ad ſtatum quæſtionis rite concipiendum, tum ad ipſam quæſtionem ſolide dirimendam.

343. *Ex oppoſito nullum dubium eſſe poteſt, quin relatio* habitualis *ſeu* implicita *ſit univerſim præcepta.*

344. *Secundo*, quod ſpectat *opiniones Theologorum* de argumento ejuſmodi proloquentium, duæ generatim nunc circumferuntur, eæque inter ſeſe contrariæ. Una contendit, hominem quovis tempore, quidquid deliberate agit, teneri ex affectu caritatis referre in Deum tamquam ultimum finem. Ut autem ſe diſcernat, & elonget a Novatorum erroribus in præſenti materia per Apoſtolicam Sedem jam damnatis (*n.* 328. *& ſeq.*) adeoque ſalvam & incolumen relinquat Chriſtianam Fidem, plures adinvenit diſtinctiones, modificationeſque ſpecioſas, quæ utrum aliqua ſaltem ex parte meræ eluſiones ac ſubterfugia dicenda ſint (quemadmodum a nonnullis alterius ſenſus Scriptoribus obſervatum) aut reapſe legitima, & ſatis tuta munimenta, definire meum neutiquam eſt. Pro hac opinione, ceu pro aris & focis, decertant, præter varios Theologos Eclecticos, univerſi recentiores Alumni unius ſpectatiſſimæ Scholæ, ex quibus memoria noviſſima eruditi aliquot evulgarunt in Occiduis Oris ſcriptiones ſuas, quæ confeſtim etiam in Italia partim Veronenſes, partim Venetos

344. Secundo loco *exponuntur duæ contrariæ ſententiæ Theologorum, quæ nunc in ſcholis Catholicis vigent circa præſentem controverſiam.*

netos typos subjerunt: ubi Patronum ac Vindicem præ ceteris nactæ, qui magna librorum serie omnigenam litterarum spirantium ditavit Christianam Rempublicam.

345. Affirmativa *sententia, quæ unius insignis Scholæ propria maxime est, sub variis modificationibus defenditur, quas hic juvat ob oculos ponere.*

345. Hæc vero sunt, ex quibus propriæ opinioni sepimentum iidem conflant, ut cuilibet ipsorum volumina perlegenti innotescet. Sicut in alia theologica controversia de *justificatione peccatoris* eam tuentur proprio systemati peraccommodam distinctionem de duplici *amore Dei super omnia*, non vivificante, & vivificante; ita hic monent, *caritatem* bifariam posse usurpari; nempe tum *stricte*, prout *habitum* supernaturalis & infusæ caritatis, aut *actum* exinde manantem denotat; tum *late*, prout importat quidem dilectionem Dei *propter se*, sed quæ nondum est *super omnia*, adeoque inferiorem aliquam dilectionem benevolam, piumque affectum erga Deum. 2. Relationem operum *virtualem* dumtaxat exigunt: cum tamen virtualis relatio sensu magis proprio & communi sumpta, necessario supponat prævium explicitæ dilectionis actum; idcirco ea voce intelligunt relationem initio *actualem*, ac deinceps solum *virtualem*: immo indicatæ notioni *virtualis* hærentes addunt, actualem ipsam toties in decursu agendi iterandam, & tam efficaciter (si forsan contingat interturbari, seu disperire relictam ex primo actu virtutem) ut vi ipsius judicentur subsequentes operationes virtualiter prodire. 3. Fundamentum relationis hoc modo continuæ videntur sibi deprehendisse in quibusdam *Apostolicis effatis*, quæ ipsorum judicio *legem* complectuntur Christianos omnes adstringentem. 4. Legem istam referendi actiones deliberatas in Deum ajunt esse *mixtam*; hoc est, partim *affirmativam*, uti per se sonat, partim *negativam*, quatenus præcipit nullo tempore interrumpendam virtualem relationem. 5. Ex eadem lege talem *obligationem* enasci censent, ut homo *saltem venialiter* delinquat, quando vel *unam* actionem, seu internam, seu externam, ad Deum ultimum finem non dirigit eo, quo prædictum est, modo.

346. *Sequitur ultima modificatio magni momenti, cujus præsertim ope Fautores ejusdem sententiæ nituntur illam discriminare a falso absurdoque Novatorum systemate.*

346. Denique 6. asserunt, defectum relationis hactenus explicatæ arguere quidem *hominem operantem*, atque reum constituere peccati omissionis, quoniam deliberate operando, cum posset & deberet actum suum referre ad Deum ultimum finem, id facere prætermisit; minime vero vitiare ipsum *actum non relatum* (ex. ca. erogationem eleemosinæ sine ullo ad Deum respectu peractam) ita ut *in se* malus evadat, quippe *ex officio*, seu ex genere suo, bonus semper præsumitur: itaque in isto casu operans peccat, non quia operatur, sed quia non refert. Postremum hoc est, de quo ipsi sunt maxime solliciti, quodque ab aliis probe notari volunt. Etenim satis perspiciunt, se ad Novatorum scopulos allidere, nisi actiones ipsas a labe immunes tueantur: quandoquidem isti ceu meram hypocrisim, falsam justitiam, verumque peccatum traducunt & execrantur, quidquid absque Dei amore, & relatione in ejus gloriam fit, etiamsi operans intuitu æternæ mercedis promoveatur ad operandum: atque ob id fictitias reputant in Catholicis scholis vulgatas distinctiones observantiæ mandatorum *quoad substantiam*, *& modum*; itemque operis *moraliter dumtaxat boni*, *& meritorii supernæ gloriæ*; ut patet ex *n.* 329. ex Propos. 10. aliisque sequentibus ab Alex. Papa VIII. proscriptis, atque ex Trid. Syn. *sess. 6. can.* 31:

347. *Proponitur altera sententia* negativa, *quæ magis communi Scholarum, ac Theologorum judicio nititur.*

347. Altera opinio ex adverso sic statuit. Fatetur, rem quidem esse & laudabilem, & saluberrimam cunctas deliberatas operationes in Deum ultimum finem actu, aut virtute ordinare, sive ex proprie dicta caritate, sive ex alia quavis dilectione inferiori: attamen intra ullius præcepti necessitatem concluſam esse mordicus inficiatur. Unde, loquendo universim in præsenti materia, duo solum agnoscit Christiani hominis officia: alterum, illudque speciale ac determinatis alligatum temporibus, diligendi Deum ex toto corde, juxta primum, & maximum mandatum; quod formalem omnium operum relationem in finem supernaturalem complectitur: alterum, quovis tempore obligans adeoque generale, honeste operandi in quolibet negotio, juxta variam reliquorum mandatorum seriem; quod habitualem continet operum relationem. Idcirco si eveniat quacunque de causa, ut post elicitum explicitæ dilectionis actum, progressu temporis aliæ hominis actiones non censeantur amplius vi illius profluere, deficiente virtuali relatione, quæ actuali successerat, ipsi hominem nullius peccati insimulant hoc solum nomine, quod eamdem non restauret virtualem actionum relationem producendo novum actum caritatis, seu alterius amoris benevoli. Atque hæc posterior opinio, si calculus rite ineatur, longe plures occupavit scholas, longeque majori gaudet privatorum Theologorum suffragio; quidquid contra nonnulli sibi persuadeant, aut orbi minus oculato suadere pertentent.

348. Tertio loco *profertur*

384. *Tertio*, ut *sententiam nostram* aperiamus, stabiliamusque (quod quidem pro hu-

hujuſce operis inſtituto facimus, non quia judicium noſtrum aliquid vel ponderis addere, vel detrimenti adferre credamus alterutri litigantium parti) nos opinionem ſecundo loco deſcriptam amplexamur, ceu talo firmiore nixam. *Quatuor* autem argumentorum genera hanc ad rem ſeſe offerunt, quæ ſin minus ſingula, ſaltem ſimul juncta, animum noſtrum ita percellunt, ut ſecus ſentire aut docere, nonniſi reluctante coſcientia, queamus: quæ quidem cogitatio nos in ſpem erigit certiſſimam fore, ut Theologi ex oppoſito ſtantes haud gravate ſint excepturi, quæ hic conſcribimus tali animo, ipſorum ceteroquin eruditionem, pietatem, ſapientiam maxime ſuſpicientes. Duo priora ex *doctrina veterum Magiſtrorum*, ac *ſenſu Fidelium*; poſteriora duo partim ex *Sacra Scriptura*, & *Eccleſiaſticis Patribus*, partim ex *abſurdis* deducuntur. *Primum* eſt hujuſmodi. Præceptum ſingulas deliberatas actiones, ſeu actuali ſeu virtuali relatione, jugiter ad Deum dirigendi ex affectu caritatis benevolo ignorarunt, immo negarunt præcipui veteris ſcholæ Magiſtri, qui certe neque in D. Pauli epiſtolis, aut B. Auguſtini libris hoſpites, neque in detegendis aut exponendis neceſſariis chriſtianæ caritatis officiis oſcitabundi fuerunt: igitur opinio, quæ nunc illud tam fidenter inculcat, haud vacat gravi ſuſpicione novitatis in rebus theologicis perquam devitandæ. Sequentia eorumdem Magiſtrorum teſtimonia patefacient aſſumptionis noſtræ veritatem.

ſententia noſtra, quatuor *generatim argumentis ſubnixa, quorum primum repetitur ex* doctrina veterum Magiſtrorum.

349. Scotus in primis, ad aſſequendum operibus vere meritoriis ſpiritualem finem vitæ æternæ, eorum in Deum relationem ex caritate faciendam propugnavit (*in 2. ſent. diſt. 17. q. 1. & diſt. 41. q. unic.*) tum ſpeciales caritatis actus, ex divino mandato eliciendos diebus Dominicis, etiam ſenſit (*in 3. ſent. diſt. 27. q. unic.*) juxta quam piam laudabilemque opinationem Catholicos Parochos exſtimulavit ſaluberrimo conſilio Benedictus Papa XIV. (*Inſt. Eccl. 72.*) *ut ſingulis diebus feſtis, priuſquam rem Divinam incipiant, actus fidei, ſpei, & caritatis alta voce pronuncient, eoſque populus ad verbum repetat.* Præter hæc vero aliam quamvis obligationem in caritatis negotio palam inficiatus eſt verbis adeo libratis, ut propemodum crederes, ipſum oculis, quos gerebat, acutum cernentibus vel tunc pervidiſſe Adverſariorum noſtrorum ſingularem ſententiam, eamque impetere voluiſſe: ait namque (*in 2. ſent. diſt. 41. q. unic.*) *Non tenetur homo nec tentione neceſſitatis, contra quam ſit peccatum mortale, nec tentione minori, contra quam ſit peccatum veniale, referre ſemper actum ſuum in Deum actualiter, vel virtualiter; quia Deus non obligavit nos ad hoc.* Quid clarius? Vel unicum interim ex antiquitate profer Scriptorem, qui ipſum talia edocentem arguerit, quaſi contrarium aut D. Auguſtino, quem ſemper in ore & calamo habuit (*n. 290.*) aut D. Paulo, in cujus epiſtolas commentaria etiam edidiſſe fama eſt.

349. *Inter veteres Magiſtros agmen ducit Subtilis Doctor, qui preſſe quæſtionem reſolvit ad ſenſum noſtrum.*

350. Præterea S. Bonaventura ſimiliter negavit prædictam neceſſitatem relationis operum in Deum, tametſi agnomine, reque *Seraphicus*, hoc eſt, Trithemio, & Gerſone teſtibus (*lib. de Script. Eccl. & Epiſt. ad Oſvaldum Monachum*) *doctrinis ſanctis intellectum illuminans, & affectum in Chriſti amore accendens.* Nam propoſito ſibi Apoſtoli textu, *omnia in gloriam Dei facite*, ſic eum præclare interpretatur, ut nec ullam ſtatuat obligationem ſibi minime perſpectam, nec Auctores alios diverſa pronunciantes a vero penitus aberraſſe demonſtret (*in 2. ſent. diſt. 41. ar. 1. q. 3.*) *Reſpondent aliqui, quod eſt conſilium, aliqui quod eſt præceptum, aliqui quod eſt finis præcepti, ſicut illud: diliges Dominum Deum tuum &c. Omnibus autem prædictis modis prædictus ſermo poteſt intelligi. Poteſt enim accipi affirmative, vel negative, & affirmative dupliciter: quia hoc ſignum, omnia, poteſt ibi teneri collective, vel diſtributive. Si accipiatur negative, ſic eſt præceptum, & tunc eſt ſenſus: ita faciatis opera veſtra, ut nihil faciatis contra gloriam Dei. Si autem intelligatur affirmative, & hoc ſignum, omnia, teneatur diſtributive & diviſim, tunc eſt conſilium & admonitio: admonet enim Apoſtolus ſecundum hunc ſenſum, quod quodlibet opus noſtrum referamus in Deum: & de quolibet diviſim poſſumus facere, & utile eſt nobis & expediens, ſi faciamus ... Si autem prædictus ſermo teneatur affirmative, & hoc ſignum, omnia, teneatur collective, tunc non eſt præceptum, nec conſilium; ſed finis præcepti, & conſilii. Ad hoc enim debemus tendere, & hoc deſiderare, quod ad talem ſtatum perveniamus, quod omnes cogitationes noſtras, & affectus in Deum referamus: hoc autem tunc obtinebimus, quando Deum ex toto corde diligemus. Et ſic patet, quod ex auctoritate illa Apoſtoli non concluditur, quod aliquis peccet, cum non refert opus ſuum in Deum actualiter:* hoc eſt relatione actuali vel *explicita*, quæ

350. *Succedit Seraphicus Doctor, qui præclara Apoſtoli Textus interpretatione & noſtram firmat ſententiam, & contrariæ fundamentum ſubruit.*

proprie actualis est, vel *implicita*, quæ alio nomine virtualis dicitur (*n.*336.) juxta superiorem observationem.

351. *Angelicus Doctor [Sancto etiam Antonino, aliisque gravissimis Magistris adstipulantibus) assertioni nostræ superiori pondus addit multiplici doctrinarum genere, quarum primo modum determinat, quo caritas censenda sit necessaria ad implendam legem.*

351. Quidnam vero scholarum Angelus, & Ecclesiæ columen D. Thomas? Diversis in locis hoc idem thema volutando multa ac varia protulit, quæ in unam doctrinæ rite cohærentis seriem connexa nihil minus adstruunt, quam quod Adversarii nostri contendunt; etsi nonnulli ipsorum in uno alterove textu, interdum etiam detrucanto, sistentes se hoc propugnare dictitent, quod Angelicus Doctor & constanter sensit, & perspicue scripsit. Rem ita esse deprehendet quisquis æqua lance ponderare voluerit partim probationes præsentes, partim responsa ad objectationes deinceps apponenda. Primo ex professo expendens (1.2.*q.*100.*ar.*10.) utrum caritatis influxus sit necessarius ad divinam legem servandam, docet caritatis actum, quo Deus diligatur ex toto corde, & omnia in Deum referantur, esse quidem peculiari præcepto præscriptum pro determinato tempore; ceterum in aliis præceptis *non includi, quod serventur ex caritate*, ideoque hoc sensu verum esse, quod *modus caritatis non cadat sub præcepto*. Hinc duplici efformata hypothesi, quod nempe quis ex. ca. honoret parentes sine caritatis affectu, sive dum urget prædictum præceptum affirmativum dilectionis Dei; sive dum illud minime urget, resolvit quoad priorem hypothesim, ejusmodi hominem *non idcirco transgressorem effici hujus præcepti de honorandis parentibus, etsi sit transgressor præcepti, quod est de actu caritatis, propter quam transgressionem meretur pœnam*: quoad posteriorem vero addit, *posse contingere, quod implens præceptum de honoratione parentum non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi caritatis*. Igitur sentit Angelicus, extra circumstantiam diligendi Deum speciali actu posse a nobis citra ullum culpæ aut pœnæ reatum divinam legem impleri ex solo motivo proximo & honesto aliarum virtutum, adeoque ex nullo prorsus caritatis affectu honesta opera in Deum referenda esse: secus, si necessariam crederet relationem quorumvis operum ex aliqua caritate, aut amore benevolo seu perfecto seu imperfecto, non posset absolute generatim & indefinite concludere, hanc conditionem in reliquis præceptis non includi, *quod serventur ex caritate, quod modus caritatis non cadat sub præcepto*. Quare evidens, hanc doctrinam non solum Novatores torquere, de quibus (*n.*329.*& seq.*) sed nostris etiam Adversariis obesse, quibus familiares sunt istæ generales propositiones contrariæ: *quidquid deliberate agitur, ex affectu caritatis referatur in Deum: omnia in caritate fiant*. Quod si Angelicus ipsis reluctatur, ergo etiam S. Antoninus, Bachonus, aliique Magistri, qui hac in re (*n.*332.*& seq.*) eamdem prorsus doctrinam propugnarunt.

352. *Sequitur secundum Angelicæ doctrinæ caput, ab eodem S. Antonino probatum; eoque declaratur, quonam sensu omnia in gloriam Dei facere præcipiamur, extra concursum primarii mandati de dilectione Dei*

352. Secundo, Angelicus cohærenter ad ea, quæ loco præcitato edocuit juxta communem persuasionem Sapientiorum illius ævi, aliis in locis pariter expendens ex professo, quidnam præseferat tritum illud præceptum omnia in Dei gloriam faciendi, constanter resolvit, in hoc situm esse, ut (postea quam quis, habitu caritatis in actum exeunte, Deum opportuno tempore ex toto corde dilexit, suaque omnia expresse ad ipsum ordinavit, prout primo & maximo legis mandato jubetur) finem caritatis præ oculis semper habens, Deum scilicet & Proximum, nihil contra Dei gloriam, nihil in Proximi offensionem moliatur, sed potius cuncta recte faciat juxta universæ legis præscriptum, sicque in tota honestarum suarum actionum serie habeat Deum ultimum finem. Ecquid porro istud est, nisi ea operum relatio, quam nos *habitualem* & *implicitam* dicimus (*n.*340.) alii *virtualem* (*n.*338.) vocant: ipsemet vero *habitualem* simul & *virtualem* (*n.*339. & 241.) nuncupavit, respectu diverso? Præter Textum ex *Lect.* 3. *in cap.* 3. *ad Colosse.* (*n.* 339.) jam a nobis recitatum, cui similis alter occurrit 1. 2. *q.* 88. *ar.* 2. *ad* 2. attendantur hi alii. Nimirum (*Opusc.* 18. *de Perfect. vitæ spirit. c.* 3.) scribit: *Alio modo ex tot corde Deum diligimus*, totalitate scilicet conveniente hominibus viatoribus, *si nihil nobis desit ad divinam dilectionem, quod actu, vel habitu in Deum non referamus, & hujus divinæ dilectionis perfectio datur homini in præcepto: primo quidem, ut omnia in Deum referat sicut in finem, sicut dicit Apostolus: sive manducatis, sive bibitis &c. quod quidem impletur, cum aliquis vitam suam ad Dei servitium ordinat, & per consequens omnia, quæ per seipsum agit, virtualiter ordinantur in Deum, nisi sint talia, quæ a Deo abducant, sicuti sunt peccata*. Ita pariter S. Antoninus (*par.* 4. *Sum. tit.* 6. *cap.* 5. §. 3.) *Dupliciter contingit diligere Deum ex toto corde, Uno modo in actu, ut scilicet totum cor hominis semper actualiter feratur in Deum: & ista est perfectio patriæ. Alio modo,*

ut

ut habitualiter totum cor hominis in Deum feratur, ita ſcilicet quod nihil contra Dei dilectionem cor hominis recipiat: & hæc eſt perfectio vitæ.

353. Rurſus (*Lect. 7. in 1. Cor. c. 10.*) Apoſtolica ea verba ediſſerens: *Sive ergo manducatis, ſive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite: ſine offenſione eſtote Judæis, & Gentibus, & Eccleſiæ Dei;* hæc profert. 1. Monet, Apoſtolum ad avertenda ſcandala, quæ ob idolothytorum eſum in Eccleſiam Corinthiacam irrepſerant, duo hæc Fidelibus præſcribere: unum *reſpectu Dei, quia debent quærere ejus gloriam, & omnia facere ea intentione, ut Deus laudetur & glorificetur*: alterum *reſpectu proximi, quia debent cavere ejus offenſam*. 2. Utrumque officium ita declarat, dicendo videlicet quoad primum: *Matth. 5. ſic luceat lux veſtra coram hominibus &c. Coloſſ. 3. omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in gloriam Dei facite. Auguſtinus: hæc ſi recte fiunt, laudes Dei ſunt. Non ergo ſolum vox tua laudet Deum, ſed etiam opera tua concordent cum voce tua. Cum enim Deus laudatur de bono opere, Deum laudas: & cum blaſphematur Deus de malo opere tuo, Deum blaſphemas.* Quoad ſecundum vero: *quaſi diceret Apoſtolus, ut omnia in Dei gloriam fiant, ſine offenſione eſtote Judæis, qui non adoran idola, & ideo in tali comeſtione ſcandalizantur; & Gentibus, qui adorant idola, & ideo per hujuſmodi comeſtionem in errore confirmantur*. 3. Demum, adverſus mox tradita difficultatem movet, & ſolvit ſubdens: *Omnia in gloriam Dei facite. Contra: ergo nullus actus eſt indifferens. Reſpondeo, relatio hæc in gloriam Dei intelligitur vel in actu, vel in aptitudine referendi, quæ non eſt ſolum in bonis, ſed etiam indifferentibus*, & hæc quidem *relationis* explicatio conſonat Textibus reliquis (*n.352.*) nominatis. Igitur Angelicus per *intentionem laudandi & glorificandi Deum* non hoc vult, ut nempe ex præcepto teneantur Chriſtiani ſingulas actiones deliberatas actuali, vel virtuali relatione continua referre ad Deum ſive ex benevolo *Caritatis* affectu, ſive ex immediato *Religionis* motivo, cum utriuſque virtutis præceptum ſit *affirmativum*, adeoque non *ad ſemper* obligans. Sed requirit dumtaxat, ut operando appetant & perficiant, quæ recta & honeſta ſunt bonitate morali adæquata, reſpiciente objectum, finem, circumſtantias (*n.329.& 320.*) vel ſaltem quæ ex honeſto fine peragi poſſunt, ſi ex proprio genere non ſint bona, ſed indifferentia. Sic enim talia opera gloriam Dei promovent ipſa conditione ſua, & in Deum ceu finem ultimum ordinantur, tametſi operans nullam de hoc cogitationem aut intentionem eliciat; ſicuti ex oppoſito docet ipſe Angelicus (*2.2.q.43.ar.1.*) de illa ſpecie ſcandali activi, quod dicitur ex *conditione operis*, ſeu ex voluntate indirecta & interpretativa, relate ad inducendum Proximum ad peccatum.

352. *Continuatio textuum, pertinentium ad idem cap. 2. Angelicæ doctrinæ.*

354. Argumentum *ſecundum*, ~~quod~~ *Fidelium ſenſu* nititur, ex primo hactenus illuſtrato emanat facillime. Quotquot ferme ſunt Fideles, nedum ruri, ſed in florentibus quoque civitatibus vitam agentes, ſic a majoribus inſtituti, ac mente ſua affecti videntur, ut plane ignorent adſertam jugis relationis operum neceſſitatem: neque vel leviter ſuſpicentur, ſe in legem aliquam peccato omiſſionis delinquere, ſi poſtquam juxta celebre D. Aug. monitum *fide, ſpe, caritate Deum coluerunt*, ac bona ſubinde operari pergunt ex honeſto motivo reliquarum virtutum moralium, ſollicite non reſtaurent interruptam caſu aliquo ſuorum operum in Deum relationem, quæ vi præteritæ dilectionis, ac relationis formalis aliquandiu perduraverat. Quodque pluris faciendum, nec Paſtores Eccleſiaſtici, ſacrive Pœnitentiæ Adminiſtri ullam iiſdem hac de re religionem ingerunt; aut ſerio eos commonefaciunt, ut culpabiles omiſſiones, pridem vincibili ignorantia neglectas, tandem agnoſcant, & confiteantur in generalibus aut annualibus ſaltem exomologeſibus, quæ ad perfectam animarum purgationem laudabili multorum conſilio nunc frequentantur. Poſtremum hoc utrum vere affirmari poſſit de Adverſariis quoque noſtris, ubi abſoluto ſacrorum ſtudiorum curriculo, vel relictis Theologicis exedris tribunali Confeſſionis ſe mancipant, ipſorum Pœnitentibus, ne temere quidpiam proloquar, dijudicandum relinquo. Interim adverto hoc unum, quod ex dictis confectarium videtur, ſcilicet mirum non eſſe, ſi ignorent illi, ſileant iſti: quandoquidem ex Scoto (*n. 349.*) *Deus non obligavit nos ad hoc*.

314. *Proponitur* ſecundum *argumentum ad confirmationem noſtræ ſententiæ, ex* Fidelium hominum conſenſione *petitum*.

355. *Tertium* Argumentum, quod ex *Sacra Scriptura*, & *Patribus Eccleſiaſticis* depromi poſſe initio monuimus, hoc pacto intelligendum, atque urgendum. Quandoquidem in agitandis controverſiis, ex Paulo Juriſconſulto, *ei qui affirmat, non ei qui negat, incumbit probatio* (quod & Dialectici inter Artis ſuæ canones recipiunt) nos qui

356. *Argumentum* tertium *eſt ex* Scripturis, & Patribus: *quo modo hinc ad rem*

nostram mutuari liceat subsidia, explicatur.

qui adsertam a Theologis adversantibus necessitatem referendi humanas actiones in Deum inficiamur, ad tutandam caussam nostram minime tenemur expressa splendidaque momenta proferre ex Divinis Litteris, ac Patrum traditione; sed officio nostro satis perfungimur, si auctoritates sacras, quibus iidem propriam confirmant sententiam, ipsis eripiamus utpote longe aliud, quam quod ipsi volunt, præseferentes: quamquam non desunt apud nostrates, qui curam etiam assumant argumentationes plausibiles ducendi ex memoratis Theologiæ fontibus. In id ergo unum cogitatio nostra intendit, dum ad Scripturas, & Patres provocamus, idque nunc sic breviter conficimus. Indubitatum utique est, dilectionis Dei, & relationis operum in Deum, frequentissimam, & apertissimam mentionem seu in Scripturis, seu in Patribus occurrere. Sed quid tum? universa namque testimonia (generalibus, simulque ad communes Ecclesiæ, ac Theologiæ sanioris doctrinas exactis, utendo responsionibus) possunt & apte, & commode exponi variis in sensibus, quorum nullus caussæ Adversariorum suffragatur; modo authenticæ interpretandi regulæ ipsorummet Patrum verbis in Codice Canonico (*n.*71.) consignatæ non respuantur, sed magis proprio ingenio, uti par est, anteponantur.

356. Scripturarum, & Patrum testimonia ab adversæ sententiæ Theologis coacervata spectatis legibus legitimæ interpretationis stirpem firmant communes apud Catholicos doctrinas de relatione operum; amplius vero nihil evincunt.

356. Nimirum hæc sunt universim, quæ per Scripturas, & Patres in præsenti materia enuntiari arbitramur. 1. Omnia honeste peragenda pervigili cura, prout decet, nedum Fideles omnes in societatem Jesu Christi vocatos, sed etiam rationalem quemque hominem; ut sic benefactis nostris Deus jugiter glorificetur, qui omnis honestatis justitiæque norma, & fons est. 2. Nihil sive in verbo, sive in opere, sive in conversatione attentandum contra caritatis regulas, ac finem, ita ut nec Dei honor ulla in re lædatur, nec salus Proximi in discrimen adducatur. 3. Deum crebris & iteratis sinceræ caritatis actibus diligendum ex toto corde, ex tota mente, & ex tota anima, atque illorum vi omnia nostra ad ipsum ceu finem ultimum ordinanda. Ex ejusdem caritatis affectu vivido eliciendas operationes singulas, quibus coronam gloriæ promereri avemus. Quisquis præter hæc quatuor suprema officia, quæ homini Christiano, quantum præsens ejus conditio patitur rite formando, & cumulate beando videntur sufficere, aliud præterea officii genus Apostolico Divino præcepto necessarium, jugem scilicet relationem formalem cujuscumque actus deliberati, conatur extundere ex textibus illis: *omnia vestra in caritate fiant: omnia in gloriam Dei facite &c.* næ is, præterquam quod severum & communi hominum naturæ minus compatientem se prodit, rem exigit, cujus propriam speciem sive formam in iisdem textibus expressam adinvenire non est. Ecquis enim aut in D. Paulo, aut in Ecclesiasticis Patribus speciale relationis præceptum deteget illis circumvolutum fimbriis, quas Adversarii nostri (*n.*345. & 346.) apponunt? videlicet ut relatio fiat non ex caritate proprie accepta, sed ex inferiori amore benevolo, ut præscripta censeatur sub veniali delicto; ut defectus hujusce relationis sic arguat solum hominem non referentem, ut minime inficiatur actus non relatus. Si graves illæ sententiæ caritatem absolute ac simpliciter commendantes præceptum continent a memoratis officiis distinctum, vereor, ne quid amplius exinde hauriatur plana nitidaque consecutionis lege, quod Catholicis Theologis hac ætate propugnare nullatenus licet.

357. Argumentum quartum ab absurdis *expressum, complectitur rationem apodicticam commonstrantem, in hypothesi Adversariorum ob omissionem prætensæ relationis ipsos* actus *evadere* malos, *nedum* culpabilem *agentem, qui relationem illam negligit.*

357. Atque ut hinc ad *Quartum* progrediamur Argumentum, quod ab *absurdis* repetitur, fatentibus Adversariis (*n.*346.) omnino absonum, atque ab Orthodoxa Fide alienum est suspicari, actum ex genere suo morali bonum degenerare in malum, præcise quia ex pio caritatis affectu ab agente non ordinatur ad Deum, sed admissa necessitate relationis ab ipsis inculcatæ, revera istud esset consectarium, quantumvis totis lacertis adnitantur refundere labem ejusdem omissionis in solum agentem. Igitur ipsorum sententia deserenda, utpote absurdis obnoxia: sic porro ostendere pronum est, quam sit cassus hujusmodi conatus. Moralitas seu bona seu mala cujuslibet actus individui, uti in hac IV. Sectione satis ostensum, non a solo pendet objecto, sed etiam ex circumstantiis, ac fine præsertim extrinseco agentis, ita quidem ut ex Scoto (*n.*264.) *bonitas actus moralis omnino sit ex aggregatione omnium convenientium actui secundum rectam rationem; malum vero* ex D. Bonav. (*n.*312.) *attendatur ex cujuscunque privatione & idcirco malum sit omnifarie, bonum autem uno modo*, sicuti ex eodem Scoto judicare solemus *de pulchritudine, & turpitudine in corpore*. Unde quamvis circumstantiæ sint quodammodo extra actum, eo ipso tamen quod secundum rectam rationem actui conveniunt, adeoque *morales* circumstantiæ

sunt,

ſunt, haud parum ad illius moralitatem conferunt, ut patet ex gemino earumdem effectu (*n.*288.*& ſeq.*) paſſim admiſſo. Quare Angelicus (1.2.*q.*18. *ar.*3. *&* 4.) ſtabilitis hiſce theſibus, quod *actio humana ſit bona, vel mala ex circumſtantia, & ex fine*, difficultatem iſtam, quæ præcipue videtur obſtare: *bonitas actus eſt aliquid in ipſo exiſtens, finis eſt cauſſa extrinſeca, non ergo ſecundum finem dicitur actio bona, vel mala*, ita removet: *quamvis finis ſit cauſſa extrinſeca, tamen debita proportio ad finem, & relatio in ipſum inhæret actioni*, in genere ſcilicet moris ſpectatæ. Atque hæc quidem omnia, unanimi Moralium ſenſu exploratiſſima, non poſſunt non fateri ipſimet Adverſarii noſtri, ubi de *Moralitate* pertractant. En regulas, ex quibus *dignoſci poſſe actionem humanam ex circumſtantiis bonam, vel malam*, oſtendit eorum unus in ſua Theologia Morali contracta (*Tr.de Actibus Hum.c.*3.) noviſſimæ editionis Venetæ an. 1757. *Prima, ut actio ſit bona, neceſſe eſt, ut careat ulla circumſtantia ſibi debita. Secunda, ut actio defectuoſa ſit ex circumſtantia, debet hæc eſſe in præcepto, & debita ineſſe.* Jam vero relatio operum in Deum, de qua nunc controverſia, juxta Adverſarios eſt moralis circumſtantia cujuſvis individualis operis deliberati, atque in præcepto eſt, & debita ineſſe: ergo ea deficiente non modo delinquit agens, ſed ipſum etiam opus defectuoſum fit, atque in genere moris malum; *licet non ab omni eo, quod in ipſo opere eſt, malitiam habeat*, ut Angelicus (*n.*264.) loquitur de alio opere habente circumſtantiam pravi finis, ſive ex Scoto prælaudato *non ſit perfecte malum*.

358. Accedit, quod Adverſarii in alia controverſia, eliminando actiones *in individuo indifferentes*, hac præſertim utuntur ratione ex Doct. Angelico (*n.*277.) mutuata; quia *cum quilibet individualis actus habeat aliquam circumſtantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis, conſequens eſt, ut actus a deliberativa ratione procedens, ſi non ſit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipſo repugnet rationi, & habeat rationem mali; ſi vero ordinetur ad debitum finem, conveniat cum ordine rationis, indeque habeat rationem boni, unde neceſſe eſt, omnem actum in individuo conſideratum bonum eſſe, vel malum.* Quemadmodum ergo, prætermiſſa relatione actus deliberati in finem *honeſtum*, actus non relatus, judicio Adverſariorum, *malus* evadit, & nequaquam indifferens dici poteſt; ita profecto, deficiente relatione actus deliberati in finem *ſupernaturalem*, hoc eſt, *in Deum propter ſe dilectum*, actus non relatus, velint nolint, *malus* ob hujuſmodi defectum exiſtat neceſſe eſt. Nam ſi uterque finis ex divino præcepto reſpiciendus a quovis homine conſulto agente, omiſſio relationis operum in alterutrum finem peræque repugnat rationi dictanti, ejus finis gratia agendum eſſe: ſemel ac autem *rectæ rationi repugnat* actus citra intuitum alterutrius finis productus, inde habet *rationem mali*; quandoquidem ex Seraphico & ſubtili (*n.*357.) *malitia* actus moralis individui *eſt omnifarie ex quolibet defectu cujuſvis circumſtantiæ pertinentis ad aggregationem omnium convenientium actui ſecundum rectam rationem.* Hinc porro intelligitur, quam infelici ſucceſſu conentur Adverſarii nodum hunc plane Gordium ſolvere dicendo, defectum relationis in finem *honeſtum* eſſe defectum regulæ *proximæ* actuum humanorum, quæ eſt debita *actioni* deliberatæ, eamque afficit: defectum autem relationis in finem *ſupernaturalem*, ſeu in Deum propter ſe dilectum, eſſe defectum regulæ *remotæ*, & finis ultimi, qui afficit ſolum agentem. Nonne, inquam ego, finis uterque & *honeſtus*, & *ſupernaturalis*, Adverſariorum confeſſione *in præcepto eſt, & debitus ineſſe* actioni cuilibet individuæ in genere moris ſpectatæ? ergo utriuſque finis defectus, occurrens in productione talis actionis *ex hoc ipſo repugnat rationi* dictanti, nihil omittendum eorum, quæ ſunt ad completam bonitatem actioni prorſus neceſſaria: ergo uterque pariter eſt defectus *regulæ proximæ agendi*, quam Morales omnes in rectæ rationis dictamine conſtituunt: ergo uterque defectus inde habet *rationem mali*, afficientis ipſas *actiones* non relatas ad geminum illum finem. Adducta igitur exceptione nodus magis conſtringitur, utpote quia ea potis non eſt inducendæ ulli ſolidæ diſparitati.

358. Superior ratio apodictica magis torquet Adverſarios, ſi muniatur eadem ipſa ratione, quam ſolent aſſumere, dum actus in individuo indifferentes inficiantur.

359. Quæ cum ita ſint, inconcuſſum manet, quaſcunque hominis actiones ſine actuali, aut virtuali in Deum relatione peractas, non ſolummodo *informes* dicendas eſſe, uti Adverſariis loqui moris eſt, ſed omnino *defectuoſas* & *malas*, quamquam abſtracte & extra individuales circumſtantias, in quibus contingunt, conſideratæ ſint ex ſuo genere, ſive ex officio, bonæ atque honeſtæ, ſiquidem, ut jam audivimus (*n.*357.) ex communi regula, quam illorum unus proponit *ad dignoſcendam actionem humanam ex circumſtantiis bonam, vel malam*, quoties circumſtantia quæ ab agen-

359. Admiſſo ſyſtemate Adverſariorum, hinc omnino reſultare videntur (juxta ſuperiorem noſtram argumentationem ex com-

munibus Ethicæ principiis conflatam) confectaria nonnulla, a quibus oportet cavere Orthodoxos Theologos.

ab agente omittitur, *est in præcepto, & debita inesse*, tunc *actio defectuosa fit ex circumstantia*: atque ut Angelicus notat (*n.*358.) *actus a deliberativa ratione procedens, si non est ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat actioni, & habet rationem mali*. Quod si ita est, jam in Adversariorum systemate locum habebit, quod scripsit Guillelmus Estius (*in 3. sent. dist.* 26. § 44. *in resp. ad* 4.) & ipse propugnator prædictæ relationis, nimirum *hominis justificati nulla esse opera tantum moraliter bona; sed quid laudabiliter ac bene moraliter fit, totum id actu aut virtute tendere in finem supernaturalem, juxta præceptum Apostoli: omnia in gloriam Dei facite*: e converso vero (quod idem Auctor ibidem reticet) quidquid actu aut virtute non tendit in finem supernaturalem, esse moraliter loquendo defectuosum & malum, sicut hucusque satis a nobis probatum. Porro autem, admissis hujusmodi corollariis, quonam successu possint Adversarii nostri, cum reliquis Catholicis Theologis junctis, refellere & insectari Bajum, totamque Novatorum cohortem, eoquod *veluti commentitiam* explodant *observantiam Divinæ Legis, quantum ad præceptorum operum substantiam tantum*, ac similiter rejiciant *opera dumtaxat moraliter bona* (*n.* 329. & 346.) penes æquos rerum æstimatores judicium esto.

360. Quarto loco *proponuntur* Objectiones præcipuæ, *quibus possunt nos impetere Patroni contrariæ opinionis; & hic quidem dispellitur* prima, *quam ex Apostolo sumunt.*

360. *Quarto* tandem, quod attinet ad *Difficultates*, quas solent Adversarii obtendere, eas in superioribus tribus membris hujus controversiæ, tametsi aliud agentes jam insinuavimus magna ex parte, ac ferme diluimus: quare ut datam (*n.*327.) fidem exsolvamus, brevibus expedimus postremum istud membrum, quod alioquin ceteris prolixius esse deberet. In primis ad tres D. Pauli sententias omnium ore tritas confugiunt, quibus nihil videtur evidentius, nihil validius ad firmandum præceptum de jugi, ac universali operum relatione. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* (1. *Cor. c.* 10.) *Omnia vestra in caritate fiant* (*ibi c.*16.) *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum* (*ad Coloss. c.* 3.) Respondeo: caute, quæso, utantur sententiis istis, neque in solo hæreant verborum cortice, secus enim (cum Paulus in secunda præsertim *caritatem* absolute, & indefinite nominet, adeoque proprie dictam caritatem videatur intelligere, sicuti alibi passim) Sectarii meliori forsan argumentationis genere amplius quid exinde elicient, quod jam ab Ecclesia proscriptum (*n.* 329.) scilicet, *solam caritatem christiano modo facere actiones christianas per relationem ad Deum, & Jesum Christum &c.* Itaque si certum est, effata illa Paulina non tam secundum extimam speciem sumenda, quam sensu aliquo intelligenda penitiore, atque aliis tum B. Pauli, tum ceterorum Scriptorum Canonicorum doctrinis attemperato, præ oculis habeantur quatuor illa suprema officia, quæ ibidem ab Apostolo, alio & alio sensu, Christianis inculcata credi posse (*n.* 356.) monuimus. Consulatur itidem aureus D. Bonav. textus (*n.* 350.) in quo veluti in tabula graphice expressos cernere est sensus omnes, quos ab eodem Apostolo designatos concipere licet.

361. *Tradita a nobis responsio munitur duorum insignium Apostoli interpretum auctoritate, nempe D. Chrys. & D. Th. qui effata Apostolica explicavere de relatione operum* implicita *seu* habituali.

361. Sane mirandum summopere, quod qui inter Paulinos Interpretes omnium judicio maxime eminuerunt, Chrysostomus videlicet, & Aquinas, in illis locis interpretandis peculiarem operum relationem, ab actibus proprie dictæ caritatis, nec non a morum honestate prorsus distinctam, si eam D. Paulus Fidelibus revera præcepisset, nuspiam agnoverint, memorarint, in apricum protulerint. Numquid charisma interpretandi ejusmodi sententias solis reservabatur Theologis, quibuscum nos amice nunc disputamus? Aquinatis expositiones ad utriusque Epistolæ textus, quæ sunt de *habituali & implicita* operum relatione, jam (*n.* 353.) recitavimus ex ipsius *Lect.* 7. *ad c.* 10. 1. *Cor.* Neque discordant quæ (*Lect.* 3. *in c.* 3. *ad Coloss.*) addit; hic enim præmisso utroque textu Apostolico: *sive manducatis &c. omne quodcunque facitis &c.* sic pergit. *Quidam dicunt, quod hoc est consilium; sed hoc non est verum: sed dicendum est, quod non est necessarium, quod omnia in Deum referantur actu, sed habitu: qui enim facit contra gloriam Dei, & præcepta ejus, facit contra hoc præceptum: venialiter autem peccans non facit contra hoc præceptum simpliciter; quia, licet non actualiter, tamen habitualiter refert omnia in Deum*: nempe & quatenus abstinendo a mortalibus censetur retinere caritatem, quæ habitualiter ordinat in Deum; & quatenus præcepta Dei graviter non violando, simpliciter honestate quoque morum pollere præsumitur, ob quam series actionum ejus refertur in Deum *habitualiter & implicite* (sive, ut aliqui ajunt, *virtualiter*) demptis venialibus noxis, sine quibus præsens vita esse non potest, ordinarie loquendo. Atque hoc loco obiter notari

tari volo captiosam argumentandi formam a genere ad speciem, quam videntur affectare quidam ex Adversariis, dum prima dumtaxat istius textus verba producunt, ut probent non meri consilii, sed præcepti esse singularem illam relationem operum, pro qua ipsi decertant. Utique, Angelico interprete, verba Apostoli exponenda de præcepto obligante: at extendendum-ne hoc præceptum ad quamlibet promiscue relationis speciem, & ad quodlibet tempus? minime gentium: illam solummodo relationem duplicem afficit ex Angelico, quæ *actu, vel habitu sit*; nimirum *actualem explicitam*, quando urget mandatum maximum divinæ dilectionis, & *habitualem implicitam* extra ejusdem mandati circumstantias.

362. Expositiones itidem Chrysostomi considerantis verba Apostoli extra certa illa tempora, quæ speciales exigunt actus dilectionis erga Deum, non sunt nisi de *habituali* operum relatione; eæque non oscitanter, aut arbitrario prolatæ, sed potius sagaci peritia, summaque sapientia ex scopo, & contextu Apostolico expressæ. Legesis singulas tres S. Doctoris homilias (25.& 44.*in* 1.*Corint.c.*10.& *c.* 16. itemque 12. *in c.*3. *ad Coloss.*) & palam deprehendes, ipsum ex Paulinis sententiis de cunctis operibus *in caritate*, & *ad gloriam Dei* faciendis, hæc unice inferre, & Fidelibus insinuare, ut scilicet a vitiis, pravis consuetudinibus, scandalis caute abstineant, & bonis actibus, quibus præsertim Proximus juvatur, sedulo incumbant. Quod si eum legendi laborem detrectas, aures saltem accommoda verbis, quæ nos ex iisdem locis nunc proferimus. *Non auditis Paulum dicentem: quidquid faciatis, sive comedatis, sive bibatis, sive aliquid faciatis, omnia ad gloriam Dei facite? vos autem ad maledicentiam, & ignominiam* (*hom.*12.*ad Col.*) ob vestras scilicet scurrilitates, lascivias, ebrietates, quas ibidem acriter infectatur. Rursus (*hom.*44.*ad* 1.*Cor.*) *Omnia vestra in caritate fiant. Paulus hoc dicens illos tangit, ut qui seditionem agitent.... Quid est illud: omnia in caritate? sive quispiam increpat, inquit, sive imperat, sive paret imperio, sive discit, sive docet, omnia cum caritate. Nam & cuncta, quæ dicta sunt, ideo contigerant, quod caritas neglecta fuisset, nam si ea non fuissent neglecta, non fuissent inflati, non dixissent: ego sum Pauli, ego vero Apollo: non foris judicio contendissent: ille uxorem patris non accepisset: non fratres infirmos contempsissent: hæreses non habuissent: propter charismata inanem gloriam non concepissent: Propterea dicit: omnia cum caritate fiant.* Quare Chrysostomo interprete, Paulus non aliud præcipere videtur, quam quod dixerat paulo ante (*c.*14.*v.*1.& 40.) iis verbis: *sectamini caritatem: omnia honeste, & secundum ordinem fiant*: quod quidem idem est ac dicere: semper servetur inviolate *honestum & decorum omnium dictorum, & operum, ut deceat quod agatis, & conveniat, & quadret sibi ordo vitæ vestræ* (uti D. Ambrosius loquitur *lib.*1.*de Offic.c.*19.45.*& seq.* tale honestum ac decorum pulchre describens) atque christianæ caritatis regulæ potissime custodiantur ita, ut vita vestra ab iis nulla in re discrepet; quippe ipsa est *vinculum perfectionis, & radix fonsque bonorum*, ut ex eodem Apostolo ait ibidem Chrysostomus.

362. *Transcribuntur verba D. Crysost. palam faventia* habituali *relationi operum, simulque Apostolico contextui, ac scopo apprime consona.*

363. A Divo Paulo provocant Adversarii ad Ecclesiasticos Patres, ceu ad probatissimos Divinarum Litterarum interpretes, sanæque doctrinæ moralis Magistros, præsertim ad Ambrosium, Basilium, Augustinum, Bernardum, aliosque, qui generale præceptum ex caritate jugiter operandi, quantum humana finit conditio, totumque vitæ ordinem ad Deum supernaturalem finem dirigendi, agnoscunt divinitus nobis intimatum per os Pauli, in quo Christus loquebatur. *Præcipit Apostolus, dicens: omnia vestra in caritate fiant*, inquit (*lib. de corrept. & grat. c.* 3.) Augustinus. Respondeo. Bene est. Sed nihil exinde contra nos: siquidem credere par est, Sanctos Patres nihil enuntiare voluisse præter id quod ab Apostolo, cujus verbis suas construxerunt sententias, fuit constitutum: Apostolum autem placitis nostris nullatenus repugnare (*n.* 360. *& seq.*) jam confectum est. Itaque sicuti Adversarii locutiones Patrum, interdum valde amplas, & juxta apparentem vocum significationem ultra quam ipsi cupiunt, tendentes, coguntur exponere in sensu mitiori; exigendo scilicet loco caritatis proprie dictæ inferiorem quemdam affectum amoris benevoli, præcepti obligationem ad veniale peccatum restringendo, ac labem prætermissæ relationis in solum hominem refundendo, ne *litteræ*, ut ait Paulus, *occidenti* inhærentes destituantur *spiritu vivificante*, & approbare videantur, quod ex prædictis locutionibus directe inferunt Novatores in Christianæ fidei perniciem: ita prorsus & nos easdem sensu accommodo & exploratis apud universam Ecclesiam doctrinis probe respondente, accipiendas arbitramur, juxta generalia principia (*n.*356.) jam

363. *Objectio secunda ex* SS. *Patribus affertur, ac similiter diluitur.*

producta; quoniam propositum ab Adversariis systema in animum nostrum pervadere non potest, utpote quod videtur nobis & periculi plenum (*n.*357. *& seq.*) & alienum a mente præcipuorum Magistrorum veteris scolæ (*n.*349. *& seq.*) quos Ecclesiæ divinitus datos suscipimus, veluti locum tenentes Sanctorum Patrum, quibus successerunt. Ceterum, ut de solo Augustino speciatim quidpiam addamus, satis declarat, Apostoli jussa impleri posse sola *habituali* operum relatione extra eas temporum circumstantias, quæ nos urgent ad Deum diligendum *explicitis* caritatis actibus. Nam (*Concion.2.in Ps.*34.) hæc scribit: *Suggero remedium, unde tota die laudes Deum, si vis: Quidquid egeris, bene age, & laudasti Deum. Quando cantas hymnum, laudas Deum: lingua tua quid agit, nisi laudat conscientia tua? Et quoties tu cessasti ab hymno cantando, discedis ut reficiaris, noli ebriari & laudasti Deum; discedis, ut dormias, noli surgere ad male faciendum, & laudasti Deum; negotia agis, noli fraudem facere, & laudasti Deum. Agrum colis, noli litem movere, & laudasti Deum. In innocentia operum tuorum præpara te ad laudandum Deum tota die.* Junge igitur Augustinum Chrysostomo, pari modo Apostolum explicanti; & persuade tibi, nec reliquos Patres a Luminaribus istis discrepare.

364. *Adjungitur objectio tertia, ex pluribus D. Thomæ sententiis ingeniose contexta.*

364. Nihil porro est, de quo magis sibi plaudant Adversarii post allatas Scripturarum, Patrumque auctoritates, quam de Angelici Doctoris patrocinio: siquidem constat, ipsum ex professo plurimis in locis Paulinas sententias de operum in Deum relatione, minutatim examinasse, ac subinde perspicuis loquendi formulis ea docuisse, quæ ad eorum causam mirum in modum facere videntur: ejus generis præsertim sunt sequentia ista. 1. scribit (1.2.*q.*102.*ar.*6.*ad* 7.) *Cælestis intentio omnibus operibus nostris debet adjungi.* 2. (2.2.*q.*89.*ar.*4.*ad* 3.) *Omnia, quæ facimus, debemus in Dei reverentiam facere.* 3. (2.2.*q.*83.*ar.*4.*in corp.*) *Desiderium caritatis in nobis debet esse continuum vel actu vel virtute, manet enim virtus hujus desiderii in omnibus, quæ ex caritate facimus: omnia autem debemus in gloriam Dei facere, ut dicitur* 1. *Corint.*10. *Et secundum hoc desiderium oratio debet esse continua.* 4. Posteaquam inconcussi principii loco statuit, verba Apostoli, non merum consilium, sed præceptum propie dictum continere, adeoque *ex præcepto nos tēneri omnia in gloriam Dei facere* (2.2.*q.*69.*ar.*1. *& qu.unic.de Carit.ar.*11. *& lect.*3. *in c.*3. *ad Coloss.*) modum huic præcepto satisfaciendi in hoc situm esse ex mente Apostoli determinat; videlicet ut quis primo *actualiter* per explicitum dilectionis actum se, suaque omnia in Deum referat, dein ea, quæ peragit deinceps, ad ipsum Deum *virtualiter* ordinet; & ita quidem ut hæc *virtualis* ordinatio consequens prudenti judicio censeatur fieri *vi* antecedentis relationis *actualis expressæ*, atque idcirco alia relatio operum, quæ dici solet *habitualis*, minime sufficiat. Hæc plane Angelicus, nec uno in loco, aut veluti per transennam; sed consulto, exerte, & constanter tribus in locis (*qu.un.de car. ar.* 2. *& in* 2.*Sent.dist.*40.*q.*1.*ar.*5.*ad* 6. *& 7. & opusc.*18.*de Perf. vit.spirit. c.*5.) quemadmodum apparet ex ejus Textibus, quæ ipsi nos (*n.*340.342.352.) recitavimus.

365. *Ut planiori, tutiorique via occurratur quibuscumque difficultatibus, quæ ex D. Thoma desumi, & contra nos urgeri possunt, opus est quibusdam prænotionibus, ex integra Scriptorum ipsius serie profluentibus: hicque earum prima assignatur.*

365. Verum enimvero, quamquam ex ista doctrinarum serie acrius certamen nobis nascatur, ea tamen nos fatigare aliquatenus potest, expugnare penitus non potest; quoniam si & alia plura ab Angelico Doctore exarata, quæ hic Adversarii prætereunt, serio perpendantur, riteque disponantur, tantum virium hinc nobis accedit, ut propriis monimentis possimus constanter nos tenere. Quæ ad hunc scopum necessario sunt animadvertenda, mox præmittamus: inde talibus instructi prænotionibus calamum vertamus ad oppositos Textus singulatim explicandos ita quidem, ut nullum eorum causæ nostræ reipsa nocere quilibet Lector partium studio solutus possit cognoscere. Primo, Angelicus agnoscit quidem in Apostolicis verbis, *omnia ad gloriam Dei facite*, præceptum referendi in Deum cunctas actiones; at non ad quamlibet prorsus relationis speciem, quæ concipi potest, extendit tale præceptum: nam duas ipse aperte nominat; quarum alteram meri consilii, alteram nec præcepti, nec consilii esse docet. Hoc posito fieri potest, ut neque relationem aliam ab Adversariis nostris propugnatam comprehenderit sub illo præcepto: reapse autem non comprehendisse hinc nos deducimus, quia isti omissionem relationis actualis aut virtualis in Deum propter se dilectum ajunt in quovis casu esse dumtaxat venialem: Angelicus vero omissionem relationis, quam præcepto subjicit, monet aut mortalem, aut venialem esse posse. Quare, ut (*n.*361.) adnotavimus, ex hoc præcise, quod Angelicus relationem operum in Deum generaliter commendans dicat, eam esse, non meri consilii, sed præcepti, minime consequitur, S.

Docto-

Doctorem eadem plane cum Adversariis nostris sentire, nisi hi demonstrent aliunde, illam ab eo deinceps declaratam fuisse eodem prorsus modo, quo ab ipsis nunc proponitur: quod ex mox dictis falsum esse perspicitur.

366. Secundo, Angelicus observat illud ipsum relationis præceptum habere duplicem quasi formam ita scilicet, ut negativum simul & affirmativum reputandum sit, non eo quidem sensu, quo Adversarii nostri solent similiter ipsum denominare, ac describere; (*n.*355.) sed hoc alio longe diverso; quatenus nempe vetat quidpiam facere contra Dei gloriam, simulque jubet ad Deum aliqua ratione ordinare opera, quæ fiunt: atque utroque quidem isto sensu intellexit ipse tale præceptum, produxitque variis in locis juxta varietatem thematum, de quibus differendi occasionem habebat. Tertio, idem præterea Apostoli præceptum, consideratum qua affirmativum, mente sua contulit cum Divinis præceptis diversæ classis, videlicet nunc cum speciali mandato ad solam caritatem, qua Deus super omnia diligendus, spectante; tumque relationem operum actualem explicitam illud præseferre dixit: nunc vero cum generali serie variorum mandatorum reliquas virtutes pertinentium; tumque relationem operum habitualem & implicitam designare docuit. Ex quo sequitur, Angelico ratum fuisse, Apostoli præceptum quaquaversus acceptum non esse nisi confirmativum Divinorum mandatorum ita quidem, ut idem Apostolus censendus sit nihil plus, aut minus Fidelibus inculcasse, quam quod in nova lege ab ipsomet Christo Domino constitutum reperitur. Quarto denique, sensit Angelicus Doctor, in iisdem plane operibus honestis, quæ ab homine Christiano in justitia Domino suo fideliter deserviente peraguntur, geminam relationis speciem simul concurrentem notari posse, facta diversa consideratione; nempe relationem tum habitualem proprie dictam (*n.*340.), tum virtualem, presse sumptam, hoc est (*n.*336.) actualem implicitam continuatam: quod quidem facto possibile fere nemo negabit, nosque exemplo manifesto (*n.*341.) jam declaravimus.

336. *Exhibentur tres aliæ ejusdem generis prænotiones.*

367. Singulas istas quadruplicis generis observationes modo præmissas, non veritati tantum, sed & menti Doctoris Angelici esse perquam accommodatas, ostendunt ipsius scripta, ex quibus nos hanc eamdem ad rem decerpsimus potiora testimonia, sparsim inserta præsenti controversiæ. Pro tertia Observatione, quoad *priorem* partem de relatione actuali, necessaria ex præcepto Apostolico respiciente Divinum mandatum caritatis, valet textus *1. 2.q.*100.*tr.* 10. (*n.*332.) *& in 2.Sent. dist.*40.*ar.*5. (*n.*342.) quoad *posteriorem* partem de habituali relatione, sufficiente juxta præceptum Apostoli spectantis Divina mandata reliquarum virtutum, textus *lect.*7.*in* 1.*Cor.*(*n.*353.)*&* 2.2. *q.*69.*ar.*1. paullo infra a nobis recitandus in responsione ad Objectionem ultimam. Quoad *utramque* simul partem de prædicta gemina relatione, disjunctive habenda juxta diversas temporum circumstantias, textus *lect.*3.*ad Coloss.*(*n.*33.) *& opusc.de Perf. vit.spir.*(*n.*352.) Pro quarta Observatione inserviunt textus *q.un.de Car.ar.*11. (*n.*340.) & præcitati *opusc. de Perf.vit.spir.* Observationem vero primam, ac secundam confirmat unicus iste textus (*in 2.Sent.dist.*40.*ar.*1.*q.*1.*ad* 7.) ubi S. Doctor hæc scribit. *Quod dicitur, omnia in gloriam Dei facite, potest intelligi dupliciter; vel affirmative, vel negative: Si negative, sic est sensus: nihil contra Deum faciatis: & hoc modo præceptum est: & sic præceptum hoc præteritur vel per peccatum mortale, quod contra Deum fit, vel per peccatum veniale, quod præter præceptum, & præter Deum fit. Si autem intelligatur affirmative, hoc potest esse dupliciter: aut ita, quod actualis relatio in Deum sit conjuncta actioni nostræ in virtute, secundum quod virtus primæ ordinationis manet in omnibus actionibus sequentibus, sicut & virtus finis ultimi manet in omnibus finibus ad ipsum ordinatis: & sic adhuc præceptum est, & contingit omissionem ejus esse venialem, vel mortalem, sicut dictum est: aut ita, quod ordinatio actualis in Deum sit actu conjuncta cuilibet actioni nostræ; & sic potest intelligi dupliciter, vel distributive, vel collective. Si distributive, sic est sensus: quamcumque actionem facitis melius est, si eam actu in Deum ordinetis; & sic est consilium. Si autem sumatur collective, sic est sensus; omnia opera vestra ita faciatis, quod nullum eorum sit, quin actu in Deum ordinetis; & hoc nec præceptum, nec consilium est: sed finis præcepti, ad quod per impletionem præceptorum pervenitur: sic enim Sancti in patria actus suos in Deum referunt.* Jam vero omnibus hisce præsidiis instructi depromptas contra nos ex variis Angelici Textibus (*n.* 364.) difficultates penitus eliquare aggrediamur.

367. *Indicantur, & referuntur varia D. Thomæ testimonia, ut exinde conjiciatur, ejus menti consonas esse superiores nostras Prænotiones.*

368. Respondeo igitur ad *primum* Textum Angelici Magistri. Dum *cæleste intentionem*

368. *Dissipatur objectio petita*

ex primo textu D. Thomæ.

tionem omnibus operibus noſtris adjungendam dicit, non deſignat explicitam illam in Deum propter ſe dilectum relationem, actualem aut virtualem, quæ adverſariis noſtris cordi eſt? ſed dumtaxat propugnat univerſim neceſſitatem *honeſti* finis extrinſeci, quem quilibet noſtrum deliberate agens debet (*n.*300.) actionibus ſuis præfigere; vel appetendo ipſam objectivam bonitatem rerum (*n.*319) circa quas agit, ſi eæ ſint ex proprio genere bonæ; vel ſpectando aliam adventitiam bonitatem, ſi ſint ſecundum ſpeciem indifferentes, ut liquet exemplo (*n.*305.) adducto. Statim ac enim morali honeſtate ad agendum quis permovetur, is vere dicitur intentionem habere ſenſu aliquo *cæleſtem*, quatenus nempe honeſtas humanarum actionum inchoata tendit per ſeſe, eodem Angelico teſte (*n.*323.) in *conſummatam perfectionem*, hoc eſt, in Deum omnis honeſtatis fontem; facitque, ut etiamſi is, qui agit, forte de Deo non cogitet, alii cernentes ejuſmodi opera glorificent, aut certe glorificare poſſint Patrem noſtrum, qui in cælis eſt, quemadmodum Angelicus ipſe (*n.* 353.) Auguſtino præeunte explicavit Apoſtolum, præcipientem nos *quærere Dei gloriam, & omnia facere ea intentione, ut Deus laudetur, & glorificetur*. Itaque S. Doctor nominando *cæleſtem* illam intentionem, quam loco citato notat fuiſſe a Deo inſinuatam Hebræis per *hyacinthinas vittas, quæ eorum paliis inſerebantur divino mandato*, quemcumque diſtortum, aut pravum operandi finem, in quem carnales Judæi facile propendebant (*n.*287.) ſolummodo excluſit, minime vero honeſtum alium finem reliquarum virtutum a caritate diverſarum: quippe, fatente ipſo Angelico cum priſcis melioris notæ Magiſtris (*n.*332. *& ſeq.*) in hujus vitæ decurſu eæ temporis circumſtantiæ ſæpe incidunt, in quibus *modus caritatis* univerſim ac indefinite conſideratæ, *non cadit ſub præcepto*, adeoque prorſus inculpata eſt obſervantia aliorum mandatorum ex fine proximo ceterarum virtutum. Sane ſi quis chriſtiana ſpe confortatus indicato tempore inclinaret cor ſuum ad faciendas juſtificationes propter retributionem cæleſtem nulla prorſus caritate, ſeu benevolo amore ejus actiones imperante, aut concomitante, numquid iſte foret cenſendus expers *cæleſtis intentionis* ab Angelico requiſitæ, aut peccati arguendus ob omiſſam ulteriorem actionum in Deum relationem? minime, uti colligere eſt ex Tridentino Concilio (*ſeſſ.6.can.*31.) atque ex damnatione propoſitionis (*Ord.*10.) facta ab Alexandro Papa VIII.

369. *Deſumpta ex ſecundo textu objectio diluitur.*

369. Ex prædictis valde prona erit reſponſio ad *ſecundum* Textum. Sicuti intentio in deliberate agentibus reputatur ſufficienter *cæleſtis*, ſi ſit implicita ſeu habitualis fundata nimirum in honeſtate operum conditione ſua in Deum tendentium; & tunc ſolum debet eſſe explicita, & ordinata ulterius ad finem ſupernaturalem, quando oportet ſpecialibus caritatis actibus Deum diligere: ita intentio operandi *in Dei reverentiam* debet eſſe explicita & formalis, vel actu vel virtute, quoties opus eſt aliquem religionis actum elicere, v. g. recitare officium, ſacrificium litare, ſacram ſynaxim ſumere, jurare, adjurare &c. ubi vero nulla adeſt neceſſitas operandi ea, quæ religionis ſunt, tunc ſufficit implicita intentio Deum honorandi honeſtate actionum ex motivo cujuſvis promiſcue virtutis productarum; prout jam declaratum ab Angelico (*n.*353.) & Auguſtino (*n.*363.) Ratio utriuſque partis eſt, quia tum Caritatis, tum Religionis præceptum eſt affirmativum, adeoque non *ad ſemper* obligans. Porro dum idem Angelicus ait, *omnia* in Dei reverentiam facienda, ſi de explicita relatione operum accipiatur, cenſendus eſt illam exigere in ſola hypotheſi, quæ nos adigit aliquem religionis actum elicere; quia nimirum, cum finis proximus hujuſce virtutis inter morales omnes præſtantiſſimæ ſit Deo honorem deferre, actus ad ipſam minime ſpectabit, niſi agens talem finem aliquo modo reſpiciat. Hinc loco citato ſolide elidit hanc difficultatem contra juramenti dignitatem propoſitam: *finis religionis eſt reverentiam Deo exhibere; hoc non eſt finis juramenti, ſed potius aliquod verbum confirmare; ergo jurare non eſt actus religionis*: dicendo, *omnia, quæ facimus debemus in Dei reverentiam facere: & ideo nihil prohibet, ſi in ipſo quod intendimus hominem certificare, Deo reverentiam exhibeamus*: quaſi diceret; ubi de exercendis religionis actibus fit ſermo, palam eſt illos ad Dei honorem eſſe peculiariter dirigendos: nihil porro impedit, quo minus ad hujuſmodi finem dirigatur juramentum, etiam dum per illud cupimus certos reddere alios homines de veritate noſtrarum aſſertionum, adeoque jurandi actum religioſum efficiamus. Nihil igitur hæc Angelici doctrina ad ſcopum Adverſariorum facit, niſi forſan velint evincere, modum religionis cadere ſub præcepto univerſæ Divinæ Legis, ſicuti olim de caritate philoſophabantur nonnulli Theologi (*n.*331. *& ſeq.*) ab ipſo Angelico refutati.

370. Ad *tertium* Textum apta ſimiliter reſponſio in promptu eſt, tametſi extima ſpecie videatur plane decretorius ad firmandam contrariam cauſſam. *Deſiderium caritatis, ex quo procedere debet oratio, & ſecundum cujus continuationem dicitur quis continue orare*, juxta Angelicum loco citato, aliud non eſt (uti unus etiam ex noſtris Adverſariis exponit, ſcilicet Franciſcus Sylvius *Comment. ad eum Artic.*) quam deſiderium ſalutis rerumque ſalutarium, ſeu beatitudinis & mediorum ad illam conducentium; tale enim deſiderium vim orationis complectitur, Pſalmiſta teſtante (*Pſ.* 9.) *Deſiderium pauperum exaudivit Dominus*. Hoc poſito, ſequentium verborum Angelici (*deſiderium caritatis in nobis debet eſſe continuum, vel actu, vel virtute; manet enim virtus hujus deſiderii in omnibus, quæ ex caritate facimus: omnia autem debemus in gloriam Dei facere, ut dicitur* 1. *ad Cor.* 10. *& ſecundum hoc oratio debet eſſe continua: unde Auguſtinus dicit ad Probam: in ipſa fide, ſpe, & caritate continuato deſiderio ſemper oramus*) iſte eſt genuinus ſenſus: hoc deſiderium ſalutis debet in nobis jugiter durare: Idque ſpectata etiam præſenti conditione noſtra, Deo opitulante facile continget, ſi ipſam ſalutem ſeu beatitudinem ardenter optaverimus ſæpe ſæpius, & aliunde, quæ producimus opera juxta proprium vitæ inſtitutum, ex affectu caritatis ordinaverimus in eumdem finem: hujuſmodi vero operibus oportere nos conſtanter vacare, quo optatæ ſalutis negotium feliciter perficiatur, liquet ex Apoſtolo adhortante, ut omnia ad Dei gloriam faciamus. Hæc, aut ſimilia Angelicus, cui utique juxta talem ſcopum idem prorſus ſunt, *omnia ad Dei gloriam facere*, & *operari omnia ex caritate*: exinde tamen nihil eruitur, quod vel nos feriat, vel Adverſarios juvet. Nam textu Apoſtoli non utitur, ut probet nos *peccare*, ſi quovis tempore opera noſtra non referamus in Deum ex affectu caritatis; ſic enim modus caritatis caderet indefinite ſub præcepto Divinæ Legis, quod ipſe alibi negat; ac præterea opera eſſent referenda ex caritate theologica proprieque dicta, de qua ibidem loquitur, atque ſub gravi obligatione, quam eadem caritas, ubi ipſius uſus præcipitur, ex ſuo genere importat: quorum neutrum Adverſarii audent aſſerere. Sed eum textum ſenſu quaſi accommodatitio aſſumit dumtaxat ad oſtendendum neceſſarium influxum theologicæ caritatis in omnia opera vere *meritoria* conſummatæ ſalutis, hoc eſt æternæ gloriæ: quod nos quoque (*n.* 325. *&* 356.) ſerio propugnavimus duce ipſo Angelico.

370. *Objectio ex tertio textu hauſta, enervatur.*

371. Ad *quartum* Textum, ſive ad poſtremam objectionem ex pluribus Textibus idem ſonantibus conſtructam, ſic reſpondendum arbitramur juxta ea, quæ hunc in finem (*n.* 338. *& tribus ſeq.*) prænotavimus. Tota vis argumenti nobis oppoſiti in hoc ſita eſt, quod Angelicus conſtanter edicat, præceptum Apoſtolicum litteraliter preſſeque ſumptum duo hæc involvere: unum, ut ſtatuto tempore homo actualiter per explicitum dilectionis actum ſe, ſuaque omnia in Deum referat: alterum, ut opera univerſa, quæ deinceps facit, ordinentur in Deum virtualiter, hoc eſt vi præcedentis actualis relationis, & non mere habitualiter, quæ quidem ſunt ea ipſa, quorum neceſſitatem tuentur noſtri Adverſarii. Reſpondeo adhibita diſtinctione. Angelicus pro tempore *poſteriori* ad actum formalis dilectionis requirit, tamquam ex Apoſtolico præcepto neceſſariam *ad non peccandum*, relationem operum *virtualem*, præciſe ratione *ſui*, quatenus virtualis eſt, & habituali ſeu implicitæ oppoſita, nego: eamdem requirit ſolummodo ratione *mandati* maximi de dilectione, pro *priori* tempore identidem obligantis, concedo. Ergo extra tempus, in quo urget affirmativum hoc mandatum, ſatis non eſt, ſi homo, qui illud rite jam implevit, referat opera ſua in Deum dumtaxat *habitualiter*, rurſus diſtinguo: ſi ſumatur relatio *habitualis* in ſenſu familiari priſcis Scholæ Theologis differentibus de merito bonorum operum, ſcilicet pro pura concomitantia habitus caritatis cum actibus, qui ab homine habente eumdem habitum fiunt, aut fieri poſſe concipiuntur (*n.* 340.) concedo: ſi accipiatur in ſenſu nunc apud Morales Theologos frequentato pro relatione indivulſa ab operibus honeſtis, ſeu completam in genere moris bonitatem complectentibus, nego conſequentiam. Ne videamur talia confingere more Sophiſtarum ad difficultatem mere eludendam, præſtabit Angelici mentem magis aperire, ac ſtabilire: quem in finem velim unice obſerves, *virtualem* inter, & *habitualem* relationem iſtud verſari diſcrimen; quod habitualis, utpote pendens a ſola honeſtate operum attribuitur homini operanti, etiamſi antecedenter nullum elicuerit formalis dilectionis actum ad ſe, ſuaque omnia in Deum ordinanda: virtualis vero, ut nomen hoc ſuum tueatur, neceſſario eumdem actum præceſſiſſe ſup-

371. *Ope duplicis diſtinctionis diſſolvitur ultima objectio, nixa variis textibus* quarto *ac poſtremo loco indicatis.*

ſe ſupponit. Unde omnis relatio operum in Deum virtualis eſt etiam habitualis, non vice verſa.

372. *Ad tuendam, firmandamque reſponſionem mox traditam formulis Scholarum uſui accomodatis, nitide germanus Angelici Doctoris ſenſus evolvitur.*

372. In primis Angelicus, ubi eam poſtulat relationem, qua poſteriora opera hominis bonum operantis cenſeantur morali judicio referri in Deum *virtualiter*, ſeu vi prioris actus, quo idem homo Deum ſuper omnia dilexit, totamque vitam ſuam ad Deum ordinavit, reapſe exigit relationem operum habitualem, quæ in virtuali mox deſcripta includitur, quatenus non niſi honeſta opera poſſunt ad Deum ordinari: ſed hanc relationem vult ſimul eſſe debere virtualem ſenſu explicato, ſolum ut innuat, neceſſitatem nobis impoſitam crebro Deum diligendi ſpecialibus actibus; quam quidem dilectionem in nobis præceſſiſſe ſignum certum & evidens eſt, quotieſcumque ſubſequentia opera noſtra poſſint vere dici in Deum ordinata relatione, non tantum habituali & implicita ob ipſorum operum honeſtatem, ſed etiam virtuali, quæ juxta nominis ethymon vim prævii actus, ſcilicet relationis explicitæ, præſefert tamquam ſui cauſſam. Quare hoc totum & unicum eſt, quod aliis verbis breviter perſtringit (*qu.unic.de Car.ar.*11.*in reſp.ad* 1.) *quod omnia virtute referantur ad Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis, ad quam omnes tenentur*: &(*in reſp.ad* 2.) ubi præceptum Apoſtoli conſiderat, prout eam perfectionem caritatis omnibus neceſſariam inducat: *cum aliquis ſeipſum ordinat in Deum, ſicut in finem*, actu ſcilicet formalis dilectionis, *in omnibus, quæ propter ſeipſum facit, manet virtute intentio ultimi finis, qui Deus eſt, unde in omnibus mereri poteſt, ſi caritatem habeat: hoc igitur modo Apoſtolus præcipit, quod omnia in Dei gloriam referantur.* Itaque Angelicus, ſi aliis verbis paraphraſtice exponatur, hæc videtur dicere: laudo quidem habitualem implicitamque relationem operum ad Deum in iis, qui virtuti inſudant, quippe eſus, potus, & alia, ubi recte fiunt, laudes Dei ſunt, etiamſi vox ſileat: nihilominus volentibus Divina, & Apoſtolica præcepta cumulate adimplere eſt præterea neceſſaria relatio virtualis: hoc eſt, ea relatio habitualis fundata in honeſtate operum debet, quoad peccatum vitandum & perfectionem cunctis Chriſtianis neceſſariam habendam, prodire interdum ex aliquo ſpeciali actu caritatis explicitæ erga Deum; quia, ſi ejuſmodi actus aut ſemper, aut diu a Chriſtianis intermitteretur, ipſi convincerentur prætergredi primum & maximum mandatum Evangelicum de diligendo Deo ex toto corde, nec non præceptum Apoſtolicum, ejuſdem mandati confirmativum, de omnibus operibus ad Dei gloriam faciendis. Hæc plane Angelicus. Quocirca, dum ſubinde (*in reſp.ad* 3.) negat *habitualem* relationem operum *cadere ſub illo præcepto* Apoſtolico-Divino, eam vocem uſurpat non in ſenſu noſtro; ſed in alio tunc uſitato (*n.*340.) prout nempe ſignat meram concomitantiam habitus caritatis cum actibus ab homine juſto productis in quovis honeſtatis genere: quaſi dicat: præceptum maximum caritatis ſeu dilectionis Dei ſuper omnia, neutiquam impletur ſola poſſeſſione habitus caritatis, qui poteſt manere etiam in dormiente; ſed potius frequenti exercitio actuum hujuſce dilectionis, qui vim habent ordinandi ad Deum ſequentem quoque vitæ noſtræ ſeriem, tametſi Deum expreſſe non cogitemus; dummodo non interponantur a nobis peccata, quæ a Deo abducunt & avertunt.

373. *Proponuntur duo diverſa Corollaria, ex ſenſu Angelici jam explanato fluentia: unum favens ſententiæ noſtræ: alterum ſubvertens laxas quorumdam Moralium theſes de actuali caritate.*

373. Porro ſi talia ſentit Angelicus, integro ejus contextu penſiculate examinato, in proclivi erit deducere iſthæc tria. 1. Summam omnis doctrinæ noſtræ, in præſenti tota controverſia expoſitæ, confirmari mirum in modum iiſdem ipſis Angelici textibus, qui primo adſpectu videbantur vel maxime nobis adverſari: quod jam non indiget alia probatione. 2. Hinc magis magiſque labefactari jamdiu ab Apoſtolica Sede profligatam opinationem Moralium illorum Scriptorum, qui de neceſſitate actualis caritatis miſerrime ſenſerunt. Si enim laxiores ii, proprioque genio nimium indulgentes Caſuiſtæ, Angelicum Magiſtrum aut legiſſent, aut docentem ſequi voluiſſent, prout ſacratis proprii inſtituti legibus forſan tenebantur; nunquam profecto edidiſſent in Chriſtianæ diſciplinæ perniciem male ſonantes haſce propoſitiones, ab Innocentio XI. ab Alexandro VII. & VIII. poſtmodum proſcriptas. *Sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decurſu vitæ ſuæ moralis.* Dicito clarius: in decurſu totius qua late patet humanæ vitæ: numquid enim, moralem vitam excipiendo, Dei amatorem facies, quando naturali ſolum vivens vita aut ineptit infantulus, aut decrepitus jam delirat? *Homo nullo unquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actum fidei, ſpei, & caritatis ex vi præceptorum Divinorum*: explica, cur? forſitan quia mandatum

tum diligendi non computatur inter præcepta Divina, eo quod primum & maximum in Lege sit? Si saperes, intelligeres utique, quo spectent peculiares illæ loquendi formulæ Mosi divinitus inspiratæ, ubi primitus mandatum illud (*Det.c.6.*) evulgavit. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua: eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens: & ligabis ea, quasi signum in manu tua, eruntque, & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tuæ.* Nunc nega, si potes, gravissimum præceptum Divinum, quod *per se* unumquemque hominem obligat, etiam *extra* periculum mortis, ad eliciendos sæpissime in vita, ac sæpius infra annum, speciales actus dilectionis, ideoque spei & fidei simul; ac propterea ad pœnitentiam in *multum tempus* non differendam, si lapsus in lethale peccatum contigerit. *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus:* heus tandem desine, offuciis istis Moses minime flectitur. Necesse non est, ut tu condemnes, cum Tuba Gentium jamdiu intonuerit (*1.ad Cor.c.16.*) *Si quis non amat Dominum nostrum, Jesum Christum*, quando scilicet, & quo modo par est eum a nobis amari, *sit anathema, maranatha.* Hisce, inquam, aliisque similibus commentis refellendis peraccomoda Angelici doctrina.

374. Sequitur 3. eamdem doctrinam ne hilum prodesse systemati nostrorum Adversariorum, sed magis obesse multiplici nomine. Nam si Angelicus in Textibus præcitatis relationem operum continuatam sentiret præceptam esse, non qua habitualis vere est, sed præcise qua *virtualis*, atque etiam ratione *sui*, seu independenter a præviis dilectionis actibus, quibus homo sæpius tenetur se totum explicite Deo devovere; tunc hujusmodi relatio virtualis prodire deberet, non ex imperfecto amore benevolo, sed omnino ex proprie dicta caritate. Quandoquidem (ut palam eruitur tum ex *c.5.opusc.18. n.352.* tum ex integro *ar.11.qu.un.de car.n.270.*) S. Doctor caritatem absolute nominat, eamque considerat, prout censetur omnibus necessaria ad satisfaciendum Evangelico præcepto dilectionis, ab Apostolo Fidelibus sollicite commendato. Unde subdit, meritoria avadere posse omnia opera, quæ ab homine habitualiter justo deinceps fiunt virtute superstite illius prævii actus, quo Deum ex tali caritate dilexit, atque ad Deum omnia sua ordinavit. Certum autem est, caritatem vere theologicam in Evangelio præcipi, qua Deus, & propter se, & super omnia diligendus, atque hujusce caritatis influxum requiri ad opera meritoria cælestis gloriæ. Præterea, quod ex mox dictis consectarium, sub mortali prorsus peccato eadem virtualis relatio foret necessaria; cum graviter obliget præceptum illius caritatis, a cujus virtute illam relationem S. Doctor derivat., in singulis locis antea memoratis.

374. *Additur tertium Corollarium ostendens, opinionem Adversariorum duplici ex capite destitutam Angelici suffragio.*

375. Tandem, admissa necessitate jugis relationis explicitæ seu formalis, quæ scilicet vel actu vel virtute opera ad Deum ordinat, sola relatio habitualis implicita, fundata in morali bonitate operum, impar plane foret implendo Apostolico præcepto de cunctis actionibus ad Dei gloriam faciendis, extra determinata illa tempora, in quibus oportet diligere Deum super omnia. Atqui S. Doctor id pernegat variis in locis (*n. 339.352.& 353.*) ubi idem præceptum cumulate a nobis servari testatur, si *vel actu, vel habitu omnia ad Deum referamus*; si *Deum ultimum finem habeamus*, si *recte cuncta faciendo Deum laudemus*, si *nihil contra Dei gloriam, & præcepta ejus faciamus.* Quare supposita sufficientia ejusdem relationis habitualis talibus modis explicatæ, hoc ratiocinio demonstrat, absque peccato mortali non posse accusatum veritatem negare, ubi secundum juris formam a legitimo judice interrogatur (*2.2.q.69. ar.1.*) *Omne, quod est contrarium divinæ gloriæ est peccatum mortale, quia ex præcepto tenemur omnia in gloriam Dei facere: 1. ad Corint. 10. Sed quod reus id quod contra se est, confiteatur, pertinet ad gloriam Dei, ut patet per illud, quod Josue dixit ad Achan: fili mi, da gloriam Deo Israel, & confitere, atque indica mihi, quid feceris: Jos. 7. ergo mentiri ad excusandum peccatum est peccatum mortale.* Satis igitur in aperto est genuina mens Angelici Magistri, cujus variæ doctrinæ pro varietate argumentorum, quæ ipsi discutienda offerebantur, exaratæ, nec rite unquam intelligentur, nec inter se apte coæherentes detegentur, nisi ratum sit, ipsum retulisse Paulinum præceptum nunc ad speciale Divinum mandatum dilectionis, nunc ad reliqua Divinæ legis mandata, quibus jubemur in quovis rerum genere declinare a malo, & facere bonum, sicque Deum jugiter glorificare. Nec insolens, aut impropria hæc interpretandi ratio, ut unus idemque Textus diversis sensibus litteraliter exponatur.

375. *Eamdem opinionem ex alio itidem capite ab Angelici doctrinis discrepare conficitur. Præterea solide vindicatur varia interpretatio Apostolici præcepti ab eodem Angelico tradita.*

Etenim

Etenim apud sacros Interpretes in confesso est, unico Textui persæpe subesse posse, juxta primariam Spiritus Sancti intentionem, plures sensus, nedum accommodatitios, sed etiam litterales; ut patet ex. ca. de ea Mosis sententia (*Gen. c.* 1.) *in principio creavit Deus cœlum, & terram*, quæ D. Augustino interprete hæc duo dogmata simul indicat: nempe nullam materiem ante mundum extitisse, & ipsum mundum temporariam habuisse originem. Quæ quidem animadversio ipsum Angelicum minime latuit, cum scribat (*par.* 1. *Sum. q.* 1. *ar.* 10.) *Quia sensus litteralis est, quem auctor intendit; auctor autem Sacræ Scripturæ Deus est, qui omnia simul suo intellectu comprehendit: non est inconveniens, ut dicit Augustinus, si etiam secundum litteralem sensum in una littera Scripturæ plures sint sensus.*

376. *Objectio ultima, ad absurdum maximum nos pertrahens, retunditur; sic que Controversiæ finis imponitur.*

376. Reliquum jam est, ut amplissimæ hujus Controversiæ vela contrahamus, & quæ ad istum Articulum V. adhuc pertinet scitu digna, persequamur, non amplius subtiliter disputando, & quasi cum hostibus digladiando (quod hic facere vel invitos nos compulit necessitas) sed magis pro more nostro blande enarrando. At numquid nos negantes hactenus *necessitatem* jugis relationis operum in Deum, a tot præstantibus, & pro Domino zelantibus Theologis propugnatam, Evangelicam Legem destruximus, quæ ex D. Bonaventura (*in* 4. *Sent. dist.* 40. *ar.* 1 *q.* 1.) *principaliter habet oculum ad amorem, & ex amore potissimum observatur*? Absit, sed legem statuimus. Quare? quia quod germanæ benignitatis, adeoque cordati etiam Theologi, proprium esse indicat idem Bonaventura (*n.* 83.) *nihil, quam quod constitutum est secundum Divinam legem, edocuimus, nec addendo ad Dei verbum, nec auferendo.* Ceterum, quoniam opinionem eorumdem Theologorum non hoc uno nomine, ut nonnulli faciunt, repudiavimus, quod præceptum imponat nimis molestum, & observatu impossibile; quippe ex laudato Seraphico (*in* 3. *Sent. qu. ult.*) novimus, *potius alleviare, quam gravare, quæ faciunt ad caritatis profectum, cujus est nos sursum levare ad modum pennæ*: idcirco Christianos omnes, eosque præsertim, quibus cura est salutem suam operandi, & sedulitas coram Deo semper ambulandi, etiam atque etiam hortamur, ut quantum possunt, in dies etiam singulos, crebris caritatis affectibus cunctas actiones suas ad Deum dirigant. Nam ex eodem Doctore (*in* 2. *Sent. dist.* 31. *ar.* 1. *q.* 3.) *distributive & divisim nullum est opus deliberativum, quod a nobis fiat, quod quidem non possimus facere propter Deum: & si hoc faceremus, melius faceremus, quam quando non referimus.* Tum quia æternæ retributionis præmium (*n.* 325.) non rependitur nisi operationibus, quas amor caritatis informat; unde caritatis summa præstantia, atque utilitas elucet.

SECTIO V.

De Subjecto Moralitatis.

377. *In hac sectione quinta patefit, quo modo, & ordine actibus voluntatis, seu elicitis, seu imperatis conveniat bonitas, vel malitia tum objectiva, tum formalis. Nonnulla hic in anteceſſum observanda ponuntur.*

377. SEgregandos esse actus vere *humanos* ab iis, qui dumtaxat *hominis* vocantur, palam est (*n.* 91.) posteriores namque sunt per se omnis moralitatis expertes. Exploratum quoque (*n.* 98.) humanos actus universe acceptos, aut interiores esse, aut exteriores. Nomine *interiorum* eos intelligimus, qui solius sunt voluntatis, quoniam ab ipsa immediate producti. Quare *exteriores* dicuntur universi alii, qui ortum trahunt a qualibet potentia a voluntate distincta; adeoque etiam intellectuales: etsi enim hi extra animum non sint, neque inter sensibiles computentur; *externi* tamen voluntati sunt eo ipso, quod a voluntate proxime non producuntur. Actus humani exteriores, cum ad nutum voluntatis fiant, semper conjunguntur cum aliquo voluntatis actu, nempe cum illius saltem imperio. Hinc bifariam considerari, ac denominari solent, puta sub ratione *objecti*, & *actus*. Quatenus voluntas eos appetit, & imperat, dicuntur ejus *objecta*: quatenus a propriis potentiis producuntur juxta voluntatis imperium, se habent ut *actus* illarum; etsi voluntati pariter attribui soleant, & affectus voluntatis appellari, quoniam fuerunt imperati a voluntate, quæ principatum obtinet in regno animæ. Sic ex. ca. sacra peregrinatio est *objectum* voluntatis, quia a voluntate præscripta, ac simul *actus* virtutis exterioris motricis, quia per hanc perficitur.

378. *Perspicua ratione, simaque auctoritate ostenditur, tam*

378. His prænotatis dico, moralitatem inesse posse tum interioribus voluntatis actibus, tum exterioribus reliquarum facultatum, quæ voluntati parent. Ratio est manifesta: nam hi omnes pendent a voluntate, cujus præcipuæ sunt partes in mo-

rali-

ralitatis negotio juxta doctrinam Articuli II., atque ideo eos vel bonos, vel malos esse oportet, prout voluntas in ipsis eliciendis, & imperandis recte rationis regulam sequitur, aut deserit. Apposite Scotus (*in 2. Sent. dist. 42. q. 4.*) *secundum Anselmum voluntas est motor in toto regno animæ, & omnia obediunt sibi: sicut ergo voluntas tenetur habere in actu suo rectitudinem, sic tenetur habere illam in aliis actibus exterioribus, ad quos cooperatur, ut motor: sicut igitur movendo recte potentias inferiores, actus earum sunt recti rectitudine participata; ita etiam per oppositum, movendo non recte, sunt actus earum non recti.* Ex qua quidem doctrina idem Subtilis Magister eruit duo hæc principia Theologica: primum, *peccatum non posse esse formaliter, nisi in voluntate, vel in actu ejus materialiter*; secundum, *nullum actum posse esse malum etiam materialiter, nisi qui potest imperari ab actu voluntatis formaliter malo.* Allatæ rationi accedit auctoritas inconcussa. Divisio namque peccati, sive modi peccandi *aut cogitatione, aut sermone, aut opere*, quam ibidem Scotus propugnat, passim a Sanctis Patribus traditur; habetque fundamentum in Divina Scriptura, maxime ubi præcepta Decalogi recenset. Nam octo priora partim ad actiones, partim ad locutiones referuntur: duo vero posteriora, cum latentem in corde concupiscentiam alienarum rerum damnent, solas moderantur animi cogitationes.

internos, *quam* externos *actus esse capaces alterutrius moralitatis oppositæ.*

379. Exinde crassus detegitur error, quo plerique Judæorum olim detinebantur. Cum enim dicente lege, *non concupisces*, persuadere sibi debuissent, concupiscentiam cordis ad illicita tendentem esse peccatum; nihilominus sensum legis corrumpentes non reputabant se peccare, nisi per opera externa, unde ipsis, quantumvis sub lege constitutis, minime quadrabat, quod Paulus (*ad Rom. cap. 5.*) protulit in persona idonei auditoris legis: *peccatum non cognovi, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.* Eodem exitiali præjudicio illigari videntur haud pauci christiani nominis homines, qui ubi Confessarium adeunt, eumque *inter decem in eadem parochia sedentes simpliciorum*, ut notavit Seraphicus (*Serm. 3. de diebus Rogat.*) exoneraturi merces plurium mensium, aut etiam annorum, solent plerumque sermone suo discurrere per solas operum inhonestorum cathegorias, nihil solliciti de deliberatis cogitationibus, morosis delectationibus, repetitis desideriis, ceterisque perversis affectibus cordis, quasi & ipsi hunquam audissent Christum in nova lege clamantem (*Matth. c. 15.*) *de corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, quæ coinquinant hominem.* Frustra vero hac in re obtenditur praxis Fori humani, in quo Prætor nec judicat de internis, nec de minimis curat. Nam ex Angelico (*opusc. de decem Præceptis, paragr. penult.*) *hæc est differentia inter legem Divinam, & mundanam, quia lex mundana judicat facta & dicta; Divina autem non hæc tantum, sed etiam cogitata; & ratio hujus, quia illa est per homines, qui judicant ea, quæ apparent exterius; sed ista est a Deo, qui exterius interiusque conspicit.*

379. *Occasione superioris doctrinæ de moralitate actuum qua interiorum quave exteriorum, convellitur falsum præjudicium hominum parvipendentium interna animi peccata.*

380. Cum ex dictis constet, tum interiores, tum exteriores voluntatis actus esse posse bonos, aut malos, etsi non semper singuli eorum sint reapse tales, ob defectum scilicet alicujus conditionis ad moralitatem necessariæ, uti cernere est in motibus, qui primo-primi vocantur, tria nunc remanent exploranda: nimirum 1. *ordo, modusque*, quo utriusque generis actus moralitatem solent participare. 2. *diversitas* moralitatis, quæ iisdem inesse potest, ubi ad se invicem conferuntur. 3. *incrementum* moralitatis, quod possunt suscipere interiores actus ratione exteriorum. Quod fuit *primo* loco propositum, facile expedietur, modo præ oculis haberatur tum divisio bonitatis, ac malitiæ *objectivæ*, aut *formalis*, (*n.* 379.) tum duplex adspectus *objecti*, & *actus* (*n.* 377.) sub quo concipere licet operationes exteriores facultatum subjectarum voluntatis arbitrio. Si fingamus actum externum specie sua *indifferentem* ex. ca. ambulationem; fieri nequit, quin bonitas vel malitia sit prius in interno, quam in externo actu, puta in proposito ambulandi, quam in deambulatione: nam actus natura indifferens sortitur moralem speciem a fine extrinseco operantis (*n.* 301.) adeoque deambulatio judicanda erit bona vel mala, prout voluntas eam decrevit ex honesto vel inhonesto fine. Sin autem externum actum ponamus jam ex propria specie *bonum*, aut *malum*, uti sunt ex. ca. oratio, & blasphemia; tunc externus, qua *objectum* interni, prius habet bonitatem aut malitiam, quæ in hoc casu dicitur *objectiva* seu fundamentalis; hæc namque convenit actui secundum ejus convenientiam aut repugnantiam cum regula rectæ rationis, adeoque in ipso apprehenditur, antequam voluntas illum appetat. Qua *actus* vero sive effectus interni dum spectatur,

380. *Tria occurrunt expendenda circa internos externosque actus, prout moralitatis capaces spectantur.* Primo *manifestatur, quonam ordine contingat utrosque bonos, vel malos fieri.*

tur, ſic ipſi interno prius ineſt bonitas aut malitia, quæ in eo caſu *formalis* ſeu actualis vocatur: iſta enim derivatur proxime a voluntate, cum actus evadat formaliter bonus, aut malus, quatenus *voluntarie* ac *libere* fit.

381. Modus *item aperitur, quo boni, aut mali fieri poſſint interni, externique actus.*

381. Stabilito tali *ordine*, quo bonitatem, aut malitiam interioribus, exterioribuſque actibus advenire nunc diximus, extemplo innoteſcit *modus*, quo iidem hanc ipſam ſpecificam moralitatem induunt. Communis eſt utriſque tum objectiva, tum formalis bonitas, ac malitia; at cum hoc diſcrimine. *Objectiva* convenit *primario*, ac *per ſe* actui *exteriori*, ex. gr. recitationi orali precum, contumelioſæ locutioni adverſus Deum; cum ſpectata recta ratione, unde objectiva moralitas ſumenda, illa hominem a Deo conditum maxime deceat, iſta vero ſummopere dedeceat, ante quamlibet voluntatis determinationem. *Formalis* autem *primario*, ac *per ſe* competit *interiori* actui ex. ca. deliberato propoſito fundendi preces, evomendi contumelias; cum a ſola voluntate pendeat, ut actus voluntarie ac libere exiſtat, quod formalis moralitas ſolet reſpicere. Itaque objectiva, & formalis ſeu bonitas ſeu malitia inter ſe quidem diſtinguuntur; ſed ſunt ſibi invicem cauſſæ, ſive mutuam præſeferunt dependentiam ratione actuum, quos ambæ per ſeſe efficiunt: internus actus imperans participat bonitatem ac malitiam externi, in quem tendit tamquam in ſuum objectum: externus actus imperatus mutuatur bonitatem ac malitiam interni, cujus eſt effectus. Ex his facile conſtabit, quo ſenſu dicant Theologi Catholici cum S. Auguſtino (*l. de vera Relig. c. 14. & lib 1. Retract c. 9.*) *peccatum uſque adeo eſſe voluntarium malum, ut nullo modo ſit peccatum, niſi ſit voluntarium: voluntatem eſſe qua peccatur, & recte vivitur &c.* Iſta enim intelligenda dumtaxat de malitia *formali*, quæ ſecum fert imputabilitatem ad pœnam & reprehenſionem: & hoc pacto de bonitate ac malitia actuum Scotus (*n.* 378.) ratiocinatur. Ceterum malitiam *objectivam* non excludunt, ſed præſupponunt; cum ea ſit fundamentum & radix, cur *formaliter* malus evadat actus ipſius voluntatis imperantis exteriorem actum, juxta illud Oſee (*c. 9.*) *facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt*; & S. Auguſtini (*Epiſt. 52. ad Macedonium*) *ex eo, quod quiſque diligit, mores hominum dijudicari ſolent.*

328. Secundo *propugnatur*, unicam numero *eſſe* formalem *malitiam, adeoque etiam bonitatem actus interni, & externi; modo abſe invicem* tempore *non disjungantur.*

282. *Secundo* loco ſuboritur dubitatio, num interioris, atque exterioris actus bonitas, aut malitia ſit una & eadem, vel potius diverſa; adeoque, ſi contingat inhoneſtum eſſe actum utrumque, num ſit reputandum unicum peccatum, aut potius multiplex, illudque in Sacramentali Confeſſione diſtincte aperiendum? Seraphicus Doctor hanc expendens quæſtionem (*in 2. Sent. diſt. 42. ar. 1. q. 1.*) ad amovendam omnem æquivocationem advertit, dupliciter poſſe invicem comparari malitiam ſeu peccatum operis exterioris, atque interioris voluntatis. *Uno modo, prout iſta duo conjuncta ſunt, & ordinata, ita quod unum eſt ex altero. Altero modo, prout ſunt ſeparata, ita quod unus peccet voluntate tantum, poſtea voluntate, & opere.* Tum reſolvit, *non eſſe dubium, quod diverſis peccatis peccet quis, ſi una vice tantum velit malum, alia vice velit & perficiat*; quia nempe *actus voluntatis, in quo conſiſtit prima ratio deordinandi, eſt alius & alius*, hoc eſt multiplex numero. Priori autem conſiderato modo docet, *voluntatem interiorem cum actu exteriori non facere diverſa peccata, ſed unum formaliter peccatum*: rationem dat; quia *peccatum dicit de ordinationem a fine, & ibi eſt una ratio deordinandi, & una deordinatio: voluntas enim eſt, quæ inordinate avertitur ab incommutabili bono, & convertitur ad commutabile bonum, non ſolum quantum ad actum proprium, ſed etiam quantum ad actum inferioris potentiæ, qui ei ſubjicitur, unde unus eſt ibi actus voluntatis, nec alter eſt culpabilis, niſi propter alium, quod patet, quia ſi procederet ab alio principio, quam a voluntate, jam non eſſet culpabilis.* Ex quo concludit, quod (*cum aliquid proprie loquendo non numeretur, niſi quia cum numeratione ex parte principii materialis concurrit numeratio ex parte principii formalis, ſicut albedo numeratur in duobus hominibus albis*) in eo caſu *peccatum unum ſit formaliter, licet plura ſint materialiter*, hoc eſt *plura deordinata & culpabilia opera*, quæ ſubſunt *uni rationi deordinandi.*

383. *Ex malo actu interno & externo, reſultat* unum *peccatum unitate* convenientiæ, *ſeu* integritatis, *quare in Confeſſione*

383. Hoc *unum formaliter* peccatum, ex eodem Seraphico Doctore eſt, *unum convenientia ordinis*, qui poteſt eſſe in pluribus *ad invicem relatis, & ordinatis, quorum unum eſt ab altero.* Angelicus quoque (*1. 2. q. 17. ar. 4.*) interiorem, exterioremque actum cenſet unum eſſe formaliter ejuſmodi unitate: *nihil prohibet aliqua eſſe ſecundum quid multa, & ſecundum quid unum ... Actus inferioris potentiæ materialiter ſe habet ad actum ſuperioris, in quantum inferior potentia agit in virtute ſuperioris moventis ipſum. Unde patet, quod imperium, & actus imperatus ſunt unus actus humanus,*

ſicut

ficut quoddam totum eſt unum, ſed eſt ſecundum partes multa. Hinc porro ſequitur, utrumque actum ob ejuſmodi unitatem haberi pro unico peccato etiam in Sacramentali judicio, ita quidem, ut cenſeatur integre confiteri quiſquis enuntiat exteriorem actum inhoneſtum, non indicando deordinatam voluntatem tamquam illius principium. Non perinde tamen integra foret Confeſſio, ſi quis ad fornicationes, vel odia proximi propenſus eumdem interiorem actum concupiſcendi mulierem, appetendi vindictam, diverſo tempore iteraſſet, nullo exteriori actu producto; ac poſtea in Confeſſione reum ſe diceret *unius* interni actus oppoſiti temperantiæ, vel caritati. Nam duæ voluntates interiores, quantumvis ſimillimæ ſicut ovum ovo, ſunt duo diverſa peccata numero & *materialiter*, & *formaliter*, quia *interruptæ* ſupponuntur morali æſtimatione; adeoque, ut concludit idem Seraphicus, *ſunt duæ principales deordinationes, & per hoc duo peccata.*

non eſt ſeorſim manifeſtandus uterque actus.

384. *Tertio* loco, jamdiu diſputari ſolet, utrum actus exterior ſuperaddat interiori ullam bonitatem, aut malitiam? quiſquis de re iſta vult ſcite pronuntiare, mente ſua prius teneat neceſſe eſt, quæ nunc ſumus obſervaturi. Dum præſens diſquiſitio ſuſcipitur, 1. interior exteriorque actus ſupponuntur *ſimul juncti*, ac etiam *convenientes* circa objectum, finem, & circumſtantias: ſecus enim utriuſque malitia, ſeu bonitas, foret vel numero diſcreta, vel ſpecie quoque diverſa; proindeque actus exterior citra dubium augeret bonitatem, aut malitiam interioris tum in primo, tum in altero caſu. 2. Non hic attenditur bonitas vel malitia *objectiva*; nam cum hanc actus interior participet ratione exterioris (*n.* 384.) fieri nequit, quin exterior actus ſic quidpiam addat interiori: quare de ſola *formali* ſermo eſt, quæ propria eſt interioris, ab eoque in exteriorem redundat. 3. Siquidem duplex ſecerni poteſt voluntas operis exterioris faciendi, videlicet efficax, & inefficax, quæſtio movetur de ſola *efficaci*: quid ſibi velit diſtinctio iſta, explicat Seraphicus (*in 2. ſent. diſt. 42. ar. 1. q. 2.*) *Cum quæritur, utrum opus addat aliquid ad malitiam voluntatis, hoc dupliciter poteſt intelligi. Uno modo reſpectu voluntatis quæ poteſt in opus non procedere, ſed tamen non procedit, quia non omnino plene vult: & reſpectu talis voluntatis abſque dubio malitiam operis addit: cum enim peccatum conſummatur in opere, tunc eſt plenior conſenſus, & ideo peccatum tunc majus, & gravius eſt. Alio modo poteſt intelligi reſpectu voluntatis, quæ quidem in opus non procedit, non quia non velit, ſed quia non poteſt: & tunc movetur iſta quæſtio: cum utrobique ſit plena voluntas, utrum gravius peccet, qui vult & non poteſt, aut qui vult & facit, eſto quod uterque moveatur ex æquali amore.*

384. Tertio *famigerata incidit quæſtio de* incremento *moralitatis ſeu bonæ, ſeu malæ, quod actus interni recipiunt ratione externorum. Hunc in finem tria ſtatim prænotantur.*

385. Denique 4. in diſceptationem nunc cadit illud ſolum augmentum bonitatis, aut malitiæ, quod actus exterior interiori addere concipitur *per ſeſe*, & non *caſualiter* ſeu *occaſionaliter* tantummodo. Etenim tale augmentum in ſenſu poſteriori facile quiſquis admittet, ubi hæc animo advertet, quæ Angelicus Doctor ſcribit (1. 2. *q.* 19. *ar.* 4.) triplicem aſſignans modum, quo illud evenire poteſt. *Voluntatem ſecundum ſe fieri meliorem in bonis vel pejorem in malis, videtur poſſe contingere tripliciter. Uno modo ſecundum numerum, puta cum aliquis vult aliquid facere bono fine vel malo, & tunc quidem non facit, poſtmodum autem vult, & facit: duplicatur actus voluntatis, & ſic fit duplex bonum, vel duplex malum. Alio modo quantum ad extenſionem: puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter aliquod impedimentum deſiſtit: alius autem continuat motum voluntatis, quouſque opus perficiat: manifeſtum eſt, quod hujuſmodi voluntas eſt diuturnior in bono vel malo. & ſecundum hoc eſt pejor, vel melior. Tertio ſecundum intenſionem: ſunt enim quidam actus exteriores, qui in quantum ſunt delectabiles, vel pœnoſi, nati ſunt voluntatem intendere, vel remittere: conſtat autem, quod quanto voluntas intenſius tendit in bonum, vel malum, tanto eſt melior, vel pejor.*

385. *Aliud quid præterea adjicitur, quod inter prænotanda præcipui momenti eſt.*

386. His omnibus accurate obſervatis, propoſitæ quæſtionis ſtatus huc devolvitur: an voluntas, quando perfecta eſt, ita ut nullam ab actu externo patiatur mutationem in agendo, vel quoad intenſionem, vel quoad durationem; quando item adeo efficax eſt, ut idcirco dumtaxat non prorumpat in opus externum, quia ejuſdem faciendi vel faculrate, vel occaſione caret: an, inquam, talis voluntas proprie ac per ſe loquendo ſit æque bona, vel mala ſine actu exteriori, ac eſſet eodem actu producto, ideoque actus exterior ex. ca. jejunandi, vel furandi, nullam addat ipſi voluntati formalem bonitatem, vel malitiam, ſi produceretur oblata opportunitate, ſemotiſque impedimentis? Plures Theologi ſentiunt, parem omnino eſſe bonita-

386 *Status quæſtionis delinectur, atque variantes circa illam Doctorum opiniones indicantur.*

tem, vel malitiam voluntatis sive conjunctæ cum actu exteriori, sive ab illo sejunctæ, hac potissimum de causa; quia actus humanus non est *formaliter* bonus, vel malus, nisi quatenus procedit a libera voluntate, proinde non videtur posse voluntati quidpiam ejus addere, quod totum ab ipsa obtinet quasi precario. Ex adverso decertat cum suis asseclis Scotus, qui ejusmodi quæstionem sic presse sumptam accuratius forsan pertractavit (*in 2. sent. dist. 42. q. 4.* atque in *Quodlib. q. 18.*) præ reliquis vetustioribus Magistris. Argumenta, quæ partim ab auctoritate, partim a ratione promit, ac nervose pro more suo urget, placet e vestigio producere, ut quisquis iisdem sentiet se convinci, haud dedignetur dare victas manus, quamvis Auctor ipse undequaque non placeret.

387. *Actus externos* proprie ac per se *addere internis moralitatem aliquam, probat Scotus* auctoritate *Antesignani sui, nimirum S. Augustini.*

387. Primum argumentum repetitur ex D. Augustino (*lib. 13. de Trin. cap. 5.*) dicente: *Mala voluntate vel sola quisque miser efficitur; sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur. Patens est ergo*, subdit Subtilis Doctor, *quod hoc non potest intelligi de miseria pœnæ; quia desiderans, & non potens habere quod desiderat, plus habet de pœna quam ille, cujus desiderium impletur; intelligitur igitur de miseria culpæ. Actus ergo malus exterior addit ad miseriam culpæ, quæ præfuit in actu interiori malo.* Et hoc quidem incrementum culpabilis miseriæ non restringendum ad illos dumtaxat casus, in quibus voluntas ratione exterioris actus fit pejor quantum ad multiplicationem, vel intensionem actuum suorum; cum Augustinus universim, & indefinite loquatur, adeoque malam voluntatem spectet, etiam ubi nullam ab actu exteriori recipit mutationem. Nec obstat, quod idem scribit Augustinus (*Lib. 1. de liber. Arbr. c. 3.*) *si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo fit, id eum cupere; &, si potestas detur, facturum esse; non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur*: qui quidem textus consonat tum Divinarum Scripturarum, tum aliorum SS. Patrum doctrinis, unde illud manavit adagium a D. Bernardo (*epist. 77.*) expressum: *voluntas pro facto reputatur, ubi factum excludit necessitas.* Nam locutiones hujusmodi spectant retributionem operum, innuuntque voluntatem efficacem reputari pro facto, quantum ad præmium, vel supplicium *substantiale*; non vero quantum ad aliud *accidentale*, quod non nisi operi externo rependitur, quemadmodum Seraphicus Doctor (*in 2. sent. dist. 40. ar. 2. q. 1. & 3.*) planum facit.

388. *Illud ipsum moralitatis augmentum ex actibus externis in internos redundans Scotus communi* intentione *sat valida.*

388. Alterum argumentum rationi innixum sic proponi potest ipsis ferme verbis prælaudati Subtilis Doctoris; illudque valet etiam ad elidendum principale momentum (*n. 386.*) oppositæ sententiæ: Ubi adest diversa convenientia, vel disconvenientia ad dictamen rectæ rationis, ibi alia & alia est bonitas, vel malitia moralis: quippe bonitas moralis est integritas eorum, quæ recta ratio dictat debere actui convenire, & malitia defectum hujusce debitæ convenientiæ præfert. Atqui recta ratio dictat, aliam integritatem conditionum convenire actui interiori, aliam exteriori: etenim sumendo utrumque actum in suo esse reali, & quidem tali ac tali, impossibile est convenire interiori actui, quod convenit exteriori, cum ille intrinsecam cogitationem seu affectionem, iste locutionem, & operationem importet extrinsecam: quæ tria diversis propterea diriguntur præceptis Divinæ Legis. Ergo bonitas, vel malitia moralis est alia in interiori, alia in exteriori actu, adeoque posterior aliquid addit priori. Nec refert, quod realis convenientia, vel disconvenientia cum ratione recta, quam actus exterior importat diversimode ab interiori, sit solum objectiva seu *materialis*; & ideo *formaliter* bonus, aut malus non possit evadere, nisi mediante actu interiori voluntatis liberæ ipsum imperantis. Nam hoc totum fatetur etiam Scotus, quin loco moveatur: semel ac enim exterior actus sermonis, aut operis a voluntate imperatur potentiis aliis, confestim producitur *modo humano*, & *directioni* legum subjacet: igitur bonus vel malus evadit bonitate, vel malitia etiam *formali* sibi propria ac distincta, quantumvis dependente ab interiori illo imperio. Quare discrimen utriusque actus in hoc solum stat, quod in interiori *formalis* moralitas sit primaria & independens, in exteriori vero secundaria & participata. Immo, quia exterior dicitur habere formalem moralitatem *mediante* interiori, consequens esse monet Subtilis Doctor (*Quodl. q. 18.*) quod *aliam* habeat ab ea, quam habet interior actus; *quia idem non est causa, nec etiam medium respectu sui ipsius, nec etiam est causa vel ratio mediandi respectu sui ipsius.*

389. *Utra in isto Scholastico dissidio prævaleat*

389. Ceterum, quidquid in hac quæstione adiaphora de moralitate externorum operum lubeat thoretice sentire, ad praxim quod attinet certum est, in Sacramentali

tali Confessione aperiendas esse non solas illicitas cogitationes volitionesque, sed externas quoque actiones inhonestas; sive hæ aggravent per *sese* malitiam improbæ voluntatis, sive minime aggravent. Une legimus proscriptam ab Alexand. VII. Papa hanc propositionem (*ord.* 25.) *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.* Hujus autem rei multiplex adferri potest causa. 1. Quia quoties conceptum animo peccatum etiam exteriori opere completum fuit, illud debet integre ac totaliter manifestari in Confessione: integratur autem juxta Seraphicum (*n.* 383.) ex interno simul & externo actu, & fit unum formaliter peccatum, unitate convenientiæ. 2. Quia actus internus prohibetur in Divina Lege specialibus præceptis tamquam malus ex objecto, aut ex circumstantiis, ut Scotus (*in 2. dist.* 42. *q.* 2. *&* 3.) adnotavit. 3. Quia exterior actus potest esse occasio, cur interna voluntatis malitia valde notabiliter augeatur, seu extensive seu intensive, uti cum Angelico (*n.* 385.) observatum. 4. Denique, quia persæpe actus externus est directa, & proxima causa plurium impedimentorum, pœnarum, damnorum, quæ vel ipsum peccantem, vel alios etiam afficiunt; quemadmodum declarare solent Theologi Morales in Tract. de Casibus reservatis, Censuris, Irregularitatibus, ac de Restitutione. Hæc porro omnia necessum est prænoscantur a Sacris Pœnitentiæ Administris, quo rite possint efformare terrestre illud judicium, quod teste D. Hilario (*com. in cap.* 16. *Matth.*) *præjudicata auctoritas in cœlo est.*

sententia, nemini modo dubium, quin in Sacramentali judicio aperiendus sit externus actus, ubi peccatum fuerit opere consummatum.

SECTIO VI.

De Moralitatis Effectibus.

390. ACtu *humano* in genere *moris* considerato quidam attribuuntur *effectus*, qui eumdem actum ratione moralitatis consequuntur instar proprietatum inseparabilium, atque in ipsum hominem agentem, prout est causa moralis actus, judicio seu imputatione quadam refunduntur. Sensu, sermoneque communi duo sunt ejusmodi consectarii effectus: videlicet, juxta geminas oppositas *bonæ*, vel *malæ* moralitatis species, numeratur primo *Laus*, vel *Vituperium*, secundo *Præmium*, vel *Pœna*: exinde actus boni *laudabiles*, & *præmiabiles*, mali vero *reprehensibiles*, & *punibiles*; sicque homo ipse, quia *moraliter*, hoc est, ex voluntate libere agente bonos aut malos actus produxit, vel laude & præmio, vel vituperio & supplicio dignus judicatur. *Laudabile & vituperabile, præmiabile & punibile, continentur sub hoc communi, quod est imputabile: & illius communis est una ratio hæc; scilicet actum esse in libera potestate agentis*, inquit Scotus (*in Quodl. q.* 18. §. de secundo principali). Itaque ad humanum & moralem actum quaquaversus spectatum tria referri possunt. nempe *entitas physica* actus, quæ est veluti ipsius *materiale* sive subjectum; *moralitas*, quæ est quasi *formale* seu forma constitutiva; & *imputabilitas* jam descripta, quæ moralitate ceu radice fluit. Quare minus apte Puffendorfius (*l.* 1. *de Jur. Nat. & Gent. c.* 5.) dum assumere voluit scholasticas loquendi formulas, quarum alioqui barbariem spinosam, implexasque tenebras se aversari sæpius monuit, *imputabilitatem* ait esse *formale* actionis moralis. De morali imputabilitate actionum humanarum, præter nominatum Scriptorem, Wolphius, aliique recentes Heterodoxi prolixe tractant in suis sive ad Ethicam, sive ad Naturalem Jurisprudentiam commentariis: ast non sine nævis, & erroribus, quos minime patitur sincera morum doctrina, soli Romanæ Ecclesiæ a Christo Domino per Beatos Apostolos commendata. Ea propter dormitare fas non erit Catholicis illis Professoribus, quibus demandata provincia hujuscemodi libros prælegendi studiosæ Juventuti; ne forsan hæc prætextu capessendæ politioris litteraturæ blando inficiatur veneno perversæ doctrinæ, sicque lolium magis, quam triticum domum reportet, qua de re satis jam præfati sumus in I. Articulo, nihil aliunde detrahentes promeritis, quæ alias ob causas iidem Scriptores possunt sibi vindicare in litteraria Republica.

390. *In hac* sexta sectione *explicatur duplex moralitatis effectus consistens in gemina actionum* Imputabilitate, *scilicet ad* laudem, *vel* reprehensionem; ad præmium, *vel* supplicium.

391. Multa ad præsens gravissimum argumentum spectantia jam a nobis discussa Art. III. & IV. ubi de *Voluntario*, & *Libero*, ac de *Impedimentis Voluntarii*; idcirco reliqua dumtaxat, ibidem prætermissa, nunc persequemur, ordiendo ab universali *imputabilis* notione. *Imputabile* abstracte sumptum est attributum proprium humani actus, quo designatur, efficientem illius causam. quæ non est nisi natura intelligentiæ

391. *Evolvuntur abstractæ notiones harum trium vocum*, imputabile, imputabilitas, imputa-

tatio: *item monetur, quidnam significent nomina* laudis, vituperii, præmii, pœnæ.

tiæ compos, posse adstringi ad reddendam de illo rationem, iisque effectibus subdi, qui consequuntur ipsum actum in genere moris consideratum. *Imputabilitas* est ipsa ratio, cur agenti intellectuali tribuantur iidem effectus, scilicet laudis aut vituperii, præmii vel pœnæ; eaque est moralis bonitas vel malitia, quam actus ex suo genere complectitur. *Imputatio* est judicium, quo actus humanus declaratur potens producere hosce effectus, iisque subeundis homo agens addicitur a Legislatore seu Superiore legitimo, cujusmodi est primario Deus, & secundario inter homines illa Communitas, vel Rector illius Communitatis, ad quam agens referatur tamquam pars. Subtilis Doctor indicans rationem, cur aliquid sit imputabile, nominavit *liberam potestatem, quam habet agens super actum suum*, non quod putarit libertatem agendi esse intrinsecam & essentialem moralitatis formam; sed quia libertas est proxima ratio fundandi in actionibus moralibus imputabilitatem ad laudem & præmium, vel ad vituperium & pœnam. Unde (*in 2. sent. dist. 7. q. 1.*) postquam essentiam *boni*, & *mali moralis* constituit *in convenientia*, & *disconvenientia cum regula agendi* (quod & nos propugnavimus *n.* 252.) statim infert: *ex hoc patet, quod non ab eodem formaliter est actus bonus bonitate morali, & imputabilis: sed primum habet ex convenientia ad regulam, juxta quam debet elici; secundum vero ex eo, quod est in libera potestate agentis*. Porro quod spectat ad nomina Effectuum, disjunctive consequentium quodvis imputabile, ea per se facile intelliguntur. *Laus*, & *Vituperium* denotant cognitionem, atque approbationem bonitatis, & improbationem malitiæ actuum oppositorum, cum utriusque imputatione facta agenti bonum, & malum. *Præmium* & *Pœna* indicant remunerationem, & vindicationem, quibus subjiciuntur voluntate ac decreto Superioris bene & male agentes.

392 Immediati, ac mediati imputabilis *divisio distincte describitur verbis Magistri subtilis*

392. *Imputabilis*, quoad essentiam, & effectus satis jam declarati, unica restat divisio observanda, qua dispescitur in *immediatum*, & *mediatum*: eam Scotus accurate describit (*Quodl. q. 18.*) hisce verbis: *De imputabili distingui potest, quod uno modo propriissime accipiendo illud potest dici imputabile, quod est immediate in potestate voluntatis: & sic solum velle est imputabile, quia ipsum solum est immediate in potestate libera voluntatis. Alio modo imputabile potest dici quidquid est simpliciter in potestate voluntatis, licet non immediate, & sic actus alterius potentiæ, quem voluntas mediante actu suo volendi potest imperare, ut eliciatur, vel impedire ne eliciatur, est imputabile voluntati; quia tota coordinatio usque ad illum actum est in potestate, etiam includendo ipsum actum*. Hinc vero duplicem elicit differentiam utriusque imputabilis. Prima, quia ad immediatum *non requiritur nisi ipsa potentia voluntatis, & illud quod requiritur propter actum ejus, cujusmodi est intelligere: & ratio est, quia illud est immediate effectus voluntatis: & de hoc potest accipi illud Augustini 1. Retr. 9. nihil est tam in potestate voluntatis, quam ipsa voluntas, intellige, quantum ad actum suum proprium*. Ad mediatum vero *requiritur potentia alia a voluntate, exequens illum actum*. Secunda, *quia est major contingentia sive indifferentia respectu imputabilis* immediati; *quoniam non requiritur ad illum actum nisi voluntas, supposita ostensione sufficienti intellectus: unde per alia posteriora quæcumque impediri non potest, ne eliciatur. Sed ad imputabile* mediatum *requiritur alia potentia, per cujus impotentiam impeditur potentia ad actum illum: unde non ex sola indifferentia voluntatis est contingentia ejus, sicut contingentia primi actus*.

393. *Determinantur actus* capaces *imputabilitatis; simulque exhibentur communes* regulæ *ad eamdem detegendam.*

393. Ex dictis intelligimus, omnes, & solos voluntatis actus posse imputari ad laudem vel vituperium; ad præmium vel supplicium. *Omnes* dico, ut comprehendantur tam *interni*, quam *externi*, quibus voluntas, tamquam regina in regno animæ, debet rectitudinem dare rationis regulæ convenientem. *Solos* pariter nomino, ut inter externos ii excipiantur actus, qui nec dispotico, nec politico voluntatis imperio subjacent; & ideo non *humani*, sed *hominis* dumtaxat appellantur. Exinde pariter regulas haurire possumus ad dignoscendam imputabilitatem cujusvis individuæ actionis. Præcipuæ, & universales erunt hæ duæ. Prima, *ubi moralitas actionum, ibi imputabilitas illarum*; & *tanta imputabilitas, quanta moralitas*: imputabilitas enim est proprietas sive effectus consequens moralitatem. Secunda, *tanta imputabilitas actionum, quanta in agente advertentia, & libertas*: siquidem libertas agentis est proxima ratio fundandi imputabilitatem actionum (*n.* 391;) quatenus nempe ipsa libertas, juxta varia Scholasticorum placita, aut est forma constitutiva

mora-

moralitatis, ex qua fluit imputabilitas, aut certe conditio prorsus necessaria ad illam. Idcirco vero *advertentia* nominatur, quoniam Doctores cum Magistro Sententiarum (*in 2. dist. 25.*) tradunt *liberum arbitrium esse facultatem voluntatis, & rationis*: adeoque ad humanæ libertatis usum requirunt utriusque potentiæ operationem. Itaque juxta intellectus cognitionem perfectam vel imperfectam, ac voluntatis consensum plenum, vel semiplenum, arguenda gravis aut levis culpa agentis, simulque moralis imputabilitas actionum ejus. Ex generalibus istis regulis deducere oportebit alias particulares, quæ respiciunt singulos eos modos, quibus voluntariæ aut involuntariæ dici possunt (*n.* 146.) hominum actiones.

SECTIO VII.

De Dotibus meritorii operis.

394. *Præsens Sectio septima complectitur conditiones singulas ad opus meritorium vitæ æternæ necessarias. Hic præmissa trita divisione meriti, loco fundamenti ponitur catholica doctrina de meritis.*

394. MEritum *præmii*, quod in explicanda Morali Imputabilitate nominavimus, non sumitur speciatim pro merito illius gloriæ, quam fide indubia credimus in cælestibus tabernaculis paratam diligentibus Deum; sed universim accipitur pro convenienti retributione, quæ humanos actus honestos necessario consequitur. Cum tamen *finis ultimus*, ad quem præceptionibus suis Moralis Theologia nos dirigit (*n.* 10.) alius reapse non sit, quam supereminens illa gloria æternum duratura: idcirco placet nobis supremo loco (tametsi Morales plerique Tractatores curam ejusmodi soleant Dogmaticis relinquere) singulas indicare conditiones, quas humanis actibus ineſſe oportet, ut peculiare meritum induant tanti præmii: sic enim labor iste noster *homini* simul, & *christiano* rite formando inserviet, quod hucusque semper in oculis habuimus. Porro ex D. Bonav. (*in 2. Sent. dist. 27. art. 1. qu. 2.*) *contingit aliquid mereri ex congruo, & ex condigno. Tunc est meritum ex condigno, quando ratio meriti reperitur ibi perfecte & plene; & tunc est ibi quædam commensuratio, & adæquatio meriti ad præmium. Meritum autem congrui dicitur, in quo est aliqua dispositio congruitatis respectu ejus, ad quod illa dispositio ordinatur, quæ tamen deficit a ratione congruitatis.* Juxta decretum Synodi Tridentinæ (*Sess. 6. can. 32.*) *homo justificatus potest bonis operibus, quæ per Dei gratiam fit, tria hæc vere mereri*, nempe *augmentum gratiæ, vitam æternam, atque etiam gloriæ augmentum*. Utrum autem meritum istud dicendum sit *condigni* nec ne, Synodus tacuit, ut pro more suo (*num.* 296.) illæsas relinqueret variantes ea de re Scholasticorum opiniones. Nihilo tamen minus, cum solum meritum de condigno videatur esse *vere meritum*, quoniam *æqualitatem* præsefert cum præmio, illudque propter ea tamquam *ex justitia* debitum reposcit; inde est, ut spectato Oecumenico illo Decreto, adversus Hæreticos meritorum osores publicato, Nostrates Theologi unanimi consensu nunc propugnent, bona opera justorum hominum promereri *de condigno* cælestis vitæ præmium; simulque persuadeant sibi, hujusmodi nomen, quamvis in Scriptura & Patribus haud expressum, minime amandandum ad *profanas vocum novitates* (*1. ad Tim. c. 6.*) ab Apostolo reprobatas, utpote nova dumtaxat dictione enuntians avitam Catholicæ Ecclesiæ doctrinam. Nam ex Seraphico (*in 1. Sent. dist. 26. dub. 1.*) *novitas uno modo sonat in vitium, alio modo non: quando est talis adjunctio, quod sententiam etiam facit, quæ non habet ortum ex veritate antiqua, tunc est vere novellum; & sic dicit Apostolus esse fugiendum, unde addit, profanas*: secus vero, *quando, quantum ad intellectum sanum, non est nova*. Plura de hoc (*in Oper. de Beatif. Serv. Dei tom. 2. lib. 2. c. 28. n. 7.*) Benedictus XIV.

394. Jam vero ad prædictum meritum *de condigno* juxta communiorem, ac verosimiliorem Theologorum sententiam *sex* requiruntur conditiones. Duæ hominem *merentem* spectant, tres ad *opus* ipsum meritorium referuntur, una retribuentem *Deum* respicit. Primo igitur, ex parte *hominis*, necessarius est status *viæ*, & *gratiæ sanctificantis*. Status quidem *viæ*, ut scilicet homo degat in hoc sæculo, sitque in corpore mortali, & conditione mortali, indigens cibo, potu, somno, ceterisque vitæ præsentis adminiculis: quæ nunc est ipsa conditio nostra, non Henochi, & Eliæ. Ratio est, quia Sacra Scriptura significat, Deum determinasse hujus mortalis vitæ spatium, ut homo ad supremam felicitatem tendat per bona opera tamquam media ejusdem assequendæ. *Ante obitum operare justitiam* (*Eccl. c. 14.*) *Ecce nunc tempus acce-*

395. *Inter sex conditiones, consensu Theologorum quasi communi requisitas ad meritum de condigno, duæ sunt ex parte hominis merentis: nempe, ut sit viator, & justus*

acceptabile, ecce nunc dies salutis (2.*ad Cor.*c.6.) Quare Sancti in cœlis degentes quæcunque a Deo nobis obtinent beneficia, per modum *impetrationis* obtinent, minime per modum *meriti*, de quo nunc fermo. Quæ enim in publicis Ecclesiæ precibus nominantur illorum *merita*, non habent nisi vim impetrationis relate ad *nos*, quamvis respectu *ipsorum* fuerint olim veri nominis merita. Præterea viatori homini necessarius est status *Gratiæ sanctificantis*, cujus formalis effectus est ex Trid. Syn. (*sess.6. c.7.& 16.*) hominem, *in cujus corde per Spiritum Sanctum diffunditur, justificare, sanctificare, renovare*, sicque constituere *Dei amicum & filium adoptivum, & heredem secundum spem vitæ æternæ*. Ratio est, quia ad comparandum condignum meritum vitæ æternæ (quæ ex Seraphico *in 2. sent.dist.29.ar.1.qu. 1. consistit in habendo eum, qui est omne, & summum bonum, & qui est super omnem naturam exaltatus, & lucem inhabitat inaccessibilem*) necessum est, ut cum ejusmodi gloria proportionem habeat, non opus tantum, sed ipsa maxime persona operantis adeo quidem, ut sicut gloria est supernaturalis & divina, sic ad statum supernaturalem & divinum tum opus, tum persona transferantur. Hoc enim est inter Deum, & hominem discrimen, eodem Seraphico teste (*dist. cit. & dist.* 40. *ar.* 2. *qu.* 3.) *quod homo non reputat opus dignum retributione propter bonitatem operantis, sed potius operantem propter bonitatem operis; homo enim indiget alieno servitio. Deum autem, qui bonorum nostrorum non indiget, non operantem propter opera, sed opera propter operantem acceptat, & remunerat: sicut innuitur Gen. 4. respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus: prius dicit, ad Abel, & postea dicit, ad munera.* Porro autem ea mirabilis transformatio hominis perfici nequit, nisi per supernaturale donum gratiæ sanctificantis: quia ex eodem Seraphico (*dist.27.ar.2.qu.ult.*) ipsa est *quid divinum, & ad hoc est ordinata, ut ducat ad Deum*: sicque *ratione suæ dignitatis totum hominem reddit Deo acceptum, & carum.*

396. Superiore doctrinaD Bonaventuræ destruitur error Baii, cui status gratiæ sanctificantis non videtur necessarius ad meritum æternæ gloriæ assequendum.

396. Rationes istæ, quibus idem Seraphicus pariter utitur (*dist.* 29. *ar.* 1.*q.*1.) ad probandum, *neque in statu innocentiæ potuisse hominem acceptari a Deo acceptione speciali, qua in filium adoptatur, & dignus reputatur æterna beatitudine, absque mutuo ejusdem gratiæ superadditæ naturæ*, satis elidunt palmarem Baii errorem, qui multis propositionibus (*Ord.2.& seq.usque ad* 20.) jam a Pio V. Papa damnatis contendit ad condignum meritum cælestis vitæ haud necessariam homini gratiam adoptionis per Spiritum Sanctum in ejus corde habitantem; sed sufficere veram legis observantiam, id est, opera bona, quibus homo actualibus Dei auxiliis sufful-tus legem adimplet: quia nimirum Scriptura cælorum regnum promittit absolute obedientiæ legis: *si vis ad vitam ingredi, serva mandata* (Matth.c.6.) *gloria & honor omni operanti bonum* (*ad Rom. c.2.*) Præterquam enim quod plura ex isto commento consequuntur absurda, cuivis vel leviter intelligenti obvia, nihil minus eidem favet, quam Sacra Scriptura. Hæc namque ideo in citatis Textibus commendat solam Legis observantiam, quia homines *fideles* alloquitur, quibus utpote a peccato ad statum gratiæ sanctificantis jam translatis, acceptoque Spiritus Sancti pignore decoratis, non remanent inculcanda nisi bona opera, ne forte desidia ac torpore gratiam deperdant, acquisito ad cæleste regnum jure excidant, & veluti aridi palmites a vite Christo præcisi in ignem mittantur, æternum arsuri. Unde idem Seraphicus (*dist.* 30. *ar.* 1. *qu.* 1.) appositе notat, fideles, & justos homines haud frustra bonis operibus jugiter incumbere in præsenti sæculo, quamquam multiplicatione bonorum operum non augeatur futura merces præmii *substantialis*, consistentis in visione, amore, & fruitione Dei: quia scilicet *caritas non potest in homine vigere, quin exeat in bonos actus, cum potest, & debet: ideo sequens opus frustra non fit, quia quamvis non addat ad præmii excellentiam, addit tamen ad meriti efficaciam: & etiam disponit ad profectum, & facit ad incrementum meriti respectu accidentalis præmii.*

397. Prima conditio ex parte operis meritorii fert, ut opus polleat adæquata bonitate morali, & supernaturalis gratiæ adjutorio producatur.

397. Secundo, ex parte *operis* meritorii, requiritur 1. ut opus in genere moris sit *adæquate bonum*, id est ex Scoto (*n.* 357.) *habens aggregationem omnium convenientium actui secundum rectam rationem*; cujusmodi sunt objectum vel ex proprio genere bonum, vel saltem ordinabile ad finem honestum, si sit indifferens; circumstantiæ omnes necessariæ ac legitimæ; & finis præsertim honestus: de quibus accurate jam egimus in sect. IV. Ratio in promptu est. Nam meritum in concreto solet definiri: est opus bonum in obsequium alterius factum, de se aptum ad aliquid obtinendum per modum retributionis, seu mercedis. At vero opus, quod non est adæqua-

æquate bonum, & cujuſvis malitiæ expers, nequit præferre obſequium Deo gratum, dignumque cæleſti mercede; quippe ex S. Auguſtino (*Lib. de Grat. & Lib. Arb. c. 6.*) *quæ mala ſunt, non coronat Deus*. Unde ſi *domos ædificaſſe*, ſeu copioſam ſobolem donaſſe legitur (*Exod. c. 1.*) Ægyptiacis obſtetricibus, quæ mendacio a perditione liberarant infantes Hebræorum, ſubdit Seraphicus (*Expoſ. in c. 1. Sap.*) *dicendum ſecundum Gloſſam, quod non mendacium, ſed pietas earum remunerata fuit ... quæ duo unum fuerunt connexione, non indiviſibilitate*. Porro etſi ad eliciendum actum præciſe bonum in *ſolo* genere moris, ſaltem ubi arduus ac præcellens non eſt, juxta Seraphicum (*in 2. Sent. diſt. 28. qu. ult.*) ſufficiat *gratuita Dei influentia, per quam cetera conſervat, & adjuvat, ut compleant operationes ſuas*, hoc eſt, concurſus Dei generalis; attamen idem actus moraliter bonus, ſi referatur ad promerendam gloriam, quæ finis ultimus ſupernaturalis eſt, talis meriti ſubſtratum eſſe nequit, niſi fiat cum ſupernaturalis gratiæ adjutorio, quam Chriſtus paſſione ſua nobis obtinuit, ut enim Trid. Syn. (*ſeſſ. 6. c. 56.*) inquit: *Chriſtus Jeſus, tamquam caput in membra, & tamquam vitis in palmites, in juſtificatos jugiter virtutem influit, quæ virtus bona eorum opera ſemper antecedit, & comitatur, & ſubſequitur, & ſine qua nullo pacto Deo grata, & meritoria eſſe poſſunt*. Itaque ſub *prima* operis conditione nunc explicata intelligere oportet auxilium *ſupernaturalis* iſtius gratiæ, quæ eſt veluti circumſtantia neceſſaria ad opus *bonum*, qua *meritorium* vitæ æternæ: & hoc ſenſu Angelicus (*Quodl. ar. 5.*) dixit, *merita eſſe ſupra naturam*.

398. Requiritur 2. ut opus ſit vere *liberum*, ſive immune (*n. 154. & ſeq.*) tum a coactione, tum a neceſſitate: cujuſmodi fuit ex. gr. cuſtodia pudicitiæ in Joſepho Hebræorum Patriarcha (*Gen. c. 29.*) qui inter maxima illicita, dum ſcilicet *Putiphari uxor ejus domina quadam die intravit ejus domum abſque arbitris, & apprehenſa lacinia veſtimenti ejus dixit: dormi mecum*, urgentiſſimum evaſit periculum, *relicto in manus illius pallio, fugiendo*. Iſtius conditionis neceſſitas perſpicue conſtat 1. ex Sacra Scriptura, quæ ubi hominem juſtum commendavit (*n. 160.*) *qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus; facere mala, & non fecit*, mox ſubdit: *ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino*. 2. ex Catholica Eccleſia, quæ hanc propoſitionem (*Ord. 3.*) in Iprenſi Janſenio damnavit: *ad merendum, & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ non requiritur in homine libertas a neceſſitate, ſed ſufficit libertas a coactione*. 3. ex S. Auguſt. (*lib. 2. de Lib. Arb. c. 1.*) ſcribente: *illud bonum, quo commendatur ipſa juſtitia in damnandis peccatis, rectèque factis honorandis, quomodo eſſet, ſi homo careret libero voluntatis arbitrio? non enim aut peccatum eſſet, aut rectè factum, quod non fieret voluntate; ac per hoc & pœna injuſta eſſet, & præmium, ſi homo voluntatem non haberet liberam*. 4. ex ratione. Nam ſi libertas utroque gradu completa juxta communem Moralium ſenſum, cui nititur recitatus Auguſtini textus, eſt perneceſſaria ad imputabilitatem actionum abſolute & univerſe ſpectatam, quia nempe fundamentum eſt omnis moralitatis, quam imputabilitas conſequitur (148. & 391.) multo magis neceſſaria erit ad ſingulare meritum de condigno excelſæ gloriæ.

398. Secunda conditio ex parte ejuſdem operis meritorii exigit, ut peragatur ex proprie dicta libertate; quidquid ex adverſo dicitent Janſeniſtæ hæretici.

399. Aſt ingens hic occurrit difficultas de Chriſto humani generis Reparatore, quem ſcimus meruiſſe per actiones quantumvis neceſſarias, & a coactione dumtaxat immunes. Reſpondeo: quid ſi Chriſti exemplum doctrinæ mox ſtatutæ magis opitularetur? audi. Ex Seraphico (*in 3. Sent. diſt. 18. ar. 1. q. 2. & ar. 2. q. 2.*) *Quia Chriſtus Dei, & hominum fuit mediator, debuit eſſe comprehenſor, & viator; comprehenſor propter ſuam dignitatem, & viator propter noſtram neceſſitatem; & ideo partim debuit eſſe in ſtatu gloriæ, partim in ſtatu miſeriæ ... & ſic habuit gloriam ad comprehendendum, & gratiam ad merendum*. Hoc poſito, dico Chriſtum fuiſſe prædituum libero arbitrio, quod eſt una ex naturalibus proprietatibus perfectæ humanitatis ab ipſo aſſumptæ, adeoque libertatem habuiſſe non ſolum a coactione, ſed etiam a neceſſitate: quod ſatis indicatur eo vaticinio (*Iſa. c. 7.*) *butirum, & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum*: adnotante quippe Angelico ad hunc ipſum locum (*3. Part. q. 18. ar. 4.*) *electio actus eſt liberi arbitrii*. Exinde vero complector, Chriſtum non ex diſpenſatione tantum, ſed ex lege ordinaria requirente ad meritum has ipſas conditiones, de quibus nunc a nobis fit ſermo, multa tum patiendo, tum agendo & ſibi, & nobis vere meruiſſe. Fateor tamen, non ad omne actionum genus Chriſtum habuiſſe libertatem indifferentiæ; & idcirco nec omnes ejus operationes proprie meritorias fuiſſe, ob defectum iſtius, ſeu aliarum etiam conditionum. Sic ex. gr. non meruit per viſionem beatificam, per actum caritatis erga Deum, per actum gaudii beatifici, cum ejuſmodi actus non fuerint liberi ſed neceſſarii, non viatoris ſed comprehenſoris; propterea nec ullum fuit iiſdem a Deo promiſſum præmium aut retributio. Sed per actus orationis, jejunii, obedientiæ, dilectionis proximi, & conſimiles, quoniam perfecte liberi fuerunt, vere promeruit toto vitæ ſuæ tempore; atque ratione iſtorum, poſtquam ſomnum cepit & exſurrexit, adſecutus eſt

399. Series actionum Chriſti minime elevat præſtabilitatem neceſſitatem libertatis ad merendum.

ampliſſimum præmium : quod ſolent explicare Theologi in Tractatu de Divini Verbi Incarnatione. Itaque exemplum a Chriſto petitum nobis favet.

400. Tertia *conditio ex parte* operis *meritorii adſtruit neceſſarium influxum* caritatis actualis *in idem opus.*

400. Requiritur 3. ex parte *operis*, ut opus moraliter bonum, ac liberum, quod ab homine juſto viatore prodit ope ſupernaturalis gratiæ, ex proprie dicta *caritate* aut eliciatur, aut imperetur. Non hoc ceu Fide Catholica exploratum propugnamus ; ſed tamquam veroſimillimum juxta communiorem gravium Doctorum ſententiam, quam alibi jam propoſuimus (*n.* 284. 325. & paſſim in tota Controverſia de operum relatione in Deum *n.* 328. *& ſeq.*) Unde Seraphicus inter alios ſcripſit (*in 2. Sent. diſt. 29. art. 3. qu. 2.*) *Magnitudo caritatis eſt principalior inter omnia, quæ faciunt ad meritum, quia ſecundum illius quantitatem attenditur remuneratio præmii ſubſtantialis ; pondus enim amoris eſt, quod dat valorem operibus meritoriis* : quibus ſimilia Angelicus item (*Suppl. 3. part. q. 96. art. 1. & 13.*) profert. Huic ſententiæ ſuffragantur Scripturarum, Patrumque auctoritas, nec non ratio manifeſta. *Ratio* ex hactenus dictis ſic elicitur. Cum enim meritum in concreto denotet opus, quod fit in obſequium alicujus perſonæ, a qua merces illi ſubinde retribuitur ; & aliunde, ubi de gloriæ retributione agitur, Deus utpote non egens ſervitio noſtro (*n.* 395.) opera magis propter operantem acceptet, quam operantem propter opera : hinc ſequitur, quemlibet hominem intuitu ſupernæ mercedis agentem debere operari animo obſequendi & placendi Deo, atque ad Deum ſe ſuaque omnia formali relatione ordinare : quæ utique fieri nequeunt ſine aliquo caritatis affectu. *Auctoritas* vero eſt hujuſmodi. Nimirum Sacra Scriptura frequenter teſtatur, bona inviſibilia æternæ vitæ a Deo præparata, ac promiſſa *diligentibus Deum, in Dei gloriam operantibus, propter Chriſtum, aut in nomine Chriſti ærumnas patientibus &c.* S. Auguſtinus paſſim radicem meriti caritatem eſſe declarat, qua in Deum finem ultimum opera noſtra referuntur, hinc ita ratiocinatur (*lib. de Morib. Eccleſ. c. 15.*) *Si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino virtutem eſſe affirmaverim, niſi ſummum amorem* : cur ? quia licet quævis virtus ſuam habeat ſpecialem honeſtatem, & cujuſvis virtutis actus poſſint ordinari ad merendam vitam beatam ; reipſa tamen nullus actus virtuoſus illam meretur, niſi in eum influat caritas, qua Deus ſuper omnia diligitur. Hoc unum docuiſſe putandus S. Doctor in ea ſententia toties repetita, ſed præſertim (*lib. de Grat. & Lib. c.* 18.) *quidquid putaverit homo facere bene, ſi fiat ſine caritate, nullo modo fit bene ;* id eſt non eſt verum abſolutumque bonum : *non quia ſit vitium*, ex Seraphico alibi laudato (*num.* 273.) *ſed quia deficit a vera virtutis perfectione ; quia virtus vera dicitur, quæ veraciter ducit ad vitam.* Quapropter ſi ad rectum iſtum ſenſum oculos intendiſſent Bajani, Janſeniſtæ, Queſnelliani, nunquam tam peſſime in caritatis negotio ſcripſiſſent, plane errantes, & non intelligentes Auguſtinum ob cordis tumorem ; ſicuti Paulum non intellexerunt olim *Pelagiani, manifeſto errore, & ſuperbia ſe contra Divinam gratiam erigentes*, ut ait Seraphicus (*in 2. Sent. diſt. 28. in fine*). Porro autem ex Seraphico (*n.* 337.) ſat eſt, ſi prædicta operum relatio in Deum ex caritate facienda ſit *virtualis*.

401. *Ex parte* Dei *remunerantis unica deſideratur conditio, ſcilicet* pactum Divinum *dandæ mercedis æternæ intuitu bonorum operum.*

401. Tertio tandem, ex parte *Dei* retribuentis, requiritur *pactum* ſeu promiſſio de mercede gloriæ æternæ bonis operibus reddenda ita nimirum, ut non ſufficiat ad vindicandam iiſdem rationem meriti de condigno (quemadmodum nonnulli de Schola Theologi contendunt) ſi prodeant ab homine per ſupernaturale gratiæ donum ſanctificato, & ad divinam veluti dignitatem evecto. Quamquam & hæc poſtrema conditio non pertineat ad Chriſtianam Fidem, graviorum tamen Doctorum ſuffragio roboratur, atque tum ex Divinis Litteris, tum ex Concilio Tridentino facile eruitur. Nam 1. ut ex illis unicum afferamus teſtimonium, Seraphicus ſic ait (*in 2. Sent. diſt. 27. qu. ult.*) *Gloriam non tantum contingit mereri merito congrui, ſed etiam merito condigni, pro eo quod gratiæ, & gloriæ quædam eſt commenſuratio, & in Deo quædam, cadit obligatio, non ex neceſſitate, ſed ex ſua mera benignitate ; quia voluit promittere, & pactum firmare cum his, qui eum diligunt, quod ſeipſum mercedem eis retribueret : ſicut in Abraham apparet, Gen. 24. ego ero merces tua magna nimis.* 2. Nihil familiarius Scripturæ Sacræ, quam *promiſſionum* vocabulo exprimere bona inviſibilia æternæ vitæ. *Pietas ad omnia utilis, promiſſionem habens vitæ* (*1. ad Tim. c. 4.*) *repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt, æternæ hereditatis* (*ad Hebr. c. 9.*) *accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe* (*Jac. c. 1.*) 3. Concilium Tridentinum (*Seſſ. 6. cap. 16.*) inquit : *bene operantibus uſque in finem, & in Deo ſperantibus proponenda eſt vita æterna, tamquam merces ex ipſius Dei promiſſione bonis ipſorum operibus, & meritis fideliter reddenda.* Hinc Eccleſia Catholica ſolet Deum orare (*in Dom. v. poſt. Pent.*) *ut promiſſiones Dei, quæ omne deſiderium ſuperant, conſequamur.* Sane Theologica quoque ratio idipſum perſuadet. Quantacumque enim ſit dignitas operis in ſtatu gratiæ peracti, illud tamen nunquam habere poteſt *æqualitatem perfectam*, quæ ad meritum *de condigno* requiritur, cum cæleſti præmio, conſiſtente *in*

haben-

habendo eum, qui eſt omne & ſummum bonum, & ſuper omnem naturam exaltatus ex Seraphico (*n.* 395.) neque ſic Deum permovere poteſt, ut ei reddere teneatur *coronam juſtitiæ tamquam juſtus judex*. Si igitur hujus generis merita revera dantur, nullum prorſus dubium de antecedente Divina promiſſione, qua fit, teſte D. Auguſtino (*lib.* 1. *Confeſſ. c.* 4.) *ut Deus reddat debita, nulli debens*.

402. Ad metam jam perducta eſt procœmialis hæc Diſſertatio de humanis actibus, deque præcipuis aliis Moralis Diſciplinæ materiis, non alterius certe favore, quam Clementiſſimi Numinis: quem quidem ſicuti initio ſuppliciter poſtulavi, ita conſtanter etiam mihi præſentiſſimum hactenus perſenſi; ac propterea nunc omni qua poſſum animi gratitudine extollo, atque deprædico. Lectores vero humanos, benignos, prudentes, quos opella iſta deinceps nanciſcetur, enixe rogo verbis Seraphici mei Magiſtri, ac Patroni S. Bonaventuræ (*in fin. lib.* 2. *ſent.*) *ut ſi quis aliquid in hoc opuſculo invenerit approbatione dignum, agat gratias Deo largitori bonorum; in aliis vero locis ſi invenerint vel falſum, vel dubium, vel obſcurum, ſcribentis inſufficientiæ benigne indulgeat, qui abſque dubio (teſte conſcientia) vera, aperta, & communia dicere concupivit*. Porro quandoquidem ſumma univerſorum, quæ huc uſque diſſerui, eo tandem redigitur, ut intelligatur, *omnem noſtram actionem potiſſime ordinatam eſſe ad Finem Ultimum, qui eſt α & ω, principium & finis*, uti Vener. Dunſius Scotus loquitur (*in fin. lib.* 1. *ſent.*) idcirco cunctis Theologiæ Moralis ſtudioſis, ſi vere ſapere cupiunt, ſummopere enitendum eſt, ut uſum propriæ diſciplinæ nullo modo aberrare faciant a Fine tam præſtantiſſimo, *ad quem*, medullitus opto verbis Piiſſimi Richardi de Mediavilla (*in fin. lib.* 4. *ſent.*) *me, & omnes ſcriptorum meorum pios interpretes, & benevolos correctores, ac etiam impreſſionis hujus operarios & auctores, perducat ſuaviſſimus Jeſus Chriſtus, qui cum Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat Deus per omnia ſæcula ſæculorum. Amen*.

402. *Sincera* proteſtatio, *qua Diſſertationis hujus Scriptor ſua explet officia primo erga* Deum O. M. *tum erga* Lectores *benevolos*, Approbatores *eximios*, *ac ſtrenuos* Typographos.

FINIS TOMI I. PARS I.

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

A. R. P. PAULO GABRIELE ANTOINE S. J.

PRIMUM CONCINNATA

Dein notis & Appendicibus potiſſime ad Sacros Chriſtianorum Ritus, & Eccleſiæ Orientalis diſciplinam ſpectantibus amplificata

A. R. P. PHILIPPO DE CARBONEANO

DEMUM

A. R. P. BONAVENTURA STAIDEL MIN. CON.

AD UTILIOREM PAROCHORUM, ET CONFESSARIORUM USUM, tum præſertim ad STUDIOSAM JUVENTUTEM plenius informandam aucta, & illuſtrata copioſis acceſſionibus magna ex parte depromptis ex

S. THOMA AQUIN. & S. BONAVENTURA CARDIN.

NEC NON EX PASTORE & MAGISTRO SUPREMO

BENEDICTO XIV. & CLEMENTE XIII.

EDITIO POSTREMA ABSOLUTISSIMA

IN VI. TOMOS DISTRIBUTA,

Cui accedunt quamplures Recentiores Adnotationes neceſſariæ ad Auctorem magis, magiſque elucidandum, uti ex Noviſſima Præfatione colligitur, nec non loca Theologica ex

MELCHIORE CANO DESUMPTA.

TOMI I. PARS II.

VENETIIS MDCCLXX.

TYPIS ANTONII ZATTA

SUPERIORUM FACULTATE ET PRIVILEGIIS.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. *F. Filippo Roſa Lanzi* Inquiſitor Generale del Santo Officio di *Venezia* nel Libro intitolato *Theologia Moralis univerſa a R. P. Paulo Gabriele Antoine primum concionata &c. Tomi* 5. *ſtampati*, non v' eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi concediamo Licenza ad *Antonio Zatta* Stampator di *Venezia* che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 24. Novembre 1768.

(ANGELO CONTARINI PROC. RIFORM.

(ALVISE VALLARESSO RIFORM.

(FRANCESCO MOROSINI 2.° CAV. PROC. RIFORM.

Regiſtrato in Libro a Carte 364. al Num. 2601.

Davvide Marcheſini Segretario.

Regiſtrato al Magiſtrato alla Beſtemmia in libro a Carte 5.

Andrea Grattarol Segretario.

IN-

INDEX

TOMI PRIMI PARS II.

TRACTATUS

De Actibus Humanis.

CAP. I. *De voluntario, & involuntario.* Pag. 2
ART. I. *Quid ſit voluntarium, & quotuplex?* ibid.
ART. II. *Quid, & quotuplex ſit involuntarium?* 3
ART. III. *Utrum ea, quæ fiunt ex metu, ſint voluntaria?* 4
ART. IV. *Utrum ea, quæ fiunt ex concupiſcentia, ſint voluntaria?* ibid.
CAP. II. *De libero, ſeu libertate.* 5
ART. I. *In quo conſiſtat eſſentia liberi arbitrii, ſeu libertas ſtricte ſumpta?* ibid.
ART. II. *Utrum ad merendum, & demerendum in præſenti ſtatu requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici?* 10
ART. III. *Utrum homo in ſtatu naturæ lapſæ habeat libertatem ab omni ſimplici neceſſitate intrinſeca?* 12
Solvuntur Objectiones. 14
ART. IV. *Exponitur mens & doctrina S. Auguſtini circa liberum arbitrium in ſtatu naturæ lapſæ.* 15
Solvuntur Objectiones. 17
Solvuntur Objectiones. 19
ART. V. *De ſubjecto, objecto, & exercitio libertatis.* 22
CAP. III. *De bonitate & malitia actuum humanorum.* ibid.
ART. I. *Quid requiratur, ut actus ſit bonus?* ibid.
ART. II. *Utrum actus internus ſumat bonitatem a fine extrinſeco, & circumſtantiis?* 25
ART. III. *Unde actus internus ſumat malitiam, & quid ad hoc requiratur?* 26
ART. IV. *Utrum idem actus voluntatis poſſit eſſe ſimul bonus & malus?* 27
ART. V. *Utrum dentur actus indifferentes in individuo, hoc eſt, qui neque boni, neque mali ſint, ſpectatis omnibus circumſtantiis, & præſertim fine?* 28
Solvuntur objectiones. 30
ART. VI. *Utrum actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?* 32
ART. VII. *Utrum actus internus augeat bonitatem, vel malitiam formalem actus interni?* ibid.

TRACTATUS.

De Conſcientia.

CAP. I. *De Conſcientia vera ſeu recta, erronea, & perplexa.* 36
CAP. II. *De conſcientia certa, & dubia.* 39
NOTA *Diſſertatoria de Conſcientia certa, & dubia.* 41
CAP. III. *De Conſcientia ſcrupuloſa.* 44
CAP. IV. *De Conſcientia, & Opinione probabili.* 45
NOTA *Diſſertatoria: de Probabilioriſmo.* 54

TRACTATUS

De Legibus.

SECT. I. *De lege in communi.* 63
SECT. II. *De Lege Divina.* 66
SECT. III. *De Lege humana.* 69
CAP. I. *De cauſſa efficiente, & materia Legis humanæ.* ibid.
CAP. II. *De obligatione Legis humanæ.* 73
CAP. III. *De modo, quo obſervandæ ſunt Leges.* 80
CAP. IV. *De ſubjecto Legum.* 84
CAP. V. *De Interpretatione, & Epikija.* 89
CAP. VI. *De Diſpenſatione.* 92
NOTA *Diſſertatoria de Pontificia poteſtate circa diſpenſationem Legum.* 93
CAP. VII. *De Abrogatione & Ceſſatione Legis.* 99
CAP. VIII. *De Lege pœnali, & irritante.* ibid.

NOTA

NOTA *Dissertatoria: de Legibus Pœnalibus.* 101
CAP. IX. *De Privilegio & Consuetudine.* 104.
NOTA *Dissertatoria: de Consuetudine.* 106

APPENDIX

Ad usum Missionariorum. 113

TRACTATUS

De Peccatis.

CAP. I. *DE Peccatis natura divisione, distinctione, & gravitate.* 117
CAP. II. *De Peccato mortali, & veniali.* 126
* NOTA *Dissertatoria: de circumstantiis mortalem malitiam affundentibus actui ex se venialiter malo.* 131
CAP. III. *De Peccatis commissionis & omissionis.* 136
CAP. IV. *De Ignorantia, & ejus peccatis.* 138
CAP. V. *De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitiæ, habitus,* 144
CAP. VI. *De Peccatis mere internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.* 146
CAP. VII. *De Peccatis Capitalibus.* 151
ART. I. *De Superbia.* ibid.
ART. II. *De Avaritia.* 153
ART. III. *De Gula.* 154
ART. IV. *De Luxuria.* 157

APPENDIX

De speciebus Luxuriæ. 168
ART. V. *De Ira.* 169
ART. VI. *De Invidia.* ibid.
ART. VII. *De Acedia.* 170

TRACTATUS
DE ACTIBUS HUMANIS. (1)

ACTus, qui ab homine fiunt, alii dicuntur actus hominis, alii actus naturales, & alii actus humani. Actus hominis dicuntur ii, qui procedunt ab homine, ſine deliberatione, advertentia, & libertate, ut motus indeliberati concupiſcentiæ, ſeu motus primo primi. Actus naturales ſunt actus mere corporei, qui neceſſario fiunt, nec ad mores pertinent, ut reſpiratio, circulatio ſanguinis &c. (Vid. N. 88. 89. 90.)

Actus vero humani, de quibus hic agitur, dicuntur ii, qui fiunt ab homine humano modo agente, nempe libere & cum aliqua ad morem advertentia vel formali, vel virtuali: nam hic modus agendi eſt hominis proprius, nec brutis convenit. Proprie enim loquendo, ea omnis & ſola actio dicitur humana, quæ procedit ab homine, in quantum homo eſt, id eſt, in quantum differt ab aliis creaturis irrationalibus: ab his autem differt in quantum eſt dominus ſuorum actuum, ita ut poſſit illos pro arbitrio ponere vel non ponere ex electione. Ita docet S. Th. 1. 2. q. 1. a. 1. *Actionum*, inquit, *quæ ab homine aguntur, illæ ſolæ proprie dicuntur humanæ, quæ ſunt propriæ hominis in quantum eſt homo: differt autem homo ab aliis irrationalibus creaturis in hoc, quod eſt ſuorum actuum dominus. Unde illæ ſolæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo eſt dominus. Eſt autem homo dominus ſuorum actuum per rationem & voluntatem: unde & liberum arbitrium eſſe dicitur facul-*

(1) Tractatus iſte, primitus a Cl. Auctore evulgatus pro Polemicæ magis, quam pro Moralis Theologiæ ſtudioſis, in *tria* ſuprema Capita fuit ab ipſo diviſus, ut patet inſpicienti. Horum *Secundum* Dogmatico-Scholaſticas materias complectitur, quibus aliqua ſaltem ex parte elucidandis inſerviunt dicta a nobis in Diſſert. Proœm. Art. III. Sect. II. *Primum* ac *Tertium* quæſtiones quidem, ac præceptiones continent Moralis Facultatis proprias, ſed compendioſe admodum propoſitas. Quare uberius penitiuſque illas percipere cupientibus erit crebro recurrendum ad eamdem noſtram Diſſertationem, hunc præſertim ob finem elaboratam: quod quidem quando, & ubinam ipſos facere oporteat, ſuis locis nos attente indicabimus. Interim hic Lectores monemus ſemel pro ſemper, nos deinceps ſuppreſſo *Diſſertationis* nomine ſolos ut ajunt Numeros, ſive Paragraphos numeris Arabicis notatos & diſtinctos, unica litera majuſcula N citaturos: ne ſcilicet chartæ ſpatium, quod gravioribus animadverſionibus deſtinatum conſtrictius eſt, fruſtra impendamus.

facultas voluntatis & rationis: Illæ ergo actiones proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt. (Vid. N. 91. & seq. usque ad 98.)

Igitur actus humani sunt actus ab homine libere facti cum advertentia ad regulam morum vel formali, vel virtuali, aut interpretativa, seu debita & possibili. Quare actus humanus idem est realiter, ac actus moralis, seu actus pertinens ad mores, (Vid. N. 252.) ideoque (Vid. N. 390. & seq.) laude vel vituperio dignus. Nam actus moralis est actus liber bonus vel malus moraliter: omnis autem actus, qui fit ab homine libere & cum advertentia supra dicta, est bonus vel malus moraliter, cum nullus actus liber, in individuo spectatus, sit indifferens (1).

CAPUT PRIMUM

De voluntario, & involuntario.

ARTICULUS I.

Quid sit voluntarium, & quotuplex?

DIco 1. Voluntarium (2) proprie est id, quod fit, vel quasi fit, seu omittitur a voluntate ex prævia cognitione intellectuali, supple vel actuali, vel virtuali, aut interpretativa, quæ scilicet potuit & debuit haberi. Unde duo ad voluntarium requiruntur. 1. Ut fiat vel omittatur a voluntate ejus, respectu cujus dicitur voluntarium. 2. Ut fiat vel omittatur ex prævia cognitione intellectuali eorum, quæ dicuntur voluntaria. Non tamen ad quodlibet voluntarium requiritur cognitio actualis. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum, quod est verum voluntarium in ordine ad mores, utpote imputabile ad culpam & pœnam, si sit liberum, sufficit cognitio virtualis, & interpretativa, hoc est, cognitio, quæ quidem non exiſtit, sed quæ potuit & debuit haberi (3)

Porro voluntas definitur appetitus rationalis, sive potentia volendi & nolendi ex prævia cognitione spirituali.

Aliquid autem fieri potest tripliciter (Vid. N. 98.) a voluntate. 1. Ut actus elicitus: sic fiunt a voluntate omnes actus ejus immediati, qui dicuntur eliciti, ut volitio, nolitio, amor, odium, &c. 2. Ut actus imperatus: hoc modo fiunt a voluntate actus aliarum potentiarum ei subjectarum, quoties scilicet ex ejus imperio seu impulsu & applicatione agunt. Cum autem voluntas sibi ipsi per unum actum possit imperare alium, idem actus voluntatis potest simul esse elicitus, quatenus nempe immediate fit a voluntate; & imperatus, quatenus fit ex impulsu per alium priorem actum facto (4). 3. Aliquid fit a voluntate ut effectus secutus ex aliquo actu voluntatis elicito vel imperato. Sic fit a voluntate homicidium, quod sequitur ex percussione imperata a voluntate.

Dico 2. Voluntarium multiplex est (5), nam dividitur: 1. In elicitum seu immediatum, & imperatum seu mediatum. (6)

2. In necessarium, quod scilicet fit a voluntate ad unum antecedenter determinata, & in liberum, quod fit a voluntate sine antecedenti & intrinseca ad unum determinatione. (7)

3. In perfectum, & imperfectum. Voluntarium perfectum est illud, quod est a voluntate cum perfecta cognitione, hoc est, cum cognitione, qua rationes boni & mali cognoscuntur sufficienter ad perfectum usum libertatis, cognitione, inquam, quæ vel actu habeatur, vel haberi possit & debeat. Unde voluntarium perfectum est illud, quod est a voluntate cum sufficienti usu rationis & libertatis ad hoc, ut ad laudem vel vituperium, ad meritum vel demeritum

---

(1) Dum Auctor universim actus *morales* duplici dumtaxat *bonorum* & *malorum* classe concludit, non inconcussam, & Moralium omnium judicio certam proponit doctrinam, sed ad votum loquitur illorum tantummodo Theologorum, qui duce Angelico inficiantur *individualem* indifferentiam humanarum actionum. Qua de re redibit sermo in tertio Capite.

(2) Vid. N. 121. 122. item 117. 119. ubi accurata analysi ostenditur, quasnam partes tum intellectus, tum voluntas habeant in producendis actionibus vere moralibus.

(3) Vid. N. 207. 208. 209. Et hæc quidem vera ac solida doctrina, quæ cognitionem ad *voluntarium* sufficientem declarat esse disjunctive, vel *actualem*, vel *virtualem* seu interpretativam, præ oculis constanter habenda, ne quis incaute contrarium errorem imbibat disseminatum in plurium Auctorum libris, qui nimia libertate de rebus moralibus scripsere postremis hisce temporibus. Profecto si, ut isti volunt, actio mala non imputatur homini tamquam voluntaria, nisi in *actu* cognoscat talem esse, aut saltem dubitet; jam præter ignorantiam *affectatam*, qua quis studiose vult nescire, vix dabitur altera *crassa* vel *supina*, qua quis solummodo negligit scire (N. 196. 197.) & ob quam in peccata prolabitur, etiam ubi nihil ei subolet, uti cum D. Augustino (N. 199.) docent omnes veri nominis Theologi. Sicque viri probi, semel ac ita sunt animo comparati, ut caute custodiant vias suas, nolintque unquam facere, quæ *actu* cognoscunt aut dubitant esse *mala*, non debebunt tantopere angi, ac Deum jugiter deprecari pro occultis ignorantiæ delictis. Quippe si inviti aliqua ignorant, nil ipsis deputabitur ad culpam, esto prius neglexerint quærere, quæ ignorant: quidquid contra scripserit Augustinus novæ hujus doctrinæ adhuc ignarus.

(4) De *imperio* voluntatis relate sive ad seipsum, sive ad quaslibet alias potentias, plurima reperies N. 101. & seq. usque ad 117. quæ nisi fuerint explorata, quomodo seipsum (juxta Sapientum monita) quis noscet, etiamsi noverit quid toto fiat in orbe?

(5) Universas voluntarii divisiones *seu* numero arbitramur N. 126. Brevi contextu unius sermonis vere magistralis eas quasi minio pinxit D. Bonav. N. 46.

(6) De hac divisione voluntarii vid. N. 98. & 137.

(7) Vid. divisionem istam N. 136. Hinc vero clarius percipies, cur *voluntarium* seorsim a *libero* considerandum duxerimus, & notionem voluntarii, quæ cum notione liberi

ritum imputetur, integre ſcilicet. Voluntarium vero imperfectum eſt illud, quod eſt a voluntate cum imperfecta tantum cognitione, hoc eſt, cum cognitione qua non cognoſcuntur, nec cognoſci poſſunt rationes boni & mali ſufficienter ad uſum perfectum rationis & libertatis. (1)

4. In voluntarium in ſe, & voluntarium in alio. Voluntarium in ſe eſt tum actus elicitus voluntatis, tum id quod immediate & ſecundum ſe intendit voluntas. Voluntarium in alio eſt illud, quod virtualiter ſeu moraliter continetur in alio immediate & ſecundum ſe intento a voluntate, velut effectus in cauſſa. Sic, v. g. cum quis ob ſolam voluptatem nimium bibit, & nimium bibendo ſe inebriat; actus elicitus quo vult bibere, & ipſa actio bibendi ſunt voluntaria in ſe; ebrietas vero, quæ ex nimia potatione ſequitur, eſt tantum voluntaria in alio, nempe in ipſa nimia potatione; quia voluntas bibendi non fertur directe & immediate in ebrietatem, ſed in nimiam potationem, in qua virtualiter continetur ebrietas velut effectus in cauſſa. (2)

5. Denique in formale, & virtuale ac interpretativum. (3)

Voluntarium formale eſt illud quod eſt a voluntate poſitive volente & agente. Quod ſi voluntas poſitive vult illud immediate ac in ſe, eſt formale voluntarium in ſe: ſi vero voluntas poſitive illud intendit mediate tantum & in alio, eſt formale voluntarium in alio.

Voluntarium virtuale & interpretativum eſt illud, quod eſt a voluntate libere non volente & omittente agere, ac proinde virtualiter & interpretative nolente agere. Sic ſi quis libere non velit facere eleemoſynam, nec faciat, unde alii merito ſcandalizentur: libera omiſſio poſitivæ volitionis faciendi eleemoſynam, & libera omiſſio dationis ſunt ei virtualiter & interpretative voluntariæ in ſe; ſcandalum vero ex illa omiſſione ſecutum, quod prævifum eſt vel prævideri potuit, eſt ei virtualiter & interpretative voluntarium in alio, nempe in libera omiſſione eleemoſynæ.

Nota. Ut aliquid ſit voluntarium in alio, duo requiruntur; nempe, 1. Ut ſit aliquo modo ſaltem confuſe cognitum, ut ſecuturum ex alio, quocum connexionem habet, vel quod eſt immediate ac in ſe volitum: vel ut ſic cognoſci potuerit ac debuerit, hoc enim ſufficit: nam tunc perinde ſe habet in ordine ad imputabilitatem, licet fortaſſe non tantam, ac ſi re ipſa actu cognoſceretur. 2. Ut ſit vel per ſe connexum cum illo alio directe & immediate volito; eſt autem per ſe connexum cum illo alio, ſi ponitur reipſa hoc ipſo, quod illud aliud ponitur; ſic ebrietas cum nimia potatione connexa eſt. Vel ſi ſit tantum per accidens cum illo alio connexum, ita ut vi illius non ſequatur, ſed propter alia adjuncta, requiritur in voluntate obligatio illud impediendi, & ad illud impediendum abſtinendi ab actione: nam alioqui non cenſetur voluntarium. (4)

ARTICULUS II.

Quid & quotuplex involuntarium?

DIco. Involuntarium proprie eſt illud quod eſt contra actualem inclinationem voluntatis; ita ut ſit aliquo actu voluntatis nolitum. (5)

Duplex eſt autem (6): nempe involuntarium ſimpliciter, & involuntarium ſecundum quid. Involuntarium ſimpliciter eſt illud, quod eſt contra inclinationem voluntatis, quantum eſt ex ſe, efficacem ad illud impediendum, ut mors, quæ homini plane invito & pro viribus reluctanti infertur: item motus concupiſcentiæ, qui voluntate toto affectu renitente inſurgit.

Involuntarium ſecundum quid eſt illud, quod diſplicet quidem ſecundum aliquam conſiderationem, ſed magis & efficaciter placet ſecundum aliam: unde eſt aliquo actu inefficaci nolitum, & ſimul alio actu efficaciter volitum. Sic cum viator metu mortis dat latroni crumenam, quam retinere vellet; datio illa eſt ſecundum quid involuntaria, nam ſecundum ſe diſplicet; ſed ſpectata ut neceſſaria ad vitam ſervandam, magis & efficaciter placet: unde ſub hac conſideratione re ipſa acceptatur, & adhibetur ut medium ad hunc finem neceſſarium.

Hinc involuntarium ſecundum quid non eſt involuntarium niſi cum addito diminuente, immo deſtruente rationem involuntarii: nam eſt ſim-

---

beri nil commune habet, tradiderimus N. 119. & ſeq. Si enim contingentis liberique lineamenta neceſſario apparere debent in deſcriptione voluntarii abſtracte, & univerſe ſpectati, quomodo ſubſiſtet præſens Theologorum Moralium diviſio, qua voluntarium diſſecatur in *neceſſarium*, & in *contingens*, tamquam in duo membra vere oppoſita?

(1) Vid. N. 138. de hac diviſione; nec prætermitte animadverſionem N. 95. quæ huc pariter collimat.

(2) Ejuſmodi diviſio occurrit N. 139. 140 aliis tamen vocibus expreſſa juxta Doctorem Angelicum. Voluntarium *in alio*, ſive (ut nos dicimus) *ſecundum ſuam cauſſam*, & *virtuale*, quod in ſecundo illius membro ponitur, conditiones aliquas requirit, de quibus Auctor in nota, ſeu paragrapho ultimo præſentis Articuli; nos vero N. 143.

(3) Quod in hac poſtrema diviſione ab Auctore dicitur voluntarium *formale*, & *virtuale* ſive *interpretativum*, nobis Angelici ſermonem ſectantibus eſt *directum* & *indirectum*, de quo N. 141. 142.

(4) De tempore, quo effectus malus imputatur homini tamquam *virtualiter*, *aut indirecte* voluntarius, quæſtionem movent Scholaſtici, quam Auctor hic prætermittit; nos autem paucis expedivimus N. 144. 145.

(5) *Involuntarii*, prout hoc loco ſolet ab Ethicis conſiderari, ideam ingerunt, quæ diximus N. 171. 172. 177. atque hinc etiam ſingulas ejuſdem involuntarii cauſſas deprehendere licet.

(6) Vid. N. 173. & ſeq. tres alios, ubi declaratur hæc involuntarii diviſio, ſcitu perquam utilis.

ſimpliciter & abſolute voluntarium, cum voluntas illud efficaciter velit & agat. Quare melius vocatur voluntarium mixtum cum involuntario; quia voluntas illud vult, ſed cum aliqua repugnantia.

ARTICULUS III. (1)

Utrum ea quæ fiunt ex metu, ſint voluntaria?

NOta (Vid. N. 180.) Fieri aliquid ex metu non idem eſt ac fieri cum metu. Nam aliquid fit ex metu, quando metus eſt cauſſa illud faciendi. Sic datio crumenæ facta latroni ad mortem vitandam fit ex metu: nam mortis metus viatorem movet ad dandam crumenam, & ſic eſt cauſſa dationis crumenæ. Aliquid fit cum metu tantum, quod metus non eſt cauſſa actionis, nec ad illam movet, ſed ſolum eam comitatur. Clare autem patet, ea quæ fiunt dumtaxat cum metu, voluntaria eſſe. Sic latro cum furatur timens ne deprehendatur, agit cum metu, non ex metu; quia non metus, ſed divitiarum cupiditas eum ad furandum movet: quod furtum eſt ei maxime voluntarium.

Dico 1. Ea quæ fiunt ex metu, ſunt abſolute ſimpliciter voluntaria. (Vid. N. 181. 182.)

Prob. Illud eſt ſimpliciter voluntarium, quod eſt a voluntate agente ex perfecta cognitione; ſed quod fit ex metu, eſt a voluntate agente ex perfecta cognitione: ergo eſt ſimpliciter voluntarium.

Dico 2. Ea quæ fiunt ex metu, aliquando ſunt involuntaria ſecundum quid, aliquando non.

Prob. Quæ fiunt ex metu, aliquando fiunt cum aliqua repugnantia; aliquando non: nam aliquando fiunt contra aliquem affectum voluntatis, aliquando non. Atqui quando fiunt cum repugnantia, ſunt involuntaria ſecundum quid: quando vero fiunt abſque omni repugnantia, nullo modo ſunt involuntaria. Ergo &c. (2)

ARTICULUS IV.

Utrum ea quæ fiunt ex concupiſcentia; ſint voluntaria?

NOta (Vid. N. 226.) Concupiſcentia hic ſumitur pro quolibet motu appetitus ſenſitivi in bonum ſenſibile. Alia eſt antecedens, alia conſequens (Vid. N. 227.). Concupiſcentia antecedens eſt ea, quæ a voluntate non imperatur, ſed ab objecto ſenſibili excitatur, voluntate nil plane conferente. Conſequens eſt ea, quæ a voluntate imperatur ſeu excitatur. Unde patet ea eſſe voluntaria, quæ fiunt ex concupiſcentia conſequente.

Dico 1. Quæ fiunt ex concupiſcentia antecedente (Vid. N. 229. 230.) & a fortiori conſequente (Vid. N. 238.) ſunt voluntaria.

Prob. Illud eſt voluntarium, quod fit a voluntate ex prævia cognitione intellectuali. Sed quod fit ex concupiſcentia etiam antecedente, fit a voluntate, ex prævia cognitione intellectuali: nam intellectus apprehendit bonum ſenſibile, a quo eſt commotio ſenſus interni, illudque ut bonum ſenſibile voluntati proponit. Ergo.

Dico 2. Concupiſcentia etiam antecedens non minuit voluntarium.

Prob. Nihil poteſt imminuere voluntarium, niſi vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis. Sed concupiſcentia non minuit voluntarium, 1. ex parte intellectus: nam concupiſcen-

---

(1) Cum univerſim *quatuor* impedimenta voluntarii, ſive cauſſæ involuntarii recenſeantur, nimirum *violentia*, *metus*, *ignorantia*, *concupiſcentia*, Auctor hoc loco non niſi de metu, & concupiſcentia differit, & quidem ſtrictim: ignorantiam infra (Tract. de Peccatis c. 4.) accuratius expendit: de violentia ſeu vi nuſpiam, quantum ſcio, ſpeciatim agit. Quare, quæ ad hanc poſtremam pertinent, ſumantur ex N. 178. 179.

(2) Aſſertio noſtra (N. 183) quæ videtur abſolute indicare, involuntarium ſecundum quid cenſendum eſſe, quidquid ex metu gravi peragitur, re ipſa non diſcrepat ab hac 2. theſi Auctoris ſtatuentis, nunc eſſe, nunc non eſſe eo modo involuntarias actiones metus cauſſa productas. In primis namque diximus ibidem, *plerumque* diminui voluntarii rationem, adeoque non *ſemper*. Dein motivum hujuſce diminutionis derivavimus ex primaria, & habituali voluntatis *inclinatione*, cui adverſari contingit actiones ex metu factas, unde quotieſcunque actiones ejuſmodi ſunt juxta eamdem inclinationem, ex noſtra doctrina pariter ſequitur, ipſas non eſſe involuntarias ſecundum quid. Sicut e converſo ob illud ipſum motivum faſſi ſumus (N. 231.) involuntaria ſecundum quid evadere poſſe, quæ fiunt ex concupiſcentia antecedente, tametſi hæc ſoleat plerumque augere voluntarium. Itaque ex ea. ſi quis puellam conficere cupiens, indole ac voluntate falaciſſimam, quam tamen falſo putat æmulam caſtæ Lucretiæ, minas terroreſque adhibeat; quidquid exinde evenit, non erit puellæ involuntarium neque ſecundum quid, quoniam hæc nil avidius excipit, quam terrificam illam aggreſſionem. Rebus ſic explicatis patet, nil roboris decedere argumento, quod nos retulimus (n. 284. & ſeq. tribus) ex ore graviſſimorum Doctorum, Ethicam de *metu* doctrinam aſſumentium ad demonſtrandam ſterilitatem pœnitentialis doloris ex *ſola* gehennæ apprehenſione concepti a Peccatore vitiorum laqueis conſtricto. Enimvero ſpectata hujus peccatoris habituali ad malum propenſione, palam eſt, ejuſdem genio contrarium eſſe dolorem de peccatis, quem purus putuſque gehennæ pavor elicit e petra cordis ejus; proindeque in tali caſu locum habere doctrinam ſuperius ſtatutam, quod nempe actiones ex metu factæ ſint involuntariæ ſecundum quid, quotieſcunque adverſantur inclinationi ac genio agentis. Immo, (ut perſpecte notavit ad mentem Scoti, aliorumque ejus Interpretum P. Franciſcus Hennus, ſolidæ ſimul, ac placidæ doctrinæ Theologus) ſi *involuntarium* ſumatur, quatenus *lubentiæ* ſeu *voluntario lubenti* opponitur, quemadmodum hactenus illud ſumpſimus more fat vulgato; tum preſſe loquendo dicendus eſt metus inducere involuntarium *ſimpliciter*, quoties perurget hominem ad ea facienda, quæ minime conformia ſunt inclinationi ipſius primariæ, ſive *abſolutæ voluntati*, ut loquitur Innocentius III. Papa N. 171.

ſcentia non impedit claram perceptionem intellectus circa objectum ſenſibile. 2. Non etiam minuit ex parte voluntatis, ſiquidem inclinat voluntatem ad volendum: unde voluntas agens ex concupiſcentia, ardentius fertur in objectum ſenſibile.

Immo concupiſcentia etiam antecedens auget voluntarium. Nam quod fit ex illa, fit cum majore inclinatione voluntatis, & ex clariore apprehenſione ac propoſitione objecti ſaltem ut boni ſenſibilis.

Obj. Concupiſcentia antecedens tollit aut minuit liberum: ergo & voluntarium.

Reſp. 1. Concupiſcentia antecedens ſolum tollit liberum, quando ita vehemens eſt, ut totaliter auferat uſum rationis (Vid. N. 235. 236.), ita ut intellectus nequeat conſiderare rationes boni & mali. Quando autem concupiſcentia antecedens non eſt adeo vehemens, minuit dumtaxat liberum (Vid. N. 233. 234.); quia minuit cognitionem requiſitam ad libertatem, nempe conſiderationem finis & eorum quæ ſunt ad finem.

Reſp. 2. (Vid. N. 237.) Nego conſeq. Quia voluntarium ſtricte ſumptum differt a libero & poteſt eſſe neceſſarium, & re vera eſt in amore beatifico, qui eſt maxime voluntarius & ſimul neceſſarius. (1)

CAPUT II.

De libero ſeu de libertate. (2)

In quo conſiſtat eſſentia liberi arbitrii, ſeu libertas ſtricte ſumpta?

§. I. *Prænotanda.*

I. Liberum, voluntarium, & ſpontaneum licet aliquando confundantur, tamen ſi ſtricte ſumantur, inter ſe differunt. Nam ſpontaneum ſtricte eſt id, quod eſt a principio intrinſeco juxta inclinationem agentis cum cognitione materiali ſeu pure ſenſitiva: ac proinde ſolis brutis convenit. Si minus ſtricte ſumatur: præſcindit a cognitione ſpiritali & materiali, & tunc convenit hominibus ac brutis; nam eſt id quod eſt a principio intrinſeco cum aliqua cognitione ſive ſpirituali, ſive materiali.

Liberum eſt id, quod eſt a principio intrinſeco, ſeipſum per electionem determinante, & valente non agere. Unde liberum minus late patet quam voluntarium. Nam omne liberum eſt voluntarium, quia omne liberum eſt a voluntate agente ex prævia cognitione ſpiritali: at non omne voluntarium eſt liberum, quia non omne voluntarium eſt a voluntate, ſe ipſam per electionem determinante, & valente non agere. Sic amor beatificus eſt maxime voluntarius, quatenus a Beatis maxima cum inclinatione voluntatis elicitur ex prævia cognitione ſpiritali: ſed ſimul eſt neceſſarius, quatenus eorum voluntas ex viſione beatifica ſummi boni clare cogniti omni ex parte ſumme amabilis determinatur neceſſario ad amorem Dei eliciendum, ita ut ab illo amore nequeat abſtinere. Igitur liberum ſuperaddit voluntario immunitatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca, ſeu potentiam ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppoſitis. Ideoque potentiam omittendi id quod fit, & potentiam agendi id quod omittitur.

Porro morale dicitur illud, quod eſt conforme vel difforme regulæ morum, vel quod conſideratur relate ad regulam eorum: ſive quod eſt laude vel vituperio dignum. Naturale vero dicitur id, quod eſt a principio intrinſeco ſine cognitione.

II. Neceſſarium, violentum, & coactum licet ſæpe confundantur, tamen ſtricte & proprie ſumpta differunt inter ſe. Nam neceſſarium eſt id, quod eſt a principio ſive intrinſeco, ſive extrinſeco ad unum determinante. Violentum proprie eſt illud, quod eſt a principio extrinſeco contra inclinationem patientis, carentis omni cognitione, ut aſcenſus lapidis: unde ſoli naturali directe opponitur, ſæpe tamen pro coacto ſumitur. Coactum dicitur illud, quod eſt a principio extrinſeco contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Quare coactio eſt motus ab extrinſeco procedens contra inclinationem patientis, ſive eſt vis illata ab agente extrinſeco determinante ad unum contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Violentia vero late ſumpta eſt vis illata ab agente extrinſeco ad unum determinante contra inclinationem patientis ſive cognoſcitivi, ſive non cognoſcitivi.

III. Libertas generatim idem eſt ac immunitas. Quare totuplex eſt libertas, quotuplex immunitas. Sextuplex autem aſſignatur immunitas, ſcilicet immunitas a ſervitute, ab impedimento, a miſeria, a peccato, a coactione, & a neceſſitate. Agitur hic ſolum de duobus ultimis, quæ dicuntur libertas naturæ, importans potentiam agendi.

IV. Ne-

---

(1) Porro autem multa, eaque non infimæ frugis, quæ ſunt animadvertenda circa ambas concupiſcentiæ ſpecies, videri poſſunt N. 239 & ſeq. uſque ad finem illius § IV.

(2) Nullas deinceps ad prolixum iſtud Caput apponemus notas, cum Dogmatico-Scholaſticas perſequatur doctrinas, quas edifſertare non pertinet ad Moralium Theologorum inſtitutum. Plura tamen in eo ſparſim contenta magis clarefcent legentibus noſtram Sectionem II. *de libero* Articuli III. N. 147. & ſeq. uſque ad 171. Hanc quippe duas ob cauſſas putavi adjiciendam tractationi *de voluntario* 1 quoniam materiam reſpicit valde gravem, nobiique cunctis intimam, quam idcirco expediens eſt ut Moralis Facultatis ſtudioſi non ſolum teneant loco fundamenti a Dogmaticis jam præjacti, ſed etiam mente propria utcumque exploratam habeant. 2. quia plurimum conferet ad exactam intelligentiam multarum Propoſitionum, quas Apoſtolica Sedes in Novatoribus proſcripſit hac poſtrema ætate.

IV. Neceſſitas eſt determinatio ad unum. Duplex eſt, nempe violenta, & non violenta. Neceſſitas violenta eſt determinatio ad unum cum violentia; brevius, eſt coactio. Neceſſitas non violenta eſt determinatio ad unum abſque violentia, & dicitur neceſſitas ſimplex. Neceſſitas autem ſimplex ſeu voluntaria, non violenta, duplex eſt, intrinſeca ſcilicet, & extrinſeca. Neceſſitas extrinſeca eſt determinatio ad unum orta a principio extrinſeco. Intrinſeca eſt determinatio ad unum orta a principio intrinſeco.

Neceſſitas intrinſeca ſubdividitur in antecedentem, & conſequentem. Neceſſitas antecedens intrinſeca, eſt intrinſeca ad unum determinatio antecedens omnem liberam voluntatis determinationem, & ab illa independens. Neceſſitas intrinſeca conſequens, eſt intrinſeca ad unum determinatio orta ex libera voluntatis electione.

Porro libertas a neceſſitate, de qua hic agitur, eſt libertas a neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, quæ vocatur liberum arbitrium, libertas indifferentiæ, & indifferentia activa. Dicitur indifferentia, quia ſecundum ſe eſt expers determinationis ad unum: & activa, quia eſt potentia ſe ipſam determinandi.

V. Libertas a neceſſitate ſimplici ſeu libertas indifferentiæ activæ, quæ eſt libertas ſimpliciter & proprie dicta, definitur a S. Thoma vis elective, hoc eſt, potentia eligendi. Eligere autem eſt, unum e pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate eligentis, aſſumere ſeu ponere, altero recuſato. Unde libertas, ſeu vis elective eſt potentia e pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate, unum aſſumendi, alio recuſato.

Libertas proprie dicta recte etiam definitur, facultas ſuorum actuum domina, potentia ſuorum actuum per electionem determinativa, potentia completa & expedita ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppoſitis ſeu incompoſſibilibus, potentia agendi, & non agendi, poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis.

VI. Cum libertas ſit completa & expedita potentia agendi & non agendi, ad libertatem requiritur duplex potentia, nempe potentia agendi, & potentia non agendi, vel ponendi aliud incompoſſibile; quamvis non requiratur potentia ponendi ſimul duo oppoſita, quod repugnat. Hinc ad libertatem dicitur requiri ſimultas poteſtatis, non autem poteſtas ſimultatis, id eſt, poteſtas ponendi ſimul duo oppoſita. Per oppoſita intelliguntur incompoſſibilia, quæ ſcilicet non poſſunt ſimul poni.

VII. Libertas proprie dicta, ſeu libertas a neceſſitate ſimplici antecedente, dividitur in libertatem contradictionis, contrarietatis, & ſpecificationis. Libertas contradictionis, ſeu exercitii eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contradictoriis, qualia ſunt amor, & non amor. Libertas contrarietatis eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contrariis, qualia ſunt amor & odium. Libertas ſpecificationis eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex ſpecie diverſis incompoſſibilibus, qualia ſunt oratio & ſtudium. Libertas vero generice ſumpta, quæ in has tres ſpecies dividitur, eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppoſitis ſeu incompoſſibilibus, quorum alia ſunt contradictoria, alia contraria, alia ſpecie tantum diverſa, unde oritur diviſio in tres ſupradictas ſpecies libertatis.

VIII. Duplex potentia, & impotentia diſtinguitur, nempe phyſica, & moralis. Potentia phyſica eſt facultas ſeu virtus agendi proportionata operi faciendo. Potentia moralis eſt facultas agendi, nullis gravibus difficultatibus implicata, quæ ab agendo avocent. Impotentia phyſica eſt carentia facultatis agendi. Impotentia moralis conſiſtit in maxima difficultate agendi vel omittendi.

IX. Bucerus, Bajus, Janſenius docuerunt ad eſſentiam liberi arbitrii ſufficere libertatem a coactione, quæ etiam libertas ſpontaneitatis & voluntarietas dicitur, conſiſtitque in carentia abſolutæ & inevitabilis ad unum determinationis ab extrinſeco ortæ contra inclinationem voluntatis: e contra omnes Catholici contendunt ad liberum arbitrium eſſentialiter requiri libertatem ab omni neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, etiam voluntaria ſeu non violenta. Cum quibus

§. II.

Dico. Eſſentia liberi arbitrii conſiſtit in potentia agendi vel non agendi, immuni ab omni neceſſitate ſimplici antecedente & intrinſeca. Unde ad liberum arbitrium non ſufficit libertas a coactione; ſed eſſentialiter requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici antecedente & intrinſeca.

Prob. 1. Conſtitutionibus S. Pii V. & Gregorii XIII. ab Eccleſia Catholica receptis, quibus damnatæ ſunt hæ Baii propoſitiones, 39. *quod voluntarie fit, etiamſi neceſſario fiat, libere tamen fit.* 66. *ſola violentia repugnat libertati hominis naturali.*

Prob. 2. Ex Patribus. Pro omnibus ſint Gregorius Naz. in apolog. ubi ait; *arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet.* S. Ambroſius l. 2. de Fide, c. 4. *pro voluntatis arbitrio, non pro neceſſitatis obſequio.* Ubi liberum arbitrium opponitur neceſſitati. S. Auguſtinus infra citand. & S. Damaſcenus, l. 2. orthod. Fidei c. 26. *arbitraria ac nobis libera ſunt quæ in utramque partem æque contingere poſſunt, velut moveri & non moveri, appetere & non appetere &c.* His adde S. Thomam, l. 1. contra Gentes c. 68. *dominium quod habet voluntas ſupra ſuos actus, per quod in ejus eſt poteſtate velle, vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, & violentiam cauſſæ exterius agentis.*

Prob. 3. Ratione duplici. 1. Si quod datur liberum arbitrium, eſt illud, quod requiritur ad meritum & demeritum. Atqui liberum arbitrium requiſitum ad meritum & demeritum, eſt libertas ab omni neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, ut fide conſtat & mox oſtendetur. Ergo.

go. 2. Liberum arbitrium ex S. Thoma est vis electiva. Sed vis electiva, seu potentia se determinandi per electionem excludit omnem necessitatem intrinsecam antecedentem, ut ex communi hominum intelligentia constat, secundum quam non dicitur proprie eligi, nisi quod potest fieri & potest omitti. Ergo liberum arbitrium excludit omnem necessitatem, &c.

Confirm. Ex eo, quod ante Buceri, Baji & Jansenii tempora, omnes omnino non solum Catholici, sed etiam Hæretici, & Ethnici per liberum arbitrium intellexerunt libertatem ab omni necessitate simplici. Et vero omnes Hæretici, qui negarunt in homine liberum arbitrium, ideo negarunt, quia cum Catholicis per illud intelligebant facultatem agendi & non agendi absque omni necessitate antecedente, etiam non violenta. Nam nemo, nisi prorsus insaniat, negare serio potest contra evidentem rationem & experientiam, voluntatem esse liberam a coactione.

Præterea liberum arbitrium & voluntarium stricte differunt. Sed non differunt, nisi quod liberum superaddat voluntario immunitatem ab omni necessitate simplici. Ergo.

§. III. *Solvuntur objectiones petitæ ab auctoritate.*

Obj. 1. S. Damascenus, l. 2. orthodoxæ Fidei multa docet, ex quibus colligitur ad essentiam liberi arbitri sufficere immunitatem a coactione. Nam

1. Cor. 12. dicit: *neque virtutis nomen obtinere potest, quod quis per vim atque invitus facit.*

Resp. Ibi vim & invitum late sumit, per vim intelligendo quamcunque necessitatem, & per vocem *invitus* intelligendo necessitatum quacunque necessitate. Unde non apponit libero solum coactum stricte dictum, sed coactum late sumptum, nempe pro necessitato quacunque necessitate antecedente. Nam ibi loquitur de libertate arbitrii, quacum Adam conditus fuit, & quam proinde in statu innocentiæ habuit: quæ sane libertas erat immunis ab omni necessitate antecedente intrinseca, etiam non violenta.

2. Ibidem docet hominem liberum esse eo quod rationalis est.

Resp. Hoc dicit, quia libertas necessario supponit rationem, & radix libertatis residet in intellectu, & quia natura rationalis exigit libertatem naturalem.

3. Idem, c. 26. dicit id esse in nostra potestate quod ultro & sponte fit.

Resp. Per tò *sponte* intelligit libere. Nam (ut ex c. 24. constat) spontaneum duplex admittit: unum imperfectum, quod nullam supponit deliberationem, nec proinde est ex electione: vocatur tamen spontaneum, quia voluptatem affert: & alterum perfectum, quod supponit deliberationem, & est ex electione, ac proinde a principio se determinante per electionem, & consequenter quod est liberum libertate ab omni necessitate antecedente.

4. Cap. 27. dicit libertatem nil aliud esse quam voluntatem.

Resp. Voluntatem ibi sumit pro facultate agendi & non agendi, seu pro potentia sui ipsius per electionem determinativa. Voluntas quippe apud Patres & Theologos sumitur dupliciter: nempe prout natura est, ideoque est facultas sui ipsius per electionem determinativa. Et ipse S. Thomas voluntatis nomen in hoc duplici sensu accepit, nam, q. 2. de potentia, art. 3. sic ait: *voluntas in quantum voluntas, cum sit libera, ad utrumlibet se habet: potest enim voluntas agere vel non agere, sic vel sic non facere, velle & non velle. Et si respectu alicujus hoc voluntati non conveniat, hoc accidit voluntati, non in quantum voluntas est, sed ex inclinatione naturali*, ideoque in quantum natura est.

Confirmantur hæ nostræ responsiones ex eo, quod S. Damascenus doctrinam nostram clare tradat in eodem libro objecto, nam postquam l. 25. probavit hominem habere in suo arbitrio & in sua potestate actiones suas, explicat cap. 26. quid sit hominem habere aliquid in potestate & arbitrio suo. *In nostra potestate*, inquit, *sunt ea, quæ liberum est nobis vel facere vel non facere.* Et infra: *Proprie autem in nostra potestate consistunt omnia ea, de quibus deliberamus. Consilium porro ac deliberatio de iis rebus suscipitur, quæ peræque in utramque partem contingere possunt. Peræque autem contingens id est, quod & ipsum possumus & quod ipsi adversatur. Hujus vero electio penes mentem nostram est.*

Obj. S. Anselmus, l. 2. *cur Deus homo*, c. 10. sic ait: *improprie dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est, nec prohibitio.* Ergo ex S. Doctore necessitas simplex seu non violenta non est proprie necessitas, nec proinde tollit libertatem arbitrii.

Resp. Nego conseq. Quia per coactionem & prohibitionem intelligit omnem necessitatem antecedentem, ut patet ex lib. de concordia; q. 1. ubi dicit actus imperatos voluntatis esse necessarios, quia voluntas cogit potentias, a quibus eliciuntur. Sane per tò *cogere* intelligit necessitare necessitate non violenta. Præterea S. Anselmus eadem qu. hæc ait: *potest* (voluntas) *non velle antequam velit, quia libera est, & cum vult, non potest non velle, sed eum velle necesse est, quoniam impossibile illi est id ipsum simul & velle & non velle. Opus vero voluntatis, cui datum est, ut, quod vult, sit, & quod non vult, non sit, voluntarium sive spontaneum est, quoniam spontanea voluntas fit, & bifarium est necessarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit, non potest simul non fieri. Sed has necessitates facit voluntatis libertas, quæ prius quam sint, eas cavere potest.*

Inst. S. Anselmus ibidem dicit Christum viatorem, Angelos beatos, & Deum ipsum libere justos esse, quamvis peccare non possint.

Resp. Dicit eos libere esse justos, quatenus, quamvis impeccabiles sint, possunt hoc opus bonum in particulari facere vel non facere, & ex pluribus actibus bonis seorsim sumptis possunt hoc vel illud eligere.

Obj.

Obj. 3. S. Bernard. l. de gratia & libero arbitrio.

Resp. S. Doctor eodem libro aperte nobiscum sentit. Nam postquam triplicem distinxit libertatem, nimirum a peccato, a miseria, & a necessitate, quam asserit esse libertatem arbitrii, hæc subjicit: *sola remansit ad pœnam libertas arbitrii, per quam utique ceteras amisit, ipsam tamen amittere non potuit... de tribus ergo libertatibus, quas acceperat, abutendo illa, quæ dicitur arbitrii, reliquis se privavit.* Ergo ex S. Bernardo libertas, qua Adamus in statu innocentiæ abusus est, & qua abutendo se ipsum & posteros suos privavit duabus libertatibus, nempe a peccato & a miseria, est libertas arbitrii. Secundum autem omnes etiam hæreticos ejusmodi libertas est libertas ab omni necessitate simplici.

Jam respondeo ad ea, quæ ex S. Bernardo objiciuntur.

Cum de libertate loquens ait: *est enim habitus animi liber sui, siquidem non cogitur; non extorquetur: est quippe voluntatis, non necessitatis.* Per has voces (*non cogitur, non extorquetur*) intelligit, non necessitatur ulla necessitate etiam non violenta. Nam etiam secundum communem loquendi modum, cum aliquid dicitur non cogi, non extorqueri, significatur nulla necessitate fieri. Et quod hic sit ejus sensus, patet etiam ex his verbis immediate præcedentibus verba objecta: *aliud est*, inquit, *voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus... hunc communem habentes cum bestiis, consensus voluntarius nos discernit: est enim habitus animi liber sui, &c.* Ergo ex S. Bernardo solus voluntarius consensus nos discernit a bestiis per libertatem sibi propriam, & quam non habet appetitus naturalis, seu sensitivus. Atqui libertas illa non est libertas a coactione, quam bestiæ etiam habent: ergo est libertas a simplici necessitate.

Cum autem dicit voluntatem hoc ipso, quod voluntas est, liberam esse libertate arbitrii; per voluntatem intelligit facultatem sui ipsius determinativam per electionem, facultatem active indifferentem ad oppositа.

Nota. Multi Patres, atque etiam Theologi, qui ante exortos Baii & Jansenii errores scripsere, has voces (*necessitatem & coactionem, voluntarium ac spontaneum & liberum, cogi & necessitari, liberum & non coactum*) sæpe confundunt, & pro eodem sumunt; quia eas in sensu latiore & etiam vulgari sumunt. Sed tunc per coactionem intelligunt quamcunque necessitatem etiam non violentam: per tò *cogi* intelligunt necessitari sive violente sive non violente: per voluntarium & spontaneum intelligunt liberum, seu id quod est a voluntate sui ipsius determinativa per electionem. Item per voluntatem intelligunt potentiam sui ipsius determinativam per electionem, proindeque libertatem indifferentiæ. Unde has voces non acceperunt in significatione stricta, quam nunc in scholis habent, sed in significatione latiori & quam etiam habent in usu communi. Immo interdum sumunt liberum late, nempe pro voluntario necessario. Quare voces illæ pro subjecta materia ad illorum mentem exponendæ sunt. Nunc autem Theologi easdem voces accuratius distinxerunt, & strictius sumunt, ut recentiorum novatorum cavillationes confutent.

Obj. 4. S. Thomam variis locis. Nam 1. q. 10. de potentia, a. 2. & 5. sic ait. *Naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat. Libertas enim voluntatis violentiæ vel coactioni apponitur.*

Resp. S. Doctor hic loquitur de libertate spontaneitatis & late dicta, quæ est facultas agendi juxta inclinationem: non autem de libertate arbitrii & proprie dicta, quam clare multis locis docet esse immunem ab omni necessitate etiam non violenta. Nam, p. 1. q. 9. a. 10. ait: *Liberum arbitrium habemus respectu eorum, quæ non necessario volumus, vel naturali instinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet quod volumus esse felices, sed ad naturalem instinctum. Unde & alia animalia, quæ naturali instinctu moventur ad aliquid, non dicuntur libero arbitrio moveri. Cum igitur Deus ex necessitate suam bonitatem velit, alia vero non ex necessitate; respectu illorum, quæ non ex necessitate vult, liberum arbitrium habet.*

2. S. Th. in 2. dist. 25. qu. un. ar. 4. ait: *Liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non potest.*

Resp. Pro tò *cogi* intelligit necessitari quacunque necessitate antecedente intrinseca tum voluntaria, tum involuntaria. Sic, art. 2. dicit quod *intellectus demonstrationis vi cogitur.* Et vero S. Doctor, 1. p. q. 83. a. 4. ait: *Liberum arbitrium nihil aliud est quam vis electiva.* Et a. 3. *Proprium liberi arbitrii est electio. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicitur, quod unum possumus recipere, alio recusato, quod est eligere.* Per verbum *recipere* intelligit assumere.

3. S. Th. eadem dist. art. 1. ad 4. dicit: *Quædam ordinata sunt ad finem ultimum beatitudinis, quæ ipsi fini conjunguntur, ut videre, amare, & hujusmodi: & respectu horum erit* (in beatis) *sempiterna & libera electio.*

Resp. Solum vult, beatos semper habituros esse liberum arbitrium circa aliquos actus, quales sunt actus visionis & amoris circa multa objecta alia a Deo, quæ videndi & amandi nullam necessitatem habent. Et vero, l. 2. q. 13. a. 2. sic ait: *Cum electio sit præacceptio unius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium quæ eligi possunt: & ideo in his quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet.*

§. IV. *Solvuntur objectiones ex ratione petitæ.*

Obj. 1. Voluntarium omne quamvis necessarium, est liberum. Ergo ad essentiam liberi arbitrii non requiritur libertas ab omni necessitate simplici. *Nego antecedens. Probabis.* Illud est liberum, quod est in nostra potestate. Sed omne voluntarium, etsi necessarium, est in nostra potestate: ergo est liberum.

Resp. 1. Nego min. Nam (ut lumine naturali con-

constat) illud solum est in nostra potestate, de quo possumus pro arbitrio disponere: ac proinde illi soli actus sunt in nostra potestate, quos possumus pro arbitrio elicere vel non elicere.

Resp. 2. Disting. maj. Illud est liberum quod est in nostra potestate elective, seu active indifferente, *conc. maj.* In nostra potestate non elective, *nego maj.* Potestas elective est potentia se determinandi per electionem: quæ potentia includit simul potentiam ponendi actum, & potentiam illum non ponendi. Potestas non elective est potentia producendi actum antecedenter ad illum determinata, ideoque excludens potentiam illum omittendi.

Inst. 1. Illud est liberum, quod fit cum volumus, quod non fit cum nolumus, nec fit nisi quia volumus: at quod est in nostra potestate non elective fit cum volumus, non fit cum nolumus, nec fit nisi quia volumus: ergo illud est liberum.

Resp. Disting. maj. Quod fit cum volumus sine necessitate antecedente intrinseca volendi, & non fit cum nolumus sine antecedente necessitate non volendi, *conc. maj.* Secus, *nego majorem, & distincta similiter minore, nego conseq.* Ut aliquid sit liberum, non sufficit, ut illud fiat cum volumus, nec fiat nisi quia volumus, nec fieret si nollemus; alioqui Deo amor beatificus esset proprie liber; sed insuper requiritur, ut habeamus potentiam illud non volendi cum volumus, & potentiam volendi cum nolumus.

Inst. 2. Amor Dei beatificus est liber beatis, quia fit ex eo quod voluntas velit amare: ergo: *Nego anteced. Probabis.* Si beatus non vellet amare Deum, revera non amaret: ergo Deum libere amat.

Resp. Nego antec. Nam ex communi usu ad veritatem hujus & cujusvis similis propositionis non sufficit connexio consequentis cum antecedente, sed insuper requiritur possibilitas antecedentis, alioqui propositio est falsa & nugatoria. Nam ejusmodi propositiones juxta communem usum enuntiant non solum antecedentis cum consequente connexionem, sed etiam antecedentis possibilitatem: beatus autem non potest non velle Deum amare. Et vero eodem argumento probaretur beatum posse odisse Deum, & libere non odisse; si enim vellet Deum odisse, Deum odisset. Item probaretur Deum posse peccare, quia, si vellet peccare, re vera peccaret: ergo libere non peccat, ergo potest peccare.

Inst. 3. Voluntas beati, Deum amando, seipsam movet; ergo amat ex propria determinatione.

Resp. Nego anteced. Nam (ut docet S. Thomas) voluntas, proprie ac stricte loquendo, non movet seipsam, nisi cum est actus sui domina; non est autem actus sui domina, nisi cum potest pro arbitrio illum elicere vel omittere.

Obj. 2. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia agendi, habitus boni vel mali tollerent libertatem, nam tollunt indifferentiam. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Disting. maj. Si libertas arbitrii consistaret in indifferentia propensionis, *conc. maj.* Si libertas consistit in indifferentia activa, quæ est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, ut re ipsa consistit, habitus tollerent libertatem, *neg. sequel. maj.* Nam habitus ita voluntatem in alterutram partem impellunt, ut eam non necessitent, seu determinent ad unum.

Nota. Triplex distinguitur indifferentia; nimirum activa, passiva, & propensionis. Indifferentia activa est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, seu incompossibilibus. Indifferentia passiva est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid quod nondum habetur. Hæc duplex est; alia mere passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid necessario, non ex propria determinatione: & alia non mere passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, sed ex propria determinatione; sic homo neque amans, neque odio habens Deum, est indifferens ad amandum vel odio habendum Deum, quia potest ex propria determinatione in se recipere amorem vel odium Dei. Quare indifferentia non mere passiva est indifferentia simul activa & passiva. Indifferentia propensionis est æqualitas propensionis ad plura; ut si quis æqualiter propendat ad amorem & odium: sive consistit in æquilibrio voluntatis non magis in unam partem quam in aliam propendentis; quia indifferentia non requiritur ad essentiam liberi arbitri, sed illi accidentalis est.

Obj. 3. Si essentia libertatis consistit in immunitate ab omni necessitate simplici, tota essentia libertatis est in libertate contradictionis. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego min. Revera tota essentia liberi arbitrii est in libertate contradictionis. Nam tota essentia liberi arbitrii consistit in eo præcise, quod sit facultas eligendi hoc vel illud, aut neutrum volendi, quod sit facultas agendi vel non agendi, quod sit facultas, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis potest agere, & potest non agere.

Porro libertas contrarietatis includit libertatem contradictionis, & ei superaddit potentiam faciendi actum positivum contrarium. Nam actus malus est tum negatio actus boni, tum actus positivus ei contrarius.

Quæres, utrum potentia peccandi sit de ratione liberi arbitrii?

Resp. Nego. *Prob.* 1. Ex S. Augustino, l. de correptione & gratia, c. 11. ubi ait: *Quid erit liberius libero arbitrio, quando non poterit servire peccato, quæ futura erat & homini, sicut facta est & Angelis sanctis, merces meriti... Prima libertas voluntatis erat, posse non peccare: novissima erit multo major, non posse peccare.*

2. Ex aliis Patribus docentibus liberum arbitrium esse eximiam illam perfectionem, secundum quam homo ad imaginem Dei conditus est. Sed homo non est secundum potentiam peccandi conditus ad imaginem Dei. Ergo.

3. Quia Deus habet totam essentiam liberi

arbitrii, cum liberum arbitrium perfectiſſimum habeat, & tamen peccandi poteſtate caret.

4. Quia tota eſſentia liberi arbitrii conſiſtit in completa & expedita facultate agendi & non agendi.

Obj. 1. Patres aliquando deſcribunt liberum arbitrium per indifferentiam activam ad bonum vel malum.

Reſp. Tunc liberum arbitrium deſcribunt, non per id quod ei eſſentiale eſt, ſed per merum ſtatum ei accidentarium, quem habet in hominibus viatoribus.

Obj. 2. Potentia peccandi eſt aliqua perfectio, nam eſt aliqua virtus.

Reſp. Nego. Itaque potentia peccandi neque eſt perfectio, neque virtus aliqua; ſed eſt ſolum defectibilitas alicujus virtutis, nempe liberi arbitrii, ejus perfectioni eſſentiali accidentalis. Quæ quidem defectibilitas eſt aliquid pure negativum: unde ea poſita vel ſublata liberum arbitrium ſemper manet idem quoad totum poſitivum quo conſtituitur; nec augetur, aut minuitur ſecundum ſuum conſtitutivum eſſentiale. Igitur potentia peccandi non competit libero arbitrio, niſi accidentaliter ratione ſtatus contingentis, quem habet in puris viatoribus.

Poteſt etiam dici potentia peccandi eſſe virtus aliqua, non præciſe ſumpta, ſed quatenus defectibilis, nempe liberum arbitrium quatenus defectibile: unde ſupra liberum arbitrium dicit aliquid mere negativum.

ARTICULUS II.

Utrum ad merendum & demerendum in præſenti ſtatu requiratur libertas ab omni neceſſitate ſimplici?

Nota. Libertas a coactione eſt immunitas a violentia extrinſecus illata: ſive eſt potentia agendi ſecundum propriam inclinationem. Coactio autem eſt determinatio ad unum, orta a principio intrinſeco contra inclinationem coacti.

§. I.

Dico. Ad merendum & demerendum in præſenti ſtatu naturæ lapſæ non ſufficit libertas a coactione, ſed requiritur libertas ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente, etiam voluntaria & variabili. Eſt de fide contra Janſenium & ejus Sectatores.

Prob. 1. Ex Script. Eccl. c. 31. *Beatus... qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus; facere mala, & non fecit: ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino, &c.* Ergo laudabilitas & ratio meriti repetitur ex eo quod quis non violet mandata cum poſſit violare, ideoque quod mandata ſervet ſine ulla neceſſitate antecedenti.

Prob. 2. Ex tertia Janſenii propoſitione damnata ab Eccleſia ut hæretica, quæ ſic habet: *Ad merendum & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ non requiritur in homine libertas a neceſſitate, ſed ſufficit libertas a coactione.* Ergo noſtra aſſertio huic propoſitioni in ſenſu doctrinæ Janſenii, in quo damnata eſt, contradictoria, eſt de fide. Adde quod Pius V. & Gregorius XIII. & Urbanus VIII. hanc Baji propoſitionem damnarunt: *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod neceſſario facit.*

Prob. 3. Ex Patribus. Pro omnibus ſint 1. S. Irenæus, l. 4. contra hæreſes, c. 71. *Dedit Deus bonum... & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati ſunt bonum, cum poſſint non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, judicium juſtum recipient Dei, quoniam non ſunt operati bonum, cum poſſent operari illud.*

2. S. Juſtinus in apologia ad Senatum. *Nihil eſſet in illis laude dignum, niſi facultatem haberent, qua ſe in utramque partem converterent.*

3. Clemens Alexandrinus, l. 1. Stromatum. *Quoniam libera electio peccata primum inchoat, jure infliguntur ſupplicia.*

4. S. Chryſoſtomus, Homil. 22. in Geneſim. *Nonne manifeſtum eſt, ſua quemvis voluntate vel malitiam vel virtutem eligere? Nam niſi ita eſſet, & naturæ noſtræ poteſtas inſita eſſet, neque illos puniri, neque iſtas virtutum retributiones accipere oportebat. Verum quia in noſtra voluntate totum poſt gratiam Dei relictum eſt, ideo & peccantibus ſupplicia propoſita ſunt, & bene operantibus retributiones.*

5. S. Hieronymus, l. 2. contra Jovinianum. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia neceſſitate trahimur: alioquin ubi neceſſitas eſt; nec damnatio, nec corona eſt.*

6. S. Damaſcenus, l. 2. de Fide c. 26. *In nobis ſunt ea, quarum liberam adepti poteſtatem ſumus & facere & non facere.... quæ ſequitur laus aut vituperatio.*

Patribus addo S. Thomam, qui, q. 6. de malo, a. un. ſic ait: *Quidam poſuerunt, quod voluntas hominis ex neceſſitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur; non enim omne neceſſariam eſt violentum, ſed ſolum id, cujus principium eſt extra... Hæc autem opinio eſt hæretica; tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur eſſe meritorium, vel demeritorium, quod aliquis ex neceſſitate agit, quod vitare non poſſit, &c.*

Prob. Denique ratione. 1. Pro merito. Ut actio ſit meritoria, debet eſſe noſtra, ſic ut illam dare poſſimus velut pretium pro præmio. Atqui ut actio ſit noſtra, & illam dare poſſimus velut pretium pro præmio, requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici antecedente: nam ad hoc requiritur, ut actio ſit in dominio noſtro, itaut poſſimus de illa pro arbitrio diſponere, & illam dare vel non dare pro arbitrio. Ergo ut actio ſit meritoria, requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici.

2. Pro demerito. Omne demeritum eſt eſſentialiter peccatum imputabile, ad culpam ſcilicet & pœnam. Sed ad peccatum imputabile requiritur libertas a neceſſitate: ergo, & ad demeritum. *Prob. min.* Omne peccatum debet poſſe vitari:

tari: ergo ad peccatum imputabile requiritur libertas a neceſſitate. *Prob. ant.* Obligamur ad vitandum peccatum: Ergo peccatum poteſt vitari; alioquin obligaremur ad impoſſibile, nam obligaremur ad vitandum id quod non poſſet a nobis vitari. Nemo autem obligari poteſt ad impoſſibile, ut lumine naturali patet, & Deus impoſſibilia non jubet, ut docet Con. Trid. ſeſſ. 6. c. 11.

Confirmatur ex communi omnium hominum, partium ſtudiis non excæcatorum, aſſenſu, & ſolo lumine naturali patet, neminem laudem ac præmium, vel vituperium & pœnam mereri, quod egerit id quod non potuit omittere, vel omiſerit id quod non potuit facere.

§. II. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. S. Thomas, in 3. diſt. 18. q. un. ar. 2. ad 5. ait: *Vel dicendum, quod etiamſi* (liberum arbitrium Chriſti) *eſſet determinatum ad unum numero, ſicut ad diligendum Deum, quod non facere poteſt; tamen ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis ſive meriti, quia in illud non coacte, ſed ſponte tendit: & ita eſt actus ſui dominus.* Ergo ex S. Thoma ad meritum ſufficit libertas a coactione.

Reſp. Neg. conſeq. Quia ibi S. Doctor per voces (*non coacte, ſed ſponte*) intelligit non neceſſario quacunque neceſſitate, ſed libere libertate a quavis neceſſitate ſimplici, ut patet ex his verbis: *& ita eſt actus ſui dominus.* Nam ad dominium actuum requirit multis in locis libertatem a neceſſitate ſimplici, ut eodem art. in corp. ubi poſtquam dixit tria ad merendum requiri, ſic proſequitur: *ſecundum; ut ſit dominus ſuæ actionis... & ideo ea, quæ agunt per neceſſitatem naturæ, non merentur.* Item, 1. p. q. 82. ar. 1. ad 3. ait: *ſumus domini noſtrorum actuum, ſecundum quod poſſumus hoc vel illud eligere. Electio autem non eſt de fine, ſed de his quæ ſunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non eſt de his, quorum domini ſumus.* Item, 3. p. q. 18. ar. 4. ad 3. *voluntas Chriſti licet ſit determinata ad bonum, non tamen eſt determinata ad hoc vel illud bonum. Et ideo pertinet ad Chriſtum eligere per liberum arbitrium.*

Dices. S. Thomas, 1 2. q. 6. ar. 2. ad 3. ſic ait: *laus & vituperium conſequuntur actum voluntarium ſecundum perfectam voluntarii rationem.*

Reſp. Neg. conſeq. Quia ex S. Thoma voluntarium quod ſit ſecundum perfectam rationem voluntarii, eſt illud, quod fit a voluntate ſine antecedenti neceſſitate. Nam juxta illum voluntarium ſecundum perfectam rationem voluntarii eſt illud, quod fit ex prævia deliberatione; ſic enim eodem articulo ait: *perfectam cognitionem finis ſequitur voluntarium ſecundum rationem perfectam, prout ſcilicet apprehenſo fine, aliquis poteſt deliberans de fine, de his quæ ſunt ad finem, moveri in finem vel non moveri.* Sed ex S. Thoma, quod fit ex prævia deliberatione, ſit ſine antecedenti neceſſitate etiam voluntaria, nam, ad 2. ita loquitur: *ex hoc contingit, quod homo eſt dominus ſui actus, quod habet deliberationem de ſuis actibus: ex hoc enim quod ratio deliberans ſe habet ad oppoſita, voluntas in utramque poteſt.* Enimvero cum ratio deliberans ſe habet ad oppoſita, voluntas agens ex prævia deliberatione, agit cum activa indifferentia ad oppoſita, & ſic agit ſine ulla neceſſitate antecedenti.

Obj. 2. Qui agit voluntarie licet neceſſario, habet potentiam faciendi oppoſitum: nam voluntas eſt facultas volendi & nolendi, quæ ſemper remanet. Ergo.

Reſp. Diſting. antec. Habet potentiam faciendi oppoſitum ligatam & impeditam, *eſto*. Completam & expeditam, *neg. ant.* Ad meritum autem & demeritum requiritur potentia completa & expedita agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. Sic militi ſano, ac robuſto, ſed manus pedeſque vinculis conſtricto imputari non poteſt ad culpam quod non pugnet, quia habet quidem potentiam pugnandi, ſed ligatam & impeditam.

Jam vero ſi (ut docet Janſenius) voluntas noſtra bonum & malum neceſſario agit prout determinatur a gratia vel a concupiſcentia intenſiore, certe cum vult bonum, non habet potentiam illud non volendi niſi ligatam per gratiam, ſiquidem ſtante majore gratiæ delectatione non poteſt non velle bonum. Similiter quando vult malum, etiamſi tunc habeat aliquam gratiam ad oppoſitum ſed minus intenſam, non habet potentiam omittendi malum niſi ligatam & impeditam per majorem concupiſcentiæ delectationem neceſſitantem voluntatem ad malum. Ergo in ſyſtemate Janſenii voluntati neque actus bonus ad meritum, neque malus ad demeritum imputari poteſt.

Inſt. Voluntas etiam cum neceſſario agit, poneret oppoſitum, ſi vellet. Ergo ei imputari poteſt actus ejus bonus vel malus.

Reſp. Nego antecedens, quod falſum ſupponit: nam cum dicitur, voluntas poneret oppoſitum ſi vellet, ſupponitur ex communi hominum intelligentia quod poſſit velle oppoſitum. Sic dici non poteſt: Deus peccaret ſi vellet, quia Deus non habet peccandi potentiam, quum voluntas peccandi ſit peccatum. Voluntas autem non poteſt ſupponi poſſe velle oppoſitum illius, quod neceſſario vult.

Obj. Belluæ pœna & præmio afficiuntur, tamen non habent libertatem a neceſſitate ſimplici. Ergo hæc libertas non requiritur ad merendum & demerendum.

Reſp. Nego 1. partem antecedentis. Nam belluæ proprie loquendo, nec pœna, nec præmio afficiuntur; ſed bonis vel malis quibuſdam afficiuntur, ut ad aliquas actiones alliciantur, vel ab iis deterreantur.

Dolores autem belluarum non ſunt pœnæ proprie dictæ, ſed dumtaxat mala ipſis connaturalia: pœna enim proprie dicta eſt malum ſeu incommodum aliquod naturæ vel voluntati contrarium ad culpam aliquam vindicandam inflictum. Neque canes proprie loquendo fuſte percutiuntur ob carnem comeſtam, niſi ut abſterreantur a comedenda in poſterum, alioqui irrationabiliter percuterentur.

Obj. 4. Ad meritum & demeritum requiritur quidem libertas a neceſſitate etiam voluntaria, ſed abſoluta & invariabili, non autem a neceſſitate relativa & variabili, quæ nempe modo ad bonum, modo ad malum fit, prout motus indeliberatus gratiæ vel concupiſcentiæ intenſior eſt.

Reſp. Nego. Et dico eſſe de fide requiri libertatem ab omni neceſſitate etiam voluntaria tum abſoluta & invariabili, tum etiam relativa & variabili. Nam 1. Scriptura & Patres ad meritum & demeritum exigunt immunitatem a qualibet neceſſitate etiam voluntaria ſine ulla reſtrictione, & completam ac expeditam potentiam agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. 2. Tertia propoſitio Janſenii damnata eſt ab Eccleſia ut hæretica in ſenſu doctrinæ Libri Janſenii, ut conſtat ex Bullis Alexandri VII. & Clementis XI. ab Eccleſia receptis. Senſus autem hujus propoſitionis Janſenii (*ad merendum & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ non requiritur in homine libertas a neceſſitate*) eſt quod non requiratur libertas a neceſſitate relativa & variabili voluntaria, ut patet cuilibet librum Janſenii legenti; & ipſe Janſenius admittit in præſenti ſtatu naturæ lapſæ immunitatem a neceſſitate abſoluta & invariabili, nam diſerte docet eumdem hominem modo ad bonum a gratia intenſiore, modo ad malum a concupiſcentia intenſiore phyſice determinari. 3. Omnia argumenta allata militant pro libertate a qualibet neceſſitate etiam voluntaria tam relativa & variabili, quam abſoluta & invariabili. Nam utraque neceſſitas tam inſuperabilis eſt, & æque tollit potentiam ad oppoſitum eo inſtanti quo fit bonum vel malum.

Obj. 5. Licet homo neceſſitetur a concupiſcentia, tamen vere imputabiliter peccat, quia id quod fit a concupiſcentia neceſſitante eſt ſufficienter liberum in peccato Adami.

Reſp. Nego, Quia 1. Alexander VIII. damnavit hanc propoſitionem: *in ſtatu naturæ lapſæ ad peccatum mortale & demeritum ſufficit illi libertas, qua voluntarium fuit in cauſſa ſua, peccato originali & voluntate Adami peccantis*. 2. Quia peccata perſonalia debent procedere a libertate propria voluntatis, quæ ſit phyſice noſtra. Nam cum omne peccatum ſit eſſentialiter liberum, peccatum perſonale eſt eſſentialiter liberum libertate perſonali. 3. Quia ſi ea quæ contra legem fiunt, non ſunt libera niſi libertate peccacati originalis, ſublato peccato originali jam non ſunt libera, nec proinde peccata imputabilia. Unde baptizati jam non poſſunt peccare imputabiliter.

ARTICULUS III.

Utrum homo in ſtatu naturæ lapſæ habeat libertatem ab omni neceſſitate ſimplici intrinſeca?

§. I.

OLim Manichæi negarunt, & nunc Lutherani & Calviniſtæ negant ineſſe homini in præſenti ſtatu liberum arbitrium ſeu libertatem ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente, quamvis in eo admittant libertatem a coactione. Idem docet Janſenius in ſuo opere, quod inſcribitur *Auguſtinus*, ab Eccleſia damnato, ex quo quinque famoſæ hæreſes quoad ſenſum excerptæ ſunt, ut videre eſt tom. 2. l. 6. de gratia, c. 6. & to. 3. l. 6. c. 38. & alibi. Idem etiam nunc docent Janſeniſtæ, qui idem quoad hoc cum Luthero & Calvino ſentientes, ut errorem ſuum a Concilio Tridentino jam damnatum occultent, dicunt dari etiam in hoc ſtatu naturæ lapſæ liberum arbitrium, per illud intelligentes ſolam libertatem a coactione vel neceſſitate invariabili. Sed pertinaciter negant nunc homini ineſſe libertatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca voluntaria etiam relativa & variabili, quam aſſerunt amiſſam eſſe per Adami peccatum quoad actus virtutis & vitii. Hinc quod a nobis fit ſive bonum ſive malum, cenſent fieri ex neceſſitate intrinſeca, antecedente, inſuperabili; quia gratiæ delectatio major ſeu intenſior voluntatem ad bonum; concupiſcentiæ vero delectatio major ad malum inſuperabiliter determinat.

Equidem eorum plerique jam non ita dure loquuntur, licet non minus hæretice ſentiant; ſed ſuam hæreſim, mutatis antiquis liberi arbitrii notionibus & uſitatis vocum ſignificationibus, ſub verbis in ſpeciem Catholicis velant. Quare ut ſimpliciores decipiant, ac fucum faciant, admittunt nomen indifferentiæ ad bonum & malum, ſed per illud intelligunt indifferentiam paſſivam, quæ juxta illos eſt capacitas, quam habet voluntas, ut a gratia intenſiore ad bonum, vel a motu concupiſcentiæ intenſiore ad malum inſuperabiliter determinetur. Quin etiam quidam eorum hanc indifferentiam vocant activam, quia voluntas licet antecedenter & inſuperabiliter determinata a gratia vel a concupiſcentia, vere agit, quamvis non ex propria determinatione & electione; & in hoc ſenſu dicunt ſe admittere libertatem indifferentiæ activæ.

Sed omnes illi Novatores conſtanter negant voluntatem noſtram immunem eſſe ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente etiam voluntaria, & variabili, hoc eſt, quæ modo eſt ad bonum, modo ad malum, prout gratiæ vel concupiſcentiæ motus eſt intenſior; ſed volunt voluntatem noſtram ſemper neceſſario agere id quod agit.

§. II.

Dico. Ineſt homini etiam in præſenti ſtatu naturæ lapſæ libertas a qualibet neceſſitate intrinſeca antecedente, etiam voluntaria & variabili ad bonum & peccatum. Eſt de fide.

Prob. 1. Ex Script. Deuter. c. 30. ſic Moyſes Iſraelitas, homines exiſtentes in ſtatu naturæ lapſæ, alloquitur: *teſtes invoco hodie cælum & terram, quod propoſuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & ſemen tuum, & diligas Domi-*

Dominum Deum tuum , atque obedias voci ejus , & illi adhæreas . Et lib. Josue c. 24. sic eosdem Israelitas exhortatur Josue Spiritu Sancto afflatus : *nunc ergo timete Dominum , & servite eum perfecto corde atque verissimo ..... sin autem malum vobis videtur ut Domino serviatis , optio vobis datur : eligite hodie quod placet , cui servire potissimum debeatis , utrum Diis , quibus servierunt Patres vestri in Mesopotamia , an Diis Amorrhæorum . Ego autem & domus mea servimus Domino* . Ergo Israelitæ habebant optionem & potestatem eligendi bonum vel malum , cultum veri Dei vel idololatriam . Ergo habebant libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria . Enimvero si hac libertate caruissent , exhortatio illis facta instinctu Spiritus Sancti , fuisset inanis & plane nugatoria . Nam inutilis est exhortatio ad aliquid , ad quod faciendum quis necessitetur ; & nugatoria ac jocosa est , si fit ad faciendum id , ad quod omittendum quis insuperabiliter necessitatur .

Item , Eccles. c. 15. *Deus ab initio constituit hominem , & reliquit illum in manu consilii sui . Adjecit mandata & præcepta sua : si volueris mandata servare , conservabunt te ..... appposuit tibi aquam & ignem : ad quod volueris , porrige manum tuam . Ante hominem vita & mors , bonum & malum : quod placuerit ei , dabitur illi* . Quæ verba evidenter diriguntur ad homines præsentes , ideoque lapsos .

Prob. 2. Ex Patribus apud Bellarminum & alios . Hinc sufficiant Patres , art. 2. citati , & hi pauci . S. Irenæus , lib. 4. c. 9. *homo rationalis , & secundum hoc similis Deo , liber in arbitrio factus & suæ potestatis , ipse sibi causa est , ut aliquando quidem frumentum , aliquando autem palea fiat* . Si homo suæ potestatis est , & sibi ipsi causa est , ut frumentum vel palea fiat , certe bonum vel malum agit sine ulla antecedenti necessitate . S. Athanasius , in orat. contra idola ; *Anima libera est & sui arbitrii , potest enim ut ad bona se inclinari , ita bona quoque aversari* .

Prob. 3. Ex Conc. Trid. quod sess. 6. c. 1. declarat in hominibus lapsis *liberum arbitrium minime extinctum fuisse , viribus licet attenuatum & inclinatum* . Et can. 5. sic habet : *si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit ..... anathema sit* . Ex quo sic argum. Liberum illud hominis arbitrium , quod Concilium definit non esse amissum , est libertas ab omni necessitate simplici antecedente , intrinseca , etiam voluntaria , non autem sola libertas a coactione . Ergo Concilium definit libertatem ab omni necessitate simplici remanere in homine post Adæ peccatum . *Prob. ant.* Illud liberum arbitrium , quod Concilium definit non esse amissum , est illa libertas , quam amissam esse asserebant Hæretici hoc canone damnati , nempe Lutherus & Calvinus , non autem illa libertas quam fatebatur non esse amissam , ut nemo sanæ mentis dubitat : alioqui Concilium nil ageret , & inutilis prorsus esset illius definitio . Atqui liberum arbitrium , quod amissum esse asserebant Lutherus & Calvinus , est libertas omni necessitate simplici , seu voluntaria & variabili , non autem libertas a coactione . Ergo liberum arbitrium , quod Concilium definit non esse amissum post Adæ peccatum , est libertas ab omni necessitate simplici etiam voluntaria & variabili . Minor constat : nam illi Hæretici asserebant amissam esse libertatem a necessitate simplici , nec unquam negarunt inesse homini lapso libertatem a coactione , ut patet ex illorum scriptis . Lutherus , in libro de servo arbitrio , fol. 434. Vittemb. an. 1562. de voluntate nostra ait : *mera lubentia , bonitate ac sponte sua vult & facit* : Calvinus vero , lib. 2. in c. 3. immo Calvinus expresse admittit liberum arbitrium intellectum in sensu Jansenii , nempe de sola libertate a coactione , sic enim , lib. 2. contra Pighium ait : *si coactioni opponitur libertas , liberum esse arbitrium & fateor , & constanter asserero : ac pro hæretico habeo , quisquis secus sentiat . Si hoc , inquam , sensu liberum vocetur , quia non cogatur , & violenter trahatur externo motu , sed sponte agat sua , nihil moror* . Et vero dari libertatem a coactione , nemo unquam negavit , nec negare quis potest nisi insaniat . Nam per se patet voluntatem cogi non posse quoad actus suos : cum omnis actus voluntatis sit ipsa inclinatio voluntatis , & evidenter repugnet voluntatem posse velle nolendo , & nolle volendo : quod tamen fieret , si cogeretur quoad suos actus .

Accedit Conc. Arausicanum II. can. 15. ubi ait : *Hoc secundum fidem Catholicam credimus , quod accepta per Baptismum gratia , omnes quæ ad salutem pertinent , possint & debeant , si fideliter laborare voluerint , implere* . Et Concil. Constantiense , quod sess. 18. damnavit articulum VVicleffi , quo asserebat omnia de necessitate evenire . Per necessitatem intelligebat simplicem seu voluntariam , quam a præscientia Dei repetebat , in quo solo a Jansenio & Calvino discrepat .

Prob. 4. Ratione Theologica . Homo in statu naturæ lapsæ meretur , & demeretur , ut fide constat : ac proinde habet id omne , quod requiritur ad merendum & demerendum . Atqui ad merendum & demerendum requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente , nec sufficit libertas a coactione , ut etiam fide constat , & ostensum est , ar. 2. Ergo homo in statu naturæ lapsæ habet libertatem a necessitate simplici , & non tantum a coactione .

Prob. 5. Alia duplici ratione . Prima si homo lapsus careret libertate ab omni necessitate etiam voluntaria , teneretur ad impossibile ; nam teneretur observare præcepta divina , quæ tamen necessario violaret , quoties ea non servaret .

Secunda ratio . Si non daretur libertas ab omni necessitate simplici , homines scelerati justam haberent excusationem suorum criminum , nempe necessitatem antecedentem insuperabilem peccandi . Falsum consequens ; alioqui injuste

sive

ſive a Deo ſive ab hominibus punirentur: ergo & antecedens. Item viri probi fruſtra curam ac conatum adhiberent ad virtutem colendam, ſiquidem ad illam exercendam neceſſitarentur, & quidem ex majore delectatione: nec magis laude ac præmio digni forent quam improbi, ſiquidem utrique facerent quod non poſſent non facere; quare hæreſis illa negans libertatem ab omni neceſſitate ſimplici eſt principium omnis morum corruptelæ: ſceleribus ac vitiis omnibus fræna laxat, & omnem virtutis curam ac ſtudium penitus tollit.

§. III. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. Multos textus Scripturæ.

1. Chriſtus, Matth. c. 7. dicit: *non poteſt arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.*

Reſp. Per arborem hic intelligitur voluntas efficax, ut docet S. Auguſt. & ſenſus eſt: homo habens bonam voluntatem efficacem, quamdiu illam habet, non poteſt malum agere; ſed bonam illam voluntatem libere habuit ex auxilio Gratiæ, & poteſt illam amittere diſſentiendo Gratiæ. Similiter habens malam voluntatem, quamdiu illam habet, non poteſt bonum agere: ſed illam libere habet, & poteſt cum auxilio Gratiæ habere aliam bonam, & haberet ſi conſentiret Gratiæ. Præterea ſi per arborem intelligitur homo ipſe, ſenſus eſt: homo bonus quatenus bonus non poteſt malum agere, neque homo malus quatenus malus poteſt bonum agere. Sed homo bonus poteſt fieri malus diſſentiendo Gratiæ, & homo malus poteſt fieri bonus conſentiendo Gratiæ.

2. Illud Joann. c. 8. *omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.*

Reſp. Senſus eſt, quod peccator neceſſario ſubjectus ſit pœnis peccati, nec poſſit ſe ſine Gratia a peccato & pœnis peccati liberare, & juſtificationem conſequi.

3. Illud Rom. c. 7. *non quod volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio.*

Reſp. Apoſtolus loquitur de indeliberatis concupiſcentiæ motibus ad peccatum inclinantibus, quos quidem neceſſario experimur, ſed quibus poſſumus ex auxilio Gratiæ non conſentire, & qui diſſentientibus non imputantur ad culpam. Quare ſubjicit: *ſi autem quod nolo, illud facio, conſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc autem jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*, ideſt concupiſcentia. Senſus igitur textus objecti eſt: non ſentio inclinationem ad bonum, quam vellem habere: ſed e contra experior inclinationem ſeu propenſionem indeliberatam ad malum, quam nollem ſentire.

4. Eodem c. dicitur: *video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis.*

Reſp. Homo captivatur in lege peccati improprie dicti, non autem proprie dicti. Peccatum proprie dictum eſt actus libere factus vel omiſſus contra legem Dei. Peccatum improprie dictum eſt concupiſcentia, quæ ideo dicitur peccatum, quia oritur a peccato (Adami ſcilicet) & ad peccatum inclinat. Per peccatum autem, in cujus lege captivamur: intelligit Apoſtolus concupiſcentiam, quæ eſt habitualis propenſio ad malum: cujus quidem motus neceſſario experimur, & ſic ea captivamur, ſed iis non neceſſario obſequimur; & ſic non neceſſario peccamus. Unde quamvis non ſimus liberi circa motus concupiſcentiæ quoad ſenſum, ſumus tamen quoad conſenſum.

5. Illud Tim. c. 2. de impiis & incredulis: *Ut reſipiſcant diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipſius voluntatem.*

Reſp. Impii & increduli dicuntur captivi teneri ad voluntatem diaboli, non quia ab illo neceſſitantur ad peccatum, ſed quia propter voluntariam ſuam cæcitatem & pravos habitus poſſunt difficilius reſipiſcere & ejus tentationibus reſiſtere, & dæmon a Deo permittitur in illos magis ſævire quam in pios & fideles.

6. Illud Prov. c. 21. *Cor Regis in manu Domini; quocunque voluerit, inclinabit illud.*

Reſp. Deus inclinat & movet voluntates hominum quocunque vult efficaciter, non eas neceſſitando, ſed (ut ait S. Auguſt.) eas vocando & movendo quomodo ſcit congruere ut vocantem non reſpuant, ſed Deo plane conſentiant.

7. Illud Iſaiæ c. 26. *Domine ... omnia opera noſtra operatus es nobis.*

Reſp. Deus operatur quidem opera noſtra nobis, ſed non niſi nobis ex propria determinatione & electione operantibus.

8. Illud Jer. c. 10. *Scio, Domine, quia non eſt hominis via ejus, nec viri ut ambulet, & dirigat greſſus ſuos.*

Reſp. Hic agitur de ſucceſſu conſiliorum & actionum hominis, non de productione ſuarum volitionum. Et ſenſus eſt, quod ſucceſſus ſeu executio eorum, quæ homo libere vult, non ſit ſemper in poteſtate hominis, ſed ſemper pendeat a divina Providentia. Quod ſi ageretur de actibus voluntatis humanæ, ſenſus eſſet, quod homo ex ſuis ſolis naturæ viribus & ſine auxilio divino non poteſt recte vitam ſuam inſtituere, & actus ſalutares elicere.

Obj. 2. Ex Cæleſtino Papa I. Naturalis poſſibilitas Adami amiſſa eſt per peccatum.

Reſp. Per poſſibilitatem intelligit, non potentiam agendi ex propria determinatione & electione, ſed potentiam agendi ſalutariter: quæ quidem per peccatum Adami amiſſa eſt, ſed per Chriſtum reparata fuit. Hanc autem potentiam vocat naturalem, quia Adamus eam ſimul cum natura accepit, eamque, ſi non peccaſſet, cum natura ad poſteros tranſmiſiſſet.

Obj. 3. Conc. Arauſicanum II. can. 15. ait: *Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, niſi per gratiam Baptiſmi non poteſt reparari. Quod amiſſum, niſi a quo potuit dari, non poteſt reddi.*

Reſp. Loquitur de libero arbitrio tantum, ut

eſt

eſt potentia inſtructa habitibus ſupernaturalibus, qui neceſſarii ſunt ad merendam & conſequendam vitam æternam. Quæ quidem potentia per peccatum originale amiſſa eſt, nec reparari poteſt, niſi per Baptiſmum in re vel in voto ſuſceptum. At Concilium non loquitur de libero arbitrio præciſe ut eſt facultas naturalis, quæ poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis poteſt agere & ſimul poteſt non agere: quod quidem liberum arbitrium per peccatum originale infirmatum & extenuatum eſt, non tamen amiſſum.

Obj. 4. Si voluntas eſt indifferens, debet determinari ab alia cauſſa. Ergo non eſt libera.

Reſp. Nego ſequel. anteced. Quia voluntas noſtra eſt indifferens indifferentia activa; & ſic poteſt ſe ipſam determinare, & revera ſe ipſam determinat efficienter ſeu active per ſe ipſam, ſeu per ſuam virtutem agendi; formaliter vero per ſuam actionem quæ eſt formaliter ejus determinatio. Cum autem voluntas agit, non poteſt non agere, ſed impotentia conſequente ejus liberam determinationem.

Obj. 5. Voluntas non poteſt habere potentiam ad oppoſita: nam non poteſt oppoſita ponere. Ergo non eſt libera.

Reſp. Voluntas noſtra habet potentiam ad oppoſita, non ſimul, ſed diviſim ponenda. Nam non habet potentiam ponendi ſimul duo oppoſita, cum illorum poſitio repugnet; ſed habet ſimul potentiam agendi & potentiam non agendi reducibilem ad actum diviſim tantum. Unde voluntas cum amat, poteſt producere odium, vel non amare, non conjunctim cum amore, ſed diviſim ab amore, ideſt, loco amoris poteſt producere odium.

Obj. 6. Voluntas non poteſt eligere minus bonum: ergo a fortiori non poteſt eligere malum.

Reſp. Nego anteced. Itaque voluntas poteſt eligere minus bonum, non quidem ut minus bonum, ſed ut bonum ſufficiens, vel comparatu facilius, & reſpuere majus bonum ut non neceſſarium, vel ut difficilius comparabile, vel ut ſenſibus minus gratum.

Nota. Per Adami peccatum liberum hominis arbitrium non fuit quidem extinctum; ſed tamen læſum, & viribus attenuatum fuit, non ſolum quia per hoc peccatum voluntas hominis ſpoliata eſt juſtitiæ originalis dono, & ſpeciali illa Providentia, quæ ſic regebat hominem, ut in poteſtate ſua haberet omnes corporis & animi motus; ſed maxime quia propter ignorantiam, vitiatum corporis temperamentum, & effrænatam concupiſcentiam continuo ad malum impellentem, voluntas noſtra bonum honeſtum adeo faſtidit, & ita propendet in malum, ut nihil ſalutare velle & agere poſſit ſine auxilio gratiæ potentioris, qua indiguerit Adamus in ſtatu innocentiæ, immo ſine gratia non poſſit actus honeſtos mere naturales arduos exercere, quos tamen non ordinario Dei concurſu actuali potuiſſet in ſtatu innocentiæ, vel etiam in ſtatu naturæ pure elicere.

ARTICULUS IV.

Exponitur mens & doctrina Sancti Auguſtini circa liberum arbitrium in ſtatu naturæ lapſæ.

§. I.

SAnctus Auguſtinus per liberum arbitrium hominis etiam lapſi intellexit libertatem ab omni neceſſitate intrinſeca etiam voluntaria. Eſt contra Jauſenium.

Prob. Nam 1. l. 2. contra Fauſtum c. 2. ſic ait: *Et non quidem ſub fato ſtellarum nullius hominis geneſim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo bene vel male vivitur, præter juſtum judicium Dei ab omni neceſſitatis vinculo vindicemus.* 1. Lib. de Gratia & libero arbitrio, cap. 2. poſtquam retulit verba Eccleſiaſtici, c. 11. quibus deſcribitur liberum arbitrium hominis lapſi ut immune ab omni neceſſitate, nempe hæc: *Ipſe ab initio fecit hominem, & reliquit eum in manu conſilii ſui. Si volueris, conſervabis mandata, & fidem bonam placiti. Apponit tibi ignem & aquam, ad quodcunque volueris, extende manum tuam. In conſpectu hominis vita & mors, & quodcunque placuerit, dabitur ei*: ſic proſequitur S. Doctor: *Ecce apertiſſime videmus expreſſum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* Ergo S. Auguſt. per liberum arbitrium intellexit eam facultatem, quam Eccleſiaſticus attribuit homini viatori lapſo; atqui Eccleſiaſticus attribuit homini lapſo facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate antecedenti intrinſeca, ut patet ex ejus verbis, quæ diriguntur ad hominem qui ea legit, ideoque ad hominem lapſum. Ergo S. Auguſtinus per liberum arbitrium intellexit facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & ſine ulla neceſſitate antecedenti intrinſeca. 3. Lib. 2. de nuptiis & concupiſcentia, cap. 3. infra citando, teſtatur ſe admittere ſecundum fidem Catholicam liberum arbitrium in hominibus lapſis, ſicut ipſi Pelagiani, idque eſſe commune Catholicis & Pelagianis dogma. Atqui Pelagiani per liberum arbitrium intelligebant facultatem agendi completam & expeditam, ac immunem ab omni neceſſitate ſimplici, ut conſtat apud omnes. Ergo c. 4. Lib. de ſpiritu & littera, n. 54. ait: *Cum poteſtas datur, non neceſſitas utique imponitur.*

Obj. 1. S. Auguſtinus, l. 5. de civitate Dei c. 10. ait: *Si autem illa definitur eſſe neceſſitas, ſecundum quam dicimus neceſſe eſſe ut ita ſit aliquid, vel ita fiat; neſcio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis.* Ergo ex S. Doctore libertas non excludit omnem neceſſitatem.

Reſp.

Resp. Nego conseq. Quia S. Augustinus ibi loquitur de necessitate non intrinseca, sed extrinseca & resultante ex aliqua hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate. Nam ibi agit contra Stoicos, qui ut libertatem humanam tuerentur, omnem indiscriminatim necessitatem ab ea removebant: & idcirco in Deo negabant præscientiam omnium libere futurorum, ex eo quod inde sequeretur necesse esse ut illa futura eveniant. Contra hoc S. Doctor docet libertati non officere necessitatem extrinsecam, resultantem ex hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit: qualis est necessitas secundum quam dicimus necesse esse, ut actus a Deo absolute præsciti & futuri, re vera futuri sint. Nam hypothesis præscientiæ divinæ est aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit; quia Deus non præscit actus nostros esse futuros, nisi quia futuri sunt, ut docet S. August. c. citato, ac proinde non esset præscientia Dei circa actus nostros futuros, si illi futuri non essent: ut autem sint futuri, pendent a voluntate nostra. Immo vero necessitas resolvitur ex aliqua hypothesi, quæ in potestate nostra est, ut fuerit vel non fuerit; est etiam in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit, ac proinde non tollit libertatem, immo supponit aliquod ejus exercitium ut quid ratione prius.

Igitur necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, ut actus quibus bene vel male vivimus, aliquando sint, quia Deus eos præscivit, non officit libertati nostræ, cum hæc necessitas ut fuerit vel non fuerit, sit in nostra potestate perinde ac hypothesis ex qua resultat. Quare S. Doctor non ibi loquitur de necessitate antecedente, quæ nullatenus sit in nostra potestate, immo talem necessitatem expresse removet a voluntate, eod. c. *Si necessitas*, inquit, *illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed etiamsi nolumus efficit quod potest, sicut est necessitas mortis, manifestum est voluntates nostras, quibus recte vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse.* Ergo ex S. August. actus voluntatis nostræ boni & mali non subjacent necessitati, quæ non est in nostra potestate, nec proinde necessitati intrinsecæ antecedenti.

Inst. S. Augustin. in exemplum necessitatis, quam dicit non nocere libertati, adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere, sic enim c. cit. ait; *Neque enim & vitam Dei & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse, Deum semper vivere & cuncta præscire.* Sed talis necessitas est absoluta. Ergo.

Resp. Disting. maj. Adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, hoc est, semper habere actus liberos & contingentes voluntatis & intellectus *conc. maj.* Vivere vita necessaria, hoc est, habere actus necessarios voluntatis & intellectus, *nego maj. & distincta pariter minore, nego conf.* S. Doctor in exemplum necessitatis non tollentis libertatem adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, id est, semper habere actus liberos ac contingentes voluntatis & intellectus, quibus vivit Deus in actu secundo; nam velle & intelligere est vivere; cum sit agere immanenter. Hæc autem necessitas est hypothetica, quatenus ex hypothesi quod Deus libere aliquid extra se velit, aliquid contingens cognoscat necesse est, ut illud semper & incommutabiliter velit & præsciat necessitate antecedente & independente a libertate Dei vel creaturæ.

Quare sensus loci objecti est: quamvis dicamus necesse esse, ut Deus semper & immutabiliter velit quidquid vult extra se; non idcirco tamen dicimus Deum necessario velle id quod vult extra se. Sic ex hypothesi quod Deus velit mundum, necesse est ut semper, nempe ab æterno & pro æterno illum velit, licet non necessario velit mundum. Similiter licet dicamus necesse esse, ut Deus præsciat omnia futura quæ futura sunt, non idcirco dicimus præscientiam illam divinam esse absolute necessariam: quia nempe quamvis ex hypothesi quod sint aliqua futura, Deus non possit non illa præscire; Deus tamen sic illa necessario præscit ex hypothesi, ut potuerit non præscire, quia illa sic futura sunt, ut potuerint non esse futura, & sic potuerint præsciri ut futura, cum repugnet Deum præscire ut futura, quæ non sunt futura.

Confirmatur Responsio nostra. Quia S. Augustin. in exemplum necessitatis quam dicit non nocere libertati voluntatis nostræ, ibidem immediate post verba instantiæ adducit aliam necessitatem hypotheticam, & quæ est in nostra potestate, sic enim post verba objecta prosequitur: *Sicut etiam cum dicimus necesse esse ut, cum volumus, libero velimus arbitrio: & verum procul dubio dicimus, & non ideo ipsum arbitrium necessitati subjicimus, quæ admit libertatem.* Deinde sic caput illud conficit: *Neque enim ideo peccat homo quia Deus illum peccaturum præscit... Qui si nolit, omnino non peccat: sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit.*

Obj. 2. Ex S. Augustino, l. 3. de libero arbitrio, c. 3. Illud est in nostra potestate, quod fit cum volumus. Sed actus voluntatis necessarius fit cum volumus: ergo est in nostra potestate, ideoque est liber.

Resp. Ibi per potestatem intelligit potestatem electivam; & sensus est illud esse in nostra potestate electiva, quod fit cum volumus pro arbitrio nostro & ex electione, itaut possimus illud non velle. Præterea minor est falsa: nam ex communi sensu & usitato loquendi modo, illud solum dicitur fieri cum volumus, quod possimus velle & non velle, agere & non agere pro arbitrio, & absque ulla necessitate antecedenti. Sic Deus non dicitur se ipsum amare quia vult: e contra dicitur Deus nos amare, nos conservare, quia vult.

Obj. 3. Si Augustinus, ib. nempe l. 3. de lib. arb. c. 3. ait: *Voluntas nostra nec voluntas esset,*

ſet, niſi eſſet in noſtra poteſtate. Porro quia eſt in poteſtate, libera eſt nobis. Ergo ex S. Auguſtino volitio hoc ipſo eſt libera, quod volitio eſt, & ſic volitio neceſſaria eſt libera.

Reſp. Nego conſeq. Quia ibi ſumit volitionem in ſenſu ſtrictiore, & per eam intelligit, non quamlibet volitionem, ſed eam tantum volitionem, quæ eſt a voluntate ut eſt facultas ſui ipſius determinativa per electionem, & immunis ab omni neceſſitate antecedenti. Nam eodem c. volitionem opponit neceſſitati antecedenti etiam voluntariæ, ſic enim ait: *Miraris quomodo non ſint contraria & repugnantia, ut Deus præſcius ſit omnium futurorum, & nos non neceſſitate ſed voluntate peccemus. Si enim præſcius eſt Deus, inquis, peccaturum eſſe hominem, neceſſe eſt ut peccet: ſi autem neceſſe eſt, non ergo eſt in peccando voluntatis arbitrium, ſed potius inevitabilis & fixa neceſſitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur, times ne aut Deus futurorum omnium præſcius impie negetur, aut ſi hoc negare non poſſumus, fateamur non voluntate, ſed neceſſitate peccare.*

Obj. 4. S. Auguſtin. l. 1. operis imperfecti n. 100. ait: *Si liberum non eſt, niſi quod Deus poteſt velle, id eſt, & bonum & malum, liber Deus non eſt, qui malum non poteſt velle, de quo etiam ipſe dixiſti, Deus eſſe niſi juſtus non poteſt. Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

Reſp. Hic ſolum reprehendit Julianum, quod libertatem arbitrii generaliter ſumptam diceret eſſe facultatem agendi bonum & malum pro arbitrio. Quod falſum eſt, nam hæc eſt tantum ſpecies libertatis propria hominis viatoris, quæ poteſt mereri & demereri. At libertas generatim & ſecundum eſſentiam ſuam ſumpta, eſt præciſe facultas agendi & non agendi pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate intrinſeca antecedenti; eſt facultas eligendi hoc vel illud; eſt completa & expedita facultas ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus incompoſſibilibus, ſeu oppoſitis, ſive illa ſint oppoſita contradictorie, ſive contrarie.

S. Auguſt. ſenſit ad merendum & demerendum in hoc ſtatu naturæ lapſæ requiri libertatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca, nec ſufficere libertatem a coactione. Eſt contra Janſenium.

Prob. Nam 1. Lib. de duabus animabus, c. 11. ſic ait: *Etiamne hi libri obſcuri mihi ſcrutandi erant unde diſcerem, neminem vituperatione ſuppliciove dignum, qui aut id velit quod juſtitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non poteſt? Nonne iſta cantant & in montibus paſtores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magiſtri in ſcholis, & Antiſtites in ſacratis locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quod ſi nemo vituperatione vel damnatione dignus eſt, aut non contra vetitum juſtitiæ faciens, aut quod non poteſt non faciens; quis dubitet tunc eſſe peccatum, cum & velle injuſtum eſt, & liberum nolle; & ideo definitionem illam veram eſſe: Peccatum eſt voluntas retinendi vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere?* Et c. 12. *Peccati enim tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, ſummæ iniquitatis eſt & inſaniæ. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, ſi natura, non voluntate faciunt, ideſt, ſi libero & ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent, ſi denique his abſtinendi ab opere ſuo poteſtas nulla conceditur, peccatum earum tenere non poſſumus.* 2. L. 3. de libero arbitrio, c. 13. *Hoc breviſſimum tene, quæcunque iſta cauſſa eſt voluntatis* (malæ) *ſi ei non poteſt reſiſti, ſine peccato ei ceditur. Si autem poteſt, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incautum? Ergo caveat, ne fallatur. An tota fallacia eſt, ut cavere omnino non poſſit? Si ita eſt, nulla peccata ſunt: quis enim peccat in eo, quod nullo modo cavere poteſt?* 3. L. de natura & gratia, c. 65. poſtquam hæc S. Hieronymi verba retulit, (*liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia neceſſitate trahimur: alioquin ubi neceſſitas eſt, nec corona eſt.*) ſic reſpondet: *Quis non agnoſcat? Quis non toto corde ſuſcipiat?* Ubi agitur de omni neceſſitate antecedenti etiam voluntaria, nempe de neceſſitate qua trahamur. 4. L. de Gratia & libero arbitrio, c. 2. *Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium. Nemo ergo Deum cauſſetur in corde ſuo; ſed ſibi imputet quiſque, cum peccat.*

Nota. S. Auguſtinus lib. 1. retractationum refert textus pro libertate expreſſos, quos contra Manichæos tradiderat, & illos confirmat, nedum retractat: volens tantum intelligi illam libertatem quoad opus ſalutare ſupponere gratiam Chriſti, & illos textus non adverſari peccato originali.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Auguſt. l. 1. contra duas epiſtolas Pelagianorum, c. 3. ait: *Voluntas* (peccatorum) *libera eſt in malis, quia delectatur malis.* Ergo ad demerendum ſufficit libertas a coactione.

Reſp. Neg. conſeq. Quia per tò *delectatur* intelligit deliberatam ac liberam delectationem, quæ in amore libero conſiſtit. Unde ſenſus eſt, quod peccatores libere malum agunt, quia libere illud amant, & amando libere illo delectantur, nam omnis amor eſt delectatio, ut docet S. Th. & experientia patet.

Obj. 2. S. Auguſtinus eod. l. c. 2. ait: *Liberum arbitrium uſque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet.*

Reſp. Ita loquitur, ut ſignificet peccatores ultro & libere ſeu ex propria determinatione peccare: loquitur enim juxta communem & ordinarium loquendi modum, ſecundum quem ex eo quod quis non cogitur ad aliquid faciendum, illud abſque omni antecedenti neceſſitate atque ex propria electione ab eo fieri infertur.

Obj. 3. S. Auguſtin. l. 1. operis imperfecti, n. 105. ait: *Cogitare te exiſtimo, quid appetendum, quid vitandum ſit in agenda vita, quanto labore dicatur. Qui autem hoc neſciunt, ipſa boni appetendi malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi neceſſitatem. Neceſſe eſt enim ut peccet, qui neſciendo quid facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur ubi dicitur: Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris. Quod genus delictorum ſi non imputaret Deus juſtus, non ea ſibi dimitti poſceret homo fidelis.* Ergo homo neceſſario peccando demeretur.

Reſp. Nego conſeq. Quia hic agitur de neceſſitate conſequenti, non antecedenti. Libertas autem non excludit neceſſitatem conſequentem, quæ ſupponit libertatis exercitium, & ex eo oritur. Nam ibi S. Doctor loquitur de peccatis ignorantiæ, hoc eſt, de peccatis, quæ fiunt ex ignorantia cupabili, quæ ſcilicet potuit ac debuit depelli, nec tamen depulſa eſt, quia homo neglexit diſcere quantum poterat & debebat. Hæc autem ignorantia eſt libera in cauſſa, nempe in libera negligentia addiſcendi; ac proinde ipſa peccatum eſt, & ea, quæ ex illa male fiunt, ſunt peccata imputabilia, quæ vitari potuerunt.

Inſt. 1. S. Auguſtinus ibi agit de ignorantia invincibili. Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam agit de ignorantia, qua ex magna difficultate addiſcendi laborat homo, qui ad illam depellendam non adhibet tantam diligentiam, quantam poſſet & deberet. Non obſtat, quod loquatur de ignorantia, quæ eſt pœna peccati originalis: nam juxta illum ignorantia vincibilis eſt etiam pœna peccati, quamvis ſit ſimul peccatum & cauſſa peccati.

Inſt. 2. S. Auguſtinus ib. n. 106. ſic concludit: *non eſt igitur impunitatis ſecuritas in neceſſitate peccandi. Sed ut non obſit iſta neceſſitas, donat ille, cui dicitur: De neceſſitatibus meis erue me. Donat autem duobus modis, & præteritam dimittendo iniquitatem, & opitulando ne intremus in tentationem. Unuſquiſque vero tentatur a concupiſcentia ſua.*

Reſp. Ibi loquitur de morali neceſſitate peccandi orta tum ex ignorantia culpabili eorum, quæ ad recte videndum pertinent, tum ex concupiſcentia. Sed cum morali illa neceſſitate peccandi, quæ nil aliud eſt quam magna difficultas vitandi peccatum, remanet in peccatore indifferentia activa, & potentia non peccandi. Vel loquitur de neceſſitate conſequente, non antecedente.

Obj. 4. S. Auguſtinus docet hominem lapſum habere neceſſitatem ignorandi aliqua præcepta juris naturalis, quæ ſcire tenetur, & quorum tamen ignorantia ei imputatur. Ergo ſenſit neceſſitatem non impedire imputabilitatem peccati. Ergo, &c.

Reſp. Loquitur de neceſſitate morali, non phyſica. Nam hæc neceſſitas ignorandi aliqua præcepta, quorum tamen ignorantia ad culpam imputatur, non oritur ex abſoluta impoſſibilitate, ſed ſolum ex magna difficultate addiſcendi omnia, quæ fieri vel vitari debent ad bene vivendum. Quæ magna difficultas poteſt & debet ſuperari ab homine.

§. III.

S. Auguſtinus ſenſit ineſſe homini etiam in præſenti ſtatu naturæ lapſæ libertatem ab omni neceſſitate ſimplici antecedente. Eſt contra Lutherum, Calvinum, & Janſenium.

Prob. 1. Ex ejus teſtibus in duobus prioribus paragraphis allatis.

Prob. 2. Ex l. 2. de nuptiis & concupiſcentia, c. 3. ubi ſic Julianum Pelagianum alloquens ait: *Non itaque ſicut te atque alios fallens loqueris, ſi quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum eſſe naſcentium conditorem dixerit, Cæleſtianus, & Pelagianus vocatur; iſta quippe Catholica Fides dicit.... liberum itaque in hominibus eſſe arbitrium, & Deum eſſe naſcentium conditorem utrique dicimus, non hinc eſtis Cæleſtiani & Pelagiani. Liberum autem quemquam eſſe ad agendum bonum ſine adjutorio Dei, & non erui a poteſtate tenebrarum, & ſic transferri in regnum Dei hoc vos dicitis, hinc eſtis Cæleſtiani & Pelagiani. Quid obtendis, ad fallendum, communis dogmatis nomen, ut operias proprium crimen?* Ubi S. Doctor teſtatur ſe ſecundum Fidem Catholicam admittere liberum arbitrium in hominibus lapſis, ſicut ipſi Pelagiani admittebant, hocque eſſe commune Catholicis & Pelagianis dogma, & Pelagianos ſolum arguit, quod dicerent illud liberum arbitrium ſine gratia valere ad bonum ſalutare agendum: non autem eos arguit quod per liberum arbitrium intellexerit libertatem a neceſſitate. Atqui S. Doctor liberum arbitrium in homine lapſo admittere non potuit cum Pelagianis, & aſſerere dogma liberi arbitrii, quale nunc ineſt homini lapſo, eſſe Catholicis & Pelagianis commune, nec illud in Pelagianis circa libertatem reprehendere, quam quod gratiæ neceſſitatem negarent, niſi idem nomine liberi arbitrii cum Pelagianis intellexiſſet, nempe libertatem ab omni neceſſitate ſimplici, illudque ſic intellectum admiſiſſet. Ergo S. Auguſt. admiſit in homine lapſo libertatem ab omni neceſſitate ſimplici.

Porro probe ſciebat Pelagianos conſtituere libertatem hominis lapſi in indifferentia activa, & immunitate ab omni neceſſitate ſimplici. Nam l. 2. de peccatorum meritis & remiſſione, c. 18. dicit liberum arbitrium quale nunc habemus, tale eſſe ſecundum Pelagium, *quod huc atque illuc liberum flectitur.* Et l. de gratia Chriſti, c. 31. refert hæc Pelagii verba ex ejus ad Innocentium epiſtola: *Ecce ad beatitudinem tuam epiſtola iſta me purget, in qua pure atque ſimpliciter ad peccandum & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus divino ſemper adjuvatur auxilio.* In quo Pelagii textu nihil reprehendit, ſed tantum quærit ſenſum hujus vocis auxilii divini. Nam hæc ſubjicit S. Doctor: *cernitis itaque*

que pro intellectu, quem vobis Dominus dedit, hæc ejus verba ſolvendæ non ſufficere quæſtioni. Quærimus enim adhuc quo auxilio liberum adjuvari dicat arbitrium, ne forte, ſicut ſolet, velit intelligi legem atque doctrinam.

Prob. 3. Ex l. v. operis imperfecti, n. 98. ubi ait: *ex quo homo incipit uti voluntatis arbitrio, & peccare & non peccare poteſt, ſed alterum horum non facit, niſi adjutus ab eo, qui dixit, ſine me nihil poteſtis facere: alterum vero propria voluntate.* Ergo ex S. Auguſtino homo lapſus poteſt peccare & non peccare, bene & male agere, cum hoc tamen diſcrimine, quod cum bonum ſalutare agit, illud non agat nec agere poſſit ſine gratia; peccet vero propria voluntate, hoc eſt, ſolis viribus naturalibus liberi arbitrii, & ex ſola propria determinatione, Deo nullatenus impellente.

Prob. 4. Ex l. 2. contra Felicem Manichæum, c. 4. *habet unuſquiſque in voluntate aut eligere quæ bona ſunt & eſſe arbor bona: aut eligere quæ mala ſunt, & eſſe arbor mala.*

Denique S. Auguſtinus docet nos habere eamdem ſpecie libertatem, quam Adamus habuit in ſtatu innocentiæ, cum hoc ſolo diſcrimine accidentali, quod libertas ſtatus innocentiæ eſſet immunis ab ignorantia & concupiſcentia, & facilitatem ad bonum complecteretur: noſtra autem difficultatem adjunctam habeat propter reluctationem concupiſcentiæ, & nobis per gratiam Chriſti reſtituatur quoad bonum ſalutare. Nam l. 6. operis imperfecti, n. 11. aſſerit libertatem per gratiam in priſtinum ſtatum reſtitui. Poſtquam enim citavit textum Innocentii I. ſic ait: *Audis reſtitui libertatem & non periiſſe contendis; atque humana voluntate contentus, divinam non petis gratiam, quam libertas noſtra, etiam in ſtatum priſtinum reſtituta, ſibi eſſe intelligit neceſſariam.* Item docet l. 3. n. 114.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Auguſt. Enchirid. c. 30. ait. *Libero arbitrio malo utens homo, & ſe perdidit & ipſum . . . cum libero peccaretur arbitrio victore peccato, amiſſum eſt liberum arbitrium.* Ergo amiſſum eſt liberum arbitrium.

Reſp. Diſtin. conſ. Amiſſum eſt liberum arbitrium quale erat in ſtatu innocentiæ, *con. conſ.* Amiſſum liberum arbitrium ſumptum præciſe pro facultate, quæ poſitis omnibus ad agendum requiſitis poteſt agere & non agere, *nego conſ.* Per peccatum originale amiſimus liberum arbitrium ſumptum quoad potentiam agendi utiliter ad ſalutem, ſed illud per Chriſtum recuperavimus. Item amiſimus irrecuperabiliter liberum arbitrium quoad potentiam bonum agendi prompte, facile, & ſine reluctatione concupiſcentiæ. At ex S. Auguſtino per peccatum originale minime amiſſum eſt liberum arbitrium quoad eſſentiam ſumptum, nempe per facultatem agendi & non agendi, poſitis omnibus ad agendum requiſitis, nam l. 1. contra duas ep. Pelagian. c. 1. ſic ait: *Quis noſtrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere. Libertas quidem periit per peccatum, ſed illa, quæ in Paradiſo fuit, habendi plenam cum immortalitate juſtitiam.* Illa autem plena juſtitia conſiſtebat in habitibus ſupernaturalibus, in dono integritatis, in immunitate a concupiſcentia inordinata, & ignorantia, & in magna facilitate agendi bonum ſalutare. Porro per merita Chriſti nobis applicata recuperamus habitus ſupernaturales cum auxiliis eis annexis, non tamen donum integritatis, & immunitatem a concupiſcentia, quæ nobis relicta eſt ad humilitatis ceterarumque virtutum exercitium: ita ut ad bonum ſalutare agendum & peccatum vitandum indigeamus gratiæ auxilio potentiore, quam fuerit auxilium neceſſarium in ſtatu innocentiæ.

Obj. 2. S. Auguſt. lib. contra Fortunatum, diſp. 2. ait: *Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuiſſe dico, qui primum formatus eſt. Ille ſic factus eſt, ut nihil omnino voluntati ejus reſiſteret, ſi vellet Dei præcepta ſervare. Poſtquam autem libera ipſe voluntate peccavit, nos in neceſſitatem præcipitati ſumus, qui ab ejus ſtirpe deſcendimus.*

Reſp. Hic per liberum arbitrium intelligi libertatem ſanam ac robuſtam, ſive facultatem ſe ad bonum determinandi prompte, facile, hilariter, quacum primus homo conditus fuit, & quam dicit non amiſiſſe per ejus peccatum. Per neceſſitatem vero, in quam præcipitati ſumus, intelligit neceſſitatem moralem peccandi, propter concupiſcentiæ motus vehementes, fere continuo nos in malum impellentes. Nam neceſſitatem illam opponit facilitati, & comparat cum neceſſitate quam affert inveterata conſuetudo peccandi, ac proinde non eſt niſi neceſſitas moralis, quæ conſiſtit in magna quadam difficultate agendi vel omittendi aliquid. Poteſt etiam per neceſſitatem illam intelligi neceſſitas patiendi motus inordinatos concupiſcentiæ ad peccatum inclinantes, item neceſſitas naſcendi in peccato, & manendi ſub captivitate dæmonis, donec per Baptiſmum in re vel in voto ſuſceptum juſtificemur.

Obj. 3. S. Doctor l. 8. Confeſſionum, c. 8. ait: *dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo: dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas.*

Reſp. Loquitur de neceſſitate morali peccandi, quæ eſt magna difficultas vitandi peccatum: prava quippe conſuetudo non affert neceſſitatem phyſicam & inſuperabilem: nam gratiæ auxilio emendari ipſa poteſt; & non ſemper fit id ad quod inclinat.

Obj. 4. S. Auguſt. l. 83. quæſtionum, q. 66. ait: *Ante Legem actio eſt, cum peccatum ignoramus, & ſequimur carnales concupiſcentias. Sub Lege eſt actio, cum jam prohibemur a peccato, & tamen conſuetudine ejus victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat Fides.*

Reſp. Loquitur de fide viva & per caritatem formata; & diſtinguit plures ſtatus, in quorum primo homo ſine pugna vincitur a concupiſcentia, ideſt, obſequitur ejus motibus, quia non habet

bet boni & mali cognitionem nisi valde imperfectam & confusam: in secundo vero statu non vincitur sine pugna, id est, non obsequitur concupiscentiæ sine repugnantia aliqua propter distinctam ac perfectam boni & mali notitiam, quam habet. Homo autem in hoc duplici statu sic libere peccat, qui tamen non peccaret si adjuvaretur per fidem vivam & caritate formatam, & acciperet majora illa & frequentiora auxilia, quæ solis justis & amicis Dei reservantur, & quibus coercetur concupiscentia.

Obj. 5. S. August. l. 1. operis imperfecti, n. 47. ad solum Adami peccatum restringit definitionem hanc peccati, quam l. de duabus animabus tradiderat, videlicet peccatum esse voluntatem retinendi vel consequendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Ergo postea agnovit libertatem status naturæ lapsæ non esse immunem a necessitate simplici.

Resp. Nego conseq. Nam ibidem sic ait: *multa sunt quæ agunt homines mala, a quibus eis liberum est abstinere; sed nulli tam liberum est, quam illi fuit, qui Deo suo, a quo erat conditus rectus, nullo prorsus vitio depravatus adstabat.* Ubi manifeste docet homines etiam nunc mala agere, a quibus possent abstinere, ideoque peccare sine ulla necessitate, quamvis non habeant libertatem tam expeditam quam habuit Adamus, quia agitantur inordinatis concupiscentiæ motibus, ad malum impellentibus, quibus caruit Adamus in statu innocentiæ.

Itaque S. Augustinus (ut ex eodem loco objecto patet) definitionem suam restringit ad peccatum Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non etiam pœna peccati, quia in statu naturæ lapsæ liberum nobis non est aliquibus carere, quæ sunt peccata & simul pœna peccati ab Adamo commissi, a quo ei liberrimum fuit abstinere. Peccatorum autem, quæ simul peccata & pœna peccati sunt, exemplum affert S. Doctor, 1. In motibus inordinatis concupiscentiæ, quibus carere nobis liberum non est, quique peccata dicuntur, quamvis improprie, quia sunt effectus peccati & ad peccatum inclinant, immo vere & proprie peccata sunt, si accedat voluntatis consensus, quamvis iis carere non potuerimus. 2. In iis, quæ contra Legem fiunt ex ignorantia vincibili etiam non affectata: nam ea peccata sunt etiam proprie, quamvis licita & bona putentur, quia ignorantia vincibilis non excusat a peccato proprie dicto; & sunt pœna peccati quia sunt effectus ignorantiæ, quæ est pœna peccati originalis; & ab iis non est liberum abstinere ob necessitatem etiam physicam sed consequentem peccandi, quia impossibile est agentem non peccare ex hypothesi quod aliquid malum libere agat, quamvis licitum & bonum esse putet ex ignorantia vincibili. 3. In peccato originali, quo infantes nascuntur infecti, & quo nobis liberum non est carere, & tamen vere ac proprie peccatum est; & simul juxta S. Augustinum est pœna peccati; nam S. Doctor constituit peccatum originale in concupiscentia velut materiali, & in ipsomet actu Adami moraliter perseverante velut formali: unde sequitur peccatum originale esse etiam pœnam peccati secundum suum materiale constitutivum, cum concupiscentia sit pœna peccati originalis.

Hæc autem omnia dicit contra Pelagianos abutentes definitione illa, & docentes involuntarios concupiscentiæ motus nullo sensu peccata dici posse, nulla dari peccata ignorantiæ, sed solum ignorantiam affectatam esse culpabilem, & infantes sine ullo peccato nasci.

Hic referre juvat ipsa Augustini verba in loco objecto: *Si tria ista discernas, & scias aliud esse peccatum, aliud pœnam peccati, aliud utrumque, ideest, ita peccatum, ut ipsum sit etiam pœna peccati; intelligis quid horum trium pertineat ad illam definitionem, ubi voluntas est agendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Peccatum namque isto modo definitum est, non peccati pœna, non utrumque. Habent autem tria ista genera etiam species suas ... Tertium genus, ubi peccatum ipsum est & pœna peccati, potest intelligi in eo qui dicit, quod nolo malum, hoc ago. Ad hoc pertinent etiam omnia, quæ per ignorantiam cum aguntur mala, non putantur mala, vel etiam putantur bona ... Pertinet originale peccatum ad hoc genus tertium, ubi sic peccatum est, ut ipsum sit & pœna peccati.*

Inst. Eod. lib. n. 104. Sic de eadem definitione loquitur: *Ista definitio peccati ejus est, quod peccatum tantummodo est, non quod etiam pœna peccati, qua periit libertas non peccandi: a quo malo non liberat nisi ille, cui non tantum dicimus, dimitte nobis debita nostra; verum etiam, & ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est.*

Resp. S. Doctor per libertatem non peccandi quæ periit, intelligit, non libertatem simpliciter, sed libertatem non peccandi qualis fuit in statu innocentiæ, quæ fuit facultas abstinendi ab omni peccato cum summa facilitate. Et per necessitatem peccandi ex peccato Adami ortam non intelligit physicam & antecedentem necessitatem peccandi proprie, sed intelligit tum necessitatem peccandi improprie per indeliberatos concupiscentiæ motus, tum necessitatem physicam sed consequentem peccandi proprie per ignorantiam culpabilem, tum etiam necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia effrænata, donec ab ejus motuum vehementia liberemur per justificationem & auxilia ei annexa, quæ majora & frequentiora sunt iis quæ injustis dantur. Hæc autem triplex necessitas est effectus & pœna peccati originalis, & ea carebat Adamus in statu innocentiæ ob integritatis donum, quo caro spiritui perfecte subjecta erat.

Obj. 6. Ex S. Augustino, epist. 107. Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.

Resp. Per peccatum originale amisimus quidem liberum arbitrium ad amandum Deum perfecte & super omnia, sed illud per Christum recuperavimus.

Obj. 7.

Obj. 7. S. Augustinus l. de perfectione justitiæ dixit ex libero Adami peccato subsecutam esse pœnalem vitiositatem, quæ ex libertate fecit necessitatem.

Resp. Hic per necessitatem intelligit, non necessitatem peccandi physicam & antecedentem, sed necessitatem etiam physicam patiendi motus inordinatos concupiscentiæ, ignorantiam, mortem, aliasve miserias, & necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia.

Obj. 8. Ex S. August. homo in præsenti statu non est liber nisi per gratiam Christi.

Resp. Sensus est, hominem sine gratia Christi non esse liberum a peccato, seu justificatum, nec etiam liberum ad agendum salutariter, seu faciendum actus utiles ad salutem, neque ad agendum ullum bonum arduum etiam ordinis naturalis, neque posse superare gravem tentationem.

Obj. 9. Ex S. Augustino homo non fit liber ad vitandum peccatum nisi per gratiam liberantem. Ergo peccatores carent libertate ad non peccandum.

Resp. Per gratiam liberantem vel intelligit gratiam actualem Christi Redemptoris corroborantem voluntatem adversus concupiscentiam; vel per eam intelligit gratiam habitualem justificantem, & solum vult hominem non esse nisi per gratiam justificantem liberum ad vitandum peccatum libertate quadam majore & potentiore, quacum facile concupiscentiam vincit. At non loquitur de libertate mere sufficiente ad vincendam concupiscentiam, & sic vitandum peccatum. Nam sine gratia justificante homo habet libertatem per alia minora auxilia, quibuscum concupiscentiam vincere potest, & vinceret si vellet, quamvis cum tali libertate id non possit nisi difficile.

Obj. 10. Ex S Augustino homines peccatores sunt sub servitute dæmonis, sub dominatu concupiscentiæ.

Resp. Ex S. Doctore peccator est sub servitute & tyrannide dæmonis, quatenus peccator privatus speciali Dei protectione, qua dæmon cohibetur, graviores, & crebriores patitur tentationes, eisque saltem ut plurimum cedit, & a dæmone regi se sinit, utpote destitutus majoribus illis gratiæ auxiliis, quæ justis & amicis Dei reservantur.

Item ex S. August. peccator subjicitur dominatui concupiscentiæ, quatenus homo quamdiu est in statu peccati, vehementiores & frequentiores concupiscentiæ motus experitur, eisque ut plurimum obsequitur utpote destitutus auxiliis illis gratiæ potentioribus & frequentioribus, quæ solis justis & amicis Dei conferuntur. Homo tamen sub ilia dæmonis & concupiscentiæ servitute non habet necessitatem peccandi nisi moralem, quæ liberum arbitrium non adimit, nec caret gratia saltem remote sufficiente ad vitandum peccatum.

Obj. 11. S. Augustinus pluries asserit liberum arbitrium per peccatum Adami factum esse servum & captivum peccati.

Resp. Per servitutem illam & captivitatem intelligit magnam propensionem ad malum propter concupiscentiam effrænatam ex peccato Adami ortam, vi cujus homo in peccata sæpissime labitur, donec liberetur per gratiam sanctificantem & adjuvetur per auxilia gratiæ sanctificanti annexa. Sed hæc magna propensio ad malum facit tantum moralem peccandi necessitatem, seu magnam difficultatem abstinendi a peccato, quæ nunquam superatur sine speciali gratiæ auxilio, sed tamen superari potest cum gratiis ordinariis.

Ceteræ objectiones diluuntur in Tractatu de Gratia.

Nota. 1. Cum libertas generatim sit immunitas, per libertatem S. Augustinus in variis locis intelligit immunitatem vel a peccato, vel a servitute dæmonis, vel a concupiscentia, vel a miseriis sive corporalibus sive spiritualibus, vel a difficultate in bono agendo & malo vitando, vel etiam a coactione sive perfecta sive imperfecta, nam utramque pati possunt homines a concupiscentia. Duplex quippe est coactio, nempe perfecta, & imperfecta: Coactio perfecta est ea, qua aliquid patimur omnino inviti & reluctantes, ut cum quis plane invitus & reluctans detruditur in carcerem. Coactio imperfecta & secundum quid est ea, qua aliquid facimus vel patimur consentientes quidem, sed cum aliqua repugnantia: sic naufragii metus mercatorem cogit ad projiciendas merces. Itaque homines possunt utramque coactionem pati a concupiscentia. Sic quando homo voluntate nil omnino conferente, sed quantum potest reluctante patitur inordinatos concupiscentiæ motus, coactione perfecta cogitur ad sentiendam motionem ad malum: & dicitur captivari a concupiscentia. E contra cum concupiscentia ad consensum pertrahit hominem, qui consentit cum aliqua repugnantia, tunc is a concupiscentia cogi dicitur coactione imperfecta & secundum quid. At præter has libertates, aliam nempe libertatem ab omni necessitate physica antecedente & intrinseca pluribus locis admittit S. Augustinus.

Nota 2. A S. Augustino *coactio*, & *cogo* sæpe sumuntur pro verbo *necessito* quacunque necessitate sive violenta sive non violenta, immo pro minis, vel vehementi suasione, ut constat ex variis locis, ut lib. 1. retract. c. 15. ubi de primis parentibus loquens ait: *Qui primi in Paradiso fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente, peccando, hoc est, libera voluntate peccando: quia & scientes contra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, ut hoc fieret, non coegit.* Ubi verbum *cogo* sumitur late pro inferre quamcunque necessitatem etiam voluntariam Nam adversarii in Adamo innocente admittunt libertatem non solum a coactione proprie dicta; sed etiam ab omni necessitate simplici. Et vero verbum *cogo* latine significat idem ac gallice vox *presser*; sic Horatius ep. 9. ait: *Cum rogat, & preces cogit.* Sic etiam extra scholas quotidiano usu dicimus, tu me coegisti ad hoc faciendum, id est, vehementer impulisti.

Nota

Nota 3. Ex S. Auguſtino duplex eſt libertatis ſpecies; alia immutabilis, remanens in cælo, cujus objectum eſt bonum & beatitudo ipſa, quæ libertas eſt ipſamet voluntas ſeu volendi facultas, & ipſa libertas ſpontaneitatis voluntati eſſentialis & indentificata. Altera conſiſtit in potentia eligendi, ſeu volendi & non volendi, requiſita ad meritum & demeritum, viatorum propria, cujus objectum ſunt media.

Item juxta S. Doctorem duplex eſt virtutis ſpecies: prima eſt virtus propria libertatis ſpontaneitatis & beatorum, nempe impeccabilitas, & immobilitas in bono; alia eſt propria hujus ſtatus, & ſola meritoria.

Nota 4. Cum S. Auguſt. tribuit laudem actibus neceſſariis, v. g. amori beatifico Angelorum, ſumit laudem in ſenſu latiori, nempe pro honore; non autem proprie & ſtricte, nempe pro teſtificatione ad excellentiam alicujus propter actum virtutis quem omittere poterat, & qui per ſe dignus eſt præmio, ſi ſubjectum ſit illius capax.

ARTICULUS V.

De ſubjecto, objecto, & exercitio libertatis.

QUæres 1. *Quodnam ſit ſubjectum libertatis.*

Nota. Subjectum libertatis aliud eſt immediatum, & eſt facultas illa quæ dicitur libera; aliud immediatum ſeu denominationis: & eſt natura ſeu ſuppoſitum, cui libertas convenit.

Reſp. 1. Subjectum libertatis immediatum eſt ſola voluntas: quia in ſola voluntate reſidet formaliter libertas. Nam libertas eſt vis electiva. Sed vis electiva eſt in ſola voluntate: nam ſola voluntas poteſt eligere; eligere enim eſt unum velle præ alio, vel unum & idem potius velle, quam non velle. Ergo.

Libertas tamen arbitrii eſt formaliter in ſola voluntate, cum ſola ſit facultas electiva, facultas ſui ipſius determinativa, & actuum ſuorum domina, ut tamen ſit etiam aliquo modo in intellectu nempe radicaliter, quatenus voluntas non eſt libera niſi dependenter ab intellectu: nam voluntas non poteſt unum præ alio eligere, niſi dependenter ab intellectu proponente objectum partim ſub ratione boni, partim ſub ratione mali, vel boni limitati aut arduí.

Porro ad rationem libertatis ſufficit apprehenſio compoſita, repræſentans objectum partim ut bonum, partim ut malum, vel ut bonum limitatum aut arduum.

Reſp. 2. Subjectum denominationis libertatis eſt omnis & ſola natura intellectualis; nam omnis & ſola natura intellectualis cognoſcit finem, & media ut media, & ſic omnis & ſola poteſt unum præ alio eligere.

Quæres 2. *Quodnam ſit objectum libertatis, ſive quodnam ſit illud circa quod voluntas verſari poteſt per ſuam electionem, illud volendo, vel reſpuendo.*

Reſp. 1. Finis ultimus conſideratus ſecundum communem beatitudinis rationem, ſeu beatitudo generatim & indeterminate ſumpta, hoc eſt, non determinata ad aliquod objectum particulare, item bonum in communi non poteſt eſſe objectum libertatis.

Prob. Quia ad utrumque voluntas neceſſariam habet inclinationem a natura inſitam. Nam non ex propria electione, ſed ex inſtinctu naturali volumus eſſe felices; nec quiſquam vere velle poteſt eſſe infelix. Unde nemo unquam vere deliberavit utrum beatus eſſe vellet, ſed dumtaxat de mediis quibus beatus eſſe vellet.

Hinc ſummum bonum clare & in ſe viſum non eſt objectum libertatis. Hinc etiam voluntas non poteſt non appetere beatitudinem actu cogitatam, licet poſſit de illa non cogitare.

Liberum tamen arbitrium, quale eſt in homine viatore, verſari poteſt circa finem ultimum ſumptum materialiter, ut ajunt, hoc eſt, circa objectum, quod eſt re ipſa finis ultimus & beatitudo objectiva, nempe Deum. Nam ſæpe homines deliberant, utrum beatitudinem ſuam in Deo, aut in creaturis conſtituere ac quærere debeant ſeu velint; & re ipſa cum ſumma Dei injuria & ſummo ſuo malo in creaturis conſtituunt & quærunt. Sed hoc eſt per accidens reſpectu libertatis noſtræ: quatenus in hac vita Deus obſcure cognoſcitur.

Reſp. 2. Objectum libertatis noſtræ ſunt omnia bona particularia ſive vera, ſive apparentia tantum. Nam cum iſta nobis exhibeantur cum admixtione alicujus mali veri vel apparentis tantum, aut ſaltem ut finita, inſufficientia & defectibilia, poſſunt a nobis eligi vel reſpui pro arbitrio?

Quæres 3. *Utrum poſſit dari omiſſio pura libera?*

Reſp. Hæc quæſtio eſt mere philoſophica. Id unum ad Theologum pertinet, ſcilicet quod ex hypotheſi quod detur reſpectu actus præcepti, ſit verum peccatum imputabile. Quia omiſſio illa eſt virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam ſi poſitis omnibus ad agendum requiſitis voluntas abſtinet ab omni actu, tunc libere non vult, libere non agit, & perinde ſe habet in æſtimatione prudenti, & in ordine ad imputabilitatem, ac ſi poſitive nollet, poſitive vellet non agere: ac proinde tunc virtualiter & interpretative volendo non agere, ideoque peccat.

CAPUT III.

De bonitate & malitia Actuum humanorum.

ARTICULUS I.

Quid requiritur, ut actus ſit bonus.

Nota 1. ACtio humana tum interna tum externa conſiderari poteſt dupliciter, nempe in genere naturæ, & in genere moris (1).

Spe-

(1) De hac duplici actionum eſſentia Vid. N. 147. 148. Cum eo priore loco a nobis dictum fuerit 1. inter prædicata eſſentialia actus humani *phyſice* conſiderati ea duo computari, quæ conceptu *voluntarii* concludu-

Spectatur in genere naturæ, cum spectatur secundum suum esse physicum seu entitatem suam. Spectatur in genere moris, cum spectatur secundum libertatem, & honestatem vel malitiam moralem, & capacitatem laudis vel vituperii, meriti vel demeriti. Hic autem spectatur tantum hoc ultimo modo (1).

Nota 2. Actus humani duplex distinguitur bonitas, nempe trascendentalis, & moralis. Bonitas moralis, de qua sola agitur, est bonitas in ordine ad mores, & subdividitur in materialem & formalem (Vid. N. 280. 281.) Bonitas materialis consistit in speciali conformitate seu convenientia actus cum natura rationali seu intellectuali ut intellectuali: malitia vero materialis consistit in difformitate & disconvenientia cum natura intellectuali ut intellectuali. Ideo enim actus aliquis est bonus moraliter, quia convenit naturæ intellectuali, ita ut hanc dedeceat illum facere. Quare bonitas moralis idem est ac honestas, & malitia moralis est inhonestas seu turpitudo. (2)

Bonitas formalis est materialis bonitatis imputabilitas ad laudem & meritum, quæ adest, cum actus honestus, sed conformis naturæ intellectuali ut intellectuali fit libere. Tunc enim bonitas ejus in laudem & meritum imputabilis est, & ipse actus est complete ac simpliciter moralis, seu formaliter moralis. Hæc autem imputabilitas nihil aliud est, quam denominatio extrinseca, petita a voluntate scienter ac libere actum suum exercente modo decenti naturam rationalem.

Porro bonitas actus dicitur moralis, quia pertinet ad virtutes, a quibus homines denominantur boni moraliter; & quia imputabilis est (3) ad

---

duntur, scilicet quod actus fiat ex voluntatis inclinatione, & intellectus cognitione: 2. ejusdem actus *physice* spectati *accidentalem* dumtaxat perfectionem esse, quod *libere* producatur: duplex exinde in quorumdam animis suboriri potest difficultas. Nam ex priore assertione consequens videtur, quemlibet actum esse necessario fœtum deliberatæ voluntatis, adeoque nullum dari *involuntarium naturale*, & *hominis* tantum: quod repugnat N. 91. 96. & aliis passim; posteriore vero labefactari videtur libertas humanarum actionum a Catholicis propugnata. Ut huic *secundæ* difficultati statim occurramus, non est cur piæ aures offendantur, quoties *actum* liberum a *potentia* libere operandi lubeat distinguere. Utrum actui libertas sit necessario intrinseca, aut potius extrinseca, est quæstio adiaphora, in qua Scholastici Doctores diversa pronuntiant incolumi Christiana Fide; adeoque nobis quoque fas est alterutri disputantium parti pro libitu accedere. Sed an potentia agendi, quæ inest homini lapso, prædita sit libertate indifferentiæ in aliquo saltem rerum genere (*n.* 103.) concors affirmantium Catholicorum vox est, & hanc potentiæ intrinsecam libertatem constanter in homine perdurare, etiam ubi in actus ipse erumpit minime liberos, duce Angelico (*n.* 236.) demonstravimus. *Primam* autem difficultatem sic amovemus. Loco indicato perpenditur speciatim actus reipsa *humanus* seu *moralis*, cujus idea composita usitato apud Morales sermone dicitur complecti *essentialiter* plura attributa, sive proprietates, *voluntarietatis*, *libertatis*, *imputabilitatis* &c. Facta subin hujusce actus quadam veluti analysi, distinctaque duplici ejusdem essentia (physica scilicet & morali) declaratur, qualis necessitatis sit attributum *liberi*, statuendo, illud actui convenire *accidentario* (opinione nostra, itemque aliorum) secundum genus *naturæ*; sed *essentialiter* secundum genus *moris*, quia nempe ex universorum Theologorum sensu libertas aut est forma constitutiva moralitatis, aut proprietas maxime necessaria, & proxime inducens moralitatem. Tum quasi comparando liberum cum alio attributo *voluntarii*, ad actum humanum pariter concurrente, eam assertionem, quæ præsentis dubii occasio est, protulimus, hoc unum significare volentes: attributum voluntarii (*quatenus* ab Auctoribus solet una cum libero recenseri inter *essentialia* humani actus) e converso referendum magis ad physicum quam ad morale genus actionis; quia nimirum etsi omnes voluntarium requirant ad actum moralem, nullus tamen moralitatis formam, aut radicem proximam in eo recognoscit. Porro ex hoc genuino illius nostræ assertionis sensu quisque intelliget, nos voluntarietatem vocasse essentialem actui humano physice considerato, non *universim* & *absolute*, quasi quilibet actus præcise spectatus quoad suam naturam & entitatem debeat prodire a voluntate deliberata; sed dumtaxat *hypothetice*, quando aliquis particularis actus est reipsa productus humano modo, & *comparative* in sensu jam explicato. Hæc autem animadversio, ut reor, sufficiet ad propulsandam a nostra doctrina omnem seu absurditatis seu antilogiæ notam.

(1) Quamquam morales Theologi pro suo instituto solum genus *moris* in humanis actionibus considerent; nihilominus, ut de iisdem hoc modo spectatis scite pronuntiare possint, debent & *physicum* illarum genus ex Psycologia (*n.* 85.) aliisve Facultatibus cognatis perspectum habere: alioquin periculum erit, ne actiones, quæ in primo sistunt naturæ genere, ad genus alterum moris minus recto judicio (*n.* 95.) transferant. Oportet hoc solerter observare, ubi singulares actus, cujusvis quidem potentiæ a voluntate distinctæ, sed præsertim *exteriorum sensuum*, atque *motricis* (*n.* 104. *usque ad* 111.) dijudicandi sunt. Interdum namque contingere potest, ut ex. gr. quis sui ipsius, suorumque membrorum pervigil custos gerat animo fixas turpes ac nefandas perceptiones rerum, quæ antea vel *fortuito* sensibus extrinsecus oblatæ, vel dæmonis *arte* intus repræsentatæ fuerunt: inde vividum voluptatis sensum in se ipso experiatur: præterea appetitum seu propensionem erga eadem vehementem sentiat. Et tamen nihil horum trium ad genus moris pertinebit, quoniam ex una parte juxta Psycologos naturaliter ac necessario ea eveniunt in anima, semel ac objectum sensuum organa percellens certas motiones ope nervorum in cerebro produxit: ex alia vero nullus adhuc voluntatis assensus accessit, a quo moralitas maxime pendet, juxta illud Seraphici (*n* 135.) *ibi genus moris primo incipit, ubi dominium voluntatis invenitur*. Immo & assensus ipse perversæ inclinationi præstitus potest quandoque morali culpa vacare, utpote non liber ob vehementiam prævii sensus, qui nullum menti locum reliquit ad animadvertendam turpitudinem ipsius inclinationis.

(2) Vid. N. 256. usque ad 260. ubi momentosam invenies doctrinam de *bono*, ac *malo* morali: quam omnes quidem facile mente apprehendunt, sed pauci opere sectantur, quia nimirum prudentia carnis dominatum habet in mundo amplissimum.

(3) De *imputabilitate* actionum moralium Vid. integram Sect. VI. Articuli V. nempe N. 390. usque ad 306.

ad laudem & meritum, ſi actus libere fiat. (1)

Nota 3. Præter moralem bonitatem actus interni tum materialem tum formalem, datur bonitas objectiva moralis (Vid. N. 279.), quæ eſt id, vi cujus res aliqua appeti poteſt modo decenti naturam intellectualem, & conſiſtit in ſpeciali conformitate ac convenientia, quam objectum habet cum natura intellectuali ut intellectuali: nihilque aliud eſt realiter, quam objectum ipſum conforme ſeu conveniens naturæ intellectuali ut intellectuali. Bonitas autem moralis ratione prior eſt, quam moralis bonitas actus; nam objectum aliquod non habet ſpecialem conformitatem ac convenientiam cum natura intellectuali, quia appetitur modo decenti naturam rationalem; ſed e contra appetitur modo decenti naturam rationalem, quia ſpecialem habet conformitatem cum natura rationali quatenus rationalis eſt. Hæc bonitas dicitur objectiva, quia apta eſt eſſe objectum tum terminativum tum motivum actus interni. Dicitur etiam moralis, quia pertinet ad mores, & per modum objecti facit actum internum bonum moraliter.

Nota 4. Objectum voluntatis (2) duplex eſt, nempe materiale, & formale. Objectum materiale eſt id quod voluntas appetit vel refugit. Objectum formale eſt id propter quod voluntas appetit vel refugit aliquid, unde dicitur etiam motivum & finis actus. Actus autem internus bonus ſpeciem ſumit non ab objecto materiali, ſed a formali, a quo ſolo accipit ultimam ſuam differentiam eſſentialem. Hinc actus habentes idem objectum formale, licet habeant diverſa objecta materialia, ſunt ejuſdem ſpeciei: ſic actus, quo amatur Deus propter ſuam bonitatem abſolutam, & actus quo amatur proximus propter eamdem bonitatem divinam, ſunt ejuſdem ſpeciei, nempe ſunt actus caritatis. E contra actus habentes diverſa objecta formalia, licet habeant finem objectum materiale, ſunt diverſæ ſpeciei, ut actus quo amatur Deus quia in ſe bonus eſt, & actus quo amatur Deus quia eſt ſummum noſtrum bonum: nam prior eſt actus caritatis, alter vero actus amoris concupiſcentiæ ſeu ſpei.

Nota 5. Agitur hic ſolum de bonitate materiali, nam ſupponitur actus libere fieri, ideoque habere bonitatem formalem, ſi habent materialem.

Dico 1. Ut actus ſit bonus bonitate ſcilicet materiali, neceſſe eſt, ut habeat tum objectum bonum, vel de ſe indifferens, ſed conducibile ad finem bonum ſeu honeſtum, tum finem honeſtum, tum circumſtantias objecto debitas. (3)

Prob. Quia ſi unum ex his deſit, actus hoc ipſo non habet ſpecialem conformitatem ſeu convenientiam cum natura intellectuali ut intellectuali; nam non tendit decenter & conformiter naturæ intellectuali in objectum finem, & circumſtantias: unde non approbatur a recta ratione, ſed improbatur. Enimvero recta ratio dictat, eum ſolum actum eſſe dignum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honeſtum, & circumſtantias objecto debitas. Hinc illud axioma ab omnibus receptum: *Bonum ex integra cauſſa, malum ex quolibet defectu.*

Dico 2. Ut actus internus proſecutivus ſumat bonitatem ab objecto habente bonitatem objectivam, non ſufficit quod hæc bonitas ſit cognita, ſed debet eſſe formaliter, directe, & ſecundum ſe volita, & eſſe aliqua ratione motivum proſequendi objectum. (4)

Prob. 1. Ex S. Aug. in Pſ. 41. *Bonum opus intentio facit: Non valde attendas quid homo facit, ſed quid cum facit, aſpiciat.*

2. Ex S. Th. 1. 2. qu. 19. art. 7. ad 3. *Malum contingit ex ſingularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra cauſſa. Unde ſive voluntas ſit ejus quod eſt ſecundum ſe malum, & ſub ratione boni; ſive ſit boni ſub ratione mali, ſemper voluntas erit mala. Sed ad hoc quod ſit voluntas bona, requiritur quod ſit non ſub ratione boni, id eſt, quod velit bonum & propter bonum.*

3. Ex Ariſtot. 2. Ethic. cap. 4. *Ut aliquid ſit temperans & juſtus, temperateque ac juſte agere dicatur, non ſatis eſt ut juſta agat & temperata; ſed oportet ut ſit eligens propter ipſa*, hoc eſt, ut eligat juſta quia juſta, & temperata quia temperata.

4. Ratione. Quia ut actus proſecutivus ſit bonus, debet appetere objectum modo decenti naturam rationalem: alioqui actus non convenit naturæ rationali nec illam decet. Atqui actus non appetit objectum modo decenti naturam rationalem, niſi illud appetat propter motivum conveniens naturæ rationali ut rationali, ideoque propter honeſtatem: nam ſi appetat propter motivum inferius, jam non appetit modo decenti naturam rationalem. Ergo ut actus proſecutivus ſit bonus, debet appetere objectum propter honeſtatem ſeu bonitatem moralem.

Obj. Ut actus ſit malus ſufficit quod malitia objecti ſit indirecte volita, id eſt, ut cognoſcatur conjuncta cum eo quod appetitur, licet ipſa ſecundum ſe diſpliceat. Ergo ut actus ſit bonus, ſufficit ut cognoſcatur bonitas moralis.

Reſp. Nego conſeq. (Vid. N. 323.) Diſparitas eſt,

---

(1) Auctor tum hic, tum in Nota 1 & 5. videtur ſtare pro illa ſententia, quæ moralitatis *eſſentiam* in libertate reponit, ſecus ac Subtili Magiſtro, nobiſque (*n.* 251. 291.) perſuaſum ſit.

(2) De *objecto* voluntatis, ejuſque actionum nonnulla delibata N. 283. 284. 320.

(3) Hæc prima theſis accipienda de bonitate ac malitia, ut nos loquimur, *objectiva*, quare ad eam illuſtrandam, ac firmandam quadrant, quæ de objecto, fine, & circumſtantiis reliquis, diſtincte tradidimus *n.* 282. *uſque ad* 318.

(4) Iſta theſis ſecunda ſumenda de *formali*, ut nos dicimus, *bonitate*: de qua Vid. N. 318. 319. Quod ſpectat ad *formalem* itidem *malitiam* actuum, ea ſpecialem ac diverſam poſtulat theſim, quam Auctor omittit, nos autem *n.* 321. poſuimus ſeorſim a priore.

eſt, quod bonitas moralis ſeu honeſtas ſit appetibilis propter ſe directe & ſecundum ſe, exigatque ſic appeti : Quare ut quis ſecundum rectam rationem agat, debet velle bonitatem directe ac ſecundum ſe. At malitia actus exigit quovis modo fugi. Quare contra rectam rationem agit, qui eam quovis modo etiam indirecto & interpretativo appetit. Hinc qui ſe inebriat, quamvis non velit directe privationem uſus rationis & malitiam ebrietatis, ſed ſolum delectationem quæ in potando percipitur, turpiter agit & peccat.

Dico 5. Ut actus internus averſativus objecti mali ſit bonus, debet illud averſari propter finem honeſtum.

Prob. Ut actus averſativus objecti mali ſit bonus, debet illud averſari modo decenti naturam rationalem ut rationalem. Atqui non averſatur illud tali modo, niſi averſetur illud propter motivum aliquod honeſtum. Ergo ut ejuſmodi actus ſit bonus debet averſari objectum malum propter motivum aliquod honeſtum. Minor patet; nam averſari objectum malum modo decenti naturam rationalem, eſt illud averſari propter motivum decens naturam rationalem, ideoque illi conveniens & conforme, proindeque honeſtum.

Obj. Actus quo voluntas averſatur objectum malum propter ſolam ejus malitiam, & nullatenus propter bonitatem aliquam, eſt bonus moraliter. Ergo.

Reſp. Antecedens ſupponit falſum. Nam voluntas averſari non poteſt objectum malum propter ſolam ejus malitiam tamquam unicum motivum: quia odium malitiæ vitii neceſſario fundatur in amore objectivæ bonitatis virtutis oppoſitæ, illumque neceſſario ſupponit. Unde nemo odit malitiam alicujus vitii propter ſe, niſi amet, & quia amat bonitatem ac pulcritudinem virtutis oppoſitæ. (1)

Porro objectiva bonitas ſeu pulcritudo virtutis eſt ejus conformitas ac convenientia ſpecialis cum natura rationali ut rationali: ſicut malitia ſeu turpitudo objectiva vitii eſt ejus difformitas & diſconvenientia ſpecialis cum natura rationali ut rationali.

ARTICULUS II.

Utrum actus interni ſumant bonitatem a fine extrinſeco & circumſtantiis.

Nota 1. (2) Agitur hic de fine extrinſeco (3) ex ſe bono : nam actus internus nullam poteſt ſumere bonitatem ab objecto indifferenti. Objectum enim eatenus bonitatem actui interno dare poteſt, quatenus ex ſe habet id, vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter ac conformiter naturæ rationali : ſiquidem materialis bonitas actus nil aliud eſt, quam actus conformitas cum natura rationali. Objectum autem de ſe indifferens non habet id, vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter naturæ rationali : alioqui jam eſſet bonum non indifferens.

Nota 2. Circumſtantia moralis (4) eſt affectio accidentalis actui ſpectato in genere moris, aliquid tamen ad bonitatem vel malitiam illius conferens. Circumſtantiæ aliæ augent vel minuunt tantum bonitatem, aut malitiam moralem infra eamdem ſpeciem; aliæ vero mutant ſpeciem, hoc eſt, novam ſpeciem bonitatis, vel malitiæ dant vel addunt ſpeciei actus humani. (5)

Porro circumſtantia ſpeciem mutans eſt quidem eſſentialis actui humano adæquate ſumpto ſecundum omnes bonitates, vel malitias ſpecie diverſas, quas habet: at eſt accidentalis eidem actui inadæquate ſumpto, nempe ſecundum ſpeciem bonitatis vel malitiæ; cui altera bonitatis vel malitiæ ſpecies ſupervenit.

Nota 3. Circumſtantiæ ſeptem vulgo aſſignantur (Vid. N. 289. & tribus ſeq.) hoc verſu contentæ, *quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*.

Tamen motivum actus ſignificatum voce *cur*, non eſt proprie circumſtantia, quia finis ſeu motivum dat ſpeciem actui humano.

Nota 4. Agitur hic ſolum de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte objecti, & aliquam bonitatem moralem habentibus, non vero de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte actus, ut ſunt intenſio, duratio &c. Nam certum eſt, actum ab his aliquam bonitatem moralem ſumere.

No-

---

(1) *Odium cauſſari ex amore*, ſic probat Doctor Angelicus (*1. 2. q. 29 ar. 2.*) *Sicut dictum eſt, ar. 1. amor conſiſtit in quadam convenientia amantis ad amatum : odium vero conſiſtit in quadam repugnantia vel diſſonantia. Oportet autem in quolibet prius conſiderare, quid ei conveniat, quam quid ei repugnet. Per hoc enim aliquid eſt repugnans alteri, quia eſt corruptivum, vel impeditivum ejus, quod eſt conveniens. Unde neceſſe eſt, quod amor ſit prior odio, & quod nihil odio habeatur, niſi per hoc quod contrariatur convenienti, quod amatur, & ſecundum hoc omne odium ex amore cauſſatur.*

(2) Quæcumque Auctor tradit ſeu in præſenti Art. ſeu in præcedenti, ac ſubſequente, univerſa referuntur partim ad *originem*, partim ad *ſubjectum* moralitatis. Aſt in exponenda tali doctrina, earum quæ ad iſtum Tractatum pertinent ferme præcipua, nec claritati, & diſtinctioni idearum ſatis conſuluiſſe, nec germanæ methodi leges accurate ſervaſſe, nec omnia ſcitu neceſſaria attigiſſe videtur, ni mea me fallit apprehenſio. Quare ſi cui placuerit noſtra ad utrumque argumentum illuſtrandum exarata in IV. & V. Sect. Articuli V ex toto perlegere, is forſitan operam minime perdet. De origine ſeu fontibus moralitatis Vid N 279 uſque ad 310 item N 318. uſque ad 322 De ſubjecto Vid. N. 377. uſque ad 384. Recuſanti vero hunc laborem grave non ſit ſaltem adire loca indicata in notis ſequentibus.

(3) Vid. definitionem, ac diviſionem *Finis* N. 199.

(4) An, & quænam *Circumſtantiæ* attendendæ in moralitatis negotio Vid N 286. 287. 288.

(5) De vario Circumſtantiarum *effectu*, ac multiplici *diviſione* Vid. N. 293. uſque ad 299.

Nota 5. Actus alio melior esse potest tripliciter, nempe essentialiter, intensive, & extensive. Melior est essentialiter, dum fit ex perfectiore motivo. Melior est intensive, dum fit cum majore conatu potentiæ, seu ardore & vehementia. Denique est melior extensive, cum se extendit ad plura objecta bona seu honesta quatenus honesta.

Dico 1. (1) Actus voluntatis sumit bonitatem in aliqua specie virtutis a fine extrinseco, quando voluntas propter ejus bonitatem tamquam motivum prosequitur objectum aliquod de se indifferens, vel etiam bonum.

Prob. Quia tunc actus est moraliter bonus in aliqua specie virtutis propter bonitatem finis extrinseci. Nam in objectum suum tendit modo naturam rationalem specialiter decenti: objectum enim illud seu finis extrinsecus specialem habet conformitatem & convenientiam cum natura rationali, ideoque specialem bonitatem objectivam.

Quod si objectum materiale, seu objectum quod voluntas propter finem extrinsecum appetit, sit bonum, & voluntas illud non solum propter bonitatem objectivam finis extrinseci, sed etiam propter specialem illius objectivam bonitatem appetat; tunc actus voluntatis moraliter bonus est in duplici specie virtutis, nempe in specie virtutis ad quam pertinet bonitas finis, & in specie alterius virtutis ad quam pertinet bonitas objecti materialis, sicque actus voluntatis est duplicis virtutis. Si vero voluntas non appetat objectum bonum nisi propter bonitatem finis extrinseci, tunc actus voluntatis est tantum in unica specie virtutis, illius nempe cujus est bonitas finis extrinseci, sicque est actus unius tantum virtutis. Ratio est, quia in primo casu actus duplicem habet modum tendendi in objectum specialiter naturam rationalem decens, in secundo vero unicum habet.

Hinc qui vult esse temperans ut sit castus, si tum temperantiæ, tum castitatis bonitate objectiva afficitur, actus ille est simul actus internus temperantiæ & castitatis. Si autem sola bonitate objectiva castitatis afficitur, actus ille est solius castitatis actus.

Dico 2. Actus voluntatis sumit etiam bonitatem a fine extrinseco bono, quando voluntas propter bonitatem illius averſatur objectum aliquod ex se malum, vel indifferens.

Prob. Quia voluntatis actus tendit in objectum suum modo naturam rationalem specialiter decenti propter specialem conformitatem & convenientiam, quam finis extrinsecus habet cum natura rationali ut rationali: ac proinde specialem habet bonitatem propter illam specialem conformitatem, & consequenter est in aliqua specie virtutis, cum omnis specialis bonitas seu honestas sit aliqua species virtutis.

Dico 3. Actus voluntatis a circumstantiis bonis seu convenientibus bonitatem sumit, etiam specie diversam a bonitate objecti, si illarum bonitas sit specie diversa a bonitate objecti, & propter se appetatur.

Prob. Quia tunc actus voluntatis tendit in objectum modo naturam rationalem specialiter decenti, non solum propter bonitatem objecti propriam, sed etiam ob bonitatem circumstantiarum propriam. Ergo actus voluntatis præter bonitatem objecti propriam, habet etiam bonitatem circumstantiarum propriam, cum voluntas utramque propter se velit. Hinc volitio sublevandi miseriam patris pauperis, & quia pauper, & quia pater est, duplicem habet bonitatem seu honestatem in duplici specie virtutis, nempe misericordiæ & pietatis.

Quod si circumstantia habet bonitatem eadem specie cum bonitate objecti, tunc auget solum bonitatem actus interni intra eamdem speciem, & actus melior est extensive.

ARTICULUS III. (2)

Unde actus internus sumat malitiam, & quid ad hoc requiratur?

Nota 1. Moralis malitia actus duplex est, nempe materialis & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate & disconvenientia actus cum natura rationali ut rationali. Nam hoc ipso actus intelligitur malus, quod disconvenit naturæ rationali ut rationali, seu illam dedecet. Malum enim relativum est aliquid disconveniens. Hæc autem difformitas seu dis-

---

(1) Diversum hunc finis extrinseci, ac reliquarum Circumstantiarum influxum in humanas actiones, quem Auctor tribus conclusionibus adstruit, nos de fine seorsim loquentes declaravimus *quatuor* distinctis thesibus N. 303. usque ad 310.

(2) Ad evitandam confusionem duplex observa discrimen inter methodum Auctoris, & nostram. Primo nos tum de *origine*, tum de *subjecto* moralitatis tractantes (in IV. & V. Sect. Articuli V.) exemplo aliorum Scriptorum, præsertimque Angelici (1. 2. *qu.* 18. & 10.) moralitatem universim spectavimus prout ambas supremas species, *bonitatem* scilicet ac *malitiam*, ambitu suo complectitur, dicendo ex. ca. actum sumere *bonitatem*, vel *malitiam* ex objecto, & circumstantiis: *bonitatem*, vel *malitiam* internis, externisque actibus convenire &c. Auctor vero doctrinas easdem *seorsim* accommodat *bonitati* in I. & II. Art. & *malitiæ* in III. isto Art. Secundo, cum moralitas seu bona, seu mala, bifariam sumatur, quatenus nempe *objectiva*, & *formalis* (*n.* 279) nos theses omnes spectantes ad moralitatem *objectivam* prius expedivimus (*n.* 282. & *seq.*) postea reliquas pertinentes ad *formalem* (*n.* 318. & *seq.*) utrobique intelligentes simul *& bonam & malam*. Auctor autem primum de moralitate *bona* partim *objectiva*, partim *formali* theses statuit in I. & II. Art. deinde de *mala* partim *objectiva*, partim *formali* in præsenti Art. Quare ex. ca. postrema 3. thesis hujus Art. quæ de *malitia formali* statuitur, legatur quasi adjuncta 2. thesi Art. I. quæ est de *bonitate formali*. Similiter 1. thesis hujus Art quæ profertur de *objectiva malitia*, spectetur veluti adnexa 1. thesi Art. 1. ac 2. quæ de *objectiva bonitate est*.

disconvenientia cum natura rationali, proindeque cum Lege divina, dicitur malitia moralis, quia facit malos mores, & repugnat regulæ morum.

Malitia formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & pœnam. Nam si actus disconveniens naturæ rationali fiat libere, & cum cognitione, vel cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est, & imputatur ad vituperium, culpam, & pœnam, atque ita actus internus est complete & simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis imputari non potest ad culpam & pœnam, & sic actus non est nisi inchoate & secundum quid moralis.

Itaque actus malus adæquate moralis est actus disconveniens naturæ rationali imputabilis ad vituperium, culpam, & pœnam: Hæc autem malitiæ imputabilitas est denominatio extrinseca petita a voluntate decenter ac disconvenienter naturæ rationali agente libere, & scienter, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia vincibili disconvenientiæ actus cum natura rationali & Lege divina.

Nota 2. Præter actus interni malitiam materialem & formalem, est etiam malitia objectiva moralis, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali ut rationali. Hac autem ratione prior est malitia actus interni. Nam res non habet malitiam objectivam, quia appetitur dedecenter ac disconvenienter naturæ rationali; sed e contra appetitur dedecenter & disconvenienter naturæ rationali, quia habet malitiam objectivam.

Dico 1. Actus internus sumit malitiam ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: ita ut sit malus hoc ipso, quod habet objectum malum, seu disconveniens naturæ rationali, vel finem malum, vel circumstantiam malam seu disconvenientem naturæ rationali.

Prob. Quia actus, quo quis vult objectum malum, vel vult objectum bonum propter finem malum, vel vult objectum bonum propter finem bonum, sed in circumstantia mala seu disconvenienti, hoc ipso malus est moraliter. Nam hoc ipso actus dedecet naturam rationalem, ei disconvenit, & improbatur a recta ratione; & si libere fiat, imputatur ad vituperium & pœnam. Unde illud axioma theologicum: *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

Sic 1. Volitio furandi ad solvenda debita est mala, quia habet objectum malum. 2. Volitio dandi eleemosynam propter vanam gloriam est mala, quia habet finem malum. 3. Volitio celebrandi sacrum propter fines bonos, sed in loco indecenti vel interdicto, aut tempore vetito, est mala ob circumstantiam malam.

Dico 2. Actus voluntatis sumit malitiam materialem ab objecto fine, & circumstantiis, quamvis malitia ignoretur etiam invincibiliter.

Prob. Quia actus voluntatis hoc ipso habet malitiam materialem, quod dedecet naturam rationalem ut rationalem: sed actus naturam rationalem dedecet hoc ipso, quod vult objectum de se malum, vel objectum bonum ob finem malum, vel vult objectum bonum ob finem bonum, sed in circumstantia mala. Ergo.

Dico 3. Ut malitia objectiva tribuat actui voluntatis malitiam formalem, sufficit quod sit cognita; nec requiritur ut sit secundum se volita.

Prob. Nam hoc ipso actus voluntatis habet malitiam formalem quod habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam. Sed hoc ipso habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam, quod voluntas objectum malum, vel objectum bonum propter malum finem, vel objectum bonum propter finem bonum, sed in circumstantia mala vult cum libertate & cognitione malitiæ objecti, vel finis, vel circumstantiæ: nam hoc ipso malitia objectiva imputatur ad vituperium & pœnam. Ergo.

Immo ad malitiam formalem non requiritur actualis cognitio malitiæ objectivæ, sed sufficit quod hæc potuerit & debuerit cognosci. Quia ignorantia vel inadvertentia vincibilis non excusat ab imputabilitate malitiæ actus; & in æstimatione prudenti æquivalet actuali cognitioni in ordine ad imputabilitatem actus ad vituperium & pœnam, licet non tantam, si ignorantia non sit affectata.

Ex dictis inferes unum & eumdem actum posse habere triplicem malitiam specie diversam, non solum objectivam, sed etiam formalem. Quia objectum finis, & circumstantia actus habere possunt malitiam objectivam specie inter se diversam cognitam, vel nonnisi culpabiliter ignoratam. Talis est actus, quo quis furari vult in loco sacro ad fornicandum, nam hic actus tres malitias specie diversas habet, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ.

ARTICULUS IV.

Utrum idem actus voluntatis possit esse simul bonus & malus? (1)

DIco. Idem actus voluntatis non potest esse simul bonus & malus.

Prob. Quia actus est simpliciter malus, non bonus, hoc ipso quod habet vel objectum malum, vel finem malum, vel circumstantiam malam: nam hoc ipso tendit in objectum modo dedecenti naturam rationalem, ideoque simpliciter dedecet naturam rationalem, eique disconvenit. At vero actus, qui sub aliqua ratione naturam rationalem dedecet, hoc ipso malus est, minime bonus; & solus actus, qui sic natu-

(1) Adæquata hujusce Quæstionis solutio ex duplici loco petenda, nimirum ex N. 262. usque ad 266. & ex N. 309. usque ad 311.

turam rationalem decet, ut ſub nulla ratione illam dedeceat, bonus eſt.

Obj. 1. Actus, quo quis vult idem objectum ob duo motiva non ſubordinata, unum bonum, & alterum malum, ut actus, quo quis vult dare eleemoſynam propter motivum miſericordiæ, & ſimul propter vanam gloriam, eſt bonus ex parte boni motivi, & malus ex parte mali. Ergo.

Reſp. Neg. anteced. Nam hic actus eſt ſimpliciter malus, & nullatenus bonus, quamvis malitiam ſuam ex unico motivo ſumat. Quia per talem actum voluntas tendit in objectum modo naturam rationalem dedecenti, & actus ille ſimpliciter dedecet naturam rationalem: nam ſimpliciter dedecet naturam rationalem appetere bonum propter malum, & ſic velle malum.

Inſt. Per hujuſmodi actum voluntas vult objectum bonum in circumſtantiis debitis propter finem bonum. Ergo actus ille bonus eſt.

Reſp. Neg. conſeq. Quia voluntas per hunc actum vult ſimul & indiviſibiliter bonum objectum propter aliud motivum malum, & ſic malus eſt ſimpliciter: nam bonum ex integra cauſſa, malum vero ex quolibet defectu.

Obj. 2. Actus, quo quis celebrare vult ſacrum in loco indecenti vel tempore vetito, bonus eſt ex objecto, & malus ex circumſtantia.

Reſp. Nullatenus bonus eſt, ſed eſt ſimpliciter malus. Nam ut actus ſit bonus ex objecto, neceſſe eſt ut reipſa hic & nunc objectum poſſit honeſte appeti propter bonitatem ſuam objectivam: unde voluntas celebrandi ſacrum non poteſt ſumere bonitatem ab objecto ſuo, niſi hic & nunc honeſtum ſit velle celebrare ſacrum. At hic & nunc non eſt honeſtum velle celebrare, quia non eſt honeſtum hic & nunc celebrare. Ergo.

Obj. 3. Actus, quo quis eligit medium malum ad finem bonum, v. g. furatur ad dandam eleemoſynam, eſt partim bonus, & partim malus.

Reſp. Nego. Nam eſt ſimpliciter malus, & nullatenus bonus, quia volitio finis honeſti per medium illicitum obtinendi eſt mala: nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecenti; naturam enim rationalem dedecet verſari circa malum, illud appetendo.

Quæres, in quo conſiſtat malitia materialis, an ſcilicet in poſitivo, an in negativo, ſeu privatione rectitudinis debita?

Reſp. Hæc quæſtio eſt mere philoſophica, & in qualibet ſententia recte explicantur omnia quæ ad Theologiam pertinent. (1)

ARTICULUS V. (2)

Utrum dentur actus indifferentes in individuo, hoc eſt, qui neque boni, neque mali ſint, ſpectatis omnibus circumſtantiis, & præſertim fine?

§. I.

DIco. Nullus eſt actus indifferens in individuo, ſive nullus datur actus deliberatus, qui neque bonus, neque malus ſit ex objecto, circumſtantiis, & fine. Ita Suarez, Bellarminus, & alii Theologi communius contra Scotum & alios. (3)

Prob. 1. Ex Script. Matth. c. 12. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Ex quo ſic argumentor. Omne verbum otioſum eſt peccatum; ſiquidem de eo reddetur ratio in die judicii, utique tamquam de peccato. Ergo actio otioſa eſt etiam peccatum, cum par ſit utriuſque ratio. Atqui actio, quæ honeſto fine caret, ſeu quæ non eſt bona moraliter, eſt otioſa moraliter, nam nil confert ad bonos mores: ergo eſt peccatum. Ergo &c.

Prob. 2. Ex S. Aug. l. 4. contra Jul. c. 3. ubi ait: *Cum facit homo aliquid ubi peccare non videtur, ſi non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur.* Et infra: *Quidquid boni ſit ab homine, & non propter hoc ſit, propter quod fieri debere vera ſapientia præcipit, etſi officio* (id eſt, ex objecto materiali) *videatur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt.*

Prob. 3. Auctoritate & ratione S. Th. 1. 2. q. 18. ar. 9. *Oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumſtantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis ſit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, ſi non ſit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipſo repugnat rationi, & habet rationem mali. Si vero ordinetur*

---

(1) Rationi illuminatæ, reguliſque Theologicis magis conformis opinio aſſerens, peccatum ſeu malitiam moralem conſiſtere in mera privatione. Vid. N. 259. & duos ſeq.

(2) Rectus diſciplinæ ordo poſtulat, ut præſens Articulus de *individuali* actionum indifferentia ſubjiciatur alteri Articulo VI. de *ſpecifica* actionum indifferentia; quippe, Stagyrita ſæpius monente, cognitio univerſalium præcedere debet cognitionem ſingularium.

(3) Hujus quæſtionis *ſtatum*, atque utriuſque contrariæ opinionis tum *Fautores*, tum *momenta* præcipua cognoſces legendo noſtra N. 271 uſque ad 279. Petes forſitan, quanta ſit connexio inter præſentem Quæſtionem, & etiam apud Theologos valde agitatam de *relatione omnium operum in Deum?* Reſp. Cum finis *ſupernaturalis* peragendi omnia ad Dei gloriam, ſive in nomine Jeſu Chriſti (quem Fidelibus ſaltem hominibus Divino & Apoſtolico mandato præſtitutum arbitrantur nonnulli Theologi) finem ſimpliciter *honeſtum* in genere moris ſubſe contineat, palam eſt, actus in individuo indifferentes admitti non poſſe a Theologis propugnantibus neceſſitatem prædictæ relationis operum: tametſi ad evadendam graviſſimam difficultatem (de qua *n* 357. & *duobus ſeq.*) ipſorum aliqui callide admoneant, in præſenti quæſtione omittendam eſſe rationem illam, qua multi ex neceſſitate ejuſdem relationis ſolent inferre nullum poſſe dari actum indifferentem. At ex adverſo conſequens minime eſt, ut quiſquis individualem actuum indifferentiam negat, fateri quoque debeat neceſſariam illam operum relationem, ut patet de ipſo Auctore (*Tract. de Caritate c. 2. art. 2. qu. 4.*) ac de Angelico Magiſtro (*n. 351. & ſeq.*) aliiſque pluribus Theologis.

tur ad debitum finem , convenit cum ordine rationis , unde habet rationem boni : neceſſe eſt autem quod vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem . Unde neceſſe eſt omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem in individuo conſideratum , bonum eſſe vel malum .

Hæc eſt igitur ratio S. Thomæ . Quilibet actus deliberatus vel ordinatur in finem debitum rationis , vel non ordinatur . Si ordinatur, congruit cum ordine rationis , & a recta ratione approbatur : ergo bonus eſt . Si non ordinatur , repugnat ordini debito rationis , & a recta ratione improbatur ; ergo malus eſt . Et conſequenter omnis actus deliberatus bonus vel malus eſt .

Prob. 4. Ratione . Omnis actus deliberatus vel fit propter finem honeſtum , vel non fit . Si fit propter finem honeſtum , bonus eſt , modo aliunde non vitietur : tunc enim naturam rationalem decet : Si non fit propter finem honeſtum , eo ipſo malus eſt . Ergo omnis actus deliberatus eſt bonus vel malus , proindeque nullus eſt indifferens . *Prob. 2. pars min.* Homo deliberate agens tenetur ſemper agere propter finem honeſtum . Ergo actus deliberatus , qui non fit propter finem honeſtum , eo ipſo malus eſt . *Prob. ant.* Homo deliberate agens tenetur ſemper agere propter finem proportionatum ſeu conſentaneum naturæ ſuæ rationali quatenus rationalis eſt . Atqui finis conſentaneus naturæ rationali ut rationali eſt finis honeſtus : nam honeſtum eſt id quod eſt conſentaneum naturæ rationali & rectæ rationi . Ergo homo deliberate agens tenetur ſemper agere propter finem honeſtum . Major ſatis per ſe patet . Enimvero homo deliberate agens agit modo humano & hominis proprio . Atqui homo agens humano modo & hominis proprio debet agere ut homo , ideoque ut rationalis ; & non agit ut homo & ut rationalis niſi agendo propter finem naturæ rationali ut rationali conſentaneum . Ergo .

Dices . Homo licite agit propter finem conformem legi permittenti .

Reſp. Contra eſt . Nam 1. ſine fundamento afferitur lex permittens finem non honeſtum . Immo videmus in omni agente ſive naturali ſive artificiali exigi bonitatem ſibi propriam . Ergo etiam natura rationalis exigit , ut agens rationale agat propter bonitatem ſibi propriam , nempe honeſtatem . 2. Lex permittens non poteſt eſſe motivum actionis , ſed eſt dumtaxat conditio removens impedimentum agendi : nam motivum ſeu finis actionis debet eſſe aliquod bonum . Sed id quod eſt præciſe conforme legi permittenti , non eſt bonum : ergo non poteſt eſſe finis actionis .

Reſp. Adhuc alia ratione . Actus ſpectatus in individuo eſt actus conſideratus præſertim ſecundum finem . At nullus actus ſpectatus ſecundum finem eſt indifferens . Ergo nullus actus in individuo ſpectatus eſt indifferens . *Prob. min.* Finis cujuslibet actus deliberati vel eſt bonum honeſtum , vel jucundum : nam bonum utile nunquam appetitur propter ſe , ſed ſolum propter aliud ad quod conducit , proindeque non poteſt eſſe finis . At ſi finis actus ſit bonum honeſtum , actus eſt bonus , modo aliunde non vitietur : ſi finis ſit bonum jucundum , actus eſt malus . Ergo quilibet actus conſideratus ſecundum finem eſt bonus vel malus ; ac proinde nullus eſt indifferens . *Prob. 2. pars min.* Qui agit dumtaxat propter bonum jucundum ſeu propter delectationes , agit inordinate . Ergo actus factus propter bonum jucundum eſt inordinatus , ideoque malus . *Prob. ant.* Ille inordinate agit , qui rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum pervertit , ſed homo propter ſolam delectationem agens pervertit rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum . Ergo homo agens propter ſolam delectationem agit inordinate . *Prob. min.* Nam juxta rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum delectatio eſt propter operationem , non autem operatio propter delectationem ; ſed homo propter ſolam delectationem agens pervertit hunc ordinem , faciendo operationem propter delectationem : ergo pervertit ordinem ab auctore naturæ inſtitutum . Major conſtat , & expreſſe traditur a S. Thom. 1. 2. qu. 4. ar. 2. ad 2. ubi ait : *Divinus intellectus , qui eſt inſtitutor naturæ , delectationes appoſuit propter operationes* . Et (ut docet Ariſtoteles) bonum delectabile , cum ſit inferius honeſto , ordinatur per ſe ad illud .

Confirm. Ex hac propoſitione ab Innocentio XI. damnata : *Comedere & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum , modo non obſit valetudini , quia licite poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui* , id eſt , conquieſcere in actibus ſuis , non illos referendo ad finem honeſtum .

Hinc collige delectationem a natura rebus inſperſam eſſe veluti ſal & condimentum quoddam quod non propter ſe quæreretur ab agente rationali , ſed quo dumtaxat alliceretur ad actiones quaſdam , conſervationi ac perfectioni neceſſarias , & utiles , quas faceret ex fine naturæ rationali ut rationali conſentaneo , ideoque honeſto . Igitur delectatio per ſe eſt dumtaxat medium ad actiones facilius , melius , & conſtantius efficiendas , non autem finis actionis . Hinc lex bene agendi non vetat moderatum uſum delectabilium in certis circumſtantiis , ſed eum regulat jubendo , ut ad finem honeſtum referatur .

§. II. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. S. Hieron. epiſt. 89. ait: *Bonum eſt continentia, malum eſt luxuria, inter utrumque indifferens ambulare &c.*

Reſp. Solum vult dari actus indifferentes in ſpecie, hoc eſt, actus qui neque ſunt boni neque mali ratione objecti materialis. Eodem ſenſu intelligi debent alii Patres, qui objici poſſunt, nempe ſolum intendunt dari actus indifferentes ex objecto.

Inſt. S. Hieron. addit: *Sive enim feceris, ſive non feceris, nec juſtitiam habebis, nec injuſtitiam.*

Reſp. Loquitur tantum de actu ſecundum objectum ſpectato. Nam agit de natura objecti, & dicit aliud eſt bonum, ut continentia; aliud malum, ut luxuria; aliud indifferens, ut deambulatio. Quare ſenſus eſt: ſive feceris, ſive non feceris, nec juſtitiam nec injuſtitiam habebis ratione objecti. Quod non impedit, quominus actus ſit bonus vel malus ratione finis.

Obj. 2. Dantur actus indifferentes in ſpecie; ergo & in individuo.

Reſp. Nego conſeq. Ratio diſparitatis eſt, quia actus indifferentes in ſpecie ſunt actus, qui neque boni neque mali ſunt ex objecto: actus vero indifferentes in individuo ſunt actus, qui neque boni neque mali ſunt ex omni parte, nempe ratione objecti, circumſtantiarum, & finis. At ex eo quod aliqui actus neque boni neque mali ſint ex objecto, non ſequitur eos non eſſe bonos vel malos ex alia parte, nempe ratione finis. Immo omnis actus neceſſario bonus vel malus eſt ratione finis: nam vel fit ob finem honeſtum, & tunc bonus eſt, modo aliunde non vitietur; vel non fit ob finem honeſtum, & tunc malus eſt, quia homo ſemper tenetur agere propter finem honeſtum, utpote ſolum conſentaneum naturæ ſuæ rationali ut rationali.

Inſt. 1. Nulla eſt ſpecies ſine individuo. Ergo ſi dantur actus indifferentes in ſpecie, dantur etiam in individuo.

Reſp. Nego conſeq. Quia non datur ſpecies actuum indifferentium. Dantur quidem actus indifferentes in ſpecie, ſed inde non ſequitur dari ſpeciem actuum indifferentium; quia dari ſpeciem actuum indifferentium eſt dari naturam communem actuum liberorum, qui neque boni neque mali ſunt moraliter ſub ullo reſpectu, qualis nulla eſſe poteſt; at dari actus indifferentes in ſpecie eſt dari actus, qui neque boni neque mali ſunt præciſe ratione objecti, licet ſint boni vel mali ratione finis.

Inſt. 2. Deambulatio facta propter ſanitatem in circumſtantiis non vetitis, ex nullo capite eſt bona vel mala; nam ſanitas recuperanda eſt finis indifferens: ergo eſt indifferens.

Reſp. Nego antec. Nam ſi intendatur honeſtas elucens in procuranda ſanitate per media ordinata, deambulatio eſt bona moraliter. Si vero nulla intendatur honeſtas, deambulatio eſt mala, quia caret fine debito.

Porro honeſtum eſt procurare ſanitatem per media ordinata, nam eſt materia caritatis propriæ, ſicut honeſtum eſt procurare ſanitatem proximi per media ordinata, nam eſt materia caritatis alienæ. Caritas autem propria ordinata tam eſt virtus, quam caritas aliena.

Inſt. 3. Ambulare propter relaxationem moderatam eſt actus indifferens: nam illa relaxatio non eſt prohibita, nec honeſta. Ergo.

Reſp. Nego antec. Nam ſi per relaxationem intelligitur delectatio, finis ille malus eſt, utpote diſconveniens naturæ rationali, cujus finis proprius eſt bonum honeſtum. Si vero per relaxationem intelligatur levamen & intendatur honeſtas, quæ in levando corpore vel animo elucet, tunc bonus eſt ille finis; & actus pertinet ad caritatem propriam, vel virtutem, cujus eſt, propriam moderari curam corporis & animi. Quod ſi nulla intendatur honeſtas in relaxatione illa, tunc actus eſt malus, quia debito fine caret.

Inſt. 4. Saltem qui ambulat præciſe quia deambulatio non eſt prohibita, facit actionem indifferentem etiam ex fine. Ergo datur talis actio.

Reſp. Nego antec. Quia falſum ſupponit. Nam aſſignatur pro fine id quod revera non eſt finis: quod enim res non prohibeatur, ſed ſit licita non poteſt eſſe finis actionis, ſed dumtaxat conditio removens impedimentum agendi. Sic quando quis dicit: ego ambulo, quia vacant ſcholæ, vel quia habeo licentiam: vacatio & licentia non eſt finis, ſed tantum conditio removens impedimentum ambulandi. Ratio eſt, quia omnis finis eſt bonum honeſtum vel jucundum. Poteſt quidem quis agere quia lubet, quia placet; ſed illud motivum eſt delectatio, proindeque finis illicitus.

Inſt. 5. Actus, qui fiunt præciſe ob moderatam naturæ commoditatem: ut volitio accedendi ad ignem frigoris depellendi cauſſa, volitio deambulandi ad juvandam digeſtionem &c. ſunt actus nulla ex parte boni vel mali. Ergo.

Reſp. Nego antec. Nam illi actus ſunt mali, ſi non intendatur honeſtas aliqua, ſaltem illa, quæ relucet in moderata corporis cura; quia alioqui carent fine debito. Nam homo ſemper tenetur agere modo naturam ſuam rationalem ut rationalem decenti, & hoc modo non agit, niſi agat ob finem decentem naturam rationalem ut rationalem, ideoque ob finem honeſtum: honeſtum enim nil aliud eſt quam conſentaneum naturæ rationali ut rationali.

Inſt. 6. Delectatio moderata corporis vel animi non eſt mala moraliter. Ergo poteſt eſſe finis licitus.

Reſp. Diſting. antec. Delectatio moderata & lici-

licita non eſt mala ut objectum, quod appetatur, *conc. ant.* Ut finis, qui propter ſe appetatur, *nego ant.* Delectatio licita ac moderata non eſt quidem mala ut objectum, quatenus licite appeti & percipi poteſt: at eſt mala ut finis, quatenus licite ab agente rationali appeti non poteſt propter ſe, ſed tantum propter finem honeſtum. Enimvero qui agit ſolum propter delectationem, inordinate agit: nam rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum pervertit, ordinando operationem ad delectationem, cum tamen delectatio ex natura ſua ſit propter operationem.

Inſt. 7. Naturæ auctor inſperſit rebus multis ſuavitatem & delectabilitatem, v. gr. floribus ſuavem odorem, alimentis ſaporem &c. Ergo homo non pervertit rerum ordinem, agendo propter ſolam delectationem de ſe licitam.

Reſp. Diſting. antec. Auctor naturæ rebus multis inſperſit delectabilitatem, quam homo percipiat ut medium, & referat ad finem honeſtum, puta ad honeſtam recreationem, qua melius diſponatur ad munera ſua recte obeunda, *conc. antec.* Quam ſibi proponat ut finem, & in qua ſiſtat, *nego antec. & conſeq.* Suavitas & delectabilitas rebus inſperſa eſt quidem propter delectationem hominis, ſed qua utatur velut medio, non autem quam ſibi ut finem proponat.

Obj. 2. Si homo tenetur agere ſemper propter finem honeſtum, non datur lex permittens. Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Diſting. ſequel. maj. Non datur lex permittens circa finem non honeſtum, *conc. ſequel.* Circa objectum actus, *nego ſequel. maj.* Igitur extat lex permittens, ſed ſolum circa objecta quædam, quæ ex ſe neque bona, neque mala ſunt moraliter, & quæ ad finem honeſtum referri poſſunt. At non datur lex permittens finem non honeſtum, cum detur lex præcipiens naturæ rationali finem honeſtum in omnibus ſuis actibus deliberatis.

Inſt. 1. Si datur præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum, illud eſt naturale, vel poſitivum. Neutrum dici poteſt. Ergo.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe naturale. Nam lumen naturale dictat hominem teneri ſemper agere propter finem conſentaneum naturæ ſuæ rationali ut rationali, proindeque propter finem honeſtum, qui ſolus proprius eſt hominis ut homo eſt. Hoc præceptum eſt etiam poſitivum: nam Chriſtus vetat omnem actionem otioſam moraliter, ideoque non honeſtam, ſiquidem declaravit reddendam eſſe rationem de verbo otioſo, & a fortiori de opere otioſo moraliter.

Inſt. 2. Præceptum naturale eſt notum omnibus ſaltem piis & eruditis. Sed hoc præceptum non eſt notum omnibus viris piis & eruditis; nam S. Bonavent. Scotus, & alii multi illud negant. Ergo tale præceptum non eſt naturale.

Reſp. Diſting. maj. Præceptum naturale debet eſſe omnibus notum, ſi ſit unum ex primis principiis, vel evidenter aut facile deducibile ex illis, *conc. maj.* Si neque ſit unum e primis principiis, neque ita facile deducatur ex illis, *nego maj.* Præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, neque eſt unum e primis principiis, neque ex illis evidenter ſaltem reſpectu omnium deducitur, quamvis ſit ſufficienter certum.

Inſt. 3. Illud præceptum ſi datur, vel eſt affirmativum, vel negativum. Neutrum dici poteſt. Ergo non datur.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe affirmativum, quia obligat ad actum poſitivum: & eſt etiam æquivalenter negativum, nam æquivalet præcepto vetanti finem non honeſtum.

Inſt. 4. Illud præceptum obligat ſemper & pro ſemper; ergo eſt negativum.

Reſp. Non obligat ſemper pro ſemper abſolute, ſed ſolum hypothetice, nempe obligat ſemper quoties in ejus materia agimus. Præceptum autem negativum obligat ſemper & pro ſemper abſolute. Præceptum vero affirmativum poteſt obligare ſemper & pro omni tempore quo in ejus materia agimus. Sic quoties cum parentibus agimus, cum illis debito cum amore & reverentia ſemper agere tenemur. Quare præceptum affirmativum agendi propter finem honeſtum obligat in ſingulis actibus deliberatis, cum illi actus ſint ejus materia propria. Non obligat tamen omni inſtanti actionis ad illam referendam in finem honeſtum; ſed ſolum initio actionis, modo in decurſu actionis non retractetur.

Inſt. 5. Præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum eſt univerſaliſſimum: ergo eſt unum e primis principiis, ac proinde debet eſſe omnibus notum.

Reſp. Eſt univerſaliſſimum ratione objecti, quatenus habet pro objecto omnes actus deliberatos: non autem ratione principii, nam ab illo alia morum præcepta non derivantur.

Obj. 3. Qui ignorat invincibiliter præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, non peccat præciſe non agendo aliquid licitum propter finem honeſtum. Ergo dantur actus indifferentes.

Reſp. Diſting. Dantur actus indifferentes in individuo per accidens, *conc. conſeq.* Per ſe & ex natura ſua, *nego conſeq.* Qui invincibiliter ignorant præceptum agendi propter finem poſitive honeſtum, non peccant præciſe omiſſione finis honeſti, quia excuſantur propter ignorantiam invincibilem. Unde illorum actus eſt indifferens ſeu potius inculpabilis, ſed tantum per accidens, & ratione ignorantiæ invincibilis, modo aliunde non vitietur. Immo ejuſmodi actus vere malus eſt, quia caret fine debito, ejus tamen malitia non imputatur agenti propter ejus ignorantiam invincibilem.

Hic

Hic autem agitur de actibus deliberatis secundum se spectatis.

Obj. 4. Datur omissio deliberata indifferens in individuo, ergo & ratio. *Nego antecedens: probabis.* Omissio consilii seu rei, quæ tantum consulitur, neque bona est, neque mala moraliter: ergo est indifferens.

Resp. Disting. antec. Omissio consilii neque bona, neque mala est ex objecto, *conc. antec.* Ex fine, *nego ant. & conseq.* Omissio consilii est indifferens ex objecto, quia objectum non præcipitur. At est bona vel mala ex fine. Nam si fit ex fine honesto, est bona: si ex fine malo, mala est, non quatenus est omissio rei quæ præcise consulitur, sed quatenus est omissio ex fine vetito, nempe non honesto. Sic v. gr. qui sacrum die non festo omittit, non peccat præcise quia omittit sacrum, sed quia illud omittit ex fine non honesto, puta ex acedia, negligentia, & ut genio indulgeat: nam si ex fine honesto omittat, puta ut ægro opituletur, tunc omissio sacri bona est.

Obj. 5. Dantur actus aliqui, qui neque meritorii, neque demeritorii sunt. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Nego conseq. Quia ut actio sit meritoria vitæ æternæ, non sufficit quod sit bona moraliter seu honesta, sed insuper fieri debet ex motivo supernaturali & in statu gratiæ.

Obj. 6. Conc. Constantiense damnavit hanc propositionem Joannis Hus, nempe quod omnia humana opera sint vel virtuosa, vel vitiosa. Ergo dantur aliqua indifferentia.

Resp. Damnavit, quod omnia opera sint virtuosa vel vitiosa ex parte subjecti seu agentis, non vero ex parte finis. Conc. Constantiense hanc propositionem damnavit tantum in sensu illius Hæretici & propter rationem ab illo allatam, petitam scilicet ex parte subjecti & agentis: quia (inquiebat) quidquid agit peccator, peccatum est: & quidquid agit homo virtuosus, virtutis opus est: ut patet ex ipsa integra propositione his verbis expressa: *Divisio immediata humanorum operum est, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa; quia si homo est vitiosus, & agat quidquam, tunc agit vitiose; & si est virtuosus, & agat quidquam, tunc agit virtuose. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.*

ARTICULUS VI. (1)

Utrum actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?

DICO. Ex actibus externis alii habent bonitatem intrinsecam; alii malitiam intrinsecam; alii demum neutram habent.

Prob. Nam alii ex se habent conformitatem & convenientiam cum natura rationali, vi cujus possunt ab ea decenter appeti & imperari, ut solutio debiti: alii ex se habent difformitatem & disconvenientiam cum rationali, vi cujus nec appeti, nec imperari possunt nisi dedecenter, ut furtum, blasphemia: alii demum neutram ex se habent, ut deambulatio, unde dicuntur indifferentes ex objecto.

ARTICULUS VII.

Utrum actus externus augeat bonitatem vel malitiam formalem actus interni?

DICO 1. (1) Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni, a quo efficaciter imperatur.

Prob. 1. Ex Script. Genes. c. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matth. c. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est in corde suo.* Ubi voluntas efficax pro facto reputatur: ac proinde tantam per se habet imputabilitatem ad laudem & præmium,

---

(1) Uti observatum in superiore penultima nota, hic Articulus, utpote *objectivam* seu *specificam* moralitatem actuum expendens, anteponi debet quinto præcedenti, in quo *individualis* moralitas spectatur. Porro præsentis Art. doctrinam latius expositam habes N. 266. usque ad 271.

(1) Quandoquidem juxta leges methodi a notis & certis ad ignota & incerta progrediendum est, 2. hujus Articuli thesis, in qua Doctores conveniunt (*n.* 385.) rectius fuisset posita ante istam, de qua maxime controvertitur. Statum controversiæ clare descripsimus N. 384. & duob. seq. Sententiam itidem contrariam sententiæ Auctoris locavimus suo in lumine N. 386. usque ad 389. Lector utramque expendat, & quam maturo examine vero proximiorem deprehenderit, eam tueatur.

mium, ſi ſit bona; vel ad vituperium, & pœnam, ſi ſit mala.

2. Ex Sanct. Auguſtin. in Pſalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbit. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, plenum tamen aliquo modo ſit id eum cupere, & ſi poteſtas detur, facturum eſſe; non minus eſt reus, quam ſi in ipſo facto deprehenderetur.*

3. Ratione duplici. Prima, quia actus externus nullam habet imputabilitatem ad meritum & demeritum ſibi propriam & diſtinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii diſtinctam a libertate actus interni a quo imperatur, cum a potentia neceſſaria immediate procedat, & non ſit liber, niſi quia imperatur ab actu interno.

Secunda ratio. Quia cum actus internus efficax eſt, ſi actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deeſt poteſtas illum ponendi: ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, eſt omnino involuntarium, non auget imputabilitatem ſive ad laudem & præmium, ſive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 20. art. 4. & per ſe patet.

Obj. 1. Qui martyrium ſubit, plus apud Deum meretur, quam is, qui ſolum ſubire vult martyrium, quantum in ſe eſt.

Reſp. Neg. Si tam intenſe & perſeveranter velit quam ſi re ipſa ſubiret.

Inſt. Qui martyrium re ipſa ſubit, plus gratiæ ſanctificantis, ideoque plus gloriæ conſequitur, quam qui ſolum vult efficaciter illud ſubire, nec tamen ſubit. Ergo plus meretur.

Reſp. Nego conſeq. Quia exceſſum gratiæ & gloriæ Martyr conſequitur tantum ex opere operato martyrii: vel ſaltem ex ſpeciali privilegio actui externo martyrii conceſſo. Unde revera actus externus martyrii plus prodeſt quam ſola illius voluntas efficax; ſed hoc fit per accidens, ſeu ex privilegio, non ex natura rei.

Obj. 2. Actus internus & actus externus mali diverſis præceptis prohibentur, nempe externus prohibetur ſexto, *non mœchaberis*, & internus nono, *non concupiſces*.

Reſp. Illa præcepta non ſunt ſtricte ac proprie diverſa. Nam idem ex eodem motivo vetant, cum hoc ſolo diſcrimine, quod ſextum vetet explicite actum externum, & implicite internum: nonum vero vetet explicite actum internum, & implicite externum.

Obj. 3. Si actus internus per ſe non augeret malitiam actus interni, non eſſet obligatio confitendi actum externum. Falſum conſeq. ergo.

Reſp. (1) Neg. ſeq. maj. Tum quia actus externus facit cum actu interno unum actum moralem completum, & unum peccatum totale. Tum quia ſine confeſſione actus externi non ſatis declaratur actus interni efficacia, intenſio, extenſio & duratio, ac proinde tota ejus gravitas non ſatis innoteſcit. Præterea actus externus & obnoxius ſcandalo, cenſuris, irregularitati, reſtitutioni, & variis obligationibus, quibus immunis eſt actus mere internus. Unde ſine actus externi declaratione Confeſſarius non ſatis cognoſceret ſtatum pœnitentis, ejus obligationes, & qualitatem ſatisfactionum præſcribendarum: proindeque non poſſet, ut par eſt, officio ſuo fungi.

Obj. 4. Aſſertio noſtra tollit ſtudium ac curam bonorum operum exteriorum, & metum ac fugam malorum operum externorum.

Reſp. Neg. Quia ſi non exerceantur bona opera externa, cum facultas adeſt, tunc actus internus non eſt efficax, ſed eſt mera velleitas, quæ ſane non habet meritum, quod habet voluntas efficax. Præterea bonum opus externum plerumque auget per accidens meritum, & ſæpe præcipitur a Deo, ut eleemoſynæ largitio. Opus vero externum malum prohibetur a Deo, & plerumque auget per accidens malitiam actus interni.

His adde quod actus externus plura affert commoda, ſi bonus eſt: nam ædificationem partim, quandoque gratiam confert, ut ſacramentum & martyrium. Si vero malus eſt, plura affert incommoda: nam parit ſcandalum, infamiam, reſtituendi obligationem &c. ſubjicitque pœnis ac cenſuris.

Dico 2. Actus externus ſæpiſſime auget per accidens ſeu occaſionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, a quo imperatur.

Prob. Quia ſæpiſſime eſt occaſio, cur augeatur bonitas vel malitia actus interni, vel diutius duret, aut multiplicetur actus internus. Nam actus internus in executione intenditur pro-

(1) Quidquid ſentiatur in ea Scholaſtica controverſia, fatentur nunc Theologi omnes, in Sacramentali judicio aperiendum eſſe *externum* actum, quoties opere quis peccarit: hujus rei *quatuor* aſſignavimus cauſſas N. 389.

propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo, vel diutius continuatur propter longiorem temporis moram neceſſariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque cauſſam ſæpius iteratur. (1)

(1) Tractatus de humanis actibus perfecte abſolvitur, ubi poſtquam declarata fuerunt cuncta, quæ ad moralem ipſorum honeſtatem pertinent, ſingulæ præterea dotes recenſentur, quibus oportet eos præditos eſſe, ut media evadant proportionata promerendæ ſupernaturali beatitudini, ſummo Dei beneficio nobis propoſitæ inſtar ultimi finis. Sicuti enim, D. Auguſt. monente (*tr. 45. in Joan.*) *ad hoc debet unicuique prodeſſe bene vivere, ut detur illi ſemper vivere*; ita quidnam facto opus ſit, ut & bene, & ſemper vivere poſſimus, exploratum nobis eſſe maxime decet. Porro ex duobus illis ſecundum nos præſtitimus N. 394. & ſeq. uſque ad finem Diſſertationis, quod quidem Auctor hoc loco idcirco omittit, quia in Tractatu Dogmatico *de Juſtificatione* id jam executus eſt.

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

Ota. Conſcientia eſt judicium, dictans quid in particulari ſit licitum vel illicitum; agendum ut honeſtum, vel omittendum ut inhoneſtum. Sive eſt actus, quo intellectus judicat aliquid hic & nunc licitum eſſe vel illicitum; faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practicum, ut diſtinguatur a judicio, quo intellectus judicat aliquid in genere, ſeu abſtrahendo a circumſtantiis particularibus, eſſe licitum vel illicitum v. g. contractum uſurarium eſſe illicitum; nam conſcientia verſatur circa actionem in individuo, hoc eſt, cum omnibus ſuis circumſtantiis conſideratam.

Hinc conſcientia differt a ſyndereſi, ut actus ab habitu (1). Nam ſyndereſis eſt habitus, ſeu cognitio habitualis primorum principiorum moralium, qualia ſunt: *Bonum faciendum: Peccatum fugiendum: Deus colendus, & amandus: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum, &c.* Conſcientia autem eſt judicium applicans principium morale alicui actioni particulari, v. g. *Non debeo huic homini inferre hoc damnum, &c.*

Conſcientia dividitur (2) in veram ſeu rectam

(1) Finge hominem apprime doctum, ſimulque perturbatione aliqua mentis actum in tranſverſum, qui ſerio cenſeat neceſſariam ſuimet evirationem ad extinguendum noxiæ libidinis æſtum (ut fertur de Origene Adamantino) vel internecionem ad ſeſe exinaniendum coram Deo (ut nuper de Italo quodam accepimus, qui venarum inciſione eum in finem ſe confecit, ſicuti relicta ab ipſo ſchedula indicabat): ſubinde tamen neutrum pertentet ob metum domeſticorum, ſeu alias ob cauſſas. Jam is virilitatem, aut vitam ſervando aget contra *conſcientiam*, hoc eſt, contra judicium paullo ante *actu* formatum; non autem contra *ſyndereſim*, quoniam juxta S. Auguſtinum (*lib. 2 de Lib. Arb. cap. 16*) *in naturali judicatorio regulas retinet & veras, & incommutabiles*: ſive *habitu* callet, ut ait Angelicus (1. *part. q. 79. art. 12. & 1. 2. q. 94. art. 1.*) *principia operabilium, ſeu præcepta legis naturalis, circa quæ non contingit errare*. Syndereſis igitur & conſcientia valde differunt inter ſe. Hinc veriſſime ſcriptum ab Henrico Gandav. 1. (*Quodl. 1. q. 18.*) *videmus ſæpius habentes majorem operandi notitiam, minorem habere operandi conſcientiam*, quia nempe ex eodem Angelico (*Quæſt. 17. de Conſcientia art. 2. ad 1.*) *conſcientia addit ſupra ſcientiam applicationem ſcientiæ ad actum particularem, & in ipſa applicatione poteſt eſſe error, quamvis in ſcientia error non ſit*. Hoc palam cernere eſt in Legis doctore, qui *abominatur idola, & ſacrilegium facit*, quemadmodum Apoſtolus (*ad Rom. cap. 2.*) arguit.

(2) Quotquot apud Morales nominantur *Conſcientiæ* ſpecies, perſpicuitatis gratia poſſunt concludi *quadru-*

ctam & erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; ſcrupuloſam & laxam; perplexam & dubiam, quamvis hæc non ſit proprie conſcientia.

CAPUT PRIMUM

De conſcientia vera ſeu recta, erronea, & perplexa.

Nota. Conſcientia vera ſeu recta, eſt ea, quæ dictat aliquid in particulari eſſe licitum vel illicitum, bonum aut malum, quod re vera tale eſt in ſe. Erronea ſeu falſa eſt, quæ dictat eſſe hic nunc licitum vel illicitum, bonum vel malum, quod reipſa tale non eſt. Hæc duplex (1) eſt, alia erronea vincibiliter, ſeu ex errore, qui depelli potuit, aut debuit; alia erronea invincibiliter, ſeu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

Quæſt. I. *An tenemur ſequi conſcientiam veram ac rectam* (2), *dictantem aliquid præceptum vel vetitum eſſe.*

Reſp. Affirm. Quia dictat eſſe faciendum, vel omittendum id quod Lex æterna præſcribit faciendum vel omittendum eſſe hic & nunc, ſeu in talibus circumſtantiis. Quare qui contra conſcientiam rectam agit, peccat: quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porro an conſcientia recta, ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an dumtaxat intimatio talis regulæ, quæ ſit tantum lex, ſeu præceptum, non refert ad praxim. (3)

Quæſt. II. *An & quale peccatum eſt agere contra conſcientiam erroneam?*

Reſp. 1. Actio vel omiſſio contra conſcientiam ſive vincibiliter, ſive invincibiliter erroneam, dictantem eam eſſe illicitam, eſt ſemper peccatum (4), quamvis ex ſe ſit licita. *Ita omnes.* Conſtat 1. ex Rom. 14. *Qui autem diſcernit*

---

plici diverſa diviſione. Prima reſpicit *tempus* aut præcedens, aut ſubſequens actiones: adeoque complectitur conſcientiam *Antecedentem*, quæ dictat quid ſit agendum, priuſquam actio producatur; & *Conſequentem*, quæ dictat quid jam egimus, ſoletque pro qualitate aut bene, aut male factorum vocari nunc *remorſus conſcientiæ*, nunc *teſtimonium bonæ conſcientiæ*. Utramque accurate deſcribit Angelicus (*q. 17. de conſcientia art. 1. in C. prope fin.*) prior tamen ſola eſt, quæ ad præſentem ſcopum facit. Secunda *obligationem legis*, dirigentis actiones inſtar normæ: ſub quo reſpectu conſcientia vel eſt *Præcipiens*, ſeu *Prohibens*, hoc eſt, dictans aliquid ex præcepto faciendum, ſeu omittendum; vel *Conſulens*, hoc eſt, dictans quidpiam agendum dumtaxat ex conſilio; vel *Permittens*, hoc eſt, dictans aliquid nec præceptum eſſe, nec prohibitum, ſed mere permiſſum. Duæ priores imprætentiarum maxime conſiderantur. Tertia *objectum* actionum: juxta quam conſcientia diſpeſcitur in *Rectam*, quæ dictat aliquid, prout revera eſt, honeſtum, vel inhoneſtum eſſe; & *Erroneam*, quæ dictat aliquid eſſe honeſtum, aut inhoneſtum, ſecus ac reapſe ſit. Quarta *diſpoſitionem agentis*: & ad hanc referuntur ſequentes conſcientiæ ſpecies paſſim a Scriptoribus deſignatæ, nempe *Certa*, *Opinativa*, ſeu *Probabilis*, *Dubia*, *Suſpicioſa*, *Perplexa*, & *Scrupuloſa*.

(1) Cum omnis conſcientia *erronea* ſit in homine ob aliquam ignorantiam, & aliunde ignorantia reſpectu ſubjecti ſit generatim aut *invincibilis*, aut *vincibilis*; inde fit, ut cognitio duplicis hujus conſcientiæ *vincibiliter*, & *invincibiliter erroneæ*, haurienda ſit ex deſcriptione utriuſque ignorantiæ, à nobis jam exhibita N. 195. & N. 207. uſque ad 210.

(2) Conſcientia, quam in diviſionibus mox aſſignatis diximus *erroneam*, eadem eſt ac *falſa*. Sed non e converſo conſcientia *vera* ſemper cenſenda eadem ac *recta* erroneæ oppoſita. Siquidem ut vocetur proprie recta, non ſatis eſt, ſi dictet faciendum, aut omittendum, quod eſt reapſe honeſtum, aut inhoneſtum: ſed requiritur præterea, ut hoc dictamen eliciatur juxta prudentiæ regulas. Sic ex. ca. conſcientia Prætoris neci adjudicantis hominem valde nefarium, at necdum, uti ajunt, vel confeſſum, vel convictum, eſt quidem vera objective, ſed non formaliter ſeu ſubjective, adeoque non recta; quia nimirum formata præter juris ordinem inviolate ſervandum in hujuſmodi negotio. Hinc nec fruſtra, nec inutiliter diſquiritur, utrum qui in moralibus Probabiliſmum ceu fidam Cynoſuram, ſectatur, poſſit ſibi blandiri de *recta* conſcientia, quando etiam ei obtingeret, ut *veram* haberet.

(3) Nil equidem ad praxim moralem refert, quavis nomenclatione donetur conſcientia; valde tamen præſtat ſcire, quonam modo conſcientia concurrat ad actionem humanam ſeu moralem. Nam ut ſeries integra iſtius Tractatus monſtrat, ex hujuſmodi prænotione pendent argumenta fere omnia, quibus firmari ſolent communes theſes de conſcientia recta, erronea, aut cujuſvis alterius ſpeciei. Ut paucis hoc aperiamus cum Seraph. Doctore (*in 2. ſent. diſt. 39. ar. 1. q. 3.*) *conſcientia eſt ſicut præco Dei, & nuntius, & quod dicit non mandat ex ſe, ſed mandat quaſi ex Deo; ſicut præco, cum divulgat edictum Regis; & hinc eſt, quod conſcientia habet virtutem ligandi.* Quare, ut hinc etiam ad ipſa nomina tranſeamus, preſſe loquendo, ſola Dei *lex æterna*, ſive *voluntas*, eſt norma morum, & *regula* honeſtatis. Sed hoc non impedit, quominus juxta communem loquendi conſuetudinem, a qua citra peculiarem cauſſam non ita facile recedendum, donetur regulæ nomine ipſa quoque conſcientia hominis, quatenus nempe homini proponit, & applicat ſupremam normam morum ipſius directivam. Unde invaluit vulgaris diviſio duplicis regulæ, quarum una dicitur *remota* & *principalis*, eſtque in Deo; altera *proxima* & *inſtrumentalis*, eſtque in homine: propriis vocabulis illa vocatur *Lex*, de qua in ſeq. Tractat. iſta *Conſcientia*, de qua in præſenti. Satis jam clareſcit, quod N. 285. docuimus de lege æterna, & conſcientia loquentes.

(4) Ut quis agendo *contra* conſcientiam erroneam dicatur peccare, prout fert theſis iſta communis, multa debent concurrere, quæ ſi Confeſſarii præ oculis habeant, deprehendent Pœnitentes aliquos præſertim meticuloſos ſæpe ab ejuſmodi peccato immunes eſſe, ſecus ac ipſis videatur. Requiritur 1. ut in agente ſit vere *conſcientia*, non mera anxietas, ſcrupulus, ſuſpicio: hoc eſt ut determinate *judicet* apud ſemetipſum, ex. ca. piaculum eſſe accedere ad Euchariſtiam non repetita Confeſſione: conſcientia enim ex dictis eſt judicium intellectus, quo quis habitualem ſuam ſcientiam practicam applicat ad aliquem actum hic & nunc producendum. 2. ut conſcientia non ſit dumtaxat *conſequens*, ſed *antecedens* actum, de qua in nota 2. hujus Tract.

Nam

nit (ſcilicet inter cibos, falſo putans aliquos præ aliis adhuc eſſe a Deo vetitos) *ſi manducaverit, damnatus eſt, quia non eſt ex fide. Omne autem, quod non eſt ex fide peccatum eſt*, id eſt, (interpretantur Patres & Concil. Gener. Later. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omiſſio, quæ non eſt ex dictamine conſcientiæ, ſeu ex perſuaſione quod ſit licita, peccatum eſt. At omnis actio, vel omiſſio, quæ eſt contra conſcientiam, ſive rectam, ſive erroneam, non eſt ex perſuaſione quod ſit licita. Ergo peccatum eſt.

2. Ex c. 13. de Reſtit. ſpoliat. *Quidquid fit contra conſcientiam, ædificat ad gehennam.*

3. Quia agens contra conſcientiam erroneam vult peccatum, cum velit actionem vel omiſſionem, quam judicat eſſe peccatum. Nam eſto, tale objectum non ſit reipſa illicitum, ſed licitum: at voluntas illud amplectendo conſentit in objectum ſibi propoſitum ut malum, ideoque in objectum malum; objectum enim voluntatis bonum vel malum, non quomodocumque, ſed prout ab intellectu proponitur. Item is reipſa, quantum in ſe eſt, ſectatur malum, faciendo id quod putat eſſe malum. Præterea qui facit aliquid de ſe bonum, putans eſſe malum, in æſtimatione prudenti cenſetur perinde velle malitiam, ac ſi actio illa eſſet reipſa de ſe mala; cum nolit abſtinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conſcientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem conſenſum & affectum ad id quod putatur malum etiam ex errore. (1)

Reſp. 2. Peccatum, quod contra conſcientiam erroneam agendo admittitur, habet eam ſpeciem & gravitatem, quam quis ex errore judicat ineſſe actioni vel omiſſioni ſuæ. *Eſt communis ſententia* (2). Quia is vult objectum: in quo talem ſpeciem & gravitatem malitiæ apprehendit; & ſic vult, ſaltem interpretative, talem ſpeciem & gravitatem malitiæ ſibi ab intellectu propoſitam; habetque affectum ad peccatum talis ſpeciei & gravitatis; cum voluntas feratur in malum prout concipitur. Brevius: is vult peccatum committere quale eſſe conſcientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falſo putans tali die eſſe jejunium, non jejunat; contra juſtitiam, qui non reſtituit id quod falſo putat non eſſe ſuum; contra caritatem, qui falſo judicans ſe debere mentiri ad ſervandam vitam proximi, non mentitur. Supple ſemper, niſi deponat prudenter hanc conſcientiam erroneam.

Nota. Licet is qui contra conſcientiam erroneam agit, perinde peccet, ac alter qui contra rectam, non incurrit tamen eaſdem pœnas humanas, ac cenſuras; quia hæ non imponuntur niſi tranſgreſſionibus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falſo putat eſſe

---

Nam ex Angelico (*Lect. 2. in cap. 14. ad Roman.*) *Si aliquis poſt factum habeat conſcientiam erroneam, per quam credat id, quod eſt licitum, a ſe factum, fuiſſe peccatum, vel quod eſt veniale, fuiſſe mortale, non propter hoc efficitur quod eſt prius, vel peccatum, vel mortale; quia voluntas, & actio non informantur ex apprehenſione ſequenti, ſed ex præcedenti.* 3. ut conſcientia, etiam antecedens actum, ſit *præcipiens*, aut *prohibens*, non tantum *conſulens*. Etenim ſicuti peccatum non eſt agere contra conſilium, ſecluſo contemptu; ita nec peccatum eſt agere contra conſcientiam pure conſulentem 4. ut actio, vel omiſſio contra conſcientiam erroneam, ſit *libera*; cum ex Patribus (*n.* 149 398.) nequeat eſſe peccatum, quod non ſit libera voluntate: unde ex. ca. carceri mancipatus nullatenus peccat non audiendo Miſſam diebus feſtis, quidquid ſibi falſo perſuadeat. 5 demum ut actio, vel omiſſio contingat eo tempore, quo *nondum depoſitus* ſit conſcientiæ error: nam intellectu ab ignorantia expurgato, ſicuti tenemur errorem jam cognitum deſerere, ita & agere contra priſtinam erroneam conſcientiam. Hinc commendandus Apoſtolus, qui factus Paulus palam annuntiabat Chriſtum, ad cujus Eccleſiam perſequendam, antea Saulus cum eſſet, arbitrabatur ſe religionis lege teneri.

(1) Theſis ab Auctore hactenus ſtabilita debet intelligi indefinite de rebus cujuſvis generis; hoc eſt, ſive ſit bonum, aut indifferens id, quod erronea conſcientia dictat omittendum tamquam malum, ſive ſit malum, quod eadem dictat faciendum ceu bonum. Unde ex. ca Paterfamilias peræque peccat peccato, de quo nunc loquimur, ſive non abſtinendo a ludo priorſus innoxio, aut a neceſſario juramento, ſive non occidendo uxorem in adulterio deprehenſam; *quoties* ipſe erronea conſcientia credit omittenda duo priora ceu mala vetita, & faciendum poſterius tamquam bonum ſibi divinitus præſcriptum; & *quamdiu* talis conſcientiæ error inſidet ejus menti. Perſpicuas firmaſque hujus generalis doctrinæ demonſtrationes afferunt S. Bonav. (*in 2. ſent. diſt. 39. art. 1. q. 3.*) Henr. Gandavenſis (*Quodl. 1. q. 18*) S. Thom. (*Lect. 2. in cap. 14. ad Roman & q. 17. de Conſcientia art. 4*) Quotquot autem obtendi poſſunt difficultates præſertim contra ligamen, ut dicitur, conſcientiæ erroneæ, dictantis eſſe neceſſaria ad ſalutem, quæ ſunt per ſe inhoneſta: ex facile evaneſcent, ſi duo perpendas, quæ ad hanc ipſam rem notavit Doctiſs. Cornelius Muſſus (*Com. in c. 14. ad Roman.*) *Primum, quod conſcientia errans, licet divinæ legi contraria dictet, illa tamen contraria legi Dei dicit eſſe divina lege præſcripta. Secundum, quod ille qui conſcientiam errantem habet, credit illam rectam eſſe, aliter enim non erraret, & ita illi inhæret, non quatenus erronea, ſed quatenus recta; per ſe conſcientiam ſequens, & per accidens conſcientiæ errorem, quia videlicet contingit conſcientiam, quam putat rectam eſſe, errore teneri. Ex his duobus videbis apertiſſime, quod qui contra conſcientiam errantem agit, quoad ipſe illa manet, peccat: quoniam, quantum in ſe eſt, habet voluntatem Legem Dei tranſgrediendi, quam ſervandam eſſe conſcientia dictat, quæ ab illo recta, & non errans exiſtimatur.* Hactenus Franciſcanus Præſul.

(2) Hujus, & aliarum, quæ deinceps occurrunt, quæſtionum incidentium reſolutio radices agit in eo Angelici textu, qui eſt inſtar canonis in Morali Facultate recepti (*Lect. 2. in c. 14. ad Roman*) *Actus judicantur ſecundum voluntatem agentium, voluntas autem movetur a re apprehenſa: unde in id voluntas tendit, quod ei vis apprehenſa repræſentat; & ſecundum hoc qualificatur vel ſpecificatur actio.*

esse prohibitum sub tali censura, nec qui percutit laicum, putans esse clericum.

Resp. 3. Qui facit quod falso putat esse illicitum, non distinguens an veniale, an mortale sit, peccat mortaliter: tum quia vult objectum illud, etiamsi esset mortaliter malum, & sic vult saltem interpretative peccatum mortale committere: tum quia se exponit morali periculo peccandi graviter, spectata sua mente. *Ita Azor, Vasquez, Sanchez,* (1) *&c.* Quod si apprehendat (2) peccatum in genere tantum & non in ulla specie, peccat contra caritatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offensam Dei, & malum peccantis.

Quæst. III. *An licet agere secundum conscientiam erroneam.*

Resp. 1. Si sit invincibiliter erronea, non solum licet huic obsequi, quia ignorantia invincibilis excusat a peccato, cum tollat omne voluntarium circa malum: sed etiam tenemur eam sequi in iis, quæ dictat esse præcepta, vel prohibita. Quia alioquin, cum ipsa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, ut dixi.

Non tamen est proprie regula morum, nec proprie obligat; cum non sit legis veræ intimatio. Sed tenemur sequi talem conscientiam, quia non possumus aliter peccatum vitare: cum deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. (3) Hinc sequitur quod aliquis possit necessario peccare, v. g. in hoc casu: Mulier gerens curam infirmi die festo, putat ex errore invincibili se peccare, si omittat sacrum, & si deserat infirmum, nec potest tunc errorem suum deponere: unde utrumvis agat, aget contra conscientiam, & sic necessario peccabit.

Resp. 1. In hoc casu non erit libera moraliter, ideoque non peccabit, modo eligat id quod minus malum esse judicat. Quamvis enim possit ex duobus illis alterutrum eligere, non est tamen libera ad non agendum contra conscientiam, cum, utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Resp. 2. Nunquam licet agere secundum conscientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid esse licitum; quia fieret culpabiliter aliquid illicitum: cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excusat a peccato, & id quod ex ea fit, sit saltem indirecte voluntarium: Neque etiam licet agere contra eam, ut modo dixi, sed ipsa deponi debet. (4)

Hinc si quis ex errore vincibili judicet se debere furari, ut subveniat egeno non laboranti extrema necessitate, peccat contra justitiam, si furetur: quia furtum est vetitum, & ei voluntarium est ut malum in causa, nempe in intelligentia inquirendi veritatem. Si vero non furetur, peccat contra caritatem: quia non agit id quod lege caritatis præceptum esse existimat. Quare talis conscientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos consulendo, praxim timoratorum attendendo &c. Quod si error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. g. si non possis veritatem per te invenire, nec adsit peritior quem consulas, tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem in qua putas esse minus mali: & sic excusaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error e vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cum ejus causa fuerit retractata, & facias jam quod in te est ut non pecces. Teneris tamen resarcire damnum illatum; nam retractatio culpæ non facit ut non

---

(1) Longe ante hos omnes D. Antoninus (1. *p. tit.* 3. *c.* 10. §. 10.) ex communi priscorum Doctorum sensu scripsit: *B. Thomas, & alii dicunt, quod ille qui agit id, de quo est dubium, utrum sit mortale vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortalis.*

(2) Appendix ista immediate subjicienda superiori corollario secundæ Resolutionis, cum ille sit proprius ipsius locus. Porro peccatum, quod in tali hypothesi confusæ, & indefinitæ apprehensionis Auctor docet esse contra virtutem caritatis, alii volunt esse speciei *innominatæ*, oppositumque generali Divino præcepto: *Declina a malo.*

(3) Objectio accommodatius urgetur adversus sequentem alteram Resolutionem præsentis Quæstionis: quippe de conscientia solum erronea *vincibiliter* statuitur, non dicere operari vel *contra*, vel *juxta* ipsam: ex quo videtur sequi, hominem ea affectum necessario peccaturum, utramlibet eligat contradictionis partem. Solvitur autem ista objectio dicendo, neutiquam hoc absurdum emergere in casu seu *vincibiliter*, seu *invincibiliter* erroneæ conscientiæ, sed tantummodo consequi, quod homo possit interdum fieri *perplexus*. Porro ex Angelico (*Lect.* 1. *in c.* 4. *ad Gal. &* 1. *in c.* 14. *ad Rom.*) *nihil prohibet aliquem esse perplexum aliquo supposito, seu secundum quid, licet nullus sit perplexus simpliciter. Sicut fa-*

cerdos fornicarius, sive celebret Missam, sive non celebret quando debet ex officio, peccat mortaliter; non tamen est perplexus simpliciter, quia potest peccatum dimittere, & celebrare. Et simpliciter potest aliquis conscientiam erroneam dimittere, & a peccato abstinere.

(4) Legitima consecutio. Si enim conscientia *vincibiliter* erronea permanente, neque *contra*, neque *secundum* ipsam agere licet, omnino reliquum est, ut homo, cui necessaria aliqua proxima & intima regula agendi applicativa Legis æternæ, teneatur quoad potest illam deponere. Unde Seraphicus (*in* 2. *sent. dist.* 19. *ar.* 1. *q.* 3.) dicit, talem conscientiam *ligare ad se deponendum*; ad discrimen alterius conscientiæ, *quæ ligat ad faciendum*: cujusmodi est non solum recta, sed etiam invincibiliter erronea. Hæc namque, cum nequeat ulla morali diligentia depelli, perinde se habet juxta prudentem operantis æstimationem, ac si esset revera recta; adeoque ipsam, perinde ac rectam, operando sequi debet. Quamvis autem utraque liget ad faciendum, duplici tamen ex capite altera ab altera secernitur ex Angelico (*q.* 17. *de Conscientia ar.* 4.) Primum, quia *recta ligat absolute, & in omnem eventum, sed erronea non ligat, nisi secundum quid, & sub conditione.* Secundum, quia *recta ligat per se, erronea autem per accidens.* Quæ duo discriminis capita S. Doctor ibidem pluribus declarat.

non fuerit libere posita causſa damni, neque ut damnum ex ea non sit secutum: & sic non tollit obligationem illud restituendi, necessario annexam injuriæ damnosæ.

Quæst. IV. *Quid est conscientia perplexa?*

Resp. Est judicium practicum, dictans esse peccatum; sive actus hic & nunc fiat, sive omittatur; v. gr. sive mentiaris ad impediendum homicidium, sive non mentiaris. Cum hoc judicium sit erroneum, deponi debet; nam quisque tenetur adhibere medium necessarium ad vitandum illud, quo putat Deum offendi. Quod si deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minus malum (1), puta mendacium in allata hypotesi, ex can. *Duo mala*, dist. 13. Non enim peccat, qui facit quod in se est ad vitandum peccatum. Quod si eligas id quod apparet majus malum, peccas secundum quantitatem excessus apprehensi; nam hunc excessum libere eligis. Si utraque pars appareat æque mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate sufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat se peccare omissione sacri, quod audire vellet, sed non potest; quia hæc omissio non est ei voluntaria, nec libera.

CAPUT II.

De Conscientia certa & dubia. (2.)

NOta. Conscientia certa est actus, quo intellectus prudenter & firmiter, seu absque dubio & formidine falsitatis saltem rationabili, judicat aliquid hic & nunc esse licitum vel illicitum. Incerta vero est actus, quo intellectus sic judicat aliquid esse licitum vel illicitum, ut simul judicet rem forte aliter se habere. Dixi, *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhæsionis; & firmitas sine prudentia non est certitudo, sed pertinacia. Quare conscientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem, & formidinem oppositi; alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæst. I. *An ad non peccandum requiritur judicium certum de honestate seu licitate actus vel omissionis?*

Resp. Requiritur tale judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. *Ita communiter, immo forte nullus quoad rem hanc dissentit* (3). Prob. 1. Ex Eccl. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile*, hoc est firmum & prudens judicium de honestate actus, qui

(1) Hominem habentem conscientiam perplexam (quæ scilicet ei dictat utrique extremo peccatum inesse, sive agatur, sive non agatur, sive hoc vel illud agatur) in eo statu esse incapacem peccandi ob ligatum libertatis usum, jam ostendimus N. 313. Neque idcirco liberum ejus arbitrium, seu potentia libere operandi destruitur, uti planum fecimus differentes cum Angelico (*n.* 235. 236.) de hominibus, qui propter aliquam vehementem perturbationem corporalem nec libere, nec voluntarie operantur. Eumdem hominem pariter teneri ad excutiendam pro viribus eam conscientiam inde patet, quia *erronea* est, adeoque juxta Seraphicum *ligans ad deponendum*, ubi vincibilis est. Hinc D. Gregorius M. apud Gratianum (1. *p. Decr. dist.* 13 *can.* 2. Nervi) perplexitatem numerat inter noxias, summeque cavendas dæmonis insidias. Ad ea namque Jobi verba (c. 10.) *nervi testiculorum ejus perplexi sunt*; subdit: *quia suggestionum illius argumenta implicatis inventis illigantur, ut plerosque ita peccare faciant, quatenus si fortasse fugere peccatum appetant, hoc sine aliquo laqueo non evadant, & culpam faciant, dum vitant; ac nequaquam se ab una valeant solvere, nisi in alia consentiant se ligari:* Idque tribus subinde exemplis illustrat. Demum hominem sic illigatum non posse licite alterutri *promiscue* extremo accedere, sed debere illud dumtaxat eligere, in quo *minorem* mali speciem deprehendit facta utriusque comparatione, docet idem Pontifex assignando hanc generalem regulam pro solvenda perplexitate descripta. *Est tamen quod ad destruendas Beemoth versutias subtiliter fiat, ut dum mens inter minora, & maxima peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur, quia & qui murorum undique ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur. Hinc Paulus cum quosdam in Ecclesia incontinentes aspiceret, concessit minima, ut majora declinarent, dicens; propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat.*

(2) Quemcumque cupido incendit congrediendi cum Probabilistis Moralibus in quæstione *de usu opinionis probabilis*, hoc ævo ad ravim usque decantata, is priusquam certamen forte subeat, necesse est jam mente conceptam gerat ideam *certæ*, *dubiæque* conscientiæ, ex inconcussis Sapientum doctrinis expressam; hinc namque victoria vel maxime pendet. Quod oculati Adversarii ex arcis suæ specula prospicientes mirum est, quanta cura *dubii moralis* notionem, unde utriusque conscientiæ derivatur descriptio, ad genium suum delinearint, delineatamque proprii exercitus fronti ad agonem usque tuendam commiserint, ceu propugnaculum arcis præcipuam. Si me quispiam cogat edicere, quidnam statuendum proprie sit sive de *certitudine*, sive de *dubitatione*, in fine hujus Capitis animi mei sensa aperiam, non ad ullius discordiæ fomentum, sed gratia solius veritatis.

(3) Cur Auctor hoc addat, ex facili intelliges, si legeris *Tractatum Theologicum de certitudine Honestatis in actibus humanis*, editum a P. Magistro Fogarinio Brixiensi Theologo meæ Familiæ, qui vestigia secutus Eminentissimi Brancati de Lauræa aperto Marte Probabilisticum systema aggressus est, tantoque pressit argumentorum pondere, ut eo præeunte haud parum profecerint multi, qui eamdem pugnam postea restituerunt, etsi ipsum vix unquam nominasse deprehendantur. Is enim (*par.* 1. *pag.* 8.) aliquos recensct Scriptores, qui licitum esse contendunt operari cum formidine de malitia actionis hic & nunc exercendæ. Atque hi forsitan sunt, quos Auctor indicat, verbis magis, quam sensibus discrepare a communissima doctrina de necessitate moralis certitudinis circa actionum honestatem

qui eligitur. Et ex Rom. 14. *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Ubi per fidem intelligitur certa perſuaſio.

2. Quia conſcientia recta eſt actus prudentiæ, qui debet eſſe ſaltem moraliter certus de veritate, cum prudentia ſit virtus intellectualis, & ex Ariſtotele ſit habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ ſunt homini bona atque mala, ut hæc ſcilicet reſpuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans ſine tali judicio moraliter certo, actionem ſuam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde ſpectato ſuo conceptu, ſe exponit morali periculo peccandi formaliter ſeu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excuſetur a peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Rom. 14. At nulla fides poteſt eſſe bona, ſeu ſufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddat operantem ſaltem moraliter certum ſe non peccare; nam ſi fides, ſeu perſuaſio quod non peccet, ſit ſolum probabilis, illa & res ipſa falſificari, & homo non ſolum reipſa, ſed etiam quantum ipſemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non ſolum reipſa, ſed etiam quantum ad exiſtimationem operantis, falſificari poteſt. Impoſſibile autem eſt hominem bona fide, ſeu fide ad honeſtatem actionis ſufficiente operantem, aut reipſa, aut ſecundum propriam exiſtimationem peccare poſſe. Ergo fieri nequit ut bona fides, ſeu perſuaſio ſufficiens ad honeſtatem actionis, ſit judicium tantum probabile. Ergo neceſſe eſt, ut ſaltem moraliter certo judicet actionem, quam regulat, non eſſe peccaminoſam.

Quæſt. II. *Quid eſt dubium & quotuplex?*

Reſp. Dubium eſt ſuſpenſio aſſenſus, & diſſenſus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æque probabilia. Dico *ob motiva &c.* Nam dubium quod vocant negativum, conſiſtens in ſuſpenſione mentis inter utramque partem contradictionis, ob cohærentiam motivorum pro utraque parte, non eſt proprie dubium, ſed neſcientia & ignorantia. Quod ſi mens in unam partem magis inclinet quam in alteram, abſque tamen aſſenſu, tum eſt ſuſpenſio. Hinc patet, 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc aſſentimur uni parti, in dubio vero mens ſuſpenſa manet inter aſſenſum & diſſenſum. 2. Conſcientiam dubiam non eſſe proprie conſcientiam, cum dubium non ſit dictamen ſeu judicium practicum, ſed ſuſpenſio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Reſp. 2. Dubium aliud eſt juris, aliud facti. Dubium juris eſt dubium de lege, ſeu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex eſt, nempe ſpeculativum ſeu generale, quo dubitatur in genere, num aliquid ſit licitum, an illicitum; & practicum ſeu particulare, quo dubitatur an actus aliquis hic & nunc cum omnibus ſuis circumſtantiis ſit licitus, necne: ut cum quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, ſit licitus.

Dubium facti eſt dubium circa aliquod factum, ut cum dubito an tale debitum perſolverim; item an hæc perſona ſit, v. g. conſanguinea, an non; an cibi appoſiti ſint caro, necne &c. Ex dubio facti ſæpe oritur dubium juris, ut cum quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præſtare teneatur in tali dubio.

Quæſt. III. *An eſt peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hic & nunc faciendi, vel ejus omiſſionis?*

Reſp. Eſt peccatum ejuſdem ſpeciei & gravitatis, cujus eſt peccatum, de quo dubitatur, quamvis id ſecundum ſe ſit licitum, *Ita omnes.* Conſtat 1. ex Rom. 14. *Omne quod non eſt ex fide*, hoc eſt, ex perſuaſione quod ſit licitum, *peccatum eſt.* At actio, (idem dic de omiſſione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non eſt ex fide, ſeu ex perſuatione quod ſit licita, ut patet. Ergo peccatum eſt. 2. Agens in dubio, vult ſaltem interpretative malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipſo enim æque vult actum, ſive ſit peccatum, ſive non. 3. Qui ſe exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem ſpecie & gravitate peccati, cujus periculo ſe exponit, juxta illud Eccl. 3. *Qui amat periculum, in illo peribit.* At agens in tali dubio, exponit ſe periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit; nam id agit, quod, ſpectato ſuo conceptu, tam poteſt eſſe illicitum quam licitum; nec habet determinatum judicium, quod operatio ſua ſit licita potius quam illicita. Idque Ethnici ſolo lumine naturali norunt. Sic enim Cic. l. 1. de Off. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum ſit, an iniquum.* (1)

Quæſt.

---

(1) Quod de conſcientia erronea monuimus nota 4. ad qu. 2. præced cap. id ipſum applicandum etiam *dubiæ*. Scilicet non ſtatim ac quævis ambiguitas, timor, anxietas agentem pulſant, locum habet præſens Auctoris reſolutio; ſed omnino *conſcientia* practice dubia requiritur eo modo, quo hæc poteſt dici conſcientia. Nimirum opus eſt, ut homo, antequam ſe comparet ad quidpiam hic & nunc agendum, rebus perpenſis ſentiat, ſuſpendendum eſſe actum erga utrumque extremum ob æquilibrium contrariarum rationum, vel ſi agendi imminet neceſſitas, nonniſi tali aut tali modo agendum; & nihilominus temere & inconſulto actionem ſubinde aggrediatur, vel ſecus quam oportet, agat. Appoſite Seraphicus (*Comp. Theol. Verit lib. 2. c 52.*) *Nota, quod aliud eſt conſcientia, aliud timor conſcientiæ: tunc enim eſt conſcientia, quando quis ſententialiter judicat aliquid eſſe faciendum, vel vitandum: & contra talem conſcientiam facere, etiamſi ſit erronea, peccatum eſt. Sed contra timorem conſcientiæ facere, non ſemper eſt peccatum; quia talis timor non eſt ſemper ex definitiva ſententia rationis, per quam judicat ſe teneri ad aliquid; ſed ex eo quod vacillat inter dubia, neſciens quid ſit melius, vel ad quid tenea-*

Quæſt. IV. *Quomodo formanda eſt conſcientia in dubiis?*

Reſp. Tum quiſque tenetur 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & poſſibilem pro rei gravitate, & loci ac perſonæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem, ne impediatur lumen veritatis; affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcæcant cohibendo; probos ac peritos conſulendo; praxim timoratorum ac proborum attendendo; rationes utrinque, & rem pro materiæ gravitate ex ſolo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quiſque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter inveſtigare, ne imprudenter agat, ſeque periculo peccandi exponat.

2. In dubio poſt diligentiam debitam adhibitam quiſque tenetur ſe prudenter reſolvere: ideoque non per ſolum affectum, ſed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc ſe exponet periculo peccandi; nam voluntas eſt potentia cæca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3. Quod ſi pro utraque parte æqualis ſtet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur ſequi partem tutiorem, hoc eſt, quam ſequendo nullum eſt periculum agendi contra ullam legem juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda eſt*: alioquin ſe exponit periculo peccandi. Licet tamen ſequi partem minus tutam, modo ſit longe probabilior altera, ut infra dicam. (1)

C A-

---

teneatur potius, cum tamen non omitteret quidquid ſciret eſſe placitum Divinæ voluntati. Et hinc ergo ſolamen capere poſſunt multi Deum timentes, ubi coaugustantur ejuſmodi conſcientiæ timoribus, mentiſque ambiguitatibus.

(1) Hæc porro ſunt, quæ accurate diſtinguenda, ac ſedulo obſervanda exiſtimo in propoſita graviſſima materia de Conſcientia *certa*, & *dubia*. 1. quid ſit proprie *dubium morale*? 2. quotuplex ſit *formido* adnexa opinioni, ſeu probabili aſſenſui? 3. quænam ſint ſpecies *certitudinis*, afficientis humanas cognitiones? 4. quæ ſit genuina definitio conſcientiæ *prudenter certæ*, ac *dubiæ*? 5. qualis conſcientia dicenda ſit ineſſe homini conſtituto in *æquilibrio* duarum opinionum contrariarum? 6. quomodo ſeſe gerere debeat juxta *prudentiæ* leges, quotieſcumque in eo rerum ſtatu prematur agendi neceſſitate?

Reſp. ad 1. *Dubium* ſeu *Dubitatio*, ut ſcribit Seraphicus (*in 3. ſent. diſt. 17 dub. 3.*) *proprie dicit indifferentiam judicii rationis reſpectu utriuſque partis contradictionis, ita quod neutrum prætigat alteri.* Hanc autem judicii indifferentiam, ſeu ſuſpenſionem aſſenſus intellectualis, oriri *ex eo, quod* in utramque partem ſe offerant intellectui rationes æque ponderantes, proindeque dubium omne proprie dictum eſſe *propter* æqualia momenta utrinque occurrentia, conſtans & minime diſcrepans fuit ſemper doctorum hominum ſenſus, a quo cordatus nemo nunc divortium facere tentabit. Conſtat hoc in primis ex *Philoſopho* (*lib 1. Top. c. 9.*) *ſunt autem problemata, & de quibus contrarii ſunt ſyllogiſmi, dubitationem enim habent, utrum ſic ſe habeant, an non; eo quod de utriſque ſunt rationes ſuaſibiles.* Dein ex *Juriſconſultis*. Baldus (*in l* De ſtatu § *De teſtam*) *Dubitatio eſt æqualitas contrariarum rationum.* Bartolus (*in l.* Qui Romæ §. *de Verb. Oblig.*) *Dubitabile eſt, ubi ſunt conſilia, & diſcordes Doctorum opiniones.* Præterea ex *Canoniſtis*, & *Theologis*. S Antoninus (1 *par. Sum tit. 3. l. 10* §. 10.) *Sumitur proprie & ſtricte dubitatio, prout rationes ſunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis declinat quis ad unam, quam ad aliam.* B Angelus de Claviſio (*in Sum ver.* Dubium) *Dubium eſt æqualitas rationum contrariarum ſecundum Philoſophum.* Card Paleottus (*de Sac. Conciſtor. Conſult p 4. q 4*) *Aliquando rationes utrinque æquales ſe offerunt, ita ut animus non magis in unam, quam in alteram inclinet partem: & tunc oritur proprie dubitatio.* Proſp Fagnanus, qui in peculiari tractatu *de opinione Probabili* in c. *Ne innitaris* de Conſtit. hoc ipſum longe pluribus teſtimoniis, ac rationibus (*n. 125. uſque ad 131.*) ex profeſſo demonſtrat. Tandem ex *Jure Pontificio*, cui familiare eſt *dubiam* reputare materiam, *dubium* articulum & caſum, ubi rationes vel atteſtationes pro utraque ſimiliter parte militant. Id cernere eſt in triplici præſertim Decretali Innocentii III. nimirum *Fraternitatis tuæ*. tit. 15. de Frig. & Malef. lib 4. *Significaſti nobis*, tit. 12. de Homicidio Volunt. & Cauſſal. lib. 5. *Illud Dominus*, tit. 27. de Clerico Excommun. miniſtran. l. 5. atque alibi paſſim. Jam vero ex his omnibus evidens fit, plane operam ludere illos Theologos, qui cum ſentiant in concurſu contrariarum opinionum æque probabilium cuique licere alterutram pro arbitrio amplecti, poſtmodum, ne ita ſentiendo videantur convellere communem apud Morales doctrinam, quæ ſtatuitur peccatum eſſe operari in dubio, vel cum conſcientia practice dubia, comminiſcuntur (*facta diſtinctione dubii negativi*, & *poſitivi*) hujuſmodi doctrinam accipiendam eſſe aut de negativo dumtaxat dubio, quod cenſetur adeſſe, ubi nullæ prorſus pro utroque extremo apparent rationes; aut de dubio poſitivo, quatenus leves dumtaxat præferet rationes pro utroque extremo. Operam inquam, plane ludunt, atque ex præjudicata dumtaxat opinione propria videntur aſſignare notionem dubii moralis, quæ cum unanimi apertaque totius Antiquitatis doctrina minime cohæret. Sane ubi nulla utrinque occurrit ratio, proprie loquendo non tam dubium, quam mera ignorantia, ſive neſcientia eſt. Ubi autem leves dumtaxat occurrunt rationes, non eſt dubium vere *morale*, hoc eſt, rationabile & prudens; ſed potius vana & inconſulta hæſitatio, adeoque rejicienda; ut liquet ex Innoc. III. (*lib 5 Decr tit 39 de Sent Excomm. c 44.* Inquiſitioni) ubi conſcientiam ſcrupuloſam docet explodendam eſſe, utpote *conſcientiam levis & temerariæ credulitatis*, & valde diſcretam a *probabili*, & *diſcreta credulitate*, ſive a rationabili, & prudenti dubitatione Verum, ut vitilitigationes quæque evitentur, quotumque modo explicare lubeat *morale dubium*, ſemper inconcuſſum manet, quod facit ad præſentem ſcopum: ſcilicet dubitantem quovis dubio in tali verſari diſpoſitione, ut fluctuet æquilibris inter oppoſitam utramque partem, & quaſi ligatus neutri poſſit aſſenſum ſuum prudenter accommodare. Audiatur de hoc Angelicus (*de Veritate q. 14. ar. 1.*) *Intellectus noſter reſpectu partium contradictionis ſe habet diverſimode: quandoque enim non magis inclinatur in unam, quam in aliam: vel propter defectum motivum, ſicuti in problematibus, de quibus rationes non habemus* (en dubium, quod dicunt negativum) *vel propter apertam æqualitatem earum, quæ movent ad utramque partem* (en dubium, quod nos vocamus poſitivum, propriequo morale). *Et ita eſt dubitantis diſpoſitio, quæ fluctuat inter duas partes contradictionis.*

Resp. ad 2. Ex D. Bernardo (*lib. 5. de Consid. c. 2.*) *opinio certi nihil habens, verum per verisimilia quærit potius, quam apprehendit*: unde trita in Scholis definitione dici solent *assensus præstitus alicui rei cum formidine de opposito*. Porro duplex secernenda *Formido* opinionis, altera *Logica*, *Moralis* altera. Logica formido sita est in cognitione, qua intellectus apprehendit rem, quam opinatur, & per opinionem determinate judicat, ita esse, ut possit etiam esse aliter, ac ipse judicat; quia nimirum advertit, rationes illius partis, cujus habet assensum, non esse evidentes & decretorias, sed tantum probabiles. Moralis vero formido consistit in animi anxietate, & fluctuatione, per quam ob grave aliquod motivum timetur, ne actio sit mala, & prohibita. Prioris generis formido est *essentialis* opinioni absolute ac secundum se consideratæ; quippe opinio quatenus a fide, & scientia distinguitur, *sola se verisimilitudine tuetur* juxta prælaudatum Bernardum. Ea tamen non excludit ab opinantis animo determinatum assensum unius partis, adeoque nec moralem certitudinem de honestate operationis. Contra vero formido posterioris generis est *accidentalis* ipsimet opinioni præcise in se spectatæ; immo, verius loquendo, impedimento est, ut ipsa opinio, quatenus determinatum denotat assensum, possit *prudenter* efformari. Siquidem ex Angelico (*lib. 3. Metaph. cap. 1.*) *Dubitatio de aliqua re hoc modo se habet ad mentem, sicut vinculum corporale ad corpus, & eumdem effectum demonstrat... Sicut enim qui habet pedes ligatos, non potest in anteriora procedere secundum viam corporalem; ita ille, qui dubitat, quasi habens mentem ligatam, non potest ad anteriora procedere secundum viam speculationis*. Idcirco moralem etiam certitudinem de honestate propositæ operationis in animum introire non patitur; nam juxta eumdem Angelicum (*in 3. sentent. dist. 23. qu. 2. ar. 2. q. 3.*) *certitudo nihil aliud est, quam determinatio intellectus ad unum*. Perspecta duplici ista formidine, jam manifesta evadet distinctio opinionis *perfectæ*, & *imperfectæ* a quibusdam Scriptoribus memorata, videlicet imperfecta opinio non logicam tantum, sed & moralem formidinem adjunctam habet; perfecta vero logicam dumtaxat formidinem comprehendit. Ac merito quidem posteriori attribuitur nomen *perfectæ*, seu genuinæ; quoniam opinio simpliciter sumpta determinatum importat assensum erga rem aliquam, ut communis definitio ostendit.

Resp. ad 3. Prætermissa certitudine *Supernaturali*, quæ oritur ex Divina revelatione, & Christianæ fidei propria est, *Naturalis* certitudo dispescitur in *Metaphysicam*, *Mathematicam*, & *Moralem*. Moralis subdividitur in *totalem* seu *omnimodam*, atque in *non totalem* seu *secundum quid*: aut, si mavis, duplici saltem gradu constare dicenda est. Certitudo, quæ totalis est, seu in gradu perfecto, omnem prorsus formidinem, tum logicam, tum moralem saltem rationabilem pellit; proindeque assensum inducit non modo determinatum, sed & imperturbabilem: quia nimirum medio nititur, quod prudenter cogitando infallibile censetur, etsi humanum sit, ita ex. gr. novimus Hippocratem fuisse apud Græcos insignem medicum, Constantinopolim in Thracia existere. Certitudo autem, quæ est non totalis, seu in gradu imperfecto, formidinem propulsat, non quidem logicam, sed moralem dumtaxat, sumptam scilicet juxta mox dicta pro hæsitatione & dubitatione animi; adeoque assensum parit determinatum, at non undequaque firmum & constantem: quia nempe non evidenti, aut inconcusso nititur fundamento, sed tantum verosimili, quantumvis gravi, & prudentiæ regulis consono; sic ex. gr. mihi certum, perficiendis Sacramentis imparem esse eam Ministri intentionem, quæ ad purum putumque illorum ritum externum terminatur: habentes bona temporalia, tum naturæ tum statui superflua, divino præcepto constringi ad ea eroganda in pauperes vel soli necessitati communi obnoxios. Hinc porro patet, quonam sensu passim dicatur, hominem prudentem & cautum non vacare omni *gravi formidine* de inhonestate suarum actionum, quotiescunque *probabili* tantum judicio se determinat ad agendum in materia morum: Ea namque gravis formido est dumtaxat *logica*, & *speculativa*, nihilque aliud præfefert, quam reflexam cognitionem de *non repugnantia* ad oppositum, quod agit, ac de *fallibilitate* mediorum, quibus ad opinandum movetur: quam utique concedunt omnes, inseparabilem esse ab assensu *opinativo*, prout a *scientifico* distinguitur. Ceterum *moralis & practica* minime est: quandoquidem ubi in individualibus agendi circumstantiis metus vere gravis de inhonestate actionis agentem pulsat, tunc fieri nequit, quin is in rationabilem dubitationem, & hæsitationem inducatur, quæ quemlibet determinatum assensum impedit, quousque non occurrat nova quædam ratio gravis, cujus vi possit dispelli ipsa mentis hæsitatio.

Resp. ad 4. Ex hactenus dictis pronum erit haurire genuinam, & accuratam descriptionem conscientiæ *certæ*, ac *dubiæ*. *Certa* conscientia est intellectus, sive rationis practicæ determinatum judicium, dictans quidpiam hic & nunc vel faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum: ita quidem ut ab illo aut omnem penitus errandi, peccandive rationabilem formidinem excludet, aut saltem quamlibet moralem dubitationem, & hæsitationem ea ipsa de re amoveat. Et hoc secundum pariter sufficere ad ingerendam animo moralem illam certitudinem, quæ honesta operandi regula passim dicitur, necesse est fateatur quicumque Rigoristis renuit accenseri. Nam scribente D. Antonino (*1. part. tit. 3. c. 10. §. 101. in fin.*) *non consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus*: uti pridem notavit Aristotiles ibidem citatus, qui spectata varietate humanorum agibilium, quæ sunt Facultatis Ethicæ materia, idcirco inquit; *æque vitiosum est persuadentem quærere mathematicum, & moralem demonstrantem*. Exinde tamen cave, ne cum vulgo Moralium deceptus inferas, nullam omnino rerum moralium dari demonstrationem, nullam scientiam, nullas regulas apodicticas; sed constare Ethicam totam meris conjecturis. Philosophus enim ibi non loquitur de principiis Ethicis aut de conclusionibus, quæ proxime vel propinque ex iisdem principiis manant, & sæpe non minus necessariam, immo & evidentem obtinent veritatem; sed de talibus honestis, quæ singularia cum sint, atque circumstantiarum varietate impedita, lege certa definiri nequeunt, sed prudentum hominum judiciis arbitranda permittuntur, quibus *corrigi* sæpe res monet *legem ea parte, qua deficit ob universalitatem*, ut loquitur (*lib 5. Eth. c. 14.*) idem Philosophus. Quæ porro vocatur conscientia *dubia*, ea proprie, atque in genere moris loquendo, non est ullum determinatum intellectus dictamen de re quapiam agenda, aut omittenda (adeoque nec veri nominis conscientia:) sed est potius mera ejusdem intellectus fluctuatio, anxietas, hæsitatio, ob apprehensas scilicet rationes probabiles, ad utramque contradictionis partem æqualiter, aut quasi æqualiter moventes: quæ intellectum sic ligant instar vinculi, ut nequeat procedere ad assensum alterutri parti prudenter præstandum, nisi aliunde determinetur ab aliquo diverso motivo, ceu pondere lanci suspensæ injecto. *Dubitatio* enim juxta Angelicum (*in 3. sent. dist. 17. qu. 1. art. 4.*) *primo & principaliter signat motum rationis supra utramque partem contradictionis, cum formidine determinandi alteram*.

Resp. ad 5. Jam, his præstructis, haruspice opus non erit, ut scias quali conscientia sit affectus homo, qui dum ad agendum se comparat, doctorum opiniones offendit utrinque pugnantes æqua ratione. Ut paucis ac vere dicatur, tunc conscientiam prorsus *nullam* habet, si

sapit;

ſapit; quoniam contrariarum opinionum parilitas judicantem ejus vim ſic ligat, ut nequeat *prudenter* prodire in ullum actum aut aſſentiendi, aut diſſentiendi alterutri extremo. Nec enim intellectus humanus libertatem habet opinandi, ut libet; ſed, potentia naturalis cum ſit, cogitur ſe conformare objecto ſibi propoſito, quemadmodum ex Ariſtotele docuerunt ſemper Scholæ omnes. Unde quando res in ſe dubia eſt, aut ſaltem tamquam dubia apprehenditur, neceſſe eſt dubium & æquilibrem manere & ipſum intellectum ſic apprehendentem; neque contingere ullatenus poteſt, ut in re dubia certus moraliter exiſtat. Quare huc ſpectant repetiti illi apud Gratianum Canones (*c.* Habuiſſe, *diſt.* 33. *&* *c.* Grave, 11. *qu.* 3. *&c.*) atteſtantes, *in re dubia ſententiam certam ferri non poſſe*. At facta diſtinctione intellectus *ſpeculativi*, & *practici*, inquies, ex dubio ſpeculativo, ſeu in univerſali, quod ingerunt duæ contrariæ opiniones æque probabiles, non reſultare neceſſario dubium practicum, & in particulari: quia videlicet homo *in praxi*, ſeu hic & nunc agendo, poteſt ob aliquam *rationem* ſibi prudenter perſuadere licitum eſſe, de quo antea in communi dubitabat, num tale foret. Exceptio iſta, Adverſariorum ceteroquin ore trita, non niſi deſperatiſſimum perfugium eſt: quod ſic oſtenditur. Ex Angelico (1. *par. qu.* 97. *ar.* 11.) *Intellectus practicus, & ſpeculativus non ſunt diverſæ potentiæ; quia, ut dicitur ab Ariſtotele in* 3. *de Anim. intellectus ſpeculativus per extenſionem fit practicus, una autem potentia non mutatur in aliam*... ſolo *fine ſpeculativus differt a practico*: quia nempe *ſpeculativus quod apprehendit, ordinat ad ſolam veritatis conſiderationem; practicus vero quod apprehendit, ordinat ad opus*. Ergo, cum rationes univerſales non diſtinguantur a ſingularibus, ſed eas implicite in ſe contineant, omnino implicat in preſenti negotio intellectum practicum diſcordare a ſpeculativo. Idcirco ſi homo ex. gr. ſpeculative conſiderans contractum aliquem, vere dubius exiſtit de illius honeſtate ob contraria Doctorum placita, neceſſe eſt ſimiliter dubius permaneat etiam practice, dum nihilominus ſtatuit illum hic & nunc inire. Tunc ſolum dubio ſpeculativo ſuccedere poteſt practica certitudo moralis, quoties in praxi *peculiaris* aliqua circumſtantia intervenit, rem extrahens ab illa ratione communi, ſub qua prius ſpeculative conſiderabatur; ut patet ex gr. de milite theoretice dubitante de juſtitia belli, quem a ſtatu dubitationis practice eximit proprii Regis imperium ad bellandum perurgens: quia nempe Superiorum mandata, quibus ſubditos obtemperare Deus jubet, rei præceptæ novum affundunt probabilitatis gradum eo ipſo, quod certo non conſtat, eamdem morum honeſtati, aut Divinis legibus adverſari. Hinc S. Bernardinus Senenſis ex communi veterum Canoniſtarum, & Summiſtarum ſenſu ſcripſit (*Tomo* 3. *Dialogo de Obedientia* §. Primus limes) *in rebus per ſe malis non eſt obediendum. Sciendum tamen, quod ubi ſubditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur, ſit peccatum necne, tunc profecto obedire debet, juxta Auguſtinum in cap. quid culpatur in bello*: de quo Gratianum (*can* 23. *qu.* 1. *c.* 4.) conſule. Jam vero, vir bone, da gloriam Deo, & manifeſta *peculiarem illam rationem*, quæ in caſu noſtro facit, ut homo ſpeculative dubius in bivio opinionum æque probabilium poſſit in praxi *prudenter* ſe determinare ad alterutram amplectendam. Fundaturne iſta ratio in *probabilitate*, aut in *ſecuritate* opinionis eligendæ? At contrariarum opinionum *æqualis probabilitas* ipſum enaſcentis dubii caput eſt. Securitas autem, quam præfefert una earum opinionum, quæ dicitur *magis tuta*, ſeu *favens legi*, minime te attrahit; quippe mordicus inficiaris (reclamante licet Jure Canonico, & tota retro Antiquitate) præceptum extare eligendi in dubiis opinionem tutiorem. Ubinam ergo latet ratio illa? In *judicio reflexo*, inquis, quo ſcilicet actioni proximus ſerio mihi perſuadeo, optionem meam eſſe alterutram ſequi opinionem; quodcumque ferveat ſpeculativum Doctorum diſſidium circa utramque. Capio. At quæ hæc inſolens philoſophandi methodus, ut poſtquam & evidenti ratione, & ineluctabili auctoritate inſtructus agnoviſti, aut ab utroque extremo abſtinendum, aut nonniſi tutiori adhærendum eſſe, adhuc tibi blandiaris, reflexi cujuſpiam judicii adminiculo poſſe te ad libitum eligere alterutrum promiſcue extremum? Quænam ſunt fulcra ejuſce judicii? An novæ prorſus rationes, quas in diſputationis decurſu ex induſtria ſubticuiſti; vel potius eædem ipſæ, quas abs te jam propoſitas, majori contrariarum pondere enervata ſubinde perſpexiſti? Ut ut ſit, magnopere mirandum, quod nec Romanis Pontificibus, Sacriſque Urbis Congregationibus, nec Canoniſtis aut Theologis ſuperiorum ætatum tale judicium unquam in mentem venerit. Rem igitur, quæſo, maturius expende; ſimulque memento ejus, quod olim Philonides Athenienſis apud Stobæum edixit: *quam valde pulcrum eſt vincere jure?*

Reſp. ad 6. Hæc cum ſint, jam nequit amplius in conſultationem venire, quidnam faciendum ſit homini fluctuanti inter contrarias opiniones æque ponderantes. *In dubiis ſemitam debere nos eligere tutiorem*, paſſim clamant Sacri Canones, hanc ipſam ad rem allegati, atque adverſus ſiniſtras interpretationes vindicati a Clar. Fagnano (*n.* 171. *&* *ſeq. Tract. ſuperius jam citat.*) Scite propterea eorumdem peritiſſimus Card. Brancatus de Laurea (*in* 3. *ſent. tom.* 2. *diſt.* 11. *n.* 242.) reſolvit: *Quando opinio eſt dubia, nempe cum eſt æqualis ponderis cum alia, prudentia dictat, vel neutram eligendam, vel tutiorem, ſi oportet operari*. Et hæc quidem ſemper fuit concors veterum Magiſtrorum aſſertio, uti patet ex Alexandro Alenſi, D. Bonaventura, Scoto, ut reliquos reticeam. Primus namque ſic ait (*par.* 2. *Summ. qu.* 112. *memb.* 8. *cap.* 5.) *Quæritur de illo, qui dubitat de aliquo contractu, utrum ſit Simoniacus nec ne, eo quod quidam Juriſperiti dicunt eſſe Simoniam, quidam non. Quid ergo faciendum eſt, cum ignorat. Ad quod reſp. quod abſtinendum eſt ab hujuſmodi contractu, ne committat ſe diſcrimini; melius enim eſt, ut incidat in damnum temporale, quam in damnum ſpirituale*. Secundus (*in* 2. *ſent. diſt.* 24. *par.* 2. *ar.* 2. *q.* 2.) loquens de homine habente ſenſualem delectationem cum cognitione periculi, ſed abſque conſenſu, eamque non repellente, inquit: *Tunc dicunt Magiſtri, quod peccat mortaliter, quia quamvis non ſit ibi conſenſus verus, eſt tamen ibi conſenſus interpretativus*... *Hoc tamen non eſt uſquequaque certum; negant enim aliqui eſſe mortale in negligentia reprimendi, ubi eſt diſplicentia, quantumcumque quis periculum advertat. Sed tamen ſecurior via tenenda eſt, quidquid ſit rei veritas*. Id ipſum inculcat Sacerdoti Confeſſario (*in* 4. *ſent. diſt.* 17. *par.* 3. *dub.* 3.) ubi agitur de diſcernendo inter perplexitates peccatorum: *In talibus debet ſecuriorem viam ſemper eligere, & ſapientes conſulere*. Tertius (*qu.* 2. *Prol. in fin.*) hæc habet: *Si objicias, multa in actibus humanis ſunt dubia, utrum ſint peccata mortalia, etiam ſuppoſitis omnibus doctrinis Doctorum, & Expoſitorum. Reſp. non eſt dubia via ſalutis ſimpliciter, quia a talibus tamquam a periculoſis debet homo ſibi cavere, ne, dum ſe exponit periculo, incidat in peccatum. Quod ſi nolueris quærere ſalutem, ſed non curando exponat ſe periculo, ubi forte actus de genere ſuo non eſt peccatum mortale, tamen peccabit mortaliter, ſe tali periculo exponendo*. Ubi vero agendi neceſſitas non inſtat, hoc alterum ſuadet (*in* 3. *ſent. diſt.* 25. *q.* 1.) *Quando in moralibus ſunt alterationes de aliquo peccato, quando primo eſt mortale &*

CAPUT III.

De Conſcientia ſcrupuloſa.

Quæſt. I. *Quid eſt ſcrupulus?*

Reſp. Quid eſt opinio formidoloſa peccati, ubi non eſt peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque angens: ſive eſt actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti judicat cum anxietate aliquid hic & nunc eſſe præceptum, vel prohibitum. Laxa e contra eſt actus, quo intellectus, ob motivum leve ſeu inſufficiens, judicat aliquid hic & nunc licitum eſſe, vel etiam bonum.

Quæſt. II. *Quænam ſunt cauſſæ ſcrupulorum?*

Reſp. Hæ, nimirum melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta; ignorantia, ſuperbia, mentis inconſtantia vel pertinacia, puſillanimitas & dejectio animi, ob quam quis neſcit timores vanos contemnere; converſatio cum ſcrupuloſis; ſuggeſtio dæmonis, ut bonum ſpirituale hominis impediat, & a perfectione vel ſalute tamquam nimis ardua, immo & impoſſibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo glorioſa, & proximo utilia, &c.

Quæſt. III. *Quænam ſunt remedia contra ſcrupulos?*

Reſp. Hæc a Doctoribus paſſim præſcribuntur. (1)

1. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præſertim actus humilitatis, fiduciæ, & amoris in Deum &c.

2. Sollicitudo cavendi peccata manifeſta, tum mortalia, tum venialia.

3. Proborum ac ſapientium vitam ac conſuetudinem intueri, ut monet S. Antoninus.

4. Sequi in omnibus directionem ſui ſuperioris, vel confeſſarii, ſeu directoris probi ac prudentis, depoſita opinione propria inani: quod non ſolum tuto poteſt, ſed etiam debet ſcrupuloſus ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, ſi remedia & conſilia reſpuat. Etſi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in ſe eſt, non peccabit, ex c. 44. *de ſent. excom.* ibi: *Ad ſui Paſtoris conſilium, conſcientia levis, & temerariæ credulitatis exploſa, licite poteſt &c.*

5. Non debet ad ſingula directorem adire, ſed ex regulis generalibus ab ipſo vel aliunde acceptis, aſſuefcat formare conſcientiam in caſibus occurrentibus.

6. Cavere otium, & vagas cogitationes, quæ mentem ſcrupulis vexant; & animum in ipſis ſcrupulorum initiis alio avertere.

7. Scrupulos contemnere, non fovere cogitationes, ſed contra illos agere formando prudens ac rectum judicium in oppoſitum. Quod facile fieri poteſt, cum ſcrupulus ſit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8. Deſtruere cauſſas ſcrupulorum. Superbus prudentiæ ſuæ non innitatur. Pertinax frangat ſuum judicium. Rudis inſtruatur. Timidus meditetur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad inſaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

Quæſt. IV. *Quomodo ſe gerere debet Confeſſor cum ſcrupuloſo?*

Reſp. Confeſſor 1. nullum ſcrupuloſum admittat, niſi declaret ſe velle ejus conſilia ſequi, depoſito proprio judicio. Quare ei perſuadeat ſcrupuloſum non poſſe ſe ipſum regere, ideoque debere regi per alium cui obſequatur; nam Dei providentia nemini negat modum, quo regi in via ſalutis poſſit, cum Deus ſincere velit omnes ſalvare. Idque eſſe medium ab omnibus Sanctis, & Doctoribus præſcriptum, & neceſſarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, ni curetur, graviſſima damna ſpiritualia, & pericula oriuntur.

2. Scrupulorum cauſſas exploret, & remedia ex allatis aptiſſima præſcribat.

3. Doceat principia generalia, quibus utatur ad depellendos ſcrupulos, nec admittat frequentes

---

ut ſi unus peritus in ſcientia dicat, quod non licet ſic mercari, & alius dicat, quod licet; tutius eſt non procedere nec ſic, nec ſic, ſed expectare quouſque veritas pateat aliunde. Forſan quis adverſus doctrinam hactenus firmatam opponet regulam Benedicti XIV. Pontificis Maximi (*lib. 7. de Syn. Diœc. c. 11. n. 2.*) *Ubi Doctorum magna diſcrepantia eſt, integrum erit eam ſententiam amplecti, quæ magis arriſerit.* Tunc gemina reſponſio nobis in promptu erit. Primo, Alphabeticus Index illius operis a privatis hominibus confectus hanc utique generalem, & indefinitam continet propoſitionem. At in Pontificio textu ſingulari tantum caſui aptatur, in quo ambigitur, num *fiat reus violati ſtatuti Synodalis* ille Parochus, qui Viaticum denegavit homini incidenti in lethalem morbum ipſo ſuſceptæ Communionis die, ut legenti integrum contextum clarius patebit. Secundo, quando etiam Pontifex generatim id ediceret de quibuſvis moralibus controverſiis, adhuc nihil exinde conſ extunderetur. Tunc ſiquidem credere par eſt, eam dari optionem hac ſolum lege, ſanioribus morum Regulis, ipſique Juri Pontificio plane conformi: nempe quod quis juxta eam opinionem, quam pro arbitrio ex pluribus amplectitur, poſſit prudenter formare conſcientiam ſuam; vel quia magis tutam eſſe videt, vel ſaltem quia reliquis veroſimiliorem apprehendit mente ſua. Nam juxta variam hominum indolem ac diſpoſitionem evenire facile poteſt, ut perſpecto Doctorum circa rem aliquam diſſidio, unus hinc *inducatur in dubitationem*, ſicque ea manente *ſe committat periculo, & peccet* juxta alterutram partem agendo: alter vero *in nullam dubitationem adducatur, & ſic non committat ſe diſcrimini, nec peccet*, quemadmodum docet (*Quodl. 8. q. 6. ar. 13.*) Angelicus Magiſter. Atque hæc ſatis de Conſcientia Certa, & Dubia.

(1) Præſtabit legere S. Antoninum (*1. par. Sum. tit. 3. c. 10. §. 10.*) ubi ſeptem aſſignat, & ediſſerit regulas, *quarum adminiculo conſcientia ſcrupuloſa ſeu erronea deponi poteſt, & debet.*

tes ad se recursus, & dum scit scrupulum afferendum esse, dimittat illum non auditum: nam hæ interrogationes & frequentes recursus fovent scrupulos.

4. Sollicite moneat, ut nulli scrupulo cedat, sed contra omnes cognitos ut tales agat.

5. Si valde gravem anxietatem & molestiam patiatur in observando præcepto, a quo notabile nocumentum excusat, petatur pro eo dispensatio, si aliter curari nequeat.

6. Moneat, ut abstineat a nimis anxio conscientiæ examine, doceatque eum non teneri nisi ad mediocre examen peccatorum, quamvis aliqua fortasse hinc omitti contingeret: si videat tantam hac in re esse anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad insaniam aut desperationem redigendi. Nam ad materialem Confessionis integritatem, non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod a sanis.

7. Confessionem generalem peccatorum antea rite confessorum impediat scrupuloso timorato, & sufficienter a peccatis purgato, si inde oriatur nimia anxietas ac molestia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur satis purgatus a peccatis; modo ex illa repetitione non immineat periculum in ea denuo consentiendi: nam confessio generalis per se utilis est ad conscientiam purgandam.

8. Non permittat abstinere a frequentandis, ut oportet, Sacramentis, ne privetur gratia sacramentali, quæ plurimum valet ad pacandam conscientiam.

9. Plerumque mitem ac benignum se præbeat erga illum, ne afflictio afflictionem addat. Quandoque tamen juvabit austeritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10. Caveat ne pœnitens ab uno extremo transeat ad aliud, conscientiamque timoratam in ulla re deponat.

CAPUT IV.

De Conscientia, & Opinione probabili.

Nota 1. Opinio probabilis speculative ac secundum se, est opinio verisimilis, sed non evidenter vera: sive est opinio quæ nititur motivo gravi; sed absolute fallibili. Opinio vero probabilis practice & respective ad operantem, est ea quæ apparet ita verisimilis, seu niti motivo tam gravi, quamvis absolute fallibili, ut post diligentem veritatis inquisitionem, possit merito ac prudenter approbari, ut vera. Non potest autem merito ac prudenter ob apparentiam veritatis approbari ut verum, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falsitatis.

Nota 2. Opinio probabilis (1) stricte loquendo differt a conscientia probabili: nam hæc est actus quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, judicat actionem, hic & nunc exercendam, esse licitam vel illicitam; illa vero est actus, quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, judicat aliquid esse licitum vel illicitum, præscindendo a praxi actuali, seu exercitio.

Nota 3. Ut opinio censeatur probabilis etiam speculative, necesse est, 1. Ut nec rationi evi-

den-

(1) Etsi usitato loquendi more *conscientia*, atque opinio promiscue nominentur, & accipiantur in præsenti materia; inter eas tamen discrimen versari Auctor recte monet. Est nempe illud ipsum, quo constat *conclusionem a præmissis* differre in syllogismo. Sicut enim, ubi legitima ratiocinamur forma, conclusionem deducimus ex præmissis propositionibus: ita, quoties prudenter in materia morum operamur, ex efformatis antea opinionibus elicimus conscientiam, hoc est singula rationis practicæ judicia, quæ instar normæ proximæ individuas quasque operationes nostras dirigunt. Quod si in rationabiliter agentibus conscientia semper præsupponit aliquam opinionem de iis, quæ agenda occurrunt continuata serie; aliunde vero ad honeste, & laudabiliter agendum oportet conscientiam esse *rectam*, utpote quia hæc sola æternam Dei legem secundum veritatem nobis repræsentat: jam nemo non perspicit, quantæ diligentiæ, studii, circumspectionis opus sit tales formare, & animo insculpere opiniones, quæ valeant deinceps progignere rectam conscientiam in obeundis moralis vitæ negotiis. Hoc autem nonnisi *sanæ* opiniones præstare poterunt, cum ex tribulis ficus, aut ex spinis uvas expectare stultum sit. *Sanas* dixi, id est, ex illo doctrinarum moralium, ac vere theologicarum genere solerter expressas, quas olim Apostolus (N. 60) Timotheo ac Tito; postea cunctis Ecclesiasticis Viris, germanæque sapientiæ amatoribus anxie commendarunt tres præsertim Romani Antistites; videlicet Julius I (N. 66.) Benedictus XIV. (N. 62. atque in Nota ult. ad hunc Tract.) & CLEMENS XIII. (N 60. 61.) cujus faustissimo, ac providissimo numine universa nunc regitur Ecclesia. Quocirca, *ubi* agitur de adipiscenda *solida* Ecclesiastica litteratura, Adolescentes præsertim in sortem Domini vocati illis Magistris se totos committant, qui cum D. Basilio (*Epist. 60. ad Eccles. Antioch.*) possunt vere edicere: *Mentis nostræ partus non audemus tradere, ne verba pietatis censeantur humana: sed quæ a Sanctis Patribus edocti fumus, ea nos interrogantibus annuntiamus*. Proin in tali negotio missos faciant (salvo semper, qui cunctis debetur, honore) Scriptores illos, qui in tradenda Morali Theologia (N. 53. usque ad 67.) revelatam Christi doctrinam magna ex parte neglexerunt, aut etiam miserrime laxarunt. Ex horum namque institutione, & commercio vix prodire posse videntur apti Ecclesiarum Pastores, quales medullitus desiderat SS. D. N. CLEMENS XIII. (Epist. Encycl. ad Patr. *A quo die*) præfulgentes scilicet Christianæ plebi non tantum *puris sanctisque moribus*, verum & *digna Ecclesiastico homine doctrina*. Sed longe facilius emergent aut garruli, ineptique Sophistæ, quos designavit eximius Angelici Præceptoris discipulus Ægidius Romanus Columna, ubi dixit (*de regim Princip. lib. 2. par. 1. c. 18*) *Clerici imperfecti, & habentes imperfectam scientiam, plus desiderant, ut vocentur scientes, & ut habeant nomen, quam sint excellentes Clerici, quam vere scientes*: aut inglorii, & desidiosi ministri, de quibus S. Bonaventura (*Determin. 22. circa Regul. S. Franc. qu. 2. & 27.*) aliquanto prolixius.

denti, aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum sententiæ adversetur. 2. Ut nitatur motivo gravi, licet absolute fallibili: Motivum autem grave est motivum magni momenti; quod si seorsim spectetur, nec oppugnetur motivo æque aut magis gravi in oppositum, per se sufficit ad eliciendum pro una parte judicium prudens, quamvis inevidens & absolute fallibile. Porro opinio improbabilis est ea, quæ nititur motivo levi, & absolute insufficiente ad prudentem assensum.

Nota 4. Probabilitas est verisimilitudo seu apparentia veri intra evidentiam fundamento nixa; sive est motivum grave, sed absolute fallibile reddens opinionem verisimilem. Dividitur in intrinsecam, & extrinsecam. Probabilitas intrinseca est ea, quam facit momentum ipsius rationis. Extrinseca est ea, quam facit momentum auctoritatis Doctorum, vel testium. Doctorum tamen auctoritas non movet nisi in quantum præsumitur cum ea conjunctam esse gravem rationem, ita ut resolvatur in gravem rationem præsumptam. Quare probabilitas, quæ est ab auctoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quam ex eorum merito, videlicet probitate, doctrina, studio, diligentia ac sapientia metienda est. Hinc opinio probabilis intrinsece est ea, quæ habet pro motivo rationes ab auctoritate distinctas: probabilis vero extrinsece est ea, quæ habet pro motivo auctoritatem aliquam magnam, sed fallibilem, quamvis hæc resolvatur in gravem rationem præsumptam.

Nota 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Si liber sit alicujus junioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem.*

Nota 6. Opinio tuta est ea, quæ removet a periculo peccandi; tutior, quæ magis removet; minus tuta, quæ minus removet a tali periculo. Item tutior stat pro præcepto, hoc est, asserit extare præceptum jubens vel vetans aliquid. Minus tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, sed asserit hominem posse licite pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota 7. Agitur hic de Opinione probabili relate ad operantem post diligentem ac debitam veritatis inquisitionem, & motivis utriusque partis diligenter, & ex studio veritatis assequendæ expensis.

Quæst. I. (1) *An licet sequi conscientiam probabilem & minus tutam?*

Resp. Non licet, nisi probabilitas sit tanta, ut

---

(1) Vastissimo huic pelago me committere, id est, valde amplam, simulque gravem istam de *Probabilitate* controversiam copiosis animadversionibus discutere, ac dilucidare supervacaneum existimo. Nam, præterquamquod ab Auctore satis accurate, & solide ea pertractatur, proxime elapsis hisce annis bellicosis tot ac tantæ ex utraque pugnantium acie prodierunt de hoc uno argumento commentationes, ut suopte judicio unusquisque possit facile statuere, quidnam cordatos Theologos deceat sentire, ac defendere in tali materia; dummodo sequentibus dotibus polleat. Videlicet 1. annos discretionis jam attigerit. 2. animi non sit præoccupati, præsertim ob sectarium jugum, aut ob favorem mundialem quavis umbra fallaciorem. 3. ingenuo flagret tum veritatis, tum honestatis amore. 4. sedata mente, ac maturo judicio expendat momenta hinc inde jam producta. 5. denique publica monumenta Romanæ hujus Sedis (cujus summa semper auctoritas, sive moneat, sive instruat, sive decernat, vel ore Maximi Pontificis, vel Sacrarum Congregationum organo) longe pluris faciat, quam ea cuncta, quæ a privatis Theologis, seu intra seu extra hanc Urbem, seu serio seu simulate, enuntiata circumferuntur. Verum ne ejusmodi prætextibus omnem penitus laborem in re tanti momenti subterfugere ego videar, *tria* lubenter præstabo pro suscepto munere, quæ ad uberiorem facient illustrationem propositæ materiæ, nec ulli, ut spero, *æquo* rerum æstimatori evadent exosa. In primis quandoquidem Auctor in hoc prolixo Cap. successive, quinque diversas quæstiones proponit, ac resolvit, ne cui forsan varietas hæc obscuritatem aut confusionem pariat, brevibus integram illarum summam referam. Idque statim e vestigio fiet. Postmodum aperiam, quidnam Seraphico meo Magistro D. Bonaventuræ visum fuerit in materia probabilitatis, etsi ipsius tempore necdum gliscret peculiaris ista disquisitio, quæ post Medinianæ tubæ sonitum Catholicas Scholas quam citissime pervasit, & Theologos ferme universos invicem commisit. Demum monumenta Apostolicæ Sedis, de quibus præcessit sermo, ob oculos ponam. Sed utrumque commodius perficietur deinceps, scilicet in Nota ult. ad præsens Cap.

Nunc igitur paucis accipe universam de probabilitatis usu doctrinam, quantum ego censeo, rationabilem, tutamque. *Opinio probabilis* considerari potest vel *solitarie*, & extra concursum alterius probabilis oppositæ; vel *conjunctim*, & in concursu ejusdem. In *priore* hypothesi opinio *vere probabilis*, sive legi sive libertati faveat, potest esse norma operandi; quando scilicet certam & evidentem rerum cognitionem habere minime licet, veritate (ut ajebat Democritus) in profundo delitescente. In *posteriori* hypothesi duæ probabiles opiniones ex adverso concurrentes, aut sunt morali sensu *æqualiter*, seu quasi æqualiter probabiles, & tunc *sola* opinio *tutior* favensque legi, assumenda pro norma, ubi agendi necessitas imminet: aut ambæ opiniones gradibus probabilitatis *notabiliter* inter se discrepant; tumque agenti licebit illam sectari, quam rebus rite perpensis *probabiliorem* ipse judicat, sive dein sit etiam tutior, sive minus tuta. Hæc tamen *postrema* assertio interdum exceptionem patitur, puta in re judiciali, medica, sacramentaria, ceteriisque ad æternæ salutis negotium necessario pertinentibus, in quibus fas non est *tutiorem* opinionem deserere. Quamquam & istud non sine aliqua moderatione intelligendum videtur. Etenim si opinio, quæ dicitur probabilior, sed minus tuta, veri specie nimium excedat alteram oppositam tutiorem ita quidem, ut hæc cum illa comparata detegatur prudenti judicio ferme improbabilis; in tali casu fas erit, etiam in prædictis materiis exceptis, *probabiliori* adhærere opinioni, relicta tutiore. Quippe propositio illa: *Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore*, ab Innocentio XI. Ven. Pontif. doctissime *reprobata fuit propter suam limitatam amplitudinem*; uti palam te-

ut excludat omnem formidinem rationabilem falsitatis, & pariat certitudinem moralem saltem relativam: quia, ut dixi c. 2. q. 1. ad non peccandum requiritur judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. Hinc non licet sequi conscientiam minus tutam, & minus aut non magis probabilem, quam sit tutior opposita, ut constabit etiam ex mox dicendis. E contra licet sequi conscientiam unice probabilem, vel saltem longe probabiliorem opposita, stante pro præcepto, non quidem quatenus est præcise probabilis, sed quatenus est tunc moraliter certa.

Quæst. II. *An licet sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate, in concursu probabilioris stantis pro præcepto?*

Resp. Nunquam licet, sed semper tenemur sequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1. Ex Eccles. 3. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Ibi traditur præceptum generale sectandi veritatem, & faciendi quod in nobis est ad sectandam veritatem de licitate seu honestate actus; quod etiam ipse Aristoteles 1. Ethic. c. 4. docet: *Veritatem*, inquit, *debemus inquirere, quantum possumus.* Sed qui sequitur opinionem minus probabilem de honestate actus, relicta probabiliore de ejus malitia, non facit quod in se est ad sectandam veritatem de honestate actus: nam sequitur partem minus verisimilem, quæ proinde a vero magis recedere ipsi videtur, relicta verisimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2. Ille peccat, qui facit id quod non potest judicare prudenter esse licitum: nam ad agendum vel omittendum licite, requiritur judicium prudens de honestate actus, vel omissionis. At sequens opinionem minus probabilem & minus tutam, non potest judicare prudenter actionem vel omissionem suam esse licitam. *Prob. min.* Talis non potest judicare suam actionem vel omissionem esse licitam, nisi in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus, ut patet. Sed qui in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus, imprudenter judicat. Ergo sequens opinionem minus probabilem &c. non potest, nisi imprudenter judicare actionem, vel omissionem suam esse licitam. *Minor patet.* Et vero ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantum in se est, vitare malum suum, nempe errorem. At hoc non facit, si in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori; nam intellectus non censetur in æstimatione prudenti vitare quantum in se est errorem, nisi cum in evidentibus amplectitur id quod verum est, & in obscuris id quod, omnibus diligenter perpensis, apparet verisimilius. Quare extat præceptum generale prudentiæ, ut in evidentibns sequamur veritatem notam de honestate actus, & in obscuris verisimilitudinem majorem, & magis removentem a periculo agendi contra veram legem.

3. Tenemur observare præceptum, quod sufficienter proponitur ad obligandum, ut patet; & illud præceptum sufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari potest, nec nisi imprudenter negari, ut etiam patet. Ac tale est præceptum, quod apparet probabilius, cum pro eo stent motiva graviora; prudenter enim judicando præferuntur motiva graviora motivis minus gravibus, & major verisimilitudo minori, nec nisi imprudenter postponerentur.

4. Ut quis non peccet, debet habere judicium saltem moraliter certum, quod actio sua sit licita. Nam homo semper tenetur prudenter agere, nec licet se exponere periculo peccandi: prudentia autem, cum sit virtus mentis practica, requirit certitudinem saltem moralem. At hoc judicium habere non potest, sequendo opinionem minus probabilem, & minus tutam. Nam non potest illi apparere certum quod actus sit licitus, cum illi appareat certum quod verosimilius sit eum esse illicitum: hæc enim judicia virtualiter opponuntur; Mihi apparet certum quod sit licitus, & simul mihi apparet certum quod verosimilius sit eum esse illicitum.

5. Quia in concursu duarum opinionum æque probabilium, tenemur sequi tutiorem, ut modo probabo. Ergo a fortiori &c.

Hinc collige nemini licere consilium dare secundum opinionem, quæ ei minus probabilis, & minus tuta videtur; cum nemini liceat secundum illam operari, & nemini liceat consulere actum illicitum.

Porro Adversarii fatentur, Professores in docendo teneri sequi sententiam probabiliorem, præsertim in rebus gravibus, quales sunt quæ ad fidem vel mores pertinent: quia ideo eis tale munus commissum est, ut discipulos doceant probabiliora in rebus quarum absoluta certitudo non est.

Obj. 1. Opinio minus probabilis in allata hypothesi, est probabilis, habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *Resp.* Opinio minus probabilis, in concursu tutioris probabilioris, aut æque probabilis, est ad summum probabilis speculative, secundum se, & absolute; at non est pro-

---

testatur in suis Commentariis Theologicis unus ex Qualificatoribus selectis ad examinandas propositiones ab eodem Antistite confixas. Hinc ex. gr. cum opinio defendens necessarium in Sacramento Pœnitentiæ dolorem perfectum, sive per se justificantem, nunc fere excidisse probabilitate, quam ex plurium Doctorum suffragio olim habebat usque ad Scoti circiter ætatem; sapientum judicio extra culpam erit quisquis modo contrariam opinionem, tametsi minus tutam, in praxi sectabitur, contentus solo dolore imperfecto, qui *attritionis* dicitur; quæcumque sit genuina hujusce doloris essentia, quod impræsentiarum expendere non vacat.

probabilis practice, & in ordine ad hic & nunc operandum ex prudenti judicio de honestate seu licitate actus. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum assensum viri prudentis, si illud spectetur seorsim & absolute: secus, si spectetur comparate ad motivum gravius aut æque grave in oppositum: nam motivum grave non potest prudenter in judicando præferri motivo graviori aut æque gravi in oppositum; nec proinde in hoc concursu potest fundare assensum prudentem de licitate actus.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipso quod est probabilis, prudenter judicatur ut vera etiam in tali concursu, & sic prudenter secundum eam agimus. *Resp.* Hoc est falsum, ut constat ex dictis, & ex his propositionibus ab Innoc. XI. damnatis. 3. *Generatim cum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* 4. *Excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.* Ergo nec quivis alius excusabitur, si talem opinionem sequatur in iis, quæ pertinent ad mores. Præterea opinio probabilis non potest, saltem prudenter, judicari vera in concursu probabilioris oppositæ; cum sit fundamentum gravius judicandi eam esse falsam. Idem dic in concursu opinionis æque probabilis, quia non est potior ratio eam judicandi veram, quam falsam; nec est sufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potius quam alteri, cum neutra appareat magis vera quam falsa: unde intellectus tunc debet hærere suspensus, vel judicare rem esse dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipso quod grave est, dignum est assensu, & facit magnam spem assequendæ veritatis. *Resp. dist.* quamdiu non apparet motivum gravius vel æquale in oppositum, *Concedo*. Cum apparet motivum gravius vel æquale pro opposita parte, *Nego*. Gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppositi, & non potest vincere gravitatem æqualem. Porro motivum grave non sic dicitur, quia meretur assensum in omni casu, sed tantum quia illum meretur, quamdiu ejus vis non superetur per majus motivum oppositum, vel non elidatur per æquale, quod viciſſim elidit: nulla enim gravitas prævalere potest alteri majori vel æquali oppositæ.

Obj. 4. Motivum per se sufficiens ad prudentem assensum, semper ad eum sufficit. *Resp.* Motivum per se & intrinsece sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu, semper sufficit ad prudentem assensum. At non semper ad prudentem assensum sufficit motivum, quod ad illum sufficiens est pro aliquibus tantum casibus. Motivum autem præcise grave non est motivum per se & intrinsece sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu: alioqui sufficeret etiam dum postea occurrit motivum evidens, & certum pro opposita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minus probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *Resp.* Agit cum ratione, quæ superatur per aliam majorem in oppositum, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum, & sic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem sequatur opinionem æque probabilem, tunc agit cum ratione, quæ elidit per aliam æqualem, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum.

Obj. 6. Lex non obligat, nisi cum certum & evidens est illam existere. *Resp.* Neg. quia 1. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2. Inde sequeretur legem naturalem, quoad maximam sui partem, inutiliter latam esse a Deo. Nam ut patet ex dissidiis Doctorum circa innumeros pene casus, lex naturalis quoad maximam sui partem, & innumeros pene casus, non cognoscitur (*) evidenter. 3. Sequeretur licere sequi opinionem minus tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum est ab Innoc. XI. & repugnat c. 44. *de sent. excomm.* nam tamdiu opposita tutior non est evidenter vera. 4. Lex obligat hoc ipso quod est sufficienter proposita; hoc ipso autem quod est probabilius illam existere, sufficienter intelligitur proposita, nam hoc ipso ejus existentia prudenter affirmari potest, & nonnisi imprudenter negari, cum subsint motiva graviora. Ergo &c.

Obj. 7. Potest quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quod liceat sequi opinionem minus probabilem & minus tutam in concursu tutioris magis aut æque probabilis.

Resp. Neg. Nam principia Probabilistarum non sunt certa, sed controversa: immo sunt falsa, aut saltem dubia, ut patet ex nostris solutionibus. Unde non possunt fundare judicium moraliter certum de honestate actionis vel omissionis.

Obj. 8. Summi Pontifices sæpe dispensarunt in casibus, in quibus minus probabile erat, eos posse dispensare. Ergo sæpe secuti sunt opinionem minus probabilem &c. *Resp.* Nego ant. Nam si qui in concedendis dispensationibus aliquando a communiori sui temporis sententia recesserunt, ideo ab eo discessere, quia post sufficientem veritatis inquisitionem, oppositam sententiam judicarunt esse longe probabiliorem ex motivis intrinsecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir*, 2. de cognat. spirit. dicitur: *Si vir vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperint, an propter hoc separari debeant? Consultationi tuæ taliter respondemus, quod quamvis generaliter sit institutum, ut debeant separari, quidam tamen humanius sentientes, aliter statuerunt. Ideoque nobis videtur, quod sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi: nec alter alteri debet debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci.* Unde sic argumentaberis. Ibi Alex. III. casum propositum

(*) non cognoscitur statim, & facili intuitu.

tùm decidit ſecundum opinionem minus probabilem, & minus tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humanius ſentientes, aliter ſtatuerunt*. Ergo.

Reſp. Nego ant. Et dico eum decidiſſe caſum ſecundum opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione quam ſubjicit: *Quia*, inquit, *ſi ex ignorantia id factum eſt, eos ignorantia excuſare videtur: ſi ex malitia, eis ſua fraus non debet patrocinari, vel dolus*. Quare multi Canoniſtæ per tò *humanius*, intelligunt æquius, rationabilius. Porro ibi non permittit parenti, qui ſcienter filium de ſacro fonte levarit, exigere debitum; ſed præciſe ſtatuit non ideo debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo quod Pontifex, utpote legislator ſupremus, mutare poterat, ſi magis expedire judicaret ad removendum peccandi periculum.

Obj. 10. Cap. *Laudabilem*, de frigidis, ubi Cæleſtinus III. triennium experientiæ concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, ſi dubitent, an impotentia ſit abſoluta, vel temporalis. *Reſp.* Ex hoc capitulo nil concludi poteſt contra nos: nam etiamſi minus probabile eſſet illos ſub finem triennii non fore impotentes, tamen certum eſt, 1. Eccleſiam in dubio, an impotentia ſit abſoluta, an temporalis, poſſe certum tempus experientiæ concedere iis, qui jam contraxerunt: alioqui ſi hoc non concederetur, vel matrimonium diſſolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum eſſet, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent, quod etiam fieri non poteſt ſine injuria illorum qui bona fide contraxerunt, & ſine neceſſitate, & culpa ſua exponerentur periculo incontinentiæ. 2. Tempus illud triennii prudenter conſtitutum eſſe, ut adhibitis mediis poſſibilibus & licitis, conentur impotentiam tollere; nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum eſt, & circa finem triennii impotentia tandem ceſſare poteſt.

Obj. 11. Cap. *Litteras*, de reſtit. ſpol. *Reſp.* In hoc cap. Innoc. III. præciſe reliquit duabus ſententiis oppoſitis ſuam probabilitatem ſpeculativam & abſolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, ideoque putans eam eſſe probabiliorem. Ipſe vero tertiam eligit, quia ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falſitatem aliarum. Præterea, duæ illæ aliæ ſententiæ priores, quas exponit, ſingulæ ſtant pro lege licet diverſa, non autem pro libertate: nam prima ſtat pro lege juſtitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris; altera vero pro lege matrimonium inter conſanguineos vetante.

Obj. 12. Cap. *Inquiſitioni*, de ſent. excom. *Reſp.* Pontifex reſpondet ſecundum partem tutiorem, & legi faventem; nam ſic ait de conjuge probabiliter, ſed non certo credente matrimonium eſſe invalidum: *Cum conſcientia pulſat animum ex credulitate probabili, & diſcreta, quamvis non evidenti, & manifeſta, debitum quidem reddere pot-*

eſt, ſed poſtulare non debet: ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conſcientiæ committat offenſam.

Obj. 13. Can. *Ego ſolis*, diſt. 9. *R.* ibi S. Aug. non ait de minus probabili & tuto, ſed ſolum de Auctoribus non canonicis. *Alios*, inquit, *ita lego, ut quantalibet ſanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi per alios auctores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat, perſuadere potuerunt*. Ubi non dicit ſe admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes, quæ oppugnentur rationibus æque aut magis probabilibus, ſeu gravibus in contrarium, de quo tamen hic agitur. Sane licet ſequi opinionem nixam rationibus probabilibus, ſeu gravibus, quando non oppugnatur aliis rationibus magis, aut æque gravibus.

Obj. 14. Can. *Sicut quædam*, diſt. 14. ubi S. Leo dicit: *In iis, quæ vel dubia fuerint, aut obſcura, id noverimus ſequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis ſanctorum Patrum inveniatur adverſum*. *R.* Sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, eſt contra præcepta evangelica, quibus præcipiuntur prudentia chriſtiana in actibus noſtris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in ſervandis præceptis, & via recta quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea hic textus in doctrina adverſariorum nimis probat; probat enim nos debere ſequi ſimul duas opiniones contradictorias. Nam juxta illos, opinio minus probabilis & minus tuta, & opinio probabilior & tutior ipſa contradictoria, non adverſantur præceptis evangelicis, nec decretis ſanctorum Patrum; & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus ſequendum*, hoc eſt id ſequi debemus.

Porro cum dicitur opinio probabilis eſſe ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adverſatur, hoc debet intelligi de opinione probabili abſolute & ſecundum ſe conſiderata: nam ſi conſideretur relate ad tutiorem æque aut magis probabilem, ea jam quoad praxim adverſatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis, quæ certitudo non poteſt ſtare pro opinione minus tuta, & minus aut æque probabili in concurſu tutioris, & probabilioris.

Obj. 15. Omnes fere Doctores XVII. ſæculi docuerunt licere ſequi opinionem minus probabilem, & minus tutam. *Reſp.* 1. Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante ann. 1571. floruerunt, nam Anton. Cordubenſis in ſuo Quæſtionario lib. 2. qu. 3. poſtquam dixit tenendam eſſe partem tutiorem, quando probabilior eſt, addit: *Et in hoc omnes Doctores conſentiunt*. Tum Clerum Gallicanum, & innumeros recentiores ex omni ratione & ordine, qui nunc, re melius perpenſa, oppoſitum docent. 2. Plurimi ex illis, qui nobis objiciuntur, docuerunt ſolum licere ſequi opinionem minus tutam; quæ

communius ab illis haberetur minus probabilis, quando operanti post diligentem veritatis inquisitionem apparet certo probabilior ex ratione. 3. In tantum opinio aliqua censeri potest probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcirco recte præsumitur habere pro se graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva habere pro se recte præsumi non potest Probabilismum, cum oppositum jam pridem a multis ostensum sit. 4. Probabilitas extrinseca, petita scilicet ab auctoritate Probabilistarum, non plus valere debet apud eos, qui per se veritatem explorare debent, quam valeat pondus rationum, quibus nititur Probabilismus; quæ profecto rationes certitudinem moralem nunquam fundare possunt. 5. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens est errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus mature consideratis, verosimilius est errare. 6. Multæ olim viguerunt opiniones, quæ postea diligentius expensæ, omnino evanuerunt. *Observa*. Nemo e Societate nostra ex professo Probabilismum, cujus auctor fuisse fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus est, & pro eo scripsit, nisi postquam ita invaluerat, ut jam esset communis Scholarum omnium doctrina. Nam Vasquez, qui primus e Societate nostra, hunc ex professo amplexus est, testatur tunc fuisse inter Doctores communem. Primi vero Probabilismi impugnatores e Societate nostra prodiere, videlicet Rebellus tom. 1. de Justitia, edito an. 1608. Comitolus lib. 2. respons. moral. q. 18. n. 6. edit. an. 1609. Et Andreas Blancus, sub nomine Candidi Philaleti, tractat. de opinionum praxi, edito an. 1649. quos secuti sunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elixade, Estris, R. P. Thyrsus Gonzalez Præpos. Gener., de Camargo, Malattra, Gisbert &c. His adde Reginald. lib. 11. c. 3. Cardin. Bellarm. & plurimos Professores Theologiæ quotidie impugnantes Probabilismum, quem Congr. Gener. XIII. an. 1687. declaravit non esse doctrinam Societatis. Et vero S. Ignatius Soc. nostræ Institutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Professoribus præscribit, *ut sequantur in quavis facultate securiorem & magis approbatam doctrinam*. Constit. pag. 4. c. 5.

Quæstio III. *An licet sequi opinionem minus tutam, seu stantem pro libertate, in concursu opinionis æque probabilis tutioris, seu stantis pro præcepto?*

Resp. Neg. Quia 1. extat illud præceptum generale lumine naturali notum. & in Jure canonico sæpe a Summis Pontificibus traditum ut principium decisionum: *In dubiis tutior pars est eligenda*, ut c. 4. de Cleric. excomm. *In dubiis tutior pars eligenda*. Et c. 12. de homicid. *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem*. Et c. 3. de Sponsal. *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus &c.* Alioquin enim operans exponit se periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concursu duarum opinionum æque probabilium, est verum dubium, ut docet S. Thom. qu. 14. de verit. ar. 1. & S. Antonin. 1. part. tit. 20. de reg. jur. Nam est vera suspensio judicii de veritate & fallitate ob motiva pro utraque parte æqualia: neque enim est potior ratio judicandi unam opinionem esse veram, quam alteram, cum neutra plus minusve appareat vera aut verisimilis quam altera, & sic intellectus necessario suspendit judicium. Ergo in tali concursu eligi debet pars tutior, agendo secundum opinionem stantem pro præcepto.

2. Ex S. August. lib. 1. de Bapt. c. 3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quod certis incerta præponeret*. Et c. 5. *Accipere* (Baptismum) *in parte Donati, si incertum est esse peccatum; qui dubitat certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Ergo ex Sanct. August. cum incertum est aliquid esse peccatum, & certum est aliquid non esse peccatum, certo peccat qui non eligit id quod constat non esse peccatum. At in concursu opinionum æque probabilium, eligens minus tutam, non eligit id quod certum est non esse peccatum, sed id quod incertum est non esse peccatum; ut patet; cum sit æque probabile esse peccatum. Ergo talis certo peccat.

3. Peccat qui agit sine judicio prudenti, quod actio sua sit licita. At sequens opinionem minus tutam in allata hypothesi agit sine tali judicio; nam non potest saltem prudenter, judicare non extare præceptum prohibens actionem, cum non possit saltem prudenter judicare veram esse opinionem negantem extare præceptum; non enim habet fundamentum sufficiens judicandi illam esse potius veram quam oppositam, cum fundamenta utriusque opinionis appareant æqualia; & apparentia veri ac falsi sit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare ut intellectus prudenter se gerat, debet suspendere assensum & dissensum, cum non habeat motivum potius assentiendi quam dissentiendi.

4. Opinio æque tantum probabilis stans pro libertate, non potest afferre certitudinem moralem, quæ saltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva opposita æque gravia: quantum enim illa habent vim movendi ad assensum, tantam alia habent movendi ad dissensum, & sic intellectus nihil habet quo possit, saltem prudenter, & firmiter determinari ad assensum.

5. Qui se exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccl. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Sed qui facit quod ei apparet tam probabiliter esse illicitum quam licitum, exponit se probabili periculo peccandi, attento animi sui conceptu, cum evidenter &

ne-

neceſſario judicet eſſe æque probabile actum prohiberi.

6. Qui facit vel omittit id quod cognoſcit æque probabiliter eſſe contra legem, quam non eſſe, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam ſollicitudinem, & curam ſervandi legem. Pſal. 118. *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis.* Item peccat contra legem caritatis, & ſubjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abſtineamus non ſolum ab iis, quibus certo ſcimus Dominum ac Legislatorem offendendum, ſed etiam ab illis, quibus non conſtat non eſſe offendendum. Non enim eſt bonus amicus, bonus ac fidelis ſervus, qui facit id quod judicat æque probabile eſſe quod diſpliceat amico vel domino.

Confirmo 1. Auctoritate Cleri Gallicani, qui in Comitiis generalibus an. 1700. ſic ait: *Abſit vero, ut probemus eorum errorem, qui negant licere ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam. Sed ad rectum uſum probabilium opinionum has regulas a jure præſcriptas agnoſcimus. Primum, ut in dubiis de ſalutis negotio, ubi æqualia utrinque animo ſeſe offerunt rationum momenta, ſequamur id quod tutius, ſive quod eſt in hoc caſu unice tutum. Neque id conſilii, ſed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura:* Qui amat periculum, in illo peribit. *Hæc prima regula. Altera ... ut nemini liceat eligere eam ſententiam, quam non veritati magis conſentaneam duxerit.*

2. Auctoritate Card. Bellarm. ep. ad nepotem ſuum Epiſc. Thean. ubi hæc ait: *Si quis velit in tuto ſalutem ſuam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non reſpicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant. Et ſi rei certitudo non poſſit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem ſequi; & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali propoſita, ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de ſumma re, cum de ſalute æterna tractatur; & facillimum eſt conſcientiam erroneam aliorum exemplo induere, & eo modo conſcientia non remordente ad eum locum, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur, deſcendere.*

Obj. 2. Qui ſequitur opinionem minus tutam in concurſu oppoſitæ tutioris æque probabilis, non agit in dubio practice practico; ſed per judicia reflexa certo judicat ſe licite agere.

Reſp. 1. Ex dubio ſpeculativo ſeu generali, neceſſario reſultat dubium practicum, circa actionem particularem hic & nunc ponendam. Nam cum propoſitio univerſalis contineat omnes particulares propoſitiones, & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere ſit illicitus, idem eſt ac dubitare an hic & ille contractus particularis, participans illam rationem ſpecificam, ſit illicitus: ſic dubitare an liceat pingere die feſto ſine neceſſitate, idem eſt ac dubitare an Petro, Paulo &c. liceat pingere hoc die feſto ſine neceſſitate. Ergo non poſſum dubitare ſpeculative & in univerſali, an illicitus ſit aliquis contractus, quin ſimul dubitem an ſit illicitus contractus a me hic & nunc celebrandus, ſi hic contineatur ſub illa ratione communi, & niſi adſit aliqua circumſtantia hunc contractum extrahens ab illa ratione ſpecifica ſeu communi.

Reſp. 2. Judicia illa reflexa adverſariorum non ſunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controverſis, immo falſis: unde non reſolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honeſtate actionis pariunt. Nempe hæc ſunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus ſequendo opinionem probabilem etiam in concurſu oppoſitæ tutioris, magis aut ſaltem æque probabilis, ſed hujus falſitatem jam oſtendi.

Secundum. In dubio melior eſt conditio poſſidentis, & homo eſt in poſſeſſione ſuæ libertatis circa actiones ſuas, quamdiu non conſtat extare legem eas vetantem. Sed contra eſt. Nam 1. hoc effatum (*In dubio melior eſt conditio poſſidentis*) valet ſolum in materia juſtitiæ, ſeu in rebus temporalibus, quæ ſubſunt poteſtati humanæ, & in quibus ſolis applicatur a jure, idque docent Vaſquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non ſubjicitur poteſtati humanæ; ſed in his valet iſtud axioma: *In dubio tutior pars eſt eligenda.* Præterea prius effatum ſupponit parem cauſſam. At in dubiis de licito & illicito, non eſt par cauſſa Dei, & creaturæ; Deus enim, ut ſupremus Dominus, habet jus prælationis in omnibus. 2. Falſum eſt hominem eſſe in poſſeſſione ſuæ libertatis quamdiu lex non eſt certa. Nam agitur hic non de libertate facti, quæ conſiſtit in potentia phyſica agendi & non agendi pro arbitrio, ſed de libertate juris, quæ conſiſtit in potentia agendi & omittendi licite. Unde cum dubitatur an extet lex vetans aliquid, hoc ipſo dubium eſt, an homo id poſſit facere licite, ac proinde an ſit in poſſeſſione ſuæ libertatis. Ergo jam eſt petitio principii, & affertur pro principio id, de quo eſt quæſtio. Jam vero cum æque veriſimile eſt extare legem prohibentem actum, homo non poteſt licite eum ponere; nam tunc non poteſt judicare prudenter illum non eſſe prohibitum, & ſic privatur de libertate juris: homo enim nil poteſt licite agere, niſi prius prudenter judicet illud eſſe voluntate divina permiſſum vel præceptum, voluntas quippe divina eſt regula, ac menſura actionum noſtræ voluntatis, quæ illi neceſſario ſubjici debet: regula autem eſt prior regulato; ac proinde prius eſt aliquid eſſe voluntate Dei permiſſum, quam eſſe licitum voluntati noſtræ, & ſic voluntas noſtra, ut licite agat, debet cognoſcere prius an illud ſit divinæ voluntati conforme, non enim regulari poteſt a voluntate Dei niſi præceptum. Præterea in dubio ſeu æquali probabilitate, lex generalis ſubjectionis ad Deum ut ſupremum Dominum ac Legislatorem, habet poſſeſſionem anteriorem & potiorem, quam noſtra libertas; obligatque ad abſtinendum ab iis, de qui-

bus dubitamus utrum Dei voluntati adverſentur.

Tertium. Chriſti jugum ſuave. *R.* Eſt equidem ſuave, at non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipſe Matth. 7. *Quam arcta via eſt, quæ ducit ad vitam!* Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ lege evangelica dantur: tum quia lex Evangelica eſt lex caritatis efficientis ſuave & leve, quod grave, & amarum erat, ut explicat S. Auguſt. ſer. 47. de diverſ., tum quia lex Chriſti liberat ab onere innumerorum pene præceptorum Judæis impoſitorum, & præter præcepta moralia quæ ſunt juris naturalis, pauca mere poſitiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro exiſtentia legis, lex non eſt ſufficienter propoſita, nec poteſt prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *R.* Nego conſeq. Quia tenemur ſervare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe: *In dubio tutior pars eligi debet. Cavendum eſt periculum peccandi; nam qui amat periculum, in illo peribit.* (*) Item vi legis caritatis & ſubjectionis ad Deum, præcipientis, ut ſervetur præceptum dubium, cujus exiſtentia prudenter negari non poteſt, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem vere exiſtentem, & agendi id quod reipſa diſplicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma, *In dubio tutior pars eligenda eſt*, continet dumtaxat conſilium, non præceptum, ſaltem pro omni caſu. *R.* Neg. Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale ſuæ deciſionis, ex ſe obligans pro omni caſu: unde utuntur verbo *Debeo*; illudque ſupponunt certum & lumine naturali notum. Et vero alioqui homo in æſtimatione prudenti exponeret ſe periculo moraliagendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, a fortiori etiam debet in dubio juris; nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, niſi quia dubium facti conjunctum eſt cum dubio juris, in quo non poteſt haberi perſuaſio ſaltem prudens, nec certitudo moralis, quod electio partis minus tutæ ſit licita.

Dices 1. Hæc regula, *In dubio tutior pars eligenda eſt*, intelligi debet ſolum de dubio negativo. *R.* Neg. Nam regula generalis eſt, & æque ſpectat poſitivum dubium, quod eſt magis proprie dubium. Nam cum æquales occurrunt pro utraque parte rationes, intellectus non poteſt ſaltem prudenter non ſuſpendere aſſenſum, cum non ſit potior ratio aſſentiendi uni parti, quam alteri. Ergo tunc eſt proprie verum dubium morale ac prudens.

Præterea in quovis dubio eligens partem minus tutam, exponit ſe morali periculo violandi legem & peccandi; nec intellectus poteſt judicare prudenter partem minus tutam eſſe veram, & licere illam ſequi.

Dices 2. In dubio poſitivo poteſt intellectus ex imperio voluntatis aſſentiri parti minus tutæ & veræ.

Reſp. Id non poteſt ſaltem prudenter, cum pars minus tuta non apparet ei magis vera quam falſa: nec id poteſt ſaltem ſine gravi formidine oppoſiti, quæ non poteſt niſi imprudenter contemni. Unde talis adhæſio non poteſt excuſare a peccato, & cum ea morale periculum eſt agendi contra aliquam legem, ideoque peccandi.

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem ſuam ex eo, quod concurrat cum motivo æque gravi in oppoſitum. Ergo motivum grave etiam in concurſu æque gravis, ſufficit ad prudentem aſſenſum.

Reſp. Nego conſeq. Immo quia utrumque motivum retinet gravitatem ſuam in concurſu, & ſic ſe mutuo elidunt, neutra pars magis appareret vera quam falſa: ac proinde intellectus neutri poteſt ſaltem prudenter aſſentire vel diſſentire; ſed debet ſuſpendere aſſenſum ac diſſenſum, & ſic manere dubius: Extat autem præceptum generale certum, obligans ad ſequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obſtant hæ regulæ juris: *In obſcuris minimum eſt ſequendum. Odia reſtringi, & favores convenit ampliari. Reſp.* Hæ & ſimiles regulæ intelligi debent ſolum de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis, ubi agitur de licito & illicito. Quia in dubio de admiſſione criminis, vel de merito culpæ, benignior pars eſt tutior. Nam illam ſequens, exponit ſe ſolum periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non eſt intrinſece, ac per ſe malum; oppoſitam vero ſequens, exponit ſe periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod eſt intrinſece malum; hinc illa Reg. 152. ff. de reg. jur. *In re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minus juſtius eſt, quam tutius.* Et iſta Reg. 11. in 6. *Cum ſunt partium jura obſcura, reo favendum eſt potius quam actori.* At in dubiis de licito, & illicito, ſequens opinionem benigniorem ſeu faventem libertati, exponit ſe periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

Quæſt. IV.

(*) Ex hoc Eccleſiaſtici textu, *qui amat &c* in hunc modum argumentatur Divus Antoninus 2. p. tit. 1. c. 10. §. 10. *Hinc eſt, quod B. Thomas & alii dicunt, quod ille, qui agit id de quo eſt dubium, utrum ſit mortale, vel non, peccat mortaliter, quia periculo ſe exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia morali ſunt variæ, & contrariæ opiniones, ille, qui adhæret opinioni latioris viæ, videtur ſe exponere periculo mortalis, quia eſt in dubio, cum poſſit illa opinio eſſe falſa, & contraria vera. Sed ad hoc reſpondetur, quod utique ille, qui agit ſcienter id, de quo dubitat eſſe mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiamſi illud in ſe non eſſet mortale, ſumendo proprie, & ſtricte dubitationem prout rationes ſunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinet ad unam, quam ad aliam.*

Quæſt. IV. *An licet ſequi opinionem minus tutam, ſeu probabilem?*

Reſp. Tenemur ſequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invincibilis, & major probabilitas non juvant ad obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, ſi adſint.

Hinc tenemur. 1. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ ſunt de neceſſitate medii ad ſalutem, vel quæ requiruntur ad validam adminiſtrationem & ſuſceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur ſalus, nec effectus Sacramenti, niſi re ipſa ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem. *Non eſt illicitum in Sacramentis conficiendis ſequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, niſi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi; hinc ſententia probabili tantum utendum non eſt in collatione Baptiſmi, Ordinis Sacramentalis, aut Epiſcopalis.* 2. Ubi agitur de procuranda ſanitate corporis, de victoria ſive in bello, ſive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex juſtitia vel caritate &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, niſi adhibeantur media reipſa & non ſolum opinione efficacia. Neque enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenus eſt probabile, etiam ſpeculative, quod tunc liceat oppoſitum. 3. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventione, voto, vel ſuperioris præcepto obligatur.

Reſp. 2. Licet ſequi opinionem minus tutam de licito, quando poſt debitam veritatis inquiſitionem apparet certo, ac valde probabilis, & multo probabilior oppoſita, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationabilem errandi. *Prob.* Quia 1. Alex. VIII. damnavit hanc propoſit. *Non licet ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam.* 2. Ex Clero Gallicano ſupra laudato. 3. Licet ſequi judicium prudens, ac moraliter certum de honeſtate ſeu licitate actus. At opinio multo probabilior de licito eſt, ſeu fundat ejuſmodi judicium: nam ſequens opinionem multo probabiliorem de licito, licet minus tutam, judicat, aut ſaltem judicare poteſt prudenter, & firmiter, actionem ſuam eſſe licitam: ille enim firmiter & prudenter judicat, qui in judicando præfert motiva multo graviora motivis minus gravibus, quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia, & merito contemnenda apparent, & ſic habet prudentem, & firmam perſuaſionem, quod actio ſua ſit licita, nec ullam habet formidinem erroris, vel ſi quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut ſcrupulum: cum habeat motiva multo graviora judicandi actionem ſuam eſſe licitam, quam ſint motiva judicandi oppoſitum, quæ comparate ad longe graviora, apparent levia; & merito præ illis contemnenda: proinde ſe habent perinde ac ſi non eſſent; motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde ſe habet ac ſi non extaret. Ita docet S. Antonin. 2. part. tit. 3. c. 10. §. 10. & ſub fin. hæc ait: *Non enim conſurgit certitudo moralis ex evidentia demonſtrationis, ſed ex probabilibus conjecturis groſſis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam ſe habentibus.* Et ex Reg. 31. Jur. in 6. *Eum, qui certus eſt, certiorari ulterius non oportet.* Et vero impoſſibile eſt habere dictamina metaphyſice, aut phyſice certa de omnibus agibilibus. Deus autem, qui diſponit omnia ſuaviter, non exigit ab homine, ut ſemper cum evidentia & certitudine metaphyſica de materiali honeſtate ſuæ actionis operetur, quia eſt ſupra conditionem hominis in hoc ſtatu ſemper ſic operari, ait Cajet. Itaque Deus ſolum a nobis exigit, ut nunquam operemur ſine firma & prudenti perſuaſione quod operatio hic & nunc exercenda ſit licita.

Hinc quamvis opinio Guillelmi Pariſienſis docens hominem ſtatim atque peccavit, teneri ad confeſſionem, ſit tutior; nemo tamen peccati arguit eum, qui confeſſionem aliquantiſper differt; quia opinio oppoſita S. Thomæ eſt multo probabilior, & tuta.

Dixi *multo probabilior*. Nam non licet ſequi opinionem minus tutam, quæ apparet ſolum paullo probabilior tutiore. Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis exceſſus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. 1. Opinio tutior licet minus probabilis, eſt adhuc probabilis, habet motivum grave &c.

Reſp. Ita eſt, ſi abſolute & ſeorſim ſpectetur, non autem ſi ſpectetur comparate ad oppoſitam longe probabiliorem, & relate ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, ſic ut prudenter contemnatur præ oppoſito longe graviori, ac proinde ſe habet ac ſi non eſſet.

Obj. 2. Formido eſt eſſentialis cuilibet opinioni, etſi probabiliſſimæ. Ergo nulla opinio poteſt eſſe moraliter certa. *Reſp.* diſt. ant. Formido logica. C. moralis. N. Duplex eſt formido, una logica, quæ eſt eſſentialis omni aſſenſui opinativo, & conſiſtit in actu, quo intellectus cognoſcit non repugnare præciſe ex vi motivi aſſenſus rem aliter ſe habere atque judicat: & alia moralis, quæ eſt accidentalis aſſenſui opinativo, & ab eo ſeparabilis, conſiſtitque in actu, quo intellectus dicit rem forte aliter ſe habere atque judicat. Hæc ſola formido repugnat certitudini morali, & abeſt ab opinione probabiliore.

Quæſt. V. *Ad quid tenemur, quando opinio eſt probabilis extra concurſum?*

Reſp. 1. Tenemur ſervare præceptum, quando opinio affirmans illud exiſtere, eſt unice probabilis. Quia 1. tenemur ſervare præceptum cujus exiſtentia apparet æque probabilis ac non exiſtentia, ut probavi: Ergo a fortiori, ſi ejus exiſtentia appareat unice probabilis. 2. Homo

in

in hoc casu potest prudenter judicare legem existere, nec id potest nisi imprudenter negare: nam habet grave motivum id asserendi, & nullum habet negandi. Atque quisque tenetur servare legem, quam potest prudenter judicare existere, vel quam non potest nisi imprudenter negare.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minus tutam, seu negantem præceptum, quando est unice probabilis, ita ut excludat omnem formidinem saltem rationabilem peccandi. Quia illam sequens potest judicare prudenter & firmiter actionem suam esse licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem, nec formidinem erroris: aut si quam habet, potest eam contemnere ut scrupulum, quippe quæ careat fundamento saltem rationabili. Sic rusticus licite omittit sacrum eo die, quo ejus Pastor, vir probus & doctus existimatus, asserit ad illud non teneri, si nullum habeat motivum judicandi oppositum, nec suum Pastorem falli aut fallere, ex c. 44. *de sent. excom.* Unde tunc talis opinio est certa practice, & relate ad operantem, quamvis speculative & absolute spectata, sit dumtaxat probabilis. Quod si contingat talem opinionem esse reipsa falsam, error est invincibilis. (1)

TRA-

---

(1) Quod in superiori Nota promisi me facturum, nunc jam exsolvo. Principio, ut mens D. Bonaventuræ circa materiam istam, prout ipsius ævo in Scholis perpendebatur, cunctis sit in aperto, oportet statim evolvere notionem *probabilitatis*. Hanc quippe cum plures semidocti hujus ætatis, qui de controversia ista fidenter pronuntiant, minus accurate perspectam habeant; inde fit, ut passim multiplici errore labantur, secumque alios etiam præcipites trahant, maxime ubi de interpretandis Scriptorum testimoniis agitur. *Probabile*, quod aliis vocibus idem est ac *verosimile*, seu *apparenter verum*, sumitur vel *late* pro eo, quod potest probari ab homine prudenter agente, sicque ad omne *opinabile* simul, ac *scibile* extenditur: vel *stricte* pro solo *opinabili*, quod scilicet evidens, certumque non est, sed tamen tali fulcitur ratione, ut verum appareat. Juxta posteriorem autem hunc sensum proprium idem probabile nunc nominatur *absolute*, eique congruit mox data definitio; nunc *relative* ad aliud, quod graviori, etsi non undequaque firmo, nititur fundamento, & ideo verosimilius est; & sic *probabile* huic oppositum censetur idem, ac *minus probabile*. Porro probabile comparative acceptum, & præsenti controversiæ accommodatum, duplicis speciei est, *objectivum*, ac *subjectivum*. Primum *reapse* munitur ratione gravi, & apta ad eliciendum assensum hominis prudentis: Alterum rebus mature perpensis *videtur* quidem tale eidem homini, sed *in se* revera non est. Unde in uno eodemque opinativo judicio possunt esse ambæ species, vel conjunctæ, vel disjunctæ. Jam tota, quæ nunc viget controversia, constanter procedit de sola probabilitate *subjectiva* seu *formali*, quæ nempe non tam res ipsas in se respicit, quam intimam dispositionem, sive actualem persuasionem hominis in easdem tendentis, quippe ut alibi jam ex Angelico (*Lect.* 2. *in c.* 14. *ad Rom.*) monuimus, *actus judicantur secundum voluntatem agentium: voluntas autem movetur a re apprehensa, unde in id voluntas tendit, quod ei vis apprehensa repræsentat, & secundum hoc specificatur actio*. Et hinc detegere licet (quod quidem in Morali Facultate est probe notandum) discrimen inter virtutes afficientes intellectum seu rationem *speculativam*, uti est *scientia*, & afficientes rationem *practicam*, qualis est *prudentia*. Illæ enim tendunt in verum speculativum, quod *materialiter* tale est: istæ autem in verum practicum, quod tale est *formaliter*, etsi interdum tale non sit materialiter, sive in se. Ex his omnibus sequuntur ista corollaria. 1. in eodem intellectu nequeunt stare hæc duo judicia: *hoc judicium est probabile, & illud judicium oppositum est certum*. 2. possibile est hoc judicium in intellectu, seu unius seu diversorum hominum: *ambæ opiniones oppositæ sunt probabiles*. 3. quod est uni intellectui *mere probabile*, potest alteri magis illuminato esse *certum*. 4. quod uni intellectui est *minus probabile*, alteri potest esse *magis probabile*. 5. uni eidemque intellectui, secundum diversa tempora, eadem assertio potest esse nunc *probabilis*, nunc *certa*: aut nunc *probabilis*, nunc *improbabilis*; aut nunc *magis*, nunc *minus probabilis*, vel contra. 6. quod est objective ac materialiter *improbabile*, aut *minus probabile*, potest esse subjective & formaliter *probabile*, aut *magis probabile*, vel vice versa. Jam vero universa ista, tametsi specie tenus minutiora, usum habent frequentem in tota hac Controversia: & valde peraccommoda sunt ad plures æquivocationes, fallacias, logomachias amovendas, ad graves in speciem difficultates solvendas, ac potissime ad rite intelligendos interpretandosque veteres Theologiæ aut Canonum Magistros, quos Probabilistæ in suas partes trahunt; eo quod opiniones nominarint simpliciter probabiles, easque libere ac tuto sequendas dixerint; vel ipsimet nonnulla docuerint, & propugnarint, quæ nobis constat esse in se minus probabilia. Facile enim utraque objectio elevatur, respondendo, Seraphicum, Angelicum, Irrefragabilem, aliosque Doctores interdum opiniones aliquas ita appellavisse, vel quia eas absolute, & extra concursum contrariarum considerabant; vel quia, facta earum cum adversis opinionibus comparatione, magis rationabiles esse ipsi rebantur, ac proinde erant eædem vere *probabiles*, hoc est, dignæ ut a cordatis viris probarentur. Ideo vero aliqua edocuisse, quæ modo nobis sunt minus probabilia, aut etiam improbabilia vel falsa; quoniam ipsorum menti videbantur vero proximiora. Ceterum nunquam solide quis demonstrabit, eosdem Doctores aut agnovisse, aut commendasse usum *moderni* Probabilismi, cujus indoles hoc fert, ut quis bona conscientia possit deducere ad praxim illud, quod opinione in se probabili judicat esse licitum, quamvis instituto rerum examine ipse pernoscat, oppositam opinionem, quæ id damnat ceu illicitum, esse, spectata theologica tum ratione, tum auctoritate, longe probabiliorem, aut etiam tutiorem. Talis siquidem sentiendi, docendive ratio est prorsus nova, atque in Ecclesia Dei semper inaudita usque ad XVI. Sæculum, uti celebris Cardin. de Aguire inter alios testatur (*Præf. ad Conc. Hisp. n.* 24.) ubi postquam commendavit *omnes Dominos Cardinales* eo tempore *partim vita functos*, partim *superstites tam intra, quam extra Urbem*; *ac tam in praxi, quam in theorica censentes, sequendam omnino esse sententiam tutiorem, vel saltem longe veriorem, ac probabiliorem*, hæc subdit; *Hic fuit semper spiritus Ecclesiæ, tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus, & Episcopis, quotquot Canones Conciliorum ediderunt; quam in his, qui*

pie-

pietatis, & doctrinæ laude illos usque modo imitati sunt... Hæc videtur fuisse praxis assidua Theologorum doctrina, ac pietate insignium a tempore nascentis Ecclesiæ usque ad finem fere Sæculi præcedentis, quo cepit reputari securus usus opinionis benignæ probabilis, in concursu opinionis austerioris, æque probabilis aut probabilioris, per restrictiones antiquis ignotas.

Verum sat non est ademisse recentibus Probabilistis D. Bonaventuram, ac reliquos universim antiquæ Scholæ Magistros. Majus erit operæ pretium commonstrare, eumdem Seraphicum reipsa & sensisse, & docuisse, quod ex professo nunc tuentur Probabiliorista: scilicet in conflictu probabilium opinionum, ad licite prudenterque agendum, illam dumtaxat sectandam esse, quæ non tantum vel *in se ipsa*, vel *aliorum hominum* judicio probabilis est, sed omnino *ipsimet agenti* apparet reliquis probabilior, post diligentem veritatis inquisitionem. Hoc quadruplici ratione suaderi potest, ac etiam, ni fallor, persuaderi. *Primo*. D. Bonaventura in exponendis Sacris Disciplinis, & pertractandis seu fidei seu morum quæstionibus, *Loca Theologica* constanter adiit, & ab aliis etiam adiri optavit impendio, indeque assertiones, & ratiocinationes suas ducere pro virili parte adnisus est: quod quidem ipsa ejus opera satis per se produnt, atque illustre testimonium alibi (N. 63. 64.) a nobis productum strenue confirmat. Porro Theologum, familiariter ac perspecte utentem Locis indicatis, sensim *puram* morum doctrinam imbibere, & *faniores* morum regulas adoptare, præterquam quod diuturna novimus experientia, præter alios Pontifices Summos novissime CLEMENS XIII. (N 60 61.) extra dubium omne posuit. *Secundo*, quasi aliqua voti religione foret adstrictus, summa cura ac studio communem apud Catholicos Auctores doctrinam investigavit, adamavit, propugnavit, atque ut ceteri quoque idipsum facerent, admonere non cessavit. Hinc identidem in suis Commentariis Theologicis protestatur se *communia dicere* (N. 402.): *communitati Magistrorum accedere* (*in 2. sent. dist. 36. a. 1. q. 2 & alibi*). *Magistros* vero non qualescumque respexit, sed omnino Hugonem Victorinum, Petrum Lombardum, Guillelmum Parisiensem, Alexandrum Alensem, Albertum M. & alios hujus temperaturæ Theologos, proindeque doctrinam putavit, ac dixit *communem* longe alio sensu ab eo, quo cœpit a nonnullis denominari hac posteriori ætate, qui nimirum sententiam in moralibus *communem* esse proclamant, confestim ac aliqui, aut etiam multi numero, eam tuentur magis aliorum auctoritate, quam solida ratione ducti (N 51. 52.) instar ovium naturali quadam propensione sese invicem consequentium, quemadmodum præ ceteris notavit (*l. 5. in Resp. Moral. q. 15.*) insignis P. Paulus Comitolus. Hic non possum non inferere insignem confessionem Richardi de Mediavilla, declarantis se pariter addictissimum communi Sapientum doctrinæ (*Quodl. 3. q. 27. in fin.*) *Hæc quæ de prædicta quæstione dicta sunt, & in omnibus aliis quæstionibus meis (si qua inveniuntur ibi dicta, quæ non sint de* communi *opinione doctorum*) *intelligo, & volo esse dicta sine assertione, & illa esse dicta, ut sint occasio investigationis, & subtilationis intellectus. Tertio*, quotiescumque rebus in omnem faciem consideratis, easdem valde ambiguas & implicatas, atque Doctores sive hanc sive alias ob causas multum inter se discordes deprehendit: tunc vel pro sua singulari moderatione, ac prudentia abstinuit ab omni definitione, vel si alicui determinatæ sententiæ se adjunxit, hoc se idcirco facere palam admonuit; quia sententia hujusmodi aut *securior*, aut *rationabilior*, aut *magis consona* seu *Fidei veritati*, seu *pietati*, seu *Scripturæ auctoritati*, seu *dictis Sanctorum*, & *Expositorum*. Quisquis in ejus Libris penitus hospes non est, hoc totum non poterit non ingenue fateri. Ceterum ut iis quoque consulamus, qui aut S. Doctoris lectione non delectantur, aut, quæ legerunt, memoria amplius non retinent, juvat hic proferre palmare testimonium, quod miror hactenus prætermissum a tot egregiis, & oculatis Viris, qui de præsenti materia scripserunt. Seraphicus (*in 3. sent. dist. 40. Dub. 3.*) postquam accurate discussit quæstionem ad Sacramenta pertinentem, in qua contraria vigent Catholicorum Theologorum placita, hæc in fine subdit. *Sustineatur quicumque prædictorum modorum magis placet: quia primus satis pius est, secundus vero satis sobrius, si sustineatur illo modo, quo dictum est .... eum idcirco hic repetivi, non propter hoc, ut novæ superadderentur: sed ut ostenderetur, quod a communi positione non dissonat, cui pro viribus meis in* omnibus *præcedentibus Libris adhæsi tamquam viæ securiori: & sicut scio & possum, mihi, & aliis consimilibus parum intelligentibus persuadeo adhærendum: Et quoniam per* totum *Librum hos diligentius observavi* (*sicut advertenti clarius apparebit*) *ut in his quæstionibus dubiis, & difficilibus, in quibus non potui deprehendere, quæ esset via communis* (*quia sapientes opinantur contrarie sapientibus*) *sic unam partem tamquam magis probabilem sustinerem, ut tamen aliam minime improbarem*. Jam vel ex hoc solo testimonio, quo nil luculentius aut validius, quisque etiam me tacente intelliget *tria* hæc. 1. Quantam fidem mereatur Auctor *Tractatus Probabilitatis ex principiis Antiquorum compositi*, qui *Nicolaus Pegletus* inscribitur (seu vere seu ludrice, nescio) dum ait (*c. 19. n. 7.*) *Sicut ego puto pro certo, Doctorem Seraphicum esse pro probabilitate, & pro æquali probabilitate: sic etiam puto satis probabiliter favere minori probabilitati*. 2. Quam desperatæ causæ patrocinium susceperit idem Auctor, dum prolixum illum tractatum elaboravit ad *Probabilitatem in genere, æqualem & minorem per ea, quæ docuerunt antiqui, stabiliendam*: cum primi fatores, & propagatores Probabilistici Systematis, quorum testimonia producit perdoctus P. Fulgentius Cuniliatus (*Tract. 1. Theol. Moral. c. 1. §. 6. n. 24.*) palam fateantur, sibi adversari *communem* sensum Doctorum, qui serie continuata ad medium usque Sæculum XVI. scripsere. 3. Quam elumbe sit argumentum, quo tum idem Auctor, tum alii passim ostendunt, Probabilismi usum licitum fuisse judicatum a Seraphico, & ceteris Antiquis, *eo quod* sæpissime, nominata opinionum varietate circa rem aliquam, edixerint, singulas esse probabiles, ac libere defendi posse pro uniuscujusque arbitrio: tum quia iidem multa docuerunt reapse minus probabilia &c. Hæc namque, & sexcenta similia nullo negotio diluuntur, adhibendo geminam distinctionem probabilitatis *absolutæ & respectivæ*, *objectivæ & subjectivæ*, juxta ea, quæ diximus tum in Nota præced. ad *q.* 1. tum in primo §. hujus Notæ. Nimirum, ut vim responsionis brevibus proponamus, cum proxima operandi regula unicuique sit apprehensio, & conscientia *propria*, & non *aliena*; aliunde vero juxta varietatem capitum varietas item apprehensionum, & judiciorum in hominibus exsistat; recte prudenterque in varietate sive conflictu opinionum moralium unicuique permittitur liber delectus opinionum; quia quod mihi probabilius videtur, potest forsitan tibi apparere minus probabile, aut etiam improbabile, vel vice versa. Itaque hoc probe notetur in ista Controversia: ex eo, quod aliqua aliena opinio sit vel *in se* absolute probabilis, vel juxta Auctoris *mentem* magis probabilis respectu oppositæ, neutiquam consequitur, *me* licite posse juxta illam opinionem operari, nisi ejusdem fundamenta in *meæ* mente habeant *eumdem statum*, seu veri speciem, quam habent in mente *ipsius* Auctoris: vel nisi extra concur-

sum

fum oppositæ opinionis apprehendatur a *me* operante tamquam absolute probabilis, sicuti in *se* est. Porro hactenus dicta valebunt pariter ad refutandum personatum *Pitanophilum* Patavinum, qui Peguleti vestigia premens tribus circiter abhinc lustris Opusculum edidit, in quo conatus est *Probabilismum methodo mathematica demonstrare: primo ratione, secundo veluti Traditione, seu potius Scholæ Auctoritate, ac Praxi*. Chorda enim citharedus oberrat eadem; atque ejus methodum satis obliquam, ideoque pseudo-mathematicam declaravit gravissimum decretum Generalium Comitiorum Mantuæ celebratorum superiore anno, in quo ipsius Religiosi Consodales se verissimis pœnis indictis sanxerunt (& sic sancita qui nunc regnat Supremus Ecclesiæ Pastor ac Magister CLEMENS XIII. exemplo auctoritate sua confirmavit) nonnisi Probabiliorismum ab universa Familia sectandum, ac tuendum. *Quarto*, ut in viam redeamus, idem Seraphicus Doctor (*in 2. sent. dist. 22. & 39.*) ea tradidit partim de *ignorantia vincibili*, partim de *conscientiæ erronea*, quæ si apte nectantur ratiocinio, plane illicitum ostendunt recentis Probabilismi usum. Hoc argumenti genus rite persequitur Reverendissimus Tyrsus Gonzalez (*Tract. Theol. De recto Usu Opin. Probab. dist. 13. n. 40. & seq.*) quare ab eodem enarrando nos abstinemus. Ad uberiorem hujusce argumenti intelligentiam, firmitatemque dumtaxat innuimus, recolendam esse ex Nota præced. ad q. 1. apertam, & constantem Seraphici, ac reliquorum Veterum doctrinam de *dubia* seu *incerta* conscientia: ac præterea advertendum, ipsos censuisse locum parere tali dubitationi & incertitudini noxiæ, quotiescumque ex adverso concurrunt duæ opiniones non solum *æqualiter*, sed etiam *inæqualiter* probabiles. Talem persuasionem manifestarunt ipsi plurimis testimoniis clarissimis, quæ collecta leguntur apud Fagnanum sæpius laudatum (*Tr. de Opin. Probab. n 340. & seq.*) Sic ex. gr. Gabriel Biel citans Joan. Gersonium Cancellarium (*in 4. sent. dist. 15. q. 8. art. 13. dub. 2.*) hanc figit regulam: *Agere incertum, & dimittere certum in materia morali est peccatum mortale, si tale incertum sit vehementer, & probabiliter incertum æque sicut oppositum, vel magis*; & multo ante Doctor Subtilis Scotus (*in 4. sent. dist. 11. q 6.*) *cum multis probabilior sit pars negativa, non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo scilicet affirmativam minus probabilem*. Hinc jam penitius intelligitur, quod insinuatum fuit N. 281. scilicet hominem, qui sequendo opinionem minus probabilem, ac tutam, quidpiam ex genere malum perpetrat, non posse jure obtendere, vel ignorantiam *invincibilem* de inhonestate actionis, vel solam *materialem* illius malitiam. Jam, cum testimonia splendidissima ex D. Bonaventura, Scoto, Richardo, & reliquis veteris Scholæ luminibus hactenus prolata tum in præsenti Nota, tum in alia superiore ad Conscientiam *certam* & *dubiam*, invite ostendant, laudatos Doctores nihil minus, quam recentem Probabilismum adumbrasse, aut commendasse; necesse est fateantur Probabilistæ, velint nolint, se ab illorum methodo, sensibus, doctrinis nimium quantum declinasse in Moralibus tradendis: quod jure ne an injuria fecerint, Sapientibus dijudicandum relinquo. Ast si præterea, etiam dum via adeo opposita placet ipsis incedere, glorientur se eamdem ipsissimam calcare, quam illi constanter tenuere, sicque ad offundendum simplicioribus glaucoma, vel ad ostentandum proprii ingenii acumen, dictitent scripturientque (uti Peguletus, & Pithanophilus jam nominati) *Probabilismum veluti Traditione, seu antiquæ Scholæ auctoritate, & praxi demonstratum iri*: tunc, cum sit plane intoleranda hæc gloriatio, utpote a veritate palam aliena, liceat mihi eos saltem Scriptores Morales, qui B. P. Francisci pane enutriti Probabilismum postrema hac ætate adoptare, ac propagare conati sunt, tali perstringere argumento, *servata* tamen, ut alibi (N 68) cum D. Augustino monebam, *fraternæ caritatis suavitate*. Quod *minus* probabile est, illud *magis* probabile procul dubio *non est*; alias *contrariæ* Probabilistarum, & Probabilioristarum factiones protinus in *unam* coirent societatem: hoc præmisso ita ratiocinor. Quantum distant ab invicem ista duo enuntiata: *non est magis probabile*, & *est magis probabile*; tantum inter se discrepant Theologi defendentes, quod *non est magis probabile*, a propugnantibus, quod *est magis probabile*: Sed ea contradictorie inter se opponuntur: ergo *hi* quoque sibi invicem contradicunt. Subsumo, atqui recentiores Theologi, quos affamur, fatentur, se in varietate opinionum tueri, quod *est minus* probabile, quod *minus* accedit communitati Doctorum, & firmitati rationis, adeoque quod *non est* magis probabile: prælaudati vero prisci Magistri protestabantur (ut jam a nobis ostensum supra) se nonnisi quod *est magis* probabile sequi, quodque *magis* consonum communitati Doctorum atque rationi: Igitur fronte prorsus adversa Discipuli pugnant cum Magistris. Quod si inter utrosque pugna tam acris, & tam aperta contradictio versatur, ergo excluse est omnis gloriatio Discipulorum de favore Magistrorum. Per quam legem? Per legem Dialecticam contradictoriorum. Eja, Fratres, ignoscite, si pro veritatis amore, ac Seraphicæ Scholæ decore, nunc onus mihi assumo, quod ceteroquin exilitati meæ minime convenit, Paulinis hisce verbis vos compellandi: *Quis vos fascinavit*, ut jam dudum *bonam institutionem assecuti* ab D. Antonio Patavino, primo Sacrarum Disciplinarum in Bononiensi nostro Lycæo Professore, ab Alexandro Alensi, S. Bonaventura, Astesano, Scoto, Richardo, Maironio, Aureolo, D. Bernardino, Gualterio, Girardo, B. Angelo, reliquisque sat famigeratis Doctoribus, tam facile *doctrinis variis*, & *peregrinis abductii* subinde fueritis nescio quo. Siccine *profanas vocum novitates* (N. 394) & *sine disciplina quæstiones, quæ generant lites, devitastis? Rogamus vos*, ab avito *vestro sensu non moveamini. Militate bonam militiam, neque terreamini*, defendentes libere Majorum vestrorum scita. Verbo, tales vos constantes ostendite Doctores, Scriptoresve, quales idem Apostolus (N. 50) cupit esse universos, quos serie continuata Ecclesiæ suæ *Deus dat ad consummationem Sanctorum*. Quod si voces istas negligitis, saltem quæ ex *eminenti* prodeunt loco gravissima *Oracula*, pronis auribus, & animis excipite: videlicet in officio vos contineant plura hujus Apostolicæ Romanæ Sedis monumenta Syntagmati Probabilistico valde obstantia, quorum seriem nunc e vestigio exhibeo, ut datam abs me ultimo loco fidem tandem liberem. Notis enim, quid a S. Petro Chrysologo (*ep. ad Eutych. in act. Conc. Chalced.*) quidque ab Anastasio juniore Papa (*epist. ad Anast. Aug.*) olim enuntiatum legatur. *Hortamur te, Frater honorabilis*, ait primus, *ut his, quæ a Beatissimo Papa Romanæ Civitatis scripta sunt, obedienter attendas; quia B. Petrus, qui in propria Sede vivit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem*, proindeque & puram morum doctrinam. Secundus vero inquit, *Præceptis Apostolicis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ a Sancta Romana Ecclesia, & Apostolica auctoritate jussa sunt, salubriter impleantur, si ejusdem Sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ est caput vestrum, communionem habere desideratis*. Quod quidem totum debent Franciscani Theologi, cujuscumque sint Familiæ, veluti sibi peculiariter dictum excipere; cum (*Const. Urb. in c 1. Reg. tit. 7*) postquam *Seraphicus Pater, in quo vovente universi Minores Fratres voverunt, speciale promissum Summo Pontifici, & Sacrosanctæ Apostolicæ*

lice Sedi fecit exhibendi obedientiam , & reverentiam ipſi Summo Pontifici canonice intranti , & Eccleſiæ Romanæ ; iidem Fratres , ut Chriſtiani , & ut Minores , teneantur Pontificiis ſanctionibus , & Sacris Apoſtolicæ Sedis Congregationibus in omnibus decretis reverenter obedire.

Dum audis, me de *probabilitate Opinionum Theologicarum* diſſerentem, nominare *Apoſtolicæ Sedis monumenta* , quæſo, ne putes me ſentire, *talem* hinc prodiſſe ſollemnem definitionem, quæ diu agitatam inter *Probabiliſtas*, & *Probabilioriſtas* cauſſam jam finierit, & cui propterea teneantur ſub gravi culpa acquieſcere omnes , & ſinguli Orbis Fideles. Non hoc ego impræſentiarum intelligo, non hoc contendo, cum probe ſciam, ſolas duas a geminis prioribus diverſas factiones, *Laxiſtarum* ſcilicet, & *Rigoriſtarum*, decretorio judicio Summorum Pontificum, partim Alexandri VIII. partim Innocentii XI. fuiſſe hactenus compreſſas. Quod indicare, & ſuadere fert animus, quid aliud eſt ; ut ex ſequenti demonſtratione deprehendes, quam ſic ſtatim ordior. Quemadmodum ex S. Irenæo (*lib. 3. contr. Hær. c. 3.*) *ad hanc maximam , & antiquiſſimam , & omnibus cognitam , a glorioſiſſimis duobus Apoſtolis Petro , & Paulo Romæ fundatam & conſtitutam Eccleſiam , propter potentiorem principalitatem neceſſe eſt omnem convenire Eccleſiam , quæ undique eſt* , quia ſcilicet *in illa conſervata eſt ea , quæ ab Apoſtolis eſt traditio*: ita plane ob eamdem rationem par eſt, quotquot ſunt veri nominis Theologi ſolerter inveſtigent & explorent in quavis, ſeu Dogmatica ſeu Morali, tractatione hujus ejuſdem Eccleſiæ Maximæ ſenſa ; ac, ubi ea ſatis perſpexerint, fideliter ediſſerant, viriliterque tueantur. Ut vero ſuum iſtud munus cumulate expleant, ſatis non eſt , ſi curam omnem in eo ſolum ponant , ut nihil doceant , quod manifeſtis Divinæ Scripturæ teſtimoniis, aut expreſſis Eccleſiæ definitionibus adverſatur ; quippe ex D. Bonaventura (*in 1. ſent. diſt. 27. part. 1. q. ult.*) *Circa ea , quæ ſunt de neceſſitate fidei , opinari contraria , ſimpliciter eſt peccatum in eo , qui falſum opinatur : & ſi ſit ſimplex opinio , eſt peccatum erroris ; ſi autem aſſertio & defenſio , non tantum error , ſed hæreſis dicenda eſt*. Sed requiritur præterea, ut, ubi aperta Scripturæ auctoritas, aut ſollemnis Eccleſiæ determinatio non ſuppetit , pervigilem laborem aſſumant ſcrutandi ea, quæ ad ejuſdem Scripturæ, & Eccleſiæ mentem magis accedunt ; & quæ ex utriuſque ſtatutis , doctrinis, effatis legitima ratiocinationis lege facile deduci poſſe conſpiciunt, ea ſeligant , & tueantur , relictis reliquis , quæ licet manifeſto falſa , vel perverſa non ſint, minus tamen apte iiſdem præcipuis Theologiæ fontibus cohærere deprehenduntur. Hoc alterum dumtaxat ſi præſtiterint , tunc demum Theologos ſe exhibebunt germanos, præclaros, totique Eccleſiæ Dei vere utiles, ad eoſque minime ſpectabit gravis illa querimonia Tridentinæ Synodi, quæ (initio Seſſ. 18.) proteſtata eſt ; ſe illud *præcipue cogitare , ut Catholicæ fidei doctrinam , multorum inter ſe diſſidentium opinionibus , pluribus locis inquinatam , & obſcuratam , in ſuam puritatem , & ſplendorem aliquando reſtituat ; & mores , qui a veteri inſtituto deflexerunt , ad meliorem vitæ rationem revocet* . Nec momenta deſunt, quibus onus hujuſmodi cunctis Eccleſiaſticis Magiſtris , ac Theologis neceſſario incumbens ſolide adſtruatur adverſus plurium Caſuiſtarum Moralium perſuaſionem, qui SS. Leonis, Bernardi, Antonini , aliorumque teſtimonia in rem ſuam contorquentes paſſim monent , *in iis , quæ dubia fuerint aut obſcura , id ſequendum , quod nec præceptis Evangelicis contrarium , nec decretis Sanctorum Patrum invenitur adverſum*.

Audiatur S. Antoninus , qui ad præcavendas talium propoſitionum , quas ſæpe repetit , falſam intelligentiam , palam declarat eas non eſſe ſumendas tamquam *ſenſu excluſivæ* , ut ajunt Logici de *Compoſitis propoſitionibus* agentes. Is enim ſcrupuloſos edocens modum *faciendi tutam electionem alicujus opinionis* in materiis controverſis hæc habet (*1. par. Sum. tit. 3. c 10. §. 10.*) *Pro enodatione hujus difficultatis notandum , quod cum bona conſcientia poteſt quis tenere unam partem alicujus opinionis , & ſecundum eam operari , excluſo ſaltem ſcandalo , quæ ſcilicet pars habeat pro ſe notabiles Doctores : dummodo talis opinio non ſit contra auctoritatem expreſſam Sacræ Scripturæ , nec contra determinationem Eccleſiæ Catholicæ , & quod etiam ex contrarietate talium opinionum non inducatur ad dubitandum ; ſed bonam ſibi conſcientiam & credulitatem formet de eo , quod credit tamquam* DE PROBABILIORI PARTE: *& præcipue quando quis adhibet diligentiam in quærendo , an liceat : nec invenit aliquid , quod eum ſufficienter moveat ad hoc , quod ſit illicitum* . En modus *legitimus* , & *adæquatus* efformandi conſcientiam probabilem tutamque , quem Adverſarii *integre & adæquate* ex SS. Patribus referre haud ſolent , forſitan quia fides oculorum ipſos fallit , dum ad legendum accedunt. Et revera hanc methodum in Theologia tenendam eſſe , Sum. Pontif. Clemens V. in Conc. Viennenſi , ac trecenti Catholici Epiſcopi ibidem congregati exemplo ſuo monſtrarunt. Cum enim eo tempore in controverſia eſſet id, de quo hodie poſt Tridentinæ Synodi declarationem dubitare non licet (ſcilicet num infantibus conferantur gratia , & virtutes in Baptiſmo) laudati Patres , cum ex una parte diſcrepantes viderent Theologorum opiniones, ex alia vero nihil invenirent ea de re expreſſe definitum vel per Divinam Scripturam, vel per Eccleſiaſticam Traditionem , minime dixere, quamlibet promiſcue opinionem gravi ratione nixam poſſe defendi, eſto minus probabilis appareat: ſed eam ſolam Synodali decreto firmandam putarunt (*lib. 2. Clement. tit. 1. cap. unic. §. 3.*) *quæ dicebat , tam parvulis , quam adultis conferri in Baptiſmo informantem gratiam , & virtutes* ; quam , quæſo, ob cauſſam ? quia eam deprehenderunt *tamquam probabiliorem , & dictis Sanctorum , ac modernorum Theologorum magis conſonam , & concordem* . Et hanc quidem judicandi normam eis præbuerat anterioris Oecumenici Conc. Lugdunenſis II. moderaror Cardinalis S. Bonaventura, qui (*in 2. ſent. diſt. 26. art. 1. q. 2.*) de illa controverſia differens eamdem ipſam opinionem alteri negativæ prætulerat , *tum quia ſecurior , tum quia etiam rationabilior : ſecurior , quia conſonans communitati Magiſtrorum , & verbis Expoſitorum , & pietati Sanctorum : rationabilior* vero ob momenta, quæ ibidem affert . Tandem accedit evidens ratio. Nam parum adjumenti caperet Eccleſia Catholica ex ſuis Theologis, ſi exorta aliqua graviſſima & implicatiſſima diſputatione circa divinitus revelatam fidei, aut morum doctrinam (uti olim fuit illa S. Cypriani cum S. Stephano Papa, & multæ aliæ deinceps) conſulendo ipſorum commentaria nil aliud poſſet exinde cognoſcere , quam quod *præciſe* contrarium non eſt præceptis Evangelicis, & decretis Sanctorum Patrum. Eccleſiæ namque magiſterium in eo præcipue ſitum eſt, ut ſubnata quavis neceſſitate univerſis fidei ſuæ rationem reddat, & quaſi digito monſtret, quid *ipſa ab Apoſtolis , Apoſtoli a Chriſto , Chriſtus a Deo acceperit* , ut Tertullianus (*lib. de præſcr.*) pridem admonuit.

Porro autem integra hac fundamentali doctrina præſtabilita, inveſtigemus modo, num cordati noſtræ ætatis Theologi ſervando laudabilem, utilemque methodum hactenus enarratam , quæ oculos intendere jubet potiſſimum in *hanc maximam a glorioſiſſimis Apoſtolis Romæ fundatam Eccleſiam , & his attendere , quæ a Beatiſſimo Papa Romanæ Civitatis ſcripta ſunt* (ut Iræneus , & Chryſologus ſupra relati loquuntur) graves adinvenire

possint rationes sectandi prō regula morum proxima solum Probabiliorismum, tametsi necdum sit cunctis Fidelibus præscriptus sollemni Ecclesiastica definitione. Quantum ego video, hujus Romanæ Sedis doctrina, & praxis *quintuplicem* eam ad rem suppeditant rationem; nimirum præsto sunt 1. Decretum Alexandri VII. editum an. 1655. 2. Epist. Vener. Innoc. VI. scripta an. 1680. 3. Epist. Encyclica Bened. XIV. an. 1749. 4. Gemina Epistola CLEMENTIS XIII. primum ut Cardinalis Episcopi an. 1743. dein ut Pontificis Summi an. 1758. 5. Praxis Sacrarum Congregationum Romanæ Urbis, quibus jungatur & florentissima Schola Pontificii Collegii de Propaganda fide. Singula hæc monumenta breviter perlustremus.

Primum. Alexander VII. sollemni decreto proscribens plurimas opiniones seu propositiones *Christianæ disciplinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes*, earum scaturiginem hinc repetit; nempe a *summa luxuriantium ingeniorum licentia in dies crescente, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omnino ab Evangelica simplicitate, Sanctorumque patrum doctrina, quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens eruptura esset Christianæ vitæ corruptela.* Indeque subindicavit, eodem modo *viam salutis, quam suprema veritas Deus arctam esse definivit, in animarum perniciem dilatari, seu verius perverti.* Porro novus iste ac succrescens modus de rebus mortalibus opinandi (de quo N. 54.) tot vivis characteribus a laudato Pontifice designatus, non alius esse potest, quam *Probabilismus* recenti partu (hoc est annis 88. antequam Pontifex hæc scriberet) in publicam lucem editus a Bartholomæo Medina, & posthac a multis diversarum Scholarum Theologis quam sollicite educatus; idque non divinando, sed rite ratiocinando asseverari posse videtur. Nam 1. *Sancti Patres*, a quorum *doctrina alienus* pronuntiatur idem *modus opinandi*, itemque veteres *Doctores Scholastici*, qui ad erudiendam, & tuendam Christi Ecclesiam in locum Patrum subin succedere, nonnisi tutiora, aut probabiliora constanter sunt sectati spatio 16. ferme sæculorum; uti præter alios gravissimos Scriptores testatur, & declarat jam non semel laudatus Card. de Aguire in præclara sua Præfatione, seu *Ratione Operis ad Lectorem, Sacrorum Canonum, & Ecclesiasticæ Disciplinæ studiosum* (*n. 25. usq. ad 36.*) præfixa *Collectioni Maximæ Conciliorum Hispaniæ.* Idque satis ingenue indicat ex primoribus Probabilistis Ludovicus Lopez, qui in suo Institutorio (*par. 1. cap 20.*) sexennio post funus Medinæ exarato inquit: *Scio communem esse sententiam, non satis esse probabilem opinionem sequi, sed probabiliorem esse tuendam.* 2. Idem Cardinalis (*Præf. cit. n 26. & tribus seq.*) narrat, Pontificium illud Decretum in causa fuisse, immo Pontificem ipsum curasse, ut *Probabilismus* exinde a doctis, probisque viris impeteretur quaquaversus, utpote novum illum modum opinandi in se continens. *Ab initio fere Pontificatus laudati Alex VII. mirum est, quo zelo, qua eruditione, & constantia quam plurimi Episcopi præstantissimi nominis* PROBABILISMUM *luxuriantem repressérint .... Clariss. Ord. S. Dominici hortatu laudati Alex. VII vexillum extulit adversus Moralem laxam per Doctissimos Alumnos suos .... idem fere dixerim de multis Religionibus, præsertim militantibus sub regula S. Augustini, S. Francisci, & Carmelitarum, & aliis. Multi enim Viri Doctissimi ex iis, intra & extra Urbem, in lucubrationibus suis, partim scriptis, partim editis, student & studuerunt* PROBABILISMO *frænum imponere.* 3. Innocentius XI. nunc Venerab. Pontifex, elapsis 14. annis, compulsus denuo condemnare complures alias Christianæ disciplinæ relaxativas propositiones, illud ipsum Alex. VII. Prædecessoris sui Decretum confirmavit, & inculcavit; & præterea anno insequenti expressis epistolis, mandatisque stimulos addidit partim Hispanis, partim Romanis, ut *intrepide* defenderetur Probabiliorismus, & *viriliter* impugnaretur Probabilismus, uti ex dicendis patebit. 4. Benedictus XIV. infra laudandus universos sui temporis Confessarios per Epistolam Encyclicam alloquens, postquam advertit in tanta Moralium Scriptorum multitudine reperiri, qui opinantur, scribuntque juxta modum ab Alex. VII. jam castigatum, extemplo hortatur eosdem Confessarios, ut sententias magis probabiles amplectantur. Jam ergo ecquis non detegit post tot clarissima indicia, eum *modum ab Evangelica simplicitate, & SS. Patrum doctrina prorsus alienum*, esse ipsum Medinianum Probabilismum? Reponet fortasse aliquis, post Alexandrinum Decretum, cui tota præcedens demonstratio superstruitur, male se habere solos *Laxistas*, qui cum *Probabilistis* minime confundendi, eos scilicet, qui tunc docebant: *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.* Item, *si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica, tamquam improbabilem*: has enim propositiones (*Ord. 26. & 27.*) idem Alex. VII. in ipsis damnavit. Approbe, inquam ego. Sed, cum ex nihilo nihil fiat, & fabulosa censeatur Cadmi progenies de terra exorta, quæso, renuntietur mihi, ex quonam hominum genere prodierint illi Laxistæ. Nonne *ante* illud Decretum Apostolicum Probabilistæ fuerunt? Rursus pero, de qua stirpe erant ii, qui cum *ante* Pontificatum Innocentii XI. fidenter ista defenderent: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore &c. Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem. Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quamtumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili*: postmodum, eodem Pontifice hasce propositiones (*Ord. 1. 2. 3. 4.*) proscribente, putidi Laxistæ orbi palam apparuerunt? Nonne & isti pariter Probabilistæ? Nullum sane dubium de utrisque, ut vel ipsæ monstrant damnatarum propositionum formulæ. Consimili ratione (ne te hic pluribus morer) tecum ipse discute prosapiam reliquorum, qui deinceps laxas morales doctrinas, successive a Romana Sede consixas, disseminarunt ad hanc usque diem: hoc est, inclusive usque ad Lavisiensem Parochum, qui Probabilismum extollens plus ceteris gregalibus suis ausus est illum in publicis Thesibus nominare *familiarem etiam Christo*, in quo ceteroquin *omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ absconditos* (*ad Coloss. cap 2.*) semper venerata est Ecclesia: unde, tamquam fator doctrinæ multiplici (N. 54.) nomine reprobandæ, & ipse proscriptus est a Beatissimo Papa Nostro CLEMENTE XIII. Peracta hujusmodi discussione deprehendes, eorumdem omnium seu agnationem, seu cognationem vere *Probabilisticam* esse. Quare, ut superiori tuæ exceptioni nunc presse respondeam, si Apostolico Alexand. VII. Decreto, te fatente, male excepti Laxistæ, quos non potes jam non agnoscere sobolem esse ex Probabilistis paullatim enatam, omnino consequens est vel invitus fatearis, idem Decretum ipsis quoque Probabilistis plurimum obesse, cum dedecus filii non possit non esse (*Prov. 12.*) *mœstitia patris.* Idcirco vero nocumentum utrisque commune, quoniam utrisque communem sectantur theoreticum *opinandi modum* (trium Romanorum Antistitum declaratione *ab Evangelica simplicitate, & SS. Pa-*

SS. Patrum doctrinæ prorſus alienum) quamvis diſpari judicio, adeoque etiam diſpari fortuna. Quod ſi ex dictis Apoſtolica Sedes pro ſua paſtorali ſollicitudine, ne tali opinandi modo *via ſalutis, quam Deus arctam eſſe definivit, in animarum perniciem dilatetur, ſeu pervertatur*, naturalibus Probabiliſmi ramis haud pepercit, quid fiet deinceps ipſimet ſtipiti, quatenus hoc ſolium unice retinet: *In æquali, vel inæquali opinionum probabilitate, licet in praxi adhærere opinioni etiam minus probabili, & tutæ*? Deus ſcit, obmuteſco.

Secundum Innocentius XI. Patri Tyrſo Gonzalez ex Hiſpanis ſupplicibus litteris roganti, præſcribi ſibi modum procedendi in gliſcente tunc controverſia de Probabilium Opinionum uſu, hæc nuntiari curavit per organum EE. Cardinalium Supremæ, & Univerſalis Inquiſitionis. *Facta relatione per Lauriam contentorum in litteris P. Tyrſi Sanctiſſimo Domino Noſtro directis, Eminentiſſimi dixerunt, ſcribendum per Secretarium Status Nuntio Apoſtolico Hiſpaniarum, ut ſignificet dicto P. Tyrſo: quod Sanctitas ſua mandavit, ut ipſe libere, & intrepide prædicet, doceat, & calamo defendat opinionem magis probabilem, nec non viriliter impugnet ſententiam aſſerentem, licitum eſſe ſequi opinionem minus probabilem in concurſu probabilioris ſic cognitæ & judicatæ: eumque P. Tyrſum certum faciat, quod quidquid in favorem opinionis magis probabilis egerit, & ſcripſerit, gratum erit Sanctitati ſuæ.* Et hoc ipſum mandatum ut *de ordine Sanctitatis ſuæ* reliquis etiam ſodalibus univerſis ejuſdem P. Tyrſi annuntiaretur, diſtricte injunctum fuit. Porro ſi *Probabilioriſmus* (ut ab Adverſariis paſſim trahucitur) Evangelicæ Legis ſuavitatem non ſpiraret, ſed potius rigorem nimium animas coarctantem præferret; ſi SS. Patribus, Juri Canonico, Veteri Scholæ minus apte cohæreret, ſi lege prorſus incerta niteretur &c. numquid Vener. Pontifex, ac Supremus Eccleſiæ Magiſter P. Tyrſum, ejuſque Sodalitium integrum ad eum libere, & intrepide prædicandum, docendum, defendendum adegiſſet Apoſtolico mandato? Viceverſa, ſi *Probabiliſmus* ſatis tuta foret agendi norma, & plana ad cælum via, numquid idem Pontifex pari mandato interdixiſſet Cœtui Univerſo illum amplius tutari, ac promovere? Abſit, ut utrumque, aut alterum ſuſpicemur de Antiſtite illius Sedis, qui debet fratres ſuos, hoc eſt, omnes qui ſunt undique fideles, in ſana fidei, morumque doctrina confirmare.

Tertium. Benedictus IV. in ſua Epiſtola Encyclica ad omnes Patriarchas, Archiepiſcopos, & Epiſcopos ſuper præparationem ad Jubilæum poſtremi anni Sancti (data die 16. Jan. 1749) inter varia ſaluberrima monita iſtud præcipue Confeſſariis inculcavit, quod ſpectat ad delectum Scriptorum, & opinionum Moralium in rebus ambiguis conſcientiam forumque Sacramentale concernentibus. *Cum Confeſſarius in dubiis quæſtionibus, aut in iis, quarum notitia caret, evolvere libros coactus ſit, non ſine delectu id præſtet. Nihil quippe novi pronuntiabimus, ſi dixerimus, in tanta Scriptorum multitudine reperiri illos, qui opinantur ſcribuntque juxta modum ab Evangelica ſimplicitate, & Patrum doctrina prorſus alienum.* Tum relatis ad hanc rem verbis Prædeceſſoris ſui Alexandri VII. *Cum plures opiniones Chriſtianæ Diſciplinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes &c.* quæ nos paullo ſuperius jam recitavimus, ſubdit: *Verum prætermiſſis impliciatiſſimis quæſtionibus, quæ excitari de Scriptorum auctoritate, eorumque doctrinis poſſent, ſat nobis erit Confeſſarium monere, ne in dubiis controverſis propriæ adhæreſcat opinioni: ſed antequam deliberet, evolvat non unum, ſed plures libros; inter iſtos conſulat præſtantiores: poſtea illam amplectetur ſententiam, cui* MAGIS *ſuffragari* RATIONEM, & AUCTORITATEM *favere* cognoverit. *Ita docuimus in noſtra Epiſt. Encycl. de Uſuris.* Vix pervenit ad aures noſtras § 8. (data die 1. Novemb. 1745) *Id ipſum nunc in memoriam revocamus. Noſtra quippe ſententia coerceri intra fœneris confinia non debet; ſed ad ea omnia extendi, quæ ad forum Sacramentale, & conſcientiarum regimen attinent.* Hic quæſo, prudens Lector, pacata mente ſingula iſta, ab Sapientiſſimo Pontifice indicata, mecum conſidera. 1. Scriptores Morales etiam præſenti ætate ſuperſtites agnoſcit, familiarem habentes modum opinandi, qui nec Evangelicam, nec Eccleſiaſticam ſapit doctrinam, adeoque magis humanum, quam theologicum. 2. Eos graviſſimis verbis Alexandri VII. fugillat, utpote conſimiles pluribus aliis, quos idem Pontifex talibus verbis olim perſtrinxerat. 3. Ne ex lectione horum Scriptorum incauti Confeſſarii opiniones hauriant Chriſtianæ diſciplinæ relaxativas, & animabus perniciоſas, admonet non ſine delectu, & cautela legendos morales libros, qui nunc circumferuntur. 4. Ejuſdem periculi vitandi cauſſa vetat, aut ex præjudicata propria ſententia, aut ad unius alteriuſve dumtaxat libri normam, obſcuros & implicatos conſcientiæ caſus reſolvere. 5. Ad felicem tanti negotii exitum duo neceſſaria fore declarat. Primum conſulere varios Auctores, qui (*Epiſt. cit. de Uſur.*) *magis prædicantur*; ſcilicet tamquam veri nominis Theologi, res non ſola humanæ rationis, & auctoritatis decempeda metientes (ut priores illi) ſed magis divina Doctrina, ex Evangelio & SS. Patribus expreſſa, finientes. 6. Alterum, talium Auctorum ſubſidio procedere ad eligendas opiniones illas, quæ ipſis Confeſſariis apparent *magis probabiles*. Si enim *probabilitas* abſolute ac generatim a *ratione*, & *auctoritate* pendet; hinc prorſus conſequitur, *magis probabilem* eſſe eam ſententiam, cui *magis ſuffragatur ratio, & magis auctoritas favet*: quia ex trito Scholarum axiomate: *ſicut ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ita magis ad magis*. Ecquis porro univerſa hæc perpendens non videt, Summum Pontificem non tantum Confeſſariis inſtillaſſe, quod Scholaſticis Theologis prælaudatus Innoc. XI. pridem commendarat, videlicet receſſum a Probabiliſmo, & acceſſum ad Probabilioriſmum; ſed præterea modum accurate manifeſtaſſe utrumque rite, tuteque præſtandi?

Si ita eſt (liceat mihi hinc aliquantulum digredi, opportune tamen ad rem noſtram) quam evanida ſpe eſſe jactant, & quam impune ſtudioſæ Juventuti Locorum Theologicorum non ſatis gnaræ imponunt ii Caſuiſtæ, qui æreos ignes potius, quam luminaria cæli ſuſpicientes, utriuſque Pontificis Maximi graviſſimas Litteras reticent ac ſupprimunt, earumque loco paſſim obtrudunt, decantant, & Theſibus quoque publicis præfigunt textum Conſtantini Roncaliæ: quaſi particula foret celebris Epiſtolæ ſeu D. Baſilii M. ad Amphilochium, ſeu D. Leonis M. ad Flavianum, aut etiam Evangelii S. Joannis, quod capiti alligatum olim plures Chriſtiani, teſte D. Auguſt. (*Tract. 7. in Joan.*) deferebant. Eu verba nuperi hujus Scriptoris Probabiliſtæ (*Theol. Moral. tract. 1. qu. 1. cap. 2. reg. 2.*) *Confeſſarius poſtquam diligenter Morali ſtuduit Theologiæ, me auctore, non anxius ſit circa illam tam agitatam quæſtionem, an licitum ſit ſequi minus probabile in conſpectu probabilioris. Probabiliora ſequenda docuit me meus præceptor, & pariter ego pluribus abhinc annis eamdem docui ſententiam. At experimento vidi nihil ad praxim deſervire. Quis etenim vel ſtudendo, & præcipue dum audit Confeſſiones, poteſt omnia momenta utriuſque partis librare, & inde definire: hoc eſt minus probabile, hoc eſt probabilius? hoc eſſet onus intolerabile. Satis mihi fuit in prani ſequi ſententias quas rationabili fundamento innixas putavi; & ita credidi ſatisfeciſſe meæ conſcientiæ, abſque*

eo quod judicem me conſtituerem inter minus probabilem , & magis probabilem. Hujuſmodi admonitio , quæ Laviſienſibus Theſibus , nuperrime a SS. P. N. CLEMENTE XIII. proſcriptis propoſita inſtar galeæ odorem ſaltem contraxit Vaticani ignis , quo eædem abſumptæ , inconſulte prorſus inter *Regulas in praxi a Confeſſariis obſervandas* ab Auctore ſuo fuit locata ; quippe penitus inſpecta fatiſcit undiqueverſum , ut facile conſtabit cuivis perlegenti , quæ hactenus ſeu in Textu , ſeu in Notis tradita ſunt . Profecto , ut duo attingam quæ ſunt majoris momenti , nonne Scriptor iſte laborem fingit in præcepto , dum exaggerat *intolerabile onus* in diſcernendis quibuslibet opinionibus magis , minuſve probabilibus ? Non eſt intolerabile onus , ante quemlibet actum deliberatum formare conſcientiam rectam , & prudens certumque elicere judicium de honeſtate eorum , quæ ſunt agenda . Ergo nec erit intolerabile onus ſeligere , & ſectari in praxi probabiliorem dumtaxat opinionem de eadem honeſtate ; cum hoc ſecundum nihil reapſe ſit aliud , quam illud primum unanimi Moralium ſenſu admiſſum . Juxta Eccleſiaſten (*cap. 3.*) *Omnia tempus habent* : aliunde diſtinguere oportet *opinionem* , & *conſcientiam* , de quibus in Nota 1. ad præſens cap. 4. Sanæ opiniones in moralibus ut formentur , haud parum ſtudii , & meditationis requiritur : ut vero juxta opiniones animo jam hærentes eliciantur conſcientiæ , ſeu practica judicia de ſingulis agibilibus occurrentibus , longe minore opera , & cura opus eſt . Primum fieri debet præſtituto ſtudendi , ac meditandi tempore , ſeu in ſchola , ſeu in conclavi , ſeu alibi : Secundum quovis tempore , & loco perfici poteſt , modo homo ad agendum accedens ſit vigilans , ſuique compos . Vid. aliam præterea reſponſionem apud Em. de Lauræa (*Tom. 2. in 3. ſent diſp. 11. ar. 4. 8. 3. n. 283.*) Rurſus , cum ex eodem Sapiente (*cap. 8.*) *ſit tempus belli* , *& tempus pacis* , qualis , quæſo , erit judex , qui in Pœnitentiæ tribunali conſtitutus ſententias quaslibet , ſemel ac probabiles *in ſe* ei apparent , fideiter amplectitur , quaſi extra omnem conflictum forent , & aliis contrariis non oppugnarentur ſive *æqualiter* , ſive *magis* probabilius ? Quod ſi opiniones ſingulas ideo tunc ſolitarie ſpectat , quia eas ad incudem jam revocavit , dum antecedenter formabat opiniones juxta mox dicta : tunc utique extra culpam erit . At hoc ipſum ſimul tollit omnem prætextum conquerendi de intolerabili onere . Quantum autem ſpectat ad exemplum retrogradæ converſionis qua idem Auctor repudiavit Probabilioriſmum , quem pridem & edoctus fuerat , & edocuerat , utrum ſuper ea gaudium enatum fuerit in cælo nec ne , Deus ſcit . Hoc unum ego ſcio , ſi exemplis pugnare libet , longe plura extare & quidem Virorum altioris ſubſellii ; qui cum in juvenili ætate Probabiliſmum imbibiſſent , ac diu foviſſent , poſtmodum quando defloreſcente corporis oculo incipit oculus mentis acutum cernere , eidem valedicentes voluerunt Probabilioriſmo immori . Compendii cauſſa duos tantum nomino , eoſque Eminentiſſimos Cardinales , nempe Pallavicinum , & Aguirium , quorum ſecundus ita de ſeipſo ſcribit (*Præf. cit. n 31.*) *Eouſque* (ſcilicet antequam *a præſtantiſſimis Epiſcopis* , *& Scriptoribus variis inſtructus eſſet dubitare de ſecuritate* Probabiliſmi) *communi fere ſenſu , aut præjudicio abductus in Probabiliſmo , veluti in pulvino , molliter quieſcebam . Et plerumque ſtudium meum* (*ita ingenue fateor*) *ſitum erat in examinando potius , an aliquid eſſet probabile , quam in inveſtigando an eſſet verum ; detecta enim probabilitate nullatenus dubitabam , me poſſe illud in praxi ſequi , & aliis conſulere* . Spectata hujuſmodi indole primorum Probabiliſtarum , obiter intelligimus , non immerito Card. Brancatum de Lauræa , qui tunc ipſis tamquam murum ſe opponebat pro tuendis Alexandri VII. & Innocentii XI. Decretis , in hanc prorupiſſe querimoniam (*Prælim. ad Epitom. Canon.*) *Eo res perveniſ , ut in permultis quid ſequendum , quidve fugiendum ſit , ob opinantium garrulitatem penitus ignoretur : nullumque jam ſuperſit agibile , in cujus gratiam bivium protinus non ſit paratum certiſſimum : & quæ perpetua hucuſque pugnantia prædicata fuere contradictoria , concordi connubio veri , honeſtique paritate , opinatorum beneficio gaudeant coiviſſe* . Hæc ad recitatum textum Conſtantini Roncaliæ inſtruentis Sacros Confeſſarios . Quandoquidem vero is e diametro opponitur allato jam teſtimonio Bened. XIV. ad Confeſſarios pariter directo ; idcirco Lectores rogo , *ut aſſumpta ſtatera , lancibuſque appenſis æquo libramine* , quemadmodum loquitur Innocentius IV. (*cap.* Cum æterni *tit. 14. de ſent. & re judic. l. 2. in 6.*) recta judicent , & veram juſtitiam loquantur : uter eorum , *Conſtantinus* ſcilicet , an *Benedictus* , auctoritate , doctrina , rerumque Eccleſiaſticarum experientia prævaleat , veritatem acu tangat , & Sacris Pœnitentiæ Adminiſtris melius conſulat .

Quartum . CLEMENS XIII. & olim qua Cardinalis epiſcopus , & nunc qua Pontifex Summus , quali rerum moralium peritia pollere voluerit , velitque Eccleſiaſticos homines , præſertim animarum curæ deputatos , jam oſtenſum (N. 60. & 61.) Eam autem nonniſi *Probabilioriſmi* ope , uſuque comparari poſſe , (etſi ſcholaſtico iſto vocabulo ipſum expreſſe haud deſignarit) unuſquiſque vel modica attentione agnoſcet . Nam ſi Probabiliſmum , cui nec uno ante Alexandrum VII. ſæculo integro in Catholicas Scholas irrepſit ob luxuriantium ingeniorum licentiam , hujuſce Pontificis publica declaratione , Apoſtolicis oraculis aliorum Pontificum ſubinde confirmata , præſefert *modum opinandi in rebus ad conſcientiam pertinentibus alienum omnino ab Evangelica ſimplicitate* , *Sanctorumque Patrum doctrina* , ac propterea enixus eſt infelici iterato partu *complures opiniones Chriſtianæ diſciplinæ relaxativas* , *& animarum perniciem inferentes* , *arctamque ſalutis viam dilatantes* , *ſeu verius pervertentes* : jam fieri nullatenus poteſt , *ut ſaniores morum regulas* (quemadmodum loquitur prælaudatus CLEMENS XIII.) contineat , *puram & incorruptam* exhibeat *morum doctrinam hauſtam ex limpidiſſimis fontibus* , videlicet *ex Sacro utriuſque Fœderis Codice* , *Eccleſiæ traditione* , *Sanctorumque Patrum ſcriptis* : numquid enim unda dabit flammas , aut dabit ignis aquas ? Quare , ut regulæ & doctrinæ hujuſmodi comparentur , omnino ſectandus alter modus opinandi , qui priori illi prorſus oppoſitus ſit , legitimuſque : hic autem non poteſt eſſe niſi ille , quem nunc Probabilioriſmum dicimus . Vel ſola igitur mox indicata teſtimonia duo haudquaquam ſinunt ancipites nos eſſe circa mentem , & voluntatem *Sanctiſſimi Patris* , *ac Domini Noſtri nunc feliciter regnantis* , quando etiam nulla alia prorſus ſuppeterent ad rem iſtam argumenta , aut indicia . Et hæc quidem una cogitatio (quod candide fateor) potiſſimum me impulit ad libere promenda quæcumque hactenus pro ingenii mei tenuitate enarravi ad vindicandam , & illuſtrandam cauſſam Probabilioriſmi , ab Auctore ceteroqui egregie jam demonſtrati . Gloriæ enim , atque utilitati ſimul permaximæ duco , ſi poſſim Deo donante & vivens & moriens vere dicere , quod olim fervente Meletiano ſchiſmate clamabat D. Hieronymus propriæ conſulens ſecuritati : *ego* CATHEDRÆ PETRI *communione conſocior* . Cathedra quippe eſt , quæ ſola neſcit errorum tineas , utpote a Supremo Artifice conſtructa , cujus Sapientiæ non eſt numerus , quique verba vitæ habet .

Quintum . Principis hujus Metropolis Romanæ *Congregationes* , ſive *Tribunalia Sacra* , ſapientiſſimo juxta ,

ac

ac ſaluberrimo conſilio Sixti V. grata omnium ſæculorum memoria digniſſimi Pontificis, magna ex parte primitus conſtitutæ, ad omnigena univerſæ Romanæ Reipublicæ negotia tum maturius pertractanda, tum felicius expedienda, (opus cum ſint, quod mira varietate Em. & Illuſtr. Cardinalium, nec non Vener. & Inſign. Epiſcoporum, Præſulum, Theologorum, Juriſperitorum ipſas componentium, quaquaverſus reſplendet, ac delectat) quis neſcit totidem eſſe veluti ornamenta eximia, ſimul & robuſta firmamenta Apoſtolicæ Cathedræ Petri Beatiſſimi? Merito propterea Bened. XIV. cui familiare ſemper fuit ſcriptis ſuis interſerere earumdem Sacrarum Congregationum decreta authentica, & illius præſertim, quæ Concilii Tridentini interpres habetur, inquit (*in fine exordii Inſt. Eccleſ.* 108.) *Si quis nobis expoſtulet, cur Sacræ Congregationis decreta Scriptorum opinionibus anteferamus, cauſſa præſto eſt. Nam* 1. *Scriptores de quæſtionibus verba faciunt: illas autem Sacra Congregatio diſſolvit.* 2. *Cum interpretandæ Tridentinæ Synodi plerumque ſit, Summi Pontifices Sacram Congregationem ejuſdem Synodi ſolam interpretem ſtatuerunt.* 3 *Impudentiſſimus eſſet, qui contenderet, majoris ponderis habendum eſſe privatum hominem, qui ſuæ tantum mentis lumine ducitur, quam ſententiæ præclariſſimi Cœtus, quem ampliſſimi Cardinales, Eccleſiaſticæ diſciplinæ, & Sacrorum Canonum peritiſſimi conſtituunt.* 4. *Quia privati Scriptores nullam inducere legem poſſunt; quæ ſane auctoritas a Summis Pontificibus eidem Congregationi tribuitur, ut Eccleſiæ diſciplinam per univerſum Orbem amplificet.* Porro autem univerſim loquendo omnes iſtius Urbis Congregationes Sacræ in communibus, publiciſque ſuis reſolutionibus, ſive decretis (quidquid interdum ſecus ſentiant theoretice nonnulli, privatas ſuas operas iiidem quoquo modo impendentes) perquam alienæ & fuerunt ſemper, & ſunt a Probabiliſtica opinandi methodo, quoad eam præſertim partem, qua alterutrum ex contradictoriis eligendi in æquali aut fere æquali opinionum probabilitate, liberam dat facultatem. Hujuſce adſertionis vadem tibi do, non braſſicas, aut bajulos; ſed viros, eoſque tum optimæ fidei, tum rerum Romanarum peritiſſimos: nimirum Card. Aguirium, qui intra hæc mœnia poſt diuturnam ſtationem glorioſo fine quievit (*Præf. ſæpe cit. ad Conc Hiſp. num.* 24) celeberrimum inter Curiæ Præſules Proſp. Fagnanum (de quo N. 52.) atque Doctiſſimum Card. Petra, majorem olim Pœnitentiarium (*Tract.* de Sacra Pœnitent. *c.* 9. *n.* 6. *&* 7.) quibus & ſuum adjicit calculum (*paſſim in Eccl. Inſt.*) ipſe Bened. XIV Audiatur primus. *In Sacris hiſce Congregationibus quotidie occurrunt innumeræ cauſſæ, quarum deciſio ex Sacris Conciliorum canonibus pendet. Ubi autem variæ Auctorum occurrunt ſententiæ, illa omnino præfertur, quæ omnibus hinc inde conſideratis tutior videtur, aut juri & æquitati conformior.* Quæ cum ita ſint, nemini jam mirum videbitur, ſi Moralis hæc Theologia ex limpidiſſimis Revelatæ Doctrinæ fontibus deducta, & juxta ſaniores regulas Probabilioriſmi elaborata, primo in iſta præſertim Civitate avide fuerit excepta; tum ſæpius typis edita, & amplificata; atque inter plures alias, quæ nunc extant bonæ frugis, graviſſimo Benedicti XIV. judicio, quod in ipſius ſucceſſore CLEMENTE XIII. nunc viget invariatum, ſola deputata ſit uſui conſtanti Eccleſiaſticæ Scholæ valde conſpicui, vereque Pontificii Collegii de Propaganda Fide: quod quidem uti ſemper, ita nunc maxime habet Supremum Moderatorem ex DD Cardinalium cœtu Præſtantiſſimum; interiorem vero Præfectum ſtudiorum Abbatem numeris omnibus abſolutum. Quiſquis porro novit, præcipuam Apoſtolici Paſtoris curam in eo verſari debere, ut gregi potiſſimum a mammis recenter disjuncto ſincera, ac ſalubria parentur paſcua, a quibus pendet tota ratio vitæ honeſte primum, deinde beate traducendæ: nec is ultro fatebitur grave pondus hujus poſtremi argumenti ab *auctoritate extrinſeca*, hoc eſt, a monumentis Sacræ Romanæ Sedis, deprompti.

Ad *intrinſecas rationes* quod attinet; etſi nihil de iis initio promiſerim, quoniam præcipuas omnes ab Auctore diligenter collectas, & nitide propoſitas adverti, haud paucas tamen in ſerie diſputationis expreſſi ob arctam, quam habent cum allatis auctoritatibus variis, connexionem. Ad illas cumulate ſolideque percipiendas, quemadmodum & ad ſingulas Adverſariorum objectationes acutas diſſolvendas, præſtabit conſulere Card. Brancatum de Lauræa, qui prolixam de hoc themate diſquiſitionem inſtituit, atque ſecurim admovit radici Probabiliſticæ Arboris illis temporibus ſuccreſcentis; probabilitatem ſcilicet opinionum exigendo ad genuinam ideam *prudentiæ*, qua regi debent univerſa agibilia (*Tom.* 2 *in* 3 *ſent. diſp.* 11. *ar.* 3. *&* 4.) Unde ex ipſo ſubinde potarunt Fagnanus, aliique multi Sententiæ Probabilioris vindices. Et hinc pariter detegere potuerunt hallucinationem propriam, quicumque extra materiam ſacramentalem, medicam, judiciariam, permittunt ſequelam Probabiliſmi, adjecta expreſſa conditione de prævia *certitudine* honeſtatis actionum, quæ juxta opiniones minus probabiles, tutaſque ſuſcipiuntur. Præclari ſunt hi mediatores litigantium Partium, qui ſyſtema proponunt involvens invicem pugnantia, adeoque ſeipſum deſtruens, juxta regulam Dialecticam, etiamſi adverſarius nullus ipſum demoliatur? Si vacat, lege, & ſimul confer plurima, quæ ad hanc rem nos tradidimus ex antiquis Doctoribus (in Nota præced. & in priore parte hujus Notæ.) Exinde namque tale emerguit ratiocinium firmiſſimum; humanus intellectus, qui potentia *naturalis* eſt in *verum* tendens, nequit *prudenter determinari* ad judicandum *honeſtum* unum contradictionis extremum, quoties illud potius *inhoneſtum* demonſtrent vel *æqualia*, vel *majora* momenta. Atqui *certitudo moralis* nec eſſe, nec concipi poteſt ſine *determinato prudenti* judicio intellectuali. Ergo &c. Vid. ſuperiorem regulam Gerſonii: *agere incertum &c.* ſimulque perpende definitionem *prudentiæ* a Leſſio (*de Juſt. & Jur. lib.* 1. *c.* 1) aſſignatam.

Jam ad finem ventum eſt eorum omnium, quæ de præſenti controverſia ſuperius propoſueram dicenda per modum additamenti, propoſitis ab Auctore quæſtionibus de Probabilitate haud ſuperflui, neque ſpectata graviſſimæ materiæ amplitudine nimium prolixi. Reliquum dumtaxat eſt, ut nonnulla hic (quo omnis cavillandi præcidatur occaſio) ex pectore admoneam, Excelſum religioſe præ oculis habens, quem unum fallere non poſſum, etiamſi integram Creaturarum ſeriem poſſem, aut vellem fallere. In primis omnibus, qui fidem mihi accomodare dignantur, hoc notum ſit. Quæcumque dixi, remotis arbitris & inſtimulatoribus, a memetipſo tantum dixi, ac nonniſi bono animo; ſola videlicet veritatis ſpecie attractus mentem vivide percellentis. Pariter ea cuncta ferme dixi, recubans vel ſub umbra SS. Thomæ, Bonaventuræ, Antonini, aliorumque illuſtrium Doctorum; vel ſub ipſo tegmine Romanorum Præſulum, Cardinalium, Pontificum, quos jam ſuis locis ſingillatim laudavi. Aut ergo teſtimonia, & oracula, ipſorum nominibus a me ſparſim producta, ſunt reapſe ſeu ſpuria, ſeu interpolata, ſeu perperam intellecta, ſeu diſtorte expoſita? & quidquid horum ſubſit, ego ipſe nunc damno & repudio, paratus emendare vitium, quibuslibet, ratione quod æquum eſt ſpectante, illud mihi commonſtrantibus. Aut e converſo nulla iſtiuſmodi labe poſſunt eadem juſte notari? tumque plane opto, ut firma cun-

cte.

ta permaneant, qualia exarata reperiuntur, ad veritatis honorem, ac munimen. Quod si quis Disputationis materiei parcens solum carpat elocutionis modum, ceu valde liberum, nec satis officiosum ac blandum: tunc ad extenuendam criminationem istam, quæso, notentur animo haud præoccupato, nec obliquis oculis, peculiares præsentis negotii circumstantiæ, a quarum consideratione prudens judicium (uti & in humanis rebus ceteris) maxime pendet. In primis namque, non in geniali cœtu loquendum mihi fuit, sed in acri certamine scholastico digladiandum, ubi pro more sat recepto quisque pugilum omni conamine, honesto tamen, rem suam agere solet, nihil minus utens quam fuco, & palpo. Dein nec elinguem, nec impendio indulgentem sinit esse colluctatio cum eo Adversariorum genere, qui etsi caussam omnium judicio minus tutam promoveant, attamen perquam animosos, & vocales sese exhibent: Unde cum his maxime (ut ait Græcus Comicus) *candide servare decet loquendi libertatem*. Demum qui potuit in isto rerum discrimine secus fieri, cum Vener. Pontif. Innocentius XI. supra laudatus Apostolica tuba sinceros veritatis amatores ad strenue pugnandum incitaverit? *Libere & intrepide doceatur, prædicetur, & calamo impugnetur opinio magis probabilis: nec non viriliter impugnetur sententia asserentium licitum esse sequi opinionem minus probabilem, in concursu probabilioris sic cognitæ, & judicatæ.* Ceterum (ut liberaliter cuncta missa faciam, quæ cuivis displicentiæ, aut discordiæ etiam Scholasticæ tantummodo possunt præbere pabulum; utque pedem tandem efferam ex hac molesta palæstra) haud gravate eam de Adversariis nostris existimationem concipio, quam olim de suis habuit vere Sapiens Cardin. Brancatus de Lauræa, dum scripsit (*loco præc. ar. 4. §. 3. num. 270.*) *Quod alii permulti contrarium doceant, neminem turbet. Existimo enim nullum eorum sententiam illam ad praxim deducere, nec cuiquam velle persuadere, ut ad praxim deducant. Sed existimo potius, speculative tantum id asserere, ut ingenii, & subtilitatis suæ acumen, & rationes, quas inveneruntur, validas nobis ostendant. Nunquam de Catholicis Theologis credam, ad praxim eam reducere, etsi disputationis gratia id dicant, ut motivorum suorum pondera appareant.* Ut ut sit, prudens optimumque consilium existimo, si quisquis argutis disputationibus sepositis aures, & cor præbeat D. Ambrosio patris affectu, & voce sic alloquenti Mediolanensem suum Clerum (*lib. 2. Offic. c. 30. lib. 1. c. 50.*) *Filii, ante factum cogitate, & cum diutius cogitaveritis, tunc facite, quod probatis.... Qui id solum sequuntur, quod honestum est: & ubi duo honesta, id quod honestius est, præponendum putant, hi jure benedicti.*

TRA-

Præcepto quisquis non obtemperat reus est, et debitor pœnæ S. Aug. de Verb. 13

TRACTATUS DE LEGIBUS. (1)

SECTIO I.

De Lege in communi?

QUæst. I. *Quid est Lex?*

Resp. Est præceptum commune, honestum, justum, stabile seu perpetuum, ad bonum commune, a gerente curam communitatis impositum, & sufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum sententia, Lex est, 1. Præceptum; nam Lex est ordinatio Superioris efficax, & obligans subditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non potest autem obligare nisi præcipiendo, hoc est jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens est etiam præceptiva, saltem virtualiter: nam hoc ipso quod permittit aliquid fieri, prohibet ne illud fieri impediatur. Porro præceptum est recta agendi vel omittendi ratio, seu regula obligans ex auctoritate Superioris. Per *tò* obligans differt a consilio, quod est etiam recta agendi regula, sed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi l. 1. contra Jovin. *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptum, necessitas est servientis.*

2. Commune; nam debet fieri communitati perfectæ ex *l. Jura*, ff. de legib. *Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* Communitas autem perfecta est, quæ ex natura sua perpetua est, ac politicæ gubernationis capax: sive est ea, quæ sibi sufficit ad assequendum finem ad quem instituta est, nempe ad

(1) Actuum humanorum principia multa, ac varia sunt. Alia dicuntur *efficientia*, ut voluntas, & libertas: alia *dirigentia*, ut conscientia, & lex: alia *allicientia*, ut habitus tum boni tum mali, hoc est, virtutes & vitia. Quæ ad primum genus attinent, *intima* animæ sunt, ut pater per se. Quæ vero sunt duum posteriorum generum, distribuuntur in *interiora*, & *exteriora*. Sic conscientia, & habitus revocantur ad interiora: lex, & inspirationes nobis immissæ ab Angelis, ad exteriora referuntur. Hinc porro vides unico obtutu materiam omnem universæ Facultati Morali subjectam. Principia enim *efficientia* expenduntur in primo Tract. *de Actib. Human.* Alterum ex *dirigentibus* discutitur in secundo Tract. *de Conscientia*: alterum vero in præsenti Tract. *de Legibus*. Demum *allicientia* considerantur primo generatim, deinde speciatim, in subsequenti Tract. *de Peccatis, de Virtutibus &c.* Communis loquendi usus principiis dirigentibus *normæ* seu *regulæ* appellationem tribuit. Regula in genere est quasi mensura, ad quam exploratur, num aliquid rectum sit, vel obliquum, seu an

ad conciliandam & conſervandam felicitatem, pacem, ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia ſui juris, Eccleſia &c. Imperfecta vero, quæ ex natura ſua non eſt perpetua, nec capax politicæ gubernationis; ſive quæ ſibi non ſufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia &c.

Porro cenſetur communitas ſibi ad ſuum finem ſufficere, dum in ea eſt poteſtas Magiſtratus aut Paſtores inſtituendi, membra ac ſubditos in ordine continendi, lites & controverſias dirimendi, improbos ac ſceleſtos morte mulctandi, vel contumaces a corpore reſecandi.

3. Lex neceſſaria debet eſſe honeſta, ſtatuendo videlicet aliquid honeſtum, vel in ſe, vel ſaltem ratione finis intenti, ad quem conducat: nam finis legis eſt homines bonos facere, ut docent Ariſt. & S. Th. Deinde homo non poteſt obligari ad actus malos, vel inutiles, ſeu indifferentes; nec Deus utpote ſumme bonus, ſapiens, ac rectus, dedit hominibus poteſtatem ſtatuendi niſi honeſta.

4. Juſta, ſcilicet ex parte legislatoris, & juſtitia quidem tum legali, in eo poſita ut proſit bono communi; tum commutativa, qua Legislator non plura ſtatuat quam poſſit ſtatuere, nec aliis quam ſubditis; alias injuriam inferret, & nulla eſſet lex, cum actio non poſſit excedere agentis poteſtatem; tum denique diſtributiva, qua ſecundum æqualitatem proportionis, habita ratione virium & facultatum, imponantur ſubditis onera in ordine ad bonum commune. Nam eſſet contra rectam rationem, & juſtitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum communem; & injuſtum ac grave onus plurium, ut notat Suarez: alioqui enim ſi Lex de ſe utilis ſit, & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi vero qui injuſte gravantur, non obligabuntur quoad exceſſum injuſtum, niſi per accidens, ratione ſcandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quiſque juri ſuo cedere.

Porro in dubio de honeſtate vel juſtitia legis præſumendum eſt pro Legislatore, & ſervanda lex eſt: tum quia Superior habet jus altius, & poſſidet jus præcipiendi, a quo ſubditus per iſtiuſmodi dubium non probat ſe eſſe exemptum: tum quia Princeps regitur altiori conſilio, & poteſt habere rationes ſubditis occultas: tum quia tunc legis obſervationem poſtulat bonum commune, & recta gubernatio; nam alioqui ſubditis daretur nimia licentia non ſervandi leges.

5. Eſt de ſe perpetua, hoc eſt, ſtatuta in perpetuum, & ſine termino definito: ita ut ſemel lata, ſemper duret quamdiu durabit communitas cui imponitur, niſi abrogetur, aut mutatis circumſtantiis noxia vel inutilis fiat ex c. ult. *de offic. Legat.* Nam perpetuitas legum neceſſaria eſt ad earum finem, nempe bonum commune, quod poſtulat ſtabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter adminiſtretur communitas de ſe perpetua, quatenus per continuam ſucceſſionem perſeverat eadem moraliter in poſteris: legum quippe mutatio detrimentum reipublicæ affert.

6. Lex debet eſſentialiter eſſe utilis bono communi, quod eſt finis eſſentialis & primarius Legis. Conſtat tum ex c. *Erit* diſt. 4. ibi: *Erit autem lex honeſta, juſta, poſſibilis ſecundum naturam, ſecundum patriæ conſuetudinem, loco temporique conveniens, neceſſaria, utilis, nullo privato commodo, ſed pro communi utilitate conſcripta* (1). Tum quia Lex eſt actus publicæ poteſtatis, quæ inſtituta eſt ſolum in bo-

---

an ordini ad ſuum finem conveniat, vel adverſetur. In moralibus itaque illud regulæ nomen ſibi vindicabit, ex quo dignoſcimus, quid honeſtum, aut turpe ſit; quidve proinde ad finem ultimum conducat, vel ab eo abducat. Indicatas morum regulas duas, ſcilicet *conſcientiam & legem*, cognominibus *proximæ, ac remotæ* (Vid. notam 3. ad qu. 1. cap. 1. *de Conſcient.*) diſcriminant Auctores. Utrum ſola *conſcientia*, vel etiam *ratio* ſit habenda pro regula *proxima*, mox patebit (ex Nota ad q. 2. Sect. 2.) ubi ambas propriis characteribus diſtinguemus. Interea, de *Legibus* loquendo, hæc ſunt animadvertenda. Cum quævis actio *moralis* ſit relativa ad ſuam *regulam*, & aliunde ſola lex aut omnino, aut ſaltem principaliter ſit regula & norma agendi; & hinc intelligere pronum erit, quanti momenti ſit præſens Tractatus. Sane incredibile dictu eſt, quot æquivocationes, & exerrationes contingant in hominibus etiam doctis, ex eo præſertim, quod non ſatis accurate perſpecta teneant, quæ inſtar fundamenti jaciuntur in iſto Tractatu. Nullum pariter mihi dubium, quin ob talem inſcitiam multi alii præſertim de Clero, qui innumeris fere ſubjacent Eccleſiaſticis Legibus, conſcientiam ſibi efforment partim laxam, partim ſcrupuloſam: quarum utraque ceu vitioſa *cavenda eſt ex* Div. Bonav. (*Comp. Theol. Verit. lib. 2. cap. 52.*) *nam prima generat præſumptionem, ſecunda deſperationem*. Inter Theologos præclare de Legibus ſcripſit D Thom. (1. 2. *q. 90 uſque ad q. 109.*) Ben. XIV. multa huc ſpectantia vel declaravit vel definivit ſparſim in aureis ſuis Operibus, præſertim vero *de Syn. Dioec.* Unde & nos deprompſimus (N. 78. 79.) generalia quædam axiomata. Optime autem illos ſibi conſulere arbitror, qui in materia iſta lucem fœnerantur a Canoniſtis, quorum maxime propria.

(1) Quiſquis ſerio conſiderat ſingulas haſce 10. dotes, quibus præditas eſſe oportet leges veri nominis, judice D. Iſidoro Hiſpal. (*Ethymol. lib. 5. cap. 21. & lib. 2. c. 10.*) unde Canon iſte decerptus; is haud mirabitur D. Thom. ſcripſiſſe (2. 2. *q. 105. art. 1.*) *Prælati abſtinere debent a multitudine præceptorum*: nimirum quia valde difficile, ut in nimia multitudine ſingulæ leges, aut præcepta ſingula, complectantur univerſas dotes neceſſarias, honeſtatem, juſtitiam, poſſibilitatem, convenientiam &c. Quod quidem eventus ipſe ſat crebro demonſtrat, cum plura Statuta eadem facilitate, qua comparent, eadem quoque evaneſcant; non tam quia propoſita ſubditis modicæ fidei, & probitatis, aut duræ cervicis; ſed magis quia ipſa non undequaque iiſdem congrua. Hinc Bened. XIV. Epiſcopis Diœceſanos Conventus celebrantibus inſinuavit (*lib. 6. de Syn. cap. 1.*

bonum commune; poteſtas ferendi leges non eſt data hominibus, niſi propter bonum commune procurandum, ut conſtat ex Scriptura docente Legislatores Eccleſiaſticos eſſe Paſtores, & habere poteſtatem tantum in ædificationem aliorum, 2. ad Cor. 10. Sæculares vero eſſe Miniſtros Dei in bonum ſubditorum, Rom. 13. Præterea cum Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet quoque ad illius bonum referri, alioqui inordinata eſſet; nam contra rectam rationem eſt totum ordinare ad partem, & totum operari pro ſolo bono privato partis. In quo differt poteſtas juriſdictionis a poteſtate dominativa in ſervum, & a jure proprietatis in utilitatem privatam conceſſo. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediate, vel ſaltem mediate, & ultimate, alioquin nulla eſt. (*)

7. Lex debet ferri ab eo, qui præeſt communitati. Nam cum Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non poteſt niſi ab eo ad quem pertinet curare communitatem, quique illius regendæ, obligandæ, cogendæ poteſtatem habet juridicam.

8. Demum debet eſſe promulgata, ex *l.* 9. *Cod. de Legib.* quia Lex eſt regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: at regula non poteſt communitatem dirigere, & obligare, niſi ſit ei applicata & nota.

Quæſt. II. *Quomodo lex differt a Præcepto?*

Reſp. Differt 1. Quod Lex neceſſario feratur a perſona publica pro communitate, & ad bonum communitatis; at præceptum ferri poteſt a perſona privata ad privatam, puta a domino ad ſervum, & in bonum privatum ſuperioris, vel ſubditi, vel alterius. 2. Quod Lex de ſe ſit perpetua, non merum præceptum, quod exſpirat morte præcipientis; Lex vero non. Quare ſi in noſtra Societate, præcepta Præpoſitorum Generalium ſemper obligent donec a ſucceſſore revocentur, id non habent a ſe, ſed a lege ſpeciali Congregationis ſeptimæ can. 10. iis perpetuitatem ſtatuente. Igitur lex differt a præcepto, ſicut ſpecies a genere: nam omnis lex eſt præceptum, ſed non omne præceptum eſt lex. Præceptum enim aliud eſt commune, aliud particulare. Commune ſubdividitur in perpetuum, quod ſolum eſt proprie lex, & in non perpetuum, ſed ad breve tempus impoſitum. Convenit autem lex cum præcepto, quod utrumque ſit ratio ſeu regula agendi vel omittendi, obligans ex auctoritate ſuperioris. (1)

Quæſt. III. *An lex omnis neceſſario obliget?*

Reſp. Affirm. *Ex commun.* Prob. 1. ex S. Hieron. ſup. cit. & ex S. Auguſt. lib. de Sancta Virginit. cap. 13. *Præcepto quiſquis non obtemperat reus eſt, & debitor pœnæ.* 2. Quia lex ac præceptum eſt uſus & applicatio juris, quod habet ſuperior ad obligandum ſubditos. Item eſt ordinatio ſuperioris habentis poteſtatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque ſubditis declarantis: ac voluntas efficax ſuppoſita poteſtate inducit effectum. 3. Lex divina naturalis & poſitiva præcipit, ut juſtis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cujuſvis præcepti etiam humani, eſt tranſgreſſio Legis divinæ, ideoque offenſa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permiſſiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi: *Legis virtus hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire.* *Reſp.* Lex permiſſiva obligat alios ad non impediendum id quod permittitur. (2)

Quæſt. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Reſp.

---

cap. 1. *n.* 2.) *Non eſſe neceſſe, ut in qualibet Synodo novæ ſemper condantur leges; ſed quandoque expedire antiquas tantum inſtaurare, earumque inſiſtere obſervationi.* In promovenda autem legum jam exſtantium cuſtodia monet (*Conſt.* Magno cum animi 2. *Jun.* 1751.) ab Epiſcopis potiſſime *inculcandam obſervantiam Pontificiorum Decretorum, ac Reſolutionum Congregationum Urbis.* Idque propterea, quoniam *duplex inde bonum extabit*: nempe ut Epiſcopi, *& vivam in ſeipſis eorumdem memoriam teneant: atque ab aliis aut ignorantiam expellant, aut eamdem, utpote craſſam deinceps ac ſupinam, inexcuſabilem reddant.*

(1) Diſcrimen aliud peculiare *legis*, & *præcepti* pandit Bened XIV. lib. 13. de Syn. cap. 4. n. 9.

(2) Quamvis communi doctrina, quam verbis Angelici expreſſimus (N. 367.) hi tres numerentur actus, ſeu effectus legis abſolute acceptæ, ſcilicet *præcipere*, *prohibere*, *permittere*; non idcirco tamen convellitur alia communis doctrina de *obligatione* cujuſcumque veræ legis: immo firmatur, quia facile eſt oſtendere, aliquam oriri obligationem ex ſingulis illis effectibus. De duobus prioribus nullum poteſt eſſe dubium; igitur de tertio dumtaxat id demonſtrandum eſt. Perpende naturam rei, quæ a lege permittitur, ſimulque tres ſupremas moralitatis ſpecies (N. 266.) attende. Si rem permittit in genere moris *indifferentem*, dando ſubditis facultatem libere eam faciendi: tunc obligat, ne quis impediat alium volentem eamdem facere, ex. ca. manducare carnes in Vigilia Epiphaniæ non incidente in diem Veneris, aut Sabbati. Eamdem ipſam obligationem non impediendi producit, ſi expreſſe permittat rem ex ſuo genere *bonam*, cujuſmodi eſt ex. ca. nuptias appetere relate ad homines, qui ſui juris ſunt, & continentiæ perpetuæ nolunt ſe addicere. Si tandem rem permittat *malam*, ex. ca. moderatam uſuram cambii ſicci, vel alterius fœneratitii contractus: obligat judices, ne puniant eos, qui eam perpetrarunt. Quamquam in hoc poſtremo caſu lex a propria excidit dignitate (juxta præced. Notam) eo ipſo, quod inhoneſta proponit. Patet ergo, omnem legem aliquid poſitive permittentem ſemper involvere præceptum aliquo modo obligans. Hinc in jure (diſt. 55. can. 6. *qui partem cujuslibet digiti*) ipſa permiſſio deſignatur nomine *præcepti*. Porro adverſus aſſertam legis obligationem rurſus quis opponet, apud Juriſconſultos *legis* appellatione donari etiam *conſilium*, quod certe nullo modo obligat ad faciendam rem, quæ conſulitur. Reſp. quæ proprie eſt norma morum, gemino fungitur officio,

(*) Nulla eſt lex in ratione Legis, de qua tamen privato homini non licet judicare.

Resp. Dividitur in divinam, quæ a Deo, & humanam, quæ ab homine sancita est. Lex divina subdividitur in æternam, naturalem, & positivam: Positiva in veterem, & novam. Vetus est ea, quam Deus dedit Moysi per Angelum, & per Moysem Israelitis. Nova est ea, quæ a Christo lata fuit omnibus hominibus, & per Apostolos promulgata. Lex humana subdividitur in Ecclesiasticam, quæ scilicet fertur potestate Ecclesiastica & spirituali, ut Papæ, Concilii, Episcopi; & in Civilem, quæ fertur potestate sæculari, ut Regis, Principis &c.

SECTIO II.

De Lege divina.

QUæst. I. *Quid est Lex æterna?*

Resp. Lex æterna late sumpta est summa ratio, qua Deus omnia regit & gubernat: stricte sumpta, est ordinatio & voluntas Dei, qua Deus ab æterno statuit, ut a creatura intellectuali fierent ea, quæ ex natura rei necessaria sunt ad vivendum decenter; ac conformiter naturæ suæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ naturam intellectualem dedecent, ex S. August. l. 22. contra Faustum c. 27. dicente: *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans.* Hinc non differt a lege naturali, nisi quod hæc superaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud est, quam Lex æterna stricte sumpta, naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter vero per dictamina rectæ rationis.

Quæst. II. *Quid est lex naturalis?*

Resp. Est Lex divina, creaturæ rationali impressa, præcipiens quidquid ex natura rei necessarium est ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem: atque etiam statuens ea quæ ex se necessaria sunt ad valorem actuum. (1)

Hanc

---

cio, *dirigit* & *obligat*. Si primum præcise spectetur, tunc ipsa in se comprehendit & legem, & consilium. Si secundum etiam attendatur, sic lex est stricte dicta. Itaque quæ vocantur *consultoriæ* leges, ex nonnisi improprie seu analogice leges sunt. Ut quid ergo, inquies, Evangelium continens consilia, *lex nova* dicitur? Resp. quia, præter consilia, leges complectitur proprie dictas, quæ si deessent, appellatio illa cessaret, rite loquendo. Ceterum respectu etiam consiliorum obligationem præsefert, non quidem eadem servandi, sed non contemnendi, sicuti faciunt propudiosi Novatores irridentes Monachatum.

(1) Ex Angelico (1. 2. q. 93. ar 1. & q. 91. ar. 2.) *Lex æterna nihil est aliud, quam ratio divinæ Sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actionum, & motionum. Lex* vero *naturalis, nihil est aliud, quam participatio legis æternæ in rationali creatura, & impressio divini luminis* in eadem creatura, *quæ excellentiori quodam modo divinæ providentiæ subjacetur*: Quocirca lex *æterna*, & lex *naturalis* unum idemque sunt; cum utroque nomine designentur sempiterna Dei decreta ordinantis omne id quod per se & ex natura rei necessarium est ad conservationem ordinis justitiæ, sive ad Deum, sive ad se ipsas referantur rationales creaturæ; quæque proinde sunt regula & norma earumdem creaturarum agentium. Sed cum hujusmodi Divina decreta possint bifariam considerari, nempe vel quatenus *principiative* sunt in Deo legislatore, tamquam regulante; vel quatenus *participative* sunt in creaturis subditis, tamquam regulatis; idcirco sub priori respectu *legis æternæ*, sub posteriori *legis naturalis* appellationem sortiuntur. Porro ex his, ad tollendam a mentibus nostris obscuritatem, & confusionem idearum, juvat corollaria nonnulla deducere. 1. Quæ dicuntur legis naturalis *præcepta*, nil aliud sunt, quam rationes divinæ sapientiæ, divinæque voluntatis ordinationes, quæ sunt principia directiva humanorum actuum. Unde ingens patet *deformitas* eorum, quæ ab hominibus contra *talia* præcepta in quovis rerum genere peraguntur. 2. Participatio & manifestatio horum decretorum, seu præceptorum divinitus fit per quoddam *lumen* in singulorum hominum cordibus signatum seu impressum, quo possunt ipsi (modo velint) discernere, quid sit bonum, & quid malum, quidve aut faciendum, aut vitandum. Quare oportet tale lumen distinguatur a *naturæ rationali*, atque ab *intellectu*, eo ipso quod eidem naturæ a Conditore impressum, infusumque dicitur. 3. Cum ex Angelico cit. (*q. 94. ar. 41.*) *habitus sit, quo quis agit, non quod quis agit; sic non potest esse, quod lex naturalis sit habitus proprie, & essentialiter.* Hinc palam fit, *legem naturalem* differre a *Synderesi*, quæ habitus est primorum principiorum practicorum (juxta Notam 1. ad Tract. *de Consc.*) præbens scilicet facilitatem cognoscendi quid bonum, malumve sit in genere moris. Nihilominus ex eodem Angelico lex naturalis potest vocari *habitus* alio latiori sensu, quatenus *habitus tenetur, sicut dicitur fides id quod fide tenetur*: hoc est, quatenus lumine rationis semper permanente in intellectu, semper in nobis inest potentia percipiendi præcepta naturalis legis, etsi non semper actu eadem considerentur. 4. Quandoquidem *conscientia* est actuale rationis practicæ dictamen, ostendens in particulari, quid hic & nunc agendum sit; ideo necesse est, ipsum discrepare non solum a *synderesi*, quæ merus est habitus ex dictis; sed etiam a *lege naturali*, quæ generale dumtaxat dictamen est eorum, quæ agenda, aut omittenda sunt. 5. Quamvis conscientia præsupponat *legem naturalem, lumen rationis*, & *synderesim*, attamen ista sola, non horum quidpiam, proprie est *regula proxima* agendi. Quippe legis æternæ decreta, quæ per lumen rationis, ac synderesim possunt innotescere, hominem agere volentem proxime non dirigant, nisi practico quodam ratiocinio invicem componantur, & actionibus eliciendis applicentur, quod alia voce *conscientiam* dicimus. Jam vero vel sola *legis naturalis* notio, sic clare distincteque efformata, extra dubium omne ponit ejusdem quoque legis *extantiam*; ut proinde mirandum, potuisse homines existere prisca, recentique memoria (N. 258. 269.) qui hanc negarent. Quoniam ausu isto temerario evadunt plane injuriosi tum in Deum O. M. tum in seipsos, tum in universam hominum nationem, prorsus expediret ipsos adhuc vivos sepultura mandari; ne fœtore suæ perversitatis aerem inficiant. Sed quantumvis summo consensu omnes, quibus non nutat cerebrum, fateantur extare naturalem legem, qua fit, ut alia honesta, alia turpia sint, independenter ab huma-

na

Hanc obligare ſub mortali in re gravi ; fide conſtat ex Rom. 1. *Qui talia agunt* (contra legem naturalem) *digni ſunt morte* . Et cap. 2. *Quicumque ſine lege* (ſcripta) *peccaverunt , ſine lege peribunt* , propter peccata ſcilicet contra legem naturalem commiſſa . Enimvero legem naturalem violans in re gravi , offendit graviter Deum quem non poteſt invincibiliter ignorare eſſe illius auctorem .

Porro Chriſtus explicuit & ſancivit præcepta moralia legis naturalis , eorumque omnium obſervationem præcipit . Quare Lex omnis naturalis eſt etiam evangelica quoad materiam , ſeu rem præceptam & vetitam . *Quæcumque ſunt vera , quæcumque pudica , quæcumque juſta , quæcumque ſancta , quæcumque amabilia , quæcumque bonæ famæ : ſi qua virtus , ſi qua laus diſciplinæ , hæc cogitate , ut agatis* . Phil. 4. ubi Apoſt. commendat obſervationem eorum omnium , quæ lex naturalis ac divina præcipit & conſulit .

Quæſt. III. *An Lex naturalis præcipit , ut ſemper fiant actus honeſti , ac boni ?*

Reſp. Affirm. Quia Lex naturalis præcipit , ut homo ſemper vivat decenter , ſeu agat modo conſentaneo naturæ ſuæ rationali , qua rationalis eſt ; & ſic præcipit homini id omne quod neceſſarium eſt ad vivendum ſeu agendum ſemper honeſte , ac decenter naturæ rationali : *Omnia honeſte & ſecundum ordinem fiant* , 1. ad Cor. 14. At ad ſemper agendum honeſte ac decenter naturæ rationali qua rationali , neceſſe eſt ut omnis ejus actus deliberatus , ſit conſentaneus naturæ rationali qua rationali , ideoque honeſtus .

Ut autem actus ſit honeſtus ac bonus , neceſſe eſt ut ſit de objecto bono , vel indifferenti , ſed conducibili ad bonum finem , ut fiat modo convenienti , & in circumſtantiis objecto debitis , & propter finem honeſtum . Nam ſi unum ex iis deſit , actus non eſt bonus , ſed malus : tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum , finem & circumſtantias actui debitas ; & ſic non convenit , ſed diſconvenit naturæ rationali ſeu intellectuali , nec a recta ratione approbatur , ſed improbatur : quippe recta ratio dictat eum ſolum actum eſſe bonum & laudabilem , qui habet objectum legitimum , finem honeſtum , & circumſtantias objecto debitas ; hinc illud axioma Theologicum : *Bonum ex integra cauſſa , malum ex quolibet defectu* .

Quæſt. IV. *An Lex naturalis poteſt mutari ?* (1)

Reſp. 1. Ex communi ſententia , non poteſt mutari proprie . Quia Lex mutatur proprie , cum definit , aut fit inhoneſta , noxia vel inutilis , aut abrogatur a ſuperiore , vel contraria conſuetudine præſcribitur . At Lex naturalis neque poteſt definere , cum ſit neceſſaria , & lata in perpetuum , neque fieri inhoneſta , noxia , vel inutilis ; cum nil præcipiat niſi bonum ac honeſtum , & ex natura rei neceſſarium , & nil vetet niſi id quod eſt per ſe malum ac inhoneſtum : neque poteſt abrogari a Superiore , nempe Deo : Deus enim non poteſt non præcipere ſemper creaturæ rationali id omne , quod ex natura rei neceſſarium eſt ad vivendum honeſte , & decenter naturæ ſuæ ; nec prohibere id omne , quod ex natura rei illam dedecet : nam non poteſt creaturam rationalem non regere ſapienter & ordinate , & modo ſuæ ſanctitati conſentaneo , ideoque decenter ac conformiter naturæ rationabili . Quare Lex naturalis , ſuppoſita creatura intellectuali , eſt abſolute neceſſaria . Denique non poteſt contraria conſuetudine præſcribi : nam ſi non poteſt abrogari a Deo , multo minus poteſt ab hominibus .

Reſp. 2. Lex naturalis poteſt mutari improprie , quatenus nempe poteſt fieri mutatio in circumſtantiis materiæ illius . Nam Deus poteſt materiæ Legis naturalis apponere vel tollere conditiones ac circumſtantias quaſdam , quibus poſitis aut ſublatis , actiones jam non ſunt Lege naturali prohibitæ , vel præceptæ , & per quas mutatur materia .

Nota . Aliquid eſt de jure naturali permiſſive , vel præceptive . Illud eſt de jure naturali permiſſive , quod Lex naturalis nec præcipit , nec vetat , nec irritat ; ſed permittit fieri , vel aliter de eo ſtatui . Illud eſt de jure naturali præceptive , quod præcipitur vel prohibetur jure naturali , ac proinde cujus oppoſitum a nemine ſtatui poteſt .

Quæſt. V. *An ſaltem Deus poteſt diſpenſare in aliquo præcepto Legis naturalis ?*

Reſp. 2. Ex communi ſententia , non poteſt diſpenſare directe & proprie . Quia diſpenſare proprie in lege eſt liberare aliquem ab obligatione Legis ; manentibus omnibus circumſtantiis , ſub quibus Lex viget & obligat . At Deus non poteſt abſolute hoc facere in Lege naturali . Ergo . *Prob. min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis , manentibus omnibus circumſtantiis , ſub quibus illa per ſe obligat , eſt Deum concedere alicui ut agat aliquid jure naturali vetitum , vel omittat aliquid hoc jure præceptum , manentibus omnibus circumſtantiis , in quibus id jure naturali prohibetur , vel præcipitur : ac proinde ut agat id

---

na quavis conſtitutione , aut conſuetudine ; ingens tamen apud Eruditos diſcordia eſt in determinandis hujuſce legis naturalis *principiis cognoſcitivis* . De his Theologi Morales plerumque nihil peculiare ſolent edicere ; multa vero ex profeſſo tradunt Ethices , ac Juris Naturalis Tractatores noviſſimi , tum Catholici , tum Acatholici . Nec deſunt , qui cum Cl. Antonio Genuenſi ſpartam hanc adornent etiam in Diſquiſitionibus Metaphyſicis .

(1) Undenam ſubſidia mutuari liceat ad graviſſimam hanc quæſtionem , aliaſque ei cognatas , rite perſcrutandas ac definiendas , a nobis indicatum N. 215.

id quod eſt intrinſece malum ac inhoneſtum, vel omittat id quod tunc ex natura rei neceſſarium eſt ad honeſtatem morum, & cujus omiſſio dedecet naturam rationalem. At Deus non poteſt abſolute hoc concedere: nam hæc conceſſio repugnat ſanctitati, ac ſapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipſa diſpenſavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1. diſpenſavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2. Cum Patriarchis in Polygamia. 3. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vaſa Ægyptiorum ipſis commodata. 4. Cum Judæis in diſſolutione matrimonii per libellum repudii. 5. Cum iiſdem in uſura. 6. Cum Oſea, ut fornicaretur. 7. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati: Ergo.

Reſp. Neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permiſit has actiones, manentibus omnibus circumſtantiis, ſub quibus lege naturali prohibitæ ſunt, ſed ſolum mutavit conditiones ac circumſtantias materiæ legis naturalis, ſub qua mutatione actiones illæ non ſunt lege naturali prohibitæ. Itaque

Ad 1. *Reſp.* Deus, ut ſupremus vitæ ac necis omnium dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum ſibi immolaret. Occiſio autem innocentis facta auctoritate & juſſu Dei, non eſt injuſta, nec vetita lege naturali, nec proinde homicidium, ſed eſt juſta & conſentanea juri divino naturali.

Ad 2. *Reſp.* Uxorum pluralitas non eſt contra jus naturale, poſita conceſſione divina. Nam non repugnat abſolute fini primario conjugii, qui eſt prolis ſuſceptio & educatio; ſed tantum adverſatur ſocietati & paci familiæ, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem, quibus incommodis Deus facile auxiliis gratiæ proſpicere poteſt. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac dominii corporum; ſed hanc injuſtitiam tollit ſeu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus proinde jam non fit injuria, cum Deus ſit ſupremus omnium creaturarum, & jurium illarum dominus.

Porro Deus uxorum pluralitatem Patriarchis conceſſit, ad majorem fidelis populi, ex quo Chriſtus naſciturus, & verus Dei cultus in ceteras gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. *Reſp.* Deus tamquam ſupremus rerum omnium dominus, Ægyptiorum vaſa Iſraelitis donavit, ita ut Ægyptii jam deſinerent eſſe illorum domini; & ſic Iſraelitæ non abſtulerunt nec retinuerunt rem alienam, ſed ſuam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuere; Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Iſraelitas tranſtulit, tum ut ſummam Ægyptiorum in Iſraelitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Iſraelitis debitam redderet laborum ſuorum mercedem, qua fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. *Reſp.* Matrimonium diſſolvi poteſt auctoritate Dei ut auctoris naturæ, & ſupremi omnium jurium creaturarum domini. Repudium autem permittendo, hoc ipſo irritavit ſeu diſſolvit prioris matrimonii vinculum, quo diſſoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet dumtaxat ſecundum matrimonium, quamdiu prioris vinculum manet.

Ad 5. *Reſp.* Tradetur reſponſio, ubi de uſura agetur. (*)

Ad 6. *Reſp.* cum SS. Auguſt. & Hier. Deus non juſſit Oſeæ, ut fornicaretur, ſed ut mulierem, quæ prius fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocatur adhuc poſt matrimonium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. *Reſp.* Præceptum de Sabbato non eſt de jure naturali quoad determinationem temporis: Præterea in facto Machabæorum non intervenit proprie diſpenſatio, ſed ſolum interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam ſalutem neceſſarium, ut probat Chriſtus Matth. 12. nec proinde actum pugnandi contra hoſtes, præſertim infideles.

Obj. 2. Papa per auctoritatem a Deo acceptam diſpenſat, 1. In actuali reſidentia Epiſcoporum in ſuis Diœceſibus. 2. In votis & juramentis. 3. In matrimonio rato non conſummato, quæ tamen omnia ſunt de jure naturali.

Ad 1. *Reſp.* Papa non eximit Epiſcopos ab obligatione reſidentiæ actualis in iis circumſtantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur; ſed ſolum ſua auctoritate declarat Epiſcopum in his aut illis circumſtantiis poſſe legitime a ſuis ſedibus abeſſe.

Ad 2. *Reſp.* Papa non tollit obligationem voti & juramenti, manente ipſo voto & juramento, ſed tamquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promiſſionem Deo factam, & juramentum: qua remiſſione facta, hoc ipſo ceſſat obligatio præſtandi promiſſum. Nam lex naturalis non præcipit reddi promiſſum, relaxata promiſſione. Promiſſio autem Deo facta relaxari poteſt a Deo, non ſolum immediate, ſed etiam mediate, nempe per ſuum Vicarium OEcononum.

Ad 3. *Reſp.* Papa diſpenſat in matrimonio rato non conſummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & reſcindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat niſi ad ſervandum matrimonium non diſſolutum, nec vetat illud diſſolvi ex graviſſima cauſſa per ſupremam poteſtatem acceptam a Deo, qui ut naturæ auctor, & rerum ac jurium om-

(*) „ Non fœnerabis Fratri tuo ad uſuram, ſed alieno. „ Deut. 23. D. Ambr. de Tobia c. 15. „ Qui „ erat tunc alienigena niſi Amalech, niſi Amorrhæus, niſi hoſtis? .... ab hoc uſuram exige quem non ſit crimen occidere. „

omnium dominus, poteſt pro libito vinculum matrimonii diſſolvere, & quemlibet contractum reſcindere ſive per ſe, ſive per alium. Deus tamen nemini conceſſit poteſtatem diſſolvendi matrimonii conſummati baptizatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non diſpenſat proprie in lege naturali, legis naturalis obligationem directe tollendo, materia ejus ſecundum omnes ſuas conditiones remanente; ſed improprie tantum diſpenſat, tollendo aliquam conditionem ſeu circumſtantiam ſe tenentem ex parte materiæ, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere poteſt ut Dei Vicarius, OEconomus, & ſupremus Eccleſiæ Paſtor a Deo conſtitutus.

Reſp. 2. Deus poteſt diſpenſare improprie in iis Legis naturalis præceptis, quorum materia pendet a dominio Dei, quatenus poteſt materiæ legis apponere vel tollere conditiones ac circumſtantias quaſdam, quibus poſitis aut ſublatis actiones jam non ſunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ: Sic Deus, ut ſupremus rerum ac jurium omnium creaturarum dominus, poteſt alicui tribuere jus uſurpandi bona aliena, occidendi innocentem &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non eſt injuſta, immo non eſt acceptio alieni, ſed boni, quod fuit alienum, & per donationem Dei factum eſt proprium accipientis: occiſio innocentis eſt juſta, cum fiat auctoritate accepta a Deo, qui poteſt pro libito diſponere de vita hominum &c. In iis vero præceptis, quorum materia non pendet a dominio Dei, ne improprie quidem diſpenſare poteſt: nam ſunt quidam actus ita intrinſece mali, ut in nulla circumſtantia fieri poſſint liciti, cujuſmodi ſunt odium Dei, blaſphemia, idololatria, hæreſis, perjurium &c.

Quæſt. VI. *Quid eſt Lex poſitiva?*

Reſp. Lex poſitiva in genere eſt ea, quæ libere a legislatore lata eſt, & aliter promulgata quam per lumen naturale, videlicet aliquo ſigno externo, puta voce, vel ſcripto. Alia eſt mere poſitiva, quæ ſcilicet ſtatuit aliquid, quod non eſt ſic ſtatutum jure naturali, ſed quod jus naturale permittit ſic ſtatui, ut lex vetans comeſtionem certarum rerum. Alia eſt etiam naturalis ex parte materiæ, quæ ſcilicet ſtatuit aliquid, quod jam ſic lege naturali ſtatutum eſt, qualia ſunt omnia præcepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex vero divina poſitiva eſt ea, quæ a Deo libere lata eſt, & aliter promulgata quam per lumen naturale. Tales ſunt Lex vetus, & Lex evangelica, quæ ſunt etiam Lex naturalis ex parte materiæ, quoad præcepta ſcilicet moralia, & mere poſitiva quoad cetera præcepta.

SECTIO III.

De Lege humana.

Nota. Jus gentium eſt jus ab omnibus aut fere omnibus gentibus, uſu & conſuetudine vim Legis habente, introductum; Sive eſt jus non ſcriptum, quod libero omnium aut fere omnium nationum conſenſu & uſu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus gentium ſpectat diviſio & proprietas bonorum &c. Quare jus gentium eſt quædam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

CAPUT I.

De cauſſa efficiente, & materia Legis humanæ?

Quæſt. I. *Quinam poſſunt ferre leges, & quibus?*

Reſp. 1. Leges Eccleſiaſticas ferre poſſunt 1. Papa pro tota Eccleſia, ex Joan. 21. *Paſce agnos meos, paſce oves meas.* 2. Concil. gen. etiam pro tota Eccleſia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro ſua Provincia. 3. Legatus Apoſtolicus pro ſua provincia. 4. Epiſcopus pro ſua diœceſi, licet non conſecratus, modo ſit confirmatus; Archiepiſcopi autem, Primates, & Patriarchæ extra Concilium poſſunt pro ſua tantum diœceſi. 5. Qui habent juriſdictionem quaſi Epiſcopalem, ut aliqui Abbates pro locis ſibi ſubjectis. 6. Ordines Religioſi in Capitulo generali; non tamen illorum Præpoſiti generales, niſi ex ſpeciali & expreſſa conceſſione Papæ, quæ ordinarie non datur; neque Ordo feminarum, qui æque eſt incapax juriſdictionis eccleſiaſticæ, ac earum ſingulæ: ideoque non poteſt ferre leges proprie dictas, ſed ſolum ſtatuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiæ.

Reſp. 2. Leges civiles ſancire poſſunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Reſpublica ſuperiorem non agnoſcens, pro ſuis ditionibus. Ratio generalis eſt, quia Epiſcopi, & Principes ſæculares præpoſiti ſunt Rectores communitatis perfectæ; ac proinde habent legislativam poteſtatem, utpote neceſſariam ad recte ac convenienter regendam communitatem perfectam; nec enim recte ac convenienter communitatem perfectam regere poſſunt, niſi habeant poteſtatem efficaciter ac ſtabiliter ſtatuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut obſerventur, coercendo, & puniendo improbos ac rebelles, omneſque in officio continendo.

Nota. Qui poſſunt condere leges, a fortiori poſſunt ferre præcepta, quæ etiam imponere poteſt quivis Superior privatus reſpectu ſuorum ſubditorum circa materiam directioni ſuæ ſubjectam; nam nemo poteſt eſſe Superior ſine poteſtate præcipiendi.

Reſp. 3. Nemo poteſt ferre leges, niſi ſuis ſubditis, & de rebus ſuo regimini ſubjectis; cum nemo habeat poteſtatem in non ſubditos, & circa res ſuo regimini minime ſubjectas. *Poteſtas ſpiritualis & ſæcularis, utraque deducitur a poteſtate divina: & ideo in tantum ſæcularis poteſtas eſt ſub ſpirituali, in quantum eſt ei a Deo ſuppoſita, ſcilicet in his quæ ad ſalutem animæ pertinent. Et ideo in his magis eſt obediendum pote-*

potestati spirituali, quam sæculari. In his autem, quæ ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati sæculari, quam spirituali, secundum illud Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, ait S. Th. in 2. dist. 44. qu. 2. art. 4. ad 4. Hinc 1. Principes mere Ecclesiastici non possunt ferre leges nisi de rebus spiritualibus, & ad regimen Ecclesiasticum; Sæcularis vero nisi de rebus temporalibus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen sæculares, *quos Deus sanctæ fidei, Ecclesiæque protectores esse voluit*, Trid. sess. 25. c. 20. ut tales possunt, & debent fidem, Ecclesiamque tueri, & curare ut ejus leges observentur, ut monet S. Leo ad Leonem Imper. ep. 75. *Debes incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pacem his, quæ sunt turbata, restituas.*

2. Imperator non potest ferre leges pro regionibus, quarum non est dominus jure feudi vel alio titulo; & sic regiones illæ non tenentur legibus Justiniani, aut aliis Imperatoriis, nisi eas adoptaverint supremus Princeps, vel consuetudo.

3. Nemo potest ferre leges contrarias legibus sui Superioris: Quia potestas inferioris non prævalet, immo subest potestati Superioris. Sic Episcopus non potest ferre leges contra jus commune, vel legem Papæ.

Quæst. II. *Quid potest statuere Lex humana?*

Resp. 1. Non potest quidquam statuere contra legem divinam sive naturalem, sive mere positivam. Nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, & inferior non potest derogare juri superioris: quo spectat illud Act. 5. *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.*

Resp. 2. Homines possunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali, nec positiva divina, præcepta, vel vetita, aut irrita sunt. Constat 1. Ex praxi: nam multa legibus humanis statuuntur, quæ lege divina naturali aut positiva sic statuta non sunt, quæque supposita lege humana obligant, ex lege divina, naturali, & positiva generaliter præcipiente, ut subditi justis superiorum præceptis obtemperent. 2. Quia legislator humanus habet potestatem legibus statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt; potestas enim legislativa hominibus concessa, tanta est, quantum postulat bonum commune, propter quod datur: nam (ut ait S. Th. 1. 2. q. 95. ar. 3.) *Uniuscujusque rei, quæ est propter finem, necesse est quod forma determinetur secundum proportionem ad finem.* At multa ad bonum commune expediunt, quæ nulla lege divina statuta ac determinata sunt. Alioqui non extaret potestas vere legislativa humana, sed tantum potestas declarativa vel determinativa juris divini.

Resp. 3. Legislator humanus non potest omnibus quoslibet virtutum actus etiam heroicos præscribere, nisi bonum commune aliquem ejusmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet esse accommodata hominum conditioni, & vere moraliter possibilis toti communitati, aut saltem majori parti illius. At exercere quoslibet actus virtutum non est hujusmodi, hoc enim paucorum est ac perfectorum. Ergo. *Major constat.* Nam Lex humana debet esse utilis bono communi ad quod ordinatur: at non erit talis, si non sit accommodata hominum conditioni, & moraliter possibilis major saltem parti communitatis: nam lex moraliter impossibilis a paucis observaretur, ac proinde esset in ruinam majori parti eam transgredienti; sicque posita hac lege, major pars subditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ possunt ferri ex aliqua hypothesi voluntaria: sic enim Ecclesia præcipit castitatem perpetuam iis, qui sacros Ordines suscipere volunt. Sic etiam ex hypothesi delicti gravis imponi possunt graves pœnæ. Item nec de Regulis Religiosorum ex amore perfectionis sponte susceptis.

Resp. 4. Legislator humanus potest omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum commune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati sunt; & potest prohibere illos actus vitiorum, qui bono communi noxii sunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri possunt. Nam potestas ferendi leges hominibus data, tantam habet latitudinem, quantam postulat bonum commune, propter quod datur: finis enim est mensura eorum, quæ sunt & requiruntur ad finem. Cum autem non sit idem finis potestatis ecclesiasticæ & civilis, unaquæque potest solum præcipere actus virtutum illarum, quæ suo fini accommodatæ sunt. Proximus quippe ecclesiasticæ potestatis finis est cultus divinus & felicitas æterna: Civilis vero potestatis proximus finis est publica tranquillitas & temporalis felicitas populorum: quamvis ejus finis ultimus sit gloria Dei, & æterna hominum felicitas; nam omne regimen ad Dei gloriam, & æternam hominum salutem referri debet.

Resp. 5. Superior habet potestatem obligandi subditos in omni casu, in quo judicat se posse obligare: quamdiu non est evidens eum falli, sic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio postulat, ut hanc potestatem habeat. Alioqui magna daretur subditis licentia Superiorum jussa abnuendi; quod multum obesset rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

Quæst. III. *An lex humana potest præcipere actus internos?*

Resp. 1. Lex humana potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint in tali specie morali, puta contractus, juramenti, Sacramenti, orationis &c. Ita communiter. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos, qui necessarii sunt, aut valde expediunt ad rectam gubernationem, bonum commune Ecclesiæ, & cultum Dei convenien-

nientem. At actus externi, in tali ſpecie morali conſtituti, tales ſunt. Ergo Eccleſia poteſt ejuſmodi actus externos præcipere. Ergo poteſt etiam præcipere actus internos neceſſarios, ut illi actus externi ſint in tali ſpecie: nam qui poteſt præcipere aliquid, poteſt etiam præcipere id omne, ſine quo illud eſſe nequit: alioqui non haberet veram & efficacem poteſtatem illud præcipiendi. 2. Eccleſia poteſt præcipere Sacerdoti, ut vere ſacrificet, baptizet &c. Fidelibus, ut vere orent, contrahant, jurent, voveant &c. Nam hi actus ſunt neceſſarii, vel valde expediunt ad bonum commune Eccleſiæ, cultumque in ea debitum. Ergo Eccleſia poteſt præcipere intentionem ſacrificandi, laudandi Deum, orandi, ſe obligandi, jurandi &c. cum ſine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3. Reipſa Eccleſia præcipit Confeſſionem ſacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requiſitum: nam Alex. VII. damnavit hanc propoſitionem: *Qui facit Confeſſionem voluntarie nullam, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ*. Item Eccleſia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent ſe ſincero animo damnare quinque famoſas Propoſitiones in ſenſu doctrinæ Janſenii: cui præcepto non ſatisfit, niſi interius credant has propoſitiones hæreticas contineri quoad ſenſum in libro Janſenii, ut declaravit Clemens XI. in Bulla *Vineam Domini Sabaoth* recepta ab Eccleſia.

Reſp. 2. Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint boni ac honeſti. Quia 1. Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos honeſtos. Nam hæc poteſtas multum expedit, immo neceſſaria eſt ad rectam Eccleſiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Eccleſia debitum, & ad bonum animarum. Ergo poteſt etiam præcipere actus internos ad honeſtatem neceſſarios, præſertim cum Eccleſiæ poteſtas ſit ſpiritualis, & immediate ordinata ad ſalutem animarum: nam ſine hac poteſtate inanis ac nulla eſſet prior poteſtas. 2. Reipſa Eccleſia præcipit actus externos ut honeſtos; ſic præcipit Communionem Paſchalem honeſtam ac religioſam: nam Innocent. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Præcepto Communionis annuæ ſatisfit per ſacrilegam Domini manducationem*. Item præcipit Beneficiatis, ut Officium *ſtudioſæ & devote* celebrent, c. *Dolentes*, *de celebrat.* & fidelibus auditionem ſacri religioſam, & cum attentione interna; unde oppoſitum damnavit Clerus Gallic. anno 1700. Eccleſia autem dici non poteſt ſibi attribuere poteſtatem aliquam, quam reipſa a Chriſto non acceperit; cum ſemper regatur a Spiritu Sancto, & ſit *columna & firmamentum veritatis*, 1. ad Tim. 3.

Reſp. 3. Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint talis honeſtatis ſeu virtutis. Quia 1. Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint honeſti ac boni: Ergo etiam ut ſint honeſti tali honeſtate ſpeciali. Quidni enim hoc æque poſſit ac illud, cum utrumque ad cultum Religionis conducat, & communi Eccleſiæ bono expedire poſſit? 2. Eccleſia poteſt præcipere non ſolum ut actus externus recte fiat, ſed etiam ut fiat propter talem finem bonum: ſic in gravi neceſſitate vel periculo communi, Epiſcopi jejunia & preces fidelibus interdum præcipiunt ad avertendam calamitatem publicam, obtinendam pacem &c. Nec ſatisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem, licet bonum, cum non faciat id totum, quod præcipitur. 3. Reipſa Eccleſia prohibet, ne actus externi fiant aut omittantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina* 1. *de ſtatu Monac.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui ſine licentia Prælati ſe confert ad Curiam animo accuſandi Prælatum; Et ex *Clementina* 1. *de Hæret.* ubi excommunicantur Inquiſitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra juſtitiam & conſcientiam procedere contra aliquem in cauſſa Fidei. Ergo Eccleſia vetare poteſt, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideoque ſint inhoneſti ſpeciali inhoneſtate. Ergo etiam poteſt præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honeſto, ideoque ſint honeſti tali ſpecie honeſtatis: nam actus boni ſumunt ſpeciem a fine. Ergo Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint honeſti in tali ſpecie honeſtatis ſeu virtutis.

Porro actus internus ad talem honeſtatem actus externi neceſſarius, quantum ad poſitionem vel omiſſionem ſui, poteſt ſufficienter innoteſcere per poſitionem vel omiſſionem actus externi: ad cujus honeſtatem requiritur: quia cum actu externo unum eumdemque actum totalem conſtituit, ac proinde poſito actu externo in talibus circumſtantiis internus rationabiliter præſumitur poni, niſi ſufficientia ad contrarium judicandum adſint indicia: omiſſo autem actu externo, internum omitti certo cognoſcitur; ideoque talis actus internus eſt ſufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

Quæſt. IV. *An Eccleſia poteſt præcipere vel prohibere actus mere internos?*

Reſp. Communis ſententia negat (1); ſed aſſerunt Gloſſa in c. *Cogitationi*, diſt. 1. *de pœnit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Roſella, Albertin. Medina, Cardenas, La-Croix &c. Et probant 1. ex Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo &c.* quæ ver-

(1) Benedictus XIV. (lib 9. *de Syn. Diæc.* cap. 4. n. 4.) *Eccleſia non poteſt per ſe directe & immediate præcipere, aut prohibere actum mere internum: juxta communem Theologorum ſententiam, quam cum S. Thoma* 1. 2. *q.* 91. *art.* 4. *& q.* 100. *art.* 9. *docet Suarez lib.* 4. *de Legibus c.* 12. *per totum.*

verba generalia ſunt, & ſignificant ampliſſimam poteſtatem a Chriſto Eccleſiæ conceſſam, quæ proinde limitari non debet ad actus externos. 2. Quia poteſtas Eccleſiæ eſt ſpiritualis, & ordinatur immediate ad ſalutem animarum, quæ pendet maxime ab actibus internis, cum ſint materia proportionata fini poteſtatis eccleſiaſticæ: nam finis cujusliber poteſtatis eſt menſura illius. 3. Eccleſia præcipit directe & immediate actus internos. Sic c. ult. *de hæret. in 6.* Papa præcipit Inquiſitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4. Reipſa Concil. Trid. ſeſſ. 6. in procœmio prohibet ne aliter credatur, quam ſuo decreto ſtatuitur. Ergo diſſenſus mere internus, non ſolum præcepto divino, ſed etiam eccleſiaſtico prohibetur. 5. Urbanus VII. mandavit in omnibus & per omnia ſervari ab omnibus Rubricas Miſſalis Romani, inter quas una præſcribit, ut Sacerdos *aliquantulum quieſcat in meditatione Sanctiſſimi Sacramenti:* quæ certe meditatio eſt actus mere internus. 6. Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem Michaelis de Molinos: *Riſu digna eſt doctrina quædam nova in Eccleſia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Epiſcopos ... Quia Eccleſia non judicat de occultis.*

Nec obſtat, inquiunt, illud c. *Sicut 2. de Simon. Eccleſia non judicat de occultis.* Et c. *Tua nos*, eod. tit. *Nobis tutum eſt de manifeſto tantummodo judicare.* Quia ad præcipiendum & obligandum in conſcientia, non neceſſe eſt ut Superior poſſit cognoſcere tranſgreſſionem factam, ſed ſufficit ut revera velit obligare, ſeu præcipere: nam hoc ipſo culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex eſt violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, inutilis eſt hæc poteſtas circa actus mere internos. Nam ut poteſtas præcipiendi ſit utilis & efficax, ſufficit quod poſſit obligare in conſcientia, & ſub culpa a Deo punienda; hæc enim obligatio ſatis per ſe urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Immo ſunt qui putant Eccleſiam punire poſſe pœna ipſo facto lata actus mere internos, v. g. hæreſim mere internam, ſicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio tranſgreſſionis.

Ad auctoritatem & rationem S. Thomæ reſpondent: Homo quidem non poteſt de actibus mere internis ferre legem coactivam coactione externa, hoc eſt, obligantem ſub pœna per hominis ſententiam ferenda: quia talis lex requirit, ut homo per ſe poſſit cognoſcere, judicare, & punire; quod præſtare non poteſt, ſi materia legis eſſet actus mere internus, utpote prorſus occultus. Sed, inquiunt, poteſt homo ferre legem obligantem tantum ſub culpa a Deo punienda, vel etiam ſub pœna ipſo facto contrahenda circa ea quæ non poteſt cognoſcere, nec per ſe punire: quia lex illa per ſeipſam ſufficienter cogit, & punit tranſgreſſorem, & per ſe operatur omnem effectum quem habere poteſt, & qui intenditur a legislatore.

Quæſt. V. *An Lex ponit rem præceptam in ea virtute ex cujus motivo etiam extrinſeco præcipitur?*

Reſp. Affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communiſſime. Quia 1. omnis actus ſpecificatur a fine etiam extrinſeco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur, ut ſe inebriet, eſt in ſpecie furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis eſt intemperans quam fur, ut docent Ariſtoteles, & S. Thomas. Ergo lex pariter ſpecificatur a fine (1) etiam extrinſeco, ſicut omnis electio medii ſpecificatur a fine intento: nam lex æque finem extrinſecum intendit, & actionem aliquam præcipit vel vetat tamquam medium ad illum finem: Permutatio beneficiorum ex propria auctoritate, non eſt de ſe mala contra Religionis virtutem, ſed ſolum quia prohibetur ab Eccleſia ex motivo religionis & reverentiæ erga res ſacras. Item ſumptio cibi vel potus leviſſimi ante Communionem eſt ſacrilega, ob prohibitionem Eccleſiæ factam ex motivo reverentiæ erga Euchariſtiam.

Ut autem præceptum obliget ſubditum ex illa virtute, ex cujus motivo materiæ extrinſeco imponitur, requiritur, 1. Ut Superior declaret, ſe ex illo motivo præcipere, ſi non ſit aliunde notum: alioqui actus non præſumitur præcipi niſi ex motivo ſuo intrinſeco, v. g. jejunium ex motivo temperantiæ. 2. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus neceſſariam: quamvis enim Eccleſia præcipiat jejunium in vigilia Nativitatis Chriſti v. g. non ſolum ex motivo intrinſeco temperantiæ, ſed etiam ex motivo extrinſeco Religionis, nempe ad honorem Chriſti; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui iſto die non jejunat, peccat ſolum contra temperantiam.

Quæſt. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus, v. g. Religionis, peccet ſolum contra obedientiam?*

Reſp. Peccat etiam contra virtutem illam, cujus actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis qui præcipitur, cum præceptum humanum obligat in conſcientia. Hinc qui ſacrum omittit die feſto, non abſtinet a carnibus feria ſexta, peccat contra Religionem, & temperantiam, & tenetur hæc peccata ſpecie diverſa exprimere in Confeſſione; nec ſatisfacit dicendo, ſe bis peccaſſe contra præceptum Eccleſiæ.

C A-

(1) An, & quomodo moralitas, ſeu bona, ſeu mala, ex fine in humanas actiones redundet, Vid. N. 299. uſque ad 309.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

QUæſt. I. *An Principes Eccleſiaſtici, & ſæculares, poſſint etiam fidelibus (*) ferre leges obligatorias in conſcientia, ita ut earum tranſgreſſio ſit offenſa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Reſp. Affirm. Fide conſtat. *Prob.* 1. Ex 1. Petr. 2. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſive Regi, ſive Ducibus... quia ſic eſt voluntas Dei.* Et Rom. 3. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas niſi a Deo; quæ autem ſunt, a Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt... Ideo neceſſitate ſubditi eſtote non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Ergo qui reſiſtit poteſtati civili tranſgrediendo ejus legem, reſiſtit Deo, & acquirit ſibi damnationem etiam æternam a Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideo ſubditi eſtote propter conſcientiam.* Ergo Principes ſæculares poſſunt ferre leges, quarum tranſgreſſio ſit mortalis culpa.

Idem a fortiori poſſunt Principes Eccleſiaſtici, cum poteſtas Eccleſiaſtica ſit ſpiritualis, & altioris ordinis; & conſtat adhuc, 1. Pro Summo Pontifice: nam Chriſtus dixit Petro, & ſucceſſoribus ejus, Joan. 21. *Paſce agnos meos. Paſces oves meas.* Et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælis.* 2. Pro Epiſcopis, nam Chriſtus dixit reliquis Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus Epiſcopis, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris.* Item ex Trident. ſeſſ. 7. can. 8. & ſeſſ. 25. de delectu ciborum; & ex c. *Violatores*, 25. q. 1. & ſeqq. Hoc etiam conſtat ex traditione, & perpetuo ſenſu, ac uſu Eccleſiæ & fidelium. Sic Act. 15. Apoſtoli, ſtatuendo Legem etiam mere poſitivam, qualis eſt Lex abſtinendi a ſanguine & ſuffocato, dicunt: *Viſum eſt Spiritui Sancto & nobis.* Et de Paulo dicitur: *Perambulabat.. confirmans Eccleſias, præcipiens cuſtodiri præcepta Apoſtolorum & ſeniorum.*

Prob. 2. Quia Lex naturalis præſcribit, & recta ratio dictat ſubditos teneri Superiorum præceptis parere: nam eſſe ſuperiorem, eſt poteſtatem ac auctoritatem habere in alios, qui tamquam ſubditi debeant illi parere.

Prob. 3. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipſo Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet ut ſuum cuique tribuatur; & graviter vetat ne graviter violetur jus alterius, cum violare jus alterius ſit intrinſece malum, ideoque prohibitum lege divina naturali. At violans præceptum legislatoris in re gravi, violat graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem ſuam aliquid grave, & quo reipſa illud graviter exigit. Ergo. Adde quod poteſtas obligandi in conſcientia ſub mortali, ſit neceſſaria ad rectam gubernationem & efficaciam legum; alioquin innumeræ eſſent tranſgreſſiones occultæ, nec finis Legis ſatis obtineri poſſet.

Nota. (1) Obligare in conſcientia eſt imponere neceſſitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam, & offenſam Dei. Obligatio vero in conſcientia eſt talis neceſſitas.

Obj. 1. Multos Scripturæ textus.

1. Illud Matth. 15. *Sine cauſſa colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum. Reſp.* Ibi Chriſtus damnat, non præcepta hominum juſta, & legitima, ſed injuſta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Phariſæi anteponebant legibus divinis.

Porro cum dicitur Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor.* Supple aliquid tamquam præceptum divinum, immediate a Deo latum. Cum autem Deus Deut. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino*, loquitur de præceptis cæremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præſertim ex ritibus Gentilium.

2. Illud 2. Cor. 3. *Ubi autem ſpiritus Domini, ibi libertas. Reſp.* Per libertatem intelligitur immunitas a ſervitute peccati, in timore ſerviliter ſervili &c. Cum autem dicitur Rom. 6. *Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.* Et Gal. 3. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege;* hæc verba, *Non eſtis ſub lege*, ſignificant; non ſervitis, nec obeditis concupiſcentiæ, ſed illi imperatis. In aliquibus aliis locis per legem intelligitur lex Moſaica, quæ per Evangelicam abrogata eſt, & a qua omnes ſunt liberi.

3. Illud 1. Tim. 1. *Lex juſto non eſt poſita ſed injuſtis &c. Reſp.* Senſus eſt: Lex non eſt poſita juſto ad illum pœnis coercendum & terrendum, quia juſtus libenter & ex amore juſtitiæ legem obſervat. Quare lex juſto impoſita eſt ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & affectus habet.

4. Illud Jac. 4. *Unus eſt Legislator, & Judex*, nempe Deus. *Reſp.* Senſus eſt, unum eſſe Legislatorem ſupremum & principalem, a quo ceteri ſuam poteſtatem accipiunt: ſicut Matth. 23. dicitur: *Unus eſt Pater noſter, qui in cælis eſt. Nec vocemini Magiſtri: quia Magiſter noſter unus eſt Chriſtus.* Et vero cum multa ad bonum commune neceſſaria, & utilia ſint, quæ jure naturali, & poſitivo divino ſtatuta non ſunt, neceſ-

---

(1) Eſt in more poſitum Auctori, quandoque vel in medio, vel in fine Quæſtionum producere, quæ ipſo ſtatim initio fuiſſent prænotanda juxta legitimas methodi leges. Si cauſſam expoſtules hujus præpoſteri ordinis, quid ego dicam? Sic ei placuit. Niſi forte mavis aliunde illam repetere; ſcilicet quia fertur apud Gallos uſitatum, juſcula deguſtare menſa poſtrema.

(*) Fidelibus, qui in poteſtate eorum ſint.

neceſſe fuit dari a Deo hominibus poteſtatem illa ſtatuendi, & alia non ſatis jure divino determinata magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta evangelica ſufficiunt. Ergo inutilia ſunt præcepta humana. *Reſp.* Nego conſeq. Nam inter præcepta evangelica eſt præceptum parendi legibus Principum Eccleſiaſticorum, & ſæcularium, atque præceptis legitimis ſuperiorum, quorum auctoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Chriſtus per ſe & per Apoſtolos. Unde ad ſervandam legem Evangelicam obtemperandum eſt legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non poteſt obligare in foro ſuperioris. Ergo homo non poteſt ligari in foro conſcientiæ; quod eſt forum Dei. *Reſp.* Inferior obligare poteſt in foro ſuperioris, quando poteſtas inferioris eſt ab ipſo ſuperiore. Omnis autem poteſtas eſt a Deo.

Obj. 4. Principes, præſertim ſæculares, non intendunt obligare ſub peccato. *Reſp.* Hoc ſaltem virtualiter & implicite intendunt. Nam hoc ipſo quod intendunt uti poteſtate legislativa, quæ a Deo derivatur, ſufficienter intendunt obligare ſub peccato, propter eſſentialem connexionem uſus poteſtatis a Deo derivatæ, & obligationis ſub culpa.

Inſtabis. Legislator humanus non exprimit obligationem in conſcientia, & ſæpe de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conſcientia. *Reſp.* Nego conſeq. Quia ad obligandum in conſcientia non requiritur expreſſa intentio, & mentio obligationis in conſcientia, ſed ſufficit implicita, & virtualis, contenta ſcilicet in præcepto. Nam hoc ipſo quod ſuperior præcipit aliquid, & ad illud ſub culpa mortali vel veniali pro gravitate, vel levitate rei præceptæ obligat vi legis divinæ generaliter præcipientis obſervationem omnis legitimi præcepti ſuperiorum: obligatio enim ſub culpa eſſentialiter annexa eſt præcepto cuilibet legitimo, quia Deus vult, & jubet, ut legitimis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod ſane obligat pro capacitate materiæ.

Quæſt. II. *Quandonam Lex humana obligat ſub mortali culpa?* (1)

Reſp. 1. Ex communi ſententia, ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1. poteſtas humana eſt limitata, & commenſurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2. Obligare graviter in re ex omni parte levi, eſt contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, immo eſt injuſtum; nulla autem eſt poteſtas a Deo data hominibus, niſi ad ædificationem, non in deſtructionem. 3. Lex divina naturalis & poſitiva nunquam obligat ſub mortali in materia levi ſub omni reſpectu.

Item ſecundum multos, requiritur intentio ſuperioris graviter obligandi, ſeu exigendi graviter, hoc eſt, ex tota ſua poteſtate, id quod ſtatuit: quia ſuperior poteſt in materia gravi obligare tantum ſub veniali. Non tamen requiritur ut ſuperior expreſſe intendat obligare ſub mortali, ſed ſatis eſt quod intendat uti ſua tota poteſtate, & graviter exigat aliquid grave, licet ignoret quid ſit obligatio ſub peccato: cum enim poteſtas ſuperioris ſit a Deo, & Deus jubeat ut ſubditi ei pareant, poſita gravitate præcepti humani, hoc ipſo oritur obligatio gravis, adeoque ſub mortali.

Reſp. 2. Lex obligat ſub mortali, quoties materia eſt gravis, & Legislator abſolute præcipit vel vetat, nec expreſſe ſignificat ſe velle ſolum obligare ſub veniali. Ita omnes ex Clem. 2. *de verb. ſignif.* quia tunc ſuperior poteſtate præcipiendi utitur ſine limitatione, & ſecundum materiæ capacitatem, cui cenſetur ſe accommodare, niſi oppoſitum declaret; & ſic imponit præceptum grave, ideoque graviter obligans.

Ceterum ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & ſufficiunt, 1. Ut finis proximus legis, ſeu id quod proxime intenditur per legem, ſit magni momenti. 2. Ut id quod ſtatuitur, non parum ad illum finem conferat, quamvis ſit aliquid in ſe leve. Sic comeſtio pomi in paradi-

(1) Propoſita quæſtio ſupponit, ceu improbabilem rejiciendam eſſe quorumdam Canoniſtarum, ac Theologorum ſententiam, qui putarunt nullas leges humanas, quatenus humanæ ſunt (id eſt, quatenus earumdem violatione non infringitur ulla ſuperior lex aut naturalis, aut divina) obligare tranſgreſſores ſub reatu mortalis peccati, pœnæque æternæ, ſecluſo contemptu aut ſcandalo ipſarum tranſgreſſionem comitante. Ab iis diverſus non abiit Card. Cajetanus duplici in loco ſuæ Summulæ (verb. *Clerici*, & verb. *Jejunium*) Primo enim, poſtquam monuit. *Clericorum peccata ſpecialia ex tranſgreſſione juris poſitivi eſſe tot, ut vix numerari queant*; ac ſubinde ſumma quædam illorum capita nominavit, ita ſubdit: *Verum horum, & hujuſmodi tranſgreſſio, ſi temeritas, ſi contumacia, ſi contemptus deſit, non eſt peccatum mortale judicio meo, quantum ex præcepto poſitivi juris pendet. Quod ideo adjunxi, quia non loquor de peccato, quo res eccleſiaſticæ male conſumuntur, nec de peccato ſcandali, & mali exempli, nec de avaritia, inani gloria, aut luxuria, & ſimilibus immixtis.* Secundo differens *de vinculo, quo tenemur ad Eccleſiæ jejunia*, hæc habet: *Quantum eſt de jure ſcripto, nullum cognoſce intervenire mortale peccatum in fractione jejunii Eccleſiæ, ſi deſit contemptus.* Improbabilitas talis opinationis ſatis colligitur tum ex contraria ſententia, quam probi & ſapientes quique Doctores nunc propugnant, tum ex ſenſu Legislatorum & Superiorum, qui tranſgreſſoribus ſuarum legum de rebus gravibus conditarum graviſſimas decernunt pœnas, nulla habita ratione contemptus, aut ſcandali ad tranſgreſſiones concurrentis. Accedit, quod jam ab Alex. VII. proſcripta fuit hæc propoſitio (Ord. 23.) *frangens jejunium Eccleſiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, niſi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta, quia non vult ſe ſubjicere præcepto.*

radiſo, licet de ſe levis, tamen erat gravis ratione finis a Deo intenti, nempe ut homo ſuam ſubjectionem & dependentiam a Deo profiteretur. Sic etiam ingreſſus viri in clauſtrum Monialium eſt materia gravis, quia ejus omiſſio multum confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis eſt, quando res præcepta vel prohibita multum conducit ad finem proximum legis, qui ſit gravis momenti.

Reſp. 3. Gravitas materiæ & intentio ſuperioris ſufficiens ad obligandum ſub mortali, cognoſci poſſunt, 1. Ex gravitate verborum quibus utitur ſuperior, ut v. g. cum præcipit, & vetat aliquid ſub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ, vel ex tota ſua poteſtate &c. Nam graviſſima verba non adhibentur a prudenti ſuperiore, niſi circa materiam gravem, & ad ſignificandam gravem obligationem. Item dum ſignificat ſe velle obligare ſub gravi culpa. 2. Ex gravitate pœnæ tranſgreſſoribus impoſita, qualis eſt excommunicatio, pœna mortis, exilii, carceris perpetui &c. Nam gravis pœna non imponitur juſte, niſi pro gravi culpa, quæ ſupponit gravem obligationem præcepti violati. 3. Ex communi prudentum judicio, vel ex conſuetudine, quæ eſt *optima legum interpres*, cap. *de Conſuet.*

Quæſt. III. *An legislator poteſt in materia gravi obligare ſolum ſub veniali?*

Reſp. Multi aſſerunt, & videtur communis ſententia (1). Quia 1. Poteſtas obligandi, quam habet Legislator, eſt quoad uſum in ejus libera voluntate, & ſic poteſt eam applicare prout voluerit. Ergo poteſt illam applicare ad obligandum ſolum ſub veniali; præſertim cum materia majoris obligationis ſit etiam capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdum expediat; ne ſcilicet nimium oneretur conſcientia ſubditorum, qui ſufficienter ad talis legis obſervationem inducuntur per obligationem ſub veniali. 2. Multæ leges, ac conſtitutiones Religioſorum, ut Carmelitarum Diſcalceatorum, a SS. Pontificibus approbatæ, obligant ſolum ſub veniali in rebus gravibus, ut jejuniis, abſtinentiis &c. 3. Lex divina ſolum præcipit, ut pareatur ſuperiori quantum & quatenus præcipit, & ab illa oritur obligatio commenſurata voluntati ſuperioris. Ergo ſi ſuperior leviter exigat, & præcipiat aliquid, etſi de ſe grave, inde oritur ſolum obligatio levis, & tunc præceptum cenſetur formaliter leve. 4. Actus libere agentium non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legislator humanus non poteſt in re levi obligare ſub mortali culpa. Ergo non poteſt in re gravi obligare ſub veniali.

Reſp. Neg. conſeq. Quia Deus non dedit hominibus poteſtatem obligandi alios niſi ſecundum materiæ capacitatem; alioqui regimen humanum eſſet nimis durum. At legislator cum habeat poteſtatem præcipiendi & vetandi libere exercendam, poteſt illam poteſtatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem ſub levi culpa, ſicut poteſt illam poteſtatem nullo modo exercere nec applicare. Et interdum habere poteſt juſtam cauſſam ſic applicandi ſuam poteſtatem, puta, ne nimium gravetur conſcientia ſubditorum, & ne detur occaſio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio ſufficienter inducit ſubditos ad ſervandam legem, ut conſtat ex legibus quorumdam Religioſorum a Sede Apoſtolica approbatis.

Obj. 2. Licet pendeat a legislatore, ut legem ferat vel non ferat, tamen poſito præcepto, vis obligandi derivatur a lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit legislator. *Reſp.* Poſito præcepto derivatur quidem a lege naturali vis obligandi, ſed proportionata præcepto, quod in hoc caſu leve eſt, cum legislator tunc leviter præcipiat.

Quæſt. IV. *An leges fundatæ in præſumptione, obligant in conſcientia?*

Nota. Duplex eſt præſumptio, altera periculi, ſeu potentiæ, quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, qua factum aliquod in particulari præſumitur.

Reſp. 1. Lex fundata ſolum in præſumptione periculi, ſemper obligat in conſcientia. Quia 1. Leges illæ ſemper nituntur veritati, ac judicio certo periculi, vel ſæpe vel aliquando con-

(1) Sententia affirmans, etſi multos eoſque graves patiatur adverſatores, puta Sotum, Victoriam, Tannerum, Medinam, Sylvium, Bellarminum &c longe plurium tamen TT. auctoritate prævalet, ſimulque rationibus magis ſtipata videtur. Hinc obiter ſemel pro ſemper notaſſe ſufficiat, quod in Auctore nonnullis doctis diſplicere audivi: ſcilicet ipſum, dum aliquam opinionem aut theſim *communem* abſolute nominat (quod paſſim in hoc Opere deprehendent Lectores) non ſemper illam intelligere, cui totus orbis, aut integer Theologorum cœtus album adjicit calculum; ſed ſæpius eam dumtaxat deſignare, quæ contrariæ comparata plurium ſuffragio nititur, adeoque preſſe loquendo non eſt dicenda, niſi *magis probabilis*. Et hæc quidem acceptio vocabuli, *communis*, non ita culpanda in Auctore (qui certe primus eam non invenit etiam inter Scriptores magni nominis) quemadmodum in pluribus Caſuiſtis, qui etiam dum ſua placita juxta calculum vere *theologicum* reipſa *minus probabilia* obtrudunt (N. 51) paſſim crepant *communes* opiniones, quaſi *dicentes* (Jer. c. 8.) *pax, pax; cum non eſſet pax;* & ideo *ſanantes contritionem filiæ populi ad ignominiam*. In moralium igitur librorum lectione, univerſim loquendo, opus eſt circumſpectione, ubi prædictæ voces *communium opinionum* occurrunt, cum ex dictis adeo æquivocas eſſe liqueat. Porro ad quæſtionem propoſitam quod attinet, ſemel ac admittitur juxta veroſimiliorem ſententiam, Legislatorem poſſe in materia gravi imponere obligationem ſubditis ſub levi tantum culpa caſum, quod lex non ſit communi bono *neceſſaria*; exinde conſequens fit, ut vovens quis rem per ſe gravem poſſit ſe dumtaxat obligare ſub veniali; quia votum lex quædam privata eſt, quam homo ſibi libere imponit, quæque idcirco talem parit obligationem, qualem ſibi homo vult imponere.

contingentis; quod ſemper verum eſt. 2. Legislator intendit per illas obligare, etiamſi eventus periculi non interveniat aliquo caſu particulari. Nam bonum commune poſtulat, ut omnes & ſemper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quod ſæpe evenire poſſet, etiam cum ejus periculum non perſpicitur; & multi, immo plerique ſibi falſo perſuaderent non extare periculum reſpectu ſui, & ſic lex paucos obligare cenſeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandeſtina, fundata in periculo fraudis, ſcelerum, & incommodorum, quæ ex illis facile oriri poſſunt, obligat etiam in caſu, in quo iſta certo non evenirent.

Reſp. 2. Præceptum fundatum in præſumptione facti, quod in re ipſa ſupponitur, non obligat in conſcientia, non ſubſiſtente veritate facti. Quia tunc non ſubſiſtit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus; nec tunc ſuperior intendit obligare, cum nulla ſit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Epiſcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipſe præſumit eam eſſe valide conjunctam, cum tamen non ſit propter occultum impedimentum; immo peccaret, ſi obediret. (1)

Quæſt. V. *An lex humana poteſt obligare cum gravi nocumento ſeu damno?*

Nota. Certum eſt, legem naturalem obligare ad ſui obſervationem, etiam cum damno vitæ in iis circumſtantiis, in quibus viget, ſeu jubet, vel vetat aliquid. Quia non præcipit nec vetat niſi id, cujus commiſſio vel omiſſio dedecet naturam rationalem, eſtque intrinſece malum. Non licet autem, ad vitandam mortem, & quodvis ſupplicium, facere aliquid intrinſece malum, etſi leve: nam quod eſt ex natura rei malum, ac illicitum, tale eſt in quovis periculo, & damno. Item id quod a Deo præcipitur ut medium abſolute neceſſarium ad ſalutem animæ, obligat cum quovis damno temporali, etiam vitæ; cum ſalus æterna ſit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, leges humanæ non obligant plerumque, ſeu ordinarie, cum gravi nocumento ſeu damno, quod per accidens conjunctum eſt actui præcepto. *Prob.* 1. Ex c. 2. *de obſerv. jejun.* ubi ſtatuitur, infirmos eſſe immunes a jejunio, *cum non ſubjaceat legi neceſſitas*. Et ex c. 4. *de regul. juris*. *Quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum. Nam & ſabbatum cuſtodiri præceptum eſt: Machabæi tamen ſine culpa ſua in ſabbato pugnabant. Sic & hodie ſi quis jejunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur*. 2. Ex praxi Eccleſiæ, & conſenſu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas &c. non obligant cum gravi incommodo ſeu damno. 3. Leges divinæ mere poſitivæ, quæ ſtrictius obligant quam humanæ, non ſolent obligare cum gravi nocumento. Nam Chriſtus Matth. 12. approbat factum Davidis, qui in neceſſitate gravi comederat panes Propoſitionis, quorum eſus lege divina erat laicis prohibitus. Item lex de integritate confeſſionis ex communi non obligat cum graviſſimo damno confeſſioni extrinſeco. 4. Ex c. *Erit*, diſt. 4. lex debet eſſe poſſibilis ſecundum hominum naturam, & conſuetudinem. Sed ex S. Antonino 2. par. tit. 3. cap. 10. §. 10. *Impoſſibile eſt, quod vix poſſibile eſt, ut puta nimiam habens difficultatem*. 5. Ordinarie ad bonum commune, & ad finem legum illarum aſſequendum ſufficit, ſi illæ obligent ac ſerventur communiter, & extra caſus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legislator prudens cenſetur obligare cum hac moderatione, & benignitate; alioqui ſine cauſſa ſufficiente exponeret ſubditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinarie*, ob ſequentes reſponſiones.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, lex humana, cui periculum gravis damni eſt accidentarium, obſervari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando ſcilicet omitti non poteſt ſine contemptu legitimæ poteſtatis, vel religionis, aut ſcandalo gravi. Quia lex humana, vel ſaltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendum & non contemnendum, etiam exterius tantum, religionem & poteſtatem publicam, quæ præponderant bono vitæ privati. Quippe ad bonum commune plus refert religionem & poteſtatem legitimam non contemni, ac ſcandalum omitti, quam privati vitam ſervari. Dixi, *ſaltem naturalis*: nam contemptus etiam externus legis, & poteſtatis legitimæ, vel religionis, & ſcandalum, ſunt intrinſece mala, ideoque lege naturali prohibita. Quare Machabæi elegerunt potius mori, quam manducare carnem ſuillam in contemptum legis veteris. 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico, tranſeunti per loca hæreticorum, comedere carnes die alias vetito, ne ſi abſtineat, prodat ſe Catholicum, & ideo de vita periclitetur, eo quod præceptum Eccleſiæ non obligat cum tanto damno; tamen ſi quis ab hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut oſtenderet hoc facto ſe deſpicere eccleſiaſticam legem ſeu poteſtatem, teneretur ſubire mortem potius, quam comedere. Nec excuſaretur, etſi declararet ſe non comedere carnes in contemptum Ec-

(1) Optima hæc diſtinctio legum, quæ fundantur in præſumptione *periculi*, & *facti*, amplum & frequentem uſum habere poteſt in Morali Theologia. Ita ex. ca. ſi Confeſſarius Sacramentalem confeſſionem excipiat perſonæ complicis in peccato turpi, mater noctu infantulum teneat in proprio lectulo, adoleſcens familiares ſermones conferat cum ſuſpecta puella &c. tametſi contingat, primum non aſſentiri priſtino ſceleri, ſecundam non opprimere prolem in ſomnis, tertium nulla concupiſcentiæ flamma aduri: nihilominus ſinguli præſumuntur tranſgreſſores legum, quibus ea omnia prohibentur: quia nimirum hæ fundatæ ſunt in præſumptione *periculi*, quod ipſi nulla neceſſitate preſſi libere adierunt.

Ecclesiæ, sed propter necessitatem ad vitandam mortem; nam tunc adhuc esset contemptus externus legis: qui semper est intrinsece malus. *Delugo*.

Resp. 3. Ex communi sententia, lex humana potest per se obligare cum periculo & damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, est tota potestas ad suam conservationem & ad bonum commune necessaria. Nam Deus, ut auctor naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, & Christus Ecclesiæ bono, ac recto regimini sufficientissime providit. Ergo in quavis communitate perfecta est potestas præcipiendi actus ad suam conservationem, & bonum commune necessarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cum aliunde æquum sit pro totius salute partem periculo objicere. Sic Episcopus potest obligare Vicarium, mortuo Parocho, ad non deserendum parochianos tempore pestis; Dux milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes cum certo mortis periculo &c.

Lex autem humana tunc maxime per se obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per se actui præcepto conjunctum est. Sed tunc ad justitiam legis requiritur, ut res præcepta sit gravis, & necessaria ad conservationem vel bonum statum reipub. Nam respublica non habet dominium, sed solum convenientem usum vitæ civium. (1)

Quæst. VI. *An & qualis promulgatio requiritur, ut lex obliget?*

Nota. Promulgatio Legis est Legis publicatio, seu publica denunciatio facta nomine Principis, per quam Lex subditis innotescere potest. Fit autem vel voce præconis, vel affixione Legis scriptæ in loco publico, vel alio simili modo. Unde differt a divulgatione, quæ est promulgationis extensio, quæ scilicet Legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut saltem ad majorem partem subditorum.

Resp. 1. Ex communi sententia, ut Lex obliget, requiritur sufficiens promulgatio. Quia 1. Lex non potest obligare communitatem, nisi ipsi sic proponatur ut ab ea cognosci possit; nam nemo potest obligari ad aliquid incognitum, cum rei incognitæ observationem velle nemo possit. At Lex non potest sic proponi communitati, nisi sufficienter promulgetur, & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2. Lex est regula publica actuum: nam est regula actuum communitati propter bonum commune præscripta a superiore ejus curam gerente. At regula publica debet publice proponi, & applicari, ad hoc ut subditi teneantur ei se conformare, sicut regula privata debet saltem privatim applicari, ad hoc ut privatus ei se conformare teneatur. Enimvero quævis regula, nisi sufficienter regulabili applicetur, & quidem modo sibi proportionato, nullum habet effectum. Quare promulgatio vel est complementum essentiale Legis, vel saltem conditio essentialiter requisita, ut Lex actu obliget.

Hinc si Titius certo sciat legem aliquam esse latam, & jussu principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipsa promulgata sit. Nam Lex cum sit præceptum commune latum pro tota communitate, non potest ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, nisi publice proposita sit, ideoque promulgata.

Resp. 2. Ad promulgationem sufficientem nulla certa sollemnitas, seu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei sufficit, quod Lex sic proponatur, ut possit facile pervenire ad notitiam subditorum. Hinc ex natura rei sufficit quod Lex publice denuncietur in curia; seu in civitate in qua residet princeps: nam Lex ibi denunciata potest facile in subditorum notitiam pervenire ob frequentem ad sedem principis recursum ex civitatibus omnibus ei subjectis.

Ad promulgationem vero jure positivo requisitam, talis debet esse publicatio, qualis vel ex Lege positiva, vel ex consuetudine, vel ex Legislatoris voluntate præscribitur. Cum ergo circa hoc diversæ in diversis locis sollemnitates & conditiones, vel consuetudine vel Lege determinatæ sint, si earum aliqua omittatur, non censetur Lex legitime promulgata.

Resp. 3. Ut Leges imperiales obligent provincias, debent in illis singulis promulgari: immo non

---

(1) Gemina *exceptio* superior de obligatione humanæ legis cum damno etiam gravissimo vitæ (ubi nempe violatio legis cedit in contemptum *Religionis*, aut ipsius *potestatis Legislativæ*, & ubi legis observatio moraliter judicio censetur necessaria ad tuendum *publicum bonum*) in contrarium firmat communem doctrinam perhibentem, leges humanas *ordinarie* non obligare cum gravi damno. Quare erroneo detinentur præjudicio, qui sibi persuadent, leges humanas graviter obligantes servandas etiam cum vitæ dispendio. Falso quippe nituntur supposito, cum in tali discrimine obligatio legum cesset ex mente Legislatorum. Neque eidem existimationi favet textus Innoc. III. Sum. Pont. (lib. 1. Decr. tit. 40. *De his, quæ vi, metusque caussa fiunt*, cap. *Sacris canonibus*) dicentis: *Distinguimus, utrum is, qui communicat excommunicatis invitus, sit per coactionem attractus, an per metum inductus. In primo casu non credimus excommunicatione teneri, cum magis pati, quam agere convincatur. In secundo vero licet metus culpam attenuat, quia tamen non eam prorsus excludit, cum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurrere, talem excommunicationis labe credimus inquinari.* Enimvero, omissis variis interpretationibus, quæ apud Auctores leguntur, solida videtur responsio, si dicatur, ideo Pontificem declarasse illicitam communicationem in divinis cum excommunicatis, quantumvis metu gravi extortam; quia, ut demonstrat Doct. Gonzalez (Comment. in eum Canonem) ex historia schismatis eo tempore vigentis, communicatio illa, hoc est sepulturæ tradere in excommunicatione occumbentes, cedebat in contemptum potestatis clavium Ecclesiæ, quibus fretus idem Pontifex excommunicaverat Angliæ Regem, & universam ejus Ditionem interdicto supposuerat.

non obligatur in provincia, nisi post duos menses a promulgatione ibi facta ex Authent. *Constitutiones*, secundum Doctorum interpretationem, & consuetudinem. Idem est de Legibus latis a Regibus & Principibus Imperatori subjectis, ac de Imperialibus: quia illi principes non acceperunt ab Imperatore potestatem ferendi Leges, nisi secundum jus commune Imperii, & juxta modum, quem servant ipsi Imperatores in Legibus suis ferendis.

Resp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non subjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in singulis provinciis, nec duos menses post illam; sed sufficit ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgetur; nisi aliud exigat Lex, vel consuetudo; quia talis promulgatio ex natura rei sufficit ad obligandum subditos; & aliunde illi Principes non tenentur Legibus Imperatoriis. Fere tamen ubique viget consuetudo aut Lex regni, ut Reges qui habent plures provincias, curent suas Leges in singulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ Leges dicuntur non obligare, nisi referantur in actu Curiarum supremarum.

Resp. 5. Lex humana quæ in uno loco promulgatur, non statim incipit ubique obligare, sed solum in unoquoque loco obligat actu, elapso eo tempore, quo Legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob.* 7. Ex Bulla *Sicut* ad calcem Conc. Trid. ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi sancitum est, ut constitutiones novæ vim nonnisi post certum tempus obtineant.* 2. Quia Lex in uno loco promulgata, non est sufficienter denunciata in omnibus aliis locis, nisi post elapsum tempus sufficiens ut notitia Legis promulgatæ pervenire possit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licet ignorantes invincibiliter Legem promulgatam & divulgatam, ab ejus transgressione excusentur, tamen si lex illa statuat aliquid de esse (*) morali rerum vel personarum, irritando, inhabilitatem inducendo, habet omnem effectum suum circa illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in Legibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus spuriorum &c. Quia tales effectus non supponunt culpam, & finis illarum Legum postulat ut habeant talem effectum circa omnes.

Quæst. VII. *An ut Leges Papæ obligent in Provinciis, debent esse in illis promulgatæ?* (1)

Resp. Non pauci censent Leges Papæ debere in singulis provinciis promulgari, ut in illis obligent, nisi in illis usu receptæ sint, vel Papa expresse declaret velle se obligare omnes ubique fideles post promulgationem Romæ factam. Quia Ecclesia jus civile servat, ubi ipsa nihil aliter instituit, ex c. 1. *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut Leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur.* At juxta jus civile, Lex non obligat provincias singulas, nisi in illis sit promulgata; nec Ecclesia aliter de suis Legibus statuit. Enimvero, inquiunt, suavitas & benignitas regiminis Ecclesiastici hunc modum obligandi, quem servant Leges civiles, postulant; nisi aliqua urgens causa compellat Papam ad obligandum omnes post Romanam promulgationem.

Plures vero docent Leges Pontificias Romæ tantum promulgatas obligare in provinciis omnes, ad quorum notitiam venerint, secluso privilegio, vel legitima consuetudine in contrarium. Probant 1. Quia ex natura rei sufficit unica promulgatio Romæ facta, cum per eam Lex possit innotescere in omnibus provinciis, & aliunde Ecclesia nil plus statuit. 2. Ex praxi & consuetudine Curiæ Romanæ, in qua provinciarum causæ & lites definiuntur juxta Leges Pontificias Romæ tantum promulgatas. 3. Pleræque Decretales corporis Juris insertæ, non sunt promulgatæ in provinciis, & tamen in iis obligant. 4. Pius IV. in Bulla *Sicut*, cit. declarat decreta Concil. Trid. ad reformationem & di-

---

(1) Sententia defendens sufficientem promulgationem Legum Pontificiarum in Romana Curia, judice Bened. XIV. (*lib. 13. de Syn. c. 4. n. 1.*) *magis commune* est apud DD. Ei nempe longe plures, si Theologos & Canonistas simul computes, suffragantur partim Italiæ ferme universæ, partim exterarum Regionum: quales sunt ex. gr. ex Hispanis Bas. Pontius, Suarezius, & Navarrus, ex Belgis Sylvius, & Vanroy; ex Germanis Smalzgruber, Pirhingius &c. Si cuipiam videatur captu difficile, aut prorsus absonum, quod Pontificiæ Leges, semel ac Romæ sollemniter publicatæ sunt, perinde afficiant & arctent omnes hinc distantes, quos concernunt, ac si unicuique eorum personaliter notificatæ fuissent: is duplicem attendat distinctionem, scilicet *promulgationis*, & *divulgationis*, atque obligationis in actu *primo*, & *secundo*, ut in Scholis dicitur. 1. *Promulgatio* est publica propositio seu denuntiatio legis facta per præconem, aut alium quemlibet modum sollemnem. *Divulgatio* vero est hujus promulgationis applicatio ad aures, vel ad notitiam illorum subditorum, qui eamdem promulgationem non perceperunt. 2. Lex sufficienter promulgata obligat in actu *primo* subditos universos, quamvis invincibiliter ipsam ignorantes; quatenus universos complectitur in suis verbis, & vim habet eos obligandi. Ast non perinde universos obligat in actu *secundo*, ita ut culpabiles & pœna digni existant, si quid contra ipsam agant; hoc enim posteriori modo obligat illos dumtaxat subditos, quibus vel jam innotuit lex sive prima promulgatione, sive consequenti divulgatione, vel qui, si legis notitia carent, vincibiliter illam ignorant. Hæc igitur duo optime inter se componuntur: Lex Pontificia obligat orbis fideles statim post promulgationem Romanam, & ante illius divulgationem factam in Provinciis fideles eamdem non servantes nullo tenentur culpæ, ac pœnæ reatu. Ne dicas, si ita est, frustraneam evadere illam legis obligationem in actu primo: nam ea admissa consequitur, fideles non posse absque piaculo se eximere ab observatione legis confestim ac divulgata apud ipsos est: quod sane possent, etiam post acquisitam Romanæ promulgationis notitiam, si nova præterea promulgatio in singulis Provinciis foret necessario facienda.

(*) Esse, sive essentia.

disciplinam spectantia, ubique incœpisse obligare Kalendis Maji an. 1656. post promulgationem Romæ factam. Et Sixtus V. in Constit. de habitu & tonsura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quam quæ Romæ facta est; & tamen vult omnes ultra montes constitutos obligari infra octo menses a die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obstat Lex civilis. Nam Papa non subjicitur Legibus Imperatoriis in usu suæ jurisdictionis, quam a Christo immediate accepit; & dispositio illa Juris Cæsarei repugnat consuetudini Ecclesiæ. Equidem Leges civiles adhibentur ab Ecclesia in causis decidendis, quando sunt conformes æquitati, ac rectæ rationi, & desunt Leges canonicæ; quia requiritur aliqua regula decidendi causas, & tunc nulla aptior videtur Lege civili.

Alii docent spectandum esse usum singularum regionum; quia modus promulgationis sufficientis ad obligationem Legis, usu & consuetudine determinari debet, cum nil de ea lege statutum est.

Quæst. VIII. *An, ut Leges humanæ obligent, requiritur acceptatio, seu consensus majoris partis communitatis?* (1)

Resp. Neg. Quia 1. potestas Legislativa absoluta, quæ residet in Principe, est etiam potestas præcipiendi, obligandi, & exigendi Legis observationem: alioquin solum esset potestas consulendi, vel proponendi subditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2. Obligatio obediendi necessario oritur ab auctoritate superioris, non a consensu subditi: alioqui subditus nolens obedire superiori, non peccaret. 3. Præceptum particulare superioris absolute impositum, obligat subditum independenter ab illius acceptatione: alioqui potestas præcipiendi esset inefficax, & inutilis: ergo pariter Lex, quæ est præceptum commune, obligat communitatem independenter ab illius consensu; sicut enim quantum ad vim obligandi se habet præceptum superioris ad inferiorem, ita & Lex Principis ad communitatem, cum sit ejus superior. 4. Legislatores supremi possunt cogere, immo sæpe pœnis cogunt subditos ad Legem recipiendam & servandam, & hi nequeunt sine culpa resistere, nam ex Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat Legem a Principe promulgatam.*

Obj. 1. In Lege *de quibus* 32. §. de Legibus dicitur: *Cum ipsæ Leges nulla alia causa nos teneant, quam quod judicio populi receptæ sunt.* *Resp.* Ibi agitur de Legibus latis, non a Principe, & Legislatore supremo, & absoluto, sed a Legislatore dependente a consensu populi Legum approbationem sibi reservantis. Quales fuere Leges Romanis latæ, durante sua Republica, atque etiam sub potestate suorum Imperatorum usque ad tertium sæculum: quo tempore nulla Lex obligabat nisi post suam acceptationem.

Obj. 2. Illud Gratiani, ad can. 4. dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur.* Ergo. *Resp.* Nego conseq. Nam 1. hæc verba non sunt ullius Summi Pontificis aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani. 2. Sensus verborum illorum est, Leges firmari per usum, quatenus per eum removentur a periculo abrogationis. Nam si Lex non servaretur, tandem aboleretur, vel contraria consuetudine præscribente, vel Principe cedente nimiæ resistentiæ populi. Unde Gratianus subjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ Leges hodie abrogatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur.*

Obj. 3. Consuetudo potest abrogare legem jam obligantem. Ergo potest illam prævenire ne obliget. *Resp.* dist. ant. Si princeps tali consuetudini non resistat; Concedo ant. Si resistat; Nego ant. & conseq. Consuetudo Legem abrogare non potest, nisi sit legitime præscripta. Talis autem non est, quamdiu consuetudini resistit, seu

(1) Superiori ætate docuerunt aliqui Theologi, & longe plures Jurisperiti, vim legum humanarum dependere a populi acceptatione, supponentes scilicet leges non ferri, nisi sub hac conditione, quod subdita communitas iisdem assentiatur. At contraria sententia nunc passim obtinet apud Doctores, loquendo generatim de legibus cum civilibus, tum ecclesiasticis potissime: idque propterea, quia alterius fundamentum plane fictitium esse convincitur & ratione, & auctoritate multiplici. Hinc Bened. XIV. (*lib. 13 de Syn. c. 5. n. 3.*) absolute pronuntiat. *Leges, potissimum Ecclesiasticæ, a populi acceptatione minime pendent.* Et (*c. 4. n. 4.*) ex eo quod potestas ferendi leges sit *in Episcopis aut immediate a Christo, aut a Summo Pontifice, cui est a Christo immediate collata, necessario consequitur, eorum firmitatem nequaquam pendere a populi acceptatione, sed ab unico Legislatore vires fortiri, quibus unumquemque quantumvis reluctantem constringant; nisi forte a justitia certo deficiant, ex cujus defectu sint irritæ; quemadmodum bene perpendit Suarez lib. 4 de Leg. c. 16. ubi merito etiam animadvertit, oppositam opinionem, quam aliqui ausi sunt venditare, componi non posse cum Fide, qua credimus, Ecclesiæ regimen fuisse a Christo commissum Romano Pontifici, in cujus sollicitudinis partem ceteri vocati sunt particularium Ecclesiarum Antistites.* Profecto, nisi *absoluta* gauderent potestate legislativa Episcopi, & Principes sæculares, ea fere inefficax & inutilis foret. Quippe subditos flectere non possent ad obediendum propriis legibus, nisi postquam ipsi voluissent eas acceptare. Immo consensus populi majoris esset virtutis, quam eadem potestas; cum ille vim legis posset impedire, ista vero non posset populum obligare ad consentiendum. Distinguatur itaque *essentialis & intrinseca* vis Legum *ab accidentali & extrinseca* ipsarum firmitate. Prior pendet a sola legum promulgatione facta nomine Legislatorum: posterior ab acceptatione, & moribus populi easdem custodientis. Quod si opinio hactenus impugnata referatur ad priscas civiles leges, latas eo tempore, quo populus Romanus talem habebat potestatem, ut sine ipsius assensu leges non conderentur: tuno non erit a veritate aliena, sed ad præsens institutum nostrum nihil facit.

seu contradicit Legislator, & vult Legem observari. Consuetudo vero non servandi Leges, nisi prius a majore parte communitatis approbatæ fuerint, si quæ sit, non est legitime præscripta: nam tali consuetudini resistunt Legislatores, subditos suos ad legum suarum acceptationem & observationem compellendo post sufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit sive a Deo, sive a communitate potestatem ferendi Leges nisi dependenter a consensu majoris partis communitatis: nam potestas bene instituta non est ad gravandum subditos circa res non necessarias, neque ad dominandum, sed adjuvandum. Ergo. *Resp.* Neg. ant. Ad probationem dico, potestatem bene institutam debere habere vim compellendi subditos prudenter & moderate ad ea, quæ bono regimini communitatis necessaria vel utilia sunt. Quæ vis eo magis necessaria est, quod major pars solet esse deterior; quæ si invita cogi non posset ad acceptandas & servandas Leges, pauciſſimæ Leges acceptarentur, & sic pauciſſimæ valerent, in detrimentum reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantum sub hac tacita conditione, ut non obligent nisi acceptentur a populo: nam regimen humanum debet esse suave. Ergo. *Resp.* Neg. ant. Cujus oppositum experientia constat: sæpissime enim Legislatores puniunt Legum violatores, non expectata populi acceptatione. Ad probationem dico, regimen humanum debere esse non solum suave, sed etiam efficax. Porro suavitas Legum in eo consistit, ut non ferantur de iis, quæ sint difficiliora, quæque justis receptisque consuetudinibus adversentur.

Notanda sunt sequentia. 1. Hoc intelligi debet de Legibus absolute latis, & cum intentione statim obligandi: nam si Legislator supremus nolit obligare ante consensum majoris partis communitatis, Lex non obligat nisi post illum. Quia cum Lex pendeat a voluntate Legislatoris, ipsius est præfinire tempus & conditiones, quibus vult ad illam subditos obligari. Intentio autem Legislatoris cognoscitur vel ex ipsius verbis, vel ex ejus modo agendi, vel ex usu. Quare si post Legis promulgationem puniat ejus transgressores, non expectato consensu majoris partis, signum est non requirere talem consensum, ut Lex obliget. 2. Si Lex promulgata non observetur a majori parte communitatis, tunc si Legislator id sciat, & taceat, censetur consentire ut non servetur, nec obliget: *Nam qui tacet consentire videtur*, reg. 43. jur. in 6. Si vero urgeat observationem Legis, v. g. puniendo violatores, singuli tenentur eam servare: nam per aliorum resistentiam Legislator non amittit jus obligandi; & consuetudo nil potest contra Legem nisi sit legitime præscripta, nec est legitime præscripta quamdiu Legislator ei resistit. 3. Si Legislator ignoret Legem non recipi, nec servari a majori parte communitatis, Lex obligat donec legitime præscripta sit, nisi lata sit sub conditione saltem tacita acceptationis: cum Lex absolute lata obliget omnes independenter a consensu subditorum. 4. Ut Lex censeatur recepta, & vigere, sufficit consensus tacitus majoris partis subditorum. Nam major pars prevalet minori, & quod fit a majori parte, censetur fieri a tota communitate. Immo sufficit quod recipiatur a dignioribus reip., quales sunt Præsides & Senatores. In dubio autem an Lex recepta sit, præsumi debet pro ipsa, quia in dubio factum præsumitur, si jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo, quo observandæ sunt Leges.

QUÆST. I. *An ad satisfaciendum præcepto, requiritur intentio illi satisfaciendi?*

Nota. Certum est requiri intentionem (*) faciendi opus, quod præcipitur. Quia actus Lege præscriptus, est actus humanus, qui est essentialiter voluntarius ac liber: nam Lex hominibus imponitur, non brutorum more, sed humano modo implenda. Actus autem non potest esse voluntarius sine voluntate illum ponendi. Hinc per actus mere coactos non satisfit præcepto: sic si quis omnino invitus cogeretur manere in templo tempore Sacri, non impleret præceptum de audiendo Sacro, nisi vellet attendere, & re ipsa attenderet ad Sacrum: eidem quoque non satisfaceret, qui ingressus templum solo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto Sacri tempore, sine ulla intentione audiendi Sacrum; & attendendi ad illud, quia non poneret voluntarie actum præceptum, cum non habeat voluntatem audiendi Sacrum, sed solum dandi operam meditationi. (1)

Resp. 1. Ut satisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omissio libera, sed solum prohibetur actus humanus liber v. gr. ne quis furetur. Hinc licet aliquis nunquam cogitasset de furto, & sic ab eo abstinuisset, non censebitur violasse Legem furtum vetantem.

Resp. 2. Ut satisfiat præcepto affirmativo non requiritur intentio expressa ei satisfaciendi, sed sufficit implicita, vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi Legem. Quia Lex non præcipit positionem actus ut præcepti, vel ex intentione ei satisfaciendi, sed ut actus voluntarie fiat: nec ullibi major obligatio reperitur. Unde si ignorans præceptum, rem præceptam libere facit, vere illud implet: sic qui ignorans vel non advertens ad diem festum, interest devote Sacro, non tenetur aliud audire postquam resciverit esse festum.

Immo

(1) Huic doctrinæ illustrandæ inservit aliquo modo, quod N. 306. dictum fuit.

(*) Aut explicitam, aut saltem virtualem pro varia præcepti natura.

Immo ſecundum multos, ſatisfacit præcepto, qui voluntarie facit rem præceptam animo expreſſo non ei ſatisfaciendi per illum actum: v. g. qui Sacrum audit die feſto præciſe ut privatæ ſuæ devotioni indulgeat, proponens aliud audire ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, jam huic ſatisfecit, nec tenetur aliud Sacrum audire, niſi ex errore putet ſe ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntarie actum præceptum; nam nil aliud præcipitur; voluntas autem non ſatisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti ineffi-cax eſt: nam non deſtruit voluntatem efficacem faciendi id quod præceptum eſt, ideoque vere ſatisfaciendi præcepto.

Illud vero axioma, *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum eſt dumtaxat reſpectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut ſunt v. gr. contractus. At non pendent ab eo, qui voluntarie actum præceptum poſuit, ut per hoc non ſatisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto: quia vovens ſibi impoſuit obligationem voti, & in hoc caſu vult eam retinere ac prorogare, ſicque ſe obligare ad illud Sacrum audiendum: nam cum impoſitio obligationis in voto ſit a voluntate, pendet a voluntate ut eam proroget. At cum impoſitio præcepti, & ejus obligatio non pendeat a voluntate ſubditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cum voluntarie actum præceptum poſuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas eſt contraria impletioni præcepti. Præceptum autem non impletur ſolo facto & opere, cum poſitiva & expreſſa voluntate non implendi. Sed reſponderi poteſt, talem voluntatem eſſe inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum, talem teneri ſaltem congruo tempore mutare intentionem, vel ſaltem judicare ſe ſatisfeciſſe præcepto per actum poſitum. (1)

Quæſt. II. *An ad ſatisfaciendum Legi, debet intendi finis Legis?*

Nota. Duplex eſt finis & modus Legis, nempe intrinſecus, & extrinſecus. Finis legis intrinſecus eſt id, ad quod Legislator ſua Lege intendit obligare: unde eſt id quod reipſa per Legem præcipitur vel prohibetur. Extrinſecus eſt id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur a Legislatore. Modus autem intrinſecus eſt ille, ſine quo ſubſtantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione (2); extrinſecus eſt is, ſine quo ſubſtantia rei præceptæ poni poteſt. (3)

Reſp. 1. Sine fine & modo intrinſeco Legis, non impletur præceptum, ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit ſub præceptum.

Reſp. 2. Si finis extrinſecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipitur a ſuperiore (4), non ſatisfacit præcepto, qui illum ſibi non proponit; quia tunc non facit id totum quod præcipitur; & finis ille eſt etiam materia Legis.

Fi-

(1) Sententia, in quam Auctor propendet una cum aliis Probabilioriſtis, & pleriſque Probabiliſtis luctantibus contra Azorium, Medinam, Wigandum, Hennum, alioſque, paſſim utuntur Confeſſarii ad ſedandos ſcrupoloſorum animos, qui fingunt ſibi prorſus neceſſarias *actuales*, *expreſſaſque* intentiones adimplendi tum Divinas, tum Eccleſiaſticas leges; ac ſæpius, dum legibus ſervientes cernunt ſe ad votum ſuum non perficere actus præſcriptos, proponunt ſe nolle tunc præceptis ſatisfacere: ſicque eoſdem actus iterant non ſine gravi temporis jactura, ac deperditione meriti obedientiæ. Sed, ut hi ex illorum doctrina, & admonitione juſtum levamen capere poſſint, opus eſt deponant conſcientiam erroneam, & perplexitatem omnem, acquieſcendo ipſorum dictis. Siquidem, quamvis in dubiis & varietate opinionum, juxta Seraphicum (*in 2. ſent. diſt. 39. ar. 1. in fin.*) *plus ſtandum ſit præcepto Prælati, quam conſcientiæ, maxime quando prælatus præcipit, quod poteſt, & debet præcipere*; attamen, ubi ſubditus intime ſentit, ſe *nullatenus* poſſe in Prælati ſententiam concedere, *tunc* non poteſt agere contra propriam conſcientiam, alias ædificaret ad gehennam. Unde in tali caſu, ut D. Bernardus inſinuat (*lib. de Præcept. & Diſpenſ.* c. 9.) debet ſibi applicare effatum *D. Petri* (*Act. c. 4.*) *obedire oportet Deo magis, quam hominibus*; quatenus ſcilicet ex eodem Seraphico *facere contra legem Dei poteſt eſſe dupliciter, ſive ſecundum veritatem, ſive ſecundum reputationem: & utroque modo eſt peccatum mortale, utroque enim modo contemnitur Deus*. Porro ex memorata ſententia Auctoris (quemadmodum & ex pluribus aliis ſparſim in hoc capite, ac deinceps occurrentibus) deprehenditur, haud raro Theologos Probabilioriſtas, ac Probabiliſtas ſimul conſpirare in tuenda aliqua opinione *minus tuta*, ſeu libertati favente, ob diverſa principia mente concepta: nimirum quia illi rebus penſitatis eam apprehendunt tamquam probabiliorem; iſti vero religioni minime ſibi ducunt alterutram promiſcue ex duabus probabilibus ſeligere. Hinc duo conſequuntur animadverſione digna. 1. Probabilioritatem, quam ſuo loco jam cum ipſo Auctore monſtravimus tuendam a cordatis Theologis, non eſſe *objectivam*, ſeu *ſubjectivam* ſive *formalem*. 2. Obligationem ſectandi eamdem probabiliorıtatem non eſſe in praxi adeo oneroſam, rigidamque, ſicuti plures vulgares Pictores eam ſolent exhibere tetris coloribus phantaſiam imperitorum commoventibus.

(2) Quia videlicet, ubi quis in precibus fundendis mente voluntarie a Deo avertitur, & per avia ac devia evagatur, proprie non eſt oratio, quam TT. cum S. Joan. Damaſceno (*lib. 3. de Fide cap. 24.*) definiunt, *aſcenſum mentis in Deum*; ſed magis orationis ſimulatio, & larva. Unde tritum illud manavit proloquium Caſſiani celebris Magiſtri vitæ ſpiritualis: *nunquam orat, quiſque etiam flentis genibus orat, ſi vagatione diſtrahitur*.

(3) Ex ea affectus theologicæ caritatis erga Deum in eadem oratione peragenda, extra tempus, in quo non urget ſpeciale & affirmativum dilectionis præceptum. En tibi exemplum aliud utriuſque memorati modi in iis Scripturæ verbis de judice prolatis (*Deut. cap. 16.*) *juſte, quod juſtum eſt, exequaris*. Si enim ly juſte ſumatur pro *habitu juſtitiæ*, modus agendi cenſetur extrinſecus & accidentalis: ſi vero accipiatur pro *juris ordine*, modus eſt intrinſecus & eſſentialis.

(4) Hic locum habet, quod Auctor docuit in præced. Cap. 1. q. 5. & 6.

Finis autem præcipi cenſetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in Lege expreſſum. Hinc ſi jejunium, vel oratio præcipiatur, v. gr. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, ſed non ex hoc fine, non ſatisfacit præcepto.

Reſp. 3. Si finis extrinſecus a Legislatore intentus non præcipiatur, ſatisfacit (1) præcepto, qui opus præceptum exequitur, etſi finem illum non intendat. Quia talis implet id totum quod præcipitur; tunc enim ſolum præcipitur voluntaria executio operis. Equidem Lex omnis dirigit ad finem, ſed non omnis eſt de fine ipſo. Unde finis præcepti non cadit ſub præcepto, quando finis diſtinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipſius finis. Hinc ſatisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis ſumit, licet non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Eccleſia.

Quæſt. III. *An ſatisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumſtantia mala?*

Nota. Agitur hic de Lege humana. Nam Lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravum, utpote diſſentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honeſtum, & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit ut homo ſemper vivat ſeu agat honeſte, id eſt decenter ac conformiter naturæ ſuæ rationali qua rationalis eſt: ac proinde præcipit id omne, quod neceſſarium eſt ad ſic agendum. Sed ad agendum honeſte & decenter naturæ rationali ut rationali, neceſſe eſt, ut non ſolum actus præceptus fiat, ſed etiam ut modo convenienti, in circumſtantiis debitis, & propter finem honeſtum fiat. Quare homo Lege naturali tenetur obſervare omnia præcepta humana recte, convenienter, & ob finem honeſtum, ideoque actu bono, & honeſto.

Reſp. 1. Non ſatisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante ſubſtantiæ præcepti; aut illud facit ſine ea honeſtate ac rectitudine, quæ a ſuperiore expreſſe præcipitur, vel eſſentialis eſt actui præcepto; nam tunc non fit id totum quod præcipitur.

Reſp. 2. Quando honeſtas ac rectitudo non eſt eſſentialis actui externo, neque expreſſe præcipitur a ſuperiore, ſine ea ſatisfit præcepto humano; quia tunc ſine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine: & actus vitiatur tantum per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac ſpeciem moralem (*) objectiva lege intentam. Sic miles fortiter pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis, licet peccet contra Legem naturalem ob finem malum. Item quando actus vitiatur ſolum ratione motivi cujuſdam extrinſeci venialiter mali impulſivi, vel ſe habentis ſolum concomitanter, tunc ſatisfit præcepto. Sic qui devote & attente Sacrum audit ex motivo intrinſeco religionis, licet concomitanter moveatur, aut prius impellatur vana gloria, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ: nam ponit libere actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

Quæſt. IV. *An per unum eumdemque actum poſſunt impleri plura præcepta?*

Reſp. 1. Non poſſunt, niſi conſtet talem eſſe intentionem præcipientis. Quia ſuperior aliquid præcipiens, cenſetur exigere aliud quam quod jam alias debitum eſt. Alioquin ſæpe non aſſequeretur finem a ſe intentum, & fruſtra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jejunando a confeſſario impoſito non ſatisfacit per jejunium jam ex voto vel præcepto Eccleſiæ debitum. Quia confeſſarius cenſetur obligare ad opus alias non debitum, utpote de novo punitivum, niſi aliud exprimat.

Item ſi obligatio per ſe poſtulat aliud opus quam quod jam debitum eſt, tunc requiruntur plures actus, ut ſemper contingit in materia juſtitiæ, ubi ſemper attenditur æqualitas rei ad rem: ſic qui centum ex duplici titulo juſtitiæ, puta, ex damno illato & exemptione, bis debet, non ſatisfacit duplici illi obligationi dando ſolum centum: nam non eſſet æqualitas ſolutionis ad debitum.

Reſp. 2. Si prudenter exiſtimetur ſuperior concedere, ut per unum actum ſatisfiat duplici præcepto, tunc ſatisfit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate: ſic in Jubilæis ſatisfit jejuniis a Papa præſcriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem ſuperioris cognoſci poteſt, vel ex circumſtantiis, fine, ac natura operis præſcripti, vel ex communi uſu ac interpretatione. Sic ſi confeſſarius injungat auditionem ſacri ſingulis diebus per menſem, pœnitens ſatisfacit, unum ſacrum diebus feſtis audiendo: quia in his circumſtantiis non cenſetur confeſſor intendere, ut pœnitens bis ſacrum audiat eodem die, niſi hoc exprimat. E contra ſi injungat operario, ut ſacrum omnibus diebus feſtis audiat per annum, v. g. hic tenetur bis ſacro intereſſe, quia talis eſt mens confeſſarii, quæ ex natura ſatisfactionis colligitur.

Ut plurimum autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præſcribunt; ſic die feſto in Dominicam incidente, unius Miſſæ auditione impletur duplex præceptum. Alias regulariter ſuperior plures

(1) Sic ex. ca. quia caritas eſt finis præcepti cujuſlibet dumtaxat *extrinſecus*; idcirco, quoties primum & magnum dilectionis divinæ mandatum non inſtat, poſſunt citra ejus motum abſolute impleri reliqua omnia legis præcepta. *Non enim*, ait Angelicus (2. 2. q. 100. ar. 9. ad 2.) *idem eſt finis præcepti, & id, de quo præceptum datur; ſicut neque in aliis rebus idem eſt finis, & quod eſt ad finem* (Vid. N. 332. 333.) Porro autem declarata hactenus diviſio modi, finiſve *intrinſeci*, & *extrinſeci* (de quo N. 299. 304.) in plurimis Theologiæ Moralis quæſtionibus adhiberi ſolet, præſertim in illa, in qua diſcutitur, num *peccare* ſit opus *ſervile*, vetitum præcepto de *Feſtorum* obſervantia.

(*) Moralem extrinſecam.

res actus exigit, nisi contrarium explicet; & in dubio, plures velle censendus est: quia tunc interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, juxta reg. 45. Jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*. Hinc si voviſſes dare eleemosynam, & confessor eleemosynam etiam injunxisset, non satisfaceres dando unicam.

Quæst. V. *An eodem tempore pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus?*

Resp. Communis sententia asserit, modo unus actus non impediat alium, nec attentio uni debita tollat alteram. Quin tunc eodem tempore potest fieri id totum, quod præscribitur per plura præcepta; cum in præceptis non præscribatur diversitas temporum. Sic ex communi sententia, qui die festo tempore sacri recitat horas cum intentione & attentione debita, satisfacit præcepto Missæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam sufficit attentio ad Deum, mysteriave divina.

Quæst. VI. *An peccat, qui ponit voluntarie impedimentum impletioni Legis?*

Resp. 1. Peccat, qui illud apponit directe, & ex intentione non implendi Legem. Patet, nam is habet voluntatem non servandi Legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Resp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus observationi impedimentum infert per actionem non necessariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paullo ante, aut tunc non removet impedimentum, cum potest sine gravi damno. *Ita communiter*. Quia Lex præscribens aliquid, simul virtualiter vetat id omne, quod cum actione vel omissione præscripta impossibile est, ideoque positionem impedimenti; alioquin non esset per se efficax. Præterea præcipiens finem, simul præcipit media necessaria ad talem finem, saltem si non nimis difficilia sint: at removere & non inferre impedimentum, est medium necessarium impletioni Legis. Ergo.

Hinc 1. qui die jejunii pila ludit cum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2. Qui die festo se inebriat, ita ut sacrum audire nequeat, peccat contra sobrietatem & contra præceptum audiendi sacrum. 3. Excommunicatus tenetur, quantum potest, absolutionem sibi comparare ad communicandum in Paschate, immo & ad sacrum audiendum diebus festis &c. cum hujus impedimenti remotio necessaria sit ad implendum præceptum, & aliunde non sit nimis difficilis, immo & ad eam jam teneatur.

Resp. 3. Materiæ præceptæ gravitas vel necessitas potest esse tanta, ut præceptum obliget ad nunquam apponendum impedimentum ejus observationi, etiam multo tempore antequam urgeat ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media difficilia; ut patet in iis, quæ sunt necessaria ad salutem, & honestatem morum, & ad bonum commune. (1)

Quæst. VII. *An qui non potest totum opus præceptum implere, tenetur ad partem, quam potest?*

Resp. Affirm. si præceptum sit de re divisibili, hoc est, de re quæ commode dividi potest, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in septem horis canonicis, in jejunio totius quadragesimæ, in qua jejunium singulorum dierum dividuum est ab alio. *Prob.* Quia 1. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem. *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem*. 2. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & singulas partes, etiam seorsim sumptas; cum singulæ seorsim faciant ad finem præcepti; nec est caussa sufficiens excusans a parte possibili, quæ est utilis fini. 3. Qui non potest totum debitum solvere, tenetur ad partem quam potest, si hæc sit divisibilis a toto. 4. Sicut *utile non debet per inutile vitiari*, ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec possibile per impossibile.

Porro hæc regula, *Accessorium sequitur naturam principalis*, non valet in omnibus; nec habet locum, dum principale & accessorium sunt di-

(1) Permagni momenti proposita quæstio est, in qua valde interest scire, quidnam generatim sentiendum sit juxta seniores Ethices Christianæ regulas; quippe plurimos reperire est inter Scriptores Morales recentioris ævi, qui in peculiaribus materiis *de auditione Missæ, recitatione Officii, observatione jejunii*, & similibus aliis abista quæstione pendentibus, nimis indulgenter, licenterque prolocuti sunt. Ex. ca. *Uxor, quæ ex jejunio macilenta, minusque grata viri sui oculis apparet, & hinc despici, aut minus amari conspicit ab eo, excusatur a jejunio. Non peccat contra præceptum jejunii, auditionis Sacri, recitationis Officii, qui sua culpa incidit in infirmitatem, etiamsi prævideret, per eam impediri a tali obligatione. Non peccat contra præceptum jejunii, qui die jejunii pedestre iter agit, vel si multum laboret, vel id faceret ex utilitate, vel etiam ex vitio: aut si in pila ludo, aut venatione multum se exerceat; vel etiam si iter assumat ad invisendam amasiam, aliove pravo fine*. Si hic obiter curiosus Lector rationem expostulet istorum theorematum carni, & sanguini favorabilium, hanc ab eorum Auctoribus reportabit: *quia talia agentes utuntur jure suo*. Vereor tamen, ne potius legendum sit, *abutuntur*, juxta emendatiores antiqui juris ecclesiastici codices. Utut sit, quicumque ad hosce scopulos nolunt allidere, haud recedant a solida, tutaque doctrina, quam Auctor summatim hic exhibet, & alii graves Scriptores, præsertim Coletus (Tract. *de Legib. c. 5. Sect. 5.* in fin.) enucleate edisserunt, variisque exemplis valde utiliter illustrant. Ipsis Angelicus proculdubio præivit (*in 4. sent. dist. 15 q. 3. art. 2. ad 3. & 2. 2 q. 147. art. 4. ad 3.*) quibus in locis satis indicat, legis etiam *humanæ* transgressorem reputandum quemlibet vel *ponentem*, vel *non tollentem* impedimenta nec *necessaria*, nec *valde utilia*, ob quæ *prævidet*, aut prævidere *potest*, *debetque* (N. 143.) se deinceps legem minime impleturum. Quandonam vero hujusmodi transgressor reatum culpabilis omissionis contrahat, jam a nobis (N. 144.) monstratum fuit.

divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis; vel ubi est diversa utriusque ratio. Sic qui promisit equam cum suo pullo, si equam dare non potest, quia mortua est, tenetur dare pullum. Deinde pars non est proprie accessorium respectu totius.

Quæst. VIII. *Quid agendum quando simul occurrunt duo præcepta, quæ simul servari nequeunt?*

Resp. Per se loquendo servandum est majus præceptum; quia prævalet minori, & gravius obligat, unde tunc minus obligare desinit. Præceptum autem naturale, cum sit de rebus ex natura sua ad morum honestatem necessariis, præponderat præcepto mere positivo etiam divino: divinum humano, cum Deus sit superior homine; præceptum supremi Principis præcepto superioris subordinati; præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affirmativo, quia illud obligat semper & pro omni tempore, *nec sunt facienda mala, ut veniant bona*. Rom. 3.

Hinc si die festo infirmus tua opera egeat tempore Sacri, teneris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale caritatis, quæ est virtus omnium præstantissima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quod si minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas mortaliter, quia excessus est notabilis: ideoque gravis est inordinatio, a qua tamen sæpe excusat ignorantia in rudibus.

Dixi *per se loquendo*. Nam interdum servari debet præceptum inferius, ut cum hujus materia gravis concurrit cum materia levi præcepti majoris. Sic non debes omittere Sacrum die festo ad levandam levem molestiam infirmi tua ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De subjecto Legum.

Quæst. I. *Quinam Legibus humanis subjiciuntur?*

Resp. Ex communi sententia, omnes & soli adulti subditi. *Prob.* 1. quoad omnes & solos adultos, saltem qui non fuerint perpetuo amentes. Quia illi omnes & soli sunt capaces cognitionis & directionis humanæ, & libertatem habent saltem habitualem.

2. Quoad subditos, quia jurisdictio non potest exerceri nisi in subditos, & nemo habet jus præcipiendi nisi subditis, cap. 22. *de sent. excom.* cum potestas præcipiendi, subjectionem in aliis essentialiter connotet & inferat.

Hinc 1. Infantes Legibus humanis præceptivis non obligantur: unde secluso scandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem multi docent de perpetuo amentibus; quia sentiunt eamdem esse rationem pro illis, & videri sicut infantes. Sed negat Sanchez, afferens hoc inter illos discrimen, quod infantes ea ætate suapte natura usus rationis incapaces sint: at perpetuo amentes, ubi jam infantiæ ætatem excedunt, suapte natura usus rationis capaces sunt, & ex quodam solo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis a Legis transgressione excusentur perinde ac ignorantes invincibiliter. Porro constat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia intrinsece mala: nam excitans censeretur caussa moralis ac principalis horum actuum intrinsece deformium, & ex objecto malorum, atque amentis opera uti velut instrumento ad illos.

2. Pueri saltem anno septimo completo obligantur præceptis, quorum materia eorum ætati congruit, ideoque tenentur ad auditionem Missæ, Confessionem, abstinentiam a carnibus &c.

3. Ebrii, & ad breve tempus delirantes, tenentur Legibus. Quia sunt in statu habituali usus rationis, licet per accidens pro aliquo tempore impediti: & fuere aliquando obligati Lege, quæ semper eamdem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cum hæ sint illis prohibitæ.

4. Infideles tenentur omnibus præceptis evangelicis; quia subditi sunt Christo homini Deo, qui est *Rex Regum*, *Dominus dominantium*, & omnium omnino hominum. Non tenentur tamen Legibus Ecclesiasticis, ex c. 8. *de divort.* quia nemo est subditus Ecclesiæ nisi per Baptismum. Ad utrasque Leges hæretici obligantur; quia sunt subditi Deo & Ecclesiæ, quamvis rebelles. (1)

Quæst. II. *An exempti a jurisdictione Legislatoris obligantur illius Legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?*

Resp. Neg. Quia exempti non sunt subditi Legislatoris: nam desinunt esse subditi hoc ipso quod ab ejus jurisdictione eximuntur. At Legis-

(1) Quamvis Hæretici comprehendantur sub nomine *Infidelium*, quatenus adversando veræ Fidei subeunt ejusdem Fidei defectum, ut TT. in Tract. *de Fide Theologica* ostendunt, recensentes tres infidelitatis species, *Paganismum*, *Judaismum*, & *Hæresim* (duce Angelico 2. 2. q. 10. art. 5. & q. 11. art. 1.) nihilominus, cum Hæretici reapse Fidem Christi susceperint in ejus baptismate, & hoc ipso fuerint Ecclesiæ Christi aggregati, jam velint nolint ligantur omnibus Christi, & Ecclesiæ legibus, sicuti teste Apostolo (*Galat. cap.* 5.) quilibet homo olim *se circumcidens debitor evadebat universæ legis Mosaicæ faciendæ*: sicque ob istam caussam valde distant a Paganis, & Judæis, qui, utpote Christiani baptismi adhuc expertes, censentur foris esse extra Ecclesiam, ac proinde minime subjecti Ecclesiæ legibus. Hinc porro crassus, ac perniciosus detegitur error plurium Cauponum, qui Hæreticis apud ipsos diversantibus carnes fideliter ministrant feriis esurialibus, aliisque diebus vetitis, hac ducti ratione, quia *Hæretici* sunt: quasi vero illorum ab Ecclesia apostasia hoc ipsis attulerit commodum, quod Ecclesiasticarum legum vinculo amplius non teneantur. Omnino nefas est iisdem apponere edulia ab Ecclesia interdicta, quotiescumque non concurrant ex circumstantiæ seu conditiones, ob quas cooperatio alieno peccato præsumatur prudenti judicio solum *materialis* (N. 247.) ideoque haud illicita.

gislator non poteſt obligare ſuis Legibus niſi ſubditos, cum careat juriſdictione in non ſubditos.

Quare Religioſi exempti non obligantur Legibus Epiſcopalibus aut Synodalibus, immo nec decretis Synodi Provincialis, ut declaravit Sacra Congregatio, apud Fagnan. in c. *Sicut olim*; niſi in caſibus in quibus a jure communi, Conc. Trid. & Summis Pontificibus poteſtas in ipſos ſpecialiter Epiſcopis aut Conc. Provinciali conceſſa eſt. Idque declaravit Gregor. XIII. in ſuis reſponſionibus ad Conc. Rothomag. in eodem Concilio publicatis, anno 1581. Quia ſcilicet Religioſi illi ſunt exempti a juriſdictione Epiſcopali. Ex decreto autem Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 12. tenentur ſervare cenſuras & interdicta ab Epiſcopis lata, & feſtos dies ab illis præſcriptos. Immo juxta Vaſquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex æquitate ſervare præcepta Epiſcoporum ſpectantia ad communem obſervantiam, & totius populi devotionem in iis, quæ ſtatui & privilegiis Regularium non adverſantur, ut jejunia, preces ad cauſſam publicam: nam licet ſint exempti, ſunt tamen pars illius communitatis, & ejus communitatis participant.

Item omnes exempti, ſed præſertim Regulares, qui ex ſuo inſtituto incumbunt in ſalutem proximi, debent Epiſcopos, ut Principes Eccleſiæ, & *Succeſſores Apoſtolorum poſitos a Spiritu Sancto regere Eccleſiam Dei*, (Conc. Trid. ſeſſ. 23. c. 4.) ſingulari honore, reverentia, & amore proſequi, & eorum ſtatuta ad rectam adminiſtrationem Sacramentorum Pœnitentiæ, & Euchariſtiæ, ad bonum animarum Diœceſis ſpectantia diligenter ſervare, & in hoc ceteris exemplo prælucere: nam hæc eſt voluntas Dei, nec alias poſſunt in ſalutem proximi utiliter incumbere. Et ideo hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt S. Ignatius de Loyola, & S. Franciſcus Saverius.

✠ Vide hac de re lib. 7. c. XII. de Synod. Diœceſ. S. M. Benedicti XIV. Ibi enim perſpicue oſtenditur, Epiſcopos nequidem in Synodis poſſe privilegiis derogare ab Apoſtolica Sede Regularibus conceſſis; poſſe vero plura decernere, tamquam Apoſtolicæ Sedis delegatos, quibus Regulares obligentur. Primo quidem, *non licere Regularibus* (ſunt verba decreti, editi die 10. Auguſti 1630.) *etiam in eorum propriis Eccleſiis, Sanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum publice adorandum exponere, niſi ex publica cauſſa, quæ probata ſit ab Ordinario: ex cauſſa autem privata poſſe, dummodo Sanctiſſimum Sacramentum e tabernaculo non extrahatur, & ſit velatum ita, ut ipſa Sacra Hoſtia videri non poſſit*. Secundo Regulares non ſolum a Superioribus, ſed etiam ab Epiſcopo puniri poſſe, ſi delinquant contra decretalem Innoc. III. in c. 1. *de cuſtod. Eccleſiaſt.* & ad multorum obſervationem compelli poſſe, circa Sacrificium Miſſæ, novas imagines, & reliquias; ut ſi admittant in Miſſa indecentia, & prohibita; ſi novas imagines, & reliquias ab Epiſcopo non approbatas, exponere contendant &c. Tertio poſſe etiam ſub pœna etiam ſuſpenſionis a divinis, ipſo facto incurrenda, Regularibus injungere, ne quempiam exterum Sacerdotem in ſuis Eccleſiis celebrare permittant, ſine prævia Ordinarii licentia. Quarto corrigi, & puniri poſſe delinquentes in iis, quæ reſpiciunt Clauſuras Monialium, etiam ipſiſmet Regularibus ſubjectarum. Quinto, ſi recipiant Confeſſiones, non obtenta ab Epiſcopo facultate, etiam Monialium, quæ ipſis ſubſint; ſi prædicent in Eccleſia ſuorum Ordinum, Epiſcopo contradicente, vel non petita benedictione, aut in alienis Eccleſiis ſine ejuſdem Epiſcopi licentia; ſi renuant accedere ad publicas proceſſiones; ſi Epiſcopi interdictum, vel indictos ab eo dies feſtos non ſervent, aut ejuſdem cenſuras promulgare recuſent; ſi in alicujus Sacramenti adminiſtratione graviter delinquant; & ſi habitum ſui Ordinis dare præſumant Tertiariis collegialiter non viventibus, inconſulto Epiſcopo. Sexto refert, quod Sac. Congr. Concilii, approbante Clemente IX. declaravit. *Regulares quoſcumque, abſque legitima facultate accedentes ad colloquendum, etiam per quodcumque modicum temporis ſpatium cum Monialibus, aut aliis intra clauſuram degentibus, peccare mortaliter, eoſque ſub excommunicationis, privationis vocis activæ & paſſivæ, aliiſque contra Regulares accedentes ſine licentia ad Monaſterium Monialium ſtatutis pœnis, poſſe ab Ordinario, tamquam Sedis Apoſtolicæ Delegato coerceri*. Et die 26. Novembris 1627. reſpondit nullam, quantumvis honeſtam, & rationabilem cauſſam, eximere a gravi culpa Regulares accedentes ad Moniales ſine Epiſcopi licentia. Ac die 21. Maii 1678. iiſdem pœnis affici dixit Regulares, qui poſt habitam ad Moniales concionem, de quibuſcumque rebus, cum iiſdem loquuntur, niſi ſpecialem, quoad hoc, facultatem ab Epiſcopo antea impetraverint. Vide etiam c. 42. & 43. lib. 8. c. 4. ubi n. 6. aſſerit non adigi ad jejunia, indicta ab Epiſcopo, aliove Prælato, cujus juriſdictioni, & imperio non ſubjacent; teneri tamen ex conſuetudine vim legis habente, ſi a communitate ex antiqua conſuetudine hujuſmodi jejunia ſerventur: & jure naturæ, ſi non jejunando aliis ſcandalum præbeant. ✠

Quæſt. III. *An Legislator obligatur Legibus ſuis, vel prædeceſſorum?*

Reſp. 1. Legislator non obligatur Legibus Prædeceſſorum ſuorum (*) vi ipſarum Legum; quia non eſt ſubditus illorum, parem enim cum illis habet poteſtatem, immo eamdem: neque obligatur ſuis legibus, quia non eſt ſibi ſubditus; nemo enim ſui ipſius ſubditus & ſuperior eſſe poteſt: *Neque imperare ſibi, neque ſe prohibere quiſpiam poteſt*. L. 51. ff. de recept. arbit. Le-

(*) vi legum, ſeu jure poſitivo.

Legislator autem non potest obligare nisi subditos. Hinc illud, L. 31. ff. de Legib. *Princeps Legibus solutus est*.

Resp. 2. Legislator tenetur servare Leges a se, vel a prædecessoribus suis latas, quando materia convenit Principi & subditis (1). Ita S. Thom. 1. 2. q. 66. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1. Lex naturalis præcipit, ut Princeps communitati, cujus caput est, se conformet in iis, quæ æque ipsi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem necessarium est, & pertinet ad officium Principis, qui subditis suis exemplo præesse debet per Legum observationem, quam procurare tenetur. Enimvero ex S. August. lib. 3. Confess. cap. 8. *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*: quanto magis caput non congruens? 2. Princeps, æque, immo magis quam subditi, tenetur curare, & prosequi bonum commune, ac proinde servare Leges, quæ omnes in bonum publicum feruntur. 3. Ex jure tum Canonico, c. 6. de Const. *Quod quisque juris in alterum statuit, ipse debet uti eo..... Patere Legem, quam tu ipse tuleris*. Et c. *Justum est*, dist. 9. Tum Civili, lib. 4. cod. de Legib. *Digna vox est majestate regnantis, Legibus alligatum se principem profiteri... Et revera majus imperio est subjicere Legibus principatum*. Adde S. Ambros. epist. 3. ad Valentin. *Quod præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi: Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat*.

Nota. Legislator jure naturali tenetur Leges suas servare, etiam secluso scandalo; & quidem tam graviter, quam subditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores, quos citat. Quia hoc exigit æquitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quæ postulat, ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis quorum materia omnibus æque convenit.

2. Legislator violans Legem suam vel prædecessoris sui admittit peccatum ejusdem speciei ac subditi eam violantes, v. g. peccatum intemperantiæ, si non servet jejunium a se præceptum. Nam Lex naturalis imponit illi eamdem obligationem, quam ille subditis per suam Legem. Non tamen incurrit pœnas Lege humana impositas, quia Legibus illis humanis non est subjectus, sed solum juri naturali, præcipienti actus virtutis Lege præscriptos, nec illas pœnas statuenti.

3. Si Legislator habeat justam causam non servandi Legem, ob quam licite dispensare posset cum subdito, tunc non tenetur servare Legem. Quia tunc cessat ratio obligationis; tunc enim officium Principis, & recta gubernatio Legis observationem non exigunt, & difformitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc proprie non dispensat secum, sed solum interpretatur Legem naturalem ipsum non obligare ad servandam Legem suam, quando habet causam rationabilem, ob quam ipse subditum merito liberaret ab ejus obligatione; cum non sit ipse deterioris conditionis quam subditi. At peccat, quoties sine justa causa Legem suam non servat, quia violat Legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4. Hic agitur solum de Legislatore habente potestatem ferendi Leges absolutam, & independenter a communitate. Nam duces Rerumpublicarum tenentur Legibus, quas cum illis tulerunt; & generales Ordinum obligantur Legibus in capitulo generali latis: quia subditi sunt communitati, a qua feruntur.

Quæst. IV. *An Clerici obligentur Legibus civilibus?*

Respondet Bellarminus, lib. 1. de Cleric. c. 26. Clericos in conscientia obligari Legibus civilibus, quæ non repugnant sacris Canonibus vel officio clericali, qualis est Lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum gestationem, aut asportationem frumenti extra Provin-

(1) Materia legum, æqua ratione Principem, ac subditos respiciens (loquendo de *humanis* legibus) est ex. ca. ludus alearum: materia vero, pertinens ad solos subditos, est ex. ca. gestatio ensis, aut purpuræ. De quonam Principe seu Legislatore impræsentiarum fiat sermo, percipies ex postrema Nota, quam Auctor pro more suo ad calcem hujus quæstionis rejecit. Nimirum quæstio supponit regimen, non Democraticum, nec Aristocraticum, sed Monarchicum; sive potestatem legislativam in uno residentem. Ubi enim Populus sui ipsius gubernationem habet, vel per Optimates gubernatur, Respublica censetur Superior respectu cujusvis personæ ad eam spectantis, sive persona sit de vulgo, sive de Optimatibus. Testimoniis ab Auctore prolatis ad probandum, Principem seu Legislatorem obligari in conscientia ad agendum secundum leges abs se conditas, adde sequens fragmentum gravissimæ Epistolæ D. Isidori Peluſiotæ ita scribentis. (*Epist. 383.*) *Qui ad imperium evectus est, eum legibus subesse, & parere necesse est. Si enim ipse adversus eas prævaricetur, quomodo legitimus erit Princeps, utpote qui a vitiis regitur, & subjectus est? Juste ergo, & legitime impera, tibi ipsi quidem valde rigide, & stricte, subditis autem commode, & convenienter. Si porro, quod justum est, ignorare te dicas, cum Viris sapientibus, intelligentibus, & justitiam colentibus, & omnem inhonestatem, ac turpitudinem fugientibus communica; si quid vero imprudenter, & infscius feceris, id reparare mox, & corrigere stude. Si porro aliquod hinc detrimentum ac damnum accipere te existimes, erras: nam maxima hinc in te laus derivatur. Neque id tam ex me ipse pronuntio, quam quod alias in priscis id historiis legi. Etenim Rex quispiam justitiæ sectator egregius, deque ea maxime laborans, sic ad urbes suas scripsit*: Si quid contra leges fieri præscripsero, nolite mihi, ut ignoranter imperanti, parere. Hactenus S. Isidorus. Talem autem agendi rationem esse efficacem simul, & expeditum modum promovendi, aut restaurandi in subditis observantiam legum ab ipsis Principibus conditarum, fuse ostendunt tum laudatus Isidorus (*Epist 160. 196. 383.*) tum Isidorus alter Hispal. (*lib. 3. de Sum. Bon. cap. 33. usque ad 53.*) & alii passim SS. Patres.

vinciam &c. Probat, quia 1. Clerici sunt etiam cives, & partes quædam, seu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Unde æquitas & recta ratio postulat, ut se ceteris omnibus membris conforment in iis, quæ æque illis ac laicis conveniunt. Alioqui magna confusio & perturbatio in Repub. oriretur, si Clerici illas Leges non servarent. 2. Nicolaus I. epist. 8. dicit Christum divisisse Pontificiam auctoritatem ab Imperiali, *ut & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus Legibus uterentur*. 3. S. Chrysost. in illud Rom. 12. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, ait, Christi Legem non tollere politicas Leges, & ideo debere etiam Sacerdotes & Monachos eis parere, hancque esse communem sententiam quoad vim directivam, seu obligationem in conscientia, de qua agitur, testatur Suarez.

Quæst. V. *An peregrini teneantur Legibus sui territorii propriis?*

Nota 1. Peregrinus, advena, vagus inter se differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium ubi domicilium habet, transit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo redeundi. Advena, qui extra patriam suam domicilium fixit. Vagus, qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota 2. Certum est præcepta personalia, quæ scilicet afficiunt immediate personas, non territorium, semper illas obligare ubicumque fuerint: nam illa semper personis cohærent. Hinc si Episcopus Sacerdoti (*) usum sui Ordinis absolute vetuisset, is in aliena Diœcesi celebrare non posset.

Nota 3. Si Lex prohibeat actionem ubivis factam, quæ cedat specialiter in damnum communitatis, ut est venditio armorum vel aliorum rerum hostibus: hæc ex communi sententia obligat subditum extra territorium versantem, qui puniri potest si illam violet. Quia tunc delictum censetur intra territorium committi; damnum enim ei illatum censetur moraliter factum intra illud. Ex Leg. codic. *de commerc.*

Resp. 1. Peregrini non tenentur servare Leges sui territorii, quando extra illud versantur, ubi illæ non obligant, modo non absint in fraudem (1). *Ita communis sententia*. Prob. 1. ex c. 2. *de constit. in* 6. ubi dicitur, statuto Episcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus subditos, qui extra diœcesim furantur, *cum extra territorium jus dicenti non pareatur impune*. 2. Quia Leges & consuetudines locales sunt solum pro tali loco seu territorio, eique sunt affixæ: & jurisdictio, ut respicit territorium, intra illud limitatur. Et vero potestas Legislativa agere non potest extra sphæram activitatis suæ, quæ sphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono quod tum ipse peregrinus, tum res, circa quam operatur, & ejus actio, sint extra territorium. Nam si res circa quam agit, vel ejus actio, aut omissio, sit intra territorium, licet ejus persona sit extra; tunc ex communi sententia ipse tenetur Legibus territorii, & pœnis per illas statutis. Quia tunc delictum merito censetur committi intra territorium, non extra. Nam omissio rei præceptæ, vel commissio rei prohibitæ, ibi censetur consummari, ubi res præcepta vel vetita fieri vel omitti debuisset, & delinquens censetur ratione delicti ibi esse moraliter præsens, ex l. 2. cod. *Quæ res exportari &c.* Hinc Beneficiarius absens a territorio, in quo beneficium habet, contrahit censuras in non residentes latas ab Episcopo beneficii, quia ibi delictum consummatur, ex c. 11. *de cleric. non resid.*

Resp. 2. Ex communi sententia peregrinus non tenetur servare præcepta etiam juris communis, v. gr. jejunium vigiliæ, vel festum S. Thomæ, si illa ex privilegio aut consuetudine legitima non servetur in loco ubi bona fide diversatur. Quia privilegium locale, vel consuetudo localis spectat omnes qui sunt in loco. Hinc S. August. epist. 117. docet in iis, quæ non sunt contra fidem, & legem divinam, posse quemque se conformare Ecclesiæ particulari, in qua moratur. *Alia vero*, inquit, *quæ per loca terrarum regionesque variantur... nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam forte devenerit* (2).

Resp. 3.

---

(1) Hanc resolutionem Auctoris quoad utramque partem reperies egregie declaratam, & confirmatam a Bened. XIV. (*lib. 3. de Syn. c. 4. n 9 & 10.*) cujus integrum textum, utpote prolixum, hic referre supersedemus.

(2) Sicuti peregrini non tenentur servare leges humanas *communes*, quoties ad locum aliquem veniunt, ubi eædem leges communes per consuetudinem contrariam sunt *abrogatæ*; quia nempe, quamvis leges universales non alligentur certo territorio, sed universum afficiant orbem christianum; attamen eo ipso quod in certo loco sunt abrogatæ, censentur incolæ ejus *exempti* ab illarum observantia quasi per modum *privilegii localis* (atque idipsum multo magis dicendum, ubi iidem incolæ universales leges non servant vi expressi *privilegii*, justas ob causas ab Apostolica Sede concessi) ita e converso peregrini tenentur legibus *communibus* vigentibus in locis, ubi diversantur; esto in propria Regione communes illæ leges non soleant observari ob contrariam consuetudinem, aut formale privilegium: quia nimirum hujusmodi immunitas a lege universali habetur solum per consuetudinem, aut privilegium *locale* a jure communi exorbitans, adeoque ultra terminos loci, ubi ipsa subsistit, extendi non debet juxta tritam juris regulam: *quæ a jure communi exorbitant*, sunt *restringenda*. Utriusque superioris thesis eruuntur ex variis doctrinis Bened. XIV. qui docet (*lib. 11. de Syn. cap. 1. n. 3. & 6.*) Mediolanenses, etiam post reformationem illius Ecclesiæ a S. Carolo Borromæo perfectam, obstrictos non esse ad inchoandum antepaschale jejunium a feria quarta Cinerum,

(*) Sacerdoti subdito ejus.

Resp. 3. Qui causa subterfugiendi Legem etiam localem, abit in locum, ubi illa non viget, non ideo ab illius obligatione liberatur. Quia 1. (ut ait Layman) Leges, quæ ad subditorum utilitatem præsertim spiritualem ordinantur, ut sunt Ecclesiasticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium persuasio & Episcoporum praxis ostendit, ut subditis sine justa causa earum obligationem subterfugere non liceat; cum id necessarium sit ad bonum regimen, & efficaciam Legum, & ad præcludendum januam multis abusibus, præsertim in confinibus diversarum diœcesum. Immo ipsa Lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem observationem Legum & ordinis, id vetat.

1. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debet*, c. 15. & 16. *de rescript.* At fraudem committit in Legem, qui solo animo eam subterfugiendi absque alia justa causa abit e proprio territorio: nam *fraus legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit*, (expresse) *id fit*, l. 30. ff. de Legib. Neque dici potest quod abeundo utatur jure suo; nemo enim habet jus exeundi e proprio territorio solum ad eludendum illius Leges: sicut nullus habet jus iter instituendi vel laborandi, causa subterfugiendi Legem jejunii; & qui hoc faceret, censeretur in fraudem Legis agere, & secundum communem sententiam, teste Layman, peccaret contra Legem.

2. Ex responso Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiep. Colonienſem auctoritate Apostolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Conc. Trid. discedentibus in locum ubi non fuit publicatum, solo animo matrimonium clandestinum contrahendi, sine mutatione domicilii, *non est legitimum matrimonium inter sic contrahentes cum fraude*. Ergo tales adhuc tenentur Lege Tridentini, irritante matrimonium clandestinum, si discesserunt cum fraude. Ergo &c.

Hinc peccant contra Legem, qui alio discedunt, præcise ut carnibus vescantur, vel oneribus servilibus vacent, cum hæc in sua diœcesi vetita sunt.

Quæst. VI. *An qui e suo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum ubi non obligat, teneatur illam implere antequam exeat?* (1)

Resp. Tenetur, si prævideat illam impleri non posse in alio loco. *Est communis sententia.* Quia 1. Hæc est praxis & persuasio fidelium timoratorum. 2. Lex illa talem obligat, & tempus, quo adhuc versatur in suo domicilio, unicum est ei aptum ad illam observandam: quare perinde est ac si eo solo tempore obligaretur. At quisque tenetur servare præceptum eo tempore quo obligatur. 3. Ut ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando potest, & prævidetur postea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis spatium, pro quo possit semper ejus observatio differri: sed obligat, ut quamprimum potest, impleatur, si postea non possit impleri; alioqui non esset satis efficax, & sæpe elidi posset. Et vero respectu talis, non est aliud tempus ad implendum præceptum: Ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore tenetur.

Hinc qui abit die festo ad locum ubi non est festus, tenetur audire Sacrum priusquam exeat, si possit absque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: sicut si non exiret, teneretur audire primam Missam, si prævideret postea impeditum iri. Quia præceptum obligat simpliciter illo die, & non potest impleri nisi audiendo Missam primam; nam hic & nunc & respectu talis hominis, illa est unica, & præsens hora

---

rum, quoniam ex more pervetusto non consueverunt jejunare ea feria, ac tribus insequentibus diebus. Item (*lib. cit. cap. 5. n. 6.*) in Hispanicis regnis Castellæ, Gallaciæ, & Majoricæ antiquam vigere consuetudinem in Sabbatis totius anni vescendi interioribus, extremisque animalium partibus, etsi non carnibus eorumdem. His igitur positis, poterit ex. ca. Mediolanensis viator Castellam deveniens animalium intestina vorare diebus Sabbatinis; quod in Patria sua nequaquam posset. Sed Castellanus Mediolani constitutus minime poterit iisdem intestinis vesci juxta morem patrium. Viceversa dies quarta Cinerum, quæ Castellano Mediolani commoranti est epularis, Mediolanensi in Hispaniis agenti esurialis est.

(1) Circa Peregrinationes plurima, & varia moveri possunt dubia moralia, quæ hic singillatim judicare, & solvere non vacat. Perspicuitatis causa quadruplici veluti in statu eos considerare licet. 1. Dum initio diei discedunt a proprio territorio, atque ad alienum subinde migrant. 2. Dum exterum aliquem locum ingressi ibidem morantur per aliquot menses, hebdomadas, dies, aut saltem una die integra. 3. Dum per eum locum tantummodo transeunt, ipso die, quo appulerunt, recessuri sumpta refectione. 4. Dum in eodem loco noctu dumtaxat hospitantur, & mane insequenti inde abeunt. Apud Morales Scriptores, qui passim prostant, præsertim apud recentiores Casuistas eadem dubia magna ex parte leguntur minutatim exposita, ac fideliter dissoluta. Sed cum istorum doctrinæ, utpote ex Probabilistica scaturigine manantes, sapientibus haud illimes in multis capitibus videantur; idcirco præstabit in præsenti materia illos potissimum consulere, & audire Doctores, qui sanioribus morum regulis constanter inhærent: quales certe habemus plures florida ista ætate. Negotium vero hoc felicius succederet, si loco fundamenti assumatur solida doctrina de impedimentis servandarum Legum, de qua nos in Nota ad q. 6. præcedentis Cap. III. Item, si sustineatur juxta Auctorem (q. 7. seq.) longe verosimilior, aliisque gravibus Scriptoribus, præsertim Silvio, Basil. Pontio, Wigandt, Schmier, Henno, Cuniliato, Coleto probata opinio, quæ Peregrinos subjicit legibus specialibus locorum, in quibus diversantur. Idque nullum mihi dubium, quin jamdiu a D. Augustino fuerit expressum, ut patebit legenti & conferenti varia ejusdem testimonia apud Gratianum (par. 1. Decr. dist. 8. c. 2. dist 11. c. 11. dist. 41. c. 2.) consignata: quæ quidem non possunt universim exponi de obligatione, quam parit solus casus *scandali*, sicuti adversæ sententiæ fautores existimant.

hora est ultima ipsi apta ad implendum præceptum. Alioqui omissio merito imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui sit Lex jejunii, non potes ibi jentaculum sumere mane, eo quod scias te vespere fore in loco ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio quamdiu existis in loco ubi obligat. Nec spes dispensationis, nec dispensatio quæ nondum est, nec privilegium loci, in quo non es, obligationem præcepti, quo hic & nunc ligaris, tollit.

Quæst. VII. *An peregrini teneantur Legibus specialibus loci in quo versantur?*

Nota. Certum est, 1. Eos qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuo manendi, teneri statim Legibus illius loci, cum jam vere sint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuo manendi, ex l. *Cives*, cod. *de incolis*. 2. Statim teneri Legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt scholastici, famuli, operarii &c. Constat ex usu, & communi Doctorum sententia. Nam tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut statim quis fiat Parochianus idoneus ad sui incrementa omnia præter Ordinem recipienda. 3. Peregrinos teneri servare leges loci per quem transeunt, quando alias esset periculum scandali, cum hoc vetet Lex naturalis: vel quando illæ leges sunt juris communis, quamvis ea consuetudine, vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, ut docent communiter Theologi; quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent causam excusantem, cum consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat. 4. Peregrinos teneri servare in contractibus leges ac consuetudines loci in quo contrahunt: nam quisque sortitur forum in loco contractus, cap. ult. *de foro compet.*

Resp. Peregrini, & a fortiori Vagi, tenentur servare Leges & consuetudines etiam speciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, & secluso scandalo. *Ita Covar. Suarez, Lessius, & alii communius.* Prob. 1. Ex S. August. lib. 3. Confess. c. 8. ibi. *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se Civitatis aut gentis consuetudine vel Lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Item ex epist. ad Januar. 2. Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii postulant, ut leges locales serventur ab omnibus qui sunt in loco, quamdiu in eo morantur: ac proinde Legislator habet potestatem obligandi etiam peregrinos ad illas leges servandas: nam superior habet omnem potestatem necessariam ad bonum commune, & rectum ordinem tuendum in suo territorio. 3. Lex generatim fertur pro tali territorio. Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione suæ præsentiæ in illo loco, licet brevis, subjiciuntur regimini, & jurisdictioni territorii, cum juxta omnes, teneantur quibusdam Legibus, v. gr. ne quis noctu arma ferat, ne triticum efferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur &c Ergo peregrini tenentur, titulo subjectionis, servare Leges alieni territorii, suntque vere subditi Principis illius loci ratione suæ præsentiæ in illo, non quidem permanenter & habitu, sed solum transeunter & actu; quippe ad transeuntem, & brevem subjectionem sufficit brevis præsentia, sicut ad transeuntem exemptionem a jurisdictione, & Legibus sui territorii sufficit brevis absentia. 4. Peregrini, eo ipso, quod exeunt e proprio territorio, solvuntur Legibus illius. Ergo eo ipso, quod ingrediuntur territorium alienum, subjacent Legibus illius, præsertim cum gaudeant ejus privilegiis. Nam qui sentit commodum, & onus sentire debet, ex *reg. Juris 55. in 6.*

Obj. Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilii, vel delicti. *Resp.* dist. Permanenter & habitu, Conc. Transeunter & actu, Neg. Peregrini autem fiunt subditi Principis alicujus loci ratione suæ præsentiæ in illo loco, sed transeunter tantum, non permanenter & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur solum iis Legibus loci, quarum observatio non requirit tempus longius, quam illud, quo ipse ibi moratur. Nam quoad alias non censetur esse in loco moraliter, nec ad eas implendas tenetur diutius morari quam statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solum supposita præsentia ad implendam Legem, quæ tunc impleri potest. Hinc tenetur servare omnia præcepta localia negativa, v. gr. abstinere ab esu carnium, nam hæc non requirunt moram. Sed qui transit per locum ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec secluso scandalo, illud audire, si ibi moretur solum ad sumendum cibum: quia mora non est proportionata impletioni præcepti. E contra tenetur audire Sacrum, si sufficienti tempore moretur, vel si festum servetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio per quod usque ad meridiem acturus est iter.

CAPUT V.

De Interpretatione, & Epikiia.

Quæst. I. *Quid & quotuplex est interpretatio Legis?* (1)

Resp. Interpretatio Legis est explicatio sensus Legis. Triplex est: authentica, usualis, & do-

(1) *Interpretatio* generatim sumpta, uti ex Baldo eam definit Fagnanus (n. 19. in cap *Quoniam*, tit. de Constit. lib. 1. Decr.) *est sermonum difficilium, vel perplexorum expositio*. Interpretatio quatenus ad *Leges* refertur; nihil

doctrinalis. Interpretatio authentica seu cum auctoritate prolata est ea quæ fit per ipsum Legislatorem, vel ejus superiorem, vel successorem, vel per ministros ab ipso constitutos: habetque vim Legis, cum procedat a superiore habente potestatem Legem condendi, & explicandi in sensu, in quo vult illam servari. Usualis est, quæ petitur ex communi usu: nam *consuetudo est optima Legum interpres*, c. 8. *de consuetud.* Doctrinalis est ea, quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim Legis, cum non procedat a potestate jurisdictionis, sed a judicio peritorum: tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, si in eam Doctores omnes consentiant. Si vero Doctores inter se dissentiant de sensu, & obligatione Legis, tunc tenemur sequi opinionem tutiorem & probabiliorem: licebit tamen sequi minus tutam, si sit certo & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabili.

Interpretatio iterum duplex est; una simplex, qua explicatur ambiguitas verborum Legis, & altera per æquitatem, qua interpretamur, casum aliquem particularem non comprehendi in Lege, quamvis verba Legis clara sint & generalia. Hæc dicitur Epikia.

Quæst. II. *Quænam sunt regulæ aptæ ad recte faciendam interpretationem doctrinalem?*

Resp. Hæ a Doctoribus traduntur. 1. Accipienda sunt verba Legis secundum eorum proprietatem, & usitatam acceptationem, nisi sic accepta injustitiam, vel absurditatem continerent,

---

nihil est aliud, quam apta expositio alicujus vocis, sive sententiæ in lege occurrentis. Hæc proxime dividitur in eam, quæ *simplex* dicitur, per quam clara explicatione amovetur obscuritas, quæ inest verbis legis: atque in aliam, quæ *per æquitatem* vocatur, qua declaratur, legem, quamvis secundum verba satis perspicuam, non esse in aliquo particulari casu servandam, spectata mente Legislatoris. Sic ex. ca. dum Ecclesia sticam Sinodalem legem jubentem, ut Sacramentorum minister *velit facere*, *quod facit Ecclesia*, expono de intentione terminata ad ritum externum qua *sacramentalem* saltem implicite, interpretatio *simplex* est. Dum vero Civilem legem statuentem, *depositа dominis suis reddenda*, sic accipio, ut contendam, gladium non esse *furioso* restituendum, interpretatio est *per æquitatem*. Dein interpretatio *simplex* subdividitur in *Authenticam*, *Usualem*, & *Doctrinalem*, de quibus Auctor. Quod spectat ad *auctoritatem* harum singularum interpretationum, 1. nullum dubium, quin *Authentica* a subditis sit instar legis habenda, cum eadem, qua ipsamet lex, nitatur potestate jurisdictionis, sive ordinaria, sive delegata. Sic ex. gr. Declaratio, *Apostolici muneris partes*, quam Bened. XIV. edidit (die 8. Febr. an 1745.) ad diluciandam prævium suam Constitutionem, *Sacramentum Pœnitentiæ* (die 1. Jun. ann. 1743.) circa Confessarios absolventes personam complicem in peccato turpi contra sextum præceptum. Sic etiam Declaratio, *Inter alia*, qua Innoc. III. (l. 5. Decr. tit. 39. *de sent. exc.* c. 31.) Doctoribus Bononiensibus sensum aperuit Decreti Greg. VII. *Quoniam multos* (2. part. Decr. cauf 11. q. 3. c. 103.) circa communicantes cum excommunicatis. Sic pariter Decreta S. Congregationis Conc. quibus declaravit teste Fagnano (loco cit. n. 25.) validum esse matrimonium contractum coram Parocho, etiam invito, & per vim adhibito, & ex alia causa vocato, & in aliena Parochia, & etiamsi Episcopus illi matrimonium interdixerit: hæ, inquam, & consimiles aliæ declarationes seu interpretationes habent vim legis unumquemque obligantis. 2. *Usualis* potest esse duplicis generis. Nam quandoque nititur manifesta, & universali praxi omnium Ecclesiarum, uti est illa de exprimendis singulis tribus personis SS. Trinitatis in forma Baptismi, de baptizandis infantibus &c. interdum vero solum præfert praxim privatorum Fidelium, vel timoratorum, vel sapientum: qualia est illa de Missa die festo audienda, antequam pergatur ad locum, ubi festus dies non est, de non ieundis quibusdam contractibus tamquam suspectis de labe fœneratitia &c. Porro in priore casu *authenticæ* prorsus æquivalet, cum ipsa fundet jus vere *consuetudinarium*, adeoque per se obligare possit etiam nulla scripta lege præextante: in posteriori gravem dumtaxat præfefert probabilitatem, & ad *doctrinalem* mox explicandam reducitur. 3. *Doctrinalis*, quandoquidem ab hominibus prodit tum ordinaria, tum delegata potestate legislativa destitutis, parendi necessitatem absolute nunquam imponit, nec *authenticum* adæquare potest: quippe ex Juliano Jurisconsulto (tract. de Fide Instrum.) *authenticum ex se fidem facit in judicio, & supremæ est auctoritatis, ita ut a nullo rejici, vel in quæstione vocari queat*. Solam ergo verisimilitudinem parit circa sensum latentem ambiguæ legis, eamque minorem aut majorem juxta variam quantitatem, & qualitatem Doctorum, a quibus traditur. Quod si *universali* muniatur consensu Doctorum, tunc tanti ponderis evadit, ut respui nequeat citra intollerabilis *temeritatis* notam, modo Doctores sint tales, quales (N. 50.) descripsimus. Nam *ut egregie animadvertit* (verba sunt Bened XIV. lib. 3. de Beatific. Serv. Dei cap. 1. n. 7.) *Auctor lib. 2. de Vocat Gent. cap. 2. inter opera S. Prosperi, magna fortitudo est consensionis, cui ad sequendam veritatem auctoritas sufficit etiam latente ratione*. Unde haud mirum, si D. Bonaventura, & Richardus de Mediav. (Nota ult. ad Tract. *de Conscient.*) semper maximi fecerint *communes opiniones*. Quando vero Doctores singuli, aut alii quicumque moralis Disciplinæ studiosi *doctrinalem* legum interpretationem producere debent, non temere, neque ex proprio arbitrio aut sumptis opinionibus, sed arte & prudentia; eam ad rem valde inservient præclaræ regulæ ab Auctore assignatæ in seq. qu. 2 de quibus P. Anacletus (Jur. Can. tom. 1. in lib. 1. Decr. tit. 2. §. 16 17.) longe fusius differit. Eumdem ipsum in finem diu noctuque legendus aureus Tractatus de universis regulis juris editus (tom. 6. Jur. Can.) a prælaud. insigni Canonista. Jam ex his omnibus prudenter quisque intelligit penitius, quanto jure nos (Nota ult. ad Tract *de Conscient.*) fugillaverimus illorum Theologorum methodum, qui *satis* munere suo, ultra quam credi possit gravissimo, se perfungi existimant, prædicantque, si opiniones tueantur, quæ ex una parte solido aliquo fundamento nituntur, in se *præcise* spectatæ, & ex alia nihil complectuntur contrarium *manifestis* Sac. Scripturarum doctrinis, atque *expressis* Ecclesiæ definitionibus. Si enim veri nominis Theologus alio præterea respicere non debet, eccur, amabo, tot tantæque regulæ communi Sapientum judicio præscribuntur ei observandæ in doctrinalibus legum interpretationibus perficiendis?

rent, aut Legem inutilem redderent. Quia Legislator debet Legem clare, ideoque verbis ſecundum eorum proprietatem & communem ſignificationem intellectis exprimere: Alioquin nihil firmum ſtabiliret, & errandi occaſionem daret. In dubio autem, uſus & acceptio communis verborum præferri debet eorum proprietati.

2. Correctio Legum vitanda quoad fieri poteſt, ex c. 29. *de elect. in 6.* Nam ordinarie Legum mutatio noxia aut incommoda eſt communitati.

3. Si Legis verba ſint æquivoca vel ambigua, eorum ſignificatio ſpectanda eſt ex antecedentibus & conſequentibus, & materia & circumſtantiis Legis, atque etiam ex aliis Legibus, in quibus eadem verba vel ſimilia in tali & tali ſenſu accipiuntur, ſed præſertim ex fine Legis, ex c. *de verb. ſignif.* ait: *Intelligentia dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi; quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubjectus.* Et ex S. Th. in 3. diſt. 37. art. 3. *Sicut Lex lata eſt menſura ſubditorum in ſuis actibus, ita hoc eſt ad quod reſpicit Legislator, quod eſt Legis intentio & finis, eſt menſura Legis poſitivæ.*

4. Lex pœnalis, & omnis alia oneroſa, ſtricte interpretanda eſt, ex reg. Jur. 48. in 6. *In pœna benignior eſt interpretatio facienda.* In favoribus vero late eſt facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia reſtringi, & favores convenit ampliari.* Hinc pœnæ non extenduntur ad caſum in Lege non expreſſum. Nec in Legibus pœnalibus valet argumentum a pari; immo nec a minori ad majus: nam Legislator poteſt velle punire minus crimen non majus, eo quod illud ſæpius patretur, vel ſit periculoſius bono communi.

5. Lex generaliter vel indefinite loquens omnia (*) ſignificata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda ſunt, *& ubi jus non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus.* Argum. l. 8. §. *de Publician.*

6. Lex intelligenda eſt, & ſervanda ſecundum receptam conſuetudinem: *Optima enim eſt Legum interpres conſuetudo* l. 37. §. *de Legibus*, & c. 8. *de Conſuet.*

7. Aliquando Legislator loquitur de ſingulari caſu vel perſona, non quod velit Legem ad hunc caſum, vel perſonam reſtringere, ſed iis utitur exempli gratia: nam exemplum non limitat diſpoſitionem, ſed declarat. Quare valet hæc regula. Cum Lex frequentioris uſus cauſſa aliquid decernit, caſum minus frequentem non excludit, ſed comprehendit.

8. Lex poſitiva non ſemper ob paritatem rationis extendi debet ad caſus ſub lata verborum forma non comprehenſos. Quia non ratio Legis, ſed voluntas Legislatoris ſignificata ſubditis, eſt Lex, & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud, unum crimen punire, non aliud, quamvis eſſet eadem ratio pro utroque. Legis enim poſitivæ diſpoſitio omnino pendet a libera voluntate Legislatoris, qui non obligat, niſi ad id, ad quod ſufficienter declarat ſe velle obligare.

Dixi, *non ſemper*. Nam Lex extenditur ob identitatem rationis in his caſibus. 1. Si aliqua iniquitas vel abſurditas ſequeretur ex eo quod Lex non extendatur ad alios caſus non expreſſos. 2. In correlativis, nam diſpoſitum in uno correlativo, cenſetur eſſe diſpoſitum in alio, *ex l. ult. Cod. de indicta viduit.* Sic Lex ſtatuens de uxore cenſetur idem ſtatuere de marito: quando eſt par ratio pro utroque, ut cum agitur de debito conjugali. 3. In æquiparatis & connexis. 4. Cum Lex exprimit rationem, ob quam fertur, ſecundum multos, extenditur ad caſus, in quibus clare occurrit eadem ratio Legis: quia ubi ratio exprimitur, cenſetur eadem eſſe diſpoſitio pro caſibus, ubi clare reperitur: neque tunc eſt interpretatio extenſiva, ſed declaratio comprehenſiva. 5. In judiciis, ex l. 12. §. *de Legib.* Nam prudentia & recta ratio dictat, ut cum pro aliquo caſu decidendo non eſt certa Lex, deciſio illius petatur a ſimilis caſus deciſione.

Nota. Particulæ, *aut*, *vel*, aliquando accipiuntur copulative, ex l. *Sæpe*, cap. *de verbor. ſignif.* ut cum inter illas ponuntur ea, quæ non ſeparantur. Particulæ *ſeu*, *ſive*, plerumque ſumuntur copulative, aliquando tamen disjunctive.

Quæſt. III. *Quandonam licèt uti Epikiia?* (1)

Nota. Epikiia eſt benigna & rationabilis interpretatio legum, quæque a multis interdum peraguntur, eadem non niſi perperam cohoneſtari ſolent Epikiæ titulo. Numquid enim ex. ca. Epikiia ii Clerici, aut Monachi non abutuntur, qui ratione (ut amant dicere) ſollemnitatis, ſocietatis, urbanitatis &c. Eccleſiaſticas Leges de vitandis ludis, choreis, theatris, larvis, de ſervandis jejuniis, de tuenda Monaſtica clauſura, palam infringunt, & Theologiæ Sacræ doctrinas pro ſuo genio inſtar corii diſtendunt, & obtorquent? E re igitur plurimum erit genuinam efformare ideam Epikiiæ, ac juxta eamdem prudenter enodare particularia dubia frequenter incidentia. Ad hoc vero facem præferent tum D. Th. (1. 2. q. 69. ar. 6. & 22. q. 120. ar. 1. & 2.) tum D. Antoninus (1. part. Sum. tit. 3. c. 19. §. 10. reg. 7.) præter alios multos Doctores.

(*) Species ſcilicet omnes caſuum poſſibilium.

(1) *Epikiia*, quam in ſuperiori Nota *interpretationem per æquitatem* vocavimus, quoties recte fit, non ſine aliqua virtute fit. Angelicus namque ex Ariſtotile (lib. 5. Ethic. c. 10.) ipſam probat eſſe ſpecialem virtutem juſtitiæ ſubjectam, per quam homo ſupplet ex recta ratione, quod verbis ſcriptarum legum deeſt, quæ pos poſſunt comprehendere omnes ſingulares, & contingentes caſus, utpote quaſi infinitos, & infinitis modis variabiles. Hinc nullum dubium, quin ea licita ſit, immo ſæpius etiam neceſſaria, ſpectata mente ipſorum Legislatorum, quæ veluti anima ſeu forma eſſentialis legum eſt. Unde quiſquis prætextu ſervandæ legis nollet certis in caſibus Epikiia uti, is juxta axioma Juriſperitorum in culpa foret violatæ legis; *in legem peccat, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem*; quia nimirum *ſcire leges non eſt verba earum tenere, ſed vim & mentem*. Haud raro tamen, nec leviter labi con-

terpretatio, casum aliquem particularem ob suas circumstantias non comprehendi Lege, quamvis per verba generalia lata: ideoque Legem non obligare in tali casu. Hinc sola Lex positiva admittit Epikiiam, non naturalis: quia sola Lex positiva statuit per verba generalia, quæ restringenda sunt ex æquitate in certis casibus. At Lex naturalis excipit omnes casus excipiendos: est enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & singulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad honeste ac recte vivendum.

Resp. 1. Aliquando necesse est uti Epikiia, quoties nempe secundum verba generalia Legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem vel bonum commune. Nam Lex nunquam obligat ad aliquid irrationabile, noxium bono communi, ut si, v. g. Lex generatim feretur, ne aperirentur noctu Portæ civitatis, esset contra rectam rationem & intentionem Legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ essent in urbem, alioqui interficiendæ ab hostibus illam obsidentibus.

Resp. 2. Uti licere Epikiia quando evidens est non posse servari legem sine gravi damno, cum quo constet Legem non obligare, saltem si adiri nequit superior. Nam tunc certo & prudenter judicamus Legem non obligare in tali casu.

Resp. 3. In dubio num aliquis casus comprehendatur in Lege, debet consuli superior, ex c. 31. *de sent. excomm. & l.* 1. *& ult. de Legibus*. Si non possit consuli, non licet uti Epikiia, sed servanda ex Lex. *Azor*, *& alii*, post S. Th. 2. 2. qu. 120. art. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione Principis a verbis Legis recedere. Sed in manifestis non est opus interpretatione sed executione*. Ratio est, quia in dubiis tutior pars semper eligi debet. Nec tunc absque determinatione superioris formari potest judicium prudens & moraliter certum, Legem non obligare.

CAPUT VI.

De Dispensatione.

Nota. Dispensatio est relaxatio Legis ad tempus, seu exemptio a Legis obligatione in aliquo casu particulari, ubi Lex ceteroquin obligaret. Hinc differt 1. Ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, sed solum declaratur Leges non obligare in certis casibus. 2. A privilegio, quod est facultas permanens concessa in perpetuum, & per modum Legis, & sæpe non est contra, sed præter legem. 3. A licentia seu permissione, qua non relaxatur obligatio Legis, sed solum apponitur conditio, sub qua Lex non obligat. (1)

Quæst. 1. *Quinam habent potestatem dispensandi? Nota.*

---

(1) *Dispensatio* legis fit, quando *manente legis obligatione quoad totam communitatem, aliqua persona particularis, in aliquo casu particulari, a legis vinculo subducitur per legitimam potestatem*. Dicitur 1. *manente legis obligatione quoad totam communitatem*, ut hinc distinguatur dispensatio *ab irritatione*, *abrogatione*, *derogatione*, *cessatione* legis; per has enim lex, sive ante, sive postquam vim obligandi obtinuit, tollitur, vel totaliter vel partialiter, ita quidem ut nullus subditorum teneatur illam observare. 2. *aliqua persona particularis*, quibus vocibus designantur non solum personæ individuæ, sed etiam Conventus, Religiones, Ordines, Collegia, quæ in jure censentur personæ fictæ. 3. *in aliquo casu particulari*. Dispensatio enim, cum non sit facultas constans ac permanens, non eximit personam ab observantia legis pro alio tempore, uti dum dispensatur cum uno, ut carnibus vescatur occurrente aliquo die jejunii, is obligatus manet ad abstinendum a carnibus, succedentibus aliis jejunii diebus. Sicque dispensatio discrepat a *privilegio*, quod ceteroquin & hoc habet peculiare, ut sæpe non sit *contra* jus commune, sed solum *præter*: ut cum Princeps dat alicui facultatem legitimandi, quam ipse habet. 4. *a legis vinculo subducitur*, ita scilicet ut obligationem non habeat servandi legem, quamvis legis ratio & materia maneat invariata. Inde est, ut dispensatio dicatur a DD. *vulnus legis*, juxta sententiam S Augustini, qui apud Gratianum (part. 2. Decr. can. 23. cap. 24. *ipsa pietas*) ait, fieri *contra integritatem severitatis*, seu disciplinæ Ecclesiasticæ, ubi Hæreticis correctis, & ad Ecclesiæ sinum redeuntibus conceditur pristinus *honor Clericatus*, *aut Episcopatus*; quia nimirum ubi graves interveniunt causæ, *detrahendum est aliquid severitati, ut majoribus malis sanandis caritas sincera subveniat*. Porro sub hoc respectu dispensatio secernitur *a nuda permissione*, *simplici licentia*, *epieheia*, *& interpretatione*; quamquam & hæ solent interdum designari *dispensationis* nomine late sumpto. Nam *permissio*, seu *tolerantia nuda* Superioris non eximit a culpa subditum agentem contra jus; unde Innoc. III. (lib. 3. Decr. tit. 4. de Præbend. c. 13. *Cum jam dudum*) monet: *multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia non debeant tolerari*. Pariter *licentia simplex* non aufert obligationem legis, sed apponit conditionem necessariam, quam lex ipsa postulabat: ut dum Monachus de licentia Prælati res aliquas largitur suis consanguineis. *Epieheia* vero eximit quidem a lege servanda, sed in iis circumstantiis, in quibus prudenti judicio creditur, legem revera non obligare. *Interpretatio denique*, evolvendo ambiguum legis sensum declarat tantummodo, utrum lex obliget, vel non obliget, aut quomodo obliget. 5. *per legitimam potestatem*: quandoquidem certum est, ad proprie dictam dispensationem necessariam esse eamdem ipsam potestatem jurisdictionis, qua prius leges fuerunt conditæ, aut saltem in *forma specifica*, ut ajunt Juriſperiti, confirmatæ, juxta ca. 1. de reg. jur. *omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur*; quæ quidem potestas (ut Auctor ostendit in præsen. qu.) bifariam spectari potest, vel ut *ordinaria* est, vel ut *delegata*: Hinc Seraphicus (in 4. sent. dist. 19. dub 6.) *Dispensatio ita consuevit definiri: est juris relaxatio, facta cum causæ cognitione ab eo, qui habet jus dispensandi*. Audiatur etiam Angelicus (1. 2. q. 97. ar. 4.) cujus præclara doctrina, nedum confirmandæ ejusdem potestatis necessitati, sed etiam concipiendæ adæquatæ perfectæque notioni ipsius *dispensationis* maxime inservit. *Contingit quandoque, quod aliquod præ-*

Nota. Potestas dispensandi est potestas jurisdictionis, & duplex est, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria est ea, quæ alicui competit ratione officii, seu ex vi sui muneris. Delegata est ea, quæ habetur ex concessione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel a jure. Si a jure datur, transit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non expirat morte concedentis. Si vero datur per simplicem commissionem, cessat mortuo vel amoto delegante, si res est integra.

Resp. 1. Ex communi sententia Theologorum, nullus homo habet potestatem dispensandi in Legibus divinis, etiam mere positivis. Quia nemo habet potestatem relaxandi obligationem a Deo impositam, nisi specialem ad hoc potestatem a Deo acceperit. Nam inferior non potest propria auctoritate relaxare obligationem impositam a superiore: auctoritas enim inferior non potest superiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit a Deo potestatem relaxandi obligationem Legum divinarum: nam talis potestas neque ex Scriptura, neque ex Traditione probari potest: & aliunde non expedit bono Ecclesiæ, quæ non posset suam unitatem, uniformitatem, & constantiam in fide & in cultu divino servare, nisi Legés divinæ essent prorsus hominibus indispensabiles. Præterea Leges mere positivæ a Christo latæ, ad fidem, & Sacramenta, Sacrificium Eucharistiæ, quæ sunt religionis nostræ fundamenta, pertinent: Ideoque sunt fundamentales, ac proinde debent esse immutabiles respectu omnium; alioqui si mutarentur, mutaretur religio substantialiter. Unde Concil. Trid. sess. 21. c. 2. clare indicat Ecclesiam non posse mutare substantiam Sacramentorum. Itaque circa Leges divinas etiam mere positivas, Deus solum concessit Ecclesiæ potestatem illas interpretandi, declarandi casus ad quos Lex divina non extenditur.

Resp. 2. Potestatem ordinariam dispensandi in Lege humana habet 1. Is qui eam tulit: nam ejusdem potestatis est ferre Legem &c in ea dispensare. 2. Successor Legislatoris cum pari potestate. Nam si Legislator habet, ergo & is qui habet æqualem, immo eamdem potestatem, ex c. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædecessore suo Legislatore ait: *Qui successoribus suis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari post eum, immo eadem potestate functuris, cum non habeat imperium par in parem.* 3. Qui habet potestatem Legislatoris superiorem circa eosdem subditos. Nam si inferior habet potestatem ordinariam dispensandi, a fortiori habet ejus superior, qui etiam potest Legem inferioris abrogare.

Hinc Papa (1) habet potestatem ordinariam dispensandi in omnibus Legibus Ecclesiasticis, etiam ab Apostolis latis: quia parem habet jurisdictionem cum Petro Apostolorum Principe, cujus est successor.

Resp.

---

præceptum, quod est ad commodum multitudinis ut in pluribus, non est conveniens huic personæ, vel in hoc casu, quia vel per hoc impediretur aliquod malum, vel etiam induceretur aliquod malum. Periculosum autem esset, ut hoc judicio cujuslibet committeretur, nisi forte propter evidens, & subitum periculum. Et ideo ille, qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ auctoritati innititur, ut scilicet in personis vel in casibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat, ut præceptum legis non servetur. Sicque S. Doctor evidens relinquit, quod ubi in *quacumque multitudine dicitur aliquis dispensare*, reipsa nil aliud facit, quam *ordinare, qualiter aliquod commune præceptum sit a singulis adimplendum.* Unde duo hæc postea infert: 1. *Quando cum aliquo dispensatur, ut legem communem non servet, non debet fieri in præjudicium boni communis; sed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat.* 2. *Quando conditio alicujus personæ requirit rationabiliter, ut in ea aliquid specialiter observetur*, h. e. cum ea dispensetur, *non est personarum acceptio, si sibi aliqua specialis gratia fiat.* Jam vero, quod attinet ad *interpretationem Dispensationum*, de qua Auctor nil speciatim tradit, universalis DD. sensus est, eam stricte interpretandam, cum sit odiosa; quia ut hactenus ostensum, juris communis relaxatio, & vulnus est. Hinc, ut exemplum addamus, Bonif. VIII (in 6 Decr. lib. 1. tit 11. *de Filiis presbiter.* cap. 1. *Is, qui*) decernit; *ille, cum quo per Sedem dispensatur Apostolicam, ut præmisso non obstante defectu*, nempe natalium illegitimorum, *valeat ad beneficium, etiamsi curam animarum habeat, promoveri; nequit prætextu dispensationis hujusmodi (quam exorbitantem a jure oportet veluti odiosam restringi) nisi unicum beneficium obtinere.* Hæc tamen communis doctrina suas patitur exceptiones, de quibus consule Auctores, ac potissime Bas Pontium (lib. 8. de Matr. cap. 11.) qui diligenter etiam examinat clausulas Dispensationum, quæ adhiberi solent pro foro seu interno, seu externo.

(1) Ubi de Pontificia potestate circa *dispensationes* agitur, communis tripartita legum divisio præ oculis habenda, & juxta eam bimembri generali responsione adæquate solvetur omnis quæstio. Ita sane processit Angelicus (Quodl. 4. ar. 13.) scribens: *Dicendum, quod Papa habet plenitudinem potestatis in Ecclesia: ita scilicet, quod quæcumque sunt instituta per Ecclesiam, vel Ecclesiæ prælatos, sunt dispensabilia a Papa; hæc enim sunt, quæ dicuntur esse juris humani vel positivi. Circa ea vero quæ sunt juris divini, vel naturalis, dispensare non potest: quia ista habent efficaciam ex institutione divina.* Ex B. Angelo de Clavasio (in Sum. voce *Papa n.* 3.) extiterunt quidem *aliqui Canonistæ tenentes, quod Papa non potest dispensare contra statum universalem Ecclesiæ: item in his, in quibus decoloraretur status Ecclesiæ.* Verum subdit ipse: *ego tamen dico, quod universaliter potest dispensare. Sed tamen non esset tolerandus, si dispensaret contra prædicta sine rationabili causa; tamen dispensatio teneret, & sic tenetur communiter.* Idque modo in controversiam trahi non sinit Bened. XIV. qui hæc edixit (*lib. 9. de Syn. c. 4. n. 7.*) *Pontifex habet supremam auctoritatem, sibi a Christo Domino collatam, relaxandi, & immutandi, cum opus fuerit, quamcumque legem Ecclesiasticam.* Et (*lib. 13. cap. 18. n. 11.*) hæc alia retulit, probavitque a Card. Bona pronunciata: *Communes Ecclesiæ leges, ritus, & consuetudines ubique receptæ, ejus duntaxat auctoritate tolli, vel mutari possunt, cujus*

eſt & in univerſam Eccleſiam auctoritas , & poteſtas.

Itaque Romanus Pontifex , uti præ cæteris tradunt Didacus Covarruv. (*de Matr.* part. 2. cap. 6. §. 9. n. 12. & ſeq.) Baſ. Pontius (*de Matr.* lib. 8. cap. 5. n. 2.) poteſt legitimis ductus rationibus diſpenſare 1. non modo in legibus a ſe conditis , ſed etiam in toto jure Canonico juxta generale illud Innoc. III. effatum (lib. 3. Decr. tit. 8. de conceſſ. Præbend. cap. 4. *Propoſuit nobis*) *ſecundum plenitudinem poteſtatis de jure poſſumus ſupra jus diſpenſare* . 2. In legibus Concilii Generalis , quæ jus humanum conſtituunt : ut conſtat ex manifeſta declaratione Bened. XIV. (priori loco ſupra cit.) ubi poteſtatem abſolvendi ab hæreſi occulta , olim a Conc. Trid. Epiſcopis tributam , aſſeverat iiſdem ademptam poſteriore Bulla Cœnæ , in qua Pontifex eamdem poteſtatem ſibi deinceps reſervavit , *non obſtantibus Conſtitutionibus Apoſtolicis , & cujuſvis Concilii decretis :* adeoque *iſtis verbis Tridentini Decreto in hac parte ſe derogare declarat.* Hinc recte laudatus Covarruvias advertit : *jus diſpenſandi in jure humano Rom. Pontifici non aufertur , etiamſi Concilium univerſale futuris Rom. Pontificum diſpenſationibus deroget . Siquidem poteſtas Rom. Pontifici a Deo , non a Concilio , data eſt , c. 5. de Conſt.* 3. In quovis humano Statuto etiam ipſorum Apoſtolorum . Nam licet Apoſtolorum maxima ſit dignitas; attamen in poteſtate juriſdictionis Rom. Pontifex non eſt inferior illis , nec Petro illorum Principe , ſed omnino æqualis . Audiatur Seraph. Card. D. Bonaventura (initio Opuſc. *Quare Fratres Minores prædicent*) non minus vere , quam præclare ſcribens : *Reſidet plenitudo poteſtatis Eccleſiaſticæ apud Sedem Apoſtolicam Romanæ Eccleſiæ , cui Apoſtolus Petrus Princeps Apoſtolorum ſpecialiter præſedit , & Succeſſoribus ſuis ibidem eamdem poteſtatem reliquit . Triplex eſt autem hujus poteſtatis plenitudo : ſcilicet quod ipſe Sum. Pontifex ſolus habet totam plenitudinem auctoritatis , quam Chriſtus Eccleſiæ contulit : & quod ubique in omnibus Eccleſiis habet illam , ſicut in ſua ſpeciali Sede Romana , & quod ab ipſo manat in omnes inferiores per univerſam Eccleſiam omnis auctoritas , prout ſingulis competit eam participari : ſicut in cælo ab ipſo fonte totius boni Chriſto Jeſu fluit omnis gloria Sanctorum , licet eam differenter ſinguli participent pro captu ſuo.* Quare ex. ca. Pontifex *ex magna , & evidenti cauſſa* (ut ait citatus Angelicus) poterit contra inſtitutum Apoſtolicum promovere bigamum ad Sacros Ordines . Item ex Bened. XIV. (*lib. 7. de Syn. cap. 8. n. 10. & 12.*) cum *in veteriſſima Eccleſiæ diſciplina* de jejunio Euchariſtiæ præmittendo , quæ ab ævo Apoſtolico dimanare creditur , *nihil occurrat quod a naturali , aut Divina Lege ſuam trahat originem ; poterit , graviori ac legitima cauſſa impellente , ſuper ea diſpenſare.*

Neque hactenus dictis obeſt aut canon Zozimi Papæ (2. part. Decr. can. 25. q. 1.) *contra ſtatuta Patrum condere aliquid , vel mutare , nec hujus quidem Sedis poteſt auctoritas* ; aut textus Apoſtoli (2 Cor. c. 13.) *an experimentum quæritis ejus , qui in me loquitur Chriſtus* ? Nam ad 1. recte reſpondet Covarruv citat. *eum canonem intelligendum , quatenus illa ſtatuta Patrum jus naturale , vel Divinum referunt , ut ibi notavit Gloſſa.* Secus enim , ubi jus mere humanum continent , locum habet , quod ſcribit D Bonav. (in 4. ſent. diſt. 19. dub. 6.) *Dominus Papa non eſt ſubjectus conſtitutionibus Patrum , ſed ſuper omnes eſt : ideo poteſt in eis diſpenſare : & tunc benefacit , quando neceſſitas , vel utilitas hoc requirit* . Ad 2. appoſite Angelicus (Quodl. cit.) juxta doctrinam TT. Dogmaticorum diſtinguentium traditiones *Apoſtolico-Divinas* , ac *pure Apoſtolicas* , ſic ait : *Apoſtolus dupliciter in doctrina ſua aliqua propoſuit . Quædam quidem ſicut promulgans jus Divinum , ſicut illud ad Gal. 5. ſi circumcidamini , Chriſtus vobis non proderit : & in his Papa non poteſt diſpenſare . Quædam vero ſicut propria auctoritate aliqua ſtatuens : nam ipſe dicit 1. ad Cor. 11. cetera cum venero diſponam , & cap. 16. mandavit , ut collectæ , quæ fiunt in Sanctos , per unam Sabbati fiant : quod non pertinet ad jus Divinum , & in his Papa poteſt diſpenſare , licet diſpenſare non debeat , niſi ex magna & evidenti cauſſa.*

Jam dubitabit quis , num Rom. Pontifex ſecundum plenitudinem ſpiritualis poteſtatis hactenus vindicatam poſſit diſpenſare etiam in ſuperiori jure , ſeu *naturali* , ſeu *Divino* : quia nimirum conſtat ex una parte , ipſum perſæpe diſpenſare in votis , juramentis , reſidentia Paſtorum Eccleſiaſticorum , & ſimilibus ad utrumque iſtud jus pertinentibus (Vid. Auctorem ſect. 2. q. 5. hujus Tract.) & ex alia Bened XIV. (*lib. 7. de Syn. cap. 7. n. 7.*) monet : *De Pontificis poteſtate , poſtquam diſpenſavit , dubitare , inſtar ſacrilegii eſſe* . Reſp. juxta obſervationem B. Angeli de Clavas (loc. cit. n. 1.) *Canoniſtæ varie , & confuſe de hoc locuti , nec ex eorum doctrina poteſt hæc quæſtio declarari* · Extitiſſe aliquos , qui cenſuerint Pontifici competere circa jus Divinum proprie dictam diſpenſationem , hoc eſt , juris Divini relaxationem , teſtatur Seraphicus Doctor (in 4. ſent. diſt. 38. q. ult.) eoſque Didacus Covarruv. (loc. cit. n. 10.) etiam nominatim recenſet . Sententia apud Theologos , & pleroſque itidem Canoniſtas recepta , quam initio hujus Notæ jam propoſuimus allegantes textum Angelici , nullam admittit in Pontifice poteſtatem diſpenſandi , ſive relaxandi aut naturale , aut Divinum jus , utpote quod ei minime ſubjectum eſt , ſed ſolam ei attribuit facultatem interpretandi , & declarandi utrumque jus : *quod* , juxta prælaud. B. Angelum , *nihil aliud eſt dicere , niſi videre , ubi ratio legis naturalis aut Divina ceſſat , vel non , ut ſic non diſpenſet , vel diſpenſet.* Et hæc quidem *poſitio* , ut idem Seraphicus notavit , *eſt rationabilior , & ſecurior , & magis per ipſam ſatisfit conſcientiæ.* Porro ejuſmodi ſolum declarationem a Rom. Pontificibus fieri , dum in votis &c. diſpenſare dicuntur , poſt Bonaventuram , & Angelum , alioſque priſcos Magiſtros exerte tuentur inter recentiores Canoniſtas illuſtriſſ. Covarr. (loco jam cit.) & Cl. Fagnanus (n. 23. & ſeq. in cap. 22. *Dudum* lib. 1. Decr. tit. 6. *de Electione* : & n. 57. & ſeq. in cap 8. *Ex parte* lib. 3. Decr. tit. 4. *de Cleric. non reſiden.*) quibus accedit Bened. XIV. (*lib. 7. de Syn. cap. 1. n. 7.*) ubi differens de Card. Epiſcopis ſuburbicariis , qui in Urbe reſident , ut Rom. Pontifici , & Eccleſiæ Univerſalis negotiis operam præſtent , docet *Rom. Pontificem , dum ſciens & prudens id fieri patitur , & tacitam ipſis diſpenſationem a reſidentia materiali concedit , non eos quidem a Legis Divinæ vinculo abſolvere , ſed interpretando definire , Divinam Legem illos , in caſu , de quo agitur , ob adjunctas rerum circumſtantias , nequaquam adſtringere.*

At , inquies , in diſpenſatione votorum &c. requiritur poteſtas *juriſdictionis* , ut conſtat ex praxi : atque hæc non foret neceſſaria , ſi illa perficeretur per ſolam juris Divini *interpretationem* , cum ad interpretationem ſola prudentia videatur ſufficere. Reſp. in prædictis materiis intervenit interpretatio , non qualiſcumque , ſed *publica & authentica* (vid. Notam 1. ad cap. præced.) qua ſcilicet Pontifex tamquam Summus Paſtor Dominici gregis , & Dei Vicarius dilucidat , diſcernitque , an & qualiter jus Divinum unumquemque obliget pro tempore , loco , & aliis circumſtantiis . Porro cum poteſtatem ſic interpretandi *univerſaliter Domino Papæ det jus* ipſum Divinum ex laudato Seraphico : palam eſt , talem interpretationem non ſola prudentia niti , ſed peculiari quoque poteſtate juriſdictionis.

Reſp.

Resp. 3. Inferior non habet potestatem dispensandi in Lege superioris, nisi ex ejus concessione. Quia 1. Ex Clement. 2. *de elect. Lex superioris per inferiorem tolli non potest*. 2. Inferior non potest tollere obligationem impositam a superiore sine consensu. Nam inferior non potest derogare, nec prævalere auctoritati superioris: alioqui inferior esset ipsi superiori superior. (1)

Potest tamen inferior habere potestatem dispensandi delegatam. Quia superior potestatem dispensandi exercere potest per alium, & sic eam alteri concedere: *nam potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum. Reg. Jur. 68. in 6.*

Hinc 1. Episcopi, & omnes alii Prælati Papa inferiores, non habent potestatem ordinariam dispensandi in jure communi & Legibus Papæ, ex c. 5. *de temp. ord.* ubi damnatur Episcopus, quod uno die plures Ordines, licet de mandato Metropolitani, contulisset, eo quod dispensatio in hoc non fuerit a canone concessa. Habent tamen delegatam in certis casibus: nam dispensare possunt in Lege communi ex concessione Concilii vel Papæ expressa, vel tacita, aut legitime præsumpta. Unde possunt non solum quando in Lege expresse dicitur, Episcopos posse dispensare in ea ut patet: sed etiam quando est consuetudo dispensandi, ex c. 13. *de foro compet.* vel quando necessitas dispensandi in aliqua Lege sæpe occurrit, ut in festis & jejuniis; vel quando dubium est an res egeat dispensatione, vel quando occurrit gravis ac urgens necessitas dispensandi, nec potest recurri ad Papam, aut periculum est in mora ob scandalum, aut gravissimum detrimentum imminens. Nam in his casibus ex communi sententia censetur potestas dispensandi Episcopo concessa, cum hoc postulet bonum commune, sitque necessarium ad ordinatum & rectum regimen animarum. (1)

2. Episcopus vel Archiepiscopus non habet potestatem dispensandi in Legibus Concilii provincialis, aut nationalis, nisi ex concessione ejusdem Concilii vel Papæ. Quia sunt Leges conditæ auctoritate superiori: nam Concilium provinciale est unum corpus mysticum habens propriam & distinctam jurisdictionem majorem jurisdictione singulorum Episcoporum, qui proinde subjiciuntur ejus Legibus. Aliud est de Legibus latis ab Episcopo in Synodo diœcesana, vel de consensu Capituli: Nam Episcopus habet potestatem ordinariam in iis dispensandi, quia sive in Synodo, sive in Capitulo, tota potestas condendi Leges penes Episcopum est; neque ex Episcopo & Parochis aut Canonicis fit corpus mysticum, quod jurisdictionem habeat majorem jurisdictione Episcopali. (2)

3. Archiepiscopus non habet potestatem ordinariam dispensandi in Legibus Episcoporum suæ provinciæ. Quia non est superior Episcopi, neque ejus diœcesanorum, nisi cum actu visitat diœcesim, aut in casu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent potestatem dispensandi quoad Leges, vota, & juramenta, possunt etiam secum dispensare saltem indirecte, committendo scilicet alteri potestatem dispensandi secum. Quia Prælati non sunt deterioris conditionis quam subditi, qui in promptu habent

---

(1) Perpauci quidam DD. ex variis Juris textibus putarunt se posse deducere opinionem hanc, qua statuunt, quod etsi inferior non possit *abrogare* seu *derogare* legem Superioris, possit tamen in ea *dispensare*; quoniam hoc videtur necessarium ad rectam gubernationem, ne pro quovis casu opus sit Superiorem adire. Verum & rationibus, & auctoritatibus contrariæ sententiæ communissimæ ii facile obruuntur. Hæc namque (sustinendo, inferiorem *regulariter* non posse dispensare in lege Superioris, tametsi id possit in pluribus casibus, qui generatim referuntur ad Superioris voluntatem vel *expressam*, vel *præsumptam*, juxta sequens Corol. 1. Auctoris) tali æquitate libratur, ut & fartum tectum conservet jus Superiorum, & simul rectam gubernationem Inferiorum a prætensis incommodis liberet. Radix hallucinationis in eo videtur sita, quod iidem DD. non satis perpenderint, potestatem dispensandi in legibus Superiorum non venire in censu eorum, quæ conveniunt inferioribus, nisi prohibeantur; sed ad illa pertinere, quæ iisdem non conveniunt, nisi concedantur. Sic ex. ca. Civis potest, quoties Princeps non vetat, frumentum suum extraneis vendere; sed spurios legitimare, nisi Principe palam concedente, minime potest. Nec est, quod illi opponant satis tritum proloquium: *Quidquid potest Pontifex in universa Ecclesia, id potest quilibet Episcopus in sua Diœcesi*. Nam eos, qui hujusmodi axiomate, in certo dumtaxat genere rerum vero, abutuntur, pro merito excipit Bened. XIV. (*lib. 9. de Syn. c. 1. n. 5. & seq.*) cujus prolixam doctrinam non vacat hic transcribere.

(2) Profecto esset hic operæ pretium accurate discutere singulos casus, in quibus Auctor per transennam indicat, inferiores dispensare posse in legibus Superiorum; quippe doctrina ejusmodi summopere confert ad moralem praxim. At, quoniam in additamentis nostris modum servare decet, idcirco haud pigeat Lectorem sedulum consulere alios probatos Auctores, qui de præsenti materia scripserunt fusiore calamo, sive in Tract. *de Legibus*, sive alibi. Plures citatos reperiet apud Bened. XIV. (*lib. 9. de Syn. cap. 2. n. 2.*) ubi Summus Magister sermonem habet de extraordinaria potestate dispensandi in occultis matrimonii impedimentis. Unum dumtaxat impræsentiarum observare juvat: nempe tertium casum ab Auctore memoratum, *quando dubium est, an res egeat dispensatione*, non ita evidenti, & unanimi DD. sensu niti, sicuti reliquos casus de legitima consuetudine urgenti necessitate &c. Immo non videtur extra chorum Sapientum canere P. Franciscus Hennus (Tr. *de Leg.* disp. 3. q. 15. ar. 4. concl. 4.) dum scribit: *Concessionem dispensandi habent Episcopi respectu legum Pontificiarum ... secundum aliquos in dubiis, an casus egeat dispensatione. Sed crediderim recurrendum esse ad Sedem Apostolicam, quia in dubiis pars tutior est tenenda.*

(2) Integram hujus Corol. 2. doctrinam confirmat Bened. XIV. (*lib. 13. de Syn. cap. 5. n. 7. & 8.*) qui præterea hanc aliam quæstionem scite dissolvit (n. 9. 10. 11. (*num integrum sit Episcopo aut prorsus delere Constitutiones Synodales a se factas, aut aliquem ex justa causa ab illis eximere, quando eædem auctoritate Summi Pontificis sunt confirmatæ.*

bent a quo possint dispensationem accipere; immo non possunt etiam directe & immediate per se, quia hoc nullo jure prohibetur. Nec repugnat, quod quis in se exerceat jurisdictionem omnino voluntariam, quæ non sit condemnativa nec absolutiva: nam ad hoc per se non requiritur distinctio personarum.

Quæst. II. *An peccat qui dispensat etiam in propria lege sine justa causa?*

Resp. Affirm. Ita communiter. Quia 1. irrationabiliter ab onere liberat eum, qui non est eximendus: quod est peccatum acceptionis personarum, & contra justitiam distributivam. 2. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum observationem, & fideliter ac prudenter uti sua potestate, in ædificationem, non in destructionem; quod non facit dispensans sine justa causa, sed potius dissipat crudeliter, ut ait S. Bernardus l. 3. de consid. 3. Unicuique aperit aditum ad transgrediendas Leges, ut ait Conc. Trid. sess. 20. c. 18. enimvero subditi facile putant idem sibi licere quod aliis, qui nullam specialem causam habent, & quorum exemplo ad violationem Legum incitantur. (1)

Hinc sine causa dispensans peccat mortaliter, si materia gravis est. Ita *Covar. Suarez, Sanchez, Valent. & alii*. Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra caritatem, præbendo multis occasionem peccandi. Peccat vero venialiter, per se loquendo, si materia levis est, nempe si obligatio Legis sit tantum sub veniali.

Hinc peccat etiam subditus, qui dispensationem petit sine justa causa: nam inducit superiorem ad peccandum; immo qui ultro oblatam acceptat, quia cooperatur peccato superioris.

Nota. 1. Non requiritur talis causa dispensandi, propter quam superior teneatur dispensare: sed ea sufficit, quæ apta sit ad movendum rationabiliter superiorem ut benignius agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione Legis, quæ alioqui non desineret, & tunc dispensatio data vocatur gratia.

2. Si causa talis sit, ut superior saltem ex caritate teneatur dispensare, non idcirco subditus liber est ab obligatione, si negetur dispensatio. Quia per hanc causam sine auctoritate superioris non tollitur obligatio Legis.

3. Ex jure Canonico, triplex est generatim causa justa dispensandi, scilicet, pietas, necessitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; nam dispensatio debet semper saltem mediate, & ultimate cedere in bonum commune, alioquin est illicita, & infidelis, ut docet Suarez post S. Th. Sufficit tamen, quod detur propter bonum rationabile personæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedat: hoc ipso enim redundat in bonum commune postulans, ut superior singulorum etiam bonum procuret, quantum fieri potest absque jactura boni communis. Quare S. Thomas docet dispensationem recte dari, quando Lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

Quæst. III. *An dispensatio sine justa causa scienter data valida est.*

Resp. 1. Ex communi Theologorum sententia, est valida (2), quamvis illicita, si detur a Legislatore, vel ab ejus successore aut superiore. Quia obligatio Legis positivæ, sicut ipsa Lex, ut sit & perseveret, pendet a libera voluntate Legislatoris, & a libera applicatione juris, quod

---

(1) Qui adæquatam habet ideam *dispensationis* (in Nota 1. ad præfens cap.) a nobis descriptæ, non poterit non assentiri thesi nunc ab Auctore stabilitæ. *In relaxatione juris ad hoc quod fiat*, inquit Seraphicus (in 4. sent. dist. 19. dub. 6.) *consideranda est in eo, qui facit, potentia, ut sit talis, qui supra jus possit; & in eo, cui fit, sit causa idonea, scilicet necessitas, vel utilitas; alioquin non dispensatio, sed dissipatio debet dici ... Ideo dispensatio ita consuevit definiri: est juris relaxatio, facta cum causæ cognitione ab eo, qui habet jus dispensandi. Unde dispensare dicitur, quasi diversa pensare, & ideo in eis, quæ statum Ecclesiæ decolorant, dispensandum non est, & in eis qui nituntur jus infringere. Et hoc est, quando multis conceditur, quod paucis esset concedendum, & quando sic accipitur, non fit sibi de gratia, sed tamquam si esset de jure communi.* Exinde manifesta fit illorum deceptio pessima, qui a Superioribus, & Prælatis dispensationem expetunt hoc titulo, quod propinqui, aut amici sint; ac propterea, ut tales eligantur, omnem movent lapidem, fortassis etiam ultra, quam Sacrorum Canonum statuta permittant. Quod porro Auctor hic e vestigio tradit, scilicet *sine causa dispensantem peccare mortaliter, si materia gravis sit*, sic intellige. Ubi talis dispensatio cum scandalo aut damno notabili aliorum contingit, ex. ca. si quis contra justam causam dispensaretur, ne Missam audiat diebus festis, tributa solvat &c. tunc nullum dubium apud DD. quin ea sit mortifera. Ast si spectetur secundum genus suum, seclusa scandalo, & damno: tunc TT. inter se discrepant. Nam Navarrus, Bas. Pontius, Tannerus, Salas, Wiggers, & alii non pauci censent non esse id nisi venialiter malum: secus vero docent Doctores ab Auctore hic citati, pluresque alii, quorum sententia verosimilior videtur, spectata tum ratione deducta ex justitia legali, ac distributiva; tum rite expensis auctoritatibus SS. Augustini, Thomæ, Bonavent. hactenus a nobis productis, item B. Bernardi (lib. *de Præc. & Dispen.* cap. 3. & 4. ac lib. 2 *de Consid.* c. 4.) nec non Concilii Tridentini variis in locis.

(2) *Oppositam doctrinam*, inquit Bas. Pontius (lib. 3. *de Matr.* cap. 24. n. 16.) *scilicet dispensationem in lege humana sine causa datam, non tantum esse illicitam, sed invalidam, videtur sentire Gabr. Vasquez cum nonnullis juris interpretibus*. Sed, meo judicio, *sine efficaci fundamento; tantum enim probant dispensationem non esse licitam, non tamen esse invalidam*. Hoc ipsum in Fortunio Jurisconsulto refellit Covarruvias (*de Matr.* par. 2. cap. 6. §. 9. n. 20.) Nec aliter Bened. XIV. (*lib. 13. de Syn. cap. 5. n. 7.*) ubi juxta communem opinionem DD. *validam* asserit *dispensationem super propria constitutione, etiam sine causa datam*; etsi *oppositam tenendam moneat, quando inferior aut ex privilegio, aut epikeja relaxat legem a Superiore latam, puta cum Episcopus aliquem eximit a lege Sum. Pontificis*.

quod habet ad obligandum. Ergo etiam pendet a libera voluntate ſuccedentis cum æquali poteſtate, & a fortiori ſuperioris. Ergo ſi Legislator, vel ejus ſucceſſor, aut ſuperior, non vult ſubditum Lege obligari, revera is non obligatur. Et vero Legislator poteſt ſine juſta cauſſa tollere obligationem Legis reſpectu omnium, ipſam Legem abrogando. Ergo a fortiori poteſt illam tollere reſpectu aliquorum in certis caſibus, diſpenſando cum illis, licet remaneat reſpectu aliorum.

Equidem Legislator non poteſt ferre Legem ſine juſta cauſſa, quia non poteſt ſine juſta cauſſa obligare ſubditos. At poteſt etiam ſine juſta cauſſa non obligare: nam ad hoc ſufficit quod obligare nolit. Ergo cum Legislator poſſit ſine juſta cauſſa nolle obligare, poteſt etiam ſine juſta cauſſa non obligare.

Reſp. 2. Invalida eſt diſpenſatio ſine juſta cauſſa data ab inferiore & delegato. *Ita omnes, teſte Suarez.* Quia inferior & delegatus non habet poteſtatem diſpenſandi ſine juſta cauſſa: nam ſuperior non cenſetur talem poteſtatem ei concedere, cum id non poſſit licite; non enim cenſetur velle peccare. Non minus autem peccaret ſuperior, ſi inferiori concederet poteſtatem diſpenſandi ſine juſta cauſſa, quam ſi ipſe ſine ea diſpenſaret. Porro hoc eſt diſcrimen inter ſuperiorem, & delegatum, quod ſuperior habeat ex vi muneris ſui poteſtatem diſpenſandi, & Lex pendet ab ejus voluntate: at delegatus non habet poteſtatem niſi eam, quam ſuperior ei concedit.

Hinc Epiſcopus, juſta cauſſa deficiente, invalide diſpenſat in Lege jejunii, abſtinentiæ &c. *Covarr. Navarr. Sylveſt. & alii.* (1)

Quæſt. IV. *An licet uti diſpenſatione valida ſine juſta cauſſa obtenta?*

Reſp. Non licet, ſed ſubditus ea utens peccat eadem ſpecie peccati, cujus eſt violatio illius Legis. Quia quamvis non amplius obligetur ex vi Legis humanæ ad actionem vel omiſſionem per illam præſcriptam, cum talis obligatio ſublata ſit per diſpenſationem: obligatur tamen ad illam ex vi Legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in ſervanda Lege propter bonum commune, & vetantis ne quis ab onere communi ſe ſubtrahat ſine juſta cauſſa, & ne pars abſque ratione diſcrepet a ſuo toto: nam (ut ait S. Auguſt. l. 2. Conf. c. 8.) *Turpis omnis pars eſt ſuo univerſo non congruens*, ſcilicet ſine rationabili cauſſa, qualis non eſt diſpenſatio injuſta, & repugnans bono communi. Enimvero Legislator ipſe peccat, ſi ſine rationabili cauſſa Legem ſuam non ſervet: Ergo etiam & ipſe ſubditus. Ob eamdem rationem, ceſſante cauſſa diſpenſationis, ceſſat uſus ejus eſſe licitus.

Qui tamen tali diſpenſatione utitur, non incurrit cenſuras & pœnas Lege humana impoſitas, quia per diſpenſationem validam tollitur obligatio orta a Lege humana: quare ſolum peccat contra Legem naturalem præcipientem idem, ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas & ſpecies petenda videtur a gravitate materiæ, & ſpecie actus per Legem humanam præſcripti, in quo Lex naturalis præcipit conformitatem. Nam Legis naturalis obligatio accommodatur materiæ gravitati, & eam præſcribit ex eodem motivo, quo Lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non ſervat Legem jejunii ex diſpenſatione ſine juſta cauſſa obtenta. Alii tamen cenſent talem tantum obligari ex juſtitia legali aut diſtributiva, & Legem naturalem tunc non tam ſevere obligare.

Obj. 1. Subditus utens diſpenſatione ſibi conceſſa, quamvis ſine juſta cauſſa, utitur jure ſuo. Ergo non peccat. *Reſp.* Nego ant. Quia tenetur adhuc ſervare Legem. Nam quamvis non obligetur amplius ex vi Legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo diſpenſatus eſt, obligatur ex vi Legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis ab onere communi ſe ſubtrahat ſine juſta cauſſa, qualis non eſt diſpenſatio injuſta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum eſt diſcrimen inter diſpenſatum ſine juſta cauſſa, & non diſpenſatum. *Reſp.* Neg. Hoc enim inter utrumque intercedit diſcrimen, quod ſic diſpenſatus obligetur tantum vi Legis naturalis, nec contrahat pœnas ac cenſuras per Legem inflictas. At non diſpenſatus obligatur non ſolum vi Legis naturalis uniformitatem inter membra ejuſdem communitatis præcipientis, ſed etiam vi Legis naturalis. Unde non ſervando Legem, incurrit pœnas per Legem inflictas, & gravius peccat, quia peccat contra duplicem obligationem; alter vero contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet utrum ratio petendi diſpenſationem ſit ſufficiens: non tamen peccat illam ſincere proponendo ſuperiori, aut utendo diſpenſatione, ſi detur; modo dubium deponat conformando judicium ſuum judicio ſuperioris, qui prudenter judicaſſe, cauſſam diſpenſandi ſufficientem fuiſſe, præſumendus eſt, niſi oppoſitum conſtet, aut ſit multo probabilius.

Quæſt. V. *Quandonam diſpenſatio invalida eſt ex parte petitionis?*

Reſp. Nulla eſt diſpenſatio, ſi ſit ſubreptitia vel obreptitia. Quia tum Superior non intendit diſpenſare, nec diſpenſat, niſi ſub hac tacita conditione: *ſi res ita ſit, & nihil occultetur*, propter quod diſpenſaturus non eſſet, aut ſaltem niſi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium eſt, ſi ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide inſtr. ubi Innocentius III. ait: *Si*

(1) Hic dubium haud leve poteſt ſuboriri. Aſt, cum ad alia nunc properemus, illud reſervamus poſtremæ Notæ ad cap. 9. ſubſequens, quæ colophonem imponet huic Tractatui.

Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem, litteras nostras etiam certas constituerit impetrasse, carere volumus impetratis; & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.

Dispensatio autem subreptitia est ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimendæ, seu eorum quæ exponi debent in petitione juxta jus & stylum. Obreptitia est, quæ obtinetur per expressionem falsitatis, qua cognita, non fuisset data dispensatio. Hæc vocatur etiam aliquando subreptitia, & utraque sæpe in jure confunditur, eo quod utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida est dispensatio, 1. Si reticeatur, licet inculpate, aliquid ad rem petitam spectans, vel aliquid eorum, quæ secundum jura & stylum exprimi debent, ex c. 2. *de filiis presb. in* 6. quia superior non intendit dare dispensationem, nisi adsint conditiones, quæ ad ipsam intrinsece spectant, & quæ jus, stylus, consuetudo, & Leges seu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoscatur qualis sit gratia, quæ postulatur; & sine horum omnium co nitione superior non vult dare gratiam qualis petitur, cum eam ut talem in noret. 2. Nulla est, si obtineatur ex causa finali falsa, c. 20. *de rescript.* quia superior non vult dispensare sine justa, & vera causa, nec potest censeri velle peccare. Idem dic si duæ causæ allatæ sint, una vera, & altera falsa, & vera per se non sufficit ad dispensationem æquam & rationabilem, secus si sola causa impulsiva sit falsa, *ex eod. cap.* Causa autem finalis est ea, quæ immediate pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non existente, aut nullo modo, aut nonnisi cum quibusdam conditionibus & limitationibus concessa fuisset. Causa vero impulsiva dicitur ea, propter quam dispensans facilius dispensat, ita tamen ut sine illa secundum rectam rationem & causæ meritum dispensaturus esset eodem modo.

Quæst. VI. *An valet dispensatio, si post petitionem causa cesset?*

Resp. 1. Nulla est dispensatio, si ejus causa finalis non subsistat tempore, quo conceditur a Papa vel Pœnitentiario, c. 9. *de rescript. in* 6. quia non volunt concedere dispensationem, nisi ob causam, quæ tunc subsistat: alioqui essent iniqui dissipatores, & sine causa dispensarent. Idem est, si causa non perstet eo tempore, quo Commissarius, nempe Episcopus, vel Confessarius dispensat, quia cessante causa finali mandati cessat mandatum, si res integra sit, ex c. 30. *de præb. in* 6. At hic antequam Commissarius dispenset, res est adhuc integra. Præterea Commissarius non potest dispensare nisi sub hac conditione apponi solita, aut saltem subintellecta, *si preces veritate nitantur*; quæ exigit ut causa finalis vere perstet tempore, quo datur dispensatio, & quo examinata precum veritate, executioni mandatur a Commissario: alioquin delegaretur potestas dispensandi sine causa existente, quod illicitum est. Hinc si ob causam legitimandæ prolis ex consanguinea susceptæ petatur dispensatio in impedimento, sed ante obtentam vel a Commissario datam dispensationem proles moriatur, non valet, nec potest executioni mandari.

Resp. 2. Si post dispensationem obtentam, examinatam, & datam a Commissario cesset causa finalis ante illius usum, v. g. proles moriatur ante contractum matrimonium, controversia est. Alii putant tunc etiam valere dispensationem super impedimento: quia in litteris dispensatoriis conceditur dispensatio sub hac sola conditione jam posita; *si preces veritate nitantur*, cum nempe a Commissario examinatur petitio dispensationis. Sanchez vero cum multis docet generatim tunc cessare dispensationem. Quia superior non vult eam valere in casu, quo cessat ejus causa legitima: alioqui peccaret, esletque iniquus dispensator, concedendo facultatem agendi contra Legem non subsistente justa causa. Unde in omni dispensatione subintelligitur hæc conditio, *Modo causa permaneat tempore executionis*. Idque videtur certum dum dispensatio non est super impedimento, sed super observantia alicujus præcepti, v. g. officii, jejunii &c. Tunc enim si ante illius usum causa cesset, manet obligatio servandi præceptum: quia non est mens superioris ab ea liberare sine causa subsistente tempore quo urget ipsa obligatio; cum hoc non possit licite velle: & quia Lege naturali, a qua nemo potest dispensari, pars tenetur se toti conformare, cessante causa exemptionis.

Item si initio usus subsistebat causa, sed postea cesset, & dispensatio habeat effectum successivum, sitque virtualiter multiplex, tum hæc quoque cessat, cessante ejus causa. Sic si quis propter infirmitatem, quæ perpetua fore videbatur, a Lege jejunii dispensationem sine limitatione obtinuisset, si postea convalescat, rursus tenetur jejunare. Quia cum obligatio jejunii sit successiva & multiplex, sive cum tot sint obligationes jejunandi, quot sunt dies Quadragesimæ, non possunt tolli, nisi per totidem dispensationes: nam pro singulis diebus opus est dispensatione virtualiter nova, ac proinde requiritur justa causa, quæ singulis illis diebus subsistat. Nec debet præsumi esse mens fidelis dispensatoris velle liberare ab aliqua obligatione sine justa causa subsistente tempore obligationis, cum licite non possit.

Si vero dispensatio sit super impedimento matrimonii, vel irregularitate seu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non cessat dispensatio cessante causa: ut si quis ob parentum inopiam dispensationem ad Ordines obtinuit, sed post susceptos Ordines cessat paupertas, non ideo cessat dispensatio super irregularitate, sed talis licite exercet Ordines: quia non redit impedimentum semel absolute sublatum per dispensationem; & quia *factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari*. Reg. 37. jur. in 6.

CAPUT VII.

De Abrogatione & Ceſſatione Legis.

Nota. Legis abrogatio, derogatio, & ceſſatio inter ſe differunt. Nam abrogatio eſt totius Legis abolitio: Derogatio eſt Legis adhuc vigentis imminutio ſecundum aliquam ſui partem, ſeu abolitio partis legis. *Derogatur Legi, cum pars detrahitur: abrogatur Lex, cum prorſus tollitur*, l. 120. §. *de verbor. ſignif.* Ceſſatio vero eſt ſimplex & pura deſitio legis per ſe ipſam.

Quæſt. I. *An Lex poteſt valide & licite abrogari?*

Reſp. 1. Princeps poteſt valide, etiam ſine juſta cauſſa, abrogare Legem a ſe, vel a ſuo prædeceſſore, aut inferiore latam. Probatur 1. pars. Quia Lex poſitiva, ut ſit, & ut conſervetur, pendet a libera voluntate Legislatoris: nam Lex eſt actus, & applicatio poteſtatis præcipiendi, & obligandi ſubditos. Hæc autem applicatio eſt actus liber voluntatis Legislatoris. 2. Quia qui ſuccedit Legislatori cum pari poteſtate, poteſt id totum quod Legislator poterat. 3. Quia jus & voluntas ſuperioris prævalet juri & voluntati inferioris.

Reſp. 2. Inferiores non poſſunt abrogare Leges ſuperiorum ſine eorum conceſſione, ex *Clement. de elect.* Quia poteſtas & voluntas inferioris non poteſt prævalere poteſtati & voluntati ſuperioris: alioqui inferior eſſet ipſo ſuperiore ſuperior.

Reſp. 3. Legem ſine juſta cauſſa abrogans peccat. Nam bono communi nocet, & parit contemptum Legum, ac inconſtantiam regiminis. Non peccant tamen ſubditi non ſervando Legem ſic abrogatam, quia ejus obligatio ſublata eſt reſpectu omnium, cum valide ſit abrogata.

Nota. Lex abrogatur tripliciter. 1. Per ſimplicem revocationem. 2. Per deſuetudinem, vel contrariam conſuetudinem expreſſe aut tacite a ſuperiore approbatam, vel legitime præſcriptam. 3. Per aliam Legem, qua vel declaretur revocatio prioris, vel contrarium priori Legi ſtatuatur; nam ſi Lex poſterior ſtare nequeat cum priori, illam revocat, cum ei opponatur. Leges tamen ſpeciales per poſteriores generales non abrogantur, ſine expreſſa mentione, vel clauſula ſaltem generali expreſſe derogatoria: Quia, ut docent communiter Canoniſtæ, Princeps cenſetur ignorare Legem ſpecialem, cujus expreſſam mentionem non facit, vel cui non derogat expreſſe. Unde cum voluntas non feratur in incognitum, non cenſetur velle illi derogare per Legem generalem carentem clauſula derogatoria Legis ſpecialis, ex c. 1. *de conſtit. in 6.*

Quæſt. II. *Quandonam Lex ceſſat per ſeipſam?*

Reſp. Ex communi ſententia ceſſat, 1. Quando elapſum eſt tempus, ad quod lata eſt. 2. Quando propter mutationem materiæ, vel circumſtantiarum, facta eſt injuſta, aut inutilis bono communi: nam Lex omnis eſt eſſentialiter honeſta & utilis communitati. 3. Quando ceſſat reſpectu communitatis tota & adæquata ratio ſeu cauſſa finalis propter quam lata eſt. Nam Lex non obligat, niſi quamdiu legislator vult ut obliget; immo lex ipſa ſaltem ex parte eſt ipſa Legislatoris jus ſuum ad obligandum ſubditos applicantis voluntas moraliter perſeverans; unde lex non perſeverat, niſi eadem voluntate moraliter perſeverante. At voluntas obligandi non perſeverat moraliter, ceſſante tota & adæquata cauſſa, propter quam Lex lata eſt: nam ceſſat volitio, ceſſante motivo volendi, ſeu cauſſa finali propter quam volumus: actus enim volendi nec eſſe nec perſeverare poteſt, ſublato ejus objecto formali, nempe motivo.

Si tamen ratio ſeu cauſſa Legis ceſſet ſolum reſpectu aliquorum privatorum, Lex non ceſſat, ſed ſemper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii communiter:* quia Legislator vult, ut omnes lege teneantur, quamdiu illa lex utilis eſt bono communi, & honeſte ſervari poteſt. Nam legis obſervatio in tali caſu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem, alioquin daretur ſubditis occaſio ſæpe eludendi leges; nam ſibi quiſquis facile fingeret finem Legis reſpectu ſui ceſſare. Quare bonum commune exigit, ut tunc Lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali, & irritante. (1)

Nota. Lex pœnalis eſt ea, quæ pœnam expreſſe apponit tranſgreſſoribus. Alia eſt pure pœnalis, & alia mixta.

Quæſt. I. *An extant Leges pœnales?*

Reſp.

---

(1) Locus forſan magis proprius tractandi de legibus pœnalibus fuiſſet Cap. 2. ſuperius, cujus doctrinæ arcte nectuntur cum præſenti diſquiſitione graviſſima. Leges univerſim ratione triplicis officii, quod poſſunt obire, ſolent tripliciter denominari; nam (ex N. 217.) *morales, pœnales, irritantes* appellantur. Quæ generis ſunt primi, dicuntur etiam *pure præceptivæ*, vel *prohibitivæ*, quoniam iiſdem aliquid fieri, aut omitti jubetur, nulla facta mentione pœnæ luendæ penes humanum forum: cujuſmodi ſunt leges de ſervandis jejuniis, de armis nocturno tempore non deferendis &c. Quæ vero ad ſecundum genus attinent, a DD. diſpeſci conſuevere in *pure pœnales*, quæ ſcilicet pœnam intentant quidpiam facientibus, aut omittentibus, nihil expreſſe decernentes de eo faciendo, aut omittendo, ex. ca. ſi lex dicat; centum pendet ſcutata quiſquis aleis ludet recenter excogitatis: atque in *mixtas*, hoc eſt *morales* ſimul, & *pœnales*, quæ imperant aliquid fieri, aut omitti, itemque pœnam ſtatuunt contra refractarios, ex. ca. decurrente hoc anno ſterili nullus e territorio triticum, & vinum aſportet; & qui extulerit, mancipetur carceri. Porro quæ Auctor e veſtigio tradit de legibus *pœnalibus* q. 1.

Resp. 1. Ex communi sententia, extant Leges pœnales mixtæ, quæ obligant in conscientia absolute sub culpa & pœna. Nam Lex pœnalis mixta est ea, quæ præcipit aliquid faciendum vel omittendum, & simul pœnam transgressoribus imponit; ideoque duo præcepta continet, unum faciendi, vel omittendi aliquid, aliud subeundi pœnam impositam, si secus fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conscientia. Ergo. Et vero impositio obligationis ad utrumque bono communi expedit, & sæpe necessaria est: nam sæpe una obligatio sine altera non esset satis efficax ad consequendum finem lege intentum; utraque autem simul valde urget observationem legis.

Porro leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, sunt pœnales mixtæ, nisi Legislator, vel consuetudo declaret esse pure pœnales. Nam lex aliquid præcipiens vel vetans, non apponendo pœnam, obligat absolute sub culpa. Ergo etiam sic obligat apponendo pœnam; nam pœna præcepto apposita, non tollit ejus obligationem, sed potius confirmat.

Resp. 2. Extant etiam leges pure pœnales. Nam Lex pure pœnalis est ea, quæ præcipit tantum disjunctive, ut vel fiat id quod statuitur, vel certa pœna subeatur: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, scilicet faciendi, omittendive aliquid, vel subeundi pœnam aliquam, si illud fiat aut omittatur. At extant ejusmodi leges aliquæ: nam tales sunt constitutiones seu leges quarumdam Religionum, ut de sua testatur S. Th. 2. 2. q. 186. ar. 0. ad 1. Et vero quidni darentur tales leges, cum sæpe magis expediant saluti ac bono spirituali subditorum? Sæpe enim per illas subditi sufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum conscriptum, & tollitur periculum peccandi, quod alias esset.

Observ. 1. Duplex est pœna; una proprie dicta, quæ est malum seu incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera improprie dicta, quæ est onus quoddam vel incommodum impositum, non propter culpam, sed propter aliam causam, puta ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum. De hac intelligi debet reg. 23. Jur. in 6. *Sine culpa, nisi subsistit causa, non est aliquis puniendus.* (1)

2. Lex pure pœnalis obligat quidem in conscientia & sub culpa, sed solum disjunctive vel ad actum præscriptum, vel ad pœnam improprie dictam subeundam: quia alterutrum tantum præcipitur. Hinc subditus omittendo actum peccat, nisi paratus sit ad pœnam illam subeundam; nam semper est contra rectam rationem & legem divinam, non obedire superiori præcipienti, eo modo scilicet & quatenus præcipit.

3. Lex certam pœnam apponens, cognoscitur esse pure pœnalis, vel ex verbis Legislatoris, quibus declaret se velle obligare disjunctive tantum ad actum aut ad pœnam, vel ex ipsa forma Legis, ut si disjunctive præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. g. *Nullus tales merces vehat, vel solvat 50. nummos:* tunc enim datur optio ad alterutrum: vel si Lex non feratur, per modum præcepti aut prohibitionis: *Qui venaturus est, centum libras solvet*: nisi pœna sit gravissima, vel censura; aut ex circumstantiis, aut materia verosimilius appareat contrarium. Item Lex pure pœnalis cognoscitur ex communi sapientium interpretatione, vel ex consuetudine, quæ est optima Legum interpres.

Quæst. II. *An & quando Lex pœnalis obligat ad subeundam pœnam ante omnem sententiam Judicis?*

Nota. Pœna alia est lata, quæ ipso facto, seu sola culpæ admissione infligitur per Legem; & altera ferenda, quæ statuitur infligenda per Judicem. Item duplex est sententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus a Judice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidisse in crimen, propter quod pœna ipso facto contrahitur, & eam subeundam esse. Hic non agitur de pœna sententiæ ferendæ; nam patet reum non obligari ad eam persolvendam, donec Judex eum condemnaverit. Lex enim statuit solum eam a Judice esse infligendam.

Resp. 1. Ex communi sententia; reus tenetur ante sententiam Judicis, etiam declaratoriam, subire pœnas ipso facto latas, sive illæ pœnæ sint passivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut sunt censuræ, irregularitas, privatio vocis passivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas; sive sint privativæ, quæ irritent actum vetitum, & reum inhabilem reddant, licet executioni mandari nequeant sine rei actione; sive sint activæ sed moderatæ, ut sunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis castigatio, mulcta pecuniaria, & similes. Constat 1. Ex communi Ecclesiæ sensu & usu. 2. Quia Legislator potest per suam Legem infligere & exequi pœnas ejusmodi, quoties hic modus infligendi, & obligandi, ad illas necessarius est, aut valde expedit bono communi, sicut reipsa sæpe expedit. Nam Legislator habet potestatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3. Non minor est potestas obligativa in Lege, quam in sententia Judicis:

& 2. non videntur Tyronibus sufficere ad pernoscendam exacte seriem omnem Controversiæ apud DD. tantopere agitatæ. Quare subsidia mutuabuntur ex prolixiore Nota, subjicienda q. 2. ne interim avocentur ab integra lectione textus.

(1) Vid. N. 218. Qui *legum pœnalium* extantiam utcumque admittunt, hac gemina notione *pœnæ* possunt elevare argumentum fere præcipuum, quod ipsis opponere solent aliqui minus oculati Adversarii, ex pœna culpam inferentes, indeque obligationem propriam duntaxat legum *moralium*, aut *mixtarum*.

dicis ; cum Lex sit actus immediate procedens a Principis potestate ; sententia vero sit a potestate delegata Principis ; & Legislator potest per suam Legem infligere & exequi pœnam, quam potest per Judicem, qui ab eo totam suam potestatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba & moraliter impossibilis. Ergo si reus tenetur subire & exequi pœnam per sententiam Judicis inflictam, tenetur etiam subire & exequi pœnam per Legem inflictam, si illa pœna ut statim & ante omnem sententiam a reo persolvenda, non sit nimis acerba, & moraliter impossibilis. Quod addo, quia lex humana debet esse tolerabilis, & accomodata imbecillitati ac conditioni humanæ ; alioquin esset occasio multarum transgressionum, & ideo magis obesset quam prodesset.

Resp. 2. Ex communi sententia reus non tenetur ante sententiam declaratoriam subire pœnam ipso facto latam, quæ executioni mandari nequit sine actione rei, si illius executio sit admodum acerba & difficilis, ut confiscatio omnium bonorum, privatio beneficii juste possessi &c. nisi addantur aliæ voces plus significantes, v. gr. ut nulla alia præmissa motione, & ante omnem declarationem, & promulgationem sententiæ sit privatus beneficio &c. Quia 1. communis usus tales Leges sic interpretatur : & aliunde voces, *ipso facto*, *ipso jure*, in illis Legibus positæ sufficientem effectum habent : nam significant ad pœnam statutam contrahendam non requiri sententiam condemnatoriam, sed sufficere declaratoriam, faciuntque ut pœna illa extendatur ac retrotrahatur usque ad diem commissi criminis : ita ut alienatio v. gr. bonorum a die commissi criminis facta, rescindi queat. 2. Cap. 16. *de hæret. in* 7. cum statutum esset bona hæreticorum esse ipso jure confiscata, mox additur, ne executio confiscationis fiat ab ullo Principe sæculari, donec a Judice competente sententia super eodem crimine fuerit promulgata. (1)

Quæst. III. *An ignorantia excusat a reatu pœnæ?*

Resp.

---

(1) Hic jam locus est satisfaciendi superiori promisso meo. Quæ ad nitidam, atque exactam intelligentiam Controversiæ de *legibus pure pœnalibus* scitu necessaria mihi videntur, sequentibus *sex* capitibus comprehenduntur. Disquirere oportet 1. Quid de humanarum legum obligatione generatim sentiendum sit. 2. Quotuplex esse possit obligatio legum pœnalium. 3. Quotuplici sensu leges dicantur mere pœnales. 4. Num existant revera statuta mere pœnalia. 5. Quæ, & quot de iisdem opiniones Doctorum circumferantur. 6 Quidnam relate ad praxim deducendum sit ex universa doctrina præcedenti. Majori, qua licet, brevitate de singulis haud mora differamus.

Ad *primum* quod attinet, Novatores tum ante, tum post Lutherum Orbi persuadere conati sunt, leges humanas seu Ecclesiasticas, seu Civiles nullam hominibus imponere necessitatem parendi in foro conscientiæ, cum id leges dumtaxat Divinæ præstare valeant. Perversam istorum doctrinam Auctor (*cap.* 2. *q.* 1) strenue jam confutavit. Nonnulli ex Catholicis obligationem legum humanarum sic admiserunt, ut voluerint ipsas ligare subditos homines, non ex vi sua, sed præcise quatenus jus Divinum, seu Naturale, seu positivum, proponunt & explicant, adeoque earumdem legum transgressionem eatenus malam moraliter evadere, quatenus Divinis mandatis adversari deprehenditur. Hujus opinationis parens creditur Jan. Gerson. (tract. *de Vita Spirit.* lect. 4.) quamvis eum aliqui vindicare studeant. Universalis, & vera Theologorum sententia est, leges humanas etiam qua tales posse obligare in conscientia, adeo quidem ut vis hujusmodi proxime oriatur ex legislativa potestate, quam a Deo receperunt humani Legislatores. Unde quod Angelicus scribit (1. 2. *q.* 96. *n.* 4.) *lex humana non obligat, nisi in quantum derivatur a lege æterna*, sic exponere solent : non quasi necesse sit, Divinis legibus præscribi, aut vetari quidquid humanæ proponunt faciendum, aut omittendum ; sed quia leges humanæ pendent a lege Dei æterna, & quoad conformitatem materiæ, & quoad auctoritatem legislatorum. Alii rursus Catholici duce Navarro (*Manual. cap.* 23. *n.* 51.) quamvis adversus memoratos Doctores, præsertimque Cajetanum (de quo nos in Nota 1. ad Qu. 2. Cap. 2.) propugnent gravem vim humanarum legum, quoties constet Legislatores voluisse obligare sub mortali ; attamen existimant, leges humanas, potissimum Civiles, etiam præcipientes, non obligare transgressores ad culpam, pœnamque æternam, sed ad pœnam temporalem dumtaxat ; quando ex una parte Legislatores in iisdem legibus solam pœnam temporariam statuunt, & ex alia non constat, vel dubium est, ipsos voluisse obligare transgressores etiam ad pœnam æternam, adeoque ad culpam mortalem. Unde inferunt cum eodem Navarro (*nu.* 60 *& seq.*) eos minime peccare, *qui important in Regna vel Urbes, vel exportant ab eis prohibita auferri vel extrahi, non soluto vectigali & portorio ; qui item piscantur in fluminibus vetitis, aut montes vel prata prohibita depascunt, aut cædunt ligna in silvis vetitis.* Addunt tamen, transgressores ad culpam itidem obligari in casu, quod tales Leges fuerint antecedenter jam conditæ ab aliis Legislatoribus, qui ad mortale obligare voluerunt. Porro & hæc posterior opinio nunc a plerisque cordatis Theologis rejicitur tamquam absona, & periculosa. Hæc omnia instar fundamentalis doctrinæ debent esse unicuique explorata.

Ad *secundum*, ubi humana lex quidpiam proponit intentata pœna a transgressoribus luenda, adeoque lex *pœnalis* vocatur (ex. ca. si Episcopus sub excommunicationis majoris censura vetat Diœcesanis suis accessum ad Monasteria Monialium ; aut Princeps sub pœna carceris, vel confiscationis bonorum prohibeat e territorio evehi annonam) tunc duplex distingui potest obligatio per talem legem inducta. Una est *directa & proxima*, quæ respicit *actum* ab ipsa lege prohibitum, aut præscriptum ; qualis est in exemplis allatis accessus ad Moniales, asportatio annonæ. Altera quasi *indirecta & remota*, quæ refertur ad *pœnam* transgressoribus legis præstitutam, puta excommunicationem, & confiscationem, quam acceptare & subire debet quisquis legem violavit.

Ad *tertium*, Leges concipi, & appellari possunt *pure pœnales* gemino in sensu juxta duplicem obligationem mox explicatam. 1. Quatenus *nullo modo* in conscientia obligant transgressores ad culpam, sive quoad *actum* lege præscriptum aut vetitum, sive quoad *pœnam* statutam in lege. 2. Quatenus in conscientia tantummodo *non obligant* ad actum, etsi *obligent* ad pœnam acceptandam transgressione secuta. Itaque aut *presse*, aut *late* possunt intelligi *pure pœnales*.

Ad *quartum*, Plures seu in Ecclesiastica, seu in Civili

Resp. 1. Omnis ignorantia, quæ excusat a culpa, excusat etiam a reatu, seu debito pœnæ proprie dictæ, ex *c. 9. de cler. excom.* Quia pœna proprie dicta statuta est ob culpam, & hanc necessario supponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum, ac reatum pœnæ.

Hinc 1. Qui Legem aliquam non servavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conscientia ad pœnam subeundam, quamvis Lex eam imponat ipso facto. Quod si condemnetur a Judice, quia non potest probare suam inculpabilem ignorantiam, de qua certus est, potest pœnam vitare, modo id sine publica resistentia & scandalo fiat. 2. Ignorantia excusans a culpa, excusat etiam ab irregularitate ex delicto: quia hæc est proprie pœna, aut saltem eam ut caussam

---

vili Republica existere ordinationes, quæ *ex se* ad *nullam* prorsus obligant culpam, sed solum ad pœnam aliquam, nullus rerum peritus ambigere potest. Statutis enim hoc sensu *mere pœnalibus* abundant Communitates quælibet Sæculares tum Urbium, tum Oppidorum relate ad usum armorum, distractionem mercium, venationem, piscationem, & similia. Ingens quoque eorum numerus apud Religiosas Familias, præsertim SS. Bened. Dominici, Augustini vexilla præseferentes. Hinc Angelicus disputans de Monasticis Regulis, aliquo modo ad custodiam trium votorum ordinatis, docet variam esse earum obligationem juxta varietatem religionum (2. 2. *q.* 189. *ar.* 9. *ad* 1.) subditque; *in aliqua tamen Religione, scilicet Ordinis Prædicatorum, transgressio talis, vel omissio ex suo genere non obligat ad culpam neque mortalem, neque venialem, sed solum ad pœnam taxatam sustinendam; quia per hunc modum ad talia observanda obligantur: qui tamen possunt venialiter, vel mortaliter peccare ex negligentia, vel libidine seu contemptu.* Et mox (resp. ad 2.) *dicendum quod non omnia, quæ continentur in lege, traduntur per modum præcepti; sed quædam proponuntur per modum ordinationis cujusdam, vel statuti obligantis ad certam pœnam.* Ex adverso gravioribus stringuntur manicis Franciscani, apud quos ingens copia legum partim *moralium*, partim *mixtarum*. In hunc usque diem inter DD. discrepatio solum est, an descripta statuta *mere pœnalia*, tum Ecclesiastica, tum Civilia, veræ *legis* nomen, & rationem habeant: vel potius appellationes sibi vindicent *consiliorum*, *regularum*, *ordinationum*, *directionum*, quæ hortantur & monstrant, quid fieri deceat, non tamen præcipiunt, ut fiat.

Ad *quintum*, Circa pœnales leges triplex universim secerni potest opinandi modus. 1. Quidem, si admittas *presse pœnales*, quatenus nec ad *actum*, nec ad *pœnam* per sese obligant in conscientia: quod tueri nequeunt nisi ii, quibus placent male tuta systemata, in superiori *primo* §. a nobis delineata. 2. Si approbes dumtaxat *late pœnales*, quæ scilicet etsi non obligent in conscientia ad *actum*, obligant tamen ad *pœnam* post transgressionem subeundam: in quo sensu Auctor, Hennus, Coletus, Anacletus, & alii plurimi asserunt dari leges *pure pœnales*. 3. Si rejectis *pure pœnalibus* juxta utramque istam notionem, contendas nullam esse posse legem pœnalem, quæ non sit *mixta*, hoc est quæ non obliget in conscientia sub alicujus culpæ, aut mortalis aut venialis reatu ad actum *simul*, & ad pœnam: quomodo sentiunt Sylvester, Sotus, Sylvius, Azorius, & alii itidem multi, quorum sententia videtur conformior menti D. Th. Nam (1. 2. *q.* 90. *ar.* 1.) ait: *dicitur lex a ligando, quia obligat ad agendum*, & (*q.* 96. *ar.* 4.) *leges positas humanitus* non agnoscit, nisi *justas*, *vel injustas*, subditque absolute: *si quidem justæ sunt, habent vim obligandi in foro conscientiæ*, & (*q.* ead. *ar.* 5.) *lex de sui ratione duo habet: primo quod est regula humanorum actuum, secundo quod habet vim coactivam. Priori modo subduntur legi, sicut regulatum regulæ, omnes qui subduntur potestati legislatoris: posteriori modo boni non sunt sub lege, sed solum mali.* Quæ omnia simul juncta, aptoque ratiocinio disposita, satis evincunt, non posse dari humanam legem veri nominis, quæ in conscientia non obliget aliquo modo ad proximam directamque legis materiam, scilicet ad actum quempiam, vel faciendum, vel omittendum. Exinde concludunt iidem DD. juxta textum superiorem Angelici (2. 2. *q.* 186. *ar.* 9.) quod si contingat, ut Legislator declaret, se non velle per suam constitutionem obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam: tunc constitutio ejusmodi non sit proprie *lex*, utpote non habens vim *præcepti*, quod in communi *legis* definitione necessario includitur: etsi vulgari fermone dicatur *lex pure pœnalis*, quia nempe per modum legis pœnam statuit. Nec, inquiunt, vis *ligandi* essentialis cuilibet veræ ac justæ legi comprehendenti omnes subditos seu bonos seu malos, sufficienter salvatur per hoc, quod illa statuta mere pœnalia obligent ad subeundam pœnam sub reatu culpæ coram Deo incurrendæ. Quippe primario, & per se *ligamen legis* est *ad agendum*: & ea obligatio ad sustinendam pœnam est aliquid consequens accidentario ad ipsam constitutionem, cum existat ob solam transgressionem profluentem ex libera voluntate malorum subditorum. Porro ex serie trium diversarum opinionum hactenus descriptarum quisque facile deteget duo hæc: primum, plurimos TT. stantes pro *veris* legibus *pure* pœnalibus haudquaquam credere, illas carere *omni* penitus vi obligandi *in conscientia*; quia ipsorum judicio saltem obligant ad pœnam; secundum, multos alios TT. admittentes *statuta mere pœnalia* non idcirco censendos adsertores *legum pure pœnalium*; quia nomen *legis* non nisi constitutionibus *moralibus*, aut *mixtis* accommodant.

Ad *sextum*, Quod spectat ad praxim, non est, cur quis animadvertens ingentem extare copiam pœnalium Statutorum, simulque tantam circa illa vigere apud Doctores varietatem opinionum, arbitretur se frui posse liberiore aura in moralis, civilisve vitæ negotiis. Enimvero (præterquamquod omissa scholastica lite de vocabulis *legum*, & *ordinationum*, seu *directionum*, Auctores plerique sanæ doctrinæ nunc conveniant in tuenda aliqua *vi obligativa in foro conscientiæ* eorumdem Statutorum, seu quoad *actum* simul & *pœnam*, seu quoad *pœnam* saltem; ac præterea in maxima Statutorum multitudine non adeo facile, ac certo vel a Doctis ipsis dignosci, & definiri possit, quænam sint revera *pure pœnalia*, quænam *mixta*) varias ob caussas valde pronus est lapsus, etiam dum violantur ex constitutiones, quæ *ex se*, hoc est secluſa obligatione alicujus moralis præcepti vel naturalis, vel Divini, vel humani, non obligant ad ullam culpam, sed solam pœnam. Hinc inter ceteros legum, seu constitutionum mere pœnalium adsertores P. Anacletus hæc tandem scribit (*in Jur. Can. lib.* 1. *Decr. tit.* 2. *de Const.* § 9. *n.* 201. & 203.) *Quamvis in transgressione legis mere pœnalis nulla interveniat culpa theologica, seu peccatum coram Deo: nihilominus intervenit culpa legalis seu politica, quæ importat defectum a lege, & contra laudabilem Reipublicæ vel Ordinis Religiosi constitutionem admissum: quæ proinde culpa ab*

aliis

ſam ſupponit: ſecus de irregularitate ex defectu, quia non eſt proprie pœna, nec ſupponit culpam, ſed ſolum factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Reſp. 2. Ignorantia excuſans a culpa mortali, licet non excuſet a veniali, excuſat a pœna gravi Legis. Quia gravis pœna non imponitur per Legem humanam, niſi propter gravem culpam: nam Lex humana debet eſſe tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet. Quod ſi pœna ſit levis, & talis, quæ cadere poſſit in culpam venialem, tunc ignorantia non excuſans a veniali, non excuſabit ab illa.

Reſp. 3. Ignorantia, quæ non excuſat a culpa gravi, non excuſat a pœna, niſi in Lege addatur verbum, quod dolum aut ſcientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa propter quam pœna ſtatuitur.

Dixi, *niſi in Lege* &c. propter quaſdam Leges, in quibus additur: *Qui ſcienter, vel temere hoc fecerit: ſi quis præſumpſerit*, aut aliud æquivalens, quod ſcientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, niſi culpa fiat ex ſcientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur ſcientiæ: quia Legislator (ut verba Legis indicant) non vult punire tranſgreſſionem Legis licet mortalem, niſi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa ſcientia, & temeritate, quæ circumſtantia multum auget culpam. Hinc ignorantia affectata nunquam excuſat a pœna gravi, quia merito æquiparatur ſcientiæ cum includat ſcientiam periculi directe voliti, contemptum Legis, temeritatem ac præſumptionem; & auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Reſp. 4. Ignorantia licet invincibilis ſolius pœnæ non excuſat a pœna, quæ ſaltem non ſit cenſura. Quia 1. ignorantia ſolius pœnæ non excuſat a culpa, propter quam eſt obligatio ad pœnam Lege ſtatutam. Et ideo Deus infideles pœna æterna ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorent talem pœnam illis debitam eſſe. Item homines mortis pœna multant fures, quamvis eam ignorantes. 2. Pœna non debet eſſe voluntaria ſicut culpa: immo magis eſt pœna, dum eſt involuntaria.

Sed an qui ponit actum aliquem Lege divina, & humana prohibitum, excuſatur a pœna Legis humanæ, ſi ignoret inculpabiliter ſolam Legem humanam?

Reſp. Non videtur excuſari, regulariter loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem cauſſam pœnæ, nempe culpam. Nam in hoc caſu violatur culpabiliter Lex divina, & Lex humana non ſolum intendit punire tranſgreſſionem ſuam voluntariam, ſed etiam culpam contra Legem Dei commiſſam: & aliunde notitia pœnæ non eſt neceſſaria ad contrahendam ipſam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licet ignoret invincibiliter Legem Eccleſiaſticam de hoc latam, ſi norit divinam.

Dixi *regulariter*. Nam 1. excipiuntur cenſuræ, a quibus excuſat ſemper ignorantia invincibilis Legis Eccleſiaſticæ, eo quod requirant contumaciam contra Legem Eccleſiaſticam, qua caret is, qui ignorat invincibiliter talem Legem. 2. Si pœna extraordinaria ſit, minui debet; quia minor eſt contemptus, ideoque culpa minorem pœnam meretur. (1)

Quæſt. IV. *Quid eſt Lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Reſp. 1. Lex irritans eſt ea, quæ ſtatuit actum aliquem eſſe invalidum. Conſtat autem actum, qui fit contra talem Legem, eſſe nullum etiam in foro conſcientiæ. Quia in Eccleſia & in Republica eſt poteſtas legitima irritandi actus; ſive præſcribendo certam formam actui, cujus defe-

---

aliis appellatur imperfectio poſitiva, ac merito caſtigatur pœna competenti.... Fatendum tamen, quod in deliberata tranſgreſſione talium legum, ſeu ſtatutorum ſæpius interveniat per accidens aliqua culpa theologica: idque tum ob adjunctam quamdam vilipenſionem legis, vel ob intervenientem inopinatam paſſionem, aut negligentiam, ſeu aliam circumſtantiam pravam. Sic peccat venialiter Religioſus, qui frangit tempus ſilentii, per Statuta Ordinis ſub mera pœna injuncti, garriendo inutilia, otioſa &c. Item peccat venialiter, vel mortaliter Sæcularis, qui geſtat habitum, ceteroquin ſub mera pœna prohibitum, ex vana gloria, ex contemptu legis, aut alio pravo fine, vel concurrentibus aliis circumſtantiis mortaliter, ſive venialiter peccaminoſis, quales in deliberata tranſgreſſione Statutorum, licet ex ſe ſub culpa non obligantium, raro abeſſe ſolent. Hæc Germanus Scriptor omnium judicio benignus. Legito etiam, quæ hac ipſa de re docet Angelicus (2. 2. q. 186. ar. 9. *in reſp. tum ad 1. tum ad 3.*) ubi pariter explicat *libidinem*, ſeu *contemptum* illum, *ad quem diſpoſitive inducit frequentia* tranſgrediendi pœnalia ejuſmodi Statuta.

(1) Quæ in hac integra q. 3. continentur, reperies expoſita ſeptem diſtinctis theſibus N. 219 uſque ad 223. Harum tamen poſtrema, quam ibidem retulimus ex ore, & calamo graviſſimorum DD. ex parte diſcrepat a præſenti doctrina Auctoris. Porro autem in iſta materia *legum pœnalium* hucuſque diſcuſſa, ſi quæ oriantur dubia circa illarum interpretationem, conſtanter præ oculis habenda communis regula: *in pœnis benignior eſt interpretatio facienda*, quam Auctor ſupra (*cap 5. q. 2. num. 4.*) jam declaravit. Sic ex. c. Bened. XIV. (lib. 9. *de Syn.* cap. 6. n. 10.) tradit, Clericos, necdum incorrigibiles, non eſſe exauctorandos, & Sæculari foro ſubjiciendos ob flagitia, quibus in Jure Eccleſiaſtico non eſt expreſſe, & nominatim adnexa pœna degradationis; puta ob parricidium, tametſi ſit immanius, quam aliquod ex criminibus in eodem Jure expreſſis: *quia leges pœnales non complectuntur delicta, quæ non exprimunt, etiamſi ſint expreſſis graviora.* Item (*lib. 12. c. 2. n. 2.*) docet, Clericos, non deferentes clericalem habitum, & tonſuram, juxta Tridentinum Decretum amittere dumtaxat privilegium *fori*, minime autem exui *omnibus* exemptionibus Clericorum: *quia cum verſemur in materia pœnali, odioſa, & reſtrictiva juris communis, Tridentini verba non ſunt extendenda ultra privilegium fori, quod unice exprimunt.*

defectus impediat actuum valorem & obligationem ; sive subditos reddendo inhabiles ad certos actus. Nam talis potestas ad bonum commune, & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cum sine tali potestate fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri sæpe nequeant.

Resp. 2. Invincibilis ignorantia Legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediate propter bonum commune : *indubitatum est apud omnes*, ait Suarez. (Vid. N. 224. 225.) Quia irritatio non supponit culpam : cum imposita sit non propter illam, sed propter bonum commune, quod postulat ut Lex irritans habeat effectum suum pro isto & omni alio casu. Ergo a fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus, alioquin homines sumerent occasionem incutiendi metum ad eludendam Legem ; quod bono communi multum obesset & in grave reipublicæ detrimentum redundaret. Nec potest quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Resp. 3. Lex irritans simul & prohibens actum, obligat in conscientia ad vitandum illum actum. Quia Lex illa continet præceptum prohibens. Lex vero pure irritans alium, non obligat ad illum vitandum : quia Lex illa non continet præceptum omittendi actum, quem irritat, & ad finem talis Legis sufficit irritatio actus absque obligatione abstinendi ab illo. Hinc Lex irritans renunciationem hæreditatis paternæ factam a filia dote contenta, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renunciandum.

Lex autem censetur pure irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, sed præcise actum irritant, nisi contrarium ex materia, fine, vel circumstantiis, aut usu colligatur ; ut contingit in Legibus Ecclesiasticis irritantibus, & quoties inhonestum est velle facere actum, qui non potest fieri valide, v. g. matrimonii contractum.

Resp. 4. Lex ipso facto irritans obligat in conscientia ad ea omnia, quæ per se ex irritatione sequuntur. Nam talis Lex actum, quem irritat, privat omni usu ac utilitate morali : ad hoc enim ipso facto irritatur, ut omni utilitate morali careat ; Ergo omnis moralis usus illius illicitus ac vetitus est vi Legis irritantis, & non tantum vi Legis naturalis : alioqui talis actus non privaretur per Legem irritantem omni morali utilitate, si adhuc licitus esset illius usus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi Legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde Lege naturali ex hypothesi nullitatis actus.

Hinc v. g. Lex ipso facto irritans acquisitionem fructuum beneficii, hoc ipso privat illam omni utilitate morali, & sic reddit omnem illius usum moralem illicitum ; ac proinde non solum vi Legis naturalis, supposita nullitate actus, sed etiam vi Legis humanæ actum illum irritantis, tenetur subditus in conscientia fructus illos restituere.

Resp. 5. Lex non irritans ipso facto actum, sed solum præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas personas ante sententiam Judicis, ad irritandum actum : nam irritatio est actus proprius potestatis publicæ, & ita si non fit per Legem, fieri debet per Judicem, cui soli illam Lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actus irratione per se consequuntur, quia nondum est irritatio actus ante sententiam Judicis.

CAPUT IX.

De Privilegio & Consuetudine.

QUæst. I. *Quid, & quotuplex est Privilegium?* *Resp.* Privilegium est facultas constans ac permanens, a superiore concessa, agendi vel non præstandi aliquid contra, vel præter Legem. Hinc differt a dispensatione, quæ solum est ad actum vel casum particularem, nec est permanens, sed transiens, & semper est relaxatio Legis (1). Dividitur præcipue 1. in reale, quod

(1) *Privilegii* duplex ethymologia solet assignari, Quidam illud sic dici autumant, quasi sit *privans lege*, hoc est, eximens a lege communi. Alii ita vocari censent, quasi sit *lex privata*, hoc est, speciale aliquid concedens (*frustra* enim, juxta vetus adagium, *privilegio impetratur, quod jure communi competit*) quam propterea privilegiatus sequi potest ; etsi ab ea non ligetur ita, ut nequeat licite, si voluerit, secus agere, ordinarie loquendo. Ex definitione ab Auctore tradita liquet, *privilegium* bifariam differre a *dispositione* : 1. nempe, quia non solum datur *contra* legem (ut dispensatio, quæ idcirco dicitur *vulnus* legis) ex. ca. cum esus lacticiniorum indulgetur jejunii tempore ; sed etiam *præter* seu *ultra* legem, ex. ca. cum facultas conceditur absolvendi a casibus reservatis. 2. quia non est, sicuti dispensatio, transiens potestas ad unum casum vel actum, ex. ca. ad ineundum connubium cum persona consanguinea ; sed facultas ad plures actus perdurans instar legis stabilis, ex. ca. ad non solvendas decimas. Quare dispensatio, ubi hoc posterior modo tribuitur, ex. gr. ut certis in locis liberum semper sit legere vetitos libros secundæ classis, tunc in privilegium degenerat. Nihil porro mirum, quod privilegium dividi soleat in *perpetuum*, & *temporale*. Nam ad rationem ejus non requiritur absoluta & omnimoda duratio, quæ fine careat : sed sufficit prædicta stabilitas, seu extensio ad plures actus vel casus successivo tempore contingentes. 3. additur a quibusdam & hoc discrimen, quia dispensatio semper niti debet aliqua legitima caussa, privilegium autem rite concedi potest etiam absque caussa, & ex mera Principis beneficentia, saltem quando præter jus est, & juri communi non derogat. Sed ex Suarezio reclamat Pirrhing. (*Sect.* 1. *n.* 12. *ad tit.* 33. *de Privil. l.* 5. *Decr.*) Schmier (*Juriſp Can. Civ. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 8.) & alii. Jam sicuti *privilegium*, ubi datur *contra* legem, aliquatenus cum *dispensatione* convenit ; ita, ubi *præter* legem datur, ad *beneficium* accedit. Canonistæ namque (*ad tit.* 3 *de Rescr. l* 1. *Decr.*) beneficium stricte acceptum ajunt, *esse gratiam concessam a Principe præter jus*, quam idcirco *latissimæ interpretationis esse* monent.

quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel ſtatus; & in perſonale (1), quod directe conceditur ratione ſeu intuitu perſonæ. Hoc affixum eſt perſonæ, & cum ea extinguitur, *regul. Jur. in* 6. Reale vero affixum eſt rei, & cum ea perſeverat, & perit. 2. In privilegium contra Legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus; & in privilegium præter Legem, quo conceditur aliqua facultas iis, quibus de jure non competit; ſed ſine ullius damno, nec contra Legem aliquam. Prius eſt odioſum, & ſtrictæ interpretationis, cum gravet alios, niſi datum ſit in favorem cauſſæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religioſæ. Poſterius eſt amplæ interpretationis, quia nullos gravat. (2)

Quæſt. II. *Quis Privilegium concedere poteſt?*

Reſp. Is omnis & ſolus, qui poteſt Legem ferre, & iiſdem, quibus poteſt Legem ferre, nempe ſubditis; poteſt tamen & aliis non ſibi ſubditis aliquid circa ſe ſuaque concedere, quod jure communi non haberent. (3)

Nota. Juxta Canoniſtas in generali conceſſione, ſpecialiſſima non comprehenduntur, niſi ſufficienter exprimantur, ex reg. 81. Juris in 6. *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter in ſpecie conceſſurus.* (4)

Quæſt. III. *Quot modis Privilegium amittitur?*

Reſp. His. 1. Per illius abuſum (5), accedente ſententia Judicis: *Quia Privilegium meretur amittere, qui præmiſſa ſibi abutitur poteſtate*, cap. 24. *de privileg.* 2. Per non uſum (6) ſpatio ſufficienti ad præſcribendum, ſi gravet alios, ex cap. 14. *de privileg.* Quod ſi non gravet, non amittitur per præſcriptionem: nam alii contra privilegiatum præſcribere nequeunt, cum ipſorum nihil interſit. 3. Per revocationem concedentis aut ſucceſſoris expreſſam, & privilegiato ſignificatam, vel per Legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen conceſſa ſunt in remunerationem ſervitiorum, vel ex pacto, & cum onere adjuncto ac præſtito, non poſſunt revocari, niſi ex gravi cauſſa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compenſatione. (7)

Porro Privile ium non ceſſat morte concedentis

---

(1) Obſerva, inter privilegia, quæ *perſonalia* vulgo dicuntur, aliqua exiſtere *perſonis* conceſſa cum adjectione *loci*: quorum quidem varia exempla exhibet Fagnanus (ad tit. de Priv. c. 15. *Cum Capella*, n. 2. & c. 21. *Quoniam*, n. 2.) Unde iſta rectius vocarentur *mixta*, id eſt, partim perſonalia, partim realia; cum reapſe Canoniſtæ recenſere ſoleant hanc ſpeciem privilegiorum intermediam.

(2) Quomodo *interpretari* oporteat Privilegia, ſcire magnopere præſtat. Hanc vero ad rem erunt adjumento Canoniſtæ (ad tit 33. de Priv. lib. 5. Decr.) ſpeciatim autem Fagnanus (in c 28. *Cauſſam*, tit. 3. de Reſcr. l. 1. Decr. & in c. 16 *Olim tibi*, tit. 4. de verb Sign. l. 5. Decr.) atque P. Anacletus (in Jur. Can. ad cit. tit. de Reſcr. §. 5. n. 130. & ſeq.) Utiliter quoque quis leget *utrumque* Scriptorem (*primum* quidem in c. 13. *Cum contingat*, tit. 2. de Foro Competen. l. 2. Decr. *ſecundum* vero ad tit. 4. de Conſuet. l. 1. Decr. § 3. n. 65. & ſeq.) ad comparandam legitimam intelligentiam illius Canonici axiomatis paſſim in Theologia Morali occurrentis: *conſuetudo habet vim privilegii*, ſive *acquiſibilia privilegio*, *ſunt acquiſibilia conſuetudine*

(3) Ratio eſt; quia ad privilegiandos non ſubditos ſive extraneos, non requiritur juriſdictio ſuper illos, ſed ſufficit, ſi materia privilegii ſit ſub poteſtate privilegiantis. Sic ex. ca Sæculares Principes poſſunt eximere Monaſticas Familias a præſtandis vectigalibus: Clericis indulgere, ut directe judicent cauſſas temporales Laicorum. Ceterum, etſi privilegiandi non ſint abſolute ſub juriſdictione privilegiantis, debent tamen reſpective *ad rem*, in qua privilegium ipſis conceditur, eſſe aliquo modo inferiores, ſeu inæquales.

(4) Sic ex. ca. quamvis Religioſi fuerint ab Apoſtolica Sede ampliſſime privilegiati, intuitu ſcilicet laborum, quos ſuſtinent in Eccleſia prædicando, & Sacramenta miniſtrando, ut notat Sac. Rota apud Enghel (in l. 2. Decr. tit. 30. de Decimis n. 45.) nihilominus in illa ampla privilegiorum conceſſione non continetur exemptio a ſolvendis decimis prædialibus, niſi de iis expreſſa mentio occurrat, ut variis ejuſdem Rotæ deciſionibus, & Sac. Congregationis decretis oſtendunt Fagnanus, Barboſa, & alii laudati a P. Anacleto (in Jur. Can. §. 4. n. 68. ad cit. de Decim.) qui hanc aſſignant rationem: quia immunitas a ſolvendis decimis eſt difficilis conceſſionis, ut proinde locum habeat Canonica regula, quod in generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis veriſimiliter in ſpecie non eſt conceſſurus.

(5) *Abuſus*, ſeu defectus in uſu privilegii, aut in iis, quæ ipſum concernunt, tripliciter contingit. 1. Quando privilegiatus extendit privilegium ultra ſuos limites, contra mentem privilegiantis, utendo privilegio alio tempore, vel loco, aut in materia, vel perſona non conceſſis: ut ſi Confeſſarius prætextu conceſſionis a Bened. XIV. promulgatæ (in Declar. *Apoſtolici muneris*, die 8. Febr. an. 1745.) perſonam complicem in peccato turpi contra ſextum præceptum abſolveret extra mortis articulum, & caſum infamiæ, aut ſcandali vere *gravis*. 2. Ubi contra privilegii finem operatur, ex. ca. ſi Clericus propriæ dignitatis immemor laicorum more viveret. 3. Quoties ex privilegio anſam ſumit deliquendi; ex. ca. ſi quis ſpe immunitatis in Eccleſia necaret, aut vulneraret adverſarium ſuum. Porro privilegium non amittitur per hujuſmodi abuſus *ipſo facto*, niſi in jure id exprimatur; quia talis amiſſio tamquam pœnalis requirit ſententiam judicis, ut DD. paſſim tradunt. Quamquam, ut notat Schmier (l. 1. Juriſp Can. Civ. tr. 1. c. 8. n. 261.) *etiamſi in privilegii conceſſione amiſſio legatur ipſo jure ſtatuta, vix habebit effectum, antequam ſententia criminis declaratoria præceſſerit.*

(6) Multa, & varia forent hic obſervanda circa amiſſionem privilegii per *non uſum*; ſed brevitatis cauſſa Lectorem remittimus ad Juriſperitos. Noverit tamen ex Enghel (n. 19. ad tit. 33. de Priv. l. 5. Decr.) *difficillimam, & propter diverſos utriuſque juris textus intricatam controverſiam eſſe; quanto temporis ſpatio, & quot actibus iſte non uſus privilegii, ſeu uſus contrarius debeat eſſe continuatus, ut dici poſſit privilegium ob tacitam renunciationem amiſſum.*

(7) Ubi privilegium eſt *oneroſum* (hoc eſt conceſſum aut per contractum oneroſum, puta ob ſolutionem pecuniæ: aut per contractum lucrativum, puta ob donationem alicujus agri, vel oppidi) palam eſt non poſſe revocari citra violationem juſtitiæ commutativæ ex alia

bis (1): *nam decet conceſſum a principe beneficium eſſe manſurum*, reg. 16. Jur. in 6. At ceſſat per ſe, ceſſante cauſſa, ob quam datum eſt (2), quando verſatur circa obligationem dividuam ac ſucceſſivam, quam tollit, ut dixi de diſpenſatione. Quia ſuperior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra Legem, ceſſante cauſſa, cum id licite non poſſit: ſic privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem cauſſam, hac ceſſante, ceſſat.

Nota. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Regulares poſſunt in foro conſcientiæ uti Privilegiis ſuis, quæ ſunt expreſſe revocata per Concilium Tridentinum*.

Quæſt. IV. *Quid eſt conſuetudo?*

Reſp. Hic ſumitur pro frequentia actuum externorum ſimilium libere factorum a majore ſaltem parte communitatis. Nomine actuum intellige etiam omiſſiones. Duplex eſt, nempe facti, & juris. Conſuetudo facti eſt hujuſmodi frequentia, ſed non habens vim Legis, defectu conditionum ad hoc requiſitarum. Conſuetudo juris eſt talis frequentia habens vim legis, ſive eſt jus ex illa frequentia ortum. Unde can. 5. diſt. 1. definitur, *Jus quoddam moribus inſtitutum, quod pro Lege ſuſcipitur, cum deficit Lex* (3).

Quæſt. V. *An, & quæ conſuetudo habet vim Legis?*

Reſp.

---

cauſſa, quam neceſſitatis, utilitatiſve publicæ. Nam & Princeps obligatur ad obſervantiam contractus per ſe initi cum ſubditis. Quod ſi privilegium ſit *remuneratorium* (hoc eſt conceſſum inſtar præmii ob promerita aliunde non debita, ex. gr. exemptio a vectigalibus perſolvendis ob navatam ſtrenuam operam in momentoſo aliquo negotio) tunc, ſecluſa gravi cauſſa ad commune bonum ſpectante, adhuc irrevocabile eſt: quia non cenſetur datum ex mera liberalitate, ſed ex quodam juſtitiæ debito, ut notant Bartolus, & Panormitanus inter alios Juriſperitos. Unde Fagnanus (n. 19. in c. 1. *ex Epiſtolæ*, tit. 19. de Probation. l. 2. Decr.) ſcribit: *Sic privilegia conceſſa Auditoribus Rotæ in remunerationem laborum, quos jugiter patiuntur pro Reipublicæ utilitate, ſunt irrevocabilia, quia tranſeunt in contractum*. Et rurſus (n. 66. in c. 6. *Conſultationibus*, tit. 6. de Cler. ægrot. l. 3. Decr.) ſubdit: *Eſto Papa de plenitudine poteſtatis poſſit, ſi velit, aliquem officio vel beneficio ſuo privare, etiam ſine cauſſa, tamen, ut verbis utar Præpoſiti in cap. per principalem, tenebitur mihi Papa, ſi aufert a me beneficium meum ſine juſta cauſſa, de æque bono providere, per ea quæ notat Innocentius in cap. Niſi pridem de renunc.* Hujus rei memorabile exemplum adfert ex Sixto V. laudatque illius Conſtitutionem, *in Suprema*, qua de Cantoribus Pontificiæ Capellæ ſtatuit: *ut gravi ægritudine aut corporis, ſeu vocis imbecillitate, vel alio legitimo impedimento decenti a Collegio amoveri nullatenus poſſint, niſi eis prius æquivalenti recompenſa fuerit proviſum*.

(1) Ob mortem concedentis, ſeu *naturalem*, ſeu *civilem*, puta ob depoſitionem ejuſdem ab officio, non deſinit privilegium, dummodo *perpetuum* ſit, & non *temporale*: hoc eſt, conceſſum ſit abſolute, ſine aliqua conditione, ex. ca. *uſque ad beneplacitum meum*; aut determinatione temporis, ex. gr. *dum fruar vita*, aut *offitio perfungar*. Idque DD. monent ſentiendum eſſe generatim de quibuslibet diſpoſitionibus, facultatibuſque *gratioſis*, juxta illud Bonifacii VIII. (in 6. l. 1. tit. 14. 1. 9) *æquum eſſe cenſemus, ut gratia cuiquam ab Apoſtolica Sede facta, licet nondum ſit in ejus executione proceſſum, morte non perimatur concedentis*.

(2) Advertunt Canoniſtæ, *finem* ſeu *cauſſam finalem* conceſſi privilegii poſſe dupliciter ceſſare. 1. *Negative*, quando nempe talis cauſſa amplius non ſubſiſtit. 2. *Contrarie*, quando uſus privilegii omnino injuſtus, & illicitus evadit ob *mutationem* materiæ, vel circumſtantiarum. Exemplo id declaratur. Finge, Principem ſeu Superiorem ſpeciali privilegio eximere a ſolutione decimarum illuſtres aliquas Familias depauperatas, quæ poſtea ad meliorem fortunam deveniunt, & diteſcunt. Pone itidem, Parochum ejus loci ſucceſſu temporis congruam ſuſtentationem habere non poſſe. Jam in caſu priore privilegium illud non amittitur, quia ſolum *negative* ceſſavit ejus cauſſa finalis; unde locum habet ex juris regula, *factum legitime retractari non debet, licet caſus poſtea eveniat, a quo non potuit inchoari*. In poſteriori vero caſu, cum ceſſet *contrarie*, utique deperditur vel ex toto, vel ex parte, habetque locum alia juris regula, *ceſſante cauſſa, ceſſat effectus*. Patet igitur, abſolutam & illimitatam Auctoris aſſertionem neceſſario ſumendam eſſe cum aliqua diſtinctione.

(3) De conſuetudine agit Auctor minus preſſe ac jejune, quam de *Privilegio* diſſeruerit paullo ante, non ita tamen, ut locum nobis non relinquat plura, ac varia alicujus frugis addendi, ſive ad legitimam, ſive ad perfectam intelligentiam hujuſce materiæ Canonico Moralis, quæ certe eſt & momenti permaximi, & uſus ampliſſimi. De ipſa (præter Theologos in præſenti Tr. & Canoniſtas ad tit. 4. de Conſuet. lib. 1. Decr.) frequenter ſermonem habet Bened. XIV. in aureo præſertim Opere de *Syn. Dioec.* unde nonnullas generales regulas huc ſpectantes (N. 78. 79.) nos jam decerpſimus. Quæ ab Auctore traduntur tum in hac, tum in duabus ſeq. q. ſic poſſunt claritatis gratia diſtingui, & ad *quatuor* ſumma capita revocari. 1. Quid ſit conſuetudo. 2. Quotuplex ſit, atque iſtud caput debet diſcuti, antequam alteri mox indicato ſatisfiat: quippe *conſuetudinis* nomen valde commune & æquivocum, adeoque juxta Dialecticos prius dividendum, quam definiendum. 3. Quales ſint dotes conſuetudinis acceptæ ſecundum eam ſpeciem, quæ impræſentiarum ſolet a DD. potiſſime perpendi. 4. Quinam effectus eidem ſint attribuendi Auctor in hac q. 4. attingit, quæ ad primum, & ſecundum pertinent caput: proprietates ſeu dotes quatuor conſuetudinis diſtincte exponit in ſeq q. 5. Effectus duos indicat in theſi, ſive in reſp. 1. ad eamdem q. 5. & in reſp. 2. ad q. 6. Quod ſpectat ad *ſpecies* conſuetudinis, primo hæc dividitur in *materialem*, quæ denotat ipſum uſum, actumque frequentiam, & *facti* dicitur, atque in *formalem*, quæ illud indigitat, quod ex tali uſu & frequentia reſultat ceu effectus ex cauſſa; nimirum jus obligans ad agendum, vel tollens obligationem agendi, & ideo *juris* vocatur. Sola formalis conſuetudo facit ad præſens inſtitutum, unde appellatione compoſita ſolet a DD. nuncupari *jus conſuetudinarium*, ac *jus non ſcriptum*. Alia pariter diviſio eſt admodum vulgata, qua conſuetudo diſtribuitur in eam, quæ *juxta*, *præter*, *contra* legem eſt: ſed minus exacta videtur ratione primi membri. Etenim cum conſuetudo *juxta* legem nullum jus aut obligationem proprie adſtruat, ſed ſolam importet frequentiam & continuationem ſimilium actuum moralium, quibus condita jam lex confirmatur juxta illud Gratiani (ad can. 3. diſt. 4.) *leges firmantur, cum moribus utentium approbantur*, exinde palam fit, eam eſſe meram *facti* conſuetudinem, quæ hic non conſideratur

ex

Resp. 1. Consuetudo honesta, & bono communi utilis, inducta libere & publice a communitate, cum animo inducendæ obligationis, accedente consensu Principis personali vel legali, habet vim Legis, & obligat in conscientia. Quia 1. ita docent omnes Theologi & Canonistæ, estque communis Ecclesiæ sensus. 2. Ex S. August. ep. 89. *In his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel instituta majorum pro Lege tenenda sunt.* 3. Ex l. 32. & 33. §. *de Lege.* 4. Quia tali consuetudini nihil deest ut vim Legis habeat. Nam est materia proportionata, potestas, & voluntas obligandi communitatem, sufficienter exterius declarata.

Est autem duplex consuetudo vim Legis habens,

---

ex dictis. Quare, hoc membro omisso, adæquate dividetur consuetudo formalis in geminas species, quarum altera dicatur *præter* legem, quia novum jus constituit; altera *contra* legem, quia jus jam constitutum destruit. Utraque vero subdividetur in *Canonicam*, & *Civilem*, quatenus tum ad Ecclesiasticas, tum ad Sæculares leges refertur sub eo duplici adspectu: quam ob rem de ipsa decernitur tum in Canonici, tum in Civilis Juris codice. Et ambæ istæ possunt esse vel *Universales*, vel *Particulares*, prout vel ubique locorum, vel alicubi solum obtinent. His positis erit in aperto *essentia* consuetudinis, qualem hoc loco DD. intelligunt. Universim namque definiri potest; *est jus quoddam moribus seu actibus frequentatis constitutum, quo partim nova obligatio agendi imponitur, partim obligatio jam inducta removetur.* Dum *jus* absolute nominatur, legis conditiones ei adjudicantur. Cum vero ab actuum frequentia repetitur ejusdem origo, ipsius a lege seu a jure scripto discrimen aperitur. Reliqua, quæ adduntur, manifestant ejus generales effectus. Exemplum prioris effectus, qui est novum jus statuere præter scriptam legem, petatur a matrimoniali impedimento disparis cultus; posterioris, qui est abolere scriptam legem, a Missa Parochiali festiva (N. 76.) Siquidem Bened. XIV. de illo scribit (§. 9. *Const. Singulari nobis*, die 9. Febr. an. 1748) *Omnes sentiunt, ob cultus disparitatem irrita matrimonia esse, non quidem jure Sacrorum Canonum; sed generali Ecclesiæ more, qui pluribus abhinc sæculis viget, ac vim legis obtinet.* De hac vero sic ait (lib. 11. *de Syn.* c. 14. n. 7. & 8.) *Constat, jure communi cautum esse, ut singuli Fideles diebus festis Missæ adsint parochiali. Inducta est ea obligatio ante Concilium Sardicense . . . Eamdem legem plures inculcarunt posteriores Synodi . . . Verum hisce sanctionibus derogatum nunc est contraria consuetudine, quam jam suæ ætate multis in locis inductam innuit Sanctus Antoninus.* Quantum attinet ad *dotes* consuetudinis nunc descriptæ, illas sic paucis perstringit idem Bened. XIV. (lib. 13. *de Syn.* c. 5. n. 5.) *Quod porro dicimus, legem sive nunquam receptam, sive receptam contraria consuetudine deleri, intelligendum est, dummodo consuetudo ceteras habeat conditiones, quæ a Jure in ea exposcuntur, præcipue in Can.* Veritate cum seq. dist. 8 Cap. Ad nostram, & Cap. fin. de Consuet. *Et primo quidem, ut sit rationabilis, hoc est, neque Juri Divino, neque naturali contraria, nequc expresse a Jure reprobata, aut in Legislatoris contemptum invecta. Deinde ut a majore Communitatis parte libere & spontanee sit inducta, pluribusque, ac continuis actibus frequentata, animo legem tollendi. Demum ut adsit consensus Legislatoris, non quidem expressus, & personalis, qualem cum aliis necessarium voluit Pontius* lib. 6. de Matr. c. 6. n. 7. *sed consensus legalis & juridicus, qui nimirum jam habetur per leges & canones, omnem consuetudinem populi moribus inductam approbantes, eique vires tribuentes abrogandi legem, quod communissime sentiunt Doctores congesti a Suarez* lib. 7 de Legib. c. 18. n. 14. Ne cui autem videatur absonum, Populi moribus subrui posse Superiorum statuta, inquit (lib. 12. c. 8. n. 8.) *Sicuti optime ratiocinatur Barbosa* de Off. & pot. Episc. alleg. 93. n. 29. *quod consuetudo prævaleat contra legem Superioris, id oritur ex ipsomet Superioris consensu, qui eam, etiam suæ legi obviantem, cum rationabilis, & diuturna est, statuit tolerandam* in c. fin. de Consuet. *Unde fit, ut ejusdem Superioris auctoritati, & jurisdictioni nihil per illam censeatur detractum.* Notent, quæso, ista nonnulli justi nimis, qui zelum habentes sed non secundum scientiam, tuendarum legum, atque perfectionis Christianæ promovendæ, quamlibet fere consuetudinem contra humanas etiam leges, ceu corruptelam noxiam, repudiant, minime sibi persuadere valentes, quomodo Legislator ullus possit consentire in destructionem proprii Statuti. Sicut Legislatores coguntur interdum novis legibus derogare aliis suis prioribus, quia ob variationem circumstantiarum cernunt in istis sensim defecisse conditiones cuivis legi necessarias (vid. q. 1. hujus Tract. & Not 2.) ita quandoque ejusmodi derogationem sola consuetudine fieri annuunt; quæ certe, ubi longævo tempore jam invaluit, & dotibus reliquis instructa est, nec ambigue nec fallaciter indicat, contrariam legem scriptam amplius non esse aut *necessariam*, aut *utilem*, aut *justam*, aut *loco*, *tempore*que *convenientem* &c. ut ait S. Isidorus in textu ejusdem qu. Dein, si æquo animo ferendum est onus, quod communitati imponunt consuetudines inductæ *præter* leges; eccur acceptandum non erit levamen, quod adferunt eidem consuetudines enatæ, ac roboratæ *contra* leges? Legantur hanc ad rem, quæ universim de *legum mutatione* scripsere probati Auctores, præsertim D. Th. (1. 2. q. 97. a. 1. 2. 3.) nec non Cl. Covar. (2. part. Relect. in c *Alma*, initio). Recolatur itidem, Grat. (in c. ult. §. *Jus vero*, dist. 6.) jus consuetudinarium, quoad originem, haud inepte fecisse coævum Orbi condito. Porro, ut ad nostrum propositum redeamus, *effectus* consuetudinis recensentur hi tres ab Angelico laudato (ar. 3.) *consuetudo & habet vim legis, & legem abolet, & est legum interpretatrix.* Ex hoc triplici effectu derivata videtur illa vulgaris divisio consuetudinis in eam, quæ *juxta*, *præter*, *contra* legem est. Duo posteriores effectus, ex dictis utcumque innotescunt, & multo magis ex textu Auctoris (q. 5 & 6 seq.) primum vero jam præoccupavimus declarantes *usualem* legum interpretationem. (Nota 1. ad q. 1. c. 5.) Duo tamen circa hanc remanent observanda, 1. Quod ibi diximus interpretationem *usualem authenticam fundare jus consuetudinarium*, non est intelligendum de novo aut peculiari jure, *proprio* ipsius usus seu consuetudinis interpretatricis; sed hoc dumtaxat sensu, quatenus consuetudo, ubi authentica est, vim veri juris habet, utpote dilucidans, proponens, & confirmans ipsum jus scriptum, tali modo ut non liceat cuipiam rejicere hanc interpretationem: quamvis, si jus scriptum non extaret, posset ipsa consuetudo novum jus per se constituere. 2. Quod ibidem monuimus, consuetudinem posse interpretari legem non tantum per modum *doctrinæ*, sed etiam *authentice*, pariter accipiendum sensu restricto, non universali. Nam si modus authenticus sic intelligatur, ut consuetudo habeat vim vel inducendi pro vera lege sensum aliquem,

bens, nempe præſcripta, & non præſcripta (1). Prior eſt ea, quæ longi temporis diuturnitate vim Legis obtinet per conſenſum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus ſaltem 10. annorum, quod debet eſſe continuum, nec interruptum per actus contrarios ſuperioris reſiſtentis, vel populi eam interrumpentis. Conſuetudo non præſcripta, & tamen vim Legis habens, eſt ea, quæ ſine diuturnitate longi temporis vim obtinet per conſenſum Principis perſonalem, ſaltem tacitum, Principe videlicet ſciente & non impediente: id quod fit, cum poſſet facile impedire, deberetque, niſi tacite conſentiret.

Reſp. 2. Ut conſuetudo vim Legis habeat & obliget, hæ conditiones ex communi ſententia requiruntur. 1. Ut ſit honeſta (2), & utilis bono communi. Nam talis debet eſſe lex eſſentialiter. Hinc conſuetudo non poteſt habere rationem Legis, ſi ſit noxia, vel inutilis, vel contra bonos mores; ſed eſt mera corruptela.

2. Ut inducatur a communitate perfecta per actus voluntarios & publicos (3). Nam actus interati non inducunt conſuetudinem vim legis habentem, niſi ratione conſenſus communitatis, qui per tales actus declaretur, & cui Princeps ſe accomodat. Porro cenſetur fieri a tota communitate, quod fit a majore illius parte; ex *l.* 19. §. *ad municip.*

5. Ut actus, ex quibus oritur conſuetudo, fiant

---

tametſi in lege non contineatur, nec ſit juxta primariam Legislatoris intentionem; vel abrogandi aut ipſam legem, aut ſenſum legis a Legislatore ſpectatum: tum palam eſt, conſuetudini nullatenus competere interpretationem authenticam hujuſcemodi, ubi circa *naturalem*, aut *Divinam* legem verſatur; ſed reſpectu dumtaxat *humanarum* legum, quibus conſuetudo legitima æquipollet. Exemplum vero de *Baptiſmo* ad Divinam legem pertinente ibi protulimus, ſolum animo exhibendi ſpeciem aliquam ſplendidæ, & irrefragabilis conſuetudinis. Hactenus veluti in tabula, rudi licet, expreſſimus ſingula quatuor capita eorum, quæ de Conſuetudine videbantur neceſſario inveſtiganda, & explananda. Unicum reſtat diluendum dubium, quoſt poteſt quorumdam animis hærere circa *Deſuetudinem*, & *Præſcriptionem*, quidnam ſcilicet eæ ſint, & quomodo a *Conſuetudine* differant. Reſp. 1. *Deſuetudo* nihil eſt aliud, quam non uſus, quando videlicet legem a Superiore ſtatutam Communitas non ſervat. Hoc porro dupliciter evenire poteſt, juxta duplicem hypotheſim, in qua fingimus legem non obſervari. Si lex non obſervatur, ubi non occurrit ulla ejuſdem obſervandæ occaſio: tunc non uſus, ſeu deſuetudo nullum jus aut tollit, aut inducit. Quod ſi lex non obſervatur, quando ejuſdem obſervandæ neceſſitas ingruit, tunc non uſus, ſed defuetudo morali judicio idem eſt, ac conſuetudo: ideoque poteſt legem abrogare, quoties concurrant conditiones a DD. requiſitæ ad legitimam conſuetudinem. Reſp. 3. *Præſcriptio*, uti eam definiunt Juriſconſulti, eſt *acquiſitio, vel adjectio dominii, per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti*. Illius a Conſuetudine diſcrimen in hoc præcipue ſitum eſt: quod præſcriptio jus proprietatis, & privatis qua talibus pariat: conſuetudo autem jus legale, & generale Communitati qua tali adjiciat. De hoc diſcrimine Covarruv. (par. 2. Relect. in C. *Poſſeſſor*, §. 3. n. 2.) legere præſtabit. Jam vero his omnibus in anteceſſum prælibatis, haud dubito, quin Lector & facilius, & dilucidius ſit percepturus, quæ deinceps in textu Auctoris de hac graviſſima materia exarata inveniet.

(1) De hac Conſuetudinis diviſione mentionem non fecimus in ſuperiori præliminari Nota, quoniam ea particularis diviſio eſt; quæ ſcilicet oritur ex una conditione conſuetudinis in hoc ſita, quod conſuetudo ſit *legitime præſcripta*.

(2) *Honeſtam* ſeu *rationabilem* conſuetudinem non eodem modo depingunt ſinguli Doctores. Certum videtur, talem eſſe, ac vocari non poſſe, ſi vel adverſetur juri Naturali, aut Divino; vel pernicioſa ſit bono communi; vel Jure Canonico reprobetur; vel Eccleſiaſticæ libertati opponatur; vel Legislatoris contemptum, aut ſcandalum pariat. Ubi horum quidpiam præ ſe fert, non conſuetudinis, ſed corruptelæ appellatione deſignanda, uti Bened. XIV. (lib. 11 *de Syn.* c. 1. n. 1. & aliis ſeq. c.) præclare oſtendit. Porro licet conſuetudo irrationabilis in Divino judicio, & in foro conſcientiæ nec a culpa, nec a pœna excuſet: attamen in externo foro judiciali ſæpe immunis eſt, vel a tota pœna, vel a parte pœnæ, ut Juriſconſulti paſſim tradunt, præſertimque Covarruv. (par. 2. de Matr. c. 7. §. 3. & par. 1. Relect. in c *Quamvis pactum*, § 7.) quo poſtremo loco ita ſcribit: *Tametſi contingat quibuſdam rationibus peculiaribus minime puniri in Republica actum aliquem, qui legi naturali, & Divinæ contrarius ſit, ut ſimplex fornicatio in meretricibus: non tamen id accidit ratione conſuetudinis excuſantis a pœna; ſed quia Reipublicæ intereſt ob morum pravitatem eam fornicationem diſſimulatione quadam permittere ad majus malum evitandum*. Opponet quis, quomodo rationabilis & honeſta unquam evadere poteſt conſuetudo, quæ legem eliminat rationabilem, & honeſtam? Reſp. Oppoſitio iſta, ſi vim habet, convellit quamlibet legem ſcriptam, qua aliæ priores antiquantur. Reſponſionem igitur ſume ex iis, quæ diximus contra Anticonſuetudinarios in Nota 1. ſuperiore. Ex Panormit. (in c. fin. de Conſtit.) conſiderata una ratione, & unico fine, conſuetudo contra legem utique non poteſt eſſe rationabilis, ſed conſideratis diverſis rationibus poteſt eſſe talis. Nam finis bonus, & aliæ circumſtantiæ, ob quas lex prius dicebatur rationabilis, poſſunt ſucceſſu temporis deficere in tanta rerum humanarum viciſſitudine: aliunde vero bonus, aut melior eſſe poteſt finis, cui inducta contra legem conſuetudo innititur. Sic ex. gr. Canonica lex ſtatuit, ut Epiſcopus tractet negotia cum conſenſu Capituli, quia firmius eſt judicium plurium: nihilominus conſuetudo poteſt introducere contrarium ex alio fine, ſcilicet ut facilius expediantur Eccleſiæ negotia. Ceterum, dum conſuetudo hic propugnatur ceu rationabilis, id debet intelligi de conſuetudine in *facto eſſe*, quando nempe ei jam favet conſenſus Legislatoris ſaltem legalis, ſeu in jure ſcripto expreſſus: non autem de conſuetudine in *fieri*, quæ fere ſemper inchoatur per actus illicitos, quoties via *præſcriptionis* potiſſime inducitur.

(3) Quænam dicenda ſit *Communitas perfecta*, jam initio hujus Tract. (lect. 1. q. 1.) Auctor explicavit. Communitas, ſeu *multitudo*, *in qua conſuetudo introducitur, duplicis conditionis eſſe poteſt*, ex Angelico (l. 2. q. 97. ar. 3. ad 3.) *Si ſit libera multitudo, quæ poſſit ſibi legem facere, plus eſt conſenſus totius multitudinis ad aliquid obſervandum, quam auctoritas Principis, qui non habet poteſtatem condendi legem, niſi in quantum gerit perſonam multitudinis. Si vero multitudo non habet liberam poteſtatem condendi ſibi legem, vel legem a ſuperiore poteſta-*

fiant cum animo (1) inducendæ obligationis : quia consuetudo non habet vim obligandi, nisi voluntate populi, cui Princeps consentit. Hinc consuetudines inductæ tantum devotionis causa, & sine animo se obligandi, non obligant ; ut consuetudo ter quotidie recitandi Salutationem Angelicam ad pulsum campanæ.

Consuetudo autem censetur esse inducta animo obligandi se, & revera obligare, 1. Si ita Doctores communiter sentiat. Nam communis sensus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & usu pendentibus, in quibus se habent ut multitudo testium omni exceptione majorum. 2. Si consuetudo sit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, constanter, & communiter servetur a majore parte communitatis : plurimi enim non solent citra motivum obligationis ita convenire in ejusmodi actibus. 3. Si viri prudentes & timorati male sentiant de non servantibus consuetudinem, aut populus inde scandalizetur. 4. Si Prælati, vel Magistratus puniant, vel graviter reprehendant eos, qui non servant consuetudinem ; id enim non fit, nisi violetur aliqua obligatio.

4. Ut adsit Principis consensus, vel personalis, vel saltem legalis. Quia lex & vis legis non potest esse nisi ab habente potestatem legislativam, ideoque nec sine illius consensu. Princeps autem consentit personaliter, cum per se immediate consentit, vel dando licentiam ut inducatur consuetudo obligans, vel approbando consuetudinem expresse aut tacite. Consentit legaliter quando ipse, vel prædecessores ejus tulerunt aut receperunt legem, quia approbantur consuetudines rationabiles & legitime præscriptæ. (2)

Quæst. VI. *An consuetudo potest abrogare Legem?*

Resp. 1. Nulla consuetudo potest abrogare legem naturalem. *Ita omnes*. Quia hæc statuit solum ea, quæ necessario & ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad vivendum honeste. Hinc cap. ult. *de consuet.* Gregor. XI. ait : *Cum tanto sint graviora peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam ; nemo sanæ mentis intelligit naturali juri, (cujus transgressio periculum salutis inducit) quacumque consuetudine, quæ dicenda est verius in hac parte corruptela, posse aliquatenus derogari*. Neque etiam potest abrogare legem Evangelicam, quia Deus vult illam integram servari usque ad consummationem sæculi. Præterea cum utraque Lex lata sit a Deo, nullus homo potest eam abrogare : nam potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris. (3)

Resp. 2. Consuetudo, si sit rationabilis & legitime præscripta, habet vim abrogandi legem hu-

---

testate positam removendi, tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prævalens obtinet vim legis, in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere. Quot autem requirantur actus ad inducendam consuetudinem, præcise definiri nequit. Hæc solum generalis regula assignati solet, qua statuitur, tot requiri & sufficere, quot sunt necessarii, ut prudenter judicari possit aliquid a Communitate solere fieri tam quam ex consuetudine obligante.

(1) Necessarium esse animum inducendi obligationem ; hoc est, intentionem requiri constituendi multiplicatione actuum aliquod jus, aut *præceptivum*, si consuetudo sit *præter* legem, aut *permissivum*, si consuetudo sit *contra* legem : hinc liquet, quia sicuti statutum nullum potest vim legis obtinere, nisi Legislator velit per illud subditis revera præcipere : ita, ut consuetudo legis rationem induat, necesse est introducatur cum intentione præcipiendi, seu obligandi Communitatem ad illam servandam. Sic ex. ca. si indicto semel jejunio ab Episcopo, ad avertendum periculum imminens terræmotus, vel alterius gravissimæ calamitatis, aliqua Religiosa Familia animo sese obligandi illud diu servet eodem die anniversario, nullum dubium, quin ea teneatur deinceps jejunare. *Tunc quippe* (ut Bened. XIV. lib. *de Syn.* c. 4. n. 6. notat) *jejunandi obligatio non oritur ab Episcopi jurisdictione, sed ab ipsa consuetudine, quæ vim habet inducendi legis obligationem*. Vice versa, cum piæ consuetudines audiendi tres Missas in Natali Domini, jejunandi in vigiliis Deiparæ, dempta vigilia Assumptionis, certis diebus abstinendi ab operibus servilibus, recitandi peculiares preces, & alia peragendi ex mera populi devotione introducta, non serventur a Communitate eo quem prædiximus animo ; exinde sequitur, easdem quantumvis universales, stabilesque nullam procreare obligationem in *conscientia*, & ideo omissionem ipsarum *per se* loquendo omni culpa vacare, etsi *per accidens* possint esse conjunctæ cum aliquo peccato scandali, negligentiæ, otiositatis &c. sicuti diximus (§. 6. Notæ ad q. 2. c. 8.) de statutis pure pœnalibus Hinc autem dignoscere poterunt Confessarii, num recta, vel erronea sit conscientia Pœnitentum illorum, qui de hujusmodi omissionibus interdum se accusant in Sacramentali judicio ; & quidnam proinde ipsis reponendum sit. Porro memorata intentio inducendi jus aliquod præceptivum per frequentatos actus, potest vel gravem, vel levem parere obligationem in conscientia, prout Communitas intendit se obligare (quemadmodum de ipsis legibus Auctor statuit c. 2. q. 3.) quia scilicet, ex trito Moralium effato, *actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*.

(2) De hoc *consensu*, qui ex parte Principis, seu Reipublicæ habentis potestatem leges ferendi, ad consuetudinem requiritur, vide textum duplicem Benedict. XIV. (in Nota 1. de *Consuet.*) a nobis prolatum. Jam vero si quatuor istis conditionibus ab Auctore hucusque expositis addatur & altera de *longævitate* seu *præscriptione* consuetudinis, quam ipse in seq. q. edisserit, erunt cuique perspectæ dotes omnes genuinæ, validæque consuetudinis, quas Rom. Pontif. & DD. solent simul complecti, ubi consuetudinem vocant *rationabilem*, & *legitime præscriptam*. Nam dum *rationabilis* dicitur, indicatur honestas consuetudinis, usus majoris partis Communitatis, & intentio inducendi jus ; ubi vero *legitime præscripta* appellatur, innuitur diuturnitas usus, & consensus Principis in illum.

(3) Exempla hujus communissimæ thesis obvia sunt in variis hominum cœtibus, ampla & spatiosa via sæculi incedentium. Mentiri, scortari, blasphemare ; decipe-

humanam. *Ita omnes*: Constat, 1. ex Jure, tum civili, l. 32. §. de Legib. *Rectissime illud receptum est, ut Leges non solum suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*. Tum canonico, cap. ult. cit. de consuetud. *Licet longævæ consuetudinis non sit vilis auctoritas, non tamen est usque adeo valitura, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitime sit præscripta*. 2. Quia posita tali consuetudine, Princeps consentit saltem legaliter, ut lex non amplius obliget. Obligationis autem perseverantia, sicut ejus impositio, pendet a libera voluntate Principis.

Dixi, *si sit rationabilis &c.* Nam ex cap. cit. & ex consensu Doctorum, hæc duo requiruntur. Jam vero ut consuetudo sit rationabilis, non debet legi naturali, aut evangelicæ, aut debito ordini, aut immunitati Ecclesiasticæ adversari; nec a jure canonico reprobari, nec peccandi licentiam aut occasionem præbere, vel alia ratione communitati nocere, nec aliquam indecentiam continere; & præterea debet reipsa expedire, Legem tunc jam non obligare, ne scilicet peccata multiplicentur, neve subditi ad observantiam rei difficilis tamdiu adstringantur.

Ut autem sit legitime præscripta, debet esse continuata toto tempore requisito ad præscribendum, non contradicente superiore. Sed cum hoc tempus non sit in jure definitum quoad Leges, secundum multos requiritur idem tempus, quod ad præscriptionem bonorum ac jurium statutum est. Quare leges civiles 10. annis præscribuntur; Ecclesiasticæ vero, cum sint jura Ecclesiastica, 40. annis præscribuntur, si non resistat superior. Ita *S. Anton. Navar. Azor, Fagnan. Suarez*, asserens hanc esse communem sententiam. Nec obstat, quod requirantur 100. anni ad præscribendum bona (*) propria Ecclesiæ Romanæ, quia Leges Pontificiæ sunt Leges communes toti Ecclesiæ. Sed alii volunt Leges etiam Ecclesiasticas præscribi decennio; quia, inquiunt, ad hanc præscriptionem requiritur & sufficit longum tempus, quod in jure civili censetur spatium 10. annorum: & jus civile valet in rebus Ecclesiasticis, quando jure canonico præter illud nil constitutum est. Non est autem constitutum jure canonico, ut ad abrogandam Legem Ecclesiasticam tempus longius quam 10. annorum requiratur. (1)

Obj. 1. Illud cap. 3. de consuet. *Consuetudo, quæ canonicis obviat institutis, nullius debet esse momenti*. Et illud cap. 8. de sententia & re judicata:

---

cipere, fœnerari, pejerare in contractibus: in judiciis leges circumvenire, & personas accipere; innocentes supplantare, exspoliare viduas & pupillos, pauperes opprimere; bona Ecclesiæ invadere, ac dissipare; simonias exercere; pupillis offendicula præbere, post vota proprietatem fovere, & quotquot sunt hujus generis alia, quantacumque temporis diuturnitate, atque hominum usu & favore nitantur, nullatenus honestari possunt, nec hilum derogant naturali, Divinoque juri talia prohibenti. Namque ex D. Cypriano (Ep. 74.) *consuetudo sine veritate, vetustas erroris est*: atque ex Alex. III. (lib. 2. Decr. tit. 3. c. 8.) *diuturnitas temporis non diminuit peccata, sed auget*: nec juxta Albertum M. (Opusc. de Virt.) *minus peccat, qui cum multis peccat, nec minus ardebit, qui cum multis damnabitur*. Vid. N. 140. ubi de ornatu mulierum plane impudico. At dices; S. August. scribit (lib. 22. contr. Faust. c. 47.) *habere plures uxores, quando mos erat, crimen non fuisse*. Resp. non ob putum putumque veterum Patriarcharum morem, seu consuetudinem licita tunc erat polygamia, cum in Lamecho, & ceteris antediluvianis legatur damnata; sed ob specialem Dei dispensationem, unde mos ille post diluvium prodierat, illius temporis conditione ita exigente. Petes, quid sentiendum de pervagata consuetudine recipiendi pro collatione rerum sacrarum pecuniam, aut alia pretio æstimabilia? Vide Angelicum (2. 2. q. 100. ar. 2. ad 4.) Urgebis, quid de Sacris Concionatoribus, qui ad salarium respicientes Christum annuntiant? Vid. Seraphicum (Opusc. de *Paupertate Christi* ar. 2. ad 17. & in 4. sent. dist. 38. ar. 1. q. 3.) quo posteriori loco præclare ostendit, quandonam universim loquendo ob *finium pluralitatem* honestæ, aut inhonestæ evadant humanæ actiones.

(1) Ut consuetudo aliqua sit, & dicatur *legitime præscripta*, quale temporis spatium præcise requiratur, jure saltem Canonico designatum non est; siquidem in eo generalibus solum loquendi formulis postulatur *longævus usus, consuetudo longa &c.* Hinc maxima varietas ac dissonantia inter DD. qua Theologos, qua Canonistas detegitur circa hujusce temporis determinationem, adeo quidem, ut quinque ad minus notari possint diversæ opiniones, quas hic singillatim describere opus non est. Harum una inhærens Aristotelis monito (lib. 1. Rhet.) *in his, quæ lege definitæ non sunt, melius est judicis arbitrio rem relinquere*, omnino contendit, nullam dari posse certam regulam circa quantitatem temporis ad præscribendum necessarii; sed relinquendum esse judicio prudentis statuere tempus sufficiens, qui illud pro varietate circumstantiarum vel limitare, vel ampliare potest, ac debet. Reliquæ autem in determinato tempore stabiliendo laborant, ita tamen, ut ob mutuum conflictum illud valde incertum reddant. Ut quidpiam eloquar (non quidem ad definiendum, quod meam facultatem prorsus excedit; sed ad indicanda dumtaxat ea, quæ videntur scitu necessaria, ut saltem possit perspicue apprehendi series integra istius disceptationis) sic statuo. Consuetudo inducitur aut via *conniventiæ*, aut via *præscriptionis*, hoc est, vel Legislatore seu Principe sciente, & indulgente, vel Legislatore penitus ignorante. Item consuetudo vel *contra*, vel *præter* legem esse fingitur: &, si contra legem, vel lex non fuit adhuc usu recepta, vel jam recepta, & aliquamdiu moribus comprobata. His positis, si fermo sit de consuetudine, quæ sciente Legislatore stat contra legem necdum receptam, inquit Bened. XIV. (lib. 13. *de Syn.* c. 5. n. 3.) *certum videtur, nullum temporis spatium esse necessarium, quando Legislator scit, suam legem non recipi; &, cum commode possit ejusdem observationem urgere, dissimulat, tacetque, neque in transgressores animadvertit: tunc quippe post paucos actus a Superiore tolleratos præsumitur, quod idem,*

(*) Quandoquidem istud unice statutum sit de bonis propriis E. R.

cata : *Licet usus vel consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut Legi præjudicat.*

Resp. In illis capitulis agitur de consuetudine, quæ sit contra rectam rationem, & debitum ordinem; vel de consuetudine reprobata, aut cui superior contradicit; non vero de consuetudine rationabili, & legitime præscripta.

Obj. 2. Consuetudo contra legem non est rationabilis: nam fit per actus pravos & prohibitos, ideoque contra rationem. Ergo non potest abrogare legem. *Resp.* Consuetudo contra legem humanam non est quidem rationabilis, quando incipit, donec completa sit per longum tempus ad præscriptionem requisitum: unde tunc non excusat a transgressione legis. At consuetudo, quæ non adversatur legi divinæ, nec bono communi, nec debito ordini, & cui per longum tempus legislator non resistit, censetur sufficienter rationabilis ad abrogandam legem humanam.

Obj. 3. Ad præscriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præscribentis. Ergo cum major pars populi agentis contra legem sine consensu Principis non sit bonæ fidei, saltem prioribus annis, non potest præscribere contra Legem.

Resp. Bona fides continua requiritur ad præscriptionem bonorum, non vero ad præscriptionem legum. Ratio disparitatis est, quia per præscriptionem bonorum transfertur eorum dominium invito domino, ad lites aliaque incommoda vitanda: quare si valeret in bonis præscriptio malæ fidei, aperiretur via fraudibus & rapinis, majoribusque incommodis, quam sint ea, quæ lex præscriptionis vitare intendit. At præscriptio contra legem non fit invito legislatore, sed eo consentiente legaliter, & habente potestatem abrogandi consuetudinem legi contrariam.

Observa 1. Juxta communem sententiam, consuetudo contra legem præscribit, licet ignoretur a Principe: quia ad hoc sufficit consensus legalis, qui habetur in jure canonico & civili supra cit. Hoc est, sufficit quod consuetudo sit rationabilis, & certo tempore duraverit, superiore non contradicente, quippe Princeps generatim consensit, ut omnis ejusmodi consuetudo legem abrogaret, hoc ipso quo ipse, vel ejus prædecessor legem de hoc tulit vel recepit, vel id usu receptum non improbavit. Neque leges requirunt ut Princeps norit consuetudinem, sed solum ut consuetudo sit rationabilis & legitime præscripta. Immo si hanc norit, & personaliter consentiat ut lex non amplius obliget, hoc ipso lex non obligat. Nam (ut passim docent Theologi & Canonistæ, teste Lessio) ut consuetudo tollat legem, solum requiritur, ut passim non servetur, quando occurrit servanda, scientе Principe, & non se opponente; dum enim scit legem suam non servari, & silet, censetur consentire ut non servetur, ne Respublica perturbetur, peccata multiplicentur &c.

2. Ut lex toti Ecclesiæ communis abrogetur in aliqua tantum provincia per desuetudinem, vel consuetudinem contrariam, satis est ut non servetur a majore parte provinciæ, non contradicentibus superioribus toto tempore ad præscriptionem requisito. Sic in quibusdam diœcesibus consuetudo abrogavit legem communem jejunandi in vigiliis S. Thomæ, & S. Bartholomæi, & servandi eorum festum. Item consuetudo vescendi carnibus diebus Sabbati a festo Nativitatis Christi usque ad festum Purificationis inclusive, abrogavit in variis diœcesibus legem communem abstinendi a carnibus singulis Sabbatis totius anni. Nam consuetudo specialis legitime præscripta abrogat legem specialiter, ubi viget ipsa consuetudo; abrogat autem generaliter, sit sit generalis.

3. In dubio an lex abrogata sit, ipsa obligat. Nam lex lata obligat quamdiu non constat eam non vigere. Quia lex est semper in possessione obligandi, & in dubio non amittitur possessio.

De-

---

idem, per hanc ipsam conniventiam, suam legem tacite revocet, nolitque ea obstringere communitatem, cui displicet. Hoc ipsum, ob eamdem rationem subnixam scientia & conniventia Legislatoris, videtur sentiendum, etiam ubi consuetudo militat contra legem jam receptam, vel quando consuetudo solum præter legem inducitur. Unde P. Hennus (Tract. *de Leg.* disp. 3. q. 15. ar. 3.) *Si lex nova introducatur, vel antiqua abrogetur via conniventiæ, nullum tempus determinatum requiritur, sed sufficit illud, quod spectata Superioris absentia, vel præsentia, rei gravitate, loci aut temporis circumstantiis, satis declarare videtur tacitum consensum vel circa legem novam introducendam, vel circa veterem abrogandam: quod multum a prudenti judicio pendet.* Quod si consuetudo inducitur sola via præscriptionis, Legislatore illam ignorante, atque de materia agitur Morali seu canonica; tunc rursus ea vel est præter legem, vel contra legem nondum tamen receptam; & utroque in casu fere plerique Scriptores nunc ajunt sufficere decennium, quod ad abrogandam legem civilem sufficere apud omnes in confesso est. Vel eadem consuetudo est contra legem Ecclesiasticam jamdiu receptam & servatam a communitate subdita: atque in hoc postremo casu Doctores incalescente pugna valde inter se digladiantur, aliis non amplius quam 10. annos; aliis, iisque numero & auctoritate forsan præstantibus, 40. annos exigentibus. Bened. XIV. (loc. cit. n. 3. & 4.) proponit quidem & hanc alteram hypothesim de via præscriptionis, sed recitatis variantibus opinionibus, quæ de eadem circumferuntur, nihil expresse determinat. Nisi forte inferas, ipsum magis propendere in eam opinionem, quæ decennio contenta est indistincte in quovis exposito casu; quia scilicet illam postremo loco recenset ac declarat, sicuti Auctor quoque hic facit. Quantum mihi videtur omnium plane minimo, ejusmodi opinio, acri & maturo judicio expensa, apparet tum veritati similior, tum æquitati proximior. Nam Jus Canonicum nonnisi *longum usum* ad *præscriptam* consuetudinem absolute & indefinite expostulat: aliunde vero expressa Juris Civilis declaratione, adeoque judicio hominum prudentum gravissimo, etiam *decennalis usus* censetur *longus* seu *longævus*.

Deinde in dubio tutior pars semper eligi debet.

4. Cum lex tota possit consuetudine abrogari, a fortiori lex pœnalis potest consuetudine fieri non pœnalis, & lex mixta fieri pure pœnalis. Item consuetudo potest derogare legi, seu tollere partem legis, remanente alia. (1)

5. Præter consuetudinem hic intelligitur etiam desuetudo, seu non usus. Porro consuetudo legem abrogans inchoatur, saltem plerumque (2), per actus peccaminosos priorum, qui legem non servant: deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus legem jam non vigere: demum exacto decennio, vel quadragesimo anno, desit obligatio legis. (3)

Quæst. VII. *An consuetudo etiam immemorialis potest abrogari per Legem contrariam subsequentem?*

Resp. Affirm. ex cap. 1. *de constit. in 6.* Quia consuetudo non habet vim nisi auctoritate Principis illam approbantis, qui eadem auctoritate potest eam reprobare. Præterea consuetudo præcedens non habet majorem vim quam lex præcedens, quæ tamen potest abrogari per consuetudinem contrariam subsequentem.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per legem contrariam, nisi recte præsumatur Princeps illam nosse saltem confuse, & voluisse eam abrogare, ex c. 1. *de constit. in 6.* (4) Hinc consuetudo particularis unius provinciæ non abrogatur per legem generalem totius Ecclesiæ, vel Regni; nisi in Lege fiat ejus mentio speciatim, vel per clausulam generalem dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine, etiam immemoriali*: quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem particularem, ideoque non voluisse illam abrogare; & jus statuit, ut aliter talis consuetudo non abrogetur. E contra quia consuetudines universales præsumuntur esse notæ Principi, abrogantur eo ipso quod Princeps fert legem contrariam, etiam sine

---

(1) Absolute parem esse vim juris *scripti*, & *consuetudinarii*, Canonistæ docent ad unum omnes. Sicuti ergo lex potuit primitus condi vel quoad partem dumtaxat, vel sine ulla pœna: ita postquam secus lata est, consuetudo legitima poterit illam talem reddere. Profecto in legibus fere innumeris, quæ in jure Canonico continentur, consuetudinis contrariæ, seu desuetudinis vi mutationem contigisse alterutro modo, tam evidens est, quam quod maxime. Sic ex. ca. Conc. Later. sub Leone X. (sess. 9.) sanxit unico legis gravissimæ tenore, ut *in foro conscientiæ nemo blasphemiæ reus absque gravissima pœnitentia severi Confessoris arbitrio injuncta possit absolvi; ut audiens blasphemantem teneatur cum verbis graviter objurgare, si citra periculum suum id fieri posse contingat; ut eumdem teneatur deferre apud judicem Ecclesiasticum, seu Sæcularem, intra triduum.* Nunc tamen vix invenire est, ubi talis lex obliget quoad *omnes* partes; quia usu non recepta. Idem dicas, relate ad plures Regiones extra Italiam, de celebri Pii V. Extrav. *Cum onus*, de Censibus. Pariter, quantum ad pœnas, numquid Clerici arma deferentes, comamque nutrientes, ubique nunc mulctantur juxta præscriptum veterum Canonum? (2. & 3. tit. 1. de Vit. & Honest. Cler. l. 3. Decr.) *Clerici arma portantes excommunicentur. Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema sit.*

(2) Interdum, non semper, evenit, ut dum consuetudine seu desuetudine lex tollitur, non peccent ii, qui etiam in ipso principio legem non servant: quatenus nempe, licet verba legis non sequantur, attamen agunt juxta Legislatoris mentem aut veram, aut præsumptam. Quomodo id intelligendum sit, discе ex Angelico ita scribente (1. 2. q. 97. art. 3. ad 2.) *Leges humanæ in aliquibus casibus deficiunt. Unde possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet, quo deficit lex; & tamen actus non erit malus. Et cum tales casus multiplicantur propter aliquam mutationem hominum: tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis, sicut manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem, propter quam prima lex utilis erat; non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit. Nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat una de conditionibus legis; difficile enim est consuetudinem multitudinis removere.*

(3) Cur actus persæpe *peccaminosi* initio, tandem consient consuetudinem legitimam, qua lex humana amovetur, actus vero *vitiosi* nunquam possint consuetudinem procreare, quæ naturalem aut Divinam legem abroget, discrimen facile patebit ex hactenus dictis. Nam ratio *humanæ* legis potest tandem deficere, ac sæpe deficit, teste Angelico citato: nunquam vero ratio legis *Naturalis, aut Divinæ*. Ex quo fit, quod etiam ipsa humana consuetudo, quantumvis valde diuturna, semper prava foret corruptela, si constanter primitiva ratio humanæ legis perduraret: sicuti illegitima & cassa censenda foret alia lex scripta eidem primæ legi contraria.

(4) Canonem ab Auctore indicatum e re erit hic integrum transcribere. Bonif. VIII. ibi sic decernit. *Licet Rom. Pontifex, qui jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem, priorem, quamvis de ipsa mentionem non faciat, revocare noscatur: quia tamen locorum specialium, & personarum singularium consuetudines, & statuta, cum sint facti, & in facto consistant, potest probabiliter ignorare; ipsis, dum tamen sint rationabilia, per constitutionem a se noviter editam, nisi expresse caveatur in ipsa, non intelligitur in aliquo derogare.* Merito propterea Bened. XIV. (lib. 11. *de Syn.* c. 5. n. 1.) Episcopis hæc inculcavit: *Peculiarium consuetudinum, quæ ab antiquo tempore in digestis, & regione receptæ, & justis de caussis toleratæ, aut approbatæ dignoscuntur, æquum est ab Episcopo rationem haberi, ne in Constitutionibus Synodalibus adversus eas imprudenter insurgens, novatoris nomen sibi merito acquirat.* Quam quidem ad rem plura & illustria promit exempla, præsertim ex D. Carolo Borromæo (ibid. & c 1. n. 5 & 6.) qui Mediolanensibus non indixit quadragesimale jejunium quatuor primis diebus, cum illud eo pervetusto more non servarent; ipsos tamen a cibis vetitis prima Quadragesimæ Dominica comedendis compescuit, quoniam hoc ex gravi abusu faciebant. Porro si ita est, plane oportebit ut Confessarii & Theologi priusquam judicent scribantque de casibus, maxime ad personas externorum locorum pertinentibus, illarum speciales consuetudines, aut privilegia, si quæ dantur, solerter explorent & discant; alioqui, si mente & oculis soli communi scriptoque juri Pontificio hærebunt, periculum erit, ne oracula & responsa effundant vel aerea, vel etiam inepta.

ne clauſula univerſali derogatoria, quia videlicet ſtatuit contrarium conſuetudinis ſibi ſatis notæ. (1)

✠ APPENDIX

Ad Uſum Miſſionariorum.

Quæſt. I. *Utrum Miſſionarii teneantur proponere, atque inculcare Fidelibus ab ipſis baptizatis jus poſitivum Eccleſiæ.*

Reſp. Affir. Etenim per baptiſma Eccleſiæ poteſtati, & Legibus ſubjiciuntur, ut ii, qui in aliquam ſocietatem cooptantur, illius Legibus ſubduntur. Miſſionarii autem obligationes explicare & inculcare debent novis Fidelibus, quas ſubeunt dum Eccleſiæ poteſtati ſubjiciuntur; adeoque jus poſitivum Eccleſiaſticum, ſive præcepta, quibus Eccleſia, quotquot ipſius poteſtati ſubſint, obligare contendit. Quamobrem ſupremæ Inq. decreto, approbante etiam Innoc. X. ann. 1646. definitum, ac ſub pœna etiam excommunicationis latæ ſententiæ Miſſionariis mandatum fuit, ut jus poſitivum Eccleſiaſticum enunciarent, obſervandumque præciperent.

En dubium Sac. Cong. propoſitum.

Utrum Chriſtiani Chinenſes ſint obligati ad obſervantiam juris poſitivi, quantum ad jejunia, confiteri ſemel in anno, communicari, & feſta ſervare, eo modo, quo obligantur Indi in nova Hiſpania, & in Inſulis Philippinis, juxta diſpoſitionem Papæ Pauli III. pro Indis Occidentalibus, & Meridionalibus?

Cenſuerunt, jus poſitivum Eccleſiaſticum de jejuniis abſolute obligare Chinenſes, & a Miſſionariis hoc eſſe illis enunciandum, attenta vero Regionum, & Perſonarum qualitate, locum eſſe, ſi Sanctiſſimo placuerit, diſpenſationi, quæ fuit alias a fel. record. Paulo III. Indis conceſſa, qua obtenta, ſatagant Miſſionarii Sanctæ Matris Eccleſiæ pietatem illis patefacere, quibus ea, quæ in univerſum indixit, magna ex parte benigne remittit, & indulget.

Cenſuerunt etiam, præfatos Chinenſes obligari ad Sacramentalem Confeſſionem ſemel in anno, & Miſſionarios hujuſmodi obligationem debere eis notificare.

Idem prorſus cenſuerunt quoad ſacram communionem ſemel in anno ſumendam. Quo vero ad executionem tempore ſtatuto, hoc eſt in Paſchate, id eſſe intelligendum, niſi adſit legitimum impedimentum, aut grave periculum immineat. Curandum tamen, ut intra duos, vel tres menſes, ante vel poſt Paſchatis proximos, quatenus ſine diſcrimine fieri poſſit, ſin minus alio quovis tempore, infra decurſum unius anni a Paſchate inchoandi, omnino communicent.

Demum cenſuerunt, Chinenſes ad fidem converſos teneri omnino feſta ſervare; Miſſionarios etiam teneri hoc eis notificare: locum tamen eſſe, ſi Sanctiſſimus annuat, limitandi eis numerum dierum feſtorum, juxta formam privilegii a Paulo III. Indis conceſſis.

Nota. Paulus III. conceſſit, ut Indi tenerentur tantum ad abſtinendum ab operibus ſervilibus, in diebus Dominicis, Nativitatis, Circumciſionis, Epiphaniæ, Reſurrectionis, Aſcenſionis, Pentecoſtes, Corporis Chriſti; nec non Nativitatis B. Mariæ, Annunciationis, Purificationis, Aſſumptionis, & Beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli. Ita Verricellus de Apoſt. Miſſ. tit. 3. de Privil. Reg. q. 98. §. 20. Subdit autem non conſtare Innocent. X. hujuſmodi privilegium extendiſſe ad Chinenſes.

Quæſt. II. *Utrum Miſſionarii teneantur proponere jejunia, feſta, & alia Eccleſiæ præcepta ſervanda ad normam Kalendarii, quod Romana ſervat Eccleſia?*

Reſp. In iis Regionibus & locis in quibus novæ ſtabiliantur Eccleſiæ, vel jam ſtabilitæ ſint juxta Romanæ Eccleſiæ ritum, Latini Miſſionarii Romanæ Eccleſiæ Kalendarium, quoad jejunia, & feſta proponere, & ſervare tenentur. Curare enim debent, ut quoad fieri poſſit, novæ Eccleſiæ, Romanæ omnium Eccleſiarum Matri & Magiſtræ, conformentur. Sed ubi Kalendarium Romanum, hoc eſt, juxta Gregorianam emendationem, non vigeat, ſed vetus a Nicæna Synodo ad annum uſque 1581. univerſim receptum, deinceps vero, permittente etiam Apoſtolica Sede, in aliquibus locis uſque ad hodiernum diem uſurpatum, cogere non debent Fideles ad jejunia, & feſta ſervanda juxta Kalendarium Gregorianum. Nam Apoſtolica Sedes Orientales, Anglos, Ibernos, alioſque Populos vetus Kalendarium retinentes, ad novi ſuſceptionem non adigit. Hinc propoſito dubio a Patriarcha Æthiopiæ: *An tolerari debeat, ut*

(2) Cum jam finem præſentis Tractatus graviſſimi feliciter Deo aſpirante attigerimus, eſt hic locus promendi, ac diluendi illud dubium de *Diſpenſationibus*; Quod ſupra (Nota 1. in fin. q. 3. c. 7.) tantummodo indicavimus. Effinge iſtum caſum: inferior aliquis Prælatus ſeu Paſtor approximante Quadrageſimali jejunio, ubi peculiares loci, temporiſve circumſtantias mature perpendit, prævidet graves ſubeſſe cauſſas indulgendi Communitati ſibi ſubditæ eſum ciborum alioqui vetitorum. Cum vero nec privilegii, nec conſuetudinis vi poſſit ipſe id præſtare, ad Superiorem ſuum idcirco ſupplex recurrit. Hic porro, audita, & examinata poſtulatione, omnino renuit aſſentiri. Quo ſe vertet Paſtor ſpe ſua fruſtratus? quid conſilii capiet, famelica Turba jam obmurmurante? Reſp. ad hanc, aliaſque difficultates etiam graviores enodandas, ſemina plura reperire eſt ſparſim jacta in variis iſtius Tractatus quæſtionibus: nonnulla item ſuppeditat Doctiſſ. Gonzalez (Com. in c. 5. *Si quando*, tit. 3. de Reſcript. lib. 1. Decr.) Igitur ad ea conquirenda, & invicem componenda Paſtor mentem ſuam convertat; nam qui quærit, invenit. Conſilium, quod mihi occurrit, iſtud eſt: vel obtemperandum, vel orandum, ut epikija de cælo proſpiciat.

ut Abiſſini Paſcha celebrent alia Dominica præter illam, in qua ab Eccleſia Romana celebratur? Supremæ Inq. decreto, die 27. Junii an. 1631. reſolutum fuit: *Nihil eſſe innovandum circa celebrationem Paſchatis, niſi aliquid interveniat, quod ſit in contemptum Religionis & fidei.* Immo ſi in Regione aliqua præter paucos Miſſionarios Latinos, alii non ſint, qui novum Kalendarium uſurpent, poterunt & ipſi antiquo juxta loci conſuetudinem uti: ut in quadam Congr. Romæ habita pro Miſſione Theatinorum in Georgiam, die 31. Aprilis 1631. decretum fuit verbis, quæ ſequuntur: *Circa petitionem, ut Miſſionariis liceat uti veteri Kalendario, & circa illud ſe accomodare Georgianis, omnes concorditer affirmarunt: quia alii Latini præter ipſos in Iberia non ſunt.* Id etiam conceſſum fuit Miſſionariis Cappuccinis in nonnullis Armeniæ urbibus, die 3. Februarii 1623. ac deinceps aliis.

Nota. Quamquam Orientales nulla lege tenentur novum Kalendarium recipere, tamen Græci, & Albanenſes, qui in Italia, & in Inſulis Italiæ adjacentibus degunt, licet Orientalis Eccleſiæ diſciplinam ſervent, ſecundum hujuſmodi Kalendarium debent *Univerſalis Eccleſiæ jejunia & feſta celebrare, ut puta, jejunium quadrageſimale, Paſcha, Aſcenſionem Domini, Pentecoſten, Natalem Domini, Circumciſionem, Epiphaniam, & cetera hujuſmodi, quæ in Latina & Græca Eccleſia æque celebrantur*, ut habetur Conſt. *Etſi Paſtoralis* S. M. Bened. XIV. §. 9.

Quæres. Utrum ii, qui celebrata Paſchate juxta proprium Kalendarium, in locum veniant, ubi juxta diverſum Kalendarium aliquot jejunii dies ſuperſint, ac Paſcha ſit celebrandum, jejunare, ac Paſchatis feſtum cum loci incolis ſervare teneantur.

Reſp. Verricellus negative, ſecluſo ſcandalo, quia mens Eccleſiæ eſt, quadraginta dierum jejunium ante Paſcha præcipere, & ſemel tantum in anno Fideles ad Paſchatis celebrationem obligare. Hos vero hujuſmodi præceptis ſatisfeciſſe ſtatuitur. Sed licet id nemo in controverſiam revocet, dum de iis agitur, qui in locis veluti Peregrini verſentur, ac proprium adhuc Kalendarium ſervent: tamen jure atque merito dubitatur, dum de iis verba fiant, qui e Regione diſcedant, ubi ex conſuetudine vetus Kalendarium teneantur adhibere, atque in locum veniant, ubi illico novæ obſervationi ſubjiciantur, vel viciſſim. Orientales v. g. & qui vetus Kalendarium ſervent reliqui, dum in Urbis collegia ſive Monachorum proprii Ordinis conventus veniant, ſtatim novi Kalendarii uſum recipiunt, ac ſi ad Patriam redeant, ſtatim vetus juxta loci morem uſurpant. Ii ergo ea lege, ſive conſuetudine, qua loci in quem veniant Kalendarium ſervare debent, obligantur etiam ad jejunandum, ac feſtum ſervandum, ut ibi ſit, quamvis hæc ante fecerint, quemadmodum a perſequendo jejunio, & feſto celebrando excuſantur, ſi in locum veniant, dum hæc ibi peracta ſint; licet ipſi juxta alterius loci Kalendarium nondum abſolverint.

Quæres iterum. Num univerſim excuſentur Fideles a jejunio, feſtiſque ſervandis, ſi in locum veniant, ubi hæc celebrata ſint, dum ipſi ſecundum Kalendarium propriæ Eccleſiæ nondum quadrageſimale jejunium abſolverint, nec Paſcha celebraverint?

Reſp. Verricellus, hos excuſari a jejunio perſequendo, ſervandiſque feſtis, ſi in locum venerint, ubi Paſcha ſit celebratum; teneri autem ad Confeſſionem, & Euchariſtiæ communionem, quia Confeſſionis, Communioniſque præceptum a loco non pendet; pendet vero jejunii, Paſchatiſque celebrandi præceptum: ſed id non ita facile eſt univerſim probandum. Primum, quia nemo negat, non excuſari, qui in fraudem legis, hoc eſt vitandi jejunii, feſtique cauſſa, in locum illum ſe conferant, nec eos, qui in locis verſentur, in quibus ii reperiantur, qui juxta ipſorum Kalendarium jejunia, feſtaque celebrent; ut v. gr. ſi Armenus Liburnum veniat, ubi Catholicis Armeni ritus, ex conniventia Sac. Cong. de Propaganda Fide die 17. Septemb. an. 1699. permiſſus eſt uſus antiqui Kalendarii, donec ad Gregoriani obſervantiam diſponantur, cum onere tamen abſtinendi ab operibus ſervilibus in feſtis juxta Kalendarium Gregorianum occurrentibus, & audiendi ſacrum. Tum enim cum iis jejunium proſequi, & Paſcha deinceps celebrare tenentur. Deinde, ſi Sacerdotes eſſent, quos Verricellus loquitur homines, officium, ſacrumque facere deberent ad normam Kalendarii, quo ad diem uſque illum uſi eſſent. Eccur ergo eodem modo jejunia proſequi & Paſcha etiam celebrare, ſi commode poſſint, non tenebuntur? Ait Verricellus jejunii feſtique præceptum a loco pendere. Sed ipſo fatente, non ita a loco pendent iſthæc præcepta, ut is, qui celebravit jam Paſcha ſecundum proprium Kalendarium, jejunare, & Paſchatis feſtum ſervare debeat in loco, ubi juxta diverſum Kalendarium jejunandum ſit adhuc, & Paſcha celebrandum. Numquid ergo, ita ſunt cum loco in quo verſamur hæc duo præcepta conjuncta, ut ſi in loco jejunandum ſit, ac feſtum ſervandum, ab ipſo nullo modo pendeant, ac fideles, qui jam præcepta illa ſervaverint, non obligent; pendeant vero, dum ibi jejunia, feſtaque celebranda ſint, quæ Peregrinis adhuc ſervanda forent? Demum Græci, qui in Italia ſunt, non tenentur Sabbato jejunare, & alia Latinæ Eccleſiæ propria jejunia ſervare, ut non debent Latini in Oriente Orientalis Eccleſiæ jejunia obſervare, ſed quiſque propriæ Eccleſiæ præcepta adimplere debet. Ergo qui in locum veniat, ubi juxta uſurpatum ibi Kalendarium Paſcha celebratum ſit; non vero juxta proprium, aut generali lege, qua propriæ Eccleſiæ jejunia ſervare tenetur, aut ea, qua Eccleſia quadraginta dierum jejunium fidelibus omnibus ante Paſchatis celebrationem indicit, vel etiam fortaſſe illa, qua ad proprii Kalendarii obſervationem adigitur, ſi

ſine gravi incommodo poſſit, obligatur ad abſolvendum quadrageſimale jejunium, & Paſcha, quo modo poſſit, celebrandum.

Quæſt. III. *Utrum novæ Eccleſiæ, vel Romani Pontificis leges, & Conſtitutiones quæ pro tota Eccleſia feruntur, Græcos, Orientaleſque obligent, quin expreſſe nominentur?*

Reſp. Negat id Verricellus; contra vero Fr. Carolus Franciſcus a Breno tuetur, novas Romani Pontificis Leges, & Conſtitutiones, quæ ad univerſam Eccleſiam diriguntur, Orientalem quoque comprehendere, eas ſcilicet, in quibus *neque Orientalis, neque Occidentalis mentio fiat Eccleſiæ, ſed quibus ſupremus Pontifex in genere, pro cura quam gerit paſtorali, incommodis, abuſibuſque emergentibus occurrere ſtudens, univerſo ſibi concredito gregi, quidpiam præcipiat, vel pœnis interpoſitis prohibeat & interdicat.* At quamquam hæ duæ opiniones invicem pugnare videantur; tamen facile conciliantur, ſi quo ſenſu ab Auctoribus explicatur, utraque accipiatur. Verricellus enim de Conſtitutionibus Eccleſiæ loquitur, quæ ad illa diſciplinæ capita pertineant, in quibus Latina ab Orientali omnino diſſidet. At palam eſt has Conſtitutiones ad Orientales non extendi. Nam Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. Innocentius IV. aliique Romani Pontifices, qui de Orientalibus quidpiam ſtatuere, ſemper declararunt *ſubſtinendos eſſe ritus, mores, conſuetudineſque Græcorum, qua in parte nec fidei Catholicæ adverſantur, nec periculum generant animarum, aut Eccleſiaſticæ derogant honeſtati.* Ut in ſupra laudata Conſt. *Etſi Paſtoralis &c.* Igitur Conſtitutiones, in quibus agitur de diſciplina, quæ propria ſit Eccleſiæ Latinæ, a materia ipſa, de qua agunt, ad ſolos Latinos coarctantur, juxta generales declarationes; quæ ritus moreſque Orientalium probant, ſive permittunt. Quamobrem hujus generis Conſtitutiones, niſi expreſſe de Orientalibus diſponant, ad ipſos non ſunt extendendæ. Duriſſimum enim eſſet, inquit Verricellus, cogere Orientales redeuntes ad obedientiam Sedis Apoſtolicæ ad obſervandas omnes Conſtitutiones novas Romanorum Pontificum; atque ad ritus, conſuetudineſque mutandas, quæ periculum non generant animarum, nec ſunt Eccleſiaſticæ honeſtati contrariæ.

At P. a Breno Conſtitutiones indicare videtur, quæ latæ ſint pro tollendis abuſibus, qui ſunt vel eſſe poſſunt utrique Eccleſiæ communes, hoc eſt quibus pœnæ ſtatuuntur, ut ea e medio tollantur, vel impediantur, quæ Eccleſiaſticæ derogant honeſtati, vel periculum generant animarum, aut ut executioni mandentur præcepta, quæ ad utramque Eccleſiam pertinent. Id autem verum eſt, ac Sac. Cong. Decretis omnino conſonum. Dum enim Romani Pontifices, pro paſtorali, quam gerunt, Dominici gregis cura, ex univerſa Eccleſia feſe abuſus tollere velle declarant, ac ea amovere, quæ in ruinam cadunt animarum, & Eccleſiaſticis pœnis oves omnes ſibi concreditas ſtudent ad æternæ ſalutis viam revocare; præſumendum omnino eſt, velle omnes omnino obligare, dum ad univerſam Eccleſiam Conſtitutiones dirigunt, ac excludunt neminem. Hinc ſupremæ Inquiſitionis decreto anno 1631. die 4. Julii definitum eſt, Orientales tribus in caſibus Romanorum Pontificum Conſtitutionibus comprehendi. Primum, dum agunt de fidei dogmate. Deinde dum expreſſe Pontifex eos deſignat, ut in caſu Schiſmaticorum in Bulla Cœnæ. Demum, dum de iis implicite diſponit, ut in caſibus appellationis ad futurum Concilium, deferentium arma ad Infideles, & ſimilia. Et anno 1639. die 7. Auguſti, ad dubium propoſitum a P. Michaele Angelo Albertino Soc. Jeſu: *Num Catholici ritus Græci habitantes in Inſulis Maris Ægæi comprehendantur cenſuris reſervatis Sedi Apoſtolicæ, & præſertim in Bulla Cœnæ?* Reſponſum fuit, *Affirmative, quod attinet ad executionem Bullæ Cœnæ. Idem dicendum de aliis æque generalibus. Sed tamen poſſunt excuſari ex aliquo capite*, v. g. *ignorantiæ*.

Atque hinc habes ad Orientales quoque ſpectare decreta omnia Conciliorum, quæ in Occidente celebrata ſunt, qua parte fidei dogmata definiuntur; vel ea vitare præcipitur, quæ ſint bonis moribus contraria, vel Eccleſiaſticæ derogant honeſtati. Item Conſtitutiones, cum pœnis in iis contentis, quibus Pius V. Innoc. X. Alexand. VII. Innocent. XI. Alexand. VIII. Clemens XI. aliique Romani Pontifices damnaverunt propoſitiones hæreticas, erroneas, falſas, ſcandaloſas, temerarias &c. Ac demum Conſtitutiones ſel. rec. Benedicti XIV. quibus Confeſſarii prohibentur a Pœnitente nomen complicis exquirere; facultate privantur abſolvendi complices in peccatis contra ſextum præceptum, & pœnis ſubjiciuntur Confeſſarii ſollicitantes ad turpia pœnitentes. Vide Conſt. *Etſi Paſtoralis*, pluries laudatam, in qua §. 9. declarat, Græcos ſubjici *omnibus & ſingulis Conſtitutionibus, contra ſollicitantes, præſertim in Confeſſione editis, quæ in ſingulas Nationes univerſim vires ſuas extendunt, & Latinos æque ac Græcos amplitudine ſua comprehendunt.*

Nota 1. Si nova Eccleſiæ vel Romani Pontificis lex ſub ea conditione ſit lata, ut in locis non obliget, niſi poſtquam in iis ſit publicata, ut eſt v. g. Tridentinum Decretum, quo irrita matrimonia clandeſtina declarantur, *in unaquaque Parochia poſt triginta dies ſuum robur habere incipiat, a die publicationis in eadem Parochia facta numerandos*, vim obligandi non habet, niſi facta prius publicatione. Nam lex non obligat, niſi qua ratione Legislator ſubditos vult obligare.

Nota 2. Decreta Cong. Generalis de Propaganda Fide, *quotieſcunque ſint a Præfecto ejuſdem firmata, & a Secretario ſubſcripta, vim & valorem habere Conſtitutionis Apoſtolicæ* decrevit Urbanus VIII. ejuſque Decretum confirmavit Innocentius X. die 30. Julii 1625. occaſione litterarum Fratris Antonii a S. Maria Ord. Min. Strict. Ob. S. Franciſci, in quibus aſſerebatur in Inſulis Philippinis Miſſionarios fuiſſe, qui ſparge-

gerent, *Decreta prædictæ Cong. facere tantum opinionem probabilem, ac esse puram & simplicem declarationem, unde posse etiam contrarium defendi*. Hanc autem vim habent decreta hujusmodi ex auctoritate, quam huic Congregationi concessit Gregorius XV. Const. quæ incipit *Imperscrutabili*, 1. Kal. Julii 1621. in qua ait, ut hujus Congr. Cardinales, *omnia & singula negotia ad fidem in universo mundo propagandam pertinentia cognoscant & tractent & graviora, quæ tractaverint, ad nos referant; alia vero per seipsos decidant, & expediant pro eorum prudentia. Missionibus omnibus ad prædicandum & docendum Evangelium, & Catholicam doctrinam, superintendant: Ministros necessarios constituant, & mutent. Nos enim eis tam præmissa, quam omnia, & singula desuper necessaria, & opportuna (etiam si talia fuerint, quæ specialem, specificam, & expressam requirant mentionem) faciendi, gerendi, tractandi, agendi, & exequendi, plenam & liberam, & amplam facultatem, auctoritatem, & potestatem, Apostolica auctoritate, earumdem tenore præsentium concedimus, & impertimur*. Igitur quæ fiunt ab hac Sac. Cong. Decreta, habent a Summi Pontificis auctoritate vim Constitutionis Apostolicæ, atque ut vim obligandi obtineant, sat est, inquit Verricellus q. 224. *Ut authentica copia petentibus detur, atque a Præfectis Missionum suis Missionariis intimetur*.

Nota 3. Si Missionarii, sive Episcopi censeant non expedire novam legem Ecclesiasticam, vel isthæc Decreta publicare, quod prudenter credant, in illa Provincia impedimento esse posse Infidelium conversioni, ac Fidelibus apostatandi occasionem afferre, novæ legis, vel Decreti publicationem suspendere possunt, ut resolutum fuisse in quadam Cong. a Doctissimis Theologis, refert Verricellus, tit. 3. de leg. q. 78. n. 3. Tum enim prudenter opinantur, Pontificem vel Sac. Cong. Cardinales, qui hujusmodi Decretis communi Fidelium bono, & utilitati prospicere volunt, nolle, ut in ea Provincia, in qua nil boni, & plurimum mali sint allaturi, publicentur. Tenentur vero Apostolicam Sedem, vel Sac. Cong. consulere, eique circumstantias omnes explicare, ut ex instructione, quam inde accipient, quid ipsis agendum sit, & qua ratione se gerere debeant, intelligant.

Nota 4. In casibus alicujus difficultatis, controversiæ, & declarationis Decretorum Romani Pontificis, sive Sac. Congregationis, ne privatis diffidiis, & controversiis, ac dissona, circa ea quæ fideles docere debent, doctrina, fidelibus scandalo sint, & infidelibus ludibrio exponant Religionem, & Apostolicam Sedem, tenentur recurrere ad eamdem Sedem Apostolicam, vel Sac. Congr. de Propaganda Fide, ac resolutioni, sive explicationi, quam inde habebunt, omnino acquiescere: quemadmodum ab eadem Congregatione, approbante etiam Innoc. X. decretum fuit, die 27. Martii an. 1631.

Quæst. IV. *Utrum Patriarchæ & Episcopi Orientales dispensare possint Fideles ipsis subjectos, a Romani Pontificis legibus, & ab iis quæ ex universali Orientalis Ecclesiæ consuetudine pendent?*

Resp. Ordinaria potestate non posse; posse autem ex Romani Pontificis concessione. Utraque responsionis pars iis argumentis ostenditur, quæ Antoine affert c. 6. q. 1. de legibus; Nam Episcopi, ac etiam majores Orientalis Ecclesiæ Patriarchæ, ut Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, Romano Pontifici, ejusque legibus, ac etiam consuetudinibus, quibus universalis Orientalis Ecclesiæ disciplina continetur, subjecti sunt. Inferior nequit se, sibique subjectos a lege solvere, quæ a superiore sit lata, & cui sit ipse subjectus. Hinc cum Stephanus Patriarcha Armenus anno 1289. nobiles nonnullos dispensasset, ut in tertio consanguinitatis gradu Matrimonium contraherent; Gregorius ejus Successor, conjuges monuit nullum fuisse ita contractum Matrimonium. Et cum petiissent a Bonifacio VIII. dispensationem, Epistolæ, quæ est 268. l. 4. ita rescripsit, *Solus Papa Romanus potest in universalibus legibus dispensare, qui legibus solutus est*. Et infra, *dictus Stephanus in hoc dispensare non potuit, propter quod non dispensator extitit, sed deceptor*. Et san. mem. Benedicti XIV. Const. incipiens, *Demandatam cælitus: quæ inducta fuerat* ab Euthymio Archiepiscopo Tyri, & Sidonis, *auctoritate propria, inconsultoque Romano Pontifice, nonnullarum Ecclesiæ Græcæ consuetudinum immutationem revocat*, ac omnino irritam declarat, sicut etiam *innovationem, & abstinentiarum relaxationem, & coarctationem in detrimentum veteris Ecclesiarum Græcarum disciplinæ*, a Cyrillo Antiocheno Patriarcha factam, *deficiente auctoritate Apostolicæ Sedis*: atque decernit quoad ritus, & mores Ecclesiæ Græcæ, *nemini licuisse, aut licere, quovis titulo, & colore, aut dignitate etiamsi Patriarchali, aut Episcopali præfulgeat, quidquam innovare, aut aliquid introducere, quod integram, exactamque eorumdem observationem imminuat*. Vide infra appendicem ad tractatum de jejunio, & notam ad q. 4. c. 3. de impedimentis Matrimonii.

TRACTATUS DE PECCATIS. (1)

CAPUT PRIMUM.

De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate.

QUæst. I. *Quid est Peccatum proprie dictum?*

Resp. Est Legis divinæ violatio libera, sive actus libere factus vel omissus contra Legem Dei. Nam 1. est Legis divinæ violatio, ex S. Ambros. l. de Paradiso c. 8. *Quid est peccatum, nisi prævaricatio Legis divinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum?* Et ex Aug. l. 22. contra Faustum c. 27. *Peccatum est factum vel dictum, vel concupitum* (2) *aliquid contra* (3) *Legem Dei* (4) *æternam*. Ubi sub facto, dicto, concupito, comprehenditur omissio (5): nam nomine actus in moralius intelligitur etiam omissio, quia hæc habetur ut actio in ordine ad mores & culpam; & omittens id quod facere tenetur, censetur moraliter facere contra id quod tenetur facere. Immo omissio pura libera, si detur, est moraliter & interpretative operatio, quatenus est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad volendum & agendum prærequisitis, voluntas abstinet ab omni actu, tunc libe-

(1) Superius a nobis monstratum (in Nota 1. ad Tr. *de Legib.*) inter principia varia humanorum actuum quædam existere, quæ *allicientia* nuncupantur, cujusmodi sunt *habitus* omnes, seu boni seu mali, quorum propria indoles est, judicio Philosophorum, inclinare activas potentias ad producendas operationes sibi conformes, uti experientia ipsa cuilibet satis compertum. Quandoquidem vero præsens Tractatus actualium æque, ac habitualium peccatorum notitiam generalem suppeditat; palam est, hic jam inchoari tractationem de ejusmodi principiis allicientibus: quæ quidem latissime protendi- ur, cum sinu suo complectatur singulos consequentes Tractatus, qui de vitiis, & virtutibus sunt, qua universim, qua speciatim consideratis. Porro sicuti præcato loco admonuimus, in Legum materia ad solidam perfectamque cognitionem comparandam oportere lucem fœnerari a Canonistis; ita in hac alia de peccatis accersenda subsidia, saltem quoad generaliora capita, a Theologiæ Scholasticæ seu Speculativæ Professoribus. Nam qui eadem informatus non est, haud *sciet per habitum acquisitum discernere inter perplexitates peccatorum*, ut D. Bonav. (in 4. sent. dist. 17. p. 3. dub. 3.) loquitur. Præterea, quæ juxta Moralium Scriptorum institutum, & praxim in Tract. de Actibus Humanis accurate jam tradita sunt, hic maxime præ oculis constanter habenda, ob arctam utriusque materiæ necessitudinem. Jam vero animus noster feret, servatam hactenus in superioribus Tractatibus methodum deinceps quoque tenere, spectata gravitate rerum, quæ serie continua ad finem usque Operis sese offerunt. Verum, quo mi-

libere non vult, libere non agit; & perinde se habet in æstimatione prudenti, atque in ordine ad imputabilitatem, ac si positive nollet, positive vellet non agere: proindeque tunc virtualiter & interpretative exercet libertatem suam, virtualiter & interpretative volendo non agere. Ratio est, quia omnis & sola violatio Legis divinæ est offensa Dei, ideoque peccatum. Porro cum Lex divina naturalis & positiva præcipiat observationem omnis præcepti humani legitimi, & omnis potestas sit a Deo; qui illud non servat, violat Legem divinam, & sic peccat.

2. Est violatio libera (1) vel in se, vel saltem in causa, aut periculo, ita ut non sit ex ulla necessitate intrinseca ac antecedente, (Vid. N. 156.) & vere potuerit (2) vitari. Nam Ecclesia damnavit ut hæreticam hanc Jansenii propositionem: *Ad merendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*. Ratio est, quia nemo potest esse dignus vituperio & pœna pro-

---

minus ita fiat, obstant peculiares rationes jam indicatæ in generali nostra Præfatione. Quocirca prudens Lector haud mirabitur, si in posterum animadvertet nos longe parciores, brevioresque in Notis apponendis.

(2) Angelico adnotante (1. 2. q. 71. ar. 6.) tribus hisce vocibus, *dictum*, *factum*, *concupitum*, exprimitur id quod in peccato est veluti *materiale*; reliquis vero, *contra legem Dei æternam*, designatur, quod *formale* peccati est. Nam idcirco in genere moris aliquid vitiosum & culpabile redditur, quoniam adversatur æternæ Dei legi seu voluntati, ordinem naturalem servari jubenti, & perturbari vetanti. Ex quo necessario consequitur, quidquid est *peccatum*, reipsa esse simul *offensionem Dei*, adeoque *peccatum* mere *philosophicum* prorsus commentitium esse: etsi, ut innuit idem Angelicus, possit considerari per mentis præcisionem, tamquam pure philosophicum, seu repugnans rectæ rationi; quippe juxta tritum adagium, *abstrahentium non est mendacium*, *sed dividentium*. Eædem tres priores voces indicant, ad *materiale* peccati spectare actus omnes humanos, sive *elicciti*, & *interiores*, sive *imperati*, & *exteriores* (N. 98. 377.) sint. Hinc convellitur duplex extrema opinatio erronea tum illorum, qui intetiores cogitationum, & affectionum actus putant morali malitia vacare (N. 379.) tum aliorum paucorum, qui deordinationem a solo animo repetentes existimant ab eadem malitia immunes actus exteriores locutionum, & operum; quod a veritate alienum ostendunt, quæ diximus (N. 110. 378.) duce Subtili Magistro.

(3) Dubitabis, num ratione hujus voculæ *contra* definitio præsens conveniat peccato *veniali*; quia, non *contra*, sed *præter* legem esse dicitur ab Angelico (1. 2. q. 88. ar. 1.) Seraphico (in 2. sent. dist. 42. ar. 2. q. 1.) & aliis DD. antiquis. Tum quia Scotus (in 2. sent. dist. 21. q. 1.) aperte docet, ipsum esse *deordinationem contra consilium tantum*, *non contra præceptum*. Resp. Bifariam contingit, aliquid esse *contra legem*. 1. quatenus aliquo modo ipsa lege prohibetur. 2. quatenus finem legis destruit. Laudati DD. peccatum veniale contra legem esse negant, non potiori, sed posteriori sensu; quia scilicet fervorem quidem caritatis minuit, sed caritatem absolute non expellit. Hunc sensum manifestat Angelicus (q. 7. de malo. ar. 1.) ubi de veniali ita scribit: *Et si in aliquo recedat ab ordine legis, non tamen ipsum corrumpit; quia non corrumpit dilectionem, qua est plenitudo legis*. Nec obest, quod Seraphicus ibidem expresse dicat: *veniale non est directe prohibitum, est tamen ipsi prohibitioni adnexum; & magis proprie debet dici cohibitum, quam prohibitum*. Ibi enim considerat legem seu mandatum, non quomodocumque, sed ut ordinatum ad caritatem, quæ teste Apostolo est finis universæ legis; adeoque transgressionem mandati spectat, quatenus præfert directam, & totalem a Deo aversionem, uti ostendunt antecedentia ista verba: *In hoc, quod homo facit contra divinum mandatum, recte*, hoc est directe, *a Deo avertitur*; quia *mandatum est via recte perveniendi ad Deum, & tendendi in Deum*. Cum autem, ut ipse subdit, *veniale a Deo non avertat, sed elongat, non separet, sed retardet*, utique hoc sensu prohibitum proprie non est, sed solum peccatum mortale; & ideo magis præter, quam contra ipsum mandatum est. Hinc porro intelligitur dictum Scoti usurpantis *consilium*, non indefinite, sed dumtaxat quatenus opponitur præcepto *de necessitate salutis obliganti*, & prohibenti *deordinationem, quæ avertit a fine necessario*.

(4) D. Augustinus, *Dei legem* dumtaxat nominando, non excludit *rationem* tamquam regulam, ut diximus (N. 285. & Nota 3. ad q. 1. c. 1. *de Conscient.*) *instrumentalem*, & *proximam* humanarum actionum; sed duplicem aliam ob causam ita loquitur, teste Angelico (1. 2. q. 7. ar. 6. in fin.) *A Theologis consideratur peccatum præcipue, secundum quod est offensa contra Deum: a Philosopho autem morali, secundum quod contrariatur rationi. Et ideo Augustinus convenientius definit peccatum ex hoc, quod est contra legem æternam, quam ex hoc, quod est contra rationem: præcipue cum per legem æternam regulemur in multis, quæ excedunt rationem humanam, sicut in his, quæ sunt fidei*. Neque Augustinus excludit legem *humanam*, quasi hujus transgressio reatum peccati non involvat. Enimvero quidquid fit contra quamcumque legem rectam, illud non potest non esse contra legem Dei æternam. Siquidem ex eodem Angelico (q. 96. ar. 4.) *Leges si justæ sunt, habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna, a qua derivantur, secundum illud Prov. 3. Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt*.

(5) Ita plane Angelicus (1. 2. q. 71. ar. 6. *Dicendum, quod affirmatio, & negatio reducuntur ad idem genus; sicut in Divinis genitum, & ingenitum ad relationem, ut Augustinus dicit in lib. 5. de Trin. Et ideo pro eodem est accipiendum, dictum & non dictum, factum & non factum*. Hinc exemplum istius doctrinæ addens ait (q. 76. ar. 2.) *& ita negligentia, secundum quam ignorantia est peccatum, continetur sub prædicta definitione peccati; in quantum prætermittitur aliquid, quod debuit dici, vel fieri, vel concupisci ad scientiam debitam acquirendam*. Vid. N. 213. 214.

(1) De *libertate* prorsus necessaria ad mortalitatem quamlibet humanorum actuum, habes integrum c. 12. Auctoris in Tract. *de Act. Hum.* necnon integram Sect. nostram de *Libero* (n. 147. usq. ad 177.) itemque aliam (N. 390. usq. ad 394.) quæ de *effectibus* moralitatis est, videlicet de *imputabilitate* actuum.

(2) Quomodo intelligere oporteat hanc *potentiam* vitandi peccati, jam explicatum (N. 161.) duce S. Bonaventura.

propter actionem vel omissionem ei non liberam, sed plane necessariam, ut docet S. Augustin. l. de duobus animabus, c. 11. & per se patet. Præterea tenemur ad vitandum peccatum: at *nemo potest ad impossibile obligari*, reg. 6. jur. in 6. Hinc illud S. Augustin. loc. cit. c. 12. *Peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est & insaniæ.*

Dices. Potest dari peccatum mere philosophicum, quod scilicet soli rationi, non Legi divinæ adversetur, nec sit offensa Dei.

Resp. Hoc repugnat. Quia qui peccat contra rectam rationem, simul & indivisibiliter peccat contra Legem Dei; & sic Deum offendit: nam dictamen rectæ rationis est intimatio Legis divinæ æternæ, necessario prohibentis quidquid dedecet naturam rationalem, & præcipientis quidquid est necessarium ad vitandum conformiter ac decenter naturæ rationali; & aliunde nemo potest ignorare, saltem invincibiliter, quidquid disconvenit naturæ rationali, ut rationali, esse prohibitum a Deo supremo auctore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dictat, aliquid disconvenire naturæ rationali, simul saltem confuse dictat illud idem displicere supremo enti, naturæ rationalis auctori & rectori, cujus est eam convenienter sapientiæ ac sanctitati suæ regere. Hinc Alexander VII. ut erroneam damnavit hanc propositionem: *Peccatum philosophicum seu morale, est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi: theologicum vero & mortale est transgressio libera Legis divinæ. Philosophicum, quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.*

Quæst. II. *Quænam excusant a peccato.*

Resp. Cum peccatum sit essentialiter liberum & voluntarium vel in se vel in alio, excusat generatim ab eo, quidquid tollit voluntarium & liberum; ut ignorantia invincibilis, quia tollit voluntarium, vel impotentia physica, quia tollit liberum, aut metus vel passio antecedens tollens usum rationis, quia utrumque tollit. Quod autem auget, vel minuit liberum, aut voluntarium, ceteris paribus auget, vel minuit peccatum. (1)

Quæst. III. *An metus excusat a peccato?*

Resp. 2. Metus gravis nunquam excusat hominem sui compotem in iis, quæ sunt intrinsece mala, seu prohibita Lege naturali. *Inter omnes constat.* Quia ea non desinunt esse mala in quovis periculo, ac vetita; & aliunde metus ille non impedit voluntarium simpliciter, ac liberum. Nullum autem peccatum etsi veniale facere licet ad vitandum quodvis aliud malum; nam quodvis peccatum, etiam veniale, utpote offensa Dei, entis supremi, & in omni perfectione infiniti, est malum gravius quovis alio, quod non est peccatum. Deinde omne peccatum ut peccatum, est intrinsece & essentialiter illicitum: Ergo nunquam ob ullum bonum aut malum peccatum potest esse licitum: nam natura & essentia rerum mutari nequit. Unde ad tuendam vitam propriam non licet mentiri.

Metus tamen gravis minuit culpam, ex c. *Sacri*, de iis quæ vi &c. ibi: *Licet metus attenuet culpam, tamen non eam prorsus excludit*: quia minuit, sed non tollit voluntarium. Nunquam tamen sic culpam attenuat, ut eam de mortali faciat venialem in materia gravi, ut patet in iis, qui metu diræ mortis idolis sacrificarunt; quia nempe relinquit consensum sufficienter liberum: nam eo non obstante actus procedit a voluntate cum cognitione etiam perfecta, & fit ex electione & absque necessitate physica, ita ut possit non fieri.

Resp. 3. Metus prudens damni gravis excusat a peccato in iis, quæ sunt contra Legem non obligantem cum gravi damno: nam excusat ab observatione talis Legis. Lex autem humana ordinarie non obligat cum gravi detrimento, nisi caritas, vel bonum commune, vel vitatio scandali, aut contemptus religionis, potestative legitimæ id exigat. (2)

Quæst. IV. *Quomodo dividitur peccatum?*

Resp. Dividitur præcipue, 1. In originale, quod in ipsa origine ab Adamo contrahimus: & personale, quod peccantis voluntate physice propria committitur. 2. In mortale, & veniale. 3. In peccatum commissionis & omissionis. 4. In actuale & habituale. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipsum peccantem, ratione scilicet virtutum, contra quas peccatur: sunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, spes, caritas: unde peccata quæ illis adversantur, sunt speciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut justitia, misericordia, dilectio proximi: unde peccata quæ illis opponuntur, sunt contra proximum. Alia demum recte disponunt hominem erga seipsum, ut fortitudo, temperantia &c. unde peccata iis opposita sunt speciali modo contra ipsum peccantem: quamvis omnia peccata generali quadam ratione sint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipsum peccantem, cui omnia nocent. 6. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 7. In septem capitalia.

Quæst. V. *Unde petitur specifica peccatorum distinctio?*

Nota 1. Species moralis (3) peccati est specialis malitia, per quam unum peccatum essen-

---

(1) De impedimentis *voluntarii* obiter hic ab Auctore indicatis, Vid Tr. *De Actib. Human.* c. 1. ar. 3. & 4. & Notas ad utrumque illum Articulum.

(2) Vid. Tract. *de Legib.* c. 2. q. 5. & Notam, quæ occurrit in fine ejus quæstionis.

(3) Duplex actus humani *essentia* distingui consuevit

ſentialiter differt ab alio. Malitia autem actus eſt ejus difformitas ac oppoſitio cum natura rationali, & Lege divina. Unde illa peccata differunt ſpecie, quæ habent diſconvenientiam & oppoſitionem cum natura rationali & Lege divina (1) notabiliter inter ſe diverſam.

Nota 2. Voce objecti hic intelligitur id totum (2), in quod voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omnis refundi poteſt malitia in actum ipſum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, ſeu id quod vult; objectum formale, ſeu id propter quod vult; & circumſtantias in quibus vult; & fit actus. Ex his autem omnibus & ſingulis aliqua notabilis diverſitas malitiæ poteſt actui accedere.

Reſp. 1. Ea peccata ſpecie differunt, per quæ violantur præcepta ſpecie moraliter diverſa. Quia cum peccatum ſit tranſgreſſio Legis ſeu præcepti, tranſgreſſiones præceptorum ſpecie diverſorum, quæ ſunt tranſgreſſiones ſpecie & notabiliter diverſæ, ſunt peccata ſpecie diverſa. Præcepta autem ſpecie diverſa ſunt ea, quæ præcipiunt aut prohibent actus diverſæ ſpeciei moralis, vel actus ejuſdem ſpeciei, ſed ex diverſo motivo proximo. Actus vero diverſæ ſpeciei moralis ſunt ii, qui habent convenientiam vel diſconvenientiam notabiliter diverſam cum natura rationali & Lege divina.

Hinc ſi per unam eamdemque actionem vel omiſſionem violatur multiplex præceptum ſpecie morali diverſum, tunc committitur multiplex ſpecie peccatum. Sic 1. eadem percuſſio clerici eſt duplex ſpecie peccatum, unum injuſtitiæ, & alterum ſacrilegii. 2. Beneficiatus ſacro ordine initiatus, una omiſſione Horarum duo ſpecie peccata committit, quia violat ſimul duas virtutes ſpecie diverſas, nempe religionem, & juſtitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3. Qui ex voto, & præcepto Confeſſarii tenetur jejunare feria ſexta, non jejunans, occurrente vigilia, v. g. S. Matthæi, tria ſpecie peccata committit, unum intemperantiæ, ſecundum contra præceptum Confeſſarii ex motivo pœnitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Immo peccata, quæ eidem virtuti, ſed modo notabiliter diverſo opponuntur, ſunt ſpecie diverſa; nam habent difformitatem notabiliter diverſam: ſic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponuntur, ſunt vitia ſpecie diverſa; quia ei opponuntur modo notabiliter diverſo, nempe per defectum & per exceſſum.

Reſp. 2. Diſtinctio ſpecifica peccatorum recte etiam petitur ab objecto, fine, & circumſtantiis, quæ ſpecialem habent diſconvenientiam cum natura rationali & Lege divina. Quia actus voluntatis ſumit malitiam moralem in aliqua ſpecie ab objecto, fine, & circumſtantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur etiam interpretative in iſta omnia; & malus eſt hoc ipſo quod fertur etiam interpretative in aliquid malum, ſeu diſconveniens rectæ rationi & Legi, cum hoc ipſo diſconveniat naturæ rationali & Legi. Ergo ſi iſta habeant ſpecialem malitiam ſpecie diverſam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam ſpecie diverſam, ideoque ſpecie differunt. Item actus voluntatis habet diſconvenientiam cum natura rationali, & Lege divina, ideoque malitiam moralem, hoc ipſo quod vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de ſe licitum, ſed vel ob finem malum, vel in circumſtantia mala ſeu diſconvenienti: nam talis volitio diſconvenit naturæ rationali, & prohibetur a Deo. Ergo habet ſpecialem malitiam hoc ipſo, quod vult objectum ſpecialiter malum, vel aliquid ob finem ſpecialiter malum, vel in circumſtantia ſpecialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1. actus, quo quis vult furari, ſumit a furto malitiam in ſpecie injuſtitiæ. 2. Actus, quo quis vult labore etſi licito lucrari ad ſe inebriandum, ſumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3. Celebratio Miſſæ in loco vetito ſeu indecenti, habet malitiam irreligionis ex circumſtantia loci, propter quam ipſa dedecet & prohibetur. 4. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumſtantia mala, ſumit ab his tribus malitiam in triplici ſpecie peccati, ſi hæc ſint diverſæ malitiæ: quia tunc habet triplicem diſconvenientiam & oppoſitionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter ſe diverſam: ſic actus, quo quis vult furari in templo, ut fornicetur, habet triplicem malitiam ſpecie diverſam, ſcilicet injuſtitiæ, ſacrilegii, & luxuriæ. (3)

Quæſt. VI. *Unde petitur diſtinctio numerica peccatorum?*

Nota 1. Agitur hic de multiplicatione peccato-

---

vit (N. 248.) *phyſica*, & *moralis*. Impræſentiarum non inſtituitur diſputatio de *ſpecifica* actuum diſtinctione *phyſica*, ſed de *morali*, quæ potiſſime in Sacramentali judicio ſpectatur, in quo juxta Tridentinæ Synodi decretum (N. 296.) ſunt neceſſario aperiendæ circumſtantiæ omnes *ſpeciem mutantes*. Ingens autem inter utramque diſtinctionem verſari diſcrimen, nemo ignorat. Quippe ex. ca. occiſio clerici, & laici hominis eadem eſt ſecundum phyſicam ſpeciem, ſed diverſa ſecundum moralem: & vice verſa furtum ovis, ac pallii, non morali, ſed phyſica tantum ſpecie diverſum cenſetur.

(1) Vid. finem qu. 1. ſeq. ubi de peccato *philoſophico*, & Notam 2. ad præſens Caput.

(2) Hoc totum complectitur tria; nempe *objectum* actionis (de quo N. 282. & ſeq.) circumſtantias (de quibus N. 286. & ſeq.) & *finem* (de quo N. 299. uſq. ad 310.) diſſeruimus ex quibus omnibus conſurgit moralitas, quæ dicitur *fundamentalis* ſeu *objectiva* (N. 279.) Complectitur præterea, ſive ſupponit moralitatem *formalem*, quæ ſita eſt in ipſa tendentia voluntatis in objectum omnibus circumſtantiis veſtitum, quæque (N. 318. & tribus ſeq.) fuit explicata.

(3) Ex ſerie eorum, quæ Auctor docuit in hac q. 5. percepiſti, Lector, duplicem diverſum modum explicandi moralem diſtinctionem *ſpecificam* peccatorum, quæ *commiſſionis* dicuntur. Nam, quoad peccata *omiſſionis*

omnes

torum non physica, sed morali & in ordine ad confessionem, seu ad ferendum salutare ac rectum judicium de illis, & de statu peccatoris. 2. Unus & idem actus si plures malitias (1) habuerit, est peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confessionem, in quo actus consideratur non secundum entitatem physicam, sed secundum malitiam. 3. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentiæ, circa quem prior ille versatur, unum numero peccatum constituunt, v. g. volitio furandi, & ablatio rei alienæ; quia actus internus & externus ab eo imperatus unum eumdemque totalem actum moralem constituunt. (Vid. N. 382. 383.)

Resp. Generatim peccata multiplicantur secundum numerum intra eamdem speciem, pro numero seu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex se completarum, aut quæ interius vel exterius consummantur, vel quæ inter se non uniuntur: item per interruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non censentur una moraliter actio, & habent plures numero malitias (2). Sed hæc speciatim explicanda sunt.

1. Ita-

---

omnes unanimiter fatentur, eadem speciem, adeoque distinctionem sumere ab actibus, quorum sunt omissiones, ex. ca. omissionem officii, & omissionem eleemosynæ, morali specie inter se differre, quoniam recitatio officii, & erogatio eleemosynæ, tum physice, tum moraliter inter se distinguuntur. Verum præter indicatas duas sententias, quarum altera ab *objectis*, altera a *præceptis* diversis repetit specificam distinctionem peccatorum, jam a prisco tempore in Scholis celebris est tertia opinio, contendens eam distinctionem sumendam, non ab aliquo *positivo*, sed potius a *privativo*, hoc est a privatione diversæ rectitudinis, quæ juxta rectæ rationis regulam actibus inesse deberet. Quam quidem opinionem, ceu consonam S. Augustini doctrinæ, strenue olim propugnavit eximius Carmelitarum Magister Joan. Bachonus (in 2. sent. dist. 39. q. 1. ar. 4.) & nunc præter alios TT. universa Franciscana Progenies amplectitur duce Subtili Præceptore, qui (in 2. sent. dist. 27 q. 1. §. *Ex hoc patet secundum*) hæc tradidit; *Cum privationes distinguantur specie ex distinctione habituum specifica, & numero ex distinctione numerali, peccata, quæ sunt privationes quædam* (Vid. n. 259. & duos seq.) *scilicet rectitudinum, quæ deberent inesse actibus, distinguuntur formaliter ex distinctione talium rectitudinum: ut quando debent haberi diversæ rectitudines specie, sunt carentiæ diversæ specie &c.* Quisquis hoc systema mente funditus assequi, ac feliciter contra adversatores omnes tueri desiderat, poterit consulere P. Mastrium (in 2. sent. dist. 6. q. 2. ar. 4. in Theol. Moral. disp. 15. q. 2 ar. 1.) qui fuse, solideque declarat, illud non sic accipiendum (quomodo nonnulli minus perspecte faciunt) quasi peccata specie differant inter sese ob purum, putumque respectum ad *virtutes diversas*; cum exploratum sit, plura peccata morali specie discreta adversari posse uni eidemque virtuti, cujusmodi est liberalitas, religio, justitia, & aliæ omnes, quæ dicuntur consistere in *medio*, sive in certa quadam mediocritate: quique præterea demonstrat, specificam peccatorum distinctionem ex *objectis* non desumi nisi *materialiter* seu *fundamentaliter*, & ex *præceptis* solum colligi a *posteriore*, seu ab *extrinseco*.

(1) Peccata in *esse morali* differunt *specie*, cum ipsorum malitia est rationis essentialiter diversæ, undecunque demum repetenda sit hujusmodi diversitas essentialis, sive ab objectis, sive a præceptis, sive a rectitudinibus: tunc autem *numero* solum discrepant, cum eorum malitia est quidem ejusdem essentialiter rationis seu naturæ, sed tamen multiplicatur. Sic ex. ca. furtum, & homicidium distinguuntur specie; solo autem numero gemina homicidia, aut furta. Quæcumque peccata differunt specie, ea necessario quoque discrepant numero; quoties namque aliqua essentialiter differunt, jam unum non est aliud: & ubi unum non est aliud, ibi necesse est multiplicetur numerus. Præsens igitur quæstio versatur circa peccata *ejusdem speciei*, in eaque indagatur, quodnam sit indicium *numericæ* distinctionis peccatorum, *eamdem essentialiter* malitiam moralem præferentium. Atque hic rursus (sicuti in Nota 1. ad præced. qu. monuimus) actiones spectantur secundum *esse morale*, non *physicum*; quippe juxta duplex istud esse, alia, & alia numeratio actuum deprehenditur. Etenim moralis multiplicatio aliquando simul cum physica occurrit, ut dum quis eadem hora furatur, & blasphemat: interdum existit sine physica, ut dum quis eodem contumelioso sermone Christum, ejusque Apostolos impetit: quandoque a physica abest, ut dum quis potens in iniquitate longa actuum pravorum serie ingeniose excogitata fornicationem, homicidium, furtum tandem perficit.

(2) Ut claritati idearum consulatur, ac simul memoria juvetur, placet hic summatim referre, atque in varia membra apto nexu colligata distribuere, quæ in momentosa ista quæstione fusius ab Auctore proponuntur. 1. Peccata intra eamdem speciem multiplicantur secundum numerum moraliter, juxta numerum *objectorum totalium, & malarum actionum invicem discretarum*: ita quidem, ut exinde duplex generalis regula eliciatur. 2. Prima regula: *tot sunt numero distincta peccata, etiam in uno eodemque physico actu, quot sunt illius objecta totalia, numero distincta*. Secunda: *toties peccata multiplicantur numero, quoties pravæ voluntatis actus interrumpuntur*. 3. Priorem regulam Auctor tradit juxta sententiam, quam paullo ante ipse suscepit ab iis TT. qui ex objectorum diversitate specificam hauriunt peccatorum distinctionem. Unde eadem regula non ita communi sensu admissa, neque a tot Scriptoribus assignata, sicuti alia posterior, quam nullus repudiare potest; cum ex D. Augustino (N. 381.) sola *voluntas sit, qua peccatur, & recte vivitur*: adeoque juxta multiplicationem actuum voluntatis, sive per se, sive per subjectas potentias agentis, necesse sit multiplicari peccata. 4. Objecta censentur *totalia*, quando inter se integre distinguuntur adeo, ut unum non sit quoquo modo pars alterius, uti sunt ex. ca. plures homines alicujus cœtus. Actus vero voluntatis judicantur interrupti, sicque numero multiplicati, quando nec formaliter, nec virtualiter unus in altero perseverat ita quidem, ut consequens nequeat dici effectus antecedentis. Et hoc duobus modis potest evenire: nempe per *retractationem* prioris actus, seu per contrariam voluntatem; & per *cessationem* ab actu priori. 5. Explicatæ duæ regulæ, & quotquot aliæ ab Auctoribus proferuntur, subjici debent huic generaliori, ut rite intelligantur, & explicentur: *in definienda numerica peccatorum distinctione potissime attendendum ad prudentem, & communem hominum existimationem*. Ratio manifesta est; quia cum ingens sit ingeniorum varietas, quod uni videtur vel objectum *totale*, vel actus voluntatis *interru-*

1. Itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus physice unus, versans circa plura objecta totalia, sit moraliter plura numero peccata. *Ita communior sententia*. Quia tunc est multiplex & numero distincta moraliter malitia in ejusmodi objectis: nam singula objecta habent suam malitiam numero distinctam a malitia eorum. Ergo est multiplex saltem æquivalenter, & distincta numero moraliter malitia in actu voluntatis physice uno, tendentis in illa objecta; nam tota malitia objecti & actus externi communicatur actui voluntatis, cum sit volita saltem indirecte & interpretative. Præterea sicut unus actus est multiplex specie peccatum, dum habet multiplicem specie malitiam; ita est multiplex numero peccatum, cum habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis esset unum peccatum in rigore metaphysico, tamen sunt plura moraliter in prudenti hominum æstimatione. Ea autem peccata sunt plura numero in ordine ad confessionem, quæ humano modo, seu in prudentum æstimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult sex homines occidere, vel reipsa unica tormenti bellici explosione occidit, sex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus sex homicidiis seorsim patratis æquivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus conviciatur, aut detrahit, triplicis peccati reus est; & hic actus judicio prudentum, etiam in ratione numeri æquivalet tribus actibus, per quos detraheretur singulis. In Confessione dicere tamen debet: *Uno actu tribus detraxi*; non autem *Ter detraxi*; alioqui significaret tres malitias per tres actus distinctos contraxisse, quod falsum est.

2. Peccata, quæ interius consummantur, ut hæresis, odium, desiderium, delectatio morosa &c. multiplicantur per quamcumque cessationem, sive voluntariam, sive naturalem ex somno vel distractione animi ortam, & illorum repetitionem. Quia singuli actus repetiti, sunt per se peccata, & nil est, in quo uniantur & continuentur ad constituendum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto, vel effectu externo, ut supponitur; neque in actu interno, cum inter actus internos intercedat aliqua cessatio; unde ad singulos actus requiritur nova determinatio voluntatis. Ergo sunt plura reipsa peccata. Ergo ut plura confitenda sunt: nam multitudo numerica perinde ac specifica declaranda est.

Hinc qui actum odii in proximum elicuit & post somnum, vel aliquam distractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando autem horum peccatorum numerus iniri nequit, tunc satis est in confessione moram temporis explicare, v. g. perseveravi per horam in delectatione venerea, per hebdomadam in odio &c. Et hos actus interea renovavi toties, vel sæpe, vel raro; tunc enim declaratur numerus eo modo, quo moraliter fieri potest & per modum unius confusæ multitudinis in tali mora inclusæ, quæ ex communi agendi modo a Confessario æstimatur.

Item peccata, quæ consummantur in actione externa, multiplicantur per cessationem totius actus tum interni, tum externi, & alterius similis repetitionem. Quia tunc nil remanet in quo uniantur & continuentur, & adest nova determinatio voluntatis ad singula peccata, ut dixi de mere internis, nec unum perseverat virtualiter in alio.

At non multiplicantur per cessationem & repetitionem propositi circa idem objectum, quamdiu efficacitas primi propositi in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat. Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perseverat; & sic semper virtualis voluntas continuatur & durat: unde unum moraliter peccatum ex illis omnibus actibus constituitur. Sic qui ex voluntate occidendi inimicum, mane surgit, gladio se accingit, proficiscitur, quærit illum, & post plures horas repertum invadit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, legat, sæpiusque volitionem occidendi renovet, committit unum moraliter peccatum, eo tamen gravius, quo pluries renovavit voluntatem occidendi. Quia internæ illæ volitiones repetitæ censentur una moraliter continua actio humana; nam prior virtualiter in illa serie actuum externorum subordinatorum perseverat ac continuatur. Neque series illa censetur moraliter interrumpi per colloquium, aut distractionem voluntariam ad alia, quia istæ actiones ordinarie intermisceri solent seriei diuturnæ actionum. Neque enim quælibet interruptio physica tollit unitatem moralem, ut patet in comestione, quæ censetur

---

ptus, longe secus apparet alteri. Ex quo sequitur, ut nullus sit futurus dissidiorum finis, nisi utraque adversa litigantium pars sese accomodet communiori hominum, maxime peritorum proborumve, persuasioni. Tandem quod spectat ad exempla varia, quæ Auctor in præsenti quæstione identidem profert ad dilucidanda sua theoremata, ea videntur quidem sanioribus, & tutioribus morum doctrinis subnixa; sed tamen apud DD. non sunt undequaque certa & explorata, cum in multis dissentiant alii TT. præsertim Probabilistæ; ut cuique vulgares libros evolventi facile innotescet. Cæterum Auctorum hisce in rebus discrepantia, *moraliter* loquendo, tanta non est, quanta apparet extima specie. Nam ex. ca. etsi scholastico more disputando alii affirment, alii negent, unicum committi peccatum, dum una physice actione sex homines offenduntur; nihilominus utrique fere conveniunt in morali judicio. Nam isti sex peccata numero distincta; illi unum peccatum, vel sex malitiis numero distinctis, vel unica valde præponderante malitia, affectum asseverant. Consimili ratione disputare solent de Sacerdote, qui in statu lethalis peccati Eucharistiam consecrat, & sumit in Missa, eamdem pluribus administrat, plurium Sacramentales Confessiones excipit &c.

tur unica, licet interrumpatur per lectionem Epistolæ, colloquium &c.

Aliud esset, si interruptio illius seriei esset extraordinaria: nam hæc tollit unitatem moralem actionis, licet prior voluntas non retractetur. Quod contingit cum ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad resumendam postea intermissam mediorum seriem necesse sit primam intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio ac determinatio; ut si homicida ille longius divertat a via, qua inimicum insequitur, ad conficiendum aliquod negotium superveniens, quo confecto ad priorem viam revertatur.

3. Si actus externi mali plures physice sint in se completi, & de se non spectent ad consummationem unius peccati vel operis; sunt plura numero peccata, quamvis ad unum finem ab operante referantur: nam non censetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Christi tres legens continenter Missas, ter communicatur in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Missas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulæ, semper est peccatum ab ea distinctum; quia ex se ordinatur ad copulam: immo est contra finem copulæ, nempe generationem: item copula ter patrata cum eadem, & eadem hora, tria sunt peccata, quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, sed sunt singulæ actiones completæ ac totales. Item Sacerdos pluribus Eucharistiam administrans in statu peccati, plura perpetrat sacrilegia; quia quælibet communio est actio completa, nec ulla ad aliam ordinatur.

4. Actus externi physice plures ex se non completi, sed subordinati, si ad eumdem actum principalem ordinentur tamquam illius dispositiones, media, inchoationes, sintque cum illo similis malitiæ, ac circa idem objectum, constituunt unum moraliter peccatum cum ipso actu principali. Nam tunc ita uniuntur, ut judicio prudentum censeantur una actio in genere moris, & in illis actibus censetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perseverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejusdem consummandum, sunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba, & oscula impudica ordinata ad fornicationem subsequentem, faciunt cum ea unum peccatum moraliter & in ordine ad Confessionem. Unde non est necesse illorum numerum exprimere nisi generatim, eo quod multum aggravent peccatum, *quod tanto gravius est, quanto plura concurrunt*, ait S. Anton. ar. 3. tit. 1. c. 1. §. 11.

Si quæ tamen circumstantiæ extraordinariæ, per se malæ, illis adjungerentur, speciatim explicandæ sunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitiæ*: nam si media assumpta, vel actus habeant malitiam specie diversam a malitia finis, seu actus principalis, sunt plura specie peccata exprimenda.

Delectationes vero morosæ, tactus, & verba impudica, quæ subsequentur copulam, sunt peccata inter se, & a copula distincta. *Ita Suarez, Vasquez, & alii*. Quia sunt ex se inchoationes ac dispositiones ad novam copulam. Et quia actus subsequentes actum principalem ac consummatum, neque sunt partes aut dispositiones, nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cum ipse actus sit consummatus, & ex se completus, neque in illo expresse intelliguntur, cum ei tantum per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quod si tales actus subordinati non referantur per intentionem peccantis ad eumdem actum principalem, sunt multiplex peccatum. Quia tunc non uniuntur, nec in æstimatione prudenti censentur una moraliter actio; & ad actum subordinatum, & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic si Petrus primo voluisset tantum vulnerare Paulum, & postea ex ira fervescente eum occideret, sunt duo peccata speciatim explicanda. Item si Titius oscula & tactus exercens non intendat copulam, sive hæc postea ob libidinem auctam sequatur, sive non, debet numerum tactuum & osculorum confiteri. Immo actus sibi subordinati, & ad eumdem finem ordinati, sunt plura moraliter peccata, si inter illos intercedat magna mora temporis; quia tunc censentur moraliter interrumpi, nec continuari.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitatem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem, quæ vel fit per retractationem etiam virtualem prioris voluntatis, & postea ejusdem repetitionem. Nam posita retractatione, seu voluntate contraria, jam prior voluntas non manet formaliter vel virtualiter, nec influit in actum postea secutum, ideoque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde voluntas resumpta non potest censeri unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam conversionem ad aliquid incompossibile cum priore actu interno; nam hæc est retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipso enim quod advertenter vis aliquid cum priore actu incompossibile, censeris tum non velle, quod prius volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perseveret: quod fit non solum per retractationem, sed etiam per somnum, vel diuturnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota. Cum hæc tota unitas & pluralitas sit moralis, æstimari debet ex prudenti judicio, & usu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ, spectatis circumstantiis & qualitatibus actionum.

Quæſt. VII. *An eſt multiplex peccatum in eadem actione vel omiſſione, ratione plurium præceptorum, quibus ſtatuitur ex motivo ejuſdem virtutis.*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, eſt unicum, ſi hæc præcepta inter ſe ſubordinata aut connexa ſint, & idem numero objectum per ſe ſpectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eamdemque numero obligationem imponunt, ſicut eamdem numero honeſtatem intendunt, quando eumdem numero actum per ſe præſcribunt. Ergo illorum violatio unam eamdemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic uſura, etſi quadruplici jure vetita, unicum eſt peccatum, ſicut & violatio ejuſdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadrageſimæ.

Tamen cum violatur obligatio pluribus titulis ejuſdem rationis impoſita, tunc peccatum eſt gravius, quam ſi eſſet unicus titulus, quia cum ſinguli tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religioſus Sacro ordine inſignitus, gravius peccat omiſſione Breviarii, quam alter eo non inſignitus.

Reſp. 2. Probabile eſt multiplex eſſe numero peccatum in Confeſſione declarandum, ſi præcepta ſint inter ſe diſparata, hoc eſt, nec ſubordinata, nec connexa inter ſe, neque eamdem numero actionem vel omiſſionem per ſe præſcribant. Quia ibi eſt multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes ab invicem numero contradiſtinctæ & ſimiles: nam violatio cujuslibet obligationis ſic diſtinctæ eſt peccatum; & proinde violatio duplicis eſt duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta diſparata, neque eamdem numero actionem vel omiſſionem per ſe præſcribentia, ibi violantur plures obligationes ab invicem contradiſtinctæ: nam quodlibet ex hujuſmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, atque ſeparabilem ab obligatione alterius præcepti, a qua plerumque & per ſe ſeparatur, & reſpectu cujus ſe habet per accidens: ideoque plura imponunt plures obligationes contradiſtinctas. Ergo.

Nec obſtat quod interdum per unum eumdemque actum impleri poſſint, quia hoc fit per accidens; & ſicut tunc unus ille actus habet rationem duplicis obſervationis; ita omiſſio illius habet rationem duplicis tranſgreſſionis, moraliter loquendo. Sic feſto S. Matthæi incidente in diem Dominicam, unica auditione Miſſæ duplex præceptum impletur; ea omiſſa, duplex erit tranſgreſſio. Item vigilia ejuſdem incidente in Sabbato Quatuor Temporum, ſufficiet ſemel jejunare; ſi autem violatur jejunium, duplex eſt peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum diſparatum, nec per ſe reſpiciens idem numero objectum: ſi enim feſtum & vigilia incideret in alium diem, ut fere fit, eſſet obligatio ad duas Miſſas, & duo jejunia. Et hic videtur eſſe communis ſenſus fidelium, hæc tamquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes opinative tantum loquuntur, & eorum argumenta probant ſolum primam reſponſionem. Saltem tale peccatum eſt gravius, quam ſi non eſſet talis præceptorum concurſus: nam pluribus ex cauſſis obligatus ad aliquid, ſi id omittat, plus peccat, cum plures obligationes, vel unam graviorem violet.

Quæſt. VIII. *Unde petitur gravitas peccatorum?* (1)

Nota. Gravitas peccati eſt quantitas ſeu menſura malitiæ, per quam peccatum eſt magis aut minus diſconveniens naturæ rationali ac legi, & offenſivum Dei, ideoque majore vel minore pœna dignum. Peccatum autem poteſt eſſe magis aut minus grave gravitate ejuſdem ſpeciei, aut diverſæ: ſic furtum ſex nummorum eſt levius homicidio, & gravius furto trium nummorum.

Reſp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto, fine, & circumſtantiis, prout diſconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æſtiman-

---

(1) Quæſtio hæc neceſſario ſupponit, non omnia peccata eſſe prorſus æqualia (quod fide indubia Catholici omnes profitentur): fruſtra enim major, aut minor peccatorum quantitas inquiritur, ubi paria ſunt univerſa. Primitus errarunt hac in re Stoici apud M. Tullium (Parad. 2.) peccata *æqualia* demonſtrantes, quia *ſemper unum, idemque eſt, ex quo naſcuntur*; quia nempe *peccare eſt tamquam tranſire lineas*, hoc eſt recedere ab ordine rationis. Dein ex Hæreticis olim Jovinianus, ejuſque aſſeclæ apud S. Hieronymum (in lib. contra eumdem) & peccata, & ſupplicia Inferni paria dixere. Poſtmodum inter Novatores Bajus, Lutherus, & Calvinus propugnarunt, nullum ex ſe peccatum eſſe veniale, ſed omnia mortalia, æternaque pœna digna, quamvis fidelibus, ac prædeſtinatis aut non imputentur Divinæ Miſericordiæ munere. Deliria hujuſmodi, tum rectæ rationi, tum revelato Dei verbo contraria, invenies refutata partim ab Angelico (1. 2. q. 73. ar. 2.) partim a Franc. Sylvio (Com. in cit. ar.) Nat. Alexandro (Theol. Dog Mor. Tract. *de Peccat.* c. 1. ar. 5) Franc. Henno (Tract. *de Peccat.* diſp 2. qu. 1.) aliiſque TT. eruditis. Peccatorum inæqualitate juxta catholicum ſenſum præſtabilita, illius origo inveſtiganda, quod in hac qu. Auctor facit. Tum exhibenda indicia commonſtrantia eamdem inæqualitatem, ſeu oſtendentia, quodnam peccatum ſit mortale, quodnam veniale: quod Auctor præſtat in qu. 7. ſequentis c. 2. Quod ſpectat ad peccatorum *gravitatem*, quæ ad priorem refertur quæſtionem, multimodis dici poteſt unum peccatum gravius altero, uti Seraphicus (in 4. diſt. 38. dub. 7.) indicat. Sed generatim, ac primario ea recte hic ab Auctore repetitur ab *objecto*, *fine*, & *circumſtantiis*, cum ex hiſce fontibus *moralitas* abſolute derivetur (juxta integram ſect. 4. ar. 5. Diſſ. Proœm.) adeoque *ſicut ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ita magis ad magis*, ut fert Scholarum proverbium. Angelicus (1. 2. q. 73. ar. 3. & ſeq. ſeptem) gravitatem hujuſmodi quaquaverſus expendit.

manda est ex iis omnibus & singulis, ex quibus absolute petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipsa malitia; & inde actus est magis malus, unde est simpliciter malus. At malitia actus sumitur ex objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali, & Legi divinæ. Ergo.

Hinc 1. Peccatum eo magis vel minus grave est, quo vel objectum, vel finis, vel circumstantia ejus magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac Legi, & quo Lex magis vel minus obligat. Sic ebrietas gravior est mendacio officioso; & furtum eo gravius est, quo quantitas ablata major est; quia magis disconvenit, & magis prohibetur.

2. Ceteris paribus, actus habens objectum malum, & finem malum, pejor est, quam si esset solum malus ex alterutro; cum sumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam contrahat ex objecto, fine, & circumstantia. Item malitia, ceteris paribus, tanto gravior est, quanto actus secundum plures vel pejores circumstantias opponitur rationi & Legi: nam sicut malitia, ita & ejus incrementum petitur a circumstantiis moralibus, cum vel debitæ desunt, vel disconvenientes adsunt. Hinc S. Thom. 2. 2. q. 125. ar. 3. ad 3. ait: *Ceteris paribus, gravius peccat fidelis, quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit* (1).

3. Peccatum intra eamdem speciem magis vel minus grave est, quo major vel minor est ejus intentio, duratio, & quo fit cum majore vel minore advertentia, libertate, contra &c. quia tunc magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac Legi.

Resp. 2. Illa peccata, ceteris paribus, graviora sunt, quæ præstantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directe ac per se opponuntur. Quia, ut docet S. Thom. pessimum est contrarium optimo; optimum autem in moralibus est maxima virtus, & pessimum est gravissimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppositi, petuntur ex eodem objecto, ratione cujus directe opponuntur. Quare odium Dei est gravissimum peccatum, utpote directe oppositum præstantissimo caritatis actui.

Porro virtutes præstantiores sunt primo Theologicæ, hoc ordine; caritas, spes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatius respiciunt: postea reliquæ morales, hoc ordine: prudentia, justitia, fortitudo, temperantia: & simili ordine procedunt aliæ virtutes his annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam a modo, quo actus eidem virtuti opponuntur; nam oppositio contraria pejor est privativa: sic odium Dei pejus est, quam omissio amoris præcepti.

Dixi 1. *directe*. Nam etiam minora vitia indirecte opponuntur majori virtuti, a qua prohibentur. 2. *Per se*, seu ex natura sua. Nam quæ præstantiori virtuti tantum ex præcepto positivo opponuntur, non sunt, ceteris paribus, per se graviora iis, quæ minus nobili ex natura sua & jure naturali opponuntur; cum non sit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius est quam laborare die festo, quamvis hoc religioni, illud justitiæ adversetur. 3. *Ceteris paribus*. Nam malitia vel bonitas non solum desumitur ex ratione generica objecti, sed etiam ex multis aliis, ratione quorum potest esse excessus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda est ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui potest malitia.

Quæst. IX. *An effectus malus, vel noxius proximo ex peccato secutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam* (2)?

Resp. Affirmat. Si ille effectus fuerit prævisus, vel potuerit ac debuerit prævideri. Quia tunc est saltem indirecte & interpretative volitus, nempe in causa illicite ac libere posita. Quod verum est, etsi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet causam: quia hæc retractatio non facit ut reipsa non sit libere posita causa, neque ut effectus ex illa non sequatur. Et vero effectus ille sequitur ex peccato ut præterito, & retractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læsi, etiam post occisoris contritionem secuta, ei imputatur quoad obligationem damni compensandi; & is fit irregularis ex delicto.

Quæst. X. *Quot modis potest quis esse reus peccati alieni, & illud contrahere?*

Resp.

---

(2) Sic etiam, loquendo de fidelibus, Sacerdotum graviora esse quam Laicorum delicta, ostendit S. Isidorus Peluf. (Epist. 321. 322. 323.) sumpta ratione ab illorum *dignitate, & status magnitudine*. Religiosorum vero, & Sæcularium comparationem proponit, & expendit (Quodl. 14. q. 16.) Henricus Gandavensis, Doctor sollemnis Ord. Servorum B. M. V. Legatur etiam Angelicus (2. 2. q. 186. ar. 10.) itemque (1. 2. q. 73. ar. 10.) quo posteriore loco generatim quærit: *Utrum magnitudo personæ peccantis aggravet peccatum*.

(2) Quæstio valde gravis, & usus frequentissimi in Theologia Morali. Quidquid in ipsa scire, & animadvertere oporteat jam præmonstratum ab Angelico Magistro in duabus istis quæstionibus, quarum prima hæc est (1. 2. q. 20. ar. 5.) *Utrum eventus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum?* Secunda (1. 2. q. 73. ar. 8.) *An gravitas peccati augeatur secundum majus documentum?*

Resp. His (1), nimirum jussione, suasione, cooperatione, auxilio, consensu, favore, laudatione seu adulatione, prava doctrina, exemplo, & silentio. Nam qui uno ex his modis coöperatur peccato alieno, censetur caussa moralis illius, eique vere consentit vel expresse, vel virtualiter, vel interpretative, & sic illius malitiam ac reatum contrahit: *Nam digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*: ad Rom. 1.

CAPUT II.

De Peccato mortali, & veniali.

Quæst. I. *Quid sunt, & quomodo differunt?* (2)

Resp. 1. Peccatum mortale est legis divinæ transgressio gravis; est proinde gravis offensa Dei, privans amicitia divina, & gratia sanctificante, quæ est supernaturalis vita animæ, atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœna æterna. Veniale vero est Legis transgressio levis, & levis offensa Dei, quæ nec privat gratia sanctificante, nec amicitia divina, nec ex se meretur pœnam æternam, sed solum temporalem: nec proinde excludit a cælesti beatitudine, sed solum retardat ejus assecutionem, nec extinguit caritatem, sed solum ejus fervorem impedit.

Differunt inter se, quod mortale sit Dei contemptus, saltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale est prodilectio, seu prælatio creaturæ præ Deo, & aversio a Deo tamquam a fine ultimo, atque adhæsio creaturæ tamquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, Legem Dei aliquid pro jure suo graviter præcipientis vel vetantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & sic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & merito censetur contemnere auctoritatem, majestatem, & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait, Isaiæ 1. *Ipsi spreverunt me*. Et lib. 1. Reg. c. 1. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles*. Item talis hoc ipso præfert creaturam amicitiæ & possessioni Dei, ob aliquod bonum creatum, faciendo id quod privat amicitia & possessione Dei, & sic eligendo potius frui creatura quam Deo, quod est contemnere Deum: quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod est solum levis transgressio, & offensa, quæ non est digna privatione amicitiæ Dei.

Resp. 2. Mortale & veniale, ut talia, semper differunt inter se specie morali, ideoque essentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter se differunt in ratione offensæ: nam mortale habet specialem ac gravem malitiam, positam in contemptu Dei & aversione a Deo tamquam a fine ultimo, atque conversione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali. Quilibet autem contemptus Dei, etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque disconvenit infinitæ Dei majestati. Quatenus tamen circa idem objectum versantur, possunt esse ejusdem speciei; nam malitia petita ex objecto ejusdem est speciei in furto gravi & levi, cum ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant solum secundum plus & minus, sintque in eadem specie injustitiæ.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad peccatum mortale?*

Resp. Secundum omnes, duo. 1. Ex parte objecti aliquid grave, saltem ex fine. 2. Advertentia & consensus sufficiens ad actum simpliciter liberum & humanum, qui consensus dicitur plenus ac perfectus. Nam si alterutrum desit (3), violatio Legis non censetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offensa, nec contemptus Dei. Consensus autem plenus ac perfectus est ille, quo voluntas cum plena deliberatione objectum ab intellectu propositum firmiter amplectitur: sive est ille, qui datur ab homine vigilante, plene sui compote, & expeditum habente rationis usum, qui advertit ad malitiam actus, seu omissionis, vel potuit ac debuit advertere. Quod si ad eam advertere non possit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excusatur, si ignorantia fuit vincibilis.

Quæst. III. *Quodnam voluntarium sufficit ad mortale?*

Nota (4). Peccatum est essentialiter voluntarium. *Usque adeo peccatum voluntarium est malum,*

---

(1) Modos istos singillatim expendere solent DD. in Tract. *de Restitut.* agentes de injusta damnificatione, & cooperatione ad illam. Ibi enim ex Angelico (2. 2. qu. 62. ar. 7.) novem recensent hisce versiculis concluso.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

(2) Quæ in hujus q. tit. proponuntur, proculdubio maxime veniunt inter illa, quæ sunt scitu necessaria ad legitimam administrationem Sacramenti Pœnitentiæ: ut scilicet Confessarius, quemadmodum loquitur Rituale Romanum (tit. de Sacram. Pœnit. §. 1.) *recte judicare queat, discernens inter lepram, & lepram, & tamquam peritus Medicus animarum morbos prudenter curare, & apta cuique remedia applicare sciat.* Argumentum porro istud accurate evolvunt Angelicus (1. 2. q. 88. art. 1. & 2. ac de *Malo* qu. 7. art. 1.) nec non Seraphicus (in 2. sent. dist. 42. art. 2. qu. 1. & 2. atque in Opusc. de *tribus ternar. peccat.* cap. 4. & 5.) ut reliquos DD. reticeam.

(3) Vid. N. 138. & 95. *Gravitatem* materiæ ad peccatum *mortale* necessariam Auctor (in Tract. de *Legib.* c. 2. q. 2.) jam explicavit.

(4) De hac duplici Nota circa *Voluntarii* naturam, ac divisionem, Vid. Tract. de *Act. Human.* c. 1. ar. 1.

lum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium, ait S. Aug. lib. de vera religione, cap. 14. Quia peccatum est actio vel omissio imputabilis homini ad culpam, vituperium, & pœnam. At nil potest esse sic imputabile homini, nisi sit ei liberum, proindeque voluntarium. Nam omne liberum est essentialiter voluntarium, licet non omne voluntarium sit liberum, ut patet in amore beatifico; quia liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate intrinseca & physica. Voluntarium autem est id, quod procedit a principio intrinseco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali, vel virtuali & interpretativa, hoc est, quæ potuit & debuit haberi, licet defuerit.

Voluntarium dividitur 1. in perfectum, quod fit cum plena advertentia, plenoque consensu: & in imperfectum, quod fit cum semiplena advertentia, & semipleno consensu: ut in semidormiente contingit. 2. In directum, & interpretativum. Illud est directe voluntarium, quod in se ac secundum se volitum est. Illud est indirecte voluntarium, quod non est in se ac secundum se volitum, sed censetur volitum in alio directe volito, vel tamquam cum illo connexum, vel tamquam effectus inde sequens, vel propter alias causas. Ut autem aliquid sit voluntarium indirecte & in alio, non sufficit quod sequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa esset imputabilis, sed insuper requiritur, ut cognoscatur vel cognosci possit sequi ex illo: quia alioqui non est voluntarium, ut connexum cum illo, seu ut sequens ex illo, nam quod nullatenus cognoscitur, nec cognosci potest, nullatenus est voluntarium. Illud est interpretative voluntarium, quod non est positive volitum, sed tamen secundum prudentem æstimationem censetur volitum, & merito imputatur voluntati, eo quod non fecerit, vel non omiserit quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Resp. 1. Consensus sufficiens ad mortale est ille, qui ab homine perfecte vigilante, & plene sui compote datur actioni vel omissioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoscit, vel cognoscere potuit ac debuit. Quia talis consensus est plenus, & sufficienter liber ac humanus, ut actio vel omissio sit imputabilis ad culpam gravem, cum ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognosci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium plenum impedit in æstimatione morali.

Resp. 2. Ad peccatum mortale non requiritur, ut malitia moralis sit directe & propter se volita, quod potius diabolicum est quam humanum; sed sufficit ut sit indirecte vel interpretative volita, hoc est, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundum se averset, modo cognoscat, vel possit ac debeat cognoscere ejus malitiam. Quia 1. disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id quod malum ac illicitum est; & Lex naturalis prohibet, ne malum ullo modo velimus, & eligamus, non solum directe, sed etiam indirecte, & interpretative: malum enim nullatenus est volibile, sed malitia actus exigit quocumque modo fugi. 2. Merito imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quod malum velit non solum directe, sed etiam indirecte, vel interpretative: cum nempe non refugit nec impedit malum, quod potest & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit nec avertatur malum ut debet; nam debet illud fugere & averfari summe & omni modo, cum sit summe odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis sufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut consentiunt omnes.

Obj. Ut actus sit bonus, ejus bonitas debet esse directe volita. Ergo a pari &c. *Resp.* Neg. conseq. Disparitas est (Vid. N. 322.) quod bonitas moralis seu honestas, sit appetibilis directe & secundum se, exigatque sic appeti: & ut actus sit bonus moraliter, debet tendere in objectum modo decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere sub ratione honesti & propter bonitatem. E contra malitia actus exigit quocumque modo fugi, & ut actus sit malus, sufficit ut appetat id quod est malum, aut quomodocumque velit id quod est malum: nam hoc ipso disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ.

Quæst. IV. *Quænam advertentia* (1) *sufficit ad peccatum mortale?*

Resp.

---

(1) Tota præsentis qu. doctrina, qua adstruitur sufficiens ad peccandum etiam lethaliter *advertentia*, quæ sit disjunctive vel *actualis*, vel *virtualis*, seu *interpretativa*, multos ferit Morales Auctores necessitatem actualis advertentiæ propugnantes, de quibus (in Nota 1. ad art. 1. c. 1. Tract. de *Act. Human.*) sermo præcessit. Cum eorum opera satis vulgata sint, & passim prostent, haud est necesse ipsos hic nominatim recensere. Quæ deinceps (in c. 4. hujus Tract.) dicentur de *ignorantia*, suo modo applicanda etiam *inadvertentiæ*, quam aliqui appellant *ignorantiam actualem* (N. 198.) Angelicus vero ibidem citatus, *ignorantiam malæ electionis* vocat, provenientem *vel ex passione, vel ex habitu*. Itaque juxta hanc Auctoris doctrinam, Clericus ex. ca. recitans valde notabilem Officii partem mente intenta sæcularibus negotiis, aut insaniis falsis, erit gravis culpæ reus, esto mentales suas evagationes actu non advertat, quotiescumque post varia colloquia, post cachinos, cantilenas, ludos, & similia interiori devotioni perquam adversa, Vespero jam instante, cœperit derepente labia sua aperire ad annuntiandas Dei laudes. Siquidem cum is actuali advertentia caruerit, non ob naturales & involuntarias causas, sed ob voluntaria prorsus impedimenta, a quibus tenebatur se extricare juxta Ecclesiastici monitum (c. 8.) *Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo*,

Resp. 1. Potest esse peccatum mortale imputabile, sine advertentia actuali malitiæ. Quia 1. Dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat se recte agere, & obsequium Deo præstare, ut constat ex Joan. 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*. Et tamen persecutores Apostolotum vere in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Psal. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me*. Et illud S. Aug. lib. de spir. & lit. c. 36. *Attendat quam in multis offendamus omnes, dum putamus, Deo, quem diligimus, placere, vel displicere quod facimus*. 2. Multi multa agunt contra Legem, ex habituali inconsideratione & negligentia, immo ex dispositione habituali voluntatis non considerantis, an actio sit licita nec ne: sed statim se determinantis ad id quod delectat, vel utile est, sive sit licitum sive non. Certe hi sæpe agunt sine ulla cognitione actuali malitiæ, & tamen quis neget eos graviter peccare. 3. Ob responsionem sequentem.

Resp. 2. Ad mortale, etiam secundum se imputabile, sufficit advertentia virtualis & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, consistens in eo quod quis possit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1. malitia actus secundum se ei merito imputatur, qui debuit & potuit illam advertere, & vitare actum, cui annexa est. Nam ei malitia satis voluntaria est, & libera, cum potuerit & debuerit ab eo vitari. Ut malitia secundum se imputetur, ex communi sententia sufficit consensus voluntatis interpretativus, cum scilicet voluntas potest & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam sufficit advertentia interpretativa: Nam ad peccatum imputabile non minus requiritur consensus voluntatis, quam advertentia rationis. 3. Peccatum mortale est libera transgressio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem transgressionem sufficit advertentia virtualis interpretativa: nam talis transgressio est libera, hoc ipso quod posita est ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipso enim talis transgressio ita posita est, ut potuerit non poni a voluntate. Advertentia virtualis & interpretativa est ea, quæ quidem non habetur, sed haberi potest ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoscere, perinde se habet moraliter & in æstimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam moralem (licet non tantam, quando advertentia non est affectata) ac si eam actu cognosceret, ac proinde non excusatur a peccato etiam mortali. *Paullo aliter*. Advertentia interpretativa est ea, cujus privatio est culpabilis, cum ipsa potuerit ac debuerit haberi, ac proinde non excusat a peccato actiones & omissiones secutas contra legem; cum ipsa sit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum ac interpretativum sufficiens ad culpam; nec culpa possit quemquam excusare. Igitur malitia actus merito imputatur voluntati, hoc ipso quod actus malus procedit a voluntate libere & scienter, vel cum vincibili ignorantia aut inadvertentia agente. 4. Vincibilis ignorantia seu carentia cognitionis habitualis, non excusat a peccato. Ergo multo minus excusat inconsideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refertur ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis scientiæ qua privat, sed proxime & immediate ratione actualis considerationis quam tollit: quia voluntas non movetur proxime & immediate ab habituali cognitione, sed ab actuali. Inadvertentia autem erit vincibilis & voluntaria, hoc ipso quod potuit, & debuit pelli per advertentiam; sicut ignorantia habitualis est vincibilis & voluntaria hoc ipso quod potuit & debuit depelli per inquisitionem veritatis.

Nota 1. Equidem nihil est volitum quin præcognitum: & voluntarium est id, quod est a principio intrinseco cum cognitione: sed cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum sufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur, actus qui libere fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis, & interpretativa, alioqui definitio mala est, cum non conveniat omni actui morali, nempe peccato commisso ex ignorantia, vel inadvertentia vincibili.

Nota 2. Advertentia virtualis & interpretativa adest, cum quis potest & debet advertere ad præceptum seu obligationem, vel malitiam actus, & tamen non advertit. Potest autem advertere, quando ex aliqua cognitione præsenti ejusdem vel alterius objecti, aut circumstantiæ, prudenter ac circumspective agendo, deveniret in cognitionem malitiæ, quam novit quidem habitu, sed actu non advertit. Tunc enim habet sufficiens principium discurrendi & considerandi, an actus sit licitus vel illicitus. Et si hoc non cognoscit aut considerat, male con-

---

homo, qui tentat Deum; Hinc palam est, ipsum potuisse, ac debuisse advertere, ideoque actualem ipsius inadvertentiam morali æstimatione culpabilem censeri, utpote virtualiter sive interpretative voluntariam. Nec obstat D. Augustini dictum (lib 3. de *Lib. Arb. c. 19.*) *peccatum, quod proprie vocatur peccatum, libera voluntate a sciente committitur*. Nam *scientiæ* nomine S. Doctorem non designasse solum expressam cognitionem, & actualem advertentiam circa actionum inhonestatem, sed virtualem quoque & interpretativam comprehendisse, ostendunt quæ scripsit tum in eodem Cap *non sibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras*: tum alibi (lib. de *Nat. & grat. c. 17.*) *non curasse scire, negligentiæ peccata sunt, quæ etiam per sacrificia legis videbantur expiari*.

consultat & imprudenter agit: unde merito illi imputatur peccatum, quod inde sequitur. Nam in omni deliberatione humana primo considerandum est, utrum res liceat nec ne: eodem enim præcepto, quo tenemur vitare peccatum & servare legem, tenemur adhibere advertentiam & considerationem, cum sine ea lex observari nequeat.

Hinc in iis, quæ intrinsece mala sunt & contra Legem naturalem, ad virtualem advertentiam malitiæ moralis habitualiter notæ sufficit, ut consideretur ipsa actio secundum se, seu ut quis recte advertat quid agat. Nam hoc ipso facillime excitari potest actualis cognitio malitiæ, utpote habentis cum illa intrinsecam connexionem, si consideret & sine præcipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis vero quæ non sunt per se mala, sed vetita solo jure positivo, quamvis semper sufficiat consideratio ipsarum actionum secundum se, cum non habeant intrinsecam connexionem; tamen si quis non laboret illa ignorantia facti, sola objecti propositio simul cum cognitione habituali præcepti regulariter sufficit ad excitandam cognitionem malitiæ, si qua par est consideratione & mora, in agendo procedatur. Possunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurrere, ut si quis non cogitans de die abstinentiæ, videat alios vesci cibis quadragesimalibus; vel die festo nihil cogitans de Sacro, audiat festivum campanarum pulsum, aut videat populum ad templum accurrentem. Ex his aut similibus excitari potest cogitatio præcepti, quæ tamen si adhibita sufficienti attentione & consideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis, & invincibilis, qualis esse solet in timoratis & ex circumspectione agentibus, in aliis autem plerumque est vincibilis & culpabilis. Quod si malitia non sit habitualiter nota, tunc actus est culpabilis, si ignorantia sit vincibilis, quia hæc non excusat a peccato.

Nota 3. Cum aliqui Theologi dicunt, ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiæ, vel suspicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate & certissimis ipsorum ac omnium principiis consentiat, debet intelligi in sensu accommodo, nempe vel de peccato directe voluito, & de peccato malitiæ ex certa scientia commisso: vel de advertentia malitiæ sive formali præsenti aut præcedente, sive virtuali & interpretativa, in specie vel in genere, in se vel in causa.

Quæst. V. *Quibus indiciis in dubio de consensu sufficienti ad mortale, cognosci potest eum fuisse datum, vel non?*

Resp. Traduntur a Doctoribus hæ regulæ. 1. Si dubitans de consensu præstito sit vir probus & timoratæ conscientiæ, seque ita habitualiter ac constanter dispositum sentiat, ut potius vellet mori quam mortaliter peccare; censendus est non dedisse sufficientem consensum, licet aliquam forte in repellenda tentatione negligentiam admiserit. At si sit homo pravus & peccatis assuetus, in dubio, censendus est consensisse. Quia in dubio prudens præsumptio a consuetis ac communiter contingentibus, & habituali dispositione sumitur; & quia prior summe detestans peccatum habitualiter, si illud admisisset cum pleno consensu, hanc mutationem ita advertisset, ut de ea nil dubitaret; posterior vero parvipendens peccatum, si non plene consensisset, non dubitaret. Porro non est signum imperfecti consensus, sed tantum mutatæ voluntatis, contritio, quæ actum peccati statim consequitur.

2. Quando suborta cogitatione seu tentatione de facienda re mala, non facis, cum facile posses, signum est consensum in opus non fuisse perfectum, quia potentia executrix voluntati omnino obtemperat.

3. Sola perseverantia motus interni post advertentiam, non indicat sufficienter plenum consensum, sicut perseverantia motus exterioris membrorum illum arguit: quia his voluntas, non illis dispotice imperat.

4. Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, sui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium est non plenæ deliberationis; quia hæc regulariter hominem de suis actibus certiorem reddit, & perfecte vigilans satis novit se vigilare, & sui compos de hoc non dubitat, nisi forte mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Ceterum cum hæ omnes conjecturæ veritatem non ostendant, est obligatio confitendi consensum illum dubium.

Quæst. VI. *An est mortale agere vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Resp. Affirm. (1) *Ita omnes. Quia* 1. *Ad Rom.* 3. graviter damnatur illud: *Faciamus mala, ut veniant bona.* Voluntas mala est hoc ipso, quod vult id quod malum est, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis sumit malitiam ab eo omni in quod fertur, ex Osee 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Neque enim finis bonus malitiam objecti seu medii tollit, cum ejus naturam non immutet. 2. Volitio finis honesti ut per medium illicitum comparandi, est mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & contra legem; disconvenit enim naturæ rationali & legi prosequi bonum per medium illicitum. Immo volitio finis honesti per medium licitum, sed in circumstantia mala, est vetita & mala: nam disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ, & finis honestus non potest nisi dedecenter & disconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumstantia mala, verbi gr. velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco dedecenti. *Quod est secundum se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid sit bonum, re-*

(1) Vid. N. 264. Item N. 309 usque ad 318.

requiritur quod omnia recte concurrant ; bonum enim ex integra causa, malum vero ex singularibus defectibus, ait S. Th. 2. 2. q. 110. ar. 3.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata mortalia vel venialia ex genere suo.* (1)

Resp. Ex S. Aug. Enchyrid. c. 78. *Quæ sunt levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio.* Et c. 79. *Sunt autem quædam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora : quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret.*

Resp. 2. Id, sicut tota doctrina morum, repeti debet 1. Ex Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia, detestanda, execranda, Deo exosa, digna morte, gehenna, excludere a regno Dei, vel ob quæ dicitur Væ ; judicanda sunt ex genere suo mortalia. 2. Ex traditione, quæ exstat in scriptis Patrum. 3. Ex definitione & sensu Ecclesiæ, quæ semper est infallibilis in doctrina fidei & morum. 4. Ex ratione fide illustrata, & his principiis nixa. 5. Ex unanimi Doctorum consensu.

Resp. 3. Peccatum mortale ex genere suo est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid grave, seu graviter repugnans rectæ rationi, vel fini Legis, qualia sunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, spem, & caritatem, contra religionem, justitiam, & alias virtutes graviter obligantes ; item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata vero, quæ leviter tantum adversantur naturæ rationali, vel præcepto leviter obliganti, & quæ non lædunt graviter caritatem Dei, & ejus honorem, vel proximum quoad personam, res vel jura, nec nos ipsos corrumpunt ; sed continent præcise aliquam levem inordinationem, ut mendacium officiosum, verbum otiosum, sunt venialia per se, & ex genere suo. S. Th. 1. 2. q. 88. art. 2. *Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa [illegible] cum aut jocamur, aut, ut prosimus, mentimur*, ait S. Aug. in Psal. 5.

Resp. 4. Mortale ex genere suo est duplex : aliud ex toto genere suo, & aliud ex genere suo non toto. Peccatum mortale ex toto genere suo est illud, cujus omne objectum seu omnis materia est per se gravis, quia nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quamlibet ejus quantitatem lædit graviter virtus, quæ est finis præcepti gravis. Unde non potest esse veniale nisi ex imperfectione actus, seu ex defectu advertentiæ & consensus sufficientis ad mortale. Talia sunt ea, quæ sunt directe contra aliquod attributum divinum, ut odium & contemptus Dei, hæresis, desperatio, blasphemia, perjurium &c. Nam hæc directe repugnant Dei bonitati, veracitati, misericordiæ, majestati, excellentiæ infinitæ Dei, & per ista graviter læduntur caritas, fides, spes, religio &c. Talia item sunt, quæ graviter disconveniunt naturæ rationali, seu ex se gravem habent inordinationem, ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio &c.

Mortale vero ex genere suo, sed non toto, est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid ex se grave & leve, seu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter lædtur virtus, quæ est finis præcepti. Nam illa materia censetur gravis, per quam graviter lædtur virtus, quæ est finis præcepti, & ea est levis, per quam leviter lædtur talis virtus, ut patet in furto.

Quæst. VIII. *An peccatum mortale ex genere suo fieri potest veniale, & vicissim?*

Resp. 5. Cum ad mortale requiratur gravitas materiæ, & sufficiens advertentia & consensus, sequitur peccatum ex genere suo mortale, fieri veniale : 1. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra justitiam, v.g. furto levi. Nam tunc leviter lædtur justitia, quæ est finis præcepti vetantis furtum, & sic tunc est levis inordinatio, & transgressio ac offensa Dei. Peccata autem ex toto genere suo mortalia, non possunt fieri venialia ex parte materiæ, quia in quavis eorum materia reperitur gravis difformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter lædtur virtus, quæ est finis præcepti. Porro materiæ levitas in iis, quæ levitatem materiæ admittunt, ex circumstantiis, & præsertim ex quantitate materiæ, & ejus condecentia ad finem dijudicanda est. 2. Ob imperfectionem actus ex parte intellectus & voluntatis. Ita S. Thom. 1. 2. q. 88. ar. 6. *Potest id quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfecte pertingit ad rationem actus moralis* : hoc est quia deest sufficiens advertentia & consensus ad hoc, ut actus dicatur simpliciter liber & humanus. Actus autem seu consensus voluntatis imperfectus & semiplenus, ideoque insufficiens ad mortale, est ille, qui datur cum impotentia plene advertendi ob impeditum rationis usum, qualis est in semidormiente, modo hæc sit omnino involuntaria : sicut consensus dicitur plenus ac perfectus, cum datur ab homine plene sui compote, & habente usum rationis expeditum, & va-

(1) Hic jam assignantur characteres & indicia, quæ diximus (in Nota 1. ad q. 8. præced. c. 1.) necessaria ad dignoscendam variam quantitatem peccatorum. Quandoquidem ab Auctore eadem solummodo enumerantur, legi poterunt præclare exposita apud eruditiss. P. Nat. Alexandrum (in Theol. Dog. Mor. lib 3. *de Peccat.* c. 4. ar. un. Reg. 3. & seq. quat.) qui pro more suo plura adducit testimonia succi plena. Hæc ergo rite apprehendant, ac memoriæ mandent Moralis Theologiæ Tyrones. Exinde namque quorumlibet peccatorum gravitatem, aut levitatem tutius, ac felicius dignoscent, quam ex consideratione decantatæ nunc probabilitatis, aut judicii reflexi, aut similium criteriorum, quorum vestigia in Ecclesiastica Antiquitate desiderari demonstravimus in posterior. Notis ad Tract. *de Conscient.*

valente plene advertere. Similiter advertentia imperfecta ſeu ſemiplena eſt ea, quæ procedit ab homine non perfecte ſui compote, nec habente uſum rationis expeditum, qualis eſt ſemidormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis, nec plene advertere poteſt ad id quod agit; ita interdum fit, ut quis ob ſubitam & vehementem paſſionem, aut diſtractionem ad res alias, non advertat, nec advertere poſſit ad actum ſuum, quantum requiritur ad mortale. Unde delectatio de objecto malo, quæ ceteroquin eſſet mortalis, poteſt defectu ſufficientis advertentiæ eſſe ſolum venialis. Advertentia vero perfecta & plena eſt ea, quæ procedit ab homine ſui compote, & habente uſum rationis expeditum.

Hinc triplex diſtinguitur motus, nempe primo-primus, qui ſubito ante omnem mentis advertentiam inſurgit, nec ullatenus pendet a voluntate; & hic non eſt culpa ſecundum ſe: ſecundo-primus, qui eſt cum aliqua, ſed imperfecta advertentia, ſufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis eſt in ſemidormiente: & motus plene ac perfecte deliberatus, qualis eſt in vigilante, & plene ſui compote; & hic eſt mortalis, ſi ſit graviter inordinatus, & voluntarius.

Imperfectio tamen actus nunquam impedit quominus ea, quæ ſunt ex objecto venialia, revera ſint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem ſufficit quodcumque voluntarium & liberum, ſicut & quantulacumque inordinatio; ſecus vero ad mortale: nam homo non poteſt ex qualicumque actione & quantumvis imperfecta conſtitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ; hoc enim repugnat bonitati, ſapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Reſp. 2. Actum ex genere ſuo, ſeu objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, ſeu per aliquid ei adjectum. (1)

1. Ex errore conſcientiæ, quo quis putat id quod agit, eſſe mortale, licet re ipſa non ſit. Nam tunc conſentit in mortale apprehenſum. (2)

2. Ratione affectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malam vel indifferentem, conſtituendo in ea finem ultimum: ut ſi ex affectu ad illam paratus ſis illam velle, etiamſi mortalis eſſet; vel peccare mortaliter potius quam ab

---

(1) Peccatorum *mortalium*, ac *venialium* legitima notitia, quam ſingulis Pœnitentiæ Adminiſtris perneceſſariam diximus (in Nota 1. ad q. 1. iſtius Cap.) maxime reſpicit ambas præſentis quæ partes, in quibus Auctor patefacit, quomodo poſſint mortalia fieri venialia, itemque venialia evadere mortalia. Iidem namque in Sacro Tribunali de peccatis judicare debent, non præciſe *in ſe* conſideratis, quam quidem abſtractam communemque cognitionem facile eſt haurire ex Moralibus inſtitutionibus: ſed perpenſis juxta *individuales circumſtantias*, in quibus contingunt, & juxta *peculiarem diſpoſitionem* ipſorum hominum, a quibus prodeunt (cum ex Angelico 1. 2. q. 88. ar. 6. *actus moralis accipiat rationem boni, & mali non ſolum ex objecto, ſed etiam ex aliqua diſpoſitione agentis*) ob quas ſæpiſſime peccata, variato proprio genere, aliam, & aliam ſortiuntur malitiam (N. 95.) quam nemo unquam rite detegere, ac definire poterit, niſi prius ſingula, quæ circa hujuſmodi tranſmutationes impræſentiarum edocentur juxta concordem TT. ſenſum, ſedulo examinaverit, & cum ſingularibus actionibus dijudicandis perſpecte contulerit. Quare huc pertinere cernimus graviſſimum Sylvii monitum (q. 2. Cum in 1. 2. qu. 96. ar. 4.) qui vult obſervari, *hæc non eſſe eadem, legem humanam obligare ſub peccato mortali, & legis humanæ tranſgreſſorem peccare mortaliter. Interdum enim ejus tranſgreſſor peccat mortaliter, & tamen ipſa lex non obligat ſub mortali; ut quando ex perfecto legis, aut Legislatoris contemptu legem de re quapiam levi tranſgreditur. Interdum ſolum venialiter peccat, etiamſi lex ſub mortali obliget; ut quando vel non ex perfecta deliberatione, vel in re admodum levi facit aliquid contra legem ſub mortali obligantem. Interdum & lex ipſa ſub mortali obligat, & qui eam tranſgreditur peccat mortaliter: ut quando perfecte agit contra legem, quæ eſt de re magna, & ad commune bonum multum pertinente.* Porro autem, quod in hac 2. part. quæſt. traditur de peccati venialis *mutatione*, non ſic intelligas, quaſi actus aliquis humanus, manens idem numero quoad utrumque eſſe tum *naturæ*, tum *moris*, primo ſit peccatum veniale, & poſtea mortale; hoc enim eſſe non poteſt, ut Angelicus (loc. cit. n. 4.) demonſtrat: ſicuti fieri nequit, ut idem actus perſeverans invariatus contrariam moralitatem (N. 265.) participet. Sed potius ita concipe juxta eumdem Angelicum (ar. 5.) quatenus aliqua *circumſtantia actui accedit, additque deformitatem alterius generis: ſicut cum aliquis accedit ad non ſuam, eſt actus* ſecundum genus ſuum *deformis deformitate oppoſita caſtitati; ſed ſi accedat ad non ſuam, quæ eſt alterius uxor, additur deformitas oppoſita juſtitiæ, contra quam eſt, ut aliquis uſurpet rem alienam.* Ceterum, ut ibidem S. Doctor notat, *non poteſt* modo explicato *de veniali peccato facere mortale manens circumſtantia; ſed ſolum tunc, quando transfert in aliam ſpeciem, & fit quodammodo differentia ſpecifica moralis actus*, ut patet ex allato exemplo, & ex Num. 294. 295. Quæ ab Auctore hic recenſentur circumſtantiæ ſex ſpeciem actuum mutantes, verſiculo iſto concludi ſolent: *Scandala, finis, amor, diſcrimen, tempus, & error.*

(2) Sic ex. ca. Sacerdos exiſtimans peccatum eſſe grave, deficiente juſta cauſſa, Miſſam vel *ſemel* celebrare *privatam*, non recitato prius Matutino Officio, mortaliter peccabit ratione *conſcientiæ erroneæ*, ſi celebret haud perſoluto ejuſmodi penſo. Nam ex Bened. XIV. (N. 76.) non adeſt revera gravis illa obligatio. En ejus verba, (lib. 3. de *Sacrif. Miſ.* c. 3. n. 4.) *Si fermo ſit de Miſſa Conventuali, videtur peccarum eſſe mortale eam ante Matutinum & Laudes celebrare: id enim eſt contra generalem Eccleſiæ conſuetudinem. In Miſſis vero privatis, ſi qua ſit legitima cauſſa, puta ſi Princeps aut Prælatus Miſſam expeteret, videri poteſt a peccato etiam veniali immunis, qui eam celebraret, non recitato Matutino, & Laudibus. Si vero abſit cauſſa, perdifficile videtur ne veniali quidem peccato non eſſe locum, ut obſervat Meratus ad Gavantum tom. 1. par. 2. Quod ſi quis, nulla cauſſa urgente, perpetuo id faceret, ut videretur quaſi ſtatuiſſe animo nunquam celebrare, dicto Matutino & Laudibus, tunc .... concludi poſſet, hujuſmodi Sacerdotem peccare mortaliter.*

ab ea abſtinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præfers divinæ amicitiæ, & violas graviter maximum præceptum diligendi Deum ſuper omnia. (1)

3. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio ſeu laudatio ex ſe venialis, ordinata ad ſubordinandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem mortaliter malam; & medium malitiam finis contrahit. (2)

4. Ratione gravis damni vel ſcandali, quod ex re levi ſecuturum prævidetur, vel prævideri poteſt ac debet, ut ſi ex furto rei levis prævideas alterum blaſphematurum. Nam ob talem effectum actus graviter adverſatur caritati: & cauſſa participat malitiam ſui effectus. (3)

5. Ra-

(1) Ubi affectus erga rem aliquam, ſeu indifferentem ſeu leviter vetitam, hominem pronum reddit ad violandas leges graviter obligantes, tunc neceſſario conſequens eſſe, quod homo re illa *fruatur*, illamque *finis ultimi* loco habeat, facile patet. Nam ex Seraphico (Centil. par. 3. ſect. 1.) *finis eſt alicui rei amore inhærere propter ſeipſam*; & ex Angelico (1. 2. q. 1. ar. 4.) *in genere finium ultimus ille eſt, in quo quieſcit intentio agentis*: quæ duo convincitur idem homo facere, ſemel ac illam rem præfert obſervationi Divinarum, humanarumve legum. Nec obſtat, quod juxta Angelicum citatum (ar. 6 & 7.) finis ultimus ſit unus, nempe Deus, & omnia, quæ vult homo, velit propter illum. Namque ex eodem Doctore (ar. 7. ad 2.) *Illi, qui peccant, avertuntur ab eo, in quo vere reperitur ratio ultimi finis; non autem ab ipſa ultimi finis intentione, quam quærunt falſo in aliis rebus*. Cetera prædicta illa hominis diſpoſitio ad tranſgredienda mandata, ob præpoſterum alicujus rei creatæ amorem, ſano ſenſu accipienda, ut ex ipſa legitime arguatur affectus *graviter* inordinatus. Nimirum ea diſpoſitio *actualis* ſit oportet; nec ſufficit, ſi ſit *mere habitualis*; quod Sylvius (Concl 2 Com. in 1. 2. q. 78 ar. 2.) ita declarat. *Paratus dicitur propter veniale committere aliquod peccatum mortale (veluti potius inebriari, vel furari, quam abſtinere a parvo aliquo gulæ peccato) qui vel ita ſecum ſtatuit; potius furarer, quam a tali levitate abſtinerem: vel, dum venit ei in memoriam præceptum aliquod obligans ſub mortali, ejus obſervationem poſtponit ei peccato veniali, quod diligit. Si quis vero ita eſſet animo infirmus, quod ſi quidem offerret ſe occaſio, potius peccaret mortaliter, quam ab hoc vel illo veniali ſe abſtineret: ſed tamen ea de re nihil omnino cogitat, neque actu, neque virtute: is non eſt cenſendus ponere finem ultimum in peccato veniali, ac per conſequens nec mortaliter peccare: quia non eſt revera animo paratus committere peccatum mortale pro amore venialis; ſed tantum ea laborat infirmitate, ſecundum quam non eſſet abſtentatus a mortali, ſi adeſſet tentatio. Neminem autem damnari propter peccata, quæ eſſet facturus, modo ea nec fecerit, nec faciendi voluntatem habuerit, conſtans eſt Eccleſiæ doctrina apud Auguſtinum, Epiſt. 105. & lib. 2. ad Bonif. cap. 7.* Exemplum *lethalis affectus* hactenus deſcripti ſumi poteſt ex nonnullis uxoratis, qui interdum, quæ in ſe vel nullam, vel levem noxam habent, haud ſine gravi piaculo faciunt; propterea quia tam effrænis libidinis æſtu in tranſverſum aguntur, ut videantur plane ſimiles ſeptem Saræ maritis (Tob c. 6.) quos *dæmonium occidit*. Prætenſa autem poteſtas quidlibet audendi in corpore ſibi copulato, quam ſolent iidem jactare, falſiſſimo prorſus nititur principio; quaſi fas ſit eſſe vino ingurgitare ad delirium uſque, hoc prætextu, quod non niſi ex proprio potetur dolio.

(2) Finis *gravem* malitiam affundens rebus ex ſe *leviter* malis, adeoque materiam *neceſſariam* Sacramentalis Confeſſionis conſtituens, poteſt ſæpenumero occurrere in peccatis *verborum*; quippe juxta regulam Angelici (1. 2. q. 73. ar. 2.) *peccata verborum maxime ſunt ex intentione dicentis dijudicanda*. Unde ex. ca. ſi de abſente obloquaris animo graviter ei nocendi, quamvis verba non lædant notabiliter illius famam, mortalis tamen erit detractio coram Deo, cujus *judicia* teſte D. Gregorio M. apud Gratian. (2. par. Decr. can. 22. p 5.) *verba noſtra talia judicant, non qualia foris ſonant, ſed qualia ex intimis proferuntur*. Similiter mortalis malitia finis haud raro inficere poteſt vanum earum mulierum ornatum, quæ ex D. Chryſoſt. (Hom. de Compunct.) *tempus vitæ ſuæ conſumunt, exſpoliantes dominam, & adornantes ancillam*: hoc eſt juxta S. Bernardum (Epiſt. 113. ad Virg.) quæ *fulgent monilibus, & moribus ſordent*. De hujuſmodi fine vid. N. 307. 308.

(3) Nomine *damni*, & *ſcandali* duplex indicatur nocumentum Proximo adveniens, ſcilicet *temporale*, & *ſpirituale*. Ratione gravis *damni temporalis* peccant mortaliter faciendo, quæ ex ſuo genere non cenſentur graviter illicita, ex. ca. quotquot in domibus, villis, menſis, pinacothecis talem apparatum, ac luxum ſervant, ut ſubinde nequeant debita extinguere, mercedes rependere, legata ſolvere, eleemoſynas erogare, & ſimilia officia, ſeu juſtitiæ, ſeu caritatis lege præſcripta, adimplere, quibus deſtituti pauperes, operarii, artifices clamant præ anguſtia ad Deum quotidie. Legatur S. Iſidorus Peluſ. (Epiſt. 210. 306. 328.) acriter perſtringens intemperantes illos, qui *pauperum plagas adaugent, & certamen movent iis, qui cum indomabili & inexpugnabili paupertatis fera luctantur*. Ratione vero *ſpiritualis damni*, ſeu ſcandali, graviter delinquunt, ex. ca. juxta S. Iſid. Hiſpal. (lib. 3. *de Sum. Bon. cap. 38.*) *Sacerdotes & Clerici prave viventes, dum forma ceteris in malum exiſtunt, qui in bonis exemplum eſſe debuerunt*: quique propterea, *quoſcumque exemplo malæ converſationis ſuæ perdunt, de illis rationem ſine dubio reddituri*. Et iſti poſteriores, *qui ſive doctrinis, ſeu exemplis, vitam moreſque honorum corrumpunt, deteriores ſunt his, qui ſubſtantias aliorum, prædiaque diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos ſunt, ſed tamen noſtra, auferunt; corruptores vero morum proprie nos ipſos diripiunt; quoniam divitiæ juſtorum mores eorum ſunt*. Porro in materia iſta potiſſime cavendum ab ea ſpecie ſcandali, quod dicitur *activum indirectum*, eſtque nihilominus juxta Angelicum (1. 2 q. 43. ar. 1.) *per ſe*, & non *per accidens*; impune namque ſolent in mundo graſſari, cum a multis vel ignoretur, vel negligatur. Hujus rei duplex videtur eſſe cauſſa: prima, quia dicta & facta ſua conſiderant ipſi, non ſecundum adjacentes circumſtantias, ob quas præſertim ſpiritualis pernicies Proximis enaſcitur; ſed tantummodo in ſe & ſecundum genus proprium, quo pacto ſpectata apparent aut leviter mala, aut etiam prorſus innoxia; altera, quia ſunt ſibi intime conſcii, ſe dictis factiſque ſuis non ruinam Proximorum ullatenus appetere, ſed propriam duntaxat oblectationem, aut utilitatem. Verum neutram excuſationem iiſdem ſuffragari, nullo negotio offen-

5. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientia didicit se ex actione de se leviter mala vel indifferenti incurrere, puta si aspectus mulieris, vel colloquium inducat ad actum turpem, vel consensum in delectationem veneream; si ludus de se licitus sit occasio proxima pejerandi, blasphemandi &c. Nam mortale est, exponere se morali periculo peccandi mortaliter; is quippe Dei amicitiam, & animæ salutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cum potest; & eodem præcepto, quo tenemur vitare peccatum, tenemur etiam ejus probabile periculum vitare. (1)

6. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel superioris qua superior est; ut si quis violat præceptum in re levi, quia præceptum est, sive quia renuit subjici præcepto, vel superiori. Talis enim inobedientia inducit contemptum potestatis a Deo derivatæ, & superioris ut ministri Dei est, ejusque vices gerit: qui contemptus redundat in Deum, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.*

Item omissio consilii evangelici ex contemptu, quasi Deus inutilia & vana consuleret, mortalis est. Nam est graviter injuriosa Deo, & Deus ipse consilii auctor contemnitur. (2)

Quæst.

---

ostenditur. Nam quantum ad priorem, Seraphicus expendens Apostolicum præceptum (1. ad Thessal. c. 5.) *ab omni specie mala abstinete vos*, hæc apposite scribit (Opusc. de Pauper. Christ. in resp ad 18.) *Dicendum, quod illa species est mala, dum homo rationabiliter potest suspicari malum, circumstantiis omnibus pensatis, quæ occurrunt.* Angelicus item (Lect. 2. in eum loc.) ait: *Dicit Apostolus, specie: quia etiam quæ habent similitudinem malitiæ, vitare debemus, quæ scilicet non possumus servare coram hominibus absque scandalo eorum.* Quoad posteriorem vero idem Angelicus (art. præcit.) hæc habet: *Dictum, vel factum alterius potest esse dupliciter alteri causa peccandi: per se, & per accidens. Per se, quando aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel etiamsi ipse hoc non intendat, & ipsum factum est tale, quod de sui ratione habet, quod sit inductivum ad peccandum: puta cum aliquis publice facit peccatum, vel quod habet similitudinem peccati. Et tunc ille, qui hujusmodi actum facit, proprie dat occasionem ruinæ: unde dicitur scandalum activum. Per accidens autem aliquod verbum, vel factum unius est alteri causa peccandi, quando & præter intentionem operantis, & præter conditionem operis, aliquis male dispositus ex hujusmodi opere inducitur ad peccandum; puta cum aliquis invidet bonis aliorum. Et tunc ille, qui facit hujusmodi actum rectum, non dat occasionem, quantum in se est: sed alius sumit occasionem; & ideo hoc est scandalum passivum sine activo.* Scandalum igitur *activum per se*, quantumvis *indirectum*, nec est confundendum cum scandalo *passivo per accidens*, nec parvipendendum. Hujusce autem scandali exemplum habes apud Seraphicum, qui (Opusc. *de Purit. Conscient.* cap. 14.) postquam ob oculos posuit *periculum familiaritatis Dominarum*, impendens etiam personis, quæ *spirituales videntur*, ita cum D. Bernardo concludit: *Quotidie conversari vis cum muliere, & continens putari? Esto quod sis, maculam tamen suspicionis portas. Scandalum mihi es, tolle materiam, & causam scandali, quia væ homini illi per quem scandalum venit.* Legendus de hac materia Bened. XIV. (hist. Eccl. 83.) differens de Parochorum cum mulieribus contubernio. Quæ cum ita sint, prudens quisque semper impressum animo teneat D. Isidori Pelus. monitum salubrimum (Epist. 306.) *Nihil non age, & sexcentis res tuas oculis circumspice, ne quæ a parte tua proximis noxa, damnumve obveniat, omnem scandali radicem exscindendo.*

(1) Quæ in Nota præced allata sunt, possunt ferme & hic repeti. Si enim naturali, Divinaque lege tenemur evitare alienum scandalum, multo magis propriam subversionem nostram, spectato ordine caritatis. Sic ex. ca. qui diuturno experimento novit, se ludendo facile proruere in gravia peccata seu iræ, seu perjurii, seu blasphemiæ &c. is omnino debet a ludo abstinere, quamquam in se leviter illicito, aut etiam innocuo. Advertendum est, hic quodlibet intelligi probabile proximumque periculum graviter delinquendi, sive illud sit *absolutum*, sive dumtaxat *respectivum* (uti TT. admonere solent in Tract. *de Pœnitent.* disputantes de *occasione proxima* peccandi) hoc est, sive periculum spectata *communi* hominum infirmitate valeat unumquemque pertrahere ad peccatum, sive ad peccatum inducat solummodo ob peculiarem alicujus personæ indolem, ac debilitatem. Hinc porro liquet, eos male sibi consulere, qui putant se posse semper impune facere, quod forsan *per se* haud inhonestum esse, atque a *ceteris* ejusdem sexus, conditionis, ordinis personis libere frequentari perspiciunt.

(2) Magni momenti est genuina, & accurata notitia hujus postremæ lethiferæ circumstantiæ, quæ *legis contemptus* dicitur. Tria propterea, quæ ad talem finem conducunt, hic breviter indagabimus: nimirum, 1. Quid, & quotuplex ille sit. 2. Quæ, & quanta ejus malitia. 3. Quandonam adesse, aut abesse præsumatur. Quoad *primum* Articulum, universim duplicem contemptum oportet statim distinguere, puta *materialem* & *formalem*. Materialis est, quando quidpiam negligitur, rebusque aliis postponitur, tametsi non hoc præcise animo gerat, qui id facit. Formalis est, ubi hac ipsa intentione directa quidpiam prætermittitur. Prioris generis contemptus (de quo plerumque censendi sunt differere Ascetici Magistri, & Concionatores Sacri) relate ad leges seu Divinas, seu humanas, adeoque relate ad ipsum Deum, a quo fluit omnis legislativa potestas, continetur in qualibet gravi earum transgressione. Nam ex Seraphico (Brevil. par. 3. cap.) generatim loquendo *peccatum mortale est actualis a primo principio recessus, qui non potest esse, nisi per contemptum ipsius principii, vel in se ipso, vel in suo præcepto.* Ita ex ea juxta eumdem Doctorem (Opusc. de trib. tent. peccat. cap. 4.) *si luxurioso proponatur ex una parte adulterium, prout est delectabile, & ex alia parte Deus prohibens: contemnit ille Dei prohibitionem, & se adulterinæ delectationi immergit, & deviat a fine.* Hoc ipso communi sensu, quo intelligimus quævis peccata involvere aliquem Dei, legumque *contemptum*, usitato in Scripturis, & Patribus sermone dicuntur eadem fieri ex *superbia, inobedientia, ingratitudine*; quamvis præter malitiam, quam singula sortiuntur ex propriis objectis, non participent specialem horum trium vitiorum deformitatem. Posterioris vero generis contemptus ille est, quem solummodo attendunt Morales TT. sicque relate ad leges potest describi cum Angelico (2. 2. q. 186. art. 9.) *tunc committit aliquis, vel transgre-*

di-

Quæst. IV. *An multa venialia possunt facere unum mortale?*

Resp. 1. Peccata venialia quantumvis multiplicata, non possunt per se efficere unum mortale, nisi eorum materiæ vel effectus uniantur. *Est communis sententia.* Quia 1. ex Conc. Trid. sess. 14. c. 5. per venialia a Dei gratia non excludimur. 2. Peccatum mortale, cum sit contemptus Dei & aversio a fine ultimo, habet malitiam ordinis superioris, immo infinitam, quam proinde æquare nequeunt quævis venialia. 3. Sola multiplicatio non constituit peccatum in alia specie superiore a veniali. Item quantumcumque multiplicentur venialia, singula sunt, & manent in specie inferiore, habentque differentiam essentialem aliam, quam species superior. Ergo multiplicatio venialium non potest attingere speciem peccati mortalis, quæ est superior. Ex Patrum vero textibus sequitur tantum multa venialia disponere ad mortale, non vero illud constituere.

Qui tamen proponeret omnia venalia occurrentia committere, vel ad hoc paratus esset, velletque sola mortalia vitare, secundum Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamsi contemptus formalis deesset. Quia illius propositi objectum continet apertissimum peccandi mortaliter periculum, quod talis vult subire, cum

---

ditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis, vel regulæ: & ex hoc procedit ad faciendum contra legem, vel regulam. Contemptus hujusmodi dicitur a laudato Doctore (q. 162. ar. 2.) proprius *affectus, & actus superbiæ*, quatenus ipsa *est speciale peccatum*; atque ex tali contemptu Dei, ejusque mandatorum, ex. gr. Pharao olim Hebræos opprimebat, ac postea Julianus Apostata Christianos persequebatur. Hinc autem duo intelligimus. 1. Contemptum istum non reperiri per quamdam generalitatem in quolibet peccato, sicuti de priore diximus. Siquidem ex eodem Angelico *quamvis omnia præcepta legis possit quis transgredi, qualicumque peccato ex contemptu, qui pertinet ad superbiam, non tamen semper ex contemptu aliquis præcepta Divinæ transgreditur; sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate. Inde est, quod Augustinus dicit: multæ perperam fiunt, quæ non fiunt superbe.* Quare, quamdiu aliquis leges transgrediendo non movetur principaliter ex eo quod positive renuat sese illis subjicere; & illas vel illarum auctorem parvipendat, non censetur peccare ex *contemptu*, ut bene notat Navar. (Manual. cap. 23. n. 42.) quamvis ex ira, audacia, voluptate, industria, malitia, aliave passione peccet. 2. Peccata illa, quæ ex tali contemptu vere prodeunt, ad minus *duplicem* morali specie diversam deformitatem præseferre, necessario aperiendam in Sacramentali judicio. Sic in allato exemplo Pharaonis & Juliani, eorum facinus gemina diversa labe & injustitiæ, & superbiæ inficiebatur, ut alias etiam omittam. Formalis porro contemptus potest esse aut *explicitus*, ut si quis ruptis legum vinculis expresse dicat, *non serviam* (Ier. c. 2.) aut *implicitus*, ut si quis ob assiduitatem delinquendi eo devenerit, ut prudenter præsumi possit, ipsum animo suo saltem ita statuisse.

Quoad *secundum* Articulum, nemini dubium, quin idem *formalis* contemptus, utroque modo spectatus, ex suo genere sit mortale crimen, quandoquidem facere aliquid contra præceptum ex contemptu ipsius præcepti, ac Legislatoris præcipientis, inobedientia est directe contraria dilectioni Dei, & Proximi, uti Angelicus (2. 2. q. 105. art. 1.) docet. Idque sentiendum indiscriminatim de quolibet contemptu tum *legum* Divinarum, humanarumque, quia ex Apostolo (Rom. c. 13.) *non est potestas, nisi a Deo*; tum *consiliorum* etiam Evangelicorum, quia valde injuriosum Christo nolle subjici ejus consiliis ut consiliis, eaque ceu vana, aut noxia aspernari. Potest tamen quandoque peccatum hoc consistere intra sphæram *venialis* culpæ, ob *imperfectionem actus*, qui scilicet *non perfecte pertingit ad rationem actus moralis, cum non sit deliberatus, sed subitus*, ut Angelicus (1. 2. q. 88. ar. 6.) loquitur. Quæstio solum moveri potest, num sit peccatum mortale ex genere suo *toto*, ita scilicet ut nunquam evadat veniale ob *parvitatem materiæ*. Nonnulli cum Cajetano (Summul. voce, *contemptus*, & *inobedientia*) sustinent esse posse veniale, non tantum ex imperfectione actus non satis deliberati, sed etiam ex imperfectione materiæ, quando est contemptus præcepti in re exigua, & secundum quid, non absolute: hoc est, quando non absolute contemnitur Legislator, sed solum una aliqua ejus lex particularis; idque propterea, quia exigui momenti est res, quam per talem legem jubet. Alt rectius alii sentiunt, omnem deliberatum contemptum legis in quacumque materia, seu gravi seu levi, præseferre mortalem inordinationem, quia *deliberate* contemnere præceptum qua præceptum, qua jussionem Legislatoris, est semper proprius actus superbiæ speciatim sumptæ (juxta Angelicum in super. art. laudatum) adeoque lethalis, esto præceptum sit de re modica. Ex hæc quidem sententia tum Scripturæ, tum Patribus apprime consonare videtur.

Quoad *tertium* Articulum, ubi formalis contemptus est *explicitus*, jam opus non est conjecturis indiciisve ad illum cognoscendum: talis erat ex. gr. in utroque Tyranno superius nominato, itemque in Judæis illis, qui Machabæorum tempore repudiatis patriis legibus ad Gentes transibant. Loquendo autem de contemptu *implicito*, arbitror, hunc nonnisi ex peculiaribus circumstantiis personæ, loci, temporis, & similium colligendum esse maturo, ac prudenti judicio. Inter indicia hujusce posterioris contemptus solet a Moralibus præcipue recenseri diuturnitas, & frequentia transgrediendi aliquam legem. Sed ne hic quempiam errare contingat, audiendus inter alios Angelicus Magister, qui primo docet (2. 2. q. 186. ar. 9.) *Religiosum, quando propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis, vel regulæ, non peccare ex contemptu, etiamsi frequenter ex eadem causa, vel alia simile peccatum iteretur.* Et rationem assignat (1. 2. q. 88. ar. 5.) *Quia diuturnitas, & assiduitas non est circumstantia trahens actum in aliam speciem, nisi forte per accidens ex aliquo supervenienti. Non enim aliquid acquirit novam speciem ex hoc, quod multiplicatur, vel protelatur; nisi forte in actu protelato, vel multiplicato superveniat aliquid, quod variet speciem; puta inobedientia, vel contemptus, vel aliquid hujusmodi.* Postea vero monet (priori loc. cit.) *frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum, secundum illud Prov. 18. Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit*; quod quidem passim etiam tradunt Ecclesiæ Patres. Totum hoc sic complectitur Navar. (seq. doctrina (Manual c. 23. n. 42.) *Ad transgressionem legis ex contemptu non sa-*

eum ex SS. Patribus & Doctoribus multa venialia deliberate & ex proposito commissa, certo disponant ad mortale, & in praxi patet: quæ culpa mortalis adversatur præcepto caritatis.

Resp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave constituant contra unum præceptum, tunc mortale est peccatum, cujus materia, licet secundum se parva, tamen ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis censetur, & effectum gravem malum producit. *Est communis sententia.* Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens censetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die festo pluries laborat per quadrantem diversis horis, peccat mortaliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile; quia isti omnes labores breves moraliter uniuntur, & tunc verum est dicere talem laborasse illo die festo tempore notabili; verbi gratia, duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum scyphum completur. Item qui intemperanter cibum sumit, & ultima comestione agnoscit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter; nam jam vult objectum graviter dissentaneum naturæ rationali ac legi, & sibi notabile damnum.

Si vero plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coalescant; tunc omnia & singula peccata sunt venialia, nec efficiunt mortale: quia tunc materiæ illæ non conflant unum objectum grave, nec materiam sufficientem ad mortale. Sic qui pluribus festis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, secluso scandalo & contemptu: quia tunc sicut festa sunt diversa, neque efficiunt unum moraliter; ita & labores sunt diversi, nec unum inter se constituunt. Item qui in Quadragesima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter, quia comestio una die facta non continuatur, nec conjungitur moraliter cum comestione alterius diei, cum obligatio abstinendi affixa sit singulis diebus, & transeat cum illis. Unde propositum comedendi singulis diebus Quadragesimæ bolum panis extra tempora, est per se loquendo solum veniale, quia non fertur in illas omnes comestiones leves conjunctim sumptas, sed in omnes separatas & singulis diebus vitandas, quæ cum solum sint vetitæ sub veniali, propositum non est de mortali. Idem dic de eo, qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii, quia actio unius non unitur, nec facit unum moraliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non est ad aliquid grave. (1)

Quæst. X. *An & quomodo multa venialia disponunt ad mortale?*

Resp. 1. Multa venialia, si negligantur & continuentur, sensim disponunt hominem ad mortale. Const. 1. ex Eccl. 19. *Qui spernit modica, paullatim decidet.* Et Luc. 10. *Qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.* 2. Ex consensu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda esse, ne labamur in mortalia. 3. Ex praxi & experientia.

Resp. 2. Multa venialia disponunt ad mortale;

---

tis est consuetudo peccandi; quia quamvis consuetudo ultum faciat ad præsumendum prædictum contemptum in ro exteriori, nihil tamen facit quoad interius, ubi so veritas consideratur. Sic etiam illa Glossa celebris in Metrop. 2. q. 7 *quæ dicit, eum, quia sine justa causa transgreditur, videri contemnere, intelligenda est in foro exteriori, non interiori. Verum tamen est, consuetudinem transgrediendi aliquam legem multum incitare ad contemnendam illam, ideoque ab ea cavendum est.* Ad normam harum doctrinarum exigendum tritum illud argumentum, quo Morales DD. solent ex *frequentia* deinquendi arguere *interpretativum* legum contemptum, deoque gravem culpam, in Sacerdotibus passim Missalis rubricas transilientibus, in Religiosis proprii Ordinis statuta violantibus, in Beneficiariis a choro abentibus, & similibus aliis. Quod si morosus quispiam me postulet, quandonam præcise ex assiduitate peccandi præsumatur oriri formalis iste contemptus; is rius dignabitur mihi edicere, quot præcise calices geroso vini exhaurire oporteat ad contrahendam sollemem crapulam. Sicuti jam prænovi, in hujusmodi bus prudens judicium pendet a serie particularium rcumstantiarum: idcirco frustra exquiritur generalis gula. Illud potius ad complementum præsentis disitionis e re erit observare, quod Angelicus (2. 2. 186. ar. 10. in fin.) scribit: *Justi non de facili pecnt ex contemptu; sed quandoque labuntur in aliquod ccatum ex ignorantia, vel infirmitate, a quo de facili levantur. Si autem perveniant ad hoc, quod ex contptu peccent, efficiuntur pessimi, & maxime incorrigibiles. Unde Augustinus dicit: ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficile fum expertus meliores, quam qui in Monasteriis profecerunt; ita non fum expertus pejores, quam qui in Monasteriis ceciderunt.* Unusquisque igitur in sortem Domini vocatus salutem suam operetur cum timore, & tremore, quoniam judicia Dei abyssus multa.

(1) Istius q. 9. doctrinam junctam doctrinæ seq. qu. 10. reperies erudite expositam, & confirmatam a Bened. XIV. (de Beatif. Serv. Dei lib. 3 can. 39. n 8.) & multo ante traditam a Seraphico & Angelico, quorum prior sic ait (in 2. sent. dist. 24 par. 2. dub. 2.) *Plura venialia non determinant, nec faciunt mortale, quantum est de se, sed solum dispositive; ex frequenti enim iteratione venialium intervenit contemptus: Et quia* (pergit in 2. sent. dist. 16. par. 2. art. 3 q. 1.) *iteratio actus disponit ad libidinem, & contemptum, non dispositione necessitatis, sed pronitatis; ideo Augustinus comparat ea bestiis minutis, guttis, arenæ, scabiei: non quia ipsa in se faciunt naufragium, sed quia ad hoc perducunt per accidens.* Posterior vero id ipsum (1. 2. q 88. ar. 3. & 4.) statuit. Robertus Holkot (Lect. 36. in lib. Sapient.) hanc addit similitudinem aptissimam. *Ex modicis peccatis diabolus inducit in gravissima peccata. Circa dolium sunt magni circuli, quibus asseres dolis colligantur, & illi magni in suis extremitatibus colligantur cum parvis viminibus: solutis ergo parvis solvuntur magni, & solutis magnis totum decidit. Sic moraliter est, qui spernit modica, paullatim decidit.* Ex his lumen roburque etiam accedit iis, quæ in fine Notæ superioris dicta sunt.

le: 1. Indirecte seu negative removendo id quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem caritatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati; & ex parte Dei impediunt providentiam illam specialem, qua tentationes ac pericula removebat, & liberalitatem, qua uberes & potentiores gratias largiebatur.

2. Positive: tum quia cum mortale & veniale in hoc conveniant, quod sint infractio Legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maxime si deliberate & ex gravi negligentia fiant, hominem disponit ad violandum Legem & ordinem in gravioribus: tum quia libido peccandi, & affectus erga rem venialiter malam, potest sæpius peccando ita crescere, ut in ea re constituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo sit paratus violare præceptum gravius, vel illius violandi periculo se exponat. Venialia autem ejusdem speciei, magis adhuc per se ac directe disponunt ad mortale; cum circa idem objectum specifice sumptum versentur, & pariant similem habitum. Sic levioribus furtis, contumeliis, detractionibus via sternitur ad graviores injurias, & comparatur consuetudo furandi, aut detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, utpote magis ad se allicentia, inducit quam in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commissionis, & omissionis. (1)

Quæst. I. *Quid sunt, & an differunt inter se talia peccata?*

Resp. 1. Peccatum commissionis est actus positivus factus contra Legem eum prohibentem, sive est violatio præcepti negativi. Peccatum omissionis est omissio actus præcepti, sive violatio præcepti affirmativi.

Resp. 2. Hæc peccata, etiam cum eidem virtuti aut præcepto ex eodem motivo adversantur, sic moraliter inter se differunt, saltem secundum gravitatem, ut in Confessione singillatim explicanda sint. Nam peccatum commissionis, ceteris paribus, est notabiliter gravius peccato omissionis: habet quippe notabiliter majorem disconvenientiam ac oppositionem cum natura rationali, & Lege divina: magis enim, ceteris paribus, inordinatum est ac disconveniens naturæ rationali ac Legi æternæ, facere quod non debes, quam non facere quod debes; & illud opponitur præcepto, *Declina a malo*: hoc autem, præcepto, *Fac bonum*. Sic odium Dei est longe gravior culpa, quam omissio actus amoris Dei præcepti, licet utrumque eidem præcepto caritatis opponatur; & qui utriusque reus esset, non satisfaceret præcepto confitendi dicendo se bis peccasse mortaliter contra debitam caritatem Dei. Item longe pejus est patrem contumelia afficere, quam præcise ei honorem debitum non deferre.

Immo sunt qui docent, aliqua peccata commissionis & omissionis inter se differre secundum gravitatem specificam, ut ista allata: quia censent eam habere inter se disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter diversam; nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adversentur, tamen ei modo notabiliter diverso opponuntur.

Quæst. II. *Unde æstimanda est species & gravitas omissionis culpabilis?*

Resp. Ex specie & bonitate actus præcepti. Nam privatio eo pejor est, quo forma ei opposita melior est. Ergo omissio actus præcepti eo pejor est, quo actus præceptus melior est. Sic omissio orationis longioris præceptæ, est culpa gravior omissione orationis brevioris etiam præceptæ.

Quæst. III. *An actus cum omissione culpabili conjunctus, est peccatum?*

Resp. 1. Omnis actus, quæ est causa, finis vel occasio proxima omissionis malæ, contrahit malitiam omissionis, ut si omittas Sacrum ut studeas, vel dormias; quia prohibetur eodem præcepto, quo præcipitur actus omissus. Nam præceptum, utpote de se efficax, hoc

---

(1) Circa *culpabilem omissionem* adverte hæc sequentia. 1. Ex Seraphico (Centil. part. 1. sect. 8.) *Omissio est defectio actus debiti, seu quem tenemur facere, in tempore determinato. Est autem triplex tentio, quam omittere non debemus; quædam est ratione divinæ obligationis, ut in præceptis: quædam ratione spontaneæ consensionis, ut in contractibus, votis, juramentis: quædam ratione culpabilis offensionis, nam propter culpam tenetur homo ad pœnam.* 2. Quævis omissio emanat ex vitioso affectu alicujus rei, juxta ipsum Seraphicum (in 2. sent. dist. 5. ar. 1. q. 1.) *Nullus dimittit aliquid facere, quod debet, nisi aliquid amet, quod non debet: sicut aliquis omittit ire ad Matutinum, quia amat somnum, & quietem in lectulo.* 3. Proprie, & absolute apud Morales, ex eodem Doctore (utroque loc. cit.) *omissio est actus, non circumstantiæ; quia omittere circumstantiam non est peccatum omissionis, sed negligentia quædam, quæ idcirco dicitur debitæ circumstantiæ derelictio in bono opere faciendo.* 4. Juxta Bened. XIV. (Inst. Eccl. 94.) *tria postulantur, ut aliqua omissio cum peccati labe conjungatur: primo, quod rem omissam perficere quis potuerit: secundo, quod rem eamdem gerere debuerit: tertio, quod illam omnino prætermiserit.* Vid. N. 145. ubi quid aliud explanantes, fere hæc ipsa attigimus. 5 Nec vanum, nec inutile est perspectam habere seriem illius quæstionis jamdiu apud Scholasticos DD. agitatæ: num scilicet dari possit *pura omissio libera*, hoc est, an peccatum omissionis possit esse absque omni voluntatis actu, qui sit illius causa directa, vel indirecta. Hunc in finem perlege ex una parte Joan. Bachonum (in 2. sent. dist. 44. q. 1. ar. quadrupl.) & Henricum Gandav. (Quodl. 1. 2. q. 24.) ex altera vero Richar. de Mediav. (Quodl. 1. q. 2.) & Barthol. Mastrium (in 2. sent. disp 6. q. 4. & in Theol. Mor. disp. 15. q. 2. ar. 2.) qui omnes eamdem quæstionem ex professo tractarunt. Sic enim faciliori opera percipere, ac dijudicare poteris integram præsentis Cap. doctrinam.

hoc ipso quod præcipit actum aliquem, simul prohibet omnem actum, vi cujus sequitur omissio actus præcepti. Sicut enim præceptum obligat ad servanda omnia, quæ necessaria sunt ad ejus observationem: & sic ad vitanda omnia, quæ eamdem observationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis saltem voluntas omittendi. Ergo habet idem objectum cum omissione, & proinde eamdem malitiam, & repugnantiam eidem præcepto. Idem est si actus assumatur ut medium omissionis: nam media contrahunt malitiam finis. Hinc si actus sit aliunde malus, habet duplicem malitiam; ut si quis omittat Sacrum, quia tempore Sacri furatur. Si vero non sit aliunde malus, habet unam & eamdem malitiam cum omissione culpabili, cum solum habeat malitiam ab illa omissione, & eidem præcepto adversetur. Docet tamen Suarez, quod si quis advertit se hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de se licitum, velit nihilominus illud exercere, & sic omittere; tunc actus ille habet malitiam specie distinctam: quia vere est contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia constituitur ultimus finis in illo tempore.

Resp. 2. Quando actus, qui fit tempore omissionis, non est causa, nec finis, nec medium, nec occasio omissionis, sed tantum assumitur consequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omissionis, nec proinde est peccatum, si aliunde non sit malus: ut si quis postquam decrevit omittere Sacrum ad aliquod leve incommodum vitandum, oret domi, vel studeat tempore Sacri, ut otium vitet. Quia Lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, nisi sit causa, vel medium, vel occasio omissionis actus præcepti; & supposita voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens se habet ad omissionem, & nullo modo in eam influxit.

Quæst. IV. *Quandonam admittitur peccatum omissionis?*

Resp. 1. Peccatum omissionis externum admittitur eo solo tempore, quo urget præceptum faciendi actum. Quia hoc peccatum consistit in omissione actus debiti ex præcepto: actus autem non est debitus, nisi eo tempore, quo servandum est præceptum. Interdum vero committitur, dum quis expresse aut virtualiter, indirecte vel interpretative, vult omittere actum præceptum; nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum.

Resp. 2. Qui ponit causam, ex qua prævidet probabiliter secuturam omissionem, tunc peccat (Vid. N. 144.), & contrahit malitiam omissionis: quia qui ponit causam omissionis, vult indirecte, vel saltem interpretative ipsam omissionem: qui enim vult causam, censetur velle effectum qui ex illa sequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur omissio, prohibetur etiam positio libera causæ illius. Hinc qui die festo mane se somno tradit, prævidens se somno sepultum iri tempore ultimi Sacri, tunc peccat contra religionem, etiamsi per accidens excitetur & postea Sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, saltem interpretativam ac virtualem, omittendi Sacrum, quamvis postea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui scienter, aut nonnisi cum ignorantia vel inadvertentia culpabili, exponit se morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omissionis, licet postea omissio non sequatur, quia sic exponendo se morali periculo omittendi, saltem interpretative voluit omissionem. Quod si is, qui posuit causam omissionis, vel exposuit se morali periculo omittendi, postea possit præceptum, dum urget, implere, desistendo ab opere incompossibili, non implens præceptum, denuo peccat peccato omissionis; & tunc omissio ejus est in se libera eo modo, quo actus externus liber esse potest: quia tunc denuo vult saltem indirecte ipsam omissionem actualem. Porro non contrahitur (Vid. N. 145.) censura, nisi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus est: nam tunc solum ponitur omissio externa, cui anexa est.

Resp. 3. Probabile est, eum qui posuit omissionis causam, qua factus est impotens ad implendum præceptum, peccare non solum quando posuit illam causam, sed etiam dum reipsa actum præceptum omittit, si non retractet ejus causam culpabilem, cum potest. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare libere projecit, unde factus est impotens ad illud recitandum, non solum peccavit projiciendo, sed etiam singulis diebus denuo peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractat. Item qui ante Sacrum longæ viæ sine necessitate se dedit, unde factus est impotens ad audiendum Sacrum, peccat contra religionem, non solum cum se dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi Sacrum inde secuturam, sed etiam postea dum celebratur Sacrum, nisi tunc eliciat contritionem. Ratio est, quia omissio actualis est imputabilis voluntati, quamdiu est voluntaria in causa non retractata, quæ possit retractari; tamdiu enim libere continuatur, & ponitur voluntarie omissio, quamdiu potest retractari ejus causa, & non retractatur; nam est tunc in potestate hominis efficere, ne sit amplius voluntaria ac moralis.

Sed quid si homo non possit retractare causam culpabilem omissionis, ut fit in somno vel ebrietate? An peccat non solum, quando posuit causam, sed etiam cum præceptum urget?

Resp. Alii affirmant, eo quod talis omissio sit illi sufficienter voluntaria in causa non retractata. Alii probabilius negant, docentes talem omissionem nil per se malitiæ imputabilis addere culpabili positioni causæ ejus, eo quod tunc omissio non sit voluntaria & libera nisi in causa; & voluntas tempore omissionis non continuetur libere, nec ullum exercitium liberum habeat, cum ne possit quidem ejus causam retractare.

Ceterum neceſſe eſt omnes omnino omiſſiones actuales confiteri, & non tantum cauſſam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetua fidelium, ex qua neceſſitas materiæ confeſſionis potius, quam ex principiis metaphyſicis metienda eſt, conſtat actiones & omiſſiones in cauſſa moraliter culpabiles, eſſe neceſſario confitendas, ſive illæ ſecundum ſe peccata ſint, ſive ſolum effectus & objecta peccati in cauſſa libere poſita commiſſi. Præterea id etiam neceſſarium eſt, vel ad explicandam ſicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem reſtituendi &c. vel ob periculum reſervationis, aut cenſuræ.

CAPUT IV.

De Ignorantia, & ejus peccatis.

Quæſt. I. *Quid eſt Ignorantia, & quotuplex?* (Vid. N. 188. 189.)

Reſp. 1. Ignorantia late eſt carentia cognitionis veræ in ſubjecto capaci. Stricte, ut hic ſumitur, eſt carentia cognitionis debitæ, ſeu cognitionis eorum, quæ quis ſcire debet. Nam qui ignorat ea quæ ſcire non tenetur, non eſt in eo ignorantia, ſtricte loquendo, ſed mera neſcientia.

Dividitur 1. In invincibilem, & vincibilem (Vid. N. 195. 207. uſq. ad 216.). Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis vocatur, eſt ea, quæ morali diligentia adhibita depelli non poteſt. Vincibilis eſt ea, quæ morali diligentia adhibita depelli poteſt.

2. In antecedentem, & concomitantem, & conſequentem (Vid. N. 191. uſq. ad 195.). Antecedens eſt ea, quæ nullo modo fuit volita & eſt cauſſa actionis, quatenus ea ſublata non fieret actio: ut cum venator adhibita ſufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans eſſe feram. Concomitans eſt ea, quæ non eſt volita, nec eſt cauſſa actionis, in quantum ea ſublata adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, ſed præciſe cum ignorantia; talis eſt in eo, qui, adhibita ſufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quem æque occidiſſet, ſi ſciviſſet ibi latere. Conſequens eſt ea, quæ volita eſt directe vel indirecte; ut cum quis neſcit talem diem eſſe feſtivum; quia aut expreſſe noluit aut neglexit inquirere. Unde eſt ſemper vincibilis; & quandoque eſt cauſſa actionis, quandoque non, quia ea ſublata quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3. In ignorantia juris, & facti (Vid. N. 190.). Prior eſt, qua ignoratur jus aut præceptum aliquod. Poſterior eſt, qua ignoratur id quod fit, eſſe juxta vel contra præceptum, & poteſt eſſe de opere, vel aliqua ejus circumſtantia: ut cum quis neſcit eſſe diem Veneris, quo comedit carnes.

4. In negativam, & poſitivam (Vid. N. 289.). Negativa eſt mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei abſque judicio erroneo de illa re, poſitiva eſt error, ſeu judicium falſum de aliqua re.

5. In habitualem, & actualem (Vid. N. 198.). Habitualis, eſt privatio cognitionis habitualis, & dicitur ſimpliciter ignorantia. Actualis eſt privatio debitæ cognitionis actualis, & melius dicitur inadvertentia, inconſideratio, vel oblivio.

Quæſt. II. *An ignorantia vincibilis eſt ſecundum ſe peccatum?*

Nota. Ignorantia vincibilis (Vid. N. 196. 197.) alia eſt affectata, ſeu directe volita, & eſt ea, quam quis directe & expreſſe vult ut liberius peccet, juxta illud Job. 21. *Recede a nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus.* Alia non affectata, & eſt ea, quæ non eſt directe & expreſſe volita, ſed eſt ſolum volita indirecte, nempe in negligentia addiſcendi. Hæc ſubdividitur in craſſam ſeu ſupinam, & non craſſam. Craſſa eſt, cum aut nulla adhibetur diligentia ad ſciendum, aut nonniſi pro rei gravitate valde exigua adhibetur: unde ſemper oritur ex gravi negligentia diſcendi. Non craſſa eſt, cum ad ſciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, ſed non adhibetur ſufficiens.

Reſp. Ignorantia vincibilis eorum quæ quis ſcire tenetur, etſi non affectata, eſt ſecundum ſe (Vid. N. 210. uſq. ad 215.) peccatum imputabile. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex Pſal. 24. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et Eccli. 23. *Ne adincreſcant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea.* 2. Quia talis ignorantia eſt libera tranſgreſſio præcepti, ſeu omiſſio rei præceptæ. Nam omnia & ſingula præcepta obligant ad id, ſine quo obſervari nequeunt, ideoque ad ſui cognitionem comparandam, ſine qua ſervari non poſſunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per ſe neceſſaria ad illum. Igitur cum cognitio obligationum, tum omnibus communium, tum ſpecialium, quæ ad cujuſque ſtatum, officium, & munus ſpectant, præcepta ſit; talis cognitionis privatio vincibilis eſt tranſgreſſio præcepti; & quidem libera ac voluntaria ſaltem indirecte, nempe in negligentia diſcendi, ideoque eſt peccatum. Unde ignorantia eſt peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, a qua manat. 3. Qui ignorat ea quæ ſcire poteſt & debet, ſe exponit voluntarie morali periculo violandi præcepta quoties urgent, ideoque multoties peccandi. Ergo peccat graviſſime.

Obſerva 1. Gravitas peccati ignorantiæ æſtimanda eſt ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia diſcendi. 2. Ut aliquid ſit voluntarium interpretative, ſufficit ut tenearis illud vitare; nec facias, cum poſſis, id quod eſt neceſſarium ad illud vitandum: hoc enim ipſo tibi merito imputatur quod non vitaveris. 3. Ignorantia (Vid. N. 212.) eorum, quorum cognitio ratione ſui præcipitur, ut ſunt myſteria fidei, eſt peccatum ſpeciale oppoſitum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non deſtruat.

Igno-

Ignorantia vero eorum, quorum cognitio requiritur ſolum in ordine ad opus, eſt peccatum ejuſdem ſpeciei, cujus eſt tranſgreſſio præcepti ignorati: nam eidem præcepto ac virtuti opponuntur, cum omne præceptum, utpote efficaciter obligans ad ſui obſervationem, obliget etiam ad ſui cognitionem & conſiderationem. 4. Peccatum ignorantiæ (Vid. N. 214.) continuatur & multiplicatur, ſicut peccatum omiſſionis reſtitutionis debitæ.

Quæſt. III. *An quæ fiunt contra Legem ex ignorantia vincibili, ſunt peccata imputabilia?*

Reſp. 1. Actio vel omiſſio omnis contra Legem poſita ex ignorantia vincibili, etiam non affectata, vel cum ea, eſt peccatum imputabile, etiam ſecundum malitiam ignoratam, etiamſi putetur bona, ac proinde quælibet ignorantia vincibilis (Vid. N. 199. 202. 203.) non excuſat a peccato. *Ita omnes.* Prob. 1. ex Num. 15. *Si anima neſciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato ſuo; & deprecabitur pro ea Sacerdos, quod inſcia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi.* Certe quæ non ſunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & venia, nec ſunt ſimpliciter peccata coram Deo. Et ex Luc. 12. ſervus ignorans voluntatem domini ſui, & faciens digna plagis, *vapulabit.* Et ex Act. 3. *Fratres, ſcio quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri.* Et 1. ad Cor. 1. *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Ubi mors Chriſto a Judæis ex ignorantia illata eſſe dicitur; & tamen illis ad graviſſimum peccatum imputata eſt, ut patet ex excidio urbis, & everſione ac reprobatione totius gentis. Item ex Luc. 23. *Pater dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt.* Certe ubi eſt locus ignoſcendi, ibi eſt peccatum imputabile. 2. Ex SS. Patribus, & ſpeciatim Hieronymo & Auguſtino, qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Aug. epiſt. 154. ſic ait: *Si quis bonum putaverit eſſe, quod malum eſt, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea ſunt omnia peccata ignorantiæ, quando quiſque benefieri putat quod male fit.* 3. Ex can. 16. diſt. 37. & c. 2. de ſortil. 4. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili fiunt contra præceptum, ſunt ſufficienter libera ac voluntaria ſaltem indirecte & in cauſſa, nempe in voluntaria negligentia addiſcendi, & ſic merito ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoſcere & ſervare; tunc enim nullam habet juſtam excuſationem. Nam culpabilis negligentia diſcendi quæ cognoſci debent, non poteſt eſſe juſta excuſatio, cum ſit culpa; & qui vult cauſſam, vult conſequenter effectum, qui ex ea neceſſario ſequitur, & quem ſcit vel ſcire poteſt ex ea ſecuturum. Immo quæ contra legem fiunt, ex vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, ſunt moraliter & æquivalenter voluntaria in ſe, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam, imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, proinde ſe habet in æſtimatione prudenti in ordine ad veram & gravem, etſi non tantam, imputabilitatem, ac ſi actu ſciret. 5. Si ignorantia vincibilis excuſaret a peccato, melior eſſet conditio negligentis addiſcere ea quæ poteſt & tenetur ſcire, quam adhibentis debitam ad ea diſcenda diligentiam, quod eſt abſurdum.

Obſerva 1. Ignorantia præcepti eſt vincibilis, cum venit in mentem dubitatio de illo, vel aliquid, quo poſſit homo excitari ad inquirendam talis præcepti cognitionem, & omiſit inquirere: nam tunc debuit & potuit illud cognoſcere inquirendo. (Vid. N. 207.)

2. Ut quis ſit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, ſed ſufficit ſi omittatur diligentia moralis pro rei qualitate & gravitate neceſſaria. *Ita omnes teſte Suarez.* Quia tunc culpa mortalis ei merito imputatur, cum potuerit & debuerit vitare id quod eſt graviter malum.

3. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio, vel omiſſio mala deliberate ponitur, toties fit novum peccatum diſtinctum numero a priori ignorantia & negligentia diſcendi. Quia tunc libere fit denuo aliquid malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cum illam potuerit ac debuerit cognoſcere & vitare, & voluntas perſeveret velle ſaltem interpretative ignorantiam. Hinc homo ignorans ea, quæ neceſſaria ſunt ad Judicis munus recte obeundum, peccat graviter contra juſtitiam tunc ſuſcipiendo tale munus; & poſtea toties peccat actu mortaliter, quoties fert ſententiam injuſtam. Nam libere fert ſententiam injuſtam, quamvis putans eſſe juſtam, & ejus injuſtitiam potuit & debuit cognoſcere, & ſic ea ipſi merito imputatur: Immo cognoſcit ſaltem confuſe ex ſua imperitia ſecuturas multas ſententias injuſtas, & ob eam adire periculum eas ferendi, aut ſaltem poteſt ac debet id cognoſcere & conſiderare, & non judicare, ne ſe exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confeſſario, Opifice &c.

Obj. Malitia actus ignorati non fuit volita, cum non fuerit cognita. *Reſp.* Fuit volita ſaltem indirecte in negligentia diſcendi, & interpretative, quatenus libere factus eſt actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognoſci ut vitaretur, quod ſufficit ut imputetur voluntati ad culpam. Præterea malitia actus cognoſcitur ſaltem confuſe ab ignorante. Nam hoc ipſo quod ſcit ſe ignorare, cognoſcit multa peccata ex ſua ignorantia ſecutura, & ſe exponere periculo peccandi, cum ſit ineptus ad cognoſcendum quid ſit illicitum vel licitum; idque identidem conſiderat, vel ſaltem conſiderare poteſt ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult ſaltem indirecte & interpretative omnia iſta peccata confuſe cognita, ut ex illa ſecutura.

Dices. Negligentia addiſcendi non fuit poſitive volita. *Reſp.* Fuit volita ſaltem interpre-

tative, nam potuit & debuit vitari; unde merito imputatur voluntati, quod illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam possibilem ad discendum ea, quæ homo scire tenetur. Ignorantia autem vincibilis est voluntaria & culpabilis in negligentia discendi: nam propter illam negligentiam merito imputatur voluntati.

Resp. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili, vel cum ea admissa, ejusdem sunt speciei (1) cum peccatis scienter admissis circa idem objectum. *Est communis sententia.* Quia 1. Ignorantia & negligentia, & peccatum quod ex illa fit, adversantur eidem præcepto & virtuti. Nam quodlibet præceptum cognitionem & diligentiam in sua materia ex suo motivo injungit, cum utraque per se sit necessaria ad illud observandum. 2. Actus sumit malitiam specificam ex objecto. Ergo actus ignoranter, & actus scienter factus, si sint circa idem objectum malum, sumunt ab eo eamdem malitiam specificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconsideratione vincibili juris aut facti facit contractum injustum, peccat peccato injustitiæ; si omittat Sacrum præceptum, peccat contra religionem &c.

Quæst. IV. *Quænam ignorantia minuit vel auget peccatum?* (Vid. N. 202. 206.)

Resp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex Luc. 13. *Ille servus qui cognovit voluntatem domini sui & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis*, hoc est minus punietur. Ex Luc. 23. *Pater dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.*

2. Quia talis ignorantia minuit voluntarium; nam impedit ne mens peccatum in se apprehendat, & illud in se voluntas velit: & sic facit ut peccans minus afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia discendi gravis est, ignorantia nunquam eo usque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit sufficiens voluntarium ad mortale. Enimvero Judæi qui ex ignorantia Christum (Vid. N. 280.) crucifixerunt, & Apostolos persecuti sunt, profecto peccarunt mortaliter. Hinc S. August. lib. de grat. & lib. arb. c. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt; sed eorum qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat ... sed fortasse ut minus ardeat.*

Resp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati. *Ita communiter cum S. Thom.* 1. 2. qu. 76. ar. 4. Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illud magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc præstat: quia per illam directe & expresse volitum est periculum peccandi, nempe ipsa ignorantia, ex affectu liberius peccandi. Immo expresse volitum est quodvis peccatum ex ignorantia sequi natum; nam per illam homo vult ignorare, ut liberius peccet. Et aliunde peccatum sufficienter cognitum est saltem confuse, nempe in ejus periculo directe volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem arguitur Psalm. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Præterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in æstimatione prudenti æquivalet certæ scientiæ.

Quæst. V. *An ignorantia invincibilis cujusvis Legis etiam naturalis, excusat a peccato formali seu imputabili?*

Resp. Affirm. (Vid. N. 199. 202.). Constat 1. ex S. August. lib. 3. de lib. arb. c. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras.* Hinc paullo post docet ea, quæ male fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non esse nisi improprie & metaphorice peccata; sicut lingua græca vel latina non dicitur nisi improprie lingua. 2. Ex S. Th. 1. 2. qu. 76. ar. 3. *Si sit ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.* 5. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* 4. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, est essentialiter voluntarium ut peccatum seu in ratione peccati, ita ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium; ut docet S. August. Nam quod non est voluntarium, non potest imputari voluntati, cum nullatenus sit a voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra Legem, nullatenus est voluntarius prout oppositus Legi, & ut peccatum; cum ejus malitia non cognoscatur, nec cognosci potuerit, vel in se vel in ejus periculo: voluntarium enim est id quod est ea voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. 5. Quia alioquin homo teneretur ad impossibile, & damnari posset, quod non servaverit præceptum, quod omnino non potuit servare, cum illud non potuerit cognoscere, nec proinde velle servare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in causa sua, nempe in peccato originali, & voluntate (Vid. N. 128. 199.) Adami. *Resp.* 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.* 2. Cum ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas, ad omne peccatum personale requiritur voluntarietas & libertas personalis. 3. Alioqui ea, quæ male fiunt in phrenesi, & amentia, imputarentur ad culpam, cum utraque sit effectus peccati originalis, sicut ignorantia.

Obj.

(1) Loquendo de operabilibus, non de credibilibus. Vid. N. 212.

Obj. 2. Ex reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excusat. Resp.* Hoc intelligi debet quoad præsumptionem fori externi, in quo non præsumitur quis ignoraſſe inculpabiliter, quod debuit ſcire: non autem quoad forum internum. (1)

Obj. 3. Conc. Palæſtinum damnavit hanc propoſitionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non ſubjacere peccato: quoniam non ſecundum voluntatem, ſed ſecundum neceſſitatem eveniunt. Reſp.* Ibi agitur de oblivione & ignorantia vincibili, ſed quæ non eſſet affectata, & directe procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non eſſet affectata, ſeu directe volita, vacare culpa, quia ex neceſſitate ſeu ex conditione naturæ, & innata infirmitate evenit; quod falſum eſt: nam ignorantia non affectata, nec directe volita, ſed quæ abhibita morali diligentia vinci poteſt & debet, culpabilis eſt, cum ſit indirecte, ideoque ſufficienter voluntaria in negligentia addiſcendi. Et quamvis non oriatur a voluntate eam procurante, ſed ex neceſſitate; tamen ejus perſeverantia volita eſt indirecte in omiſſione voluntaria diſcendi; nec hæc ignorantia tunc neceſſario manet niſi neceſſitate conſequente.

Obj. 4. S. Auguſtinum variis locis. *Reſp.* In iis locis qui objici ſolent, loquitur de ignorantia vincibili, ſaltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ oratione ac diligentia morali expelli poteſt. Similiter explicabis textus, qui ex S. Hieronymo, & aliis Patribus objici poſſunt. (2)

Ex dictis collige (3), non excuſari in actu niſi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter ſolum ignorata. Hinc occidens hominem quem invincibiliter ignorat eſſe Clericum, reus eſt homicidii, non ſacrilegii.

Nota. Moralis malitia actus voluntatis duplex eſt (4), nempe materialis, & formalis. Malitia materialis conſiſtit in difformitate ac diſconvenientia actus cum natura rationali, & Lege divina. Formalis eſt materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium, & pœnam. Quod ſi actus diſconveniens naturæ rationali, & Legi, fiat libere & cum una cognitione, vel ſaltem cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipſo malitia actus interni imputabilis eſt ad vituperium & pœnam; & ſic actus eſt complete ac ſimpliciter moralis. Si autem non ſic fiat; malitia materialis non poteſt imputari ad vituperium & pœnam, & ſic actus non eſt niſi inchoate & ſecundum quod moralis. Nam actus malus adæquate moralis, eſt actus diſconveniens naturæ rationali & Legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porro præter utramque actus interni malitiam eſt etiam malitia objectiva, quæ eſt ſpecialis difformitas ac diſconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali, & Lege divina.

Quæſt. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Reſp. 1. Non datur neque circa prima principia morum: quippe quæ ſunt per ſe apta, & cuilibet rationis compoti per ſe obvia: qualia ſunt iſta: *Bonum eſt faciendum; malum fugiendum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Deus eſt colendus & amandus &c.* Neque etiam

---

(1) Ad argumentum oppoſitum triplex reſponſio afferri poteſt. 1. Ea regula juris 13. in 6. proprie ſtatuta pro ſola materia uſucapionis, & præſcriptionis, adeoque non inſervit ad dimetiendam moralitatem actuum humanarum. Patet id ex l. 6. ff. de *jur. & fact. ignorant.* ubi dicitur: *Ignorantia in uſucapione negatur prodeſſe, facti vero ignorantiam prodeſſe conſtat.* 2. Si aliis quoque materiis tum civilibus, tum moralibus adtanda, tunc cum Auctore referenda ad ſolam præſumptionem *externi* fori judicialis, in quo *facti*, non *juris ignorantia* excuſare dicitur: quoniam illa longe facilior & frequentior, ob multiplicem varietatem circumſtantiarum ad ſingulares actiones concurrentium: iſta vero difficilior, rariorque, cum levi opera intelligi poſſit, quidnam publicis legibus ſtatutum ſit. 3. Etſi in eodem exteriori foro, *ordinarie* loquendo, poſt ſufficientem legis promulgationem non præſumatur, eam a quopiam citra culpam ignorari, & ideo de violata lege poſtulari, pœniſque in ea ſtatutis mulctari contingat etiam illum, qui revera laborat invincibili legis ignorantia: attamen in hoc ipſo foro ſuffragari poterit ejuſmodi ignorantia, quoties convincentibus rationibus oſtenditur; ut patet ex Decr. 6. *Cum in tua* Innoc. III. (lib. 1. Decr. tit. 13. *de diver.*) qui interrogatus, num admittenda foret in cauſſa matrimoniali accuſatio illius, qui tacuit, quando banna edebantur, cum hac diſtinctione reſpondit: *Si tempore denunciationis præmiſſæ is, qui jam conjunctos impetit, extra dioeceſim exiſtebat, vel alias denunciatio non potuit ad ejus notitiam pervenire, utpote ſi nimiæ infirmitatis fervore laborans ſanæ mentis patiebatur exilium, ſeu alia cauſſa legitima fuerit impeditus, ejus accuſatio debet audiri: alioquin, cum rationabiliter præſumatur, quod denunciationem publice factam idem exiſtens in ipſa dioeceſi minime ignoraverit, tamquam ſuſpectus eſt proculdubio repellendus.*

(2) Solent Adverſarii opponere etiam factum Abimelechi Regis Geraræ (Gen. c. 20.) qui cum ſuſtuliſſet Saram, quam ſimplici corde, ſeu inculpabili ignorantia putabat eſſe Abrahæ ſororem non uxorem, nihilominus a Deo fuit acriter increpatus. At congruam reſponſionem ſuppeditant Henricus Gandaven. (Quodl. 22. qu. 25.) necnon Sylvius, & Eſtius in Com. ad cit. cap.

(3) Corollarium iſtud eſt quædam limitatio, ſeu appendix neceſſario adjicienda generali theſi, quam Auctor protulit initio hujus 3. q. ut ſcilicet intelligamus, actionem factam ex ignorantia invincibili antecedente eſſe involuntariam ſimpliciter, *ſolummodo* ſecundum id quod in ea ſic ignoratur (Vid. N. 94.). Sic ex. ca. Judas Jacobi filius, quando (Gen. c. 38) in itinere coivit cum Thamar vultu obtecta, quam putabat ſcortum tranſeuntibus obvium; etſi poſſit ab inceſtu excuſari, quia forſan invincibiliter ignoravit illam eſſe nurum ſuam, minime tamen immunis fuit a reatu fornicationis, cum probe ſciret mulierem eſſe non ſuam.

(4) De hac malitiæ diviſione, quam Auctor pro more ſuo reſervatam voluit fini quæſtionis, Vid. N. 280.

etiam circa præcepta, quæ vel per se nota sunt, vel (*) facile ex per se notis colliguntur, cujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia: tum quia & facili diligentia cognosci possunt, & natura ipsa ac conscientia, inquit Suarez, ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari: Tum quia Apostolus, ad Roman. 1. & 2. ait, gentiles contra ista peccantes esse dignos morte, & inexcusabiles, & perituros, habereque opus Legis scriptum in cordibus suis.

Resp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valde abstrusa, & remota a principiis. *Est communis sententia*: Prob. 1. Experientia. Nam Theologi etiam sanctissimi, & doctissimi, veritatisque studiosissimi, passim in re ad jus naturale pertinente inter se dissident, alii affirmando, alii negando aliquid esse contra jus naturale, quorum proinde aliqui errant: cum ex duabus opinionibus contradictoriis unam esse falsam necesse sit. At hi non errant nisi invincibiliter, cum orationem, diligentiam debitam, & alia media ad assequendam veritatem necessaria adhibuerint. 2. S. Thomas, & S. Bonaventura de multis ad Legem naturalem pertinentibus inter se dissident. Ergo alteruter erravit in materia Legis naturalis; & tamen neuter ullam opinionem ante mortem retractavit. Ergo si non datur ignorantia invincibilis Legis naturalis in aliquibus, alteruter in gravi peccato mortuus est, cum sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; sicque damnatus est. 3. Quia cum aliqua præcepta sint valde abstrusa, & remota a primis principiis, a quibus sine longo ac difficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invincibiliter, præsertim a rudioribus, & hominibus tradioris ingenii, qui non sunt moraliter capaces longioris discursus, & quibus etiam sine illorum culpa possunt deesse occasiones & opportunitates ad comparandam notitiam veritatis. 4. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teste P. de la Croix, confixus est Romæ, an. 1685. die 6. Aug. *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic & nunc contrarium naturæ agit.*

✠ *Nota.* Fallitur Lacroixius scribens Romæ anno 1685. supra relatam propositionem fuisse proscriptam. Prohibitus fuit libellus anonymus plures continens theses, in quo etiam propositio illa reperitur; sed quis inde inferat fuisse propositionem damnatam, quam deinceps tot gravissimi Theologi propugnaverunt? Nullam enim esse admittendam juris naturæ ignorantiam invincibilem docuere Marius Diana, Norisius, Palancus, Ginnet, ac alii bene multi Auctores Catholici etiam hac nostra ætate tuentur. (1) ✠

Quæst.

(*) Facile, sive immediate.

(1) Præsens qu. 6. haud levis est ponderis: ab ipsa quippe judicium pendet, quod Sacri Pœnitentiæ Administri ferre debent de variis actionibus, quas persæpe audiunt perfectas adversus naturalis legis decreta a Juvenibus, feminis, rusticis, rudibus, efferatisque personis, uti Missionariis præsertim est satis exploratum. Quoniam vero Auctor eamdem (quemadmodum & plures alias sparsim in Theol. ista) more priscorum Athenienſium sine ullo exordio proponit, definitque; idcirco ad clariorem, tutioremque integri textus intelligentiam placet hic nonnulla adjicere. Quo penitius innotescat quæstionis status, unde totum ferme dependet negotium, sumatur loco fundamenti peculiare illud factum, quod S. August. (de serm. Domini in mont. lib. 1. c. 16. n. 50.) narrat Antiochiæ contigisse an. Christi 393. temporibus Constantii. *Acyndinus tunc præfectus, cum quemdam libræ auri debitorem fisci exigeret, comminatus est, quod si certo die memoratum aurum non exsolveret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies metuendus propinquare cœpit. Et forte habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ, quæ subveniret viro: cujus mulieris pulcritudine cum quidam dives esset accensus, & cognovisset maritum ejus in illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens, pro una nocte si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa, quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum dicens, paratam se pro marito id facere, si tamen ipse conjugalis corporis dominus tamquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & ut id fieret, imperavit, nullo modo judicans adulterium esse concubitum, quod & libido nulla, & magna mariti caritas se jubente & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius divitis, fecit quod voluit impudicus; sed illa corpus nonnisi marito dedit, non concumbere, ut solet, sed vivere cupienti. Accepit aurum; sed ille qui dedit, fraude subtraxit, quod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terra &c.* Hoc posito, observa, Legis naturalis (quam accurate descripsimus in Nota. 2. ad q. 2. sect. 2. Tract. *de Legib.*) non unicum, sed plura esse præcepta, quamvis passim dicatur lex *una*, eo quod nempe omnia illa præcepta referantur ultimo ad unum præceptum; in eoque velut in radice simul uniantur. Præceptum istud primarium & generale, juxta Angelicum (2. 2. q. 94. ar. 2.) fundatur supra notionem *boni*, quod omnia appetunt, & ideo cadit sub primam apprehensionem practicæ rationis, quæ ordinatur ad opus, estque istud, *bonum est prosequendum, & malum vitandum*. Porro reliqua naturalis legis præcepta exinde ordinata quadam serie deducta solent a TT. aliter atque aliter distribui: quia nimirum distributio hæc, non a natura omnino pendet, sicut series elementorum; sed potius ab arbitrio, ut militum ordo. Quantum ad præsentem causam, possumus eadem apte dispertiri in tria suprema genera. *Primum* genus continet præcepta maxime universalia, & evidentia ex ipsis terminis: ut *Deus colendus, propria vita conservanda, alteri fac vel non fac, quod tibi fieri vel non fieri vis*. Ad *secundum* pertinent alia minus universalia, sed tamen per se clara, etsi aliquo discursu apprehendantur, ob proximam & necessariam connexionem ipsorum cum generali principio, & superioribus aliis: ut *temperate vivendum, illicitum adulterium, & mendacium, fugienda fornicatio, & pollutio. Tertium* complectitur, quæ sunt magis determinata, & per se minus nota, quæque proin discursum ac studium exigunt, ut eorum pateat nexus saltem remotus cum primariis

Quæst. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconsideratione, & oblivione?*

Nota. Inadvertentia est privatio actualis attentionis. Inconsideratio est privatio debitæ inspectionis. Oblivio est privatio recordationis rei alias notæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ est privatio scientiæ habitualis. Possunt tamen comprehendi sub nomine communi ignorantiæ actualis, quatenus sunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Resp. Illæ eodem modo (1) se habent ad peccatum, quo ipsa ignorantia habitualis, ita ut harum quælibet vincibilis, sit peccatum secundum se; & actio vel omissio mala, quæ ex illa sequitur, deputetur ad culpam; secus, si invincibilis sit. Quia ad voluntarium & involuntarium se habent inadvertentia, inconsideratio, & oblivio perinde ac ignorantia habitualis. Nam sicut cognitio habitualis non dirigit immediate actum voluntatis, sed solum mediante cognitione actuali proponente objecta: ita nec quidquam facit ignorantia habitualis, nisi ratione ignorantiæ actualis, sed privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconsideratio vincibilis, quæ scilicet potuit & debuit vitari, est peccatum. Nam homo tenetur considerare & prudenter procedere in actibus suis; & quodlibet præceptum obligat ad adhibendam advertentiam ac considerationem, utpote necessariam ad

---

mariis principiis. Hujusmodi sunt generis plurimæ theses in Catholicis Scholis valde controversæ, ex. ca. circa condemnationem juridicam hominis revera innocentis, sed apparenter rei, fœneratitiam labem cambii Lugdunensis, residentiam Ecclesiasticorum Pastorum, matrimoniale impedimentum consanguinitatis in primo gradu lineæ collateralis &c. Ad hoc ipsum pariter genus referri possunt præcepta secundi præcedentis, quoties spectantur in certis quibusdam circumstantiis: ex. ca. si quæratur, num sit permissa pollutio, quando perneccessaria ad conservandam vitam: num licitum mendacium ad tuendam castimoniam, vel ad impediendam Sacramentorum profanationem; num innoxium adulterium, ubi uxori præsertim bardæ ab ipso marito præcipitur ad evitandum præsens mortis periculum, quemadmodum offertur nobis considerandum in casu mox relato a D. Augustino.

Jam vero TT. omnes 1. fatentur cum Angelico (1. 2. q. 94. ar. 4.) *quod lex naturæ quantum ad prima principia communia*, quæ scilicet in primo genere nos collocavimus, *est eadem apud omnes & secundum rectitudinem, & secundum notitiam*. 2. Apud eosdem quoque in confesso est, secundi generis præcepta, qualia sunt mandata Decalogi, in se absolute non posse invincibiliter ignorari aut toto, aut longo vitæ tempore, cum illorum ex aliis primariis illatio cuivis vel leviter attendenti, ac ratiocinanti possit innotescere. 3. Loquendo autem de reliquis præceptis, haud modica lis fervet. In primis Lutherus, Jansenius, eorumque asseclæ universim negant, ignorantiam invincibilem, si detur, juris naturalis excusare a peccato; adeoque distinguunt practicam ignorantiam *invincibilem* ab *inculpabili*. Inter Catholicos aliqui severioris Ethices Professores concedunt, omnem invincibilem ignorantiam esse simul inculpabilem; sed ignorantiam invincibilem in iis, quæ spectant ad jus naturæ, nequaquam admittunt. Plerique alii & invincibilem existimant extare posse ignorantiam ejusdem juris, considerati saltem secundum præcepta valde remota, quæ scilicet tamquam conclusiones ex principiis, non sine acri intelligentia, ac limato discursu eruuntur ex primariis præceptis; quales sunt plures theses inter DD. ipsos admodum controversæ, ac paullo ante indicatæ, de quibus accipienda videtur Resp. 2. Auctoris in q. præsenti. Cum enim harum cum universalibus legis naturæ principiis connexionem aut repugnantiam rite pervidere, ac definire in tanta varietate opinionum, quæ de ipsis circumferuntur, non rudibus solum, sed etiam litteratis sit valde difficile; profecto, si in involutis hisce materiis nullus esset locus ignorantiæ invincibili inculpatæque, vix sine peccato acceptari, & exerceri possent in humana Republica consiliarii, judicis, confessarii munia ob frequens periculum perperam judicandi & consulendi, etiam præmissa omni morali diligentia, in rebus ad naturale jus pertinentibus. Porro nonnulli ex posterioris classis TT. aliquando ulterius progrediendo ajunt, eamdem invincibilem probabilemque juris naturalis ignorantiam cadere interdum posse etiam in præcepta *secundi* generis, quoties spectentur, non in se absolute, sed intra certas concluса circumstantias, ob quas veluti faciem mutare videntur: uti est præceptum de non adulterando in exemplo, quod ex D. August. retulimus. Et hanc quidem assertionem suam tueri solent auctoritate ipsiusmet Augustini, qui neutrum ex memoratis conjugibus ausus est declarare culpabilem violatorem naturalis juris, sed ab omni judicio penitus abstinuit dicens: *nihil hinc in aliquam partem disputo: liceat cuique æstimare, quod velit*. Verum, quoad partem hanc postremam, prudens tutumque consilium arbitror, nihil prorsus statuere, cum sit ea nimis ardua, & periculi plena. Nec satis mente assequor, quomodo sub regimine D. August. possit si deliter asseri, quod Augustinus, suspenso ac ligato prorsus judicio, noluit vel affirmare, vel negare. Si quæ de naturalis juris ignorantia, quoad prima principia communia in Decalogo comprehensa, passim exarata fuerunt ab Alex. Alensi, Henrico Gandav. Seraphico, Angelico, ceterisque vetustis Magistris, sedulo conquirantur, ac mature ponderentur; ea videntur plane refragari prædicto systemati TT. recentiorum. Nam iidem Magistri defectum legis naturæ *secundum rectitudinem, & notitiam*, in nonnullis hominibus possibilem, sic admisere, ut etiam intra seriem prætensarum gravium circumstantiarum (quales sunt consuetudo integræ nationis, expressæ Paganorum leges, auctoritas Optimatum, ac Sophorum &c.) illum constanter retuleriut ad vitiosam originem seu *depravatæ rationis ex passione*, seu *malæ consuetudinis*, seu *malæ habitudinis naturæ &c.* adeoque vere culpabilem credidere. Legatur de hac re Erudit. P. Piette (Theol. tom. 2. pag. 145. & seq.) qui ex D. Jo. Chrysost. arguit culpabilis ignorantiæ omnes promiscue Athenienses masculorum concubitores; tametsi ejusmodi consuetudo (quam Apostolus ad Rom. c. 1. v. 17. ceu probrosam corruptelam Gentilibus objectat) majore forsitan niteretur apparatu circumstantiarum specie tenus faventium, quam mulieris Antiochenæ factum a S. August. relatum. Ut ut se res habeat, ne in tam gravi controversia progrediar forsan aliqua temeritate sententiæ, nihil firmiter statuo, ut jam monui; sed judicium omne Sapientibus relinquo, qui exercitatos habent sensus ad discretionem boni, & mali.

(1) Vid. Notam ad q. 4. c. 2.

ad sui observationem. Et vero quæ ex illa fiunt contra Legem, sunt peccata imputabilia: quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quippe sunt voluntaria etiam ut peccata in ipsa inadvertentia seu inconsideratione, quæ potuit, & debuit vitari. E contra si sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsus inculpabilis, & excusat a peccato ea quæ ex illa fiunt contra Legem: quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretative quidem, est voluntaria, nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio.

Porro inadvertentia seu inconsideratio culpabilis potest esse voluntaria. 1. In se ipsa, quando adest illa reflexio intellectus advertentis esse amplius considerandum, aut inquirendum, & voluntas vult agere sine majore consideratione. 2. In alio, nempe vel in actu positivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediat, v. gr. sequi passionem: vel in omissione diligentiæ, quæ posset & deberet adhiberi: vel in aliquo defectu habituali non ignoto, v. g. in nimia præcipitatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava consuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitiæ, & habitus.

Quæst. I. *An motus Concupiscentiæ sunt peccata?*

Resp. 1. Inordinati concupiscentiæ motus, si libera voluntate excitentur, sunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia sunt inordinati & plene voluntarii, ac liberi. Ergo nil illis deest ad culpam materiæ commensuratam.

Resp. 2. Inordinati concupiscentiæ motus, quamvis a dæmone excitati, vel sua sponte necessario exurgentes, accedente aliqua advertentia imperfecta, & consensu voluntatis imperfecto, sunt peccata venialia: quia homo non potest absque culpa ullatenus, etiam imperfecte, admittere vel approbare quod ex se malum ac inordinatum est, & disconvenit naturæ rationali. Non sunt tamen mortalia, etiamsi sint de re graviter illicita, propter imperfectionem actus. Accedente vero perfecta advertentia, si voluntas eos velit vel approbet, sunt peccata mortalia, ex *Rom.* 1. Quia mortale est velle perfecte, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum est, & dedecet naturam rationalem; hoc enim a Deo graviter prohibitum est.

Resp. 3. Motus indeliberati concupiscentiæ, rationem ac voluntatem prævenientes, licet graviter inordinati, non sunt peccata imputabilia, nullo accedente voluntatis consensu, etiam interpretativo. Constat, 1. Ex Conc. Trid. sess. 5. c. 5. docente concupiscentiam non posse nocere non consentientibus, quinimmo coronatum iri, qui legitime certaverit. 2. Ex his Baji propositionibus (1) damnatis a Pio V., & Gregorio XIII. 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto*, non concupisces. 51. *Concupiscentia sive Lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia.* 3. Quia tales motus nullo modo sunt voluntarii ac liberi, voluntate ac libertate personali requisita ad demeritum personale: non enim possumus pro arbitrio voluntatis nostræ illos non habere. (2)

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam si actus illi sint penitus indeliberati ac involuntarii etiam in causa, & a voluntate improbentur, nullatenus sunt peccata, quia nullatenus sunt voluntarii. Quod si sint imperfecte deliberati ac voluntarii, sunt peccata venialia ob imperfectionem actus: si vero plane deliberati sint & approbentur a voluntate, sunt peccata mortalia in materia gravi, quia sunt plene voluntarii, & graviter mali.

Quæst. II. *An passio seu motus vehemens concupiscentiæ tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Resp. 1. Est peccatum obsequi passioni, etiam antecedenti, hoc est, quam voluntas non excitat seu imperat, quando non tollit usum rationis, nec omnem deliberationem. Constat, 1. Ex Daniel. 13. *Concupiscentia subvertit cor.* Et ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Et Eccli. 15. *Ne sequaris concupiscentiam cordis tui: Deus enim vindicans vindicabit.* Hinc illud Galat. 5. *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.* 2. Quia est quid inordinatum; & tunc est liberum, nam voluntas potest ei non obsequi. (3)

Tamen passio illa antecedens minuit malitiam peccati. Ita *S. Th.* 2. 2. *qu.* 77. *art.* 6. Quia minuit cognitionem, ac deliberationem requi-

---

(1) Præsens error Baji, aliorumque Novatorum circa indeliberatos concupiscentiæ motus, ex illa falsa persuasione manat, qua ipsi credunt, peccatum non debere esse voluntarium voluntate propria peccantis; sed sufficere, quod voluntarium fuerit in Adamo. Vid. N. 128.

(2) Duriuscula quædam Catholicorum TT. testimonia, quæ prima fronte favere videntur indicato Novatorum errori de *formali* malitia *indeliberatorum* concupiscentiæ motuum, N. 129. jam a nobis fuerunt producta. Genuinam vero ipsorum interpretationem exhibuimus N. 120. usq ad 135. & N. 137.

(3) Quidnam præstet passio, seu concupiscentia *antecedens*, relate ad *voluntarium*, & *liberum*, declaratum invenies N. 229. usq. ad 235.

requisitam ad libertatem, ideoque libertatem. Nam facit ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis consideret rationem boni delectabilis, quam rationem illiciti, quæ voluntatem a consensu avertere posset.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis, ut quando ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum; quia tunc voluntas potest simpliciter non consentire, & non obsequi passioni, cum habeat sufficientem ad id deliberationem. Ita *S. Thom. art.* 8.

Si vero talis passio tollat totaliter (Vid. N. 235. 236. 239.) usum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum; quia tunc id quod ex illa fit, non est liberum, nec voluntarium in se, neque in sua caussa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in caussa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate, tunc actus mali ex iis sequentes imputantur ad culpam, cum sint indirecte & interpretative voliti.

Resp. 2. Passio consequens (1), seu libere excitata, vel voluntaria in prava consuetudine non retractata, non minuit, sed potius auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, sed auget voluntarium & intensionem affectus. Ita S. *Thom. art.* 6. inde inferens: *Et sic verum est, quod quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat.*

Quæst. III. *Quid & quale est peccatum infirmitatis & malitiæ?*

Resp. 1. Peccatum ex infirmitate est illud, quod procedit ex passione antecedente; seu quæ non est voluntaria in se, nec in caussa, puta in prava consuetudine, efficaciter non retractata, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia est illud, quod fit ex pura libertate, sive quod neque ex ignorantia indirecte tantum volita, neque ex passione antecedente committitur, sed ex mera electione voluntatis: & sic nihil habet quo minuatur ejus malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata (Vid. N 220.), vel ex passione libere excitata, est etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalet, cum ejus prima radix sit sola prava voluntas, quæ passionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Resp. 2. Peccatum ex infirmitate seu passione ex suo genere gravius est, quam peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum & voluntarium; at passio antecedens minuit quidem liberum, sed auget voluntarium, nam auget voluntatis intensionem ac conatum. Omnium vero, ceteris paribus, ex suo genere gravissimum est peccatum ex malitia, quia omnium maxime voluntarium & liberum est.

Quæst. IV. *An peccata commissa ex prava consuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ?*

Resp. Affirm. (Vid. N. 240. usq. ad 248.) Ita S. Thom. 1. 2. qu. 78. art. 2. ibi: *Manifestum est, quod quicumque peccat ex habitu, peccat ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione & intensione voluntatis. Nam, ut ait S. Thomas, habitus vertitur in naturam. Nec consuetudo tollit deliberationem saltem citam, quæ sicuti ad recte agendum, ita ad actu peccandum sufficit, licet sit imperceptibilis ob facultatem & promptitudinem agendi, ut patet in homine assueto ad amandum Deum, qui audito ejus nomine statim prorumpit in amorem ex cita deliberatione, ut notat Suarez. Et quamvis peccaret ex minus perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam: quia defectus ille est ei voluntarius in caussa, nempe in consuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quam stulte igitur aliqui conantur excusare sua peccata, eo quod ex pravo habitu oriantur, cum inde augeantur! Unde Concil. Later. III. c. 7. ait: *Tanto graviora sunt crimina, quanto diutius animam infelicem tenuerint.*

Quæst. V. *Ad quid tenetur implicatus consuetudine peccandi mortaliter?*

Resp. Tenetur sub mortali illam efficaciter retractare & emendare. *Est communis sententia.* Quia mala consuetudo est occasio proxima & periculum morale peccandi, immo & necessitas quædam moralis, in quam homo voluntarie se conjecit: *Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*, ait S. August. lib. 8. Conf. c. 5. Mala quippe consuetudo vehementer pertrahit ad similes actus malos. At quisque sub mortali tenetur vitare, & a se removere occasionem proximam, ac morale periculum peccandi mortaliter, cum teneatur velle efficaciter vitare peccatum, alioqui censetur velle, saltem interpretative, peccatum. Immo talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam consuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere. Nam tunc voluntarie retinet in se occasionem proximam peccati, & vult saltem interpretative in morali periculo peccandi immorari, adeoque vult ipsum peccatum. Adde quod pravus habitus, quem non statim curat evellere, necessitatem moralem peccandi augeat, & pariat cordis duritiam, obstinationem, desperationem, ac demum impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de consuetudine circa actus quosdam malos externos, verbi gratia, blasphemiam, juramentum falsum, licet absque advertentia & animo blasphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi sententia, gravis est obligatio etiam ejusmodi consuetudinem tollendi, quia (ut ait Delugo) talia verba, etiam sic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratio-

(1) Quod spectat *consequentem* concupiscentiam, Vid. N. 238.

tione cujus homo tenetur ea non velle neque in se, neque in causa: quippe exterius sonant blasphemiam aut juramentum, & eum sensum generant apud audientes. Igitur sicut illicitum est Deum blasphemare, vel adducere in testem falsitatis, aut cum periculo falsitatis, & usurpare verba, quæ exterius sonant & significant audientibus blasphemiam vel perjurium; ita illicitum est velle in causa ponere illos actus, & præcipitur destructio causæ illorum, nempe consuetudinis, quæ consuetudo voluntarie permissa, est grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, est velle indirecte & saltem interpretative actus illos illicitos ex ea ortos. Adde quod ista grave scandalum parere apta sint.

Item motus alii subiti graviter inordinati, qui ex prava consuetudine quasi inadvertenter accidunt, non excusantur a mortali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & consuetudo corrigatur. Quia si non in se, certe in causa, nempe in mala consuetudine non retractata, vel negligentia, sufficienter noti & voluntarii sunt.

CAPUT VI.

De Peccatis mere internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.

Nota. Actus voluntatis generatim dividitur (Vid. N. 99.) in prosecutivum, & adversativum. Prosecutivus circa objectum illicitum triplex est. Primus est volitio efficax objecti, qua voluntas vult adhibere media, quæ sunt in ejus potestate ad illud objectum assequendum, seu opus volitum exequendum. Secundus est desiderium, sed inefficax. Tertius est simplex delectatio, seu mera complacentia de objecto seu opere apprehenso, absque proposito exequendi, & desiderio assequendi, quæ est simplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehensa tamquam jucunda placet, & grata atque accepta habetur.

Quæst. I. *An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?*

Resp. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum est, utpote prohibitum præcepto, *Non concupisces*: juxta sensum Ecclesiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem, ac eamdem speciem, quam habet res vel actio in quam fertur. *Ita omnes*. Constat ex Psal. 15. *Abominatio Domini cogitationes malæ*. Ex Ps. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. Et Osee 5. *Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt*. Quod indefinite ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cum hic etiam tendat in objectum suum. Quia turpe ac inhonestum est velle & desiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus prosecutivus circa aliquid graviter malum, graviter disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ prohibenti tale objectum; sumitque malitiam ac speciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & Legi: objectum autem voluntatis est id omne, in quod ipsa fertur. Et vero ad mortale non requiritur consensus efficax in opus: alioquin approbans crimen alterius, sine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud ad Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*.

Hinc desiderium licet inefficax occidendi, fornicandi &c. est peccatum mortale injustitiæ, luxuriæ &c. Desiderium vero leviter nocendi proximo, est veniale. Nam omnis actus internus sumit malitiam & speciem ab actu externo tamquam objecto. (Vid. N. 282. 381.)

Quæst. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?* (1)

Resp 1. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem seu imputabilem volitionis efficacis, qua scilicet fit id omne quod est in potestate voluntatis. *Est communis sententia*. Prob. 1. Ex Genes. c. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matt. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Ubi voluntas sola pro facto reputatur. 2. Ex S. Aug. in Ps. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat*. Et lib. 1. de lib. arb. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur facturum esse; non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur*. 3. Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam, & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam a libertate actus interni, a quo imperatur, cum immediate procedat e potentia necessaria, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno. 4. Quia cum actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur quia deest potestas illum ponendi, ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium. At quod est prorsus involuntarium, non minuit imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 20. ar. 4. & per se patet.

Nihilominus actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut Sacramentum & martyrium. Si vero malus est, plura affert incommoda; nam parit scandalum, infamiam, obligationem restituendi, & subjicit pœnis humanis ac censuris.

Resp. 2. Actus externus sæpissime auget per ac-

(1) Vid. Tract. *de Act. Human.* c. 3 ar. 7. & N. 384. usq. ad 390.

accidens, seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, a quo imperatur: quia sæpissime est occasio, cur augeatur bonitas aut malitia actus interni, vel multiplicetur actus internus; aut diutius duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo; vel continuatur diutius propter longiorem temporis moram necessariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque caussam sæpius iteratur. Hinc S. Aug. l. 33. de Tract. c. 5. ait: *Mala voluntate vel sola quisque miser efficitur, sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur.*

Quæst. III. *An desiderium conditionatum, seu consensus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, est peccatum, & quale?*

Resp. 1. Desiderium conditionatum rei veritæ, per se loquendo, non est mortale, si conditio apposita aufert totam, vel saltem gravem operis malitiam. *Est communis sententia.* Quia talis affectus non est graviter inordinatus, neque secundum se, neque ex objecto, a quo per conditionem gravis malitia vere excluditur. Non est autem per se peccatum desiderare præcise objectum, a quo vere sublata est malitia.

Si tamen, ut sæpe fit, inducat periculum probabile consensus absoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale est se exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam est velle interpretative mortale peccatum. Immo secluso tali periculo, ejusmodi desideria raro vacant culpa saltem veniali, ratione inutilitatis, otiositatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quod si conditio non aufert malitiam, tale desiderium vel delectatio in re gravi est culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem absolute, cum apposita conditio non vere tollat malitiam ab objecto, etiam ut repræsentato; & sic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc est affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente tota objecti malitia.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecti, quando vel reipsa subest, vel possibilis est, & ea posita res seu actio non est amplius mala saltem graviter, ut contingit, 1. In iis quæ solo jure positivo vetita sunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit: Vellem comedere, seu comederem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset: vel optarem ne esset hodie prohibitus usus carnium, ut illis vesci possem. 2. In prohibitis quidem jure naturali, sed licitis tamen in aliqua circumstantia, si hæc pro conditione apponatur, v. g. Si essem judex, hunc homicidam morte mulctarem &c. Recte tamen monent ejusmodi desideria esse periculosa & vitanda, atque (ut ait Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et revera sunt plerumque occasio peccati, præsertim in materia periculosa, ut ex multorum lapsu constat, si dicas: Vellem uxorem ducere, si non essem Sacerdos.

At malitiam non tollit conditio, quando ea apposita adhuc manet objectum graviter inordinatum, ut si dicas; Vellem fornicari, si non esset infernus; Inimicum occiderem, si non essem Sacerdos. Unde peccas mortaliter perinde ac si non poneretur conditio. Item quando conditio per se impossibilis est, ut si ea quæ intrinsece mala sunt, ponantur non esse vetita, ut si dicas: Vellem furari, ni esset peccatum, vel ni Deus prohiberet, nam est vere consensus in objectum malum, & ut tale cognitum. Immo hoc optare est gravis culpa: nam est velle ut id quod est per se malum, sit licitum, nec a Deo prohibeatur; ac proinde ut ordo naturæ pervertatur, ut lex æterna immutetur, atque ut natura rationalis non sapienter regatur a Deo: quod desiderium est graviter inordinatum, & pejus est quam semel furari; nam pejus est furtum licere, quam semel commitii.

Resp. 2. Delectatio (1) appetitus sensitivi de objecto graviter malo, etiam sub conditione, sub qua est licitum, v. gr. delectatio carnalis de copula cum femina, si esset uxor, est mortalis, quia appetitus sensitivus semper fertur in objectum ut est in se, & omni conditione

(1) Duplex delectatio distinguenda circa objecta mala; una *absoluta*, altera *mere conditionata*. Ex. gr. dum Ecclesiasticus quispiam dicit: si mystes non essem, connubium inirem cum illa puella, quæ omnium Charitum sedes fortunata videtur: is dupliciter potest esse animo affectus: 1. vel dumtaxat cupit delectari de eo connubio, posita conditione, quod illicitum non esset ob votum seu legem cœlibatus; ceterum actualiter minime delectatur, eo quod reipsa nunc illicitum esse comperiat. 2. Vel potius optat quidem illicitum non esse tale connubium, interim tamen de eo, sub ista præcisione apprehenso, delectatur actualiter. Jam juxta posteriorem hypothesim delectatio semper peccatum est, aut mortale aut veniale, pro varietate rei malæ, de qua cogitando quis delectatur; quia consensus præbetur delectationi *præsenti*, quæ mala est, utpote tendens in objectum nunc reapse malum, suaque malitia minime exspoliatum ob abstractam illam apprehensionem. Et de hujus generis delectatione procedit Auctoris responsio. Juxta hypothesim vero priorem delectatio *per se* non est dicenda mala, nisi forte venialiter ob otiositatem & vanitatem, vel solum *per accidens* poterit esse mortaliter mala, ob probabile periculum alterius absolutæ delectationis. Ratio est, quia consensus non fertur nisi in delectationem mere conditionatam, quæ non est mala, quatenus ei præstituitur tantummodo objectum, quod interveniente conditione fiat licitum. Et ideo, proprie loquendo, ob defectum hujus conditionis non adest in præsenti nec consensus, nec delectatio; sed potius voluntas hominis ita comparati præsumitur refugere objectum, quod nunc est, & concipitur secundum se malum. Igitur, ubi de delectationibus, quæ conditionatæ dicuntur, ferendum est judicium, prius examinetur, ad quodnam genus illæ pertineant.

ne deſtitutum: nam imaginatio, cujus apprehenſione movetur, quam ſola ſequitur, nullam conditionem apponere poteſt, nec præſcindere malitiam ab objecto. Immo juxta varios, quævis delectatio de objecto intrinſece malo perinde mala eſt, poſita quacumque conditione, ac ſi foret illa ſublata: quia delectatio eſt affectus complacentiæ de objecto ut præſenti, qui unice pendet ex delectabili quod in objecto apprehenditur. Ergo ſi objectum ſit malum, delectatio erit mala. Conditio autem quævis appoſita nil operatur ad delectationem, nec tollit ejus malitiam, niſi tollat rationem quæ delectat, ſeu ipſam delectabilitatem.

Quæſt. IV. *Quænam prohibentur præcepto iſto*, Non concupiſces? (1)

Reſp. Prohibentur tum quodvis deſiderium, & complacentia objecti ſeu actus mali, & conſenſus pravis concupiſcentiæ motibus; tum etiam deſiderium habendi quodvis bonum proximi, ſive uxorem, ſive ſervum, ſive fundum &c. juxta Deut. 5. *Non concupiſces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, & univerſa quæ illius ſunt*; ita ut ſit mortale, proximi bonum notabile expetere cum ejus damno, vel appetere proprium commodum aut lucrum cum damno gravi proximi: nam hoc graviter repugnat caritati, vetanti, ne alteri fieri velis quod tibi non vis fieri. Hinc (ut ait Catechiſmus Rom.) *Graviter peccant mercatores, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt; atque id ægre ferunt, ut alii præter ipſos ſint, qui vendant aut emant, quo carius vendere, aut vilius emere poſſint. Item qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo aut emendo ipſi lucrentur. Medici item, qui morbos deſiderant, judices, advocati, procuratores, ſcribæ, qui cauſſarum litiumque vim & copiam concupiſcunt &c.*

Quæſt. V. *Quale peccatum eſt ſimplex delectatio moroſa ſeu deliberata rei illicitæ?*

Reſp. 1. Delectatio moroſa (2) ſeu deliberate admiſſa, de quolibet objecto vel opere mortaliter malo, eſt peccatum mortale, etiam ſecluſo omni deſiderio, propoſito, conatu & periculo illud efficiendi; ſumitque ſpeciem & malitiam a tali objecto. *Eſt communis ſententia.* Et conſtat, 1. Ex Prov. 2. *Qui lætantur, cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis, quorum viæ perverſæ ſunt, & infames greſſus eorum.* Ex Sap. 1. *Perverſæ cogitationes ſeparant a Deo.* 2. Ex S. Aug. l. 12. de Trin. c. 12. *Totus homo damnabitur, niſi hæc quæ ſine voluntate operandi, ſed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, ſolius cogitationis ſentiuntur eſſe peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* 3. Naturæ rationali & legi divinæ diſconvenit ac repugnat, quod voluntas gratum, & acceptum habeat id, quod naturæ rationali diſſentaneum eſt, Deo diſplicet, & ab eo prohibetur. Ergo eſt peccatum grave vel leve, pro gravitate vel levitate malitiæ objecti. 4. Delectatio deliberata de objecto malo eſt effectus complacentiæ, & inclinatio appetitus in illud; nemo enim delectatur de eo, quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam eſt mortalis, nam graviter naturæ rationali ac Legi divinæ adverſatur, & ſumit totam objecti (Vid. N. 282. 381.) malitiam, ex Oſee 9. *Facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt.* Ergo. 5. Ita S. Th. 1. 2. q. 74. art. 8. *Nullus delectatur*, inquit, *niſi in eo, quod eſt conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod affectus ſuus conformetur*

---

(1) Exploratum eſt (N. 378. 379.) duobus poſtremis Decalogi mandatis peculiariter prohiberi *interiores* actus illicitos, duplicem ſcilicet concupiſcentiam oculorum, & carnis, quarum prior ex Seraphico (ſer. 7. de decem præcep.) *radix eſt omnium malorum*; poſterior vero *fomes omnium peccatorum*. Subdit autem idem Doct. (in 3. ſent. diſt. 40. dub. 1 & 2.) *Prohibetur concupiſcentia bonorum temporalium, ut domus, & pecudum, & etiam cujuſcumque alterius rei, quam quis vellet aliis præripere. Et hoc quidem prohibetur intelligendo per ſe, ut quis non concupiſcat alienum, manens alienum. Vel intelligitur contra juris ordinem, hoc eſt, quando quis vellet proximum damnificare in re propter ſuam utilitatem; tunc enim non diligit proximum ſicut ſe.* Similiter *prohibetur concupiſcentia carnis contra legitimum thorum. Unde deſiderare filiam alicujus in uxorem non eſt prohibitum; ſed deſiderare eam in fornicationem, & meretricem.*

(2) Ex Angelico (1. 2. q. 74. ar. 6.) *Delectatio dicitur moroſa, non ex mora temporis, ſed ex eo, quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ ſtatim ut attigerunt animum, reſpui debuerunt, ut Auguſtinus dicit.* Poteſt igitur etiam citiſſime concipi, & nihilominus *moroſa* vocatur: quatenus ratio illam, poſtquam in animo enatam advertit, non coercet, aut propulſat, ſicuti deberet, ſed circa illam immoratur, & diſſimulanter agit. Tunc namque, ob hujuſmodi diſſimulationem & incuriam, ipſa ratio ponitur in mora (ſicuti in Jure actor, commodatarius, & quilibet alius non explens munus ſuum, quando poteſt debetque, juxta reg. 25. in 6. *mora ſua cuilibet eſt nociva*), id eſt, ſin minus expreſſus, tacitus ſaltem, & interpretativus rationis conſenſus in eamdem delectationem pravam arguitur. Hinc autem Seraphicus (in 2. ſent. diſt. 34. par. 2. dub. 1.) occaſionem captat explicandi duo hæc; nempe quomodo mora de veniali faciat mortale; & quanta mora temporis ad id requiratur. *Mora temporis, quantum eſt de ſe, non facit, ut quod prius erat veniale, fiat mortale, ſed ſolum occaſionaliter: videlicet quod inducit conſenſum verum, vel interpretativum. Tunc autem inducit conſenſum verum, quando ex diuturnitate delectationis creſcit libido, adeo ut homo velit omnino in vitiorum delectatione perſiſtere, & morari. Tunc vero inducit conſenſum interpretativum, quando homo advertens periculum delectationis retentæ, negligit eam reprimere; hoc enim non eſt abſque contemptu ſalutis propriæ, pro eo quod diſcrimini ſe exponit. Quanta vero mora hoc faciat, in generali determinatur, quod tanta, in qua adeo creſcit delectatio, & libido, quod ſuperveniat conſenſus: quod aliquando eſt majoris, aliquando eſt minoris ſpatii, ſecundum diverſos ſtatus, & conditiones perſonarum. Unde hoc non determinat ſcientia, vel lectio ſed potius conſcientia recta, & punctio.*

tur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale. Idque verum est, quamvis delectatio sit propter bonum finem: quia finis (Vid. N. 310. 311. 312.) quantumvis bonus non tollit malitiam objecti. (1)

Hinc mera complacentia de actu seu objecto mortali contra justitiam, v. g. de furto, vel homicidio a se aut ab alio patrato, est peccatum mortale contra justitiam; est tamen minus grave, quam ipse consensus efficax in tale opus, ut docet S. Aug. loc. cit. Nam consensus efficax habet longe plus determinationis. Item mortale est contra castitatem, gaudere se amari amore libidinoso ab alio, quamvis non sic redamato. Delectatio vero de actu vel objecto veniali est venialis.

Non est tamen mortale, gaudere præcise de objecto ex se non malo, sed sola Lege positiva vetito, quatenus non est de se malum, v.g. de cogitato usu carnium die Veneris, non ut tali die posito aut ponendo. Nam neque objectum illud de se illicitum est, neque ipse actus delectationis mere internæ est prohibitus ab Ecclesia. Hæc tamen delectatio est venialis, quia includit effectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem quam si alio tempore contingeret.

Nota. Deliberata tristitia seu displicentia de opere bono est peccatum. Nam opponitur virtuti, cujus est actus; & naturæ rationali ac Legi divinæ disconvenit odisse bonum, & amare malum ei oppositum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Resp. 2. Est mortale, gaudere de actu ex se mortali, sed qui a culpa excusatur ratione ignorantiæ invincibilis, vel defectu libertatis, ut de homicidio in somno patrato, de violatione jejunii ex ignorantia &c. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.* Quia est delectatio voluntaria de objecto graviter illicito, cum talis actus sit ex objecto mortalis. Nec delectatio excusari potest: nam ideo actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas libere eum approbat, & de eo gaudet sine ignorantia; quod graviter disconvenit naturæ rationali ac Legi. Quare hæc regula, *Talis est delectatio, quale ejus objectum*, intelligi debet, quando eadem causa opus excusans reperitur in delectatione.

Resp. 3. Ex communi sententia, delectatio deliberata de solo (2) modo artificioso patrandi malum, qui ex se malum non est, vel de aliqua ejus circumstantia insolita, sed non mala, per se loquendo non est mortalis. Quia, 1. in parabola, Luc. 16. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* 2. Ex sensu communi hominum, qui crimini non vertunt, quod quis delectatur de modo, quo ebrius tremule incedit; quo quis ex equo decidit; vel de industria, qua fur subtiliter crumenam emungit &c. & aliis non malis circumstantiis actuum malorum, qui simul quoad substantiam displicent. 3. Objectum talis delectationis non est malum.

Potest tamen consensus in ejusmodi delectationem esse culpa venialis, ratione otiositatis, curiositatis, aut similis inordinationis; immo & mortalis, ratione scandali, vel periculi consentiendi in delectationem de ipso actu malo. Quod si circumstantia vel modus esset malus, non liceret de eo delectari. (3)

Quæst.

---

(1) Ex dictis igitur deprehenditur, *interiorem delectationem morosam* de aliqua re prava duplicem esse posse: nempe vel *voluntatis efficacis*, quando simul jungitur cum proposito perficiendi externum opus cogitatum: vel *complacentiæ simplicis*, quando sejuncta est a tali proposito. Utrovis autem modo spectatam peccatum esse *lethale*, quoties versatur circa rem *graviter* malam (quidquid olim contra senserint nonnulli, refutati ab Angelico q. 25. *de Veritate* art. 4. qui solius peccati venialis reatum in pura delectatione rei malæ agnoscebant) invicte probant argumenta Auctoris, tum ab auctoritate, tum a ratione petita. Ex iisdem pariter argumentis facile detegitur præceptum vetans ejusmodi delectationes etiam a voluntate operis exequendi separatas: nempe illud ipsum est, quo prohibetur nefarium opus, delectationis tempore mente apprehensum; uti docet Angelicus (q. 15. *de Veritate* art. 4. ad 9.) ita scribens: *Consensus in delectationem si in nullo præcepto speciali prohiberetur, ex hoc ipso, quod fornicatio prohibetur, prohibentur omnia consequentia, quæ ad idem genus pertinent.* Statuta thesis complectitur delectationes omnes ad quamlibet promiscue materiam pertinentes, ut Seraphicus notat (in 2. sent. dist. 24. p. 2. dub. 1.) *In omnibus peccatis delectatio morosa vigilanter, & strenue vitanda. Tamen verbum Augustini præcipue videtur intelligi in peccato carnis, quod habet ex carnis incentivo delectationem magis sibi conjunctam, & ad quam homo facilius incurvatur.* Neminem porro moveat dictum S. Jacobi (cap. 1. vers. 15.) *peccatum, cum consummatum fuerit, generat mortem.* Non enim significat, esse mortalia ea tantum peccata, quæ exteriori opere complentur (secus cap. 3. & 4. non reprehendisset adeo graviter *zelum amarum, contentiones, quæ sunt in cordibus, & duplices animo*) sed innuit dumtaxat, externa peccata hominem tandem pertrahere ad gehennam; quatenus ubi homo prorupit in opus nefarium, non est contentus semel illud patrasse, sed audacior factus ipsum repetit, sicque peccandi consuetudinem contrahit, ob quam tandem ducitur ad æternam mortem. Itaque aliud est, *reddere hominem dignum morte*, & aliud, *dare ad mortem.* Primum præstant etiam solæ delectationes morosæ, alterum ordinarie efficiunt externa peccata continuata.

(2) *Indicium autem, ex quo conjiciatur, quando quis delectatur de mero artificio, eloquentia, eruditione* (inquit perdoctus P. Cuniliatus Tract *de Peccat.* c. 1. §. 7. n. 8.) *an vero de re mala artificio adnexa, illud esse potest: Si sint alia honesta, in quibus æqualis, & etiam major eloquentia, eruditio &c. reperitur: & nihilominus eligat legere, videre, audire artificium, eloquentiam &c. in turpibus, & malis: urgens motivum est prudenter conjectandi, quod delectetur de turpibus, & non de artificio solo in eis reperto.*

(3) Circa *delectationes morosas* nonnulla sunt adjicienda textui Auctoris, eaque animadversione digna: *In primis* ex integra serie istius q. 5. satis evidens ac

Quæst. VI. *An licet gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. Per se loquendo licet, non tamen prout est a peccato: quia objectum talis gaudii non est malum, nec proinde ipsum gaudium. Sic Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex peccato Adami: *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

Quæst. VII. *An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicitæ est mortale?*

Resp. Nego (1), modo absit periculum consen-

certum, interiorem delectationem deliberatam de aliquo objecto malo eamdem moralem speciem participare, quam habet ipsum objectum, circa quod versatur, ita scilicet ut malitiam fornicationis, furti, homicidii induat, si de his concipiatur; & eamdem prorsus malitiam (quantum attinet simpliciter ad rationem peccati *mortalis*, aut *venialis*) præseferat, quam habent ex proprio genere ipsa exteriora opera; etsi intra lineam mortalis, venialisque peccati, minor videatur esse quantitas malitiæ in sola delectatione simplicis complacentiæ, quam vel in ipso opere consummato, vel in alia delectatione efficacis voluntatis. Sed cum exteriora objecta delectationum internarum multis, variisque circumstantiis, interdum etiam speciem peccatorum transmutantibus, affici possint, utrum simplex delectatio interior ab iisdem quoque circumstantiis speciem moralem sumat, esto qui sic delectatur, ipsas per mentis præcisionem minime in objecto interiori attendat, non est apud DD. undequaque exploratum. Ex. gr. an delectatio, respiciens actum venereum consummatum circa mulierem aliquam, nedum fornicationis, sed etiam incestus, adulterii, sacrilegii speciales malitias complectatur, si ea mulier sit consanguinea, conjugata, ac per votum sollemne Deo sacrata. Et hæc ipsa inquisitio relativa ad *objectum* delectationis potest fieri etiam de *subjecto* ejusdem delectationis: ex. ca. si Sacerdotem, aut Religiosum invadat nefaria delectatio de libidinosis oculis, aut tactibus alicujus puellulæ, num talis delectatio contineat duplicem specie diversam malitiam, & incontinentiæ, & sacrilegii. In isto posteriore casu quin ita sit, nullum dubium apud cultores sanæ doctrinæ moralis; ecquis enim prudens a sacrilegii noxa excusabit Clericum, aut Monachum hanc ob causam, quia in fovenda delectatione venerea se exspoliavit sacra dignitate per mentis abstractionem? In priori quoque casu affirmat potior TT. pars duce D. Antonino; quoniam etsi ob mentalem illam præcisionem non videatur oblectare expresse mulier, qua consanguinea &c. attamen semel ac ex una parte ex qualitates sunt notæ, & ex alia eadem mulier nihilominus assumitur pro objecto delectationis; jam saltem implicite & interpretative mulier, ut talibus qualitatibus affecta, videtur esse objectum delectationis; maxime cum qualitates ejusmodi ex se potius avocare deberent a delectatione. Tum quia ex Angelico (qu. 15. *de Veritate* ar. 4.) *Delectatio alicujus operationis, & ipsa operatio ad idem genus peccati reducuntur; sicut & operatio virtutis, & delectatio de eadem ad eamdem virtutem reducuntur.* Si ergo operatio cum tali muliere triplex, aut quadruplex malitiæ genus complectitur ratione diversarum circumstantiarum, quæ juxta eumdem Angelicum (1. 2. q. 88. ar. 3.) ubi actibus accedunt, speciem eorum moralem immutare valent; profecto & delectatio de hujusmodi operatione totum illud malitiæ genus participabit. Hanc sententiam tuetur etiam Auctor, c. seq. ar. 4. q. 10. *Secundo loco*, ut de delectationibus morosis verum, & adæquatum efformari possit judicium, præsertim in ordine ad Sacramentum Pœnitentiæ, rectissime observat Card. Cajet. (Summul. voce *Delectatio*) necessariam esse ex *duplici capite* distinctionem; *scilicet ex parte consensus, & ex parte actus, de quo fuit delectatio, qui actus dicitur objectum delectationis.* Et ex parte quidem *actus* monet, *quatuor* discernere oportere. 1. *an delectatio sit de opere cogitato, vel de ipsa cogitatione.* 2. *an delectatio sit de ipso opere malo cogitato, an de modo operandi concogitato.* 3. *discernendum inter cogitatum malum opus simpliciter & absolute, vel relatum ad cogitantem; stat enim, quod opus sit peccatum alicui, & alteri non.* 4. *discernendum inter objectum, & objectum: nam si opus cogitatum delectans est veniale, delectatio erit venialis; & si mortale, mortalis.* Ex parte vero *consensus*, cum ab ipso delectationes denominentur morosæ, ac vitiosæ (juxta Notam 1. ad præsent. q.) & ipso secluso non imputentur ad culpam, quantumvis diuturnæ, & vividæ fuerint (juxta Notam 2. ad ar. 1. c. 2 Tract. *de Act. Human.*) idcirco potissime investigandum, num idem consensus adfuerit nec ne. Si de *expresso* fiat sermo, id facile dignoscetur. Quoad *implicitum* autem, seu interpretativum, Angelicus (priori loc. cit.) istud suppeditat indicium, *Antequam ratio delectationem perpendat, vel nocumentum ipsius, non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat; Sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente, & de nocumento consequente, utpote cum percipit homo se totaliter per hujusmodi delectationem in peccatum inclinari, & in præceps ruere, nisi expresse resistat, videtur consentire. Et tunc peccatum ad rationem transfertur per actum ejus, quia agere, & non agere, cum quis agere debet, ad idem genus actus reducuntur, secundum quod peccatum omissionis ad peccatum actus reducitur. Postremo*, si vel de consensu quomodocumque exhibito, vel alia quavis conditione jam exposita, existat dubitatio, tunc Seraphici consilium erit amplectendum, qui de præsenti, alteraque consimili materia disputans (in 2. sent. dist. 24. par 2. dub. 1. & art. 2. qu.) hæc scribit; *Multa frequenter creduntur esse venialia, quæ mortalia sunt, & difficillimum est in talibus discernere ... si cui hoc contingat, sanum est consilium, quod de ipso ut de mortali pœniteat: in dubiis enim securior via eligenda est.* Porro quæ huc usque tum ab Auctore, tum a nobis prolata sunt, ad delectationes referuntur, quatenus eis homo *assentitur* aliquo modo. Sed quid statuendum, si casus fingatur, in quo homo pravas apprehensiones, aut delectationes in animo suo sentiens & advertens, mere *negative* se habeat, iisdem scilicet nec assentiendo, nec dissentiendo? De hac diversa quæstione paullo infra (c. seq. ar. 4 q. 5.) fiet sermo.

(1) Ut discrimen præsentis qu. a præced. q 5. nitide percipias, hæc considera. Pravis animi delectationibus *duplex* præfigi potest objectum. Quandoque enim objectum est res ipsa inhonesta, quæ apprehenditur, & apprehensa delectationem in animo excitat: interdum vero objectum est sola rei illicitæ apprehensio seu notitia, quam habere oblectat, etsi displiceat res ipsa apprehensa. Delectationes habentes objectum prioris generis examinatæ fuerunt in 5. illa quæstione; quæ autem circa posterioris generis objectum versantur, ad quæstionem hanc pertinent, cujus tripartitam resolutionem Auctor recte assignat. Docet videlicet 1. cogitationem de re mala, delectationem de tali cogitatione, consensum in eamdem delectationem, *per se* culpa vacare. 2. aliquando culpam præseferre *venialem*, desis.

sensus in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ est objectum talis delectationis non est secundum se mala; & Deus ipse cognoscit omnia mala & obscœna. Immo hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis Confessario aut Doctori. Delectatio autem specificatur a suo objecto directo, & immediato. Quare si cognitio seu cogitatio sit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si vero cognitio sit utilis aut necessaria, delectatio de ea per se non erit culpa. S. Th. 1. 2. q. 74. ar. 8.

Hinc licet gaudere de scientia rei obscœnæ ob bonum finem, puta ad fungendum officio Confessarii, Medici. At cognitio rei obscœnæ ex affectu veniali, puta ex curiositate, etiam absente delectatione & periculo omni, est venialis; mortalis vero, si sit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis Capitalibus. (1)

NOta. Peccata capitalia sunt ea, quę non solum sunt per se peccata, sed etiam radix & caussa impulsiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur a Theologis post S. Gregorium, nimirum superbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia,

Quæst. I. *QUid est Superbia, & quale peccatum?*

Resp. 1. Superbia est inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celsitudinis. Cupiditatis nomine intelligitur etiam amor, desiderium, complacentia. Ejus actus sunt 1. Inordinata sui æstimatio, qua quis seipsum æstimat supra id

---

deficiente quavis *necessaria*, aut *utili* caussa. 3. quandoque complecti *mortalem* culpam, accedente *gravi*, & *probabili* periculo progrediendi ad delectationem noxiam de ipsa re inhonesta. Audiatur Angelicus, qui claritatis caussa indicatam gemini objecti distinctionem ita proponit (q. 14. *de Veritate* ar. 4.) differens exempli caussa de materia impudica. *Sciendum, quod sicut ad exteriorem fornicationis actum sequitur sua delectatio sensibilis, ita ad actum cogitationis sequitur sua delectatio interior. Sed ad cogitationem duplex delectatio sequitur: una quidem ex parte ipsius cogitationis, alia vero ex parte ipsius cogitati. Delectamur enim quandoque in cogitatione propter ipsam cogitationem, ex qua nobis acquiritur quædam cognitio in actu aliquorum, quamvis illa nobis displiceant; sicut aliquis justus cogitat de peccatis, de eis disputando & conferendo, & in veritate illius cogitationis delectatur. Sed tunc propter ipsa cogitata delectatio sequitur, quando ipsa res cogitata affectum movet, & allicit.* Tum de utriusque generis delectatione hanc promit definitionem (1. 2. q. 74. ar. 8.) *Cogitatio ipsa de fornicatione non est peccatum mortale. Immo quandoque est veniale tantum; puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea. Quandoque autem sine peccato omnino, puta cum aliquis utiliter cogitat de ea*: ut in exemplo nox allato. Accedit etiam Subtilis Doctor (in 2. sent. dist. 42. q. 4.) scribens; *Patet, quod in eadem cogitatione potest esse peccatum, & non esse. Quia quantumcumque cogitatio sit delectabilis, cum tamen objectum non sit delectabile*, hoc est quamdiu ex objecto non capitur delectatio, *non est peccatum: unde vir sanctus potest delectari in cogitatione alicujus peccati, quod detestatur. Delectari tamen in cogitatione alicujus peccati, quatenus objectum sit sibi præsens, ut delectetur in illo ut in objecto, est peccatum ... Et isto modo sancti viri detestantur cogitationes illicitas.* Porro autem, quamvis duæ delectationis species hactenus descriptæ & concipiantur, & inter reipsa *diversæ* inter se; haud raro tamen in *unam* sensim coalescunt in nonnullis hominibus. Sic ex. gr. sæpe delectatio in Adolescentibus studiosis, aut etiam in provectis Magistris, & Confessariis, quæ initio habebat pro objecto puram putamque rerum pravarum notitiam ob honestos, & laudabiles fines concupitam, paullatim deflexit ad res ipsas pravas; ut proinde tandem ingemiscerent, se carne consummatos, cum spiritu cœpissent. Hanc delectationum varietatem, vicissitudinemque *in praxi* discernere non adeo facile, in lubricis præsertim materiis, uti prælaudatus Angelicus notavit (priori loc. cit.) *Hæ duæ cogitationes*, seu *delectationes in quibusdam actibus manifeste differunt, & aperte distinguuntur: sed earum distinctio in cogitatione de peccatis carnis magis latet: eoquod propter corruptionem concupiscibilis ad cogitationem talium concupiscibilium statim sequitur motus in concupiscibili, ex ipsis concupiscibilibus caussatus.* Duacenus Comes, & Interpres Angelici, nemini fortasse secundus, generale istud indicium adhibet (initio Com. 1. 2. q. 74. ar. 8.) ad dignoscendum, utrum delectatio sit de sola cogitatione, vel potius de ipso cogitato. *Si cogitatio cum delectatione sæpe alicui se ingerat, signum est, delectationem esse de ipsa re: eoquod illa frequentia cogitationis, ubi nulla est ejus necessitas, vel utilitas, videatur oriri ex prava inclinatione affectus ad res ipsas. Si vero talis cogitatio non sit importuna, sed sequatur judicium, ac moderamen rationis; signum est, quod delectatio solum sit de cogitatione.*

(1) Quod in nota 1. ad Tract. istum ediximus, videlicet nos parciores, brevioresque deinceps futuros in apponendis Notis, id potissime applicandum huic prolixo Capiti, in quo Auctor de Peccatis speciatim jam differere incipit: quod est præter institutum, officiumque nostrum, utpote generaliores dumtaxat respiciens morum materias. De *Capitalibus* hisce Vitiis, tum universim, tum singillatim spectatis, multa reperiuntur præclare scripta ab Angelico, & Seraphico, quos propterea non sine fructu adibunt Lectores. Multa, ac varia occurrunt utriusque Doctoris loca; præcipua tamen sunt sequentia. Nimirum Angelicus consulendus tum in *Quæst. Disp.* (de *Malo* q. 8. usq. ad q. 16.) tum in *Summa Theol.* (2. 2. q. 35. 36. 118 148. 153. 154. 158.) Seraphicus vero in *Comment. Sentent.* (l. 2. dist. 42. dub. 3.) in *Centiloq.* (par. 1. sect. 15. usq. ad sect. 25.) in *Compend. Theol. Verit.* (l. 3. c. 14 usq. ad cap. 29.) atque in aliis etiam Opusculis.

id quod est, & afficitur erga seipsum tamquam aliquid excellentius quam revera sit. 2. Finem suum ultimum in propria excellentia constituere, & virtutem, scientiam, & alia ad excellentiam spectantia non appetere propter Deum saltem ultimate, nec ad ejus gloriam referre; sed unice & ultimate propter suam satisfactionem ac excellentiam. 5. Ab aliis velle magni fieri, honorari, laudari: si non faciant, dolere, irasci. 4. Judicio proprio pertinaciter adhærere. 5. Alios & aliena parvi facere, se & sua pluris æstimare, vel velle videri singulariter habere quæ possidentur. 6. Si putes te habere bona quæ non habes, vel majora quam habeas, aut in eo ponas excellentiam ubi non est, & inde te extollas. 7. Si bona tua æstimes quasi ex te ipso habeas, & non a Deo. 8. Si bona tua accepta quidem a Deo credas, sed ea æstimes tamquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei gloriam non referas. Tamen ad superbiam (ut notat S. Thom.) non est necesse, ut quis revera judicet se bona a seipso habere, aut propriis meritis absque Dei gratia obtinuisse (hoc enim esset hæreticum): sed satis est quod consideratis suis sine relatione ad Deum, perinde se gerat, & omnino se extollat, ac si non a Deo haberet. 9. Nolle se subjicere suis superioribus, quasi id sit indignum. 10. Nolle etiam se Deo ejusque præceptis submittere, id æstimans tamquam contrarium dignitati suæ, & volens suo arbitratu vivere, quasi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Resp. 2. Superbia ex genere suo est peccatum mortale. Nam ad Rom. 1. *Superbi & elati* numerantur inter eos, qui *digni sunt morte.* Et Prov. 8. *Deus arrogantiam & superbiam detestatur.* Ratio est, quia superbia adversatur caritati Dei, ejus honori, majestati & excellentiæ. Superbia est etiam radix omnis peccati, ex Eccli. 10. *Initium omnis peccati est superbia, qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem.* Et ex S. Aug. lib. 2. de peccat. merit. c. 17. *Vitiorum namque omnium humanorum caussa superbia est.*

Hinc superbia perfecta est semper culpa mortalis, ut 1. Quando præ superbia quis subjici renuit Deo, vel superioribus eorumve præceptis etiam in re minima. 2. Cum quis bona sua æstimat a se ipso habere, vel esse propriis meritis debita, vel solis viribus acquisita. 3. Quando finis ultimus ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia constituitur; aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen superbia, qua quis sine Dei & aliorum contemptu, nec subjici superioribus renuens, solum plus justo se effert, agnoscendo se omnia Deo debere, est venialis, quia non est gravis inordinatio, nec graviter repugnat caritati.

Quæst. II. *Quænam sunt superbiæ remedia?*

Resp. Generatim eadem sunt, quæ humilitatis adjumenta, speciatim vero hæc: 1. Sæpe humilitatem a Deo petere.

2. Sæpe considerare suum nihilum, suam effrænatam ad malum propensionem, suas pravas cupiditates seu peccata, vitia, defectus, miserias tum corporis, tum animæ, infirmitatem, impotentiam sine Dei gratia actuali ad quemlibet actum salutarem; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia sunt instar nihil; omnia quæ habemus esse a Deo: nostra merita esse illius dona: *Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. ad Cor. 4. Ex horum consideratione complacentiam sui coercere, se ipsum contemnere: & ex sui contemptu humiliationes & quasvis afflictiones, tamquam sibi propter peccata debitas libenter pro Christo suscipere & sustinere.

3. Meditari superbiæ pœnas 1. Petri 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et Matth. 23. *Qui se exaltaverit, humiliabitur: qui se humiliaverit, exaltabitur.* Item & maxime exempla Christi, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem Crucis, & opprobriis satiatus est, quemque imitari debemus: *Frustra enim appellamur Christiani, si imitatores non simus Christi, qui ideo se viam dixit esse, ut conversatio Magistri forma esset discipuli; & illam humilitatem eligeret servus, quam sectatus est Dominus*, ait S. Leo Magnus ser. 5. de Nativ.

4. Omnia sua bona ac opera ad Dei gloriam sæpissime actu referre, & crebro exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac ministeria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hospitalia visitare, pauperibus & ægrotis ministrare &c.

Quæst. III. *Quænam sunt filiæ superbiæ, hoc est, vitia quæ a superbia tamquam radice oriuntur?*

Resp. Tres sunt, scilicet præsumptio, ambitio, & vanagloria.

I. *Præsumptio*, & hæc est inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem suam excedens. Mortalis est, 1. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cum Lucifer dicere præsumpsit: *Ascendam, & similis ero Altissimo.* 2. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni; ut si præsumas exercere sine sufficienti peritia officium Medici, Advocati, Judicis, Confessarii &c. 3. Cum usurpatur dignitas, vel potestas, vel officium Sæculare aut Ecclesiasticum: ut si audias Confessiones, aut judices, aut exerceas actum Ordinis sine potestate legitima. *De præsumptione opposita spei dicetur infra.*

II. *Ambitio*, & est inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentiæ. Est autem inordinata, 1. Si appetas honorem quem non mereris, vel majorem quam mereris, vel ob rem qua cares: ut si honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem &c. qua cares: item si aspires ad officium, munus, quo es indignus. 2. Si appetas honorem propter se, non illum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3. Si appetas honorem ex re illicita, v.g. duello. 4. Si nimio affectu honorem appetas.

Am-

Ambitio sæpe mortalis est, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis, quod proximo infertur, vel periculo peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendam aut tuendam.

III. *Vanagloria*, & est inordinata cupiditas humanæ existimationis ac laudis. Proprius ejus actus est inordinata manifestatio propriæ excellentiæ sive veræ, sive fictæ. Est autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentia, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quam par sit: aut præcise propter se, non referendo illam ad honorem Dei.

Vanagloria mortalis est, eodem modo quo dixi de ambitione, ut si quis velit gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. gr. fornicatione, vindicta gravi &c. si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo &c. Sæpe tamen est solum venialis, quia sæpe non graviter repugnat caritati, nec gravem continet inordinationem.

Ceterum debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei vel bonum proximi, acceptare, aut moderate expetere, non est peccatum, sed actus caritatis, ex S. Thom. 2. 2. q. 133. ar. 1.

Quamvis vanagloria sit filia superbiæ, tamen a S. Thoma, post S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eo quod ex ea septem alia immediate oriantur, nimirum inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitatum.

IV. *Inobedientia*: formalis scilicet & specialis, est peccatum, quo violatur præceptum superioris ex contemptu, sive quia præceptum est. Ex sententia communi semper est mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur superior ut superior & minister Dei, ideoque Deus ipse contemnitur, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit*, & quia tunc quis ita affectus est, ut nullo modo velit obsequi superiori, quidquid præcipiat.

Violatio autem præcepti non ex contemptu, sed ex alio motivo; puta ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, est ex S. Thom. inobedientia generalis pertinens ad aliam speciem peccati. Estque mortalis vel venialis prout præceptum quod violatur, sub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum est, cum actus participet malitiam finis, utpote per eum voliti.

V. *Jactantia*, qua quis verbis inordinate prædicat de se id quod gloriam ac laudem apud alios parit, vel falso parere putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque est peccatum veniale, quando scilicet aliquis de se talia jactat; quæ neque sunt contra Deum, neque contra proximum*, ait S. Th. q. 112. ar. 2. Est vero mortalis culpa. 1. Si quis proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum est cor tuum & dixisti: Deus ego sum*. 2. Ratione gravis scandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3. Si sit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eamdem cum illo speciem habet: quia sicut laudare opus mortale, v. gr. duellum, ita & de illo gloriari est mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti; nam quævis virtus non solum obligat ad actum quem directe præcipit, sed etiam indirecte obligat, & vetat ne ipsa contemnatur, aut irreverenter tractetur; contemnitur autem virtus, cum quis gloriatur de ejus violatione, vel cum ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans, contrahit speciem talis peccati. *Sanchez, & alii*.

VI. *Hypocrisis*, & est simulatio virtutis, hoc est factum quo quis mentitur, se virtutem seu sanctitatem habere, quam non habet, vel majorem quam habeat. Unde semper est peccatum saltem veniale, cum sit mendacium facti. Sed mortale est si habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item si simuletur sanctitas ob finem graviter repugnantem caritati Dei aut proximi, puta ut quis falsam doctrinam disseminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiscatur beneficium Ecclesiasticum, aut quodvis officium, etiam sæculare, quo indignus est. Si autem absit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter caritati, erit solum veniale. *Ita S. Th. qu.* 111. *art.* 4.

VII. *Pertinacia*, & est perseverantia in propria sententia contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. Mortalis est, quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet: nam materia gravis est.

VIII. *Inventio seu præsumptio novitatum*, & est, cum quis ex inani gloria præsumit nova excogitare. Novitatum inventio vel usus mortalis est, si fidei, bonis moribus, pudicitiæ adversetur, vel pariat scandalum, aut grave damnum proximo. *His adde contentionem & discordiam, de quibus in tract. de caritate*.

Vanæ gloriæ remedia eadem sunt, quæ superbiæ, quibus adde actus oppositos vitiis, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

Quæst. I. *Quid est Avaritia, & quale peccatum?*

Resp. 1. Avaritia est inordinata cupiditas divitiarum: hoc est pecuniæ, & rerum pecunia æstimabilium, ut sunt agri, domus, pecora &c. Mortalis est, 1. Cum in divitiis finis ultimus ponitur ex Ephes. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei*. 2. Cum quis ad divitias acquiren-

rendas, augendas vel conservandas adhibet media graviter illicita, & injusta; vel paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, v. g. injuste alienum accipiendo, retinendo, eleemosynas debitas omittendo &c. Hinc illud Eccl. 10. *Avaro nil est scelestius ... Nihil est iniquius, quam amare pecuniam.* Est peccatum capitale, quia est fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas*, 1. ad Tim. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superflue divitias amet, non tamen præfert earum amorem amori divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum, & proximum, sic avaritia est peccatum veniale, ait S. Thom. 2. 2. q. 118. ar. 4.

Præcipua avaritiæ remedia sunt oratio, meditatio bonorum cælestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis &c. crebra & larga eleemosynarum largitio, resignatio in jactura bonorum &c.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Avaritiæ?*

Resp. Ex S. Greg. sunt hæ. 1. Obduratio cordis contra misericordiam, miseris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita dure exigendo a debitore, qui non est solvendo par &c. Mortalis est quoties ex ea præceptum eleemosynæ vel caritatis graviter violatur.

2. Inquietudo cordis, quæ est inordinata, & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis est, quando retrahit a spiritualibus vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cum quis divinæ providentiæ diffidit.

3. Violentia, qua res aliena per vim injustam usurpatur. Mortalis est ex genere suo contra justitiam.

4. Fallacia sive dolus, qui est alterius deceptio sive verbis sive factis; & fraus, quæ est astuta deceptio proximi per sola facta. Utraque est genere suo mortalis contra justitiam, & sæpe confunditur.

5. Perfidia, qua fides in promissis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis est in re gravi contra justitiam.

6. Proditio, quæ est manifestatio rei alicujus, vel personæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis est ex genere suo contra caritatem, & justitiam, & contingit tripliciter. 1. Circa personam, quo modo Judas Christum prodidit. 2. Circa res, ut si miles declaret hosti modum capiendi arcem; vel si alterius vestem, pecuniam &c. absconditam prædoni ostendas. 3. Prodendo alterius secretum tuæ fidei commissum.

ARTICULUS III.

De Gula.

Quæst. I. *Quid est Gula, & quale peccatum?*

Resp. 1. Gula est inordinatus appetitus vel usus cibi aut potus. Unde opponitur abstinentiæ & sobrietati. Sumitur aliquando strictius prout continet inordinationem solum in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. 1. Si edas ante tempus. 2. Si nimis exquisita, id est, pretiosiora, quam conveniat tuo statui vel necessitati. 3. Si plus justo. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquisite præparata; juxta hunc versum:

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Quod spectat ad qualitatem cibi & potus, hæc debet esse accommodata statui, conditioni, facultati, infirmitati, necessitati personarum, & loco ac tempori.

De quantitate autem cibi & potus non potest dari una certa regula omnibus secundum eamdem mensuram. Sed plus & minus exigitur secundum varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quam alio, secundum dispositionem sui corporis... Tantum ergo potest, & debet quis comedere & bibere, quantum credit se indigere ad sustentationem & executionem eorum, quæ sibi incumbunt agenda, ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cum autem ex delectatione cibi vel potus plus sumit quam sibi dictat conscientia opportunum, tunc peccat, ait S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 1. §. 5. Peccat, inquam, etiamsi viliissimi sint cibi & potus, ut paullo ante notat post S. Aug. qui lib. 10. Confess. c. 11. ait: *Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.*

Resp. 2. Peccatum gulæ mortale est in multis casibus: unde ad Gal. 5. comessationes inter opera excludentia a regno Dei numerantur. Et 1. quidem ratione affectus graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potus, ut in iis finem suum ultimum constituat, juxta illud ad Philip. 3. *Quorum Deus venter est.* Idque quamvis solum interpretative, ut cum quis ex affectu gulæ paratus est peccare mortaliter: nam hoc ipso quod mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deserit, hancque illi suo facto præfert. Itemque cum quis nil quærit aliud, quam edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas fere omnes referendo; nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potus ponit.

✠ Huc spectat propositio 8. ex damnatis ab Innoc. XI. *Comedere & bibere usque ad saturitatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* ✠

2. Si quis bibat ad ebrietatem. 3. Si quis ob solam voluptatem cibo & potu usque ad vomitum

tum ſcienter ſe ingurgitet : nam hoc , etiam ſecluſo ſcandalo & ebrietate , continet gravem inordinationem , ac periculum lædendi ſanitatem , & graviter reprehenditur ab Iſaia c. 18. *Omnes menſæ repletæ ſunt vomitu , ſordibuſque.* Idem dic , ſi quis poſtquam multum comedit , ad vomitum ſe excitet , ut iterum ob ſolam voluptatem edat ; nam hoc graviter dedecet naturam rationalem , præſertim elevatam , eſtque plus quam beſtiale . 4. Ratione gravis nocumenti , quod quis ob gulam ſibi , aut familiæ ſuæ , aut creditoribus infert , ſanitatem corporis graviter lædendo , ſe reddendo impotentem ad ſolvenda debita , filios vel filias in ſtatu convenienti non collocando , item non opitulando gravem neceſſitatem patienti : aut ſi inde notabiliter ineptus fiat ad functiones ad quas ſub mortali tenetur &c. 5. Si quis ſaltem extra neceſſitatem extremam , carne humana aut ſanguine veſcatur . *Ita communiter* . Nam hoc eſt contra honorem defunctis debitum , & contra ordinem ac inſtinctum rectum naturæ : unde ab hoc tamquam a re valde inordinata & extremæ feritatis abhorruere [illegible]tes omnes non penitus barbaræ . Licet [illegible]uti carne humana in medicamentis , quia tunc ſic alterata eſt , ut dici nequeat carnis humanæ ſumptio . 6. Ratione gravis ſcandali vel periculi peccandi graviter .

Extra hos caſus peccatum gulæ eſt ſolum veniale . S. *Th.* 2. 2. *q.* 148. 2.

Quæſt. II. *Quænam ſunt Gulæ remedia ?*

Reſp. Hæc : 1. Conſiderare gulæ incommoda ac damna : nempe intellectum obnubilat , mentem deprimit , bona deſideria extinguit , aggravat animam , reddit hominem ineptum ad ſua officia , & exercitia ſpiritualia ; impedimenta apponit gratiæ divinæ , & gaudiis ſpiritualibus ; vitam minuit , & morbos & multa peccata parit ; aditum vitiis aperit , & intercludit virtutibus . Item cogitare , quam cito tranſeat cibi & potus delectatio , gravia autem mala ex gula orta maneant .

2. Vitare occaſiones .

3. Sectari in omnibus temperantiam ; nil ultra neceſſitatem convenientem edendo & bibendo .

4. Semper ſibi in menſa ſubtrahere aliquid modicum , quod adhuc licite ſumi poſſet , & præſertim quod magis arridet palato .

Quæſt. III. *Quid eſt ebrietas , & quale peccatum ?*

Reſp. Ebrietas eſt exceſſus in potu uſque ad violentam privationem rationis , ejuſque poteſtatis proximæ . Eſt peccatum mortale (1) , ut inter omnes conſtat . 1. Ex Iſa. 5. *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam* . Et 2. ad Corint. 6. *Neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt :* Vox græca ſignificat ebrios . (*) Et ad Galat. 5. ebrietas recenſetur inter opera carnis quæ excludunt a regno Dei . 2. Ex conſenſu Patrum & Doctorum . Pro omnibus ſint , S. Baſil. hom. 14. *Ebrietas dæmon eſt voluntarius . . . Ebrietas malitiæ mater eſt , virtutis inimica* . S. Ambr. lib. de Helia c. 14. *Noxia eſt ebrietas ad corporis ſanitatem , mentis etiam crimen adjungit* . S. Hieron. ep. 33. *Qui inebriatur , & mortuus & ſepultus eſt* . 3. Quia eſt gravis inordinatio & difformitas violenter adimere ſibi poteſtatem proximam utendi ratione , exercendi opera virtutum , obeundi ſua munera , vitandi malum , faciendi bonum , & ſubveniendi neceſſitatibus ſubitis animæ ac corporis ; atque ita ſe ad brutorum ſtol[illegible]atem abjicere , & imaginem Dei deturpare . Ebrietate autem hæc poteſtas ſic amittitur .

Quare non licet ſe inebriare , ſive ad vitandam mortem ab altero intentam : nam (ut ait S. Auguſt. ſerm. 232. vel S. Cæſarius .) *Etiamſi ad hoc veniretur , ut tibi diceretur : Aut bibas , aut morieris ; melius erat , ut caro tua ſobria occideretur , quam per ebrietatem occideretur* . Ebrietas quippe , ſicuti fornicatio , non eſt medium ex ſe ordinatum ad vitandam mortem . Sive in medicamentum ; quod tamen raro & fere nunquam eſſe poteſt , cum , teſte Hypocrate , ebrietas ſit valde periculoſa corporis ſanitati . Ita S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 3. ibi : *Non excuſaretur per hoc quis ab ebrietate ſecundum Thomam , quamvis faceret cauſſa medicinæ : & per conſequens peccat mortaliter & ſumens , niſi crederet ex illo potu non poſſe inebriari , & medicus , vel alius qui hoc ſibi ſcienter conſuleret , & propinaret hoc exiſtimans* . Nam ebrietas quovis modo intentata ac procurata , ſemper graviter diſconvenit naturæ rationali qua rationali , cum violenter rationem perturbet , adimat poteſtatem ea utendi , & ſubveniendi neceſſitati animæ ac corporis , Dei imaginem fœdet , atque hominem ad ſtatum bruti redigat .

Nec dic ebrietatem conſiſtere tantum in exceſſu vini , voluptatis cauſſa . Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur , tamen effectus recenſiti ſemper ſequuntur , & temperantia violatur ; cum immoderata potus vel cibi ſumptio , præciſo hoc vel illo fine , ei opponatur .

---

(1) Quando nimirum ipſa ebrietas eſt *voluntaria* directe vel indirecte , ſimulque *plena* ſeu perfecta ; uti Auctor in decurſu hujus quæſt. aperit . P. Anacletus (Theol. Moral. tract. 3. diſt 3. q. 6. n. 48.) ebrietatem *plenam perfectamque* eſſe negat , *ſi quis poſt potum adhuc diſcernere poſſit inter bonum , & malum , licet nonnihil phantaſia turbata ſit , aut ſequatur vomitus , lingua titubet , pedes vacillent , oculi cernant duplicia , vel domus gyrari videatur* . Peraccommoda ſane deſcriptio venialis & ſemiplenæ ebrietatis , quam nemo , ut reor , incuſabit nimiæ ſeveritatis . Non videtur tamen aptari poſſe ſingulis promiſcue temperamentis hominum potantium ; quippe in iis , qui firmi capitis , ac æruginoſi ſtomachi non ſunt , ea phænomena poſſunt eſſe judicium uſus rationis omnino intercepti , adeoque effectus rotundæ , ſeu perfectæ ebrietatis .

(*) Ebrios , & magis ebrioſos ex habitu ebrietatis .

natur: neque enim ad violandam aliquam virtutem neceſſe eſt agere ex voluptate. Enimvero ſi duo, propoſito præmio, inter ſe contenderent, uter illorum plus vini biberet, & uſque ad privationem rationis biberent abſque voluptate, immo cum moleſtia, ſaltem quantum ad exceſſum; nonne contra temperantiam peccarent, & ebrietatis malitiam contraherent? Et ideo SS. Patres exceſſum vini ſine ulla exceptione ſemper damnant.

Ut autem ebrietas ſit mortalis, ſufficit quod ſit voluntaria indirecte vel interpretative. Quare peccat mortaliter, 1. Qui expreſſe non vult ſe inebriare, ſed tamen tantum bibit, quantum poteſt, non ſatis attendens, an ſequatur privatio rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel ſuſpiciens ſecutaram privationem rationis ſi pergat bibere, vel de hoc dubitans, adhuc bibit: quia ſaltem ſe exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem ſaltem interpretative. Item ſi hoc periculum advertere poſſit, & negligat etſi privatio rationis ſolum eventura ſit poſt unam alteramve horam, cum nempe ad aerem prodibit. 3. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad hauſtos, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id quod alter ſine mortali facere nequit; & eum vere inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis, qui alios ad æquales hauſtos incitant vel cogunt: aut ſe invicem obligant, ex *cap. 14. de Vit. & Honeſtat. Clericor.* ex Concilio Generali Lateran. nam ſaltem alios vel ſe conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebrioſis, vel ebrietati proximis vinum ſubminiſtrant; & de iis, qui non impediunt, ne alius inebrietur, cum commode impedire poſſunt.

Nota 1. Ebrietas ſic eſt peccatum grave reſpectu omnium, ut ſit gravius in quibuſdam perſonis, ſcilicet: 1. In mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum tum in ſe, tum in aliis. 2. In iis, qui debent ex officio alios regere, ut ſunt paterfamilias, magiſtratus &c. 3. In Clericis (1) præſertim ſacro ordine inſignitis, & maxime curatis, tum propter ſcandalum majus, tum quia ebrietas eſt libidinis fomes, ac nutrix, tum propter damna quæ aliis oriri poſſunt, cum Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in neceſſitate occurrente: unde a multis Conciliis ſub gravibus pœnis ebrietas illi ſpeciatim prohibita eſt.

Nota 2. Ebrietas perfecta cognoſcitur. 1. Quando quis non novit diſcernere inter licitum & illicitum, vel non poteſt ſolita officia exequi. 2. Quando quis poſtridie non meminit quod dixerit, egerit, quomodo domum redierit &c. 3. Si ea fecit quæ nunquam integra mente ſolet: ut ſi turpia vel abſurda protulerit, cum alias ſit pudicus & prudens; ſi jurarit, blaſphemarit, vel familiam perturbarit, cum alias ſit modeſtus, & benignus &c.

Quæſt. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commiſſa imputantur ad culpam, ut cædes, vulnera, blaſphemia &c.*

Reſp. Affirmat. ſi prævisa ſint, ut veriſimiliter ſecutura, vel prævideri potuerint. *Eſt communis ſententia.* Quia ſunt ſufficienter voluntaria: qui enim vult cauſſam, vult conſequenter effectum ſaltem interpretative, ſi hunc cognoſcat vel cognoſcere poſſit probabiliter ex ea ſecuturum: ad culpam autem mortalem ſufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita S. Th. 1. 2. q. 77. ar. 7. ibi: *Aliquid poteſt eſſe voluntarium vel ſecundum ſe, ſicut quando voluntas directe in ipſum fertur; vel ſecundum ſuam cauſſam, quando voluntas fertur in cauſſam & non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur: ex hoc enim quaſi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit.*

Immo peccata, quæ probabiliter ſecutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur coram Deo, etiamſi reipſa poſt non ſequantur: quia iſtud eſt per accidens defectu objecti, & quia ſe exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamſi illud non perficiatur, eſt peccatum mortale ejuſdem ſpeciei cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipſo tale peccatum indirecte, vel ſaltem interpretative volitum eſt. Secus de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modo ſunt voluntaria.

Quæſt. V. *Quænam ſunt filiæ Gulæ?*

Reſp. Ex S. Gregorio hæ ſunt ex parte animæ, 1. Hebetudo mentis, ſeu ſtupiditas orta ex crapula. Eſt mortalis, quando quis ex intemperantia fit ineptus ad intelligenda, vel præſtanda ea, quæ ad ſalutem ei ſunt neceſſaria, aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne forte graventur corda veſtra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ, & ſuperveniat in vos repentina dies illa &c.* Luc. 21.

2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obſcœnas, actus turpes, choreas inhoneſtas &c. Mortalis eſt, quando eſt inductiva ad conſenſum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid ſcandalum pariens.

3. Multi-

(1) Sanctus Auguſtinus (ſer. 232. de Templ.) *Tanta infelicitate ſe inebriant homines, quia putant ebrietatem aut parvam, aut nullum eſſe peccatum. Sed pro iſta ignorantia maxime Sacerdotes in die judicii reddituri ſunt rationem, ſi commiſſis ſibi populis, quæ vel quanta mala de ebrietate naſcuntur, aſſidue noluerint prædicare .... Definiat, & deliberet unuſquiſque apud ſe, ebrietatem grave eſſe peccatum, & tunc aut nunquam, aut difficile cum ebrietas poterit ſuperare .... Hæc quidem non ſolum laicis, ſed etiam Clericis dicimus: quia, quod pejus eſt, multi ſunt etiam majoris ordinis Clerici, qui cum aliis ſobrietatis bonum deberent jugiter prædicare, non ſolum hoc non faciunt, ſed etiam & ſe, & alios inebriare non erubeſcunt, nec metuunt. Sed agnoſcant, & doleant quicumque tales ſunt: quia ſi ſe noluerint emendare, & pro ſe, & pro aliis neceſſe eſt eos æterna ſupplicia ſuſtinere.*

3. Multiloquium, in quo invenietur ſtultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum*. Prov. 10.

4. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, riſus movendi cauſſa.

ARTICULUS IV.

De Luxuria.

Quæſt. I. *Quid eſt Luxuria?*

Reſp. 1. Eſt inordinatus appetitus uſus venereorum, aut voluptatis venereæ. Eſſe peccatum mortale ex genere ſuo, inter omnes conſtat. 1. Ex Galat. 5. *Opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria... quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur*. 2. Quia cum uſus rei venereæ ex natura ſua ſit inſtitutus ac neceſſarius ad conſervationem ac propagationem generis humani, cenſetur res gravis: Ergo inordinatio in hac materia eſt in re gravi: Ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam ſeu conſummatam, quæ conſiſtit in voluntaria effuſione ſeminis; & in non conſummatam, in qua non intervenit effuſio ſeminis. Conſummata duplex eſt: alia naturalis, quæ eſt voluntaria ſeminis effuſio, in qua ſervantur conditiones, quas poſtulat natura actus ad hominis generationem requiſiti: alia innaturalis ſeu contra naturam, in qua conditiones illæ non ſervantur.

Quæſt. II. *Quot ſunt ſpecies luxuriæ conſummatæ naturalis?*

Reſp. Sex, nempe, ſimplex fornicatio, ſtuprum, raptus, adulterium, inceſtus, & ſacrilegium, quorum quinque ultimæ habent ſpecialem, & notabiliter diverſam inter ſe difformitatem ſuperadditam luxuriæ.

1. Simplex fornicatio eſt copula ſoluti cum ſoluta non virgine ex mutuo conſenſu extra matrimonium. Solutos voco, qui nullo vinculo ſeu impedimento ab ineundo inter ſe conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine*. Nam ex S. Th. q. 154. ar. 6. *Fornicatio eſt concubitus, qui fit cum mulieribus jam corruptis*. Fornicationem eſſe ſemper per ſe peccatum mortale, fide conſtat ex ad Epheſ. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei*: Et ex 1. ad Cor. 6. *Neque fornicarii regnum Dei poſſidebunt*. Et ad Gal. 5. ſup. cit. Eſſe vero intrinſece malam graviter, patet ex eo quod per ſe graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis: hæc enim requirit operam viri, & feminæ, qui ſint inter ſe conjuncti Lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta eſſet, & periculo expoſita prolis inſtitutio. Unde ejuſmodi inordinatio eſt gravis, utpote in re magni momenti, qualis eſt bona prolis inſtitutio. Et quamvis hoc incommodum poſſet impediri in aliquo caſu, id eſſet per accidens, & nihilominus debuit a Deo, auctore naturæ, generaliter prohiberi pro omni caſu: nam alioqui homines cupiditate excæcati facile ſibi fingerent & promitterent illud incommodum ceſſaturum in multis caſibus, in quibus non ceſſaret, cum magno prolis damno. Immo nunquam poteſt ceſſare hoc damnum & incommodum, quod eſt naſci extra matrimonium, & a parentibus Lege matrimonii non obligatis ad curandam & recte educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Tam clarum videtur, fornicationem ſecundum ſe nullam involvere malitiam, & ſolum eſſe malam quia interdictam, ut contrarium omnino rationi diſſonum videatur*.

Ceterum fornicatio cum concubina eſt ceteris gravior: quia concubinatu homo non ſolum peccat, ſed etiam manet in ſtatu peccati, & in continua voluntate ſaltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors imminet, abſolvi non debet quin prius concubinam ejecerit, niſi ejiciendi tempus omnino deſit, tunc enim ſufficit verum ejiciendi propoſitum. Immo etiamſi eam domi non retineat, extra mortis articulum non eſt abſolvendus antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli eſt ſecundum omnes, longe gravior, quam cum catholica. Immo juxta Delugo, & alios, hæc circumſtantia mutat ſpeciem, quia prohibitum eſt ab Eccleſia matrimonium cum infideli in honorem religionis catholicæ, atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris erga infidelem, & defectionis a vera fide: Ita ob idem motivum cenſetur prohibita ab Eccleſia quævis copula cum infideli, quæ ſemper vergit in dedecus religionis, ac proinde talis fornicatio eſt non ſolum contra caſtitatem, ſed etiam contra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Chriſtianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora noſtra per Baptiſmum & Euchariſtiam facta ſunt membra Chriſti, & templa Spiritus Sancti, 1. ad Cor. 9.

Copula vero cum alterius ſponſa præter luxuriam, continet malitiam mortalem injuſtitiæ, poſitam in eo quod fides data violetur, & res alteri promiſſa & ex juſtitia debita, notabiliter corrumpatur. Quod idem de ſponſo affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2. Stuprum eſt concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, ſeu corrumpitur. Qui ſi fiat virgine coacta, vel per dolum ſeu fraudem deducta, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini, cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimitur; alteram ejus patri, in cujus cuſtodia manet.

Quod ſi nec invita, nec ſubducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui jus habent tuendi integritatem corporalem ſuæ virginis, donec nuptui collocetur; juxta illud Eccli. 7. *Filiæ tibi ſunt, ſerva corpus*

pus illarum. Tum malitiam contra pietatem illis debitam, præbendo iis graviſſimam mœſtitiæ ac ignominiæ cauſſam, & ob periculum augendi dotem, vel innuptam retinendi filiam. Item conſtituit feminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert ſignaculum virginitatis: cui multiplici malitiæ cooperatur ſtuprator. Quare circumſtantia defloratæ virginitatis feminæ, etiam abſque vi, dolo, falſis perſuaſionibus, debet in confeſſione exprimi, præſertim cum ſit verum ſtuprum, ex S. Th. 2. 2. q. 154. ar. 6.

Porro eſt etiam ſtupri ſpecies cum adoleſcens virgo a muliere vi vel dolo ad copulam pertrahitur. Nam tunc eſt illicita ac violenta virginis defloratio.

3. Raptus eſt, cum perſona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti, vel alterius libidinis, aut etiam matrimonii cauſſa, ſive ſit mas, ſive femina, nupta aut innupta, virgo aut connupta, ſive vis inferatur ſoli perſonæ abductæ, ſive parentibus ſolis, ſive utriſque. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, alteram contra juſtitiam, ob injuriam illatam perſonæ abductæ invitæ, vel ſaltem ejus parentibus aut tutoribus, dum conſtituta ſub ipſorum cuſtodia extrahitur ipſis rationabiliter invitis. Graviſſimæ pœnæ in utroque jure contra raptores ſtatuuntur.

4. Adulterium eſt concubitus perſonarum, quarum alterutra, vel utraque eſt conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ mortalem, continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor; nec uxor ſui, ſed vir, ex 1. *ad Cor.* 7. tum contra matrimonii ſtatum & ſanctitatem. Unde ſpecialiter prohibetur a Deo; *Non mœchaberis*. Et 1. Cor. 6. *Neque idolis ſervientes, neque adulteri Regnum Dei poſſidebunt*.

Quod ſi conjux adulterantis conſentiat, adhuc concubitus erit contra juſtitiam. Quia eſt ſemper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux eſt, cui cedere valide non poteſt, eo quod ei competat non ad bonum privatum, ſed ratione ſtatus, qui communis eſt. Unde cum ceſſio juris ſit nulla, jus manet, & ſic tunc violatur; ideoque ſemper eſt verum adulterium. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Copula cum conjugata, conſentiente marito, non eſt adulterium, adeoque ſufficit in confeſſione dicere, ſe eſſe fornicatum*.

Triplex eſt adulterium. Nam vel eſt copula conjugati cum ſoluta, vel ſoluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si femina ſit conjugata, gravius eſt peccatum, quam ſi vir tantum, propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, ſuppoſitionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & ſæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumſtantia declarari debet, etiam ab adultero quia ipſe cooperatur feminæ ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde ſequi nata. Si vero uterque ſit conjugatus; adhuc gravius eſt, quia eſt duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriuſque conjugem, exprimendæ in confeſſione.

5. Inceſtus eſt copula perſonarum conſanguinearum, vel affinium intra gradum prohibitum. Opponitur caſtitati, & pietati; nam præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem contrariam reverentiæ conſanguineis vel affinibus debitæ. Eo gravius ſcelus eſt, quo gradus eſt propinquior, qui proinde in confeſſione exprimi debet; nam conſanguineis & affinibus pro diverſitate graduum diverſus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multo gravior eſt inceſtus cum conſanguinea, quam cum affine, v. g. cum ſorore propria, quam cum ſorore uxoris. Quia vinculum illud eſt multo arctius: nam plus eſt eſſe conjunctum ex proprio ſanguine, quam ratione ſanguinis uxoris; conſanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major eſt propinquitate affinitatis; quia eſt dumtaxat mediata & voluntaria. Immo inceſtus in conſanguinitate differt ſpecie ab inceſtu in affinitate: nam reverentia debita conſanguineis, quæ violatur, eſt notabiliter diverſa a reverentia debita affinibus, cum habeat motivum notabiliter diverſum, nempe communionem ſanguinis, & originem ab eodem ſtipite: ac proinde ii duo inceſtus habent turpitudinem notabiliter diverſam.

Inceſtus vero ſpiritualis, qui eſt copula illicita inter perſonas impeditas ob cognationem ſpiritualem ortam ex Baptiſmo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam inceſtus, quatenus eſt copula inter perſonas vinculo ſpirituali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Eccleſia prohibuit inter illas matrimonia: tum malitiam ſacrilegii, eo quod prohibitio iſta facta ſit propter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio ſpiritualis in ſpecie, ut innoteſcat utraque malitia. *Ita Delugo, Sanchez &c.*

6. Sacrilegium venereum eſt violatio rei ſacræ per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, & alteram contra religionem, qua gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem ſacræ, quæ ſic violari ſolent, ſunt perſona voto caſtitatis etiam ſimplici obſtricta, & locus ſacer.

Quare ſacrilegium eſt, 1. Omnis actus tum externus, tum etiam mere internus luxuriæ ſive conſummatæ, ſive non conſummatæ, a perſona voto caſtitatis obſtricta, vel ab alia cum illa, aut circa illam commiſſus: ut ſunt pollutio, copula, oſcula, tactus, deſideria, delectatio moroſa &c. Nam per tales actus violatur ſanctitas perſonæ, quæ per votum caſtitatis corpus ſuum, & affectus ſuos omnes quoad voluptatem veneream Deo conſecravit. Quod ſi utraque perſona ſit ſacra, erit duplex ſacrilegium.

2. Omnis

2. Omnis actus venereus illicitus exterior, etsi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco sacro, nempe in Ecclesia vel cemeterio. Nam sunt contra reverentiam loci sacri, & ejus intuitu ab Ecclesia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta, quam non permittit sanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Ecclesia prohibetur.

Porro tanto gravius est sacrilegium, quanto fœdior est luxuria; quia tanto magis repugnat reverentiæ debitæ rebus sacris.

Nota. Peccatum luxuriæ Confessarii cum Pœnitente continet malitiam duplicis sacrilegii, tum contra votum castitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odiosum ac suspectum, maxime si sumitur ut medium ad peccandum. Immo licet tale peccatum non sit proprie incestus, quia non contrahitur cognatio spiritualis, nisi ex Baptismo, & Confirmatione, c. 3. *de cognat. spirit. in 6.* tamen habet etiam malitiam tamquam incestus spiritualis: nam est incestus quidam similitudinarius, ex cap. *Non debet* 30. qu. 1. ubi Cælestinus Papa ait: *Non debet Episcopus, aut Presbyter commiscri cum mulieribus, quæ ei sua fuerint confessæ peccata? Si forte (quod absit) hoc contigerit; sic pœniteat, quomodo de filia spirituali, Episcopus quindecim annos, Presbyter duodecim, & deponatur, si tamen in conscientiam populi devenerit.* Et ex cap. *Omnes* eod. *Quia per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter sacerdotem & mulierem confitentem, simili cognatione spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia*, ait S. Thom. in 4. dist. 42. qu. 1. ar. 4. ad 8. Hinc circumstantia hæc in confessione exprimi debet. *Sanchez, Delugo &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt species luxuriæ consummatæ contra naturam?*

Resp. Cum hæc peccata sint ea, in quibus non servantur conditiones, quas postulat natura actus venerei, ut ex eo possit fieri conceptio hominis, & hæ conditiones quinque sint, scilicet conjunctio duorum, eadem in utroque species, sexus diversus, organa seu vasa apta, & debitus modus, ideo sunt quinque ejusmodi peccata.

Mollities, seu pollutio proprie sumpta, quæ est voluntaria seminis effusio sine ullo concubitu: sive illud foras effundatur, ut in maribus; sive intus diffluat in matricem, ut in feminis.

2. Inordinatus concubendi modus, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur, est peccatum mortale, cum repugnet generationi, ad quam semen ex natura sua ordinatum est: & quidem gravius pollutione, cum ei superaddat inordinatum congressum. Quod si modus debitus non servetur, sed vir succumbat, vel aversæ accedat more pecorum, vel a latere stet aut sedeat, tunc, modo diligenter avertatur periculum effusionis extra vas, juxta communem sententiam non est peccatum per se mortale, sed veniale grave, nec contra naturam, sed præter naturam. Dico *per se*, quia (1) potest esse, & est plerumque signum concupiscentiæ mortalis, cum fit ex sola libidine sine causa, ut dicit S. Th. Sed nullum erit peccatum, si hoc fiat ex necessitate, cum scilicet ob dispositionem alterutrius corporis conjuges non possunt servare modum ordinarium; nam tunc alter modus non est incongruus respectu illorum: sed contrarium, modo diligenter avertatur periculum effusionis extra vas.

3. Sodomia imperfecta, quæ est commixtio maris cum femina non servatis debitis organis, seu instrumentis naturalibus.

4. Sodomia perfecta, quæ est commixtio duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel feminæ cum femina. Nec refert in quo vase coeant masculi inter se, & feminæ, sive in vase exteriori aut posteriori, sive in ore, aut quavis alia parte, cum Sodomia perfectæ malitiæ consistat in affectu ad sexum indebitum, & sit completa eo modo quo potest, dum est replicatio membri ad membrum ejusdem sexus. Præter malitiam mortalem graviorem pollutione, potest habere alias adjunctas, ut adulterii, si fiat in persona conjugata vel cum illa; sacrilegii, si cum sacra; incestus, si cum consanguinea aut affini &c. Debet autem pœnitens explicare in confessione, an fuerit agens vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria, quæ forte non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrinque; & cum sic interveniisse noscitur, exprimi debet). Nam diversa sunt peccata voluntarie pollui, & solum cooperari pollutioni alterius: aliud enim est non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. *Delugo*.

Hæc sodomia est diversæ speciei ab imperfecta. Nam non servare in copula carnali debitum sexum, est deformitas contra rectam rationem, notabiliter diversa a deformitate, quæ inest congressui, a quo non servatur debitum instrumentum seu vas, servato debito sexu.

5. Bestialitas, quæ est coitus cum bestia, sive ejusdem, sive diversi sexus, est scelus ceteris gravius: nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diversitas speciei magis repugnat instituto naturæ. Ad hoc revocatur congressus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam est etiam contra virtutem religionis, propter commercium & societatem cum capitali hoste Dei.

Porro hæc omnia peccata fortasse specie differunt: nam singula habent specialem & notabiliter diversam deformitatem castitati repugnantem. Hinc Alexander VII. damnavit hanc pro-

(1) Vid. Noam 2. ad secundam partem, seu responsionem q. 8. c. 2.

propositionem: *Mollities, Sodomia, & Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem*. Sunt etiam graviora aliis speciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per se magis sunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his speciebus possunt esse graviores culpæ ex alia parte, ut scilicet involvunt malitiam alterius speciei contra justitiam, pietatem, religionem: nam simplex pollutio non est absolute majus crimen quam concubitus cum matre, vel cum moniali.

Quæst. IV. *An* (1) *pollutio voluntaria est per se semper peccatum mortale?*

Resp. Affirmat. *Ita omnes*. Constat 1. Ex 1. ad Cor. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt*. Et ad Ephes. 4. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei*. Pollutio autem est vera immunditia ac impuritas, & quidem specialis. 2. Quia est intrinsece mala, & crimen simplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura sua ordinatum est semen humanum: ideoque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Genes. 38. ubi de Onan fundente semen in terra ait: *Et idcirco percussit eum Dominus; quod rem detestabilem faceret*. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali*.

Quare, secundum communem Doctorum sententiam, nullo casu, etsi non voluptatis, sed solius mortis vitandæ caussa, licet in se vel in alio quovis modo, pollutionem voluntarie procurare, admittere vel intendere, aut aliquid sumere ea intentione, ut etiam somno accidat. Nam ipse actus pollutionis independenter a delectatione, secundum se graviter repugnat generationi, quæ sola est finis seminis humani. Et ideo neque licet probare, aut sumere medicamentum ad corrumpendum semen, illudque emittendum via ordinaria sine delectatione.

Porro de distillatione, quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam & semen, idem sentiendum est, quod de pollutione, si fiat cum sensu delectationis venereæ. Cum autem fit sine ulla commotione spirituum genitalium, & absque omni carnali delectatione, de ea non est magis curandum quam de sudore, inquit Cajetanus.

Obj. Licet corporis sui partes abscindere ad vitæ suæ conservationem. Ergo &c. *Resp.* Disparitas est, quod partes corporis per se & primario ordinantur ad totum constituendum; unde de illis disponere licet ad totius conservationem. At semen solum institutum est & ordinatum ad speciei propagationem: ideoque eo uti non licet, nisi modo ad speciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quod si ullo casu liceret seminis effusionem procurare extra actum conjugii, periculum esset ne ob vehementem voluptatem, quæ in ea sentitur, homines passione excæcati & illecti, eam licentiam facile extenderent ad plures alios casus, in detrimentum speciei humanæ, & sæpissime illum casum adesse sibi falso persuaderent. Nam si simul voluptate frui, & onera educandæ prolis vitare liceret, impediretur propagatio generis humani. Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis alias futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni casu. At cum abscissio membri sit de se molesta, periculum non est, ne extendatur ultra casus a natura concessos.

Dixi, *voluntaria*. Quia si pollutio non sit voluntaria nec in se, nec in caussa, ut sæpe fit in somno, vel quando ex caussis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile est essentialiter voluntarium, vel directe, vel indirecte, aut interpretative, in se vel in alio.

Pollutio tamen in somno facta mortalis est, si ante directe procurata est, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream. Alias non est peccatum, nisi indirecte procurata fuerit in excessu cibi vel potus, quia nemo potest peccare in somno defectu libertatis. Ita *S. Th. in 4. dist. 9. ar. 4.* Quosi si (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, sed permittere absolvi pollutionem jam in somno cœptam ad vitandum morbum, (modo non sit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quod opus est oratione) quia inquiunt, est præcise pati ex necessitate effusionem seminis, non autem illam procurare; tunc saltem est obligatio reprimendi delectationem per positivam displicentiam internam; nam non licet se habere indifferenter ad illam. Certo autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in somno cœptam, addendo conatum; quia non præcise patitur, sed positive continuat illam. Immo dum pollutio naturaliter fluere sentitur, quovis tempore tenemur eam cohibere, alioqui displicentia interna, quam tenemur de venerea delectatione elicere, non est efficax.

Nota Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confessione exprimendam, petitam, vel ex qualitate personæ se polluentis, si est sacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam, cum quo desideratur concubitus,

(1) De pollutione multifariam spectata habes multa in Opusc. *De modo confitendi, & puritate conscientiæ* cap. 7. & seq. trib.) quod reperitur impressum inter Opuscula tum Angelici, tum Seraphici.

bitus, quæ si soluta, malitiam habet fornicationis; si sacra, sacrilegii; si ejusdem sexus, sodomiæ; si conjugata, adulterii &c. vel ex modo quo se polluit, si nempe fit per tactus mutuos cum illa persona; nam hæc circumstantia pertinet ad speciem sodomiæ, si ambo sint ejusdem sexus, ad incestum si sint consanguinei aut affines &c. idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an licet (1) *desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur, seu sanetur, non intendendo pollutionem ipsam, nec delectationem veneream; nec aliquid adhibendo, ut pollutio in somno sequatur?*

Resp. Azor cum aliis negat, quia pollutio est mala ex objecto suo & natura: at non licet etiam ob bonum finem desiderare id quod ex objecto suo malum est. Affirmant alii cum S. Anton. 2. p. ar. 6. c. 5. ubi ait: *Appetere habere pollutionem propter allevationem naturæ tantum sine peccato, ideſt, sine hoc quod det operam, sed via naturali, non est peccatum.* Ratio quam affert Sanchez, est quia talis pollutio non procurata, sed via naturali proveniens, nullatenus est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus, sed actus quidam & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secus de homicidio & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed suapte natura liberi, & hominis voluntati subjecti.

Item controversia est, utrum liceat de pollutione in somno inculpabiliter eveniente gaudere, præcise ob levamen naturæ & salutem corporis; quamvis consentiant omnes licitum esse gaudere de bono effectu illo ex ea orto. S. Th. *in 4. dist. 9. ar. 4. q. 1. ad 5.* de pollutione nocturna & inculpabili, ait, *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel allevatio, peccatum non creditur.* Porro constat esse mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

Quæst. V. *An est peccatum ponere actionem, ex qua prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Resp. 1. Est mortale ponere sine urgenti necessitate actionem, ex qua, tamquam causa proxima, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, immo adsit propositum illos motus comprimendi cum insurgent. Quia 1. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, simul obligat graviter ad vitandas & auferendas causas horum motuum proxime excitativas, & per se in illos notabiliter influentes, ubi abest necessitas tales causas honestans. 2. Merito effectus censetur voluntarius, & imputatur ponenti causam proximam sine necessitate eam honestante. Hinc graviter teneris ejusmodi actionem inchoatam deserere statim ob insurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam si pergas in illa actione, effectus secutus censetur in illa volitus; volitio enim continuandi causam est virtualiter & moraliter volitio effectus. *Lessius, Valentia &c.*

Causæ autem seu dispositiones proximæ horum motuum excitativæ, sunt actiones quæ per se sunt turpes, & natæ excitare motus venereos, & turpitudinis speciem habent, nisi propriæ vel alienæ necessitatis titulis honestentur, ut aspectus & tactus partium pudendarum proprii vel alieni corporis, præsertim diversi sexus; lectio, auditio, locutio etiam rerum valde obscœnarum, & ad libidinem allicentium, quamvis ex sola curiositate fiat.

Dixi: *sine necessitate;* nam aspectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob necessitatem medendi, non est peccatum, secluso affectu pravo, & periculo consensus in delectationem veneream. Nam in tali casu pollutio secuta non censetur voluntaria in causa, sed solum permissa; quia adest justa ratio ponendi causam illam, & prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per se involuntarios impedire, cum adest justa causa non impediendi, & abest consensus periculum. Sic chirurgus exercens suam artem circa mulierem, non peccat, etsi prævideat pollutionem inde secuturam, modo absit periculum consensus in delectationem.

Resp. 2. Ex communi sententia, non est mortale contra castitatem ponere actionem, ex qua tamquam causa seu dispositione remota & per accidens, prævidetur secutura pollutio vel delectatio venerea, modo neutra intendatur, & absit periculum consensus in delectationem veneream. Quia 1. cum illi motus facillime & frequenter insurgant naturaliter, in æstimatione prudenti non censentur sufficienter voluntarii in causa remota, ut imputentur illam ponenti ex alio fine; sed a sola natura corrupta oriri censentur, alioqui enim homo teneretur abstinere a multis actionibus licitis ac necessariis, ne illos motus experiretur. Nec causæ illæ remotæ censentur moraliter illorum causæ, nec in illas consentiens censetur velle talem effectum propter summam facilitatem, qua illi motus excitantur ex naturæ corruptione; sed potius illa effusio procedit e virtute naturali expellente. 2. Quia jus suum prosequenti non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus.

Sanchez tamen ex communi docet, tales causas sine justa causa ponere, esse veniale, etiam contra castitatem: quia aliquantulum adversatur castitati, quod sine utilitate honesta cogente ponatur causa remota, & per accidens motuum castitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Causæ autem remotæ & per accidens horum mo-

(1) Præsens dubium conferatur cum superioribus doctrinis c. 6. q. 3. & seq.

motuum sunt eæ, quæ non sunt per se turpes, nec ad luxuriam, sed ad alios fines licitos per se ordinantur, nec turpitudinis speciem habent; sed vel per se honestæ sunt, ut auditio confessionum, vel indifferentes, ut equitatio, esus calidorum, studium medicinæ, medicamenta &c. Quare hæc, accedente honesta & utili caussa, & secluso periculo consensus, sunt licita, quamvis præter intentionem ex iis sequatur pollutio, vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus censentur solum permissi, non voliti; eo quod nulla sit obligatio relinquendi opus honestum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum, occasione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & secluso periculo consensus, exurgentem.

Quod si esset periculum probabile consentiendi in delectationem veneream, (ut si pluries quis in tali occasione consenserit) tunc is, ex communi sententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honesta, & utili, v. gr. auditione confessionum, abstinere: nam non licet se probabili peccandi periculo exponere.

Quæst. VI. *An est semper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, sed in illis immorari?* (1)

Resp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, si adsit delectatio venerea, quæ non reprimatur, vel periculum consensus in illam, aut in rem cogitatam, peccat mortaliter ratione talis delectationis vel periculi: venialiter vero si advertentia sit solum imperfecta ac semiplena, qualis est in semidormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex justa & honesta caussa, v. g. ut tales res melius discernat ad confessarii vel medici munus recte obeundum, non peccat, secluso periculo consensus in rem cogitatam & delectationem: quia talis cogitatio non est mala neque in se, neque in effectu aut ratione periculi. Erit autem venialis culpa, si hoc ex mera curiositate fiat secluso delectatione venerea, & periculo consensus in rem cogitatam, & affectu in ipsam: quæ tamen omnia raro absunt in cogitatione de his rebus absque fine honesto; nam hæc materia est valde lubrica & periculosa.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata luxuriæ non consummatæ?*

Resp. Sunt desideria, delectatio morosa venerea, aspectus, amplexus, & tactus impudici, oscula, verba obscœna, gestus turpes &c. sine effusione seminis. Jam constat ex dictis c. 6. desiderium simplex etsi inefficax actus luxurioši, habere malitiam mortalem ejusdem speciei; sic desiderium simplex copulæ cum conjugata vel consanguinea habet malitiam adulterii vel incestus: Nunc de ceteris agam.

Quæst. VIII. *An delectatio morosa venerea extra conjugium est mortalis?*

Nota 1. Delectatio morosa est delectatio deliberata, sive delectatio post sufficientem advertentiam admissa, seu approbata, etsi unico instanti. Dicitur enim morosa, non a mora temporis quo durat, cum peccatum mortale unico instanti committi possit; sed voluntatis, quæ post advertentiam sufficientem ei immoratur, eam acceptando aut non rejiciendo. Hinc potest esse delectatio morosa quamvis instantanea, si nempe voluntas in eam advertenter per unicum instans consenserit.

Nota 2. Triplex est delectatio, nempe spiritualis, mere sensibilis, & venerea. Spiritualis est ea, quæ in sola voluntate residet sine ullo motu sentibili in corpore, sive quæ est independens ab omni motu sensibili in corpore. Hæc delectatio, si sit de actu mortali, est mortalis, & sumit speciem ab illo ut objecto. Delectatio mere sensibilis est, quæ oritur ex proportione ac conformitate rei sensibilis cum organo sensus, sine ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas; qualis est delectatio, quæ percipitur ex actu rei blandæ, ex gustu, ex musica &c. Delectatio venerea est ea, quæ sumitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium, seu generationi inservientium.

Resp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæsita aut admissa, est mortale peccatum, nec potest esse veniale ex levitate materiæ. *Est communis Doctorum sententia.* Prob. Quia 1. Omnis delectatio venerea ex natura sua ordinatur ac tendit ad seminis effusionem, estque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam resolutio seminis, ejusque deductio ad partes venereas, ut testantur Aristot. Galen. Hypocr. & medici. Ergo cum seminis effusio voluntaria extra actum conjugalem sit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illum ex se tendens & ordinatus, est per se mortalis; nam dispositio sumit suam speciem ac malitiam moralem a forma, ad quam disponit, motus a termino ad quem tendit, medium a fine, caussa a suo effectu. 2. Inter omnes constat, moraliter & practice loquendo, minimam delectationem veneream quæsitam, vel deliberate admissam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis: eo quod difficillimum sit & moraliter impossibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob summam naturæ corruptæ in talia propensionem sistere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviore delectatione illectus, graviores non appetat, nec admittat. Ergo certum est etiam speculative, delectationem veneream vel minimam, quæsitam aut admissam, esse mortalem: cum certum sit etiam speculative omnem actionem, cui

(1) Vid. q. 5. & 7. cap. 6. præced.

cui per se mutuum est periculum morale peccati mortalis, esse mortaliter malam, *nam qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 5. & qui vult morale periculum peccati, vult saltem interpretative ipsum peccatum.

Obj. In furto, in excessu cibi vel potus datur levitas materiæ. Ergo &c. *Resp.* Disparitas est, quia rei vilis ablatio, levis excessus in cibo vel potu per se non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex se ordinatur ad effusionem seminis mortaliter malam extra conjugium, & per se inducit periculum consentiendi majori delectationi.

Nota. In societate nostra omnibus in virtute sanctæ obedientiæ prohibitum est, ne quis publice, vel privatim sententiam huic oppositam, non modo ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat, aut sibi placere significet, aut secundum illam cuiquam consilium dare &c. Ex Congregat. 9. Decr. 24.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negative se habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Resp. Affirmat. (1) Quia voluntas tenetur reprimere positive motus illicitos delectationis & sensualitatis, saltem per actum displicentiæ. Ita S. Antoninus, Suarez, Vasquez, Azor, Lessius, & alii communius cum S. Thom. 1. 2. qu. 74. art. 6. ubi ait: *Contingere peccatum esse in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas passiones .... alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum: sicut cum aliquis postquam deliberavit, quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit.* Prob. Quia 1. Concil. Trid. sess. 5. can. 5. definit concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus, sed virtualiter per gratiam repugnantibus.* Ergo ut non noceat, non sufficit mera negatio consensus, sed requiritur repugnantia seu displicentia positiva. Tales motus sunt ex objecto graviter inordinati, cum juxta omnes, sit mortale illis positive consentire: item sunt ex natura sua dispositiones proximæ ad opus mortale, ad quod valde pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ se habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus est regere passiones secundum rectam rationem ac Legem divinam, tenetur illos expresse ac positive reprobare per formalem displicentiam. 3. Sicut non licet se habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa se exercitos; ita nec ad motus turpes a dæmone vel ex naturæ corruptione in se excitatos. 4. Illis motibus per se annexum est periculum intrinsecum rei mortaliter malæ, & consensus in delectationem; nam ex se sunt dispositiones proximæ ad actum mortalem, nempe effusionem seminis,

(1) Multæ, ac variæ distingui possunt, ac debent hypotheses circa hominem affectum prava aliqua delectatione, quas recenset Seraphicus (in 2. sent. dist. 24. p. 2. q. 2.) De hac vero hypothesi, quam Auctor in præsenti quæst. proponit, hæc profert S. Doctor: *Si advertit homo periculum, & delectationem illam non repellit, sed mentem in talibus cogitationibus revolvi finit; tunc dicunt Magistri, quod peccat mortaliter. Quia quamvis non sit ibi consensus verus*, idest expressus, & formalis, *est tamen ibi consensus interpretativus, & comedit sola mulier. Nihilominus tamen peccatum illud imputatur viro; quia cum eam compescere debuisset, & teneretur, non tamen compescuit* (nominibus *mulieris*, & *viri* designat cum Magistro Sent. *inferiorem*, & *superiorem portionem rationis*). *Hoc tamen quod nunc ultimo dictum est, non est usquequaque certum. Negare enim aliqui esse mortale in negligentia reprimendi, ubi est displicentia, quantumcumque quis periculum advertat. Sed tamen securior via tenenda est; quidquid sit rei veritas. Et si cui hoc contingat, sanum est consilium, quod de ipso ut de mortali pœniteat: in dubiis enim securior via eligenda est.* Et antea (dub. 1. ejusdem dist.) *Sicut salutem suam corporalem negligeret, qui serpentem juxta se scienter collocaret: sic qui in tali delectatione advertens periculum, vel debens advertere, voluntarie versatur, exponit se discrimini, quando negligit repellere: & pro tanto dicit Magister ipsum peccare mortaliter.* Similiter Angelicus in textu alibi recitato (Nota ult. ad q. 5. c. 6.) *Antequam ratio delectationem perpendat &c.* deducit consensum *interpretativum*, & *peccatum omissionis*, ex quo aliquis *expresse non resistat* delectationi, quam sibi hærentem advertit. Quare sicuti ex Scoto (in 4. sent. dist. 4. q. 4.) *adultus, qui actualiter ratione utitur, si tantum negative non consentit, negative etiam non dissentit baptismo, etsi difficile sit aliquem talem invenire, non est capax baptismi: quia si non habeat devotionem aliquam*, hoc est positivum consensum, *ad sacramentum, videtur illud contemnere*: ita ex opposito quisquis in seipso advertit æstuantem aliquam delectationem inhonestam, videtur ei saltem indirecte assentiri, si in ipsa moretur absque ulla positiva, & efficaci repugnantia. Hinc autem intelligitur, adversæ sententiæ Theologos frustra præsentis quæstionis statum sic exprimere: *an secluso periculo expresse consensus in rem malam cogitatam, adsit gravis obligatio positive resistendi inordinatis motibus, & delectationibus, quæ ex concupiscentia naturaliter oriuntur?* Periculum enim, illudque *naturale*, & *ordinarium*, saltem *indirecte* consentiendi post plenam rationis advertentiam, est in praxi inseparabile ab ea voluntatis indifferentia sive suspensione, quam ipsi speculative ab omni periculo abstractam concipiunt Præsentissimum autem istud periculum facile deprehendent, si hæc tria serio observent, simulque uniant: videlicet 1. grande illicitum, quod secum fert quilibet perfectus motus sensitivi appetitus, præsertim concupiscibilis. 2. ingentem voluntatis propensionem ad sectandas illecebras ejusdem appetitus; quippe ex Scoto (in 2. sent. d 41 q. 5.) *sicut intellectus conjunctus appetitui sensitivo natus est intelligere sensibilia: ita voluntas propter conjunctionem sui cum appetitu sensitivo nata est tendere in delectabilia tali appetitui, & maxime in maxima delectabilia.* 3. summam generatim animæ infirmitatem ex peccato communi ortam, ob quam tentationibus potissimum interioribus facillime succumbit, nisi Divinis roboretur ac sustentetur auxiliis, quæ utique, non inertibus aut oscitantibus, sed legitime certantibus sunt promissa.

nis, & per se vehementer alliciunt voluntatem ad consensum per sympathiam appetitus sensitivi cum rationali. Ergo requiritur positiva displicentia ad impediendum voluntatis consensum, sine qua non tollitur periculum consentiendi, cum moraliter impossibile sit, voluntatem diu se negative habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud Prov. 4. *Omni custodia serva cor tuum.*

Immo sola illa displicentia non sufficit, sed illi motus prorsus expellendi sunt, præsertim deserendo actionem, quæ eos excitat, ni obstet caussa justa. Tum quia tunc sola displicentia non videtur satis sincera, cum vix discerni possit, utrum sit vera displicentia, an fallacia voluntatis sibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo tenetur impedire & expellere motus per se graviter inordinatos, saltem cum abest justa caussa eos permittendi. Hinc teneris sub mortali actiones etsi leviter turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscœnarum, ex sola curiositate dimittere statim atque excitant in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adest justa caussa non sic expellendi, ut si probabilis timor sit, ne ex majore resistentia magis augeantur, aut illis depulsis graviores insurgant, vel si ad illos motus expellendos dimittenda esset actio honesta, necessaria vel utilis, v. g. auditio confessionum, studium casuum conscientiæ, tunc sufficiet displicentia vera: alioqui homines deberent semper esse anxii, & multa bona omittere. (1)

Porro medium aptissimum compescendi motus illos est, mentem statim alio avertere, & si perseverent, orare, signo Crucis se munire, oculos ad imaginem Christi crucifixi convertere, cogitare de ejus passione, de igne æterno, morte &c. interdum de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & a tali objecto avocet. (2)

Quæst. X. *An delectatio morosa de actu luxuriæ v. g. copula cogitata, contrahit non solum malitiam substantiæ operis, sed etiam circumstantiarum cognitarum ei annexarum, & speciem mutantium?* (3)

Resp. Affirmat. *Ita S. Antonin. Cajetan. Suarez, & alii.* Quia talis delectatio versatur circa opus ut cogitatum; ergo illius objectum est id omne quod cognoscitur; ac proinde non solum opus, sed etiam circumstantiæ illi annexæ

---

(1) Quando motuum, & delectationum turpium proxima caussa non est peccaminosa (qualis esset ex. gr. curiosus adspectus, aut tactus obscœnarum rerum) sed potius rationabilis, justa, honesta (cujusmodi sunt ministeria medendi corporibus, excipiendi Sacramentales Confessiones, publice docendi, & similia) tunc si contingat, ut ea caussa perdurante nequeat quis vel absolute, vel sine gravi difficultate & angustia actualiter reluctari sensualibus motionibus, delectationibusque, propter magnam scilicet in prædictis ministeriis occupationem, vel attentionem, ille minime peccabit hoc nomine præcise, quod eosdem non expellat, aut non dimittat ministeria sua: dummodo sit ita comparatus, ut talibus stimulis nec *actu* consentiat, nec versetur in *proximo* consentiendi *periculo*. Siquidem in ista hypothesi deest omne voluntarium, tum *directum*, tum *indirectum*. Directum quidem, ut per se liquet: indirectum etiam, quia ad hoc requiratur, ut agens & *possit*, & simul *debeat* amovere caussam effectus mali (vid. N. 1. ad q. 1. c. 3.) quam obligationem non habent ii, qui seu in Ecclesia; seu in Republica necessariis, & utilibus insudant occupationibus. Deficiente autem utraque, vel alterutra illarum conditionum, istos quoque peccare evidens est juxta generalem, & indefinitam Apostoli regulam: *non sunt facienda mala, ut eveniant bona* (vid. N 314.) Quare qui ejusmodi officiis vacant, ubi proprio experimento noverunt, se aut consentire, aut proximum subire periculum consentiendi pravis illis motibus, & delectationibus, jam omnino tenentur sibi consulere, amovendo caussas lapsus, aut periculi, tametsi in se honestas, juxta Evangelicum Christi præceptum: *si oculus tuus, vel manus tua scandalizat te, erue eum, abscinde eam, & projice abs te.* Neque, ubi grave istud offendiculum patiuntur, possunt a Superioribus urgeri ad ea officia exercenda; quia nulla humana potestas præscribere potest contra Deum, & conscientiam, ut alibi (in Nota ad q. 1. c. 3. Tr. *de Legib.*) jam demonstratum.

(2) Admissa doctrina saniore, & communiore, quam Auctor in thesi principali hujus 9. quæst. asseruit, nosque in superiore 2. Nota communivimus, unum remanet observandum, quod ad praxim moralem valde conducit. Quotiescumque grave extat periculum assentiendi alicui pravo motui, seu delectationi sensuali, ut dicatur homo eidem *efficaciter* resistere, satis non est, si *nullo* prorsus elicito actu contrario voluntatis se convertat ad studium, laborem, aliaque disparata negotia, sed debet habere *positivam displicentiam* erga illam delectationem, sive positivam voluntatem non obsequendi eidem delectationi. Nam sola illa occupatio extranea, esto juvare possit ad impediendum expressum voluntatis consensum proxime imminentem, atque etiam ad interturbandum indirectum, si ob longiorem retentæ delectationis moram jam intervenisse præsumitur juxta Angelici, ac Seraphici judicia in superiore 1. Nota jam exposita; attamen minime sufficiens videtur ad *efficacem* reprehensionem inordinatarum delectationum præsertim venerearum. Hæ namque cuilibet occupationi etiam sacræ facillime se immiscent, ac denuo animum ad assensum sollicitant, ac pelliciunt, ut experientia multiplici satis compertum. Quocirca, ut sit in tuto quisquis ejusmodi aculeos sentit, & adhuc quasi indifferens hæret, debet se ab hac hæsitatione eximere, primum celeri aliqua voluntatis aversatione illos spernendo, dein honestum aut indifferens quodpiam opus aggrediendo. Sed potillime oratione aliqua saltem jaculatoria implorandum erit Divini Spiritus adjutorium; quoniam sine ejus numine nihil est innoxium, nec possumus esse continentes, nisi ipse dederit. Si monitum hoc respuere non debent, etiam qui sunt ad excolendas virtutes excitati: quanto minus oportebit ab eo desciscere reliquos in spirituali pugna vel imperitos, vel infirmos. Et tamen nonne plurimos reperire est, qui in prædicto agone constituti putant, se sat feliciter e cœno emergere extima oris contorsione, vel scapularum agitatione?

(3) Vid. Notam ad finem q. 5. præced. c. 6.

xæ & cognitæ, sunt ejus objectum. Actus autem sumunt speciem ac malitiam a toto objecto suo, & ad illam contrahendam sufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc simplex delectatio deliberata de copula cogitata cum conjugata vel consanguinea, pertinet ad speciem adulterii vel incestus.

Quæst. XI. *An oscula, aspectus, tactus impudici sunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Resp. 1. Ista omnia, immo & amplexus, oscula, & tactus partium etiam honestarum, ut faciei, manus, sunt culpa mortalis, si extra conjugium fiant ob delectationem venereum, quæ potest ex illis sequi, etiam ibi sistendo: idem dic de tactu partium proprii corporis. Est communis sententia, & constat ex dictis: nam mortale est, extra conjugium quærere aut advertenter admittere quamlibet delectationem venereum vel minimam, cum hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex se tendat ad seminis effusionem, ideoque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antonin.) est etiam mortale permittere se tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noscitur ad id moveri amore libidinoso, quia est cooperari & consentire alterius culpæ mortali. Digni autem sunt morte, non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, *ad Rom.* 1.

Resp. 2. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis, ejusdem vel diversi sexus, sunt mortales, si fiant vel admittantur sine necessitate medendi, etsi non ob delectationem venereum, sed ex sola curiositate vel joco. *Ita Sanchez, Layman, & alii communiter.* Quia 1. Hi tactus ad delectationem venereum ex se tendunt, illamque valde excitant, & sic sunt causa illius proxima, immo ex suapte natura ad effusionem seminis referuntur. Ergo simul cum illa graviter prohibentur: nam prohibita graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter omnia, quæ per se ad illam excitant & ordinantur. Deinde causa participat malitiam sui effectus. 2. Hi tactus sunt impudici, & comprehenduntur nomine impudicitiæ, quæ ad Gal. 5. dicitur excludere a regno Dei.

Hinc secluso necessitate medendi, tactum partium inhonestarum in se permittere ab alio fieri, est mortale; & quisque tenetur quantum potest, omnino talia impedire in se, & illis resistere, cum sint intrinsece mala.

Item mortale est propria pudenda sine necessitate tangere, si delectatio venerea ex eo tactu oriatur & prævideatur, quia per se tendit ad pollutionem. Ita Sanchez, secus dicens, si tactus ille ex curiositate, levitate, absque libidine, & delectationis ac pollutionis periculo fiat: quia deficit animus libidinosus, nec intervenit ea turpitudo, quæ in tactu alieno; nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo, nec peccato.

Resp. 3. Aspectus partium pudendarum alterius sexus, item concubitus viri cum femina, quamvis non animo libidinoso, sed ex sola curiositate vel levitate, mortalis est. Quia ad venereum libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per se multum excitat, & periculum morale consentiendi in delectationem venereum affert, & valde honestati naturali adversatur. *Ita Sanchez, Reginald. Layman, &c.*

Aspectus vero pudendorum ejusdem sexus vel proprii corporis, aut coitus animalium ex sola curiositate vel levitate, seclusis affectu venereo, scandalo, & periculo pollutionis, ac delectationis venereæ, juxta multos est solum venialis, quia nec graviter honestati adversatur, nec adeo ad luxuriam per se incitat. Potest tamen esse mortalis ratione periculi, spectata aspicientis speciali fragilitate: quod non raro adest in juvenibus, quare ab his graviter deterrendi sunt. Et certo mortalis est, si fiat ex voluptate deliberate quæsita.

Resp. 4. Amplexus, tactus & oscula etiam in partibus honestis, ob solam delectationem, mere sensibilem & nondum actu venereum, sunt culpa mortalis inter personas diversi sexus libidinis capaces, saltem si fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expresse delectatio venerea. Quia illi actus sic exerciti, per se non parum excitant commotionem spirituum genitalium, & delectationem venereum, quæ necessitate quadam physica oritur ex tali delectatione sensibili, saltem repetita vel diuturna: & quia supposita propensione naturæ inordinata in voluptatem carnis, non possunt sic usurpari absque delectatione morosa concubitus: aut saltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis venereæ, & consensus in illam; & sic sunt causaliter libidinosi, utpote libidinis causæ. Malitia autem talium actuum non ex fine solum, sed etiam ex effectu, quem pariunt, sumi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale, osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Resp. 5. Amplexus, contactus manuum, oscula in facie, si juxta morem patriæ fiant urbanitatis ac benevolentiæ honestæ causa, non sunt peccata per se, quia non sunt impudica, nec per se tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem causam. Ita communiter cum S. Thom. 2. 2. qu. 154. art. 4. Si vero ista fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, sunt solum venialia, modo absit omnis effectus libidinosus, & periculum peccati gravis tam in se quam in alio, nec, habita ratione constitutionis personarum, delectationem venereum multum excitent.

Si autem ista sine causa exercita, longiora sint, aut crebro fiant inter personas libidinis capaces, sunt mortalia. Quia augent affectum ad libidinem, & excitant delectationem venereum,

ream, afferuntque morale periculum consensus in illam. Nam (ut recte monent) in materia tam lubrica, quæ de se essent solum venialia, si repetantur aut diutius protrahantur, fiunt mortalia, curiositate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oscula morosa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mammillarum, peccat mortaliter. Quia cooperatur affectui libidinoso alterius, qui satis per ista indicatur.

Nota. Oscula, amplexus ob delectationem veneream, tactus & aspectus impudici mortales supradicti ex communi sententia sunt ejusdem speciei moralis ac actus consummatus, seu concubitus, ad quem suapte natura referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia sunt dispositio proxima ad concubitum, & media per se ad illum tendentia; dispositio autem & media sumunt malitiam a suo termino & fine: ac proinde ista omnes contrahunt diversam specie malitiam, pro diversitate personarum, a quibus, & circa quas exercentur: uti malitiam sodomiæ, si cum simili sexu exerceantur: adulterii, si cum conjugata aliena: incestus, si cum cognata, &c. Nam cum opera circa eas personas differant specie, ita etiam actus, qui sunt dispositio & media per se ad illa tendentia: quare circumstantia agentis & patientis exprimi debet in confessione. *Ita Sanchez, Lessius, & alii*. Impudicus vero sui ipsius tactus ad mollitiem pertinet, nisi alio referatur ex intentione agentis.

Quæst. XII. *Quale peccatum est loqui, canere, legere, vel audire turpia & obscœna?*

Resp. Est mortale, si fiat extra conjugium ob delectationem veneream, cum probabili periculo illius in se vel in aliis, aut cum animo se oblectandi rebus illis. *Ita S. Antonin. Navar. Sanchez, & alii communiter*. Quia delectatio venerea extra conjugium est objecto mortalis, cum sit mortale ei consentire. Ergo est mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in se vel in aliis. Delectatio vero de actu turpi apprehenso est per se mortalis; ergo & illam verbis fovere.

Secluso autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac scandali, turpia loqui vel canere solum ex levitate, vel legere aut audire ex mera curiositate, est saltem veniale. Nam hæc adversantur castitati, & prohibentur Ephes. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat*. Et c. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas*. Tamen juxta S. Antonin. & alios, non est mortale, quia non est per se gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium est, quod qui dicit verba turpia & lasciva hac intentione, ut se vel alium provocet ad luxuriam, vel se mente delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat .... Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia, quia peccata oris, secundum Thomam, permaxima judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens potest esse mortale ibi, ratione scandali seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus; ut cum audientes sunt debiles spiritu, & verba essent multum lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis*, ait S. Antonin. p. 2. to. 5. c. 1. §. 8.

Sed quia in praxi raro abest periculum turpis desiderii aut complacentiæ, sive in proferente ac legente (1), sive in audientibus sermones, cantiones, vel lectiones rerum turpium ac lascivarum, in, vel coram juvenibus aut aliis infirmis spiritu, raro vacant culpa mortali, nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, 1. ad Cor. 15. *& præbent verba ad res ipsas ingressum*, ait S. Athanas. Hinc obscœna proferens tenetur in Confessione exprimere numerum eorum, quibus fuit occasio turpis desiderii vel delectationis. Qui vero alteri præbet occasionem sermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præstat auctoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiamsi rem narratam interius non approbet, nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, est mortalis.

Idem est de gestibus turpibus ac de turpiloquiis, cum sint etiam signa ad luxuriam incitantia, & de turpibus spectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non sunt absolvendi, nisi illos comburant.

Quæst. XIII. *An licent oscula, amplexus, tactus &c. in sponsis, & viduis?*

Resp. 1. Omnis delectatio venerea, aspectus & tactus turpis seu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, sunt mortales in viduis & sponsis. *Ita Sanchez, & alii communiter*. Quia cum omnis delectatio venerea & actus libidinosus suapte natura ordinetur ac tendat ad effusionem seminis & copulam, est mortalis in non

(1) Inter *obscœnos* libros recentiores, quorum lectio in praxi *proximum* spiritualis ruinæ præfert periculum, utique a cunctis promiscue evitandum seu destitutis, seu præditis quacumque facultate legendi prohibitos libros, ex. gr. est procul dubio libellus ille, qui sub fallaci titulo, *elegantiarum latini sermonis*, maximas complectitur rerum turpitudinis, ut merito crederes (nisi aliunde constaret, Catholicorum typis recenter fuisse excussum tum extra, tum intra Italiam) non nisi ex veterum Nicolaitarum, aut Gnosticorum sordida officinis prodiisse. Appositè hanc ad rem D. Bonaventura (Serm. 2. de Invent. Sanctæ Crucis) scripsit: *Qui vere continens esse vult, debet non solum tactus impudicos fugere, sed vanos aspectus, vanos auditus, & vanas locutiones vitare. Nam Lacedæmones tamquam castitatis amici (ut narrant eorum historiæ) libros cujusdam Philosophi extra civitatem jusserunt asportari, eo quod illorum lectio non erat omnino pudica, sed potius ad luxuriam inflammativa. Noluerunt enim filios suos talibus lectionibus imbui, ne honestis moribus plus nocerent, quam ingeniis prodessent. Ergo si talia Pagani fecerunt, quid debuerunt facere Christiani?*

non conjugatis; cum effusio seminis & copula sit in ipsis mortalis: nam medium a fine, & actio a termino, ad quem tendit, malitiam ac speciem sumit. Cum ergo copula tam sit sponsis ac viduis illicita, quam aliis solutis: tum etiam iis illicitus est omnis actus turpis ac impudicus. Et vero cum sponsalia sint solum promissio futuri matrimonii, non traditio corporum, nullum tribuunt jus præsens in corpus alterius in ordine ad copulam hic & nunc exercendam, nec proinde ad actus qui ad illam per se ordinantur: sicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præcise promissum est.

Itaque solum licent sponsis amplexus & oscula honesta, juxta morem patriæ, amoris honesti significandi & fovendi causa. Hinc sponsi non debent relinqui soli, ob periculum actuum impudicorum, vel etiam copulæ, ut S. Carolus & Doctores passim monent.

Resp. 2. In sponsis ac viduis mortalis est voluntaria delectatio carnalis seu delectatio appetitus sensitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehensa sub conditione, si adesset matrimonium. *Ita Sanchez, Azor, & alii communiter.* Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, est delectatio absoluta, præsens & conjuncta cum actuali commotione spirituum genitalium per se ordinata ad copulam præsentem: sive carnalis illa delectatio est delectatio venerea præsens & voluntaria, quæ ex se ordinatur ad copulam præsentem, ideoque semper mortalis est in non conjugatis. Nam copula præsens seu actualis semper est mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex se ordinatus ac tendens. Et vero appetitus sensitivus sequitur imaginationem, quæ non potest præscindere, nec apponere conditiones.

Porro sunt qui docent, posse excusari a mortali eos, qui absque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quod illum exercuerint aut exercituri sint; eo quod non approbent illud opus nisi quatenus fuit vel erit iis licitum; sed monent talem mentis apprehensionem, cum vix possit esse sine delectatione venerea, esse statim rejiciendam, & nunquam arcessendam. Neque enim est in nostra potestate sistere in delectatione mere spirituali, dum certa objecta apprehendimus.

Quæst. XIV. *Quænam sunt filiæ Luxuriæ?*

Resp. Ex S. Gregorio & Thoma sunt octo. Quatuor ex parte intellectus, nempe cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, & inconstantia: quæ sunt mortales, cum ideo præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1. Amor sui inordinatus quo luxuriosus carnem suam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, suas cognitiones ac curas ad illarum assecutionem referendo. 2. Odium Dei, qui voluptates illas graviter vetat & punit. 3. Affectus præsentis sæculi, hoc est, vitæ præsentis & rerum hanc oblectantium, quo ita istis inhæret, ut contentus esset in hoc mundo semper manere de beatitudinis cælestis consecutione haud sollicitus. 4. Horror, & desperatio futuri sæculi: horror quidem, quia scit se post mortem impuris voluptatibus privatum iri, & earum loco supplicia acerbissima subiturum. Desperatio vero, quia obscœnas voluptates deserere quasi impossibile reputat. Hæc quatuor sunt mortalia.

Quæst. XV. *Quænam sunt remedia contra Luxuriam?*

Resp. Ista. 1. Oratio humilis & frequens, nemo enim potest esse castus, nisi Deus det. *Sap.* 8.

2. Mortificatio & custodia sensuum, maxime visus. *Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius ... Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* Eccl. 9. & S. Aug. epist. 19. ait: *Oculi vestri etsi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem ... Nec solo tactu, sed affectu quoque & aspectu appetitur, & appetit femina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos.* Unde illud S. Greg. M. l. 21. moral. cap. 2 *Intueri non licet, quod non licet concupiscere.*

3. Sobrietas, seu usus moderatus vini, quod non solum modicum, sed etiam aqua permixtum sit præsertim in juvenibus: nam ex Prov. 20. *Luxuriosa res vinum.* Item abstinentia seu moderatus esus ciborum, nam copia nimia humorum & sanguinis suppeditat materiam tentationum carnis: temperantia autem superfluitatem humorum impedit ac tollit. Unde Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum ejus ... & fecerunt abominationes coram me.*

4. Vitatio occasionum, quales sunt familiaritates & colloquia inter personas diversi sexus (1), frequentatio improborum, lectio libro-

(1) Quam sollicite masculi, præsertimque Clerici, a femineo consortio debeant se abstinere castimoniæ servandæ causa, discimus ex S. Bonav. (serm. 2 in Domin 1. post Pentec.) ita scribente: *Qui non vult illaqueari a dæmonibus laqueo carnalis lasciviæ, sed vult seipsum mundum conservare per puritatem pudicitiæ, debet quantum potest declinare spectacula vanitatum, fugere consortia mulierum. Quia sicut rosa vel lilium, cum frequenter tangitur, incipit marcescere, & amittere colorem: sic castus homo, quando se exponit hujusmodi spectaculis vanitatum, & mulierum, ita aliquando tangitur, & percutitur cor ejus, ut statim incipiat marcescere per immundam cogitationem, amittere colorem, & odorem interioris munditiæ per consensum ad illam cogitationem &c.* Vid. Notam 2. de circumstantia *scandali* ad Resp. 2. qu. 8. c. 2.

brorum obscœnorum, & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, spectacula &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam*, ait S. Aug. Et, *Qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. Quocirca monendi sunt parentes, ne unquam lectum communem permittant pueris diversi sexus, etiam fratribus & sororibus, nec patiantur secum liberos decumbere in eodem lecto, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: hoc enim perniciosum est eorum castitati, ut experientia constat.

5. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otiositas*, Eccli. 33.

6. Frequens Confessio, & Communio cum dispositionibus.

7. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium, catena ferrea &c. *Nam hoc genus non ejicitur nisi per orationem, & jejunium*, Matt. 17. & contraria contrariis curantur.

8. Eleemosynæ, & alia caritatis opera, quæ valent ad obtinendas a Deo uberiores ac potentiores gratias.

9. Assidua piorum librorum lectio, & meditatio Passionis Christi, ac æternorum: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7.

10. Occurrente tentatione cogitare Deum adesse præsentem, justum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem; & sæpe animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.*

11. Initio tentationis fortiter resistere, & statim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primo occurrens, sed præsertim ad Passionem (1) Christi &c. *Diabolus serpens est lubricus, cujus si capiti, hoc est, primæ suggestioni non resistitur, totus interna cordis, dum non sentitur, illabitur*, ait S. Hieron. in Eccli. cap. 9. *Resistite diabolo & fugiet a vobis*, Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni &c. intueri imaginem Christi patientis, vel eum animo contemplari: signo Crucis cor munire: considerare neminem, quantacumque fame prematur, sumpturum esse cibum, si sciret venenum ei esse admixtum, ideoque sibi mortem illaturum: *Nunquid potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?* Job. 6. Quanto magis metus certæ mortis animæ deterrere debet!

12. Nascentem voluptatis sensum præsenti aliquo dolore accito extinguere.

Denique multum juvabit habere stabilem Confessarium pium ac prudentem, ejusque pia consilia sequi; nam suggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi superandæ aptiora.

Nota. Ista remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes. (2)

AR-

(1) Pia memoria Dominicæ Passionis quam validum sit medium ad abigendos dæmones, adeoque etiam ad quaslibet ipsorum tentationes superandas, colligere possumus ex facto, quod D. Bonav. refert (serm. 4. in Dom. 13. post Pentec.) sibi ipsi accidisse, hisce verbis: *Armatura, qua debemus indui ad hoc, ut possimus superare diaboli tentamenta, est memoria Passionis Christi, quæ si ad memoriam affectuose reducatur, omnes dæmones cum tremore effugantur, secundum quod experientia me docuit pluries. Nam semel cum diabolus fortiter me stringens in gutture vellet strangulare, jam non valens præ nimia strictione gutturis clamare, ut Fratrum adjutorium imprecarer, incipiebam cum ingenti dolore spiritum exhalare: statimque, habita Dominicæ Passionis memoria, incepi ex compassione Dominicæ Passionis singultum geminare, & magna suspiria loco vocis submittens e cordis medullis emittere: quo facto virtute Dominicæ Passionis ego servus Crucis tam crudeli nece profiteor me esse liberatum. Sed nullus potest istam armaturam induere, nisi carnis luxuriam per continentiam coarctet.*

APPENDIX.

(2) SI quis, præsertim destinatus subeundo examini pro Sacris Confessionibus, aveat clare & distinctè apprehendere unico veluti obtutu, simulque firma memoria retinere singulas luxuriæ species, ab Auctore descriptas in super. q. 2. & 3. præsent. Articuli, is habebit hic brevi, ac nitida serie expressam integram illam doctrinam.

Principio luxuria generatim aut est *consummata*, sive cum voluntaria effusione seminis ad conservationem humanæ speciei ordinati, ut coitus duorum, vel simplex unius pollutio: aut est *non consummata*, sive citra eam dem seminis effusionem, ut merus adspectus, vel tactus verendorum.

Luxuria *non consummata* hæret in una specie infima, nulli subjacens divisioni. *Consummata* vero in duplex dispescitur genus, illudque variis constans speciebus. Nam ista vel *naturalis* est, quoniam in prædicta seminis effusione servantur conditiones, quas exigit natura actus necessarii ad hominis generationem, cujusmodi est adulterium: vel est *innaturalis*, quia semen funditur non servatis iisdem conditionibus, qualis est Sodomia.

Luxuriæ *consummatæ*, simulque *naturalis*, sex existunt species, nimirum *simplex fornicatio*, *stuprum*, *raptus*, *adulterium*, *incestus*, *sacrilegium*, intellige *venereum*, quod est violatio rei sacræ, personæ scilicet aut loci, per actum luxuriæ. Si *primam* demas, puta fornicationem simplicem, *reliquæ quinque* species peculiarem præseferunt deformitatem, specie diversam a malitia luxuriæ; adeoque seorsim aperiendam in Sacramentali Confessione.

Demum luxuriæ *consummatæ*, sed *innaturalis*, species *quinque* numerantur per oppositionem ad totidem conditiones, quas requirit carnalis actus ad hominis generationem inserviens. Conditiones istæ sunt, 1. conjunctio *duorum*. 2. *eadem* species in conjunctis. 3. sexus *diversus* amborum. 4. illorum vasa *apta*. 5. *debitus* concumbendi modus. Species vero, quæ conditionibus hisce opponuntur singillatim ordine mox indicato, sunt 1. *mollities*, seu pollutio. 2. *bestialitas*. 3. *Sodomia perfecta*. 4. *Sodomia imperfecta*. 5. *modus quilibet inordinatus congrediendi*; ita scilicet, ut semen extra vas legitimum effundatur, vel ejusmodi effundendi grave sit periculum. Et hæ omnes species, juxta Auctorem, pariter involvunt propriam inhonestatem, ultra communem luxuriæ malitiam: etsi apud multos Morales Scriptores tres solum species luxuriæ *contra naturam* reperiantur nominatæ, nempe mollities, bestialitas, & sodomia.

ARTICULUS V.

De Ira.

Quæst. I. *Quid est Ira?*

Resp. Est inordinatus appetitus vindictæ. Ira autem est inordinata dupliciter. Ex parte objecti, cum quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quam meruit, vel inferendam sine legitima auctoritate; vel licet sit justa, non tamen eam appetit ut justam, sed ut satiativam animi sui malevoli. Ira sic inordinata, est peccatum mortale ex genere suo, cum sit contra caritatem & justitiam. Hinc ad Gal. 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia a Regno Dei. Potest tamen esse venialis ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem materiæ.

2. In modo irascendi, *utpote si quis nimis ardenter irascatur interius, vel si nimis exterius manifestet signa iræ. Et sic ira secundum se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis*, ait S. Th. q. 158. art. 3. Potest tamen esse mortalis ratione scandali, blasphemiæ, injuriæ, convicii, maledicti &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ iræ?*

Resp. Sunt, 1. Indignatio quæ est animi commotio contra alium, ob malum ab alio acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpe venialis est: mortalis vero ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel scandali.

2. Tumor mentis, qui est æstus quidam excandescentis animi, & excogitantis diversas vindictæ vias. Mortalis vel venialis est pro qualitate vindictæ excogitatæ, & expetitæ.

3. Clamor, qui est inordinata & confusa locutio. Potest esse mortalis ratione convicii, maledicti, scandali &c.

Denique blasphemia, contumelia, maledictio, rixa, pugnæ, seditiones, vulnera, homicidium. Quæ omnia sunt ex genere suo mortalia, utpote contra caritatem & justitiam.

Quæst. III. *Quænam sunt iræ remedia?*

Resp. Præcipua sunt, considerare quam sit injusta & pernicioſa; orare, meditari mansuetudinem Christi; nil unquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, sed solum postquam sedatus est; omni cura impedire iræ motum, & excitatum statim reprimere; exercere frequentes actus caritatis, mansuetudinis, patientiæ, humilitatis &c.

ARTICULUS VI.

De Invidia.

Quæst. I. *Quid est Invidia?*

Resp. Est tristitia de bono proximi, quatenus videtur imminuere gloriam, vel excellentiam nostram, quia nempe in eo bono ab eo æquamur vel superamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus id bonum invidentis æstimatur. Mortalis est ex genere suo: nam directe opponitur caritati, cujus est de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere: & ad Galat. 5. invidia dicitur excludere a regno Dei. Estque diabolicum vitium, ex Sap. 2. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Invidia autem sumpta pro habitu, est vitium inclinans ad talem tristitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Th. 2. 2. q. 36. art. 2. tristitia de bono alieno potest contingere quatuor modis. 1. Cum quis dolet de bono alicujus, v.g. potestate, in quantum ex eo sibi vel aliis damnum timet. Talis tristitia est licita, si inde timeas malum certo injuste inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, si haberes potestatem ad id legitimam: secus, est illicita. 2. Potest quis dolere de bono alterius, non ex eo quod ipse habet bonum, sed ex eo quod sibi deest bonum illud, quod alter habet, ita ut minime cupiat alterum illo carere. Et hoc non est invidia, sed æmulatio, quæ si sit circa bona spiritualia, & honesta, laudabilis est: si autem sit de bonis temporalibus, potest esse cum culpa & sine culpa, prout bonum est dolenti proportionatum & necessarium, vel improportionatum & supervacaneum, & prout refertur ad bonum vel malum finem. 3. Cum quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus est. Quæ tristitia mortalis est, si sit de bonis supernaturalibus, vel si quis Dei providentiam arguat, quod peccatoribus bona temporalia largiatur & bonos affligat; nam est Blasphemia. 4. Cum quis dolet de bonis alicujus, in quantum alter æquat aut superat ipsum bonis illis. Hoc est proprie invidia, *& istud semper est pravum, ut etiam Philosophus dicit 2. Reth. Quia dolet de eo, de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi*, ait S. Thom.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Invidiæ?*

Resp. Sunt, 1. Odium. 2. Delectatio. 3. Gaudium in malis proximi. 4. Susurratio, quæ est sermo, quo sine justa causa refertur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis est contra justitiam, quia per illam grave damnum proximo injuste infertur: nam quisque habet jus, ne per injuriam, seu sine justa causa privetur amicitia alterius, quæ est magnum bonum, juxta illud Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla comparatio &c.* Hinc illud Eccli. 21. *Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur.* Et illud 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.* Quare susurratio est gravissimum peccatum; ut patet etiam ex Prover. 6. ubi dicitur: *Sex sunt quæ odit specialiter Dominus, & septimum detestatur anima ejus*, nempe, *eum qui seminat inter fratres discordias.*

Ad susurrationem mortalem sufficit quod sine justa causa referatur alicui de alio aliquid aptum

aptum ad diſſolvendam ejus amicitiam cum illo, licet referatur ſine intentione eam diſſolvendi: quia tunc ponitur injuſte & voluntarie cauſſa diſſolutionis amicitiæ. Quare ſuſurro tenetur reſtituere, in quantum poteſt, amicitiam injuſte ab ipſo ablatam, & alia damna inde ſecuta, perinde ac detractor famam, cum ſit cauſſa injuſta talium damnorum.

Alia ſunt etiam mortalia ex genere ſuo. Unde ad Rom. 1. inter eos, qui digni ſunt morte, recenſentur *pleni invidia, malignitate, ſuſurrantes, detractores, ſine affectione &c.*

Quæſt III. *Quænam ſunt invidiæ remedia?*

Reſp. Præter orationem ſunt hæc. 1. Conſiderare te non ideo minus habere; invidiam invidenti nil prodeſſe; nam non ideo alter carebit bono, quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiamſi eo careat: quinimmo graviſſimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æterna; e contra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod eſt bonum infinite majus omnibus bonis temporalibus. 2. Sæpe gaudere de bono proximi, quia eſt proximus, quem ſicut te ipſum diligere debes propter Deum. 3. Gratificari ei cui invides, illum laudare, orare Deum pro ejus bono, & gratias agere Deo propter beneficia ab eo in ipſum collata &c. 4. Humilitas & contemptus gloriæ ac honoris humani: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*, ad Gal. 5.

ARTICULUS VII.

De Acedia.

Quæſt. I. *Quid eſt Acedia, & quale peccatum?*

Reſp. Acedia late ſumpta eſt quodvis tædium, ſeu animi remiſſio in exercitio virtutum, ob laborem ſeu moleſtiam ac difficultatem adjunctam. Sic ſumpta non eſt vitium ſpeciale, ſed generale, quia (ut ait S. Th.) omne vitium refugit bonum virtutis oppoſitæ; eſtque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Eſt autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia ſtricte ſumpta eſt triſtitia & tædium de divina amicitia apprehenſa ut mala propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conſervandæ per laborioſa virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam: unde fit, ut quis amicitiam illam non curet. Sic ſumpta, eſt vitium ſpeciale, & per ſe mortale, nam ſpecialiter & graviter caritati Dei repugnat.

Quæſt. II. *Quænam ſunt filiæ acediæ?*

Reſp. Sunt, 1. Malitia, qua quis odit bona ſpiritualia, & vellet ea non eſſe; aut qua ipſum pœnitet bonum feciſſe; aut qua contemnit Dei beneficium, v. g. cupiendo non agnoviſſe Chriſtum, non fuiſſe Religionem profeſſum &c. ob difficultates, quæ in Dei obſequio ſuperandæ ſunt. Eſt mortalis ex genere ſuo. 2. Puſillanimitas. 3. Deſperatio. 4. Rancor, qui eſt indignatio & faſtidium adverſus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideoque eos refugit.

5. Torpor qui eſt languor animi, quo bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Eſt mortalis, ſi bonum ſit graviter præceptum, & ſemper valde periculoſus eſt, diſponitque ad mortale.

6. Evagatio mentis in oratione aliiſve exercitiis ſpiritualibus. Mortalis eſt in oratione vel exercitio ſpirituali graviter præcepto, ſi in parte notabili voluntarie duret; venialis vero in oratione non præcepta, niſi ſit circa objecta graviter illicita, quæ placeant.

Quæſt. III. *Quænam ſunt Acediæ remedia?*

Reſp. Præcipua ſunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum cæleſtium, laborum ac Paſſionis Chriſti & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei, præmiorum fervidæ caritatis, brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum temporis &c. lectio librorum ſpiritualium, quotidiana auditio Miſſæ, frequens confeſſio & communio cum debitis diſpoſitionibus, temperantia, fuga otii, maceratione carnis &c. (1)

---

(1) Ad retegendas, ac retundendas inſidias ſingulorum capitalium vitiorum, S. Bonaventura peculiare edidit opuſculum ſub titulo: *De pugna ſpirituali contra ſeptem vitia capitalia*; quod idcirco utiliter quiſque leget. Hoc autem loco occurrit mihi momentoſum aliquid obſervandum, quod ad qu. 3. ſuperioris art. 3. *de Gula*, refertur; ubi ſcilicet Auctor ſtatuit, *ebrietatem eſſe peccatum mortale, ut inter omnes conſtat*. Ab hac univerſali, & inconcuſſa doctrina videtur palam diſcrepare Seraphicus Doctor, quoniam duplici in loco (in 4. Sent. diſt. 16. par 2. art. 3. q. 1. & in Centil. par. 1. ſect. 6.) hæc ſcribit: *Quoddam eſt veniale cum delectatione, & conſenſu, & ideo veniale eſt, quia non eſt deordinatio contra præceptum, ut ebrietas, & mendacium joco ſum*. Ex quibus verbis poterit fortaſſe quiſpiam, ſolitus in primo diverſorio hoſpitari, actutum inferre, S. Doctorem omnino ratum habuiſſe, ebrietatem abſolute, & ex ſuo genere peccatum eſſe dumtaxat veniale, quomodo jocoſum verbum Aſt quilibet peritus, & æquus rerum æſtimator haud gravate concedet, Seraphicum adduxiſſe ibidem in exemplum illam dumtaxat ebrietatis ſpeciem, quæ non ita inordinata & exceſſiva eſt, ut adimat proximam expeditamque facultatem utendi ratione, hoc eſt eam, quam Morales *imperfectam* ſive *ſemiplenam* appellant. Quæ quidem longe frequentior videtur altera plena ac perfecta; maxime ubi anni incidunt huic præſenti ſimiles, in quo cadus vini etiam vulgaris tribus, quatuorve ſcutatis carus eſt: neſcio, ſive ob veram vitium infœcunditatem, ſive magis ob avaritiam illorum, qui refertas habentes vinarias cellas nihilominus in compitis, & tabernis extremam penuriam prædicant, ac deplorant ſingultibus, lacrymiſque mendaciſſimis. Rationes porro, cur ſic interpretari Seraphicum oporteat, multæ

tæ eæque decretoriæ præſto ſunt. Nam 1. cum Philoſopho fatetur (N. 144.) *ebrium habere duplicem maledictionem* : quæ certe nonniſi *gravi* debetur culpæ. 2. Expreſſe tradit (Comp. Theol. Verit. lib. 3. c. 27.) *ebrietatem ab Apoſtolo inter peccata mortalia computari.* 3. Hæc docet communibus Patrum doctrinis apprime cohærentia (Specul. Anim. cap. 3. poſt init.) *De ebrietate notandum, quod ſi quis ſciens vini, vel liquoris fortitudinem, & advertens, quod ex ejus nimia ſumptione poteſt ebrietatem incurrere, nihilominus ſumendo peccat mortaliter; quia ſcilicet uſu rationis ſe privat, & omnium peccatorum periculis ſe exponit ... Unde Apoſtolus ad Gal. 5. inter opera mortalia ebrietatem connumerat. Poteſt tamen ebrietas contingere abſque mortali, & etiam veniali: ut cum quis liquoris fortitudinem non agnoſcit, vel liquorem inebriantem pro alio bibit, vel ſiti ducitur non advertens. Unde & Auguſtinus contra Fauſt. Lotb de ebrietate excuſat.* Num clariora poſſunt deſiderari indicia ſanæ doctrinæ Seraphici Magiſtri?

Finis Partis Secundæ Tomi Primi.

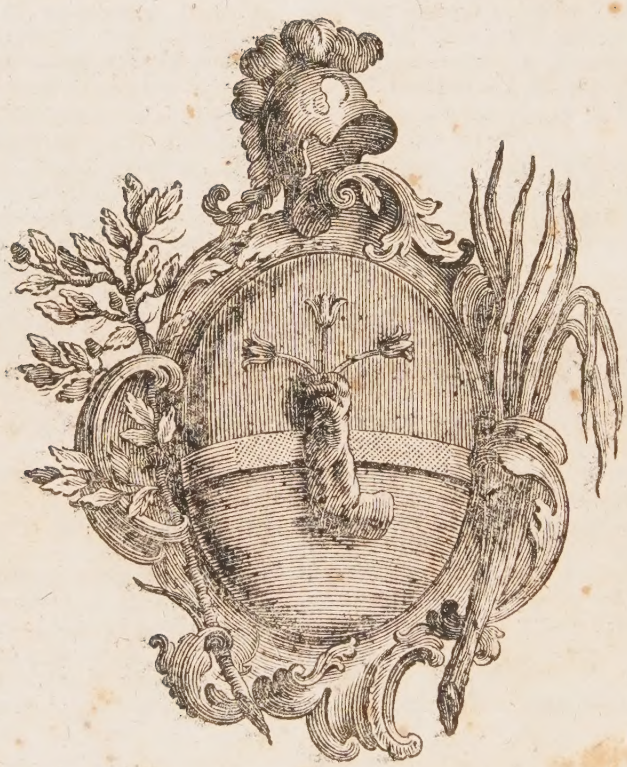

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

A. R. P. PAULO GABRIELE ANTOINE S. J.

PRIMUM CONCINNATA

Dein notis & Appendicibus potiſſime ad Sacros Chriſtianorum Ritus, & Eccleſiæ Orientalis diſciplinam ſpectantibus amplificata

A. R. P. PHILIPPO DE CARBONEANO

DEMUM

A. R. P. BONAVENTURA STAIDEL MIN. CON.

AD UTILIOREM PAROCHORUM, ET CONFESSARIORUM USUM, tum præſertim ad STUDIOSAM JUVENTUTEM plenius informandam aucta, & illuſtrata copioſis acceſſionibus magna ex parte depromptis ex

S. THOMA AQUIN. & S. BONAVENTURA CARDIN.

NEC NON EX PASTORE & MAGISTRO SUPREMO

BENEDICTO XIV. & CLEMENTE XIII.

EDITIO POSTREMA ABSOLUTISSIMA

IN VI. TOMOS DISTRIBUTA,

Cui accedunt quamplures Recentiores Adnotationes neceſſariæ ad Auctorem magis, magiſque elucidandum, uti ex Noviſſima Præfatione colligitur, nec non loca Theologica ex

MELCHIORE CANO DESUMPTA.

TOMI II. PARS I.

VENETIIS MDCCLXX.

TYPIS ANTONII ZATTA

SUPERIORUM FACULTATE ET PRIVILEGIIS.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. *F. Filippo Roſa Lanzi* Inquiſitor Generale del Santo Officio di *Venezia* nel Libro intitolato: *Theologia Moralis univerſa a R. P. Paulo Gabriele Antoine primum concinnata &c. Tomi* 5. *ſtampati*, non v' eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi; concediamo Licenza ad *Antonio Zatta* Stampator di *Venezia* che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 24. Novembre 1768.

(ANGELO CONTARINI PROC. RIFORM.

(ALVISE VALLARESSO RIFORM.

(FRANCESCO MOROSINI 2.° CAV. PROC. RIFORM.

Regiſtrato in Libro a Carte 364. al Num. 2601.

Davvide Marcheſini Segretario.

Regiſtrato al Magiſtrato alla Beſtemmia in libro a Carte 5.

Andrea Grattarol Segretario.

IN-

INDEX

TOMI SECUNDI PARS I.

TRACTATUS

De Virtutibus Theologicis. *Pag.* 1.

PARS I. *De Fide.* 2
CAP. I. *De natura & neceſſitate Fidei.* ibid.
Actus Fidei. 6
CAP. III. (pro II.) *De actu externo, ſeu confeſſione Fidei.* 7

APPENDIX

Ad uſum Miſſionariorum. 9
CAP. III. *De Peccatis Fidei oppoſitis.* 11

APPENDIX

De Librorum prohibitione. 18
CAP. I. *De Eccleſiæ circa libros improbatæ lectionis poteſtate, deque diſciplina, quam circa eoſdem ſervavit, cum nondum ars typographica inventa eſſet.* ibid.
CAP. VI. (pro II.) *De ſtabilita per Apoſtolicam Sedem diſciplina circa examen, proſcriptionemque librorum poſt inventam artem typographicam, ac poſt ortas Lutheri, Calvinique hæreſes.* 20
Conſtitutio Benedicti XIV. de metodo in examine, & proſcriptione Librorum ſervanda. 21
CAP. III. *De auctoritate decretorum libris vetantium, de pœnis in eos latis, qui hujuſmodi libros legunt, retinent &c.* 27

APPENDIX

De communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis. 31
Ad majorem vero Inſtructionem addere placuit integram nonnullorum dubiorum ſolutionem, quæ prodiit ex Supr. Inquiſitione die 10. Maji 1673. quæque ita ſe habet. 32
PARS II. *De Spe.* 33
PARS III. *De Charitate.* 35
CAP. I. *De natura Charitatis.* ibid.
CAP. II. *De Præcepto Charitatis.* 37
ART. I. *De Præcepto Charitatis erga Deum.* ibid.
Actus Charitatis. 41
ART. II. *De Præcepto Charitatis erga proximum.* ibid.
CAP. III. *De Ordine Charitatis.* 44
CAP. IV. *De Eleemoſyna.* 47
CAP. V. *De Correctione fraterna.* 51
CAP. VI. *De Peccatis Charitati ſpecialiter oppoſitis.* 54
§. I. *De odio Dei & proximi.* ibid.
§. II. *De diſcordia, contentione, ſchiſmate, rixa, & ſeditione.* 56
§. III. *De Bello.* 57
§. IV. *Scandalo.* 59

TRACTATUS

De Virtute Religionis.

CAP. I. *De Adoratione, Oratione, & ſpeciatim de libris canonicis.* 64
CAP. II. *De obſervantia Feſtorum.* 72
CAP. III. *De voto.* 79
CAP. IV. *De Juramento.* 89
CAP. V. *De Vitiis & Peccatis Religioni oppoſitis.* 98
ART. I. *De Superſtitione, & ejus ſpeciebus.* 99
ART. II. *De Irreligioſitate.* 103
Regole per li Fratelli Correttori delle Beſtemmie. 105
Ricordo da diſtribuirſi in tutte le Botteghe e Caſe. 106
ART. III. *De Simonia.* 108

TRA-

TRACTATUS.

De Virtutibus moralibus, & Vitiis eis oppositis.

CAP. I. DE *Prudentia, & Vitiis ei oppositis.* 123
CAP. II. *De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppositis.* 124
CAP. III. *De Temperantia, & Virtutibus ei annexis.* 126

APPENDIX

De Jejunio Ecclesiastico. 129

APPENDIX

Ad usum Missionariorum. 135
De Orientalis Ecclesiæ circa Jejunium disciplina. ibid.
CAP. IV. *De Virtutibus Justitiæ annexis.* 138

TRACTATUS

De Justitia, & Jure, Injustitia, & Restitutione.

PARS I. DE *Justitia, & Jure.* 142
CAP. I. *De Justitia.* ibid.
CAP. II. *De Jure.* 143
§. I. *De Dominio.* ibid.
§. II. *De Præscriptione.* 147
§. III. *De usu, usufructu, & servitute.* 150
§. IV. *De Possessione.* 151
PARS II. *De injuriis, & necessaria restitutione in genere.* 152
CAP. I. *De Injuria seu injustitia in genere.* ib.
CAP. II. *De natura & necessitate restitutionis.* ibid.
CAP. III. *De radice obligationis restituendi.* 154
CAP. IV. *De Cooperantibus ad damnum.* 165
§. I. *De Mandante.* 169
§. II. *De Consulente.* 170
§. III. *De Consentiente.* ibid.
§. IV. *De palpone, seu adulatore, & laudatore.* 171
§. V. *De Receptatore.* ibid.
§. VI. *De Participante.* ibid.
§. VII. *De Causis negativis.* ibid.
CAP. V. *De circumstantiis restitutionis, & ordine in ea servando.* 172
CAP. VI. *De causis excusantibus a restitutione vel ejus dilatione.* 176
PARS III. *De injuriis in particulari, & necessaria restitutione.* 181
CAP. I. *De injuriis & damnis in bonis spiritualibus, & necessaria restitutione.* ib.
CAP. II. *De Injuriis in corpus proximi per homicidium & mutilationem, & necessaria restitutione.* 182
CAP. III. *De injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione.* 193
CAP. IV. *De injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de necessaria restitutione ec.* 197
CAP. V. *De Injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & necessaria restitutione.* 211

TRA-

TRACTATUS
DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Nota 1. Virtus generatim recte definitur habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem ; & conſequenter perficiens ac recte diſponens ſubjectum, cui ineſt. Unde ex S. Aug. lib. 83. q. 41. *Virtus eſt animi habitus naturæ modo atque rationi conſentaneus.*

Virtutes dividuntur, 1. In intellectuales, quæ intellectum habilem reddunt ſeu inclinant ad actum verum ; & in virtutes voluntatis, quæ voluntatem habilem reddunt, vel inclinant ad actum honeſtum. 2. In theologicas, & morales. Virtutes theologicæ, de quibus hic agitur, ſunt eæ, quæ habent Deum pro objecto materiali immediato ſaltem primario, & aliquam ejus perfectionem pro formali, ſeu motivo ſaltem principali. Tres ſunt, nempe Fides, Spes, & Caritas. *De Virtutibus Moralibus ſuo loco.* (1)

Nota 2. Virtutum actus alii ſunt eliciti, alii im-

(1) Omnium generatim Virtutum, videlicet quæ Theologicarum, quave Moralium finem, neceſſitatem, uſum hac præclara doctrina pandit D. Bonav. (in 3. ſent. diſt. 35. art. 1. q. 2.) *Generalis neceſſitas virtutum eſt ad rectificandum potentias animæ contra obliquitatem, & ad vigorandum contra difficultatem: virtus enim facit potentiam rectam, & vigoroſam. Et quoniam convenit hominem ordinari ad Deum, proximum, & ſe ipſum, & in his eiſdem poteſt obliquari, & impediri, ſive retardari: hinc eſt, quod non ſolum indiget habitibus ipſum vigorantibus, & rectificantibus, prout directe tendit in Deum, cujuſmodi ſunt habitus virtutum theologicarum, ſed etiam habitibus indiget ipſum regulantibus, & rectificantibus, prout ordinatur ad ſe ipſum, & ad proximum, & tales ſunt habitus virtutum cardinalium. Unde ſicut præter præcepta primæ tabulæ, quæ directe ordinant in Deum, opportunum fuit ponere præcepta ſecundæ tabulæ, quæ ordinant ad proximum ; ſic etiam in habitibus eſt intelligendum. Et propterea, præter habitus virtutum theologicarum, neceſſarium eſt ad ſalutem ponere habitus virtutum cardinalium.* Itaque merito alibi ſcripſit (Compend. Theol. Verit. lib. 5. c. 8.) *Sicut in citharæ, ſi defuerit una chorda, non erit harmonia perfecta: ita nec in anima erit ſpiritualis melodia, niſi adſint omnes virtutes.* Porro de utriuſque claſſis virtutibus maxima cum laude, ſummoque Chriſtianæ Reipublicæ emolumento ſcripſit Angelicus Doctor in ea *Theologicæ Summæ* parte, quæ dicitur *ſecunda ſecundæ*, ab initio ad finem uſque, ubi etiam vitia quæque contraria diligentiſſime perſecutus eſt : item in quinque poſtremis quæſt. quæ *de Spir. Creaturis* inſcribuntur. Multa pariter de Virtutibus, tum Theologicis, tum Moralibus, ſapientiſſime tradidit Bened. XIV. variis in locis Operis *de Beatif. Serv. Dei*, (præſertim lib. 3. c. 23. & 24.) quæ magna ex parte ſunt derivata ex prælaudato ditiſſimo Theſauro Angelico. Eum ipſum in finem conſulenda, ac ſedulo perluſtranda optima Commentaria ejuſdem D. Thomæ a duobus præſertim interpretibus edita, nimirum a doctiſſimo Sylvio, & eximio P. Suarezio. S. Bonaventura propoſitum themæ quam frequenter attigit in aureis ſuis Operibus : prolixe vero & accurate in lib. 3. ſent. diſt. 23. & novem

imperati. Actus elicitus alicujus virtutis est, qui ab illa immediate procedit. Imperatus est actus pertinens ad unam virtutem, sed qui ex motu ac imperio alterius virtutis fit, & ab ea assumitur tamquam medium ad proprium finem assequendum.

PARS PRIMA

DE FIDE.

CAPUT PRIMUM

De natura & necessitate Fidei.

Quæst. I. *Quid est Fides?*

Resp. Fides actualis est assensus supernaturalis & firmissimus, datus rebus a Deo revelatis propter Dei revelantis auctoritatem, seu veracitatem. Hinc objectum ejus materiale sunt res omnes a Deo revelatæ: formale vero est auctoritas Dei revelantis, per quam summe repugnat Deum falli & fallere: nam summa Dei auctoritas in revelando, quæ idem est ac veracitas, est complexum cum ex sapientia infinita, qua Deus perfectissime novit omnia ut sunt, nec potest errare; tum ex bonitate infinita, qua vult revelare res ut illas cognoscit, nec potest fallere. Quare Fides divina excludit omnem dubitationem, & formidinem saltem voluntariam. (*) Fides habitualis est habitus per se infusus, elicitivus actuum Fidei cum auxilio gratiæ; sive est habitus per se infusus, permanenter habilitans ad actus Fidei eliciendos.

Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Assensus Fidei supernaturalis & utilis ad salutem, stat cum notitia saltem probabili revelationis; immo cum formidine, qua quis formidat ne non sit locutus Deus.*

✠ Hæc propositio est 21. ex proscriptis ab Innoc. XI. ac ad id comprobandum, quod Auct. asserit, opus est etiam duas antecedentes, ac sequentem recensere; 19. *Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus quam meretur pondus rationum ad assensum impellentium.* 20. *Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem* Et 22. *Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.* ✠

Quæst. II. *An & qualis actus Fidei est necessarius necessitate medii?*

Nota. Illud est necessarium necessitate medii ad salutem, sine quo salus obtineri nequit, etiamsi illius omissio sit inculpabilis. Illud est necessarium necessitate præcepti, quod est præceptum, & sine quo proinde salus obtineri nequit, si culpabiliter omittatur, nisi hæc omissio per pœnitentiam remittatur. Si tamen sit necessarium hac sola necessitate, ejus omissio inculpabilis non impedit salutem. Porro quidquid necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti, si sit in nostra potestate; nam eodem præcepto quo tenemur procurare nostram salutem, tenemur etiam nobis comparare media ad salutem necessaria. Certum est autem, habitus Fidei, Spei, & Caritatis esse omnibus, etiam infantibus necessarios necessitate medii, *ex Conc. Trid. sess. 6. c. 7.* nam nemo unquam justificatur sine infusione habituum Fidei, Spei, & Caritatis. Sed nullus actus virtutis infantibus est necessarius ad salutem, cum nullius sint capaces, & tamen salvari possint.

Nota 2. Aliquid credi potest, vel expresse, hoc est, distincte, & secundum se ac proprium conceptum; vel implicite, id est, non distincte, non secundum se, sed confuse, & in alio in quo continetur: ut cum creditur, quidquid Ecclesia credit, tunc creduntur implicite omnia dogmata Fidei.

Resp. 1. Omnibus adultis est necessarium necessitate medii credere explicite actu supernaturali Deum existere, providere saluti hominum, & justos remunerari vita æterna. Constat ex Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Et ex

---

seq. in *Centiloq.* par. 3. sect. 36 usq ad 45. *in Compend. Theol. Verit.* lib. 5. c. 5. usq. ad 38. atque in Opusc. integro de *Gradib. Virt.* ubi veluti per scalæ gradus ascensum aperit ad montem omnium virtutum. Posteriori hac ætate gloriam Seraphici sui Magistri feliciter æmulatus est Em. Card Brancatus de Laureæa tribus integris Tom. in fol. nempe 2. 3. & 4. in lib. 3. *sentent.* quos Reverendissimi Consultores Sacr. Congr. Rituum valde suspiciunt, ac familiares habent. Missos facio plures egregios Scriptores *Ethicos*, qui de *solis* virtutibus Cardinalibus, seu Moralibus scite pertracta runt, inter quos eminent ex antiquis Ægidius Romanus Augustinensis æque, ac Columnensis Familiæ decus, in Oper. de *Regim. Princip.* lib. 1. par. 2. per totum, & ex recentioribus Emin. Card. de Aguir. Benedictinæ Scholæ columen, in duobus integris Tom in fol. scilicet *Disput. Ethic. & Comment. in Aristot. Ethicam*. Juvat Notam hanc absolvere ingenioso, ac salubri monito D. Bonaventuræ, cujus pariter verbis ipsam inchoavimus. Confirmata, juxta constantem SS. Patrum doctrinam, mirabili connexione, & similitudine virtutum, observat (Comp Theol. Verit lib. 5. cap. 8.) illarum aliquas esse *matres* reliquarum; *non quod habitus virtutis generet habitum, sed motus motum.* Atque *secundum hunc modum*, subdit, *quatuor dicuntur esse matres virtutum, scilicet Fides origine, quia ex motibus fidei surgunt motus aliarum virtutum: Caritas educatione; Prudentia regimine: Humilitas conservatione.* Porro autem quidquid nos in Dissert. Prooem. (N. 34. usq. ad 49.) de necessitate, utilitate, existentia *Doctrinæ divinitus revelatæ* tradidimus, duce ipso Seraphico, ac tribus aliis veteris Scholæ Principibus, debet procul dubio censeri, ac retineri velut præcipuum fundamentum, ac necessaria isagoge ad Tract. de *Supernaturali Fide*, quem hic e vestigio Auctor orditur.

(*) De volita revelatione.

ex Conc. Trid. seſſ. 6. c. 7. *ſine qua* (Fide) *nulli contigit unquam juſtificatio*. Nam Deus non vult ſalvare adultos, ſine propria eorum cooperatione, quæ non poteſt ſine tali Fide ſalutem procurare. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Nonniſi Fides unius Dei neceſſaria videtur neceſſitate medii, non autem explicita remuneratoris*. Requiritur autem explicita Fides Dei ut remuneratoris ſupernaturalis, nempe per vitam æternam in cælo, quam ſolus Deus revelavit & promiſit, quæque eſt ſupernaturalis merces.

Reſp. 2. Nunc ab Evangelii promulgatione omnibus adultis neceſſaria eſt neceſſitate medii Fides explicita Incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, paſſionem, mortem, & reſurrectionem Chriſti Salvatoris noſtri.

Prob. 1. Ex Joan. 17. *Hæc eſt vita æterna* (id eſt *via* aſſequendæ vitæ æternæ) *ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum*. Et ad Gal. 2. *Non juſtificatur homo ex operibus Legis, niſi per Fidem Jeſu Chriſti. Et nos in Chriſto Jeſu credimus, ut juſtificemur ex Fide Chriſti*. Ubi Apoſtolus agit de Fide in Jeſum Chriſtum, qualem habebat ac prædicabat, & docentur Fideles. At talis Fides eſt Fides explicita Chriſti ut veri Dei & hominis, pro ſalute hominum mortui &c. Deinde Fides Chriſti in ſenſu proprio id ſignificat; per Fidem Chriſti plus intelligitur, quam per Fidem Dei ut remuneratoris, & ſaluti humanæ providentis, quæ eſt Fides implicita Chriſti. Idem docent Patres.

2. Ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 6. ubi exponens ea, quæ ad juſtificationem credi debent, ait: *Libere moventur in Deum, credentes vera eſſe, quæ divinitus revelata & promiſſa ſunt, atque illud in primis, a Deo juſtificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu*.

3. Ex S. Auguſt. lib. 2. de corrept. & grat. c. 7. *A damnatione ſe non liberabunt, qui dicere poterunt, ſe non audiviſſe Evangelium Chriſti*. Et infra: *Quicumque ab illa damnatione, iſta divinæ gratiæ largitate diſcreti ſunt, non eſt dubium quod & procuratur eis audiendum Evangelium, & cum audiant, credant &c.*

4. Quia homines debent noſſe viam ſalutis pro ratione ſtatus in quo verſantur: at Chriſtus eſt via ſalutis noſtræ, ut ipſe teſtatur Joan. 14. *Ego ſum via, veritas, & vita*. Et vero non eſt veriſimile Deum voluiſſe, Fidem explicitam Chriſti pro ejus gloria & ſalute noſtra mortui, & auctoris ſalutis noſtræ, & jam ubique publice prædicati, non eſſe magis neceſſariam, quam ſit cognitio aliarum rerum, a quibus non ita pendet ſalus noſtra: præſertim cum hoc ad honorem Chriſti conducat.

Reſp. 3. Nunc etiam ſic neceſſaria eſt Fides explicita SS. Trinitatis. Quia 1. Fides SS. Trinitatis eſt objectum Fidei noſtræ primarium, & fundamentum ſalutis noſtræ; & ideo Baptiſmus, qui eſt Sacramentum Fidei, neceſſario conferri debet, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ex Matth. 28. *Docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. At quod eſt ſalutis fundamentum, id certe ſecundum ſe & explicite requiritur. 2. Fides explicita Incarnationis non poteſt eſſe ſine Fide explicita Trinitatis: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. q. 2. ar. 8.) *In myſterio incarnationis hoc continetur, quod Filius Dei carnem aſſumpſerit, quod per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, quod de Spiritu Sancto conceptus fuerit*. Ex Symbolo Athanaſiano ab Eccleſia uſu recepto, & approbato, ibi: *Fides Catholica hæc eſt, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur &c. Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem, ut Incarnationem quoque Domini noſtri Jeſu Chriſti fideliter credat &c.... Hæc eſt Fides Catholica, quam niſi quiſque fideliter, firmiterque crediderit, ſalvus eſſe non poterit*.

✠ Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem, quæ eſt n. 64. *Abſolutionis capax eſt homo, quantumvis laboret ignorantia myſteriorum Fidei, & etiamſi per negligentiam etiam culpabilem neſciat myſterium Sanctiſſimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti*. ✠

Reſp. 4. Neceſſe eſt neceſſitate medii, ut adulti credant generatim vera eſſe omnia, quæ a Deo revelata & promiſſa ſunt, quæque per Eccleſiam credenda propoſuit; ideoque credant implicite omnia Fidei dogmata, ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 5. ſupra cit. Et vero auctoritas Dei revelantis exigit, ut ſaltem ſic generatim credantur omnia, quæ ipſe revelavit.

Quæſt. III. *An & quarum rerum Fides explicita præcepta ſit?*

Reſp. Extat præceptum ſpeciale Fidei. Conſtat, 1. ex Marc. 1. *Credite Evangelio*. Et cap. ult. *Prædicate Evangelium. Qui non crediderit, condemnabitur*. 2. Quia Innocent. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale & ſecundum ſe*. Hoc præceptum obligat tum ad credendum & confitendum, tum ad diſcendum quæ credenda ſunt, prohibetque omnem infidelitatem internam ac externam, & ignorantiam credendorum.

Reſp. 1. Ex communi ſententia omnes adulti tenentur ſub mortali ob materiæ gravitatem, credere explicite, ideoque ſcire & addiſcere, 1. Myſteria Trinitatis & Incarnationis: nam omnia quæ ſunt neceſſaria neceſſitate medii, ſunt etiam adultis neceſſaria neceſſitate præcepti, ſi ſint in eorum poteſtate; quia quiſque tenetur omnia media ad ſalutem neceſſaria aſſumere, cum ex Lege divina & caritate ſui teneatur ſalutem ſuam procurare. Præterea illa myſteria ſunt primarium Fidei objectum, ergo ſi quæ objecta tenemur explicite credere, maxime iſta.

2. Omnes articulos Symboli, ſaltem quoad ſubſtantiam & ſenſum, ita ut de ſingulis interrogati ſciant reſpondere. Conſtat tum ex Marc. cap. ult. cit. tum ex canonibus 58. 59. 105.

div. 4. de confecr. & cathechiſmo Romano ; tum ex praxi perpetua Eccleſiæ , quæ ſemper Symboli notitiam a fidelibus exigit , nec ullum adultum ſine illa ad Baptiſmum admiſit : tum quia præceptum Fidei obligat per ſe ad præcipua ſaltem Fidei Chriſtianæ capita , ſeu articulos cognoſcendum & credendum ; idque exigit ſtatus ac profeſſio hominis chriſtiani , qui debet ſcire myſteria & doctrinam Chriſti , ſaltem quoad ſubſtantialia capita , quæ ut omnibus cognoſcenda & credenda Apoſtoli divino inſtinctu diſpoſuerunt .

3. Sacramenta ſaltem ea quæ debent aut volunt ſuſcipere : eorum efficaciam & diſpoſitiones neceſſarias ad ea debite & utiliter recipienda : nam ſine tali cognitione non poſſunt illa religioſe ac digne ſuſcipere : item ſacrificium Miſſæ : nam tenentur ei reverenter , ac devote intereſſe .

4. Tenentur ſcire omnia Dei & Eccleſiæ præcepta & omnes obligationes ad ſuum ſtatum , munus , ac officium pertinentes . Nam ſingula præcepta obligant ad ſui cognitionem , cum ſine ea obſervari nequeant ; præcipiens enim finem præcipit ſimul media ad illum neceſſaria . Immo , ut notat Delugo , cognitio & Fides mandatorum Dei neceſſaria eſt non ſolum ex præcepto aliarum virtutum , ſed etiam ex ipſa virtute Fidei , quatenus ſunt veritates a Deo revelatæ , ut ab omnibus credantur , & in praxim reducantur : nam quando Deus aliquid univerſaliter præcipit , atque proponit & revelat , ut a ſubditis omnibus obſervetur , ipſa virtus Fidei obligat ad credendum poſitive præceptum , & ad audiendum & cognoſcendum illud . Neque hæc poſſunt ſine gravi irreverentia contra auctoritatem divinam omitti .

5. Orationem Dominicam ; nam datur præceptum orandi : & hæc oratio præſcripta eſt a Chriſto , Matth. 6. *Sic orabitis* . Et Eccleſia dicit in Miſſa : *Præceptis ſalutaribus moniti ..... audemus dicere : Pater noſter &c.* continetque omnia a Deo petenda .

Ex præcepto autem Eccleſiæ , & conſuetudine vim Legis habente , tenentur omnes ſcire memoriter Symbolum Apoſtolorum , Decalogum , Orationem Dominicam , & quidem lingua qua intelligatur , atque etiam modum formandæ Crucis . Debent autem horum omnium ſenſum percipere , cum debeant iſta ſcire , ut res Fidei credant , & ſervent præcepta . Idem videtur de Salutatione Angelica , ob conſuetudinem Eccleſiæ curantis & exigentis , ut diſcatur , & uſum omnium fidelium , contra quem qui illam addiſcere negligeret , ab omnibus merito reprehenderetur .

Porro hæc omnia tenentur pueri addiſcere pro ſuo captu , cum primum uſum rationis aſſecuti fuerint . Quia tunc debent vitam ſuam ad finem ultimum dirigere , elicere actus Fidei , Spei , & Caritatis , ſervare mandata &c. Unde tenentur parentes ex tunc ipſos docere vel per ſe , vel per alios .

Hinc peccant mortaliter , 1. Omnes qui iſta culpabiliter ignorant , vel diſcere negligunt . 2. Parentes , domini , & ſuperiores , qui non curant ut liberi & ſubditi hæc omnia calleant ; 3. Parochi , qui oves ſuas in iis diligenter non erudiunt &c.

Nota . Parochi , confeſſarii , concionatores tenentur eam ſcientiam rerum Fidei & præceptorum habere , ut & aliis explicare , & difficultates ſaltem communes intelligere ac diluere poſſint ; alioqui non poſſunt alios recte inſtituere , ex Malach. 2. *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam , & Legem requirent ex ore ejus , quia Angelus Domini exercituum eſt* . Epiſcopi vero longe ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent , cum ex officio teneantur Fidem explicare , tueri , & fallacias hæreticorum diſſolvere , ex c. 1. ad Tit 1. & ad Tim. 3. *Oportet Epiſcopum eſſe Doctorem* .

✠ Quamquam ea , quæ ſunt ab Auctore explicata , ſatis indicare videntur , quæ ſit Miſſionarii obligatio in iis circa fidem inſtruendis , qui ſunt ejus curæ concrediti : tamen tum ob laxas , quæ hac de re circumferuntur opiniones , tum ut ea exponamus , quæ Apoſtolica Sedes Miſſionariis inculcat , pauca addere neceſſarium putamus . Primo itaque monemus , graviter peccare Miſſionarios , ſi non curent , ut ii , quos erudiendos ſuſcipiunt , ea ſciant , quæ ex Eccleſiæ præcepto , & conſuetudine vim legis habente Fidelium quiſque ſcire tenetur ; idque , contra Verricellum , qui tit. de Fide q. 6. ſect. 10. aſſerit Miſſionarios muneri ſuo ſatisfacere , ſi Mengrellenſes Fideles *inſtruant in Myſteria Trinitatis , & Incarnationis* . Nam ſi Parochi , qui curam animarum penes orthodoxos exercent , graviter peccant , ſi ſolliciti non ſint , ut eorum curæ concrediti fideles , ea ſciant , quæ Eccleſia non ſciri tantum , ſed etiam quoad fieri poſſit , memoriæ mandari præcipit ; multo magis peccabunt Miſſionarii , ſi in iis Orientales non inſtruant ; quippe ſi majorem inſtructionem exigunt ; tum ob maximam , in qua gens illa verſatur , ignorantiam ; tum ob periculum , quod iis imminet perverſionis ex Infidelibus , Schiſmaticiſque , inter quos vivunt ; tum denique , quod experientia edocti ſimus , parum inſtructos facile a Chriſtiana , vel orthodoxa fide deficere . Immo Miſſionarii monere tenentur Fideles de obligatione , quam habent hæc omnia ſciendi . Concilium Moguntinum tempore Caroli Magni celebratum c. 40. hæc præcipit . *Symbolum , quod eſt ſignaculum fidei , & Orationem Dominicam diſcere ſemper admoneant Sacerdotes Populum Chriſtianum , volumuſque ut condignam diſciplinam habeant , qui hæc diſcere negligunt* . Et Forumjulienſe Concilium eodem ferme tempore coactum , poſtquam dixit , hæc Chriſtianos omnes memoriter ſcire oportere , ſubdit ; *quia ſine hac benedictione nullus poterit in Cælorum Regno percipere portionem* . Atque , ut alia præteream , ſan. mem. Benedicti XIV. Conſtitut. incipiente : *Etſi minime* , tom. 1. Bull. pag. 110. *Curabit* , inquit , *Epiſcopus ut Sacerdos excipiens Confeſſiones fixum illud im-*

immotumque ſemper animo habeat, invalidam eſſe abſolutionem Sacramentalem, quam quis ignoranti res neceſſarias neceſſitate medii impertitur, nec poſſe homines Deo per hujuſmodi Sacramentum reconciliari, niſi prius excuſſa hujus ignorantiæ caligine ad agnitionem fidei educantur. Sedulo etiam animadvertet Confeſſarius, in aliud tempus rejiciendam eſſe abſolutionem illius, qui neceſſaria neceſſitate præcepti ſuo vitio neſcit; & eo quandoque caſu Pœnitentem abſolvi poſſe, quo ſe vincibilis hujus ignorantiæ reum agnoſcat, & accuſet: ac intime dolens, tum a Deo veniam precetur, tum Confeſſario ſerio promittat, operam ſe impenſe daturum, qua, divinæ gratiæ præſidio, diſcat etiam neceſſaria neceſſitate præcepti.

Secundo a gravi culpa excuſari nequeunt, ſi eos, qui ex hæreſi, & ſchiſmate ad orthodoxam fidem venire velint, vel illos, ex. gr. qui ex Neſtorianis, Eutichianis, Semieutichianis, ſive Jacobitis, aut Græcis Schiſmaticis trahentes originem orthodoxam fidem jam ſuſceperunt, eamque inter gentes hujuſmodi erroribus infectas profitentur, non doceant errores, quos habent contra fidem & mores. Non ſolum enim curare debent, ut ii ſciant, quæ neceſſario ſcire debeant neceſſitate medii, & neceſſitate præcepti, ut ſupra eſt demonſtratum; ſed præterea ut exuant omnino errores, & ita ſint inſtructi, ut eos præcavere valeant, ne immaculatam Chriſti Eccleſiam & orthodoxam fidem pravis opinionibus, & erroribus deturpent. Ideo enim Apoſtolica Sedes ad Infidelium, Hæreticorumque regiones Miſſionarios mittit, ut ex errorum tenebris, in quibus verſantur, ad veritatis lucem, & a via perditionis ad æternæ ſalutis viam gentes illæ revocentur. At, qua ratione errorum tenebras depellent, ſi errores ignorent? Quo modo fide, quæ lux illa eſt, quæ illuminat omnem hominem, illuſtrabuntur, ſi errores in iis maneant, quibus obſcuratur? Qui denique fieri poterit, ut per rectam viam ad æternam ſalutem dirigantur, ſi non norint, quæ Deus per Eccleſiam ſuam credenda, & agenda proponit, & etiam, quæ Eccleſia præcipit, ut facilius æternam vitam conſequamur? Itaque graviter peccant Miſſionarii ſi hos non inſtruant circa errores, quos hujuſmodi gens habeat, contra dogmata fidei, contra naturæ, & divinæ legis præcepta, contra Eccleſiæ præcepta, quibus fideles omnes adſtringuntur, ac circa ſacros Eccleſiæ ritus; & ſi non moneant, abſtinendum omnino eſſe a communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis, atque ab aliis actibus, qui perverſioni occaſioni eſſe poſſint. Atque hinc patet, quam a ſana doctrina ſit diſſona Verricelli opinio, quam ſect. 4. citatæ qu. exponit; ubi Miſſionarios monet non opus eſſe, ut Mengrellenſes, qui rudes ſunt, inſtruantur *circa proceſſionem Spiritus Sancti; quia Articulus captu difficilis eſt*, nec etiam circa errorem, quo Mengrellenſium nonnulli putant, infideles nec privatum, nec univerſale in fine mundi ſubituros eſſe divinum judicium, quia jam judicati ſunt: *quia hujuſmodi error penes omnes vulgatus non eſt*. Nam ſi Miſſionarii tenentur procurare, ut fideles memoria teneant, ſaltem ſubſtantiam eorum, quæ ſymbolo continentur; tenentur etiam monere fideles, ut ab erroribus caveant, qui in locis, ubi ipſi degunt, vigent contra ſymboli articulos; at error circa infidelium judicium opponitur articulo, quo profitemur Chriſtum Dominum venturum eſſe ad judicandum vivos, & mortuos, qua ratione ab Eccleſia declaratur; error autem, quo Mengrellenſes, cum Græcis Schiſmaticis cenſent Spiritum Sanctum, ex Patre Filioque neutiquam procedere, fidei orthodoxæ contrarius eſt, ac Catholicæ Eccleſiæ declarationi, quæ particulam *Filioque* Nicæno Symbolo adjecit. Sed ait, hunc articulum eſſe captu difficilem. Non eſt autem difficilior Myſterio Trinitatis, & Incarnationis, in quibus Mengrellenſes inſtituendos eſſe non negat. Præterea, quamquam articulus difficilis eſt, tamen non adeo difficile eſt intelligere errorem eſſe ab Eccleſia damnatum, negare Spiritum Sanctum etiam ex Filio procedere.

Tertio quoad infideles, qui Chriſtianam Religionem amplecti velint, tenentur Miſſionarii curare, ut ii antequam ſacro baptiſmate initientur, ita ſint inſtructi, ut gentilitios mores omnino exuerint, & ea, quæ Chriſtianis ſcitu ſint neceſſaria, apprime norint. Id etiam præceptum eſt ab Alexandro VII. Conſt. incipien. *Sacroſancta*, & a Benedicto XIV. inculcatum ſub graviſſimis pœnis, in ea quæ incipit: *Omnium ſollicitudinum* tom. 1. Bull. pag. 307. ſequentibus verbis: *Ne ob inſtructionis defectum, qui ſacro baptiſmate initiantur, immaculatam Chriſti legem, profanis, ac gentilitiis inſtitutis ex ignorantia fœdent, ac idololatriam cum orthodoxa fide confundant, ut ſæpe mihi evenire nunciatum eſt; caveant ii, qui iiſdem inſtruendis incumbunt, ne impoſterum ullus ad baptiſma admittatur, qui gentilitios mores prorſus non exuerit, & in fide non ſit ſufficienter inſtructus.*

Atque hinc patet, non licere Miſſionariis differre poſt baptiſmum doctrinam paſſionis Chriſti quocumque ex prætextu. Sed ut pœnas ſciant, quibus obnoxii ſunt ſi id negligant, decretum Supremæ Inquiſitionis, an. 1645. typis demandatum, afferemus. Propoſitum fuit a Sinenſibus Miſſionariis dubium, quod ſequitur.

Num teneantur Prædicatores Evangelii prædicare in Regno Sinarum Chriſtum Crucifixum, & oſtendere ejus Sanctiſſimam Imaginem maxime in Eccleſiis noſtris? Cauſſa hujus dubitationis eſt, quia ſcandalizantur gentiles ex tali prædicatione, & judicant maximam eſſe ſtultitiam.

Reſolutum fuit. *Nulla cauſſa, aut prætextu differendam eſſe doctrinam paſſionis Chriſti poſt baptiſmum, ſed omnino præmittendam: ad actualem vero prædicationem Chriſti Crucifixi, licet non teneantur Miniſtri Evangelii in ſingulis concionibus, ſed ad proponendum verbum Dei, ac divina myſteria prudenter, & opportune, & illa pro Catechumenorum captu explicanda; non ta-*

tamen a sermonibus passionis Domini abstinere tenentur ea ratione, quod gentiles inde scandalum sumant, & stultitiam putent. Item *Conveniens esse, ut in Ecclesiis imagines habeantur Christi Crucifixi, & ideo curandum esse, ut quoad oportune fieri potest exponantur.* Hanc resolutionem Decreto suo approbavit Sac. Congreg. de Propaganda Fide, atque eadem Sac. Congreg. supplicante, Innocentius X. servari præcepit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, sibi & Apostolicæ Sedi specialiter reservatæ.

Quæst. IV. *Quandonam præceptum Fidei internæ obligat?*

Nota. Præceptum aliud est affirmativum, aliud negativum. Affirmativum est, quod aliquem actum positivum præcipit primario & ratione sui, obligatque semper, sed non pro omni tempore: *Præcepta affirmativa* (inquit S. Th. 2. 2. q. 3. art. 2.) *non obligant ad semper, etsi semper obligent. Obligant autem pro loco & tempore secundum alias circumstantias debitas.* Præceptum negativum est illud, quod vetat aliquem actum, obligatque semper & pro omni tempore. In quolibet autem præcepto affirmativo divino, quo præcipitur actus virtutis, includitur præceptum negativum, quo prohibetur peccatum oppositum: nam ex affirmatione alicujus recte infertur negatio contrarii illius.

Resp. 1. Duplex est Fidei divinæ præceptum, aliud affirmativum, quod nos obligat ad credendum certo tempore explicite certas veritates revelatas; implicite vero ceteras omnes, & ad addiscendas res Fidei. Aliud negativum, quod obligat ad nunquam dissentiendum ulli rei a Deo revelatæ, nec de ulla dubitandum. Nam dissentire uni veritati vel minimæ sufficienter propositæ ut a Deo revelatæ, aut de illa deliberate dubitare, est gravissima injuria in Deum, quasi in aliqua re falli aut fallere possit, & ejus testimonium non sit in omnibus etiam minimis infallibile.

Resp 2. Præceptum Fidei obligat per se ad eliciendum actum Fidei, 1. Initio usus rationis, ubi res credendæ sufficienter propositæ sunt ut a Deo revelatæ: tunc enim assensus omitti aut suspendi nequit sine injuria gravi auctoritatis divinæ: hoc ipso enim, quod Deus revelavit aliqua ut a nobis credantur, & talis revelatio nobis sufficienter proposita est, ita ut eam prudenter negare, aut de ea dubitare nequeamus; reverentia debita divinæ veracitati, quam cultu intellectuali supremo colere debemus, exigit, ut rebus revelatis firmissimum assensum statim præbeamus, quem tunc sine gravi irreverentia negare, vel omittere non possumus. Præterea tenentur adulti, ubi primum possunt, debitum mentis obsequium Deo præstare, atque se & omnia sua in Deum ut finem ultimum dirigere: ad quod necessaria est fides actualis. Idem dic de infidelibus adultis, ubi primum Fides Catholica sufficienter eis proposita est.

2. In quodlibet probabili mortis periculo. Quia tunc maxime urget obligatio tendendi in Deum, eumque colendi per actus præcipuos virtutum, Deus autem, (ut docet S. August. Enchir. c. 3.) Fide, Spe, & Caritate maxime colitur. Præterea justus sicut vivere, sic mori debet ex Fide.

3. Sæpe in vita. Nam præceptum tam gravis momenti non pro aliquibus vicibus solum, sed pro plurimis a Deo sancitum est: cum actibus Fidei Deus maxime colatur, & vita justi per illos alatur ac conservetur, juxta illud ad Gal. 3. *Justus ex Fide vivit.* Hinc Innocent. XI. damnavit has propositiones. 17. *Satis est actum Fidei semel in vita elicere.* 65. *Sufficit ista mysteria* (Trinitatis & Incarnationis) *semel credidisse.*

4. Cum gravis tentatio contra Fidem ingruit, quæ superari non posse videatur, nisi per contrarium actum Fidei. Nam cum hoc præceptum Fidei prohibeat omnem dissensum ac dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media necessaria ad hæc vitanda.

5. Quando facienda est Professio Fidei exterior: nam sine actu interno non esset vera professio Fidei, sed illius simulatio.

6. Quoties quis in hæresim vel dubitationem voluntariam lapsus est. Quia actus Fidei explicitus ac formalis, necessarius est ad justificationem in adulto, qui Fidei habitu caret; & quia injuria primæ veritati illata resarcienda est.

Obligat autem per accidens, seu ratione alterius præcepti, ad quod servandum necessarius est actus Fidei. 1. Quando urget gravis tentatio contra aliquam virtutem, quæ sine actu Fidei vinci posse non videtur: nam quisque tenetur assumere medium necessarium ad vitandum peccatum. Quoties ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, puta spei, caritatis, religionis, pœnitentiæ &c. Nam actus virtutum supernaturales necessario præsupponunt actum Fidei saltem implicitum, seu perceptibilem. 5. Actus Fidei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

ACTUS FIDEI.

DOmine Deus omnipotens & incomprehensibilis! Firmissime credo te esse verum Deum, Unum in essentia naturæ, & Trinum in Personis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, rerum omnium Factorem, supremum Dominum ac Rectorem, & finem ultimum, super omnia colendum, & amandum; qui beatitudine æterna ac perfecta Fideles justos muneras, malos vero æternis mulctas suppliciis. Credo secundam Personam, nempe Filium, factum esse hominem ex Maria semper Virgine, hunc Deum hominem pro salute nostra passum & mortuum esse, deinde tertia die resurrexisse, & postea cælum conscendisse, unde descendet, omnes homines judicaturus secundum cujusque opera: Neminem nisi per ejus merita salvari, nec ullum donum salutare accipere posse, & peccatores non nisi per ejus gratiam, ac

merita

merita gratis justificari. Denique, mi Deus, credo generatim quæcumque revelasti ac promisisti, & quæcumque credit Ecclesia Catholica, Apostolica, & Romana, quæ sola vera est Ecclesia tua, & in qua sola salus obtineri potest. Hæc omnia firmissime credo, quia tu ea revelasti, qui, cum sis infinita sapientia, & summa bonitas ac sanctitas, nec falli, nec fallere potes.

CAPUT III.

De actu externo, seu Confessione Fidei.

Quæst. I. *AN extat præceptum confitendi exterius fidem suo tempore?*

Resp. Affirm. Constat 1. ex Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Et ex Luc. 9. infra citand. 2. Ex SS. Patribus: Pro omnibus sit S. August. lib. de Fide & Symbol. cap. 1. *Fides officium a nobis exigit & cordis & linguæ.* 3. Ex perpetuo usu ac sensu Ecclesiæ. Et vero honor auctoritati Dei revelantis debitus exigit, ut non solum assensu interno, sed etiam professione externa ei adhæreamus, & nos subjiciamus.

Hoc præceptum, quatenus est negativum, prohibet pro quolibet tempore negationem fidei etiam mere externam; & quatenus affirmativum, præcipit confessionem externam pro certo tempore.

Quæst. II. *Quandonam obligat præceptum fidem exterius confitendi?*

Resp. Ex communi sententia obligat etiam cum vitæ damno, quoties per ejus omissionem subtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda; ut cum prudenter speratur ex confessione Fidei conversio infidelium, vel confirmatio fidelium infirmorum, qui alias vacillaturi, aut Fidem negaturi, aut quando ex taciturnitate sequeretur contemptus religionis, vel scandalum, vel confirmatio in errore, perversio aliquorum; aut minueretur apud infideles existimatio de Deo vel religione Christiana; aut omissio confessionis censeretur implicita Fidei negatio. Ita S. Th. 2. 2. q. 3. ar. 2. *Confiteri*, inquit, *Fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco & tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda; puta, si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quod non haberet Fidem, vel quod Fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem removerentur a Fide: in hujusmodi enim casibus confessio Fidei est de necessitate salutis.* Et ad 2. *In casu necessitatis, ubi Fides periclitatur, quilibet tenetur Fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium, sive confirmationem; vel ad reprimendum infidelium insultationem.*

Prob. 1. ex Luc. 9. *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua.* At tunc non confiteri clare & aperte Fidem, cum adest tam gravis causa eam exterius confitendi, est Christum & ejus doctrinam erubescere. 2. Quia actus cujuslibet virtutis sive internus, sive externus, præceptus est, cum necessarius est ad finem præcepti, qui est caritas, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti est caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* At in prædictis casibus professio Fidei necessaria est ad caritatem Dei & proximi. Ergo.

Dixi, *clare, & aperte*: nam qui utitur verbis ambiguis, quæ ab interrogante accipiantur pro negatione, erubescit sane professionem doctrinæ christianæ, ut notant Suarez & Delugo.

Quisque etiam tenetur impedire, si potest, peccata contra fidem & religionem. Nam quælibet virtus obligat ad impedienda, quæ illi adversantur; alioquin Deus afficeretur injuria. Quare si videas Dei nomen blasphemari, vel dogmata fidei impugnari, honorem Dei lædi, vel religionem contemni, sacras virgines vel templa profanari &c. hæc impedire, si possis, teneris etiam cum periculo vitæ, nam tunc Dei honor debitus, & sacrorum reverentia, & caritas in Deum id exigunt. Secus si prudenter judices oppositionem tuam magis obfuturam, quam profuturam.

Item tenetur veritates practicas non minus quam speculativas a Christo traditas, facto & dicto profiteri, & tueri non solum coram infidelibus, sed etiam coram mundanis hominibus, quando honor Christi, vel ædificatio proximi id exigit, nam generaliter Christus dixit: *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.*

Quæst. III. *An licet aliquando fidem exterius tantum negare ad vitandum mortem, & dira supplicia?*

Resp. Nunquam licet. Prob. 1. Ex Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo.* 2. Ex perpetua traditione, & praxi Ecclesiæ, quæ id ut gravissimum crimen semper habuit, & Helcesaitas ut hæreticos damnavit, quod dicerent id licere, modo fides in corde retineretur; & gravissimis pœnis mulctabat eos, qui in persecutionibus fidem Christi negabant tantum exterius, ad mortem acerbissimam vitandam. 3. Illa negatio exterior est mendacium perniciosum in re gravissima, & gravem injuriam Deo infert, exterius protestando eum non esse summe veracem. Item dedecus est Domini, quod servus dedignetur eum agnoscere ut Dominum, & eo ipso neget ei cultum debitum.

Hinc Catholicus a quovis interrogatus de sua religione, peccaret graviter contra fidem, negando se esse Christianum, vel Catholicum; quia negaret se veram Christi fidem tenere. 2. Respondendo se esse Turcam vel Judæum, aut Gentilem: quia hoc ipso negaret se esse Christianum. 3. Dicendo non esse Papistam, vel se esse Calvinistam, Lutheranum &c. Quia hoc ipso negaret se esse Catholicum, quod est veram Christi fidem negare. At Sacerdos vel Religiosus, rogatus num sit Sacerdos vel Religiosus,

ſus, peccaret quidem negando ſe eſſe, quia mentiretur; non tamen negaret fidem, quia non negaret ſe eſſe Catholicum, cum multi Laici Sæculares ſint Catholici.

Quæſt. IV. *An licet aliquando falſam Religionem ſimulare verbis aut factis?*

Reſp. Nunquam licet, nec proinde exercere actiones, quæ ex ſe, vel ex lege, vel ex communi uſu ſunt profeſſio exterior falſæ religionis; ut genuflexio, vel thurificatio coram idolo, oratio ad Mahometem &c. quamvis fiat ſimulate, & ad vitandam diram mortem. *Prob.* 2. Ex perpetuo ſenſu & uſu Eccleſiæ, quæ ſemper abhorruit a ritibus externis infidelium, & quæ tam graviter punivit eos, qui ſimulate ſolum idola adorabant, vel libellum a Magiſtratu infideli accipiebant, quo ſignificaretur, quamvis falſo, ipſos ſatisfeciſſe edicto ſacrificandi idolis. 2. Quia ſicut eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur veræ Fidei internus aſſenſus, & externa confeſſio; ſic eodem præcepto negativo prohibetur falſæ Fidei internus aſſenſus, & externa profeſſio, quæ intrinſece mala eſt, utpote mendacium facti pernicioſum in re maximi momenti. 3. Qui ſimulate exercet actionem, quæ eſt profeſſio falſæ religionis, hanc exterius facto profitetur, & facto oſtendit ſe eſſe falſæ religionis ſectatorem, v. g. Idololatram, Mahometanum, Judæum, vel Hæreticum, ac proinde facto & opere externo negat ſe eſſe Chriſtianum vel Catholicum, quod ſemper eſt intrinſece malum, & Deo graviter injurioſum.

Ceterum neque Jehu, lib. 4. Regum c. 10. laudatur, quod ſimulaverit ſe velle ſacrificare Baal, ſed ſolum quod domum Achab deleviſſet, & cultum Baal deſtruxiſſet. Neque Eliſæus permiſit Naaman adorare Idolum per ſimulationem, ſed ſolum incurvare ſe, ut Rex illi inniteretur, dum coram Idolo genuflecteret, quia Naaman hoc obſequium civile tenebatur præſtare Regi, qui ſolebat ſive in foro, ſive in templo inniti humero alterius, & quem de more ſuſtinere non poterat Naaman, ſi Rege genuflectente ipſe rectus ſtaret, ideoque debebat ſe inclinare, ut Regem ſuſtineret: quod erat obſequium mere civile erga Regem; & aliis adſtantibus ſatis notum erat, Naaman genuflectere obſequii civilis cauſſa. Unde Eliſæus ſolum permiſit Naaman exercitium officii civilis ſuo Regi exhibendi etiam cum hic ſua idola adoraret.

Hinc nunquam licet 1. Cœnam hæreticam ſumere, aut cum hæreticis in propriis ipſorum cæremoniis vel precibus communicare, v. g. ſimul cum iis pſalmos canere &c. quia id faciens cenſeretur cum illis communicare in falſa religione, & illam facto profiteri; & ſic veram fidem virtualiter exterius negaret.

2. Intereſſe concionibus vel conventibus hæreticorum, non ſolum cum adeſt periculum ſubverſionis, vel ſcandali; ſed etiam quoties id cenſetur e vera fide defectio, aut ſimulatio defectionis. Item nec licet obedire principis edicto, quo præciperet ſubditis ſuis audire conciones hæreticorum, etiam ſi verbis proteſtaretur ſe nolle cogere quemquam ad religionem mutandam. Quia talis edicti obſervatio per ſe apta eſt ad Catholicos paullatim pervertendos, & ad conciliandam auctoritatem hæreſi, ac vilipenſionem fidei Catholicæ, immo eſt honoratio exterior falſæ doctrinæ, quæ ſic magno concurſu auditur. Idem Paulus V. Anglis bis reſcripſit hoc non licere. Non peccat tamen, qui extra has circumſtantias, & ſcandali, ac perverſionis periculum, ob aliquam cauſſam juſtam templa hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut cum illis communicet, ſed ut obſervet quid ibi agatur, vel prædicetur. Sed ut notat Sanchez, mera curioſitas non ſufficit, ut licite quis ejuſmodi conciones audiat, ſed requiritur aliqua cauſſa gravis.

3. Serio uti veſtibus vel aliis ſignis, quæ ſolum adhibentur ad profeſſionem vel exercitium falſæ religionis: nam qui uteretur, falſam religionem hoc ipſo profiteretur, & ita facto veram fidem negaret. Secus de veſtibus & ſignis, quæ diſtinguunt nationem ab alia.

De ſignis autem & veſtibus, quæ diſtinguunt infideles a fidelibus, qualis eſt tobalia propria Turcarum, vel Romæ pileus flavus Judæorum, controvertitur. Toletus & alii multi negant unquam licere iis uti, quia illorum geſtatio eſt profeſſio externa infidelitatis. Certe nemo negare poteſt iis veſtibus uti non licere, ſi nulla adeſt cauſſa fidem occultandi: nam tunc merito cenſeris negaſſe fidem, aut velle illius deſertorem videri, quod eſt intrinſece malum; tunc enim cenſeris ea uti ad te diſtinguendum a fidelibus.

Quæſt. V. *An licet aliquando fidem veram occultare?*

Reſp. 1. Non licet, quoties præceptum confitendi exterius fidem obligat, & urget. Patet: nam violaretur.

Reſp. 2. Si quis a poteſtate publica, puta a principe, judice, magiſtratu, vel tyranno interrogetur etiam privatim, tenetur clare & aperte confiteri fidem, etiam cum certo vitæ periculo. *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Si a poteſtate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo, & fidei glorioſum conſulo; tacere, ut peccaminoſum per ſe non damno.* 2. Alioqui Chriſtum & ejus doctrinam erubeſceret. 3. Qui a poteſtate publica etſi injuſte interrogatus de Religione, profitetur ſe eſſe Catholicum, ſignificat ſe magni facere Fidem catholicam, & pro ea quodlibet periculum ſubire paratum eſſe: quod ſane Fidei & Deo ejus auctori valde honorificum eſt. E contra ſi diſſimulet Fidem, indicat ſe parvi facere Fidem catholicam, & ſic Fidei catholicæ dedecus inferret. 4. Silentium in hac circumſtantia per ſe & regulariter cenſetur ſignum, vel negatæ Fidei, vel erubeſcentiæ, vel timoris pœnæ, ob quam ſilens non vult fidem confiteri, aut ſaltem dat grave ſcandalum.

Quod

Quod si a persona privata quis interrogetur publice, tenetur etiam confiteri Fidem, quia alioqui subtraheretur magnus honor Deo ac religioni debitus, vel daretur scandalum proximo. Ita *Suarez*.

Multi docent eum, qui privatim a privato interrogatur, posse tacere, aut interrogationem eludere, dicendo, v. g. Quid ad te? Quid me interrogas? modo inde nullum sequatur detrimentum honoris Deo debiti, aut scandalum proximi, spectatis circumstantiis. Sed hoc alii negant, quia censent repugnare præcepto absoluto confitendi Fidem. Porro aliquando silentium ex circumstantiis in ordine ad scandalum vel ad dedecus religionis æquivalet negationi vel erubescentiæ, ut si te tacente, alius respondeat te Fidem negare, cui tamen ob verecundiam vel metum non contradicas. *Delugo*.

Resp. 3. Licet Christiano fugere, vel se occultare tempore persecutionis, si ex ejus fuga nullum Fidei detrimentum in aliis, vel scandalum oriatur. *Prob.* 2. ex Matt. 10. *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam*. 2. Ex Apostolorum & S. Athanasii ac aliorum Sanctorum exemplo. 3. Quia præceptum confitendi Fidem, utpote affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed tantum ubi honor Dei, vel utilitas proximi id exigit. 4. Fugiens extra necessitatem (*) divini honoris vel utilitatis proximi, Fidem non negat, immo quodam modo profitetur; non enim fugeret, si Fidem non retineret.

Hæc tamen fuga illicita est ei, cujus præsentia necessaria est ad confirmandos alios in Fide: nam talis ex caritate, vel etiam ex officio, si sit Pastor, tenetur ad manendum etiam cum periculo vitæ. Item Pastori non licet fugere, cum oves ejus opera egent, quia tenetur ex officio eis providere, ex Joan. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis*. Secus, si suis subditis vel communi bono utilius sit, ut ad tempus se subducat, & in eorum bonum se reservet, providendo eis necessaria vel per se occulte, vel per alium: nam tunc caritas fugam postulat.

Nota. Secluſa necessitate vel utilitate Fidei & proximi, confessio Fidei publica est illicita in his casibus. 1. Si quis temere se exponat periculo suppliciorum, quæ forte tolerare non poterit: quia tunc imprudenter se exponit periculo negandæ Fidei. 2. Si per eam detur infidelibus occasio peccandi, fidemque persequendi; nam per illam impeditur majus bonum, immo infertur magnum periculum, ac damnum proximo & religioni. Unde illud Matt. 7. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos*. Ita S. Thom. ad 3. addens: *Sed si utilitas fidei aliqua lucretur, aut necessitas adsit, contempta pertur-batione infidelium, debet homo publice Fidem confiteri*.

✠ APPENDIX

Ad usum Missionariorum.

HActenus ab Auctore exposita satis perspicue ac solide demonstrant, Christianum hominem ita paratum esse debere ad fidem tuendam, & eam, dum debitus Deo honor ac proximi utilitas exigat, palam quoque profitendam, ut persecutiones, carceres, cruciatus, mortemque potius debeat subire, quam eam *verbis* vel *factis*, *explicite* vel *implicite* negando, Deum debito per fidei confessionem honore privare, atque contemnere. Quo autem facilius dubia solvi, & explicari queant, quæ orthodoxæ Religionis ministris in Infidelium partibus solent passim occurrere circa particularia facta ac casus nonnullos, quibus vel *facto*, vel *implicite* catholica fides violari videtur, brevem hanc instructionem addendam esse existimavimus, quam partim ex decretis deprompsimus, quæ hac super re ex suprema Inquisitione, pro solvendis propositis a Missionariis dubiis, prodiere; partim ex Pontificiis Constitutionibus, quibus abusus damnantur, qui in nonnullis Infidelium, Hæreticorumque Regionibus, contra divinæ fidei puritatem, in Christianam Religionem irrepserant.

Primo itaque fidem facto suo negare dicitur, qui ea faciat, quæ ad falsi numinis, hæreticique hominis obsequium, & cultum referantur. Is enim facto suo falsam Religionem profitetur. Atque hanc ob rem sup. Inq. decretis an. 1626. & an. 1669. definitum est, *nullo modo licere Christianis, nec ulla causa, aut motivo posse permitti, aut tolerari*, ut operam suam navent ædificandis, instaurandis, verrendisque Templis, falsis Numinibus vel Auctoribus falsarum sectarum dicatis; aut eorumdem purgandis parietibus & pavimentis, mundandis altaribus, aperiendis, claudendisque foribus. Atque hinc sequitur, rei de se malæ operam dare, ac facto negare fidem, qui Idola, quæ Infideles colant, construant, vel falsi Numinis imagines pingant; quippe falsis Numinibus famulatum præbent, iisque, si non per se, per alios saltem obsequium, cultumque exhibent.

Secundo, facto fidem negant, qui ea faciunt, quæ ritum falsum, sacrilegumque cultum comprobent, ratumque habeant. Id enim est fidem orthodoxam, quæ hæc damnat, contemnere, falsamque Religionem opere profiteri. Ratum vero habent ritum falsumque cultum, qui in Schismaticorum, Hæreticorum, Infideliumque Templis, organa, vel alia instrumenta pulsent, metros canant, aut concinendos componant, vel artem musicam alio modo exerceant. Hinc

Contt.

(*) Necessitatem, qua occurrente paratus animo sit non fugere &c.

Conſt. quæ incipit: *Omnium ſollicitudinum*, qua Prædeceſſorum Decreta confirmantur circa ritus Madurenſes &c. SS. D. N. Bened. XIV. approbat, & mandat obſervari Decretum Cardinalis Thournon, quo prohibetur, *ne impoſterum Chriſtifideles audeant nec in Pagodis, nec extra, tum occaſione ſacrificiorum, tum quarumcumque ſollemnitatum ſuperſtitioſo cultu imbutarum, ſonare, aut canere, ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ: cum nullo modo liceat Chriſti famulis Belial inſervire. Ideoque*, ſubdit, *Miſſionarii non ſolum eos monere tenebuntur de prædicta prohibitione, verum etiam illam omnino executioni demandare, & contrafacientes ab Eccleſia expellere, donec ex corde reſipiſcant, & publicis pœnitentiæ ſignis patratum ſcandalum emendaverint.* Hoc modo fidem negant etiam ii, qui in Infidelium, & Hæreticorum ſcholis falſos eorumdem ritus, & profana a Catholica Fide aliena dogmata doceant, ex Decret. Supr. Inq. 2. Maii 1711. Nam dum docent, facto ſuo approbant, falſamque profitentur Religionem.

Tertio, qui facto aliquo Orthodoxam Religionem in odium Fidei contemnat, ut, qui imperante Infidele Principe in Catholicæ Fidei contemptum, Sacros Ritus ſpernat, carnes, quo prohibentur tempore, comedat, immolatitiis utatur, Chriſtianorum Templa evertat, ex equo deſcendat dum ante fores tranſit Templi idolorum ex Decr. Suprem. Inquiſ. 1674. Is & Fidei profeſſionem omittit, quam vigente illo Principis præcepto, quod vim interrogationis habet, palam facere debet; & Fidem ipſam exteriori contemptu negat.

Quarto, qui veſtem induat, quæ ex inſtituto hominum uſu recepto, & approbato, falſæ Sectæ Profeſſorem, ſive falſæ Religionis Miniſtrum deſignet, ut lineam veſtem talarem, quæ Mahumetanis Sacerdotibus eſt propria, vel faſciam quamdam, qua apud Indos Idolorum Sacerdotes utuntur. Is enim hoc modo falſæ ſectæ profeſſorem ſeſe oſtendit, ac virtualiter ſaltem fidem negat. Decr. Suprem. Inq. 8. Julii 1630.

Quinto, *qui nomina Turcica, quorum nec memores eſſe deberent, per labia ſua aſſumunt; alominanda infidelium templa, quæ Moſcheas vocant, frequentant: Eccleſiaſticorum jejuniorum dies carnium eſu profanant, & hæc eo fine, ut Mahumetani credantur, opera faciunt, quæ mendacium in re graviſſima continent, & virtualem fidei negationem maxima cum Dei injuria, proximique ſcandalo, includunt:* quemadmodum legitur Conſt. quæ incipit, *Inter omnigenas* tom. 1. Bull. pag. 32. in qua S. M. Bened. XIV. abuſus damnat nonnullos Fidei puritati contrarios, qui in Regno Serviæ, finitimiſque regionibus, in Chriſtianam Religionem irrepſerunt; atque decernit, eos, *qui obſtinate in hujuſmodi via impiorum pergere velint, incapaces eſſe Sacramentorum in vita, & ſi impœnitentes deceſſerint, ſuffragiorum poſt mortem; ad quæ nullus Eccleſiæ Miniſter illos admittere præſumat; alioquin a proprio Epiſcopo Canonicis pœnis plectendus erit.*

Sexto, qui ritus uſurpent falſæ Religionis proteſtativos, hujuſmodi uſu errores contra Chriſtianam Fidem, quos indicant, ſeſe approbare demonſtrant, ac falſæ Sectæ profeſſores exterius manifeſtantur. Hinc, in cit. Conſt. *Inter omnigenas*, circumciſionis uſus, Mahumetanorum more, damnatur; Conſt. *Omnium ſollicitudinum*, de qua ſupra, *Mulieribus*, in Regno Madurenſi, & ei finitimis Regionibus, *prohibetur deferre collo appenſum in ſignum contracti Matrimonii Tály, quod præfert imaginem licet informem Pullejaris, ſeu Pyllejaris Idoli nuptialibus cæremoniis præpoſiti*; & Chriſtianis omnibus prohibetur, *cineres* ex vaccæ ſtercore confectos, *& impiam Gentilium Pœnitentiam a Rutren inſtitutam redolentes, benedicere, eoſque fronti Sacro Chriſmate delinitæ impingere, ſive quæcumque alia ſigna albi, vel rubei coloris, quibus Indi ſuperſtitioſiſſimi, vel in fronte, vel in pectore, aut in alia quavis corporis parte utuntur, deferre.* Et Conſt. *Ex quo ſingulari*, quæ eſt de *Ritibus Sinenſibus*, tom. 1. pag. 188. damnantur *cæremoniæ, ritus, & oblationes, quæ fiunt tum ſingulis menſibus in novilunio, & plenilunio, tum a litteratis & Magiſtratibus dum in gradus ſive dignitatis poſſeſſionem adeunt, vel poſt adeptam: Item oblationes, quæ fiunt in Templis, ſeu ædibus, Progenitoribus dicatis, & ritus oblationeſque coram Progenitorum Tabellis in privatis domibus, ſive eorum ſepulcris, una cum Gentilibus, & etiam ſeorſim ab illis: ac prohibetur, domi retinere Progenitorum Tabellas cum inſcriptione, qua Thronus, ſive ſedes ſpiritus deſignetur.* Quod ſpectat ad ritus ſuperſtitioſos, vide appendicem ad caput de ſuperſtitione.

Nota. Si ritus indifferentes occurrant, tutius eſt, ut Catholici quoad fieri poſſit ab illis abſtineant, ne cultu peregrino, & Eccleſiæ Catholicæ ignoto verum Deum venerentur. Nunquam vero licet, *Gentilium ritus adoptare, eoſque in Chriſtianos uſus convertere, inconſulta Apoſtolica Sede*, ut Conſt. decernitur antea laud. *Omnium ſollicitudinum.*

Implicite contra Orthodoxæ Fidei Confeſſionem peccat, qui dum debitus Deo honor id poſtulet, libere Orthodoxam Fidem non profitetur, ſed tacet, atque ſilentio ſuo alios in ſuſpicionem ducit, ſe, vel fidem negare, vel eam profiteri erubeſcere. In Deum enim injurioſus eſt, qui veritatem ab ipſo revelatam libere confiteri erubeſcit. Primo itaque peccat, qui interrogatus a publica poteſtate de ſua Religione taceat. 1. Si interrogatio ſit in odium Religionis; ſi enim ob politicas ſtatus rationes fieret, ut pecunia v. gr. a Catholicis extorqueretur, debitus Deo honor ex confeſſionis ſilentio non ſubtraheretur. 2. Si ſilentium attentis circumſtantiis, non appareat omnibus implicita Orthodoxæ Fidei confeſſio.

Secundo peccat etiam, qui interrogatus a privata perſona, fidem palam non fateatur in iis circumſtantiis, in quibus Confeſſionis omiſſione Deus injuria afficeretur, & proximus pateretur ſcandalum (hæc enim duo ſemper vitare tenemur).

mur). Ut si interrogatus prospiceret ex suo silentio fluctuturos in Fide Catholicos audientes: vel Infideles Christianos derisuros, quod Fidem Christianam palam confiteri erubesceret.

Tertio. Quamquam persecutio in odium Fidei adversus orthodoxos excitata in Deum injuriosa est, & interrogationem, quæ ad Fidem confitendam cogit, involvit; tamen, ut optime Auctor demonstravit, qui eam fuga declinare studeat, non modo non negat, sed ipso facto fidem quodammodo fatetur. Fuga autem non modo licita, sed quandoque etiam necessaria est. 1. Quoties fideles timent, prævidentque periculum succumbendi tormentorum atrocitati, fidemque negandi. Nam qui hujus periculi conscius Tyranni sævitiam non devitaret, Deum tentaret, qui sicut non deficit in necessariis, ita non abundat in superfluis. 2. Quando persona necessaria, ac maxime utilis sit communi Ecclesiæ bono, ut Augustinus tr. 46. in *Joannem* exemplo demonstrat Apostoli Pauli, qui ob Ecclesiæ utilitatem se furori Præpositi Damasci subduxit. 3. Declinandum martyrium est, dum prævideatur nemini profuturum, sed Tyrannum magis irritandum fore, & crudelius in Christianos sæviturum. 4. Licite etiam Episcopi, Parochi, & Missionarii fugiunt, ac quandoque sævientem Tyrannum declinare debent, si in ipsos solos sæviat, ac alii Ministri adsint, qui relictis ibi Christianis spiritualia subsidia suppeditare possint. *Manifestum est*, inquit S. Thom. lect. 3. in cap. 10. Joan. *quod si quæratur sola persona Prælati, possunt alii loco ipsius ad Gregis custodiam deputari, qui vice sui consolentur, & gubernent gregem: unde si sic fugiat, non dicitur dimittere oves: & hoc modo, & casu fugere licet.* Immo expedit aliquando hæc fuga, si ea impediri possit ne Tyrannus in alios quoque Christianos sæviat: vel si redire posse sperent majori cum fructu. Sed Pastoribus, Sacrisque Ministris fugere non licet: si oves eorum indigent spirituali subsidio, si periculum sit ne dispergantur, & fidem amittant, ac si ex eorum fuga scandalum paterentur fideles, atque infideles contemnendi Religionem occasionem sumerent. Tum enim non solum caritatis, verum etiam justitiæ debito, tenetur rudes instruere, dejectos roborare & erigere, nutantes confirmare, omnesque ad dimicandum totis viribus, pro Dei gloria, & honore, adhortari. Hinc proposito dubio: *An ad evitandum periculum liceat Missionariis a Missione discedere absque licentia Sacræ Congregationis?* Ann. 1646. Sac. Congr. de Propaganda Fide respondit; *Tempore persecutionis esse magis necessariam Pastorum præsentiam, ne Fideles pervertantur.*

Quarto, cum Infideles vel Hæretici Sacras Imagines conterant, & Crucifixum contumeliis afficiant, tenentur fideles palam orthodoxam fidem profiteri: debent enim, quoad fieri possit, injuriam Deo, & Sacris Imaginibus irrogatam propulsare, ac per publicam Confessionem palam facere, orthodoxam fidem, Sacrasque Imagines honore dignas esse. Secluso vero periculo contemptus, licet Missionariis Sacras Imagines donare Infidelibus, qui iis delectentur, tum amicitiæ pacisque fovendæ gratia, tum ad eos alliciendum ad amplectendam fidem: Ex Decr. Supr. Inquis. 1674. Nefas vero est, ex eodem Decreto iis sacros libros, ac vasa sacra tradere, qui in Religionis contemptum uti possint.

Quinto dum Infideli, vel Hæretico Magistratu imperante, Christianorum Ecclesiis, ædibus, aliisque locis libelli affigantur, orthodoxæ Religioni detrahentes, eamdemque contumeliis, & calumniis deturpantes, orthodoxi præcepto illo quo illatam Deo injuriam vindicare, ac sublatum ei honorem restituere tenentur, in ea necessitate constituuntur, ut schedas auferre, libellis respondere, ac ad Judices delati palam orthodoxam fidem profiteri debeant. At scripturis, quæ non publica auctoritate, sed privata fiunt, quæque Evangelicos Ministros injuriis, calumniisque afficiunt, & orthodoxæ fidei adversantur, Ministri Sacri contraria opponere non prohibentur, dum tamen inde imminere non videant gravioris persecutionis periculum. Satius tamen erit injurias, calumnias, blasphemias patienti animo ferre, ac negative se habere. Supr. Inquis. Decr. 1674. ✠

CAPUT III.

De peccatis Fidei oppositis.

Tria vulgo numerantur, nempe Infidelitas specifice sumpta, Hæresis, & Apostasia.

Quæst. I. *Quid & quotuplex est Infidelitas?* *Resp.* Quid & quotuplex est Infidelitas? Infidelitas est carentia Fidei. Triplex est, negativa, privativa, & positiva.

Infidelitas pure negativa est carentia Fidei in eo, qui de fide nil unquam audivit. Hæc non est peccatum, sed tantum pœna peccati, ut constat ex Joan. 15. *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, infidelitatis. Et ex hac Baji propositione damnata: *Infidelitas pure negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ratio est, quia omne peccatum est voluntarium, vel in se, vel in alio. At hæc infidelitas non est voluntaria neque in se, utpote in se non cognita; neque in alio, quia nil faciunt infideles illi, unde cognoscant, aut cognoscere possint, sequi infidelitatem illam. Nam ut aliquid sit voluntarium in alio, requiritur ut sit aliquo modo saltem confuse cognitum, ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, & in quod voluntas directe ac immediate fertur; vel saltem cognosci potuerit ac debuerit ut secuturum ex alio; alioquin non est voluntarium in illo, cum nil sit voluntarium sine cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Quare ejusmodi infideles damnabuntur quidem propter peccatum originale, & peccata perso-

nalia contra Legem naturalem commissa, non tamen propter infidelitatem.

Infidelitas privativa est carentia Fidei in eo, qui vel fidem non vult audire, vel sufficienter propositæ non assentitur, vel non inquirit, quando est sufficienter proposita, ut tenetur inquirere, quamvis nec positive dissentiat, nec errorem Fidei contrarium asserat. Est mortale peccatum, ex Joan. 3. *Qui non credit, jam judicatus est*. Nam est omissio voluntaria medii ad salutem necessarii, & a Deo præcepti, atque reverentiæ auctoritati Dei revelantis debitæ.

Infidelitas positiva seu contraria, est carentia Fidei in eo, qui Fidei sufficienter propositæ dissentit, vel negando veritatem Fidei, vel errorem Fidei contrarium asserendo. Est mortale peccatum contra Fidem: nam continet gravem injuriam ac contemptum primæ veritatis, seu auctoritatis Dei revelantis.

Infidelitas positiva triplex est, Paganismus, Judaismus, & Hæresis. Paganismus est infidelitas, qua doctrina Fidei toraliter rejicitur. Ad hunc reducitur Atheismus, & Mahumetismus. Judaismus est infidelitas, qua doctrina Fidei in novo Testamento contenta rejicitur: sic tamen ut admittatur vetus Testamentum, continens illius figuras & promissiones. Hæresis est infidelitas, qua doctrina novi Testamenti non ex toto, sed solum ex parte rejicitur. Porro in hac etiam infidelitate non datur parvitas materiæ, cum nulla possit esse infidelitas positiva sine contemptu auctoritatis Dei revelantis, quæ exigit ut credantur res a Deo revelatæ, ubi primum sufficienter propositæ sunt ut a Deo revelatæ.

Quæst. II. *An Infideles possunt cogi ad Fidem suscipiendam?*

Resp. 1. Certum est infideles baptizatos, sive hæreticos, sive apostatas, posse cogi ad Fidem Catholicam suscipiendam, & servandas Leges Ecclesiasticas, quamvis baptizati sint in infantia, vel in adulta ætate ex metu compulsi. Quia omnis baptizatus est subditus Ecclesiæ quoad ea, quæ ad salutem & religionem spectant.

Resp. 2. Infideles non baptizati, sive sint subditi principibus Christianis, sive non, compelli directe non possunt ad amplectendam religionem Catholicam. *Probat.* 1. ex c. 3. *de Bapt. & 9. de Judæis*. 2. Ex praxi Ecclesiæ, quæ nunquam tali coactione sive per se, sive per principes Christianos usa est, quamvis id facile potuisset obtinere a principibus religiosissimis, puta Constantino Magno, Theodosio, & aliis, quibus innumeri infideles subjecti erant. 3. Quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos, ex 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt judicare?* Et ex Conc. Trid. sess. 14. cap. 2. Potestas vero sæcularis, utpote mere politica ac temporalis, non extenditur ad supernaturalia, ut est Fidei susceptio. Adde quod Fidei ac Baptismi susceptio debeat esse voluntaria, alioqui non esset vera, sed ficta & sacrilega. Illud autem Christi, Luc. 14. *Compellere intrare*, significat adhortationibus adducendos esse homines ad Fidem.

Dixi, *directe*. Nam principes possunt 1. Vetare infidelibus subditis cultum Idololatriæ: quia possunt prohibere id quod Legi naturali repugnat, & cogere ad illius observationem, & præsertim ad ea, quæ ad publicam morum honestatem spectant. Sic Constantinus Magnus tulit Leges contra Idololatras, quas approbat S. Aug. Nam princeps tenetur subditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui est vivere secundum rectam rationem. 2. Cogere illos ad audiendam Fidei doctrinam, negando illi jus habitandi in suis provinciis, vel exigendo majus tributum, justum tamen, quam ab aliis, ni audiant; vel negando privilegia & gratias aliis concessas. Sic Gregorius XIII. Constit. 92. statuit, ut Judæi ad audiendam singulis hebdomadis concionem de rebus nostræ Fidei cogerentur ab Ordinariis locorum, sub pœna interdicti cum fidelibus commercii, vel aliis mulctis.

Resp. 3. Juxta S. Th. 2. 2. qu. 10. ar. 8. Ecclesia potest per principes Christianos compellere Infideles, ut non impediant prædicationem & propagationem Fidei: quia habet jus & potestatem prædicandi Fidem per totum orbem. Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*. Sed qui habet jus ad aliquid faciendum, habet potestatem non solum illud exequendi, sed etiam compellendi per se vel alios, ut non impediatur ejus executio.

Quæst. III. *An licet cum Infidelibus communicare?*

Resp. Non licet in eorum ritibus, sacrificiis, orationibus, cultu superstitioso; quia talis communicatio est exterior quædam professio & approbatio falsæ religionis, ac proinde virtualis negatio veræ. At in civilibus, secluso periculo perversionis & scandali, licet ex 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos Infidelium, & vultis ire: omne quod vobis apponitur, manducate*.

Jure tamen canonico vetitum est omnibus Christianis, ne cum Judæis habitent, comedant, in balneo laventur, ipsis famulentur, & ab eis medicinam accipiant. Item ne officia publica iis committantur, *tit. de Judæis*. Ex Conc. Gener. Later. Quod sancitum est tum ad tuendam dignitatem Christianæ religionis, tum ad vitandum perversionis periculum per familiaritatem cum Judæis, qui præ ceteris Infidelibus religioni Christianæ adversantur, & Christum blasphemare solent.

Quæst. IV. *An licita est disputatio de rebus Fidei cum hæreticis?*

Resp. 1. Prohibita est omnibus laicis, c. 2. de hæret. in 6. *Inhibemus ne cuiquam laicæ personæ liceat publice vel privatim de Fide Catholica disputare. Qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur*. Circa quod

Nota 1. Ibi comprehenduntur etiam laici docti, nam nullus excipitur. 2. Hæc prohibitio locum non habet in casu necessitatis, si laicus sit

sit doctus, ut si quis hæreticus Fideles perverteret, nec adessent clerici docti, qui Fidem tuerentur. Immo tunc Lege divina tenerentur, ut saluti proximi consulerent, & Fidem despectam defenderent. Hoc multi extendunt ad caussam magnæ utilitatis evidentis, quam Lex impedire non intendit. 3. Dicitur hæc prohibitio in locis, ubi hæretici grassantur, per contrariam consuetudinem esse abrogata, scientibus & non contradicentibus Prælatis.

Resp. 2. Jure naturali prohibita est cuilibet indocto, etsi clerico. Quia cum non possint Fidem recte tueri, nec objectiones solide diluere, hæc disputatio hæreticos in errore confirmaret, & Catholicis dubitationem injiceret, & res Fidei periculo contemptus & minoris existimationis exponeret.

Resp. 3. Omnibus illicita est disputatio de rebus Fidei coram Catholicis indoctis & simplicioribus. Quia imminet periculum, ne illi, auditis hæreticorum argumentis, in Fide vacillent; nam facile vim objectionum percipere solent, & raro ac difficile solutionum, cum res Fidei sint obscuræ, & supra rationem humanam: Unde illud 2. ad Timot. 2. *Noli contendere verbis, ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Excipe, nisi simpliciores ab hæreticis sollicitarentur.

✠ *Nota.* Disputare de Fide est ad examen revocare Religionis Dogmata, atque argumentis demonstrare a Deo esse revelata. Id autem duplici fieri potest modo, privatim scilicet, & publice. Privata disputatio est, quæ in privato loco inter privatos fit, ita ut nulli, aut pauci auditores adsint: quo modo passim in Hæreticorum præsertim Regionibus Hæreticos inter atque Orthodoxos de fide certari solet. Publica vero disputatio dicitur, quæ fit publico in loco spectante populo, ac quandoque etiam arbitris constitutis. Privata disputatio cuique viro docto ab Hæretico provocato licita est, ac etiam expediens; primo, si prudenter judicet hæreticum desiderio cognoscendæ veritatis, vitandique erroris ad disputationem provocare: secundo, si prudenter speret disputatione illa privata ad orthodoxam Fidem provocantem hæreticum conversum iri: tertio, si silere non possit, quin audientes in Fide vacillent, hæretici magis in errore confirmentur, ac orthodoxa Fides contemptui exponatur. Nam quisque tenetur, proximi saluti, dum potest, consulere: contemnentes Fidem orthodoxam ita compescere, ut inde hæretici majoris contemptus, & derisionis occasionem non arripiant, & ne Deo injuria fiat impedire, illatamque vindicare. Sed remotis hujusmodi circumstantiis, *disputatio de rebus Fidei Laicis est prohibita: Sacerdotes nisi sint valde periti, ex consilio debent se abstinere, excusando se bonis verbis, & prætextibus*: ex decreto Sac. Cong. de Prop. Fide 26. Feb. 1630. Sed licite periti sint Sacerdotes, sive Missionarii, cavere omnino debent, ne hæreticos ad disputandum provocent; in caussa enim essent, ut hæretici orthodoxa dogmata refellendo, hæreseos actus exercerent, ac Catholicam Fidem contemnerent, quæ duæ res grave præ se peccatum ferunt; &, ne colloquiis privatis disputationes de fide miscendo, eosdem hæreticos sine fructu ullo moveant ad orthodoxæ fidei contemptum, & ad Catholicorum, non sine religionis detrimento, persecutionem. Hæretici enim, inquit August. lib. 11. contra Faustum cap. 12. *Non disputationem amant, sed quomodo superare impudentissima pertinacia, ut congregent, quæ non pepererunt.* Et S. Bern. Ser. 66. in Cant. *Nec rationibus convincuntur, quia non intelligunt: nec auctoritate corriguntur, quia non recipiunt: nec flectuntur suasionibus, quia subversi sunt.*

A publicis autem disputationibus cum hæreticis Missionarii abstinere omnino debent. Sac. enim Cong. de Prop. Fide 8. Martii 1625. *Jussit publicas disputationes non fieri cum hæreticis, quia plerumque vel ob loquacitatem, vel audaciam, aut circumstantias Populi acclamantis veritas falsitate prævalente opprimitur, & si aliquando hujusmodi disputationes recusari non possent, primum de illis certior fiat Sac. Cong. quæ juxta temporis, & personarum qualitatem, quid agendum sit præscribet.* Quamobrem, quum Missionarii nonnulli ann. 1631. publicas de Religione disputationes cum Batavis Constantinopoli coram Vicario Patriarchali instituissent, *Sanctissimus mandavit significari Generalibus Regularium Perę commorantium, ut illis interdicerent, ne hujusmodi congressus aut disputationes publicas imposterum facere præsumerent sub pœnis arbitrio Sac. Cong. Sup. Inq.* Et Sac. Cong. de Propag. Fide die 19. Januarii 1644. cuidam Missionario in Armenia mandavit, *ut a disputationibus cum Patriarcha Armenorum in Eruam circa articulum duarum naturarum in Christo se abstineret.*

Multo minus licitum est Missionariis sine expressa Romani Pontificis licentia conventum indicere Ecclesiasticum, in quo cum Hæreticis de Religione disputent. Hinc eadem Cong. die 27. Maji 1644. reprehendendum censuit P. D. Joannem Judischi Missionarium: *Quod suscepe-rit onus convocandi dictum conventum, sine Sedis Apostolicæ speciali mandato.*

Porro si Romanus Pontifex hujusmodi conventum permittat, quinque sunt necessariæ conditiones, ut rite fiat. 1. Ut Hæretici, non ut Judices, & cum jure suffragii conveniant, sed ut instruantur, convincantur erroris, & corrigantur. 2. Ut non definiantur fidei dogmata, sed definita a Conciliis, vel Apostolica Sede, a Deo revelata esse demonstrentur. 3. Ne fiant coram plebe, sed coram doctis. 4. Ne sedeant tamquam Judices Laici, etiamsi sint Principes. 5. Non debent Catholici Prælati a Laico Principe cogi ad conventum, sed tantum invitari, & peti debet a Summo Pontifice licentia, ut possint ea de caussa a propriis Ecclesiis abesse: Hæreticos autem, & Schismaticos poterit Princeps cogere, ut vocati a Prælatis Catholicis veniant ad reddendam rationem sui erroris, ut ita corrigi, & convinci possint.

Quæst.

Quæſt. V. *Quid eſt hæreſis?*

Reſp. Eſt voluntarius error contra aliquam Fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui Chriſtianiſmum profitetur. Unde ad hæreſim tria requiruntur. 1. Ex parte intellectus, judicium erroneum contra Fidem, ſeu directe oppoſitum alicui veritati revelatæ, & ut tali ſufficienter propoſitæ. Hinc qui exterius ſolum negat Fidem abſque judicio interno Fidei contrario, non eſt vere hæreticus, nec incurrit pœnas contra hæreticos latas. Nam quamvis graviter peccet contra Fidem, & in foro externo præſumitur hæreticus; tamen actus non habet malitiam hæreſis, ob quam ſub cenſura vetitus eſt.

2. Ex parte voluntatis requiritur pertinacia. Ita omnes, poſt S. Auguſt. epiſt. 162. Nam Fides amittitur per hæreſim, non per errorem ſimplicem, ut patet in aliquibus Sanctis, qui errarunt circa aliquas Fidei veritates. Pertinacia autem illa conſiſtit in deliberata voluntate diſſentiendi alicui doctrinæ, quam quis ſcit ab Eccleſia Catholica teneri ut Fide certam, vel quæ ei ſufficienter proponitur ut doctrina Eccleſiæ, ſeu ut a Deo revelata; quamvis errorem contrarium ſenſui Eccleſiæ teneat, non ut contradicat Eccleſiæ, ſed ex quovis alio motivo: nam hoc ipſo reſiſtit auctoritati Eccleſiæ infallibili, & teſtimonio Dei ſufficienter propoſito ex S. Auguſtino l. 4. contra Donat. c. 16. ubi ait: *Conſtituamus ..... unum eorum id ſentire de Chriſto, quod Photinus opinatus eſt ..... exiſtimantem ipſam eſſe Catholicam fidem. Iſtum nondum hæreticum dico, niſi manifeſtata ſibi doctrina Catholicæ Fidei reſiſtere maluerit, & illud quod tenebat elegerit.*

Hinc errans contra Fidem ex ignorantia etiam culpabili non affectata, ſed animo parato ad credendum id omne quod Eccleſia credit, ubi primum ejus doctrina ei proponatur, non eſt hæreticus, quamvis peccet contra præceptum ſciendi res fidei, quia deeſt pertinacia. Eſt tamen hæreticus qui errat in Fide ex ignorantia affectata, quam habet vel quia parvi momenti eſſe judicat, quæ Eccleſia proponit credenda; nam tunc deſpicit auctoritatem Eccleſiæ, nec illam credit, qualem Fides docet eſſe: vel ut liberius erret in Fide; nam tunc error eſt illi voluntarius cum pertinacia, cum velit errare in Fide, nec velit ſubjici auctoritati Eccleſiæ.

3. Ex parte ſubjecti requiritur profeſſio Chriſtianiſmi, ſeu Fidei in Chriſtum, ex S. Auguſt. qui l. 18. de Civit. c. 51. hæreticos vocat eos, *qui ſub vocabulo Chriſtiano, doctrinæ reſiſtunt Chriſtianæ*. Non tamen requiritur baptiſmus, ut quis ſit hæreticus in foro Dei; nam habiti ſunt ab Eccleſia ut hæretici, qui non erant baptizati ſaltem valide, ut Paulianiſtæ, qui verum baptiſmi ritum non ſervabant: ut conſtat ex Innocentio I. epiſt. 22. & Hieron. dial. contra Lucifer. & ex Conc. Nic. I. canon. 19. jubente eos rebaptizari. Requiritur tamen Baptiſmus in foro Eccleſiæ, & ad ſubeundas pœnas hæreſis; cum nemo ſit ejus ſubditus, niſi per Baptiſmum, ex Conc. Trident. ſeſſ. 14. c. 2.

Nota ex Delugo. Ut aliquis ſit hæreticus, ſufficit, quod taliter ei proponatur Eccleſiæ doctrina ſeu judicium, ut hoc prudenter negare nequeat, nec de eo dubitare, quamvis nolit credere tale eſſe judicium Eccleſiæ: nam hoc ipſo pertinaciter reſpuit Eccleſiæ doctrinam ſibi ſufficienter propoſitam. Enimvero ad hæreſim non requiritur, ut quis credat aliquid proponi ab Eccleſia habente auctoritatem infallibilem in proponendo, & ei diſſentiat: nam cum hoc judicio eſt impoſſibilis diſſenſus: alioqui crederet eſſe falſum id, quod ſimul credit proponi ab Eccleſia non potente proponere falſum, quod eſſet aperte ſibi contradicere. Hinc hæreticus eſt, qui dicit: Ego credo omnia, quæ credit Eccleſia; ſed non credo hoc dogma, quod puto non proponi, nec credi ab Eccleſia, ſi taliter ei proponatur judicium Eccleſiæ circa tale dogma, ut non poſſit niſi imprudenter id negare, nec de eo dubitare, aut formidare. Item hæreticus eſt, qui adhæret propoſitioni ab Eccleſia damnatæ ſub quacumque qualificatione, ſive tamquam temerariæ, ſive tamquam ſcandaloſæ, vel falſæ, vel erroneæ &c. quia propoſitioni ſic damnatæ adhærere non poteſt, quin ſimul judicet Eccleſiam fallibilem eſſe in decidendo: quod utique hæreſis eſt.

Porro hæreſis eſt unum ex graviſſimis peccatis, ut conſentiunt omnes, teſte Suarez. Quia 1. virtus Fidei eſt virtus theologica, ideoque major omnibus virtutibus moralibus. Ergo peccatum illi oppoſitum eſt unum ex graviſſimis: nam ut docent Ariſtoteles & S. Thomas: illud eſt peſſimum, quod optimo contrariatur. 2. Fides eſt fundamentum juſtitiæ, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo. Ergo infidelitas expellendo Fidem omnino privat hominem juſtitia a fundamentis. 3. Sicut Fides eſt radix ceterarum virtutum, ita infidelitas ſecum infinita affert vitia. 2. Hæreſis eſt contemptus auctoritatis divinæ ſeu veracitatis divinæ revelantis; & ſic eſt immediate ac directe contra Deum. Quare hæreſis, cum ſit infidelitas commiſſionis, eſt maximum peccatum in ſpecie infidelitatis, ideoque gravius omnibus ſpeciebus vitiorum moralium. Ita Suarez, & alii communiter. Hinc illud, ad Tit. cap. 3. *Hæreticum devita, quia ſubverſus eſt & delinquit.*

Quæſt. VI. *An dubius in Fide eſt Hæreticus?*

Reſp. Qui de veritate aliqua ab Eccleſia propoſita & revelata dubitat deliberate, judicando eam eſſe incertam, & poſſe eſſe falſam, eſt formaliter hæreticus. Ita communiter cum S. Thoma q. 10. ar. 1. & c. 1. de Hæret. ibi: *Dubius in Fide infidelis eſt.* Item ex Conc. Later. V. ſeſſ. 8. ubi damnantur tamquam hæretici, qui aſſerunt, vel dubitant animam hominis eſſe mortalem. Quia ſic dubitans judicat veritatem Fidei ab Eccleſia propoſitam ut revelatam, non eſſe certam: item auctoritatem

Ec-

Ecclesiæ in proponendis rebus Fidei non esse infallibilem: quod utrumque est aperta hæresis. Idem dic de dubitante per meram suspensionem assensus a voluntate imperatam propter motiva contraria. Quia talis æquivalenter judicat motiva contraria Fidei tantum valere, ut incertam reddant veritatem illam, quamvis ab Ecclesia proponatur ut Fide credenda: siquidem assensum sibi imperare non audet ex metu errandi incusso per motiva contraria illi veritati. Ergo æquivalenter judicat Ecclesiam non esse infallibilem in rebus Fidei, & æquivalenter contradicit sensui Ecclesiæ judicantis veritatem a se propositam ut revelatam, firmissime credendam esse propter auctoritatem divinam. Ergo talis est formaliter hæreticus, cum in æstimatione morali, & in ordine ad hæresim formalem contrahendam perinde sit, sive formaliter, sive æquivalenter judices Ecclesiam non esse infallibilem, & contradicas scienter ejus judicio; nam ad hæresim formalem sufficit quodvis judicium erroneum contra Fidem cum pertinacia.

Dixi, *per suspensionem imperatam a voluntate*. Nam qui cogitans de rebus Fidei, intellectum ad alia averteret, & ita assensum suspenderet non ex metu errandi, sed præcise ut intellectum aliis rebus applicaret, non esset ideo dubius in Fide, ut patet.

Quæst. VII. *Quænam sunt pœnæ contra Hæreticos latæ?*

Resp. Sunt 1. Excommunicatio major ipso facto lata, can. *Achatius* 24. q. 1. & c. 9. & c. 13. de Hæretic. Ex consensu Doctorum sufficit hæresis occulta, modo sit externa, hoc est, verbo, signo, vel facto, quamvis nemine præsente, declarata: nam tunc est vere externa, & per se exterius cognoscibilis. 2. Irregularitas. 3. Infamia juris, si hæresis sit notoria. 4. Privatio beneficiorum & dignitatum c. 12. de Hæret. in 6. Item jurisdictionis spiritualis, c. *Audivimus* 24. q. 1. & c. *Aperte* ibi. 5. Bonorum confiscatio c. 10. de Hæret. sed hoc non ubique viget. 6. Privatio sepulturæ Ecclesiasticæ c. 2. de Hæret. in 6. ubi excommunicantur ii, qui hæreticos scienter tradunt sepulturæ Ecclesiasticæ. In Gallia tamen hæretici sola ipso facto excommunicatione majori ceterisque privationibus & inhabilitatibus ei annexis mulctari dicuntur; a qua excommunicatione Episcopi per se, vel per delegatos absolvunt ex antiqua consuetudine.

Nota. Credentes, receptatores, defensores, & fautores hæreticorum ipso facto in excommunicationem incurrunt, & privantur sepultura Ecclesiastica, cap. 13. *de Hæret.* ex Concil. Gener. Later. IV.

✠ *Nota*. Ab excommunicatione, in quam quis incidit ob hæresim occultam, potest Episcopus absolvere juxta Concilii Tridentini Decr. sess. 24. c. 6. At ejusmodi facultatem fuisse sublatam a Bulla in Cœna Domini, innumeri Doctores tradunt, quibus accedunt declarationes, tum Supremæ Inquisitionis, tum Summorum Pontificum, Gregorii XIII. Clementis VIII. & Pauli V. teste Cardinali Albitio *de inconst. in fide cap.* 35. *n.* 9. Ab hæresi externa non occulta, si ad forum contentiosum deducta non est, solus Pontifex absolvit; si ad forum contentiosum sit deducta, absolvendi facultas competit Episcopo per Textum in cap. ut officium de Hæretic. in 6. in illis verbis: *Absolutionis beneficium impendatis*: Si enim is potest Hæreticorum causas in sua Diœcesi cognoscere, ita etiam eos absolvere, Albit. *ibidem n.* 34. & seq. *Missionarii in foro conscientiæ tantum possunt juxta suas facultates, & in locis suarum Missionum absolvere Hæreticos: in foro vero exteriori, post instructionem debent remittere Conversos pro absolutione ad Episcopos locorum, vel Inquisitores, & eorumdem Vicarios*. Cong. Supr. Inq. die 18. Septembris 1672.

Contra illorum opinionem Theologorum, qui censent fas esse Parochis, hæreticum, ut vocant, materialem absolvere, pugnat Decretum, quod sequitur Suprem. Inquis. die 19. Aprilis 1645. *Contra P. N. qui Joannem hæreticum Calvinistam nulla præcedente auctoritate ab hæresi absolvit, eidemque suæ reconciliationis litteras testimoniales dedit, asserendo hoc potuisse agere, cum dictus Joannes ignarus hæresum, & errorum Calvini non posset dici hæreticus formalis, sed tantum materialis: & ideo non egere absolutione ab excommunicatione, quæ supponit peccatum, quod propter ignorantiam dictus Joannes non incurrit. Lectis litteris Inquisitoris N. datis die 11. hujus, Eminentiss. decreverunt, ut dictus Pater N. acriter moneatur, ita ut imposterum a similibus abstineat, nam alias severe punietur, quia ipsius opinio potius metaphysica, quam vera, in S. Officio non est recepta. Quare Inquisitor animadvertat ne idem Pater N. aut alii hujusmodi opinionem sequantur, sed curet ut hujusmodi Hæretici ad S. Officium mittantur*.

Quæres. An sublata Episcopo vigore Bullæ Cœnæ facultate absolvendi ab hæresi occulta, sublata etiam censeatur facultas dispensandi ab irregularitate? *Resp.* Albitius negative loc. cit. n. 43. Plures ad suam sententiam confirmandam laudat DD. Sunt enim duæ diversæ facultates ad duos actus distinctos, quorum unus non pendet ab alio. Ita etiam in Pœnitentiaria servari ait, quæ dispensare potest hæreticum occultum ab irregularitate, etiamsi eumdem absolvere nequeat ab excommunicatione ob hæresim, (*si haleat complices*).

Adverte quod Hæretici formales, qui hæresim animo conceptam externa voce, aliave actione mortaliter mala asserunt, aut profitentur, excommunicationem incurrunt hodie Papæ reservatam. Habetur in prima excommunicatione Bullæ Cœnæ Domini. Vide Bonac. de cens. in Bulla Cœnæ disp. 1. q. 1.

Nota 1. Ad hanc excommunicationem incurrendam quatuor conditiones requiri, uti recte notat Layman l. 11. tr. 1. c. XIV. 1. Ut aliquis sit verus, & formalis hæreticus, non materialis, & objective tantum. 2. Ut aliquis hære-

✠ hæresim animo conceptam exterius significet : 3. Ut actio externa, per quam hæresis interna significatur & profitetur, mortaliter mala sit ; sicuti notat Becanus c. 15. q. 1. n. 8. quapropter excommunicatus non est, qui hæresim animo conceptam alteri manifestat, consilii, vel instructionis capiendæ causa : quia hujusmodi manifestatio non malus, sed bonus actus est, qui ab Ecclesia puniri non potest. 4. Ut aliquis hæresim suam exterius manifestet animo eam asserendi, vel profitendi ; sicuti recte notavit Azor. l. 8. c. 10. q. 7. quia dicta excommunicatio lata est propter externum hæresis peccatum ; non est autem peccatum externum hæresis, nisi quod ab interna hæresi informatur, dum eam aliquis exterius asserere, astruere, vel profiteri intendit.

Nota 2. In eadem Bulla Cœnæ excommunicantur hæreticorum *Credentes* ; ideſt, qui hæresim implicite profitentur, dicendo v. g. vera esse dogmata, quæ Lutherus, aut Calvinus contra Romanam Ecclesiam docuit, se pro iis mori paratos ; licet in particulari nesciant, quænam ea dogmata sint.

Etsi vero hujusmodi credentes vere ac formaliter hæretici sint ; tamen ne quis de eorum excommunicatione dubitare posset, eorum etiam specifica mentio in Bulla facta est. Vide Suarez tom. 5. disp. 21. sect. 2. n. 6.

Nota 3. In eodem §. Bullæ Cœnæ excommunicantur hæreticorum receptatores, fautores, & quilibet defensores ; nempe ii qui favorem, vel auxilium hæretico præbent, quatenus hæreticus est : sive, ut hæresim suam facilius docere, defendere, aut latius diffundere possit ; sicuti explicat Sotus in 4. dist. 22. q. 2. art. 3. post 5. concluſ. Quamvis ad hoc non requiratur formalis, atque directa intentio propagandi hæresim, sed sufficiat indirecta, seu imputativa. ✠

Quæst. VIII. *An licita est lectio libri hæretici ?*

Resp. Jure naturali prohibita est iis, quibus ex tali lectione imminet periculum perversionis : quales sunt infirmi in Fide, & præsumuntur esse rudiores, & in rebus Fidei parum eruditi, & semidocti, immo & eruditi viri plurimi, quorum Fides interdum infirmior est, quam simplicium & rudiorum. Nam quisque ex caritate Dei ac sui tenetur periculum peccati, & salutis amittendæ vitare. Immo secluso periculo perversionis est graviter illicita etiam doctis & provectis in Fide, quando est prohibita ab Ecclesia simpliciter & absolute ; quia Ecclesia eam prohibet non solum ob periculum perversionis sed etiam in odium & pœnam hæresis ac auctoris hæretici. Præterea Lex fundata in præsumptione periculi obligat omnes qui non excipiuntur.

Lectio autem & retentio librorum quorumcumque hæreticorum prohibita est sub excommunicatione in Indice a Pio IV. & aliis Pontificibus edito, & in Bulla Cœnæ. Et quamvis hæc pœna (inquit Grandin Doctor Sorbonicus) non vigeat in tota Gallia, ubi non est promulgata Lex Indicis, nec Bulla Cœnæ, non desinit tamen peccare, qui sine licentia libros ejusmodi legit : sive quia eatenus receptus est Index quoad Libros prohibitos : sive quia vi Legum antiquioris Juris prohibitio librorum hæreticorum in Gallia in suo vigore perseverat, transitque ad libros hæreticæ doctrinæ, qui nunc eduntur. Lectionem cujuslibet libri hæretici sub peccato mortali prohibitam esse in Gallia, non tamen sub excommunicatione, Pastores Ecclesiæ Gallicanæ semper & ubique docuerunt, inquit eruditus recentior Gallus ; addens, docere auctores Gallos, Episcopos in Gallia esse in possessione concedendi facultatem legendi libros hæreticos & prohibitos.

Notanda sunt sequentia.

1. Nomine libri hæretici prohibiti, ex usu Patrum & stylo Curiæ Romanæ comprehenduntur brevis scriptura, oratio, concio, disputatio, epistola de religione tractans. Nam sæpe æquale aut etiam majus periculum continent quam liber grandior.

2. Ex communi sententia datur in tali lectione parvitas materiæ, sed hæc difficile designari potest. Videntur ad mortale sufficere quindecim lineæ, aut forte pauciores : quia hæ communiter possunt continere materiam sufficientem ad perversionem. Immo juxta varios, non excusatur a mortali culpa & censura, qui legit paucas lineas libri hæretici, in quibus scit hæresim contineri ; quia sunt partes substantiales libri hæretici ut hæretici, ideoque notabiles relative ad finem prohibitionis ; & æquivalent multis aliis, cum contineant substantiam veneni. Quod videtur a nemine negari posse, si illæ paucæ contineant etiam approbationem propositionis hæreticæ. Item ex communi datur parvitas materiæ excusans a mortali in tempore quo retinetur liber prohibitus, nisi retineatur animo retinendi diutius.

3. Prohibito libro censetur quælibet illius pars prohiberi, quamvis nullum forte errorem contineat ; præsertim cum prohibitio fiat etiam in pœnam & detestationem erroris & hæreticorum.

4. Peccat & contrahit censuram, qui licet ipse non legat, tamen curat alium legere, ut ipse audiat : nam moraliter censetur ipse legere per alterius ministerium : *Quod enim quis facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum*, reg. 72. Jur. in 6. Neque ad strictam verborum interpretationem confugiendum est, cum de mente Legislatoris rationabiliter dubitari nequit. Ita *Azor*, *Layman.* &c.

✠ Adverte quod Excommunicationem Sum. Pontifici reservatam incurrunt, qui hæretici librum hæresim continentem, vel de religione tractantem, sine Apostolicæ Sedis auctoritate, scienter legunt, retinent, imprimunt, vel quomodolibet defendunt. Ita habetur in prima excommunicatione Bullæ Cœnæ : unde colligitur, quatuor conditiones requiri, ut excommunicatio ex hoc capite contrahatur. 1. Ut liber ab hære-

hæretico ſcriptus ſit, ſive uno ex recentioribus, ſive ex veteribus ab Eccleſia damnatis; niſi quod ſcripta Tertulliani, & Origenis, licet errores contra fidem contineant, propter eruditionem, & quia nullum jam ab illis periculum in fide timetur, ab Eccleſia permittuntur: qua de re vide *Azor* l. 8. c. 16. q. 16. Deinde nihil refert, utrum liber ſit typis excuſus nec ne, dummodo ab hæretico ſcriptus. Non autem excommunicatio incurritur, ſi quis hæreſes ſcriptoris hæretici, in libro Auctoris Catholici ad verbum inſertas, quamvis prava intentione hæreſim diſcendi, legat: quia lege canonica non punitur affectus, ſed factum legentis librum hæretici: iſte autem non legit librum hæretici. Idem dicendum ſi in libro Auctoris Catholici adjecta ſcholia Auctoris hæretici legat, quia talis liber non hæretici commentantis eſſe cenſetur, ſed Catholici a quo ſcriptus eſt. Limita, niſi tales, vel tam copioſi eſſent commentarii, ut jam cenſeretur liber potius ex eis quam ex textu conſtare. *Laym.*

Altera conditio eſt, ut liber vel hæreſim in ſe contineat, vel de Religione tractet; puta Sacram Scripturam interpretando, Theologicas quæſtiones decidendo &c. circa quam conditionem duo extra controverſiam eſſe debent. Primum; Non eſſe prohibitos hæreticorum libros Philoſophicos, Medicos, Juridicos, Hiſtoricos, Poeticos, ſi nullam hæreſim contineant. Alterum; prohibitos eſſe hæreticorum libros, qui ex profeſſo de Religione tractant; etſi certum ſit, nullum errorem contra fidem orthodoxam in iis contineri.

Tertia conditio, ut aliquis ejuſmodi librum *Scienter* legat, imprimat &c. Quare ab iſta cenſura immunes ſunt, qui ignorant, quamvis craſſa ignorantia, librum hæretici eſſe, aut de Religione tractare, vel dicenda in tract. de Cenſuris c. 1. q. 4. Porro haud requiritur ad cenſuram hanc prava legentis intentio, ſeu affectus hæreſim concipiendi, ſed ſufficit etiam ſola curioſitas.

Quarta conditio eſt, ut id, quod legitur, materia notabilis ſit, atque ſufficiens ad peccatum mortale; cum enim in aliis rebus parvitas materiæ a mortali excuſet, cur non item in hac? præſertim cum hæc lex Eccleſiaſtica ſit, graviſſimam excommunicationis pœnam inferens.

Ulterius, quod attinet ad *retinentes* libros hæreticorum, quædam addenda ſunt. I. Nihil referre, utrum quis in ſua, an aliena domo; item num ſuo, an alieno nomine; denique utrum cauſa legendi, nec ne, talem librum retineat, ſive aſſervet: quia Pontifex ſimpliciter prohibet libros aſſervari, volens eos penitus exterminari. II. Requiri temporis ſpatium notabile, quo aliquis librum hæreticum retineat. III. Ex conſtitutione Gregorii XV. anno 1623. apud Dianam libri prohibiti propria auctoritate neque comburi, neque corrigi poſſunt, ſed tradendi ſunt Inquiſitoribus. Quamvis Fill. t. 2. tr. 2. c. 7. n. 207. excuſet comburentem, aut dantem alteri qui habet facultatem legendi illos.

Quod attinet ad *imprimentes*, ſciendum eſt, hoc nomine omnes comprehendi, qui ad libri impreſſionem propinque cooperantur, videlicet qui librum imprimendum tradit Typographo, qui ſuſcipit, qui typos ordinat, denique qui imprimunt. Ita Laym.

Denique quod attinet ad *quomodolibet defendentes*, eo nomine comprehenduntur ii qui librum hæretici, quatenus hæretici opus eſt, commendant, ab incendio, vel manu Inquiſitoris vindicant. Tolet.

Poſtremo operæ pretium erit pauca adnotare ex indice librorum prohibitorum, auctoritate Pii IV. Sixti V. Clementis VIII. edito. I. Duplicem eſſe librorum prohibitorum claſſem: in prima ponuntur auctores omnes hæretici, vel de hæreſi publice ſuſpecti, quorum omnes libri de Religione tractantes, vel hæreſim continentes, tum editi, tum impoſterum edendi prohibentur. Additur vero in Regula 2. Hæreſiarcharum, ideſt, qui hæreticorum capita, aut Duces ſunt, omnes omnino libros, cujuſcumque nominis, tituli, vel argumenti ſunt, penitus interdictos eſſe. De quo tamen parum ſolliciti eſſe debemus, cum vix aliquis liber extet ab Hæreſiarcha noſtri temporis ſcriptus, niſi de materia Religionis. Ad alteram vero claſſem pertinent libri, qui doctrinam non ſanam, ſuſpectam, vel moribus fidelium repugnantem continere judicantur, tametſi a Catholicis auctoribus prodierunt.

Inter has duas librorum Claſſes duo diſcrimina ſunt. Primum: quod primæ claſſis prohibitio ſit propter Auctores hæreticos, quorum proinde omnes libri ſcripti de materia Religionis prohibentur: tametſi eorum aliqui fortaſſe nullum manifeſtum errorem contineant: quia damnato auctore in certo genere, puta, Religionis, damnata cenſentur omnia ejus ſcripta de Religione; arg. cap. *Fraternitatis* de hæreticis, ubi hanc regulam Abbas tradit. Alterius autem claſſis prohibitio eſt propter errores, ſive doctrinas falſas, quæ in quibuſdam libris, etiam Catholicorum auctorum, deprehenſæ fuerunt, cujuſmodi tamen libri non ante prohibiti cenſentur, quam ſpeciatim in Indicem relati fuerint. Alterum diſcrimen eſt: quod libri primæ claſſis prohibentur ſub excommunicatione Papæ reſervata per Bullam Cœnæ: libri autem ſecundæ Claſſis ſub excommunicatione non reſervata.

II. Libri cujuſcumque Auctoris, res obſcœnas, ſeu laſcivas ex profeſſo tractantes, penitus prohibentur, Regula 7. Indicis: iis exceptis, qui ab Ethnicis, v. g. Poetis conſcripti ſunt, atque ob ſermonis elegantiam, ac proprietatem permittuntur: ſed pueris perlegendi non ſunt niſi expurgati.

III. Libri omnes & ſcripta magica plane rejiciuntur, Regula 8. Indicis. Verum ob lectionem magicorum, ſicuti & obſcœnorum, vel ſimilium,

milium, excommunicationis censura non contrahitur, sed solum peccatum mortale, si materiæ gravitas adsit. Vid. Regulam 10. Indicis in fine.

Animadvertendum. Exceptis libris primæ classis, alii libri passim solent prohiberi sub hac clausula *donec expurgentur*: De his itaque libris quidam apud Dianam docuerunt posse absque licentia retineri, donec correctio indulta sit. Hanc opinionem damnavit Alexander VII. prop. 41. *Libri prohibiti donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur.*

IV. Regula quarta Indicis prohibetur, ne fideles sacra Biblia vulgari idiomate sine Episcopi aut Inquisitoris licentia legant, aut habeant. Hæc facultas Episcopis, & Inquisitoribus sublata fuit Observatione in hanc quartam Regulam Indicis. ✠

5. Non licet Bibliopolæ libros prohibitos emere & vendere: quia per hoc moraliter disseminaret errores, & esset multis occasio peccandi. Et quamvis deceptus sit emendo, non ideo licet revendere: sicut qui accepit falsam monetam, non ei licet eam tradere alteri pro mercibus: sed istud damnum casui attribuat, nam est merx substantialiter vitiosa & prohibita.

APPENDIX

De Librorum prohibitione.

PLura in hac editione de vetita librorum lectione addimus. Non solum enim Ecclesiæ Ministros, Rectoresque Animarum circa vim decretorum, eorumque obligationem, pœnasque in eos latas, qui proscriptos libros imprimant, retineant, vendant, & legant, instrui oportere arbitror; sed etiam circa concessam Ecclesiæ hac de re potestatem, circa antiquam, novamque ejusdem Ecclesiæ disciplinam, circa regulas, modumque, quem Apostolica Sedes in iis prohibendis servet. Nam hac nostra ætate, non solum Theologi occurrunt, qui subtilibus speculationibus vim prohibitionis in pluribus casibus eludere, ac plurimum coarctare student, sed Novatores quoque adsunt, qui hanc Ecclesiæ potestatem negant; nec ii desunt, inter Catholicos, qui eamdem potestatem, ut certis limitibus, pro arbitrio circumscribant, aut etiam contemnant, saltem ob modum, quem in librorum examine proscriptioneque tenet. Hujusmodi malis hac appendice occurrere decrevi. Id quod tribus me præstiturum capitibus spondeo. In primo de concessa Ecclesiæ circa libros improbatæ lectionis potestate, deque disciplina, quam usque ad inventionem artis typographicæ servavit: In altero de nova Ecclesiæ disciplina, deque Apostolicæ Sedis sollicitudine in examinandis, proscribendisque libris, post illius artis inventionem, & postquam ob hæreses, quæ in Europa sunt, tam immaniter crevit eorum numerus, ac de regulis in iis examinandis, deque modo: In tertio denique de pœnis in transgressione latis, deque decretorum vi, & auctoritate tractabo.

CAPUT PRIMUM.

De Ecclesiæ circa libros improbatæ lectionis potestate, deque disciplina, quam circa eosdem servavit, cum nondum ars typographica inventa esset.

IMprobatæ lectionis libri sunt, qui Religioni, bonis moribus, pietatique obsint. Hos vero ex hominum manibus eripiendos, proscribendosque esse, ipsa recta ratio suadet, atque exemplis cujusque bene ordinatæ Reipublicæ comprobatur. Constat enim ex Laertio, Græcos Prothagoræ libros in foro jussisse comburi, atque in Romana Republica pluries ex Senatus Consulto libros, qui homines vel a divino cultu avocarent, vel ad superstitionem, quam pravam ipsi crederent, provocassent, fuisse combustos, ut legere est apud Valerium Maximum lib. 1. c. 1., Livium lib. 6. dec. 4. aliosque. Eadem lex ita apud Romanos viguit etiam postquam summa rerum penes Imperatores esset, ut Ulpianus *l. Cetera ff. Famil. Erciscund.* scripserit, improbatæ lectionis libros, dum hæreditaria res sit dividenda, non dividi, sed a Judice aboleri oportere, non secus ac mala medicamenta, & venena. Hæc autem animadvertenda duxi, non solum ut Lector intelligat consentaneum esse rectæ rationi, ut noxii libri interdicantur, sed etiam ut inde sciat, quinam fuerit in Republica usus circa hujusmodi libros, dum Christiana Religio cœpit, & quam majus fuerit servandæ Religionis studium apud Idololatras ipsos, quam apud Novatores ætatis nostræ, e quorum officinis prodiere Hobesii, Tollandi, Spinosæ, Bailii, aliorumque male feriatorum hominum opera, quæ Christianam Religionem omnem, omnemque pietatem evertunt.

Ecclesiæ autem fecisse Christum Dominum potestatem proscribendi libros, tum ex munere Pastoribus concredito, tum etiam ex usu, quam ejusdem potestatis semper fecit, est omnino exploratum. Voluit enim, ut in ea essent Pastores, qui eamdem regerent usque ad consummationem sæculi; atque hos Episcopos vocat Lucas in Actis Apostolorum, *quos posuit Spiritus Sanctus regere Ecclesiam suam*. Iisdem Christus pascendi oves suas onus, potestatemque clavium indidit, quæ passim in Scripturis ad supremam designandam potestatem adhibetur. At munus Christi Pastoris est, sanam doctrinam, quæ viam salutis demonstret, edocere, ea proponere, quæ æternæ salutis consequutionem faciliorem faciant, quæque obstacula tollant, quæ impedimento esse possint. Huic autem muneri conveniens, ac necessaria est potestas eripiendi ab hominum manibus noxios libros, qui non solum maximo obstaculo sunt æternæ saluti, sed ad certam perniciem homi-

homines trahunt. Quis ergo dubitet, quin Chriſtus Dominus hanc ei fecerit poteſtatem, quin auctoritatem dederit proſcribendi pernicioſos libros, ac opportunis etiam pœnis ab horum lectione homines avocandi? Ex ſolo Paſtoris munere intelligi id facile poſſet; ſed ut inexcuſabiles omnino Novatores eſſent, hanc poteſtatem notiſſimis ætate illa phraſibus, ac luculentiſſimis verbis in Scripturis novi Teſtamenti explicavit. Quid enim aliud innuit Scriptura, dum hos ait a Spiritu Sancto poſitos ad regendam Eccleſiam Chriſti; dum iis ligandi, & ſolvendi, & clavium poteſtatem conceſſam tradit; dum ita eos miſſos fuiſſe declarat Luc. 10. v. 16. ut qui hos loquentes, præcipientesque audiat, Chriſtum audiat; qui vero eos contemnat, & ſpernat, Chriſtum ſpernat; dum denique per Paulum ad Hebræos 13. v. 17. eoſdem Præpoſitos appellat, quibus parere, ac ſubeſſe oporteat? Hæ phraſes, ii loquendi modi ſatis ſuperque declarant, Chriſtum Eccleſiam ſuam inſtar Reipublicæ ſtabiliiſſe, in qua Paſtores præeſſent, auctoritate freti, ea prohibendi, præcipiendi, ac etiam certis pœnis interdicendi, quæ commune Eccleſiæ bonum poſtularet.

Fac vero hæc ambigua fore, atque in alium quoque ſenſum detorqueri poſſe. Si conſtet, hanc Apoſtolos, ac Epiſcopos, deinde eorumdem Succeſſores exercuiſſe poteſtatem, eamque in iiſdem agnoviſſe, ac fuiſſe veneratos primos Chriſtianorum Principes, quis dubitet, quin eam revera a Deo habuerint. Neque enim eſt veriſimile Eccleſiam viventibus adhuc Apoſtolis formam a Chriſto ſtabilitam mutaſſe; eamque veluti a Deo ſibi collatam Paſtores ſibi uſurpaſſe poteſtatem, quam non habuiſſent. At Eccleſia hanc ſemper exercuit poteſtatem. Nam, ut ea mittam, quæ Actorum 19. v. 19. leguntur, de libris eorum, qui fuerant curioſa ſectati, quorum ingens numerus Epheſi, Paulo prædicante, combuſtus fuit; Auctor Conſt. Apoſtolic. l. 1. c. 5. ait: *Apoſtolos prohibuiſſe initio Fidelibus libros gentilium, & falſorum Prophetarum*: Canon 59. ex iis, qui Apoſtolorum nomen præſeferunt, *Si quis*, inquit, *falſo inſcriptos impiorum libros tamquam ſanctos in Eccleſia publicat ad Populi, & Cleri perniciem, deponatur*. Hæc ſatis ſunt ad oſtendendum, Eccleſiam etiam dum ſub Principibus infidelibus eſſet, auctoritate, quam ex Chriſto habuerat, uſam, libros noxios prohibuiſſe, ac pœnas, prout temporum circumſtantiæ ferebant, adverſus inobedientes ſtatuiſſe.

Reddita vero Eccleſiæ pace hanc poteſtatem liberius exercuit, probantibus, ac faventibus etiam ipſis Chriſtianis Principibus. Nam in Concilio Nicæno I. Patres damnarunt Arii libros, eoſque comburendos eſſe decreverunt: Conſtantinus vero Magnus indicta pœna capitis in eos, qui illos occultaſſent, omnes comburi curavit; ut ſcribit Socrates lib. 1. c. cap. 6. & Nicephorus lib. 8. cap. 25.

Patres Concilii Epheſini damnatis Neſtorii ſcriptis in Synodica Epiſtola, ita ad Theodoſium ſcribunt: *Veſtram autem majeſtatem iterum atque iterum rogatam cupimus, ut univerſam illam doctrinam e ſanctis Eccleſiis ſubmoveri, ejuſdemque libros ubique locorum repertos jubeat flammis abſumi*. Similem ſententiam tulere Chalcedonenſes Patres in ſcriptis Eutychetis, quæ ex edicto Imperatorum fuere deinceps combuſta. Hac via Antiqui illi Patres, auxilium eiſdem præbentibus Imperatoribus, e Fidelium manibus hæreticorum libros præripere ſtuduerunt. Immo piiſſimi Principes, ut promptiores eſſent miniſtri ad libros, quos Eccleſia Religioni inimicos declaraſſet, abolendos, leges quoque ſtatuere, quibus hæreticorum libros comburi præcipiebatur. Id vero non ut poteſtatem, quam non haberet Eccleſia, ſupplerent, ut falſo ſcripſit Petrus Giannoni, ſed ut neceſſarium ei præberent auxilium per pœnas temporarias ad facilius hujuſmodi peſtem extirpandam. Nam cum primum potuit libere Eccleſia horum librorum combuſtionem decernere, atque executioni mandare, id propria auctoritate feciſſe conſtat. Sanctus enim Leo Magnus anno 443. propria auctoritate & ſententia, Manichæorum libros Romæ combuſſit. Et epiſt. 93. quæ eſt ad Turibium Aſturicenſem Epiſcopum: *Apocryphæ*, inquit, *ſcripturæ, quæ ſub nominibus Apoſtolorum multarum habent ſeminarium falſitatum, non ſolum interdicendæ, ſed etiam penitus auferendæ, atque ignibus concremandæ*. Et infra: *Si quis Epiſcoporum, vel Apocrypha per domos non prohibuerit, vel ſub Canonicorum nomine eos Codices in Eccleſiis permiſerit legi, qui Priſcilliani adulterina ſunt emendatione corrupti, hæreticum ſe noverit judicandum*. Symmachus quoque, & Hormiſda Manichæorum libros combuſſerunt. Concilium Nicænum II act. 5. libros hæreticorum damnavit comburique juſſit, Nicolaus I. in reſponſ. ad conſul. Bulgarorum noxios, blaſphemoſque Saracenorum libros igni tradendos conſtituit. Nicolaus II. an. 1059. idem in Concilio Romano de Berengarii libris decrevit. Et, ut alia mittam, Concilium Romanum, & Conſtantienſe igni tradidere Joannis Huſs, atque Vviclephi libros. Atque hinc patet Patres, ac ſupremos Pontifices Apoſtolos imitatos, uſque ad quintidecimi ſæculi initium hæreticorum librorum combuſtione malis occurrere conſueviſſe, quæ ex hujuſmodi librorum lectione in Eccleſia oriri potuiſſent. Hæc præcipua Paſtorum, ac præſertim Romanorum Pontificum cura fuit, atque hac unica via tot hæreticorum libros perdere potuerunt. Mirum itaque non eſt, ſi antiquæ Eccleſiæ nullus proſcriptorum librorum Catalogus occurrat; nam index ille librorum Apocryphorum a Gelaſio Papa in Romana Synodo propoſitus, inquit Cl. P. atalani, *nequaquam dici poteſt Index librorum prohibitorum, juxta uſitatam modernam phraſim. Index exhibet libros tam privatim, quam publice legi prohibitos*, cum ſcopus illius decreti eſſet libros proponere, qui *in Eccleſiis per anni curriculum* a nonnullis leguntur *pro fidelium ædi-*

dificatione. At inde injuria colligas, nunquam in Ecclesia privatam librorum lectionem fuisse prohibitam. Nam id vetitum fuisse constat ex supra cit. Constit. Apostolicar. lib. ex S. Leonis verbis, ex Conciliis omnibus generalibus, in quibus damnati fuere Hæreticorum libri, ex canone 16. Conc. IV. Carth. quo statuitur, ne *Episcopus Gentilium libros legat*; Hæreticorum *autem pro necessitate, ac tempore*; atque ex eo, quod S. Epiphanius an. 401. in Synodo Cypri librorum Origenis lectionem prohibuerit. Hæc sane ostendunt privatam quoque librorum lectionem interdici consuevisse. Nec desunt gravissimi Theologi, qui Gelasianum quoque decretum ad privatæ quoque lectionis prohibitionem extendant librorum, qui Apocryphi declarantur; cum scripta eorum in illo catalogo se consignare voluisse declaraverit, *quæ a Catholicis vitanda sint*. Hactenus de disciplina, qua universim usa est Ecclesia in eripiendis a Fidelium manibus Hæreticorum libris, noxiisque scriptis.

CAPUT II.

De stabilita per Apostolicam Sedem disciplina circa examen, proscriptionemque librorum post inventam artem typographycam, ac post ortas Lutheri, Calvinique hæreses.

SUperioris in capite ostendimus, qua via Ecclesiæ Pastores e Fidelium manibus impiorum libros eripuerint, cum nondum ars typographica inventa esset. Quanta vero eorum, ac præsertim Romanorum Pontificum cura fuerit, quantum Principum in Ecclesiæ, & Apostolicæ Sedis decreta obsequium, vel ex eo intelliges, quod ne vel unus quidem antiquorum hæreticorum liber superst. At inventa arte typographica, ortis Lutheri, & Calvini hæresibus, atque divisa malis hæreticorum artibus in varia schismata Europa, alia ratione occurrendum fuit malis, quæ ex pravorum librorum lectione orirentur. Viguit etiam deinceps, & ipse Leo X. omnes Lutheri libros sub gravissimis pœnis comburi jussit, ac etiam nunc viget usus comburendi per manus carnificis certum librorum genus. At etsi id satis est ad conciliandam iniquis Auctoribus infamiam, & ad ostendendam Ecclesiæ voluntatem, quæ illos abolitos vellet; ac publicam præsefert execrationem, qua homines ad horrendam illius libri lectionem incitantur: tamen sufficiens non est ad omnia prorsus perdenda typis evulgata, & dissitis in locis in multorum manus delata exemplaria. Quamobrem nova, atque aptiori disciplina Fideles ab horum librorum lectione deterrere oportuit.

Cœpit ars typographica circa an. 1460. Initio autem, cum omnes imprimendis selectioribus antiquorum scriptis intenti essent, commoda hujus novæ artis homines experiebantur, ac laudabant; quæ vero inde mala oritura essent, nec præsentiebant, nec suspicabantur. Sed postquam initio sextidecimi sæculi, ob nimiam in antiquis Theologis, Patribusque carpendis, atque sacris Scripturis interpretandis libertatem, & ob novas Lutheri, Calvinique hæreses, plures noxii libri ederentur, inter quos nonnulli, mentito quoque nomine, hæretico fermento consperfi essent; nova Apostolicæ Sedis œconomia, majorque cura, & sollicitudo enituit. Nam Leo X. combustis nonnullis Lutheri scriptis, interdictisque sub anathematis pœna illius operibus, in Concilio Lateranensi anno 1515. sessione 10. vetuit, ne deinceps imprimerentur libri, nisi prius in Urbe, ab ipsius Vicario, & Magistro Sacri Palatii, aut a Personis ab ipso deputatis, examinati essent; in aliis locis vero ab Episcopo, vel ab ejus deputato, aut ab Inquisitore hæreticæ pravitatis ejus Civitatis, & Diœcesis, in qua impressio fieret. In transgressores vero, præter excommunicationem, suspensionem ab exercitio artis, amissionem librorum, aliasque pœnas arbitrio Ordinarii infligendas constituit. Deinde etiam Julius III. cavit, ne cui liceret, libros Lutheranorum, aliorumque hæreticorum legere, aut habere apud se, idque sub pœnis spiritualibus, & temporariis, quæ in hæreticos latæ essent.

Sed cum plures quotidie prodirent hæretica labe consperfi libri, qui, mentito plerumque Auctoris nomine, ac variis artibus ita errores occultabant, ut facile non esset eos a Catholicorum libris secernere, ac simplices illorum lectione decipere, ac seducere possent, communi Orthodoxorum voto Catalogus, sive Index librorum, quorum lectio pernicioſa foret, optabatur. Hinc etiam Carolus V. Facultati Lovaniensi jussit, ut librorum, qui hæretici, vel hæreseos suspecti essent, catalogum texeret, qui auctoritate ipsius Caroli V. an. 1546. vulgatus fuit. Cum vero assidue novi hæreticorum libri prodirent, susiorem quoque edidit eadem sacra Facultas, quem addito speciali Edicto Imperator publicari mandavit anno 1556.

Sed cum istiusmodi Indices summæ auctoritatis non essent, quæ omnes ubique Fideles obligaret, ac libri etiam, qui ab hæreticis Italica lingua editi essent, desiderarentur, Paulus IV. P. M. anno 1557. iis, qui Sacræ Inquisitioni contra hæreticam pravitatem præsunt, mandavit, ut Indicem conficerent, confectumque eodem anno vulgavit. In quo etsi nullum extat decretum, *ita tamen a tergo faciei libri legitur*, inquit Catalanus de Secret. Sac. Cong. Ind. cap. IV. *Index Alphabetico ordine distinctus est &c.* Edidit præterea idem Pontifex alium Indicem ann. 1558. die 30. Decembris, quem initio anni 1559. vulgavit, latis censuris contra legentes, & tenentes libros prohibitos in Bulla Cœnæ expressis, additis etiam aliis gravissimis pœnis. Pius autem IV. Pauli Successor rigorem temperans totum illud Indicis librorum negotium ad Conc. Trid. detulit.

Quid vero deinceps actum fuerit, paucis innuit Clemens VIII. in Const. cujus initium est *Sacrosanctum*, in qua ait, *Sed cum nostris hisce*

calamitosis temporibus antiquus humani generis hostis a sua malitia nunquam recedens, ad eamdem catholicam doctrinam labefactandam, pestiferas hæreses, & detestabiles errores, aut novos conflasset, aut veteres ex inferis excitasset, Sacra Tridentina Synodus pestilentem noxiorum librorum copiam, quæ plus nimio excreverat, coercere, aut auferre cupiens, primum quidem doctissimos aliquos viros delegit, qui de tota ea re cognoscerent, & deliberarent; deinde vero cum ii in negotio illo parum progressi essent, justis de caussis eadem Synodus permota, ad ipsam Sedem Apostolicam, integram rem deferendam statuit. Quid vero Romanus Pontifex egerit, iis verbis declarat: *Itaque fel. recor. Pius Papa IV. Prædecessor noster, qui tunc ad Ecclesiæ Gubernacula sedebat, Prælatis quibusdam doctrina, & prudentia præstantibus adhibitis, Indicem Librorum prohibitorum, & Regulas quasdam per suas Litteras in forma Brevis promulgavit, & ejusmodi noxiorum Librorum detrimentis depellendis opportune providit.* Litteræ autem Pii IV. initium habent, *Dominici Gregis &c.* Clem. vero VIII. hac eadem Const. Indicem eundem, *postea a* Sixto V. auctum, Apostolica Auctoritate recognitum publicavit: *instructione adjecta de exequendo prohibitionis Decreto, deque sincere emendandi, & imprimendi Libros ratione.* Hujus Indicis confectionem commiserat Gregorius XIII. Sacræ Indicis Congregationi a S. Pio V. institutæ; Index vero auctus fuit sub Sixto V. ac absolutus sub Clemente VIII.

Itaque Apostolicæ Sedis cura Librorum improbatæ Lectionis Indices plures prodiere, ac novis occurrentibus Libris, iterum aucti in lucem mittuntur. Præter Congregationem Supremæ Inquisitionis, aliam quoque Cardinalium Congregationem, quæ Indicis appellatur, instituit S. Pius V. eamque novis facultatibus auxit Sixtus V. noviisque privilegiis roboravit Clemens VIII. in sup. cit. Constitut.

Hæc autem indicavi, ut inde omnes agnoscant, quæ fuerit, quæque nunc sit Romanæ Sedis pro impedienda noxiorum librorum lectione sollicitudo, quantumque ejusdem hac de re Decretis debeatur obsequium. Ecclesiæ enim unice munus est demonstrare Fidelibus, quinam sint noxii libri, quorum lectio homines seducere, ac depravare possit. Ubi vero nisi in Romana, ac Petri Sede id fieri potest? Quis non videat Divina ei providentia concessum esse, ut in statum illum devenerit, in quo hac nostra ætate, & undique conquirere libros, & doctos cujusque facultatis Censores, & tantæ dignitatis, & auctoritatis Judices, quantæ sunt Cardinales, habere possit. Si non aliam auctoritatem haberet, quam ab Ecclesia in Tridentina Synodo congregata eidem collatam, an non omnes ejusdem Decretis obtemperare deberent? At eam habet, quam Christus Petro, supra quem Ecclesiam suam fundavit, contulit; quam Petrus ipse, eorumque successores in universam Ecclesiam semper exercuere; quam denique agnovere semper Ecclesiæ omnes, veluti Fontem totius Sacerdotalis jurisdictionis, veluti Centrum unitatis, ac veluti Matrem, & Magistram omnium Ecclesiarum.

Sed videamus, quas regulas pro dijudicandis, vetandisque libris stabilierit, & qua ratione ad eosdem proscribendos procedat. Libri, qui in hujusmodi catalogum referri debent, inquit Pius IV. Const. incipien. *Dominici Gregis*, ii sunt, *qui vel Hæretici sunt, vel de hæretica pravitate suspecti, vel certe moribus, & pietati nocent.* Hæc sane præcipua, ac generalis regula est, atque ad hanc facile revocantur prohibitiones etiam Librorum in odium Auctorum, eorumque, qui, ob non servatas in editione præscriptas ab Ecclesia regulas, vetantur; ut rem serio expendenti liquet. Quis vero non videat, Pastoris munus esse, hos ex illorum manibus, quorum animarum rationem sint Deo reddituri, præripere libros? Quæ autem methodus sit, quam Apostolica Sedes in iis examinandis, proscribendisque libris servet, habes ex Const. S. M. Benedicti Papæ XIV. quam integram recensemus.

CONSTITUTIO

BENEDICTI PAPÆ XIV.

Qua Methodus præscribitur in examine & proscriptione Librorum servanda.

SOllicita ac provida Romanorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum vigilantia in eam semper curam incubuit, ut Christifideles ab eorum Librorum lectione averteret, ex quibus incauti ac simplices detrimenti quidpiam capere possent, imbuique opinionibus ac doctrinis, quæ vel morum integritati, vel Catholicæ Religionis Dogmatibus adversantur. Nam, ut vetustissimum mittamus S. Gelasii I. Decretum, quæque jam pridem a Gregorio IX. aliisque Pontificibus hac de re statuta fuerunt: ignorare neminem arbitramur, quæ fuerint a Prædecessoribus Nostris Pio IV. Sancto Pio V. & Clemen. VIII. diligentissime præstita, ut saluberrimum opus a Sacrosanctæ Tridentinæ Synodi Patribus susceptum, mature discussum, ac pene ad exitum perductum, de vetitæ lectionis Librorum Indice conficiendo, atque vulgando, non absolverent solum, atque perficerent, sed sapientissimis etiam decretis ac regulis communirent. Quod quidem negotium Apostolica Sedes continenter urget, ac promovet, ad id deputatis duabus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium Congregationibus, quibus onus inquirendi in pravos noxiosque libros impositum est, cognoscendique, quibus emendatio, & quibus proscriptio debeatur. Id muneris Congregationi quidem Romanæ Universalis Inquisitionis a Paulo IV. commissum perhibent, idque adhuc ab ea exerceri pergit, ubi de Libris ad certa rerum genera pertinentibus judicandum occurrit. Certum est autem, S. Pium V. primum fuisse Con-

gre-

gregationis Indicis inſtitutorem, quam ſubſequentes deinde Pontific. Gregorius XIII. Sixtus V. & Clemens VIII. confirmarunt, variiſque Privilegiis & Facultatibus auxerunt: Ejuſque proprium, ac fere unicum Officium eſt in examen Libros vocare, de quorum proſcriptione, emendatione, vel permiſſione capienda eſt deliberatio.

Qua maturitate, conſilio, ac prudentia in Congregatione Univerſalis Inquiſitionis de proſcribendis vel dimittendis Libris deliberetur, cum neminem latere putamus, tum Nos ipſi plane perſpectum ac diuturna experientia compertum habemus. Nam in minoribus conſtituti, de Libris nonnullis in ea cenſuram tulimus, & Conſultoris ejuſdem Congregationis munere diu perfuncti ſumus, poſtremo inter Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales cooptati, Inquiſitoris Generalis locum in ea obtinuimus; ac demum ad Apoſtolicam Sedem, meritis licet imparibus, evecti, non modo Cenſorum animadverſiones in Libros nonnullos aliquando legere, ac ponderare, ſed etiam in Congregationibus, quæ ſingulis Feriis quintis coram Nobis habentur, Cardinalium ſententias, atque ſuffragia, antequam de iiſdem Libris quid decernatur, audire & excipere conſuevimus. Haud minoris diligentiæ teſtimonium ferre poſſumus adeoque debemus, pro altera Congregatione Indicis, cui generaliter incumbit, ut ſupra diximus, de quorumvis Librorum proſcriptione decernere. Dum enim in minoribus verſaremur, cum primi, tum ſecundi Cenſoris, ſeu Relatoris Officium in ea Congregatione non ſemel obivimus; ex quo autem Supremum Pontificatum gerimus, nullius Libri proſcriptionem ratam habuimus, niſi audito Congregationis Secretario, qui libri materiam, Reviſorum cenſuras, Cardinalium judicia & ſuffragia, accurate Nobis exponeret.

Sed quoniam compertum eſt Nobis, atque exploratum, multas Librorum proſcriptiones, præſertim quorum Auctores Catholici ſunt, publicis aliquando injuſtiſque querelis in reprehenſionem adduci, tamquam ſi temere ac perfunctorie in Tribunalibus Noſtris ea res ageretur; operæ pretium duximus, hac Noſtra perpetuo valitura Conſtitutione certas firmaſque regulas proponere, juxta quas deinceps Librorum examen judiciumque peragatur: tametſi plane affirmari poſſit, idipſum jampridem, vel eadem prorſus ratione, vel alia æquipollenti, conſtanter actum fuiſſe.

Porro Romanæ Univerſalis Inquiſitionis Congregatio ex pluribus conſtat Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus a Summo Pontifice delectis, quorum alii Sacræ Theologiæ, alii Canonici Juris doctrina, alii Eccleſiaſticarum rerum peritia, munerumque Romanæ Curiæ exercitatione, prudentiæ demum, ac probitatis laude, conſpicui habentur. His adjungitur unus ex Romanæ Curiæ Præſulibus, quem Aſſeſſorem vocant; unus etiam ex Ordine Prædicatorum Sacræ Theologiæ Magiſter, quem Commiſſarium appellant; certus præterea Conſultorum numerus, qui ex utroque Clero Sæculari ac Regulari aſſumuntur; alii demum præſtantes doctrina Viri, qui a Congregatione juſſi, de Libris cenſuram inſtaurant, iiſque Qualificatorum nomen tributum eſt. De variis in prælata Congregatione, iiſque graviſſimis rebus agitur; in primis autem de Cauſſis Fidei, ac de Perſonis violatæ Religionis reis. At cum librum aliquem ad eam, tamquam proſcriptione dignum, deferri contigerit; niſi ad Indicis Congregationem, ut fieri plerumque ſolet, judicandum remittat, ſed pro rerum temporumque ratione ſibi de illo cognoſcendum eſſe arbitretur: Nos, inhærentes Decreto lato ab eadem Congregatione Feria quarta Kalendis Julii anni milleſimi ſeptingenteſimi quinquageſimi, atque a nobis confirmato Feria quinta inſequente, hac ratione & methodo judicium inſtitui mandamus.

Primo nimirum uni ex Qualificatoribus aut Conſultoribus a Congregatione deſignando liber tradatur, quem is attento animo legat ac diligenter expendat; tum Cenſuram ſuam ſcripto conſignet, locis indicatis & paginis, in quibus notati errores continentur. Mox liber cum animadverſionibus Reviſoris ad ſingulos Conſultores mittatur, qui in Congregatione pro more habenda ſingulis Feriis ſecundis in Ædibus Sancti Officii, de Libro & Cenſura ſententiam dicant: Ipſa deinde Cenſura, cum Libro, & Conſultorum ſuffragiis, ad Cardinales tranſmittatur, ut hi in Congregatione, quæ Feria quarta haberi ſolet in Fratrum Prædicatorum Cœnobio Sanctæ Mariæ ſupra Minervam nuncupato, de tota re definitive pronuncient. Poſt ab Aſſeſſore Sancti Officii Acta omnia ad Pontificem referantur, cujus arbitrio judicium omne abſolvetur.

Cum autem ſit veteri inſtitutione receptum, ut Auctoris Catholici Liber non unius tantum Relatoris perſpecta cenſura illico proſcribatur; ad normam præfati Decreti menſis Julii anni milleſimi ſeptingenteſimi quinquageſimi, volumus eam conſuetudinem omnino ſervari; ita ut ſi primus Cenſor Librum proſcribendum eſſe judicet, quamvis Conſultores in eamdem ſententiam conveniant, nihilominus alteri Reviſori ab eadem Congregatione electo Liber & Cenſura tradantur, ſuppreſſo primi Cenſoris nomine, quo alter judicium ſuum liberius exponat. Si autem ſecundus Reviſor primo aſſentiatur, tunc utriuſque animadverſiones ad Cardinales mittantur, ut iis expenſis de Libro decernant: at ſi ſecundus a primo diſſentiat, ac Librum dimittendum exiſtimet, tertius eligatur Cenſor, cui, ſuppreſſo priorum nomine, utraque Cenſura communicetur. Hujus autem relatio, ſi a priore Conſultorum ſententia non abludat, Cardinalibus immediate communicetur, ut ipſi quod opportunum fuerit decernant. Sin minus, iterum Conſultores perſpecta tertia Cenſura ſuffragium ferant; idque una cum omnibus præfatis relationibus, Cardinalibus exhibeatur, qui, re ita mature perpenſa, de con-

tro-

troverſia denique pronunciare debebunt. Quotieſcumque autem Pontifex, vel ob rei, de qua in Libro agitur, gravitatem, vel quia id Auctoris merito, aliiſque circumſtantiis tribuendum cenſeat, Libri judicium coram ſe ipſo in Congregatione Feriæ quintæ habendum decrevit; quod ſæpe a Nobis factum fuit, & quoties ita expedire judicabimus, impoſterum quoque fiet; tunc ſatis fuerit exhibere Pontifici & Cardinalibus Libri cenſuras, & Conſultorum ſuffragia, omiſſo examine Congregationis Feriæ quartæ, ejuſque relatione, quam per Aſſeſſorem Pontifici faciendam diximus: nam Cardinalium ſuffragiis coram ipſo Pontifice ferendis, atque hujus definitiva ſententia, vel alio opportuno conſilio in eadem Congregatione capiendo, res abſolvetur.

Altera quoque Indicis Congregatio plures complectitur Cardinales ipſi a Pontifice adſcriptos, iiſdemque dotibus præditos, quibus Sancti Officii Cardinales pollere ſolent: quum etiam eorum aliquos in utraque Congregatione locum habere contingat. Ex iis unus ejuſdem Congregationis Præfectus exiſtit; Aſſiſtens vero perpetuus eſt Magiſter Sacri Palatii; Secretarius autem, a prima Congregationis inſtitutione uſque in præſentem diem, ex ordine Fratrum Prædicatorum a Summo Pontifice pro tempore eligi conſuevit. Sunt præterea ex utroque Clero Sæculari & Regulari ejuſdem Congregationis Conſultores, & Relatores ſelecti; & quidem, ubi aliquis Librorum relationes coram Congregatione ſemel, bis, tertio, laudabiliter peregerit, tum ipſa Congregatio Pontificem rogare ſolet, ut ejus auctoritate in Conſultorum numerum referatur.

Sub ipſo Pontificatus noſtri primordio, ea Nos ſubiit cogitatio, ut certam aliquam & immutabilem methodum pro examine judicioque Librorum in hac Indicis Congregatione ſervandam ſtatueremus. Qua de re non modo conſilium exquiſivimus dilecti Filii Noſtri Angeli Mariæ Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis Quirini nuncupati, ejuſdem Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Bibliothecarii, & dictæ Congregationis Præfecti, qui pari prudentia & doctrina ſuum Nobis ſenſum ſcripto declaravit; verum etiam antiquiores aliquos ejuſdem Congregationis Conſultores coram dilecto Filio Joſepho Auguſtino Orſi Ordinis Prædicatorum, tunc ipſius Congregationis Secretario, nunc autem Palatii Apoſtolici Magiſtro, convenire juſſimus, ſuamque ſententiam aperire, quæ pariter ſcripto concepta Nobis jam tunc exhibita fuit. Cumque hæc omnia diligenter apud Nos aſſervata fuerint, nunc demum veterem deliberationem noſtram reſumentes, quemadmodum ea, quæ ad Librorum examen atque judicium in primo dicta Congregatione Sancti Officii peragendum pertinet, auctoritate noſtra conſtabilivimus; ita etiam ea, quæ ad Congregationem Indicis, & ejuſdem generis negotia apud eam tractanda facere poſſunt, opportunis Decretis conſtituere volentes, prælaudati Cardinalis Præfecti conſiliis, dictorumque Conſultorum votis inhærendo, hæc deinceps ſervanda decernimus.

Cum Congregatio Indicis ad Librorum cenſuram unice, ut dictum eſt, inſtituta, non ita crebro convocari ſoleat, ut altera Sancti Officii Congregatio, quæ ob cauſſarum & negotiorum multitudinem, ſingulis hebdomadis ter haberi conſuevit; illius propterea Secretario peculiare munus & officium recipiendi Librorum denunciationes, ut fieri jam ante conſuevit, committimus & demandamus. Is autem a Libri Delatore percunctabitur diligenter, quas ob cauſſas illum prohiberi poſtulet; tum Librum ipſum haud perfunctorie pervolvet, ut de propoſitæ accuſationis ſubſiſtentia cognoſcat; duabus etiam in eam rem adhibitis Conſultoribus; ab ipſo, prævia Summi Pontificis, aut Cardinalis Præfecti, vel ejus, qui Præfecti vices ſupplet, approbatione eligendis. Quorum collato conſilio, ſi Liber cenſura & nota dignus videatur, unus aliquis Relator ad ferendum de eo judicium idoneus, illius nempe facultatis, de qua in Libro agitur, peritus, eadem, quam nuper innuimus, ratione eligendus erit, qui ſcripto referat animadverſiones ſuas, adnotatis paginis, quibus ſingula ab ipſo reprehenſa continentur. Sed antequam ejus Cenſura ad Cardinalium Congregationem feratur, haberi volumus privatam Conſultorum Congregationem, quam alias *Parvam* dixerunt. Nos autem *Præparatoriam* vocabimus, ut Relatoris animadverſionibus ad Librum collatis, de eorum ponderе judicium fiat. Hujuſmodi Congregatio ſemel omnino ſingulis menſibus, aut etiam ſæpius, ſi oportuerit, ab ipſo Congregationis Secretario convocanda erit, vel in ſuis cubiculis, vel opportuniore, ac ipſi videbitur, loco, intra prædicti Cœnobii Ædes, ubi is commoratur; Eique ſemper intererit Magiſter Sacri Palatii pro tempore exiſtens, una cum ſex aliis e numero Conſultorum, ſingulis vicibus, pro qualitate argumenti & materiæ, de qua diſputandum erit, ut ſupra de primis duobus Conſultoribus, & de Relatore conſtitutum eſt, a Secretario eligendis, præter Secretarium ipſum, cujus partes erunt in tabulas referre Conſultorum ſententias, quas deinde ad Congregationem Cardinalium mittet, cum Relatoris Cenſura. In generali demum Congregatione omnia illa ſervari debebunt, quæ ſuperius ſtatuta ſunt pro Congregatione Sancti Officii circa Librorum examen. At quemadmodum ad Aſſeſſorem Sancti Officii pertinet, de actis in Congregatione Summum Pontificem certum reddere; ita ad Secretarium Congregationis Indicis ſpectabit, quoties hæc Librum aliquem proſcribendum, aut emendandum cenſuerit, ejuſdem Pontificis aſſenſum, prævia diligenti actorum omnium relatione, exquirere.

Quoniam vero in Congregatione Indicis de ſola Librorum prohibitione agitur, nonnulla hoc loco adjungenda judicavimus, eidem Congregationi potiſſimum uſui futura, quæ tamen ab altera etiam Congregatione Sancti Officii;

dum

dum in hujus quoque generis cauſſis ſe immiſcet, ubi ſimiles rerum circumſtantiæ ſe offerant, æque obſervanda erunt. Quotieſcumque agatur de Libro Auctoris Catholici, qui ſit integræ famæ, & clari nominis, vel ob alios editos Libros, vel forte ob eum ipſum, qui in examine adducitur, & hunc quidem proſcribi oporteat; præ oculis habeatur uſu jamdiu recepta conſuetudo prohibendi Librum, adjecta clauſula: *Donec corrigatur*, ſeu *donec expurgetur*, ſi locum habere poſſit, nec grave quidpiam obſtet, quominus in caſu, de quo agitur, adhiberi valeat. Hac autem conditione proſcriptioni adjecta, non ſtatim edatur Decretum, ſed ſuſpenſa illius publicatione, res antea cum Auctore, vel quovis altero pro eo agente, & rogante, communicetur, atque ei quid delendum, mutandum, corrigendumve fuerit, indicetur. Quod ſi nemo Auctoris nomine compareat, vel ipſe, aut alter pro eo agens, injunctam correctionem Libri detrectet, congruo definito tempore Decretum edatur. Si vero idem Auctor, ejuſve Procurator, Congregationis juſſa fecerit, hoc eſt novam inſtituerit Libri editionem cum opportunis caſtigationibus, ac mutationibus, tunc ſupprimatur proſcriptionis Decretum; niſi forte prioris Editionis exemplaria magno numero diſtracta fuerint: tunc enim ita Decretum publicandum erit, ut omnes intelligant, primæ Editionis exemplaria dumtaxat interdicta fore, ſecundæ vero jam emendatæ permiſſa.

Conqueſtos ſcimus aliquando nonnullos, quod Librorum judicia & proſcriptiones, inauditis Auctoribus, fiant, nullo ipſis loco ad defenſionem conceſſo. Huic autem querelæ reſponſum fuiſſe novimus, nihil opus eſſe Auctores in judicium vocare, ubi non quidem de eorum perſonis notandis, aut condemnandis agitur, ſed de conſulendo Fidelium indemnitati, atque avertendo ab ipſis periculo, quod ex nocua Librorum lectione facile incurritur; Si qua vero ignominiæ labe Auctoris nomen ex eo aſpergi contingat, id non directe, ſed oblique ex Libri damnatione conſequi. Qua ſane ratione minime improbandas cenſemus hujuſmodi Librorum prohibitiones, inauditis Auctoribus, factas; quum præſertim credendum ſit, quidquid pro ſe ipſo, aut pro doctrinæ ſuæ defenſione potuiſſet Auctor afferre, id minime a Cenſoribus atque Judicibus ignoratum, neglectumve fuiſſe. Nihilo tamen minus, quod ſæpe alias, ſumma æquitatis & prudentiæ ratione, ab eadem Congregatione factum fuiſſe conſtat, hoc etiam impoſterum ab ea ſervari magnopere optamus, ut quando res ſit de Auctore Catholico, aliqua nominis & meritorum fama illuſtri, ejuſque opus, demptis demendis, in publicum prodeſſe poſſe dignoſcatur, vel Auctorem ipſum ſuam cauſſam tueri volentem audiat, vel unum ex Conſultoribus deſignet, qui *ex Officio* Operis patrocinium, defenſionemque ſuſcipiat.

Quemadmodum vero, ubi de Congregatione Sancti Officii agebamus, eidem Nos ſemper interfuturos recepimus, quotieſcumque de Libro, cujus materia gravioris momenti ſit, judicium agatur; quod erit Nobis facillimum, quum eadem Congregatio qualibet Feria quinta coram Nobis habeatur: ſic & Indicis Congregationi præſentiam Noſtram impendere parati ſumus, quoties rei gravitas id promereri videbitur. Neque enim id opus eſſe dicendum eſt, quum vel hæretici hominis Liber denunciatur, in quo Auctor errores Catholico dogmati adverſantes conſulto tradit aut tuetur; vel Opus aliquod in examen adducitur, quo rectæ morum regulæ labefactantur, ac vitiis, & corruptelis fomenta præbentur. In his enim caſibus ne illas quidem, quas ſupra ſcripſimus, accuratiores cautelas adhibere neceſſe erit; ſed hæretico dogmate, vel pravo moris incitamento ſemel comperto, proſcriptionis Decretum illico faciendum erit, juxta primam, ſecundam & ſeptimam Indicis Regulas, Sacroſancti Tridentini Concilii juſſu editas, atque vulgatas.

Cum in prælaudata Congregatione Sancti Officii ſeveriſſimis legibus cautum ſit, ne de rebus ejuſdem Congregationis quiſquam cum alio extra illam loquatur: Nos hanc eamdem ſilentii legem a Relatoribus, Conſultoribus & Cardinalibus Congregationis Indicis religioſe cuſtodiendam præcipimus. Illius tamen Secretario poteſtatem facimus, ut animadverſiones in Libros cenſuræ ſubjectos, eorum Auctoribus, vel aliis illorum nomine agentibus & poſtulantibus, ſub eadem Secreti lege communicare queat: ſuppreſſis ſemper Denunciatoris, Cenſoriſque nominibus.

Examinandis, corrigendiſque Libris peropportuna ſunt, quæ decem Regulis Indicis a Patribus Tridentinæ Synodi confectis, atque editis continentur. In Inſtructione autem felicis recordationis Clementis Papæ VIII. eiſdem Regulis adjecta, *Tit. de correctione Librorum* §. 5. Epiſcopis, & Inquiſitoribus cura committitur, ut ad Librorum edendorum examen *ſpectatæ pietatis & doctrinæ Viros adhibeant, de quorum fide & integritate ſibi polliceri queant, nihil eos gratiæ daturos, nihil odio, ſed omni humano affectu poſthabito, Dei dumtaxat gloriam ſpectaturos, & fidelis populi utilitatem*. His porro virtutibus animique dotibus, ſi non majori, ac pari certe de cauſſa, præſtare oportet hujus Noſtræ Congregationis Reviſores, & Conſultores. Cumque eos omnes, qui nunc hujuſmodi munera obtinent, tales eſſe non ignoremus; optandum ſperandumque eſt, non abſimiles deinceps futuros, qui ad id eligantur; homines nimirum vitæ integros, probatæ doctrinæ, maturo judicio, incorrupto affectu, ab omni partium ſtudio, perſonarumque acceptione alienos, qui æquitatem, libertatemque judicandi, cum prudentia & veritatis zelo conjungant. Cum autem eorum numerus nunc certus & conſtitutus non ſit; ab ejuſdem Congregationis Cardinalibus conſilium expectabimus atque capiemus, num eum pro futuris temporibus definire oporteat,

teat, vel expediat. Hoc tamen jam nunc decernentes, quatenus eorum numerus definiatur, ut tam Relatores, quam Consultores ex utroque Clero, Sæculari nempe, & Regulari, assumantur alii quidem Theologi, alii utriusque juris periti, alii sacra & prophana eruditione præstantes, ut ex eorum cœtu, pro varietate Librorum, qui ad Congregationem deferuntur, idonei viri non desint ad ferendum de unoquoque judicium.

Ipsos autem Relatores, Consultoresque, tam nunc existentes, quam imposterum quandocumque futuros, monemus, ac vehementer hortamur, ut in examine, judicioque Librorum sequentes Regulas diligenter inspiciant, accurateque custodiant.

I. Meminerint, non id sibi muneris onerisque impositum, ut Libri ad examinandum sibi traditi proscriptionem modis omnibus curent, atque urgeant: sed ut diligenti studio, ac sedulo animo ipsum expendentes, fideles observationes suas, verasque rationes Congregationi suppeditent, ex quibus rectum judicium de illo ferre, ejusque proscriptionem, emendationem, aut dimissionem pro merito decernere valeat.

II. Tametsi hactenus cautum sit, cavendumque deinceps non dubitemus, ut ad referendum, & consulendum in prædicta Congregatione, ii solum admittantur, qui scientiam rerum, quas Libri delati respective continent, diuturno studio acquisitam possideant; decet enim de artibus solos artifices judicare; nihilominus si forte eveniat, ut alicui per errorem materia aliqua discutienda committatur, ab illius peculiaribus studiis aliena, idque a Censore, aut Consultore electo, ex ipsa Libri lectione deprehendatur; noverit is, se neque apud Deum, neque apud homines culpa vacaturum, nisi quamprimum id Congregationi, aut Secretario aperiat, seque ad ferendam de hujusmodi Libro censuram minus aptum professus, alium magis idoneum ad id muneris subrogari curet; quo tantum abest, ut existimationis suæ dispendium apud Pontificem & Cardinales passurus sit, ut magnam potius probitatis, & candoris opinionem & laudem sibi sit conciliaturus.

III. De variis opinionibus atque sententiis in unoquoque Libro contentis, animo a præjudiciis omnibus vacuo, judicandum sibi esse sciant. Itaque Nationis, Familiæ, Scholæ, Instituti affectum excutiant; studia partium seponant; Ecclesiæ Sanctæ dogmata, & communem Catholicorum doctrinam, quæ Conciliorum Generalium Decretis, Romanorum Pontificum Constitutionibus, & Orthodoxorum Patrum atque Doctorum consensu continetur, unice præ oculis habeant, hoc de cetero cogitantes, non paucas esse opiniones, quæ uni Scholæ, Instituto, aut Nationi certo certiores videntur, & nihilominus, sine ullo Fidei aut Religionis detrimento, ab aliis Catholicis viris rejiciuntur, atque impugnantur, oppositæque defenduntur, sciente ac permittente Apostolica Sede, quæ unamquamque opinionem hujusmodi in suo probabilitatis gradu relinquit.

IV. Hoc quoque diligenter animadvertendum monemus, haud rectum judicium de vero Auctoris sensu fieri posse, nisi omni ex parte illius Liber legatur, quæque diversis in locis posita & collocata sunt, inter se comparentur; universum præterea Auctoris consilium & institutum attente dispiciatur; neque vero ex una vel altera propositione a suo contextu divulsa, vel seorsim ab aliis, quæ in eodem Libro continentur, considerata & expensa, de eo pronunciandum esse; sæpe enim accidit, ut quod ab Auctore in aliquo Operis loco perfunctorie aut subobscure traditum est, ita alio in loco distincte, copiose, ac dilucidè explicetur, ut offusæ priori sententiæ tenebræ, quibus involuta pravi sensus speciem exhibebat, penitus dispellantur, omnisque labis expers propositio dignoscatur.

V. Quod si ambigua quædam exciderint Auctori, qui alioquin Catholicus sit, & integra Religionis doctrinæque fama; æquitas ipsa postulare videtur, ut ejus dicta benigne, quantum licuerit, explicata, in bonam partem accipiantur.

Has porro, similesque regulas, quæ apud optimos Scriptores de his agentes facile occurrent, semper animo propositas habeant Censores & Consultores, quo valeant, in hoc gravissimo judicii genere, conscientiæ suæ, Auctorum famæ, Ecclesiæ bono, & Fidelium utilitati consulere. Duo autem reliqua sunt in eum finem plane opportuna, quæ hoc loco adjungenda omnino esse judicamus.

Prodeunt aliquando Libri, in quibus falsa & reprobata dogmata, aut fictemata, Religioni vel moribus exitiosa, tamquam aliorum inventa & cogitata, exponuntur & referuntur, absque eo quod Auctor, qui Opus suum pravis hujusmodi mercibus onerare fategit, ea refutandi curam in se recipiat. Putant vero, qui talia agunt, nulli sese reprehensioni aut censuræ obnoxios esse propterea quod de alienis, ut ajunt, opinionibus nihil ipsi affirment, sed historice agant. At quidquid sit de eorum animo & consilio, deque personali in eos animadversione, de qua viderint, qui in Tribunalibus ad advertenda crimina institutis jus dicunt, dubitari certe non potest, magnam ejusmodi in Christianam Rempublicam labem, ac perniciem inferri; quum incautis Lectoribus venena propinent, nullo exhibito vel parato, quo præserventur, antidoto. Subtilissimum hoc humanæ malitiæ inventum, ac novum seductionis genus, quo simplicium mentes facile implicantur, quam diligentissime Revisores advertant, ac censuræ subjiciant; ut, vel hujusmodi Libri, si aliqua ex ipsis capi possit utilitas, emendentur, vel in vetitorum Indicem omnino referantur.

In ea, quam superius laudavimus Prædecessoris nostri Clementis Papæ VIII. Instructione:

✠ *Tit. de correct. Lib.* §. 3. ſapientiſſime cautum legitur, *ut quæ famæ proximorum, & præſertim Eccleſiaſticorum & Principum detrahunt, boniſque moribus & Chriſtianæ diſciplinæ ſunt contraria expungantur.* Et paullo poſt: *Facetiæ etiam, aut dicteria, in perniciem aut præjudicium famæ, & exiſtimationis aliorum jactata, repudiantur.* Utinam vero in aſpectum lucemque hominum Libri ejuſmodi in hac temporum licentia & pravitate non efferrentur, in quibus diſſidentes Auctores mutuis ſe jurgiis, conviciiſque proſcindunt; aliorum opiniones nondum ab Eccleſia damnatas cenſura perſtringunt; adverſarios, eorumque Scholas, ac cœtus ſugillant, & pro ridiculis ducunt, magno equidem bonorum ſcandalo, hæreticorum vero contemptu, qui digladiantibus inter ſe Catholicis, ſeque mutuo lacerantibus, plane triumphant. Et ſi vero fieri non poſſe intelligamus, ut diſputationes omnes e mundo tollantur, præſertim cum Librorum numerus continenter augeatur: *Faciendi enim plures Libros nullus eſt finis*, ut eſt apud Eccleſiaſten *cap.* 12. ompertum præterea Nobis ſit, magnam aliquando utilitatem ex iis capi poſſe; modum tamen in defendendis opinionibus, & Chriſtianam in ſcribendo moderationem ſervari merito volumus. *Non inutiliter* (inquit Auguſtinus in Enchirid. cap. 59. prope finem) *exercentur ingenia, ſi adhibeatur diſceptatio moderata, & abſit error opinantium, ſe credere, quod neſciunt.* Qui veritatis ſtudium, & purioris Doctrinæ zelum, quo ſuarum ſcriptionum mordacitatem excuſent, obtendere ſolent, ii primum intelligant, non minorem habendam veritatis, quam Evangelicæ manſuetudinis, & Chriſtianæ caritatis rationem. Caritas autem de corde puro, patiens eſt, benigna eſt, non irritatur, non æmulatur, non agit perperam, (atque addit idem Auguſtinus, lib. contra Litteras Petiliani c. 29. n. 31.) *Sine ſuperbia de veritate præſumit, ſine lævitia pro veritate certat;* Hanc magnam ille non veritatis minus, quam caritatis Doctor, & ſcripto & opere præmonſtravit. Nam in ſuis adverſus Manichæos, Pelagianos, Donatiſtas, alioſque tam ſibi, quam Eccleſiæ adverſantes, aſſiduis conflictationibus, id ſemper diligentiſſime cavit, ne quempiam eorum injuriis aut conviciis læderet, atque exaſperaret; qui ſecus ſcribendo, vel diſputando fecerit, is profecto nec veritatem ſibi præcipue cordi eſſe, nec caritatem ſectari ſe oſtendit.

Ii quoque non ſatis idoneam, juſtamque excuſationem afferre videntur, qui ob ſingulare, quod profitentur erga veteres Doctores ſtudium, eam ſibi ſcribendi rationem licere arbitrantur: nam ſi carpere novos audeant, forte ab lædendis veteribus ſibi minime temperaſſent, ſi in eorum tempora incidiſſent; quod præclare animadverſum eſt ab Auctore Operis imperfecti in Matthæum hom. 42. *Cum audieris*, inquit, *aliquem beatificantem antiquos Doctores, proba qualis ſit circa ſuos Doctores: ſi enim illos, cum quibus vivit, ſuſtinet & honorat, ſine dubio illos, ſi cum illis vixiſſet, honoraſſet: Si autem ſuos contemnit, ſi cum illis vixiſſet, & illos contempſiſſet.* Quamobrem firmum ratumque ſit omnibus, qui adverſus aliorum ſententias ſcribunt, ac diſputant, id quod graviter ac ſapienter a Vener. Servo Dei Prædeceſſore Noſtro Innocentio Papa XI. præſcriptum eſt in Decreto edito die ſecunda Martii milleſimi ſexcenteſimi ſeptuageſimi anni. *Tandem*, inquit, *ut ab injurioſis contentionibus Doctores, ſeu Scholaſtici, aut alii quicumque impoſterum abſtineant, ut paci & caritati conſulatur, idem Sanctiſſimus in virtute Sanctæ Obedientiæ eis præcipit, ut tam in Libris imprimendis ac manuſcriptis, quam in theſibus, ac prædicationibus, caveant ab omni cenſura & nota, nec non a quibuſcumque conviciis contra eas propoſitiones, quæ adhuc inter Catholicos controvertuntur, donec a Sancta Sede recognita ſint, & ſuper eis judicium proferatur.* Cohibeatur itaque ea Scriptorum licentia, qui, ut ajebat Auguſtinus lib. 12. Confeſ. cap. 25. n. 34. *Sententiam ſuam amantes, non quia vera eſt, ſed quia ſua eſt*, aliorum opiniones non modo improbant, ſed illiberaliter etiam notant, atque traducunt. Non feratur omnino, privatas ſententias, veluti certa ac definita Eccleſiæ Dogmata, a quopiam in Libris obtrudi, oppoſita vero erroris inſimulari; quo turbæ in Eccleſia excitantur, diſſidia inter Doctores aut feruntur, aut foventur, & Chriſtianæ caritatis vincula perſæpe abrumpuntur.

Angelicus Scholarum Princeps, Eccleſiæque Doctor, S. Thomas Aquinas, dum tot conſcripſit nunquam ſatis laudata volumina, varias neceſſario offendit Philoſophorum, Theologorumque opiniones, quos veritate impellente refellere debuit. Ceteras vero tanti Doctoris laudes id mirabiliter cumulat, quod adverſariorum neminem parvipendere, vellicare, aut traducere viſus ſit, ſed omnes officioſe, ac perhumaniter demereri; nam ſi quid durius, ambiguum, obſcurumve eorum dictis ſubeſſet, id leniter benigneque interpretando, emolliebat atque explicabat. Si autem Religionis ac Fidei cauſſa poſtulabat, ut eorum ſententiam exploderet, ac refutaret, tanta id præſtabat modeſtia, ut non minorem ab iis diſſentiendo, quam Catholicam veritatem aſſerendo, laudem mereretur. Qui tam eximio uti ſolent ac gloriari Magiſtro (quos magno numero eſſe, pro ſingulari noſtro erga ipſum cultu ſtudioque, gaudemus) ii ſibi ad æmulandum proponant tanti Doctoris in ſcribendo moderationem, honeſtiſſimamque cum adverſariis agendi diſputandique rationem. Ad hanc ceteri quoque ſe componere ſtudeant, qui ab ejus Schola doctrinaque recedunt; Sanctorum enim virtutes omnibus in exemplum ab Eccleſia propoſitæ ſunt: Cumque Angelicus Doctor Sanctorum Albo adſcriptus ſit, quamquam diverſa ab eo ſentire liceat, ei tamen contrariam in agendo, ac diſputando rationem inire omnino non licet. Nimium intereſt publicæ tranquillitatis, proximorum ædificationis, & Caritatis, ut e

Catho-

Catholicorum ſcriptis abſit livor, acerbitas, a Chriſtiana inſtitutione ac diſciplina, & ab omni honeſtate prorſus aliena. Quamobrem in hujuſmodi Scriptorum licentiam graviter pro munere ſuo cenſuram intendant Reviſores Librorum, eamque Congregationis Cardinalibus agnoſcendam ſubjiciant, ut eam pro zelo ſuo & poteſtate coerceant.

Quæ hactenus a nobis propoſita ac conſtituta ſunt, Prædeceſſorum noſtrorum Decretis plane conſona, Congregationum quoque noſtrarum legibus, & conſuetudinibus comprobata, in Librorum examine ac judicio inſtituendo, Apoſtolica auctoritate deinceps ſervari decernimus: Mandantes univerſis & ſingulis, qui in præfatis Congregationibus locum obtinent, ſeu illis quomodolibet operam ſuam præſtant, ut adverſus præmiſſa ſic a Nobis ſtatuta nihil edicere, innovare, decernere, aut intentare præſumant, abſque Noſtra vel Succeſſorum noſtrorum pro tempore exiſtentium Romanorum Pontificum expreſſa facultate.

Non obſtantibus contrariis quibuſvis etiam Apoſtolicis Conſtitutionibus, & ordinationibus, necnon earumdem Congregationum, etiam Apoſtolica auctoritate, ſeu quavis firmitate alia roboratis Decretis, uſibus, ſtilis, & conſuetudinibus etiam immemoralibus, ceteriſque in contrarium facientibus quibuſcumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc Noſtrorum Decretorum, Mandatorum, Statutorum, voluntatum, ac derogationum infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio, ſeptimo Idus Julii, Pontificatus Noſtri Anno Tertiodecimo.

CAPUT III.

De auctoritate decretorum libros vetantium, de pœnis in eos latis, qui hujuſmodi libros legant, retineant &c.

IN primo Capite oſtendimus, antequam inventa eſſet ars typographica, Eccleſiæ curam univerſim fuiſſe, ut igne perderet hæreticorum, alioſque Religioni, ac pietati inimicos libros, vocato multoties in ſubſidium brachio ſæculari, & Eccleſiaſticis quandoque cenſuris adhibitis, ut hujuſmodi libros detegeret, ut excitaret Epiſcopos ad eorumdem inquiſitionem, Fideleſque ad eos Epiſcopis deferendos, ut comburerentur. Id autem non ita intelligant velim, quaſi illorum lectio vetita non eſſet, ſed ſola librorum combuſtio decerneretur. Nam regula generalis erat, ut ex S. Gregorio Magno lib. 7. epiſt. 48. colligitur, *damnato Auctore, damnari ejus ſcripturas, & libros, & opera,* in quibus errores eſſent, quorum cauſſa damnaretur. Quæ vero damnatio fuiſſet operum, ſi retineri, ac legi potuiſſent? Immo dum ſub anathematis pœna Auctores damnati eſſent, eiſdem pœnis ſubjectos fuiſſe arbitror tenentes, legenteſque eorum libros, præſertim cum errorum fautores haberentur, quorum apud ſe haberent, ac legerent libros. In altero autem capite oſtendimus, poſt illius artis inventionem, & poſtquam tot hæreſes in ſchiſmata diviſere Chriſtianos, conſueviſſe utique nonnullos libros juxta antiquam conſuetudinem comburi, at fieri non potuiſſe, ut hac via e Fidelium manibus omnino præriperentur, quamobrem nova opus fuiſſe diſciplina; quam quidem ſingulari Apoſtolicæ Sedis cura ſtabilitam, ac abſolutam fuiſſe demonſtravimus. In hoc itaque primum de diſciplina, pœniſque conſtitutis, deque obligatione agimus, quæ ex decretis libros vetantibus oritur.

Primo itaque Lex in Concilio Lateranenſi ſub Leone X. lata, inculcata in Concilio Tridentino, atque in Indice renovata, contra Typographos, qui libros evulgent, qui prius ab illis non ſint approbati, quibus hoc munus commiſſum eſt, pœnam conſtituit contra illius violatores, *amiſſionis omnium librorum, eorumque publicæ combuſtionis, ac centum ducatorum.* Item *excommunicationis*, & integri anni *ſuſpenſionis* ab officio, & exercitio Typographico, præter pœnas arbitrio Epiſcoporum contumacibus infligendas.

Deinde in legentes, tenentes, ac imprimentes libros prohibitos variæ conſtitutæ ſunt pœnæ, pro varietate librorum; nonnulla etiam ſub *excommunicatione* vetantur, quæ *Bulla Cœnæ* continetur, quæque eſt Romano Pontifici reſervata. Alii vero ſub pœna excommunicationis, quæ in Regulis Indicis exprimitur, prohibiti ſunt, quæ tamen excommunicatio nulli reſervatur: alii denique ſub pœna tantum peccati mortalis, aliiſque pœnis arbitrio Epiſcopi contumacibus infligendis. Ne vero Lectores cum P. Concina tom. 1. Theolog. Chriſt. lib. 1. diſſ. 2. pag. 221. putent, etiam libros omnes Catholicos, quacumque ex cauſſa prohibitos, vetari ſub peccato mortali, & excommunicatione non reſervata, placet hic in medium proferre verba Conſt. Pii Papæ IV. incipien. *Dominici Gregis. Si quis*, inquit, *adverſus eas Regulas prohibitionemque fecerit, is quidem qui hæreticorum libros, vel cujuſvis auctoris ſcripta propter hæreſim, aut falſi dogmatis ſuſpicionem damnata, atque prohibita legerit, habueritve, ipſo jure in excommunicationis pœnam incidat, eamque ob cauſſam in eum tamquam de hæreſi ſuſpectum inquiri & procedi liceat; præter alias pœnas ſuper hoc ab Apoſtolica Sede ſacriſque canonibus conſtitutas. Qui autem libros alia de cauſſa prohibitos legerit, habueritque, præter peccati mortalis reatum, Epiſcoporum arbitrio ſevere ſe noverit puniendum.*

In excommunicationem Bullæ Cœnæ incurrunt legentes, retinentes quoſcumque libros

Lutheri, Calvini, aliorumque Hæresiarcharum, de quocumque argumento tractantes, sive ex professo de religione agant, sive non, sive hæreses inspersas habeant, sive non. Hoc autem nomine designantur, qui novas hæreses, & sectas condiderunt, aut veteres jam sepultas, & extinctas iterum instaurant, aut suscitarunt. Quod quidem nomina ipsa designant Hæresiarchæ, Capitis, & Ducis in prima regula Indicis expressa. Eamdem excommunicationem trahunt legentes, habentesque libros quorumcumque hæreticorum ex professo de Religione tractantes. Tractant autem ex professo de Religione, agentes de Sacra Scriptura, de Theologia Dogmatica, Scholastica, & Morali, de Jure Canonico, de Historia Ecclesiastica, de Clericis, de Monachis, de Sanctorum Cultu, de Sacramentis, de Sacris Ritibus, deque aliis ad Religionem pertinentibus. Itaque, qui *scienter*, hoc est, scientes Auctores esse hæreticos, vel libros esse ab Ecclesia vetitos, hujusmodi libros legunt sine debita licentia, sive id ex mera curiositate, sive etiam animo refellendi errores id agant, excommunicationem antea dictam subeunt; dummodo parvitas materiæ non excuset. Eamdem incurrunt eosdem ementes, etiam ad merum ornatum Bibliothecæ, immo & qui apud alios quoque retineant, qui facultatem habeant, retento dominio, nisi id per breve sit temporis spatium, quod aliquantulum extendi potest, dum justa causa adsit spei obtinendæ facultatis. Extenditur quoque excommunicatio illa ad eos, qui operam ad horum librorum editionem conferunt; ut sunt, Typographus, qui sumptus suppeditat, qui æneas litteras jungunt, & componunt, qui prælo excudunt, quique typos perlegunt, & corrigunt. Ac demum ad eos, qui hujusmodi libros defendunt; defendere autem dicuntur libros, qui eorum prohibitionem impediant, quia eosdem utiles bonosque esse, non vero damnandos prædicent; aliaque agant, quæ ad illorum detentionem pertineant. Ii omnes, in duplicem excommunicationem incidunt, alteram Bullæ, cujus absolutio Summo Pontifici reservata est, alteram Indicis, quæ non est reservata.

Dum vero libri sint ab hæretico homine conscripti, de Religione vero non tractent, sed Philosophiam, Rethoricam, Historiam Prophanam, Medicinam, aliamque inferiorem facultatem exponant, si a Theologis, aliisque jussu Episcoporum, vel Inquisitorum, examinati, approbatique sint, omnino permittuntur. Tunc enim præsumitur aut nullos habuisse errores, aut fuisse jam expurgatos. Quia vero quotquot exeunt ex hæreticorum officinis, juxta præscriptum Regularum Indicis editi non sunt, omnes cujusque argumenti per regulam X. proscripti esse videntur. Sed ad Catholicorum loca delati universim veluti permissi haberi solent, donec Ecclesiæ judicio in damnatorum catalogum referantur. Id autem non alia de causa, ut ego arbitror, nisi quod per Revisores deputatos ad examen librorum, qui in Catholicorum Civitates introducuntur, veluti examinati, probatique habentur. Quamobrem graviter peccant Revisores, si suspectos hujusmodi libros examinare negligant, ac Mercatores etiam librorum, aliique, qui scientes illos suspectis Typographis prodiisse, eisdem de industria deputatis Revisoribus occultare studeant. Nam præter quam quod contra Ecclesiæ legem agunt libros illos examini subjicientem, in causa sunt ut noxii libri e simpliciorum manibus, aliisque, quos seducere, ac depravare possint, juxta Ecclesiæ voluntatem non eripiantur. Peccant itidem, & quidem graviter, qui hujusmodi libros legentes, in iisque vel hæreses, aut errores alios Religioni, pietatique contrarios offendentes, eos denunciare negligunt Sacræ Congregationi, vel Episcopis, aut Inquisitoribus, ut in catalogum prohibitorum referantur. Immo si libri alieni etiam a Religione argumenti, de Philosophia ex. gr. vel jure Civili, tales sint ut hæreses plures sæpius inculcent, vel unam eamdemque crebro inferant, ac persuadere conentur, sicuti passim usuvenire solet Novatoribus, ii habentur pro libris de Religione tractantibus, inquit doctissimus P. Gretserus, ac jam damnati sunt per generalem legem, tum Bullæ in Cœna Domini, tum Indicis, illosque tenentes, ac legentes sine necessaria licentia, postquam noverint hujusmodi esse hæresibus infectos, atque ab Ecclesia damnari hæreticorum libros in pœnas incidunt illis legibus contentas. Nam omnium judicio per hæreticorum libros, ii intelliguntur, qui de Religione tractant, & hæreses continent, *non unam, vel alteram, sed plures; etsi eamdem sæpius, & cum studio repetitam & inculcatam*. Hujusmodi itaque libri, etsi in catalogo prohibitorum non leguntur, tamen ut hæreticorum libri ipso jure damnati sunt. Addit etiam citatus Gretserus lectionem libri, qui de Religione non agat, sed aliquam hæresim tantum obiter contineat, excommunicationem secum ferre Indicis tantum, *ob materiæ parvitatem*.

Si liber, qui de Religione non tractat, aut Catholici Auctoris, sub excommunicatione prohibeatur, reservationis vero ac Bullæ Cœnæ mentio non fiat, excommunicatio illa reservata non est.

Nota 1. In Bulla Cœnæ non prohibentur libri Ethnicorum, Judæorum, & Mahumedanorum: nam ii hæreticorum nomine non veniunt. Libri de Astrologia judiciaria, ac divinatione de rebus contingenter futuris, prohibentur a Sixto V. sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Summo Pontifici reservatæ. Celebriores Theologi censent, nomine librorum hæreticorum venire etiam libros Photianorum, Armenorum, Jacobitarum, & recentiorum Nestorianorum, quia ii non sunt sub obedientia Romani Pontificis, sicut hæretici, atque eorum libri ita Religioni sunt inimici, & ad seducendum apti, ut præsumi omnino debeat, Ecclesiam, & Apostolicam Sedem, illorum quoque lectionem vitare voluisse. Hæc quantum ad

pœnas

pœnas, nunc de Decretorum vi, & auctoritate agendum est. Id vero nonnullorum dubiorum solutione præstabimus.

Nota 2. Const. pluries cit. *Omnium sollicitudinum*, Christifidelibus in Regno Madurensi, aliisque finitimis Regionibus, interdicitur, *Gentilium libros legere, & retinere sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, nisi prius habita licentia Parochi, sive Missionarii curam animarum exercentis, quorum prudentiæ committitur facultas super hoc dispensandi, & libros (qui forte sunt) noxia superstitione vacuos, nihil contra bonos mores tractantes, Christianorum usu seligendi, eorumque lecturam permittendi.*

Quæst. I. *Utrum in prohibitione libri etiam manuscripta prohibita censeantur?*

Resp. Affirmat. Nam vel libri sunt hæreticorum, qui de Religione tractent: vel sunt libri Catholicorum in catalogum prohibitorum Ecclesiæ sententia relati. Utrique autem prohibiti sunt, sive manuscripti, sive typis editi circumferantur. Ad hæreticorum libros quod spectat, quis ignoret ab Ecclesia in Bulla Cœnæ, & in generalibus regulis Indicis omnes damnari hæreticorum libros, *qui de Religione ex professo tractant*? Itaque si manuscripta hæreticorum de Religione ex professo agant, dubitari non potest, quin generali illa lege prohibita fuerint. Deinde nemo negat, librorum nomine etiam manuscripta venire, quæ hoc nomine designabantur, dum nondum haberetur ars typographica, ac etiam nunc exprimi solent. Denique, nemo ignorat Ecclesiam hos proscribere libros, ut a periculis, quæ ex eorumdem lectione imminent, Fideles liberet.

Itaque Ecclesiæ finis fuit hac prohibitione Fideles a lectione Scriptorum hæreticorum avocare, ne simpliciores corrumperentur, neve ipsi etiam docti in varios errores abirent, ut loquitur Pius IV. in sæpe citata Constitutione. At si manuscripta non prohibuisset, incommoda hæc non evitaret. Nam possent hæretici sola manuscripta divulgare, aut alii curare possent ut hæreticorum libri ita describerentur, sicque omnem prohibitionem eludere. Accedit etiam, quod Ecclesia per hanc prohibitionem non minorem adhibeat sollicitudinem, quam adhibuisset ante inventionem artis typographicæ, ut a Fidelium manibus noxios libros præripiat. Ergo omnem prorsus lectionem vetat, etiam manuscripti. Ita sane omnes doctiores, & qui sunt in hisce rebus magis versati, sentiunt, & ut nimis laxam contrariam opinionem rejiciunt, atque ut omnino commentitiam habent declarationem Sac. Congr. ab Adversariis adsertam.

Si liber vero prohibitus, aut de Religione non tractet, vel sit Auctoris Catholici, cum non damnatus sit, quia typis editus; sed ob noxiam quam habet doctrinam, quis non videat etiam manuscriptum prohibitum esse?

Quæst. II. *Utrum libri Catholicorum prohibiti in uno sint etiam in alio Idiomate vetiti?*

Resp. Affirmat. Nam regula præscripta a Clemente VIII. §. 6. ita habet: *In universum autem de malis, & perniciosis libris id declaratur, atque statuitur, ut qui certa lingua initio editi, & deinceps prohibiti, ac damnati a Sede Apostolica sunt, eosdem quoque in quamcumque postea vertantur linguam, censeri ab Apostolica Sede sub eisdem pœnis interdictos, & damnatos.*

Quæst. III. *Quinam concedere debeat legendi libros prohibitos facultatem?*

Resp. Jus concessum Episcopis, & Inquisitoribus sublatum esse per Constitutionem Gregorii PP. XV. incipientem *Apostolatus officium*, in qua statuitur, *ne de cetero similes licentiæ, nisi a Congreg. Sancti Officii concedantur*. Deinde istud idem jus concessum fuit Sac. Congregationi Indicis, habetque Magister Sac. Palatii pro Roma, & ejus Districtu. Hoc autem notatum voluit, ut Lectores intelligant non posse locorum Ordinarios hanc licentiam concedere; nisi illius concedendæ facultatem habuerint ab Apostolica Sede, *quia inferior non potest legem Superioris tollere, neque absolvere a reservatis Papæ*; ut optime advertit Navar. l. 1. consil. tit. 2. consil. 1. q. 36. & quia per Superiorem Constitutionem hujusmodi jus Apost. Sedi reservatur.

Quæst. IV. *Utrum decreta, quibus Romæ prohibentur libri, obligent omnes omnino Fideles.*

Resp. Affirmat. Primum id liquet ex verbis supracitatis regulæ Clem. PP. VIII. ubi dicitur libros prohibitos a Sede Apost. in quamcumque vertantur linguam, *censeri ab eadem Sede ubique gentium sub eisdem pœnis interdictos & damnatos*. Deinde, hujusmodi Decreta approbari solent a Summis Pontificibus, ac de re sunt, quæ ad omnes Fideles pertinet; cujusmodi est Fidei, & morum doctrina. Quis vero dicat, Decreta edita a summis viris, quales sunt Cardinales, & approbata a Summo Pontifice, qui, tatentibus omnibus Catholicis, auctoritatem, & jurisdictionem habet in universam Ecclesiam, vim non habere obligandi omnes Fideles? Ab eo enim approbata vulgantur, qui potestatem, & animum obligandi habet. Nec dicas recepta non esse, vel non esse satis vulgata. Quis enim dicat ex ovium acceptatione vim pendere legum, quas pro communi bono Supremus Ecclesiæ Pastor constituat, quibus velit omnes omnino obligare? Vel satis vulgata non esse Decreta, quæ ita publicantur, ut facile ad omnium notitiam pervenire possint? Nam præterquamquod Decreta hujusmodi typis consignantur, ut facile per manus Episcoporum ad omnium notitiam pervenire possint, libri proscripti Indici librorum prohibitorum inseruntur, ex quo Fideles omnes facile intelligere possunt quinam sint libri Apost. Sedis Decreto damnati.

Denique, id eadem Sac. Congreg. definivit die 4. Decembris anni 1764. in solutione dubiorum, quæ fuerant ex parte Episcopi Malacensis proposita, quorum primum erat: An Decreta Sacræ Congregationis obligent etiam in Regnis Hispaniarum? Alterum vero: An Episcopi procedere possint contra transgressores ho-

✠ horum Decretorum? *Sac. Congreg. respondit ad 1. id non posse verti in dubium, cum Decreta hujus Congregationis obligent universos Christianos. Ad 2. quod Episcopi possunt procedere contra transgressores, utendo propria auctoritate.*

Nota. Si alicubi ex Sedis Apostolicæ indulgentia, vel tolerantia usu receptæ non sint regulæ Indicis, ac Bulla Cœnæ, id unice inferri poterit, legentes libros prohibitos non incurrere in censuras in illis expressas. At certum est graviter peccare contra Ecclesiæ præceptum, quæ semper vetuit horum librorum lectionem, quæque eamdem per Romanum Pontificem inculcat, & renovat. Hinc boni probique Catholici ex omnibus partibus recurrere solent ad Apostolicam Sedem, vel ad habentes ex ea facultatem, ut legendi vetitos libros licentiam obtineant. Reliqua vide apud Auctorem. ✠

Quæst. IX. *Quid est Apostasia a Fide?*

Resp. Est totalis defectio seu recessus a Fide Christiana per baptismum suscepta, iisdem omnibus pœnis, quibus hæresis, subjicitur; nam est vere hæresis, cum discedatur a Fide suscepta: quod autem discedatur totaliter, est augmentum quoddam in eadem specie.

Præter illam, triplex est alia Apostasia, nempe ab obedientia, ab ordine clericali, & a statu Religionis. Apostasia ab obedientia, si late sumatur, reperitur in omni peccato mortali: si stricte, consistit in eo, quod quis justis præceptis superiorum suorum se opponit, & obedire recusat. Apostasia ab Ordine consistit in eo, quod quis sacro Ordine initiatus deserit habitum clericalem, ut more laici vivat. Apostasia a Religione est recessus a statu religioso ad statum vitæ sæcularis, dimisso habitu Religionis, vel cum animo non redeundi.

✠ Qui a Turcis capti sunt in puerili ætate, nec de rebus fidei ad salutem necessario credendis unquam edocti, putaverunt sectam Mahumetanam esse bonam, & secundum eam viventes salvari: si redeunt ad fidem Catholicam, non abjurant, sed expediuntur cum professione fidei, absolutione a censuris ad cautelam, & cum instructione. Cong. S. Officii 12. Maii 1604. Non enim censentur Apostatæ formales, quia nihil de fide audierunt, desitque vox exterius docens. Si autem in Apostasiam inciderunt adulti, aut scienter ratum habuerunt Apostasiæ delictum, recipiendi sunt tamquam Apostatæ formales, cum commination pœnarum in casu relapsus. Eadem Cong. die 18. Sept. 1755. Nunquam tamen Apostatæ a Fide Catholica, capti a Christianis super Naves Turcarum permittuntur redimi a Turcis. Eadem Con. die 20. Martii 1591. adeo ut cum Turcæ declarassent cuidam Reipublicæ se non permissuros redimi illius subditos in captivitate manentes, nisi fas sibi esset redimere quemdam Apostatam Christianum ab ejus triremibus captum; Cong. S. Officii facultatem ab eadem Republica petitam restituendi Turcis eumdem Apostatam denegavit die 15. Novembris 1607.

Quæres, *An Apostatæ a fide, si deinde capiantur a Christianis super navigiis Turcarum, libertate donandi sint, vel remaneant servi?*

Resp. Si capti sunt in puerili ætate, & apostatarunt, remanent liberi. Eadem Cong. die 8. Feb. 1624. Si adulti, distinguo: siquidem piraticam artem exercentes contra Christianos, sunt captivi: Si autem capiantur super navigio mercatore non apto ad pugnandum contra Christianos, retinendi non sunt uti captivi sub prætextu Apostasiæ. Eadem S. Cong. die 17. Martii 1649. & 15. Junii 1653. Rursus cum capiuntur pugnantes contra Christianos, inspiciendum, an coacte pugnaverint. Si quis enim probaret navem ascendisse, ut facilius ad Christianorum Regiones transiens, Catholicæ fidei se restituat, atque piraticam artem adversus Christianos coacte exercuisse, reconciliandus esset, atque libertate donandus. Eadem Cong. S. Officii die 1. Feb. 1629.

Adulti qui a Christiana fide abscesserunt, si deinde ad eamdem revertantur, non tenentur Apostasiam suam coram Infidelibus publice cum periculo vitæ retractare; sed satis est, ut coram Fidelibus expresse id faciant: implicite vero apud infideles deponendo habitum qui sit protestativus falsæ sectæ, & abstinendo ab actibus infidelitatis. Ita respondit S. Congr. S. Officii ad 1. ex dubiis propositis a P. Francisco Longobardo Ordinis Minorum Missionario Tuneti in Affrica. Dubium autem propositum, hoc erat, utrum Apostatæ a Fide ad pœnitentiam redeuntes cogendi sint ad retractandum explicite, & publice coram infidelibus cum periculo vitæ, sicut negarunt fidem, an vero sufficiat coram Fidelibus publice, & explicite abjurare Apostasiam in propriis balneis (quæ sunt captivorum carceres) & implicite apud Infideles abstinendo ab actibus infidelitatis, & deponendo habitum? *Sac. Cong. censuit Apostatas a Fide ad pœnitentiam redeuntes non teneri ad abjurandam Apostasiam publice coram Infidelibus, sed sufficere, ut eam abjurent in balneo coram Fidelibus, abstinendo ab actibus infidelitatis, & deponendo habitum Infidelium, quatenus sit protestativus falsæ Religionis: Si vero sit æquivocus, posse deferre; quod si illa delatione ratione personæ aliqua oriatur suspicio, teneri aufugere, cum primum poterint.*

Quia vero aliquando contingere solet, ut Apostatæ pœnitentes in discrimine vitæ constituti accersant Missionarium, a quo secretam petunt absolutionem, ne si moriturus suam pœnitentiam aperiens, ad actus falsæ Religionis inducatur ab Infidelibus, propterea laudatus P. Longobardus petiit tertio loco a Cong. S. Officii: Quomodo se gerere debeat Confessarius erga Apostatas pœnitentes in articulo mortis constitutos, cum ab illis secreto accersitur, ut secreto absolvat? Ratio difficultatis est, quia in illo articulo solent ab Infideli familia, vel Sacerdotibus induci ad actus falsæ Religionis, nec possunt abnuere absque mortis periculo. Sac. Cong. censuit: Confessarium debere absolvere

Pœni-

✠ Pœnitentem Apoſtatam in articulo mortis conſtitutum, abjurata prius vero Apoſtaſia in foro conſcientiæ. Etſi per aliquod temporis ſpatium ſupervixerit, & poterit, relinquat chirographum ſuæ deteſtationis declarativum, ſaltem ſigno crucis conſcriptum. Quod ſi neque hoc poſſet, committat Confeſſario, ut ſuam abjurationem Fidelibus manifeſtet. Non autem teneri tunc Apoſtatam Pœnitentem in articulo mortis conſtitutum, & ſuadentibus Turcis, cum periculo vitæ Fidem Catholicam, quam tunc, abjurata Infidelitate, amplexus eſt, confiteri, ſed eorum ſuaſiones eludere, vel non reſpondendo, vel æquivocis verbis utendo.

Ad hanc quæſtionem iterum motam an. 1725. de Neophytis Tunkinenſibus apoſtatis ad Chriſtianam Religionem redeuntibus, Cong. S. Officii die 16. Novemb. ejuſdem anni confirmato decreto mox allato in eamdem ſententiam reſpondit: Neophyti Tunkinenſes pro publica Apoſtaſia tenentur tantum ſemel abjurare coram Chriſtifidelibus: & abjuratione peracta, admittantur ad Confeſſiones Sacramentales injunctis pœnitentiis ſalutaribus arbitrio Confeſſarii, & ſervetur Decretum ab hac S. Cong. editum die 18. Julii 1630. tenoris ſequentis, videlicet, S. Cong. cenſuit, Apoſtatas a Fide ad pœnitentiam redeuntes, ut ſupra: Subinde petenti Commiſſario, & Viſitatori Apoſtolico Miſſionum Tunkini, utrum per verba illa *admittantur ad Confeſſiones Sacramentales*, intelligatur Confeſſio, prout eſt pars Sacramenti tantum, vel intelligatur integrum Confeſſionis Sacramentum complectens etiam abſolutionem? Eadem Sac. Cong. die 3 Septemb. 1636. reſpondit: Per illa verba *admittantur ad Confeſſiones Sacramentales* intelligendum eſſe de Confeſſionibus Sacramentalibus complectentibus abſolutionem a peccato. ✠

✠ APPENDIX.

De communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis.

ETſi Schiſmatici, & Hæretici nonnulla Chriſtianæ religionis dogmata profitentur, Sacramenta valide plerumque adminiſtrant, ac ritus nonnullos habent cum Orthodoxis communes; tamen cum ipſis in religionis functionibus communicare non licet; ne unitate cultus, venerationis, ac precum cum iis uniti, qui tamquam putrida membra ab Eccleſia corpore abſciſſi ſunt, atque evulſi, orthodoxæ fidei renunciare, atque ſchiſma, vel hæreſim probare, & ſequi videamur. Id ſatis indicatum eſt, tum ab Auctore duobus præcedentibus capitibus, tum etiam ea, quam ad cap. 2. adjecimus, appendice. Sed ut Catholicæ religionis Miniſtri, orthodoxos inſtruunt, & regunt in Hæreticorum, Schiſmaticorumque regionibus commorantes facilius intelligant nullo prætextu, nullaque humana auctoritate communionem hanc poſſe permitti, ne quidem cum Schiſmaticis, & Hæreticis Orientis, qui nominatim non ſunt denunciati, primum motiva illa indicabimus, quibus communicatio hujuſmodi jure naturali, & divino prohiberi demonſtratur; deinde vero hæc generalia principia ad particulares caſus applicabimus, in quibus Supremæ Inquiſitionis decretis definitum eſt, communionem hanc eſſe omnino devitandam.

Primo itaque certum eſt, ut cap. 2. abunde demonſtravimus, nullo modo licere exterius orthodoxam fidem negare, vel falſam ſectam ſimulare, etiamſi interius recta fides animo retineatur. At, qui cum Hæreticis, & Schiſmaticis in religionis actibus communicant, exterius orthodoxam fidem negant, vel falſam ſectam ſimulant: quippe cum Hæreticis, vel Schiſmaticis in Sacris peragendis communicando, hujuſmodi communione, facto oſtendunt ſuo, ſeſe orthodoxæ religioni, a qua illi rejecti & avulſi, renunciare, atque eorumdem Sectam approbare; aut ſaltem hæreticæ, vel ſchiſmaticæ Communionis exterius ſeſe manifeſtant & ſimulant.

Secundo, quidquid proximo peccandi occaſionem præbet, malum de ſe eſt, ſive naturali lege prohibitum. Communicans autem in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis proximo occaſionem peccandi præbet; nam Hæreticis, vel Schiſmaticis occaſio eſt, ut credant, ipſum probare tamquam veram eorum Sectam, & fidem; quo fit, ut magis in errore confirmentur a Catholicis: occaſio eſt, ut putent fidem orthodoxam negaſſe: ac præterea exemplo ſuo etiam ſimpliciores ad communicandum allicit, in quibus maximum eſt ſubverſionis periculum.

Tertio, periculum perverſionis quiſque vitare tenetur; communicatio vero in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis raro a perverſionis periculo ſejuncta eſt. Vix enim fieri poteſt, ut ob frequentem hujuſmodi communionem ex animo adverſionem illam non abjiciamus, qua hæreſim, aut ſchiſma deteſtari tenemur. Atque ex hiſtoria Miſſionum conſtat, ob hanc communionem plures præſertim in Oriente perverſos eſſe. Accedit etiam, quod hujuſmodi communio raro in Oriente haberi poteſt, quin communicetur vel in ritu ſchiſmatico, & hæretico, aut in actibus proteſtativis falſæ ſectæ. Nam Schiſmaticorum, atque Hæreticorum hujuſmodi Eccleſiæ vel dicatæ ſunt Schiſmaticis, ſive Hæreticis, quos impie colunt, ut Sanctos; vel horum imagines, atque reliquias habent, vel feſta in iſtorum honorem celebrantur, vel denique in Sacris liturgiis inter Sanctos recenſentur. Præterea in iiſdem liturgiis commemoratio fit viventium Epiſcoporum, & Patriarcharum, qui Schiſmatici, vel Hæretici ſunt, iique tamquam eximii orthodoxæ fidei prædicatores laudantur. Atque hinc patet quam difficile ſit cum hujuſmodi Schiſmaticis, & Hæreticis in divinis communicare, quin vel in ritu communicemus ſchiſmatico, & hæretico, vel in actibus, qui ſchiſmaticis, & hæreſeos proteſtativi ſint. Si qua par eſt attentione expendatur, quodlibet ex indicatis motivis per ſe ſufficiens eſſe, ut omnino illicita ſit communicatio in divinis

vinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis, facile quiſque intelliget, nunquam in caſu practico, ut ajunt, poſſe eſſe licitam. Qui fieri poteſt ut cum Hæreticis in ſacris functionibus conveniamus, quin, vel occaſio adſit periculi ſubverſionis, vel occaſio ſcandali, vel communicatio in ritu ſchiſmatico, & hæretico, vel approbatio quædam exterior, & ſimulatio falſæ ſectæ; aut ſaltem, quin aliquis honor deferatur falſæ, & omnino deteſtandæ ſectæ? Atque hinc patet jure atque merito, Sac. Cong. ſemper hujuſmodi communicationem improbaſſe, ac ſemper ad dubia hac ſuper re propoſita reſpondere, *non licere*.

Hæc ſatis ſunt ad oſtendendum illicitam eſſe hujuſmodi communionem, nec ulla poſſe humana auctoritate permitti; ſed pro Majori Miſſionariorum inſtructione decreta nonnulla indicabimus Sac. Cong. quibus in caſibus ab iiſdem propoſitis omnino illicita decernitur,

Primo itaque Sac. Cong. Suprem. Inq. die 5. Decembr. 1668. juſſit, ut ſcriberetur Epiſcopo Tribigni: *Epiſcopus mandet Catholicis ſibi ſubjectis, ne accedant ad Miſſas & alia Officia Divina in Eccleſiis Schiſmaticorum, eoſdemque moneat in caſu carentiæ Miſſæ Catholicorum non teneri præcepto Miſſam audiendi*. Et petentibus PP. Cappuccinis Conſtantinopoli commorantibus: *An eodem Decreto, quo prohibetur Catholicis, Schiſmaticorum Miſſis, & eorum orationibus intereſſe, intelligatur etiam pro ipſiſmet locis, in quibus non reperiuntur Sacerdotes Catholici, de orationibus nihil contra fidem & ritum Catholicæ continentibus?* Eadem Sac. Cong. reſpondit *Affirmative* die 7. Auguſti 1704. Eodem modo ad ſimilia dubia reſpondit Ann. 1710. 6. Auguſti, quæ pro Armenis Catholicis fuerant propoſita.

Secundo. In Hæreticorum, & Schiſmaticorum Eccleſias, Oratoria, & conventicula convenire non licet Divini cultus cauſſa, ſive ad audiendas Hæreticorum conciones, vel vitandæ perſecutionis, aut cujuſvis damni gratia; vel ex curioſitate; aut etiam animo detegendi eorum errores, quo facilius confutari queant. Vetuit hæc Paulus V. Kal. Octob. Ann. 1696. Epiſtola data ad Catholicos Anglos. Et Sac. Cong. Suprem. Inquiſit. die 27. Maii 1671. decrevit nullo modo licere Catholicis Hæreticorum Concionibus intereſſe; neque militibus, *teſtimonium frequentationis concionum Hæreticorum exhibere, ut ſtipendia recipiant; & niſi ab iis abſtineant, non eſſe diſpoſitos ad Sacramentum Pœnitentiæ*.

Tertio. Non licet Sacerdotibus Catholicis in Eccleſiis Hæreticorum, vel Schiſmaticorum Sacrificium Euchariſticum, vel divina officia celebrare; Sac. Cong. de Prop. Fide 21. Maii 1627. *Cenſuit non debere Miſſionarios divina celebrare in Eccleſiis, in quibus Hæretici ſua profana, & ſacrilega exercitia habent, ut tamen Catholicis fiat ſatis, ſuper altaribus portatilibus in privatis domibus poſitis ſacrum peragendum eſſe*. Et 13. Aug. 1627. *Mandavit ſcribi Archiepiſcopo Sadienſi ut provideat ne in Eccleſia Sancti Joannis de Cartola Diœceſis Cattanenſis Catholici cum Græcis Schiſmaticis divina celebrent; nam quamvis Altaribus diverſis utantur, tamen propter Eccleſiæ identitatem eſt communicare cum Schiſmaticis in divinis*. Neque licet permittere Hæreticis, & Schiſmaticis, ut in noſtris Eccleſiis celebrent, licet *amota prius ſit petra ſacrata*. Ex ead. Congreg. die 26. Sept. 1695.

Quarto. Non licet extra caſum neceſſitatis Sacramenta ex Hæreticis recipere; eſt enim iis juriſdictionem tribuere, qua carent, atque iiſdem ut veris Eccleſiæ Miniſtris honorem deferre. Hinc Sac. Cong. Suprem. Inquiſit. die 26. Sept. 1668. definivit, non licere Catholicis Hollandiæ proles ſuas hæretico Miniſtro baptizandas offerre, ne cogantur mulctam 25. Florenorum Fiſco ſolvere, neque ex iis Calviniſticam cœnam ſumere, quamquam animo eam quidpiam prophanum cenſerent. Die 20. Junii 1708. decrevit, Catholicis Armenis Alippi non licere, ne quidem ſemel in anno, ſumere Communionem Euchariſticam a Sacerdotibus Armenis Schiſmaticis. Et 1709. die 28. Auguſti, ſtatuit: *Nullo modo licere ex Epiſcopo Schiſmatico Sacros Ordines ſuſcipere, atque ordinatos ab hujuſmodi Epiſcopis eſſe irregulares, & ſuſpenſos ab exercitio Ordinum*.

Quinto. Non licet, Schiſmaticorum funus comitari, ex Decreto 30. Martii 1628. neque operam ſuam cum iiſdem conferre ad ſepeliendum cadaver Schiſmatici vel Hæretici in Eccleſia Catholicorum, vel etiam Catholici juxta ritum Schiſmaticorum, ex Suprem. Inquiſ. Decret. 23. Julii 1609. & 6. Novembr. 1647. Nec denique, orare cum Schiſmaticis pro eorum defunctis; id enim eſt probare ſchiſma oſtendendo in eo, ſive extra veram Eccleſiam eſſe ſpem æternæ ſalutis, atque honorem Schiſmaticæ ſectæ deferre.

Ad majorem vero inſtructionem addere placuit integram nonnullorum dubiorum ſolutionem, quæ prodiit ex Suprem. Inquiſitione die 10. Maii an. 1763. quæque ita ſe habet.

AD primum nempe: *An liceat Catholicis latinis concedere, vel permittere ut in eorum Eccleſiis Miſſam celebrent Presbyteri Græci ritus Schiſmatici, & hæretici, atque hos admittere in funeribus Catholicorum defunctorum?* Quoad primam partem dicti dubii reſpondendum -- *non licere* -- maxime cum Patriarchæ Conſtantinopolitani commemorationem faciant, & feſtum celebrent infamis Palamas; id enim perinde eſt ac conſentire eorum hæreticis ritibus & communicare cum eis in eorum Sacris ſchiſmatico, & hæretico furſure pollutis, aut ſaltem occaſionem præbere Catholicis ad latinas intervenientibus Eccleſias communicandi cum hæreticis in divinis rebus, aut ad minus ſcandalum concipiendi. Quo vero ad ſecundam partem ejuſmodi dubii, quatenus Schiſmatici comitantes funera Catholicorum meram præſentiam materialem exhibeant cauſſa honoris civilis erga

ga defunctos, non se immiscentes precibus, aut ritibus Catholicis, quibus mos est funera efferre, & defunctos ad sepulcrum deducere, tolerari posse: quatenus vero in illa functione proprios ritus adhibeant, vel nostris se immisceant, non licere, nec esse permittendum.

Ad secundum nempe -- *An liceat Catholicis Græci ritus non habentibus Catholicam Ecclesiam ejusdem ritus communicare in Divinis cum Græcis Schismaticis & hæreticis? non licere*: quia in casu proposito confugere possent ad Ecclesiam Catholicam Latinorum, & in defectu Sacerdotis Catholici ritus Græci a Sacerdotibus Latinis Sacramenta suscipere.

Ad tertium nempe -- *An liceat Confessariis, vel Sacerdotibus Latinis administrare Sacramentum Pœnitentiæ Græcis Catholicis communicantibus in Divinis cum Græcis schismaticis? -- non licet extra casum extremæ necessitatis.* --

Pro majori vero instructione illius, qui ex Peloponeso dubia proposuerunt, aliorumque Missionariorum, eadem Sac. Cong. Supr. Inq. transcribi mandavit id quod Sanctissimus ad materiam docuit in ejus Tractatu de Synodo Diœcesana lib. 6. c. 5. ibi. -- *Et nihilominus ea est misera nostrorum temporum conditio, ut multis in Provinciis, in quibus hæreses aut dominantur, aut grassantur impune, duram Catholici subeant necessitatem cum hæreticis conversandi, & familiariter agendi: verum quamvis juxta præsentem disciplinam inductam a Martino V. in celebri Extravagan.* Ad evitanda, *de qua nonnulla inferius, liceat Catholicis cum hæreticis, modo non sint expresse, & nominatim denunciati, libere conversari, & cum iisdem communicare in rebus mere prophanis, & civilibus; non idcirco tamen arbitrari debent Catholici, fas quoque sibi esse cum iisdem hæreticis consortium habere etiam in rebus Sacris, & Divinis: siquidem Paulus V. post maturam rei discussionem, neutiquam licere definivit, Catholicis Regni Angliæ hæreticorum Templa adire, ritibusque interesse, quos inibi exercent, uti legere est in duobus Decretis ab eodem Pontifice editis, uno scilicet anni 1606. altero anni 1607. quæ referuntur a Cardinali de Lauræa* in 3. sent. par. 2. to. 3. disput. 11. art. 9. §. 4. n. 292. *Haud equidem ignoramus, non deesse Theologos ab omni culpa absolventes Catholicos, qui cum Hæreticis, & Schismaticis nominatim non denunciatis communicant in divinis, atque etiam Sacramenta ab iisdem recipiunt, dummodo hæ simul concurrant rerum circumstantiæ: Primo scilicet, ut ad prædictam communicationem Catholicos adigat gravissima, & urgentissima caussa: Secundo ut Hæretici, aut Schismatici, a quibus Sacramenta exposcunt, sint valide ordinati, ut Sacra administrent ritu Catholico, absque ulla admixtione ritus damnati: Tertio ut communicatio cum iisdem in Divinis non sit externa protestatio falsi dogmatis, qualis erat ingressus in Protestantium Ecclesias, cum Catholicis Angliæ illum inhibuit Paulus V. ideo quippe Regis edicta omnes adire jusserant Hæreticorum Templa, ut tali pacto se cum Protestantibus sentire faterentur: Quarto demum, ut catholicorum cum Hæreticis communicatio in Divinis nulli scandalum ingerat. Verum in primis prædicta Theologorum sententia suos habet adversarios, neque ab omnibus admittitur tamquam in praxi secura: deinde ea etiam admissa, cum omnes enumeratæ circumstantiæ simul, & conjunctim adesse debeant, ut Cathalicorum cum Heterodoxis in rebus sacris societas omni vacet culpa*, quemadmodum docent *Sylvius* in 3. part. S. Thomæ tom. 4. qu. 64. ar. 6. qu. 3. concl. 3. *Card. de Lugo* de Fide disp. 12. sect. 1. n. 11. *Thomas a Jesu* Tractatu de omnium Gentium salute procuranda lib. 2. par. 2. §. 4. vers. Sed major est difficultas pag. 556. *Card. Albitius* de inconstantia in Fide cap. 28. n. 30. & seq. *Card. Gottus* in 2. 2. S. Th. q. 4. dub. 6. §. 3. n. 2. & q. 3. de Infidelibus comparate. ad Fideles dub. 3. ar. 2. *Idcirco fere impossibile est usuvenire, ut a flagitio excusari valeant Catholici, sese in rebus sacris cum Hæreticis, vel Schismaticis admiscentes. Quamobrem Sacræ Urbis Congregationes S. Officii videlicet, & de Propaganda Fide, illicitam semper reputarunt communicationem, de qua est sermo, doctamque continuarunt Instructionem nobis in minoribus tum degentibus, qualemcumque nostram operam navantibus, ad Missionarios, cum opus fuerit, transmittendam, ubi rationes expenduntur, propter quas vix unquam accidere potest ut in praxi sit innoxia Catholicorum cum Hæreticis communicatio in Divinis.* ✠

PARS II.

DE SPE.

Quæst. I. *Quid est Spes?*

Resp. Spes actualis est fiducia certa obtinendi beatitudinem æternam per media a Deo statuta: sive est actus, quo optamus, & certo expectamus a Deo per merita Christi beatitudinem æternam, seu possessionem Dei perfectam, & media illius assequendæ: eo quod Deus sit summum nostrum bonum, auxiliator omnipotens, misericors, & fidelis in promissis. Spes habitualis est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ elicitivus.

Hinc 1. Spes est actus virtualiter duplex, sive est actus æquivalens duobus actibus, quorum unus est tantum desiderium efficax beatitudinis, seu amor Dei ut summi nostri boni, & alter est confidentia seu erectio voluntatis adversus difficultates in prosecutione beatitudinis occurrentes, fundata in auxiliis, & promissionibus divinis. At proinde Spei duplex est objectum formale, seu motivum, unum totale constituens: nam motivum desiderii est Dei bonitas relativa, cujus possessio potest nos perfecte beare: motivum vero confidentiæ seu erectionis, est Dei virtus auxiliatrix, seu multiplex Dei perfectio, nempe benignitas, misericordia, omnipotentia, & fidelitas in promissis

factis propter merita Christi. *In Spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mentitur, Deus.* Tit. 1. *Deus meus adjutor meus, & sperabo in eum.* Psal. 17.

Hinc 2. Spei objectum materiale primarium est Deus possidendus; secundarium sunt media salutis a Deo instituta, nempe gratia, & bona opera ex viribus gratiæ facta, sine quibus Spes esset mera præsumptio: Item bona temporalia, quatenus per bonum usum ex gratia Dei ad salutem conducere possunt: uno verbo, omnia quæ in oratione Dominica continentur. Deum autem possidendum esse objectum primarium Spei, patet ex Genes. 15. ubi Deus dicit Abrahamo: *Ero ... merces tua magna nimis.* Et Joan. 3. *Nunc Filii Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est* (& videndo fruitive amabimus). *Et omnis qui habet hanc Spem in eo sanctificat se &c.* Unde S. Aug. l. 22. de Civit. c. 30. ait: *Præmium virtuti erit ipse, qui virtutem dedit, & qui se ipsum, quo melius, & majus nihil possit esse, promisit.*

Hinc 3. Ad Spem pertinet timor privationis gratiæ Dei, & ejus possessionis.

Dixi, *Certa*, scilicet ratione sui, & quantum est ex parte Dei; quia nititur omnipotentia, misericordia, & fidelitate Dei in promissis. Unde ad Heb. 6. dicitur: *Anchora animæ tuta ac firma.* Est tamen incerta respectu nostri. Nam non sumus certi de nostra cooperatione, & perseverantia ad salutem necessaria. *Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta.* Eccl. 9. Hinc illud ad Philip. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini.* Possumus tamen & debemus sperare perseverantiam finalem: nam ad hoc sufficit, quod sit certo futura conditionate, nempe sub hac conditione, si non defuerimus gratiæ Dei. Est autem certo futura sub hac conditione; id enim docet Conc. Trid. sess. 6. c. 13. ubi de perseverantia finali loquens sic ait: *Nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet operans velle & perficere.*

Quæst. II. *An datur speciale præceptum Spei?*

Resp. Affirm. Constat 1. Ex Psal. 4. *Speret in Domino.* Et 1. Petri 2. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam.* Et 1. ad Tim. 6. *Præcipe .... neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo.* 2. Ex S. August. tract. 83. in Joan. *De Fide nobis quam multa mandata sunt, quam multa de Spe.* 3. Quia Spes est medium ad salutem necessarium: *Spe enim salvi facti sumus*, Rom. 8. Estque dispositio necessaria in adulto ad justificationem obtinendam, ex Conc. Trid. sess. 6. c. 6. Deus autem præcepit omnia media ad salutem necessaria. Præterea Deus non vult salvare adultos sine propria cooperatione, quæ non sit sine Spe, per quam voluntas tendit in Deum ut suum summum bonum, & erigitur adversus difficultates quæ reperiuntur in virtutum exercitio. 4. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus Fidei, Spei, & Caritatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Præceptum Spei obligat ad eliciendos suo tempore actus Spei, aliosque connexos, & ad adhibenda omnia media necessaria ad beatitudinem consequendam; prohibetque præsumptionem, desperationem, & incuriam salutis.

Quæst. III. *Quandonam præceptum Spei obligat ad eliciendum actum Spei?*

Resp. Obligat per se & ratione propria honestatis, 1. Initio usus rationis, quando quis novit æternam beatitudinem, ad quam destinati sumus; nam tunc debet tendere ad suam beatitudinem ac suum summum bonum, & recte vitam suam instituere. 2. Quoties versatur in periculo desperandi, nisi actu Spei animum confirmet; nam eodem præcepto tenemur sperare, & non desperare. 3. Sæpe in decursu vitæ, ut semper homo sit bene dispositus & corroboratus ad bonum faciendum & peccatum vitandum. 4. In periculo mortis: nam tunc præcepta, præsertim Deum immediate spectantia, maxime urgent. Et tunc actus Spei necessarius est ad se confirmandum contra tentationes & dolores.

Obligat autem per accidens. Quando ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, ut orationis, pœnitentiæ &c. quæ sine actu Spei exerceri nequeunt. 2. Quoties urget tentatio, quæ superari non potest, nisi animus corroboretur per actum Spei. 3. Actus Spei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

Quæst. IV. *Quænam sunt peccata Spei opposita?*

Resp. Sunt desperatio, præsumptio, & incuria salutis.

Desperatio est diffidentia obtinendi beatitudinem, & media ad illam necessaria.

Præsumptio est inordinata fiducia obtinendi a Deo beatitudinem aliter quam ipse statuit esse obtinendam. Est autem inordinata, 1. Cum quis innititur propriæ virtuti & viribus, ut si præsumat obtinere gloriam ex solis viribus naturæ per opera naturalia, ut faciebant Pelagiani. 2. Cum quis inordinate innititur omnipotentiæ & misericordiæ Dei, ut si speret, quæ Deus negare statuit, v. g. beatitudinem sine bonis meritis, ut faciunt Calviniſtæ: vel si statuat perseverare in peccatis quamdiu bene valet, sperans se acturum pœnitentiam in articulo mortis, ut faciunt peccatores multi. Præsumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua alibi.

Ad incuriam salutis pertinet ea animi abjectio, qua quis vellet bonis terrenis perpetuo frui.

Hæc peccata sunt per se mortalia, cum sint opposita virtuti theologicæ, & graviter injuriosa Deo. *Ista duo occidunt animas, aut desperatio,*

ratio, aut perversa spes, ita S. Augustin. ser. 87. de verb. Evang. nov. edit.

Hinc mortale est, 1. Non velle efficaciter, nec optare possessionem Dei. 2. Deliberate cupere perpetuo manere in hac vita, & magis amare bona creata, quam possessionem Dei. 3. Ex nimio damnationis metu, & diffidentia de Dei gratia ac misericordia, absolute cupere annihilari, vel nunquam fuisse. 4. Desperare de obtinenda vita æterna, & venia peccatorum, emendatione vitæ, vel auxiliis gratiæ necessariis. 5. Sperare salutem sine bonis operibus ex gratia factis, vel ut debitam ob dotes, aut opera naturalia, aut veniam peccatorum sine pœnitentia. 6. Velle perseverare diu in peccatis ex spe misericordiæ divinæ, aut post lapsum in unum mortale multa alia committere, eo quod æque facile sit obtinere veniam multorum, quam unius, quasi Deus sua misericordia esset fautor criminum, contra illud ad Rom. 2. *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ &c.* Nam hæc & similia sunt divinæ bonitati, misericordiæ, vel potentiæ, vel gloriæ, vel providentiæ ac ordinationi, vel justitiæ graviter injuriosa.

ACTUS SPEI.

SUmmopere, mi Deus, tui visionem ac fruitionem in cœlo desidero, quia tu es animæ meæ summum bonum & unica beatitudo: & confido me hac perfecta beatitudine fruiturum esse propter merita Salvatoris mei Jesu Christi, per bona opera ex ejus auxiliis facta: quia tu Deus es benignissimus, misericordiosissimus, potentissimus, & in promissis servandis fidelissimus, atque virtus mea auxiliatrix.

PARS III.

DE CARITATE.

CAPUT PRIMUM.

De Natura Caritatis.

Quæst. I. *QUid est Caritas?*

Nota. Amor proprie dictus est affectus, quo voluntas adhæret bono præcise qua bonum est. Dividitur in amorem Caritatis, & concupiscentiæ. Amor Caritatis seu benevolentiæ est ille, quo quis amat alterum propter ipsum, & bona illius tamquam bona illius, qui sibi complacet in illius persona propter propriam ejus perfectionem. Hic amor vocatur amicitiæ, quando persona amata similiter afficitur erga personam amantem. Amor concupiscentiæ est ille, quo quis amat seipsum, & bona sua tamquam sua, vel alium tamquam sibi bonum.

Resp. Caritas actualis, quæ præcipitur, est actus amoris benevolentiæ, quo Deum supra omnia propter se, & nos ipsos, & proximum sicut nos ipsos propter Deum efficaciter amamus, ex S. Aug. l. 8. de Trin. c. 8. *Ex una eademque caritate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum; nos autem & proximum propter Deum.* Caritas vero habitualis est habitus per se infusus actuum caritatis cum auxilio gratiæ elicitivus, seu permanenter habilitans ad actus Caritatis eliciendos.

Quare ex communi sententia, Caritatis objectum materiale primarium est Deus, secundarium nos ipsi & proximus. Nam eodem habitu Caritatis, quo Deum amamus etiam nos ipsos & proximum propter Deum diligimus; quia creaturæ intellectuales beatitudinis capaces, sunt aliquid specialiter ad Deum pertinens, & Caritas est perfecta amicitia cum Deo. Est autem perfectæ amicitiæ non solum amare primario eum, quocum primario & per se contrahitur amicitia, sed etiam secundario & propter illum diligere ea, quæ ad ipsum pertinent, *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & Caritas ejus in nobis perfecta est.* 1. Joan. c. 4.

Objectum vero formale, seu motivum, est Deus ipse, quatenus in se bonus ac perfectus, sive infinita Dei bonitas absoluta, quæ adæquate sumpta, est complexio omnium perfectionum possibilium, & infinitarum, sive ipsum esse divinum absolute & in omni genere infinite perfectum. Nam Caritas est amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum; & per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum, ut ejus bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Hinc Caritas differt ab amore spei seu concupiscentiæ, quo amamus Deum præcise ut nostrum summum bonum, seu quatenus nobis bonus est, & nos perfecte beare potest. Caritas vero est amor benevolentiæ & amicitiæ, quo amamus Deum, quia in se bonus est, seu propter suam infinitam amabilitatem: cum enim caritas sit virtutum omnium præstantissima, debet habere motivum omnium præstantissimum, ideoque Deum ipsum prout est in se. (a)

Quæst.

(a) *Bonitas Dei est ratio, quæ nos ad eum amandum movere debet; ideest bonitas Dei absoluta primario, & remote; & bonitas Dei relativa secundario, & proxime. Nam ut ait Sanctus Thomas 2. 2. q. 26. art. 13. ad 3. Si Deus esset tantum bonus absolute, & in se ipso, non vero comparate, & respectu nostri, voluntatem nostram minime ad sui amorem excitaret. Nam sine illicio quodam non excitatur voluntas ad amandum; quemadmodum sine luminis impressione non fit visio.*

Quamobrem Deus a nobis propter se absolute, non diligitur eo sensu, quo spectetur duntaxat prout in se perfectus est, removendo convenientiam, quam habet cum natu-

Quæſt. II. *Quænam bona Deo velle debemus?*

Reſp. Duo velle debemus bona tum intrinſeca, tum extrinſeca. Bona Dei intrinſeca ſunt omnes perfectiones poſſibiles infinitæ, quas Deus habet in ſe. Bonum Dei extrinſecum eſt gloria ejus extrinſeca, quæ conſiſtit in manifeſtatione ejus perfectionum, & in eo quod perfecte cognoſcatur, colatur, laudetur, & ametur a creaturis. Itaque cum amare ſit velle bonum, amare Deum eſt illi hæc omnia bona velle, ſcilicet velle illi, per modum complacentiæ ac gaudii, omnes perfectiones infinitas, quas habet; velle per modum deſiderii, ſeu optare efficaciter, & quantum in nobis eſt, efficere, ut a nobis & omnibus creaturis cognoſcatur, laudetur, colatur, & perfecte ametur.

Quæſt. III. *An Caritas eſt virtus omnium excellentiſſima?*

Reſp. Affirmat. Conſtat ex 1. ad Corint. 13. *Major autem horum eſt Caritas.* Et ad Coloſſenſ. 3. *Super omnia Caritatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Ratio eſt, quia habet objectum & motivum omnium perfectiſſimum, attingitque Deum modo perfectiſſimo, nempe propter ſeipſum.

Quæſt. IV. *Quinam ſunt Caritatis actus proprii & eliciti?*

Reſp. Sunt amor, benevolentia, affectus unionis, complacentia de perfectionibus divinis, deſiderium ejus gloriæ &c. odium & dolor circa malum bono divino contrarium ut tale, ſcilicet peccatum.

CA-

---

natura noſtra, per quam nos ad ſe allicit. Nam eo modo a nobis æſtimari quidem poſſet Deus, & magno loco haberi, non tamen videretur poſſe amari. Etenim ad amorem requiri videtur convenientia quædam objecti amati cum eo qui amat, per quam is, qui amat, allicitur, & ad amandum excitatur. Eſt autem reſpectus, ſeu relatio inter movens, & motum, alliciens & allectum: proindeque Deus a nobis diligi non videtur, niſi ſpectetur relative ſeu comparate ad nos, nempe quatenus nos ad ſe allicit, & certa quadam ſuavitate, ſaltem in imo, ut ita loquar, mentis noſtræ fundo, quod in tormentis experiebantur Martyres, nos perfundit.

Diſtinguitur tamen actus caritatis ab actu ſpei, ſiquidem aliud eſt motivum unius, aliud alterius. Motivum actus caritatis, ſeu objectum illius formale eſt Deus, prout ſumme bonus, hoc eſt prout ſumma ſua bonitate nos ad ſe alliciens, ut nempe ipſum rebus omnibus anteponamus, & omnia ad ipſius gloriam, quia id ordo poſtulat, referamus. Motivum actus ſpei eſt idem Deus, prout aliquando a nobis poſſidendus. Aliud autem eſt ſummum bonum tanquam nobis conveniens, maximeque nos alliciens, ac ſibi quodammodo conjungens, amare; aliud poſſeſſionem illius tanquam quid abſens, & arduum adepturos eſſe nos ſperare, ut docet idem S. Thomas 2. 2. qu. 23. art. 6. ad 3. Nam, ut exemplum ponamus, ſi pauper quidam divitis alicujus ædes ingrediatur, in quibus laquearia auro ſplendentia, pretioſam ſupellectilem, numeroſiſſimam familiam, lautiſſimam menſam videat, poterit iis rebus, tanquam ſibi gratiſſimis ac convenientiſſimis affici, & ad earum amorem excitari, etiamſi non ſperet illas ſe adepturum; non tamen ab hujuſmodi amore ſpem omnem excludi neceſſe eſt; ſiquidem & amor & ſpes in eodem vitæ ſtatu maxime quoad habitum una conjungi poſſunt. At amplius quiddam eſt in caritate, & ſpe ſupernaturali quoad præſentis vitæ ſtatum: etenim non tantum caritas non excludit a nobis ſpem ſupernaturalem, ſed cum ea neceſſario conjungenda eſt in hac vita, ut docet Apoſtolus 1. Corinth. c. 13. v. 13. Nunc autem manent fides, ſpes, caritas, *quia ſi vere Deum amamus, ad ipſum anhelare nos oportet, & ſpe beatitudinis ad bene agendum nos excitare. Præcipuum quippe caritatis* ſtudium *ſecundum S. Thomam 2. 2. qu. 24. art. 9.* eſt, ut homo ad hoc principaliter intendat, ut Deo inhæreat, & eo fruatur; & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.

Unde Concil. Trid. ſeſſ. 6. cap. 11. declarat, eos Orthodoxæ Religionis Doctrinæ adverſari, qui ſtatuunt in omnibus operibus juſtos peccare, ſi in illis ſuam ipſorum ſocordiam excitando, & ſe ad currendum in ſtadio cohortando, cum hoc, ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam; cum ſcriptum ſit: *Inclinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas propter retributionem;* & de Moſe dicat Apoſtolus, quod reſpiciebat in remunerationem. *Et c. 16. poſtquam allegavit hæc Apoſtoli verba ad Hebræos, cap 10. v. 35.* Nolite amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem; *ſic proſequitur:* atque ideo bene operantibus proponenda eſt vita æterna, & tanquam gratia Filii Dei per Chriſtum Jeſum miſericorditer promiſſa, & tanquam merces ex ipſius Dei promiſſione bonis ipſorum operibus & meritis fideliter reddenda.

Ex quibus verbis conſtat, caritatem, etiamſi bonitate Dei abſoluta, tanquam motivo, ſeu objecto formali primario, quod convenientiam ſive bonitatem relativam, ſive, ut loquuntur Scholæ, amabilitatem *reſpectu noſtri, tanquam motivum ſecundarium & proximum non excludit, moveri dicatur cum Scotiſtis; adjuvari nihilominus, confirmari, & corroborari tum motivo ſpei, tum aliarum virtutum motivis: ita tamen, ut hæc aliarum virtutum motiva, ſeu objecta formalia ad motivum caritatis referantur, eique ſubordinentur; quia caritas eſt ceterorum virtutum forma, quatenus earum actus ad ultimum finem dirigit juxta S. Thomam 2. 2. qu. 23. art. 8. Finis autem ille ultimus eſt* gloria divina, *quam quærunt unice, qui Deum ut par eſt diligunt. Quærere vero gloriam Dei, eſt quærere ut glorificetur Deus. Id porro nulli magis habent cordi, quam qui* nihilum ſui *agnoſcentes, omnem ſuam perfectionem a Deo expectant; eique ideireo dant gloriam. Hinc fit ut ceteris contemptis, hoc unum ſibi neceſſarium judicent, ſcilicet ut Deum tanquam ad ſummum bonum per præceptorum ejus obſervationem, ſerveniant, & ipſius gloriam cum ceteris juſtis, qui* in perpetuum vivent, *per totam æternitatem celebrent, & dicant cum Propheta Rege, Pſal. 113. v. 17. & 18.:* Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum: ſed nos, qui vivimus, benedicimus Domino, ex hoc nunc & uſque in ſæculum.

CAPUT II.

De Præcepto Caritatis.

ARTICULUS I.

De Præcepto Caritatis erga Deum.

Quæſt. I. *AN extat præceptum Caritatis erga Deum, & ad quid obligat?*

Reſp. 1. Extat præceptum amoris Dei ſpeciale, & ab aliis omnibus diſtinctum. Conſtat 1. ex Matth. 12. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum.* At mandatum quod eſt primum & maximum, eſt ſane præceptum ſpeciale & ab aliis diſtinctum, & quidem primo & per ſe maxime datum, ita ut cetera omnia præcepta eo fine dentur, ut hoc ex omni parte perfecte obſervetur, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti Caritas.*

2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus ſit S. Auguſt. qui l. 1. Conf. c. 5. ait: *Quid tibi ſum ipſe, ut amari te jubeas a me, & niſi faciam iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Parvane ipſa eſt, ſi non amem te?*

3. Ex propoſitione damnata ab Alexandro VII. ſupra cit. & ex hac ab Alexandro VIII. damnata ut hæretica: *Sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative; hinc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decurſu vitæ ſuæ mortalis.* Quæ propoſitio fuerat jam ante a Sacra Facultate Muſſipontana ſpeciali decreto damnata.

4. Quia cum Deus ſit objectum ſumme amabile propter ſe, & finis ultimus rerum omnium, non potuit ſapienter non præcipere creaturæ amoris capaci & liberæ, ut ſeipſum ſupra omnia propter ſe amet. Præterea (ut ait S. Th.) id quod eſt finis, per ſe debitum eſt, cum habeat rationem boni per ſe. At Caritas Dei eſt finis omnium præceptorum, cum Deum tamquam finem attingat immediate & modo perfectiſſimo, nempe ſupra omnia propter ſeipſum, & ut in ſe eſt. Ergo eſt per ſe maxime debita.

Reſp. 2. Hoc præceptum, prout eſt affirmativum, obligat ad eliciendum certis temporibus actum internum ſupernaturalem amoris Dei ſupra omnia propter ſe: ut conſtat ex illis verbis, *Diliges ex toto corde*; in ſenſu proprio ſignificantibus internum dilectionis affectum, qui (ut exponunt Patres & Doctores) ſit amor benevolentiæ efficax & appretiative ſummus, vi cujus homo Deo, utpote ſumme amabili ac bono, adhæreat ſupra omnia propter ſe, ipſi omnia bona velit, & faciat ea, quæ Deo ab illo ſaltem graviter exigit, ſe ſuamque beatitudinem & cetera omnia ad Dei gloriam referat, malitque privari omni bono creato, & pati omne malum, quam Deum offendere ſaltem graviter.

Itaque amor, qui primo & maximo mandato præcipitur debet eſſe, 1. Internus, verus, ac propriæ dictus, ut patet ex his verbis præcepti, *Diliges ex toto corde.*

2. Debet eſſe appretiative ſummus in adhæſione, ita ut Deum plus amemus, quam nos ipſos & creaturas omnes, malimuſque privari omni bono creato, & pati quodvis malum, quam Deum offendere ſaltem graviter. Conſtat, 1. Ex Patrum ac Theologorum & totius Eccleſiæ conſenſu. 2. Ex his verbis præcepti, *Ex toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua*: in quo ſenſu explicantur a S. Aug. l. 1. de moribus Eccleſiæ c. 12. ubi ait: *Summum bonum, quod etiam optimum dicitur, non modo diligendum eſſe nemo ambigit, ſed ita diligendum, ut nihil amplius diligere debeamus; idque ſignificatur & exprimitur ex eo, quod dictum eſt*, Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente. Tum ex Matt. 10. *Qui amat Patrem aut Matrem plus quam me, non eſt me dignus.* Et, *Qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus.* Et ad Rom. 8. *Quis nos ſeparabit a Caritate Chriſti? Tribulatio? An anguſtia? An fames? An nuditas? An periculum? An perſecutio? An gladius?.. Certum ſum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare a Caritate Dei.* 3. Quia hunc amorem exigit ſumma ac infinita excellentia bonitatis divinæ. Enimvero cum Deus ſit per ſuam eſſentiam infinite bonus & perfectus in omni genere excellentiæ; atque finis ultimus rerum omnium, ideoque infinitis titulis magis diligendus quam quodlibet aliud bonum; nulla creatura poteſt ei affectu & adhæſione præferri, aut æquari ſine gravi ejus injuria ac contemptu. Præterea amor, qui a Deo præcipitur, debet eſſe proportionatus Deo ſumme bono, & amabili: at talis non eſſet, ſi Deus non plus amaretur quam quælibet creatura, quæ præ Deo nihil eſt. Igitur cum amabilitas ſit menſura amoris, utpote ejus motivum, ſumma amabilitas exigit amorem ſummum appretiative.

3. Amor Dei præceptus debet eſſe efficax & univerſalis in ſuis effectibus, hoc eſt, debet ita voluntatem afficere ac diſponere, ut ſemper ſit parata ad ſervanda omnia præcepta, & vitandum omne peccatum, ſaltem mortale. Unde amor ille Dei continet propoſitum ſaltem virtuale efficax ſervandi omnia alia præcepta: Nam amor ille non eſt ſolum complacentia de divinis perfectionibus, ſed eſt etiam amor ſeu affectus voluntatis efficax, efficaciter movens ad facienda ea, quæ Deo placent, & ipſe exigit ſaltem graviter, & ad vitanda ea, quæ ei diſplicent: amor enim qui præcipitur, eſt amor *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine*, ut habetur Deuter. 9. qui ſane amor eſt efficaciſſimus. Amare autem efficaciter eſt bonum velle & facere ama-

to,

to, nec eum offendere saltem graviter. Præterea amor non potest esse appretiative summus, nisi Deus & ejus amicitia præferatur omni bono creato, ut malimus omne bonum creatum amittere, & quodvis malum pati, quam Deum offendere graviter, & ejus amicitiam amittere; ideoque efficaciter parati simus ad nullum præceptum saltem in re gravi unquam violandum. Quare præceptum Caritatis obligat ad Dei amorem tum affectivum, tum effectivum, & ad servanda omnia alia præcepta, ut constat ex Joan. 4. *Si diligitis me, mandata mea servate ... Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est, qui diligit.* Et 1. Joan. 5. *Hæc est caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus.* Hinc transgressiones aliorum præceptorum sunt etiam communi ratione contra Caritatem, ejusque habitum destruunt, si sint in re gravi.

4. Amor Caritatis erga Deum debet esse purus in suo motivo. Nam ejus motivum est Deus ipse absolute ac in se spectatus, seu Deus ut est in se infinite bonus ac perfectus; sive est ipsa Dei amabilitas infinita & bonitas absoluta, ita ut Deus super omnia ametur propter seipsum, seu quia in se bonus ac perfectus est. Ita Theologi communiter. *Prob.* 1. ex S. Augustin. qui l. 1. de Doctr. Christ. c. 47. ait, Deum diligendum esse propter seipsum. Et l. 8. de Trinit. c. 8. *Ex una eademque Caritate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum.* Et in Psal. 53. *Deus noster laudetur voluntate, ametur Caritate; gratuitum sit, quod amatur, & quod laudatur. Quid est gratuitum? Ipse propter se, non propter aliud.* Ex S. Bernardo lib. de diligendo Deo, ubi ait: *Causa diligendi Deum Deus est, modus sine modo diligere ... Non sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua nempe vera Caritas esse non potest, nec tamen mercenaria est ... verus amor præmium non requirit, sed meretur.* Et Epist. 11. *Est qui confitetur Domino quoniam potens est; & est qui confitetur, quoniam sibi bonus est; & est qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, & timet sibi: secundus mercenarius est, & cupit sibi: tertius filius, & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit, uterque pro se agunt. Sola, quæ in filio est, Caritas non quærit, quæ sua sunt.* Et ex S. Thom. 2. 2. q. 17. art. 8. q. 23. ar. 5. ad 2. ubi ait: *Caritate diligitur Deus propter seipsum. Unde una sola ratio diligendi attenditur principaliter a Caritate, scilicet divina bonitas, quæ est ejus substantia.* Et art. 6. *Fides, & spes attingunt quidem Deum, secundum quod ex ipso provenit nobis vel cognitio veri, vel adeptio boni; sed Caritas attingit ipsum Deum, ut in ipso figatur, non ut ex eo aliquid nobis proveniat.* 2. Ex ipsa Ecclesiæ doctrina tradita in catechismis, in quibus Caritas definitur, Virtus per quam amamus Deum super omnia, & proximum sicut nos ipsos propter Deum. Ergo Caritatis motivum est Deus simpliciter, ideoque absolute & in se consideratus. 3. Quia Caritas est amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum. At per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum ut ejus bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Et vero quis putet se ab alio amari ut amicum, si sciret se solum ab eo amari, quia ei bonus ac benignus est? Præterea Caritas, cum sit virtutum omnium præstantissima, debet habere motivum omnium præstantissimum, ideoque Deum ipsum prout est in se.

Equidem debemus etiam amare Deum ut nostrum summum bonum, quod nos perfecte beare potest. At hic amor non est amor Caritatis, sed spei, nec sufficit: nam tenemur insuper Deum super omnia amare propter se, seu quia est in se infinite bonus ac perfectus, atque nos ipsos & beatitudinem nostram referre ad ejus gloriam; & hic est proprius actus Caritatis: *Est enim Caritas amicitia honesta, qua amicus amatur propter se*, ait Toletus. Et ita docet S. Thom. 2. 2. q. 17. ar. 8. ubi ait: *Perfectus quidem amor est, quo aliquis secundum se amatur, utpote cui aliquid vult bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundum ipsum; sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat; sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad Caritatem, quæ inhæret Deo secundum seipsum: Sed spes pertinet ad secundum amorem.* Quare Filiucius ex illis docet, esse mortale diligere Deum principaliter propter beatitudinem, ita ut si hæc deesset, Deus non diligeretur supra omnia. Licitum est tamen ac bonum, diligere Deum propter mercedem æternam, tamquam finem minus principalem.

Quæst. II. *An tenemur etiam amare Deum supra omnia intensive, seu cum majore intensione, vehementia & conatu, quam omnes creaturas?*

Resp. 1. Hoc præceptum, prout est negativum, prohibet pro quolibet tempore omnem generaliter Dei offensam, ita ut omnia peccata mortalia sint contra Caritatem, ejusque habitum destruant; nam per quodlibet peccatum mortale creatura præfertur Deo super omnia diligendo: specialius tamen & magis directe vetat odium Dei.

Resp. 2. Communiter negant Theologi. Quia intensio est Caritatis perfectio solum accidentalis, & sine majori illa intensione servatur præceptum de Ordine Caritatis eo modo, qui satis sit, ut Caritas erga Deum sit re & opere efficacior, quam amor cujuslibet objecti. Quod autem præcipuum est in Caritate, est ut sit efficax erga Deum, qui affectu & opere propter se præferatur omnibus creaturis. Præterea cum Deus amatur appretiatione summa, amatur modo actum amoris constituente in gradu excellentiæ, ad quem nullus pertingere potest amor erga creaturam ordinatus, etiamsi infinita intensione amaretur: & sic tunc Deus amatur modo proportionato suæ excellentiæ, ideoque modo sufficiente ad impletionem præcepti.

Præ-

Præceptum autem diligendi Deum ex toto corde (*) intelligunt de totalitate (Vid. N. 131.) appretiationis, non intensionis. Appretiatio vero consistit non in vehementia & conatu affectus, sed in libera præelectione & prælatione.

Certe quando affectus erga creaturam actu obsistit amori Dei appretiative summo: tunc opus est maximo conatu voluntatis, ut Deus supra omnia ametur.

Quæst. III. *Quandonam præceptum Caritatis obligat ad amandum Deum?*

Resp. Sub mortali obligat per se (1) ad eliciendum actum internum amoris Dei supra omnia propter se: 1. Ubi primum, moraliter loquendo, quis rationis usum adeptus est, & habet sufficienter Dei notitiam, quam quidem tunc quisque sibi comparare tenetur. *Ita S. Thom. 1. 2. q. 89. art. 6. Toletus, Layman, & alii multi.* Nam recta ratio dictat, creaturam rationalem, ubi primum, moraliter loquendo, capax est cognitionis & amoris Dei, eum debere amare ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta sunt omnia, & ad quem proinde omnes se suaque omnia ac totum vitæ cursum referre debent, & consequenter Deum super omnia propter se amare, atque implere debere primum & maximum mandatum. Præterea quando præcepta non determinant tempus, censentur obligare pro præsenti, seu primo quoque tempore, quo commode impleri possunt: alioqui posset quis semper in futurum usque ad mortem suam differre eorum observationem; & sic eludere præcepta. Unde Cajetanus & Navarrus dicunt, teneri omnes hoc omissionis peccatum confiteri in dubio, an tunc actum Caritatis elicuerint, necne.

2. In quovis probabili periculo mortis, quamvis Sacramenta susceptа sint. *Ita communiter.* Tum quia hic actus sæpius ratione sui præceptus est, & tempus maxime necessarium est articulus mortis. Tum quia homo, instante termino vitæ, tenetur perfecte tendere in finem suum ultimum. *Sive enim vivimus, Domino vivimus, sive morimur, Domino morimur*, ad Rom. 14.

3. Quando est periculum labendi in mortale, nisi actus amoris eliciatur, & ingruit gravis tentatio, quæ non putetur posse aliter superari, nam ex Caritate Dei tenemur ejus offensam vitare, & media ad hoc necessaria adhibere.

4. Sæpissime in decursu vitæ, ut satis patet tum ex natura Caritatis, quæ est finis omnium præceptorum & actionum; & quæ (ut ait S. August. in Psal. 121.) vacare non potest in anima amantis: nam Caritas est amicitia quædam cum Deo; amicitiæ autem divinæ ratio, Deique bonitas infinita exigit, ne diutius amorem erga Deum differamus, & raro eliciamus, sed ut quamprimum possumus, & sæpissime in vitæ curriculo Deum amemus. Tum ex verbis præcepto additis, quibus Deus jubet illud fere semper habere in mente, videlicet ut actus amoris sæpissime eliciatur. Deuter. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo; & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis, sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tuæ.* Et vero nullus est habens jus exigendi ab alio amorem, qui petat ut semel tantum aut raro ametur; sed is exigit potius, ut sæpe affectu effectuque ametur. Ergo a fortiori jure Deus amoris erga se actum sæpius tota nostra vita iteratum a nobis exigit. Præterea omissio amoris Dei per tempus notabile includit quemdam contemptum divinæ amicitiæ. Hinc ab Innocentio XI. damnatæ sunt hæ propositiones. 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum Caritatis erga Deum.* 7. *Tunc solum obligat quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.*

Quoties autem intra annum obliget per se, non potest facile determinari. Scotus (Vid. N. 249.) putat adultum obligari ad illum actum singulis diebus Dominicis & festis. Quam opinionem, ait Cardenas noster, non esse contemnendam, quia cum constet hunc actum frequenter in vita eliciendum esse, & tempus definiendum sit ex judicio prudenti; videtur prudens designatio temporis esse dies cultui divino dicatus; cultus enim optimus est actus Caritatis, ut docet S. Aug. Idem Cardenas asserit esse mortale, si intra mensem inter rum omittatur. Suarez vero lib. 1. de orat. c. 30. docet divina præcepta affirmativa, ut Caritatis, & similia, obligare, ut actus eorum non multo tempore differantur; in particulari autem judicare quando sit nimia dilatio, vel quæ sit debita frequentia, prudenti arbitrio relictum videri ex natura rei.

Obligat vero ex virtute Religionis, quando quis culpæ mortalis conscius, deficiente Confessario, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut suscipere. Nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectæ, quæ in-

(*) Dicendum (inquit D. Th. 2. 2. q. 14. art. 6 ad 2.) ex Augustino quod modus diligendi Deum est ut ex toto corde diligatur, ideſt ut diligatur quantumcumque diligi potest.

(1) Vid. N. 326. 331. 373. & Bened. XIV. Inst. Eccl. 72.

includit actum Caritatis. Requiritur etiam hic actus ad justificationem extra Sacramentum.

Ex dictis collige, parentes & parochos (1) graviter teneri, suos docere obligationem, & modum eliciendi actus Fidei, Spei, & Caritatis: Confessarios vero teneri curare, ut pœnitentes in mortis periculo hos actus eliciant.

Nota. Ex Delugo, præcepta Fidei, Spei, & Caritatis sunt in aliquo sensu supernaturalia & in aliquo etiam sensu naturalia. Sunt supernaturalia tum ex parte objecti, tum ex parte suorum actuum; nam impleri nequeunt nisi per actus supernaturales, quatenus Deus elevavit hominem ad finem supernaturalem, per tales actus supernaturales consequendum. Sunt vero naturalia ex parte obligationis, quia ex suppositione quod Deus elevaverit hominem ad finem supernaturalem consequendum per actus supernaturales, eo ipso absque alio novo præcepto & ex natura rei obligatur homo ad eliciendos actus supernaturales necessarios ad finem illum obtinendum: nam ex obligatione diligendi Deum & seipsum, obligatur ad comparandum finem illum adeo sublimem ac perfectum, & consequenter ad adhibenda media necessaria ad talem finem. Quare Lex naturalis ad tales supernaturales actus obligat in hypothesi elevationis; in statu autem naturæ puræ esset obligatio amandi Deum super omnia propter se actu naturali.

Quæst. IV. *An ex præcepto Caritatis tenemur omnes actiones nostras referre ad Deum?* (2)

Resp. Affir. Prob. 1. ex S. August. lib. 1. de Doct. Christ. c. 22. ubi ait: *Hæc regula dilectionis divinitus constituta est.* Diliges proximum sicut te ipsum; Deum vero ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, *ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, a quo habes ea ipsa, quæ confers. Cum autem ait*, toto corde, tota anima, tota mente, *nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat.* 2. Ex S. Thom. 1. 2. q. 200. ar. 10. ad 2. ibi: *Sub præcepto Caritatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum Caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum.* Quia ex præcepto Caritatis tenemur amare Deum, ut finem ultimum rerum omnium, & Deus non amatur ut finis ultimus rerum omnium, nisi omnia in ipsum referantur.

Porro omnes actiones nostras generatim ad Deum ex affectu Caritatis referre tenemur tunc tantum, cum urget præceptum amandi Deum propter se, ut finem ultimum rerum omnium. Nam præceptum Caritatis non obligat ad referendum omnes actiones & omnia in Deum, nisi obligando ad amandum Deum propter se, ut finem ultimum rerum omnium. Quare non tenemur omnes omnino actiones singillatim elicere ex motivo seu affectu Caritatis: alioqui omnia opera infidelium, immo & fidelium in statu peccati manentium essent peccata, quod est error ab Ecclesia damnatus: item actus, quo quis detestatur peccatum præcise ob metum pœnalem, esset malus, quod repugnat tum Conc. Trid. sess. 7. can. 8. & sess. 14. c. 4. tum S. August. qui in Psal. 27. ait: *Ille timor qui nondum castus præsentiam Domini & pœnas timet, timere facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, utilis est.* Præterea Alexander VIII. damnavit has propositiones: 10. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec placens Deo.* 11. *Omne, quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.* Denique actus eliciti ex motivo aliarum virtutum (*) sunt boni ac liciti, alioqui non essent actus virtutis. Et evidens est, omne bonum honestum esse honeste diligibile propter se præcise. Quid enim magis rationi consentaneum est, quam amare quæ sunt rationi & naturæ rationali consentanea qua talia?

Tamen dum non referimus ex affectu Caritatis actiones nostras ad Deum, tunc tenemur eas ad ejus gloriam referre virtualiter, seu implicite, & ex intentione seu natura operis (ut ajunt) agendo scilicet ex motivo alicujus virtutis & honestatis. *Prob.* 1. Ex 1. ad Cor. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Id esse præcepti satis indicat verbum imperativum, *Facite*, quod in sensu proprio sonat imperium seu mandatum, dum materia id patitur: & docet S. Thom. in epist. ad Colos. c. 3. ubi ait: *Quidam dicunt quod hoc est consilium, sed hoc non est verum.* 2. Ex S. August. in Psal. 65. *Quo fine facias, vide. Si eo id facis, ut tu glorificeris, hoc prohibuit: si autem ideo, ut Deus glorificetur, hoc jussit.* Et ex S. Basil. in Reg. interrog. 195. ubi ait. *Omnia propter Deum ex Dei mandato facienda.* Idem docent alii Patres. 3. Quia debemus Deo omnes actiones nostras ex titulo creatoris, ac redemptoris, & vi supremi ejus dominii, ex quo omnes actus nostri magis debentur Deo, quam cuivis domino temporali opera servi. Ergo omnes actus nostri debent ad Dei obsequium referri, saltem ex natura operis. 4. Quia (ut alias probatum est,) semper tenemur agere propter finem honestum, ideoque ex motivo alicujus virtutis. At omnis honestas & actus virtutis ex natura sua refertur & ordinatur ad Deum tamquam ad regulam, fontem, ac finem

---

(1) Vid. Benedict. XIV. Inst. Eccl. 72.

(2) Controversiam hanc reperies prolixe, & accurate pertractatam in Proœm. Diss. videlicet N. 327. usque ad 377.

(*) Quæ tamen eædem nullæ sint, nisi e caritate in Deum vivificentur.

nem omnis honeſtatis, & ex ſe tendit ad Dei gloriam, cum ſit conformis ejus voluntati, eique placeat.

ACTUS CARITATIS.

DOmine Deus, te ex toto corde meo & ſuper omnia diligo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni, & ſummo amore digniſſimus. Proximum quoque meum, ſicut meipſum, propter te diligo.

ARTICULUS II.

De præcepto Caritatis erga proximum.

Quæſt. I. *AN datur præceptum diligendi proximum, & ad quid obligat?*

Reſp. 1. Extat præceptum ſpeciale diligendi proximum non tantum actu externo, ſed etiam interno, & amore benevolentiæ, quo ei velimus bonum quatenus ejus bonum eſt. Conſtat ex Matth. 22. *Secundum autem* (mandatum) *ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Et Joan. 15. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos.* Et 1. Joan. 4. *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.* Dilectio autem eſt affectus voluntatis, quo volumus bonum perſonæ amatæ. Hinc Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 10. *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.* 11. *Præcepto proximum diligendi ſatisfacere poſſumus per ſolos actus internos.*

Reſp. 2. Hoc præceptum complectitur omnes creaturas rationales ejuſmodi nobiſcum beatitudinis capaces. Nam ii omnes & ſoli Caritate divina amari poſſunt & debent, quibus debemus & poſſumus propter Deum velle ſummum bonum beans, in cujus communicatione & capacitate laudatur dilectio Caritatis. Ac proinde complectitur omnes Angelos ac homines beatos, animas in purgatorio detentas, & omnes homines viatores, ſive ſint juſti, amici, conſanguinei, Catholici, ſive peccatores, inimici, extranei, & infideles: ſunt enim hi omnes nobis proximi communione capacitatis ejuſdem beatitudinis ac hæreditatis æternæ, quam jam beati poſſident, & ad quam illi deſtinantur, & quam poſſunt conſequi quamdiu in via ſunt. Ideoque amandi ſunt amore benevolentiæ, tendentis ad unionem, quæ intercedere debet inter fratres & cohæredes. Unde tenemur omnes omnino homines in univerſali amare, nullo excepto: in particulari vero hos determinate, quibus opitulari debemus, vel in quos odium deponi nequit, niſi ſingillatim actu interno diligantur.

Hinc ſoli dæmones & homines jam damnati excipiuntur: quia Caritas eſt amor benevolentiæ, quo volumus præcipue beatitudinem æternam, & quæ ad eam conducere poſſunt. At hoc non licet damnatis velle: nam amor ille repugnat Caritati erga Deum, qua approbamus ejus juſtitiam; inquit S. Th. q. 25. ar. 21. (*)

Reſp. 3. Hoc præceptum, ut affirmativum, obligat ad amandum proximum propter Deum amore benevolentiæ affectivo & effectivo, ſicut nos ipſos amamus, non quidem ſecundum omnimodam æqualitatem, ſed ſecundum ſimilitudinem, ut docet S. Th. 2. 2. q. 44. art. 7. ubi ait: *Cum dicitur, ſicut teipſum, non eſt intelligendum quantum ad hoc quod aliquis proximum ſibi æqualiter diligat, ſed ſimiliter ſibi*, ita ut idem bonum proximo velimus, & ei quantum poſſumus procuremus in neceſſitate, quod tenemur nobis velle, & rationabiliter volumus; & quidem principaliter beatitudinem æternam, ac media ad eam aſſequendam neceſſaria; ſecundario autem bona temporalia neceſſaria ad vitam corporalem convenientem, & quatenus ex auxilio gratiæ ad ſalutem conducunt; atque quantum poſſumus, ei procuremus in ejus neceſſitate. *Velle debemus, ut omnes nobiſcum diligant Deum, & totum, quod vel eos adjuvemus, vel adjuvemur ab eis, ad unum illum finem referendum eſt*, ait S. Auguſt. lib. 1. de Doctr. Chriſt. c. 29. Et lib. 1. de morib. Eccleſiæ c. 6. poſtquam hoc præceptum retulit, ſic proſequitur: *Te autem ipſum ſalubriter diligis, ſi plus quam te diligis Deum. Quod ergo agis tecum, id agendum cum proximo eſt, hoc eſt, ut ipſe etiam perfecto amore diligat Deum. Non enim eum diliges, tamquam teipſum, ſi non ad id bonum, ad quod ipſe tendis, adducere ſatagis.*

Obligat autem ad eliciendum ſæpe in vita actum internum amoris ſupernaturalis erga proximum propter Deum, & ad exercendum externum ſeu effectivum amorem, poſitum in opitulatione proximi, ſive ſpirituali, ſive corporali: nam amare eſt bonum velle & facere cum poſſis, juxta illud 1. Joan. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere, & veritate.* Præterea internus amor proximi præceptus eſt in bonum ac utilitatem proximi: at non poteſt prodeſſe proximo, niſi per beneficia & auxilia.

Dixi, *propter Deum*, hoc eſt quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ut capax dilectionis, & poſſeſſionis ejus, ut ab ipſo creatus, redemptus &c. ita ut Deum in ipſo amemus &c. & quia id Deo ſummo bono & amato placet. *Propter hoc ex Caritate diligere debemus alios, quia ſunt nobis proximi & ſecundum naturalem Dei imaginem & ſecundum capacitatem gloriæ*, ait

(*) In peccatoribus ex caritate debemus diligere naturam, peccatum autem odiſſe: in nomine autem dæmonis ſignificatur natura peccato deformata: & ideo dæmones ex caritate diligendi non ſunt, unde illud Iſaiæ 28. pactum veſtrum cum inferno non ſtabit.

ait S. Thom. 2. 2. q. 44. art. 7. Nam amare proximum propter aliquam utilitatem temporalem, vel quodvis aliud motivum naturale, non est actus Caritatis. *Si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, Caritatem non habet*, ait S. Greg. hom. 38. in Evang. Et S. Aug. lib. 2. de Doct. Chr. c. 27. ait: *Omnis homo, in quantum homo est, diligendus est propter Deum, Deus vero propter seipsum*. Et lib. 3. c. 7. *In eo se exercet omnis divinarum scripturarum studiosus, nihil in eis aliud inventurus, quam diligendum esse Deum propter Deum, & proximum propter Deum, & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere: proximum vero tamquam seipsum, id est, ut tota proximi, sicut etiam nostri, dilectio referatur in Deum*. Et vero debemus diligere alios, sicut Christus nos dilexit, ex Joan. 15. supra cit. Christus autem omnes dilexit propter Deum.

Hinc objectum formale seu motivum Caritatis erga proximum est infinita Dei bonitas absoluta, seu amabilitas, quæ sicut movet ad amorem Dei, movet quoque ad amorem proximi propter Deum, eo quod ad Deum pertineat, & Deus amet omnes homines, etiam peccatores, quamdiu sunt in via, volendo illis summi boni, nempe sui ipsius, fruitionem, eis conferendo media ad eam assequendam sufficientia, aliaque bona, velitque ut omnes amemus.

Resp. 4. Hoc præceptum, quatenus est negativum, vetat pro quovis tempore odium, & omnes actus oppositos amori benevolentiæ, ne scilicet proximo unquam velimus, optemus, inferamus malum spirituale, nec etiam temporale, saltem ut ipsius malum, & sine justa causa & auctoritate. Quod addo, quia ex justa causa & auctoritate potest inferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. gr. aliqua punitio a superiore correctionis causa, vel a judice ob crimina ex motivo justitiæ. Hinc nunquam licet odisse ullum hominem, quantumvis improbum, ex displicentia personæ, ei optando malum, quatenus ejus malum est, aut dendo de ejus malo, vel dolendo de ejus bono, ut ejus bonum est.

✠ Auctoris assertio magis, ac magis confirmatur ex tribus ab Innoc. XI. damnatis Propositionibus, quarum proscriptione demonstratur, nec equidem indirecte posse malum proximo optare, aut de ejusdem malo gaudere. 13. ita se habet: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.*

14. *Licitum est absolute desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.*

15. *Licitum est filio gaudere de patricidio Parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ac hæreditatem consecutas.*

Duæ autem sunt regulæ generales duplicis hujus præcepti a Scriptura traditæ, & lumine naturali notæ. 1. Pro affirmativo: *Omnia quæcumque vultis* (rationabiliter) *ut faciant vobis homines, & vos facite illis: Hæc est enim Lex & Prophetæ*, Matth. 7. 2. Pro negativo: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*, Tobia 4. Hinc S. Augustin. lib. de vera relig. c. 48. ait: *Ea est regula dilectionis, ut quæ sibi vult bona provenire, & illi velit; & quæ accidere sibi mala non vult, illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines servate.* ✠

Quæst. II. *An tenemur diligere inimicos, id est, eos qui nos, vel nostros oderunt, vel aliqua injuria affecerunt?*

Resp. 1. Præceptum Caritatis erga proximum obligat etiam erga inimicos, perinde ac si tales non essent. *Ita omnes*. Quia nihilominus sunt veri proximi, utpote ejusdem nobiscum æternæ beatitudinis capaces, per quam capacitatem nobis societate quadam conjunguntur: quare tenemur eos non solum non odisse, sed etiam positive diligere amore effectivo, non quidem ut sunt inimici, (*) sed ut sunt homines beatitudinis capaces, & quia Deus vult ut illos amemus. Et constat etiam ex Matt. 5. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro persequentibus & calumniantibus vos*. Quæ verba juxta Ecclesiæ & Patrum interpretationem, continent verum præceptum, quod est etiam juris naturalis. *Grave præceptum, sed grande præmium*. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. *Audisti opus, expecta mercedem*: ut sitis (inquit) filii Patris vestri, qui in cælis est. S. Aug. serm. 317. alias 92. de diversis.

Resp. 2. Ex Caritate obligamur erga inimicos generatim ad ea omnia, ad quæ tenemur erga proximum modo supra explicato; siquidem sunt vere proximi nostri. Speciatim vero tenemur, 1. Omne in illos odium, ac vindictæ affectum rejicere ac deponere; atque omnes offensas ex corde iis remittere, ita ut ob offensam illis non male velimus, sed ea non obstante semper parati simus iis exhibere debita internæ dilectionis signa, etsi veniam non petant, immo in odio contra nos persistant, ex Matt. 6. *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra*. Et Eccl. 10. *Omnis injuriæ proximi ne memineris: & nihil agas in operibus injuriæ*. Unde nunquam licet iis velle malum, ut eorum malum, nec de malo ut eorum malo gaudere, vel de eorum bono ut eorum bono dolere: hæc enim sunt odii actus. *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus*,

(*) in quo contaminantur peccato.

nus, & displiceat ei. Prov. 24. *Si de prosperitate affligitur, & de calamitate se odientis lætatur, constat quod non amat*, ait S. Greg. lib. 22. in Joan. c. 6. Neque licet a Deo vel hominibus vindictam injuriæ expetere ex displicentia personæ, multo minus eam sumere. *Benedicite persequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere .... nulli malum pro malo reddentes*. Ad Rom. 12.

2. Tenemur eos non excludere ab actu interno Caritatis, quem erga proximum elicimus, sed eos in eo generatim includere; immo in particulari hos numero ac determinate diligere, quoties periculum est ne ob gravem injuriam acceptam eos oderimus, eisque malum optemus, ut sæpe contingit, nisi illud odium actu amoris & oratione cohibeatur; nam tunc ille amor est medium necessarium ad servandum præceptum.

3. Tenemur inimicis ex interno affectu præstare communia dilectionis signa, & beneficia, quæ aliis ejusdem status & conditionis præstare solemus, qualiaque Christiano debentur a quovis Christiano, concivi a concive, cognato a cognato, pauperi a divite, superiori a subdito &c. *Ita communiter cum S. Th. 2. 2. qu. 25. ar. 9.* Nam tenemur inimicos diligere, eis benefacere, & pro eis orare, in particulari quidem quando occurrit necessitas; & in communi extra casum necessitatis, quando scilicet alios homines in communi amamus, vel aliis hominibus benefacimus, aut pro eis oramus in communi, etiam absque obligatione. Hinc non licet inimicum excludere a communibus orationibus, vel eleemosynis, a resalutatione, a responsione ad interrogata, mercium expositarum venditione &c. Nam talis exclusio esset vindicta privato illicita, & in talibus circumstantiis signum odii præbens scandalum; ideoque de se adversatur Caritati, & quidem graviter.

Specialia autem benevolentiæ signa, & beneficia non tenemur eis præstare, per se loquendo, nisi iis indigeant; sed solum esse parati ad præbendum, quando egebunt. Quia præceptum de exhibenda benevolentia non obligat pro omni tempore, sed tantum in casu indigentiæ proximi, juxta illud Prover. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum ... & Dominus reddet tibi*. Enim vero ex præcepto Caritatis non aliter tenemur, per se loquendo, amare inimicos atque alios homines; nam non magis sunt proximi nostri quam alii homines. Non tenemur autem, per se loquendo, amare alios homines in particulari ex lege Caritatis nisi in casu necessitatis; & extra casum necessitatis sufficit si eos amemus in communi, & eis communia benevolentiæ signa exhibeamus. *Diligere inimicos in generali, est in præcepto; in speciali autem, non est in præcepto, nisi secundum præparationem animi; si scilicet homo esset paratus etiam specialiter inimicum diligere, & eum juvare in necessitatis articulo, vel si veniam peteret*. S. Th. 2. 2. q. 37. ar. 8.

Dixi, *per se loquendo*. Nam ob circumstantias quasdam potest esse ratio obligationis ad ista specialia præstanda inimico, ut periculum scandali ex omissione, inimici necessitas spiritualis vel temporalis, exhibitio specialium signorum amoris ex parte ipsius. Item si per aliqua specialia beneficia vel signa amoris certo possis, saltem sine gravi incommodo, inimicum tibi & Deo reconciliare, ad ea teneris: quamvis ille prior offenderit, & nolit inimicitiam deponere, nisi tu eum sic prævenias, juxta illud Rom. 12. *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*. Quia ex Caritate tenemur grave damnum proximi, præsertim spirituale, licet ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere, cum possumus saltem sine nostro gravi incommodo. Immo juxta Suarez, & alios, si inimicum ante offensam solebas salutare, alloqui, cum eo conversari &c. tametsi illa sint specialia dilectionis signa, teneris eadem præstare, nisi circumstantiæ speciales aliud postulent, vel excusent, ut si specialis illa benignitas inimico non sit profutura. Quia istorum recusatio extra circumstantias speciales censetur communiter signum odii, vindictæ, vel contemptus, ac proinde odii fomitem & scandalum præbet, & Caritati adversatur. Item tenemur specialia beneficia & amicitiæ signa inimico exhibere, si ipse ea nobis prius exhibeat; nam horum omissio censetur moraliter vindicta, & signum inimicitiæ, quæ præcepto negativo vetatur.

4. Tenemur inimico veniam petenti non solum offensam condonare ex animo, nempe odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum rejiciendo ac deponendo (ad quod obligamur etiamsi non peteret) sed etiam externa benevolentiæ & reconciliationis signa exhibere, habita ratione circumstantiarum. Tunc enim horum omissio esset quædam odii declaratio, vindicta, & scandali causa. Excipe nisi sit pater, vel quivis superior, qui quandoque potest justæ correctionis causa, erga liberos vel subditos benevolentiæ signa differre, modo intus Caritatem fervet.

5. Tenemur inimicis in necessitate sive spirituali, sive corporali opitulari, & damnum in honore, fama, corpore, vel rebus impedire, saltem dum sine nostro gravi damno possumus. *Benefacite his qui oderunt vos*, Matt. 5. Nam ad id tenemur erga proximum.

Porro qui alterum injuste offendit, tenetur veniam petere, nam id exigit ratio justitiæ. Quod si duo mutuo se offenderunt: tunc si offensio sit æqualis gravitatis, tenetur reconciliationem petere qui prius offendit; quia qui prius læsus fuit, prius jus habet exigendi satisfactionem: si offensio sit inæqualis, tenetur ille qui gravius offendit; nam gravior offensio prævalet priori minus gravi; & sic prius compensanda est. Et excessus ille est quasi nova injuria, quæ novum jus læso dat exigendi satisfactionem. *Petat veniam, qui fecit injuriam; det veniam, qui accepit injuriam, ut non possideamur a satana, cujus triumphus est dissensio Christianorum*,

rum, ait S. Auguſt. ſerm. 210. alias de diverſis 74.

Reſp. 3. Non tenemur remittere inimico ſatisfactionem debitam, ut honoris, famæ, vel pecuniæ; quia eam exigere non eſt vindicta, ſed uſus juris. Quippe injuriam paſſus habet jus ad congruam ſatisfactionem, & jus illud per legitimam poteſtatem proſequendi. Et hæc compenſatio ſeu reſtitutio non expetitur quatenus eſt malum inimici, ſed quatenus in noſtrum bonum juſtum cedit, & malum noſtrum injuſtum expellit. Immo adverſus illum licet inſtituere actionem tum civilem, tum criminalem, modo id non fiat ex odio, vindicta, vel alio pravo fine: civilem quidem, ut damnum illatum compenſet, vel pro injuria ſatisfaciat; criminalem vero ex amore publicæ juſtitiæ, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reip. damno. Qui tamen uterque procedendi modus ordinarie non vacat periculo, cum pauci amore juſtitiæ aut boni communis ducantur, plurimi vindictæ explendæ deſiderio. Ita S. Thom. 2. 2. q. 108. ar. 1. ubi ait: *Vindicatio fit per aliquod pœnale malum infictum peccanti. Eſt ergo in vindicatione conſiderandus vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam ſumit, & ibi quieſcat, eſt omnino illicitum, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod Caritati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excuſatur, ſi malum intendat illius, qui ſibi injuſte intulit malum; ſicut non excuſatur aliquis per hoc quod odit ſe odientem. Non enim debet homo in alium peccare propter hoc quod ille peccavit prius in ipſum. Hoc enim eſt vinci a malo, quod Apoſtolus prohibet*, Rom. 12. *dicens:* Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum. *Si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel ſaltem ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad juſtitiæ conſervationem, & Dei honorem: poteſt eſſe vindicatio licita, alias debitis circumſtantiis ſervatis.*

Æquam tamen ad arbitrium prudentum ſatisfactionem ab inimico oblatam acceptare tenemur ex Caritate: nec tunc licet judicem interpellare, niſi reus ſit reip. noxius, vel periculum ſit, ne alios ſimiliter injuria afficiat. Nam extra hos caſus actionem civilem inſtituere, & inimicum ſumptibus onerare, eſt contra Caritatis Legem, vetantem ne alteri facias, quod tibi non vis rationabiliter fieri.

Quæſt. III. *An vindicta, ſeu redditio mali pro malo, facta auctoritate privata, ſemper eſt illicita?*

Reſp. Affirmat. Conſtat, 1. Ex Eccli. 28. *Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam. Memento noviſſimorum, & deſine inimicari.* Et ex Matth. 7. 7. ſupra cit. Et ex Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes... Non vosmetipſos defendentes* (hoc eſt ulciſcentes, ut habet vox græca) *Scriptum eſt enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus &c.* Et 1. Theſſal. 5. *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* 2. Quia vindicta privata auctoritate illata, eſt non ſolum contra Caritatem, ſed etiam contra juſtitiam; tum quia eſt uſurpatio alienæ poteſtatis, nempe ſuperioris, ad quem ſolum punitio pertinet; tum quia quiſque habet jus, ut non puniatur ab eo, qui nullam habet auctoritatem & juriſdictionem in ipſum. Immo nunquam licet expetere punitionem inimici etſi juſtam, & legitima auctoritate factam, quatenus ejus malum eſt: nam hoc eſt actus odii nunquam liciti.

CAPUT III.

De Ordine Caritatis.

Quæſt. I. *An ordo in Caritate ſervari debet? Reſp.* Affirmat. *Ita omnes.* Prob. 1. Ex Cant. 2. *Ordinavit in me Caritatem.* 2. Ex S. Auguſt. lib. 1. de Doctr. Chriſt. c. 27. *Ille juſte & ſancte vivit.... qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non eſt diligendum; aut non diligat quod eſt diligendum, aut amplius diligat quod eſt minus diligendum; aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligendus eſt.... Etſi Deus omni homine amplius diligendus eſt, amplius quiſque debet Deum diligere quam ſeipſum. Item amplius alius homo diligendus eſt, quam corpus noſtrum: quia propter Deum iſta omnia ſunt diligenda; & poteſt nobiſcum alius homo Deo perfrui, quod non poteſt corpus: quia corpus per animam vivit, qua fruimur Deo.* 3. Ex S. Thom. 2. 2. q. 44. ar. 8. *Modus, qui pertinet ad rationem virtuoſi actus, cadit ſub præcepto, quod datur de actu virtutis. Ordo autem Caritatis pertinet ad ipſam rationem virtutis, cum accipiatur ſecundum proportionem dilectionis ad diligibile. Unde manifeſtum eſt, quod ordo Caritatis debet cadere ſub præcepto.*

4. Quia objecta diligenda & optanda, non ſunt æqualia inter ſe. Ergo debet eſſe inter illa ordo, ut Caritas ſit recta. 5. Deus vult, ut aliquos, nempe qui nobis ſunt conjunctiores, plus diligamus.

Duplex autem eſt ordo in Caritate ſervandus, alter in perſonis, alter in bonis. In perſonis homo amare debet, 1. Deum utpote principium ac finem ultimum rerum omnium, & ſumme bonum ac perfectum. 2. Seipſum. 3. Ceteros homines. In bonis primum locum tenent bona ſpiritualia, ſeu ſupernaturalia, nempe gloria, ſeu beatitudo æterna, gratia, virtutes, bona merita. Secundum bona naturalia & bona corporis, in vita, integritas membrorum, ſanitas &c. Tertium bona externa, ut honor, fama, divitiæ &c. Item bonum commune majus eſt bono privato: quia bonum commune eſt bonum totius, & bonum privatum eſt bonum partis; ſicut autem totum eſt majus ſua parte, ita bonum totius majus eſt bono partis, ideoque ei præferendum.

Quæſt. II. *An & quomodo quiſque ſeipſum magis diligere debet quam proximum?*

Reſp.

Resp. 1. Unusquisque tenetur seipsum magis diligere simpliciter & absolute, quam proximum. Ita S. Thom. qu. 26. ar. 4. & qu. 44. ar. 8. ad 2. *Prob.* 1. Ex Matth. 22. *Diliges proximum sicut teipsum*. Ubi dilectio sui proponitur ut regula & exemplar amoris proximi, regula autem prior & potior est quam regulatum. Quare præceptum diligendi seipsum includitur in præcepto dilectionis proximi. 2. Quia ex ordine Caritatis homo magis inclinatur ad sui dilectionem quam proximi, estque sibi magis conjunctus. Unde illud Eccli. 4. *Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit?*

Hinc 1. Quisque tenetur se magis diligere in bonis spiritualibus quam proximum, ita ut sibi potius velit & comparet Dei gratiam, amicitiam, virtutes, & beatitudinem æternam, quam cuilibet alteri, cum hæc bona sint omnium maxima & maxime necessaria. Quod indicant hæc Christi verba, Matt. 16. *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur &c.* Quibus verbis Christus significat debere nos ante omnia saluti nostræ providere.

2. In quacumque corporali necessitate æquali licet sibi potius subvenire quam alteri privato: nam nemo tenetur diligere proximum magis quam seipsum, sed solum sicut seipsum. *Non est de necessitate Caritatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur ejus saluti providere. Sed quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem Caritatis*, ait S. Thom. 2. 2. q. 26. ar. 5. ad 3. Immo juxta multos, tenetur seipsum magis diligere quoad vitam temporalem, & bona ejus conservationi necessaria, quam proximum parem vel inferiorem, quia (ut ait S. August. lib. de mendac. c. 6.) *Si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est jam diligere sicut seipsum, sed plus quam seipsum: quod sanæ doctrinæ regulam excedit.* Præterea per se loquendo Caritas magis inclinat subjectum suum ad sui conservationem, quam ad conservationem alterius privati. Ergo qui privati vitam suæ præfert, agit contra inclinationem Caritatis, ideoque contra ordinem Caritatis; & consequenter peccat contra Caritatem. Alii tamen multi cum S. Thoma censet, licere vitam propriam exponere pro servanda vita alterius privati, non quidem præcise ob bonum vitæ proximi, quæ ut talis non debet præferri vitæ propriæ, sed ob speciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumstantiis exurgit ex alio titulo, v. gr. si vitam exponat pro altero, cujus vita sit utilior ad promotionem gloriæ Dei; si pro parente, insigni benefactore &c. ad insigne opus pietatis, gratitudinis &c. Nam, inquiunt, actus virtutis christianæ, qui tunc exercetur, majus bonum est vita temporali. Textum vero S. August. allatum explicant, si vita amittatur ob vitam proximi præcise sumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis.

Dixi, *Privato*: nam subditus tenetur vitam propriam certo periculo exponere pro salute reip. vel principis sui, aut alterius personæ reip. necessariæ. Nam membrum periculo exponi, immo & abscindi debet pro conservatione totius: & quælibet pars bonum totius suo privato præferre tenetur.

Resp. 2. Unusquisque ex Caritate tenetur proximum magis diligere in spiritualibus, quam seipsum in corporalibus. Tum quia quilibet tenetur diligere proximum sicut seipsum: at quilibet tenetur seipsum magis diligere secundum animam quam secundum corpus: ergo similiter &c. Tum quia anima proximi secundum rectam rationem magis amabilis est quam corpus proprium; nam ipsa longe præstantiori, quam corpus proprium, modo participat bonitatem divinam, quæ est objectum formale Caritatis; estque capax possessionis Dei, non corpus proprium; & in ipsa Deus magis glorificari potest, quam in corpore proprio. Hinc

Resp. 3. Tenemur præferre salutem æternam proximi bonis omnibus nostris temporalibus, & vitam nostram corporalem certo periculo exponere pro salute proximi in necessitate extrema spirituali positi, hoc est, versantis in periculo damnationis æternæ, a quo se eripere non possit sine ope nostra, quando est spes illum juvandi. Est communis sententia, & constat 1. ex Joan. 15. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*: At Christus nos ita dilexit, ut vitam corporalem pro animarum nostrarum salute amiserit. Item ex 1. Joan. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere*. Quæ lex obligat saltem in extrema necessitate spirituali, alioqui nunquam obligaret. Ex S. August. lib. de mendac. c. 5. *Temporalem vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere; hoc enim præcessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim & ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut & ego dilexi vos*. 5. Quia tenemur amare proximum sicut nos ipsos. Ergo sicut in periculo æternæ salutis, quo non possemus liberari sine jactura vitæ, tenemur ex Caritate nostri vitam amittere potius quam salutem æternam, ita &c. Præterea salus æterna proximi est bonum longe excellentius & amabilius vita nostra temporali, ideoque ei in necessitate anteponendum secundum debitum ordinem Caritatis.

Hinc teneris infantem moriturum baptizare etiam cum vitæ damno, si alius non adsit, qui id faciat. Item si scias aliquem existentem in peccato mortali interficiendum in somno, vel nil cogitantem: teneris cum vitæ periculo ei subvenire, modo prudenter judices te illi profuturum: nemo enim tenetur ad opus prorsus inutile cum proprio gravi damno.

Resp. 4. In gravi necessitate spirituali communitatis teneris ei subvenire etiam cum vitæ periculo. *Ita Suarez, Delugo, Azor, & alii*. Quia talis necessitas semper conjuncta est cum necessitate extrema aliquorum privatorum: nam multi in illa necessitate probabiliter pereunt.

Et

Et quia ipsa per se est gravissimum malum, cui merito succurri debet cum jactura vitæ alicujus privati. Immo gravis necessitas spiritualis communitatis non minoris æstimanda est, quam extrema alicujus privati.

Hinc si quis hæresim alicubi spargat, teneris cum periculo vitæ impedire si possis, & nemo alius impediat. Item si in persecutione vel hostili incursione plebs aliqua careret Sacerdote, & aliunde esset exposita gravibus periculis peccandi, teneris cum periculo vitæ illi opitulari: quod ad alios similes casus ob eamdem rationem extendi debet.

Quæst. III. *Quis ordo erga proximos inter se servandus est?*

Resp. 1. Magis diligere debemus affectu complacentiæ sanctiores, quia sunt amiciores & conjunctiores Deo, & secundum se amabiliores. Item velle illis majorem gloriam, quia habent majorem gratiam sanctificantem, quæ est mensura gloriæ.

Resp. 2. Quoad amorem affectivum simul & effectivum, quo alteri benefacimus, consanguinei secundum varios gradus in pari necessitate præferendi sunt quoad bona temporalia, & spiritualia aliis, licet melioribus, quia ad hoc inclinat Caritas, propter naturalem conjunctionem, quæ cum sit prior ordine naturæ, & præsupponatur omnibus aliis, sitque firmior & immobilior, utpote in natura ipsa fundata, priorem locum postulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Enimvero ordo Caritatis non invertit ordinem naturæ, sed potius illum perficit. Post hos ceteri secundum varias conjunctiones affinitatis, amicitiæ, societatis præferendi sunt extraneis: nam ratio dictat magis diligendos esse conjunctos, & conjunctiores quam minus conjunctos, & Caritas ad hoc inclinat. *Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui constrictius tibi junguntur*, ait S. August. lib. 1. de Doctr. Christ. c. 28. Patria tamen seu resp. præferenda est parentibus: quia est totum, cujus sunt partes parentes, qui proinde tenentur vitam pro illius salute exponere; cum totum parti, & bonum totius bono partis præferendus sit.

Resp. 3. Ceteris paribus ex consanguineis præferendi sunt propinquiores. Nam si propter naturalem conjunctionem teneris magis diligere consanguineos, ceteris paribus: teneris etiam, ceteris paribus, propter naturalem conjunctionem majorem, magis diligere consanguineos propinquiores.

Item ex consanguineis æque propinquis tenemur magis diligere digniores, seu aliquam in consanguinitate eminentiam habentes: nam hoc ipso, ceteris paribus, sunt magis diligibiles. Hinc

Resp. 4. Inter ipsos consanguineos, 1. Pater & mater in necessitate extrema, ubi vita periclitatur, præferendi sunt filiis, & uxori, & aliis omnibus. Ita S. Thom. q. 26. ar. 11. quia præter communionem sanguinis, habent eminentiam principii; sunt enim principium nostri esse, quod est ingens beneficium, & fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. Extra necessitatem extremam, & ubi agitur de conservatione proprii status, uxor & filii non emancipati, juxta multos, præferri debent parentibus, propter arctiorem in communi victu & vitæ societate conjunctionem viri & uxoris indicatam Gen. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ &c.* Et quia bonum familiarum & reip. id postulat. Unde S. Thom. 2. 2. q. 26. ar. 9. ad 5. ait: *Filiis magis debetur cura provisionis*. 1. Ceteris paribus, pater præferendus est matri, quia est principalior ac nobilior causa nostri esse naturalis; cum sit præcipua causa generationis; estque familiæ capax, & ad eum magis spectat cura liberorum: unde major ei honor & amor debetur, S. Thom. ibidem. 2. Uxor præferenda est filiis, quia est una caro cum marito, & principium liberorum. 3. Filii sunt præferendi ceteris omnibus, quia sunt conjunctiores, cum a substantia parentum procedant: fratres cognatis ob majorem sanguinis conjunctionem.

Hinc in naufragio, vel alio mortis periculo, filius tenetur patrem præ aliis omnibus liberare, uxorem præ filiis &c.

Inter extraneos vero meliores præferendi sunt aliis, nam ob majorem sanctitatem sunt Deo similiores & conjunctiores, ideoque magis amabiles: justus peccatori, fidelis infideli ob majorem conjunctionem spiritualem. Item persona publica, vel bono communi valde utilis, præferenda est privatæ; quia bonum commune, utpote bonum multorum, præferendum est bono privato, quod est unius vel paucorum. Item ceteris paribus, benefactor aliis præferendus est.

Hæc intellige in pari necessitate. Nam extraneus in majore necessitate positus, præferendus est propinquo longe minus indigenti: cum enim præceptum Caritatis non obliget ad benefaciendum aliis, nisi sint in aliqua necessitate, magis & potius obligat ubi major est necessitas. S. Thom. q. 36. art. 2. ibi: *In aliquo casu est magis subveniendum extraneo, puta si sit in extrema necessitate, quam etiam patri non tantam necessitatem patienti*. Hinc extraneus in necessitate gravi spirituali debet præferri consanguineo gravem necessitatem corporalem patienti: quia tunc necessitas extranei est major ob indigentiam boni magis necessarii; & quia sicut tenemur magis diligere proximum in spiritualibus, quam nos ipsos in corporalibus, ita & tenemur magis diligere extraneum in spiritualibus &c.

Porro obligatio servandi hunc ordinem est ex genere suo gravis, cum nascatur ex præcepto Caritatis gravissimo, & ejus materia ac finis sit gravis.

Quod si possis omnibus subvenire, teneris.

CA-

CAPUT IV.

De Eleemosyna.

Quæst. I. *Quid est Eleemosyna?*

Resp. Est sublevatio alienæ miseriæ propter Deum. Sive est auxilium proximo indigenti datum ex compassione propter Deum. Estque opus misericordiæ imperatum a Caritate. Misericordia autem est virtus, quæ nos ex compassione inclinat ad subveniendum alienæ miseriæ, ex S. Aug. lib. 9. de Civit. c. 2. Illi per excessum opponitur nimia cordis mollities seu indulgentia; per defectum, cordis durities & crudelitas.

Eleemosyna, seu opera misericordiæ ac Caritatis magis vulgata, & ad quæ cetera reduci possunt, sunt quatuordecim. Septem corporales, nempe visitare infirmos & carcere detentos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captivos, vestire nudos, peregrinos hospitio suscipere, & sepelire mortuos. Et septem spiritualia, nempe præbere consilium, corrigere peccantem, docere ignorantem, consolari tristem, remittere offensam, ferre patienter injurias & molestias ac defectus proximi, pro omnibus orare, juxta hos versus:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.
Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Quæst. II. *An extat præceptum Eleemosynæ, & quandonam obligat sub mortali?*

Nota 1. Necessitas seu indigentia proximi triplex est. Prima extrema, ex qua imminet mors vel mutilatio, nisi ei succurratur. Secunda gravis est, cum homo nisi ei subveniatur, non potest vitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amissionem status vel dignitatis; jacturam notabilem bonorum, vel magnam miseriam, quæ reddat vitam graviter molestam. Tertia communis, quæ parit aliquod incommodum in necessariis ad vitam vel statum; ita tamen ut non reddat vitam nimis miseram vel molestam, spectatis statu & conditione patientis. In hac versantur plerique mendici triviales.

Nota 2. Bona triplicis sunt generis. Nam 1. Alia sunt necessaria naturæ seu vitæ, illa videlicet, sine quibus conservari non potest vita nostra, & aliorum, quorum cura nobis incumbit. 2. Alia sunt necessaria statui, sine quibus non potest quis convenienter vivere secundum conditionem & statum præsentem propriæ personæ, vel aliarum, quarum cura ei incumbit, & hæc iterum duplicia sunt: quædam enim sunt necessaria ad statum simpliciter, ea nimirum, sine quibus aliquis suo statu excideret: quædam dumtaxat ad status decentiam modestiæ christianæ consentaneam. 3. Alia non sunt necessaria, sed superflua vel vitæ, vel statui, vel utrique.

Nota 3. Necessarium statui complectitur bona, quæ requiruntur ad sustentanda onera familiæ, ad alendos famulos, ad filios educandos, & in statu honesto juxta suam conditionem collocandos, filias dotandas, ad honestas donationes, moderata cum amicis convivia, hospitalitatem, item ad illum statum servandum in quolibet casu calamitatis probabiliter eventuro, ut sunt morbi, bellum, sterilitas &c. Dico, *probabiliter*: nam non debet attendi ad omnes casus, qui possunt contingere in futurum: *hoc enim esset de crastino cogitare, quod Dominus prohibet*, Matt. 7. *sed debet dijudicari superfluum & necessarium secundum ea, quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt*, ait S. Th. q. 31. ar. 5. ad 3. Quare multi habent superflua. *Multa superflua habemus, si nonnisi necessaria teneamus; nam si inania quæramus, nihil sufficit. Fratres, quærite, quod sufficit operi Dei, non quod sufficit cupiditati vestræ*, ait S. Aug. in Psal. 147. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui: & ita vix aliquis tenetur ad Eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.*

Nota 4. De necessariis vitæ non est obligatio faciendi Eleemosynam: quia suam suorumque vitam quisque potest, & ordinarie debet alienæ vitæ præferre, ut exigit ordo Caritatis. Excipe, nisi persona indigens sit necessaria bono communi, quod semper proprio anteponendum est.

Resp. 1. Extat præceptum divinum naturale ac positivum dandi Eleemosynam, obligans sub mortali. Const. 1. ex Matt. 25. *Discedite a me maledicti in ignem æternum; esurivi enim, & non dedistis mihi manducare &c.* Ubi damnantur, qui Eleemosynam omisere. Et 1. Joan. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo Caritas Dei manet in eo?*

2. Quia lex divina Caritatis graviter obligat quemque ad proximum diligendum sicut seipsum, ideoque ad illi indigenti opitulandum: nam amare proximum est ei bonum velle, & facere quantum possumus, quando ille nostra ope eget. *Ad dilectionem proximi pertinet, ut proximo non solum velimus bonum, sed etiam operemur, secundum illud* Joan. 3. *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Ad hoc autem quod velimus & operemur bonum alicujus, requiritur, quod ejus necessitati subveniamus, quod fit per Eleemosynarum largitionem, & ideo Eleemosynarum largitio est in præcepto.* S. Th. 2. 2. q. 32. ar. 5.

Hoc præceptum extenditur ad quælibet opera misericordiæ, & subsidia tum corporalia, tum spiritualia, quibus proximus indiget, cum laudetur in Caritate, qua tenemur diligere proximum sicut nos ipsos, & ei facere quod nobis fieri rationabiliter vellemus. Et si vero tenemur subvenire proximo in necessitate corporali, multo magis etiam tenemur in necessitate spirituali: nam longe potior cura habenda est

salutis

salutis animæ, quam vitæ corporalis, quæ propter illam amittenda est; cum salus animæ consistat in consecutione perfectæ ac æternæ felicitatis, & in vitatione infelicitatis æternæ. Quare quidquid dicetur de Eleemosyna corporali, idem cum proportione applicari debet spirituali. Præterea lex Caritatis in proximum obligat ad amandum hominem, qui cum constet corpore & anima, potest secundum utrumque ope nostra indigere; & sic obligat ad subveniendum proximo in ejus temporalibus. Ita S. August. lib. de moribus Ecclesiæ, c. 27. ubi ait: *Homo igitur, ut homini apparet, anima rationalis est mortali atque terreno utens corpore. Partim ergo corpori, partim vero animæ hominis benefacit, qui hominem diligit.*

Triplex autem est necessitas spiritualis, scilicet externa, cum proximus sine nostra ope non potest sibi necessaria ad salutem providere; gravis, cum potest quidem sine nostra ope sibi talia providere, sed non sine magna difficultate, vel incurrit gravissimum periculum peccandi ob paupertatem, ignorantiam vincibilem, pravam consuetudinem, vel occasionem valde allicientem ad malum; & communis, cui potest ipse providere sine magna difficultate.

Resp. 2. Quilibet in extrema necessitate proximi tenetur sub mortali ei subvenire non solum de superfluis statui, sed etiam de necessariis ad statum decentiam. *Est communis & certa sententia*, inquit Platellius. Quia Caritas ordinata exigit, ut vitam proximi plus diligamus quam decentiam status nostri, & huic illam præferamus: ac proinde ut jacturam decentiæ status patiamur pro vita proximi servanda. Immo tunc etiam adjuvandus est proximus ex bonis quodam modo ad integritatem status necessariis. *Ita Suarez, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Nam juxta ordinem Caritatis vita proximi præferenda est cuidam integritati status proprii. Et vero amissio integritatis status non reddit hominem miserum, & nemo prudens ad hanc amissionem avertendam exponet se morali periculo mortis; immo hanc amissionem quilibet facile patietur ad servandam suam vitam.

Hinc teneris sub mortali, proximo in tali necessitate subvenire cum dispendio bonorum etiam gravi, inquit Toletus; & ob hanc causam detrahere de statu tui splendore, ornatu, integritate, famulorum numero, & aliis sumptibus.

Resp. 3. In gravi necessitate proximi quisque sub mortali tenetur ei subvenire de bonis statui superfluis. *Est communis & certa sententia.* Prob. Quia 1. hæc verba Christi: *Esurivi & non dedistis mihi manducare, sitivi &c.* important præceptum Eleemosynæ in necessitate non extrema, sed frequenti, quam indicant fames, sitis &c. Et Christus ibi insinuat multos damnatum iri ob Eleemosynam egentibus denegatam, ideoque indicat præceptum subveniendi proximo in frequenti & satis ordinaria necessitate. Idem significant hæc verba Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat.* 2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sint S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 3. *Grandis culpa, si sciente te fidelis egeat, si scias eum fame laborare, ærumnam perpeti, præsertim si mendicare erubescat, & non adjuves &c.* Et S. Aug. tract. 5. in 1. Epist. Joan. *Esurit frater tuus, in necessitate positus est, a creditore angustiatur, non habet ipse, habes tu .... Quid ad me pertinet, forte dicis? Ego daturus sum pecuniam meam, ne ille molestiam patiatur? Si hoc tibi responderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet.* 3. Quia juxta omnes, quisque tenetur ex Caritate proximum gravi malo liberare, cum potest sine suo gravi incommodo: nam quisque debet amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi fieri rationabiliter vellet. Non est autem grave incommodum dare superflua. 4. Nolle succurrere amico in gravi, sed solum in extrema necessitate, est per se dissolutivum amicitiæ. Ergo non subvenire gravi necessitati proximi est contra Caritatem proximi & Dei, cui fit & denegatur id, quod fit vel denegatur pauperi, juxta illud Matth. 25. *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis: quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.*

Immo in gravi necessitate proximi quisque tenetur ei subvenire de bonis ad integram status decentiam aliqualiter necessariis. *Ita Suarez, Valentia, & alii communius.* Prob. tum ex 1. Joan. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo Caritas Dei manet in eo?* Non dicit substantiam omnino superfluam, sed absolute substantiam; nec dicit necessitatem extremam, sed necessitatem simpliciter. Tum quia quilibet tenetur amare proximum sicut seipsum *opere & veritate*; ideoque illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri in pari necessitate, ut jubet Christus, Matt. 7. At quisque rationabiliter vellet malo valde gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longe minori, qualis est diminutio aliqua decentiæ status, ut si quis de splendore convenienti, de ornatu vestium, lautitia mensæ, de suppellectili aliquid etiam notabile detrahit. Nam *talis decentia non consistit in aliquo indivisibili: quia multis additis homo non excedit statum sui conditionem; multis etiam subtractis conditio sui status decenter conservatur. Stat in hoc prudentiæ arbitrio & discretioni, quæ docet de omnibus*, ait S. Thom. in 4. dist. 15. qu. 2. ar. 4. Et vero nolle pati aliquod incommodum ad liberandum a tam gravi malo proximum, non est illum amare sicut seipsum.

Porro S. Thom. sub necessitate urgenti gravem etiam comprehendit.

Hoc a fortiori intelligi debet de necessitate gravi spirituali, videlicet, cum proximus non potest sine magna difficultate salutem consequi, vitare peccatum & periculum peccandi, nisi

nisi ei subveniatur ex bonis illis, vel sustentatio suppeditetur Sacerdotibus, qui illos in spiritualibus adjuvent: nam tunc Caritas obligat, ut cum aliquo damno temporali subvenias. *Qui diligit proximum, agit quantum potest, ut salvus corpore, salvusque animo sit; sed cura corporis ad sanitatem animi referenda est*, ait S. Augustin. lib. 1. de morib. Eccl. cap. 28.

Hinc peccant mortaliter divites, qui tempore caritatis annonæ nihil de statu sui splendore, ornatu, & mensæ lautitia detrahunt, & sinunt pauperes inedia confici, vel qui in dubio de necessitate extrema aut gravi proximi, debitam diligentiam non adhibent ad veritatem indagandam; nam exponunt se periculo violandi præceptum Caritatis non subveniendo proximo in necessitate.

Resp. 4. Est gravis obligatio faciendi Eleemosynam de superfluis vitæ & statui, etiam in communi pauperum necessitate: ita communiter. (1)

Prob. Quia 1. Scriptura præceptum Eleemosynæ non restringit ad extremam & gravem necessitatem; immo hæc Christi verba, *Esurivi, sitivi &c.* important communem etiam necessitatem, quam patiuntur communiter pauperes: esuries enim & sitis communibus pauperibus convenit. Idem significant ista, 1. ad Timoth. 6. *Divitibus hujus sæculi præcipe facile tribuere, communicare &c.* ideoque non expectare extremam vel gravem necessitatem ad tribuendum. Pondera has voces *præcipe & facile*. 2. Patres docent simpliciter superflua divitum esse pauperum, tamquam eis debita ex mandato Dei. S. Ambros. lib. de Nabuthe cap. 11. *Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium usum datum, tu solus usurpas. Omnium est terra, non divitum ... debitum igitur reddis, non largiris indebitum.* S. Hieron. Epist. ad Hedib. *Si plus habes quam tibi ad victum vestitumque necesse est, illud eroga, & in illo debitricem esse te noveris.* S. Augustin. in Psal. 147. *Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. Res alienæ possidentur, cum superflua possidentur.* S. Gregor. lib. 3. pastor. c. 22. *Cum quælibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur; justitiæ debitum potius solvimus, quam misericordiæ opus implemus:* Idem docent SS. Basil. Chrysost. & S. Thom. 2. 2. q. 87. ar. 1. ad 4. ibi: *Dominus non solum decimam partem, sed etiam omnia superflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud* Luc. 12. *Quod supereſt, date Eleemosynam.* Quare etsi divites sunt superfluorum domini respective ad alios homines, non tamen respective ad Deum, cujus sunt dispensatores, & qui illis hæc bona dedit, ut ea in pauperes impenderent. Nam juxta SS. Patres lau-

(1) Superiores duas theses (scilicet Resp. 2. & 3.) quæ respiciunt *extremam*, & *gravem* pauperum necessitatem, Auctor *communes* simul, & *certas* vocavit, quoniam nullum de iis dubium apud TT. veri nominis. Hanc vero thesim, quæ ad solam *communem* necessitatem refertur, non ita certam pronunciat, quia nimirum posterioris saltem ætatis TT. controversiam moverunt, an opes superfluæ *naturæ*, ac *statui*, sint ex *gravi* præcepto erogandæ pauperibus *communem* dumtaxat necessitatem patientibus, præcise quia eædem *superfluæ* sunt. Nihilominus affirmativa sententia est longe communior, probabilior, tutiorque, spectata Scripturæ, & Patrum auctoritate, unde potissimum hauriendum est Divinum præceptum: ut patebit consulenti graves Scriptores, præsertimque Em. Card. Bellarminum (lib. 3. *de bon. operib. in particular.* cap. 7.) Audiatur unus Augustin. qui præscindendo ab ingruente circumstantia extremæ, aut gravis necessitatis pauperum, hæc absolute enunciat (serm. 220. de Temp.) *Quidquid excepto victu modicri, & vestitu rationabili superfuerit, non luxuriæ reservetur, sed in thesauro cœlesti per eleemosynam pauperum reponatur. Quidquid enim nobis Deus plus quam opus est, dederit, non nobis specialiter dedit, sed per nos aliis erogandum transmisit: quod si non dederimus, res alienas invasimus.* Quicumque superfluis hujusmodi bonis revera caruerint, palam est ipsos culpa vacare, si eleemosynam non erogaverint: nam ex Seraphico (Diæt. salut. tit. 2. cap. 7.) *sicut pædagium non petitur ab iis, qui transeunt vacui, sed ab iis, qui sunt onerati: sic Dominus pædagium eleemosynæ non petit a pauperibus, sed a divitibus.* Quare iisdem *sola poterit bona voluntas sufficere*, ut idem D. Augustin. (serm. 227. de Temp.) inquit, qui tamen in tali negotio unum quid sollicite dispiciendum esse monet hisce verbis: *Sed rogo te, qui dicis; pauper sum, ideo eleemosynam dare non possum. Diligenter conscientiam tuam interroga, ne forte aliquoties per ebrietatem perdas, quod per eleemosynam dare potueras: ne forte per gulam studeas in terra consumere, quod per eleemosynam debueras in cœlo recondere: ne forte deliciis præparando, ornamenta ad luxuriam comparando, non habeas, quod pro remedio animæ tuæ possis pauperibus erogare. Et cum pretiosæ vestes nostræ soleant a tineis devorari, pauperes nec vilia vestimenta merentur accipere. Si ergo omnia ista impedimenta non aggravant animam nostram, & hoc solum habemus, quod nobis vel nostris sufficere possit, non apparebimus rei, si eleemosynam pauperibus non erogamus. Si vero frequenter luxuria devorat, quod misericordia in cœlo thesaurizare potuerat, corrigamur, dum tempus est, & quod hucusque aut non fecimus, aut forte minus quam oportuit, fecimus, implere totis viribus studeamus.* Si hæc tam necessaria & æqua discussio suboluisset Moralibus quibusdam Scriptoribus, nunquam sane in illam ab Innoc. XI. proscriptam propositionem (Ord. 12.) prorupissent: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui: & ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.* Jam vero indicatum ab Augustino calculum hoc præsertim ærumnoso, sterilique anno frequenter ineant, qui temporalibus bonis abundant. Item sibi maxime indictum existiment, quod olim Apostolici Cœtus *columnæ* D. Paulo commendarunt (ad Galat. cap 2.) nempe *ut pauperum memor esset*, qui subinde *etiam sollicitus fuit hoc ipsum facere.* Sacri vero Confessarii in Sacramentali judicio caute attendant eam circumstantiam *gravis damni*, *aut scandali* ob quam mortalia evadunt peccata ex proprio genere venialia, ut jam exposuimus in Nota ad 2. Resp. qu. 8. cap. 3. Tr. *de Peccat.*

laudatos, superflua impendi debent in pauperes non solum ex Caritate erga proximum, sed etiam ex justitia erga Deum, qui ea bona in hunc dumtaxat finem dedit. 3. Unusquisque tenetur diligere proximum sicut seipsum, & illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri. Matth. 7. At velimus rationabiliter nobis succurri in necessitate communi ex bonis superfluis alterius. 4. Alioqui pauperes isti inciderent in necessitatem gravem, immo & extremam. Item grave detrimentum inferretur reip. relinquendo ei totum onus alendi pauperes.

Hinc peccat mortaliter, qui ex superfluis nullatenus aut non sufficienter subvenit necessitatibus etiam communibus pauperum. Nec excusantur divites, qui solum post mortem volunt relinquere bona pauperibus, quia ante mortem urget præceptum Eleemosynæ, & interim proximus patitur miseriam.

Nec dic, divitem posse reservare superflua ad se evehendum in altiorem statum, ad quem aptus est. Nam non potest, nisi satisfecerit debito Caritatis, & subvenerit occurrentibus pauperum necessitatibus.

Resp. 5. Tanta Eleemosyna danda est, quanta sufficit ad levandam proximi necessitatem, ut patet ex ratione, & fine præcepti Eleemosynæ, & quidem ab uno & eodem, si possit, & alii non possint, aut nolint dare.

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Eadem est obligatio præstandi gratis operam quamlibet, qua indiget pauper, v. g. opificium, laborem, auxilium, patrocinium &c. quia eadem est ratio ac de pecunia vel alimento administrandis. S. Thom. 2. 2. q. 60. ar. 1.

2. Si alius adsit, qui succurrat, non obligaris; nam tunc pauper non indiget ope tua. At si alii, etsi ditiores te, non subveniant, tu teneris: nam tunc pauper indiget tuo subsidio perinde ac si tu unus posses opitulari. Nec requiritur evidentia omnimoda necessitatis proximi, sed sufficit, quod eam possis prudenter judicare adesse, nec certo scias alium ei subventurum.

3. Prælati, Parochi, & Superiores tenentur ratione officii inquirere necessitates corporales & spirituales suorum subditorum: quia illorum curam ex officio gerere debent, & erga illos parentum vicibus funguntur. *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est ... pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere*, ait Concil. Trident. sess. 23. cap. 2. Alii vero non tenentur inquirere: *Non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subveniat, sed eis, qui sibi occurrunt*, (vel quos aliunde novit) *misericordiæ opus impendere*, ait Sanctus Th. 2. 2. q. 71. ar. 1.

Quæst. III. *An præcepto Eleemosynæ satisfit per mutuum, venditionem, vel alium contractum onerosum?*

Resp. 1. Si proximus sit tantum pauper secundum quid, hoc est, si hic & nunc caret necessariis, sed habeat alibi bona, vel spem certam ac proximam habendi ex fundo, agro, successione, vel ex industria propria &c. satisfit ei mutuando, non numerata pecunia vendendo &c. id quo indiget. Quia talis non est absolute ac simpliciter pauper & egens, cum indigeat solum pro definito aliquo loco & tempore; nec indiget ipsa re ut gratis danda, sed solum mutuatione rei. Ergo non teneor ei dare absolute & simpliciter. Sic Caritas sufficienter exercetur erga peregrinum hic versantem, dando ei unde necessitati subveniat, cum onere restituendi cum erit in patria, ubi bona multa habet. Sic sufficit mutuari frumentum agricolæ nunc egenti, sed uberrimam messem expectanti.

Resp. 2. Si proximus sit absolute pauper, ita ut nullibi bona habeat, nec spem proximam ac certam habendi, tunc est obligatio ei dandi necessaria gratis & absque onere restituendi. *Ita Azor, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Prob. 1. Ex Luc. 14. *Cum facis convivium, voca pauperes: & beatus eris quia non habent retribuere tibi.* Et ex cap. 12. ubi Samaritanus in exemplum debitæ Caritatis adductus, gratis opitulatur. 2. Quia nomine Eleemosynæ Scriptura & Patres intelligunt liberalem & absolutam donationem factam pauperi; & hanc significavit verbum *do*, simpliciter & absolute prolatum. Enimvero, vendere, locare, mutuare, non est Eleemosynam facere; alioquin cum divites pauperibus vendunt, dicerentur eis Eleemosynam facere. 3. Patres supra citati docent, bona superflua divitum deberi pauperibus. Caritas exigit, ut proximo absolute & simpliciter egenti subveniamus modo consentaneo Caritati, quæ non quærit quæ sua sunt; & ejus miseriam absolutam levemus absolute, ac sine ullo onere & gravamine.

Quæst. IV. *Ex quibus bonis facienda est Eleemosyna?*

Resp. Ex solis bonis propriis, quorum libera administratio habeatur, non ex alienis sine consensu domini. *Est communis & certa sententia.* Quia nemo potest donare id quod suum non est, vel cujus alienatio ei prohibita est; nisi careat propriis, & proximus in necessitate extrema versetur, in qua omnia sunt communia quoad usum. Alioqui fit injuria domino, vel administratori. *Honora Dominum de tua substantia.* Prov. 3. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum ... Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu Patris sui.* Eccli. 34. *Dicit tibi Deus: Justi ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo; si non habes quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros spoliabis.* S. Aug. ser. 178. alias 19.

Hinc extra necessitatem extremam, 1. Famuli & ancillæ non possunt ex rebus dominorum, nec filii ex parentum bonis Eleemosynas facere sine eorum consensu expresso, vel tacito, aut prudenter præsumpto; cum non sint do-

domini bonorum illorum. 2. Religiosus (1) non beneficiatus, nec ullam habens administrationem, cui annexa sit potestas faciendi Eleemosynam, nullam potest largiri sine licentia Superioris expressa, vel tacita, qualem censetur habere iter faciens, aut in studiis versatus extra Monasterium, ex pecuniis ei datis, vel (ut ait S. Thom.) *probabiliter præsumpta*. Quod si habeat beneficium cum plena administratione, non indiget ad hoc licentia Prælati, quia potestas, immo & obligatio erogandi Eleemosynas ex bonis sui beneficii est annexa suo muneri. 3. Uxor non potest de bonis communibus & fructibus dotalibus facere Eleemosynas extraordinarias sine consensu mariti, ad quem pertinet illorum administratio. Potest tamen eo invito vulgares & modicas, & spectata facultate facere; quales solent feminæ ejusdem conditionis & facultatis, saltem nisi vir sufficienter largiatur; quia id censetur pertinere ad debitam uxoris substentationem, quam præstare vir tenetur, nec circa eas est rationabiliter invitus. Tutores vero & curatores possunt juxta multos, facere modicas Eleemosynas ex bonis quæ administrant: quia pertinet ad rectam bonorum administrationem, ut aliquid ex eis erogetur in Eleemosynam, & hoc cedit in bonum pupilli & minoris, qui consentire debent. Item minor & pupillus possunt facere eas, quas alii ejusdem conditionis & facultatis facere solent, saltem si tutor aut curator nullas ex eorum bonis faciat: quia tutor vel curator consentire debet; & in hoc differunt a filiis-familias, quod habeant dominium bonorum; non tamen majores facere possunt, cum non habeant liberam bonorum suorum administrationem.

CAPUT V.

De Correctione fraterna.

Nota. Correctio, seu correptio fraterna est admonitio, qua quis proximum ex Caritate conatur revocare a peccato. Hinc differt 1. A correptione judiciali, quæ fit auctoritate publica, & ad castigationem delinquentis: ad bonum commune potius ordinatur, quam ad ejus emendationem, estque actus justitiæ vindicativæ. 2. A paterna, qua superior cum auctoritate absque forma judicii corripit delinquentem, ad eum emendandum, & ad tollendum scandalum, nam hæc supponit specialem ad id auctoritatem in faciente; nec solum ad bonum delinquentis, sed etiam ad bonum commune ordinatur.

Quæst. I. *An exiat præceptum Correctionis fraternæ, & quos ac quando obligat?*

Resp. Extat tale præceptum. Constat 1. Ex Eccli. 16. *Corripe proximum, ne forte iteret*. Et 1. ad Thess. 3. *Corripite ut fratrem*. Et Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum*. Quod de omni peccato intelligendum est; ibi enim species ponitur pro genere: nam ratio cur Christus præcipit corrigere peccantem contra nos, est quia vitam animæ peccando perdidit, ut docet S. August. & patet ex his verbis: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum*. Immo multi Patres pro tò *in te* intelligunt *coram te*. 2. Ex cap. 13. *de judic.* &c. *Facientis* dist. 86. & ex Patrum ac Doctorum consensu. 3. Quia Lex Caritatis obligat ad subveniendum miseriæ proximi, præsertim gravi. Maxima autem miseria est peccatum; & proximus est in necessitate spirituali saltem aliquali, ob quam indiget correctione, quatenus sine ea peccatum vitare, aut ab eo resurgere non potest nisi difficulter, ob peccati nempe illecebras, & determinationem pravæ suæ voluntatis, vel ob ignorantiam aut inadvertentiam vincibilem. Unde correctio fraterna est moraliter necessaria, quod sufficit, ut sit in præcepto, quando fructus ex ea speratur.

Resp. 2. Hoc præceptum obligat sub mortali ad corrigendum proximum de quavis culpa mortali non emendata, quæ est gravissimum malum: nam materia gravis est. (2)

Secundum Cajet. Valent. Layman, & alios, obligat etiam per se loquendo ad eum corripiendum de veniali. Nam caritas exigit, ut quodvis proximi malum, quantumvis in suo genere exiguum, impediamus vel tollamus; saltem cum facillime & sine ullo incommodo nostro possumus: sicut obligat, ut nullum malum quantumvis leve ei inferamus. Sed hæc obligatio est solum sub veniali, ob parvitatem materiæ, nisi sit periculum morale, ne ex venialibus sequatur mortale, vel grave scandalum, vel magnum damnum spirituale Ordini Religioso. Quare ex consensu Doctorum, Superiores Religiosorum tenentur sub mortali impedire & corrigere culpas veniales, per quas notabiliter læditur Religiosæ disciplinæ vigor, quia notabi-

(1) Vid. S. Bonav. (in 4. sent. dist. 15. par. 2. ar. 2. q. 1.) qui etiam antecedenter (Dub. 7.) differuit de iis, *quæ faciunt ad ordinationem eleemosynæ, quantum ad esse & quantum ad bene esse*.

(2) S. Bonav. (in 4. Sent. dist. 19. dub. 4.) *De correctione fraterna hoc notandum, quod tunc tenetur homo corripere, quando videt fratrem graviter peccare: & credit probabiliter, quod debeat prodesse, & non obesse. Hoc tamen cavendum, ne quis formet sibi conscientiam stultam ex modica conjectura*. Item (Spec. anim. cap. 1.) inquit: *Hic etiam circa istam materiam est notandum, quod crimen alterius detegere, ubi non potest prodesse nisi ad diffamationem, est contra ordinem correctionis fraternæ*. Modum autem peragendæ correptionis indicat (initio dub. citat.) idem Seraphicus, ac fusius persequitur (de Beatif. Serv. Dei, lib. 3. cap. 41. n. 3. & seq.) Bened. XIV.

bilis jactura disciplinæ, etiam per defectus leves, est grave malum Religionis, quod Superior tenetur ex officio avertere & tollere,

Dixi, *per se loquendo*, nam sæpe non est obligatio respectu venialis, eo quod sæpius talis Correctio potius obesset quam prodesset, præsertim sæcularibus: nisi fiat erga aliquem perfectionis suæ studiosum, aut valde familiarem, aut ab eo, qui ratione officii peculiarem curam gerere debet proximi.

Resp. 3. Hoc præceptum obligat omnes & singulos, etiam æquales, inferiores, laicos, peccatores, quando utiliter corripere possunt sine suo gravi damno. *Ita communiter*, cum S. Thom. 1. 2. qu. 33. ar. 4. *Prob.* 1. Ex Matt. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Quod dirigitur ad eum omnem, qui proximi peccatum novit. Et ex Eccli. 17. *Mandavit unicuique de proximo suo*, adjuvando scilicet in omnibus necessitatibus tum corporalibus, tum maxime spiritualibus. 2. Ex can. *Tam* 24. q. 3. *Tam Sacerdotes quam reliqui Fideles omnes summam curam habere debent de his qui pereunt: quatenus eorum redargutione aut corriganiur a peccatis; aut si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separentur.* Et, ex c. 12. de hæret. ubi Innocent. III. ait: *Cum aliquid sit fratrem peccantem occulte corripere; quod quisque tenetur efficere secundum regulam evangelicam.* 3. Quia hæc obligatio oritur ex caritate & misericordia, quæ sicut ad eleemosynam corporalem, sic etiam ad spiritualem obligat omnes, qui possunt illam facere. Unde etiam subditus tenetur corrigere superiorem: nam præceptum Correptionis fraternæ obligat ad subveniendum per Correptionem omni proximo in miseria spirituali constituto: nec ad hoc requiritur jurisdictio, sed sufficit conjunctio caritatis, quæ, ceteris paribus, debet esse major erga superiores, qui etiam sæpe magis indigent, cum in majoribus obligationibus & periculis versentur; ut notat Suarez. Debent tamen corrigi seorsim, & magis obsecrando, quam arguendo, juxta illud ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut Patrem*: nisi ex ejus peccato periculum gravis scandali, vel fidei immineret, tunc enim publice corripiendus esset superior ad tollendum scandalum.

Porro (1) Superiores, ut Parentes, Domini, Pastores, Prælati, ad corrigendos subditos magis obligantur tum ex caritate, nam caritatis ordo id postulat, & sunt magis idonei; tum etiam ex justitia, ratione officii, unde illud 1. Timoth. 5. *Si quis suorum... curam non habet, est infideli deterior.* Hinc eorum obligatio ad plures actus se extendit: nam tenentur de eorum peccatis inquirere, ut illa corrigant, & eorum bonum spirituale promovere quantum possunt. Debent enim ipsi pervigilare, quasi rationem pro animabus eorum reddituri, ex Hebr. 13. Immo debent punire suos subditos, etiamsi nulla sit spes emendationis, ut scandalum tollatur, & alii deterreantur, & sic bono communi provideatur.

Resp. 4. Ut hoc præceptum obliget, ex communi sententia, requiruntur sequentia.

1. Ut proximus prudenter judicetur peccasse, vel esse in proximo periculo peccandi; alioqui temeraria esset Correctio vel monitio: at nullus actus temerarius præceptus est. Porro nemo inquirere tenetur nisi superior. Sed ut superior teneatur inquirere, sufficit suspicio, vel dubia cognitio. *Ita communiter.* Quia cum teneatur ex officio vigilare super gregem suum, etiam tenetur occurrere malis dubiis.

2. Ut sit periculum ne relabatur, vel permaneat in peccato, & ut putetur non aliter facile emendandus: alioquin non esset indigentia spiritualis, ideoque nec locus eleemosynæ spirituali. Præceptum autem subveniendi proximo non obligat, nisi in ejus necessitate seu indigentia.

3. Ut sit probabilis spes emendationis, ex Proverb. 9. *Noli arguere derisorem.* Nam desperato fine nemo tenetur ad medium inutile; & Correctio non est præcepta, nisi prout conducit ad emendationem proximi, quæ est ejus finis intrinsecus. Et vero tunc Correctio esset imprudens: nemo autem obligari potest ad actum imprudentem. Ita S. Th. 2. 2. q. 33. ar. 6. ibi: *Duplex est Correctio delinquentis. Una quidem, pertinens ad Prælatos quæ ordinatur ad bonum commune, & habet vim coactivam. Et talis correctio non est dimittenda, propter turbationem ejus qui corripitur: tum quia si propria sponte emendari non velit, cogendus est per pœnas, ut peccare desistat: tum etiam quia si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo justitiæ, & unius exemplo alii deterrentur.... Alia est Correctio fraterna, cujus finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem, sed simplicem admonitionem, & ideo ubi probabiliter æstimatur, quod peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur, est ab hujusmodi correctione desistendum: quia ea, quæ sunt ad finem, debent regulari secundum id, quod exigit ratio finis.*

Excipe nisi redargutio necessaria vel utilis sit ad honori Dei vel famæ proximi consulendum, aut scandalum aliorum impediendum; ut

(1) S. Bonav. (De sex alis Seraph. cap. 3.) *Prælatus vicarius Dei, cui data est potestas a Domino super familiam suam, & cui debent subditi ea de causa vice Domini obedire, si non corrigit delinquentes, si permittit sub se vitia crescere, & consuetudines malas oriri, & jam exortas roborari, & dilatari: triplicem Deo reddet rationem. Primo pro sua negligentia, quando non fecit, ad quod officio tenebatur. Secundo quod omnia peccata subditorum, quæ poterat, & debuerat correxisse, & præcavisse, imputantur ei. Tertio pro abusione honoris, & potestatis sibi collatæ, quam ad propriam gloriam, & commodum retorsit, & non ad quod data est ei.* Vid. N. 142. ubi de Parentibus nimium indulgentibus.

ut cum quis blasphemias vel errores profert, aut detrahit proximo. Tum enim fieri debet correctio, etiamsi nulla sit spes emendationis delinquentis; ne tacendo videaris approbare malum; & quia teneris injuriam Dei & grave malum proximi impedire cum potes. At tunc non erit stricte Correctio fraterna peccantis, sed alius actus caritatis Deo vel alteri proximo debitus.

Porro non est omittenda Correctio propter aliquam tristitiam delinquentis, vel etiam iram cum aliqua levi culpa, si tandem speretur emendatio. Quia hæc per accidens sequuntur: & ad impediendum majus malum permitti possunt. Item Correctio fieri debet, si decursu temporis, licet non statim, fructus speretur. Ita S. Aug. Epist. 10. alias 87.

4. Ut non adsit alter magis idoneus, vel dignitate aut ætate superior, qui commodius possit & velit corrigere: nam tunc peccans non indiget tua Correctione. Quod si ille tertius aptior nolit, teneris perinde ac si tu unus esses, qui posses corrigere: nam tunc tua Correctione peccans indiget.

5. Ut opportuno tempore fiat, quando scilicet fructus probabiliter sperari potest: nam alioqui non prodesset, sed potius obesset. Præterea, ut ait S. Th. q. 33. ar. 2. *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis, quæ requiruntur ad hoc, quod sit actus virtuosus, ut scilicet fiat ubi debet, & quando debet, & secundum quod debet.* Quare non semper facienda est statim atque peccatum cognitum est.

Sed quid si dubitetur, sit-ne profutura Correctio?

Resp. Si de fructu dubites, & simul certo scias obfuturam non esse, teneris corrigere, quia sicut in morbo corporali, ita & in spirituali, remedium quod non est obfuturum, adhiberi debet in dubio, an sit profuturum, si nullum certius adsit: & quia adest materia Correctionis, & fieri potest ut obtineatur ejus finis. Si vero dubites, non modo sit-ne profutura Correctio, sed etiam num sit nocitura, eam omittere debes; quia cum Correctio ad emendationem ordinetur, fieri non debet, cum æque imminet peccatum proximi ac ejus emendatio; Excipe, nisi alioqui moriturus esset in mortali: nam tunc, etiam in dubio de peccato mortali, ipse admonendus esset, ne proximus damnetur in æternum.

Quæst. II. *An corripiendus est, qui peccat ex ignorantia?*

Resp. Corripiendus est, & docendus. 1. Si ignorantia sit culpabilis, quia est in gravi miseria spirituali, cum hæc ignorantia sit peccatum, nec excuset a peccato. 2. Si male agat ex ignorantia invincibili juris naturalis, vel etiam positivi humani, quando fructus speratur. Quia talis ignorantia est magnum quoddam proximi malum ac miseria, & varia incommoda afferre potest, ut scandalum, habitum pravum &c. immo & periculum postea peccandi formaliter: nam sæpe contingit ignorantiam fieri vincibilem ex invincibili, ideoque non amplius excusare a culpa. Præterea id exigit studium ac reverentia legis, cujus violatio facile impediri potest. Et multo magis, si ex illa ignorantia oriatur scandalum, vel irreverentia Dei aut religionis, aut damnum tertii; ut si quis rem alienam bona fide retineret. 3. Si sit invincibilis ignorantia medii necessarii ad salutem: quia talis ignorantia conjuncta est cum evidenti periculo damnationis.

Quæst. III. *Qui ordo Correctionis fraternæ servandus est?*

Resp. Per se loquendo servari debet, secundum omnes, ordo a Christo præscriptus, scilicet ut proximus corripiatur primum secreto; deinde coram uno aut duobus aliis, si secreta monitio non profuerit; tum vero res ad Prælatum Ecclesiæ seu Superiorem deferatur, Matth. 18. *Corripe eum inter te & ipsum solum... Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos.... Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.* Quia *dic* ordo est præcepti tum positivi, nam hæc verba *adhibe, dic*, tam præceptum sonant, quam illud *corripe*: & Christus eodem tenore verborum substantiam præcepti & ordinem in ejus executione servandum statuit: tum etiam naturalis, nam lex naturalis præcipit ut proximum corrigamus sine detrimento illius famæ, si fieri possit; vel certe cum minimo quod sufficit ad correctionem, si sine aliquo fieri nequeat Correctio. Neque enim licet proximi famam lædere sine necessitate. Igitur si sufficit secreta monitio, non licet adhibere testes; si unus testis sufficit, non licet adhibere plures; si testes non sufficiunt, deferendum est peccatum ad superiorem, qui pro sua auctoritate compescere poterit peccatum, quod neque tu, neque testes coercere potuistis.

Dixi; *per se loquendo*. Nam cum præceptum hoc sit affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed quando caritas & recta ratio dictat. Unde hi casus ab omnibus excipiuntur in quibus peccatum proximi statim deferendum est superiori.

1. Quando peccatum proximi est ita publicum, ut non censeatur infamari per denuntiationem factam immediate superiori. Nam tunc cessat ratio servandi famam; & tunc non solum emendatio fratris, sed etiam reparatio scandali per punitionem procuranda est. Ita S. Thom. in 4. dist. 19. qu. 2. ar. 3. ad 2. addens: *Si autem nondum in publicum devenit, sed est in via deveniendi, tunc etiam denuntiandum est, ut scandalo futuro occurratur.*

2. Quando peccatum, etsi occultum, cedit in damnum communitatis, ut proditio, hæresis quæ ut cacer serpit, falsificatio monetæ, veneficium &c. & non constat impeditum iri per secretam monitionem, ita S. Thom. 2. 2. q. 33. ar. 7. Nam bonum commune præferendum est privato, & illi sufficienter providendum, etiam cum infamia nocentis. Item si peccatum

cedat

cedat in grave damnum tertii privati; ut si quis furtum grave vel necem alterius machinetur, ad turpia sollicitet &c. nisi constet hoc malum impeditum iri per secretam monitionem, ex c. 4. *de furt.* Quia secundum ordinem caritatis præferri debet innocens nocenti voluntarie lædenti. *Quædam peccata occulta sunt, quæ sunt in nocumentum proximorum, vel corporale, vel spirituale.... & quia ille qui sic occulte peccat, non solum in se peccat, sed etiam in alios; oportet statim procedere ad denuntiationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur: nisi forte aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire.* S. Thom. 2. 2. q. 33. ar. 7.

3. Quando prudenter judicatur non profutura tua monitio, nec aliorum inferiorum. Nam tunc duo priores actus essent inutiles; & proximus tunc eget correptione superioris ut patris, cui tunc revelatur ut singulari personæ, quæ tenet locum testis idonei, & quæ magis potest prodesse quam alii. S. Thom. qu. 23. ar. 8. ad 2. & caritas exigit ut bonum spirituale præferatur famæ.

4. Si alter satisfactionem tibi debitam deneget, tunc potes illam petere a superiore: quia jure tuo uteris.

5. Quando proximus (1) cessit jus quod habet, ut defectus & peccata denuntientur superiori, non præmissa monitione secreta, ut fit in nostra societate. Nam quisque potest juri ac favori suo renunciare, c. 6. *de privil.* ubi id vergat in aliorum damnum. Ordo autem correptionis fraternæ in peccantis favorem constitutus est, & fundatur in jure famæ, cujus quisque dominus est. Porro non licet delictum grave subditi perfecte emendatum sine relapsus periculo deferre superiori: quia sine causa subditus apud superiores infamaretur.

Ex dictis sequitur eum peccare mortaliter, 1. Qui ex timore, ne proximus offendatur, & ne ipse inde aliquod leve damnum patiatur, omittit in re gravi correctionem, quam putat profuturam. 2. Qui sine justa causa non servat ordinem a Christo præscriptum. 3. Qui corripit vel denuntiat non ex caritate, ut proximus emendetur, sed ex odio gravi, ut confundatur, ac deprimatur.

CAPUT VI.

De peccatis Caritati specialiter oppositis.

NOta. Licet omnia peccata Caritati generaliter adversentur, & ideo quodvis mortale ejus habitum destruat; sunt tamen quæ illi specialiter opponuntur, & directe pugnant contra ejus actus. Qualia sunt odium, acedia, invidia, & discordia, contentio, schisma, rixa, seditio, bellum, scandalum: quæ sunt mortalia ex genere suo, cum directe ac specialiter opponantur Caritati, & excludant a regno Dei, ad Gal. 5.

§. I. *De Odio Dei, & proximi.*

Quæst. I. *Quid est Odium?*

Resp. Odium est aversio objecti. Duplex est, unum inimicitiæ, quo alicui personæ ex ejus displicentia volumus malum, quatenus ejus malum est; alterum abominationis, quo rem vel personam aversamur ut malam præcise, vel ut malam nobis aut aliis.

Quæst. II. *Quale peccatum est odium Dei?*

Resp. Omne odium inimicitiæ erga Deum est peccatum omnium gravissimum; quia per se immediate, directe & formaliter avertit a Deo, & opponitur directe actui caritatis Dei, qui est actus omnium præstantissimus, & ejus habitui. Nam ex Aristotele, illud est pessimum, quod optimo est contrarium. Item omne odium abominationis erga Deum est intrinsece malum & mortale: quia est graviter injuriosum Deo, quasi in eum cadere possit aliqua malitia, vel defectus seu ratio, ob quam aversione dignus sit, cum tamen Deus sit essentialiter in omni ratione infinite bonus, & perfectus.

Hinc gravissimum scelus est optare, ut Deus non sit, ut careat aliqua perfectione, v. gr. scien-

---

(1) Quandoquidem juxta commune proloquium Jurisperitorum, *exceptio firmat regulam in contrarium*: hinc claresci, non licere (extra hunc casum spontaneæ cessionis, aliosque antecedenter ab Auctore enumeratos) omissa secreta admonitione, quam exigit ordo correptionis sub gravi obligans, manifestare Superiori occultum alicujus subditi delictum, etiam si Superior id posceret, aut præciperet sub specie cujuscumque honesti finis. Ita expresse Angelicus (2. 2. q. 33. art. 7. ad 1.) *Quando prælatus præcipit, ut sibi detur, quod quis sciverit corrigendum, intelligendum est præceptum sane, salvo ordine fraternæ correctionis, sive præceptum communiter fiat ad omnes, sive ad aliquem specialiter. Sed si Prælatus expresse præciperet contra hunc ordinem a Domino institutum, & ipse præcipiens, & ei obediens quasi contra præceptum Domini agent: Unde non esset ei obediendum, quia Prælatus non est judex judiciorum occultorum, sed solus Deus.* Vid. etiam inter alios Henricum Gandav. (Quodl. 9. qu. 23.) qui cuncta ferme ad ordinem fraternæ correptionis pertinentia scite complectitur, tractando hanc quæstionem: *Utrum Religiosus subditus, sciens secreto, & solus confratrem subditum peccato mortali peccasse, peccet illud revelando Prælato suo ante secretam admonitionem?* Porro Religiosus non censetur cedere juri suo (quod habet, ut privatim moneatur, antequam ejus delictum denuntietur Superiori) per solam religiosam professionem libere factam in aliquo Ordine approbato: sed per professionem emissam in ea singulari Religione, in qua scit expresse talem vigere morem, inductum ad majorem spiritualem profectum. Obiter nota, neque licere Episcopo a Parochis & Confessariis clanculum petere, ut indicent in genere graviora delicta, quæ certis in locis committuntur; ut scilicet hac secreta notitia fretus possit subinde reservare sibi aliquos casus. Vid. Ben. XIV. lib. 5. *de Syn.* c. 4. n. 3.

ſcientia, juſtitia, omnipotentia &c. aut de illa dolere. Item gaudere de offenſa Dei ut tali &c.

Quæſt. III. *Quale peccatum eſt odium proximi?*

Reſp. Odium inimicitiæ erga proximum eſt peccatum mortale ex genere ſuo. Nam directe opponitur caritati proximi, & graviter prohibetur præcepto diligendi proximum, ex Joan. 5. *Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, & ſcitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſemetipſo manentem.* Poteſt tamen eſſe veniale ex levitate materiæ, ut ſi ex levi diſplicentia perſonæ leve malum optetur. Aliud eſt de odio Dei, quod ſemper eſt mortale, nec admittit levitatem materiæ, cum vel leviſſimum malum Deo optare ſit Deo graviter injurioſum, quaſi in eo reperiatur aliqua ratio averſionis.

Odium vero abominationis erga proximum, ſi ſine juſta cauſſa & inordinate concipiatur, eſt culpa gravis vel levis pro gravitate vel levitate materiæ. Interdum tamen culpa vacat, & eſt laudabile, dum ſcilicet non adverſatur caritati, ſed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, vel eum, quem ſic averſatur peccatorem, non qua homo eſt, ſed qua peccator eſt, ſeu quod peccator ſit, in eo averſando ejus peccatum, ut ejus malum eſt, juxta illud Prov. 29. *Abominantur juſti virum impium.* Nam ſic odiiſſe nil aliud eſt quam odiiſſe peccatum in ipſo; & tale odium conjunctum eſt cum caritate, qua eidem volumus ſalutem & ejus media, ac alia bona, quibus indiget.

Quæſt. IV. *An ſemper eſt peccatum optare malum proximo, vel de eo gaudere?*

Reſp. 1. Nunquam licet optare & imprecari malum proximo, quatenus ejus malum eſt, vel gaudere de ejus malo ut tali, vel dolere de ejus bono, ut ejus bonum eſt. *Ita omnes.* Quia hæc ſunt actus odii & inimicitiæ, & repugnant caritati, ideoque ſunt mortalia ex genere ſuo, nec poſſunt eſſe venialia, niſi ob defectum ſufficientis advertentiæ, vel ob levitatem mali optati.

Item non licet optare etiam inefficaciter malum proximi, quamvis non ut malum illius, aut gaudere de eo etſi inculpate advenienti, vel dolere de ejus bono, quamvis non ex diſplicentia perſonæ, ſed præciſe propter bonum minus noſtrum, vel alterius proximi. Quia hi actus repugnant debito ordini caritatis, ex qua tenemur bonum proximi majus, & altioris ordinis præferre noſtro minori, & inferioris ordinis. Idque conſtat ex his propoſitionibus ab Innoc. XI. damnatis: 13. *Si cum debita moderatione facias, potes abſque peccato mortali de vita alicujus triſtari, vel de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere & deſiderare: non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.* 14. *Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura eſt pinguis hæreditas.* 15. *Licitum eſt filio gaudere de parricidio a ſe in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate conſecutas.*

Reſp. 2. Ex S. Thom. in 3. diſt. 33. art. 2. ad 4. *Quia caritas ordinem habet, & plus debet diligere quiſque ſe, quam alium, & propinquos quam extraneos, & amicos quam inimicos, & bonum commune multorum quam bonum privatum unius: poteſt aliquis ſalva caritate optare malum temporale alicui, & gaudere ſi contingit, non in quantum eſt malum illius, ſed in quantum eſt impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aut Eccleſiæ. Similiter de malo temporali ejus, ſecundum quod per malum pœnæ impeditur frequenter malum culpæ ejus.*

Igitur 1. Licet deſiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri, v. g. morbum, & de illo gaudere præciſe propter ejus bonum ſpirituale, v. g. ut peccare deſinat, & reſipiſcat, quia ſecundum ordinem caritatis, bonum ſpirituale præfertur temporali.

2. Licet ſic optare mortem juſte obventuram hæreſiarchæ vel malefactori Reip. noxio, & de ea gaudere, non quatenus ipſius malum eſt, ſed quatenus per illam mortem majora mala impediuntur, & ob multorum bonum, quod præferendum eſt bono unius privati.

3. Licite optas victoriam de hoſtibus in bello juſto, vel Turcarum excidium ob ingens bonum juſtum tuæ communitatis, vel Eccleſiæ. Quia bonum Eccleſiæ vel communitatis tuæ præferre debes bono alterius communitatis.

4. Licet optare malefactori pœnam meritam per judicem infligendam, vel ut ipſe aut alii coerceantur ab injuria inferenda tibi aut aliis; nam hoc eſt conſentaneum caritati, vel quia expedit reip. & bono communi, nam eſt actus pietatis erga remp. vel ut jus læſum reſarciatur, nam eſt actus juſtitiæ. At, ut dixi, nunquam licet optare aliis vel ſibi majus malum ad vitandum minus; quia hoc eſt contra debitum ordinem caritatis. Hinc peccant mortaliter, qui ſibi mortem deliberate optant ex gravi impatientia, ad vitandas aliquas leves moleſtias.

Quæſt. V. *Quid dicendum de maledictione?*

Reſp. 1. Ex dictis conſtat eſſe mortale, proferre maledictionem gravem ex animo ut malum grave eveniat, v. g. Diabolus te rapiat. Utinam mortuus ſis &c. Immo ſibi vel aliis malum grave ex ira imprecari, quamvis ſine animo ut eveniat, ſæpe mortale eſt, ſive ratione contumeliæ gravis, ſpectata perſonæ qualitate, ſive ratione ſcandali. Sic parentes graviter peccant liberis ſuis præſentibus grave malum oretenus ex ira imprecando: nam ſuo exemplo eos docent ſibi invicem, vel aliis malum grave imprecari & iræ ſervire. Nec a mortali excuſatur, qui, durante paſſione, grave malum evenire deliberate voluit, etſi ſtatim poſtea noluiſſet, immo doluiſſet, ſi eveniſſet: quia revera paſſioni iræ deliberate conſenſit in re gravi. Item mortale eſt ſeipſum ex ira deliberate dæmoni

moni devovere, ob fœditatem ac perverſitatem rei. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, eſſe peccatum veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur; vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex ſubreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maxime ex affectu penſantur.* S. Thom. 2. 2. q. 76. ar. 3. Hinc confitens maledictionem interrogari debet, an ex animo malum grave ſibi, vel alteri imprecatus fuerit, an cum ſcandalo vel contumelia, & quale malum in ſpecie optaverit; nam maledictiones ſunt diverſæ ſpeciei, pro diverſitate malorum optatorum; actus enim voluntatis mali ſumunt ſpeciem ejus ex objecto materiali.

Reſp. 2. Maledictio gravis effuſa in non ſubditum præſentem, non ſolum caritati, ſed etiam juſtitiæ repugnat. Nam eſt etiam gravis & injuſta læſio honoris proximi, ſeu contumeliæ, ideoque obligat ad ſatisfactionem.

Nota. Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus ſunt utiles homini, eſt æquivalenter maledicere homini. Maledicere illis in quantum ſunt creaturæ Dei, eſt blaſphemia. Maledicere vero eis ſecundum ſe conſideratis *eſt otioſum & vanum, & per conſequens illicitum*. Ita S. Thom. q. 76. ar. 2. Hoc tamen ultimum cenſetur ſolum veniale per ſe, ut ſi ruſticus equis ſuis mortem vel diabolum optet.

§. II. *De diſcordia, contentione, ſchiſmate, rixa, & ſeditione.*

I. Diſcordia eſt diſſenſio voluntatis a voluntate alterius in iis, quæ quis tenetur velle ex caritate Dei vel proximi. Opponitur concordiæ, quæ conſiſtit in voluntatum conſenſione. Eſtque peccatum mortale ex genere ſuo, ex Gal. 5. ubi *diſſenſiones* numerantur inter opera carnis, de quibus ibi dicitur: *Qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur*. Tum quia Prov. 4. *Deus deteſtatur eum, qui ſeminat inter fratres diſcordias*. Tum quia ſpecialiter opponitur caritati, cujus eſt voluntates unire. Sed ad hoc requiritur, ut ſcienter quis diſſentiat a bono Dei vel proximi, in quo debet conſentire, ut docet S. Thom. q. 37. ar. 1. addens non eſſe peccatum diſcordiæ, cum unus æſtimat hoc eſſe bonum, & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi, alius autem habet contrariam opinionem: niſi hujuſmodi diſcordia ſit cum errore circa ea, quæ ſunt de fide aut neceſſitate ſalutis, vel pertinacia indebite adhibeatur.

II. Contentio eſt altercatio verborum, quibus inordinate quis alteri contradicit. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo, ſicut alia, quæ ſunt contra caritatem. Unde ad Gal. 5. *Contentiones* numerantur inter opera carnis excludentia a regno Dei. Contentio autem ſemper eſt mortalis. 1. Si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, & juſtitiam, vel grave bonum proximi ſpectans. Si tamen veritas non impugnetur ſerio, ſed ſolum exercitii cauſſa, ad illuſtrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius, ſecluſo ſcandalo & modo inordinato, non eſt peccatum. 2. Si contentio fiat cum periculo ſcandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis. Eſt autem ſolum venialis, ſecluſis conviciis ac ſcandalo, ſi materia ſit levis, vel inordinatio ſit ſolum in modo, v. g. ſi ſolum fiat cum nimia acrimonia, clamoribus, aut ex ſolo ſtudio vincendi adverſarium.

III. Schiſma eſt voluntaria ſeparatio baptizati ab unitate Eccleſiæ: ſive eſt ſubtractio ab obedientia Eccleſiæ, vel Summi Pontificis ejus capitis in ſpiritualibus; vel etiam ſeparatio voluntatis a ſolis miniſtris Eccleſiæ. De hoc ſic ait S. Thom. q. 39. ar. 1. *Eſt ſpeciale peccatum, ex eo quod intendit ſe ab unitate ſeparare, quam caritas facit, quæ non ſolum alterum altero unit ſpiritualis dilectionis vinculo, ſed etiam totam Eccleſiam in unitate ſpiritus. Et ideo proprie Schiſmatici dicuntur, qui propria ſponte & intentione ſe ab unitate Eccleſiæ ſeparant.... Eccleſiæ autem unitas in duobus attenditur, ſcilicet in connexione membrorum Eccleſiæ ad invicem, ſeu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum Eccleſiæ ad unum caput, ſcilicet Chriſtum, cujus vicem in Eccleſia gerit Summus Pontifex. Et ideo Schiſmatici dicuntur, qui ſubeſſe renuunt Summo Pontifici, & qui membris Eccleſiæ Dei ſubjectis communicare recuſant.*

Schiſma aliud eſt purum, quod caritati ſolum & paci ac obedientiæ opponitur, quale eſt in iis, qui cum credant unam eſſe Sanctam Eccleſiam ſub viſibili capite Romano Pontifice conſtitutam, & quidquid Eccleſia Romana credit; tamen ex malitia voluntatis, ſeu ſuperbia, nolunt cum quadam rebellione Papæ ſubeſſe ac obedire, vel reliquis Eccleſiæ membris uniti eſſe. Et aliud cum hæreſi conjunctum, ut cum quis ſe *ſeparat ab obedientia Papæ, quia non credit ejus poteſtatem*, ait Toletus.

Porro omnes hæretici ſunt etiam Schiſmatici, cum ab unitate Eccleſiæ ſe ſeparent, contrariam doctrinam ſectando. Schiſmaticum eſſe, qui non a Papa, nec ab univerſis Eccleſiæ membris, ſed ſolum a ſuo Epiſcopo Papæ unito & vere ſubjecto, ſe ſeparat, vel etiam a ſolis fidelibus membris illius diœceſis, docent Bellarminus, Valentia, & alii, ex S. Cypriano, in can. *Scire* q. 9. 1. Quia hic etiam implicite, & indirecte ſe ſeparat a Summo Pontifice ac reliquis Eccleſiæ membris, quatenus Epiſcopus, ejuſque ſubditi habent ſubordinationem & connexionem cum Papa & aliis Eccleſiæ membris, ut quædam pars cum ſuo capite, ac reliquis ejuſdem corporis partibus. Sic manus a brachio ſeparata, hoc ipſo etiam ſeparatur a capite & a toto corpore.

Eſt autem Schiſma graviſſimum ſcelus, ut conſtat ex Patribus, cum lædat præclariſſimum quoddam bonum commune nempe ipſam Eccleſiæ unitatem. *Quiſquis ab hac Catholica Eccleſia*

ſia fuerit ſeparatus, quantumlibet laudabiliter ſe vivere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere quod a chriſtianitate disjunctus eſt, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum, ait S. Auguſtinus cum multis aliis Epiſcopis in epiſt. 52. quæ eſt Concilii Zertenſis.

IV. Rixa eſt pugna manuum & verborum inter privatos, cum ſcilicet aliqui ex ira invicem ſe percutiunt auctoritate privata. In aggreſſore eſt peccatum mortale ex genere ſuo, cum ſit contra caritatem & juſtitiam, & ad Gal. 5. *Rixæ* numerantur inter opera carnis excludentia a regno Dei. *In eo autem, qui ſe defendit, poteſt eſſe ſine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum mortali ſecundum diverſum motum animi ejus, & diverſum modum ſe defendendi. Nam ſi ſolo animo repellendi injuriam illatam, & cum debita moderatione ſe defendat, non eſt peccatum, nec proprie poteſt dici Rixa ex parte ejus. Si vero cum animo vindictæ vel odii, vel cum exceſſu debitæ moderationis ſe defendat, ſemper eſt peccatum; ſed veniale quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictæ ſe immiſcet, vel cum multum non excedit moderatam defenſionem: mortale autem, quando confirmato animo in impugnantem inſurgit ad eum occidendum, vel eum graviter lædendum.* S. Thom. 2. 2. q. 41. ar. 1.

V. Seditio eſt bellum aggreſſivum unius partis reip. adverſus aliam, vel adverſus principem ſuum. Eſt ſemper mortalis, nam ſemper graviter adverſatur unitati, paci, ac bono communi, & etiam juſtitiæ, cum auctoritas bellandi reſideat in ſolo principe, vel rep. libera.

§. III. *De Bello.*

Quæſt. I. *AN Bellum etiam offenſivum poteſt eſſe licitum?* (1)

Reſp. Affirm. Quia 1. Luc. 3. S. Joan. Bapt. rogatus a militibus quid ſibi ad ſalutem eſſet agendum, non juſſit ut militiam deſererent, ſed ne quemquam concuterent. 2. Deus, Deut. 23. Leges belli gerendi dedit. 3. Principi ſummo & reip. liberæ licet jus ſuum tueri ac repetere. Cum autem careant ſuperiore, a quo jus ſuum obtinere poſſint, debuit iis jure naturæ competere poteſtas ad jus ſibi dicendum, & cogendam partem adverſam ad ſibi ſatisfaciendum: alioqui non poſſet communitas perfecta in pace conſervari. De defenſivo per ſe patet, cum jure naturæ unicuique liceat injuſtam vim vi repellere cum debita moderatione.

Quæſt. II. *Quænam requiruntur ut Bellum ſit licitum?*

Reſp. Ex S. Auguſt. l. 22. contra Fauſtum c. 74. & 75. ex S. Thom. 2. 2. q. 40. & communi Doctorum ſententia, hæc tria:

1. Poteſtas ſuprema, quæ reſidet vel in rep. libera, vel in principe ſupremo, cui cura reip. commiſſa eſt. Nam qui habent ſuperiorem, poſſunt ejus auctoritatem implorare ad injuriæ compenſationem; & ſic bellum non poteſt eſſe eis licitum.

2. Cauſſa juſta, quæ eſt dumtaxat graviſſima injuria principi vel ſubditis illata, quam tollere, vel pro ea ſatisfacere pars adverſa recuſet. Ex S. Auguſt. in c. *Dominus*, 23. qu. 2. ibi: *Bella juſta definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias, ſi qua gens vel civitas, quæ Bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum eſt, vel reddere quod per injuriam ablatum eſt.* Nam caritas & juſtitia exigunt, ut ſine graviſſima & neceſſaria cauſſa non inferantur aliis graviſſima damna, qualia fiunt in bello. Quod ſi majora incommoda, quam commoda præſertim reſpective ad honorem Dei & bonum religionis catholicæ ſecutura prævideantur, a bello abſtinendum eſt: quia ſecundum debitum ordinem rerum & Caritatis, honor Dei, bonum Eccleſiæ, ſalus æterna proximi præferri debent bono temporali ſtatus politici.

3. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritia inordinata, cupiditate amplificandi imperii, ſed ad publicam quietem ac juſtitiam ſervandam, vel ad opitulandum injuſte oppreſſis.

Porro licet etiam aliis tamquam ſociis auxilium præbere principi habenti juſtam cauſſam bellandi, & huic uti aliorum auxilio, quamvis ſint diverſæ religionis, modo abſit ſcandalum & periculum Fidei ac ſacrilegiorum, ſicut Judas Machabæus fœdus cum Romanis iniit, 1. Mach. 8. Nam, per ſe loquendo, licet alium in re juſta juvare. At non licet in bello etiam juſto advocare infideles & hæreticos in auxilium, vel iis opem ferre, quando adeſt periculum ſcandali, ſacrilegiorum, incrementi hæreſeos, & detrimenti veræ religionis. Quia ſalus æterna proximi, & præſertim multorum, præferenda eſt cuilibet bono temporali; & principes tenentur ſupra omnia Chriſto ſervire; ejuſque regnum, quod eſt Eccleſia catholica, quam ſanguine ſuo acquiſivit, quantum poſſunt, integrum conſervare, immo & amplificare. *Major vobis Fidei cauſſa debet eſſe quam regni, ampliuſque pro partis Eccleſiarum clementia veſtra debet eſſe ſollicita, quam pro omnium ſecuritate terrarum. Subſequentur enim omnia proſpera, ſi primitus quæ ſunt Deo cariora ſerventur.... pro veſtri enim imperii ſalute geritur, quidquid pro quiete Eccleſiæ, vel ſanctæ religionis obſervantia laboratur*, ait S. Cæleſtinus l. epiſt. ad Theodoſ. Imper. in actis Concil. Epheſ.

Ceterum quamvis non poſſit dari bellum utrinque juſtum ex natura rei, cum circa idem non poſſint eſſe jura contraria; fieri tamen poteſt,

(1) Vid Bened. XIV. de Beatif. Serv. Dei lib. 3. c. 36. n. 16 17. ac Seraphicum Com. in c. 3 Luc. & in Spec. Anim c. 2.

est, ut neutra pars peccet bellando, ob ignorantiam invincibilem.

Quæst. III. *Quænam ante bellum & in ipso bello fieri debent, ac licent?*

Resp. 1. Ante bellum tenetur princeps rem diligenter examinare cum viris probis ac peritis, & habere certitudinem saltem moralem de justitia causæ. Nam cum ex bello gravissima sequantur mala ac incommoda, etiam innocentibus; caritas & justitia exigunt, ut non inferatur, nisi plane constet de causa justa & sufficienti. Et vero si non licet hominem privatum in dubia causa punire, multo minus licet multos & totam remp. Quod si justitia sit dubia, & alter sit in possessione, certe injustum est bellare, quia in dubio melior est conditio possidentis. Deinde tenetur parti adversæ justitiam causæ & suas prætensiones proponere, ut illa possit satisfacere injuriæ illatæ, vel restituere ablata sine alio damno: nam bellum sine necessitate geri licite nequit, propter ingentia mala, quæ cum eo conjuncta esse solent. Ex S. August. in cap. *Noli*, qu. 1. *Pacem habere debet voluntas; bellum necessitas.* Hinc æqua satisfactio oblata acceptari debet; alioqui bellum sine justa causa & necessitate fieret.

Resp. 2. In bello justo licita sunt ea omnia & sola, quæ juxta consuetudinem christianorum necessaria sunt ad assequendum finem belli, scilicet vel ad recuperanda injuste ablata, vel injuriam juste vindicandam, & ad securitatem reip. stabiliendam. Nam cum finis licitus sit, licita sunt etiam media per se ad illum necessaria, non autem alia, quæ proximo nocent, cum nemini sine justa causa damnum inferre liceat.

Hinc 1. Licet occidere hostes pugnantes & resistentes, non tamen innocentes, qui non pugnant, ut sunt clerici, senes, mulieres, pueri, rustici, opifices &c. quamvis sint partes reip. hostilis; quia nunquam licet directe occidere innocentes. Neque enim resp. potest puniri in suis membris, nisi secundum id quod ejus dominio subest, qualis non est vita civium. Indirecte tamen & per accidens possunt interfici, ut cum urbs expugnari, vel nocentes seu milites vinci nequeunt, nisi cum periculo & occisione innocentium. Quia bonum publicum, quod ex victoria speratur, est majus bonum quam vita aliquorum, quorum mors præter intentionem sequitur. Et alioqui non posset contra nocentes bellum geri, & sic causa bellantium frustra esset justa.

2. Licet spoliare bonis cives etsi non pugnantes, qui sunt membra reip. hostilis, si hoc necessarium sit ad finem belli. Quia cum sint pars reip. ipsa juste punitur in illis, & debilitatur privatione bonorum, quæ ejus dominio subjiciuntur.

3. Licet uti insidiis & stratagematibus ex Josue c. 8. &c. *Dominus* supra cit. quia non sunt mendacia, sed occultatio veritatis.

4. Civitas capta dari sine gravi necessitate non potest in prædam, propter multa scelera & mala, quæ in tali deprædatione a militibus committi solent. Et si detur, tenentur duces diligentissime curare, ne scelera committantur.

5. Ea, quæ caveri nulla prudentia possunt, ut veneno inficere puteos, aquas, glandes, non licent; quia sunt contra jura belli & gentium. Item christiani a christianis capti non possunt fieri servi, nam id ex consuetudine gentis christianæ receptum est, in honorem religionis christianæ, & libertatis quam per Christum consecuti sumus; unde esset contra jus gentis christianæ.

6. Non licet victori retinere urbes captas, & alia bona immobilia hostium, nisi quatenus debitam compensationem vel satisfactionem non excedunt, vel necessaria sunt ad securitatem imposterum contra victos stabiliendam. Nam compensatio debet esse commensurata debito, & pœna culpæ, alioqui est injusta.

7. Princeps tenetur inchoatum bellum finire, si æqua satisfactio offeratur, securitas sufficiens præstetur, & compensentur impensæ belli; quia tunc cessat causa continuandi belli: quod proinde jam foret illicitum.

Resp. 3. Jure naturali nihil fieri licet contra justitiam, jus gentium, fortitudinem, caritatem, & veram religionem. Et fides data hostibus servanda est, ex S. August. in c. *Noli*. Nam hæc obligat jure naturali & gentium; & hoc necessarium est ad pacem ac bonum commune regnorum. Nam si fœdera publica inter regna & principes non obligarent, nec necessario servanda essent, nulla pax aut societas inter genus humanum consistere posset. Quod intellige, nisi hostes ipsi fidem fregerint: nam tunc est quædam compensatio, & pacta censentur fieri sub hac conditione, si alter promissis steterit, nec fidem fregerit.

Resp. 4. Tenetur Princeps & ejus duces militibus justa stipendia solvere, & impedire omnia crimina, quæ impedire moraliter possunt, curareque ne proprii subditi iniquis vexationibus graventur; alioqui tenentur ad compensanda damna secuta ex omissione solutionis, vel diligentiæ debitæ, cum sint eorum causa contra proprium officium & justitiam.

Resp. 5. Ex communi sententia bona justo bello capta, si sint immobilia, cedunt principi aut reip. Si mobilia, sunt capientium, nisi ex consuetudine regionis, ea dividenda sint inter milites, aut una pars cedat principi. Tamen bona injuste acquisita ab hostibus, restitui debent eorum dominis, ex l. 20. §. *de captivis*, cum jus habeant in illa, nec sint hostium.

Quæst. IV. *An Represaliæ licitæ sunt?*

Resp. Affirm. Positis certis conditionibus. Quia auctoritate publica usurpari possunt per compensationem bona subjecta dominio reip. quæ in culpa est, dum non procurat reparationem injuriæ a suis membris illatæ alterius reip. civibus. Sed hæ conditiones requiruntur. 1. Ut constet de injuria illata. 2. Ut princeps vel magistratus civium nocentium rogatus debitam

bitam satisfactionem deneget. 3. Ut fiant auctoritate principis civium læsorum. 4. Ne plus damni inferatur quam justa satisfactio requirit. 5. Ut non fiant in personas Ecclesiasticas, & earum bona, cap. un. *de injur. in* 6.

§. IV. *De Scandalo.*

Quæst. I. *Quid est Scandalum?*

Resp. 1. Generatim duplex est, nempe activum & passivum. Scandalum activum est dictum, vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem peccandi. Sub dicto vel facto comprehenditur etiam omissio externa: nam qui omittit agere, vel loqui, quod debet, aliis est scandalo.

Dicitur minus rectum, hoc est, quod vel malum est, ut si turpia loquaris coram adolescente; vel mali speciem habet, ut si mulierem suspectam domi tuæ aleres, licet cum ea nec peccares, nec periculum tibi esset cum ea peccandi: aut si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Unde illud 2. ad Thess. 5. *Ab omni specie mala abstinete vos.*

Scandalum passivum est ipsa ruina seu peccatum proximi, ex occasione facti vel dicti, vel omissionis alterius commissum. Dividitur in scandalum pusillorum seu infirmorum, quod oritur ex ignorantia vel infirmitate peccantis; & in pharisaicum seu mere acceptum, quod oritur ex ipsa malitia peccantis. Sic vocatur, quia Pharisæi ex insigni malitia occasionem peccandi ex sanctissimis Christi dictis & factis sumebant.

Quæst. II. *Scandalum est speciale peccatum?*

Resp. 1. Dare scandalum directe, inducendo scilicet proximum ad peccandum, etsi non ex intentione expressa ut peccet & pereat, sicut facit dæmon, sed propter utilitatem vel voluptatem aliquam propriam, aut alterius, est peccatum speciale contra caritatem. Nam Lex caritatis in Deum & proximum vetat ne offensam Dei & malum spirituale proximi quovis modo procuremus. Præterea hoc directe opponitur præcepto correctionis fraternæ, cum sint contraria revocare proximum a peccato, & eum in illud inducere.

Immo talis inductio habet duplicem malitiam in confessione exprimendam, unam contra caritatem, & alteram contra virtutem, cui repugnat opus illud malum; nam singulæ virtutes obligant directe ad suos actus eliciendos, & indirecte ad non procurandam sui violationem in aliis. Præterea inducens consentit peccato, ad quod inducit: Ergo illius reus est: nam, ex Rom. 1. eadem pœna æterna digni sunt qui faciunt, & qui consentiunt facientibus.

Hinc 1. nunquam licet petere ab alio vel ei suadere id quod ipse non potest sine culpa præstare; nam hoc esset inducere in peccatum.

2. Qui feminam inducit ad fornicationem, peccat tum contra castitatem, tum etiam contra caritatem: cum sit ei causa ruinæ; unde hæc circumstantia inductionis in confessione explicanda est. Idque etiamsi ipsa fuerit parata ad malum; nam non est hic & nunc in actuali voluntate peccandi, sed solum in habituali; unde sine tua inductione hic & nunc non committeret hoc peccatum.

3. Consilium pravum specificatur a peccato, quod consulitur, & est etiam contra caritatem.

4. Laudans alium de peccato commisso, vel vituperans quod non commiserit, tenetur explicare speciem peccati, circa quod fuit laus, vel vituperium. Nam illæ laudes vel vituperia sunt exhortationes ex se ordinatæ ac aptæ ad inducendum in peccatum, & ad complacendum de illo, si commissum est: quare sumunt ab illo suam specialem malitiam tamquam ab objecto.

Resp. 2. Dare scandalum (1) indirecte tantum, non intendendo peccatum alterius, nec ad illud inducendo, sed præcise faciendo vel dicendo coram illo aliquod malum, vel mali speciem habens, est peccatum mortale ex genere suo, & speciale contra caritatem. Ita *S. Antoninus, Navar. Suarez, Valentia, & alii multi.* Prob. 1. Ex Matth. 18. *Væ homini illi per quem scandalum venit.* Ubi Christus loquitur de scandalo simpliciter & generaliter. Et, ex Rom. 14. *Si propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum caritatem ambulas;* ubi agitur de cibis Lege veteri abrogata vetitis, ideoque jam licitis. Et ex 1. ad Cor. 8. *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis, &c.* Ubi ut grave peccatum contra caritatem reprehenditur scandalum indirectum, quo fideles plene instructi carnes idolo immolatas comedebant coram infirmis falso putantibus, id esse de se illicitum, qui inde præter intentionem comedentium impelli poterant ad eas contra conscientiam erroneam comedendas. 3. Quia secundum omnes, Lex caritatis in Deum & proximum obligat ad cavendum & impediendum etiam in aliis peccatum; quod est offensa Dei & maximum malum proximi. Item obligat ad proximum a peccato per correctionem fraternam retrahendum: ergo a fortiori obligat ad non conjiciendum eum per scandalum in peccatum vel ejus periculum. Et vero ad contrahendam malitiam aliquam sufficit ut libere fiat id, quocum conjuncta est, & cognoscitur vel cognosci potest ac debet esse conjuncta: nam tunc illa malitia est saltem interpretative volita.

Immo hoc scandalum indirectum, ex communi sententia, contrahit etiam malitiam peccati,

(1) De hac specie *indirecti* scandali vid. Not. ad Resp. 2. qu. 8. cap. 2. Tract. *de Peccat.*

cati, cujus datur occasio, exprimendam in confessione. Tum quia dans illud, vult saltem interpretative tale peccatum alterius, volendo sine justa caussa id, ex quo prævidet secuturum vel ejus periculum: tum quia virtus omnis non solum vetat actus sibi contrarios, sed etiam, ne detur aliis occasio illos ponendi.

Est autem mortale, si detur occasio culpæ mortalis; veniale vero, si detur solum occasio venialis; secluso periculo gravioris mali: nam quamvis peccatum veniale sit gravius malum quolibet temporali; est tamen leve in suo genere, & reparatu facile.

Hinc peccant mortaliter contra caritatem & castitatem, 1. Qui imagines, vel statuas nudas faciunt, vel palam exponunt; nam hæ æque saltem inducunt ad peccatum, quam sermo obscœnus. 2. Qui scribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, cantilenas turpes &c. Item qui componunt, vel agunt comœdias obscœnas, aut periculosas ratione verborum, factorum, aut gestuum. Nam hi omnes sunt caussæ ruinæ multorum. Nec refert quod eam non intendant, nam dant ei sufficientem caussam. Item qui sua præsentia eas approbant, iis consentiunt, & cooperantur solvendo mercedem agentibus. 3. Feminæ quæ nudum pectus gestant, nam hæc denudatio apta est scandalum parere infirmis, eos ad complacentias & desideria prava inducendo, & christianæ modestiæ ac sanctitati repugnat. Nec potest excusari consuetudine, utpote contraria præcepto divino. 4. Puella, quæ sine justa caussa se præbet conspiciendam ei, a quo putat se turpiter concupiscendam, quamvis id faciat ex mera vanitate, & sine animo ejus amorem excitandi. *Ita communiter*. Item mortaliter peccant, qui alios vexationibus inducunt ad blasphemias, contumelias graves, imprecationes, &c. nam cooperantur ad peccatum.

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Peccatum scandali hoc ipso committitur, quod datur proximo occasio peccandi, quamvis is reipsa (1) non peccet; nam ad hoc satis est, quod peccatum proximi ex tua actione, vel omissione minus recta in talibus circumstantiis, spectata ejus fragilitate, sequi probabiliter possit. Nam tunc ei creas probabile periculum peccandi, & quod tunc non sequatur peccatum, per te non stat, sed per ipsum: sicut mortaliter peccat, qui explodit catapultam cum periculo occidendi hominem, licet nullus reipsa occidatur.

2. Peccatum coram aliis commissum habet malitiam scandali tunc solum, quando est periculum (2) probabile, ne ii, coram quibus committitur, inde impellantur ad peccandum. Hinc blasphemia coram solis Religiosis non habet rationem scandali. Qui vero publice peccat, tenetur eam scandali circumstantiam confiteri ratione periculi, cui se incitandi multos ad peccandum suo pravo exemplo exponit, ut recte docent Azor, Sanchez, & alii.

3. Numerus eorum, quibus scandalum datur, debet in confessione (3) declarari, sicut numerus hominum uno ictu occisorum. Nam numerus se habet, ut objectum peccati, illudque in suo esse individuali constituit; & non solum aggravat, sed etiam multiplicat peccatum.

4. Actus venialis, vel ex objecto indifferens potest esse mortalis ratione scandali, quando a tali persona & coram talibus fit, ut probabile sit periculum, ne inde alii ex infirmitate, vel ignorantia sumant occasionem peccandi mortaliter, ex cap. 2. *de novi oper. nunt.* Nam, ex 1. ad Cor. 8. sup. cit. comestio carnis idolo immolatæ, quæ per se licita est, fit mortalis ratione scandali.

5. Cum fit actio de se licita, quæ aliquam speciem mali habet, tollitur scandalum, declarando justam caussam agendi, quando hoc sufficit ad amovendam suspicionem omnem mali. Sic comedens carnes die vetito ob rationem occultam, impedit scandalum, hanc aperiendo.

6. Quamvis juxta multos liceat, non auferendo occasionem peccati, permittere unum peccatum, ut impediantur plura: ver. gr. liceat hero non auferre occasionem furandi famulis

---

(1) Sic ex ca. S. Isidorus Pelus. (Epist. 220) loquens de muliere, non servante modestiam exterioris cultus, scribit: *Novit hoc prudentia tua, mulierem forma superbientem, & scite comptam, si spectantium oculos in se convertat, & provocet, quamvis nullum forte inescet, non minus daturam pœnas, quam si quempiam attraxisset. Nam venenum illa jam præparavit, etsi defuerit, qui bibere voluerit. Ut plurimum namque de rebus non a fine & effectis, sed a voluntate & conatibus judicium fertur.*

(2) Præcedens Auctoris observatio sumenda cum ista modificatione. Nimirum ut aliquis peccet peccato scandali, etsi opus non sit, ut alter reapse peccet, & ideo possit dari scandalum *activum* sine *passivo*; nihilominus requiritur, ut adsit periculum *probabile* lapsus alieni. Ex quo infertur, ordinarie loquendo, a reatu scandali immunes evadere, qui seu verbis seu factis delinquunt coram viris perfectis, Deoque per amorem firmiter adhærentibus: his quippe, teste Psalmista, solet esse pax multa, & nullum scandalum. Unde Angelicus (Com. in cap. 3. Epist. 1. Joan.) ait: *Sicut ille, qui incedit per viam bene illuminatam non offendit in via, etiamsi in via sint multa offendicula: ita qui illuminatus est lumine caritatis, & diligit fratrem suum, non offendit, etiamsi in fratre suo videat multa offendicula.*

(3) Nihil forsitan magis est, de quo oporteat sacros Pœnitentiæ Administros vigilantes, ac sollicitos esse, quam de peccatis scandali præsertim *indirecti*. Siquidem cum hæc a plurimis aut non attendantur, aut parvipendantur, consequens omnino est, ut eadem in Sacramentali subinde judicio aut reticeantur, aut minus integre, & distincte aperiantur.

lis, aut filiis, quos ad furandum propenſos ac paratos novit, ut ſic deprehenſi puniantur & reſipiſcant, eo quod tunc rationabiliter permittat furtum unum, ut vitentur plura; non licet tamen talia ultro ponere, aut pericula objicere, quia eſſet poſitive cooperari peccato, & occaſionem præbere, ac creare alteri periculum peccandi, quod non licet.

Quæſt. III. *An tenemur omittere opus de ſe non malum, nec ſpeciem mali habens, ob ſcandalum paſſivum aliorum vitandum?*

Reſp. 1. Non tenemur illud omittere ob ſcandalum ortum ex malitia, cum adeſt rationabilis cauſſa, aut utilitas magna noſtra, vel aliena etiam temporalis. *Ita S. Th. q. 43. art. 8.* Quia cum ſcandalum illud ex ſola malitia ſcandalizati oriatur, ei ſoli imputatur, alioquin quivis per ſuam malitiam poſſet impedire commoda aliorum. Si tamen nulla eſſet neceſſitas, vel notabilis utilitas opus illud faciendi, omitti deberet: quia tenemur ex caritate impedire peccatum proximi, etſi ex ſola ejus malitia ſecuturum, cum nulla adeſt juſta cauſſa illud permittendi. *Layman, Valentia & alii.*

Reſp. Ad vitandum ſcandalum paſſivum ex infirmitate vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec mali ſpeciem habens, vel ſaltem differre, donec proximus moneatur ne ſcandelizetur, cum id ſine gravi incommodo poſſumus. Nam ex Lege caritatis tenemur impedire peccatum proximi infirmi, cum poſſumus ſine gravi noſtro incommodo ſeu damno, ex Eccli. 17. *Mandavit illis unicuique de proximo ſuo.* Hinc mulier, quæ prævidet aliquem in particulari ex ſuo aſpectu ſumpturum occaſionem peccandi ob infirmitatem, tenetur vitare ejus conſpectum, cum poteſt ſine gravi incommodo. Non eſt tamen obligatio omittendi actionem de ſe licitam, nec habentem per ſe, aut communi prudentum judicio ſpeciem mali, ne quis generatim ac indeterminate ſumat inde occaſionem peccandi; nam alioquin hoc eſſet onus intolerabile, & obnoxium innumeris ſcrupulis. Hinc mulier, ad vitandum periculum vagi ac indeterminati ſcandali, non tenetur abſtinere ab ornatu honeſto & ordinario ſecundum ſuam conditionem, ſecus de extraordinario nec convenienti.

Quæſt. IV. *An omitti debet opus bonum ad vitandum ſcandalum paſſivum puſillorum ſeu infirmorum?*

Reſp. 1. Ad vitandum ſcandalum nunquam licet facere actionem prohibitam lege naturali: quia nunquam licet facere actionem intrinſece malam, ſeu dedecentem naturam rationalem. Neque etiam licet omittere actum lege naturali præſcriptum, in iis circumſtantiis, in quibus præcipitur: quia omiſſio talis actus eſt intrinſece mala, cum lex naturalis non præcipiat niſi id quod neceſſarium eſt ad honeſtatem morum, ſpectatis omnibus circumſtantiis. Conſtat etiam ob ſcandalum aliorum nunquam poſſe omitti ea quæ neceſſaria ſunt neceſſitate medii ad ſalutem, quia (ut ait S. Th. q. 43. ar. 7.) *Secundum ordinem caritatis plus debet homo ſuam ſalutem ſpiritualem diligere, quam alterius.*

Item non licet ob ſcandalum paſſivum omittere opus bonum in detrimentum fidei vel boni communis ſpiritualis. Quo ſpectat illud S. Greg. hom. 7. in Ezech. *Si de veritate ſcandalum ſumitur, utilius permittitur naſci ſcandalum, quam veritas relinquatur.*

Reſp. 2. Ad vitandum grave ſcandalum puſillorum, multi putant debere prætermitti præcepta mere poſitiva, præſertim humana niſi ex ejuſmodi omiſſione majus damnum immineret vel tibi, vel aliis. Sic ſi te ituro ad Sacrum die feſto excitanda ſit cædes, vel gravis rixa, non debes ire. Item ſi mulier prævidens in ſui aſpectu aliquem in particulari ſcandalizandum ex infirmitate, tenetur omittere ſacrum etiam die feſto ſemel aut iterum: quia cum præcepta omnia caritati deſerviant, & ei tamquam fini ſubordinentur, non obligant in iis circumſtantiis, in quibus caritas dictat omittendam eorum obſervationem, ut impediatur grave peccatum proximi.

Reſp. 3. De bonis operibus, quæ ſunt ſolum conſilii, docet S. Th. q. 43. ar. 7. ea omitti non debere, ad vitandum ſcandalum ex mera malitia acceptum, juxta illud Matt. 15. *Sinite illos, cæci ſunt, &c.* Nam Phariſæi ſcandalizabantur, quod Chriſtus cum publicanis & peccatoribus comederet, nec propterea id omiſit. Et alioqui quivis ſua malitia poſſet bona ſpiritualia aliorum impedire.

Si vero Scandalum ex infirmitate aut ignorantia oriatur, occultari debet, vel interdum differri, donec ratio ſic agendi propoſita ſit. Nam ex Lege caritatis tenemur proximi ex infirmitate vel ignorantia lapſuri ruinam impedire, cum facile poſſumus. At tunc facile poſſumus, cum tale opus non ſit præceptum, nec neceſſarium, & illud differendo, vel etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum caritatis magis meritorium, quam foret ipſum opus, quod omittitur.

Quod ſi poſt redditam rationem non deſinant inde ſcandalizari: tunc ſcandalum ex mera malitia oritur, & ſic propter ipſum non eſſe dimittenda bona opera, docet S. Thom. *ibidem.* (1)

Quæſt. V. *An licet minus peccatum ſuadere vo-*

(1) Quæ ad quæſt. 3 præced & ad 4. iſtam attinet, compendii cauſſa a Seraphico ſic perſtringuntur (Centil. par. 1. ſect. 31.) *Ad ſciendum, quæ ſunt propter ſcandalum omittenda, duæ regulæ ſunt notandæ: una eſt Bernardi, alia Hieronymi Regula Bernardi hæc eſt: Peccamus ex infirmitate, vel ignorantia, interdum ex certa etiam*

volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?

Resp. Id non licet loquendo de suasione, aut alia inductione directa. Tum quia semper per se malum est inducere ad peccatum quodvis, etsi leve: nam nunquam licet facere malum, nec proinde illud consulere, ne quidem ut eveniant bona, ex Rom. 3. Tum quia qui consulit minus peccatum, etiamsi consulat ad impediendum majus, in peccatum illud minus consentit, illudque approbat, quod est intrinsece malum. Tum quia suadens esset moralis causa peccati minoris, ad quod alter non erat determinatus: ideoque ei merito imputaretur: Porro illud effatum, *E duobus malis minus eligendum est*, non habet locum (Vid. n. 313.) in peccatis, quæ libere fiunt, & vitari possunt: sed in his solum malis, quorum unum sustinendi necessitas incumbit.

Tamen peccata inæqualia committere volentem deterrere licet a graviore, tacendo de alio minus gravi, quia hoc est dumtaxat suadere omissionem gravioris.

Quæst. VI. *Quandonam est peccatum scandali vendere vel dare alteri rem aut operam de se licitam, qua male usurus prævidetur, vel probabiliter putatur?*

Resp. 1. Peccatum est, quando denegari potest sine gravi damno. Quia secundum omnes, tesle Delugo, quisque tenetur ex caritate impedire peccatum proximi, si potest saltem sine gravi incommodo; Ergo a fortiori tenetur non suppeditare materiam vel operam, qua usurus est ad peccandum: nam caritas est velle bonum dilecto, & removere malum illius. Deinde quisque tenetur peccantem corripere, scandalum amovere: ergo & a fortiori materiam peccandi non præbere. Præterea talis merito censetur saltem interpretative velle ruinam alterius.

Hinc mortaliter peccant caupones, qui secundam refectionem bene pransis, vel carnes die jejunii præbent hospitibus, quos sciunt vel prudenter judicant non habere dispensationem, nisi forte ex denegatione gravissimum malum ipsis immineat, ut mors, incendium, vulnera, &c. Secus, si ista præbeant viris honestis potentibus, de quorum dispensatione non certo iis constet; nam in dubio debent præsumere esse legitime dispensatos. Item qui præbent vinum copiosum iis, quos eo inebriandos prævident: nam sine justa causa omittunt impedire peccatum proximi; immo materiam peccandi suppeditant, cum moraliter possint & debeant iis denegare. Nec lucrum est quærendum ex casu, in quo est alterius peccatum, nec est tanti momenti, cum tamen ebrietas sit damnum maximum animæ & corporis, & scandalosum, ac sæpe nocendi injuste aliis occasionem & causam afferat. *Ita Sanch. Valent. & alii.*

Idem dic de iis, qui vendunt venenum aliis, quos non constat bene usuros, ver. gr. ad confectionem medicinæ vel colorum; aut merces iis, qui abusuri sunt. Neque hi excusantur eo quod si non vendunt, alii venditurі sunt, quia illi peccabunt vendendo; non licet autem peccare, eo quod ceteroquin alii sint peccaturi, neque factum aliorum immutat tuam cooperationem.

Neque etiam excusantur eo quod ii, quibus ista tradunt, jam sint animo parati ad peccandum: quia adhuc cooperantur actui externo malo, quo prava illa voluntas executioni mandatur. At peccatum est non solum velle malum facere, sed etiam facere & exequi malum, & ejus executioni cooperari, nam lex non solum voluntatem v. g. furandi, se inebriandi, &c. sed etiam ipsum furtum actuale, ipsam ebrietatem, ejusque cooperationem vetat, & actio externa seu executio rei illicitæ dedecet naturam rationalem, estque illicita, & contra legem divinam.

Resp. 2. Non licet præbere operam vel rem aliquam, quæ in talibus circumstantiis proxime ad peccatum adjuvat, & ad illud determinate ordinatur. Quia tunc est mortaliter cooperari peccato alterius. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere fenestras ad stuprandum virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperandum, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam hæ actiones in talibus circumstantiis proxime ad peccatum adjuvant & ordinantur. Quare qui eas ponit, merito censetur velle pec-

---

sam malitia. Cavendum est, ne quid faciamus in scandalum alicujus. De talibus dicit Dominus Petro, Matt. 17. ne scandelizemus eos. In tertio vero casu cum scandalum procedit ex certa malitia, non propterea est omittendum opus, vel ob opere desistendum. Unde dicit Dominus, Matt. 13. de Pharisæis scandalizatis ex malitia: sinite eos, cæci sunt. Regula Hieronymi est talis: Omne quod potest fieri salva triplici veritate, omittendum est propter scandalum. Non est autem omittenda veritas vitæ, doctrinæ, justitiæ, propter scandalum evitandum. Veritas vitæ pertinet ad omnes, comprehendens præcepta, prohibita, & consilia. Veritas doctrinæ pertinet ad Prædicatores, & Magistros. Veritas justitiæ pertinet ad Prælatos, comprehendens duas partes justitiæ: scilicet severitatem in puniendo malos & reos, & liberalitatem in sustinendo justos. Circa veritatem doctrinæ a Prædicatoribus, & Magistris libere enuntiandam, consule Henricum Gandav. (Quodl. 10. qu. 16. & Quodl. 7. qu. 20.) qui priore loco examinat, *utrum Doctor sive Magister determinans quæstionem, sive exponens scripturas publice, peccet mortaliter non explicando veritatem, quam novit?* posteriore autem loco discutit, *utrum Prædicator tacens veritatem propter hospitem suum, vel alium divitem, a quo speret refici, ne offendat eum, & amittat bonam refectionem, peccet mortaliter?* Vide etiam N. 58. 59.

peccatum alterius, & ei consentit. Hinc etiam non licet famulo gladium præbere hero suo alterum occidere volenti, furanti scalam admovere, meretricem domum deducere, litteras amatorias ipsi deferre, &c. Nam hæc & similia ad peccatum proxime concurrunt seu conducunt.

Resp. 3. Licet rem & operam ex se licitam, nec per se ac proxime ad peccatum concurrentem præbere ea abusuro, si adsit caussa justa & proportionata excusans, & desit intentio cooperandi ejus peccato, nec alter abutatur contra bonum Reip. vel Ecclesiæ. Nam tunc ista suppeditans, in æstimatione prudenti non censetur cooperari alterius peccato, sed solum illud permittere ex urgenti caussa, ob quam non tenetur illud impedire, & peccatum soli malitiæ abutentis imputatur.

Hæc autem caussa tanto gravior & urgentior debet esse, 1. Quanto gravius est peccatum, quod non impeditur. 2. Quanto subministratio tua minus remote illud attingit. 3. Quanto probabilius est, te non suppeditante, alterum non executurum peccatum. Item ex communi sententia, requiritur major caussa quando alter non est paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. 4. Si abusurus contra justitiam: tunc enim requiritur tantum malum vitandum, quod ex caritate non tenearis subire, ad impediendum tale damnum tertii: nam strictius tenemur impedire peccata alterius, quæ nocent aliis, quam quæ non nocent; in his enim solus peccans damnum spirituale voluntarie subit, in illis autem insuper innocens damnum invitus patitur.

Hinc 1. Parochus potest & debet Eucharistiam ministrare peccatori occulto eam publice petenti.

2. Excusantur caupones vinum vendentes militibus abusuris ad ebrietatem, si denegare non possint sine damno vitæ, vel bonorum omnium.

3. In necessitate licet ab alio petere, quod potest sine peccato facere, quamvis prævideatur peccaturus, v.g. mutuum quo indiges, (Vid. n. 247.) ab usurario. (1)

(1) Cum de materia hactenus discussa fere innumeri casus proponi queant, ac multa itidem a sanioribus morum regulis discrepantia legantur de iisdem exarata apud varios Scriptores; idcirco magnopere expediet mentem habere primum informatam universis Christi, & Apostoli sententiis, quæ ad scandalum referuntur (Matt. c. 15. 17. & 18. & ad Roman. cap. 14. ad Cor. c. 8. 3. ad Thess. cap. 5.) tum etiam eruditam illimibus Angelici doctrinis (quæ extant in 2. 2. q. 43. per tot. & in Lection. ad loc. cit. D. Fauli) Exinde namque quilibet ingenii, judiciique vi vel mediocriter pollens, simulque a præjudiciis solutus aptas elicere poterit responsiones ad particularia dubia apud Casuistas confertim occurrentia. Quod speciatim attinet ad *cooperationem* alienis actionibus malis in quovis eventu dispiciendum, utrum *materialis* seu remota; vel *formalis* seu proxima in genere moris ea sit. Ad utramque autem cooperationis speciem rite discernendam P. Cuniliatus (Tract. *de* 1. *Decal. Præcep.* cap. 9 §. 6. n. 19.) septem recenset conditiones, quæ, ubi simul concurrunt, materialem dumtaxat; ubi deficiunt, etiam formalem cooperationem manifestant.

TRACTATUS

DE VIRTUTE RELIGIONIS. (1)

REligio est virtus qua Deo, ut rerum omnium principio, cultus debitus ac supremus exhibetur. Per cultum intelligitur testificatio excellentiæ divinæ, cum submissione nostra erga Deum. Religio non est virtus theologica, sed moralis, cum habeat pro objecto materiali actus, quibus Deus colitur, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in præstando cultu Deo debito ob summam ejus excellentiam, quæ excellentia divina est titulus seu ratio, ob quam honestum est præstare Deo cultum supremum. Est tamen Religio virtutum moralium præstantissima, quia ejus objectum immediatius, & perfectius tendit in Deum, quam objecta aliarum virtutum moralium.

Actus (2) præcipui Religionis sunt adoratio, sacrificium, oratio, devotio, quæ est prompta & efficax voluntas præstandi ea, quæ ad Dei obsequium pertinent: item laus Dei, gratiarum actio, votum, juramentum, administratio & susceptio sacramentorum &c.

Porro tenemur Deum colere non solum actibus internis, sed etiam externis. Nam cum spiritu & corpore constemus, tenemur utriusque actibus colere Deum, utpote utriusque principium.

CAPUT PRIMUM

De Adoratione, Oratione, & speciatim de horis canonicis.

Quæst. I. *Quid & quotuplex est Adoratio?* *Resp.* QUid & quotuplex est Adoratio? Adoratio late sumpta est actus, quo testificamur alterius excellentiam, & nostram erga illum submissionem

(1) Petes, cur Auctor peculiarem hic instituat tractatum de *Religione*, antequam ordiatur alterum de *Virtutibus Moralibus*, deinceps sequentem? Resp. Religio utique non est Theologica virtus, quia non habet immediate pro objecto *Deum*, sed solum *cultum* Deo exhibendum; nec est virtus Cardinalis, cum sub justitia contineatur tamquam pars potentialis: nihilominus ratione indicati sui objecti ipsa maxime præstat inter Morales omnes virtutes. Quare nil mirum, quod primo statim loco expendatur ab Auctore.

(2) Universim actus Religionis undecim enumerat Angelicus, videlicet devotionem, orationem, adorationem, sacrificium, oblationes, primitias, decimas, votum, juramentum, adjurationem, & laudes Dei: eosque seorsim exponit ordine indicato (2. 2. q 82. & seq. usq ad qu. 92.) Quoniam Auctor alios omnino præterit, alios strictim declarat, ideo quisquis exactam illorum cupit notitiam, singulas hasce quæstiones Angelici percurrat. Nam nimis multa forent a nobis adjicienda, si vellemus levare Lectores onere isto.

nem ob ejus excellentiam . Hinc complectitur non solum excellentiæ alterius significationem , qui est proprie honor , sed etiam submissionem , & hujus testificationem , quam utramque superaddit honori . Consistit formaliter tum in voluntate testificandi excellentiam alterius , & se illi submittendi , hujusque submissionis signum exhibendi ob ejus excellentiam ; tum in exhibitione talis signi .

Adoratio late sumpta dividitur 1. In latriam, quæ exhibetur Deo ob increatam & infinitam ejus excellentiam ; in duliam , quæ exhibetur Sanctis ob eorum creatam excellentiam supernaturalem ; in hyperduliam , quæ sanctæ Virgini Dei Matri ob singularem ejus supra omnes Sanctos & Angelos excellentiam supernaturalem creatam exhibetur ; & in politicam , quæ defertur viris , principibus , sapientibus &c. ob creatam excellentiam naturalem , ut potentiam , sapientiam &c. 2. In absolutam , qua persona adoratur propter excellentiam sibi intrinsecam , & in relativam , qua aliquid adoratur , ob excellentiam personæ , ad quam habet habitudinem aliquam , vel conjunctionem .

Adoratio vero stricte sumpta est cultus latriæ soli Deo debitus , consistens in actu quo testificamur increatam ac infinitam Dei excellentiam , & nostram summam submissionem erga illum , agnoscimusque supremum ejus in res omnes dominium , juxta illud Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis , & illi soli servies .*

Constat autem 1. Solum Deum adorandum esse cultu latriæ , Sanctos vero colendos esse cultu duliæ , & B. V. cultu hyperduliæ . Nam adoratio debet esse commensurata excellentiæ , cum propter illam exhibeatur . 2. Christi , B. Virginis , & Sanctorum imagines , & reliquias colendas esse cultu relativo proportionato personæ , cujus sunt : adoratio enim imaginis consistit in signo aliquo externo submissionis ac reverentiæ exhibito imagini propter excellentiam prototypi ; ad testificandum submissionem nostram internam erga ipsum prototypum , hujusque excellentiam ac superioritatem agnoscendam , ex Conc. Trid. sess. 25.

Quæst. II. *An & qualis Oratio est præcepta ?*

Nota . Oratio late sumpta est ascensus mentis in Deum ; sive quivis pius animæ motus , seu affectus in Deum , qualis est actus fidei , spei , amoris , laudis , gratiarum actio , &c. Stricte sumpta , est petitio decentium Deo facta , sive immediate , sive mediate Sanctorum intercessione . Duplex est oratio , scilicet mentalis , quæ fit sola mente , & vocalis , quæ non solum mente fit , sed etiam voce exprimitur . Hæc dividitur in privatam , quæ fit a persona privata ac privato nomine ; & in publicam , quæ fit a communitate , vel a Ministro nomine communitatis . Hinc recitatio breviarii privatim a Clerico facta , est oratio publica , quia nomine Ecclesiæ & tamquam ejus legatus eam fundit .

Resp. 1. Oratio frequens est omnibus adultis præcepta . *Prob.* 1. Luc. 18. *Oportet semper* (Vid. N. 370.) *orare , & non deficere* , hoc est oportet orare frequenter & perseveranter . Et c. 21. *Vigilate omni tempore orantes , ut digni habeamini fugere ista omnia , & stare ante Filium hominis* . 2. Quia sine oratione debita non obtinentur auxilia omnia necessaria ad observanda omnia mandata & ad vincendas tentationes , ex Jac. 4. *Non habetis propter quod non postulatis :* & in primis donum perseverantiæ non est præparatum adultis nisi orantibus , ut docet S. August. lib. de dono persever. cap. 16. Quare Catechism. Rom. ait : *Preces tamquam instrumentum necessarium nobis dedit* (Deus) *ad id quod optaremus consequendum , præsertim cum quædam esse constet , quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare* .

Hinc oratio est adultis necessaria etiam necessitate medii ad salutem , cum Deus statuerit non dare gratiam perseverantiæ & alia quædam necessaria , nisi orantibus .

Præceptum autem orandi obligat in gravi necessitate ac tentatione propria vel proximi , & sæpissime in vita ; quia continuo Dei auxilio egemus , & ad illud obtinendum instituta est oratio tamquam medium ordinarium .

Resp. 2. Oratio debet esse pia & honesta : alioqui non esset actus religionis , nec cultus Dei . Ut talis sit , debet fieri cum intentione , attentione , fide , fiducia , humilitate , devotione , decenti ac pia corporis compositione , & de rebus necessariis , vel conducentibus ad salutem & ad gloriam Dei : ita ut res de se indifferentes non petantur , nisi quatenus ex Dei ordinatione & cum ejus gratia possunt conferre ad ejus gloriam & salutem nostram .

Porro mortale est petere a Deo rem malam vel auxilium ad illam , quia in hoc est gravis irreverentia in Deum , quasi esset auctor vel fautor peccati . (*a*)

Quæst.

(a) *Ne quis Antonium nimiæ brevitatis , altive silentii adjectionum Auctores in re hac magni momenti insimulet , varias primum orationis conditiones explicabimus : deinde ejus effectus ; tertio quis orandus ; quarto pro quibus orandum ; quinto Encyclicam Epistolam Benedicti XIV. de oratione annectemus . Ad conditiones quod attinet , debet oratio esse a voluntate deliberata : hæcque deliberatio debet esse vel expressa , vel virtualis ; idest expressa a recta ratione . Si enim preces aliquas lectionis gratia percurreres , non ora-*

res . Secunda conditio est attentio , quæ pariter opus est , ut sit vel expressa , vel virtualis . Triplex est attentio juxta Divum Thomam , nempe ad verba , ad sensum , ad Deum , quælibet quarum sufficit . Tertia conditio est pietas , quæ eo spectat , ut pia , honesta , decentia , atque propter bonum finem a Deo petantur . Quarta est humilitas , quæ peccator demisso animo divinæ se sistit Majestati , cui suam extremam paupertatem , indigentiamque repræsentet . Ego vero egenus (ajebat David) & pauper sum , Deus adjuva

Quæst. III. *Quinam obligantur ad Horas canonicas?* (1)

Nota. Horæ canonicæ sunt oratio vocalis publica auctoritate Prælatorum Ecclesiæ constituta, ut quotidie certis horis nomine Ecclesiæ recitetur, ad laudandum & precandum Deum.

Resp. Secundum omnes Doctores, ad eas sub mortali singulis diebus obligantur. 1. Omnes insigniti aliquo ex sacris Ordinibus, etsi non be-

---

juva me. *Quinta est fervor, quo Deo preces fundimus; tepida enim, & frigida oratio nulla est. Sexta est fides, qua firmiter credimus nos assecuturos fore quod petimus.*

Effectus orationis sunt meritum, satisfactio, & impetratio. Meritum orationi debetur, quatenus ex caritate proficiscitur media Religione. Satisfactio quodlibet opus meritorium comitatur. Impetratio rei, quam petimus, proprius est orationis fructus. Hæc quoque oratio ut impetret a gratia suam efficaciam, habet, ex S. Thoma 2. 2. q. 83. art. 15. quatuor conditiones necessarias ad impetrationem; 1. quod pro se præcipue orans petat; 2. quod necessaria ad salutem; 3. quod pie; 4. quod perseveranter petat. Orationes peccatorum ex misericordia audit Deus, non ex justitia, ut docet Angelicus ibi art. 6.

Deus solus, & ut Trinus orandus est in hoc sensu, quatenus solus Deus auctor est gratiæ, & gloriæ, ac rerum omnium omnipotens effector & conservator. Oratio enim est actus Religionis. Religio vero solum Deum spectat ceu finem, cui cultum exhibet. Sancti invocandi sunt, non ut auctores divinorum bonorum gratiæ, & gloriæ, sed ut advocati, patroni, intercessores pro nobis orent, & intercedant apud Deum. Similiter ac Sanctos invocamus, & deprecamur B. Virginem Mariam, scilicet ut meram deprecatricem, & mediatricem. Immo in hoc genere intersessorum Christus Dominus primus est, princepsque Advocatus & interscssor noster, qui solus Deo mundum reconciliavit, solusque dignam, & superabundantem oblationem pro peccatis nostris Deo obtulit. Dum igitur Sanctos invocamus, rogamus ut per Jesu Christi merita apud Deum pro nobis intercedant, ac petimus ut ipsi orent, quod nos oramus, & ad eorum patrocinium, intercessionemque confugimus, utpote qui propinquiores sint Deo, & magis digni. Definitum quoque fuit a Tridentina Synodo sess 25. pie ac utiliter Sanctos sive Angelos, sive homines invocari.

Orandum est non pro Sanctis, qui sunt in termino, & nihil amplius indigent pro æterna eorum salute; non pro damnatis, quia utpote similiter in termino nulla pro ipsis remanet spes salutis: Sed orandum est pro omnibus viatoribus, & pro animabus Purgatorii. Orandum pro omnibus amicis, inimicis, justis, peccatoribus, fidelibus, & infidelibus; sicuti enim Christus pro omnibus mortuus est, ita pro omnibus orandum, ut fructum recipiant Divinæ redemptionis, quam Christus sua passione, & morte operatus est. Pro peccatoribus orandum, & infidelibus, ut convertantur; pro fidelibus justis, ut in justitia perseverent.

Pro animabus Purgatorii, ut docet Ecclesia contra Novatores: Ecclesia siquidem sive militans, sive triumphans unum corpus constituit, cujus caput Christus est. Igitur omnia membra ad invicem, & cum capite communicare debent, ac proinde animæ Purgatorii juvandæ sunt, non secus ac unum corporis membrum alterum adjuvat. Et huic sententiæ accedit perpetua Ecclesiæ consuetudo. Certum est autem suffragia fidelium pro mortuis oblata in totum, vel in partem, prout disponit voluntas Divina, & providentia, pœnas alicujus defuncti expiare, ac tollere, cum ita Deus disposuerit.

Ceterum peccatores, qui in publicis ministeriis nomine Ecclesiæ orant, ad preces recitandas obstringuntur. Similiter peccatores privati orare debent, ut veniam suorum peccatorum impetrent, quia licet preces peccatorum, utpote qui gratia sunt destituti, non sint meritoriæ, sunt tamen impetratoriæ. Viatores omnes sive justi, sive peccatores orare debent: omnes enim externa penuria laboramus, & ideo omnes necessaria subsidia quotidie necesse est ut imploremus.

Denique encyclica Epistola Benedicti XIV in qua agitur de oratione tum vocali, tum, ut ajunt, mentali, hujusmodi tenoris est.

„ *Quemadmodum nihil est hominibus a familiari Dei* „ *consortio, & consuetudine avulsis, & ejectis ad divi-* „ *nos hauriendos fulgores, ad æternam salutem procuran-* „ *dam, & ad Deum quasi manu facta colendum magis* „ *opportunum, salutare, & necessarium oratione, quæ est* „ *veluti ascensio animæ de terrestribus ad cœlestia, inqui-* „ *sitio Supernorum, invisibilium desiderium, conjunctio Spi-* „ *ritui Sancto, & ad Deum locutio; ita ne desolatione* „ *desoletur universa terra ea eo, quod nullus recogitet* „ *corde, omnes & singuli ubique, & semper salutaribus* „ *præceptis monenda sunt, quod oporteat semper orare,* „ *& nunquam deficere; ut in omni oratione, & obsecra-* „ *tione, cum gratiarum actione, petitionibus nostris inno-* „ *tescentibus apud Deum, ipse qui dives est in omnes* „ *eum invocantes, necnon abs se deprecationes, nec suas* „ *a nobis amoveat miserationes. Ea propter Prædecessores* „ *nostri Romani Pontifices Divina institutione formati, ut* „ *Christifideles ad orationis, sive Vocalis, sive Mentalis,* „ *ut dicitur, illa sit, studium cum alacritate ineundum,* „ *& sine intermissione frequentandum incitarent, eosdem* „ *cum cohortationibus inflammare, tum cœlestium etiam* „ *munerum thesauris, quorum dispensationem ipsis credi-* „ *derat Altissimus, allicere studuerunt. Indulgentias enim,* „ *peccatorum remissiones, & de injunctis eis quomodoli-* „ *bet debitis pœnitentiis elargiti sunt relaxationes iis,* „ *qui sive vocales preces recitarent, sive per aliquod tem-* „ *poris spatium quotidie in lege Domini meditarentur.* „ *Nos autem laudatissimis eorundem Prædecessorum nostro-* „ *rum exemplis incensi, non solum omnes & singulas in-* „ *dulgentias, peccatorum remissiones, & pœnitentiarum* „ *relaxationes per eosdem nostros Prædecessores pro reci-* „ *tantibus quascunque vocales preces (dummodo nunquam* „ *revocatæ fuerint) aut quomodolibet orantibus quocum-* „ *que modo, sive ad tempus, sive in perpetuum ad hanc* „ *usque diem concessas Apostolica auctoritate, tenore præ-* „ *sentium, sub iisdem prorsus modo, ac forma confirma-* „ *mus, & quatenus opus sit de novo concedimus: Verum* „ *etiam alias insuper iis præsertim, qui mentalis ora-* „ *tionis, seu meditationis studio operam dederunt, ut in-* „ *fra, impertimur. Primum itaque omnibus, & singulis,* „ *sive qui tam in Ecclesiis, quam alibi, & ubicumque* „ *locorum publice, & private, quoscumque homines oran-* „ *di, seu meditandi rudes quomodocumque orare, & me-* „ *ditari docuerint, sive qui piæ orandi, & meditandi* „ *institutioni hujusmodi, ut præmittitur, interfuerint,* „ *dummodo vere pœnitentes, ac sacra Communione refecti,* „ *qua vice id egerint, septem annos, & totidem qua-* „ *dragenas de injunctis eis, seu alias quomodolibet debi-* „ *tis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxamus.* „ *Iis vero tam docentibus, quam addiscentibus, qui assi-* „ *due præmissa peregerint, ac similiter vere pœnitentes,* „ *ac sacra Communione refecti, pro Christianorum Princi-* „ *pum concordia, hæresum extirpatione, ac Sanctæ Ma-* „ *tris Ecclesiæ exaltatione, pias ad Deum preces effude-*

rint,

beneficiati; immo etiam excommunicati & degradati, cum nullo privilegio ab hoc onere liberentur, nec æquum sit ut commodum ex delicto reportent. Subdiaconi autem incipiunt obligari ipso die suæ Ordinationis, saltem quoad partem respondentem horæ, in qua ordinantur: nam cum obligentur ratione Ordinis sacri, statim illo suscepto obligantur.

Porro sunt qui docent, Clericum, qui totum officium recitavit antequam ordinem vel beneficii possessionem caperet, teneri iterum recitare partem officii respondentem horæ, in qua cœpit obligari. Tum quia observatio præcepti supponit obligationem contractam, tum quia Horæ canonicæ recitantur a Clericis nomine Ecclesiæ; & ante subdiaconatum vel beneficii adeptionem, officium non recitatur nomine Ecclesiæ, cum nondum quis sit minister ad hoc deputatus.

2. Omnes Religiosi & Moniales professi & ad chorum deputati, etiam fugitivi, ejecti, & ad triremes damnati: nam hi manent vere religiosi, ideoque obstricti obligationibus religionis, quibus si possunt satisfacere tenentur; culpa enim nemini debet suffragari. Hæc obligatio in Clericis non beneficiatis, & Religiosis ac Monialibus recitandi etiam privatim, si in choro non recitaverint, oritur præsertim ex antiqua & universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente & fundata in eorum statu ad Dei cultum instituto, & constat ex communi usu & consensu totius Ecclesiæ, ut docet Suarez: Dixi, Professi ad chorum destinati, nam non obligantur Novitii, Conversi, Laici, Religiosi Societatis Jesus antequam sint in sacris, Religiosi militarium Ordinum &c.

3. Omnes Beneficiati, non solum ex religione, ut supradicti; sed etiam ex justitia: quia sub hoc onere beneficium eis collatum est, & ab his acceptatum.

Hinc peccat mortaliter, qui ex prædictis uno die officium totum vel partem ejus notabilem omittit sine justa & gravi causa excusante; ut constat ex consensu Doctorum & totius Ecclesiæ. Nam violat præceptum in re gravi ad religionis virtutem præstantissimam pertinente. Pars autem notabilis & sufficiens ad mortale juxta omnes censetur una parva Hora, v. g. Nona, vel quælibet pars officii ei æquivalens; immo juxta varios media pars unius Horæ par-

---

„ *rint, semel in mense pro uniuscujusque commodo, &*
„ *arbitrio plenariam omnium peccatorum suorum Indul-*
„ *gentiam, & remissionem, quam per modum suffragii*
„ *animabus Christifidelium, quæ Deo in caritate conjun-*
„ *ctæ ab hac luce migraverint, applicare possint, mise-*
„ *ricorditer in Domino concedimus. Insuper iis, qui per*
„ *duos quadrantes continuatos, vel saltem per quadran-*
„ *tem horæ singulis diebus, & per totum mensem oratio-*
„ *ni mentali dabunt operam, & vere pœnitentes & con-*
„ *fessi Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumpserint,*
„ *ac pro Christianorum Principum concordia, hæresum*
„ *extirpatione, & Sanctæ Matris Ecclesiæ exaltatione*
„ *pias apud Deum preces pariter effuderint, plenariam*
„ *semel quolibet mense omnium peccatorum suorum indul-*
„ *gentiam, & remissionem, quam itidem per modum suf-*
„ *fragii animabus Christifidelium, quæ Deo in caritate*
„ *conjunctæ ab hac luce migraverint, applicare possint, au-*
„ *ctoritate, & tenore similibus misericorditer in Domino*
„ *elargimur. Et si autem juxta Divinum Domini Nostri*
„ *Jesu Christi præceptum oporteat, ut quisquis oratu-*
„ *rus, ne ad instar hypocritarum videatur ab hominibus,*
„ *intret cubiculum suum, & clauso ostio oret cœlestem*
„ *Patrem in abscondito; tamen cum ipse Dominus dixe-*
„ *rit, quod* ubi sunt duo, vel tres congregati in no-
„ *mine meo, ibi sum in medio eorum: & Sanctus Jo-*
„ *annes Chrysostomus prædicet, esse in oratione cum fra-*
„ *tribus plus aliquid, videlicet concordiam, conspiratio-*
„ *nem, amoris conjunctionem, & caritatis clamorem fe-*
„ *lici societate, ex qua orationes infirmiores, se simul*
„ *complexas, validiores in cœlum evehi; optimum esset,*
„ *ubi commode fieri posset, ut quemadmodum in nonnullis*
„ *institutum esse accepimus, ita in omnibus, & singulis*
„ *Diœcesibus in more poneretur: nimirum ut singulis die-*
„ *bus, dato certo Campanarum signo, sive in Ecclesiis,*
„ *dummodo totius populi multitudo unum in locum, ubi*
„ *oret, masculis a feminis seorsim collocatis, convenire*
„ *facile possit, & nulla suboriatur confusio, & inordina-*
„ *tio; sive in propria domo patresfamilias, eo aut alio*
„ *opportuniori tempore ante imaginem sacram cum tota*
„ *familia convenientes orent. Ea propter Vos, Venerabi-*
„ *les Fratres, rogamus, & in Domino hortamur, ut om-*
„ *nibus & singulis Ecclesiarum, piorumque locorum, in*
„ *Civitatibus quidem Cathedralis, aliarumque præcipua-*
„ *rum Ecclesiarum; in oppidis vero Parochialium Ecclesiarum Superioribus, ac Rectoribus injungatis, ut præmisso Campanæ sonitu iis diebus, iisque horis, quibus*
„ *vobis opportunius in Domino visum fuerit, dando, de-*
„ *cernendoque omnes Christifideles uniuscujusque curæ com-*
„ *missos, quos in unum convenire contigerit, in mentalis*
„ *orationis studio erudire, sive per alios peritos erudiri*
„ *faciant, atque ad illam frequentandam accendere, ne-*
„ *cessitatem, utilitatemque proponere, indulgentiarum the-*
„ *sauros, quos de benignitate Apostolica elargimur, ex-*
„ *plicare, & ad ipsos ea, qua decet, pietate, ac reve-*
„ *rentia lucrandos inflammare studeant, & enitantur;*
„ *atque etiam, si commode, ut præmittitur, fieri pote-*
„ *rit, orationi mentali in communi practica, ut dictum,*
„ *vacare, in eaque exerceri faciant, & curent. Præsen-*
„ *tibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus*
„ *autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis manu alicujus No-*
„ *tarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate*
„ *Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides ad-*
„ *hibeatur, quæ adhiberetur eisdem præsentibus, si forent*
„ *exhibitæ, vel ostensæ. Interim Apostolicam Benedictio-*
„ *nem Vobis, Venerabiles Fratres, peramanter impartí-*
„ *mur.* "

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die XVI. Decembris MDCCXLVI. Pontificatus nostri anno sexto.

(1) De recitatione Divini Officii præsertim relate ad Canonicos, & Beneficiatos Choro addictos; plura invenies apud Bened. XIV. tum in prolixa Inst. Eccl. 107. per tot. tum in Opere *de Syn.* (lib 13. c. 9. n. 11. & seq.) quo posteriori loco convellit illorum præjudicium, *qui arbitrantur muneri suo se satisfacere, si Choro præsentes interfint, silentium tamen servent, & Officia Divina clara voce non canant.*

parvæ. Item qui interruptim per totum officium omittit quantum est integra Hora parva, peccat mortaliter, quia partes pertinentes ad unum totius diei officium coalescunt moraliter in unum, & conflant unam notabilem quantitatem.

Ceterum explicandus est in confessione numerus Horarum omissarum; quia omissio plurium vel sunt plura numero peccata, vel unum pluribus æquivalens: & per plurium omissionem saltem multum aggravatur culpa, & variatur judicium de illa. Præterea numerus Horarum est quid se tenens ex parte objecti, & constituit peccatum in suo esse individuali.

Quæst. IV. *Quænam requiruntur ad debitam recitationem Horarum?*

Resp. 1. Quoad officii qualitatem ex Bulla S. Pii V. *Quod a nobis*, Sæculares & Regulares tenentur sub mortali servare formam Breviarii Romani: alioquin suæ obligationi non satisfaciunt. Excipiuntur Capitula & Monasteria, quæ ducentis ante hanc Bullam annis habebant Breviarium particulare, quibus tamen permittitur ex Episcopi seu Prælati, & universi Capituli consensu assumere Romanum. Qui autem ab hoc tempore habent Breviarium proprium sui Ordinis vel Diœcesis suæ, tenentur illud etiam privatim recitare: nam Bulla tales relinquit dispositioni juris communis, quod quemque obligat ad recitandum officium suæ Ecclesiæ, ex cap. 13. & cap. 14. dist. 12. & ex Clem. 2. de celebratione Missarum, ubi Clemens V. permittit Clericis, & Monachis, ut officium recitare possint juxta formam Officii Cardinalium aut Episcoporum, cum quibus vivunt.

Qui utuntur Breviario Romano, non obligantur extra chorum ad officium Beatæ Virginis, nec ad officium Defunctorum diebus in rubrica præscriptis, ex Bulla citata. Tenentur tamen sub mortali ad officium Defunctorum 2. Novembris, item ad Litanias in festo S. Marci, & diebus Rogationum, si non interfint processioni: nam ex communi sensu, & consuetudine, censentur pars officii illorum dierum, vel alterum officium eodem die præceptum. In Ecclesiis vero, ubi erat consuetudo officium parvum Beatæ Virginis recitandi, hanc servari vult Pius V. ibidem.

Qui non utuntur Breviario Romano, ad ea omnia tenentur, ad quæ ante Bullam Pii tenebantur; nam a nulla re eximuntur per Bullam, & exceptio firmat regulam in casibus non expressis.

Tenetur autem quisque recitare officium proprium diei, alioqui non satisfacit præcepto, licet aliud etiam æque longum, v. gr. officium de feria loco officii de Sancto, vel contra recitaverit. Tum quia Ecclesia non officium in genere, sed hoc officium in individuo, seu officium tale proprium hujus diei, prout hos psalmos, has preces, & lectiones continet, præcipit; cujus obligatio est tali diei affixa, & sic cum eo transit. Unde quamvis substantia præcepti in genere sit de septem Horis; tamen substantia præcepti in particulari pro tali die est de septem Horis talibus, quæ scilicet constent talibus psalmis, lectionibus &c. Tum quia Bulla Pii V. præcipit officium diei juxta formam Breviarii Romani, ad quam pertinet distributio officii per dies feriales, & festos temporis accommodatos: tum quia aliqua officia de aliquibus Sanctis injunguntur de præcepto recitanda tali die, cum antea essent ad libitum. *Ita S. Antonin. Sollet. Bellarm. Bonac. Reginald. de Moya &c.*

Porro Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die Palmarum recitans officium Paschale satisfacit præcepto.*

Hinc qui scienter officium mutat, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem fructuum beneficii, cum non satisfecerit etiam quoad substantiam præcepto recitandi officium debitum & ab Ecclesia præscriptum. Qui vero inadvertenter officium aliud recitavit, tenetur eodem die officium proprium persolvere, & recitare, quæ omisit, si sine gravi incommodo possit. Qui autem in aliquibus Horis erravit, ubi id advertit, tenetur supplere quod omisit, & reliquas Horas legere juxta officium eo die currens.

Nota. Qui per errorem, etsi inculpabilem, hodie recitavit officium crastinum, cras debet iterum idem officium recitare: quia per legem tale officium pro tali die determinatum est. Item officium de Sancto die suo omissum, secundum multos non debet alia die non impedita recitari; quia officia sicut jejunia diebus suis affixa sunt, & rubricæ solum excipiunt casum, quo dies illi impediantur altiori festo.

Resp. 2. Quoad tempus, in recitatione publica servanda est recepta cujusque Ecclesiæ consuetudo. In privata vero ad vitandam mortalem culpam sufficit, si recitetur officium totum a media nocte usque ad alteram mediam noctem. Quia in privata recitatione temporis variatio non est gravis inordinatio: & obligatio servandi tempus præscriptum, si quæ fuit gravis, imminuta est per consuetudinem in privata illa recitatione. Ita S. Antonin. 1. par. tit. 13. c. 4. ibi: *Non videtur de se esse mortale, quandocumque quis tarde dicat officium, dummodo non transeat dies, qui quantum ad hoc videtur terminari circa mediam noctem.* Immo ob justam causam, v. g. iter, negotia, legitimam occupationem licet in illa privata recitatione antevertere, vel protrahere tempus præscriptum, quod quidem ex consuetudine magnam habet latitudinem. Nam quod fit ex justa causa, rationabiliter & prudenter fieri censetur. Sine causa tamen tempus debitum ac proprium notabiliter variare est veniale, ut v. gr. si leges Primam, vel etiam, juxta Layman, Tertiam post meridiem, aut Vesperas ante meridiem, excepta Quadragesima: quia est contra consuetudinem communem, & congruentem rationem temporis: Sexta & Nona ante vel post meridiem dici possunt.

Ex

Ex consuetudine licet Matutinum cum Laudibus recitare pridie, ab eo circiter tempore, quo sol est propior ad occasum quam ad meridiem, ut videre est in tabula de tempore inchoandi Matutinum pro die sequenti, Romæ edita typis Rever. Cameræ Apostolicæ, hic post indicem posita. Secus de aliis Horis, quia consuetudo id non permittit; nec obligatio affixa diei potest impleri ante illam diem, cum ante illum diem nondum sit; & patet in aliis præceptis de jejunio, auditione Sacri &c. Obligatio autem recitandi officium est affixa diei in honorem, quem tali die Deo exhibere debemus juxta præscriptum Ecclesiæ. Præterea qui uno die omisit officium, non tenetur aliud alio die recitare, quia obligatio affixa diei transit cum ipso die: Ergo nec potest diem prævenire, cum par sit ratio.

Secundum multos, non est mortale extra chorum celebrare Missam ante Matutinum & Laudes: quia inquiunt extra chorum non est gravis obligatio præmittendi; nec est gravior inordinatio in inversione ordinis inter Matutinum & Missam, quam in inversione ordinis inter Horas ipsas, quæ solum venialis est, cum tamen major sit ordo inter ipsas Horas, quam inter eas & Missam; nec consuetudo præmittendi recepta est sub mortali, eo quod nulla sit necessaria connexio & dependentia inter Missam & Matutinum. Verum hæc opinio tuta non videtur; nam est gravis obligatio recitandi etiam privatim Matutinum cum Laudibus ante celebrationem Missæ. 1. Ob consuetudinem vim Legis habentem. 2. Quia in rubricis Missalis Romani inter defectus in ministerio Missæ ponitur, quod celebrans saltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. 3. Julius III. in Bulla *Sacræ* concedit Societ. Jesu privilegium postponendi officium celebrationi Missæ *ex legitimis & justis caussis*, in quo onerat conscientiam Superiorum illud dispensantem: quod inane & illusorium esset, si nulla foret obligatio.

✠ Auctoris opinio P. Danieli Concina æque rigidior visa est, ac solido destituta fundamento. *Consuetudo*, inquit, *quam apponunt, non obligat sub gravi culpa; quod autem in Rubricarum libello cavendum dicitur, ne ante Matutini recitationem celebretur Missa, non propterea sequitur culpam perpetrare lethalem eum, qui talem ordinem violat: quia licet omnes Rubricæ conjunctim acceptæ, quæque formam substantialem ritus constituunt, obligent sub gravi, non tamen quælibet divisim accepta. Numquid aliæ Rubricæ, quæ vel in Breviario, vel in Missali habentur, totidem sunt præcepta, quæ sub lethali culpa obligant? Væ recitantibus officium vel celebrantibus Missam, si omnes Rubricæ essent de præcepto graviter obligante.* Ita doctus Theologus Tom. 2. Theol. Christ. lib. 2. dist. 2. q. 6. Nec ego in ea opinione sum, ut gravem hanc obligationem contra communem Theologorum sententiam tueri, ac proponere velim, sed ut Sacerdotes intelligant, quo innixus fundamento auctor ita opinatus sit, & ut quoad fieri possit, ante Missæ celebrationem Matutinum recitare procurent, animadvertendum duxi: consuetudinem recitandi Matutinum saltem cum Laudibus ante Missam antiquam esse, ac eo tempore ortam esse, quo in Ecclesia latina, una tantum in qualibet Ecclesia Missa celebrabatur; quæ Missa ei, quam nunc Conventualem vocamus, respondet. Hanc autem consuetudinem viguisse quoque dum plures privatæ Missæ celebrari cœperunt, constat ex Innoc. IV. qui in Epistola ad Legatum Sedis Apostolicæ in Regno Cypri circa medium tertiidecimi sæculi, obligationem ex hac consuetudine ortam, ita Græcis inculcavit: *Sacerdotes dicant horas canonicas more suo, sed Missam celebrare, priusquam officium matutinale compleverint, non præsumant*. Et S. Anton. par. 3. scripsit, *ob consuetudinem generalem* recitandi Matutinum ante Missam peccare mortaliter, qui ante Missæ celebrationem Matutinum cum Laudibus non recitaverit. Atque hinc facile conjicimus, Rubricam illam, qua in Missali præscribitur, ut qui celebraturus sit, Matutinum saltem cum Laudibus recitaverit, positam esse ad indicandam obligationem ex antiqua, & usu recepta consuetudine derivatam. Deinde Clericatus decis. 50. de Sacrif. Missæ quinque supra quinquaginta Auctores laudat, qui docent peccare mortaliter eos, qui in pravo habitu persistant celebrandi quotidie Missam ante Matutinas laudes. Hinc S. M. Bened. XIV. Const. *Etsi Pastoralis*, Italo-Græcos monet, *ut priusquam Missam celebrent, officium matutinale recitare curent*. Hæc addidi, ut Sacerdotes intelligant, non omni culpa vacare, qui sine legitima caussa Matutinum ante Missam recitare prætermittant. Si autem legitima caussa adsit, ut administratio Sacramentorum, vel alia, etiamsi gravis non sit, a culpa omnino excusantur, ut optime notat idem SS. Pater in opere, quod ante Pontificatum evulgaverat de Sacrif. Missæ l. 3. c. 23. (1) ✠

Resp. 3. Quoad ordinem, est veniale sine justa caussa ordinem Horarum invertere, v. g. Tertiam ante Primam recitare, ut constat ex communi Doctorum sensu. Quia hoc est contra ordinem ab Ecclesia præscriptum: & ad modum præcepti pertinet ordo Horarum. Tenemur autem præceptum non tantum quoad substantiam sed etiam quoad modum servare. Hæc tamen inversio extra chorum non est mortalis citra contemptum: quia præceptum observatur quoad substantiam omnes Horas dicendo intra diem naturalem. Immo nec est venialis, si fiat ex inadvertentia, aut ex caussa legitima,

(1) Textum integrum ex eo opere Bened. XIV. attulimus in Nota ad Resp. 2. q. 8. c. 2. Tract. *de Peccat.*

ma, nec est obligatio repetendi; ut si quis ab ægro invitetur ad recitandas secum Vesperas, cum necdum Nonam persolverit. Nam cum hic ordo & modus non pertineat ad substantiam officii, censetur Ecclesia permittere eum mutari, cum adest rationabilis caussa.

Resp. 4. Quælibet Hora recitari debet continuate: nam unitas uniuscujusque Horæ, & usus Ecclesiæ id exigunt. Deinde est aliqua irreverentia cœptam orationem sine caussa interrumpere: si enim vituperabile est, sermonem cum terreno principe inchoatum sine justa caussa abrumpere; a fortiori si id fiat erga Deum Regem Regum. Facta tamen sine caussa interruptio, juxta multos est solum venialis in officio privato, quia hic defectus non est in substantia, sed solum in modo accidentario; cum singuli psalmi, lectiones, & orationes per se suam habeant completam significationem. Quod si subsistit justa caussa, ut si ex officio, vel obedientia, vel caritate aliquid faciendum occurrat, quod non possit commode differri, tunc nulla culpa erit, nec repetenda priora, nisi pauca dicta sint: nam tunc rationabilis est interruptio.

Secundum multos, Matutinum licite separatur a Laudibus, immo juxta aliquos, unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. Sed videtur obstare præsens Ecclesiæ consuetudo contraria; & Azor ad hoc exigit justam & rationabilem caussam; quia tres nocturni cum Laudibus habentur tamquam officium unius Horæ, ac proinde simul recitari debent.

Resp. 5. Quoad modum, officium recitari debet *studiose & devote*. Ita Conc. Gener. Later. IV. cap. *Dolentes* de celebr. Missæ ubi Clericis stricte præcipit *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter & devote*. Studiose, inquit Glossa, quantum ad officium oris, & devote quantum ad officium cordis. Enimvero hoc exigit vera ac religiosa oratio & laudatio Dei. Itaque officium recitari debet tum *studiose*, hoc est, integre & perfecte, absque præcipitantia, contractione, & abscissione syllabarum; cum *devote*, id est, cum intentione orandi ac laudandi Deum, & debita attentione mentis, ac reverentia tam interna quam externa.

Item pronuntiatio debet esse articulata & sensibilis, seu per se audibilis recitanti, ita ut recitans, seclusis impedimentis, seipsum audire possit. Nam oratio vocalis, prout a mentali distinguitur, debet habere sonum distinctum; omnis autem sonus est per se audibilis, cum sit objectum auditus. *Ita Medin. Navar. Reginald. Sanch. &c.*

Quæst. IV. *An ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio & attentio interna, & qualis?* (1)

Nota. Intentio hic est volitio orandi & laudandi Deum. Attentio duplex est, externa, & interna. Attentio externa consistit in attentione ad prolationem verborum, ut distincte ac integre pronuncientur, excludente omnem actionem incompossibilem cum attentione interna, & evagationem sensuum circa objecta distractiva. Attentio interna est advertentia mentis vel ad sensum verborum, vel ad Deum, aut res divinas.

Resp. 1. In recitatione officii requiritur intentio seu voluntas orandi, vel explicita, qua quis initio velit expresse orare; vel saltem implicita, qua velit recitare ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ: in hac quippe volitione implicite includitur intentio Deum orandi & laudandi, cum id quod Ecclesia præcipit, sit laus Dei, & oratio. Nam cum recitatio externa officii sit indifferens, ut est oratio, studium, exercitium memoriæ &c. debet ab intentione orandi tamquam a forma determinari, ut oratio & cultus Dei, qualis præcipitur. Et vero recitatio officii ex alia intentione, v. g. studendi, non est vera oratio vocalis, nec actus religionis. Præterea oratio est locutio cum Deo, & non loquitur cum Deo, sicut nec cum homine, qui non intendit cum eo loqui.

Resp. 2. Ad satisfaciendum præcepto requiritur quoque non solum attentio ad verba, ut distincte ac integre pronuncientur, & quæ excludat omnem actionem incompossibilem cum attentione interna; ita ut qui pingendo, scribendo, ludendo, comœdias spectando, fabulantes audiendo &c. Horas memoriter recitaret, non satisfaceret præcepto, sed requiritur etiam attentio interna ad Deum seu res divinas, vel ad sensum verborum, vel saltem ad verba ut laudes Dei, orationem & pias affectiones continentia, considerando Deum præsentem cum pio humilique ad ipsum affectu, & intendendo per illa Deum orare ac laudare, atque omnem voluntariam distractionem rejiciendo. *Ita Reginald. Azor. Laym. Valent. Suar. dicens, hanc esse communem sententiam.*

Prob. Quia 1. Præcipitur oratio vera, quæ sit actus religionis gratus Deo, & utilis Ecclesiæ. At sine attentione interna oratio non est verus Dei cultus; nam omnis cultus Dei fieri debet in spiritu & veritate, & non solo corpore, ex Joan. 4. *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate: nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus; & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare*. Nec est vera oratio, cum omnis oratio ex S. Damasc. lib. 3. de Fide cap. 24. sit ascensus mentis ad Deum: sed est quædam species hypocrisis, & simulatio orationis, ex Matth. 15. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias dicens; Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*. Neque est

(1) Egregie de hac gravi quæstione Cl. Fagnanus (Com. in cap. 9. *Dolentes*, tit. 4. de Celebr. Missar. lib. 3. Decr.) scripsit.

ost utilis: *Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri?* ait S. Augustin. ser. 29. in Psal. 118. *Quomodo te audiri postulas a Deo, cum te ipse non audias?* ait S. Cyprian. lib. de orat. Dominica. Enimvero qui utilis esset ejusmodi Oratio, utpote injuriosa Deo! *Ipsas superfluas* (res) *cogitare, injuria est ejus, cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio est ad Deum.* Ita S. Augustin. in Psal. 85.

2. Cap. *Dolentes* sup. cit. præcipitur devotio simpliciter. At devotio externa sine interna excludente omnem distractionem voluntariam, non est devotio, sed simulacrum devotionis: sicut homo pictus non est verus homo, sed simulacrum hominis. Deinde hæc verba Concilii (*quantum eis Deus dederit*) significant devotionem indigentem gratia Dei, ideoque internam: nam solam externam solent habere hypocritæ.

3. Conc. Trid. sess. 24. cap. 12. jubet ut officium recitetur *reverenter, distincte, devote*, quæ tria frustra addidisset, si præciperet tantum reverentiam externam. Et ideo multa Concilia, ut Trevir. II. Burdigal. anno 1583. Bituric. anno 1584. Narbon. & Conventus Melodun. diserte præcipiunt ut officium recitetur *attente & devote*; & Concil. Colonienſe, *elevata mente in solum Deum*. Item Clerus Gallican. anno 1700. ut absonam & verbo Dei contrariam damnavit hanc propositionem: *Præcepto satisfacit, qui voluntarie labiis tantum, non autem mente orat.*

Hinc peccat mortaliter qui per notabilem officii partem voluntarie (1) distrahitur, perinde ac si partem illam omitteret; cum recitatio sine attentione debita non sit recitatio religiosa quæ præcipitur, nec vera oratio. Item peccat, qui recitat in loco distractionibus exposito, v. g. foro publico, vel loco ubi est frequens concursus, clamor, aut strepitus profanus hominum, aut ubi habentur disputationes, ut expresse docent Bonacina, Castropal. &c. Nam cum teneatur ad attentionem internam, tenetur etiam ad removenda ejus impedimenta, & alias voluntarie se exponit periculo non attendendi.

Obj. Ex his sequitur, quod distractio voluntaria in oratione non præcepta vacet culpa; quia per illam destruitur substantia orationis vocalis, & sic tunc solum cessat oratio. *Resp.* negat. Quia est irreverentia contra Deum, exterius Deum alioqui, ac profiteri se Deum colere, & id non facere interius, sed alia animo volvere, estque simulatio cultus divini. Est etiam irreverentia orationem inchoatam sine causa interrumpere.

Nota. Sufficit attentio virtualis, quæ est attentio ad Deum resve divinas initio orationis habita, & virtualiter perseverans in processu orationis, quamdiu non revocatur, neque expresse per volitionem expressam non amplius attendendi, neque implicite per distractionem voluntariam; ut si advertens te distrahi, mentem non revoces ad Deum vel res divinas. Nam cum attentione illa virtuali subsistit vera oratio, & actus humanus religiosus, & sæpe attentio actualis non est in nostra potestate. Hinc non teneris repetere quæ involuntarie distractus recitasti, cum virtualiter attenderis. Immo melius est, si non repetas, ad vitandam anxietatem & perturbationem in recitatione officii. Sed ubi quis advertit se distrahi, tenetur mentem statim revocare ad Deum resve divinas, vel ad sensum verborum: alioqui tunc habet virtuale propositum non attendendi, sicut ille, qui occupat se in rebus exterioribus, quæ non patiuntur secum interiorem attentionem.

Quæst. V. *An satisfacit, qui legit cum socio extra Ecclesiam?*

Resp. Affirmat. Quia id congruit cum publico usu Ecclesiæ, & recitantes sibi commune faciunt quod alternatim recitant. Sed tunc singuli debent alternos Psalmorum versus distincte & integre, & voce audibili a socio recitare; ita ut unus non legat suum versum priusquam alter integre absolverit suum, & audiatur ab alio. Nam socius non communicat in parte, quæ anticipare dicitur, & quam non audit; & sic non potest attendendo illam facere suam: ideoque tenetur supplere, antequam suam ipse partem recitet; non enim satisfacit præcepto nisi devote & attente recitando partem officii, & aliam audiendo. Si plures quam duo simul legant, debent, facto solum duplici choro, alternatim recitare, sive plures sint ex una parte, sive pauciores, alias fieret contra usum Ecclesiæ. Secus est de lectionibus, quarum primus primam, secundus secundam, tertius tertiam legere potest.

Quæst. VI. *Quænam excusant a lectione Horarum?*

Resp. Sequentia. 1. Gravis infirmitas, ita ut sine notabili incommodo, seu nocumento, vel incremento morbi, aut periculo gravi recitari nequeant, ex c. 3. dist. 91. In dubio, ex communi sententia consulendus est medicus probus & peritus, & illius judicio standum: quia ratione officii & peritiæ in arte, hoc judicium ad illum pertinet. Si ipse dubitet, opus est tunc dispensatione Superioris, qui si adiri nequit, & medicus suspicetur grave nocumentum sequi posse, docent tunc ægrum excusari, quia Ecclesia non obligat tunc ad se exponendum periculo gravis damni. Qui autem non potest recitare solus, sed potest cum socio, ad hoc tenetur, si socium commode habere queat, quia sic potest moraliter observare præceptum, & obligatus ad finem, eo ipso obligatur ad usum

(1) Distractio censetur culpabilis, etiamsi sit voluntaria solum *indirecte*. Vid. Notam ad qu. 4. cap. 2. Tract. *de Peccat.*

ſum mediorum ſaltem facile comparabilium. Immo Suarez, Bonacina, & alii docent beneficiatum tunc teneri conducere ſocium cum quo recitet, ſi ſufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat: quia fructus illos percipit ut officium perſolvat, & per illos poteſt ſibi comparare medium perſolvendi.

2. Gravis & repentina occupatio, quæ ſine ſcandalo vel notabili damno proprio aut alieno omitti, vel differri nequeat. Nam Eccleſia non præſumitur velle obligare cum tanto gravamine. Quando tamen aliqua occupatio, vel ægritudo impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo, tunc eſt obligatio anteponendi, vel poſtponendi Horas intra eumdem diem. Quia obligatio cadit in totum diem, & durat per ſingulas ejus partes, poteſtque impleri quoad ſubſtantiam quavis illius hora. Ergo ſi una pars diei eſt impedita, dici debet officium quavis alia.

3. Recitandi impotentia, ut cæcitas, vel carentia Breviarii inculpata, ſi aliud haberi nequeat: nam nemo tenetur ad impoſſibile. Quo caſu ſi totum officium, aut parva Hora memoriter dici poſſit, dici debet. Nam generaliter loquendo, qui non poteſt totum officium recitare, ſed poteſt partem ejus notabilem, vel unam parvam Horam, v. g. Primam, vel Tertiam, aut Completorium, ad eam ſub mortali tenetur; tum quia Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui non poteſt recitare Matutinum & Laudes, poteſt autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad ſe minorem*. Tum quia hoc præceptum obligat ad omnes & ſingulas Horas, & quævis Hora eſt per ſe oratio Canonica integra, ab aliis diſtincta, confertque notabiliter ad finem præcepti. Porro carens officio particulari tenetur recitare officium commune, vel ſimile.

4. Legitima diſpenſatio Papæ. Aliqui docent ex uſu ubique recepto Epiſcopos & Superiores Ordinum poſſe diſpenſare cum ſuis ſubditis ad breve tempus, in dubio de morali impotentia recitandi; & hoc videtur neceſſarium ad tollendas perplexitates, & impediendum grave nocumentum.

CAPUT II.

De obſervantia Feſtorum.

NOta. Præceptum tertium Decalogi de ſanctificatione Sabbati, eſt partim morale, partim cæremoniale, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 1. Morale; quatenus homo jure naturali tenetur aliquod vitæ ſuæ tempus impendere cultui divino, ac rebus divinis. Cæremoniale, quantum ad deſignationem temporis, & ſecundum hanc rationem mutatum eſt ab Apoſtolis, a quibus ſabbato ſubſtituta eſt dies Dominica, quæ eſt prima hebdomadæ, in memoriam Reſurrectionis Chriſti, qui hac die a laboribus vitæ ſuæ, Paſſionis, & ignominia mortis glorioſus requievit. Item aliquot feſtorum obſervatio ab Eccleſia præcipitur in memoriam beneficiorum Dei, & in honorem Sanctorum, in quorum ſanctitate & victoria ac mercede, Dei bonitas, potentia ac liberalitas laudatur, & ad quorum imitationem fideles excitantur. Quibus quidem diebus Feſtis Eccleſia præcipit eumdum cultum qui diebus Dominicis præcipitur; in hoc enim conſiſtit feſtivitas diei, & conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ.

Præceptum autem de ſanctificatione Feſtorum per ſe omnes ſub mortali obligare conſtat, tum ex conſenſu Doctorum & fidelium, tum quia ejus materia eſt gravis & ad cultum Dei pertinet. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Præceptum ſervandi feſta non obligat ſub mortali, ſepoſito ſcandalo ſi abſit contemptus*. (1)

Quæſt. I. *Quænam opera ſunt vetita diebus feſtis?*

Reſp. 1. Prohibentur omnia opera ſervilia, exceptis iis, quæ jure aut conſuetudine legitime ſunt permiſſa, ut coquere cibos, aut alia id genus ob neceſſitatem, c. 3. *de Feriis*. Opera autem ſervilia dicuntur opera corporalia, quæ ad neceſſitatem vel commodum corporis, aut ad aliquid corporale, a ſervis aut mercenariis exerceri ſolent, videlicet omnia opera artium mechanicarum, & ruralia, ut fabricare, ſuere, arare &c. Quibus opponuntur opera liberalia, quæ ad animum excolendum ſpectant, ideoque digna homine libero, ut legere, ſcribere, docere &c. *Nullius ſpiritualis actus exercitium eſt contra obſervantiam Sabbati, puta ſi quis doceat verbo vel ſcripto*. S. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3.

Porro quando opus eſt vere ſervile, non refert utrum fiat ex recreatione, an ex lucro: quia intentio operantis non mutat naturam operis. Deinde operari ſpe lucri commune eſt omnibus. *Opera autem in quantum ſunt communia & ſervis & liberis, ſervilia non dicuntur*. S. Th. ibid.

Nota. Venatio & piſcatio ſunt opera ſervilia. Nam ſunt actiones corporales, per ſe & primario ordinatæ ad utilitatem corporis, & ad aliquod opus corporeum, ſcilicet ad captionem & occiſionem ferarum, & piſcium. Idem dic de opere pingendi, cum ſit opus corporale immediate ordinatum ad artefactum ſenſibile aſſimilandum rei veræ, ſoleatque a mercenariis, ſeu iis, qui lucrum ex arte quærunt, fieri.

(1) Propoſitio hæc dimanat ex falſo præjudicio, quod perſtrinximus (in Nota 1. ad q. 2. cap 2. ſect. 3. Tract. *de Legib.*) Porro adſerta gravis obligatio colendorum Feſtorum minime extendenda ad Feſta, quæ dici ſolent *Popularia* (Vid. Notam penult. ad quæſt 5. cap. 9. Tract. cit.) hoc eſt, ex mera populi devotione inducta, & ſervata.

ri. Et in Concil. Meldenſi ann. 845. expreſſe prohibentur pictura & venatio. De piſcatione conſtat ex cap. *de Feriis*, ubi ſpecialiter ſub certo onere conceditur facultas halecia piſcandi ob neceſſitatem.

Scribere vero, & pulſare inſtrumenta muſica, non ſunt ſervilia: nam ſcriptio ordinatur ad animum inſtruendum; cum ſit quædam locutio permanens, ex ſe ordinata ad conceptus mentis declarandos, ſeu ad inſtruendam mentem, propriam vel alienam: pulſatio autem inſtrumenti muſici ordinatur ad delectationem animi. Idem multi dicunt de tranſcriptione, tum quia per ſe ordinatur ad mentem inſtruendam, & exprimendos animi conceptus, tum quia tranſcribere nil aliud eſt quam ſcribere, quod alius vel ipſe tranſcriptor permanenter locutus eſt. Aliud eſt de impreſſione: nam quæ ad eam immediate ac per ſe concurrunt, ad inſtruendam mentem non deſerviunt, ſed ad efficiendum quoddam artefactum corporale ſeu ſenſibile.

Quamvis autem itineratio, ſi præciſe conſideretur, ut eſt proceſſus ab uno loco ad alium, ſive pedibus, ſive equo aut rheda, non ſit opus ſervile, cum hoc ſit naturale, & commune omnibus, tamen ſervile eſt ducere jumentum, currum, aut navigium mercibus onuſtum: item imponere onera, ea tollere, & alia hujuſmodi: quare non licet vectoribus iter die feſto inchoare, quamvis continuatio itineris ante feſtum ſuſcepti iis permittatur, vel ob publicam neceſſitatem, vel ob damnum quod paterentur ex mora.

Reſp. 2. Cap. 1. & ult. *de Feriis*, & Pii V. Conſtitut. *Cum Primum*, vetita ſunt inſuper, 1. Opera judicialia ſeu forenſia, quæ cum aliquo ſtrepitu fiunt, hoc eſt, actiones quæ ad deciſionem cauſſarum ſpectant, ut reum citare, teſtes examinare, formare proceſſum, exigere juramentum judiciale, exhibere inſtrumenta, proferre aut exequi ſententiam &c. Hæc enim ſtrepitum judicialem continent. 1. Mercatus, nundinæ & celebratio contractuum; ita ut non liceat die feſto negotiari etiam privatim, inire contractus permutationis, emptionis, locationis &c. quia intelliguntur nomine mercatus: niſi ex conſuetudine approbata aut ex juſta ac neceſſaria cauſſa excuſentur. Ratio prohibitionis horum operum eſt, quia animam multum diſtrahunt, & avocant a rebus divinis, ad quas Feſta deſtinantur, atque ut animus his expeditus poſſit Dei obſequio, & piis operibus vacare.

Violatio autem hujus prohibitionis eſt ex genere ſuo mortalis, cum pertineat ad religionem, & ordinetur ad finem graviſſimum, qui eſt Dei cultus. Hinc eſt mortale duas horas ſive continenter, ſive interrupte laborare: nam eſt tempus notabile. Immo non pauci docent laborem unius horæ eſſe mortalem, præſertim ſi opus ſit valde ſervile & defatigans. Ita *Azor*, *Reginald. Bonacina*, *Grandin.* &c. Opus tamen ſervile poteſt eſſe veniale ex brevitate temporis. In Mercato vero, & præſertim in placito materiæ, quantitas non ſolum ex quantitate temporis, ſed etiam ex qualitate operis deſumitur. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, & prolatio ſententiæ, eſt gravis culpa.

✠ Ad Mercatum Nundinaſque quod attinet SS. M. Bened. XIV. duas Conſtitutiones edidit. Priori, quæ incipit *Paternæ Caritatis*, tom. 1. pag. 378. ſtatuit, Senogallienſium Nundinarum tempore abſtinendum eſſe Diebus Feſtis ab operibus ſervilibus: altera vero, quæ incipit *Ab eo tempore*, pag. 582. decernit,

Primo: *Mercatus, & Nundinas Feſtis diebus non licere. Nundinas autem intelligimus, quæ ſunt ex rebus majoribus, & ſemel in anno fiunt, vel raro in eodem loco, & de longinquo ibidem conveniunt homines: Mercatus vero, qui fiunt in rebus minoribus ad quotidianas neceſſitates pertinentibus ut fiunt ſingulis ſeptimanis, & ab hominibus de vicino ibidem convenientibus. Verba ſunt Venerab. Servi Dei Umberti de Romanis, Quinti Magiſtri Generalis Ordinis Prædicatorum*, in egregio opere de eruditione Religioſorum Prædicatorum lib. 2. Tr. 2. n. 92. pag. 351. Editionis Romanæ: *Id autem pronunciamus, non quia vendere, ac emere ſit opus ſervile, ideoque vetitum diebus Feſtis: ſed quia actiones hujuſmodi impediunt, & diſtrahunt Chriſtifideles a cultu divino, ad quem Dies Feſti ſunt inſtituti.*

Secundo: *Antiquum profecto eſſe abuſum Mercatuum, itemque Nundinarum iiſdem diebus.*

Tertio: *Eccleſiaſticis legibus quovis tempore illas fuiſſe vetitas.*

Quarto: *Hujuſmodi juſtas, ſanctaſque leges caruiſſe effectu.*

Quinto tandem: *Quia malum univerſale eſt, ac alte radices egit; eſt opus prudentia, & maturitate, ne fructu careat medela, ac vulnus exaſperet, quod poſſumus exigendum eſt, non quod optamus. Admonitionibus proinde uti ſatius videtur, quam minis; & ſi minæ quandoque intententur, ſervandum eſt exacte monitum ſapientiſſimum S. Auguſtini in Epiſtola 22. ad Aurelium Carthaginenſem Epiſcopum, qui agens de auferenda conviviorum licentia totam paſſim Africam fœde occupante ſub inani obtentu honorandi Feſta Sanctorum Martyrum ſcripſit*: Non aſpere, quantum exiſtimo, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur; magis docendo, quam jubendo, magis monendo, quam minando: ſic enim agendum eſt cum multitudine. Severitas autem exercenda eſt in peccata paucorum. Et ſi quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futurorum; ne nos ipſi in noſtra poteſtate, ſed Deus in noſtro ſermone timeatur. Ita prius movebuntur ſpirituales, vel ſpiritualibus proximiores, quorum auctoritate, & leniſſimis quidem, ſed inſtantiſſimis admonitionibus cetera multitudo frangatur.

Circa finem vero: *Inter Nundinas, quæ in Provinciis noſtris aguntur, illuſtriores, ut bene*

noſtis , ſunt Senogallienſes protractæ multis diebus . Cum Anconitanam Eccleſiam Senogallienſi finitimam regeremus , non ſine mœrore intelleximus , tempore Nundinarum ea omnia fieri Feſto etiam die , quæ aliis hebdomadæ diebus divino cultui non conſecratis peragebantur . Huic malo occurrere ſatagentes , die 24. Auguſti ſuperioris anni Conſtitutionem noſtram de Nundinis Senogallienſibus publicavimus , qua præter cetera juſſimus , ut Diebus Feſtis Apothecæ clauderentur , neque matutinis horis , aut veſpertino tempore , quibus Divina Officia in Eccleſia celebrentur , vel Dei verbum Populo nuntiatur , contractus fierent . Imminutum vero hac de cauſſa ſæcularibus negotiis tempus compenſaturi , Nundinarum dies , cum iiſdem Privilegiis , & immunitatibus opportune multiplicavimus . Exequutioni debitæ juſſa noſtra hoc anno mandata , meliorem atque utiliorem rerum ordinem pepererunt , magno omnium Civium , & bene moratorum hominum ſolatio .

Id ipſum , Ven. Fratres , & vos agite . Conſtituite Auctoritate noſtra , matutinas , & veſpertinas horas , quibus Feſto Dei , quo Nundinæ habentur , claudi debeant Apothecæ , ne publice poſſint exerceri commercia , ut qui ad Nundinas confluxerunt , Miſſæ Sacrificio , & Divinis Officiis interſint , aliiſque Chriſtianis operibus Feſtum ſanctificent . Vigilate , ut omnia plene , & exacte impleantur . Nos autem per publicum Edictum non prætermittemus extendere Nundinarum privilegia ad diem ſequentem , qui Feſtus non erit , ut temporalia negotia paucarum horarum ſpatio , propter Dei cultum , & animarum ſalutem , intermiſſa , integri diei acceſſione commode peragantur . ✠

Reſp. 3. Choreæ , ſaltationes , & theatrici ludi diebus præſertim feſtis damnantur a SS. Patribus , & prohibentur a multis Conciliis . Tum quia retrahunt a divino cultu , & piis operibus , quibus dies feſti ſpecialiter deſtinati ſunt : tum quia ſunt ordinarie multis , præſertim juvenibus & puellis , occaſio peccandi ; nam in choreis ex mutuo aſpectu , colloquio , manuum contactu , inſtrumentis muſicis , & mutuo ſibi invicem placendi deſiderio valde commovetur concupiſcentia ad libidinem , excitantur turpes cogitationes , & cupiditates , venereæque delectationes , & excitatæ facile admittuntur . Idem a multis Epiſcopis , & Principibus merito vetitum eſt , ne caupones vel alii tempore divini officii & concionis loci incolas ad potandum vel ludendum recipiant . Hocque per ſe malum eſt , cum ſit cooperari violationi Feſtorum , ac ſcandalo , & præbere facultatem peccandi .

✠ Inverecunda ſpectacula feſtis potiſſimum diebus frequentari ſolita idem SS. Pater ſequenti Conſtitutione prohibuit ; quam integram referendam duximus , quod ea explicetur ac confirmetur Auct. doctrina .

Nihil profecto Nobis ad vigilias Dominici Gregis aſſidue excubantibus accidere potuit acerbius , nihilque quod minus hac tempeſtate opinaremur , quam ut deformes , & inverecundi Ethnicorum mores , a quibus Chriſtiani hominis pudor , & modeſtia ſemper abhorruit , denuo iſtic invecti eſſent ac veluti poſtliminio reſtituti . Quamvis enim minime Nos lateret , ſceleſtos olim Lupercalium Adminiſtros , ſacra Fauno , vel Pani per ludum , atque laſciviam perſolventes nudos huc illuc per Urbem diſcurriſſe , Sanctumque Pontificem Gelaſium Prædeceſſorem noſtrum tanta commotum impudentia , ac obſcœnum morem execrantem , litteras dediſſe Andronico Senatori , Populoque Romano acri nefarii ritus aſſertori : Nihilo tamen minus memoriæ proditum eſt , quinto poſt Chriſtum ſæculo exeunte , Theodorico Italiæ Rege , & Anaſtaſio Orientis Imperatore , peſtem illam penitus fuiſſe ſublatam , & extinctam . Nunc vero multorum relatu , (quod dolentes diſimus) certiſque indiciis admonemur : profanum morem , perpetua involvendum caligine , e tenebris antiquitatis rurſus emergere , ac in noſtris Diœceſibus fœde revocari , cum ad Sanctorum Patronorum Feſta ſollemniter recolenda , Pueri , ac interdum etiam Adoleſcentes , curſu in ſpem Bravii nudi contendere jubeantur , maxima utriuſque ſexus , ac omnium ætatum ſpectante frequentia . Quæ quidem ſpectacula eo nequitiæ magis , ac improbitatis præſeferunt , quo magis , non impuro alicui , ut antea , Numini , ſed piæ , caſtæque Sanctorum memoriæ nuncupantur .

§. 1. *Qua igitur corporis nuditate impudentiſſime habita ſunt apud veteres Lupercalia , eadem Feſti Chriſtianorum dies iſthic celebrantur ; nec minus injuriæ in illis verecundia paſſa eſt , quam in his hodie morum honeſtas habeat detrimenti . Dies Feſti non ad id inſtituti ſunt , ut Chriſtianus Populus epulis , ebrietatibus , ludis , ſpectaculis , aliæque id genus licentiæ liberius vacet ; ſed ut Fideles in precibus , diviniſque laudibus frequentes , & aſſidui ſint , ut Eccleſiis interſint , Sacramenta ad animæ vulnerum curationem inſtituta adhibeant , ſeduleque ſe exerceant in his operibus , quæ veram pietatem continent , & ut demum Sanctos una cum Chriſto Regnantes , tamquam Patronos , congruis officiis , & honoribus proſequantur .*

§. 2. *Dedecet præterea membrorum nuditas , atque ita dedecet , ut vetuerit Eccleſiaſtica Diſciplina Salvatoris Imagines nudo penitus corpore in Tabulis , vel Simulacris expreſſas : Et quamvis nudo corpore Chriſtum Cruci ſuæ affixum , & illorum temporum mores , & gravium Scriptorum auctoritas ſuadeant ; adhuc Chriſtianorum Pietas a tali ſpectaculo ſemper abhorruit . Athletarum pugnæ (ut litteris conſignatum eſt) in ſtadio apud Græcos , in Circo apud Romanos uſui fuere , atque in illis Diſco , Lucta , & Ceſtu ſtrenue certatum eſt , utque veterum teſtantur Monumenta , interdum nudi , interdum etiam faſcia tecti homines dimicarunt . In veſtris igitur Diœceſibus , Venerabiles Fratres , nonnihil priſcæ licentiæ adhuc remanet : Et cum in Plateis ſeminudi his luctationibus vacent homines : cumque ex induſtria ſæpius , ſæpius vero ex violento motu nudi penitus circumagantur : facile quiſque conjicere*

pot-

poteſt, quam abſonum, & indecorum ſit his ludis aditum non intercludere.

§. 3. *Quapropter ne injuncto Nobis Apoſtolicæ ſervitutis officio deeſſe videamur, diſtricte per hæc ſcripta mandamus, ut turpes, & obſcœnæ hujuſmodi exercitationes, Puerorum, & Adoleſcentum nudorum curſus, luctæque quocumque nomine, vel occaſione exhibendæ, a veſtris Diœceſibus eliminentur. Et quia inobedientiæ delictum, mixti, ut ajunt, Fori videri poteſt; curabimus diligenter, ut ſi qui legum veſtrarum rationi fuerint refragati, in eos, etiam qui noſtro nomine Civitatibus temporaliter præſunt, rigide, & condigne animadvertant; ſicque fore ſperamus, ut fœda hæc corruptela, utroque percuſſa gladio, radicitus evellatur.*

§. 4. *Verum quia impioribus etiam Cauſſis Vindices non deſunt, & perpugnaces Aſſertores, ſi qui forte ſint, qui impudenter exprobrent, hujuſmodi ludos Pontificum Anteceſſorum tolerantia, ac diuturno uſu invaluiſſe; hi probe ſciant, nullum ex temporis lapſu deploratæ cauſſæ comparari præſidium. Et ne longe a veſtris Diœceſibus petantur exempla, in memoriam revocent, Choreas etiam quaſdam mulierum, & virorum publico eo die haberi ſolitas, quo S. Xiſti Pontif. & Mart. Alatrinæ Civitatis Patroni memoria recolebatur, juſſu Epiſcopi provide vetitas fuiſſe: Et edictum Epiſcopi, licet acri calamo Romanæ Curiæ Advocatorum impetitum, die 2. Aprilis 1695. a Congregatione Negotiis Epiſcoporum, & Regularium præpoſita, ſtrenue fuiſſe propugnatum. Ceterum cum Sancto etiam Gelaſio objiceretur, antiqui moris fuiſſe Lupercalia, Sanctiſſimus Pontifex conſuetudinem pudori inimicam, & honeſtati detrahentem reprobavit, ratus Prædeceſſorum ſuorum leges ſaluberrime inſtitutas non defuiſſe, ſed hominum fraude, & malitia leges ipſas fuiſſe contemptas.*

§. 5. *Quemadmodum itaque Nos de perſpecta Prædeceſſorum noſtrorum vigilantia egregie, ut par eſt, ſentimus, & abuſum non illorum incuriæ, ſed ſubditorum inobedientiæ ducimus deferendum: ſic a vobis ſpectabiles Eccleſiarum veſtrarum Antiſtites a quavis negligentiæ nota vindicentur. Quanti Dei honorem, Sanctorum cultum, & animarum ſalutem facitis, Venerabiles fratres, vos hortamur, & obteſtamur, ut corrupti hujuſmodi mores, ſpecie quadam lætitiæ invecti, reformentur; atque creditæ vobis oves ab impuro, prophanoque Ritu declinantes, ad piam, & fructuoſam feſtos dies celebrandi rationem traducantur. Nos interea in optati eventus auſpicium, Apoſtolicam Benedictionem ex animo Vobis impertimur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem die 12. Auguſti 1742. Pontificatus Noſtri Anno Secundo.* (1)

Quæſt. II. *Quænam cauſſæ excuſant ab obligatione omittendi opus ſervile, vel forenſe, aut contractum?*

Reſp. Sequentes. 1. Neceſſitas propria vel aliena, ſpiritualis vel corporalis, quæ præverti non potuit, ut cum ſine gravi damno opus aliquod omitti aut differri nequit. Ex Matth. 12. & cap. ult. *de Feriis*. Sic excuſantur, 1. Pauperes clam die feſto ſine ſcandalo laborantes, audito officio, quando aliter ſe & familiam ſuſtentare nequeunt. 2. Famuli & ancillæ juſſu dominorum laborantes, ſi omittere non poſſint ſine gravi damno, nec ad id coguntur in contemptum legis, vel religionis. Si tamen id frequenter contingat, eos deſerere debent, ut monet Suarez. 3. Inſtauratores pontium, fontium, viarum publicarum, & ſimilium, ſi ſine gravi jactura boni communis differri opus nequeat. 4. Ruri laborantes ad vitandum imminens damnum, ut ſi ob pluviam imminentem, triticum vel ſegetes colligantur, vehantur &c. Sed in his caſibus petenda eſt licentia ab Epiſcopo, vel Parocho, juxta conſuetudinem, quando poteſt adiri: ne quis facile hac in re decipiatur, & fingat neceſſitatem ubi non eſt, præſertim ſi labor fiat publice, ut ſcandalum vitetur. Quamvis autem multi excuſent ſartores, qui veſtes, quas aliis diebus perficere non potuerint, perficiunt diebus feſtis, quando urget earum uſus ob celebritatem exequiarum, aut nuptiarum; certe peccant ſi in eam neceſſitatem ſua culpa ſe conjecerint, ut non raro accidit.

2. Pietas in Deum, per quam licent opera ad Dei cultum proxime pertinentia, ut altare inſtruere, templa ornare &c. Ita Catech. Rom. Ideo Chriſtus, Matth. 12. dicit ſacerdotes in templo ſabbatum violare, & ſine crimine eſſe. Non licet tamen verrere templa die feſto, nec parietes eorum ornare periſtromatis, quando pridie commode fieri poteſt. Alias dicunt eſſe veniale. Neque licent ea, quæ ad Dei cultum remote ſpectant, ut conficere ornamenta etiam gratis, conſtruere templum &c.

3. Caritas erga proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis tunc egentibus, non tamen pauperibus danda per anni curſum, ſaltem ſi hoc fieri poſſit alio tempore. Nam ex Matth. 13. licet die ſabbati benefacere proximo indigenti. Cum enim caritas ſit finis præceptorum, nulla debent ejus exercitium impedire. Præterea tenemur diligere proximum ſicut nos ipſos: ſi ergo ob propriam neceſſitatem

(1) Apoſtolicis duabus Conſtitutionibus hactenus recitatis adde duas præclaras ejuſdem Bened. XIV. Inſt. Eccl. (43. & 64.) nec non alia, quæ de Feſtorum obſervantia in Opere *de Syn.* (lib. 13. cap. 17. n. 7. cap. 16. n. 10. & ſeq. uſq. ad fin.) pro enata occaſione curſim tradidit. Multa quoque de Feſtis a Seraphico Doctore (in 3. ſent. diſt. 36. dub. 3. *in Spec. Anim.* cap. 2. in ſer. 4. *de decem Præcept.* & alibi) exarata reperire eſt. Angelicus ſimiliter variis in locis (in 3. ſent. diſt. 7 q. 1. ar. 2. in 2. 2. qu. 122. ar. 4 in Opere *de decem Præcept.* §. de 3. præc.) de iiſdem diſſeruit.

tem licet ; etiam licebit ob neceſſitatem proximi.

4. Conſuetudo ab Epiſcopo permiſſa. Sic venatio & piſcatio moderata ex recreationis cauſſa extra officia divina, nec non emptiones ac venditiones rerum parvi momenti, præſertim ad victum quotidianum neceſſariarum, clauſa officina, dicuntur in variis locis permiſſæ. Item excuſant Barbitonſorem, qui ſciente, nec vetante Epiſcopo artem ſuam exercet erga ruſticos & opifices, qui aliis diebus eum adire nequeunt, aut nolunt, alioquin ſe & ſuam familiam ſuſtentare non poſſet. *Obſervatio ſabbati quoad circumſtantias temporis & modi, & loci pro maxima parte relicta eſt determinationi Prælatorum, quæ cognoſcitur tum ex eorum inſtitutis, tum ex conſuetudinibus per eos legitime toleratis*, ait Gerſon in regulis moralibus.

5. Diſpenſatio legitima Papæ vel Epiſcopi, vel etiam Parochi ex conſuetudine ob gravem & juſtam cauſſam, quando non datur facilis acceſſus ad Epiſcopum.

Quæſt. III. *An per quodvis mortale peccatum graviter violatur hoc præceptum, ita ut circumſtantia Feſti addat novam ſpeciem malitiæ mortalis contra religionem, in confeſſione exprimendam?*

Reſp. Multi negant. Quia, 1. Peccatum non eſt opus ſervile proprie, ſed ſolum metaphorice: nam non eſt opus proprium ſervorum, ſed commune omnibus etiam nobilibus; verba autem præcepti ſunt proprie accipienda. Hoc repugnat praxi & perſuaſioni fidelium ac confeſſariorum: nam nec pœnitentes hanc circumſtantiam confiteri ſolent, nec de ea interrogari. Fatentur quidem peccatum eſſe magis contra finem præcepti, nempe cultum Dei in genere, quam ſit opus ſervile; ſicque explicant textus Patrum objici ſolitos. At negant eſſe contra ſubſtantiam præcepti prohibentis opera ſervilia, & cultum illum ſpecialem, qui tunc præcipitur per abſtinentiam ab opere ſervili. Jam vero, inquiunt, finis præcepti non ſemper eſt præceptum. Item fatentur quod circumſtantia illa diei ſacræ per ſe addat malitiam venialem.

Alii affirmant, & probant. 1. Ex S. Aug. ſerm. 22. *Ille vero obſervat ſabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur: Omne opus ſervile non facietis. Omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.* Ex S. Greg. Nyſſen. hom. 7. in Eccl. *Quærendum eſt ergo quid ſibi velit præceptum otii ſabbati? ..... ut nihil agamus illorum, quorum opus eſt vitium.* Ex S. Th. qui 2. 2. qu. 122. ar. 4. ad 3. dicit expreſſe, peccata contrariari obſervantiæ ſabbati, & magis agere contra hoc præceptum, qui peccat mortaliter, quam qui laborat. Et ex S. Anton. par. 1. tit. 14. c. 4. §. 4. ibi: *Talis circumſtantia, ſcilicet in die feſto, trahit peccatum in aliam ſpeciem. Nam fornicans in feſto, facit contra duo præcepta, ſcilicet: Non mœchaberis, & illud de ſanctificatione ſabbati.* 2. Ex c. 1. de Feriis. *Omnes dies Dominicos cum omni veneratione decernimus obſervari, & ab omni illicito opere abſtinere.* Et ex can. 1. diſt. 5. ex lib. de vera & falſa pœnit. *Conſideret qualitatem criminis in loco, in tempore: oportet enim pœnitere fornicantem ... Si in loco ſacro ... Si in tempore orationi conſtituto, aut feſtivitate Sanctorum ... Omnis iſta varietas confitenda eſt & deteſtanda.* 3. Quia omne opus ſervile prohibetur. Peccatum autem eſt opus maxime ſervile, juxta illud Joan. 8. *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.* 4. Dies feſti ſunt tempus ab Eccleſia determinatum ad implendum præceptum divinum naturale, præſcribens, ut homo ſæpe Deum colat, & ad hoc ſe liberum ac expeditum præſtet, vitando ſcilicet ea, quæ eum impediunt a divino ſervitio, quale eſt omne opus ſervile, & præſertim peccatum quod magis ſervitium Dei impedit, quam opus manuale. Quod ſi pœnitentes hanc circumſtantiam non confiteantur, dicunt hoc provenire ex defectu inſtructionis.

Alii vero, quibus aſſentior, diſtinguunt, & docent peccata, quæ includunt oppoſitionem ſpecialem, vel afferunt impedimentum ſanctificationis feſtorum, ut cum reddunt hominem incapacem applicationis ad divina, ut ebrietas, quæ longo tempore privat poteſtate proxima vacandi rebus divinis, item ſeditio &c. prohiberi hoc præcepto, & contrahere malitiam mortalem contra religionem, ſecus de aliis. Patres autem ſupra citati videntur poſſe intelligi de fine præcepti, vel de ſenſu ejus myſtico. (1)

Quæſt.

(1) Quæſtionem iſtam valde agitatam nos (N. 292.) obiter attigimus. Hæc porro ſunt, quæ hic denuo obſervanda putamus. Fere evidens, certumque videtur, peccata diebus Feſtis patrata, malitiam quoquo modo majorem præferre ob ſacrati temporis *circumſtantiam*; præſcindendo a vi *præcepti* de obſervantia talium dierum. *Neque qui eadem peccata commiſerunt* (inquit S. Iſidorus Peluſ. epiſt. 565.) *eodem omnes modo caſtigabuntur, cum & cauſſæ, & tempora, & loca criminum examinanda ſint, ver. gr. cædes, & homicidium execrabile ſcelus eſt, quis neget? Cum tamen feſtis ea diebus patrantur, fit execrabilius; cum in loco ſacro, execrabiliſſimum: ipſo malo a temporis, & loci circumſtantia deteriore reddito, & graviorem exinde caſtigationem promerente.* Utrum autem ea *feſtivi* temporis circumſtantia cuivis peccato accedens, nedum illud ſimpliciter aggravet, ſed etiam ad aliam prorſus peccati ſpeciem tranſferat (ſicuti circumſtantia loci ſacri homicidium facit eſſe etiam ſacrilegium) ingens apud TT. diſcordia eſt. Pro affirmante ſententia ad agonem uſque decertant nonnulli ſeveriores Ethices profeſſores, qui pro more ſuo longam SS. Patrum, & antiquioris Scholæ Magiſtrorum ſeriem oſtentant. Sententiam vero negantem tuentur alii fere innumeri TT. qua Probabiliſtæ, qua Probabilioriſtæ, docentes præceptum obſervantiæ Feſtorum dierum, litteraliter preſſeque acceptum, duo dumtaxat complecti, quæ ſic a Sylvio enuntiantur: *Quamvis ad hoc, ut perfecte diem Dominicum ſanctificemus majori tunc ſtudio inſiſtendum ſit operibus pietatis, & ab omni ſaltem graviore peccato abſtinendum; nihilominus, ut quiſquam*

Quæſt. IV. *Quænam opera diebus feſtis exercenda ſunt?*

Reſp. 1. Generatim opera religionis, pietatis & caritatis, ut ſunt intereſſe officiis divinis, Miſſæ, & Veſperis, orare, pie meditari, libros ſpirituales legere, audire conciones, ſacramenta ſuſcipere, viſitare infirmos & carcere detentos &c.

Prob. 1. Ex Deut. 5. *Obſerva diem Sabbati, ut ſanctifices eum. Hoc verbo* (inquit Catech. Rom.) *oſtenditur ſabbati diem religioſum eſſe divinisque actionibus, & ſanctis rerum officiis conſecratum. Itaque diem ſabbati tum plene & perfecte celebramus, cum pietatis & religionis officia Deo præſtamus.* Dies autem Dominica ſubſtituta eſt ab Apoſtolis ſabbato, cum obligatione eam ſanctificandi, ac colendi Deum, & Eccleſia alios feſtos dies cum eadem obligatione inſtituit. Ex S. Gregor. lib. 11. epiſt. 3. ubi ait: *Dominico die a labore terreno ceſſandum eſt, atque omni modo orationibus inſiſtendum.* Et ex Nicolao I. ad conſult. Bulg. cap. 11. *Idcirco in diebus feſtis ab opere mundano ceſſandum eſt, ut liberius ad Eccleſiam ire, pſalmis & hymnis inſiſtere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum aſſurgere, eloquiis divinis intendere, eleemoſynas indigentibus miniſtrare valeat Chriſtianus.* Et Conſt. 3. Pii V. *Antiquorum canonum ſtatuta renovantes, mandamus, ut omnes in diebus præfatis* (feſtivis) *Eccleſias frequentent, divinis officiis devote intendant, ab omni illicito & ſervili opere abſtineant, mercatus non fiant, profanæ negotiationes, & judiciorum ſtrepitus conquieſcant.* 3. Ex multis Conciliis præcipientibus ut fideles doceantur diebus feſtis, qui Dei cultui dicati ſunt, vacandum eſſe divinis officiis, concioni, & piis operibus. Et ex Catech. Romano, qui ait: *Parochus diligenter doceat quibus in operibus & actionibus Chriſtiani diebus feſtis exercere ſe debeant:* nam varia opera religionis & caritatis ſupra dicta recenſet. 4. Quia ſolidus dies ſanctificandus eſt, & Deo conſecrandus: ergo non ſolum matutinis, ſed etiam pomeridianis horis Deo vacandum eſt. *Debet ergo die feſto inſiſti operibus ſpiritualibus orationis, meditationis, auditionis divinorum, lectionis, & eleemoſynæ, & hujuſmodi*, ait S. Antonin. par. 2. tit. 9. cap. 7. §. 4. addens quod abſtinere, quidem ab opere ſervili, & Miſſam audire ſit in præcepto obligante ſub mortali, non tamen vacare Deo pro majore parte diei; quamvis non ſic vacare peccatum ſit, ſcilicet veniale. Quare Rituale Tullenſe docet: fideles non poſſe ſine legitima excuſatione abeſſe a Veſperis. Enimvero pomeridianum tempus ſanctificari debet per illarum auditionem; ideo enim ubique ſollemniter diebus feſtis canuntur, & ad illas populus convocatur.

Reſp. 2. Speciatim omnes fideles uſu rationis prædíti tenentur ſub mortali audire Miſſam, ut conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ, & ex variis Conciliis. Immo omnes jure divino & naturali, ſuppoſita inſtitutione hujus unius Sacrificii, tenentur ſæpe in vita intereſſe Miſſæ Sacrificio; quia jure naturali tenentur Deo ſupremum cultum internum & externum ſæpe exhibere poſt Sacrificium ab ipſo inſtitutum. Unde Eccleſia ſolum determinavit tempus, & addidit aliquas preces ac cæremonias ſacras, ut digne ac devote celebretur.

Quæſt. V. *Quænam requiruntur ad implendum præceptum auditionis Miſſæ?*

Reſp. Sequentia. 1. Ut audiatur Miſſa integra. Conſtat tum ex ſenſu & praxi Eccleſiæ, tum ex c. 62. de conſecr. diſt. 1. ibi: *Miſſas die Dominico ſæcularibus totas audire ſpeciali ordine præcipiunt; ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præſumat.* Hæc obligatio eſt ſub mortali culpa, ut conſtat ex fidelium & Eccleſiæ conſenſu: nam materia ejus eſt

---

quam non ſit tranſgreſſor præcepti Eccleſiæ tranſgreſſione mortali, regulariter ſufficit, ut præter ceſſationem ab omni opere ſervili, & ab aliis operibus per Eccleſiam prohibitis, unuſquiſque Miſſam audiat. Idcirco oppoſita PP. & DD. veterum teſtimonia, ſin minus omnia, pleraque tamen ſenſu minime ſibi nocente explicari poſſe contendunt, monendo ſcilicet, eadem intelligenda partim de præcepto juxta ſenſum myſticum ſpectato, partim de ſolo fine, qui non cadit ſub ſpeciali vi præcepti: ſub quo poſteriori reſpectu peccata diebus feſtis omnino vitanda expreſſe obſervat Catechiſmus Romanus (part. 3. c. 4. n. 22.) *Facile perſpici poteſt, omne ſervilis operis genus prohiberi; non quidem ea re, quod ſua natura turpe aut malum ſit, ſed quoniam mentem noſtram a divino cultu, qui finis præcepti eſt, abſtrahit.* Et ita quidem Angelicum præſertim Magiſtrum ſuum ducibus Cajetano, Victoria, Soto, Sylveſtro, exponit P. Cuniliatus. Hanc ſententiam P. Hennus appellat *communiſſimam Doctorum, univerſalis timoratorum praxis, & immemorialis Confeſſariorum uſus.* Exinde quiſque conjiciet, Auctorem nihil proficere temperamento ſuo, ſeu diſtinctione peccatorum *ſpecialiter*, vel *non ſpecialiter*, oppoſitorum ſanctificationi feſtorum. Si enim prioris ſententiæ generalia argumenta reipſa evincunt, peccata lethalia maxime venire inter opera *ſervilia*, diebus feſtis vetita juxta ſenſum litteralem Eccleſiaſtici præcepti; jam quonam authentico monumento, aut ab Eccleſiæ ſanctionibus, aut a communi Fidelium interpretatione petito, ipſe demonſtrat certæ dumtaxat peccatorum ſpeciei applicandum eſſe idem præceptum? Id ipſum viceverſa dicatur, ſi poſterioris ſententiæ momenta prævalent, & contrarium adſtruunt. Porro inter graves communioris, ac veriſimilioris opinionis Auctores, quos præſtabit legere ad judicium in hoc negotio maturius formandum, hos ego indico: nempe *Sylvium* (Com in 2. 2. q. 122. ar. 4.) *Navarrum* (Manual. cap. 13. n 2. & c. 21. n. 6.) *Covarruviam* (Relect. in cap. *Alma* part. 1. §. 5. n. 3. & variar. Reſol. lib. 4. c. 19. n. 11.) *Hennum* (Tract. in Decal. diſp. 2 q. 4. ar. 1.) *Cuniliatum* (Tr. 6. de III. Decal. præc. c. 1. §. 3. n. 2. & ſeq. item c. 1. §. 3. n. 2.) Extant & alii tum pietatis tum ſapientiæ laude conſpicui, quos ſtudioſus Lector facili opera conquiret.

est ex suo genere gravis, & ad virtutem religionis gravissimam & ad supremum Dei cultum pertinet.

Hic autem canon Concil. Agathensis ab universali Ecclesia receptus est, & ejus legem ac consuetudinem continet. Die autem Dominica ceteri dies festi pari ratione comprehenduntur, cum æque sint divino cultui addicti. Porro ibi fit mentio sæcularium sed ampliative, non exclusive, & subintelligitur vox *etiam*, & Ecclesiæ sensus ad omnes extendit, ex cap. *Omnes*, ead. dist. Hinc juxta omnes, mortale est sine justa causa excusante omittere partem Missæ notabilem, ut tertiam: veniale vero si pars exigua sine causa omittatur. Nam præcipitur auditio Missæ non solum quoad sacrificium, sed etiam quoad totam liturgiam, scilicet, preces, lectiones, actiones & cæremonias sacras, quæ in ea fiunt. Unde cap. *Omnes fideles* de cons. dist. 1. dicitur: *Qui autem non perseverant in oratione usque dum Missa peragatur .... convenit communione privari.*

Porro juxta multos peccat solum venialiter, qui ab initio Epistolæ usque ad finem Missæ interest, quia putant partem omissam non esse notabilem. At ex communi sententia omissio initii Missæ, & aliorum usque ad Evangelium inclusive, immo secundum multos etiam exclusive, est mortalis; quia hæc pars omissa notabilis est (1) respectu Missæ. Immo est mortale abesse solo tempore consecrationis: nam est pars maxime notabilis & principalis, cum in ea consistat essentia Sacrificii, & Ecclesia præcipiat Missam principaliter quoad sacrificium. *Tunc fiunt Missæ, quando munera offeruntur, & corpus vel sanguis Domini consecratur*; ait S. Cæsarius. Idem dicunt aliqui de communione Sacerdotis: quia vel est essentialis pars Sacrificii, vel saltem est de illius integritate, & complemento substantiali, ac proinde est pars notabilior: pars enim notabilis æstimari debet non solum ex diuturnitate, sed etiam ex dignitate operis; nec leve censeri debet abesse ab essentia, vel integritate ac complemento Sacrificii; cui toti interesse teneris. Hinc qui potest solum interesse consecrationi, & non reliquæ parti Missæ, ad id tenetur; nam illa pars est principalis, & continet essentiam Sacrificii, nec principale sequitur accessorium. *Delugo*.

Ceterum tota Missa ejusdem Sacerdotis audienda est, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quare non satisfacit, qui plures partes simul a diversis audit: nam Ecclesia præcipit, ut audiatur Sacrum per modum totius successivi, cum revera tale sit: nam Missa est totum ex partibus successivis coalescens, & Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit*. Neque etiam satisfacit, qui duas partes a duobus Sacerdotibus successive audit: quia partes diversarum Missarum non faciunt unam Missam integram, cum ad se invicem non ordinentur, nec communicentur inter se, sed disjunctæ maneant, & sint partes diversarum Missarum non constituentes unam in ratione Sacrificii vel actionis sacræ. At præcipitur auditio Missæ integræ. *Delugo & alii*.

2. Requiritur intentio audiendi Sacrum tamquam actionem sacram, qua Deo supremus cultus defertur, & quæ sit saltem implicita ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem & cum Sacerdote illud sacrificium, seu communicandi sua assistentia oblationi, Sacrificiis, orationibus, & aliis actionibus sacris. Nam per illam intentionem auditio Missæ debet determinari ex parte audientis ad actum religionis, & cultum supremum, alioqui auditio non esset religiosa, qualis præcipitur; si enim quis interesset Sacro ex mera curiositate spectandi, non faceret actum religionis, nec servaret præceptum.

3. Requiritur præsentia corporis humana; ut patet ex verbo *Audiendi*; & ex sensu ac usu Ecclesiæ: nam ideo necesse est adire locum, in quo Missa celebratur. Sufficit tamen, si quis ex signis quibusdam colligere possit quid a sacrificante agatur, spectata loci natura, sitque per moralem conjunctionem pars ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris. Hinc sufficit Sacrum audire ex quovis templi loco, ex quo possis saltem mediantibus aliis percipere quid geratur, immo ex gradibus vestibuli, si propior accessus sit impeditus, quamvis per accidens sacrificans non videatur nec audiatur.

4. Requiritur moralis ac pia præsentia, ita ut quis sit non solum corpore præsens, sed etiam animo pie intentus in res divinas, seu in Deum ipsum per preces, oblationes Sacrificii, laudem, amorem, &c. Nam præcipitur auditio Missæ religiosa, qua Deus colatur. At Deus non colitur vere sine attentione: nam Deum *in spiritu & veritate oportet adorare*, Joan. 4. Quare Conc. Trid. sess. 22. non permittit Sacrum fieri in privatis domibus, *nisi prius qui interfint, decenter composito corporis habitu declararint se mente etiam, ac devoto cordis*

---

(1) Quænam præcise sit pars *notabilis*, cujus omissio nemine dubitante mortale peccatum complectitur, sive in auditione Missæ, sive in recitatione Canonici Officii, sive in aliis similibus, certo non constat apud Auctores: quoniam hujus rei determinatio a prudenti pendet judicio, quod juxta varietatem hominum etiam Doctorum deprehenditur varium esse. Nihilominus ut scribit P. Wigandt (Tract. 10. exam. q. 11. n. 99.) *Communior & verior sententia est, non esse notabilem partem, adeoque mortaliter non peccari, si quis a principio Missæ adsit, usque ad communionem Sacerdotis inclusive vel a principio Epistolæ usque ad Benedictionem.*

cordis affectu non solum corpore adesse. Et Clerus Gallic. ann. 1700. damnavit hanc propositionem : *Ecclesiæ præcepto* (audiendi Missam) *satisfit per reverentiam exteriorem, animo licet voluntarie in aliena, immo in prava cogitatione defixo*.

Hinc qui per notabilem Missæ partem confabulatur, vel dormit, vel res alias fixe consideraat, vel voluntarie distrahitur, peccat mortaliter, nisi aliam postea Missam audire statuerit. Satisfaciunt tamen, qui quoquo modo ministrant Sacro, etsi occupentur quærendis e sacristia necessariis, v. gr. vino, thure, &c. Quia hæc ordinantur ad Missam, & fiunt in loco, qui communicat templo, unde non censentur moraliter abesse. Item satisfaciunt, qui occupantur pulsandis organis, vel follibus attollendis, quia hæc ordinantur ad sollemnitatem officii, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur; qui vero notabili tempore Missæ confitetur, non satisfacit præcepto : nam caret attentione ad Missam requisita, videlicet attentione ad Deum, divinave mysteria; qualis esse nequit in narrandis, & investigandis peccatis, eorumque circumstantiis, & in colloquio cum Confessario. Ita *Suarez*, *Delugo*, *Azor*, *&c.*

Nota. Communiter docent non esse jure communi obligationem audiendi, aut faciendi tria Sacra die natali Christi, neque audiendi Sacrum, feria quinta, & Sabbato, aut officium feria sexta majoris hebdomadæ.

Nota 2. Circa parochiæ (1) frequentationem hæc habet Concil. Trid. sess. 22. *Moneant* (Episcopi) *populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis, & majoribus festis, accedant*. Et sess. 24. c. 4. *Moneat Episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei*. Clerus vero Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propositionem; *Nullus in foro conscientiæ parochiæ suæ interesse tenetur*.

✠ *Nota*. Alexander VII. anno 1659. 30. Jan. damnavit propositiones quæ sequuntur : *Nullus in foro conscientiæ Parochiæ suæ interesse tenetur, nec ad annuam Confessionem nec ad Missas parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, divinam legem, fidei rudimenta, morum doctrinam, quæ ibi in Catechesibus annuntiantur, & docentur*.

Talem legem in hac materia neque Episcopi, neque Concilia Provinciarum, vel Nationum sancire, neque delinquentes aliquibus pœnis, aut Ecclesiasticis censuris mulctare possunt. ✠

Quæst. IV. *Quænam excusant ab auditione Sacri?*

Resp. Excusant, 1. Impotentia non solum physica, sed etiam moralis, quando scilicet audiri non potest sine gravi damno, scandalo, vel periculo : ut constat ex communi interpretatione & consuetudine. Hinc excusantur infirmi, quibus graviter obesset foras prodire. Qui tamen ex privilegio possunt audire, vel celebrare in oratorio domus suæ, ad id tenentur. Nam non habent moralem impotentiam; & præcipiens aliquid, simul præcipit omnia media ad illud necessaria tum ordinaria, tum extraordinaria, saltem non valde difficilia. Ita *Delugo*. Nec universim verum est, neminem teneri uti privilegio : teneris enim uti quoties ejus usus est necessarius ad servandum aliquod præceptum, quod per talem usum sit moraliter possibile.

2. Caritas, ut si infirmus egeat præsentia alterius. Nam (ut docet S. Bern. in l. de præcept. & disp.) quod propter caritatem introductum est, non obligat cum ejusdem caritatis dispendio.

CAPUT III.

de Voto.

Quæst. I. *Quid est Votum?*

Resp. Est promissio deliberate facta Deo de bono meliori, & possibili. Dixi, *Deo facta*, nam Votum est actus latriæ soli Deo debitus in testificationem supremæ excellentiæ illius ut auctoris bonorum omnium, vel in signum gratitudinis debitæ primo ac supremo Benefactori. S. T. 2. 2. q. 88. tr. 5. ad 3. ubi ait, Votum factum Sanctis sic intelligendum esse, *ut ipsa promissio facta Sanctis vel Prælatis, cadat sub Voto materialiter; in quantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis vel Prælatis promittit*. Quare promissio facta Sanctis est solum materia Voti, & ut sit proprie Votum, debet ei adjungi tacite vel expresse alia promissio, qua promittimus Deo, nos id facturos, quod promittimus Sanctis : alioqui promissio pertineret solum ad duliam.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem Voti*.

Resp. Ex communi sententia.

I. Volitio se obligandi : nam nemo sponte suscipit obligationem sine voluntate se obligandi. Neque enim ad Votum sufficit propositum (2) quamvis firmum, ex c. 3. *de Voto*, ubi dicitur, in metu mortis proponens animo, quod Religionis habitum esset aliquando suscepturus, si plus non est in Voto processum, trans-

(1) Etsi superiori ætate acris extiterit contentio præsertim inter Parochos, & Regulares Mendicantes, num Fideles teneantur diebus festis Parochiali Missæ interesse, sicuti prioribus Ecclesiæ sæculis constat fuisse obligatos; nunc tamen eosdem minime teneri novimus ex Bened. XIV. (Vid. Notam. 4. ad q. 4. cap. 9. Tr. *de Legib.*) Eumdem pariter consule (Inst. Eccl. 44.) ut intelligas, num ante Parochiale Sacrum possint in ruralibus Oratoriis sive Sacellis, ædificatis in solo publico, Missæ celebrari necne?

(2) Plurima, quæ a feminis, rudibusque hominibus censentur aut dicuntur *vota*, reipsa non sunt nisi mera *pro-*

transgressorem judicari non posse, si non impleat quod dixit. Nam propositum est simplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid; promissio vero superaddit voluntatem se obligandi alteri. At ex eo quod voluntas proponat aliquid, non hoc ipso vult se obligare, nec obligatur. Sufficit autem intentio virtualis & implicita se obligandi, ut cum quis sciens Votum obligare, deliberate vovet, quamvis de hac obligatione actu non cogitet; vel ignorans voti naturam vult tamen Votum facere prout in se est, ut solitum est fieri, seu facere quod alii faciunt, dum vovent; nam tunc virtualiter & implicite se obligare vult. Idem dic de eo, qui recipit Ordinem sacrum, ignorans illi annexum esse Votum castitatis; nam qui vult statum aliquem, vult virtualiter & implicite onera illi statui (1) adnexa. Neque requiritur ut dicatur expresse, *Promitto, voveo, me obligo &c.* sed satis est, quod hoc dicatur æquivalenter & implicite, etiam interius. Ut si dicas cum intentione te obligandi: *Domine redde mihi sanitatem, & vivam caste*: vel, *Si convaluero, dabo talem Eleemosynam*. E contra verbum *Promitto*, nisi adsit intentio vovendi, significat simplex propositum, ut patet in actu contritionis, quo aliqui promittunt fugam peccati, nec tamen vovent.

II. Advertentia & deliberatio, qualis sufficit ad culpam mortalem directe voluntariam. Quia Votum est actus simpliciter humanus, in se liber, tamquam in hominis arbitrio de se relictus, ex c. 6. *de Voto*, ubi dicitur; quod *universis liberum sit arbitrium in vovendo*. Præterea nemo tenetur sibi obligationem ex genere suo gravem imponere, nisi plene advertat quid agat. Quare si quis ex subito animi motu, lingua mentem præveniente dicat: *Voveo*, non obligatur.

Talis autem deliberatio sufficit ad Votum; nam deliberatio, quæ sufficit ad ligandum se reatu æternæ damnationis, sufficit etiam ad se ligandum Deo vinculo promissionis.

Item valet Votum temere & imprudenter, immo & illicite, puta cum inani gloria factum, modo finis malus non redundet in ipsam materiam. Nam ad valorem Voti sufficit ut sit de re meliori & possibili, & fiat cum sufficienti cognitione ac libertate. Hinc patet, omnes & solos rationis usu præditos, & sufficientis deliberationis capaces, posse vovere in materia sibi licita, ex c. 2. *de Voto*.

III. Requiritur ut promissio sit voluntaria. Nam Votum est actus moralis ac liber, quo Deus colitur. Quare nullum est Votum factum ex errore circa rei promissæ substantiam; cum talis error impediat, ne objectum sit cognitum, ac proinde ne sit volitum. Idem dic de Voto simplici facto ex errore circa causam finalem: quia censetur factum sub tacita conditione, si causa finalis subsistat, & quia sublato motivo volendi non est volitio. Hinc si voveris jejunium pro salute patris, quem falso putabas ægrotare, non valet Votum. At valet Votum, si error sit duntaxat circa aliquam circumstantiam non mutantem notabiliter rem promissam; ut si voveris castitatem, falso putans esse servatu facilem; vel circa causam solum impulsivam, ut si voveris dare eleemosynam Petro pauperi præ aliis, quia falso putas esse pium. Nam talis error non impedit consensum absolutum circa substantialia. Votum vero sollemne non irritatur per errorem vel dolum circa motivum extrinsecum: tum quia per illum non irritatur matrimonium carnale, ergo nec spirituale cum Christo: tum quia qui statum aliquem assumit, censetur velle absolute illum assumere, etiamsi intercedat error vel dolus, qui non sit circa substantialia.

Item secundum communem sententiam, metus gravis injuste incussus ad extorquendum Votum, irritat quodvis Votum, vel jure naturali, eo quod Deus non acceptet Vota injuriose extorta; cum nemo probus promissionem sibi tali modo factam acceptaret; & ne det occasionem injustæ coactioni: vel saltem jure canonico, ex c. 1. *De iis quæ vi &c.* Nam licet ibi agatur solum de susceptione & professione Religionis, tamen sic receptum est, ut etiam extendatur ad Votum simplex: ita ut saltem usu & consuetudine Vota quælibet ex metu gravi facta, irrita sint. Sed quia hoc non est omnino certum de Votis simplicibus, nam Suarez & alii dissentiunt: ideo in praxi tutior pars est, vel Votum servare, vel petere dispensationem. Porro certum est valere Votum etiam sollemne, factum ex metu sponte suscepto, ut naufragii, mortis, pœnæ æternæ &c. c. 17. *de Regul.* vel ex metu juste incusso: quia tunc Votum est simpliciter voluntarium, & nulla intervenit injuria. Valet etiam quodvis Votum ex metu levi, etsi injuste incusso; quia non irritatur ab Ecclesia, & est sufficienter voluntarium, sibique vovens imputare debet quod tali metui cesserit.

IV. Ut sit de meliori bono, id est de eo, quod omni-

---

proposita, uti peritis & oculatis Confessariis satis constabit. Licet autem propositum simplex de re honesta Deo factum non obliget inflar voti; attamen qui sine causa illud non servat, mutatque, a veniali peccato levitatis & inconstantiæ non est immunis, juxta Becanum, Coletum, aliosque Auctores.

(1) Exinde tamen colligi nequit, eum contra votum castitatis peccare, qui nuptias init post emissum votum ingrediendi aliquam Religionem. Nam castitas adnexa est duntaxat professioni Religiosæ, quæ in tali casu non fuit materia voti emissi. Idipsum censeas, si votum fuisset simpliciter de capessendo Clericatu. Quidnam porro sentiendum sit de illo, qui *vovet intrare Religionem, & postea intrat cum intentione exeundi*, utrum scilicet votum impleviſſe judicandus sit, Richardus de Mediav. (in 4. sent. dist. 38. art. 8. q. 3.) explicat.

omnibus ſpectatis ad ſalutem utilius & Deo gratius eſt, quam directe oppoſitum, ſeu negatio illius. Quia votum debet eſſe gratum Deo, cum ſit actus quo colitur, & quia promiſſio ſeu pollicitatio alteri oblata non parit obligationem, niſi ab eo acceptetur: at non poteſt Deo placere, nec ab eo acceptari voluntas ſe obligans ad relinquendum id quod melius eſt & ipſi gratius. Immo hoc eſt illicitum, & contra reverentiam Deo debitam, quia offertur ei aliquid, quod ei placere nequit: quod eſt illi quodam modo illudere, niſi ignorantia excuſet.

Hinc invalidum eſt Votum, 1. De Matrimonio contrahendo, quia melior eſt Cælibatus, Si tamen matrimonium judicaretur remedium voventi neceſſarium ad vitandam incontinentiam, juxta multos valeret votum, quia melius eſt nubere quam uri, 1. Cor. 7. Idem dicunt ſi quis voveret pauperculam vel perditam uxorem ducere. 2. De re illicita, quæ promiſſio eſt mortalis contra religionem, ob gravem irreverentiam contra Deum: nam promittere Deo rem ipſi ingratam, eſt ei minari. Idque juxta Suarez, Leſium, Reginald. etiamſi res illa ſit ſolum venialiter mala, & ut talis cognoſcatur a vovente; quia eſt facto attribuere Deo approbationem peccati ſaltem venialis, & innuere Deo placere peccatum, eoque coli: quod eſt graviter injurioſum Deo, & directe repugnat ejus ſummæ ſanctitati ac bonitati. 3. De re optima, ſed ad obtinendam rem malam, vel ad gratias agendas pro re mala obtenta, v. g. vindicta, non autem præciſe pro bono effectu ſecuto ex peccato. Nam Deus non acceptat aliquid, ut ſit auctor peccati, & illud promoveat, vel in gratiarum actionem pro eo, quaſi fuerit auctor peccati: nam eſſe auctorem peccati etſi venialis, repugnat bonitati ac ſanctitati divinæ. Valet tamen Votum de actione bona ſub conditione turpi adjecta in ejus odium, ut de eleemoſyna danda, ſi peccaveris: quia quod directe promittitur, eſt bonum melius, & ordinatur ad actum bonum, nempe in odium & vindictam peccati, ſi committatur. 4 De re, quæ omnibus ſpectatis eſt indifferens: nam nil confert ad cultum Dei, nec ei placet. Immo tale Votum eſt cultus vanus ac ſuperfluus, ideoque peccatum ſaltem veniale. Ut autem res indifferens fiat honeſta, debet non ſolum referri ad finem honeſtum, ſed etiam ex ſe, vel ex circumſtantiis eſſe apta ad finem illum conſequendum, cum relatio extrinſeca rem non immutet. Igitur ſuperſtitioſum & nullum eſt Votum non edendi capita animalium in honorem S. Joannis Baptiſtæ, vel carnes aſſas in honorem S. Laurentii. Porro executio Voti illiciti continet eamdem malitiam, quam ejus omiſſio: quia executio ex obligatione Voti, eſt Voti facti approbatio.

V. Ut ſit de bono poſſibili. Nam inepta & illuſoria eſſet promiſſio rei, quæ præſtari non poſſet: & nemo obligari poteſt ad impoſſibile. Hinc irritum eſt Votum numquam peccandi venialiter, etiam cum deliberatione imperfecta. Nam hoc ita impoſſibile eſt in hac vita cum auxiliis ordinariis, ut numquam vitentur omnia peccata venialia ſine ſpeciali privilegio, ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. can. 22. Votum autem requirit, ut quod promittitur, prævideatur eſſe faciendum, & fieri poſſe moraliter. Docent tamen valere Votum numquam peccandi ex propoſito & perfecta deliberatione, quia hoc eſt poſſibile cum divina gratia abſque privilegio; & tale Votum a viris ſanctis quandoque factum legimus. (1).

VI. Ut vovens non ſit jure poſitivo inhabilis ad vovendum.

Nota. Laudabiliter poſſe voveri Deo aliquid ad quod jam obligamur; & per tale Votum novum vinculum induci eſt omnino certum, inquit Leſſius, tum ex perpetuo uſu Eccleſiæ, ubi vovetur non ſolum abſtinentia a nuptiis, ſed etiam abſtinentia ab omni voluptate illicita extra matrimonium, quæ omnibus eſt præcepta. Tum quia opera præcepta ſunt Deo gratiſſima; ergo poſſunt illi promitti, & hæc promiſſio novam obligationem affert: nam debitor poteſt ſe pluribus nominibus ad idem obſtringere, ſicut creditor pluribus titulis poteſt idem exigere a debitore. Quare violatio talis Voti duplicem habet malitiam, unam contra præceptum, & alteram contra religionem ob Votum.

Quæſt. III. *Quotuplex eſt Votum?*

Reſp. Dividitur 1. in reale, perſonale, & mixtum. Votum reale eſt, quo promittitur pecunia vel res pretio æſtimabilis, quæ actio voventis non ſit. Perſonale eſt, quo promittitur actio perſonalis aut omiſſio ipſius voventis, ut Votum caſtitatis. Mixtum eſt, quo pro-

(1) Circa *materiam* voti, quam Auctor nu. 4. & 5. hujus qu. declaravit, Seraphicus, (in 4. ſent. diſt. 38. ar. 1. quæſt. 2) aſſignat *regulam communem, ſecundum quam judicandum eſt de his quæ quæruntur in ſpeciali*, dicens: *Votum generaliter loquendo eſt de eis, quæ ad Deum pertinent, & faciunt ad ſalutem. Simpliciter vero & proprie eſt de his, quæ promovent ad ſalutem ultra ſtatum communem. Unde quæcunque ſunt talia, cadunt ſub voto: quæ autem his oppoſita ſunt, ut quæ ad diſpendium ſalutis vergunt, ſub voto cadere non poſſunt: quoniam votum debet habere comites, quos habet juramentum, ſcilicet veritatem, judicium, & juſtitiam. Primo neceſſe eſt, ut in eo ſit juſtitia, ſcilicet ut illud, quod vovetur, ſpectet ad ſalutem: & ſic bonum eſt, & honeſtum. Secundo neceſſe eſt in eo eſſe judicium, ut vovens deliberate voveat, non præcipitanter. Tertio, quod ſit in eo veritas, ut quod diſcrete & juſte vovit, hoc perſolvat. Si ergo id vovetur, quod ad detrimentum juſtitiæ facit, non eſt ibi lex voti, nec obligatio, ſed ipſa vota ſit injuria; nec eſt obligatio ad ſervandum, ſed potius ad pœnitendum, ſicut de conſcientia erronea judicatur.*

promittitur & actio vel omissio personalis, & aliquid pretio æstimabile ab ea distinctum, ut si voveas ire ad B. Virginem Lauretanam, ibique munus offerre. 2. In temporale, quod est ad certum tempus; & perpetuum, quod censetur fieri, cum nullus est obligationi constitutus finis, ut si dixeris: Voveo deinceps castitatem. 3. In absolutum, quod fit sine conditione; & conditionatum, quod fit sub aliqua conditione, v. g. Voveo eleemosynam, si pater convaluerit: unde non obligat nisi posita conditione; sed ea posita statim obligat, quia obligatio desinit esse suspensa. Porro nullum est Votum factum sub conditione repugnante naturæ & substantiæ Voti, vel rei promissæ, ut si profitearis Religionem, ea conditione ut aliquid proprium retineas. 4. In sollemne, (1) quod ab Ecclesia approbatum & absolute ac in perpetuum acceptatum est; & simplex, quod emittitur absque acceptatione Ecclesiæ, saltem in perpetuum.

Quæst. IV. *An, quomodo, quos & quando Votum obligat?*

Resp. Obligatio Voti (2) ex suo genere gravis est, ita ut ejus violatio in materia gravi sit mortalis. Ita omnes. Constat 1. ex Psal. 49. *Redde Altissimo Vota tua.* Et Eccl. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio, sed quodcumque voveris redde.* Et 1. ad Tim. 5. de viduis quæ continentiæ Votum violaverunt, dicitur: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* 2. ex traditione, & sensu Ecclesiæ. 3. ex c. 6. de Voto. *Licet universis liberum sit arbitrium in vovendo, usque adeo tamen solutio necessaria est post Votum, ut sine proprio salutis dispendio alicui non liceat resilire.* Quia hæc obligatio pertinet ad gravissimam virtutem Religionis, qua quis tenetur reddere Deo obsequium promissum, & ab eo acceptatum; ideoque specialiter ipsi debitum; *Maxime debet homo Dei fidelitatem, tum ratione dominii, tum etiam ratione beneficii suscepti, & ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quædam infidelitatis species; unde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda, quia displicet Deo infidelis promissio,* ita S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 3. Præterea violatio fidei Deo datæ in re gravi continet gravem irreverentiam in Deum, propter summam ejus majestatem. Hinc S. Aug. Epist. 127. alias 45. ait: *Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Prius quam esses voti reus, liberum fuit: quamvis non sit gratulabunda libertas, qua fit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc vero quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito; sed a magna iniquitate deterreo.* (3)

Materia autem illa Voti est gravis, de qua posset dari præceptum sub mortali obligans: seu quæ per se, vel ex circumstantiis notabiliter conducit ad honorem Dei, vel spiritualem utilitatem voventis. Hinc qui semel non implet Votum jejunandi, confitendi, vel audiendi Sacrum &c. peccat mortaliter; cum hæc materia gravis sit, & sufficiens ad mortale in præcepto Ecclesiæ.

Votum tamen ex communi aut fere communi sententia obligat solum sub veniali in re levi. Quia Votum est quædam lex privata, quam quis sibi imponit, & species quædam pacti: lex autem & pactum non imponunt obligationem nisi proportionatam materiæ. Deinde omissio fidelitatis & justitiæ in re parvi momenti non censetur gravis injuria & offensa. Præterea res ex omni parte levis non est capax obligationis gravis, nec pendet a voluntate hominis obligationem gravem alligare rei, quæ non

---

(1) Non est confundendum votum *simplex* cum *privato*, nec *sollemne* cum *publico*, ut Scotus perspecte notavit (in 4. sent. dist. 38. q. unic.) his verbis: *Dico, quod Votum continentiæ potest esse publicum vel privatum, simplex vel sollemne. Neque istæ duæ distinctiones sunt eædem; quia tam publicum, quam privatum potest esse simplex, vel sollemne.* Hinc ex Bened. XVI. (lib. 13. de Syn. c. 12. n. 11.) *Quamvis in Decretali*, Uxoratus, *habeatur, continentiæ Votum a conjuge jam sene, qui in sæculo remanet, emittendum, publice in conspectu Ecclesiæ nuncupari debere; exinde tamen non sequitur, sollemne illud esse. Nam illud tantummodo continentiæ Votum sollemne censetur, quod est sacro Ordini, vel Regulari professioni adnexum.*

(2) Honesta opera, quæ fiunt vi Voti, quamvis prodeant ex gravi obligatione, sunt nihilominus majoris bonitatis, ac meriti, quam alia consimilia opera sponte & citra Votum peracta. Vid. n. 303.

(3) Opponet quis: si tam gravis est obligatio cujusvis voti, eccur S. Cyprianus (*Epist. 11. ad Pomponium*) de Virginibus voto continentiæ Deo dicatis scribit: *Si perseverare nolunt, vel non possunt, melius est ut nubant, quam in ignem deliciis suis cadant.*

Resp. S. Doctor expresse in ea ipsa epist. virginis Christo semel dicatæ conjunctionem cum masculis vocat *illicitam, incestuosam, & pœnitentia plena* dignam. Quare consequens est, ut monitum illud de ineundis nuptiis in remedium incontinentiæ intelligatur datum iis solum virginibus, qui *nondum* voverunt, & aliunde animum non habent constanter, ac strenue perseverandi in eo statu. Quod quidem merito admonet S. Præsul occasione quarumdam *virginum, quæ cum semel statum suum continenter, & firmiter tenere decrevissent, detectæ fuerunt postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis, ex quibus unus diaconus erat.* Unde perperam omnino, subleslaque fide in editione Erasmi Roterodami ad citata verba fuerunt adjecta in margine hæc alia, palam faventia Ecclesiastici cælibatus osoribus: *etiam Virginibus Sacris permittit nubere*: quibus propterea nigrum theta inurendum. Adeo firma est Voti, præsertim sollemnis, obligatio, ut Bened. XIV declaratione (*lib. 13. de Syn. c. 11. n. 21. & 23.*) *a Regularibus ejectis etiam post latam in eos expulsionis sententiam, castitatis Votum sine exceptione sit custodiendum.*

non eſt capax illius ; nec Deus videtur acceptare talem obligationem irrationabilem . Unde qui voviſſet ſingulis diebus anni dare unum aſſem pauperibus , peccaret ſolum venialiter ſemel , aut bis omittendo . Secus , ſi decreviſſet non implere Votum , quia materia talis Voti collective ſumpta gravis eſt .

Porro non pauci docent voventem poſſe (1) in re gravi ſe obligare ſolum ſub veniali , ſi expreſſe velit , (exceptis votis ſtatus religioſi , quæ ſunt per ſe vota graviter in perpetuum obligantia , & niſi Eccleſia aliter ſtatuerit) tum quia cum obligatio voti voluntarie aſſumatur , pendet a voluntate voventis , nec ex lege divina oritur , niſi dependenter a voluntate voventis , tum quia votum eſt lex privata , quam vovens libere ſibi imponit ; legislator autem poteſt in materia gravi velle tantum ſe obligare ſub veniali . Conſtat autem voventem rem gravem obligari ſub mortali , niſi expreſſe voluerit ſe obligare ſolum ſub veniali : nam quiſque cenſetur ſe accommodare capacitati materiæ & uſui communi , niſi conſtet aliud expreſſe intendiſſe .

Ceterum violatio Voti præter malitiam irreligioſæ perfidiæ , & infidelitatis erga Deum involvit deformitatem ſacrilegii , ſaltem ſecundum quamdam eminentiam : quia per voti violationem id quod fuit Deo per promiſſionem dicatum , ei denegatur .

Reſp. 2. Quando non conſtat de alia ſpeciali voventis intentione , non aliter obligat Votum in quavis materia , quam ſi eſſet lex de ea re a Deo , vel ab Eccleſia lata . Quia Votum eſt quædam lex , quam homo ſibi imponit circa materiam illam promiſſam , immo fit communiter juxta hanc intentionem . Hinc Votum jejunandi , audiendi Sacrum , obligat ad modum præcepti Eccleſiaſtici de eadem re , ideoque eodem modo ſervandum . Et vovens excuſatur a talis voti impletione in iis circumſtantiis , in quibus excuſaretur a præcepto Eccleſiæ , niſi contrarium expreſſe vel virtualiter intenderit .

Reſp. 3. Ex communi ſententia , Votum perſonale ſolum voventem obligat , nec per alium impleri poteſt : quia res promiſſa eſt propria actio , vel omiſſio voventis , non alterius . Hinc ſi non poſſit illud per ſe exequi , non tenetur alium ſubſtituere , niſi id expreſſe intenderit . Votum vero reale obligat voventem ad perſolvendum per alium de propriis bonis , ſi per ſe ipſum implere nequeat ; quia res promiſſa eſt bonum temporale voventis , quod poteſt ejus nomine per alium tradi . Item hæredes , ſecundum omnes , tenentur exequi Vota realia defuncti , ſecundum vires hæreditatis , ſalva legitima hæredis neceſſarii c. 6. *de teſtam.* & l. 2. §. *de pollicit.* Nam hæres debita bonis annexa ſolvere tenetur ex juſtitia , ratione rei acceptæ cum tali onere & ex contractu implicite inito per acceptationem hæreditatis : hæreditatem enim adeundo , ſicut commoda ejus & omnia jura defuncti acquirit , ita etiam debita & onera realia bonis annexa in ſe ſuſcipit . Bona autem Deo promiſſa , ſunt ipſi ſpeciali jure debita . Quod ſi ſint plures hæredes , quiſque tenetur pro rata , juxta portionem hæreditatis , quæ ei obtigit , niſi res debita & legata poſſideatur ab uno , vel obligatio ſit individua .

Idem eſt de Voto mixto quoad partem , qua perſonale eſt , ac de Voto perſonali ; & quoad partem qua reale eſt , ac de Voto reali ; cum ſit vere perſonale quoad unam partem , & reale quoad aliam . Hinc obligat hæredes non qua parte eſt perſonale , ſed qua parte eſt reale : ut ſi quis peregrinationem , & ſtatuam argenteam vovit , tenetur hæres ad ſtatuam dandam , non item ad peregrinationem , niſi eam promiſerit , aut hac lege hæres inſtitutus fuerit .

Qui autem vovit factum alterius , tenetur curare quantum poteſt , ut alter impleat : hoc enim cenſetur intendiſſe . Iſte alter tamen nullatenus ad id tenetur , niſi conſenſerit : nam Votum obligat eum ſolum qui promiſit . Hinc liberi non obligantur Votis parentum eos religioni devoventium , niſi ea rata habuerint , c. 14. *de Regular.* Si vero populus vovit feſtum vel jejunium , conſentiente Epiſcopo , ad hoc tenentur poſteri , non vi Voti , ſed ex præcepto Epiſcopi approbantis , & ita implicite præcipientis illud feſtum aut jejunium .

Reſp. 4. Impleri debet Votum tempore a vovente præfinito : nam promiſit rem tali tempore , unde illam tunc reddere tenetur . Hinc qui vovit jejunium tali die , peccat mortaliter ſi eo die non jejunet perinde ac ſi die ab Eccleſia ſtatuto non jejunaret , quamvis proponeret alio jejunare . Quod ex impotentia , vel negligentia Votum tempore præfinito non impleatur , debet poſtea impleri , niſi ex intentione voventis , aut Voti natura , res promiſſa ſit affixa certo diei in devotionem illius ad honorem Sancti , vel myſterii , cujus tunc memoria celebratur : ut ſi quis voverit jejunium vigilia alicujus Sancti principaliter in illius honorem ; tunc enim obligatio cum die extinguitur , quia tunc intentio fuit ſe obligandi ad actum hoc tempore faciendum , non alio , & res promiſſa eſt dependenter ab hoc tempore ac per modum unius . Quando autem tempus non ipſius temporis intuitu & devotione conſtitutum eſt , cenſetur adjici ut terminus non ad finiendum obligationem , ſed ultra quem non ſit differenda ; & ſic ſtatim poſtea impleri debet . Nam cum voveris non ultra eam diem differre , es ſemper in mora differendo , & teneris ſemper implere : quia perſeverat debitum , quoad ſubſtantiam , duaſque obligationes contraxiſti , unam faciendi opus , alteram faciendi tali tempore : unde hac non impleta , manet illa principalior , quæ ſemper urget .

Si

(1) Vid. Notam 1. ad q. 3. c. 2. Tract. *de Legib.*

Si vero nullo definito tempore absolute voveris, teneris Votum exequi quam primum commode & recte potes judicio prudenti. Nam statim moraliter loquendo exigitur a Deo, ex Deuter. 23. *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Et Eccl. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.* Deinde res absolute & sine dilatione promissa statim debita est l. 14. §. *de regul. jur. In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur.* Igitur culpabilis est omnis mora, quæ rationabili causa non cohonestatur. Non est tamen continuo mortale differre ad valde breve tempus, modo Votum brevi postea persolvi queat. Nam potest esse materiæ parvitas in mora illa, sicut in aliis rebus. Hæc omnia communem doctrinam continent.

Porro si Votum fuerit negativum, seu de omissione, toties peccatur, quoties fit actio omittenda: quia Votum illud instar præcepti negativi obligat pro toto tempore, pro quo factum est, & omnis omnino omissio promissa est.

Sed an vovens, votum implere ante tempus a se præfinitum tenetur ob impedimentum futurum?

Resp. 1. Quando opus vovetur ut proprium opus certi diei, seu temporis, ex communi sententia non tenetur vovens prævenire, etiamsi prævideat impedimentum pro illo die. Quia non vovit actum, nisi tali die faciendum: unde ante illum non obligat Votum. Idem dic, quando terminus seu dies additur non solum ad differendam executionem, sed etiam ad suspendendam obligationem usque ad talem terminum: quia res non est promissa ante illum, nec vovens intendit se obligare nisi ex tali die.

Resp. 2. Quando terminus solum ponitur ad differendam solutionem, & non ad suspendendam obligationem, tunc ex communi sententia vovens tenetur Votum persolvere ante terminum, si prævideat impedimentum pro illo futurum, quia tunc Votum statim ac fit, obligat absolute, ut intra terminum designatum opus fiat. Unde obligat determinate pro illo toto tempore, pro singulis vero partibus quasi disjunctive. Et ideo vovens tenetur absolute implere Votum in aliqua parte hujus temporis. Ergo si prævidet futurum esse impedimentum in posteriori parte temporis, tenetur in priori facere, quod est prævenire terminum. Et alioqui contra promissionem dilatio fieret ultra tempus præfinitum. Item licet terminus temporis sit constitutus ad finiendam solutionem, si opus promissum non est proprium onus alicujus determinatæ partis totius temporis usque ad illum terminum, tenetur vovens implere Votum ante terminum illum, si ante illum impedimentum prævideat: ut si quis vovit jejunare sex dies mensis, non designando illos, limitando tamen obligationem ad mensem, ita ut cum illo extinguatur in omni eventu; tunc si prævideat futurum, ut post decimum diem mensis jejunare nequeat, tenetur in prioribus diebus totum Votum implere, & ita prævenire terminum: quia tunc totum tempus mensis est tempus absolutæ obligationis, quæ debet impleri in parte ejus possibili. Quæ omnia confirmantur exemplo præceptorum, v. g. confitendi singulis annis. Ita Suarez, addens teneri voventem in omnibus casibus vitare impedimentum, ut Votum suum tempore promisso impleri possit: nam Votum obligat saltem implicite ad non ponendum impedimentum, cum hoc sit necessarium ad implendam rem expresse promissam: alioqui obligatio Voti esset inefficax & inanis.

Quæst. V. *Quid dicendum in dubio circa Votum?*

Resp. Sequentia. 1. Nullus tenetur Voto, de cujus emissione dubitat, si post diligens examen nulla ei appareat probabilis conjectura, quod Votum illud fecerit. Quia obligatio Voti, quæ voluntarie suscipitur, sine rationabili fundamento, adeoque irrationabiliter affirmaretur. Nemo autem tenetur obligatione, quæ nullo fundamento rationabili nititur.

2. In æquali utrinque probabilitate Votum servari debet. *Ita Azor. Vasq. Thyrsus Gonzalez &c.* Quia tunc non potest prudenter negari Votum fuisse. Deinde in dubiis tutior pars eligi debet; alioquin talis se exponeret periculo peccandi: nam cum detur lex certa non violandi Votum, hoc ipso quod dubitat an voverit aliquid, dubitat an illud omittendo, violet eam legem, ideoque peccat. Qui autem agit dubius an peccet, se committit periculo peccandi, & reipsa peccat. A fortiori tenetur Voto, qui sciens se post septennium vovisse, dubitat an habuerit intentionem se obligandi, vel sufficientem advertentiam. Nam actus præsumitur factus ut fieri solet ac debet, nisi contrarium constet; & res in dubio judicari debet a communiter contingentibus. Si quis tamen paullo post quam aliquid promisit, dubitat utrum habuerit intentionem vovendi vel se obligandi, an vero sit dumtaxat simplex propositum, ordinarie præsumitur non vovisse. Quia verum Votum ordinarie fit cum tanta deliberatione, ut facile quisque paullo post ejus emissionem possit illud reminisci.

3. Certus de Voto, sed dubius de solutione, tenetur illud implere: nam debito certo non satisfit nisi per solutionem certam.

4. Quando solum dubitatur de quantitate vel qualitate rei promissæ, Votum explicandum est secundum voventis intentionem, ultra quam non obligat, ex Deuter. 23. *Facies sicut promisisti Domino, & propria voluntate, & ore tuo locutus es.* Nam (ut ait S. Th. 2. 2. q. ult. art. 4.) *Obligatio voti ex voluntate procedit. Nam vovere voluntatis est, ut Augustinus dicit: in tantum ergo fertur obligatio Voti, in quantum se extendit voluntas & intentio voventis.* Si de intentione non constet, elicienda est ex conjecturis, ex materia, & præsertim ex fine, quem in Voto spectavit; nam causa finalis, seu ratio volendi est mensura rei volitæ.

Et

Et si his inspectis adhuc dubium manet, Votum explicandum est secundum communem & usitatam verborum, quibus usus est, acceptationem: nam quisque censetur velle facere, quod verbis in sensu usitato acceptis indicat. Quod si non recordetur verba, quibus usus est, eligi debet pars tutior. *Si dubitet quomodo se in vovendo habuerit; debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat*, ait S. Th. in 4. dist. 38. q. 1. art. 3. ad 6.

Quæst. VI. *An votum fictum, seu exterius factum sine animo vovendi, vel se obligandi, peccatum est?*

Resp. Affirm. Quia illa fictio seu simulatio est mendacium aliquod, & vana usurpatio nominis Dei, continens irreverentiam contra Deum. Seclusis autem contemptu, scandalo, injuria, non esse per se mortale docet Suarez: quia, inquit, velle præcise proferre verba vovendi sine volitione vovendi, non est gravis irreverentia ac injuria Dei; & fictio non est respectu Dei, sed tantum respectu hominum, quibus per illam potest fieri injuria levis. In votis tamen sollemnibus, vel quæ fiunt in assumptione status religiosi, docet fictionem esse mortalem: quia in ea fit injuria gravis religioni, & consequenter etiam Deo & Ecclesiæ, & vix separari potest a gravissimo scandalo.

Quæst. VII. *Quot modis tollitur obligatio Voti?*

Resp. Ex communi sententia, his, 1. Cessante caussa finali, ob quam factum est; nam *cessante caussa cessat effectus*, c. 60. *de appellat.* sed cessante caussa finali, deficit intentio voventis, utpote deficiente proprio ac principali motivo; & vovens non censetur voluisse promittere & se obligare illa cessante; ut si jejunium per mensem voveris ad obtinendam sanitatem patris; si hic moriatur, desinis obligari.

2. Materiæ desitione, vel mutatione notabili, ut si res promissa, antea honesta, fiat turpis, vel indifferens, vel impeditiva majoris boni ratione novæ circumstantiæ, aut prohibitionis, vel si fiat impossibilis. Nam Votum est essentialiter de bono meliori & possibili. Item quando non potest servari sine gravi periculo mortis, vel gravis damni in bonis temporalibus, in statu, vel honore, quod sit accidentarium Voto, nisi constet ex natura Voti vel aliter, voventem voluisse se in tali eventu obligare. Nam in tali casu materia non est eadem, nec voventes intendunt communiter tunc se obligare. Neque tunc est obligatio præstandi aliquid aliud loco rei promissæ, quia Votum non obligat ultra intentionem voventis, quæ non est obligandi se ad aliud, quam ad id quod vovet, nisi illud fuerit in hoc inclusum saltem virtualiter. At Voti obligatio non cessat ob difficultates postea obvenientes, quas si vovens prævidisset, non vovisset. Nam, ut notat Lessius, multi castitatem vovent, & religionem profitentur, qui tales postea tentationes ac difficultates patiuntur, quas si prævidissent, vovere noluissent; & tamen omnium judicio non ideo desinunt teneri Voto. Hæc enim omnia præcogitare poterant ac debebant. Quod si non fecerint, sibi imputent, & media idonea adhibeant ad hoc ut Votum implere possint. Votum quippe obligat secundum mentem, quam vovens reipsa habuit explicite vel implicite dum vovit, & secundum communem usum ac sensum prudentum. Quare Voti vel juramenti obligationem non tollit id quod, si antea accidisset vel prævisum fuisset, impediret ne fieret: sed requiritur mutatio ita notabilis, ut faciat quasi aliud objectum, ad quod voventis intentio prudenter ex circumstantiis præsumatur se non extendisse.

3. Irritatione, dispensatione, vel commutatione.

4. Defectu conditionis positæ, si Votum sit conditionatum. Quia vovens noluit se obligare, nisi conditione illa posita, & res non est promissa nisi sub illa conditione, ac proinde eam præstandi obligatio suspensa est, donec impleatur conditio, qua posita, fit absoluta.

Si vovens Voti conditionem honestam per dolum, fraudem, vel minas impediat, peccat contra Votum, & eo remanet obligatus. Nam Votum sub conditione aliqua honesta factum obligat ad rem promissam implendam sub conditione illa, quæ a vovente non sic impediatur, ideoque etiam ad illam non sic impediendam; alioqui esset illusorium. Unde si vovens impediat per vim, dolum, fraudem, vel minas, peccat, & Voto tenetur perinde ac si conditio evenisset. *Ita Sanchez, Azor, & alii multi apud illum.*

Sed quid, si materia Voti fiat impossibilis solum quoad aliquam partem vel modum?

Resp. Tunc si commode talis materia dividi possit & soleat, vovens tenetur ad eam partem quam potest. Quia censetur partes illas divisim promisisse: nam voluntas censetur ferri in objecta secundum eorum naturam & communem usum, nisi constet, oppositum expresse intendisse. Hinc si non potes dare pauperibus centum quos promisisti, teneris dare decem quos potes. Si vero res promissa dividi nequeat, aut non soleat, ad nil teneris: ut si voveris ædificare Ecclesiam, & postea non habeas pecuniam sufficientem, nisi ad ponenda fundamenta, ad nil teneris; quia partes Ecclesiæ, non divisim, sed collective tamquam unicum objectum censeris promisisse, nisi contrarium expresse intenderis.

Quod si actus non possit fieri solum quoad circumstantiam seu modum, qui non fuerit intentus principaliter, nec ut conditio necessaria ad obligationem substantialem; tunc res promissa implenda est quoad substantiam: Quia tunc substantia actus fuit principaliter & absolute promissa; circumstantia vero seu modus, ut aliquid accessorium: principale autem non debet impediri per defectum accessorii. Sic qui vovit jejunium in pane & aqua & potest solum servare jejunium ordinarium, ad hoc tenetur: nam jejunium quoad substantiam prin-

ci-

cipaliter vovit, modum vero illum in pane & aqua ſolum acceſſorie. Sicut ſi quis non vovit ſubſtantiam actus, niſi dependenter a tali modo, qui nequeat ſervari, ut ſæpe fit, cum modus ille notabiliter minuit difficultatem actus: nam tunc intentio actum faciendi non eſt abſoluta, ſed cum tali conditione, qua ſublata ceſſat intentio ſe obligandi, ideoque obligatio: ut ſi voviſti ire Romam equo, vel rheda, & poſtea utrumque deſit, non teneris ire pedibus.

Si vero modus aut circumſtantia ſit ſolum poſſibilis, res autem principalis impoſſibilis, ceſſat obligatio Voti, quia non fuit intentio ſe obligandi, niſi dependenter a principali.

Ceterum ſi impoſſibilitas, aut impedimentum non ſit perpetuum, eò poſtea ſublato, Votum impleri debet: nam tunc ſolum ſuſpenditur ejus obligatio. Si vero ſit perpetuum, ceſſat omnino obligatio Voti, nec vovens tenetur in aliud commutare, niſi hoc voviſſet.

Quæſt. VIII. *Quænam Vota, & a quibus irritari poſſunt?*

Nota. Irritatio Voti eſt ablatio ejus obligationis facta nomine proprio ab eo, cujus poteſtati ſubjecta eſt voluntas voventis, vel materia Voti. Duplex eſt, alia directa, quæ directe cadit in Votum, efficitque ut Votum ſit nullum defectu conditionis ad illud requiſitæ, ſcilicet conſenſus ejus, cui voluntas voventis ſubjecta eſt: alia indirecta, quæ cadit dumtaxat in materiam Voti, ſeu quæ fit tantum ratione materiæ alteri ſubjectæ remanente Voto.

Reſp. 1. Vota omnia eorum, quorum voluntas ſubjecta eſt poteſtati dominativæ alterius, poſſunt ab eo directe irritari, nec poſtea reviviſcunt. *Ita communiter*. Quia tales ita dependent ab alio, ut ſine ejus injuria non poſſint de ſeipſis diſponere contra ejus voluntatem; ac proinde eorum Vota tacitam ac imbibitam habent hanc conditionem, *Si Superior non contradixerit*. Nam nemo poteſt vovere contra jura alterius. Quare Superiore nolente voluntatem ſubditi obligari, ceſſabit obligatio ob defectum conditionis. Quamdiu tamen non irritatur Votum, ſervari debet; quia licet non ſit firmum, eſt tamen validum donec ſuperior contradicat, ex cap. *Monacho*, 20. qu. 4. ubi Votum a Religioſo ſine conſenſu ſuperioris factum dicitur ſolum frangendum; hoc eſt irritandum: ergo ſupponitur validum. Quare in hujuſmodi Votis non includitur hæc conditio affirmativa, *Si Superior conſenſerit*, ſed negativa, *niſi Superior contradixerit*, *vel dum Superior non contradixerit*, ut notat Sanchez.

Hinc ex communi ſententia, 1. Omnia Vota impuberum, etiam implenda tempore pubertatis, poſſunt directe irritari a patre, vel in ejus defectum ab avo paterno, aut tutore, ut qui vices patris gerit; non tamen a matre, niſi ſit tutrix. Ratio eſt diſpoſitio Juris Canonici, quod Votis impuberum ob horum judicii imbecillitatem appoſuit hanc tacitam conditionem, *Niſi pater, vel tutor contradixerit*, cap. *Puella* 20. q. 2. Multi docent eadem Vota impuberum a patre irritari poſſe tempore pubertatis. Quia Vota illa per tractum temporis non amiſerunt hanc ſuam conditionem, *Niſi pater contradixerit*, ſed ſemper manent ſubjecta patri, idque expedit ad ſubveniendum indiſcretioni liberorum. Sed juxta varios, id jam non poteſt tutor; quia eo ipſo quod pupillus ſit pubes, tutor fit curator, cui perſona pupilli ſeu minoris non committitur ſicut tutori: at pater ſemper manet pater: *Suar. Reginald.* Limita, modo liberi in pubertate talia Vota non ratificaverint, ſcientes non fuiſſe firma; nam hæc ratificatio eſt nova Voti emiſſio.

2. Superiores Religioſorum poſſunt directe irritare omnia Vota ſuorum ſubditorum, exceptis Votis, quæ ex inſtituto Religionis fiunt, & Voto ſtrictioris Religionis. Conſtat ex communi Doctorum ſenſu, & uſu in Religionibus recepto. Et ex cap. *Monacho* cit. & ex S. Thom. 2. 2. qu. 88. ar. 8. ad 3. Idque vel ex natura ſtatus Religioſi, & Voti obedientiæ, per quod abdicavit jus omne diſponendi de ſeipſo, & cuncta in ſuperiorum poteſtatem tranſtulit, ita ut *velle & nolle non habeat, ſed ex illius, quem vice Dei ſupra caput ſuum poſuit, & cujus imperio ſe ſubjecit, voluntate dependeat*, c. 22. de elect. in 6. vel hoc provenit ex diſpoſitione Eccleſiæ per uſum ſtatuta, quæ ſicut in Votis impuberum, ita in Votis Religioſorum hanc tacitam conditionem ineſſe voluit, *Si Superior non contradicat*, ut ſcilicet melius Religioſi in via ſpirituali a ſuis Superioribus dirigerentur. Poteſt quoque valide Prælatus ſecundum communem ſententiam irritare Votum ſubditi a ſe, vel a Prædeceſſore æquali aut inferiore approbatum. Quia per iſtam approbationem ſeu licentiam, non amiſit jus ſuperior, quo inferiorum voluntates ſibi habet perfecte ſubjectas ad eorum rectam gubernationem; nec ideo ſuam poteſtatem a ſe abdicavit. Sed hoc non videtur omnibus certum. Fatentur autem omnes talem peccaturum, ſi ſine cauſſa conſenſum revocet, quia abutitur ſua poteſtate contra bonum ſubditi, & impedit majus Dei obſequium. Novitiorum vero Vota non poſſunt directe irritari, cum ſint adhuc ſui juris; ſed ſolum poteſt ſuſpendi executio Votorum perſonalium, quatenus impediunt obſervantiam regularem, & eorum rectam gubernationem: ita ut ſi egrediantur a Religione, ſtatim reviviſcat eorum obligatio.

Porro Religioſi, (1) & quivis ſubditi dominativæ alterius poteſtati, ex communi ſententia

(1) Particularia vota, quæ a Religioſis emittuntur inconſulto Superiore, modo aliæ non deſint conditiones in ſuper. qu. 2. enumeratæ, ſunt *rata* ſeu valida: ſed non *firma* ſeu ſtabilia, cum poſſint deinceps irritari

tia licite ac meritorie ea omnia bona opera vovent, quæ nec regula, nec ſuperiorum præcepto eis interdicta ſunt, nec eos a debito illorum obſequio retrahunt; & talia Vota ſtatim obligant, non expectato ſuperiorum conſenſu, donec ipſi non contradicant. Quia cum ea materia ſit bona nec interdicta, eſt apta Voto emittendo, & quamdiu non interdicitur, eſt in voventium poteſtate.

Reſp. 2. Vota, quorum materia eſt alteri ſubjecta, poſſunt ab eo indirecte irritari, ſeu poteſt eorum executio & obligatio ſuſpendi, etſi ante ſubjectionem facta fuerint, ex cap. *Noluit* 33. qu. 5. Quia nemo poteſt & cenſetur promittere aliquid in damnum ſeu præjudicium etiam futurum aliorum, & executio talis Voti hoc ipſo fit illicita, quod alter poteſtatem habens in rem vel actionem promiſſam, contradicit; nam numquam licet jus alterius violare.

Hinc ſecundum communem ſententiam, 1. Irritari a patre poſſunt indirecte & ratione materiæ Vota puberum, quæ obſunt diſciplinæ & convenienti gubernationi familiæ, in qua pater habet jus regendi filium donec emancipetur. Sic poteſt ſuſpendere obligationem Voti perpetuo abſtinendi a carnibus. At nil poteſt circa Vota puberum, quæ nullatenus ejus poteſtati officiunt, ut ſunt certæ preces, conſueta pietatis officia, Votum caſtitatis, religionis &c. nam puber, in ordine ad obſequium divinum, habet jus diſponendi de ſe, & ſuis actionibus perſonalibus, quæ non adverſantur rectæ gubernationi familiæ.

2. Maritus poteſt irritare indirecte Vota uxoris, quæ officiunt uſui matrimonii, prolis educationi, & gubernationi familiæ, ut ſunt Vota peregrinandi, ſæpius jejunandi &c. quia juri mariti obſunt: non autem Vota de certis precibus, aut continentia poſt ejus mortem ſervanda; nec enim maritus poteſt prohibere uxori omnia opera conſilii, cum omnia juri ejus non officiant, & ſubjectio uxoris ad virum oriatur ſolum ex matrimonii vinculo, ſitque ei commenſurata. Uxor viciſſim poteſt ſic irritare Vota mariti, quæ obſunt vitæ ſociali, & moderatæ debiti redditioni, cum ad hæc jus habeat. Poſſunt tamen ambo ex communi conſenſu continentiam vovere, & tunc neutri debitum petere, aut petenti reddere licebit, cum juri ſuo ceſſerint.

3. Herus poteſt ſuſpendere executionem Votorum famuli & ancillæ, quatenus ſolum impediunt, vel imminuunt obſequium ſibi debitum, cum alia ejus juri non officiant.

Obſerva. Vota directe irritata numquam reviviſcunt, quia ſuperior eis contradicendo, efficit ut ſint nulla, defectu conditionis requiſitæ; cum inferior non poſſit valide vovere niſi ſub hac conditione tacita, *Si pater vel ſuperior non contradixerit*. At vota indirecte irritata ſuſpenduntur ſolum, quamdiu materia eſt ſubjecta alteri, & reviviſcunt ac obligant, quando deſinit ei ſubeſſe. Quia Votum erat validum abſolute, & ob ſolam materiæ ſubjectionem ſuſpenſum erat, & ejus executio jam eſt licita, cum nulli obſit.

Hinc Vota conjugum, puberum, & famulorum perpetua, quæ tempore ſubjectionis, vel ante emiſſa, ſuſpenſa fuerunt, eos obligant cum eorum materia deſinit ſubjici alterius poteſtati. Unde uxori, quæ ſine conſenſu mariti continentiam vovit, non licet nubere poſt ejus mortem.

Reſp. 3. Qui Vota irritandi poteſtatem habent, illa valide irritant etiam ſine juſta cauſſa, quia ad validum uſum juris ſui non requiritur cauſſa. Peccant tamen ſi ſine cauſſa faciant, cum ſit abuſus poteſtatis contra bonum proximi, & honorem Dei.

Quæſt. IX. *Quinam poſſunt diſpenſare in Votis & Juramentis?*

Reſp. 1. Papam (1) & Epiſcopos habere poteſtatem diſpenſandi in Votis, & juramentis. Conſtat, 1. Ex Matth. 16. *Tibi dabo claves regni Cælorum . . . & quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis*. Et c. 18. *Quæcumque ſolveritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo*. Quæ verba utpote generalia, intelligi debent de omni vinculo voluntarie contracto ab homine erga Deum. 2. Ex perpetuo Eccleſiæ uſu. 3. Quia ad commune bonum fidelium expedit, immo neceſſaria eſt hæc poteſtas.

Diſpenſatio autem Voti eſt abſoluta condonatio rei Deo promiſſæ, facta nomine & vice Dei a ſuperiore tamquam ejus Vicario; qui tamen tunc non diſpenſat in lege divina ſervandi Votum: nam obligationem ſervandi Votum non relaxat tum, cum ipſa viget; ſed ſolum ipſam promiſſionem, ſeu rem promiſſam remittit nomine ac vice Dei, & tamquam ejus Oeconomus. Lex autem divina non obligat ad ſervandam promiſſionem Deo factam, cui Deus per ſuum Vicarium ceſſit.

Reſp. 2. Poteſtas ordinaria diſpenſandi in Votis & juramentis competit ſolis Prælatis habentibus juriſdictionem in foro externo. Nam hæc po-

---

ri a Superiore. Ita Angelicus (2. 2. q. 88. ar. 8.) *Licet votum eorum, qui ſunt alterius poteſtati ſubditi, non ſit firmum ſine conſenſu eorum, quibus ſubjiciuntur, non tamen peccant vovendo, quia in eorum voto intelligitur debita conditio: ſcilicet, ſi ſuis Superioribus placuerit, vel non renitantur.* Et rurſus: *Religioſus ſubditus eſt Prælato, quantum ad ſuas operationes ſecundum profeſſionem regulæ. Et ideo nullum votum Religioſi eſt firmum, niſi ſit de conſenſu Prælati: ſicut nec votum puellæ exiſtentis in domo, niſi ſit de conſenſu patris: nec uxoris, niſi ſit de conſenſu viri.*

(1) De *Diſpenſatione* in votis, & juramentis Baſilius Pontius (*de Matr.* lib. 8. c. 1. 8. 9. 10. 11.) prolixe agit. Quomodo autem Sum. Pontifex cenſeatur diſpenſare in rebus ad naturale, divinumque jus pertinentibus, alibi (in fin. notæ 1. ad qu. 1. c. 6. Tr. *de Leg.*) explicavimus.

potestas ad externam Ecclesiæ gubernationem pertinet, sicut potestas ferendi leges & censuras: unde non est ordinis, seu jurisdictionis. Hinc eam habent, 1. Papa erga omnes fideles in omnibus Votis. 2. Episcopi erga suos subditos in Votis Papæ non reservatis: nam hæc potestas est necessaria ad regimen Episcopale. Item habentes jurisdictionem quasi Episcopalem, eam dispensandi potestatem habent, ut ordinariam. Potestatem vero delegatam habent qui ab iis accepere.

Vota autem Papæ reservata, præter sollemnia, sunt quinque, scilicet, castitatis perpetuæ, ingrediendi Religionem approbatam, & peregrinationis in Jerusalem, ad Limina Apostolorum, & ad S. Jacobum in Compostella, *Extrav. Etsi Dominici*, de pœnit. Quæ tamen si conditionata fuerint, pertinent ad Episcopum ante impletam conditionem. (1).

Resp. 3. Ex communi sententia ad valorem dispensationis requiritur etiam justa causa. Quia Deus non dedit hominibus potestatem relaxandi sine causa Vota & juramenta sibi facta; cum talis remissio sit irrationabilis & honori Dei ac bono animarum obsit. Nec Prælati sunt domini jurium Dei, sed solum œconomi: at œconomus nil potest circa bona & jura domini, nisi secundum ejus voluntatem rationabiliter præsumptam. In dubio tamen de sufficienti causa, potest subditus stare judicio Prælati dispensantis vel commutantis. *Ita S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *ar.* 12. *ad* 2.

Hinc dispensans in Voto gravi sine justa causa, peccat mortaliter. Quia in re gravi ad Religionem pertinente arrogat sibi potestatem, quam non habet; & peccat contra fidelitatem ex munere debitam. Justæ autem causæ dispensandi hæ recensentur: honor Dei, utilitas Ecclesiæ, commune bonum reip., spiritualis utilitas voventis, periculum morale sæpe violandi Votum ex fragilitate, levitas mentis, ex qua Votum factum est, perturbatio animi, notabilis difficultas superveniens executioni Voti, aliaque id genus, quæ generatim revocari possunt ad pietatem, utilitatem spiritualem, & necessitatem. Quamquam ex his aliquæ videantur solum sufficere ad Votum commutandum: nam longe gravior requiritur causa ad dispensandum, quam ad commutandum; & raro utendum est pura dispensatione, sed admiscenda est aliqua commutatio.

Quæst. X. *Quinam possunt commutare Vota?*

Nota. Commutare (2) Votum est mutare materiam Voti in aliam sub eadem obligatione.

Resp. 1. Quisque potest privata auctoritate, & sine alia causa, commutare Votum suum in id quod evidenter melius est, & aliunde non præceptum, modo id Ecclesia non prohibuerit: *Est saltem communior sententia*. Quia 1. ex c. 3. de jure jur. *Non promissum infringit, qui in melius illud commutat*. 2. Debitum rei minus bonæ abunde & perfectius solvitur Deo in re meliore, quæ semper est Deo gratior, & in qua etiam res promissa continetur, virtualiter saltem quoad finem Voti, qui est rem gratam Deo facere. 3. Deus semper acceptum habet obsequium majus ei delatum loco minoris; cum magis velit a nobis fieri id quod melius est, & ei gratius. Hinc Votum recitandi septem psalmos commutari potest a vovente in Votum audiendi Sacrum. Multi excipiunt Vota Papæ reservata, quæ sine ejus auctoritate commutari nequeunt, eo quod talem commutationem sibi propriam reservarit, nisi in statum Religionis commutentur. *Ita Suar. Sanch. Layman. &c.*

Porro melius hic censetur id quod spectatis omnibus est Deo gratius: tale autem non est semper id quod secundum se, & ex genere suo præstantius est, sed quod saluti voventis magis expedit, cupiditates efficacius coercet, & voluntatem Deo perfectius subjicit. Hinc quamvis oratio sit absolute melior jejunio, non licet tamen propria auctoritate hoc in illam commutare: quia hic & nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius ad bonum spirituale hujus hominis. In dubio an opus sit melius, requiritur auctoritas Prælati, cap. 1. *de Voto*. Et de hoc omnes consentiunt, teste *Azor*.

Resp. 2. Ex communi sententia. Votum non potest valide commutari privata auctoritate in opus minus bonum, quia tunc intercedit partialis dispensatio, quæ necessario requirit potestatem Ecclesiasticam; tunc enim tota res promissa non redditur æquivalenter.

Immo requiritur potestas superioris ad commutationem Voti in æquale. *Est saltem communior sententia*. Prob. Tum quia jura non dicunt sufficere auctoritatem privatam nisi ad commutandum in evidenter melius, ex c. 1. *de Voto*. Tum quia talis commutatio requirit permissionem nomine Dei factam, ut res una solvatur pro alia æquali, ac proinde auctoritatem Prælati, vicem Dei gerentis; nam res in specie fuit promissa ac debita: ergo alia non melior solvi nequit sine consensu creditoris, scilicet Dei, arg. ex l. 2. §. de rebus credit. ibi: *Aliud pro alio, invito creditore, solvi non potest*.

Resp. 3. Ex communi sententia, non solum ad licitam, sed etiam ad validam commutationem in minus bonum, præter auctoritatem requiritur justa causa; quia in illa admiscetur aliqua dispensatio, qua condonatur aliquid, quod ex Voto debetur Deo. Requiritur etiam aliqua causa, sed minor; ad commutationem vali-

---

(1) Vid. Bened. XIV. *de Syn.* lib. 9. c. 2. n. 1.

(2) De votorum *commutatione* vid. Seraphicum (in 4. Sent. dist. 38. art. 2. q. 2.) Angelicum (2. 2. q 88. ar. 12.) Richardum de Mediavil. (in 4. Sent. dist. 38. ar. 8 q. 8. & 2.) Porro plura, ac varia ad universam tractationem *de voto* pertinentia dubia Joan. Bachonus (in 4. Sent. dist. 2. q. 2. & 4.) proponit, ac diluit.

validam in æquale: quia Deus non concedit ut ſolutio rei ſibi debitæ fiat ſine cauſſa in re alia non meliore; & fidelitas Deo debita exigit rem promiſſam ſolvi, niſi adſit juſta cauſſa rem aliam æqualem dandi, vel niſi detur melior. *Ita Suar., & alii communius.*

Ad hoc tamen juxta multos ſufficit major devotio ad illud æquale præſtandum; nam non requiritur adeo gravis cauſſa, cum non fiat relaxatio, ſed mera translatio obligationis. Si tamen ſuperior bona fide proceſſerit, putans eſſe cauſſam juſtam, licet talis non ſit, juxta multos valet commutatio; quia bona fides ſuperioris eſt pro cauſſa, cum Deus non ſit in hoc rigidior exactor.

Reſp. 4. Ex communiore ſententia, quicumque habet poteſtatem diſpenſandi, etiam ſolum delegatam, habet etiam poteſtatem commutandi. Tum quia qui poteſt plus, poteſt & minus in eodem genere, *ex reg.* 53. *jur. in* 6. Tum quia qui poteſt remittere abſolute totum debitum, a fortiori poteſt illud remittere ſub conditione dandi aliud. Cui autem ſolum conceſſa eſt poteſtas commutandi, is non habet poteſtatem diſpenſandi, quia hæc major eſt, nec continetur in alia.

Immo non poteſt commutare, niſi in æquale, nam vox & natura commutationis æqualem ſubrogationem importat, & commutatio in minus continet aliquam diſpenſationem admixtam. *Ita S. Carol. in inſtruct. confeſſ. Et eſt communis ſententia.*

Obſerva 1. Peregrinationes recte commutantur in jejunia, largas eleemoſynas, crebram Confeſſionem & Euchariſtiæ ſumptionem: quia plerumque hæc ſunt magis ſalutaria, & Deo gratiora. 2. Juxta multos ei, cujus Votum commutatum eſt, licet ad prius redire. Tum quia commutatio facta eſt in ejus favorem, cui proinde renuntiare poteſt; tum quia videtur ſolum facta ſub conditione, *Si nolit prius Votum implere*. Excipit Reginaldus, ſi commutatio facta ſit in melius, & acceptata a vovente, eo quod acceptatio talis commutationis vim habet novi Voti, quo acceptans obligavit ſe ad reddendum Deo aliquid melius quam antea voverat. Unde implere prius, eſſet commutare Votum ex meliori in minus bonum, quod non licet privata auctoritate & ſine juſta cauſſa. 3. Si opus ſubrogatum fiat impoſſibile, vel indifferens, juxta multos, vovens non tenetur implere prius, etiamſi poſſit; quia hujus obligatio per commutationem extincta eſt. Obligatio autem extincta, præſertim quæ propria voluntate ſuſcepta eſt, non reviviſcit, niſi propria voluntate iterum aſſumatur. Sed tamen dici poteſt commutatio facta fuiſſe ſub hac tacita conditione, ut tunc prius impleatur, ſi moraliter poſſit impleri.

CAPUT IV.

De Juramento. (1)

Quæſt. 1. *Quid eſt Juramentum?*

Reſp. Eſt invocatio Dei in teſtimonium, ſive eſt aſſumptio divini teſtimonii ad confirmandum. Unde jurare eſt, Deum invocare, ſeu aſſumere in teſtem, non quidem ut hic & nunc veritatem aliquo miraculo teſtetur, hoc enim eſſet tentare Deum; ſed quando & quomodo ei placuerit, ſive in hac vita, ſive in altera, quando illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.

Hinc Juramentum differt ab adjuratione, quæ eſt actus, quo quis alterum rogat, vel præcipit aliquid per Deum: ut ſcilicet ejus timore, reverentia, vel amore cogatur, aut præmoveatur ad aliquid agendum vel non agendum, ut illud, 1. Theſſ. 3. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epiſtola hæc.*

Ad Juramentum duo ex communi ſententia requiruntur. 1. Intentio ſaltem virtualis jurandi, ſeu Deum in teſtem aſſumendi. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 98. art. 3. ad 2. Nam Juramentum debet eſſe actus humanus, quatenus Juramentum eſt, ac proinde ab intentione jurandi proficiſci: alioquin qui præciſe recitat verba jurandi ſolum ex intentione docendi, jura-

(1) Tractatio de *Juramento* arctiſſime connexa eſt non tantum cum præcedente alia de *Voto*, ſed etiam cum illa, quæ de *Blaſphemia* eſt, ut patebit ſingulas tres invicem conferenti. Quoniam vero de Juramento non in ſola Morali Facultate, ſed in utroque præterea Jure tum Civili, tum Canonico, frequens occurrit mentio, pluresque graviſſimæ quæſtiones de illo moveri ſolent; idcirco qui exactam ac vere proficuam ejuſdem notitiam nanciſci peroptat, non a Theologis dumtaxat, quales præſertim ſunt Angelicus (2. 2. q. 89. per tot.) & Seraphicus (in 3. Sent. diſt. 39. per tot.) verum & a Juriſperitis ſubſidia ſibi conſciſcat neceſſe eſt; inter quos præſto erit Doctiſſimus Covarruvias, qui prolixum, & egregium de hac materia edidit Tractatum, ſive ut ipſe nominat, *Relectionem* in cap. *Quamvis pactum*, de Pact. in 6. Itidem Bened. XIV. multa ſparſim edocuit, ſed quæ magna ex parte referuntur ad varia particularia juramenta Cardinalium, Epiſcoporum, Conſultorum, Judicum, Notariorum, Teſtium, Conjugatorum, aliorumque; ut videre eſt in Libris *de Syn.* (4. 9. 12. 13.) atque in tribus prioribus Libris *de Beatif. Serv. Dei &c.* Quæ quidem peraccommoda, ac perutilia ſunt, relate ad praxim hujus præſertim Romanæ Urbis. Porro Juramentum, quod duce Angelico (N. 399.) monſtravimus verum eſſe actum virtutis Religionis, multiplici nomine differt a Voto, juxta ſequentem Seraphici animadverſionem (in 4. Sent. diſt. 38. ar. 1. q. 1. in fin.) *Quod ultimo quæritur de differentia voti ad juramentum obligatorium, dicendum, quod triplex eſt differentia, ſcilicet in objecto, medio, & fine. In objecto, quia votum fit Deo; ſed juramentum homini. In medio, quia juratur per Deum; ſed vovetur per promiſſionem. In fine, quia juramentum eſt ad adſtruendam veritatem; votum autem ad augendam honeſtatem, & bonitatem.* Atque hic Notis ſaltem longiuſculis modum jam imponere cogimur.

raret. 2. Locutio, qua Deus in teſtem advocetur. Quæ locutio non ſolum in verbis conſiſtit, ſed etiam in quovis ſigno, quo exprimitur Dei invocatio, v. g. nutu, contactu Evangelii, elevatione manus &c. quando hæc fiunt ex intentione jurandi. Immo illa locutio poteſt eſſe mere interna, & ſic juramentum poteſt eſſe mere internum.

Hinc 1. Modi loquendi, quibus Deus in teſtem non adducitur, non ſunt Juramenta, ut cum dicitur: *Tam verum eſt, quam ſol lucet, quam loquor &c.* Juraret tamen qui animo Deum ut teſtem invocandi, adhiberet verba, vel alia ſigna, quæ alioqui de ſe talem Juramenti ſignificandi vim non habent, ut ſi cum intentione jurandi diceret: *In veritate hoc faciam*, ut notat Sanchez: Hæc vero locutio, *Tam verum eſt, quam Deus exiſtit*, vel *quam Chriſtus eſt in Euchariſtia*, eſt blaſphemia, ſi loquens intendat ſignificare tantam eſſe in ſuo dicto certitudinem, quanta eſt in ea veritate fidei: ſed non eſt Juramentum, niſi per hæc verba intendat adducere Deum in teſtem.

2. *Certiſſime, ſine dubio, in veritate*, & ſimiles locutiones non ſunt Juramenta; ſecus ſi dicatur, *In veritate Dei* vel *Chriſti*.

3. Ex communi ſententia, non ſunt ordinarie Juramenta hæ formulæ: *In fide mea, Per fidem meam*, quia ordinarie accipiuntur de fide ſeu fidelitate humana, ſine ullo reſpectu ad Deum. Unde nemo prudens putat ſibi eſſe rem juramento confirmatam ob hanc ſolam locutionem. Item juxta multos, iſtæ: *In conſcientia, Super* vel *per meam conſcientiam*; quia ſaltem apud doctos ſignificant ſolum hominem loqui ex veritatis notitia, ex conſcientiæ dictamine. *Azor* tamen dicit, pleroſque ſentire iis contineri vim Juramenti. Ex communi ſententia, non ſunt ordinarie Juramenta hæ formulæ, *In fide boni viri, in fide boni Chriſtiani*, vel *Sacerdotis*; quia ut ordinarie accipiuntur, ſignificant rem aſſeri vel promitti ea fidelitate, & veracitate, quam debet habere vir probus, Chriſtianus, Sacerdos, ut ordinarie accipiuntur; nam tunc Deus non adducitur in teſtem. Ab iis tamen abſtinendum eſt ob ſcandalum; nam non omnes ita hæc verba intelligunt, & ſunt Juramenta apud eos, qui exiſtimant eſſe, vel apud quos per conſuetudinem accipiuntur velut Juramenta. Si autem *Per fidem meam, Per fidem boni Chriſtiani &c.* intelligitur fides divina, erit Juramentum: qui enim dicit *Per fidem divinam*, vel *veritatem Dei*, cenſetur, Deum illius auctorem in teſtem adducere. Quare rudes interrogandi ſunt, an per illas formulas intenderint Deum in teſtem advocare, & omnes ab his avocandi ſunt.

4. In iſtis locutionibus: *Deus ſcit, Coram Deo loquor, Deus videt conſcientiam meam*, ſpectanda eſt intentio loquentis. Nam ſi narrative ſolum proferantur ſine intentione jurandi, non ſunt Juramenta; quia proprie ille non jurat, qui teſtimonium Dei non implorat ut exhibendum: ſecus, ſi invocative uſurpentur.

5. Iſtæ locutiones, *Abnego Deum, Per mortem, Per ventrem, Per caput Dei*, ſunt potius blaſphemiæ quam Juramenta, niſi quis per tres poſteriores locutiones intenderet Chriſtum adducere in teſtem.

6. In omnibus modis loquendi habenda eſt ratio uſus, & ſpectandæ ſunt circumſtantiæ & intentio loquentis. Nam Juramentum eſt, ſi adhibeantur quævis verba, vel ſigna cum intentione jurandi, ut docent *Suarez, Azor, Sanchez, & alii*: etſi illa Juramenta ſignificandi vim non habeant: nam tunc per verba illa, quæcumque ſint, loquens vult aſſumere Deum in teſtem. In dubio de ejus intentione judicari debet ſecundum communem verborum, quibus uſus eſt, acceptionem.

Quæſt. II. *Quotuplex eſt Juramentum?*

Reſp. Juramentum dividitur, 1. In explicitum, quo Dei teſtimonium expreſſe invocatur; dicendo v. g. *Deum, teſtor, Juro per Deum, Per Deum ita eſt, Deum teſtem invoco &c.* Et implicitum, quo implicite ſolum Deus adducitur in teſtem, ut *Per Deum, Vivit Deus*, hoc eſt per vitam Dei, ſeu per Deum viventem, vel cum quis jurat per creaturas nobiliores, in quibus Dei potentia, vel alia perfectio ſpecialiter elucet, vel quæ habent ſpecialem relationem ad Deum, tunc enim earum auctor tamquam in illis repræſentatus ſeu præſens cenſetur in teſtem adduci, ut ſi dicas, *Juro per Cælum, per Terram, per Templum, per Evangelium, per fidem Chriſtianam &c.* Ex Matth. 23. *Quicumque juraverit in Templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo. Et qui jurat in Cælo, jurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper eum.* Item per *Sanctos* intuitu Dei, qui in eis peculiari modo habitat, & virtutem ac veritatem oſtendit. Vel *Per meam animam, in animam meam:* nam Deus in anima rationali ſpecialiter ſplendet tamquam in imagine, proindeque cenſetur Deus in ea ſplendens adduci in teſtem. *Sanchez, Suarez, & alii.*

2. In ſollemne, quod fit cum aliqua ſollemnitate, v. g. certa verborum formula, vel coram Notario & duobus teſtibus, vel in judicio, vel contactu Evangelii, aut Reliquiarum. Et ſimplex, quod fit abſque ſollemnitate.

3. In conteſtatorium, quo Deus ſolum ut teſtis vocatur, v. gr. *Per Deum*. Et execratorium, quo Deus in teſtem ſimul & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ut, *Puniat me Deus, Damner, Volo mori, Dæmon me auferat, Numquam videam Deum, ſi &c.* Nam hæc fieri nequeunt niſi ex Dei vindicis ac judicis mandato. Item *Per meam vel alteram vitam, aut ſalutem, vel in vita, ſalute*; nam ſenſus eſt: Deus auferat mihi, vel illi vitam, ſi &c. Item *ſuper animam meam:* nam ſenſus eſt: Damnum patiatur anima mea, niſi ita ſit; & iſtud, *Ita me Deus adjuvet*, hoc eſt: Niſi ita ſit, Deus me non adjuvet. Cum autem execrationes, quæ Dei nomen vel Sanctorum, aut noſtra Myſteria continent, ex ira proferan-

rantur, tunc sunt blasphemiæ, quia contumelioſe pronuntiantur.

4. In assertorium, quo confirmatur dictum vel factum de præsenti vel præterito, aut propositum de futuro sine promissione, ut cum quis jurat se facturum aliquid, licet illud nemini promittat. Et promissorium, quo quis confirmat promissum, & se obligat alicui ad aliquid pro futuro. Hocque est vel absolutum, vel conditionatum, quod scilicet habet conditionem expressam, aut tacitam, ex dispositione juris, vel intentione jurantis.

Quæst. III. *An & quando licet jurare?*

Resp. 1. Licet cum certis conditionibus jurare. Constat 1. Ex Deut. 6. *Per nomen illius jurabis*. Et Psalm. 62. *Laudabuntur omnes qui jurant in eo*. 2. Ex traditione & praxi Ecclesiæ. 3. Quia juramentum est actus latriæ, quo jurans tacite testatur Deum habere rerum omnium cognitionem, & veracitatem infallibilem, ac providentiam rerum humanarum.

Immo est obligatio jurandi, 1. Quando a superiore legitime exigitur. 2. Quoties necessarium est ad subveniendum proximo: nam lex caritatis obligat ad ejus necessitati subveniendum medio licito, præsertim facili, quale est Juramentum.

Resp. 2. Ut licite fiat Juramentum, requiruntur tres conditiones seu comites, scilicet veritas, judicium, & justitia. Ita omnes & constat, tum ex Joan. 4. *Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & justitia*. Tum quia si una ex illis deest, committitur irreverentia in Deum.

Veritas exigit, ut jurans prudenter & certo judicet verum esse id quod dicit; & moraliter certus sit se verum effecturum id, quod promittit. Judicium, ut cum discretione, prudentia, consideratione, maturo examine veritatis, ac reverentia, nec sine necessitate & gravi causa juretur. Justitia demum exigit, ut Juramentum promissorium vel assertorium de futuro sit de re licita & honesta.

Quæst. IV. *An semper est mortale, si una ex illis conditionibus desit?*

Resp. 1. Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit Juranti, est perjurium, & semper mortale peccatum, etiam in re levi asserta. *Ita omnes Theologi*. Prob. Quia 1. Deus non potest sine gravi incommodo ac injuria adduci in testem falsitatis, sive in re magna, sive in parva, vel jocosa. *Quia per hoc datur intelligere, vel quod Deus veritatem non cognoscat, vel quod falsitatem testari velit*. S. Th. 2. 2. qu. 98. art. 1. quod est valde injuriosum Deo; nam alioqui non esset summe verax, nec proinde Deus; cum vel levissima falsitas summæ ac infinitæ veracitati repugnet. Unde assumere Deum in testem mendacii vel levissimi, est ex natura actionis, Deo negare infallibilem ac summam veracitatem. Præterea (ut ait S. Thom. qu. cit. art. 3.) *Ea quæ ex se sunt peccata venialia, vel etiam bona ex genere, si in contemptum Dei fiant, sunt peccata mortalia. Unde multo magis quidquid est, quod de sui ratione pertinet ad contemptum Dei, est peccatum mortale: perjurium autem de sui ratione importat contemptum Dei. Unde manifestum est, quod perjurium ex sui ratione est peccatum mortale*. 2. Ex S. Aug. serm. 28. de verbis Apost. *Perjurium peccatum esse, & grande peccatum, nemo dubitat*. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem*. Quare omne perjurium stricte dictum, quod est mendacium Juramento confirmatum, seu falsum juramentum, mortale est, etiam si joco fiat. *Ille qui jocose perjurat, non evitat divinam irreverentiam, sed quantum ad aliquid magis auget, & ideo non excusatur a peccato mortali*. S. Thom. 2. 2. q. 83. art. 3. ad 2.

Porro latius a S. Hieronymo & jure aliquando sumitur, nempe pro quolibet juramento illicito, etiam vero, sed sine necessitate facto.

Ergo mortaliter peccat, 1. Qui jurat id de quo dubitat, vel non est certus, nam exponit se periculo jurandi falsum. Immo pejerat, nam mentitur, asserens tamquam certum id quod putat tale non esse. 2. Qui jurat verum, putans esse falsum: nam talis formaliter & spectato ejus conceptu jurat falsum, & mentitur, cum loquatur contra mentem, habetque voluntatem adducendi Deum in testem falsitatis. 3. Qui jurat id quod verum est, & tale putat, sed levibus conjecturis adductus. Ita Catechism. Romanus, quia exponit se periculo jurandi falsum. 4. Ex communi, qui aliquid Juramento promittit sine voluntate implendi: nam jurans se aliquid facturum, jurat se habere firmam voluntatem faciendi: unde si non habeat, mentitur. Vel si juret se facturum id, quod scit sibi esse impossibile; quia non potest habere propositum efficax implendi: nam propositum non est de re impossibili, cognita ut tali; idque etiamsi res sit moraliter tantum impossibilis; quia jurat se facturum id, quod judicare debet non facturum. Item si dubitet an possit aut debeat præstare: nam pejerat, vel saltem se exponit periculo pejerandi; & in his omnibus deficit certa veritas de præsenti, quam semper in re qualibet habere debet juramentum promissorium, & quæ exigit, ut sit animus firmus & certus promissa perficiendi.

Resp. 2. Quoad defectum judicii constat, 1. esse semper mortale, si defectus considerationis sit circa Juramentum ipsum, vel circa veritatem, propter periculum perjurii, ut si deliberate jures sine prudenti judicio de veritate, vel sine consideratione ad hoc requisita, etsi contingat esse verum, quod juras; nam exponis te periculo jurandi falsum. Hinc peccant mortaliter, qui factum quod auditu tantum, vel aliis signis non omnino certis cognoverunt, tamquam certo cognitum juramento affirmant. Item qui jurant de alicujus peritia, judicium ferunt sine sufficienti illius notitia, & certitudine de illa. Si vero defectus considerationis sit solum circa necessitatem & gravitatem rei, ex

communi ſententia eſt ſolum venialis, ſecluſis contemptu, ſcandalo, & periculo jurandi falſum: ut cum quis certus de veritate, non ſatis conſiderat an ſit cauſſa ſufficiens jurandi.

Conſtat 2. eſſe peccatum ſaltem veniale, jurare ſine neceſſitate, vel magna utilitate, ex Matth. 5. *Ego dico vobis non jurare omnino... Sit autem ſermo veſter, Eſt, eſt; Non, non, &c.* Et Jacob. 5. *Nolite jurare quodcumque Juramentum... ut non ſub judicio decidatis.* Nam eſt irreverentia contra ſummam Dei majeſtatem, quod interponatur ejus auctoritas, & ipſe adducatur in teſtem ſine neceſſitate, vel magna utilitate, aut ad res vanas ac leves confirmandas. Sic illicita ſunt Juramenta urbanitatis gratia emiſſa, ut non ingrediendi vel egrediendi prius, defectu neceſſitatis & gravitatis rei. Ea autem non videntur violari, ſi jurans altero urgente præcedat; tum quia imbibunt hanc tacitam conditionem, *Si non nimium repugnaverit, non præcedam*; tum quia illud Juramentum cedens in honorem alterius, remittitur ab eo, cum jure cedens contendit ut jurans prior tranſeat.

Non eſt tamen ex communi ſententia mortale, jurare ſine neceſſitate, vel ſuper re levi, aut vana, ſed vera & licita; modo abſit contemptus, ſcandalum, & periculum pejerandi: quia in hoc non cenſetur gravis irreverentia. Ita S. Antonin. p. 1. tit. 14. c. 4. ibi: *Requiritur judicium, id eſt diſcretio, ut ſcilicet non juretur, niſi in caſu neceſſitatis, vel magnæ utilitatis... alias jurando leviter, ut communiter fit, etſi verum ſit & licitum quod juratur, eſt peccatum, non tamen mortale, niſi fieret in contemptum.* Qui tamen ſæpe jurant ſine neceſſitate, pejerandi periculum incurrunt, & proinde mortaliter peccant. Nam qui ſic jurant ex conſuetudine, propter nimiam facilitatem, & proclivitatem per eam contractam, leviter & temere jurant; ſuntque in periculo morali jurandi ſine judicio prudenti de veritate, ideoque pejerandi.

Reſp. 3. Quod ſpectat ad defectum juſtitiæ, conſtat, 1. Eum, qui jurat ſe facturum rem illicitam ſine animo faciendi, eſſe perjurum, quia Juramentum mendacio confirmat. 2. Eum, qui jurat ſe facturum rem graviter illicitam, duplex mortale peccatum admittere; unum, quod velit rem graviter malam: alterum contra religionem; nam gravis eſt in Deum irreverentia, Dei auctoritate ac teſtimonio ſe firmare in propoſito Deum graviter offendendi: in hoc enim eſt gravis abuſus nominis & auctoritatis Dei. Hinc cap. *Qui Sacramento*, 22. qu. dicitur: *Qui Sacramento ſe obligaverit, ut litigans cum quolibet, ad pacem nullo modo redeat, pro perjurio uno anno a communione Corporis & Sanguinis Domini ſegregetur, reatum ſuum eleemoſynis, fletibus, & quantis potuerit jejuniis abſolvat.* 3. Eſſe pejus jurare de re venialiter mala patranda, quam de re indifferenti, vel de honeſta ſine cauſſa. Communius tamen docent eſſe ſolum venialе grave; quia putant non eſſe gravem irreverentiam, niſi fiat cum quadam contumelia, vel verbis, quæ blaſphemiam ſonant, aut adſit periculum perjurii. 4. Eſſe mortale contra religionem Juramento confirmare injuriam mortalem, ut gravem detractionem veram, vel contumelioſam: nam aſſumere nomen Dei tamquam inſtrumentum ad grave injuriam proximo inferendam, ideoque Deum graviter offendendum, gravis eſt in Deum irreverentia. An autem propriam culpam mortalem præteritam Juramento affirmare cum jactantia & delectatione, ſit, præter culpam lethalem jactantiæ & delectationis, mortale peccatum contra religionem, alii aſſerunt, quia putant eſſe gravem irreverentiam; alii probabilius negant, eo quod Juramentum per ſe non cadat in illam aſſertionem, ut malam, ſed ut veram.

Nota. Per præceptum, *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum*, non ſolum prohibentur omnia Juramenta contra honorem Dei facta, ſed etiam quælibet vana uſurpatio ejus nominis.

Quæſt. V. *Quæ & quanta eſt obligatio Juramenti promiſſorii, & aſſertorii de futuro?*

Reſp. 1. Eſt obligatio ſub mortali præſtandi rem licitam Juramento promiſſam, vel aſſertam, ſaltem ſi res illa ſit gravis. *Ita omnes.* Conſtat 1. Ex Matth. 5. *Reddes Domino Juramenta tua.* Et ex cap. 12. de jurejur. ubi Summus Pontifex ſtatuit Clericum ab Eccleſia removendum, eo quod non ſolverit penſionem aliquam Juramento promiſſam. 2. Quia hæc obligatio ex ſuo genere gravis eſt: nam eſt obligatio virtutis religionis, & ex præcepto colendi Deum: ergo ejus violatio eſt ex ſuo genere mortalis. Deinde tendit ad firmanda pacta inter homines, controverſiaſque dirimendas; ad quem finem aſſequendum neceſſe eſt, ut ex tali Juramento naſcatur gravis obligatio ſervandi promiſſa: alioquin hoc vinculum non eſſet ſatis firmum, & facile ab hominibus rumperetur.

Idem docent Toletus, Leſſius, & alii, etiamſi res ſit levis. Quia 1. Jurans ſe aliquid facturum, Deum teſtem aſſumit, ſe non ſolum habere animum faciendi, ſed etiam ſe facturum, niſi legitima cauſſa excuſet; & ſic auctoritate divina ſe obligat ad ſervandum promiſſum. Unde duplex veritas exigitur, una præſens, ſcilicet animus rem juratam præſtandi; altera futura, ſcilicet illius executio ſuo tempore futura. Ergo ſi non exequatur, facit, quantum in ſe eſt, ut Deus falſum teſtatus ſit; voluit enim ut Deus teſtaretur aliquid futurum. 2. Si non ſervatur Juramentum, etſi de re levi, efficitur Deus teſtis falſitatis; veritas quippe talis Juramenti conſiſtit in conformitate cum re promiſſa: nam ab eo quod res eſt, vel non eſt pro tempore importato, propoſitio eſt vera vel falſa. Hinc S. Thom. qu. 89. ar. 7. ait: *Tenetur ut faciat, verum eſſe id quod juravit: alioquin deeſt veritas Juramento.* 3. Eſt mortale contemnere Dei auctoritatem interpoſitam pro quacumque re. Aliud

eſt

eſt de violatione voti, quæ in re levi eſt ſolum venialis, quia non eſt gravis injuria nec irreverentia in Deum non præſtare rem levem promiſſam, quæ parum conferat ad ejus honorem. At eſt gravis injuria adducere Deum in teſtem falſitatis etiam in re levi, & quantum eſt in ſe efficere, ut teſtatus ſit falſum in quavis re; neque enim ſtare poteſt veracitas Dei infinita, ſi Deus poſſit teſtari falſum in re aliqua etſi levi, ac proinde rem levem juratam non exequi, eſt facto negare veracitatem Dei, & quantum eſt in ſe illam deſtruere.

Verum S. Antonin. p. 2. tit. 10. c. 4. §. 1. Sylveſter, Sotus, Navarrus, Suarez, Sanchez, Azor, Sylvius, & alii communiter, aut ſaltem communius docent, Juramentum promiſſorium obligare tantum ſub veniali in re levi, ſive res levis ſit tota materia promiſſionis, ſive ſolum pars illius. Probant, quia 1. Rem futuram promittens Juramento, Deum adducit dumtaxat in teſtem, ſe habere animum implendi promiſſum, & ſe obligare ex auctoritate Dei, ad illud præſtandum, pro capacitate ſcilicet materiæ, ſeu rei promiſſæ. Unde ſi rem Juramento promiſſam cum animo eam vere præſtandi, omittat, non mentitur, quia nihil dicit aut facit contra mentem, ſed ſolum eam mutat. Ergo non inducit Deum in teſtem mendacii; ſed infideliter agit, nolens nunc præſtare rem ſub auctoritate divina promiſſam. Quæ infidelitas eſt irreverentia in Deum, mortalis quidem in re gravi, ſeu venialis in re levi. Negant autem eum, qui aliquid Juramento promittit, proprie aſſumere Deum in teſtem futuræ executionis Juramenti, ſed adduci ſolum volunt in teſtem præſentis promiſſionis, & obligationis promiſſa perficiendi inde ortæ, & tamquam fidejuſſorem quoad executionem futuram.

2. Sicut in humanis contractibus quando quis aſſumitur teſtis promiſſionis, non cenſetur inductus fuiſſe ad teſtificandum falſum, ſi poſtea non ſervetur promiſſum; ſed ſolum ut atteſtetur de contractu preſenti & obligatione inde orta: ita Deus non adducitur ut teſtis falſi, quando aſſumitur ut teſtis promiſſionis Juramento firmatæ cum animo eam implendi, quamvis poſtea non impleatur; ideoque tunc Deus non efficitur teſtis falſitatis, ſi non ſervatur promiſſum.

Fatentur quidem rem Juramento promiſſam dari debere etiam ex reverentia debita auctoritati divinæ, quæ interpoſita fuit ad corroborandam promiſſionem. Quare ſi promiſſio non impleatur, peccatur contra reverentiam auctoritati divinæ debitam; ſed volunt hanc irreverentiam eſſe gravem vel levem pro gravitate, vel levitate materiæ ſeu rei promiſſæ; perinde ac violatio voti eſt gravis vel levis culpa & irreverentia pro gravitate vel levitate rei Deo promiſſæ.

Itaque hi Doctores ſentiunt Deum nunquam adduci in teſtem futuræ executionis promiſſionis, ſed tantum in teſtem promiſſionis, & obligationis inde ortæ, & voluntatis promiſſa præſtandi. Quæ quidem obligatio pertinet non ſolum ad virtutem juſtitiæ & fidelitatis, ſed etiam ad religionem propter interpoſitam auctoritatem Dei; & commenſuratur capacitati materiæ, ita ut gravis ſit in re gravi, levis vero in re levi promiſſa. Juramenti autem promiſſorii veritas conſiſtit in conformitate ejus cum propoſito ſe obligandi, vere promittendi, & promiſſa perficiendi.

Nota. Licet Juramenti obligatio non transeat ad hæredes, cum ſit obligatio propria voluntate ſuſcepta ex juratione, ideoque perſonalis, tenentur tamen ex juſtitia implere Juramenta realia defuncti, quæ non fuerint per injuriam extorta; nam ſuccedunt in onera realia defuncti, ſicut in ejus Jura. Defunctus autem per promiſſionem Juramento confirmatam contrahit onus & debitum reale, quod proinde tranſit ad hæredes. Debent enim impleri erga hæredes promiſſorii, quia actiones & Jura defuncti tranſeunt ad illos.

Item Jurans obedientiam alteri ratione dignitatis & officii, v. gr. Epiſcopo, tenetur vi Juramenti obedire omnibus ejus ſucceſſoribus in ea dignitate ſeu officio, ex c. 14. *de Jurejur.* quia cenſetur juraſſe obedientiam omni habenti tale officium ſeu dignitatem, quæ eſt cauſſa & ratio juramenti.

Reſp. 2. Juramentum promiſſorium habet eaſdem conditiones, limitationes, & extenſiones expreſſas ac tacitas, quas promiſſio, vel contractus, cui adjicitur, habet ex mente contrahentium, ex diſpoſitione Juris, vel recepta conſuetudine; eodemque modo explicandum eſt, ex cap. 25. *de Jurejur. & l. ult. eod. de non numer. pecun.* Nam talis eſt intentio Jurantis; & Juramentum non mutat, ſed præciſe confirmat contractum ac promiſſionem ſecundum eorum naturam, & eodem modo quo intelliguntur & accipi ſolent, non aliter; ſolumque addit obligationem Religionis. Sic juraſti puellæ nuptias, ſcilicet niſi illa fornicatur &c. quia promiſſio ipſa ſic intelligitur, nec aliter obligat. Hinc Juramentum conditionatum non obligat ad rem promiſſam, donec impleatur conditio, ex cap. 3. *de Jurejur.* quia conditio ſuſpendit pactum, & proinde Juramenti obligationem. Obligat tamen ad expectandum eventum conditionis.

Reſp. 3. Juramentum de futuro ſine promiſſione obligat, quia ſimplex aſſertio de futuro confirmata Juramento obligat ex virtute Religionis ad faciendam veram rem aſſertam de futuro. Et jurans ſe aliquid facturum abſque promiſſione, jurat non ſolum ſe habere voluntatem id præſtandi, ſed etiam ſuo tempore facturum, ſicque tenetur efficere veram aſſertionem ſuam de futuro, *Suarez, Sanchez &c.*

Porro de Juramentis ſervandi ſtatuta Communitatis, Collegii, Capituli &c. docet cum multis Sanchez, ea intelligenda eſſe ita obligare, ut res illa ſervanda continetur in ſtatutis: nimirum ſi ſtatum eſt tanti momenti, ut obli-

get ſub mortali, obligabit Juramentum ſub mortali; ſi autem ſit leve, ita ut ſub veniali tantum obliget, Juramentum ſub veniali obligabit. Ratio eſt, quod hic non juret præciſe ſervare rem illam in ſtatuto contentam, ſed prout continetur in ſtatuto, ſeu ſtatutum ipſum, quale eſt. Ergo obligatio Juramenti metienda eſt juxta ſtatuti obligationem. Ita Sanchez, qui inde infert, virtute hujus juramenti non teneri jurantem ad obſervanda ea ſtatuta, quæ recepta non ſunt, aut in deſuetudinem abiere; quia hoc juramentum eſt de ſolis ſtatutis ſervandis quatenus obligant. Ergo quoties ex quavis cauſſa obligare deſinunt, ceſſabit perinde juramenti obligatio; quia jam illa non ſunt ſtatuta, atque juramentum fuit illis acceſſorium, quatenus ſtatuta erant. Item eo ſolo modo juramentum obligabit ad ſtatuta ſervanda, quo illa recepta ſunt.

In generalibus vero juramentis obediendi Prælato, aut Rectori, jurata obedientia non cenſetur exigi, inquit Reginaldus, niſi id ipſum exprimatur præcipiendo in virtute præſtiti juramenti, vel alia verborum forma æquivalenti.

Quæſt. VI. *Quibus caſibus Juramentum non obligat?*

Reſp. His. 1. Si ſit de re illicita etiam venialiter, ex reg. jur. 56. in 6. *Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum juramentum*: nam juramentum non eſt vinculum iniquitatis, ex cap. 18. *de Jurejur.* Enim vero nemo poteſt obligari ad peccandum, cum contra quiſque teneatur ad non peccandum; alioquin teneretur ad duo contradictoria, ideoque ad impoſſibile. Immo qui rem illicitam faceret ob juramentum, bis peccaret, nam præter peccatum illud, quod patraret, gravem irreverentiam contra Deum admitteret, utendo ejus nomine & auctoritate tamquam vinculo ac inſtrumento ſeu motivo ad eum offendendum. Quare non obligat juramentum de re, quæ ſit in damnum tertii, cap. 28. *de Jurejur.* vel contra bonum publicum, aut legem divinam, vel eccleſiaſticam, vel etiam civilem, niſi hæc ſit immediate in favorem privati, cui licite renuntiare poſſit. Nam illicitum eſt damnum alteri ſine juſta cauſſa & legitima auctoritate inferre, bono publico nocere, & leges violare. *Non enim dicenda ſunt juramenta, ſed potius perjuria, quæ contra utilitatem eccleſiaſticam, & SS. Patrum veniunt inſtituta*, ait Conc. gener. Later. III. cap. 16.

2. Si ſit de re inutili, id eſt, quæ neque ex ſe, neque ex fine aut circumſtantiis, ad Dei obſequium, vel hominis utilitatem conducit. Nam juramentum non eſt vinculum rerum vanarum, & otioſarum, nec Deus vult illas fieri ob nominis ſui reverentiam. Immo tale juramentum eſt peccatum, cum ſit abuſus ſancti & terribilis nominis Dei, & irreverentia in Deum. Aliud eſt, cum res de ſe indifferens ordinatur ad finem bonum, ad quem conducit; vel eſt utilis alteri, in cujus gratiam jurata eſt, ut ſi juraſti, te nullas merces niſi a Titio empturum, obligaris. Nam honeſtum eſt reddere proximo rem promiſſam, quæ ei utilis & grata eſt: juramentum autem de opere honeſto obligat.

3. Si ſit de re impeditiva majoris boni, & contraria conſiliis Chriſti; ut ſi jures te non ingreſſurum Religionem: nam Deus non vult illud ſervari, cum majus Dei obſequium impediat. Obligat tamen, ſi res illa ſit promiſſa homini, & ei utilis: quia homo vult illam fieri ob ſuam utilitatem, & habet jus ad illam. Unde illam præſtando exercetur debitus actus veracitatis, fidelitatis, juſtitiæ, & Religionis. Hinc ſi juraſti dare viginti aureos Petro diviti, non potes illos dare pauperibus, licet, ſeclusa promiſſione, hoc ſit melius. Nam ex c. 25. *de Jurejur.* ſervari debet juramentum homini præſtitum, quando non vergit in æternæ ſalutis diſpendium, nec redundat in alterius detrimentum injuſtum.

4. Si ſit de re impoſſibili: nam ex reg. jur. *impoſſibilium nulla eſt obligatio*; cum nemo poſſit ad impoſſibile obligari.

5. Si fuerit error, vel dolus circa rei promiſſæ ſubſtantiam. Quia deeſt conſenſus ſubſtantialis circa juramentum: nam jurans non habet intentionem jurandi rem illam, circa quam error, ſed aliam quam apprehendit, ut ſi jures te daturum vas aliquod, putans eſſe æneum, cum ſit aureum. Idem dic, ſi error verſetur circa cauſſam finalem, quia etiam deeſt verus conſenſus, cum deſit motivum verum volendi, & jurans cenſetur jurare ſub conditione: Si res ita eſt: ut ſi jures te daturum viginti Petro, eo quod falſo aſſerat tibi faviſſe in aliquo negotio.

6. Si promiſſio jurata non fuerit acceptata ab homine, in cujus gratiam facta eſt. Quia juramentum ſicut ipſa promiſſio includit hanc conditionem: Si ab altero acceptetur. Secus ſi promiſſio facta ſit in honorem Dei, ut ſi alteri juramento promittas, te Sacramenta ſuſcepturum, Religionem ingreſſurum &c. Tunc enim eſt Votum juratum, cum ad Deum directe ſpectet, & ejus intuitu fiat: unde ſtatim acceptatum a Deo.

✠ Ex iis, quæ ab Auctore ſuperioribus in quæſtionibus ſunt explicata, facile patet jure meritoque ab Apoſtolica Sede vel ex ipſo Juramenti abuſu damnatas, ac ſub pœna etiam excommunicationis prohibitas eſſe Societates, quæ vulgo dicuntur: *de' liberi Muratori*, ſeu: *des Franc Macons*. Etenim jurejurando ad Sacra Biblia interpoſito homines in hujuſmodi Societates cooptantur, quæ civilibus canonicisque legibus damnatæ ſunt: quæ Catholicæ Religionis puritati non parum obeſſe poſſunt, quod in eiſdem cujuſcumque Religionis & ſectæ homines conveniant; quæque apud prudentes probosque viros ita male audiunt, ut qui eiſdem nomen dent, pravitatis & perverſionis nomen incurrant: Et arctum, & impervium ſecreti fœdus ineunt, quo occultantur ea, quæ in hujuſmodi Conventiculis fiunt, quæ ſane nec bo-

na esse, nec aptam præferre juramenti materiam, ex eo liquet; primum, quia nisi hæc mala essent, tanto nequaquam odio lucem haberent: deinde quia vehemens suspicio est, Religionis puritati obesse, ut supra indicavi; & quia publica populi Christiani fama fert, ea inepta esse atque perversa: demum quia hujusmodi jurejurando ita servando secreto adstringi contendunt, quasi eis liceat hujus juramenti obtentu se tueri, quominus a legitima potestate interrogati omnia fateri teneantur, quæcumque exquiruntur ad dignoscendum, an aliquid in hujusmodi Conventibus fiat, quod sit contra Religionis aut Reipublicæ statum & leges. Hæc ex duabus Constitutionibus Pontificiis depromsimus, quarum altera est Clementis XII. quæ incipit *In eminenti*; altera vero Benedicti XIV. qua illa confirmatur, cujus initium est *Providas Romanorum Pontificum*. Ut autem sciant Sacræ Religionis Ministri, qua ratione cum hujusmodi hominum genere se gerere debeant, gravissimas præfatæ prohibitionis & damnationis causas, quo in Benedictina Constitutione recensentur, ordine referemus, ac pœnas recensebimus, in quas hujusmodi homines eorumque fautores incurrunt.

Prima itaque est, *quod in hujusmodi Societatibus, & Conventiculis, cujuscumque Religionis ac Sectæ Homines invicem consociantur, qua ex re satis patet, quam magna pernicies Catholicæ Religionis puritati inferri valeat. Altera est arctum, & impervium secreti fœdus, quo occultantur ea, quæ in hujusmodi Conventiculis fiunt; quibus proinde ea sententia merito aptari potest, quam Cæcilius Natalis apud Minucium Felicem in caussa nimium diversa protulit:* Honesta semper publico gaudent, scelera secreta sunt. *Tertia est jusjurandum, quod se hujusmodi secreto inviolabiliter servando adstringunt, quasi liceat alicui, cujuslibet promissionis aut juramenti obtentu se tueri, quominus a legitima potestate interrogatus, omnia fateri teneatur quæcumque exquiruntur, ad dignoscendum, an aliquid in hujusmodi Conventibus fiat, quod sit contra Religionis aut Reipublicæ statum & leges. Quarta est, quod hujusmodi Societates non minus Civilibus quam Canonicis Sanctionibus adversari dignoscuntur; quum scilicet Jure Civili omnia Collegia & Sodalitia præter publicam auctoritatem consociata prohibeantur, ut videre est in Pandectarum lib. XLVII. Tit.* 22. de Collegiis, & Corporibus illicitis, *& in celebri Epistola C. Plinii Cæcilii secundi, quæ est XLVII. libri X. in qua ait, edicto suo, secundum Imperatoris mandata, vetitum fuisse ne Hetæriæ essent, idest ne Societates, & Conventus sine Principis auctoritate iniri, & haberi possent. Quinta est, quod jam in pluribus Regionibus memoratæ Societates & Aggregationes Sæcularium Principum legibus proscriptæ atque eliminatæ fuerunt. Ultima demum, quod apud prudentes & probos viros eædem Societates & Aggregationes male audirent, eorumque judicio, quicumque eisdem nomen darent, gravitatis & perversionis notam incurrerent.*

Prohibetur autem in antea dictis Constitutionibus, *ne quis sub quovis prætextu aut quæsito colore audeat vel præsumat prædictas Societates inire, vel propagare, confovere, aut in suis ædibus, seu domibus, vel alibi receptare, atque occultare, iis adscribi, aggregari, aut interesse, vel potestatem, seu commoditatem facere, ut alicubi convocentur, iisdem aliquid ministrare, sive alias consilium, auxilium, vel favorem palam, aut in occulto, directe, vel indirecte, per se, vel per alios quoquo modo præstare; nec non alios hortari, inducere, provocare, aut suadere, ut hujusmodi Societatibus adscribantur, annumerentur, seu interfint, vel ipsos quomodolibet juvent, ac foveant; sed omnino ab iisdem Societatibus, Cœtibus, Conventibus, Collectionibus, Aggregationibus, seu Conventiculis prorsus abstinere se debeant, sub pœna Excommunicationis per omnes, ut supra, contrafacientes ipso facto absque ullæ declaratione incurrenda, a qua nemo, per quemquam, nisi per Nos, seu Romanum Pontificem pro tempore existentem, præterquam in articulo mortis constitutus, absolutionis beneficium valeat obtinere.* ✠

Quæst. VII. *An Juramentum injuste extortum obligat?*

Resp. Affirm. Nisi sit de re illicita. Hoc certissimum est apud omnes, inquit Sanchez. *Prob.* 1. Quia est verum juramentum. Ergo ex eo oritur obligatio Religionis erga Deum, cujus auctoritas interposita est: cum hæc obligatio ex natura rei sit inseparabilis a juramento, quod est de re licita; nec alteri noxia. 2. Ex cap. 6. & cap. 8. *de Jurejur.* ubi Alexander III. loquens de juramento ex gravi & injusto metu extorto, ait: *Non est tutum quemlibet contra Juramentum suum venire, nisi tale sit, quod servatum vergat in interitum salutis æternæ.* Nec Ecclesia tale juramentum irritat, sicut votum ex metu gravi injuste extortum. Nec obstant cap. 17. *de Jurejur.* &c. 2. *de pact. in* 6. ubi dicitur, Pacta, quæ secluso juramento sunt irrita, servari debent eo accedente, dum licite possunt, si præstitum sit sine vi & dolo. Nam Pontifex vult solum pacta illa non firmari juramento vi, vel dolo præstita, & juramentum extortum relaxationis caussam ex se ipso præbere ob injuriam, quam continet. Equidem juramentum non firmat assertionem inclusam in promissione.

Hinc 1. Captivus tenetur cum periculo vitæ redire in carcerem, quo se rediturum juravit illud prævidens, licet mors & carcer sint injusta: nam cum hæc promissio prudens sit, jurans enim exitum sine illa non obtinuisset; nec mutatio circa rem promissam facta sit; ejus executio, nempe reditus, est actus licitus, & opus fortitudinis, patientiæ, magnæ veracitatis & fidelitatis, ideoque est materia juramenti; nec is tenetur se occidere; sed tantum se exponere periculo mortis ob justam caussam. *Ita Toletus, Suarez, Delugo, Sanchez &c. & est saltem communior sententia.* Nam reus tenetur non fugere, etiam cum periculo

mor-

mortis prævisо, si juravit non fugiturum, nam juramentum de re licita præstitum in gratiam tertii obligat.

Hinc 2. Qui latroni ex metu mortis juravit se daturum pecuniam, & insuper eum non denunciaturum, non tenetur quidem ad non denunciandum; quia hæc pars juramenti est illicita, utpote contra bonum publicum; sed tenetur pecuniam promissam tradere, non quidem ex vi promissionis injuste extortæ, cum actio injuriosa non possit dare jus injurianti in injuratum invitum; sed ex religione erga Deum, cui soli acquiritur obligatio, ideoque sur semper tenetur accepta restituere ob injuriam illatam. Potest tamen jurans juramenti relaxationem petere, vel solutam pecuniam repetere. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 89. art. 7. ad 3. *In juramento, quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit, & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ; quia magis debet damnum temporale sustinere, quam juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio quod solvit, vel prælato denuntiare, non obstante quod contrarium juravit: quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum, esset enim contra justitiam publicam.*

Quæst. VIII. *Quid dicendum de juramento ficto & doloso?*

Resp. 1. Juramentum exterius factum sine animo jurandi, est semper intrinsece malum. Quia 1. Est mendacium: nam sic jurans exterius significat se habere animum jurandi, quem tamen non habet. 2. Est irreverentia in Deum, abuti ejus nomine & majestate ad decipiendum proximum. 3. Est intrinsece malum, avertere finem principalem juramenti, qui est firmare veritatem, & sinceritatem, & pacta. At nisi homines graviter obligarentur ad habendam sinceram intentionem, cum jurant, prorsus everteretur juramenti finis, & securitas, ut notat Suarez, inde inferens obligationem hanc esse gravem, utpote ortam ex intrinseca ratione juramenti, & reverentia divini testimonii. 4. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.*

Hinc juramentum sine animo jurandi factum etiam de veritate, in contractibus, in judicio, in re quavis gravi, semper est mortale contra religionem. Nam est gravis illusio, & abusus nominis Dei contrarius fini juramenti: si enim homines scirent, posse ficte jurari sine peccato mortali, nil æstimarent juramentum. Et ita docet communis sententia, quoties juramentum legitime petitur, vel sponte fit. Sed idem dicendum videtur, etiamsi minus legitime exigatur.

A fortiori semper est mortale sic ficte jurare falsum, cum semper sit gravis irreverentia in Deum, ipsum exterius adducere in testimonium falsitatis, & ipsa verba secundum se habeant turpitudinem, & indecentiam gravem.

Resp. 2. Etsi juramentum factum sine animo jurandi, sit solum fictio juramenti, cum verba per se non habeant efficaciam, nisi ut sunt vera signa mentis; tamen est obligatio faciendi quod juratur, ratione injustitiæ, vel damni inde orti aut orituri, vel scandali, si non præstetur. Nam quisque tenetur cavere ne ex sua actione sequatur alteri damnum ac scandalum, & secutum tollere. Immo juramentum dolosum, saltem si non injuste exigatur, impleri debet ex virtute religionis; quia, ut ait Valentia, præceptum naturale religionis obligat ad tuendum honorem divinum, non solum efficiendo verum id, in cujus confirmationem revera invocatum est divinum testimonium; sed etiam id quod rationabiliter potest credi fuisse divino testimonio confirmatum: alioqui minuitur per se loquendo honor divinus.

Resp. 3. Qui jurat cum restrictione mentali, aut æquivocatione, 1. Peccat mortaliter contra religionem; nam gravem irreverentiam Deo infert, abutendo ejus nomine & auctoritate ad decipiendum injuste proximum; estque perjurus: *Perjuri sunt, qui servatis verbis expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt*, ait S. August. epist. 224. Enim vero restrictio mentalis, & æquivocatio proprie ac simpliciter dictæ, sunt mendacium. Nam in illis locutio totaliter sumpta est contra mentem; cum neque ex se, neque ex circumstantiis habeat vim significandi totam propositionem internam, sed solum significet id quod verba in sensu obvio præ se ferunt in talibus circumstantiis; quod quidem est contra mentem. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui mediante commendatione, vel munere ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regio a similibus exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.* 2. Talis peccat etiam contra justitiam, quando juramentum juste exigitur, vel sponte fit, ut in judicio, contractibus &c. Nam violat jus, quod alter habet, ne decipiatur, & ut clare, sincere, & secundum ejus intentionem juretur. Quare deceptor obligatur juramento secundum intentionem illius, cui jurat; nam tenetur tollere deceptionem injustam. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 89. ar. 7. ad 4. ibi: *Quando non est eadem jurantis intentio, & ejus cui jurat, si hoc proveniat ex dolo jurantis, debet Juramentum servari secundum sanum intellectum ejus, cui Juramentum præstatur. Unde Isidorus dicit: Quacumque arte verborum quis juret; Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui juratur, intelligit ... Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit,*

dicit, lib. 27. Moral. Humanæ aures talia verba noſtra judicant, qualia foris ſonant: divina vero judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur.

Hinc rogatus juridice, an crimen aliquod admiſerit, quod per ſe non admiſit, ſed per alium cui id præcepit, perjurus eſt, ſi juret ſe non admiſiſſe; quia hoc juramentum accipiendum eſt ſecundum legitimum verborum ſenſum; quem aut ex communi acceptatione ſeu uſu habent, aut in quo canones & leges accipiunt. At feciſſe vere dicitur non ſolum ille, qui per ſe ipſum fecit, ſed etiam qui fieri mandavit, cap. 6. *de ſent. excomm.* & lib. 1. §. *de vi & vi armata*. Ita Sanchez.

Reſp. 4. Juramentum factum cum animo jurandi, ſed ſine animo ſe obligandi, vel implendi, 1. Eſt obligatorium: nam eſt verum Juramentum, cum ad hoc ſufficiat voluntaria invocatio Dei in teſtimonium. At obligatio ex natura rei inſeparabilis eſt a juramento, ſuppoſita materia licita, nec jurans poteſt hanc ullatenus vitare, ſed neceſſario tenetur illam implere ob interpoſitam auctoritatem Dei ſaltem per modum fidejuſſoris. *Ita Suarez, Leſſius, Valentia, & alii multi.* 2. Ex communi ſententia, ſemper eſt mortale; tum quia gravis eſt irreverentia in Deum, adducere eum in teſtem, nolendo obſtringi illius teſtimonio, vel obligationem inde contractam implere; tum quia eſt perjurium, cum ſit mendacium juramento confirmatum: nam jurans vocat Deum in teſtem voluntatis ſe obligandi, & implendi, quam ſignificant voces ex uſu & fine juramenti, quamque ſcit ſe non habere.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. has propoſitiones ut pernicioſas, & bonæ fidei contrarias damnavit: *Qui intentionem jurandi non habet, licet falſo juret, non pejerat, etſi alio crimine tenetur, puta mendacii alicujus. Qui jurat cum intentione non ſe obligandi non obligatur ex vi Juramenti.*

Quæſt. IX. *Quot modis tollitur obligatio Juramenti promiſſorii?*

Reſp. Ex communi ſententia his. 1. Materiæ mutatione, videlicet ſi res jurata fiat poſtea impoſſibilis, vel illicita ob ſuperioris prohibitionem, vel prorſus inutilis ad intentum finem, vel noxia ei, cui promiſſa eſt. *Cum aliquis jurat, vel promittit ſe facturum voluntatem alterius, intelligenda eſt debita conditio: Si ſcilicet id quod ei mandatur, licitum ſit, & honeſtum & poſſibile, ſive moderatum*, ait S. Thom. qu. 98. art. 1. ad 3. Item ex communi ſententia, ſi fiat aliqua mutatio ita notabilis, ut res jurata videatur in alio ſtatu conſtituta, & diverſa notabiliter ab ea, quæ promiſſa eſt, ex cap. 17. & 15. *de Jurejur.* Nam talis mutatio quaſi aliud objectum facit, ad quod jurantis intentio non extenditur, ut ſi juraſti te jejunaturum certo die, & eodem die incidas in morbum gravem.

Hinc parentes, qui jurarunt ſe punituros liberos, vel fieri famulos, non tenentur eos punire, ſi pœna jurata digni non ſint, quia invalidum fuit ab initio Juramentum, utpote de re illicita; vel licet pœna digni ſint, ſi punitio videatur plus obfutura quam profutura; vel ſi filius corrigi paratus, veniam petat: nam notabiliter mutatus eſt ſtatus rei; & Juramentum comminatorium habet hanc conditionem tacite intellectam: *Niſi ſit melius non ſervare. Niſi punitio inutilis ſit.* Nam ſicut Juramentum non eſt vinculum iniquitatis, ita nec eſt impeditivum majoris boni, nec vinculum rerum vanarum & inutilium. Idem dic ſi id accidat, quod ſi fuiſſet Juramenti tempore, jurans temerarius ac inſipiens haberetur; nam tunc ad id nullatenus ſe extendit jurantis intentio.

2. Condonatione ſeu remiſſione facta ab eo, in cujus ſolius favorem juratum eſt, ob ſubtractionem materiæ, niſi res promiſſa fuerit principaliter in honorem Dei. Nam hoc ipſo quod promiſſarius promiſſionis renunciat, tollit juramenti materiam, quod proinde jam non obligat.

3. Commutatione facta a ſuperiore juſta de cauſſa, ſi promiſſio facta ſit Deo: ſi vero facta ſit in utilitatem hominis, & ab eo acceptata, res promiſſa poteſt commutari, cum ejus conſenſu.

4. Irritatione facta ab eo, cui perſona ſeu voluntas jurantis, vel materia juramenti eſt ſubjecta, ſicut dixi de voto. Nam Juramentum non obligat in damnum ſeu præjudicium tertii, & fit ſub conditione. Niſi contradixerit talis perſona: alioqui res jurata eſſet illicita, utpote contra jus alterius. Sic Superior Regularium poteſt valide, etiam ſine cauſſa, irritare juramenta ſubditorum, pater filiorum, maritus uxoris, dominus ſervi circa ea, quæ eorum poteſtati ſubjiciuntur, & in iis caſibus, in quibus poſſunt eorum vota irritare. *Ita S. Thom.*

5. Si alter non ſervet promiſſa, cap. 3. *de Jurejur.* Ratio horum generalis eſt, quia in juramento promiſſorio, ſicut in voto & promiſſione, hæ conditiones generales ſecundum canones & communem uſum includuntur: *Si potero; Si res non mutetur notabiliter; Si acceptes; Niſi remittas; Si is, cui voluntas vel materia ſubeſt, non contradicat, aut aliter diſponat; Salvo jure ſuperioris; Si alter ſtet promiſſis, ſuam obligationem impleat.* Unde non impleta conditione ceſſat obligatio.

6. Demum diſpenſatione, quæ fieri poteſt ob juſtam cauſſam a ſuperiore habente ordinariam poteſtatem diſpenſandi in votis, ut ſunt Epiſcopi, non tamen ii, qui ſolum habent poteſtatem delegatam diſpenſandi in votis: nam juxta ſtylum Curiæ Romanæ, privilegium diſpenſandi in votis diſtinguitur a privilegio diſpenſandi in juramentis. *Ita Navarrus, Azor, Leſſius &c.*

Juramentum tamen promiſſorium, ſicut votum, factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum, non poteſt ſine ejus conſenſu re-

laxari, nec commutari etiam in melius a superiore, cum alter per acceptionem jus ad rem illam acquisierit, nisi in tribus casibus. 1. Ob bonum commune, quod privato præferri debet: ut si quis juratus promiserit alteri beneficii sui resignationem, Episcopus alium multo digniorem & aptiorem judicans, posset illum solvere ab obligatione juramenti. 2. In pœnam alicujus criminis, in materia, quæ Superioris jurisdictioni subjaceat. 3. Ratione injuriæ juranti illatæ, ut cum Juramentum fuit metu, vel fraude extortum &c.

Quæst. X. *An licet exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur pejeraturus?*

Resp. Non licet personæ privatæ, etiam in judicio. *Ita S. Thomas* qu. 98. art. 4. *Sanchez, Reginaldus, Vasquez, Suarez hanc vocans communem doctrinam &c.* Prob. 1. Ex S. August. serm. 18. de verbis Apostol. *Si scit, & cogit jurare, homicida est; ille enim suo perjurio se perimit: sed iste manum interficientis & expressit & pressit.* 2. Cum tunc nulla sit utilitas exigentis, merito censetur, consentire perjurio, & illius occasionem offerre. 3. Tenemur ex caritate impedire peccatum proximi, saltem cum facile possumus. Sed tunc facile potest impediri perjurium, cum nulla sit utilitas exigendi a tali Juramentum. Nec quis habet jus illud exigendi, nisi quatenus ad debitum recuperandum conducit; sed ad hoc non conducit, cum alter prævidetur pejeraturus. Hoc procedit, etiamsi alter sponte se offerat: quia tunc exigens tribueret illi occasionem perjurii exequendi, & consentiret executioni pravæ voluntatis.

Id tamen licet judici ad instantiam partis: quia id exigit juris ordo, & officium judicis, qui debet procedere secundum publicam scientiam, ad quam hoc Juramentum inservit. Quo casu non judex, sed is, qui jus dicere debet, censetur Juramentum exigere. Ita S. Thomas, *supra*.

Obj. Licet interdum exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur juraturus per falsos deos, ut docet S. August. in cap. *Movet.* 22. qu. 1. Ergo a pari &c.

Resp. Disparitas est, quod Juramentum quamvis per falsos deos valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem, & firmandum pactum, ac proinde potest esse medium utile ad avertendum grave damnum petentis. Licet autem ex gravi necessitate ab aliquo petere id quod potest licite præstare, etsi prævideatur peccaturus. At perjurium cognitum non potest prodesse privato, ideoque non est justa causa illud non impediendi.

Sed quid, si dubites an alter sit perjuraturus?

Resp. Tunc potes exigere Juramentum in re gravi. Quia in dubio nemo præsumitur malus, aut peccaturus; & hoc potest esse utile ad recuperandum id quod tibi debetur, nec aliter potes illud recuperare.

Quæst. XI. *Quid dicendum de consuetudine jurandi?*

Resp. Quisque tenetur sub mortali consuetudinem jurandi sine necessitate vitare, & contractam evellere. Quia hæc affert morale periculum pejerandi, ut constat experientia, & ex cap. 29. de Jurejur. *Ex frequenti & incauta juratione perjurium sæpe contingit.* Et ex S. August. epist. 29. *Jurandi consuetudine & in perjurium sæpe caditur, & semper perjurio propinquatur.* Idem docent S. Chrysostomus homil. 24. ad popul. Isidorus &c. Ratio est, quia hæc consuetudo propter nimiam facilitatem & proclivitatem ex ea contractam constituit hominem in periculo morali jurandi leviter ac temere, ideoque sine consideratione sufficienti ad judicium prudens ac certum de veritate, & consequenter in periculo jurandi falsum. At quisque tenetur sub mortali vitare ac tollere periculum mortale peccandi mortaliter; nam *qui amat periculum, in illo peribit*: Eccli. 7. Et quisque tenetur graviter velle efficaciter vitare peccatum mortale. Ergo &c. Hinc illud Eccli. 23. *Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa ... Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga.*

Quod verum est etiam de consuetudine jurandi absque advertentia an juretur, necne, ut recte docent Suarez, Sanchez &c. quia hæc consuetudo exponit periculo proximo incidendi in juramenta falsa, quæ quamvis inadvertenter & sine animo jurandi prolata sint, habent tamen turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle, neque in se neque in causa; quippe exterius sonant perjurium, & eum sensum ingerunt audientibus. Hæc autem juramenta indeliberata sunt sufficienter voluntaria ac libera in causa, nempe in consuetudine, & in negligentia eam extirpandi. A fortiori id verum est de consuetudine jurandi advertenter & indiscriminatim, sive verum sive falsum, vel jurandi inadvertenter circa rei juratæ veritatem; quia exponit se proximo periculo jurandi falsum. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.*

CAPUT V.

De Vitiis & Peccatis Religioni oppositis.

NOta. Peccata Religioni opposita sunt ex genere suo mortalia, & ceteris paribus graviora iis, quæ sunt contra alias virtutes morales: nam opponuntur virtuti inter morales præstantissimæ. Hæc duplicis generis sunt: alia quæ opponuntur per excessum, & nomine superstitionis comprehenduntur, non quod Deus nimium vero cultu coli possit, cum sit infinito honore & amore dignus; sed quod adhibeatur cultus inordinatus, ac vitiosus. Alia per defectum, quæ irreligiositatis nomine exprimuntur.

ARTICULUS PRIMUS.

De Superſtitione, & ejus ſpeciebus.

Quæſt. I. *Quid eſt Superſtitio?*

Reſp. 1. Eſt cultus inordinatus ac vitioſus veri vel falſi numinis. Unde duplex eſt generatim, una ex parte rei cultæ, & eſt cultus falſi numinis; & alia ex parte modi colendi, qua verus Deus, ſed modo inordinato colitur, & dicitur vitioſus cultus veri Dei.

Quæſt. II. *Quotuplex eſt ſpecies Superſtitionis?*

Reſp. 2. Duplex eſt ex parte modi colendi verum Deum, ſcilicet cultus falſus, & ſuperfluus. Cultus falſus eſt, cum falſa miracula prædicantur, vel ſcriptis mandantur, & ſic verorum fides enervatur; vel falſæ Reliquiæ obtruduntur, vel cum auctoritate propria proponitur aliquid tamquam inſtitutum a Deo vel ab Eccleſia, quod reipſa non eſt; vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ ſunt a Deo repudiatæ; vel cum laicus Deum colit tamquam publicus Miniſter Eccleſiæ. Hæc ſuperſtitionis ſpecies eſt ſemper ex ſe mortalis: quia gravem irreverentiam Deo infert, graviterque repugnat ejus honori ac cultui, qui ſola veritate nititur. *Spiritus eſt Deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Joan. 4.

Cultus ſuperfluus eſt modus veri Dei colendi præter Dei & Eccleſiæ inſtitutionem, aut communem fidelium uſum, & inutilis ad honorem Dei, & ad excitandam ſpiritus devotionem, vel domandam concupiſcentiam, ut orare adhibito certo numero, ſitu, colore cereorum; non nere die Sabbati in honorem B. V. interim aliis ſervilibus inſiſtendo &c. Nam ſuperfluum eſt medium quod fini non congruit: finis autem divini cultus eſt honor Dei per ſubjectionem mentis, & corporis. *S. Thomas qu.* 93. *ar.* 2. Et cum exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis ille, qui ad interiorem non conducit, ſuperfluus eſt, qualiſcumque illum adhibentis ſit intentio. Hæc ſuperſtitio, juxta communem ſententiam, eſt ſolum venialis, modo actio aliunde nulla lege ſit prohibita, & abſit ſcandalum, & contemptus cæremoniarum Eccleſiæ ac communis fidelium uſus: quia & materia levis, & irreverentia non cenſetur gravis ob ſimplicitatem. Secus ſi fiat poſt prohibitionem ſuperioris. Si tamen in Miſſa, vel adminiſtratione Sacramentorum, relictis rubricis, aliæ cæremoniæ etiam pro ſua devotione & ſecluſo contemptu adhiberentur, videtur non poſſe excuſari a mortali, ob materiæ gravitatem, & periculum grave, & gravem præſumptionem.

Cultus dicitur etiam ſuperfluus ratione certitudinis vanæ, id eſt, non nixæ promiſſione divina; ut cum quis certo credit ſe e tali morbo vel periculo liberandum, geſtando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ &c. Quia licet hæc pia ſint; tamen a talibus nullus effectus abſolute & infallibiliter expectari poteſt, cum nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promiſſionem abſolutam.

Reſp. 3. Quinque ſunt ſpecies ſuperſtitionis ex parte objecti, quod colitur, ſeu cultus falſi numinis, nimirum Idololatria, divinatio, vana obſervantia, ad quam revocantur Maleficium, & Magiæ.

Quæſt. III. *Quid & quotuplex eſt Idololatria?*

Reſp. 1. Idololatria eſt ſupremus ac divinus cultus creaturæ exhibitus; ſive eſt actus, quo cultus ſupremus & ſoli Deo debitus tribuitur creaturæ, ut oblatio ſacrificii facta idolo, & quodvis ſignum honoris, quo quis creaturæ tamquam Deo ſe ſubmittere intendit, v. gr. genuflexio, ſuffitus &c. Hinc patet, eſſe ſcelus maximum, cum per illam honor ſoli Deo vero debitus tribuatur creaturæ, & ſic graviſſima injuria Deo inferatur; ſicut in rep. maximum crimen eſt, ſubditum pro rege agnoſcere, eique regium honorem deferre. Hinc a S. Greg. Nazianz. orat. 38. Idololatria vocatur *Extremum & primum malorum*; & Tertul. lib. de Idololatria c. 1. *Principale crimen generis humani.*

Sunt autem per ſe tria ſigna externa propria latriæ, nempe Sacrificium, Templum, & Altare, quæ proinde ſine gravi crimine nulli creaturæ offerri poſſunt. Alia vero ſigna, quibus Deus colitur, ut genuflexio, inclinatio capitis, latriæ vel inferiori cultui convenire poſſunt, & ab intentione vel a circumſtantiis determinantur.

Reſp. 2. Triplex eſt Idololatria; alia perfecta, qua quis divinum honorem idolo defert; quia falſo putat eſſe Deum. Alia minus perfecta, cum quis creaturæ cultum externum ſoli Deo debitum defert, non credens eam habere divinitatem, ſed ex pravo affectu, v. gr. ex odio veri Dei, vel cupiditate aliquid a diabolo aliave creatura obtinendi: hæc ob malitiam voluntatis eſt crimen gravius quam perfecta. Et alia ſimulata, cum quis ſine exiſtimatione Divinitatis, & interno affectu colendi, ſed ex ſolo metu mortis, ſupremum cultum creaturæ exterius ſolum exhibet. Hoc eſt etiam ſemper mortale peccatum: nam continet gravem injuriam ac irreverentiam in Deum, deferendo creaturæ honorem externum ſoli Deo debitum: Eſtque crimen læſæ majeſtatis divinæ: ſicut qui externis ſignis ſubdito honorem regium externum ſerio præſtaret, committeret crimen læſæ majeſtatis humanæ. Eſt etiam mendacium pernicioſum contra Religionem, ac confeſſionem fidei, cum cultus exterior ſit ſignum interioris.

Quæſt. IV. *Quid & quotuplex eſt Divinatio?*

Reſp. 1. Divinatio eſt ſignificatio, vel inquiſitio occultorum o e dæmonis expreſſe vel ta-

cite invocati. Dico, *occultorum*, id est quæ ab homine propria industria cognosci nequeunt. Quod si res illæ a solo Deo cognosci possunt, ut sunt secreta cordis, & futura libera, involvitur tacita idololatria; quia dæmoni tribuitur honor divinus, ei attribuendo quod est Dei proprium, & ab eo expectando quod a solo Deo obtineri potest. Si vero sint tales, quas dæmon naturaliter scire potest, ut sunt actus externi hominum præsentes vel præteriti, est nihilominus mortalis culpa; quia continet invocationem & societatem saltem implicitam cum dæmone jurato Dei hoste, quod quamdam defectionem a Deo, & gravem in eum irreverentiam continet.

Resp. 2. Divinatio ex parte pacti duplex est: nam alia fit cum expressa invocatione dæmonis, seu pactione cum eo, ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel aliquid usurpat, per quod putat dæmonem cooperari. Alia fit cum invocatione tacita & implicita; ut cum ad occultorum notitiam obtinendam adhibeantur media vana & improportionata; nunc enim talis notitia non potest expectari nisi a dæmone, cum constet ejusmodi signa vana a Deo non esse instituta, nec a bonis Angelis exhiberi; nec habere connexionem naturalem cum illa, ut dum quis cupit furem cognoscere invertendo cribrum, aut proferendo certa verba.

Resp. 3. Divinatio ex parte medii multiplex est; scilicet Præstigium, cum dæmon variis apparitionibus oculos perstringit; Necromantia, quæ fit per mortuos in speciem suscitatos; Chyromantia, quæ per lineas manus; Aruspicium, quod per viscera animalium; Auspicium, quod per motum, situm, aut numerum avium; Augurium, quod per garritum avium; Astrologia judiciaria, quæ per situm ac concursum syderum; Sors divinatoria, item divinatio, quæ fit per somnia, vel signa in aere, aqua, igne, corporibus terrestribus apparentia &c. Sed communi sententia hæc omnia inter se specie morali non differunt, quia non habent malitiam notabiliter inter se diversam.

Nota 1. Aliquos effectus naturales, v. g. serenitatem, pluviam, tempestatem conjicere licet ex avium & animalium motu, garritu, volatu: nam hæc sunt proportionata cognitioni talium, saltem probabili.

Nota 2. Duplex est Astrologia; alia naturalis & licita, qua ex syderum concursu prænuntiantur eclypses, venti, pluviæ, frigus, æstus, & similes effectus, qui cum illis connexionem naturalem habent. Alia judiciaria, qua ex syderum concursu futura libera prædicuntur. Hæc a Scriptura, Patribus, & multis Conciliis, & utroque jure, & a Sixto V. Constit. 17. graviter damnatur ac prohibetur, cum actus liberi non possint per astra cognosci, quippe qui ab astris non pendent, sed a sola voluntate libera. Sicque Astrologia illa continet superstitionem, sicut aliæ divinationes, cum fundetur in astris tamquam in signis. Quod si fundetur in astris tamquam in causis, erit etiam hæresis, nam tollitur libertas humana.

Nota 3. Triplicis generis sunt Sortes, nempe divisoriæ, consultoriæ, & divinatoriæ. Divisoriæ sunt eæ, quibus decernitur cui aliquid tribuendum sit. Licite adhibentur sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, quando jus utriusque partis apparet æquale, & utraque pars in sortitionem consentit. Item quoties non apparet ratio, cui alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri, ex Prover. 18. *Contradictiones comprimit sors: & inter potentes quoque dijudicat.* Nam non sunt superstitiosæ, quia non assumuntur ad investigandum aliquid occultum; nec injustæ, cum ordinentur ad quemdam contractum, in quo æqualis est contrahentium conditio, ut res sit illius, cui sors obtigerit. Sortes tamen omnes vetitæ sunt in electionibus ecclesiasticis, c. 3. *de sortib.* Nec licet etiam officia sæcularia sorte distribuere, ob periculum eligendi indignum aut minus dignum. Nam beneficia & officia tum ecclesiastica, tum sæcularia conferri debent dignioribus, qui non sorte, sed diligenti inquisitione rationis cognosci possunt.

Sortes consultoriæ, quibus inquiritur quid in aliqua re obscura sit agendum, sunt illicitæ, nisi ex inspiratione divina fiant, quia continent saltem tentationem Dei, & periculum deceptionis diabolicæ. Immo sunt superstitio, si a dæmone cognitio expectetur. Quare sub anathemate prohibentur, c. *Sortes*, 26. q. 5.

Sortes divinatoriæ, quibus inquiritur res occulta vel futura, ut si quis ex taxillorum projectione & dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, beneficium &c. sunt vera superstitio: nam sunt medium vanum & improportionatum huic effectui, ideoque intervenit in iis tacita dæmonis invocatio, & graviter prohibentur multis Canonibus, *caus.* 26. qu. 5.

Nota 4. Licet aliqua somnia possint a Deo immitti, qui tamen facile & temere somniis credit, non excusatur a gravi culpa, etsi dicat se credere illa esse a Deo. Quia morali periculo dæmoniacæ deceptionis se exponit, & quantum est ex se vult illis credere, etiamsi a dæmone sint. Ita Suarez. *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* Eccli. 34. Quando autem somnium ad peccatum, vel ad aliquid imprudens aut vanum impellit, aut post somnum homo remanet animo turbato & minus prompto ac propenso ad opera virtutum, certum est illud non esse a Deo.

Itaque divinatio per somnia, cum quis illis utitur quasi certis regulis ad cognoscendum, vel omittendum aliquid circa vitæ christianæ aut civilis officia, aut circa futura libera, est mortale peccatum superstitionis: nam his somniis se immiscet diabolica deceptio, & sic tacita cum dæmone initur societas. Hinc graviter prohibetur a Deo, Levit. 19. *Non augura-*

bimi-

bimini, nec observabitis somnia. Et Deuter. 18. *Nec inveniatur in te qui observet somnia, &c. omnia enim hæc abominatur Dominus.*

Quæst. V. *Quid & quotuplex est observantia vana?*

Resp. 1. Observantia vana est Superstitio, qua ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia, & improportionata; vel qua quis ex observatione eventus fortuiti actiones suas vane dirigit. Non differt a divinatione, nisi quod hæc ad cognitionem occultorum ordinetur; illa vero ad effectum externum, vel opus observantis. Quare quæ dicta sunt de divinatione, debent cum proportione accommodari vanæ observantiæ.

Resp. 2. Dividitur 1. In eam, quæ fit cum expressa dæmonis invocatione, seu pactione; ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel usurpat aliquid, per quod scit dæmonem operari: & in eam, quæ fit cum implicita ac tacita invocatione dæmonis, ut cum sine invocatione verbis facta adhibentur ad aliquid assequendum media vana & improportionata, nec a Deo instituta.

Dividitur 2. In tres species. Prima est ars notoria, qua ad scientiam aliquam repente & sine studio requirendam usurpantur media vana & improportionata, ut verba ignota, certæ preces, aliqua potio &c. & tunc tribuitur dæmoni, quod soli Deo convenit, scilicet infundere scientiam. Secunda est observantia sanitatum, qua ad sanandos morbos hominum vel animalium, vel vitam ac valetudinem conservandam adhibentur media vana, & per se inania, ut certa signa, nomina ignota, cæremoniæ inanes, certæ figuræ, numeri, characteres ignoti &c. aut etiam remedia naturalia, sed quibus aliqua frivola seu vana adjunguntur tamquam necessaria, ut herbæ collectæ in vigilia S. Joannis Baptistæ; aut etiam adhibentur preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum, vel schedarum verbis Evangelii inscriptarum cum vana circumstantia, ut si inferantur aliqua falsa, apocrypha, incerta, aut verba ignota, ineptave; vel si vis & efficacia precum constituatur in modo eas scribendi vel proferendi, aut in tali charta, tali figura, tali hora; vel si preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum adhibeantur cum certa persuasione obtinendi sanitatem aut alios effectus, puta non moriendi sine confessione, vitandi infortunii &c. Tertia est observantia eventuum, qua quis ex eventu fortuito conjicit aliquid prosperi vel adversi, & inde actiones suas moderatur: ut si quis mane domo egrediens, pedem offendat, & ideo domum revertatur timens aliquid infausti; vel si quis credat aliquos dies esse infaustos, ideoque negotia omittat, alios vero faustos, quibus ea conficiat: quod prohibetur, cap. *Quis* 26. qu. 7. Nam cum ista nullam habeant vim naturalem, vel supernaturalem ad ea mala vel prospera annuntianda, nec cum illis connexionem habeant, observantur ut signa vana, quibus cooperatur dæmon, ut animos hominum talibus vanitatibus implicet, & a Deo, ac virtutibus avertat.

Nota. Cognoscitur & fit vana observantia, 1. Si ad effectum aliquem obtinendum adhibeatur aliquid, quod nullam habet vim seu proportionem naturalem, nec a Deo per se vel per Ecclesiam institutum est ad talem effectum, aut communi usu fidelium approbatum; tunc enim non potest effectus expectari nisi a dæmone, cum Deus se vanis rebus non immisceat: ideoque tunc est saltem tacita dæmonis invocatio, & cum eo pactio: ut si quis gestet amuleta, ligaturas, simulacra falsis characteribus consignata, contra vulnera, vel subitam mortem &c. 3. Si medio naturali vel supernaturali adjungatur aliqua res, vel circumstantia falsa aut vana tamquam necessaria & efficax: quia cum illa non sit verum medium, necesse est ut adhibeatur instar signi, quod cum non sit a Deo, continet pactum occultum cum dæmone, & ejus invocationem implicitam. 3. Cum preces, vel verba sacra, aut reliquiæ usurpantur cum certa persuasione obtinendi infallibiliter effectum. Nam cum neque ex natura sua, neque ex promissione divina habeant vim infallibilem, absolutam, effectus non potest infallibiliter expectari nisi a dæmone: ut si recitentur preces promittentes recitantibus mortis subitæ, vel certi periculi vitationem; nullæ enim preces talem vim absolutam & infallibilem habent. *S. Antoninus.* Secus si proferantur verba Scripturæ, aut gestentur reliquiæ, vel recitentur quædam preces, quæ nec falsum, nec vanum contineant, ad obtinendum aliquid a Deo, si saluti nostræ expedire judicaverit, non tribuendo illis vim certam & absolute infallibilem: hoc enim pium ac bonum est, modo nulla vana circumstantia contaminetur. 4. Cum ex rebus vel verbis sacris effectus vanus expectatur, ut si proferantur verba sacra, ut annulus moveatur: nam virtus divina non efficit vana & inutilia, & ideo ista referuntur saltem tacite ad dæmonem, qui maxime cupit rebus vel verbis sacris honorari.

Quæst. VI. *Quid est Magia?*

Resp. Magia generatim est ratio efficiendi mira, hoc est, quæ habent causam occultam, sed creatam, ac proinde quæ non superant vires naturales hominis vel Angeli: in quo mira differunt a miraculis, quæ superant vires omnes naturales, & a solo Deo fieri possunt. Duplex est Magia, naturalis & superstitiosa. Naturalis est ratio efficiendi mira industria humana absque dæmonis opera, unde est licita. Magia superstitiosa & illicita est ratio efficiendi mira ope dæmonis, estque species vanæ observantiæ. Hæc duplex est ratione finis, seu effectus: nam vel exercetur ad ostentationem, aut commodum proprium vel alienum, & vocatur simpliciter Magia: vel fit ad nocendum aliis, & tunc dicitur Maleficium.

Quæst. VII. *Quale peccatum est Divinatio, & quæ-*

& quænam (1) *vana eſt obſervantia, ac Magia?*

Reſp. Eſt ſemper de ſe mortale, a quo ſola ignorantia invincibilis excuſat, qualis non eſt in rudibus, qui moniti, ſe ab iis non abſtinent, vel qui in dubio eam exercent. Nec poteſt eſſe veniale ratione materiæ. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. Ex Deut. 18. *Cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te ... qui ariolos ſuſcitetur, & obſervet ſomnia atque auguria, nec ſit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones conſulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter iſtiuſmodi ſcelera delebit eos.* 2. Ex Patribus, & multis Conciliis. 3. Ex cap. *de ſacrileg.* ubi Sacerdos, qui ex aſtrolabio auctorem furti inquirere voluit, etſi ſine intentione invocandi dæmonem, graviſſime peccaſſe dicitur, & a miniſterio altaris per annum integrum ſuſpenditur. 4. Quia in talibus continetur invocatio dæmonis, & pactio quædam cum eo vel expreſſa, vel ſaltem implicita ſeu tacita. Nam quoties ad cognitionem, aut effectum aliquem obtinendum adhibetur, aliquid vanum, & per ſe ad id inutile, nec a Deo vel ab Eccleſia inſtitutum, neceſſe eſt, ut talis cognitio vel effectus expectetur a dæmone, & ejus opere obtineatur: cum obtineri nequeat per vim talis medii, utpote per ſe inutilis & improportionati, nec a Deo, qui res illas vanas non inſtituit, nec iis utitur; nec a bonis Angelis, qui nil agunt niſi Dei juſſu: unde tunc facto invocatur dæmon, a quo id expectatur, & cum eo initur quædam ſocietas, uſurpando ea, quibus ſe immiſcet & cooperatur. Omnis autem invocatio, pactio, vel ſocietas etiam implicita cum dæmone, perpetuo Dei hoſte, in quavis re eſt graviter injurioſa Deo, & in ejus contemptum cedit; cum homo relicto Deo ad hoſtem ejus infenſiſſimum honoremque divinum affectantem confugiat: quod eſt crimen læſæ majeſtatis divinæ, ſicut in rep. ſocietas & commercium cum hoſte Principis eſt crimen læſæ majeſtatis, præſertim ſi ille conetur in omnibus actionibus Principi contumeliam inferre. Hinc illud 1. Cor. 20. *Nolo vos ſocios fieri dæmoniorum.*

Nec obſtat quod aliquis teſtificetur ſe renuntiare omni pacto, quia reipſa facit contra ſuam teſtificationem, hoc ipſo quod medium vanum uſurpat: nam facto ipſo opem dæmonis implorat, & vult tacitum pactum, volens uti rebus vanis & improportionatis ad aliquid obtinendum; cum illud non poſſit expectari, nec obtineri niſi a dæmone, qui ſolus talibus rebus cooperatur, & ſe immiſcet: teſtificatio autem facto contraria nil excuſat, & eſt illuſoria. Gravius tamen crimen eſt, ſi invocatio & pactio ſit explicita, cum ſit expreſſa voluntas dæmonem verbo aut facto invocandi, ideoque in confeſſione explicari debet. *Omnes igitur artes hujuſmodi vel nugatoriæ, vel noxiæ ſuperſtitionis, ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dæmonum, quaſi pacta quædam infidelis & doloſæ amicitiæ conſtituta penitus ſunt repudiandæ & fugiendæ Chriſtiano.* S. Auguſt. lib. 2. de Doctr. Chriſt. c. 33.

Hinc moraliter peccant, 1. Qui occulta vel futura per media vana & improportionata inquirunt, prædicunt, enuntiant, vel qui tales conſulunt, aut eorum dictis fidem certam adhibent. Item qui alios de fortuna conſulunt ſerio, vel cum ſcandalo: ſi autem joco tantum, nec fides adhibeatur, & ſcandalum abſit, dicitur eſſe ſolum veniale, quia ſuperſtitio non eſt perfecta, nec ſeria. Obſtat tamen, quod conſulens cooperetur peccato mortali alterius, ideoque mortaliter peccet, niſi uterque joco tantum agat: nam tunc videtur peccare ſolum venialiter. 2. Qui notitia ex divinatione parta utuntur tamquam certa, vel actiones ſuas ſecundum eam dirigunt. 3. Qui ad aliquid obtinendum media inepta & improportionata adhibent; etiam joci cauſſa, ſed ex quadam curioſitate, ut experiantur quid caſu accidat, quamvis putent totum eſſe vanum, & futile; nam ii tentant experiri, an dæmon de facto ſe illis mediis immiſceat: ergo tentant cum dæmone ſocietatem habere, quod mortale eſt, etſi joco fiat. *Ita Caſtrop. La-Croix &c.*

Quæſt. VIII. *Quid eſt Maleficium?*

Reſp. Eſt ratio nocendi aliis ope dæmonis; unde continet triplicem malitiam mortalem, ſcilicet contra Religionem, caritatem, & juſtitiam. Duplex eſt. Aliud dicitur veneficium, quo alicui in propria perſona, vel animalibus damnum infertur, morbis, doloribus, morte &c. fitque multis modis, utendo vel cauſſis naturalibus cognitis ope dæmonis, aut ſignis: ut cum imagines pinguntur in aliqua parte, & tunc alii læduntur in ſimili parte corporis, vel ſigna quædam aliorum corporibus vel veſtibus applicando, quibus durantibus male afficiuntur. Aliud eſt amatorium ſeu philtrum, quod

(1) Inter ſpecies vanæ, ac ſuperſtitioſæ *Obſervantiæ* venit *Ars Notoria*, quam (N. 291.) nominavimus: hoc eſt, ratio adipiſcendi ſcientiam, circa laborem ſtudiumque, per media prorſus inepta, cujuſmodi ſunt hauſtus poculi, inſpectio figurarum, prolatio verborum ignotorum, & ſimilia. Anabaptiſtarum illam eſſe diximus, quoniam ipſis (quemadmodum & recentibus Angliæ Quaqueris) valde familiaris eſt. In eorum namque cœtibus ſolent paſſim inſurgere etiam rudes & illiterati, qui ſeſe divinitus afflatos ſimulantes derepente Scripturas legunt, memoriter recitant, oracula fundunt, recondita interpretantur. Quæ utique fieri nequeunt *ſine pactis cum dæmonibus fœderatis*, ut loquitur Angelicus (2. 2. q. 96. ar. 1.) artem ejuſmodi impugnans.

quod adhibetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone humores & phantasiam commovente; unde oritur gravis tentatio, quæ tamen libertatem non adimit: quare qui philtro infecti in rem veneream consentiunt, vere peccant mortaliter.

Porro maleficium tolli potest, 1. Exorcismis, oratione, pœnitentia, jejunio, & aliis pietatis operibus. 2. Remediis ex medicina petitis. 3. Destructione seu combustione signorum, quibus annexum est pactum, præcise ut operum diaboli, ex Rituali Romano *de Exorcismis*. At non licet illud tollere per aliud maleficium, vel superstitionem, cum sit intrinsece malum invocare dæmonem, vel ad id inducere.

Nota. Divinatores, magi, & malefici non sunt absolvendi, nisi omne pactum cum dæmone & commercium abjurent ac dissolvant, & omnia signa, artis magicæ instrumenta, libros, scholas, legaturas comburant, & damna illata resarciant. Quod si chyrographum dæmoni dederint, non necesse est illud ab eo extorqueri, nam ad ejus destructionem sufficit pœnitentia.

ARTICULUS II.

De Irreligiositate.

IRreligiositas est peccatum, quo Deus in se, vel in rebus, aut personis sacris inhonoratur. Quintuplex est species, scilicet, blasphemia, tentatio Dei, sacrilegium, simonia, & perjurium, de quo jam egi.

Quæst. I. *Quid est blasphemia & quotuplex?*

Resp. 1. Blasphemia est locutio contumeliosa in Deum. Triplex est specie diversa; nempe hæreticalis, imprecativa, & mere dehonestativa.

Hæreticalis est ea, quæ hæresim continet, & sic duplicem habet malitiam mortalem, nempe contra fidem, & religionem. Fit vel attribuendo Deo id quod ei non convenit, ut si dicatur tyrannus, crudelis, injustus &c. Item, O miserum Deum! Vel de eo negando quod ei convenit, ut si dicatur non esse omnipotens, bonus, misericors, non curare nostra, non prospicere rebus humanis, non omnia esse bene ordinata, dæmonem esse Deo meliorem, fideliorem &c. vel tribuendo creaturæ quod Dei proprium est, ut si dicatur dæmon aliquid creasse, vel mundum regere &c.

Hinc hæreticalis est hæc Blasphemia: *Denego Deum Christum*; quia denegatur Deo existentia aut dominium: & ista: *Denego Evangelia*; quia denegatur Deo veritas infallibilis. Item si dicas: *Denego Deum, si hoc ita non est*: quia negare Deum etiam sub conditione cujusvis objecti, est negare quod Deo proprium est, scilicet existentiam a quolibet objecto creato independentem. Si tamen non crederetur error per blasphemiam expressus, tunc non committeretur hæresis, sed grave peccatum contra confessionem externam fidei, & aliud contra honorem Dei.

Imprecativa est ea, qua quis Deo malum imprecatur; ut si dicas: *Utinam Deus non esset! Non haberet potentiam! Sit maledictus, pereat Deus &c.* Hæc odium Dei continet.

Mere dehonestativa est ea, qua per modum contumeliæ & contemptus enuntiatur aliquid Deo conveniens, ut illud Juliani, *Vicisti Galilæe*: aut indignanter, irreverenter, irrisorie, exprobrative, contumeliose nominatur Christi mors, caput, vel sacramenta, mysteria, ut cum ex ira profertur contumeliose mors Dei: nam ista tunc dicuntur de Deo tamquam contemptibilia, & vituperabilia; & in his magnus Dei contemptus apprehenditur, unde graviter prohibentur, cap. *Si quis*, 22. q. 1.

Revocantur ad blasphemiam alia signa contra Deum, licet verba non adsint, ut in cælum spuere, infrendere dentibus &c. Item blasphemiæ sunt vituperia & verba contumeliosa tum contra res sacras, cum ad Deum eorum auctorem redundent; tum contra Sanctos (quia, ut ait S. Thom. qu. 13. ar. 1.) sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in Sanctis efficit; ita & blasphemia, quæ fit in Sanctos, redundat in Deum, qui in iis elucet specialiter; cum habeant eximiam sanctitatem, quæ est excellentissima divinæ naturæ participatio, & ad hoc sufficit virtualis habitudo in Deum. Quare cap. 2. *de maledict.* graviter punitur, *si quis contra Deum, vel aliquem Sanctorum suorum, & maxime Beatæ Virginis, linguam in blasphemiam publice relaxare præsumpserit*.

Immo blasphemia est maledicere creaturis irrationalibus quatenus sunt creaturæ Dei, vel ejus instrumenta, ut tempestati: nam iis maledicere sub ea ratione, est maledicere Creatori. S. Thom. qu. 76. ar. 2. Blasphemia tamen immediate in Deum prolata gravior est quam in Sanctos: nam gravius est Deum in seipso contumelia afficere, quam repræsentatum in Sanctis: & in his quam in aliis creaturis.

Rursus blasphemia, sicut laus Dei, cui directe opponitur, alia est cordis, seu mere interna; alia oris seu externa, quæ verbis vel aliis signis externis exprimitur. *Ita S. Thom. q. 14. art. 1.*

Quæst. II. *Quale peccatum est blasphemia?*

Resp. Omnis blasphemia est per se peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ. Quia quælibet Dei contumelia, vel maledictio est gravis injuria, & contemptus Dei: nam per eam infinita Dei majestas positive deprimitur & dedecoratur. *Nihil horribilius blasphemia, quæ ponit in excelsum os suum*, ait S. Hieron. lib. 7. in Isa. cap. 18. Hinc illud, Psalm. 36. *Maledicentes ei disperibunt*. Et in lege veteri morte puniebatur. Levit. 24. *Qui blasphemaverit nomen Domini moriatur*.

Nota 1. Ad mortalem blasphemiam non requiritur intentio expressa ac formalis Deum inhonorandi; sed virtualis & interpretativa sufficit,

ficit, nempe cum quis libere profert ea, quæ ex propria ſignificatione, vel communi apprehenſione, & ex modo proferendi, aliiſve circumſtantiis Dei inhonorationem continent, quamvis id fiat ſine ullo pravo in Deum affectu, ſed ex joco, vel ad iram aut indignationem exprimendam. Quia hæc per ſe tendit in gravem Dei inhonorationem; & reipſa gravis eſt irreverentia & inhonoratio Dei, aſſumere verba ei contumelioſa, ad jocum vel iram exprimendam. Gravior tamen injuria eſſet, ſi hoc fieret ex directa intentione Deum inhonorandi, vel ex animo in Deum irato: & tunc ſæpe conjungitur cum odio ſaltem abominationis in Deum.

Nota 2. Blaſphemia hæreticalis, & imprecativa debet declarari, ut plura peccata ſpecie diverſa. Nam prior præter irreligioſitatem ſeu contumeliam Dei, continet malitiam hæreſis, ſi adſit aſſenſus internus; vel ſi deſit, negationis externæ fidei contra præceptum contendi fidem: poſterior vero malitia odii Dei contra caritatem Dei. Itemque blaſphemiæ prolatæ contra Sanctos differunt ſpecie ab iis, quæ proferuntur contra ſolum Deum. Nam irreverentia, quæ fit contra aliquem Sanctum, ſemper habet duplicem malitiam; unam contra duliam, quæ inclinat ad colendum Sanctos propter eorum excellentiam ſupernaturalem creatam, & alteram contra virtutem religionis, quæ præcipit cultum Dei propter excellentiam increatam Dei: ex illa enim irreverentia in Sanctos redundat irreverentia in ipſum Deum propter peculiarem conjunctionem, quam habet cum Sanctis. Et licet non intendatur irreverentia Dei, ſufficit tamen indirecta volitio ad contrahendam malitiam. Immo blaſphemiæ contra B. V. differunt ſpecie ab iis, quæ proferuntur contra alios Sanctos; cum hyperdulia, qua colitur Dei mater, ſpecie differat a dulia, qua coluntur alii Sancti, propter diverſitatem maximam excellentiæ, in qua fundatur cultus Deiparæ. Blaſphemiæ vero in alios Sanctos omnes pertinent ad eamdem ſpeciem, cum ſint omnes contra duliam. *Ita Delugo.*

Nota 3. Qui habet conſuetudinem blaſphemias proferendi, vel ſibi, aut aliis dæmonem, aut grave malum imprecandi, tenetur ſub mortali efficaciter proponere, & ſerio conari eam evellere: alioqui toties peccat, quoties ad eam advertens id omittit: quia vult ſaltem interpretative permanere in morali periculo peccandi, cum pravus habitus ad ſimiles actus vehementer pertrahat, & pariat neceſſitatem moralem peccandi. Et quamdiu eam conſuetudinem non retractat, nec curat emendare, imputantur ei ad culpam mortalem blaſphemiæ omnes quas ex ira aliqua, aut alio paſſionis motu, etſi ſine advertentia ad verborum ſenſum, profert. *Ita Toletus, Delugo, Sanchez, & alii multi.* Quia ſunt ſufficienter voluntariæ ac liberæ in cauſſa non retractata, & quam emendare non curat. Quod ſi contritione elicita quis interim dum diligenter curat illum habitum extirpare, ſubinde labitur ex inadvertentia & non ex negligentia, excuſatur a culpa; quia blaſphemiæ illæ impetu naturali effuſæ, non ſunt voluntariæ nec in ſe, nec in ſua cauſſa, cum conſuetudo, ut ſupponitur, efficaciter retractata ſit, & eam, quantum poteſt, emendare conetur. *Quicumque vero blaſphemantem audierint, eum verbis acriter objurgare tenentur, ſi citra periculum ſuum id fieri poſſe contingat; eumdemque deferre, vel notificare apud Judicem Eccleſiaſticum ſeu Sæcularem intra triduum debent,* ait Leo X. in conc. Later. V. ſeſſ. 9. (1)

Nota 4. Appellatio nominis Dei, vel Jeſu, vel Sanctorum, per modum loquendi, non tamen contumeliæ, ut *O Jeſu! Deus bone &c.* licet non ſit blaſphemia, eſt tamen vana uſurpatio nominis Dei, & culpa venialis contra Religionem. Nam ſanctum & terribile nomen Domini uſurpare ſine reverentia ac pietate, ſed tamquam modum loquendi, eſt habere illud tamquam aliquid profanum, ideoque eſt irreverentia. Unde prohibetur Eccli. 23. *Nominatio Dei non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiſcearis: quoniam non eris immunis ab eis,* id eſt, a peccato irreverentiæ contra eos.

Nota 5. Aſſidua nominatio dæmonis licet ſine imprecatione, ſed per modum loquendi, cum Chriſtianum non deceat, omnino vitanda eſt; & ratione ſcandali poteſt eſſe grave peccatum; notat Laym.

✠ S. M. Benedictus XIV. ſingulari ſtudio, atque zelo nefarium Blaſphemiæ ſcelus ex Eccleſiaſtico ſtatu eliminare contendens, præter pœnas, quas pro compeſcendis in Urbe Blaſphemiis præſcripſit, *Brevi*, quod incipit, *Ad execrabile Blaſphemiæ ſcelus &c.* Congregationi Venerabilium S. R. E. Cardinalium in tota Republica Chriſtiana Generalium Inquiſitorum adverſus hæreticam pravitatem injunxit, quatenus hortarentur Eccleſiaſtici ſtatus Archiepiſcopos, ſeu Ordinarios quoſcumque, ut ipſi alicui Archiconfraternitati, ſeu Confraternitati ſub quolibet titulo, ſeu invocatione canonice erectæ, & inſtitutæ, in qua viri, tum doctrina, tum pietate præditi adſcripti reperiantur, nonnullas regulas, ſeu conſtitutiones a S. arolo Borromæo pro Congregatione, ſeu Confraternitate Correctorum earumdem Blaſphemiarum ſancitas, præſcriptas, & accommodatas unire ſatagant, ſtudeant, & adnitantur. Ut autem Confratres ad præfatas Regulas obſervandas excitet, indulgentiam plenariam largitur.

Primo. Omnibus & ſingulis virilis ſexus, qui dictas Confraternitates in poſterum ingredientur, die primo eorum ingreſſus, ſi vere pœnitentes, & confeſſi Euchariſtiam ſumpſerint.

Se-

(1) Vid. Notam 1. ad final. partem q. 6. c. 9. *Tract. de Legib.*

Secundo. Tam descriptis, quam pro tempore describendis Confratribus, in cujuslibet eorum mortis articulo, si vere pœnitentes, & confessi, ac sacra Communione refecti, vel quatenus id facere nequiverint, saltem contrito corde nomen Jesu, ore si potuerint, sin minus corde devote invocaverint.

Tertio. Iisdem contritis, confessis, & Eucharistia refectis, si Ecclesiam, seu Cappellam, vel Oratorium suarum respective Archiconfraternitatum, seu Confraternitatum in tribus anni festis diebus per Ordinarium semel tantum eligendis, ac specificandis, a primis vesperis usque ad occasum Solis devote visitaverint, & ibi pro Christianorum Principum concordia, Blasphemiæ, & hæresum extirpatione &c. pias ad Deum preces effuderint.

Quarto. Eamdem indulgentiam impertitur omnibus utriusque sexus Christifidelibus, qui supra dicto modo, Ecclesiam, seu Ecclesias, a dictis Ordinariis designandam, seu designandas, in qua, seu quibus de eorumdem Ordinariorum licentia in quatuor anni feriatis, seu non feriatis, seu Dominicis diebus per ipsosmet Ordinarios specificandis devote visitaverint.

Demum centum dies de injunctis, seu quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxat, si Congregationibus seu publicis, seu privatis suorum Confraternitatum interfuerint, si devium ad viam salutis reduxerint, vel pietatis, caritatisque opus pro Blasphemiæ vitio evellendo exercuerint, si demum interfuerint concionibus, seu prædicationibus ter in anno contra execrabile Blasphemiæ scelus faciendis, juxta S. Caroli Borromæi regulas: quas Italico idiomate, ut missæ sunt ad Ordinarios, subnectimus. ✠

✠ REGOLE

Per li Fratelli Correttori delle Bestemmie.

Primo. Tutte le Persone che saranno aggregate a questa Confraternita dovranno riconoscere per loro Capo l'Ordinario, e suoi Successori, proccurando d'impiegare ogni loro opera, e studio per adempiere tutte quelle cose, le quali saranno loro proposte per l'avanzamento di un'opera sì lodevole, e santa.

Secondo. Dovranno tutti congregarsi in quel luogo, ed in quelle giornate, che saranno destinate dall'Ordinario, o dal Guardiano, e Capo della stessa Congregazione, a fine di conferire circa i mezzi più facili, e propri per l'estirpazione di un simil vizio, e di stabilire i giorni, ne' quali dovranno i Fratelli, che saranno prescelti, coperti con il cappuccio, quando l'Ordinario così creda più espediente, andare a due per due in giro per la Città, e Luoghi, a fine d'invigilare alla fraterna, e caritativa correzione de' Bestemmiatori.

Terzo. Avranno l'avvertenza di non lasciar mai senza questa pia Opera le giornate di Festa, nelle quali il Popolo è più numeroso, e pur troppo accadono maggiori scandali, girando sopra tutto per le Botteghe, Ostarie, Bettole, e Ridotti.

Quarto. Quando sentiranno qualche Bestemmia, pregheranno il Bestemmiatore (anche inginocchiandosi avanti di lui, se ciò stimeranno opportuno, o necessario) di ricordarsi, che Iddio è il suo Creatore, e Benefattore, e che gli ha dato la lingua per lodarlo, o ringraziarlo, e non per disprezzarlo, e maledirlo, dicendogli poche, e pesanti parole con tutta la carità, e sommissione.

Quinto. Distribuiranno nel giro, che anderanno facendo per tutte le Botteghe, e Case un Ricordo stampato del tenore, che s'inserisce nel fine delle presenti Regole.

Sesto. Sarà cura del Prelato di destinare tre giorni dell'anno in tre diverse Chiese per le Prediche da farsi contra il suddetto Vizio della Bestemmia col precedente invito stampato, ed affisso, ed avrà particolare attenzione, che da' Sagri Oratori si persuadano gli Ascoltanti a correggere caritativamente i Delinquenti, ed a denunciarli in caso, che non giovino le ammonizioni.

Settimo. Saranno obligati li medesimi Fratelli di esortare con dolcezza, ed a tempi opportuni li Padri di Famiglia, Maestri di Scuola, Mercadanti, Capi delle Arti, e qualunque ordine di Persone ad invigilare, perchè li loro Figli, Scolari, Servidori, ed Operarj non bestemmino, correggendoli, castigandoli, e denunciandoli a' Superiori, e ad impedire, che non conversino con Gente di simil vizio, e senza timor di Dio.

Ottavo. Dovranno li Confratelli esser li primi a dar buon esempio nel parlare modesto, nell'esemplarità de' costumi, e nell'umiltà, e mansuetudine per ricavar profitto nella correzione degli altri.

Nono. Faranno ogni tre mesi una Communione Generale in quella Chiesa grande, e capace di maggior numero di Popolo, che sarà dal Prelato destinata a tale effetto, ed anche in questa occasione si farà una breve esortazione per confermare il Popolo ne' santi proponimenti di fuggire questo vizio esecrando.

Decimo. Finalmente siccome questi Confratelli dal canto loro con santo corraggio adempiranno le proprie incombenze, così dovranno gli Ordinarj, e Governatori con publico Editto provvedere, che se alcuno avrà ardire di motteggiare, disprezzare, o rispondere ingiuriosamente a qualunque Fratello, che con carità lo corregga, farà severamente, ed irremissibilmente anche per la prima volta punito con tre tratti di corda da darsi in pubblico, se farà Uomo, e della Galera anche perpetua quante volte alle parole si unissero gl'insulti; ed alla frusta, e carcere perpetuo, se farà Donna, oltre le pene pecuniarie da applicarsi a' Luoghi Pii secondo la qualità, e grado delle Persone delinquenti.

Undecimo. Questa Confraternita (lasciando

fermo ad arbitrio dell' Ordinario il Titolo di quella alla quale sarà unita) riconoscerà per Protettrice la Santissima Vergine , ed il Santo Angelo Custode , recitando ogni volta che dovrà adunarsi le Litanie con l' Orazione : *Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium &c.* e per tre volte l' Orazione : *Angele Dei &c.* al Santo Angelo Custode , con il Salmo : *Laudate Dominum omnes gentes* : e l' Orazione : *Deus qui culpa offenderis , & pœnitentia placaris .*

Ricordo da distribuirsi in tutte le Botteghe , e Case .

FRATELLI DILETTISSIMI ASTENETEVI DALLE BESTEMMIE

Con ricordarvi ,

Primo . Che Dio vi sente .
Secondo . Che Dio presto vi ha da giudicare sopra ogni parola , molto più sopra le Bestemmie .
Terzo . Che Dio vi ha dato la lingua per lodarlo , e benedirlo , e non per offenderlo , e disprezzarlo .
Quarto . Che se vi abusate del Nome di Dio in vita , non saprete , e non potrete invocarlo per vostro ajuto in morte . ✠

Quæst. III. *Quid est tentatio Dei , & quale peccatum ?*

Resp. 1. Tentatio Dei est dictum vel factum, vel omissio ad capiendum experimentum divinæ alicujus perfectionis , ut potentiæ , bonitatis &c. vel voluntatis , per effectum extraordinarium a Deo temere expectatum : Deus autem tentatur dupliciter ; 1. Expresse , cum ex directa intentione experimenti sumendi de aliqua Dei perfectione , aliquid fit , vel omittitur : ut si petatur miraculum , ut innotescat Dei potentia , vel ejus in aliqua re voluntas , omissis aliis mediis ; vel si quis in puteum saliat ad explorandam Dei in se providentiam . 2. Implicite , & interpretative , quando etsi non intendatur tale experimentum , id tamen fit vel omittitur , quod ad nihil aliud videtur ordinabile, nisi ad explorandum aliquam Dei perfectionem , vel voluntatem ; ut si quis nolit uti mediis ordinariis , vel a Deo institutis , ad aliquid quod optat , sperans id a Deo solo , v. g. sanitatem sine rimediis , conservationem vitæ sine cibo & potu : vel si quis velit docere aut concionari sine ullo studio &c. Huc etiam pertinent eæ probationes justitiæ vel innocentiæ , quæ fiunt per ferrum candens , vel aquam , aut per duellum , aut aliter &c. damnatæ , cap. *Mennam* , 2. q. 5. & cap. ult. *de purgat. vulg.* Si tamen ista fierent ex intentione experiendi an Deus innocentiam hoc etiam modo tueatur , esset tentatio Dei expressa .

Resp. 2. Omnis tentatio Dei prohibetur . Deuter. 6. & Matth. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum* . Estque per se peccatum mortale , sive fiat expresse , ac directe ; nam velle expresse aliquam Dei perfectionem explorare , est magnus Dei contemptus , & gravis irreverentia : sive fiat indirecte & tacite ; nam gravis est in Deum irreverentia , quod vilis creatura negligat ac respuat ordinaria divinæ providentiæ media , velitque saltem interpretative , ut Deus ad nutum illius sine necessitate leges provi[illegible] mutet . Item mortale est , ex sola curiositate petere miraculum : nam est agere cum Deo tamquam cum ludione , ac curiositatum fautore , & velle ut sua omnipotentia aliquid mirabile ad hunc vanum finem efficiat , quod summam Dei sapientiam ac majestatem valde dedecet .

Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem ; ut si quis dubitans de aliqua Dei perfectione , vel providentia , eam miraculo experiri cupiat . Quandoque est etiam contra caritatem propriam , ut si conjuncta sit cum periculo vitæ , aut gravis læsionis . Licet tamen petere a Deo miraculum ad bonum finem , vel ex speciali ejus inspiratione , vel si necessitas justa , aut pia utilitas adsit , quando omnia media ordinaria non sufficiunt , modo id petatur cum humilitate , & res tota divinæ voluntati committatur : nam tunc nulla est irreverentia in Deum .

Quæst. IV. *Quid est Sacrilegium , & quotuplex ?*

Resp. 1. Sacrilegium est violatio seu indigna tractatio rei sacræ , hoc est , rei Deo dicatæ , sive ad Dei cultum specialiter destinatæ . Violatur autem res sacra , cum aliquid fit , quod peculiariter sanctitati illius , vel reverentiæ illi debitæ , seu Deo in illa debitæ repugnat ; sive , violatio rei sacræ est quælibet irreverentia in illam .

Resp. 2. Cum triplicis generis sit res sacra , scilicet persona , locus , & res aliæ ; idcirco tres sunt sacrilegii species , personale , locale , & reale .

I. Sacrilegium personale est , quo indigne tractatur persona sacra , ut Clericus , vel Religiosus . Quod fit quatuor modis , 1. Eos injuste percutiendo , aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumeliosam in eos injuste exercendo , contra privilegium canonis , *Si quis suadente* . 2. Eos subjiciendo tribunali sæculari contra privilegium fori . 3. Imponendo eis tributa , vel onera publica sine legitima auctoritate contra immunitatem Ecclesiasticam : nam hæc privilegia eis concessa sunt intuitu religionis . 4. Omne peccatum contra castitatem a Religiosis , vel Clericis sacro ordine insignitis commissum , est sacrilegium : quia per votum corpus & animam specialiter Deo consecrarunt quoad fugam omnis actus venerei . Hoc etiam incurrunt alii , qui cum ipsis peccant , cum ei cooperentur .

Item cujuslibet voti violatio est sacrilegium : nam eo ipso quod res per votum Deo dicata est , jam est jure divino ad Dei cultum destinata , ideoque sacra , *Cajet. Azor. Bonac. Less. & alii* .

II. Sacrilegium locale est violatio loci sacri , ut

ut templi & cæmeterii. Talis est omnis actio irreverentiam loci includens, aut specialem habens cum sanctitate loci vel cultu divino repugnantiam, sive ex natura sua, sive ex prohibitione Ecclesiæ, videlicet

1. Effractio, spoliatio, incensio Ecclesiæ, eversio altaris, c. 22. *de sent. excomm.* 2. Homicidium, effusio illicita sanguinis aut seminis humani, sepultura excommunicati non tolerati, aut non baptizati: nam his polluitur locus sacer. 3. Usus profanus Ecclesiæ tamquam vulgaris loci, ut si in ea fiant negotiationes, exercitium judiciorum sæcularium, seditio, conclamatio, vana & profana colloquia, confabulationes quælibet tempore divini officii, vel quævis alia, quæ cultum divinum turbare aut impedire possunt, aut oculos divinæ Majestatis offendere: cap. *Decet de immun. in* 6. Ex Concil. General. Lugdun. II. a quo hæc omnia prohibentur. 4. Extractio violenta rei e loco sacro, ubi lex asyli viget. 5. Furtum sive rei sacræ, sive rei profanæ in loco sacro, quamvis ibi non depositæ, ut crumenæ occulta abscissio, ex cap. *Quisquis*, 27. qu. 4. ubi Joan. VIII. ait: *Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro*. Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus; sed generaliter & indistincte accipiendum est, quod lex generaliter dicit. Et ad reverentiam Ecclesiæ pertinet, ut res omnes in ea positæ a furtis & injuriis sint liberæ. *Ita Suar. Laym. Reginald. Filliucius asserens esse communem*, 6. Convivia, c. 4. dist. 42.

III. Sacrilegium reale est indigna tractatio rei sacræ distinctæ a persona & loco. Res autem illæ dicuntur sacræ, quæ vel sanctitatem producunt, ut Sacramenta; vel quæ sacra significant, ut verba Scripturæ; quia sacra repræsentant, ut imaginem Christi & Sanctorum; item cæremoniæ sacræ; vel quæ sunt particulæ, aut Sanctorum Reliquiæ: vel quæ ad cultum Dei, & ejus ministrorum sustentationem, ususque pios sunt consecrata, seu destinata, ut vasa sacra, ornamenta, item bona temporalia Ecclesiæ, c. 4. *& seq.* 17. qu. 4. &c. *Nulli*, 12. q. 2. Et ex Concil. General. Later. II. can. 10. & aliis.

Porro etiam sola omissione committitur sacrilegium, ut si Chrisma, vel SS. Eucharistia non satis custodiatur clavibus adhibitis, vel si vasa sacra, corporalia, pallæ, vestimenta, altaria, & similia, non sint satis munda aut decora, ex c. 1. & v. *de custod. Euchar.* vel permittantur species corrumpi in pixide &c.

Cum autem in iis rebus diversæ sint habitudines ad sanctitatem, seu diversa sit ratio sanctitatis; ideo diversas constituunt species rerum sacrarum: & sic earum violationes sunt sacrilegia diversæ speciei. Lessius & alii addunt tempus Deo dicatum, nempe dies Dominicos ac Festos, eo quod sint mensura actionum sacrarum & ad illas destinati; quamvis alii dicant violationem festi non esse sacrilegium, sed quamdam irreligiositatem.

Hinc sacrilegium reale est indigna administratio, vel susceptio Sacramentorum, profanatio reliquiarum, imaginum, vasorum sacrorum; ut si quis utatur calice ad potandum, ornamenta sacra ad usus profanos adhibeat; abusio verborum Scripturæ non solum ad errores confirmandos, sed etiam ad res profanas: unde Concil. Trid. sess. 4. verbi Dei violatores appellat, jubetque puniri eos, qui verba & sententias sacræ Scripturæ ad profana quæque convertunt, & torquent ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones &c. Item invasio bonorum sive mobilium, sive immobilium, & jurium Ecclesiæ; suppressio piorum legatorum, defraudatio decimarum &c. nam hæc ad Dei cultum data sunt, ideoque Deo dicata.

Quæst. V. *Quale peccatum est sacrilegium?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo, quia per illud Deus in rebus sacris inhonoratur; irreverentia enim rei sacræ illata redundat in ipsum Deum, ad quem relationem habet, & ad cujus cultum destinata est. Præterea ratio ipsa dictat, sancta sancte & reverenter tractanda esse. Est autem tanto gravius crimen ceteris paribus, quanto res, quæ violatur, est sanctior & sacratior. Potest tamen esse veniale ob levitatem materiæ, ut si unus assis in Ecclesia surripiatur.

Porro cum sacrilegium novam speciem peccati constituat ratione specialis deformitatis oppositæ religioni, debet semper exprimi in confessione. Hinc circumstantia personæ sacræ in luxuria, & loci sacri in furto declaranda est: nam utrumque continet duplicem malitiam specie diversam, unam contra religionem, alteram contra castitatem vel justitiam. Immo quia omnia sacrilegia non sunt ejusdem speciei infimæ, nec gravitatis, debet quoque exprimi in qua re fuerint commissa.

Quæst. VI. *An omne peccatum in loco sacro commissum contrahit speciem sacrilegii?*

Resp. 1. Certum est contrahere, si sit specialiter ab Ecclesia prohibitum in loco sacro, quales sunt actus supradicti: quia quod prohibetur fieri in loco sacro, prohibetur intuitu & ex motivo religionis. Unde tunc actus vetitus opponitur specialiter virtuti religionis.

Resp. 2. Omne peccatum saltem externum in Ecclesia commissum contrahit inde malitiam sacrilegii. Quia tale peccatum repugnat sanctitati loci Deo consecrati, & propriæ ejus institutioni, quæ est ut Deus in eo pie colatur. Nam est per se & ex natura rei indecentia ac irreverentia, ut locus orationi & cultui divino dicatus convertatur in locum peccandi, & offendendi Deum. Enimvero si actus profanus alibi licitus, ut venditio columbarum ad usum Templi, violat sanctitatem loci, & ideo, Matt. 21. prohibetur a Christo, qui ejiciebat omnes vendentes, & ementes in Templo, quia Templum est *domus orationis*, hoc est solis actionibus

bus piis deſtinatum; a fortiori actus per ſe malus factus in loco ſacro ſacrilegium eſt. Præterea a Conc. Gener. Lugd. c. *Decet*, prohibentur in Eccleſia quæcumque poſſunt oculos divinæ Majeſtatis offendere.

Multi vero id negant de actu mere interno, quia, inquiunt, nullam habent relationem ad locum ſacrum utpote ſenſibilem, nec proinde repugnant ejus ſanctitati ac reverentiæ. Sed hæc ratio non omnes convincet.

ARTICULUS III.

De Simonia.

Quæſt. I. *Quid eſt Simonia?*

Reſp. Definitur ſtudioſa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. Sic dicta eſt a Simone Mago, quod ille primus in nova lege hoc crimen admiſerit volendo emere dona Spiritus Sancti.

Dicitur 1. *Studioſa voluntas*, id eſt, volitio deliberata ac libera.

2. *Emendi vel vendendi*, hoc eſt, commutandi pretio temporali, ſive non gratis dandi aut accipiendi, ſed interventu pretii temporalis. Nam his verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, ſive ſit nominatus, ſive innominatus, ut docent omnes cum S. Thom. 2. 2. q. 100. ar. 1. ad 5. Quare ſufficit emptio & venditio virtualis.

3. *Pretio temporali*, quo intelligitur pecunia, & res omnis pecunia æſtimabilis, ac quævis commoditas temporalis. Secundum omnes cum S. Greg. cap. *Sunt* 1. qu. 1. & S. Th. qu. cit. ar. 5. Simoniæ pretium triplex eſt. 1. Munus ab obſequio, id eſt, quodvis obſequium, ſervitium, miniſterium in rebus temporalibus præſtitum, vel præſtandum: ut ſi quis alteri beneficium conferat pro eo quod ejus negotia geſſerit &c. 2. Munus a manu, ſcilicet pecunia, vel res omnis mobilis aut immobilis pretio æſtimabilis, ut gemmæ, equus, vinum, prædium, remiſſio debiti, jus aliquod &c. 3. Munus a lingua, nempe, favor, patrocinium, interceſſio, adulatio, laus, commendatio apud alium &c. Nam hæc ſunt pretio æſtimabilia, & commodum temporale pariunt. Ut ſi quis collatoris, vel patroni amico aut famulo det munera, ut pro ipſo beneficium petat, eum laudet, ac commendet &c. Hinc cap. *Salvator* 5. q. 3. *Qui res eccleſiaſticas munere linguæ, vel indebiti obſequii, vel pecunia largitur, vel adipiſcitur, ſimoniacus eſt.* Nam in his caſibus commutatur ſaltem æquivalenter & moraliter ſpirituale vel ſpirituali annexum pro temporali; quod eſt virtualiter vendere ſpirituale, & interventu rei temporalis acquiritur ſpirituale.

4. *Spiritualis*, id eſt, res vel actio ſacra, vel ad ſalutem animæ ſpecialiter ordinata, vel ad cultum Dei pertinens, ut dona Spiritus Sancti, gratia, virtutes, oratio, Sacramenta, divina officia, benedictiones, reliquiæ Sanctorum; item omnis poteſtas ſupernaturalis; ejuſque uſus; ut omnis actus ordinis vel juriſdictionis Eccleſiaſticæ. Hinc concio, exhortatio, catecheſis facta a miniſtro Eccleſiæ eſt materia ſimoniæ, cum ad ſalutem animæ immediate ordinetur. Secus de munere & actu docendi Theologiam, quia Theologia, licet verſetur circa objectum ſupernaturale, poteſt propriis viribus acquiri; & actio eam docendi per ſe primo non ordinatur ad animæ ſalutem, neque immediate dirigitur ad amovendam voluntatem.

5. *Per ſpirituali annexum* intelligitur id quod ad ſpirituale ordinatur, vel ab eo dependet, aut ei conjungitur. Poteſt autem conjungi vel antecedenter, ut jus Patronatus, quod ſupponitur præſentationi ad beneficium, altaria, vaſa ſacra, quæ antecedenter ordinantur ad ſacrificium Miſſæ, & ei præſupponuntur: vel concomitanter, ut labor intrinſecus & neceſſarius adminiſtrationi Sacramentorum: vel conſequenter, ut proventus beneficii, qui ſupponit officium divinum,

Nota. Allata definitio ſtricte eſt ſimoniæ juris divini, non ſimoniæ juris eccleſiaſtici ſaltem omnis: nam non convenit ſimoniæ, quæ reperitur in permutationibus, & reſignationibus factis ſine auctoritate Superioris circa temporale pretium. Sic autem poteſt generatim ſimonia omnis definiri: Quævis pactio, latio & acceptatio rei ſpiritualis, vel ſpirituali annexæ, lege prohibita ob reverentiam rei ſacræ.

Porro id in ſpiritualibus eſt ſimonia, quod in temporalibus uſura; & ſicut datur uſura palliata, ita & ſimonia.

Quæſt. II. *An ad ſimoniam requiritur intentio formalis dandi vel excipiendi rem temporalem, ut pretium rei ſpiritualis?*

Reſp. Neg. Sed ſufficit voluntas dandi vel accipiendi ſpirituale non gratuito, ſed pro temporali, ſive ut pretio vel compenſatione, ſive motivo ſaltem principali. Item ſufficit intentio virtualis emendi vel vendendi, ſeu commutandi ſpirituale pro temporali, incluſa in voluntate obtinendi ſpirituale per temporale, & viciſſim.

Prob. Quia', 1. Simon Magus, Actor. 8. damnatur, quod præciſe obtuliſſet pecuniam eo fine, ut acciperet poteſtatem conferendi Spiritum Sanctum: *Eo quod exiſtimarit donum Dei pecunia poſſideri*, hoc eſt acquiri per pecuniam. 2. Cap. 34. *de Simon.* dicitur ſimoniæ reus, qui ſine ullo pacto donationem facit *ex intentione, ut per temporalia bona quæ offert, ſpiritualia valeat adipiſci*. Et Conc. Gener. Later. I. c. 1. prohibet *ordinari quemquam per pecuniam, vel promoveri*. Et Conc. Gener. Later. II. can. 2. vetat beneficium vel aliquid ſpirituale per pecuniam acquiri: *Quoniam ſimoniacum eſt*. Item cap. *Ex multis* 1. q. 3. Alexander II. ait: *Chalcedonenſe Concilium condemnat eos, qui Eccleſiæ beneficium interventu pecuniæ acquirunt*. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Dare temporale pro ſpirituali non eſt ſimonia, quando temporale non datur tamquam pretium, ſed*

ſed dumtaxat tamquam motivum conferendi vel efficiendi ſpirituale, vel etiam quando temporale ſit ſolum gratuita compenſatio pro ſpirituali, aut e contra. 4. Per hoc tractatur res ſpiritualis ut commutabilis & comparabilis re temporali, non ut donum gratis dandum & accipiendum, contra illud Chriſti, *Gratis accepiſtis, gratis date.* 5. Tunc moraliter loquendo & in æſtimatione prudenti, temporale reipſa ſe habet ut pretium, cum non datur alio titulo, quam ad obtinendum ſpirituale, nec conferatur ſpirituale niſi ad temporale conſequendum. Sicut enim dans munus judici ut motivum ad obtinendam ſententiam iniquam, dicitur emere juſtitiam, & judex illam ferens propter munera accepta dicitur vendere juſtitiam: ita qui dat temporale ut moveat alium ad dandum beneficium, emit virtualiter beneficium, & qui confert beneficium propter munera data vel danda, illud vendit, & vero tunc datur unum loco alterius. 6. Alioqui nemo ſubtilitatis metaphyſicæ peritus poſſet unquam ſimoniam admittere; aperireturque via latiſſima ſimoniæ.

Aliud eſt cum datur temporale per modum ſtipendii & ſuſtentationis: nam datur in ſubſidium neceſſarium ad ſuſtentationem perſonæ occupatæ in gratiam dantis, & quæ interea actioni ſibi quæſtuoſæ vacare non poteſt. Lex enim naturalis poſtulat, ut ſuſtentatio, ſpectato perſonæ ſtatu, ſuppeditetur ei, qui in alterius commodum occupatus eſt.

Quæſt. III. *Quotuplex eſt Simonia?*

Reſp. Dividitur 1. In eam, quæ eſt juris divini, & in eam quæ eſt juris humani. Prior eſt ea, quæ ideo prohibita eſt, quia mala eſt ex natura ſua. Talis eſt emptio vel venditio etiam virtualis rei, aut actionis ſacræ: nam recta ratio dictat rem ſacram indigne ac irreverenter tractari, hoc ipſo quod datur vel accipitur pro re temporali; tunc enim rei temporali æquiparatur facto, ſicque deprimitur. Simonia juris humani eſt ea, quæ ſolum mala eſt quia prohibita eſt; ſive eſt pactio, aut commutatio, ſeu acceptio, quæ ex natura ſua non habet malitiam ſimoniæ, ſed ſolum ex prohibitione Eccleſiæ facta ex motivo Religionis ſeu intuitu reverentiæ erga res ſacras. Nam ita facit ut objectum ſuum ſit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur; ſic communio a non jejuno facta eſt ſacrilegium, quia Eccleſia ex motivo reverentiæ vetuit ſumptionem cujuslibet rei ante communionem.

Dividitur 2. In mentalem, conventionalem, realem & confidentialem.

Simonia mentalis non eſt præciſe nudum propoſitum committendi ſimoniam, nam hæc dicitur pure mentalis, & hoc modo datur etiam furtum mentale, ſeu mere internum; ſed eſt actio externa facta ex intentione ſimoniaca exterius non apparente: ſive eſt datio vel acceptio rei ſpiritualis pro temporali, vel rei temporalis pro ſpirituali, nullo interveniente pacto etiam tacito: ut ſi quis ſerviat Epiſcopo hac intentione, ut pro obſequio temporali ei procuret beneficium, nulla tamen verbis vel nutibus facta conventione. Hæc autem eſt vera ſimonia, & ejuſdem ſpeciei coram Deo cum ſimonia reali, ex cap. 34. *de Simon.* Dicitur mentalis, quia licet externum actum ſeu effectum habeat, malitia tamen ſimoniæ non apparet exterius, ſed in mente manet.

Conventionalis eſt pactio ſimoniaca expreſſa, vel tacita ſeu implicita, ſed nondum tamen executioni mandata ſaltem ab utraque parte. Nam alia eſt pure conventionalis, quæ neutra ex parte completa eſt; alia conventionalis mixta & ſemirealis, quæ ex una tantum parte completa eſt, ut ſi poſt pactionem initam conferatur ab uno beneficium, ſed ab alio non detur temporale, vel e contra: unde participat aliquid de reali.

Realis eſt pactio ſimoniaca ex utraque parte completa ſaltem inchoate: quod addo, quia ad ſimoniam realem ſufficit ſolutio partis pretii cum receptione rei ſpiritualis, vel ſpirituali annexæ.

Simonia confidentiæ eſt, cum quis alteri beneficium procurat, eligendo, præſentando, poſtulando, reſignando, commendatione, vel alia ratione, cum confidentia, hoc eſt, cum pacto expreſſo vel tacito, ut is, cui procuratur, illud aliquando reſignes procuranti vel alteri, aut ut penſionem vel fructus aliquos ex eo præſtet. Hæc ſimonia graviter prohibetur a Pio IV. Bulla 85. & a Pio V. Bulla *Intolerabilis*. Dicitur confidentialis, eo quod procuratio beneficii nitatur confidentia pactionis, vi cujus beneficium ipſum, vel fructus illius, penſione expectatur.

Quatuor modis committitur, 1. Per acceſſum; ut cum Prælatus volens tibi per ætatem incapaci procurare beneficium, illud confert alteri ea conditione, ut quamprimum capax fueris, illud accipias.

2. Per ingreſſum, ut cum quis beneficium ſibi collatum ante captam ejus poſſeſſionem, alteri reſignat eo pacto, ut illud poſtea ingrediatur, ſi iſte moriatur, vel dimiſſurus ſit.

3. Per ingreſſum, cum quis beneficium a ſe poſſeſſum alteri reſignat ea conditione, ut iſte ſibi vel alteri idem beneficium reſignaturus ſit convenienti tempore.

4. Si præſentans, reſignans, conferens &c. paciſcatur expreſſe vel tacite, ut penſio vel pars fructuum beneficii ſibi vel alteri detur. Porro ad hanc ſimoniam requiritur, ut acceſſus, ingreſſus, & regreſſus ſint in idem beneficium. Hinc qui reſignat beneficium alteri ea lege, ut hic aliud, quod poſſidet, dimiſſurus ſit in honorem tertii, non eſt reus ſimoniæ confidentialis, ſed conventionalis, vel realis.

Quæſt. IV. *Quibus caſibus eſt Simonia juris divini, ideoque indiſpenſabilis?*

Reſp. Ea generatim prohibentur ut ſimoniaca jure divino, naturali & poſitivo, quæ cum ſint ſpiritualia, vel ſpiritualibus annexa, commutantur pro temporali. Speciatim vero ſequentia:

1. Dare vel accipere temporale pro virtutibus ſu-

ſupernaturalibus, donis Spiritus Sancti, Sacramentis, Reliquiis ſacris, quavis poteſtate ſpirituali ſive ordinis ſive juriſdictionis, ejuſve actu, prælatura Religioſorum, jure eligendi, uſu gratiarum gratis datarum, precibus, officiis divinis, miſſa, oratione, quavis ſanctione ſpirituali &c. Ita omnes. Nam hæc omnia ad finem ſupernaturalem per ſe primo ordinantur, & ſuppoſita fide, recta ratio dictat, res ſanctas ſancte eſſe tractandas, & res ſupernaturalis ordinis, ideoque inæſtimabiles pretio temporali, ut viles ac infimas indigne tractari, ſi commutentur re temporali.

2. Dare vel accipere temporale pro beneficio eccleſiaſtico etiam ſimplici, & ſolum quoad jus percipiendi fructus temporales. Eſt communis Theologorum ſententia, teſte Suarez. *Prob.* tum ex c. *Salvator*, 1. q. 5. tum quia jus percipiendi fructus temporales ita eſt connexum officio ſpirituali, ut non poſſit obtineri niſi ratione illius officii, cujus exercendi jus habeatur: nam jus percipiendi fructus temporales beneficii, eſt jus tales fructus obtinendi miniſterio ſpirituali, cujus exercendi jus habeatur: Beneficium enim eſt propter officium, ex c. ult. *de reſcript. in 6.* & ex Conc. Trid. ſeſſ. 21. c. 3. *Cum beneficia ad divinum cultum, atque eccleſiaſtica munia ſint conſtituta*. Ita ut jus percipiendi reditus neceſſario & ex juſtitia debeatur, & acquiſitum ſit ei, qui habet titulum, id eſt, poteſtatem exercendi tale miniſterium ſpirituale, propter quod fructus ſunt deſtinati. Ergo jus illud percipiendi fructus vendi non poteſt, quin vendatur primario & directe jus exercendi officium ſpirituale, & ipſum officium, ex quo hoc provenit, ex c. *Si quis* 1. q. 3. *Quiſquis horum alterum vendit, ſine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit*. Quare etſi non tenearis dare beneficium alteri; tamen ſi conferas, teneris gratis conferre, nec potes temporale ei annexum ſubtrahere. *Beneficia nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam ſpiritualia venditioni ſubjici*; ait S. Th. 2. 2. q. 100. ar. 4. Nec obſtat, quod calix conſecratus emi poſſit ratione materiæ. Nam ex S. Th. hæc eſt diſparitas, quia calix conſecratus ſpirituali annexus eſt antecedenter, ſeu non præſupponit ſpirituale, ſed ei advenit ſpirituale, nempe conſecratio. Unde non ita pendet a ſpirituali, ut eo vendito vendi cenſeatur ſpirituale. Idem dic de jure patronatus. At jus percipiendi reditus eccleſiaſticos fundatur in ſpirituale, & illud præſupponit, ita ut competere non poſſit, niſi ei, qui habet titulum ſeu poteſtatem ſpiritualem exercendi nomine Eccleſiæ miniſterium ſpirituale, propter quod fructus deſtinati ſunt.

Poteſt tamen Papa ex plenitudine poteſtatis, titulum ſeu jus officii ſpiritualis abrogare, & temporale beneficii ob Eccleſiæ neceſſitatem, vel majorem utilitatem alienare. Et tunc temporale beneficii ſeparatum a titulo nil haberet ſpirituale, nec proinde ejus diſtractio eſſet ſimoniaca.

Idem eſt de commodo clericali, ac de beneficio cui æquivalet, quia principale in ea eſt ſpirituale miniſterium, cui temporale commodum conſequenter annexum eſt.

3. Omnis tranſactio in beneficiis, vel aliis rebus ſpiritualibus, facta compenſatione cum re proprie temporali: nam tunc ſpirituale commutatur cum temporali.

4. Dare vel exigere temporale non ſolum pro receptione ſeu admiſſione ad religionem, ut patet, (nam hæc eſt quid ſpirituale, cum ex ſe ordinetur ad animæ ſalutem ac perfectionem, & ad Dei cultum,) ſed etiam pro ſuſtentatione ingredientis (*) Religionem, quando bona Monaſterii ſufficiunt. *Ita multi*. Quia jus vivendi ex bonis Religionis ex inſtitutione Eccleſiæ & mente fundatorum, annexum eſt profeſſioni, ſicut jus percipiendi reditus annexum eſt admiſſioni ad Canonicatum: ita ut illud nequeat obtineri niſi ratione profeſſionis, quæ eſt quid ſpirituale. Nam Monaſteria ſunt dotata, & auctoritate Eccleſiæ ſic inſtituta, ut homines ibi adſcripti liberius Deo vacarent, & aſſidue pro fidelibus orarent. Item jus vivendi ex bonis communitatis hoc ipſo competit ei, qui fit membrum communitatis per profeſſionem: nam bona communitatis per ſe deſtinata ſunt uſui omnium ejus membrorum, quæ ſunt ipſamet communitas. Ergo nihil exigi poteſt pro jure vivendi ex bonis Monaſterii; quin exigatur pro ipſa profeſſione, ex qua provenit hoc jus, quod eſt ſpirituale, vel ſaltem ſpirituali annexum. Quemadmodum igitur non poteſt citra ſimoniam juris divini in beneficio conferendo vel reſignando vendi vel emi jus percipiendi proventus temporales propter ejus connexionem cum ſpirituali titulo; ita ut qui unum vendit, alterum, nempe ſpirituale, non relinquat invenditum, ex canone citat. ita etiam non poteſt vendi jus utendi bonis temporalibus Monaſterii propter ejus connexionem cum ipſa profeſſione Religioſa, in qua fundatur. Præterea admiſſio in Religionem eſt admiſſio ad omnia jura Religioſorum, inter quæ eſt jus vivendi ex bonis Religionis. Quare cum Alexand. III. c. *Non ſatis*, Innoc. III. c. *Dilectus*. Et Conc. gener. Later. IV. c. *Quoniam de Simonia*, id graviter prohibent, in hoc juris divini naturalis obſervantiam præcipiunt.

Si autem Monaſterium ſit pauper, nec poſſit plures ſuſtentare, non eſt ſimonia exigere aliquid ab ingredi volentibus: quia illud exigitur non pro jure alimentorum, nec ut pretium religionis, ſed ut habeat Monaſterium unde ei poſſit providere, & ut alii Religioſi non careant neceſſariis, ad quæ jus jam acquiſitum habent. Ita S. Th. in 4. diſt. 25. q. 3. ar. 2. ad 7. Sed erit injuſtitia & ſimonia, ſi quid amplius

(*) Ingredientis per profeſſionem regulæ &c.

plius exigatur ultra id, quod requiritur ad hunc finem, quia jam ceſſat ratio allata quoad exceſſum. Quod tamen eſt intelligendum moraliter, nec conſiſtit in indiviſibili.

Nec obſtat, quod dicitur Martinus V. exemiſſe Moniales a pœnis latis ab Urbano IV. Nam pœna violationi juris divini appoſitæ ſunt juris eccleſiaſtici: unde tolli poſſunt, remanente jure naturali & divino, quod prorſus indiſpenſabile eſt.

✠ Non adeo facile cum Auctore pronunciandum eſt, Simoniacum eſſe conſuetum dotale ſubſidium, quod a Cœnobiis exigitur a Puellis ſeſe Deo devoventibus: Nam quamvis eam dotis penſitationem plerique Doctores improbaverint, uſus tamen ubique receptus illam approbat, quodque magis eſt, Sac. Cong. Concilii die 18. Septembris 1685. a Simonia immunem pronunciavit, eademque quæſtione, in una Bononienſi iterum examinata die 14. Aprilis 1752. Sac. Cong. in eadem perſtitit ſententia, ut ait Benedictus XIV. l. VII. de Synodo Diœceſana cap. 58. Ubi ſubdit etiam, Sac. Cong. Concilii adhærendo doctrinæ S. Thomæ 2. 2. q. 100. ar. 3. ad 4. ſæpius decreviſſe, a ſingulis Sanctimonialium Cœnobiis, ad normam decreti Concilii Trident. *ſeſſ. 24. cap. 31. de Regular.* tot eſſe Moniales recipiendas, quot, Epiſcopi judicio, ex communibus reditibus, aut conſuetis eleemoſynis ſuſtentari poſſint. Cenſuiſſe itidem Monialibus inter præfinitum numerum comprehenſis, ſeu in demortuarum locum ſubrogandis, nihil eſſe Monaſterio pendendum; niſi interim Monaſterii reditus fuerint imminuti, nec amplius pares ſint, conſueto ſororum numero ſuſtentando; ab iis vero, quæ ultra præfinitum numerum recipiuntur, dotem perſolvendam dixiſſe, cujus fructibus ali queant, quemadmodum refert Fagnanus *in cap. non amplius de inſt.* num. 14. ubi inquit: *Verum Sac. Cong. ſuper negotiis Epiſcoporum, & Regularium animadvertens ſanctimonialium Monaſteria ſine dotium ſubſidio diu ſuſtineri non poſſe, & propter ingruentes neceſſitates, & caſus inopinatos, plerumque ad inopiam redigi, Summis Pontificibus approbantibus, prudenter ſanxit, ut dotales eleemoſynæ a Monialibus numeratis perſolverentur, tametſi numerus eſſet taxatus ad menſuram redituum Monaſterii.* Deinde Sacrarum Urbis Congregationum decreta vindicat, & Van-Eſpenium refellit, qui *in ſuo tract. de Simonia, circa ingreſſum in Religionem* cap. 3. §. 2. abſolute aſſerit, contra jus naturale, & divinum peccare Monaſteria, *quorum proventus ſunt ſufficientes ut numerum aliquem Religioſorum ſuſtentent, & tamen nullum gratis ad Monaſterium admittunt.* Nam licet ſit juris naturalis & divini Simonia, quæ committitur dum quidpiam recipiatur tamquam pretium ingreſſus in Religionem; tamen ſi illud recipiatur pro onere, quod ſibi aſſumit Monaſterium, ſuſtentandi Religioſum, ad quod ceteroquin ſubeundum ſufficiunt Monaſterii reditus, eſt Simonia tantum juris Eccleſiaſtici. Tunc enim pretium ſumitur pro onere alendi perſonam Religioſam, quod eſt temporale, & pretio æſtimabile. Sed, quod jus ad alimenta e Monaſterii proventibus percipienda profluat ex ipſa poteſtate Religioſa, & idcirco Eccleſia, ne ulla ratione pretium pro ea accipi videretur, diſtricte vetuit, quidquam ab eo exigi cui Monaſterium neceſſaria ad victum ſtipendia ſubminiſtrare poteſt; atque hujus criminis reos in Simoniacorum claſſem retulit. Id omnium prima conſtituit ſeptima Synodus, quæ eſt Nicæna ſecunda celebrata anno 787. can. 19. antea enim, ut obſervat Thomaſſinus *part. 3. de vet. & nova Eccl. diſc.* l. 1. c. 51. etſi plures leges latæ fuiſſent, ad compeſcendam Monachorum avaritiam, alimentorum obtentu, pecunias ab illis extorquentium, qui ſeſe Dei ac Religionis obſequiis mancipabant, nulli tamen in mentem venerat potuiſſe in hoc negotio Simoniam committi.

Addit præterea, cum verſemur in Simonia, quæ ortum habuit a ſola lege Eccleſiaſtica, mirum non eſſe, hanc potuiſſe nunc ſeverius accipi, nunc juſtis de cauſſis aliquantulum emolliri, prout vel augetur, vel minuitur præſumptio venditionis rei ſpiritualis, ſeu verius animi illam nundinandi, in qua præſumptione fundatur. Et recenſitis diverſis hac de re particularium Eccleſiarum ſtatutis, ita ſubnectit; in hac opinionum varietate, diu anceps hæſerat Sac. Cong. Concilii; ſed cum experientia didicerit, nullum reperiri adeo opulentum Sanctimonialium Cœnobium, quod, ad reparanda quotidiana ſuorum redituum detrimenta, non egeat novarum dotium acceſſione, firmiter tandem amplexata eſt S. Caroli decreta, eaque religioſe obſervari voluit, quod non ſolum conſtat ex allegatis ejuſdem deciſionibus, ſed adhuc clarius ex alia quæ refertur in Bibliotheca Præmonſtratenſi *pag.* 350. cujus verba ſunt: *Non veſtiantur Moniales, nec admittantur ad habitum, niſi prius Parentes, vel illi, ad quos eorum curam ſpectat, promptam habuerint pecuniam pro dote, vel eleemoſyna conſueta: & illam depoſuerint ſolvendam Monaſterio poſt emiſſam profeſſionem.*

Concludit denique, ſi hæc ſecum animo revolvat Epiſcopus, non ſtatim illicitum, & Simoniacum pronuntiabit (Vid. N. 76.) dotale ſubſidium, quod a Puellis ſeſe in Religionem recipientibus exigitur; neque faciles aures præbebit ſuaſionibus hominum, qui, ut propriæ parcant pecuniæ, ſuaſque filias, ſine ullo ſumptu, Religioni alendas tradant, monaſteriorum opulentiam exaggerant, novamque pecuniam illis collatam in inutiles, ac voluptuoſos ſumptus erogari clamitant. Non idcirco tamen negamus, interdum expedire, dotis quantitatem imminui, & quandoque etiam prorſus remitti; ſed quod in peculiaribus circumſtantiis, & conſulta prius Sacra Congregatione Concilii fieri decet, non poterit Synodali Conſtitutione, generatim, atque univerſim faciendum decerni. Illud autem curabit Epiſcopus, ne ultra præfinitam dotem, Monaſterio pendendam, alia pecu-

cuniæ ſumma a Puellis extorqueatur, in Monialium commodum, aliove uſus impendenda, qui ad Puellæ ſuſtentationem nequaquam pertinent: id quippe, cum nulla ratione cohoneſtari valeat, adhuc remanet ſub cenſura *Extrav. 2. de Simonia, inter comm.* ubi Urbanus V. utriuſque ſexus Regularibus diſtricte inhibuit, ne ante, aut poſt cujuſpiam in Religionem ingreſſum, *quoſcumque paſtus, prandia, ſeu cænas, pecunias, jocalia, aut res alias, etiam ad uſum Eccleſiaſticum, ſeu quemvis pium uſum alium deputata, vel deputanda, directe, vel indirecte, petere, vel exigere quoquo modo præſumant.*

Modum quoque imponent ſumptuoſis apparatibus, muſicis concentibus, commeſſationibus, aliiſque ejuſmodi, quæ, cum magno familiarum impendio, alicubi fieri ſolent in Monialium ingreſſu, & Profeſſione; omnem ſiquidem mundanam pompam, omnem profanum luxum dedecere ſpirituales nuptias, quas eligit Puella, quæ Deo, & Religioni ſe devovet, ſcite ponderat Navarrus *in tract. de reditibus Eccleſiaſticis, in fine quæſtionis primæ, pag. 150. edit. Romanæ anni 1586.* ubi hæc ad rem ſcripſit: *Quid quæſo dicemus ad prodigas illas expenſas, & profanos apparatus fieri ſolitos, ex pacto tacito, vel expreſſo, dum Puellæ vel ingrediuntur in Monaſterium, vel Profeſſionem emittunt? Quid aliud moderatius, quam ut hæc vehementer interdicantur, & culpentur, & puniantur illæ, quæ taliter faciunt? Et ſimul etiam doceantur, quam honeſtior apparet cunctis hæc inſpicientibus modeſta quædam, humiliſque temperantia, ſpirituali juncta contemplationi, quam pompoſa profanitas, mundanæ cuidam admixtæ voluptati, in funeralibus ejus, quæ per Profeſſionem moritur mundo, & naſcitur, vel excreſcit Deo.* ✠

5. Vendere jus Patronatus. *Ita Navarrus, Suarez, Layman, & alii multi.* Quia hoc jus eſt ſpirituale: nam eſt poteſtas ad actum ſpiritualem, nempe præſentationem, quæ dat jus præſentato ad beneficium habendum, ita ut neceſſario inſtitui debeat, ſi ſit idoneus, c. 18. *de jur. Patron.* At poteſtas ad actum ſpiritualem eſt ſpiritualis. Nec ideo venditur jus Patronatus, quia vendito fundo transfertur jus Patronatus ei annexum. Nam ut vendi diceretur jus Patronatus, deberet aliquid accipi ratione illius juris, quod eſſet ſimoniacum.

Porro eſt ſimonia juris divini etiam poſt collatum ſpirituale, vel ſpirituali annexum & nullo præcedente pacto dare, vel exigere aliquid temporale tamquam debitum, vel ut pretium, aut mercedem vel compenſationem, ex c. 39. *de Simon.* Nam tunc facto ipſo temporale æquiparatur ſpirituali, quaſi eſſet iſtius pretium: & ideo SS. Patres Giezi ſimoniæ arguunt, quod pecuniam pro curatione lepræ miraculoſe facta petierit. Licet tamen, ſeclusa Eccleſiæ prohibitione, aliquid gratis oblatum accipere, poſtquam res ſpiritualis gratis collata eſt; quia non datur pro re ſpirituali, ſed ex gratitudine & benevolentia, ex c. 30. *de Simon.*

Quæſt. V. *Quibus caſibus eſt ſimonia juris humani?*

Reſp. Communiter recenſentur, 1. Permutatio beneficiorum ſine auctoritate Prælati, nullo interveniente pretio. Item reſignatio extra Curiam Romanam in favorem certæ perſonæ, & reſignatio cum pacto, ut reſignatarius ſuum beneficium cedat tertio, vel cum confidentia acceſſus, aut regreſſus. Nam in his non commutatur ſpirituale; nec ſpirituali annexum pro temporali: unde licet commutare beneficia cum auctoritate Epiſcopi, *Clement. de rer. permut.* & Papa poteſt in aliis diſpenſare. Iſta ſunt tamen ſimoniaca, quia prohibita ſunt ab Eccleſia ob reverentiam rei ſacræ, & ob periculum ut fiant ex aliquo motivo temporali.

2. Venditio officiorum ſacriſtæ, œconomi, defenſoris, advocati, procuratoris Eccleſiæ &c. De quibus, cap. *Salvator*, 1. q. 3. Nam talis venditio prohibita eſt intuitu religionis, non quod iſta officia ſint in ſe quid ſpirituale, aut ſacrum, ſed propter quamdam conjunctionem, quam habent cum ſupellectili ſacra, rebus & miniſtris Eccleſiæ.

3. Acceptio munerum etſi modicorum ſponte ac gratis oblatorum ex occaſione examinis ad parochiam, ex Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 18. Item ex occaſione collationis ordinum, tonſuræ, litterarum dimiſſoriarum, aut teſtimonialium, ex Trid. Conc. ſeſſ. 21. c. 1. Dixi, *ex occaſione.* Nam dare, vel accipere aliquid pro litteris dimiſſoriis, vel teſtimonialibus eſt ſimoniacum jure divino: cum ita ſint actus procedentes a poteſtate ſpirituali ordinis & juriſdictionis, proindeque ſpirituales. Subſcriptio vero earumdem litterarum, cum ſit complementum illarum, eſt quid ſpirituale, aut ſaltem pertinens ad aliquid ſpirituale, nempe ad actum juriſdictionis. Præterea quando principale fieri debet gratis, gratis etiam acceſſorium fieri debet, cum ex regulis juris acceſſorium ſequatur naturam principalis.

Quæſt. VI. *An permutatio rerum ſpiritualium inter ſe ſimoniaca eſt, ideoque illicita?*

Reſp. Neg. Si illa non habet annexum aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium: quia nullo jure eſt vetita. Non Jure divino; nam nulla eſt per ſe irreverentia, ſi res ſacra cum alia commutetur nullo interveniente pretio, cum utraque ſit ejuſdem ordinis. Neque jure Eccleſiaſtico: nam licet in jure prohibeatur generaliter omnis pactio in rebus ſpiritualibus, hoc intelligitur de iis quibus annexum eſt aliquid temporale commodum, vel quæ fit interveniente pretio temporali. Hinc licite duo paciſcuntur mutuas preces, mutua ſacrificia, mutuam operam ſacram, v. gr. me obligo ad celebrandum cras Miſſam pro te, ut tu alio die eam pro me celebres.

Quæſt. VII. *An Simoniæ reus eſt, qui temporale pro ſpirituali promittit ſine animo implendi?*

Reſp.

Resp. Affirmat. Nam talis habet voluntatem acquirendi beneficium per aliquid temporale promissum. Deinde non solum datio, sed etiam promissio in jure prohibetur ut simoniaca, c. 12. *de Simon.* Ubi Pontifex declarat, promissionem ipsam continere simoniacam pravitatem. Et a Concil. Melphitano, c. 1. dignitate vel officio privantur, *qui dato, vel promisso, vel pretio, vel servitio ea intentione intento, vel precibus, ecclesiasticam dignitatem assequi nituntur.*

Qui vero sine animo se obligandi promittit temporale pro spirituali, committit grave peccatum saltem injustæ deceptionis, scandali, inductionis, & cooperationis ad simoniam mentalem alterius. Item qui rem spiritualem ficte promittit pro temporali, graviter peccat mendacio pernicioso & scandaloso, & irreverentiam infert rebus sacris, ita illis abutendo.

Quæst. VIII. *Quale peccatum est Simonia?*

Resp. 1. Simonia juris divini est semper per se peccatum mortale. *Ita omnes.* Constat 1. ex l. 4. Reg. c. 5. ubi Giezi correptus fuit lepra, quod pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exegisset.

Et ex act. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri ... Pœnitentiam age ab hac nequitia tua.* Et Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date.* 2. Quia est gravis irreverentia in rem sacram, & consequenter in Deum ejus auctorem, dum tamquam profana & temporalis commutatur pretio temporali, eique æquatur saltem facto; & sicut res infima, venalis, profana & temporalis tractatur ac deprimitur. Unde simonia in jure canonico vocatur execrabile flagitium, detestabile scelus. Nec potest esse venalis ex levitate materiæ, seu rei spiritualis, cum nulla sit quæ non sit res gravis momenti in se & inæstimabili pretio, utpote ordinis superioris, & ordinata ad supernaturalem Dei possessionem: neque etiam ratione rei temporalis pro spirituali datæ: nam quo vilior est res illa temporalis, eo majus est rei spiritualis vilipendium.

Hinc infert Suarez, esse mortale emere vel vendere unam Salutationem Angelicam, vel unum *Agnus Dei.*

Videtur autem esse peccatum non solum contra religionem, sed etiam contra Justitiam: nam iniquum est vendere rem suo dominio non subjectam contra voluntatem Domini, qui gratis dare jussit, & pretio commutare id quod pretio commutari nequit, nec pretio æstimabile est. Item est contra fidem, si simoniacus putet rem spiritualem esse venalem.

Resp. 2. Simonia juris Ecclesiastici est etiam mortale peccatum contra religionem, cum sit graviter prohibita ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ rebus sacris conservandæ, ut constat ex jure canonico, & pœnis gravissimis perinde contra illam ac contra simoniam juris divini latis. Et quia, ut ait Suarez, est ejusdem speciei cum simonia juris naturalis, ideoque ejusdem est gravitatis specificæ: nam habet materiam ejusdem rationis ex jure positivo, & opponitur honestati ejusdem virtutis. Species quippe tam virtutis quam præcepti ex objecto & motivo sumitur, ac proinde præcepta, licet quoad efficientes causas diversa, sunt ejusdem speciei, si habeant idem objectum & motivum; & consequenter eorum transgressiones erunt ejusdem speciei. Est quoque contra justitiam defectu tituli, & materiæ legitimæ: unde omnes actus simoniaci sunt irriti, & obligant ad restitutionem.

Porro quævis simonia est species quædam sacrilegii, cum sit indigna tractatio rei sacræ: nam per simoniam res sacra tamquam profana ac temporalis tractatur: ideoque irreverenter ac indigne.

Quæst. IX. *An licet emere, vel vendere temporale spirituali annexum?*

Resp. 1. Quod est quovis modo annexum spirituali, nunquam potest emi aut vendi ratione spiritualis. Patet; nam tunc spirituale pretio æstimaretur, & venderetur. Hinc non licet pluris vendere calicem consecratum, quam si non esset consecratus, vel fundum ob jus Patronatus. Item non potest res sacra elocari, neque ob usum rei sacræ, quia usus rei sacræ non potest vendi, cum sit sacer, & quid spirituale: neque ob usum profanum, cum res sacra non possit adhiberi ad usus profanos.

Resp. 2. Temporale antecedenter, annexum spirituali, seu cui spirituale postea advenit, ut fundus cui postea accedit jus Patronatus, vas quod postea consecratur, secluſa Ecclesiæ prohibitione, licite emi ac vendi potest, ratione temporalis materiæ, artificii, modo non vendatur carius ob spirituale annexum, quam sine illo valeat. Quia res illa retinet suum valorem intrinsecum, nec ita dependet a re spirituali, ut ea vendita hæc censeatur vendi. Sic vendi possunt calices consecrati ad subveniendum necessitati pauperum, & fundus, cui annexum est jus Patronatus, quod tunc concomitanter transfertur, sed non venditur, cum pretium soli fundo respondeat.

Porro prohibetur venditio Ecclesiæ, c. 15. *de Simon.*

Resp. 3. Vendi nequeunt concomitanter annexa spirituali, & quæ sunt ei intrinseca, seu per se conjuncta, ut opera, seu labor necessarius ad exercendam functionem sacram, v. gr. Missam, concionem &c. *Ita communiter.* Quia 1. Labor & opera cum sint intrinseca actioni spirituali, & ab ea inseparabilia, vendi non possunt, quin actio spiritualis vendatur. 2. Labor necessarius ad aliquam actionem coalescit cum ea in unum opus morale, & sic conditionem ejus accipit. 3. In nullo opere labor est dignus pretio distincto ab ipso opere, sive labor operi intrinsecus nullam aliam æstimationem habet præter ipsum opus: nam labor solum appetibilis est & quæritur ob opus. Ergo sicut actio sacra non est pretio æstimabilis, ita nec labor ei conjunctus. Præ-

terea hoc ipso quod Christus præcepit, ut spiritualia gratis darentur, jussit etiam gratis dari id omne, sine quo spiritualia dari nequeunt.

Item opera & actiones, quæ per se necessariæ sunt ad functionem sacram, prout ab hominibus exerceri potest, non possunt vendi nec pretio æstimari, ut studium, præparatio ad concionem &c. Quia omnes illæ actiones & opera non habent æstimationem nec utilitatem nisi ratione operis spiritualis, ad quod ordinantur; & proinde si venderentur, spirituale censeretur vendi. *Ita Suarez.* Secus, si labor, fatigatio, vel aliæ actiones sint spirituali extrinseca, & per accidens adjuncta, ut fatigatio longioris itineris ad celebrandam Missam in loco dissito: nam hæc nil includunt spirituale, & ab eo sunt separabilia, & aliunde sunt pretio æstimabilia.

Resp. 4. Temporale consequenter annexum spirituali, hoc est, quod præsupponit rem spiritualem, & ab illa dependet, vendi non potest sine simonia: quia non potest acquiri nisi ratione spiritualis, nec vendi nisi vendatur spirituale præsuppositum. Præterea quod est annexum consequenter spirituali, ipsum spirituale supponit, & se habet velut ejus accessorium, ac accessorium naturam principalis sequitur, ex regul. jur. 42. in 6. *Accessorium naturam sequi congruit principalis.* Ergo cum principale vendi nequeat sine simonia, ita nec accessorium. Quare simoniacum est vendere vel emere jus percipiendi reditus ecclesiasticos, annexum officio spirituali, aut jus vivendi de bonis Monasterii annexum professioni.

Quæst. X. *An licet dare vel accipere temporale ob functionem aliquam spiritualem; v. g. Missam, concionem &c.* (1)

Resp. 1. Certum est non licere dare vel accipere temporale præcise pro aliqua functione spirituali, vel labore ei intrinseco, nam hoc est simoniacum jure divino. Item non potest accipi pretium præcise pro obligatione ad spiritualia præstanda: quia obligatio ad spirituale est quid spirituali annexum, & ad illud per se ordinatur, suamque æstimationem ab illo accipit. Hinc Cantoribus conductitiis, & Musicis non licet stipendium accipere, ut pretium sui obsequii, sed solum titulo sustentationis honestæ: nam eorum officium ordinatur ad cultum divinum, nempe ad laudes Dei canendas, & fidelium devotionem excitandam.

Resp. 2. Licet temporale dare & accipere per modum sustentationis cum obligatione, ut fiat spirituale, v. gr. celebrentur Missæ, administrentur Sacramenta. Quia 1. ita habet praxis recepta in Ecclesia. 2. Concilium Constantiense, sess. 8. damnavit hunc articulum Vvicleti: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus.* 3. Tunc datur solum pecunia ad sustentationem Ministri sub conditione spirituale præstandi, non ut ejus pretium. At sic dare, ideoque accipere licitum est, immo & jussum: nam iis qui ministrant populo spiritualia, debetur ex justitia sustentatio; *Dignus est enim operarius cibo suo*, Matth. 10. Et vero naturalis justitia exigit, ut ei qui in alterius gratiam, & commodum occupatus est, se privat facultate vacandi rei sibi lucrosæ, sufficiens sustentatio spectato statu personæ suppeditetur, ex 1. Corint. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam? &c.* Nihilominus ea gratis ministrant, quia non exigunt quidpiam tamquam ministerii pretium, hoc enim tamquam majus omni pretio gratis præstant. Sed ut hoc gratis præstent, requirunt necessariam sustentationem a populo, & licite exigunt id quod auctoritate publica, vel consuetudine approbata constitutum est in sustentationem Ministri. Unde licet accipere aliquid pro sustentatione secundum approbatam consuetudinem ad Missas pro aliquo celebrandas, ad conciones non debitas ex officio &c. *Immo gratis spiritualibus prius exhibitis, licite possunt statutæ & consuetæ oblationes, & quicumque alii proventus exigi a nolentibus & valentibus solvere, auctoritate Superioris intervenient*e, ait S. Th. 2. 2. q. 100. ar. 3.

Non licet tamen quidquam exigere etiam a divitibus titulo sustentationis ad sepulturas, exequias, benedictiones nubentium, administrationem Sacramentorum &c. per horum spiritualium subtractionem. Nam hoc graviter prohibent Conc. Gen. Later. III. can. 7. & Later. IV. cap. 66. *Hoc enim haberet quamdam venditionis speciem*, ait S. Th. supra.

✠ *Nota.* Refert P. a Bruno, atque ex aliis fide dignis auctoribus accepimus, Orientales Mahumetano Imperio subjectos inopia pressos, pro Sacramentorum administratione quidpiam accipere, quod eleemosynæ, ut decimarum, quæ ipsis debeantur, nomine honestare solent. Ut autem omnem avaritiæ ac simoniæ speciem Episcopi, & Missionarii ex iis penitus amovere studeant, animadvertendum duximus; Primum antiquis Ecclesiæ Orientalis Canonibus sub gravissimis pœnis prohibitum esse, ne *non venales gratiæ in venditionem deducantur*, can. 29. Apost. Can. 2. Chal. Et can. 5 septimæ Synodi Generalis. Deinde ad Orientales etiam pertinere Canones in Conciliis Lateranensibus conditos supra ab Auctore citatos, ac Pontificias Constitutiones, quæ omnibus & singulis Ecclesiæ ministris quidquam ob Sacramentorum administrationem exigere & recipere prohibent, ac Simoniacum esse decernunt quidquid præsumptionem secum ferat venditionis rei spiritualis, seu verius animum illam nundinandi. Liquet id ex iis, quæ in appendice ad tractatum de Legibus explicavi. Præsumptio autem venditionis rei spiritualis, seu verius præsumptio animi lucrifaciendi ex administratione rei spiritualis in iis manifesto apparet, qui ita pro Sacramentorum administratione pecuniam, vel rem aliam exigunt, ut si non detur, administrare nolint: habet enim id quamdam vendi-

(1) Vid. Notam 2. in fin. ad Resp. 1. q. 6. c. 9. Tract. *de Legib.*

ditionis ſpeciem, ut S. Thomas notavit. Denique ex Conſt. S. M. Benedicti XIV. incipien. *Apoſtolica Prædeceſſorum*, qua approbatur canon Synodi Nationalis a Maronitis in Monte Libano celebratæ anno 1736. quo cavetur ne Patriarcha quidquam exigat a Parochiis aliiſque in Sacrorum Oleorum diſtributione, clare intelligimus, quæ ſit hac de re Apoſtolicæ Sedis ſententia: & qua cura ſacris miniſtris laborandum ſit, ut hujuſmodi penitus tollatur abuſus. In ea itaque Primo, Apoſtolicæ Sedis ſollicitudinem ac providentiam in eo maximopere commendari dicitur: quia *ut ab Eccleſiaſtico ordine omnis vel minima avaritiæ ſuſpicio, aut Simoniacæ labis ſpecies, in eis præſertim, quæ ad Sacramentorum adminiſtrationem ſpectant, penitus amoveretur, inhibitum fuit, ne pro paſtu, vel alicujus conſuetudinis obtentu, in iis, quæ Sacramenta reſpiciunt, etiam a ſponte dantibus, non ſecus ac voluntarie antiquitus fiebant oblationes, quidpiam directe vel indirecte accipiatur, aut exigatur*. Secundo laudantur Maronitæ Antiſtites, *quod oblationes pecuniarias, aliaſque tempore & occaſione ſacrorum oleorum diſtributionis fieri conſuetas, tamquam ſacris Canonibus contrarias, omnino tollendas, Canone, quem ipſe confirmat, conſtituerint*. Tertio declaratur, *oblationes in ſacrorum oleorum diſtributione ante factas ab omni ſimoniacæ labis pravitate, & turpi avaritiæ quæſtu fuiſſe immunes*, vetaturque *ne impoſterum a quoquam ſimoniæ & avaritiæ inſimulentur*. Quarto præcipitur in virtute ſanctæ obedientiæ, *ut ſingulis annis die Dominica infra octavam Sollemnitatis B. Mariæ Virginis Immaculatæ in Cælum Aſſumptæ, perpetuum Patriarchæ pro tempore exiſtenti antedictas pecuniarias oblationes ſub nomine caritativi ſubſidii Parochi, Monaſteriorumque ſuperiores contribuant & ſolvant*, jubeturque, *ut Patriarcha opportuno tempore ſacra olea gratis omnino tranſmittat, ſive diſtribuat, & nihil penitus, vel pecuniæ, vel alterius cujuſque rei, etiam a ſponte dantibus recipiat, aut exigat*. Atque hinc patet, non eſſe inſimulandos avaritiæ & ſimoniæ Orientales, qui inopia preſſi occaſione adminiſtrationis Sacramentorum eleemoſynam, ſive caritativum ſubſidium, ad eorum ſuſtentationem neceſſarium, recipiant; id vero eſſe contra ſacros Canones, quia ad removendam omnis avaritiæ & ſimoniæ ſuſpicionem, hoc quoque Miniſtris procurandum eſt, & ut ad Maronitarum exemplum, juxta præſcriptum citatæ Conſtitutionis, non occaſione adminiſtrationis Sacramentorum, ſed alio tempore opportuno, Parochis, aliiſque Sacerdotibus Sacramenta Fidelibus miniſtrantibus, caritativa ſubſidia tribuantur, juxta decretum, quod ſequitur: Propoſito dubio a Cyrillo Patriarcha Græco Antiocheno, *ut declararetur, & decerneretur, quid orator ex adminiſtratione Sacramentorum, & collatione ordinum pro congrua ſui ipſius ſuſtentatione, ac ſuæ Sedis conſervatione, necnon pro tributis Turcarum Imperatori ſolvendis recipere poſſet citra ſimoniæ labem*, Sanctiſſimus D. N. Papa Clemens XI. auditis votis Eminentiſſimorum Cardinalium Supr. Inquiſit. die 2. Junii 1718. reſpondit: *Nihil percipi poſſe ex adminiſtratione Sacramentorum, & collatione Ordinum, & pro congrua ſuſtentatione, quatenus illam non habeat, orator utatur juris remediis ad formam ſacrorum Canonum, ita tamen ut ſolutio, ſeu exactio nunquam fiat tempore, vel occaſione adminiſtrationis Sacramentorum*. Licet autem non poſſint Parochi aliquid etiam a ſponte dantibus pro adminiſtratione Sacramentorum accipere, poſſunt tamen pro eleemoſyna, quod ſponte offeratur, accipere, ex Decr. Sac. Cong. Concil. 1. Februar. 1593. ✠

Sed an eſt ſimonia vendere ſepulturam?

Reſp. Eſt ſimonia juris divini, ſi vendatur locus ſepulturæ, quatenus eſt ſacra, ſeu ratione benedictionis: nam ſic ſpectatus eſt aliquid ſacrum. Item ſi quid detur pro ſepeliendis mortuis, ex c. 9. *de Simon.* ex Concil. Gen. Later. Nam hæc eſt functio ſacra.

Eſt autem ſimonia juris eccleſiaſtici, ſi vendantur ſepultura ratione materiæ, ſeu pro ipſa terra. Nam hoc ab Eccleſia prohibitum eſt ex motivo religionis, & reverentiæ erga rem ſacram, nempe benedictionem annexam terræ ſepulturæ, atque ad vitandum periculum & ſuſpicionem ſimoniæ, ex c. 41. *de Simon.* & c. 13. *de ſepulturis*, ubi Innocentius III. ſic ait: *Abolendæ conſuetudinis perverſitas apud Montempeſſulanum (ut dicitur) inolevit, ut decedentibus non propter oblatum effodi ſepulturam, quam pro terra, trav. Amoveri ſunt, certum pretium Eccleſiæ* ficii vel Mo. Et infra: *Mandamus, quatenus* juxta multos hæc re. *us exiſtas, inhibeas Clericis* locis recepta. *nullo præſumant exigere hac de* teſſa.

Dices. Ergo illicita eſt conſuetudo, quæ in multis locis invaluit, ubi venditur certus locus cæmeterii, vel Eccleſiæ ad ſepulturam perpetuam familiæ, & hæredum.

Reſp. Multi hoc excuſant, quia non ven. tur ſepultura nequidem ratione terræ; ſed e. gitur pretium ratione oneris, quod ſuſcipitur, alios ibi non ſepeliendi; quod onus cenſent eſſe pretio æſtimabile, eo quod vi illius conventionis talis locus non ſit amplius juris communis, ſed privati.

Quæſt. XI. *An eſt ſimonia ſaltem mentalis præſtare aliquid ſpirituale principaliter propter temporale taxatum vel ſponte oblatum, v. g. recitare officium principaliter propter retributionem &c.*

Reſp. Affirm. *Ita multi, præſertim Canoniſtæ*. Quia intentio principalis obtinendi temporale per ſpirituale tamquam per medium, eſt ſimoniaca: nam tunc temporale moraliter loquendo ſe habet æquivalenter ut pretium, & expetitur loco ſpiritualis. Deinde ratio ſimoniæ in hoc præcipue conſiſtit, quod morali agendi modo res ſpiritualis temporali æquetur, aut poſtponatur; quod fit, dum ſpirituale propter temporale principaliter præſtatur. Unde S. Antoninus 2. par. tit. 3. cap. 5. aſſerit eſſe mortale, quærere, aut appetere beneficia, curata

principaliter, proter honorem, & divitias, quæ ex iis percipiuntur. Et S. Thomas, quod 1.8.qu.6.ar.1.ait: *Si hujuſmodi retributiones recipit quaſi finem operis ſui principaliter intentum, ſimoniam committit, & ita mortaliter peccat. Si autem habeat principalem finem Deum in tali actu, ad ejuſmodi autem retributiones reſpicit ſecundario, non quaſi in finem, ſed ſicut in id quod eſt neceſſarium ad ſuam ſuſtentationem, conſtat quod non vendit actum ſpiritualem, & ita ſimoniam non committit, & peccat.*

Porro diſtributiones quotidianæ inſtitutæ ſunt ut Clericorum negligentia in horis ſollemniter perſolvendis earum privatione mulctaretur, & hujus pœnæ metu impediretur: unde ſe habent ut removens impedimentum, non ut motivum perſolvendi officium.

Quæſt. XII. *An eſt ſimonia dare, vel accipere pretium pro omiſſione actus ſpiritualis?*

Reſp. Affirm. Si omiſſio moraliter cenſeatur procedere a poteſtate ſpirituali, & habeat effectum moralem, ex c. 14. *de Simon.* Nam tunc talis omiſſio eſt revera quidam uſus poteſtatis ſpiritualis, ideoque nullo pretio æſtimabilis ac comparabilis: ut ſi omittas abſolvere a cenſura, vel a peccatis poſt auditam confeſſionem, vel ſi paciſcaris ut non eligas talem: nam ligatum detinere, vel aliquem rejicere eſt exercitium ſpiritualis poteſtatis, & proinde invendibile. Si vero omiſſio actus ſpiritualis non cenſeatur in æſtimatione ſimoniæ exercitium poteſtatis ſpiritualis, ſimoniacum actu rei ſpiritualis æſtimetur, multi dicunt reditus eſſe ſimoniam, ſed turpe lucrum ſpirituali, aut jus actus erat jure debitus; nam tale annexum profeſſioni eſt exercitium juriſdictionis, ſed eſt vel ſaltem voluntarius non uſus illius, ſeu potius voluntarius & naturalis uſus libertatis. Eſt tamen in hac quædam turpitudo ſimoniæ affinis, inquit Leſſius, quia tacite indicatur actum ſpiritualem eſſe venalibilem, quod in ejus injuriam cedit, ſi enim eſt æſtimabile pretio ipſum non fieri, etiam æſtimabile pretio videtur ipſum fieri.

Quæſt. XIII. *Quot modis committitur ſimonia in materia beneficiali?*

Reſp. 1. Simonia juris divini eſt promittere, dare vel accipere aliquid pretio æſtimabile pro collatione, electione, præſentatione, confirmatione ad beneficium, & generaliter pro quavis actione, qua jus etiam inchoatum ad illud acquiritur, vel qua dubium confirmatur. Quia tunc res ſpiritualis commutatur cum temporali, & per temporale acquiritur ſpirituale: illæ enim actiones ſunt ſpirituales ob reſpectum, quem habent ad ſpirituale, & procedunt a poteſtate ſpirituali. Hinc ſimonia eſt, penſionem ſuper beneficio dare, vel promittere mutuum: nam licet mutatio ſit ex natura ſua gratuita, tamen ex ea oritur mutuatario commodum temporale. Immo ſimoniacum eſt aliquid exigere pro immiſſione, ſeu introductione in poſſeſſionem beneficii, vel inſtallatione, ex cap. 9. & 36. *de Simon.* Nam per hoc acquiritur jus quoddam ſpirituale, nempe adminiſtratio, ut ſaltem aliquid connexum cum exercitio juris ſpiritualis.

Item ſimonia eſt dare vel promittere aliquid alteri, ut per ſe vel per alium obſecret aut curet ut detur beneficium, cap. 1. *Præſentium*, 1. qu. 5. quia munere temporali intenditur obtentio beneficii, & paratur via ad beneficium, eoque medio comparatur. Nec refert quod interceſſio ſit tantum mediata, cum idem ſit effectus & finis, & reipſa ſpirituale per temporale acquiratur. Præterea obſecratio etiam mediata eſt cauſſa moralis conceſſionis beneficii: Ergo hanc cauſſam emens, emit virtualiter effectum ab illa manantem.

Reſp. 2. Simoniaca eſt & nulla ſaltem jure Eccleſiaſtico, non ſolum permutatio beneficiorum, & cujuslibet juris beneficia ſpectantis, ſed etiam omnis in beneficiis conventio, pactio, vel conditio, quæ obligat ad id quod non eſt jure debitum, ſi fiat privata auctoritate. Item reſignatio ſub conditione, pacto, vel onere, quod de jure non ineſt beneficio, facta ſine auctoritate Papæ, ex cap. 4. *de Simon.* & ex cap. 5. *de rerum permut.* ibi: *Generaliter teneas, quod commutatione præbendarum de jure fieri non poſſunt: præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continet ſimoniæ.* Et cap. ult. de pactis: *Pactiones factæ a vobis pro quibuſdam ſpiritualibus obtinendis, cum in hujuſmodi omnis pactio, omniſque conventio debeat omnino ceſſare, nullius penitus ſunt momenti.*

Ratio legis eſt, quia in pactione & commutatione rei ſpiritualis, cui temporale commodum adnectitur, periculum eſt ne id fiat intuitu rei temporalis. Eſt autem ſimonia juris divini ſpirituale temporali etſi annexo ſpirituali emere & vendere, vel ſpirituale intendere, dare aut accipere principaliter ob temporale etſi ſpirituali annexum. Reſignatio vero in favorem prohibita eſt tum ad tollendam omnem ſpeciem hæreditatis in beneficiis, tum propter periculum ne id fiat ex aliquo motivo temporali, tum ne per hoc adimatur collatori libertas dandi beneficia iis, quos magis idoneos cenſuerit.

Hinc 1. Simoniaca eſt & nulla omnis tranſactio, ceſſio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium non gratuita, propria auctoritate facta, c. 8. *de tranſact.* Item pactio ad impediendam, vel dirimendam litem ſuper beneficio, ſi ita fiat ut unus litigantium cedat juri ſuo pro pecunia, & alteri beneficium pacificum relinquat: nam in ea permutatur ſpirituale pro temporali, compenſando ſpirituale per temporale. Vel unus deſiſtat, modo alter ſolvat impenſas factas, c. 4. *de pactis.* Nam hæc impenſarum ſolutio, vel habet rationem pretii pro adeptione beneficii, cum non fuerint factæ in gratiam alterius, vel ſaltem ſuſpecta eſt inter privatos.

Licite tamen inter litigantes fit compoſitio per ſententiam Judicis ordinarii vel delegati, vel etiam arbitrorum eccleſiaſticorum a Superio-

riore deputatorum pro ineunda concordia, qui, accedente partium consensu & compromisso, adjudicent beneficium illi, cujus jus est probabilius, eique imponant pendendam alteri pecuniam certam, non in compensationem juris, sed ob bonum temporale pacis, & ut a lite recedatur, c. 2. *de arbitr.* Potest etiam in hoc casu ei, cui beneficium adjudicatur, imponi persolvenda annua pensio, imposita non beneficio sed beneficiato, & ad hujus vitam, c. 21. *de præbend.* Sed hæc compositio facta, privata partium auctoritate, etiam sub conditione, ut approbetur a Superiore, est simoniaca, nec potest a Superiore approbari, ex eod. cap. Quia tunc præsumitur dari temporale pro spirituali ob utilitatem contrahentium. At cum ea fit a judice compositio, non idem præsumitur; nam judex censetur intendere dumtaxat bonum pacis & concordiæ. Nec obstat quod volentes permutare possunt paciscí de modo sub conditione, *Si Superior approbet* : quia in tali casu est specialis prohibitio.

2. Simoniacum est pactum reparandi Ecclesiam, dandi aliquid fabricæ, vel pauperibus &c. ad obtinendum beneficium, c. *Ex multis*, 1. q. 3. Nam licet hæc sint pia opera, habent tamen materiam temporalem pretio æstimabilem. Præterea est onus, quod jure non inest beneficio.

3. Ita permutatione committitur simonia, non solum si beneficia permutentur sine auctoritate Ordinarii, sed etiam si permutantes compensent auctoritate propria inæqualitatem fructuum pecunia vel pensione; aut si unus illorum alteri imponat aliquod onus, quod sit præter naturam permutationis, v. g. omnes sumptus solvendos. Item si per naturam jura quælibet ad beneficia, vel actiones ad illa pertinentes, ut si unus cedat suæ præsentationi, ut alter sibi conferat aliam : si ita paciscantur; Tu elige, vel præsenta hunc ad hoc beneficium; & ego eligam, vel præsentabo te aut illum ad illud: Do tibi meum suffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia : Te præsentabo, eligam, si mihi vel meo nepoti beneficium resignes &c. Nam omnia pacta in hac materia generaliter prohibentur, eo quod hæ actiones spirituales habeantur, & sunt ut via ac medium ad temporale annexum spirituali.

Hinc doctrinam extendit Suarez ad omnia spiritualia, quæ habent temporale annexum consequenter, etiam si proprie & in rigore non sint beneficia, qualis est Vicaria amovibilis ad nutum: tum quia eadem est ratio malitiæ, periculi, & prohibitionis, tum quia cap. 7. tit. *de rebus permut.* vetantur omnia pacta generatim circa spiritualia & connexa spiritualibus. Idem dic de Prælatura religiosorum licet non perpetua ex dict. cap. quia Prælaturæ illæ sunt quid spirituale annexam habens administrationem rerum temporalium. Hinc graviter peccant duo religiosi sic paciscentes : Suffragare mihi ut sim Provincialis, & tibi suffragabor ut sis Prior, & ex c. 21. *de Simon.*

4. Simoniaca est omnis resignatio in favorem alterius, vel cum reservatione pensionis, facta sine auctoritate Papæ, ex tit. *Ut ecclesiastica beneficia sine damnatione conferantur*. Et constat ex usu & praxi Ecclesiæ, & ita declaravit Conc. Rhot. an. 1582. & Bituric. an. 1584.

Sed an in Beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, seu obligatione dandi aliquid ex gratitudine, sive temporale sive spirituale, est vera simonia.

Resp. Affirm. Tum quia omnis conventio seu pactio in hac materia prohibita est ut simoniaca. Tum quia hæc conventio ex se parit novam obligationem fidelitatis & justitiæ pretio æstimabilem, obligationi gratitudinis superadditam: alioqui frustra fieret, & nunquam exigeretur : unde posita hac pactione, si non detur id de quo conventum est, alter conqueritur tamquam de injuria sibi facta, & de fide non servata, quod secluſa conventione non fieret. Proindeque tunc datio non est gratuita, sed onerosa & reciproca; fitque contractus, *Do ut des*, vel *Do ut facias* : Suarez, Layman, & alii communiter.

Nota 1. Præbendæ Canonissarum sunt materia simoniæ, ut resolvit Sac. Congregatio Card. ann. 1691. Nam videntur esse vera beneficia, licet non clericalia; sunt enim jus perpetuum, auctoritate Ecclesiæ constitutum seu approbatum, percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, seu Deo dicatis, propter officium spirituale.

Nota. 2. Ex extrav. *Ambitiosæ*, non licet locare fructus beneficii vel Monasterii ultra triennium. Sed juxta multos hæc restrictio non est in plerisque locis recepta, proinde dicunt posse locari etiam ad tempus vitæ beneficiati. Porro id non fuit prohibitum ob periculum simoniæ, sed ne per hujusmodi locationem seu alienationem noceatur Ecclesiis, & successoribus.

Quæst. XIV. *An est simonia dare vel procurare beneficium ratione consanguinitatis.*

Resp. Cum S. Thom. 2.2.qu.100. art. 5. ad 2. *Si aliquis aliquid spirituale alicui confert gratis propter consanguinitatem, vel quamcumque carnalem affectionem, est quidem illicita & carnalis collatio, non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis & venditionis, in quo fundatur simonia.* At simonia est si conferas, vel procures beneficium consanguineo aut affini, ut inde honoratior vel potentior, vel opulentior fias, aut tua familia. Item si beneficium procures extraneo ut consulat tuis consanguineis, aut affinibus. Nam tunc datur spirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita S. Thom. in 4. dist. 25. qu. 3. ad 7. ubi ait : *Qui dat ratione consanguinitatis præbendam, si intendit aliquod bonum in seipsum redundans sic, quod magnificetur per hoc, & notabilitetur domus sua; vel quod ipse in consanguineis sit fortior, & sic ipse aliquid accipere sperat, pro quo spiritualia dat, simoniam committit.*

Quæst. XV. *An est simonia conferre, vel præsentare ad beneficium ob commendationem amici?*

Resp.

Resp. Affirm. Si favor humanus in eo principaliter intendatur, nam talis favor pretio æstimabilis est. Ita S.Thom.2.2.q.100.ar.5.ad 3. ibi: *Munus a lingua dicitur vel ipsa laus pertinens ad favorem humanum, qui sub pretio cadit; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et ideo si aliquis ad hoc principaliter intendit, simoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit; unde ipsum factum est simoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipsum factum non est simoniacum; quia subest debita causa, ex qua illi, pro quo preces porriguntur, spirituale aliquod conferatur. Tamen potest esse simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum.*

Quæst. XVI. *An licet emere vel redimere pensionem.*

Resp. Ex communi sententia, simonia est emere vel vendere pensionem assignatam pro aliquo officio spirituali, v. g. pro Adjutore Episcopi, Concionatore &c. quia hæc fundatur in ministerio spirituali, nec nisi ratione illius potest quis jus ad illam habere. Unde non potest vendi quin vendatur ministerium spirituale in quo fundatur. Neque licet eam redimere, quia non potest extingui obligatio ad tale ministerium spirituale, cum hoc debeat remanere. Item simonia est juris divini emere, vel vendere alias pensiones, quæ soli Clerico conceduntur, sive in sustentationem, sive ad litem componendam, aut fructuum inæqualitatem compensandam in beneficiis: quia sunt annexæ titulo, & officio spirituali, scilicet recitandi officium B. V. impositio a Pio V. ita ut qui illud omittit, reditus amittat: & sic non solum requirunt statum clericalem, sed etiam hoc officium spirituale, ratione cujus acquiritur jus ad illos reditus. Quare jam pensiones illæ sunt quidpiam spirituale constans ex illa obligatione spirituali, & jure ad temporalia ei annexa: sive nil aliud sunt, quam jus percipiendi fructus ecclesiasticos medio officio spirituali. Cum autem hoc officium sit invendibile, ita & jus percipiendi fructus illos ab illo est inseparabile. Neque hæ pensiones redimi possunt, nisi tollatur spirituale, quod tolli non potest nisi a Papa, a quo constitutum est. *Ita Suarez, Reginaldus, & alii.* Secus de laicali pensione, quia talis pensio est quid mere temporale; cum non fundetur in titulo spirituali, nec ei annexa sit sanctio spiritualis, nec ad eam ordinetur, sitque separata a titulo spirituali.

Quæst. XVII. *An redemptio vexationis licita est in beneficiis?*

Resp. 1. Simonia est redimere vexationem, seu oppositionem non injustam ad obtinendum beneficium, v. g., dare pecuniam alteri ne defectum tuum collatori detegat, ne pro alio obsecret, ne habens jus utcumque probabile litem moveat vel motam prosequatur, ne doctior ad concursum cum aliis conveniat, ut competitor a prætensione justa desistat &c. *Ita omnes, teste Suarez.* Quia via ad beneficium per pecuniam directe pararetur, & media re temporali acquireretur spirituale. Et licet redimens non det pretium immediate pro re spirituali; tamen mediate vult acquirere jus spirituale mediante pecunia, quod est emere illud. Et quamvis jam haberes jus aliquod ad illud, tamen cum vexatio est justa, eo ipso jus non est omnino firmum, & sic pretio emeretur jus firmum, quod antea non habebatur, quod est saltem ex parte emere jus spirituale. Immo ex communi sententia, quando jus in re nondum est acquisitum, aut necdum plenum, non licet redimere vexationem injustam ab iis, qui ad beneficium juvare possunt, nempe iis ad quos spectat eligere, conferre, instituere, confirmare, præsentare &c. ex c. 23. *de Simon.* quia per pecuniam acquireretur res spiritualis, aut saltem jus in re firmum, quod antea non habebatur; quod est emere spirituale: ut si elector velit eligere indignum ut te impediat, esset simonia dare ei pecuniam, ne sic te impediat.

Licet tamen vexationem iniquam redimere ab iis, qui solum impedire possunt, non vero juvare. Quia hac redemptione solum removentur impedimenta injuste appositia; nec proinde via ad beneficium paratur magis, quam parata esset ante justam impedimentorum positionem. Hinc licet Clerico pecunia impedire calumnias, quibus alioqui impeteretur apud collatorem.

Resp. 2. Habenti jus in re acquisitum in beneficio plenum ac certum, licet pretio, non tamen re spirituali, vexationem injustam redimere, & impedimenta injusta removere, ex cap. 28. *de Simon.* quia tunc non datur pretium pro re spirituali, cum hæc habeatur jam acquisita, sed solum pro liberatione ab injuria, quæ est quid temporale, & nil acquiritur de novo. Quare vexans, qui pretium recipit pro cessatione ab injuria, non est simoniacum, cum nil recipiat pro re spirituali; sed est solum injustus, & tenetur ad restitutionem, cum sine justo titulo accepta possideat: nam alter sponte ac liberaliter non dat, sed per injuriam coactus.

An vero jam confirmato vel instituto liceat pretio redimere vexationem, qua injuste impeditur a possessione capienda, controvertitur. Alii negant, quia possessio est aliquid spirituale, vel spirituali annexum, cum per illam obtineatur exercitium functionum seu actuum spiritualium. Alii asserunt id licere, quia possessio præcise sumpta supposito titulo, est factum quoddam corporale, quod non dat, sed supponit Jus spirituale completum: nec est spiritualis, nisi ratione tituli, seu juris, cui annexa est. Ergo acquisito titulo ac jure, pretium non datur pro aliquo spirituali, cum jam habeatur, sed solum ad tollendum injustum impedimentum possessionis, quæ illi titulo per se immediate debita est, & consistit in aliquo facto mere temporali, si secundum se sum-

ma-

matur. Et vero beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut si sic provisus moriatur ante captam possessionem, beneficium vacet per mortem, quia nempe possessio non addit jus, sed tantum facit ut competat potestas administrandi & percipiendi fructus. Jam vero ex S. Thom. 2. 2. q. 100. ar. 2. ad 5. *Postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere.*

Resp. 3. Simonia est redimere justam vexationem post obtentum & possessum beneficium. *Ita omnes, teste Suarez.* Nam eo ipso quod justa est vexatio, sequitur quod jus in beneficio non sit omnino firmum, vel auferri possit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem & conservationem beneficii. Vel si sit omnino firmum, necesse est ut aliquid crimen sit patratum, propter quod ille esset beneficio privandus, & tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum esset simonia, quia pretio temporali emeretur conservatio rei spiritualis.

Resp. 4. Semper est simoniacum dare spirituale ad redimendam vexationem injustam, etiam post obtentum beneficium; item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in posterum vexet vel noceat etiam injuste. Quia tunc spirituale datur pro temporali commodo, seu in compensationem mali temporalis vitandi, quæ est quid de se pretio æstimabile.

Quæst. XVIII. *An est simonia saltem mentalis suscipere Ordines, ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus?*

Resp. Affirm. Quia 1. In re spirituali viam sibi parat ad bonum temporale principaliter intentum; & ipsum spirituale ac medium ad obtinendum temporale principaliter refert; atque ita suo agendi modo temporale spirituali æquiparat, aut etiam præfert. 2. Ex Synodo Excestrienſi, an. 1287. can. 8. *Ad propriam recurrant conscientiam quo fine ad Ordines aspirent, an ut Deo & Ecclesiæ virtuosius & gratiosius famulentur, non pro temporali quæstu, nec beneficiis a juris ordinatoribus extorquendis, quoniam tales simoniacos reputamus.* Unde Fagnan. in cap. *Ad nostram*, de elect. ait: *Clericum, qui Ordines suscipit, ut beneficium consequatur, simoniam committere mentalem, quæ non obligat ad beneficii dimissionem, sed tantummodo ad satisfaciendum Deo per pœnitentiam, nisi pactum præcesserit.*

Quæst. XIX. *An licet dare, vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus salutare in suam utilitatem, v. g. suscipiat Sacramenta, audiat Sacrum &c.?*

Resp. 1. Licet dare aliquid temporale absolute alteri, petendo ab illo, ut aliquid spirituale faciat in bonum animæ suæ, modo nulla imponatur obligatio illud faciendi. Quia tunc est solum donatio liberalis facta ad alliciendum alterum ad bonum opus, sine obligatione mutua & pacto oneroso. Item licet aliquid promittere sub conditione: Si feceris hoc opus bonum, intendendo spirituale bonum operantis, & se obligando ad standum promissis impleta conditione, & non aliter, modo nulla alteri oriatur obligatio, ex c. 2. *de condit.* ubi approbatur concessio libertatis facta servo ea conditione, ut Monachus fieret, & non aliter. Nam ibi nulla est simonia, sed præcise quædam optio, quæ alteri gratuito offertur in suum solum bonum, ut hoc vel illud eligat pro suo arbitrio.

Resp. 2. Simonia est dare, vel promittere temporale sub pacto & conditione, ut alter obligatus sit ad faciendum opus salutare in suam utilitatem, ex cap. *Quam pia*, 1. qu. 2. quia ibi intervenit pactum oneroſum circa spirituale cum pretio, quod in jure prohibetur ut simoniacum, & tunc datur & accipitur pretium pro spirituali. *Ita Suarez.*

Quæst. XX. *An accepta per simoniam restitui debent.*

Resp. 1. Beneficia, dignitates, officia, & alia ejusmodi simoniace accepta, non possunt in conscientia retineri, sed dimitti debent, cum omnibus fructibus, ante omnem sententiam. Constat cum ex consensu Doctorum, & sensu ac usu Ecclesiæ, tum ex c. *Si quis datur.* Et c. *Et quæ*, 1. q. 3. & aliis juribus citandis. Tum quia sine justo titulo possidentur, cum omnis collatio, provisio, & pactio simoniaca irrita sit & nulla, saltem jure ecclesiastico, cap. ult. *de pact.* & proinde careat omni effectu, nullumque jus tribuat: ut declaravit Martinus V. in Concil. Constantiensi, sess. 43. approbante, ibi: *Electiones, postulationes, confirmationes, & quævis provisiones simoniacæ Ecclesiarum, Monasteriorum, dignitatum, officiorum & beneficiorum ecclesiasticorum quorumcumque deinceps factæ, nulla sint ipso jure, nullumque cuiquam acquiratur; nec promoti, confirmati, aut provisi faciant fructus suos, sed ad illorum restitutionem tamquam inique ablata percipientes, teneantur.* Idem declarat Paulus II. in extravag. *Cum detestabile de Simon.* confirmata a Pio V. Et S. Thomas 2. 2. q. 100. ar. 6. ait: *Nullus potest licite retinere id quod contra voluntatem domini acquisivit, puta si aliquis dispensator in rebus domini sui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem domini sui, ille qui acciperet, licite retinere non posset. Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores & ministri, ordinavit ut spiritualia gratis darentur secundum illud* Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date. Et ideo qui muneris interventu spiritualia quæcumque assequitur, ea licite retinere non potest.* Unde quamvis hæc irritatio esset tantum de jure Ecclesiastico, ut multi docent, tamen, illa supposita, obligatio relinquendi beneficium cum omnibus suis fructibus, est de jure divino naturali, ut recte notat Suarez, & patet; nam jure naturali non licet retinere alienum sine ullo jure ad illud.

Quod verum est, etiamsi simonia ipso proviso inscio commissa sit, nisi quis ut eum inhabilem redderet, pecuniam dederit, vel ipse de simonia suspicans, expresse contradixerit, cap. 27. cit. & cap. 33. *de Simon.* Immo si sciens

ter-

tertii simoniam in procurando tibi beneficio, illud admisisti, nulla est tua provisio, quamvis contradixeris, ut docent Suarez, Reginaldus, Lessius, & alii. Quia acceptando cooperatus es executioni simoniæ cognitæ: nam hæc simonia inde accipit suam consummationem, per quam fit realis completa. Item si pecuniam ab alio promissam solveris, vel solutam reddideris, provisio tua nulla est, quamvis simoniæ contradixeris, vel eam ante acceptionem ignoraveris, ex c. *Sicut tuis*, 33. cit. *de Simon.* Nam censeris consentire simoniæ alterius, eamque approbare. Et solutio illa pecuniæ, & consensus ille est moraliter pars contractus simoniaci: nam mediator promittebat pecuniam nomine tuo, & tamquam refundendam a te; ideoque tuus consensus & refusio supponebantur futura. Ergo per tuam refusionem pecuniæ completur contractus simoniacus.

Secundum varios, ignoranti simoniam ab alio commissam non favet regula Cancellariæ, de trienii possessione ad præscriptionem: quia expresse exigit, ut possessio sit *absque simoniaco ingressu*. Sed multi alii docent, eum qui mediante tertii simonia beneficium accepit, posse illud retinere, si integro triennio hanc simoniam ignorarit, quia illa verba, *absque simoniaco ingressu*, videntur in rigore requirere, ut simonia se teneat ex parte ingredientis beneficium: nam licet collatio sit simoniaca, ingressus tamen, seu actio, qua provisus ingreditur, non est simoniaca, nec ipsa punitur, sed actio mediatoris, quæ fuit simoniaca; neque hæc appellatur stricte ingressus, sed est potius aperitio portæ ut alter ingredi queat. *Ita Cabassutius*, *Lessius*, *Layma*, *Delugo*, *asserens hanc esse communem sententiam*, *& pro ea referens Gomez*, *Rebuff. & alios*. Verum consuli debet usus Curiæ Romanæ.

Constat autem eum, qui beneficium per simoniam parentum, vel amicorum, licet ignorans, obtinuit, si hanc ante elapsum triennium rescierit, teneri statim illud pure resignare, & omnes fructus perceptos extantes restituere, non tamen eos, quos bona fide consumpsit, cum eos bona fide possederit. Ita S. Thom. q. 100. ar. 6. ad 3. Suarez, & alii communiter. Nam irritatio fertur a jure in omnem provisionem, & acquisitionem, quæ fit per simoniacam labem; nec ad hanc requiritur culpa vel scientia acquirentis aut conferentis, ex c. 33. *de Simon.*

Porro ad nullitatem provisionis, & beneficii relinquendi, ejusque fructus restituendi obligationem, sufficit simonia conventionalis occulta, & mixta seu semirealis, quando nempe beneficium vel officium datum est, nondum dato pretio promisso; tunc enim provisio & acquisitio est vere simoniaca, ideoque nulla. Nam ex juribus, ad nullitatem sufficit, quod provisio sit simoniaca, ut satis patet tum ex Constitutione Martini V. citata, tum ex extravag. *Cum detestabile*. De simonia ubi Paulus II. sic loquitur: *Per electiones vero, postulationes, confirmationes, provisiones seu quasvis alias dispositiones, quas simoniaca contigerit labe fieri, & quæ viribus omnino careant in Ecclesiis, Monasteriis, dignitatibus, personatis, officiis Ecclesiasticis, & quibusvis beneficiis, aut aliquo eorum, cuiquam jus nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium quæ percepit restituitonem sub animæ suæ periculo sit adstrictus*. Hoc patet etiam ex can. *Et quæ*, 1. q. 3. ubi Urbanus II. in Concilio Placentino ait: *Quidquid vel in sacris Ordinibus, vel in Ecclesiasticis rebus, vel data vel promissa pecunia acquisitum est, nos irritum esse & nullas unquam vires habere censemus*. Ubi disjunctive dicit: *data vel promissa pecunia*. Ergo ut acquisitio sit irrita, sufficit quod promissa sit pecunia. Præterea ex juribus citatis, omnis acquisitio beneficii simoniaca, est ipso facto irrita. Ergo ante solutam pecuniam promissam non valet, & nunquam valuit: nam si valeret, non esset ipso facto & per se irrita, sed tantum irritaretur ex post facto, nempe quando soluta esset pecunia. Curiæ Romanæ consulendus est stilus. Si tamen acceptum sit beneficium nondum dato pretio, hoc non debet solvi, quia simonia fieret realis completa ex utraque parte, & sic contraheretur excommunicatio.

Resp. 2. Reliquiæ sacræ si vendantur, contractus est nullus, quia non sunt materia venditionis, cum non sint pretio æstimabiles. Quare restituto pretio restitui debent tamquam sub causa & conditione acquirendi pretii.

Si vero fundus propter jus Patronatus ei annexum, vel sacra vasa propter consecrationem carius vendantur, contractum esse validum censet Layman: quia spirituale est tantum accessorium his rebus; utile autem per inutile præsertim accessorium vitiari non debet; sed restitui debet excessum pretii, utpote sine titulo acceptus.

Resp. 3. Pretium, seu quodvis temporale simoniace acceptum, restitui debet, etiam jure divino naturali. Quia 1. contra jus dantis, & proinde injuste acceptum est. Nam qui dedit pretium, habet jus ut res spiritualis gratis conferatur sibi, saltem ex hypothesi quod detur. Deus dedit omnibus jus res spirituales obtinendi gratis, juxta illud Matth. 16. *Gratis accepistis*, *gratis date*, & solum imposuit onus alendi Ministros, juxta modum ab Ecclesia præscribendum. Qui autem dedit temporale, non intendit dare liberaliter, nec transferre dominium, nisi quatenus debet, & quatenus alter juste exigere potest, ut patet a simili de usura. Deinde spiritualis res non est materia venditionis, sed est ex natura sua invendibilis. Jus autem temporale in re spirituali fundatum vendi nequit, nisi res ipsa spiritualis etiam vendatur, quæ tamen invendibilis est. Unde can. 6. *Si quid datur*, 1. q. 3. dicitur: *Rationis ergo vigore cogitur quod injuste receperit, restituere, & quidquid turpis lucri gratia receperit, non tenere*. Ecclesiæ Ministri sunt tantum dispensatores, non domini rerum spiritualium: unde non possunt illas dispensare, nisi pro vo-

luntate

luntate Christi jubentis ut illæ gratis concedantur : alioqui non minus injuste agunt, quam eleemosynarius principis, qui pro eleemosyna gratis ex voluntate domini danda, aliquid a pauperibus exigeret. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem : *Non est contra justitiam beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.* Et vero injuste exigit, & accipit pretium, qui de suo nil dat pretio æstimabile, ut facit conferens beneficium non gratis. Nam fructus ad ipsum non pertinent, sed ad futurum beneficii possessorem : jus vero ad fructus, utpote fundatum in titulo spirituali, non est æstimabile pretio temporali, & necessario competit ex justitia ei, qui habet beneficium ; immo est ipsummet beneficium. Ergo collator vel patronus injuste exigit pretium, nec habet titulum justum accipiendi ac retinendi quidquam, quod omnino sponte ac liberaliter datum non sit.

Resp. 4. Si simonia sit realis in materia beneficiali, simoniace accepta debent restitui Ecclesiæ, in qua est beneficium, vel pauperibus loci, etiam ante omnem sententiam, ex cap. 12. *de Simon.* ubi dicitur, temporalia recepta pro dando assensu electionis Ecclesiasticæ restituenda esse illi Ecclesiæ, cum ea sine gravi salutis periculo retineri non possint. Et est communis sententia. Sed si simonia non sit in beneficiali materia, juxta multos accepta restitui debent ei, qui dedit : quia jure naturali res reddi debet ei, qui habet ejus dominium, nisi lex in pœnam ei reddi vetet. Sed qui dedit simoniace, retinet dominium rei datæ, cum pactio simoniaca sit nulla, nec proinde jus ullum transferat, & lex non prohibet reddi, quod simoniace datum est, nisi simonia fuerit realis in beneficio. Nam in cap. cit. ubi pecunia accepta dicitur restituenda esse non danti, sed Ecclesiæ, agitur solum de simonia reali in beneficio, nec idem ullibi statuitur in aliis casibus : unde hæc pœna, cum sit quid odiosum, non debet extendi ultra casus in lege expressos. Immo cap. 19. *de Simon.* præcipitur reddi pecuniam ei, qui religionem simoniace fuerat ingressus.

Nota. Qui dant, vel accipiunt, aut promittunt aliquid pro aliqua justitia, vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda, incurrunt ipso facto in excommunicationem Papæ reservatam, & justitia vel gratia sic obtenta nulla est, quamvis nondum completa sit promissio. Patet ex Extravaganti *de sent. excomm. in 6.* innovata per Bullam 24. Gregorii XIII.

Sed an Simonia mentalis ad restitutionem obligat?

Resp. Multi negant : & probant 1. Ex c. 26. *de Simon.* ubi Gregorius IX. ait : *Ad responsionem spiritualium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente, utrinque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori)* eos pro simonia hujusmodi non teneri. 2. Ex S. Thom. 2.2. qu.140.art.6. ad 6. *Quoad Deum sola voluntas facit simoniacum, sed quoad pœnam ecclesiasticam exteriorem non punitur ut simoniacus, ut abrenuntiare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere.* 3. Quia sola injustitia externa seu effectiva inducit obligationem restituendi. At in simonia mentali nulla est injustitia externa, sed solum affectiva. 4. Dicunt talem esse usum Rotæ, & Pœnitentiariæ, & addunt Ecclesiam non irritare collationem beneficii, nisi simonia sit externa saltem implicite : nam Ecclesia non ponit actus mere internos.

Quæst. XXI. *Quænam sunt pœnæ contra simoniacos ipso facto latæ?*

Nota. Nulla pœna ipso jure lata est contra simoniam, nisi ea commissa sit vel in religionis ingressu, aut professione, in ordinatione, aut in beneficio, quo nomine comprehenduntur etiam officia quælibet jurisdictionem spiritualem habentia, ut Provincialatus, Prioratus, Guardianatus &c. Extrav. *Cum detestabile*, de simon. Quia in his tribus ob honores, dignitates vel commoda temporalia frequentius committitur, aut saltem majus est periculum illius.

Nota 2. Licet quælibet simonia etiam mentalis sit grave crimen, tamen consentiunt Doctores, nullam pœnam juris contrahi ob simoniam mentalem, quæ absque externo pacto expresso vel tacito admittitur, ex c. 46. *de simon.* cit. ubi dicitur de simoniacis mentalibus *sufficere per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori*. Neque etiam ob simoniam pure conventionalem, excepta confidentiali ; quia jura has pœnas statuentia realem rei spiritualis receptionem requirunt, ut constat ex Extrav. 1. & 2. *de simon.* & ex can. 1. qu. 1. & ideo consentiunt etiam nullam pœnam contrahi ob simoniam mixtam seu semirealem, quando non fuit tradita res spiritualis, sed solum pretium, seu res temporalis : nam donec res spiritualis acquiratur, & sic quasi contractetur, non censetur plene consummata exterius simonia.

An vero contrahantur pœnæ canonicæ, si traditum sit beneficium, vel res spiritualis, licet pretium promissum nulla ex parte fuerit solutum, controvertitur. Toletus & alii asserunt, quia licet pretium non sit traditum, simonia tamen videtur completa exterius, sicuti contractus venditionis censetur completus, si res sit tradita, & pretium promissum, etsi nondum solutum. Alii nunc communius docent solam simoniam realem utrinque completam traditione rei spiritualis simul & pretii, aut partis pretii inducere pœnas juris ; tum quia juxta multos hæc est praxis Curiæ Romanæ ; tum quia pœnæ juris præsertim graves, impositæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfecte completo, & ex omni parte consummato exterius cum effectu, nisi lex aliud diserte exprimat : nam ex reg. jur. *Odia sunt restringenda*. Quod intellige de pœna excommunicationis : nam ad nullitatem provisionis sufficit quod beneficium, vel officium datum sit, nondum dato pretio.

Dixi, *aut partis pretii*. Nam si re spiritali tradita, promissi pretii pars aliqua fuerit soluta, tunc secundum omnes contrahuntur pœnæ. Quia tum vere spirituale traditum est pro temporali, & vice versa; nec minus completa est simonia, quam si ab initio conventum esset de sola illa minima quantitate.

Resp. 1. Pœnæ simoniæ in beneficiis, & officiis spiritualibus sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrunt, tum qui simoniace eligunt, præsentant, instituunt, tum qui sic eliguntur, præsentantur, instituuntur; item mediatores & procuratores simoniacæ ordinationis, aut collationis beneficii secutæ, ut parentes, amici, & omnes qui suam operam interponunt, vel pecuniam offerunt, Extravag. 1. *Cum detestabile*, & alibi.

2. Omnis simoniaca electio, præsentatio, resignatio, provisio, collatio, irrita est, nullumque jus tribuit; ita ut sic provisus teneatur ante omnem sententiam beneficium dimittere, & omnes fructus Ecclesiæ restituere, cum nullum jus in beneficium acquirat, ibid. & ex Conc. Constantiensi sup. cit. Idque; ut dixi, quamvis simonia sit solum conventionalis mixta.

3. Simoniace electus, vel provisus, est ipso facto inhabilis ad idem beneficium; nec potest illud ex Episcopi dispensatione obtinere cap. 17. *de Simon.* & cap. penul. *de elect.* ubi excipitur, si sit beneficium simplex, & ipso electo ignorante, nec ratam habente, simonia commissa sit; tunc enim post puram resignationem potest Episcopus dispensare. Immo ex Bulla 5. S. Pii V. simoniacus fit etiam inhabilis ad quascumque alias dignitates, & quæcumque alia beneficia obtinenda.

Nota. Has pœnas ex communi sententia incurrunt etiam, qui propria auctoritate permutant beneficia; nam ii in jure dicuntur simoniaci, & vere committunt simoniam juris ecclesiastici. Item simonia realis in prælaturis Regularium, ut sunt Prioris, Guardiani, Rectoris, Provincialis &c. inducit nullitatem actus, obligationem dimittendi Superioris munus, & excommunicationem Papæ reservatam: nam sunt officia Ecclesiasticam Jurisdictionem habentia, idque statuitur expresse a Paulo II. Extrav. *Cum detestabile* de simon. & constat etiam ex Bulla Martini V. sup. cit.

Resp. 2. Pœnæ simoniæ confidentiæ ex Bulla 85. Pii IV. & Bulla etiam 85. Pii V. sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata contra utrumque contrahentem, si sint inferiores Episcopis; nam hi incurrunt solum interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2. Privatio beneficii per confidentiam obtenti, & quidem ante omnem sententiam, cum ejus collatio nulla sit. 3. Inhabilitas ad idem beneficium, & ad alia acquirenda. 4. Privatio beneficiorum, antea legitime possessorum, & pensionum prius obtentarum, non tamen juxta multos ante sententiam judicis declaratoriam cum justo titulo possideantur; & dicunt ita usu receptum esse. 5. Beneficia per confidentiam collata & accepta, reservata sunt Papæ: quare resignari non possunt in manus ordinariorum, nec ab iis conferri. Insuper fructus beneficiorum per confidentiam acquisitorum, & pensionum sic constitutarum reservantur Cameræ Apostolicæ. Sed hæc reservatio in Gallia non observatur.

Nota. 1. Ut contrahantur hæ pœnæ, requiritur ut datum sit & acceptum beneficium ut patet; ex his verbis Bullæ Pii IV. *Omnes & singulos, qui beneficia, vel pensiones hoc intercedente vitio acceperunt*. Non tamen necesse est, ut qui beneficium accepit, promissionem suam impleverit: hoc est vel pretium promissum solverit, vel beneficium alteri resignaverit, vel pensionem solverit, aut fructus beneficii ab alio percipi permiserit. Nam hoc specialiter statutum est contra hanc simoniam, quæ gravioribus pœnis punitur, eo quod innumeris fraudibus sit obnoxia, & magis latenter quam quævis alia committatur, habeatque speciem successionis hæreditariæ in jure valde exosam. Immo has pœnas incurrit beneficium recipiens, qui novit intentionem confidentialem dimittendi, quamvis recipiat sine tali intentione, uti significant hæc verba Bullæ Pii V. *Etiamsi sola dimittentis intentione receperit*.

Nota 2. Cum Constitutiones Pii IV. & Pii V. novas pœnas non superaddant ratione confidentiæ, nisi contra illum, qui per confidentiam recipit beneficium, vel pensionem; soli recipientes privantur beneficiis & pensionibus antea legitime acquisitis: non autem resignantes sub pactione confidentiali, aut ad id cooperantes; qui tamen, ut vere simoniaci, incurrunt excommunicationem Papalem jure antiquo latam, si confidentiaria pactio fuerit ex utrave parte completa.

Resp. 3. Pœnæ simoniæ in ordinatione sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrit tum ordinans, tum ordinatus, Extravag. *Cum detestabile*, quod multi extendunt ad primam tonsuram, quia cap. 11. *de ætate præf.* dicitur per eam conferri ordo clericalis, & usitato loquendi modo aliquis per eam simpliciter constituitur in ordinem clericorum. 2. Ordinatus suspensus est ab ordinibus, non solum quos simoniace suscepit, sed etiam omnibus simpliciter, ibid. Ordinans vero suspensus est per triennium a collatione omnium ordinum, ex c. 55. *de Simon.* Per Bullam vero Sixti V. *Sanctum*, suspensus est a collatione omnium ordinum, etiam tonsuræ, & ab executione omnium munerum Pontificalium, & interdictus est ab ingressu Ecclesiæ. Sed dicunt hanc Bullam non esse usu receptam in plerisque locis, præsertim in Gallis. Qui autem nec sciens, nec volens simoniace ordinatus est, secundum S. Thomam q. 100. ar. 6. ad 3. & alios, non potest sine dispensatione ordines exercere.

Resp. 4. Pœnæ simoniæ commissæ circa ingressum religionis, & professionem sunt, 1. Excommunicatio lata contra personas singulares dantes & accipientes. 2. Suspensio ab officiis capitularibus lata in conventum, si consenserit. Utraque pœna ipso facto contrahitur, & Papæ reservatur, Extravag. *Sane*, de simon. 3. Simoniace scienter professus, in aliud arctius monasterium in pœnam criminis detrudi debet, c. 25. *de Simon.*

TRA-

TRACTATUS

DE VIRTUTIBUS MORALIBUS, ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

VIrtutes Morales ſunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos, ut honeſtos, hoc eſt, conſentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ; & pro formali ipſam honeſtatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis ſeorſim ſumpta habet pro objecto materiali certos actus honeſtos ſibi proprios, & pro objecto formali ſpecialem honeſtatem elucentem in ſuis actibus.

Præter Religionem quatuor ſunt primariæ virtutes morales, a quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ ſunt, unde dicuntur Cardinales, nimirum Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Juſtitia, quæ commendantur, Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (ſapientia) *& juſtitiam, & virtutem, quibus utilius nihil eſt in vita hominibus.*

CAPUT PRIMUM

De Prudentia, & Vitiis ei oppoſitis.

I. PRudentia eſt virtus oſtendens quid in quavis particulari actione agendum ſit tamquam honeſtum, vel fugiendum tamquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hic de perfecta prudentia, quæ propoſito vero & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, ſeu Dei gloria & poſſeſſione, præſcribit media ad hunc finem apta. Hinc patet quam ſit neceſſaria. *Oculi tui videant recta*, Prover. 4. *Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei*, Epheſ. 5. Eſt autem virtus moralis tum objective, quatenus verſatur circa eamdem materiam, decernendo & dictando quid virtus moralis proſequi, & quid fugere debeat: tum directive, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus ſemper honeſtos, & fugiendos inhoneſtos. Non reſidet tamen in voluntate, ſed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Prudentiæ actus sunt bene consultare, recte judicare, & præcipere executionem. (*a*)

III. Peccata specialiter prudentiæ opposita, alia sunt per defectum, scilicet 1. Præcipitatio & inconsidetatio, quæ sunt peccata ejusdem speciei & gravitatis, cujus sunt illa, quibus homo se exponit, præcipitanter & inconsiderate judicando, vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2. Mentis inconstantia, qua sine justa causa mutatur sententia. Est mortalis quando quis ex voto, vel caritate, vel alio præcepto tenetur graviter perseverare in sententia. 3. Negligentia, quæ est mortalis vel venialis prout quis negligit id ad quod graviter vel leviter obligatur, aut adsit periculum graviter vel leviter peccandi.

Alia sunt per excessum, nempe 1. Prudentia carnis, quæ proposito malo fine, nempe bono creato inordinate expetito, præscribit media ad hunc finem assequendum apta. Est mortale ei obsequi in re gravi, nam Rom. 8. *Prudentia carnis mors est ... Sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subjecta.* 2. Astutia, quæ est notitia mediorum pravorum, occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Est mortalis vel venialis pro ratione affectus cui subest, & damni quod proximo obvenit, & pravitatis medii. Ad hanc revocantur dolus & fraus, quæ in eo inter se differunt, quod dolus sit astutiæ executio tum verbis, tum factis: fraus autem solis factis. 3. Nimia sollicitudo temporalia acquirendi, vel conservandi, quæ prohibetur Matth. 6. *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis &c.* (*b*) Mortalis est, cum ex sollicitudine violatur gravis obligatio, vel cum in ea re creata ponitur finis ultimus; ut facit, qui ex affectu illius peccat mortaliter, vel sic peccare paratus est, potius quam re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppositis.

Quæst. I. *Quid est Fortitudo, & quænam sunt vitia ei opposita?*

Resp. 1. Fortitudo est virtus, quæ animum secundum rectam rationem & legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba & terribilia sunt; ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat aut omittat contra rectam rationem & legem divinam. Quare moderatur timorem, audaciam, & tristitiam in gravibus malis, & periculis præsertim mortis. Sive Fortitudo est virtus moralis inclinans voluntatem ad aggredienda pericula & ardua, ad perferendum labores & gravia mala, secundum rectam ratio-

---

(*a*) *Hæ tres sunt partes potentiales prudentiæ, seu tria munia quæ vulgo post Aristotelem (lib. 6. Ethic. c. 10. 11. & 12.) ac S. Thomam (2. 2. quæst. 51. per tot.) recenseri solent; quæque græce nominantur* Eubulia, Synesis, & Gnome. *Verum hic Antonio supplendæ sunt partes integrantes ejusdem prudentiæ a S. Thoma commemoratæ (2. 2. quæst. 48. art. unico) & ab eodem Sancto Doctore desumptæ partim ex Aristotele loco laudato, partim ex Tullio (lib. 2. de Invent.) partim ex Macrobio (lib. 6. in Somn. Scip. c. 8.) vel etiam ex Divo Augustino (lib. 83. QQ. qu. 31. ubi Ciceronem ad verbum transcripsit.) Sunt autem hæ sequentes:* memoria, intelligentia, providentia, ratio, docilitas, solertia, circumspectio, cautio.

Ad perfectam prudentiam igitur necessaria est, Primo memoria, *idest præteritarum rerum recordatio. Secundo* intelligentia, *idest præsentium notitia. Tertio* providentia, *seu futurarum præscientia. Quarto opus est* ratione, *scilicet illius quod agendum est, ex præteritis, præsentibus, & futuris colligendi facilitate. Quinto necessaria est* docilitas, *seu bonus affectus mentis ad aliorum monita & consilia excipienda comparatæ. Sexto* solertia, *cui adjungenda est* sagacitas, *nimirum facilis excogitatio, & applicatio mediorum ad finem ducentium: sagacitas enim invenit; solertia vero feliciter exequitur. Septimo* circumspectio, *seu attenta circumstantiarum omnium consideratio. Octavo denique* cautio, *vel cura & solliciudo omnia vitandi incommoda, quæ suscepturn negotium interturbare possunt.*

Partes subjectivæ, seu species prudentiæ sunt, prudentia *per quam quis seipsum regit, &* prudentia, *per quam regit multitudinem, ut inquit Divus Thomas (2. 2. qu 48. artic. unico.) Rursusque prudentia, qua multitudo regitur, in alias species distribuitur. Nam vel est* œconomica *qua gubernatur familia, vel* politica, *qua civitas. Sed hæ species differunt inter se non intrinsecus, & ratione principii, nempe mentis ordinem amantis; sed extrinsecus tantum, & ratione objecti, circa quod versantur. Deinde discrepant tantum ratione objecti materialis, nempe ratione actuum, qui fiunt vel a familia, vel a civitate, non ratione objecti formalis; siquidem ii omnes actus a prudentia sive monastica, sive œconomica, sive politica spectantur, quatenus ad honestatis regulas sunt conformandi. Unde Aristoteles (lib. 6. Ethic. c. 8.) eandem reipsa prudentiam esse ait, qua quis tum seipsum, tum alios dirigit; sive ea, qua alios dirigit, sit* œconomica, *seu familiæ gubernatrix; sive* politica, *seu civitatis directrix; sive* nomothetica, *seu legum conditrix; sive* dicastica, *seu judicatrix. Præcipuam autem prudentiæ speciem docet eam esse, quæ sibi suisque rebus quis prospicit: unde eam simpliciter prudentiam appellari debere existimat.*

(*b*) *Quamplurimis aliis locis ex sacra scriptura depromptis confirmari potest peccatum hoc per excessum, nimiam scilicet sollicitudinem acquirendi vel conservandi opponi prudentiæ christianæ, quæ postquam adhibuit media ad felicem rerum quarumcumque eventum inservientia, in divinæ tandem providentiæ sinu quiescit. Legitur in Proverbiis c. 11. v. 7.* Expectatio sollicitorum peribit. *Matth. c. 6. v. 31.* Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt: Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia. *Ep. ad Philip. cap. 4. v. 6. & 7.* Nihil solliciti sitis; Sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu. *Similiter & S. Petr. cap. 5. v. 7* Omnem sollicitudinem vestram projicientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis: *& passim &c.*

rationem & voluntatem divinam. De qua virtute agit S. Paulus, Epheſ. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli ... ut poſſitis reſiſtere in die mala, & in omnibus perfecti ſtare.* Et 1. Cor. 16. *State in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus ſunt aggreſſiō & perpeſſio.

Reſp. 2. Peccant contra fortitudinem per exceſſum & defectum timoris, & audendi: unde quatuor ſunt vitia ei oppoſita. 1. Timiditas ſeu timor inordinatus, cum timetur quod, vel quando non oportet, vel plus quam oportet. 2. Animi ſtupiditas, qui eſt defectus timoris rationabilis, ut cum quis mala ſeu pericula non formidat nec cavet quæ, vel quando, vel quantum oportet formidare & cavere. 3. Audacia ſeu temeritas, quæ eſt exceſſus in audendo vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4. Ignavia, quæ eſt defectus audendi, ut cum quis non aggreditur vel non ſuſtinet quod, & quando, & ſicut recta ratio dictat.

Quæſt. II. *Quænam ſunt virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his oppoſita?*

Reſp. Sunt quinque ejuſmodi virtutes, nimirum

I. Magnanimitas, quæ eſt virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna ac heroica qua talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licet verſetur circa opera arduа aliarum virtutum, eſt tamen ſpecialis virtus, quia ad illa inclinat ex motivo proximo ſibi proprio, nempe quia ſunt magna & ardua, hoc eſt, conſentanea animo magno, & generoſo, ad maximam dignitatem, perfectionem, ad amicitiam ac filiationem Dei, beatitudinemque deſtinato, & magnis gratiæ præſidiis inſtructo.

Ei per exceſſum opponuntur præſumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi in tractatu de Peccatis. Per defectum vero puſillanimitas, quæ eſt vitium, quo quis ex animi parvitate, nimiaque abjectione recuſat tendere in id quod eſt ſuæ potentiæ proportionatum, detrectatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus eſt cum auxilio Dei, ſuamve auctoritatem, dignitatem, & privilegia negligit; cum id neceſſarium vel utile eſt ad Dei honorem, aut aliorum utilitatem. Eſt mortale vel veniale peccatum, prout ſub mortali, vel veniali tenetur ſuſcipere id quod detrectat, vel tueri id quod negligit.

II. Humilitas eſt virtus, quæ vera noſtri cognitione appetitum excellentiæ propriæ ſecundum rectam rationem & Dei voluntatem moderatur, ne inordinate extollamur, & inclinat ad utilitatem noſtram ac ſubjectionem erga Deum actibus internis & externis agnoſcendam ac profitendam, atque omnem gloriam ac honorem Deo ut bonorum omnium auctori tribuendum.

Ejus actus præcipui ſunt, 1. Agnoſcere ſe ex ſeipſo nihil eſſe, nihilque, ſed omnia accepiſſe a Deo; immo ſe eſſe peccatorem, adeoque ſupplicijs & omni contemptu dignum. 2. Nihil ſibi adſcribere, ſed ſeipſum contemnere, omnem honorem, gloriam ac laudem Deo ut bonorum omnium auctori attribuere. 3. Neminem contemnere, nemini velle præponi, ſed omnes ſibi animo præferre, conſiderando aliorum perfectiones ac virtutes, ſua vero vitia & peccata, juxta illud Phil. 2. *In humilitate ſuperiores ſibi invicem arbitrantes*. 4. Subjicere ſe in omnibus Deo, & ſuperioribus ut Dei Miniſtris propter Deum. 5. Laudes & honores, quantum recta ratio permittit, fugere, ea propter ſe nunquam quærere, nec partis delectari. 6. Contemptus, contumelias, & humiliationes æquo animo propter Deum exemplo Chriſti ferre, immo & diligere. 7. In rebus externis & functionibus, quantum in ſe eſt, amplecti ſemper id quod eſt abjectius & minus honoratum, habita tamen ratione decoris, dignitatis, & officii.

Humilitas eſt virtus præſtantiſſima, virtutum procreatrix, & radix ſummæ ac æternæ gloriæ, juxta illud Chriſti, *Qui ſe humiliat, exaltabitur*, Luc. 14. & 18. eſtque neceſſaria ad ſalutem, immo eſt fundamentum aliarum virtutum, ſicut ſuperbia eſt radix omnis peccati. (a) Ei opponitur non ſolum ſuperbia, ſed etiam inordinata ſui ſubjectio, quæ fit cum injuria aut neglectu muneris proprii, aut jactura ſtatus ſui, vel damno eorum, quibus prodeſſe debes: ut ſi pater infra filium, ſuperior infra ſubditum exterius ſe abjiciat; nam humilitas inclinat ad ſui abjectionem, juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud Eccli. 9. *Eſt qui ſe nimirum ſubmittit*.

III. Magnificentia quæ eſt virtus inclinans ad magna opera externa magnis ſumptibus efficienda, quando recta ratio dictat, & præcipue ad ea quæ pertinent ad honorem Dei. Differt a liberalitate, quod hæc circa ſumptus mediocres, & ordinarios, illa circa majores verſetur. Et opponitur per exceſſum profuſio, qua quis majores ſumptus facit quam ratio dictat. Eſt mortalis ratione gravis damni proximi illati, ut ſi propterea debita non ſolvas, eleemoſynas omittas &c. Per defectum vero parvificentia, qua quis, prænimia anguſtia, opus magnos ſumptus requirens non audet ſuſcipere quando oportet, vel ſuſceptum relinquit, vel non decore perficit. Eſt mortalis, ſi gra-

(a) *Neceſſitatem, ac ſummam hujus virtutis efficaciam alia Sacræ Scripturæ loca oſtendunt, nempe Matth. cap. 11. v. 29. cap. 23. v. 12. Luc. cap. 1. v. 52. epiſt. 1. Petr. c. 5. v. 5. Jac. c. 4. v. 6. Eccli. c. 3. v. 20. c. 35. v. 21. &c. quæ tranſcribere non cenſemus. Ceterum de hac virtute tractavit in præclaro ſuo Opere* Trattenimenti Spirituali *piiſſimus P. Alphonſus Rodriquez, necnon paſſim P. Paulus Segneri in libro quem conſcripſit* Manna dell'Anima, *aliique plures.*

graviter quis ad opus magnum teneatur, v. g. ex voto, promissione &c.

IV. Patientia, qua in rebus adversis mœror temperatur, & mala præsentia æquo animo tolerantur. Est maxima virtus & valde necessaria. *Patientia opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri, & in nullo deficientes.* Jac. 1. *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem*, ad Hebr. 1. (a) Opponitur per excessum impatientia, qua quis plus justo de malis dolet. Potest esse mortalis ratione scandali, vel mali, quod quis ex impatientia facit, optatve, vel præcepti violati. Per defectum insensibilitas seu animi durities, cum quis ob animi stuporem nec propriis, nec alienis malis movetur.

V. Perseverantia, seu constantia, quæ inclinat & firmat ad persistendum in opere bono, & non obstante molestia ac difficultate quantumvis diuturna, quamdiu recta ratio dictat. Ei opponitur per excessum pertinacia, qua quis proprium sensum, vel agendi propositum retinet quando non oportet, vel plus quam oportet: per defectum inconstantia in agendo, qua quis sine justa causa a bono proposito desistit. Utraque est mortalis vel venialis pro subjecta materia, seu prout gravis vel levis obligatio violatur, est autem semper veniale sine justa causa propositum bonum mutare, vel ab eo bene cœpto desistere in re non præcepta, quia inordinatum est & contra rectam rationem, leviter & sine rationabili causa bonum propositum mutare, vel ab inchoato bono discedere.

Nota. Per se loquendo, gravius peccatur contra aliquam virtutem per defectum, quam per excessum: sic gravior est superbia quam nimia abjectio: desperatio quam præsumptio. Quia peccata per defectum sunt contra id, ad quod primario ac principaliter virtus inclinat. Sic spes primario inclinat ad sperandum in Deum, & secundario ad non nimium in se sperandum, & sic de aliis.

CAPUT III.

De Temperantia, & Virtutibus ei annexis?

Quæst. I. *Quid est Temperantia?*

Resp. Temperantia late sumpta est virtus, quæ secundum rectam rationem & legem divinam operationes, & passiones humanas moderatur. Sive est virtus refrænans animi affectus, qui ipsum contra rectam rationem alliciunt, illosque moderans secundum rectam rationem ac legem divinam. *Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi, firma & moderata domatio*, ait S. Aug. lib. 83. q. 31. Sed sic sumpta non est virtus specialis, nam id præstat omnis virtus moralis in sua materia: Justitia enim, v. g. affectum a furtis & injuriis avertit.

Temperantia stricte sumpta est virtus, quæ secundum rectam rationem ac legem divinam moderatur appetitum & usum rerum, quæ delectationem sensuum, præsertim gustus, tactus pariunt, qualia sunt esculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres sunt temperantiæ species, nempe abstinentia, sobrietas, & castitas.

Abstinentia est virtus, quæ secundum rectam rationem moderatur appetitum & usum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas est virtus, quæ appetitum & usum potionis vim inebriandi habentis moderatur secundum rectam rationem. Supple semper & legem divinam: nam quidquid est contra rectam rationem, est etiam contra legem Dei, cum recta ratio sit intimatio legis divinæ æternæ.

Regula autem ac mensura cibi, potus, & somni sumenda est ex fine proximo ad quem ista per se referuntur, qui est bona corporis valetudo, & idonea mentis ad suas functiones obeundas dispositio, seu habitudo, ad Dei gloriam ultimate ordinata: nam finis est mensura eorum, quæ sunt ad finem. *Habet vir temperans in hujusmodi rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam utroque testamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet; sed ad vitæ hujus atque officiorum necessitatem, quantum sat est, usurpet utentis modestia, non amantis affectu*, ait S. Aug. lib. de moribus Eccl. c. 21. Per necessitatem intellige non solum absolutam ac physicam, sed etiam moralem. Non enim illud solum dicitur necessarium vitæ humanæ ejusque officiis, sine quo absolute vivere aut ea officia omnino obire non potes; sed etiam id sine quo hoc non potes commode & convenienter tuo statui, spectatis quoad qualitatem cibi & potus circumstantiis status, conditionis, officii, opulentiæ, loci, personarum quibuscum vivis, & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam spectat nec plus, nec minus cibi, potus & somni sumere, quam ad bonam corporis valetudinem, & vires, ad munera sua recte obeunda requisita, aptamque mentis ad suas functiones dispositionem expediat: cum hoc discrimine, quod major quantitas sit illicita; minorem autem subinde sumere ob justam & graviorem causam, quam sit robusta valetudo corporis, v. g. ob carnis

(a) *His adde multa alia Sacræ Scripturæ loca, quæ efficacia argumenta ad demonstrandam hujus virtutis necessitatem præbent. Lucas enim cap. 21. v. 19. ait*, In patientia vestra possidebitis animas vestras. *D. Paulus in 2. ad Romanos cap. 5. v. 3. & 4.* Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem; probatio vero spem: *& ad Hebræos*: Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. *Item Divus Jacobus epist. cap. 1. v. 3. & 4.* Scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet; ut sitis perfecti, & integri, in nullo deficientes &c.

carnis mortificationem, vel satisfactionem pro peccatis, sit laudabile, etiam si vires corporis imminuantur; modo tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad suas functiones ineptior, ita ut homo semper valeat recte præstare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona est corporis valetudo, quæ optime mentis & animæ saluti servit: nam corporis est, ut animæ serviat ad suas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam & salutem nostram referri debent. Hæc autem abstinentia major, quam ratio temperantiæ per se exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu servatur; v. g. castitatem, pœnitentiam &c.

Castitas est virtus, quæ cohibet vel moderatur appetitum & usum venereorum ac delectationis venereæ secundum rectam rationem & legem divinam. De qua Paulus 2. Cor. 7. *Mundemus nos ob omni inquinamento carnis & spiritus*. Et 1. ad Timot. 2. *Quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate*. Pudicitia autem vel est eadem virtus quæ castitas, vel ejus pars integralis cohibens oscula, amplexus, aspectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex est castitas, nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima est voluntas constans & efficax abstinendi tota vita ab omni prorsus actione & delectatione venerea. Secunda est voluntas constans & efficax abstinendi ab omni actione, & delectatione venerea cum non conjuge, & ea utendi cum conjuge semper juxta rectæ rationis & legis divinæ regulam. Tertia est propositum abstinendi imposterum propter Deum ab omni actione & delectatione venerea percepta in conjugio.

Abstinentiæ opponitur gula stricte sumpta, sobrietati ebrietas, & castitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de peccatis.

Quæst. II. *An licet agere ob voluptatem seu delectationem moderatam & per se licitam, eamque propter se appetere?*

Resp. Neg. Quia 1. Omnis actus, qui non est bonus saltem ratione finis, hoc ipso malus est, ut docet S. Aug. lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Cum facit homo aliquid ubi peccare non videtur, si non propter hoc fecit, propter quod facere debet, peccare convincitur*; idque satis indicat Christus Matt. 12. dum ait: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*, utique tamquam de peccato. (*) Ergo omne opus otiosum moraliter est malum, æque ac verbum otiosum, cum sit eadem ratio, & species ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non est bonus, est saltem otiosus moraliter seu in ordine ad mores; ergo malus est. Jam vero actus non est bonus nisi habeat finem honestum, hoc est, consentaneum naturæ rationali & legi divinæ. 2. Homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem proportionatum, seu consentaneum naturæ rationali quatenus rationalis est, ideoque propter finem honestum; tenetur enim semper agere modo proportionato seu consentaneo naturæ rationali, qua rationali; alioqui sciens ac volens deficit a conditione sua & a dignitatis præstantia, qua brutis excellit, seque ipsum deprimit ad modum agendi brutalem. Non potest autem agere modo proportionato naturæ rationali, qua rationalis est, nisi agendo propter finem consentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis est. 3. Agens ob delectationem agit inordinate & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem a Deo auctore naturæ institutum, secundum quem delectatio ex natura sua est propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Aristoteles; *Bonum delectabile*, inquit, *cum sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud*; & docet S. Thom. 1. 2. qu. 4. ar. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes*; ut scilicet facilius, promptius, melius, & constantius efficerentur. Itaque delectatio moderata potest quidem percipi, & appeti ut medium, sed non ut finis; cum inordinatum sit, velle sistere in eo tamquam fine actionis, quod Deus instituit solum ut medium ad actionem melius, promptius, & constantius faciendam. 4. Innocentius XI. damnavit has propositiones. 8. *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum; modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*; hoc est, sistere in delectatione actuum tamquam in fine obtento. 9. *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali*.

Hinc manducare etiam moderate, audire musicam, odorari florem, & similia oblectamenta capere ob solam delectationem, per se loquendo est venialis culpa.

Quæst. III. *Quænam sunt virtutes temperantiæ annexæ?*

Resp. Sex, Mansuetudo, Clementia, Studiositas, Modestia, Eutrapelia, & Circumspectio.

I. Mansuetudo est virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem sic, ut non irascamur, nisi quando, quantum, cui, & quomodo oportet. De qua Apostolus, ad Tit. 3. *Admone illos: neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines*.

Ei opponitur per excessum iracundia, de qua alibi; per defectum vero nimia dissimulatio, cum nempe ex iræ defectu mala impunita manent, nec quis irascitur ubi, quando, quantum & quibus oportet, ut justitia servetur, vitia corrigantur, scandalum tollatur &c. Est mortalis ex genere suo, cum repugnet caritati, vel justitiæ.

II. Clementia est virtus, qua superior ex animi

(*) Utcumque veniali.

nimi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam, vel remittendam, quantum patitur recta ratio, juſtitia, diſciplinæ bonum, reip. ſalus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per exceſſum crudelitas, qua quis ex animi auſteritate propenſus eſt ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Eſt ex genere ſuo mortalis, cum repugnet caritati & juſtitiæ. Per defectum vero nimia lenitas, qua quis pœnam remittit aut mitigat, ubi ſeveritate utendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, ſervandam diſciplinam &c. Eſt culpa gravis vel levis, pro ratione damni vel ſcandali, quod ex ea provenit.

III. Studioſitas eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem moderatur appetitum ſciendi, & ipſum ſtudium, ita ut quis ea ſolum velit ſcire, quæ ipſius conditioni & capacitati conveniunt, & ſtudeat ea diligentia qua oportet iis rebus, quibus oportet, ex debito fine (Vid. N. 301.), & in debitis circumſtantiis loci & temporis. Unde ejus eſt, refrænare affectum inordinatum cognoſcendi, moderari ſtudium, incitare ad diligenter addiſcendum res neceſſarias & convenientes.

Ei opponitur per exceſſum curioſitas, quæ eſt inordinatus appetitus cognoſcendi. Eſt autem inordinatus vel ex parte objecti, & tunc definitur: Appetitio vel cura ſuperflua cognoſcendi ea, quæ ad ſe non pertinent, ſive quæ nec ad propriam, nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt. Vel ex parte modi, ut ſi ea, quæ ad te ſpectant, velis addiſcere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori vel menti noxiis.

Curioſitas eſt mortalis. 1. Ratione objecti prohibiti, v. g. ſi legas libros ab Eccleſia aut Superioribus prohibitos, aut velis ſcire ea quæ dicuntur in confeſſione &c. 2. Ratione medii, ſi adhibeatur graviter illicitum, ut ſuperſtitioſum &c. vel ratione finis mortaliter mali. 3. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut ſi legas libros contra fidem aut bonos (1) mores &c. 4. Si per ſtudium minus utile homo impediatur ab addiſcendis iis, quæ ſcire tenetur. 5. Ratione nocumenti ſeu damni, ut ſi ob immoderatum ſtudium valetudo graviter lædatur. 6. Si quis ab alio ſcire vult, quod ſub mortali revelare nequit. Ratione injuriæ gravis, ut ſi quis litteras alterius clauſas ſine conſenſu ejus, a quo vel ad quem ſcribuntur, ſaltem prudenter præſumpto, aperit & legit: nam tunc violatur jus, quod quiſque habet, ne arcana conſilia & negotia litteris commiſſa, ſine ejus conſenſu cognoſcantur. *Ita Navarrus, Toletus, Layman, & alii.* Unde eſt mortale contra juſtitiam, litteras alienas legere, quando continent ſecreta magni momenti, vel ea quæ multum expedit non innoteſcere, vel quæ multum optat celari is, a quo vel ad quem ſcribuntur, vel quando timeri poteſt inde ſecutura aliqua infamia vel aliud damnum grave. Cum autem id omne ante aperitionem ignoretur, ideo litterarum alienarum aperitio lectioque ordinarie mortalis eſt ob mortale periculum lædendi jus ſecreti in re gravi. Id etiam eſt contra fidem publicam, cui ſigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent eſſe ſolum veniale litteras a domino dilaceratas & in publicum projectas ex ſola curioſitate colligere, junctiſque partibus legere: quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant, quia dominus lacerando ſatis oſtendit ſe non derelinquere jus, quod habet ad ſecretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo, ſed imprudentia alicujus non privat illum jure ſuo.

Item peccat contra juſtitiam, qui alterius ſcripta ipſo invito legit, & quidem mortaliter, ſi fiat cum gravi damno, vel alter valde cupiat eſſe ſecreta, graviterque ſit laturus. Excipe, niſi conſtaret ſcripta vergere in damnum injuſtum communitatis, vel etiam privati, nemo enim habet jus ad medium injuſtum. Poſſunt quoque litteræ aperiri auctoritate publica, nempe Principis, Magiſtratus, cum id exigit bonum commune, cui jura privatorum ſubordinantur. Sed ii, qui ſecreta legerint, tenentur celare. Patres habent etiam jus aperiendi litteras liberorum curæ ſuæ ſubjectorum.

Curioſitas autem, qua non læditur graviter caritas, nec juſtitia, eſt per ſe ſolum venialis, ſecluſo periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi, quia non eſt per ſe magna inordinatio quod quis plus æquo appetat cognitionem rerum ſibi non neceſſariarum aut utilium: vel præciſe id quod ad ſe non pertinet, cognoſcere velit ſine gravi injuria alterius, aut ſupervacaneam in eo curam ponat, modo neceſſaria non negligat.

Per defectum adverſatur ſtudioſitati negligentia, quæ eſt voluntaria omiſſio ſtudii vel inquiſitionis ad diſcendum, quæ quiſque ſcire vel diſcere tenetur. Eſtque peccatum grave vel leve pro gravitate, vel levitate rei, quæ ſciri debet, ſpectato ejus fine. Hinc gravis negligentia diſcendi obligationes ſuas, ſive proprias ſui muneris ſeu officii eſt ſemper mortalis. (Vid. N. 142. 213.)

IV. Modeſtia duplex eſt: una eſt modeſtia motuum externorum, quæ motus & geſtus corporis externos moderatur ſecundum rectam rationem, ita ut congruens eſt perſonæ ſpectatæ tum in ſe, tum in ordine ad eos quibuſcum verſatur, & ad locum, tempus, ſtatum &c. *Hoc eſt enim pulcritudinem vivendi tenere, convenientia cuique ſexui & perſonæ reddere*, ait S. Ambr. lib. 1. de officiis cap. 9.

Ei opponitur per exceſſum petulantia & inſolentia, qua non ſervatur decorum in voce, ge-

(1) Vide Notam ad qu. 12. ar. 4. c. 7. *Tract. de Peccat.*

geſtu, & aliis motibus externis corporis; ut ſi quis vocem nimium attollat, geſtus aut greſſus inſulſos habeat, ſi Religioſus mores aulicos ſectetur &c. Per defectum morum ruditas ſeu ruſticitas.

Altera eſt modeſtia cultus, ſeu parcitas, qua in cultu ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domus, ſuppellectilis, conviviorum &c. ſervatur mediocritas, & congruitas ad perſonam, facultates, ſtatum, conditionem, approbatam conſuetudinem, & ad tempus, locum &c. Contra hanc peccatur, 1. Per luxum, excedendo modum conſuetum & convenientem conditioni ac facultati perſonæ in veſtibus, conviviis, ſuppellectili &c. Item aſſumendo veſtem alterius ſexus. *Cultus exterior* (inquit S Thom. 2. 2. q. 196. ar. 2. ad 3.) *debet competere conditioni perſonæ ſecundum communem conſuetudinem. Et ideo de ſe vitioſum eſt, quod mulier utatur veſte virili, aut e converſo: & præcipue quia hoc poteſt eſſe cauſſa laſciviæ, & ſpecialiter prohibetur in lege .... Poteſt tamen quandoque hoc fieri ſine peccato propter aliquam neceſſitatem, vel cauſſa ſe occultandi ab hoſtibus, vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid aliud hujuſmodi.* 2. Ratione affectus inordinati, quando nimium ſtudium in hujuſmodi rebus ponitur, ut ſæpe faciunt feminæ, multum temporis tam pretioſi in ſe ornandis collocantes. 3. Per defectum, & dicitur Sordiditas, quæ non ſervat decorem in cultu corporis, & rerum ſuarum.

Porro peccata contra utramque modeſtiam interdum ſunt mortalia, ſcilicet ratione ſcandali, damni, pravi finis &c. Sic exceſſus in ornatu & apparatu externo eſt mortalis ratione affectus, ſi ſit cauſſa non ſolvendi debita, non dandi eleemoſynas neceſſarias, non collocandi liberos in ſtatu convenienti; vel alia non præſtandi ad quæ quis tenetur: vel ratione affectus graviter immoderati, ut ſi propter ornatum aliquis ſit paratus peccare mortaliter: vel ratione ſcandali, quod ſæpe dant mulieres in modo (1) ſe exornandi, qui ad luxuriam alliciat intuentes, ut revera alliciunt mulierum reſeratus ſinus, ceteræque corporis nuditates, ut docet S. Carolus in inſtruct. confeſſar.

Quod ad larvas & perſonatus attinet, hæc propter immodeſtiam, & nimiam mentis divagationem ſunt peccata venialia; mortalia vero ſi in talibus circumſtantiis adhibeantur, ut ad libidinem incitent, vel libidini præbeant occaſionem, ut ſæpe contingit.

Sed an mulieres peccant, ſi ſe ornent ad placendum viris?

Sic reſpondet S. Thom. 2. 2. q. 196. art. 2. *Si mulier conjugata ad hoc ſe ornet ut viro ſuo placeat, poteſt hoc facere abſque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & ſunt in ſtatu non habendi, non poſſunt abſque peccato appetere placere virorum aſpectibus ad concupiſcendum, quia hoc eſt dare eis incentivum peccandi. Et ſi quidem hac intentione ſe ornent, ut alios provocent ad concupiſcentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non ſemper eſt peccatum mortale, ſed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc eſt de viris.* Et ad 2. ait: *Mulierum fucatio eſt quædam ſpecies fictionis, quæ non poteſt eſſe ſine peccato ..... Non ſemper tamen talis fucatio eſt cum peccato mortali, ſed ſolum quando fit propter laſciviam, vel in Dei contemptum.*

V. Eutrapelia ſeu jucunditas eſt virtus, quæ inclinat ad ſervandum modum ac decorum in dictis & factis ludicris ad animi recreationem inſtitutis.

Contra illam peccatur per exceſſum. 1. Ratione objecti, ſi immodeſtum, petulans, contumelioſum, injurioſum, obſcœnum, periculoſum, vel prohibitum jocandi aut ludendi genus uſurpetur. 2. Ratione circumſtantiarum, ſi genus ludendi vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco, vel tempore indebito, modo indecoro, nimis diu, vel contra dignitatem perſonæ illud uſurpantis, vel ejus coram qua uſurpatur. 3. Ratione immodici affectus. *Caveamus* etiam *ne dum relaxare animum volumus, ſolvamus omnem harmoniam, quaſi concentum quemdam bonorum operum*, ait S. Ambroſ. lib. 1. de offic. c. 20. (2)

Per defectum vero peccatur, cum quis ex animi auſteritate ſeu moroſitate omnem honeſtam animi recreationem ſibi neceſſariam repudiat, vel in aliis impedire conatur.

VI. Circumſpectio eſt virtus, quæ ſermones moderatur ſecundum rectam rationem & legem divinam, ita ut non loquamur niſi quando, ubi, quæ, quibus & quomodo oportet. Eſt valde neceſſaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata, nam *lingua ignis eſt, univerſitas iniquitatis*. Jac. 3.

APPENDIX

De Jejunio Eccleſiaſtico.

Quæſt. I. *Quænam ad illud requiruntur?*

Reſp. 1. Tria. Abſtinentia a carnibus, atque etiam ab ovis, & lacticiniis, nam hæc ſunt etiam prohibita jure communi, eo quod ex carne originem ducant, & multum nutriant, can. 6. diſt. 3. ex S. Greg. ibi: *Par eſt, ut quibus diebus carne animalium abſti-*

(1) Vid. N. 139. 140. Ægidius Romanus (*de Regim. Princip.* 1. p. l. 2. c. 21.) de convenienti ornatu mulierum, præſertim conjugatarum exacte diſſerit.

(2) Quæ in iſtius quæſtionis ſerie Auctor docuit de peccatis vel ob exceſſum, vel ob alias circumſtantias evenientibus in materia Virtutum *Temperantiæ* adnexarum magis patebunt conſulenti N. 283. & Notas adjectas 2. p. q. 8. c. 2. *Tract. de Peccat.*

abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caſeo, & ovis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non eſt evidens, quod conſuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadrageſima obliget.* Verum hac in re ſpectanda eſt cujuſque regionis legitima conſuetudo, nam quibuſdam in locis eſus ovorum & lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in pluribus vero ſolum in quadrageſima: immo dicunt in quibuſdam, ut in Germania, ne in quadrageſima quidem. S. Thom. 2. 2 qu. 147. ar. 6. ad 3. ait: *In jejunio quadrageſimali interdicuntur univerſaliter etiam ova & lacticinia. Circa quorum abſtinentiam in aliis jejuniis diverſæ conſuetudines exiſtunt apud diverſos, quos quiſque obſervare debet ſecundum morem eorum, inter quos converſatur.*

2. Abſtinentia a pluribus refectionibus, ita ut intra ſpatium diei naturalis nonniſi ſemel corpus reficiatur. Sic enim Eccleſia vult per jejunium corpus caſtigari, & concupiſcentiam coerceri, ut tamen natura ipſa non notabiliter lædatur: multum autem læderetur, ſi una refectio non permitteretur, & corpus non caſtigaretur, nec concupiſcentia ſatis coerceretur, ſi permitterentur duæ. Hæc refectio debet eſſe continua, alioqui non eſſet una, ſed repetita. Si quis tamen ob urgentis negotii cauſiam ab illa nondum ſufficienter ſumpta diſcedat, poteſt confecto negotio ad eam redire, eamque perficere; quia ſpectatis circumſtantiis & ex intentione cenſetur unica moraliter refectio. Secus, ſi ſatis refectus ab ea diſceſſerit. Non licet autem diu protrahere prandium, nam hoc eſſet æquivalenter duplicem refectionem ſumere: idem enim eſt in ordine ad nutriendum corpus, ſumere novam, aut diu continuare eamdem refectionem, quæ reipſa erit moraliter & virtualiter multiplex. Nec refert, quod non ſemper edatur, ſed fiat confabulatio; nam interea concoquit ſtomachus cibos ſumptos, qui ſufficiebant pro integra refectione, & alii ſubſtituuntur.

Hinc qui die jejunii mane comedit etiam inculpate, puta ex inadvertentia, tenetur eo die abſtinere ab alia refectione, ſi poteſt ſine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem ſervare poteſt. *Leſſius.*

3. Certum tempus refectionis, quod nunc recepta conſuetudine eſt circa meridiem, ita ut non liceat ſine juſta cauſſa hanc horam anticipare, ut conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ. Poteſt tamen pro arbitrio diferri refectio uſque ad horam tertiam pomeridianam, vel ſolis occaſum; ante quod tempus olim erat vetita, ſaltem in quadrageſima.

Quæſt. II. *An præceptum jejunii per ſe obligat ſub mortali?*

Reſp. Affirmat. Conſtat 1. Ex SS. Patribus, Baſilio, orat. 11. de jejunio, Gregorio Nazianzeno, ep. 74. Hieron. ep. 54. Cyrillo Alexandrino, hom. 1. Paſchali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex conſenſu Doctorum, & fidelium. 2. Quia res præcepta capax eſt gravis obligationis (cum ſit opus virtutis in ſuo genere grave) & ab Eccleſia abſolute præcipitur. Præterea autem obligant pro gravitate materiæ, ſaltem dum ſuperior expreſſe non declarat ſe velle tantum leviter obligare. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Frangens jejunium Eccleſiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, niſi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult ſe ſubjicere præcepto.* (1)

Hinc peccat mortaliter, 1. Qui die jejunii, vel abſtinentiæ carnes comedit, ſine neceſſitate tamen; niſi excuſat a mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eo quod prohibeantur carnes prout nutritivæ, ſeu refectivæ virium; at parum carnis parum nutrit: ergo etiam parum, ſeu ſub parva culpa, & non graviter prohibetur. Hæc tamen parvitas difficile conſtitui poteſt. 2. Qui veſcitur ovis aut lacticiniis, niſi permiſſa ſint ab Epiſcopo, vel legitima conſuetudine. 3. Qui aliquid notabile extra unam refectionem, & collativunculam comedit etiam interruptim.

An autem mortale ſit tempus refectionis notabiliter anticipare ſine juſta cauſſa?

Controvertitur. Layman cenſet olim quidem notabilem anticipationem fuiſſe mortalem, nunc vero ſpectata hodierna Eccleſiæ conſuetudine eſſe ſolum venialem. Sed Covarruvias, Navarrus, Sanchez, Comitolus, Azor, Reginaldus, & alii docent, etiam nunc eſſe mortalem, & probant, 1. Ex ſenſu fidelium & ex fine jejunii. 2. Ex cap. *Solent*, de conſecr. diſt. 1. *Nullatenus jejunare credendi ſunt, ſi ante manducaverint, quam veſpertinum celebretur officium.* Et ex Conc. Rothomag. an. 1502. c. 22. *Nullus in quadrageſima prandeat, antequam, hora nona peracta, veſpertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat.* Ergo ex mente Eccleſiæ tempus refectionis lege vel conſuetudine univerſali ſtatutum, eſt conditio pertinens ad ſubſtantiam præcepti, vel ad modum ſubſtantialem illius. Nam etſi in anticipatione horæ diſceſſum ſit ab inſtituto veteris Eccleſiæ, non tamen in eo quod certa hora ſervetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3. Ex S. Thom. in 4. diſt. 15. q. 4. ar. 4. q. 3. *Ille jejunium ſolvit, qui Eccleſiæ determinationem non ſervat. Unde cum Eccleſia inſtituerit certum tempus comedendi jejunatoribus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium ſolvit.* 4. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad rationem jejunii eccleſiaſtici, *Sylvius*. Porro juxta multos nulla eſt culpa, ſi ob juſtam cauſſam, qualis eſt iter neceſſarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eo quod id uſu receptum ſit apud doctos & probos; & faci-

(1) Vid. Notam 2. ad q. 2. c. 2. ſect. 3. *Tract. de Legib.*

facilius excusatio in hoc locum habeat, quam in aliis ad jejunium requisitis, cum refectionis tempus ad finem jejunii minus conducat.

Quæst. III. *Quid dicendum de Cœnula seu Collatiuncula?*

Resp. 1. Hæc consuetudine inducta est, & ab Ecclesia tolerata, ideoque ex probata piorum ac timoratorum consuetudine in qualibet regione, scientibus, & annuntiantibus Ecclesiæ Prælatis, determinanda est, secundum quantitatem & qualitatem ciborum. De quantitate id universim dici potest, eam debere esse valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam; juxta multos non debere esse eamdem pro omnibus & ubique, sed diversam pro diversitate complexionum, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores sunt: unde fit ut alii minore cibo quam alii indigeant. In variis locis consuetudo plus permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quam aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valde nutriunt, qualia sunt ova, pisces, legumina cocta; ignis enim coctio materiam nutritioni aptiorem efficit; ut proinde corruptela sit, inquit Azor, si sumantur legumina & pisces. Nam cum lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque sit consuetudine cœnula, in hac iis solum cibis licet uti, qui ipsa consuetudine sunt approbati, quales sunt leviores, ut fructus, & pro more regionis parum casei. Licet tamen sumere jusculum ex leguminibus coctis ob necessitatem, ita ut habeat rationem medicinæ potius quam cibi: nam ex S. T. medicinarum assumptio non solvit jejunium.

Resp. 2. Non licet cœnulam sumere mane ante meridiem: quia Ecclesia præcipit & canones præscribunt, ut nil sumatur in cibum ante horam consuetam, quæ circiter meridiem est. Immo non licet cœnulam sumere etiam circa meridiem, dilata ad vesperam cœna, nisi justa causa subsistit, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hospitum, itineris, vel si quis aliter non posset noctu dormire. *Ita Navarrus, Azor, Lessius, Layman, dicens hanc esse communem sententiam.* Quia consuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantum sumatur, nisi adsit justa causa excusans: quæ tamen si absit, juxta multos erit solum veniale; quia non violatur jejunium quoad substantiam, sed solum variatur ejus circumstantia non substantialis.

Quæst. IV. *An qui ex justa causa dispensatus est in abstinentia carnis, hoc ipso liberatur abstinentia ab altera refectione?*

Resp. Neg. Quia 1. Istæ duæ abstinentiæ, quas lex jejunii præscribit, sunt a se invicem separabiles, & seorsim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis, & causa dispensationis sufficiens pro una non semper sufficit pro duabus. Cum autem lex plures obligationes dividuas continet, qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, si possit. 2. Papa Romæ, & Episcopi in variis diœcesibus cum dispensarunt in abstinentia carnis ob causam pro ea sola sufficientem, declararunt se non dispensare in abstinentia a pluribus refectionibus, sed ejus obligationem relinquere. Et dicitur exstare authentica de hoc Clem. XI. declaratio.

✠ Licet Clemens XI. promulgato per Cardinalem Vicarium Edicto, declaraverit, quadragesimali recurrente jejunio, eos, quibus carnium usus justa de causa permittitur, *jejunii legem observare debere:* tamen plures deinceps in contraria fuere sententia, & exorta hac de re in variis Lombardiæ partibus controversia circa ann. 1736. plura pro utraque opinione edita fuere volumina, Bartholomæus Casali, Petrus Coppellotti, P. Benedictus Maria Brignole, & Sebastianus Pauli, sub nomine *Apostoli Augusti*, uterque Congregationis Matris Dei, sustinuere, iis, quibus usus carnium conceditur, jejunandum non esse: contra vero Alexander Mantegazzi, Antonius Theodorus Carbonara, Ludovicus Antonius Muratori, P. Daniel Concina Ord. Prædicatorum, aliique propugnaverunt, eos quoque jejunii legem observare oportere, quibus justa de causa salubrium carnium usus concedatur. At S. M. Benedictus XIV. eximio, quo pollet restaurandæ disciplinæ, corrigendorumque abusuum studio, non solum lites finivit, sed etiam dubia, quæ passim occurrere solebant, explicavit; regulas pro restauranda, ac sarta tecta servanda jejunii disciplina constituit; ac methodum in dispensationibus servandam præscripsit.

Anno 1741. Epistola ad omnes Catholicos Episcopos data, ad tollendos abusus adversus jejunii Quadragesimalis observantiam invectos, hæc Episcopis inculcat: *Debitum igitur Paternæ uniuscujusque vestrum sedulitatis, & caritatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis, & annuncietis, nemini quidem sine legitima causa & de utriusque medici consilio, multitudini vero, veluti populo aut civitati, aut genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus per Sacra Canonum statuta præscriptis, cum debita Apostolicæ hujus S. Sedis reverentia, a Quadragesimali Jejunio dispensationem, toties, quoties opus fuerit, concedenda, nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbe & arroganter ab Ecclesia sicut alibi in more positum esse accepimus, esse postulandam. Gravissimam vero urgentemque necessitatem etsi non est cur vobis explicemus: nolumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate, & servandam esse potissimum unicam comestionem, sicut alias hic Romæ, ac nos ipsi hoc anno urgentibus causis dispensantes, expresse præscripsimus, & licitas atque interdictas epulas promiscue minime apponendas esse.* Præterea dispensatos moneri jubet, ut alia opera jejunii loco substituant.

Anno 1742. in Epistola ad Andream Archiepiscopum Valentiæ ait, superiori constitutione se non suscepisse definiendum, *an qui Ecclesiastica auctoritate a jejunio excusantur, non solum vetitis cibis uti, sed ejus pariter vespertinæ abstinentiæ fines egredi queant. Præcipimus autem*

Episcopis, eorumque delegatis, ut nemini vescendi carnibus, aliisque cibis vetitis veniam tribuant, nisi sub gravi, imperata simul unicæ comestionis norma. Ita universale illud præceptum pro tua spectatissima vigilantia Gregi tuo indicendum jubeto.

Anno vero 1744. 8. Julii quæstiones ab Archiepiscopo Compostellæ circa jejunii leges propositas, in hunc modum resolvit.

I. Utrum, quæ in antedictis nostris litteris in forma Brevis de unica comestione, & de epulis non permiscendis, præscribuntur, sub gravi etiam præcepto prohibentur?

Respondemus: *Concedentes facultatem vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos vero, qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas conditiones implendas obligari.*

II. An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula, ea quantitate carnis vesci, quæ jejunantibus permittitur?

Respondemus: *Non licere, sed opus habere eo cibo, eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ.*

III. An qui jejunii tempore vesci carnibus permittuntur, & unica comessatione uti debent, horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant?

Edicimus, *observandum iis esse.*

IV. Quænam sint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis conjungi?

Respondemus: *Epulas licitas pro iis, quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas. Epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticinia.*

V. An præceptum de utroque epularum genere non miscendo dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur?

Affirmatur, *complecti.*

VI. Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova, & lacticinia?

Rescribimus: *Nihil in prænunciatis nostris Apostolicis litteris statutum esse, quod respiciat gratiosum Cruciatæ Diploma. Quare, qui eo gaudent, illius tenorem stricte, & considerate perpendant, ex ejusque sententia se gerant. Caveant autem, ne inani quapiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præscriptis ibi legibus.*

VII. Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadragesimam?

Respondetur: *Urgere extra Quadragesimam utrumque præceptum; illud scilicet unicæ comestionis cum reliquis legibus in secundo, & tertio ad hæc postulata responso expressis; & alterum non permiscendi epulas licitas cum interdictis, ut in quarto postulato definitum est.*

Anno 1745. die 10. Junii Epistola, quæ est ad universos Episcopos, plura Ecclesiæ Pastoribus inculcat, pro jejunii disciplina consecranda, & reintegranda, circa dispensationes generales nonnisi justa de caussa petendas, & concedendas. Vide tom. 1. Bull. pag. 523. ✠

Quæst. V. *An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejunii sumit refectionem iteratam?*

Resp. Non pauci affirmant. Quia 1. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum abstinendi a carnibus est negativum, vetans ut ullo diei tempore comedantur. At præceptum abstinendi a pluribus refectionibus est etiam negativum: nam non præcipit unam refectionem, sed præcise plures refectiones prohibet. Ergo sicuti peccatur per quasvis comestiones carnium, ita & per quamlibet & singulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non solum per primum & secundum actum, sed etiam per quoscumque alios sequentes. 2. Quando vetatur, aliquid sæpius quam semel uno eodemque tempore fieri, non solum prohibetur fieri bis, sed etiam ter, quater &c. Sic, cum lex vetat ne fidelis sæpius quam semel eodem die communicet, aut sæpius in vita baptizetur, non solum secundo, sed etiam tertio & quarto actu violatur præceptum. 3. Mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc aliqua obtineri potest per omissionem aliarum refectionum: nam si quis mane & in prandio se refecerit, adhuc notabilis est mortificatio se abstinere vesperi, uti fuisset abstinere mane, & semper subtrahitur materia concupiscentiæ. 4. Ecclesia solum permittit unam refectionem, idque ad mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter secundam refectionem vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enimvero etsi præceptum jejunii videatur affirmativum, quoad formam verborum, inquit Sylvius, in se tamen continet hanc negationem. Non pluries comedes, aut non sumes plures refectiones.

Hinc tres refectiones sumere non licet ei, cui duæ sufficiunt, & promissæ sunt ob infirmitatem.

Quæst. VI. *An violat jejunium qui extra refectionem consuetam & cœnulam aliquid bibit, vel comedit?*

Resp. 1. Multi docent non violari potu etiam vini, modo non in ea quantitate bibatur, quæ censeatur esse in fraudem jejunii. Quia id permittit consuetudo a tempore immemoriali: nam cum potus ordinetur potius ad distributionem cibi per corpus, & refrigerium sanguinis, quam ad alendum; ideo Ecclesiæ ejus usum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibusdam, quæ parum nutriunt, v. g. thæo. Sed alii id negant aut non concedunt, nisi de potu necessario ad sitim sedandam, qui nihil, aut parum nutriat, & de electuariis, quæ in parcissima quantitate, & cum necessitate sumuntur, ita ut sint loco medicinæ.

Circa hoc sic habet S. Thom. 2.2.qu.137.ar.6.

ad

ad 2. *Jejunium Ecclesiæ non solvitur nisi per ea, quæ Ecclesia interdicere intendit instituendo jejunium. Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus, qui magis sumitur ad alterationem, licet aliquo modo nutriat. Et ideo licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderate potu utatur, potest peccare, & meritum jejunii perdere: sicut etiam si immoderate cibum in una comestione assumat.* Et ad 3. *Electuaria etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.*

Resp. 2. Secundum omnes violatur jejunium, si extra hæc tempora sumatur jusculum, lac, vel similis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinantur. Quia vetantur ea omnia, quæ per se ac principaliter ordinantur ad nutritionem, sive ea comedendo, sive bibendo, aut sorbendo sumantur: nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus, lib. 2. de bonis oper. c. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc & similia sumere est juxta communem sensum revera comedere, non bibere, & ex se nutriunt. *S. Antoninus.* Licet tamen ob necessitatem aliquid in parva quantitate sumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic mane pauxillum panis cum hausto vini sumere licet ei, qui aliter sine gravi incommodo non posset jejunare, vel functiones animi, aut munera sua recte obire: nam id tum se habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus jejunii.

Resp. 3. Qui exiguum quid nutritivum sæpius eodem die sumit, etsi sine proposito aliquid notabile sumendi, peccat mortaliter, cum ad quantitatem notabilem scienter pervenit. Quia 1. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die jejunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in finem comederit, non fregit jejunium.* 2. Plura illa modica conflant simul magnam quantitatem, & producunt notabilem effectum, in quo uniuntur, scilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde ac si magna quantitas continenter sumeretur, singulæ enim partes cibi, sive simul sive interrupte sumantur, addunt robur & substantiam, quæ roboratio manet simul post sumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare, ne potus noceat; nam sic sæpius modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideoque violaretur jejunium. Quantitas autem notabilis ab aliquibus censetur, si unam & dimidium, vel duas ad summum uncias superet.

Porro non excusatur a culpa veniali, qui rogatus ab amico exiguum quid comedit ne inurbanus videatur: nam non est hæc justa ac legitima causa solvendi ex parte jejunium; nec licet unquam peccare vel leviter. *Azor, & alii.*

Quæst. VII. *Quinam excusantur a lege Jejunii?*

Nota. Certum est omnes Christianos post 21. annum completum teneri ad jejunium ab Ecclesia præceptum, nisi justa ex causa excusentur. Nam nemo qui potest, excipitur, & lex est universalis, ut constat ex sensu Ecclesiæ, & causa hujus præcepti in omnibus locum habet; nam omnes egent mortificatione carnis, & castigatione corporis ut subjiciatur spiritui, & Deo satisfiat pro peccatis.

Resp. Quoad abstinentiam ab altera refectione excusantur generatim omnes, qui sine gravi incommodo seu damno jejunari non possunt. Speciatim vero hi, 1. Ægroti, infirmi, item convalescentes, quos infirmitas valde extenuavit, quia iis non sufficit una refectio, sed indigent crebriore & modica. De sufficienti gravitate infirmitatis consulendus est prudens Medicus; nam ratione officii & peritiæ ad ipsum spectat hoc judicium. Quod si causa ei est dubia & incerta, auctoritate superioris opus est, quia tunc necessaria est Juris relaxatio, ad quam Medicus vel Confessarius potestatem non habet. *Azor.* Qui autem ob infirmitatem non possunt jejunare omnibus diebus Quadragesimæ, sed possunt aliquot dies cujusque hebdomadæ, v. gr. alternis, vel duobus &c. tenentur illis diebus, quibus non habent justam causam non jejunandi. Nam cum singulis diebus sit affixa nova obligatio jejunandi, & hæc non tollatur nisi per justam causam, si aliquot diebus impleri possit obligatio, tunc ea urget. Qui vero dormire nequeunt, nisi sumpta cœna, non ideo excusantur a jejunio, cum possint illud servare sine gravi incommodo, v. g. collatiunculam circa meridiem sumendo, & integram refectionem sero: nam præceptum obligans ad aliquid, simul obligat ad media saltem non valde difficilia, licet non ordinaria.

2. Prægnantes, & nutrices: nam egent cibo pro se & pro fœtu vel prole, & jejunium iis graviter noceret.

3. Pauperes, qui non habeant quod uni justæ refectioni sufficiat. Sed, (ut ait S. Th. qu. 147. ar. 4. ad 2.) *Pauperes qui possunt sufficienter habere, quod eis sufficiat ad unam comestionem, non excusantur propter paupertatem a Jejuniis Ecclesiæ; a quibus tamen excusari videntur illi, qui frustatim eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.*

4. Pueri ante annum 21. completum non obligantur ex generali Ecclesiæ consuetudine sic communiter recepta, & intellecta secundum communem Doctorum sententiam, inquit Sanchez. Ratio est: quia cum usque ad hoc tempus communiter crescant ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non simul, sed pluribus vicibus sumpto, *tum propter debilitatem naturæ, cum propter necessitatem augmenti, quod fit de residuo alimenti*, ait S. Thomas ar. 4. ad 2. Nec obstat quod aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo,

quia

quia legislator *attendit id quod communiter & in pluribus accidit*, ait S. Thomas, monens conveniens esse ut adolescentes jejunent plus vel minus secundum modum suæ ætatis, ut cum tempus obligationis advenerit, facilius eam exequantur: & præsertim ut carnis concupiscentias, quibus tunc exæstuat natura corrupta, jejunio coerceant. Immo possunt adolescentes ad jejunium obligari, ob urgentem gravem necessitatem, sive publicam, ut Joan. 3. sive privatam, ut si egeant hoc remedio ad cohibendam libidinem: nam bonum commune & privatum spirituale præferri debet bono privato & corporali.

Porro qui annum 21. complet in quadragesima, tenetur reliquis diebus jejunare: etiamsi unicus dies supereſſet, quia præceptum illud divisibiliter obligat ad singulos dies, *Sanchez, & alii*.

Quoad senes, quamvis aliqui putent eos a jejunio eximi circa annum septuagesimum; tamen ex communi sententia, teste Layman, aut saltem communiore, non est pro iis certum tempus constitutum, quo lege jejunii sint soluti, eo quod alii citius, alii tardius viribus deficiant, cum e contra communiter crescant & firmentur homines usque ad annum 21. Quare senes non excusantur, nisi quando corporis vires deficiunt, ita ut pluribus modicis egeant refectionibus, alioqui grave nocumentum passuri. *Secus si sint multum debiles, eo modo possunt excusari, sicut dictum est de infirmis. Ratione autem senectutis tantum non excusantur, si sunt fortes ad ferendum jejunium: nec est determinata ætas ab aliquo usque ad quos annos quis teneatur ad jejunium*, ait S. Antonin. par. 2. tit. 6. c. 1. §. 5.

5. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laboriosa, ob quæ sine gravi incommodo jejunare nequeant. Quales sunt agricolæ, fossores, vinitores, fabri lignarii & ferrarii, pistores, & bajuli, & alii similes, quorum labor gravis est, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non sint pauperes, modo talia opera ex officio exerceant; quod, teste Sylvestro, iis concessit Eugen. IV. ita ut non teneantur cessare ab exercitio suæ artis seu professionis ad jejunandum. Porro eo die quo non laborant, ut si dies festus superveniat in quadragesima, tenentur jejunare, nisi alias grave incommodum sentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudenti redderentur inepti ad laborandum die sequenti.

Ex communi sententia non excusantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonsores, Sartores, Typographi, qui torcular non tractant, sed characteres dumtaxat componunt, Sutores, præsertim ii qui non suunt, sed solum scindunt corium, & materiam præparant, famuli, & ancillæ, qui non magnis in laboribus exercentur; & omnes quorum labor non est gravis, nec fit cum magna agitatione, quando unam justam refectionem sibi accommodatam habere possunt: quia isti possunt sine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, non debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio*. Item Professores seu Præceptores, qui mane & sero docent, non excusantur a jejunio præcise ob suum laborem, nisi adsit specialis infirmitas: nam experientia constat posse eos communiter jejunare sine gravi nocumento, quod solum potest eos excusare. Lex autem est secundum id quod communiter est.

6. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud a jejunio liberum nequeat commode differri, modo spectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus &c. non possint sine notabili incommodo jejunare. Quare circa hoc non potest determinari numerus leucarum, qui generatim excuset a jejunio; nam alii plus, alii minus laboris capiunt ex via; & viæ aliæ aliis sunt difficiliores; tempus etiam potest augere vel minuere incommoda &c.

Dixi, *pedibus* quia non excusantur, qui equo vel curru iter faciunt, nisi forte ob extraordinariam concussionem ac defatigationem non possint sine gravi incommodo jejunare. Nam lex jejunii obligat, quando servari potest sine notabili incommodo seu nocumento. Hinc Alex. VII. damnavit hanc propos. *Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant*.

7. His caussis multi addunt pietatem, sive opus præstantius, & Deo gratius, incompossibile moraliter cum jejunio, ut sunt opera misericordiæ cum corporalia, tum spiritualia, & etiam religionis, quæ quis jejunando non posset exercere, nec in tempus aliud differre, si exerceantur ex officio, vel obedientia, vel ob necessitatem proximi. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 147. ar. 4. ad 3.) *Non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias & magis necessarias causas*. Nam cum Ecclesia præcipiat jejunium ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud prout impedimentum est majoris boni. Sic Ecclesia diebus festis judicialem strepitum vetat, *nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat*, ait Gregor. IX. cap. ult. de Feriis.

Observa 1. Nemo ab abstinentia carnis liberatur præcise ob ætatem, & laborem gravem, sed ad hoc requiritur morbus vel infirmitas major, & specialis. Quia abstinentia a carnibus rarius potest grave nocumentum inferre, quam abstinentia ab altera refectione.

2. Quamvis adsit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda est licentia a superiore, nisi forte in certis casibus ex consuetudine non petatur. Ita S. Thom. loc. cit. & Conc. Tolet. VIII. c. 9. id exigit. Quia rectus ordo disciplinæ id postulat: tum ut agnoscatur auctoritas Ecclesiæ, tum maxime ut vitetur periculum se-

ſeipſum decipiendi, & violandi legem: nam ſibi quiſque facile fingere poteſt adeſſe cauſſam juſtam exemptionis.

III. In dubio de ſufficientia cauſſæ ad non jejunandum, ſemper peti debet diſpenſatio, quia ſtat pro lege poſſeſſio, & in dubio tutior pars eligi debet. Diſpenſare poſſunt cum ſæcularibus Epiſcopus, vel etiam Parochus, juxta cujuſque Diœceſis conſuetudinem: nam poteſtas diſpenſandi in hac lege ſæpe occurrente poteſt ex conſuetudine eſſe Parocho conceſſa, cum bonum animarum id poſtulet. Cum regularibus vero ſuperior localis: quia in ſuos poteſtatem habet quaſi Epiſcopalem. Nam, ut ait Sanchez, ex vi ſui muneris inſtituitur, ut plenam ſpiritualem ſubditorum curam habeat cum ſufficienti juriſdictione ad hoc minus, quæ poſtulat, ut Prælati etiam locales potiantur juriſdictione Epiſcopali erga illos, & ſint illis loco Epiſcoporum cum ab Epiſcopis privilegio Pontificio eximantur. Confeſſarii autem ſicut & Medici poſſunt ſolum declarare obligationem jejunandi non eſſe, ubi id conſtat; & cauſſam diſpenſandi ſufficientem eſſe, vel non eſſe: qui graviter peccabunt, ſi imprudenter & nimia facilitate declarent. *De conſilio rationabili Medici infirmus ſolvens Jejunium, vel concedens carnes diebus prohibitis non peccat, ſed peccaret Medicus, ſi ſine juſta cauſſa rationabili, vel ſaltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis*: ait S. Antoninus loc. cit. (1)

✠ APPENDIX

Ad uſum Miſſionariorum.

De Orientalis Eccleſiæ circa Jejunium diſciplina.

DE Orientalis Eccleſiæ diſciplina etiam circa eccleſiaſtica Jejunia, plura dicturus ſum in tractatu de Sacris Chriſtianorum ritibus, quem ante tractatum de Sacramentis in genere exponi debere ad uſum Miſſionariorum neceſſarium exiſtimavi. Hic vero nonnulla opportunum viſum eſt indicare, quæ neceſſaria ſunt, ut Orientales ritus Chriſtiani ſciant, quando, & qua ratione ex Eccleſiæ præcepto ipſis ſit jejunandum.

Principio autem ſtatuo Orientales ex Eccleſiæ præcepto teneri ad Jejunia illa, quæ vel ex præſcripto antiquorum Canonum, aut ex antiqua, uſu recepta & confirmata conſuetudine obſervare ſolent: hæc enim habet vim legis, ut omnes fatentur.

Deinde ab hujuſmodi lege diſpenſari non poſſe ab Epiſcopis, vel Patriarchis, ut in Appendice ad tractatum de legibus demonſtravi; & ut conſtat etiam ex Conſt. S. M. Benedicti XIV. *Demandatam cœlitus*, in qua factum Cyrilli Patriarchæ Antiocheni improbatur, quod *in quodam Epiſcoporum conſeſſu in Monte Libano habita anno* 1736. *receptam Eccleſiæ Græcæ diſciplinam circa Jejunia immutaverit*.

Denique, non omnes Orientales convenire circa dierum numerum, in quibus ſit jejunandum, nec circa modum. Quod quidem diſcrimen non novum, ſed antiquum eſt: ut videre eſt apud Thomaſinum tract. de Jejuniis Eccleſiæ part. 2. cap. 20. & ut notat Balſamon in fragmento a Cotelero, latine reddito in not. ad lib. V. Conſt. Apoſt. cap. 30. Quamobrem jure meritoque præſumitur, antiquam eſſe diverſam jejunandi conſuetudinem, quæ in diverſis Eccleſiis Orientalibus viget; quod notatum volo, ut quiſque intelligat propriæ Eccleſiæ conſuetudinem hac in re ſervari debere. Iis præmiſſis ad particularia deſcendendo, exordium ſummam ab Italo-Græcis, iis ſcilicet, qui in Italia, & in Inſulis Italiæ adjacentibus degunt, ſed græcos ritus ſervant.

De iis Benedictus XIV. Conſt. *Etſi paſtoralis*, ait: Primo, *Ad obſervantiam jejuniorum, & vigiliarum Latinæ Eccleſiæ, ſi tota loci illius Græcorum communitas, vel potior Laicorum pars cum Parochis, & Presbyteris conjuncta induci poſſet, optimum eſſet; idque abſque alia Sedis Apoſtolicæ diſpenſatione, arbitrio Ordinariorum relinquimus Latinorum: non tamen ad id cogi debent, ſi velint ritum ſuum in jejuniis ſequi, cum ipſi qualibet hebdomada feria quarta, & feria ſexta, ut aſſeritur, ſoleant jejunare, neque privatis perſonis fas ſit, ubi Parochiam Græcam habent, ibi, contra proprium ritum, Latinorum more jejunia, & vigilias ſervare: ſed omnes vel græce cum Græcis, vel latine cum Latinis jejunare. Ubi vero propriam Parochiam non habent, ibi libere, & licite poſſunt in omnibus Latino ritui ſeſe conformare, ſive Laici ſint, ſive Presbyteri, excepto græco ritu, qui in Miſſis, ac Divinis Officiis a Presbyteris eſt ſervandus*.

Secundo ait, *Ubi Parochiam Græcam habent, tolerandus eſt apud Græcos eſus carnium die Sabbati, ſi ſine ſcandalo fieri poteſt; in locis autem ipſorum, & inter eos tantum*.

Tertio, *Prohibentur tamen Græci ſuis famulis Latinis cibos vetitos opponere, ſive die Sabbati, quando præfatis Græcis carnes comedere licet, ſive alio quocumque tempore, quo Latini debent ab illis abſtinere. Latini enim famuli Græcorum, latinum ritum ſervare tenentur*.

Quarto, *Item tolerandum eſt, ut ad jejunium eodem die Sabbati in Quadrageſima, excepto uno Sabbato Sancto, ex antiqua traditione, non teneantur, ſed dumtaxat ad abſtinentiam*.

Quin-

(1) Ad dignoſcendas cauſſas a *jejunii* lege vere excuſantibus multum proderit recolere, quæ de *Epicheja* (q. 3. c. 5. ſect. 3. *Tract. de Legib.*) reperiuntur exarata tum in textu Auctoris, tum in Nota ſubjecta. Potiſſime autem in præſenti materia declinandum a laxis doctrinis, quas (in Mota ad fin. q. 6. c. 3. ſect. 3. *Tract. de Legib.*) obiter indicavimus.

✠ Quinto, *In jejuniis quoque biduanis, vel triduanis, vel alias a Diœcesanis, vel in Jubilæis a Summo Pontifice Romano indictis, dies Sabbati in eis comprehensus, vel præscriptus, in alium diem pro Græcorum plebe ab ipsis Diœcesanis Apostolica Auctoritate permittitur commutari.*

Sexto, *Tam Græcis in Corfica habitantibus, quam omnibus & singulis Albanensibus, & Græcis, qui in Italia, & insulis adjacentibus commorantur*, concedit, & indulget, *ut ad instar Latinorum, in quorum Diœcesibus degunt, in Quadragesima quartis, & sextis feriis, & reliquis anni jejuniis, vino, oleo, & piscibus cujuscumque generis uti possint*; atque litteras Clementis Papæ XII. confirmat, quibus Abbati, & Monachis Monasterii Ord. Sancti Basilii Magni ritus Græci Orientalis Terræ Dimidii-Jussi Panormitanæ Diœcesis concessit, *ut piscibus sanguinem habentibus libere & licite nonnullis anni Quadragesimis vesci possint, non obstantibus ritus Græci ordinationibus.*

Nota. Præter Quadragesimale jejunium, & abstinentiam, vel jejunium feriæ quartæ, & sextæ, Italo-Græci abstinere quoque debent a carnibus, lacticiniis, & ovis tribus aliis temporibus: scilicet a die Lunæ post festum SS. Trinitatis ad festum usque Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli *exclusive*: a prima Augusti usque ad festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis, & a quintadecima Novembris usque ad Nativitatem Domini. Hæc est, quæ apud Italo-Græcos consuetudo viget, ut constat ex supplici libello; cum Pompilius Rodota nomine Italo-Græcorum anno 1742. supplicavit Sanctissimum, ut eo anno abstinentiam, quæ præcedebat Festum Apostolorum ad duodecim tantum dies redigeret, quoque stante sterilitate ciborum quadragesimalium gratiam pro illo tantum anno obtinuit, die 18. Aprilis 1742. Et quod spectat ad abstinentiam, quæ præcedit Festum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, Sacra Congreg. Supremæ Inquisitionis die 7. Septembris anno 1737. petente D. Rodota Archiepiscopo Boreæ, ut ipsi facultas concederetur, occasione visitationis Ecclesiarum ritus Græci utriusque Siciliæ, dispensandi subditos ab hac Quadragesima, quod maximi incommodi sit, præsertim pauperibus labore manuum viventibus, monendum censuit dictum Archiepiscopum per Sacram Congregationem de Propaganda Fide, ut in visitatione curaret omnino tollere abusus hujus Quadragesimæ observationi contrarios; ne hujusmodi abusus progressu temporis pro consuetudine allegentur.

At non eadem est aliorum Græcorum consuetudo. Nam P. Goar. vir in hujusmodi rebus valde peritus, in notis in Præsanctificatorum officium n. 27. hæc habet. *Quamvis autem in honorem Apostolorum, a Dominica post Pentecosten Sanctorum omnium celebritati addicta, ad diem Petro & Paulo consecratum, posterumque alium Apostolorum cunctorum solemnitati communem, jejunium assumptum observent: brevissimum tamen est, & pro festivitatis Paschalis varietate incertum, nec tam grave, ut olei piscisumque comestionem secum ferat illicitam. Aliud item a prima Augusti ad diem B. Virginis Assumptioni celebrandæ dicatum, devotionis licet, & affectus erga illam demonstrandi gratia suscipiatur, non ita protrahitur tamen, & ab ovis & caseo tantum, non piscibus & oleo interdicit. Jejunium tandem Christi Natalitio prævium, quamvis olim decimaquinta Novembris incipi soleret; nunc tamen frigidior Græcorum devotio ad dies septem contraxit.* Balsamon, ut Cotelerus refert loco supra a nobis citato, ait *Jejunium quatuor festorum, Nativitatis Jesu Christi, SS. Apostolorum, Transfigurationis, & Dormitionis Deiparæ esse inexcusabile; ejus vero dierum quantitatem non esse æqualem apud omnes, sed ante septem quidem dies uniuscujusque horum festorum, omnes Fideles, Laici scilicet, & Monachi coguntur jejunare inexcusabiliter: quique non ita faciunt, ab Orthodoxorum communione alienabuntur*: in supra cit. Const. *Demandatam cælitus* Bened. XIV. Summus Pontifex recensens jejunia Greco-Melchitis servanda, ait, *præter jejunium Quadragesimæ, quod in tota Ecclesia Paschalibus Resurrectionis Domini Festis Apostolica Institutione præmittitur, similis etiam quadraginta dierum abstinentia Natalitiæ Christi sollemnitati præcedit; tum alia quatuordecim dierum ante Festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis observatur; & alia demum ante Festum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, totidem dies complectens, quot a feria secunda post Octavam Pentecostes ad eorumdem Apostolorum Festum intercurrunt.* Vides ergo diversitatem, quæ nunc viget penes Orientales circa dierum numerum, quibus jejunare solent, retroactis quoque temporibus fuisse, ex quo jure meritoque deducimus, unamquamque Ecclesiam jejunia observare oportere, quæ ex majorum consuetudine servanda esse accepit.

Discrimen quoque in iis observare est circa jejunandi modum: Licet enim ad antepaschale jejunium quod attinet, eadem debeat esse in omnibus jejunandi ratio, ut infra demonstrabo; tamen circa alia jejunia invicem dissident: alii enim contenti sunt sola abstinentia a carne, lacticiniis, & ovis (excipimus tamen dies mercurii & veneris, in quibus fere omnes ab oleo quoque, & piscibus abstinent): alii jejunium protrahunt usque ad nonam tantum: alii denique pro loci consuetudine majorem vel minorem rigorem servant. Atque in iis etiam derivata ex majoribus consuetudo in unoquoque loco tamquam lex Ecclesiæ observanda est.

Venio nunc ad magnum quadragesimæ jejunium. Facile intelligere est, Græcos aliosque Orientales in eo, non solum teneri ad unicam comestionem, exceptis diebus Dominicis & Sabbatis, in quibus, si excipias Sabbatum Sanctum, juxta propriæ Ecclesiæ disciplinam jejunare non debent; Sed præterea abstinere quoque debere a piscibus cum sanguine præter quam Annunciationis, & Palmarum Festivitatibus, immo nonnullos etiam ab oleo abstinere, si non semper, saltem prima hebdomada, & feria quarta & sex-

& ſexta majoris hebdomadæ . Obligationem hanc tum ex iis deducimus , quæ notat Goarius loco ſupra cit. tum ex diſpenſatione Italo-Græcis a SS. Pontificibus conceſſa ; tum denique ex eo , quod conſuetudo hæc ubique vigeat , ubi ortis ex ignorantia abuſibus , diſciplina non eſt immutata .

Circa feriam quartam & ſextam Bened. XIV. Conſt. paullo ante citata , indiſtincte ſervari præcipit *in toto tractu Patriarchatus Antiocheni laudabilem conſuetudinem a majoribus derivatam , abſtinendi etiam qualibet Feria quarta , & ſexta per annum ab eſu piſcium , quæ aliis quoque finitimis Populis ejuſdem Græci ritus exacte cuſtoditur .*

Nota 1. Piſces , a quibus abſtinere debent , ii ſunt , qui ſanguinem habent . Nam dum ab iis abſtinent , fas Orientalibus eſt uti *ſquillis , oſtreis , cancris , polypodibus , ſepiis , & aliis hujuſmodi exſanguinibus , quaſi a piſcium perfectorum natura alienis , & cruditate , ſeu vilitate ſtomacum affligentibus , ſicut & piſcium ovis exſiccatis & ſale ad ſolem conditis* , ut notat Goar. loc. ſup. cit.

Nota 2. In ſupradicta Conſtitutione Summus Pontifex facultatem concedit Patriarchæ Antiocheno ; ut dum perſiſtere cognoverit talem neceſſitatem in Incolis Libani & Anti-Libani , qua carnibus & lacticiniis veſci cogantur , *in ſingulos annos tantum , & non aliter , nec alio modo diſpenſationem ſingulis præfatis Communitatibus concedere poſſit , illæſa remanente etiam quoad illos generali lege de Jejuniis & abſtinentiis , a qua nemini liceat diſpenſationem in genere concedere* . Hac ſtante diſpenſatione Incolæ ſupradicti cenſeri non debent diſpenſati a lege præſcribente unicam comeſtionem Jejunii tempore , juxta ea quæ ab Auctore de Jejuniis Latinorum diſſerente explicata ſunt , & a Summo Pontifice Conſtitutionibus ibi a nobis indicatis , declarata , & definita .

Nota . 3. Dubitari non poteſt , quin dicta Conſtitutio , qua parte jubet ſervandos eſſe ritus & Jejunia Orientalis Eccleſiæ , ac tollendos abuſus , qui contra Orientalis Eccleſiæ diſciplinam irrepſerant , Orientales omnes Græcum ritum ſervantes obliget . Id manifeſtum fit ex eo , quod idem Summus Pontifex die 11. Maii anno 1744. Conſt. quæ incipit , *Inter plures* , decrevit , ut Monachi Ordinis Sancti Baſilii Magni Ruthenorum , ſtatuto , quo pro recta Monaſteriorum utriuſve Provinciæ Lithuanicæ & Polonicæ diſciplina , conſtituerant , ut Orientalis Eccleſiæ uſus , conſuetudines , exercitia , Jejunia , ritus , & cæremoniæ in eiſdem obſervarentur , adderent hujuſmodi verba : *Juxta Epiſtolam decretalem S. M. Benedicti XIV. demandatam cælitus* .

Nota 4. In illis locis , in quibus contra propriæ Eccleſiæ conſuetudinem feria quarta , & ſexta , ac nonnullis Quadrageſimæ diebus a Catholicis ritus , vel Græci , vel Armeni , vel Coptici , aut alterius cujuſcumque , omittitur abſtinentia a piſcibus cum ſanguine , oleo &c. quod hujuſmodi abſtinentias in Romana Eccleſia obſervari non noverint , vel quod Latini nonnulli Miſſionarii ignorantes Orientalis Eccleſiæ diſciplinam , Catholicos ad hujuſmodi abſtinentias non eſſe obligatos docuerunt , hujuſmodi omiſſio pro abuſu habenda eſt , atque omnino tollenda . Nam præterquam quod conſtat hujuſmodi abuſum ex ignorantia ortum ducere , Apoſtolica Sede eum ſemper improbavit . Patet id ex inſtructione quam juxta decretum approbatum a Clem. VI. 6. Februarii 1726. Suprem. Inquiſit. Commiſſarius miſit ad Euthimium Archiepiſcopum Tyri & Sidonis , in qua improbatur permiſſio facta ab hujuſmodi Archiepiſcopo veſcendi piſcibus feria quarta & ſexta , ac quadrageſimæ tempore contra Eccleſiæ Græcæ conſuetudinem ; atque ex alio ejuſdem Supremæ Inquiſitionis decreto , 19. Januarii 1723. quo negatur Armenis ad fidem Catholicam converſis in Crimæ a diſpenſatio comedendi piſces diebus ſuperindicatis , ac etiam aliis diebus , ſi qui ſint , in quibus juxta propriæ Eccleſiæ diſciplinam abſtinere debeant . Nec ab hujuſmodi abſtinentia excuſari poſſunt , quia per eam convenirent cum Hæreticis : hæc enim non eſt ſignum hæreſeos proteſtativum , ſed obſervatio Orientalis Eccleſiæ diſciplinæ , quæ ſi penes hæreticos viget , multo magis vigere debet apud Catholicos . Hinc in ſupracitata inſtructione permiſſio facta ab Archiepiſcopo illo damnatur ob ſcandalum , & Catholicæ noſtræ fidei deciſionis motivum , quod Eccleſiæ inimicis affertur , quos non diſciplinæ immutatione , ſed exacta obſervantia , virtutum exemplo , atque Catholicæ veritatis manifeſtatione allicere , & ad Orthodoxam fidem amplectendam trahere debemus .

Nota 5. In locis illis , in quibus a Paſchate ad Pentecoſten omitti ſolent abſtinentiæ in feria quarta , & ſexta , non videntur cogendi Catholici ad eas obſervandas . Cum enim conſtet ex Thomaſſino aliiſque , antiquam eſſe hujuſmodi conſuetudinem , præſumi poteſt ex diſciplina a majoribus recepta hujuſmodi abſtinentias omittere .

Quæ ſint jejunia propria Armenorum , colligitur ex diſpenſatione ad decennium conceſſa ab Innoc. XIII. 24. Januar. 1723. & ad aliud decennium prorogata a Clem. XII. 13. Maii 1733. pro Armenis Leopoli commorantibus . Ibi enim quinque jejunia recenſentur , ſcilicet in ipſis feſtivitatibus Pentecoſtes , excepta die 1. per hebdomadam unam , & vocatur jejunium Eccleſiæ . Alterum , quo ſe diſponant ad transfigurationem Domini per hebdomadam unam . Tertiam , ad Sanctæ Crucis apparitionem in Monte Verak per hebdomadam unam . Quartum , ad S. Jacobum Niſibenſem per hebdomadam unam . Quintum , ad S. Sergium tempore baccanaliorum per hebdomadum unam . In illis autem diſpenſationibus Summi Pontifices jejunium Quadrageſimale juxta ſolitum & ritum Armenorum ſervari mandaverunt .

Maronitæ diebus Mercurii & Veneris abſti-

nent tantum a carnibus & lacticiniis, & Quadrageſimæ tempore piſces manducant. Hanc vero conſuetudinem, & antiquam eſſe, & licitam facile conjiciamus. Quippe ii plura cum Latinis communia habent, & ab Orientalibus reliquis diverſa, ut in tractatu de ritibus indicabo. ✠

CAPUT IV.

De Virtutibus Juſtitiæ annexis.

Nam de Juſtitia erit Tractatus ſpecialis.

SAnctus Thomas vocat Virtutes Juſtitiæ annexas; alii vero Juſtitiæ ſpecies imperfectas, quæ verſantur circa aliquod debitum ad alterum, ſed quod non eſt tam rigoroſum, quam debitum Juſtitiæ, vel quod adeo magnum eſt, ut nequeat reddi ad æqualitatem; tales ſunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Obſervantia, Obedientia, Gratitudo, Affabilitas, Liberalitas, & Veritas in dicendo. De Religione fuſe dictum eſt: de Pœnitentia ſuo loco; nunc de aliis.

1. Pietas ſumpta pro ſpeciali virtute, eſt virtus, per quam tribuitur debitus cultus tum parentibus tamquam vitæ & educationis poſt Deum auctoribus: tum patriæ, quia patria aliquo modo eſt principium ortus, eo quod parentes foveat, & idonea ad ortum & educationem ſuppeditet: tum etiam aliis conſanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Conſiſtit hic cultus cum in honore parentibus ſuo tempore & loco deferendo, tum obſequiis & neceſſariis vitæ ſubſidiis præſtandis. Ita S. Auguſt. lib. 83. qu. 31.

2. Obſervantia eſt virtus, per quam defertur cultus, hoc eſt, honor & obſequium ſuperioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis; atque etiam aliis perſonis virtute, ſapientia, aut dignitate conſpicuis, quatenus ratione talis perfectionis idonei ſunt ad nos gubernandum, ſeu dirigendum, ſaltem exemplo ſuo vel conſilio. Duplex eſt, nempe politica, qua ob dignitatem politicam, vel excellentiam humanam; & religioſa, qua ob dignitatem vel perfectionem ſupernaturalem cultus refertur.

3. Obedientia duplex eſt, alia eſt virtus generalis, inclinans ad obſervandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono: & ſic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo mandatum ſervatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ eſt vitium generale conſiſtens in cujuſvis præcepti violatione, ex quovis motivo; ideoque eſt peccatum in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tamquam ratio genuina.

Alia eſt virtus ſpecialis inclinans ſubditum ad exequenda præcepta ſuperiorum, quia præcepta ſunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ eſt violatio præcepti, quia præceptum eſt: unde ſemper mortalis eſt etiam in re levi: quia eſt contemptus præcepti, ac poteſtatis præcipiendi; nam nolle obedire præcepto quia præceptum, eſt illud contemnere, & ſimul poteſtatem unde manat. (1)

Porro obedientia minus ſtricte ſumpta eſt virtus, qua quis voluntati ſuperioris ſe accommodat, ſive præcipiat, ſive non. *Voluntas enim ſuperioris, quocumque modo innoteſcat, eſt quoddam tacitum præceptum; & tanto videtur obedientia promptior, quanto expreſſum præceptum obediendo prævenit, voluntate ſuperioris intellecta*, ait S. Thom. 2.2.q.104. ar. 2.

4. Gratitudo eſt virtus inclinans ad compenſandum beneficium acceptum, quantum, & ubi recta ratio poſtulat. Ejus officia ſunt beneficii æſtimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repenſio beneficii pro loco & tempore. Ei opponitur ingratitudo, quæ eſt peccatum, cum diſconveniat naturæ rationali ut rationali, & opponitur virtuti: *Ex hoc enim aliquid dicitur eſſe peccatum, quod virtuti contrariatur*, ait S. Thom. 2.2.q.148.art.2.

5. Liberalitas eſt virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles, & promptos ad eas impendendas, quantum, & quando recta ratio dictat. Unde ejus officium eſt, 1. Moderari affectum divitiarum ſecundum rectam rationem. 2. Eſt largitio & modus debitus in ea ſervandus. Ei opponitur per defectum avaritia, per exceſſum prodigalitas, quæ conſiſtit in defectu conſervandi & exceſſu erogandi. Quamvis hæc ſit ſæpe venialis, quatenus cum ſola liberalitate pugnat; eſt tamen mortalis culpa, cum quis inde ſe reddit impotentem ad ſolvenda debita, ad ſuſtentandam convenienter familiam, ad eleemoſynas erogandas &c. vel ratione finis, periculi, ſcandali &c.

6. Veritas in dicendo ſeu veracitas eſt virtus, qua inclinamur ad ſemper loquendum conformiter menti noſtræ, unde facit ut recte utamur ſignis ordinatis ad mentem alteri patefaciendam, de qua Epheſ. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo, quoniam ſumus invicem membra*. Ei opponitur mendacium; circa quod

Quæſt. I. *An omne mendacium eſt intrinſece malum?*

Reſp. (2) Affirm. Ita omnes & Ariſtoteles ipſe lib. 4. Ethic. cap. 7. dicit mendacium per ſe eſſe malum & vituperabile. *Prob.* Quia in ſe continet inordinationem; nam pervertit naturalem inſtitutionem & finem locutionis ad hoc entibus intellectivis conceſſæ, ut poſſint inter ſe communicare ſenſus ſuos: ac proinde per ſe evertit communicationem cum hominibus & commercium vitæ ſocialis, eſtque deceptivum pro-

(1) Vid. Notam prolixam (quæ eſt ultima ad qu. 8. cap. 2. *Tract. de Peccat.*) de lethifera circumſtantia *Contemptus*.

(2) Vid. N. 17. 23. 314. De mendacio autem Obſtetricum Ægyptiacum, Vid. N. 397.

proximi. Ideo omne mendacium in Scriptura prohibetur. *Noli velle mentiri omne mendacium*, Eccleſ. 7. *Verbum mendax Juſtus deteſtabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Coloſ. 3. Unde Alexander II. c. 4. *de uſur.* ait, quod *Scriptura ſacra prohibeat pro alterius vita mentiri.*

Mendacium tamen quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec ſcandalum parit, nec eſt contra bonos mores, veniale eſt, quale eſt mere jocoſum, vel officioſum, ut docet S. Auguſt. in Pſalm. 5. Nam vere ejus inordinatio non cenſetur gravis. At mendacium perniciosum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave ſcandalum parit, eſt mortale: quia graviter repugnat caritati Dei, vel proximi, vel etiam juſtitiæ, aut religioni. Tale eſt omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, teſtimoniis, juramentis, contractibus, detractione gravi &c. *Os quod mentitur, occidit animam*, Sap. 1. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, Pſal. 5.

Idem dic de ſimulatione, nam eſt vere & proprie mendacium in facto; mendacium enim eſt locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum internorum ſignificatio, per quævis ſigna mentis ſignificativa, ſive ſint verba, ſive facta, geſtus, nutus, ſive ſcriptura. Nam (ut ait S. Auguſt. lib. de mendac. c. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in anima, & aliud verbis, vel quibuslibet ſignificationibus enuntiat.* Et S. Thom. 2. 2. q. 111. ar. 1. ait: *Ad virtutes veritatis pertinet, ut quis talem ſe exhibeat exterius per ſigna exteriora, qualis eſt. Signa autem exteriora non ſolum ſunt verba, ſed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quod aliquis per verba exteriora aliud ſignificet quam quod habet apud ſe, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua ſigna factorum vel rerum aliquid ſignificet contrarium ejus, quod in eo eſt: quod proprie ſimulatio dicitur. Unde ſimulatio proprie eſt mendacium quoddam in exteriorum ſignis factorum conſiſtens. Non refert utrum aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto. Unde cum omne mendaciam ſit peccatum, conſequens eſt etiam quod omnis ſimulatio eſt peccatum.* Sed qu. 119. ar. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter ſub aliqua diſſimulatione, ut Auguſtinus dicit in lib. contra mendac.* Aliud eſt enim verum celare, & aliud falſum ſignificare.

Quæſt. II. *An aliquando licet uti æquivocatione, vel reſtrictione mentali.*

Nota. Æquivocatio hic eſt vox, ſex propoſitio varios habens ſenſus, quam proferens prævidet ab audiente accipiendum in alio ſenſu, quam ipſe intelligit. Duplex eſt, alia determinabilis exterius, & late dicta, cujus ſcilicet ſenſus verus a proferente intellectus poteſt per ſe cognoſci ex circumſtantiis aut indiciis exterioribus; alia indeterminabilis, & ſtricte dicta, cujus ſenſus a loquente intellectus non poteſt ullatenus deprehendi.

Reſtrictio mentalis eſt propoſitio, cujus verba exterius prolata falſum ſenſum & contrarium menti loquentis exprimunt, ſi præciſe ſecundum ſe ſpectentur; ſed conjuncta cum iis quæ mente retinentur, faciunt ſenſum verum. Duplex eſt; una pure mentalis & ſtricte dicta, cujus ſenſus a loquente intellectus non poteſt ex circumſtantiis aut indiciis exterioribus, aut uſu communi deprehendi: ut ſi quærenti an videris Petrum, reſpondeas *non vidiſſe*, ſubintelligendo *in foro*, cum tamen videris domi tuæ, Nam ex nullis circumſtantiis colligi poteſt, te interrogari de viſione in foro, aut de illa reſpondere. Altera non pure mentalis, cum verba exterius prolata adjunctas habent circumſtantias externas, quibus ea, quæ mente retinentur, per ſe facile cognoſci poſſunt, ita ut circumſtantiæ illæ ex uſu apud prudentes recepto conſignificent, & verum ſenſum reſtrictionis ſufficienter indicent; inter quas recenſentur ſtatus confeſſarii, legati, ſecretarii, obligatio ſecreti &c.

Reſp. 1. Numquam licet uti æquivocatione indeterminabili exterius, nec reſtrictione pure mentali. Quia 1. Sunt per ſe deceptivæ proximi, & contra naturalem inſtitutionem ac finem locutionis & ſignorum ordinatorum ad exprimendos conceptus mentis: ideoque ſunt per ſe malæ & inordinatæ. 2. Earum uſus eſt perniciosus reip. & ſocietati humanæ: nam ſi licitus eſſet, tolleretur ſermonum certitudo: nemo enim unquam certus eſſet de fide & mente alterius, omnibuſque dolis pateret aditus; & ſic everteretur auctoritas teſtimonii humani, & fides humana, ideoque & commercium inter homines corrueret. 3. Sunt mendacium; & ſi juretur, fiet perjurium. Nam locutio totaliter ſumpta eſt contra mentem, cum neque ex circumſtantiis externis habet vim ſignificandi totam propoſitionem internam, aut partem illam in mente ſubintellectam, ſed id ſolum ſignificet quod verba in ſuo ſenſu obvio præferunt, quod quidem eſt contra mentem. Enim vero, ut ait Delugo, veritas propoſitionis vocalis conſiſtit in ejuſdem propoſitionis, ſecundum ſignificationem externam vocibus impoſitam, conformitate cum mente loquentis. Præterea voces datæ ſunt homini a natura ipſa, ut ſuos conceptus patefaciat, & ut iis non utatur niſi juxta ſignificationem ſemel impoſitam. *Verba* (inquit S. Auguſt. Enchir. 22.) *propterea ſunt inſtituta: non per quæ ſe invicem homines fallant; ſed per quæ in alterius quiſque notitiam cogitationes ſuas perferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt.* 4. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones ſicut jacent. 26. *Si quis vel ſolus, vel coram aliis, ſive interrogatus, ſive propria ſponte, ſive recreationis cauſſa, ſive quocumque alio fine juret, ſe non feciſſe aliquod quod revera fecit, intelligendo intra ſe aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec eſt perjurus.* 27. *Cauſſa juſta utendi his amphibologiis eſt, quoties id neceſſarium*

aut utile eſt ad ſalutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum; ita ut veritatis occultatio cenſeatur tunc expediens & ſtudioſa.

Reſp. 2. Certum eſt, non licere uti ulla æquivocatione etiam determinabili, neque reſtrictione etiam non pure mentali. 1. Ex intentione decipiendi proximum, ſeu ei falſam opinionem ingenerandi, quia hoc per ſe malum eſt: nam (ut ait Layman) ſicut veritas eſt mentis perfectio; ita falſitas omnis eſt dehoneſtatio, & dedecus ejuſdem: alterius autem mentem ad Dei ſimilitudinem conditam dedecorare velle, intrinſice malum eſt. *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt*, ait S. Aug. ſup. 2. Quoties interrogans habet jus inquirendi & ſciendi veritatem, ut ſuperior, judex &c. Nam huic juri reſpondet in interrogato obligatio clare & ſine ambiguitate veritatem detegendi, & ſecundum interrogantis mentem reſpondendi. *Azor*, *dicens eſſe communem omnium ſententiam*. Quando non adeſt gravis & juſta cauſſa occultandi veritatem: quia bonum, & lex ſocietatis humanæ exigit, ut clare & juxta interrogantis mentem reſpondeamus, quamvis non habeat jus ſtrictum rem illam cognoſcendi, ſaltem dum non adeſt gravis & juſta cauſſa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipſa natura hominis, in quantum eſt animal ſociabile. *Quia homo eſt animal ſociabile, naturaliter unus homo debet alteri id, ſine quo ſocietas humana ſervari non poſſet. Non autem poſſent homines ad invicem convivere, niſi ſibi invicem crederent tamquam ſibi invicem veritatem manifeſtantibus. Et ideo virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti*, ait S. Thom. 2.2.qu.109.ar.3.ad 1.

Hinc quærenti an liceat uti æquivocatione, vel reſtrictione mentali, dici debet id non licere, ut conſtat ex propoſitione damnata cit. Non ſolum quia æquivocatio & reſtrictio ſimpliciter dictæ intelliguntur ordinarie de æquivocatione indeterminabili exerius, & de reſtrictione mere mentali; ſed etiam quia interrogatio eſt indefinita, ideoque univerſalis. At juxta communem ſententiam, non licet in caſibus ſupradictis uti reſtrictione etiam non pure mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque poteſt eſſe ſolum controverſia in caſu, ubi adeſt obligatio, vel alia gravis cauſſa occultandi veritatem ei, qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec ſuppetit alia via eam occultandi, & intenditur ſolum occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantum permittitur.

Multi earum uſum cum tali limitatione defendunt poſt S. Antoninum 1. par.tit.10.c.1. §.1. & S. Raymundum lib. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falſum, ſed verum, quamvis obſcurius expreſſum, ita ut tamen veritas ex circumſtantiis extrinſecis deprehendi poſſit, & ſic non ſunt per ſe deceptivæ: nam verba, ut conjuncta ſignis, vel circumſtantiis humano modo cognoſcibilibus, ſunt ſignificativa totius propoſitionis mentalis: unde nullam per ſe continent fallaciam aut deceptionem. Neque repugnant ſocietati ſeu commercio humano, cum potius ad illud ſint neceſſariæ: nam alioqui nulla erit via licite ſervandi vitam proximi, & ſecretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curioſe inquirentium de iis, quæ ad illos non ſpectant, nec eos ſcire expedit, & quæ ſine gravi damno injuſto revelari nequeunt. Addunt, adverſarios ſuos eaſdem quoad rem admittere, ſed mutato nomine appellare vel fictionem, vel figuram, vel præciſionem, vel uſurpationem ſenſus myſtici, præciſivi, formalis, aut ita illas definire, ut videantur intelligere ſolum æquivocationem non determinabilem, & reſtrictionem pure mentalem, vel uſurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujuſvis æquivocationis & reſtrictionis uſum abſolute & indiſcriminatim damnant. Quia 1. Earum uſus fuit incognitus Patribus, & præſertim S. Auguſtino, tamquam utilis ad vitandum mendacium, aut neceſſarius ad occultandam in neceſſitate veritatem. Nam S. Doctor lib. contra mendac. cap. 18. proponit caſum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non poſſit, ſi ei mortuus unicus & cariſſimus filius nuntietur, quique a te ſciente vere mortuum eſſe quærit, an vivat? Unum tantum ex tribus, *Mortuus eſt*, *Vivit*, *Neſcio*, reſpondere potes, inquit S. Auguſtinus. Nam quidquid aliud dixeris, vel ſi tacueris, nihil aliud crederet æger, quam filium mortuum eſſe. Sic cauſſam S. Doctor reſolvit: ex illis tribus duo ſunt falſa, nempe, *Vivit*, & *Neſcio*, nec dici poſſunt niſi mentiendo. Unde id unum ſalva veritate, cui (non obſtante quolibet incommodo inde per accidens ſecuturo,) adhærere debes, reſpondere potes, *Mortuus eſt*. 2. Quia dicunt eas eſſe mendacia, & per ſe deceptivas proximi. 3. Quia, inquiunt, non eſt neceſſitas iis utendi; nam ſi de re ſub ſecreto commiſſo interrogeris, reſpondere debes interrogationem illam illicitam eſſe, nec tibi licere quidquam ad eam reſpondere. Reus vero legitime interrogatus reſpondere debet ſe nihil habere, quod dicat. Addunt, non eſſe abſurdum, quod certis caſibus nulla reſtet via licita occultandi veritatem, ſicut nec ſe defendendi contra injuſtum aggreſſorem. Prioris ſententiæ patroni reſpondent ad 1. S. Auguſtinum loqui de caſu, in quo agitur de æquivocatione non determinabili exterius, vel de reſtrictione pure mentali. Ad 2. negant, quia ſenſus totius propoſitionis mentalis cognoſci poteſt vel ex uſu communi, vel ex indiciis aut circumſtantiis exterioribus. Ad 3. dicunt reſponſionem illam ſæpe indicare veritatem occultandam; unde Deus aliam viam licitam occultandi veritatem ſuppeditavit.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. hanc propoſitionem, *Patriarchæ & Prophetæ, Angeli, ipſe Chriſtus, nedum viri juſti & ſancti, æquivocationibus, ſive amphibologiis, & reſtrictionibus*

ſus mentalibus uſi ſunt, damnavit ut ſcandalo-ſam & impiam. Enimvero reſtrictiones menta-es & æquivocationes per ſe continent aliquid artificioſæ fallaciæ ab ingenua ſinceritate alie-næ, propter quod vulgo cenſeatur a Chriſtiana ſimplicitate ac ſinceritate abhorrere: unde de-decet ſupremam & eſſentialem veritatem hu-juſmodi artificio uti, cujus quidem uſus reddit verba loquentis neſcio quomodo contemptibilia, & non parum ſuſpecta: ac proinde loquentis au-ctoritatem non parum minuit. Igitur dicendum eſt, Chriſtum & homines ſpiritu divino affla-tos in his difficilioribus locis locutos fuiſſe fi-gurative, myſtice, parabolice, prophetice. Deus quippe poteſt verba a vulgari ſignificatio-nis uſu ad ſuperiorem quamdam ſignificationem tranferre, ut reipſa tranfert locutiones ſacra-mentales, puta iſtam: Ego te baptizo &c.

TRACTATUS

DE JUSTITIA, ET JURE, ET INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS PRIMA

DE JUSTITIA, ET JURE.

CAPUT PRIMUM

De Justitia.

Nota. Justitia sumitur, 1. pro gratia sanctificante, quam qui habet, dicitur justus. 2. Pro complexione omnium virtutum, seu virtute generali. 3. Pro speciali virtute morali, ut hic.

Quæst. I. *Quid est justitia, prout est virtus specialis?*

Resp. 1. Est virtus moralis perficiens & inclinans voluntatem ad constanter ac perpetuo tribuendum unicuique jus suum, id est quidquid ei debitum est ex jure. Nam jus hic sumitur non pro jure formali, quod est facultas legitima ad aliquid, sed pro jure objectivo, seu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, seu debito rigoroso. Duplex quippe est debitum, unum simplicis honestatis; & est illud cujus violatione contrahitur solum turpitudo moralis: tale est debitum gratitudinis. Aliud est debitum ex jure, seu debitum rigorosum, de quo solo hic agitur, & est illud, quod si non redditur, contrahitur non solum turpitudo moralis, sed etiam obligatio restituendi, vel satisfaciendi, vel subeundi pœnam, quæ exigi possit ab eo cui illud debetur. Justitia autem versatur circa hoc debitum rigorosum. Unde ejus objectum materiale est redditio debiti rigorosi: formale vero est specialis honestas hujus redditionis. *Justitia suum cuique tribuit, alienum vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.* S. Ambros. lib. 1. de offic. c. 24.

Quæst. II. *Quomodo dividitur Justitia?*

Resp. Dividitur in legalem, commutativam, distributivam, & vindicativam.

Justitia legalis est virtus inclinans ad tribuendum Communitati, seu Reip. debitum, ut debitum Communitati propter bonum commune, sive ad præstanda ea omnia, quæ communitati debita sunt in ordine ad bonum commune. Dicitur legalis, quia habet pro objecto id quod debetur communitati ratione Legum. Vocatur etiam generalis, quia versatur circa debitum ex jure communi seu generali, quod habet communitas sive ejus princeps, ad actiones & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc justitia est vera species justitiæ proprie sumptæ; nam versatur circa debitum rigorosum proprie dictum ut tale: communitas enim & ejus princeps habet verum jus justitiæ in subditos, ad exigenda ea quæ necessaria sunt vel utilia ad bonum commune. Et viciſſim est in subditis debitum & obligatio rigorosa præ-

stan-

ſtandi ea quæ communitas aut princeps pro ſuo jure exigit in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam ſtare non poteſt communitas ſine tali jure in ſubditos.

Juſtitia commutativa eſt virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigoroſum particularibus vi dominii aut proprietatis, vel pacti aut contractus, alteriuſve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel jus ad rem: unde ſpectat jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur quia inter actiones, quas moderatur, valde frequentes & illuſtres ſunt commutationes, hoc eſt, mutuæ utrinque dationes & acceptiones; nam verſatur adhuc circa alias actiones, puta ſimplices tributiones, ut cum v. gr. datur quod promiſſum eſt liberaliter cum intentione dandi jus ad rem, promiſſione acceptata.

Juſtitia diſtributiva eſt virtus inclinans communitatem, ſeu ejus principem & miniſtros ad diſtribuenda civibus bona communia, officia, munera, proportionate ad cujuſque merita & dignitatem: onera vero communia proportionate ad cujuſque facultatem & vires. Unde ſpectat non æqualitatem rei ad rem, ſed proportionem rerum ad perſonas ſeu ad perſonarum merita, dignitatem, & facultates.

Juſtitia vindicativa eſt virtus inclinans ſuperiorem ad reum pro merito puniendum. Non eſt omnino contradiſtincta a commutativa & legali, ſed ad utramque pertinet ſub diverſo reſpectu. Nam vindicta debetur læſo & communitati ex officio a principe vel Judice, & ſub hac ratione vindicta pertinet ad juſtitiam commutativam. Item debetur Reip. ratione Legum propter bonum commune; reipubl. enim intereſt, & legibus ſtatuitur ut puniantur crimina, & ſub hoc reſpectu pertinet ad legalem.

Porro violatio cujuſcumque juſtitiæ ſupradictæ eſt peccatum ex genere ſuo mortale, ſecundum doctrinam omnium, inquit Suarez, Nam quælibet eſt virtus magni momenti, & habet finem graviſſimum, nempe civium pacem, concordiam, caritatem, ſecuritatem, bonum commune &c. Unde ejus violatio in materia gravi, eſt gravis inordinatio.

CAPUT II.

De Jure.

Quæſt. I. *Quid eſt Jus?*

Reſp. Jus formale, cui reſpondet debitum rigoroſum, eſt poteſtas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad reſtitutionem, vel ſatisfactionem, vel pœnam, quæ poſſit exigi a læſo.

Dicitur, 1. *Legitima*, id eſt, Lege aliqua conceſſa, vel Legi conformis, vel juſto titulo nixa.

2. *Ad aliquid*, ſcilicet retinendum, obtinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum, aut fruendum aliqua re, vel de ea diſponendum.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Reſp. Dividitur, 1. In Jus in re ſeu reale, quod eſt poteſtas legitima circa rem ſibi obligatam & ſuam factam, ideoque dat actionem in rem ipſam, ita ut poſſit res illa vindicari ac repeti ubicumque fuerit; & in jus ad rem, quod eſt poteſtas legitima ad obtinendam, ſibique obligandam rem nondum ſibi obligatam, ſed factam ſuam, ideoque non parit actionem in rem, ſed in perſonam quæ illam debet. Sive jus in re eſt jus, quod quis habet in re, ut jam ſua facta, & dat actionem realem. Jus ad rem eſt jus, quod quis habet ut res aliqua fiat ſua, & parit actionem perſonalem. Actio autem hic eſt jus proſequendi in judicio id quod ſuum eſt, vel quod ſibi debetur.

Dividitur, 2. In varias ſpecies.

Quæſt. III. *Quænam ſunt ſpecies juris realis?*

Reſp. Sunt dominium, uſus, uſusfructus, ſervitus, emphiteuſis, feudum, pignus & hypotheca, quibus affinis eſt poſſeſſio. Hic aliquæ, ceteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Quæſt. I. *Quid eſt Dominium, & quotuplex?*

Reſp. Dominium in genere eſt jus gubernandi, vel diſponendi de re aliqua, tamquam ſua. Unde duplex eſt, jurisdictionis, & proprietatis. Dominium jurisdictionis eſt poteſtas gubernandi ſubditos in illorum commodum, præcipiendo ſcilicet, prohibendo, judicando, puniendo &c. Duplex eſt, aliud politicum ſeu ſæculare, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in rebus temporalibus, qualis eſt in regibus & aliis principibus: aliud Eccleſiaſticum, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in ordine ad bonum ſpirituale, qualis eſt in Papa & Epiſcopis &c. Gubernandi actus ſunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo ſolo hic agitur, eſt jus diſponendi de re aliqua tamquam ſua, ſeu ſuo nomine, arbitratu, & auctoritate, niſi lex vel pactum obſiſtat. Quod addo, quia ejus uſus poteſt lege vel pactione impediri; ſic pupillus non poteſt bona ſua alienare, licet ſit eorum dominus, nec debitor pignus, quamvis ſit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur, 1. In altum, quod habet reſp. ſeu princeps diſponendi de bonis & actionibus privatorum ad bonum commune; & in humile quod quiſque privatus habet diſponendi de ſuis bonis in proprium commodum. 2. In plenum ſeu perfectum, quod eſt jus diſponendi de re & fructibus ejus tamquam ſuis; & non plenum, quod eſt jus diſponendi vel de ſola re, vel de ſolis emolumentis; unde ſubdividitur in directum, quo quis habet ſolam proprietatem rei ſine jure percipiendi ejus fructus; & in utile, quod

quod est jus disponendi de fructibus & emolumentis rei, non de ipsa re.

Quæst. II. *Quænam subjiciuntur dominio hominis?*

Resp. 1. Res omnes externæ & inferiores, usibus humanis subjectæ, cadunt sub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, bestiæ, metalla, & alia similia. Ex Psal. 8. *Omnia subjeciſti sub pedibus ejus.* Nam homo habet a natura potestatem disponendi de illis in suum commodum.

Resp. 2. Ex communi doctorum sententia, homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines jure naturæ sunt pares, cum sint ejusdem naturæ, ab eodem parente & in eumdem finem conditi. Potest tamen homo illud habere jure gentium & civili, ut constat ex Scriptura.

Dominium autem in servos seu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli justi. 2. Nativitate, ita ut qui nascitur ex serva, servus fiat. 3. Justa condemnatione, ut cum quis ob crimen servitute damnatur a Judice. 4. Emptione, homo enim, cum sit dominus suæ libertatis, potest se ipsum vendere. Possunt etiam parentes ob gravissimam necessitatem vendere proles non mancipatas; quamdiu enim proles sunt sub patris potestate, parentes habent jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipsi de se percipere possent si essent sui juris. Jure tamen civili solus pater potest vendere prolem, & solum propter nimiam paupertatem, & victus causa. Immo in Gallia ne pater quidem id potest propter quamcumque necessitatem, nam Leges vetant & irritant ejusmodi venditiones.

Hinc non licet servis fugere, saltem si venditione vel nativitate facti sint servi, modo iis alimenta necessaria tribuantur nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo, se ipsos domino subtrahunt & furantur, contra jus quod habet in illos, ideoque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum sui furtum facere, & ideo non habere locum nec usucapionem, nec longi temporis præscriptionem, manifestum est*, l. 1. Cod. *de servis fugit.* An autem justo bello captis & in servitutem redactis ab infidelibus liceat fugere ad suos, controvertitur. Sed inter omnes constat non licere, si promiserint se numquam fugituros; nam jure naturali fides data servari debet. *Azor.*

Resp. 3. Homo non habet dominium vitæ suæ, sed solus Deus est dominus vitæ hominum. Ita omnes, ex Sap. 16. *Tu es, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Quia homo non potest licite disponere de suo esse, illud destruendo pro arbitrio; nam non potest esse dominus sui esse; quia dominus est quid relativum, ideoque ad aliud, & dicit superioritatem, quæ nequit esse erga se ipsum, quamvis quisque possit esse dominus suarum actionum. Item homo non est dominus suorum membrorum; quia non est dominus sui ipsius; ergo nec membrorum; nam homo est omnes partes simul, quæ suum esse componunt & integrant.

Resp. 4. Ex communi sententia, neque resp. seu princeps habet dominium vitæ suorum subditorum, ex Script. cit. Nam Deus solus illud habet, cum solus sit creator hominum, qui cum solus dederit eis totum esse, ad eum solum pertinet illud esse pro arbitrio destruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem usum vitæ subditorum in ordine ad bonum commune. Nam potest illam in bello exponere, quando id necessarium est ad bonum commune, & interficere homines scelestos, ut custos tranquillitatis & boni publici; sicut homo, ut custos vitæ suæ, potest resecare membrum putridum, & exponere partem pro salute totius.

Resp. 5. Ex communi sententia, homo est vere dominus suæ famæ & honoris. Nam homo famam pro industria, virtute, ac labore, sibi acquirit & auget; potest ejus restitutionem condonare; & in multis casibus potest se ipsum infamare ob justam causam, v. gr. ad sui humiliationem, ad coercendam superbiam, ad restituendam famam alteri, ad Dei misericordiam commendandam. Non tamen licet se ipsum infamare sine rationabili causa, nam esset contra rectam rationem, & illud Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine.*

Quæst. III. *Quænam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Resp. 1. Ad acquirendum dominium rei quæ nullius est, sufficit sola rei apprehensio facta animo illam faciendi suam: *Quod enim nullius est, id ratione naturali occupari conceditur.* L. 3. §. *de acquir. rer. domin.* Nisi aliter speciali aliqua Lege vel consuetudine statutum sit.

Resp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet dominium, jure naturæ sufficit mutuus consensus signo externo expressus; sed jure positivo duo ordinarie requiruntur, scilicet titulus, & traditio, ex l. 20. cod. de pact. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, Juncta l. 31. §. de acquir. rer. domin. *Numquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio, aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.*

Titulus autem est fundamentum dominii, ac radix, sive ratio & causa, propter quam dominium alicui competit, ut venditio; per eum tamen non habetur dominium aut jus in re, sed solum jus ad rem, nisi accedat traditio, quæ est veluti conditio requisita a jure, ut tituli acquiratur dominium. Traditio vero duplex est: alia realis, qua res ipsa datur in manus: & alia ficta seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut similem aliam actionem Lege vel consuetudine institutam.

Dixi, *ordinarie*, quia licet ad acquisitionem dominii semper requiratur titulus, tamen ad eam Lex non requirit traditionem in his casibus.

bus. 1. In hæreditate, cujus dominium acquiritur ſola acceptatione hæreditatis, l. 23. §. *de acquir. vel amit. poſſ.* 2. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primum hæres hæreditatem addit, *l. 66. §. de furt.* 3. In beneficiis, in quibus jus in re per ſolam collationem & acceptationem acquiritur. 4. Ex titulo donationis, venditionis, aliove ſimili acquiritur dominium civitatibus, Eccleſiis, aliiſque ſimilibus piis locis ob ſpeciale privilegium.

Quæſt. IV. *Quomodo acquiritur dominium animalium?*

Reſp. 1. Animalia ex ſua natura manſueta & domeſtica, ut oves, equi, gallinæ, anſeres, boves &c. quantumvis aberrent & fugiant, ſemper remanent prioris domini, nec fiunt occupantis. Ita omnes, *ex inſtit. de rer. diviſ.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, cum effugiunt. Nam hæc etiam ſi fugerint, non aſſequuntur naturalem libertatem, cum naturali ſua indole ſint domeſtica; ac proinde remanent prioris domini. Quare non licet ea capere vel detinere, nec eorum pelles, ſi extincta ſint. Idem de animalibus ex natura ſua feris vel ſylveſtribus, ut ſunt cervi, lepores &c. quæ ejus, a quo capta ſunt, cuſtodia ſeu loco concluſo coercentur, vel quæ uſu manſuefacta habent conſuetudinem redeundi ex libera vagatione in poteſtatem domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati &c. Nam tamdiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent dominum, & ſic non ſunt occupantis. Præterea tales feræ non minus poſſidentur a dominis quam aliæ domeſticæ. Hinc non licet capere piſces ex vivario alterius, nec cuniculos aut columbas paſcentes in agro tuo occidere, quamvis poſſis abigere; nec eas illecebris aut fraude in tuum columbarium traducere: alioqui teneris reſtituere, cum habeant dominum, qui habet jus, ne ex ejus dominio extrahantur, vel occidantur. Nec obſtat quod cuniculi & columbæ damnum privatis afferant: nam cum ſint reip. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus cenſetur a rep. illis imponi hoc ipſo quod ex privilegio vel conſuetudine conceditur columbarium erigi, vel garenam inſtitui.

Si vero ejuſmodi animalia redeundi conſuetudinem amittant, cenſentur recuperaſſe naturalem libertatem, & ſic ſunt primo occupantis. Nam jam nullius ſunt, & jam in ordine ad priorem dominum perinde ſe habent ac ſi numquam capta fuiſſent, ut avis quæ ex cavea in liberam aream evaſit, vel piſcis qui e tuo vivario in fluvium tranſit, *ex Inſtit. de rer. diviſ.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ ſponte non attractæ ſe ſociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire deſierunt. Examen vero apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conſpectu verſatur, nec difficilis eſt ejus proſecutio, *Inſtit. de rer. diviſ.* Quod ſi difficile ſit illud ſequi & recuperare, poteſt a quovis capi.

Reſp. 2. Animalia fera & ſylveſtria, ſi antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, ſed jam naturalem libertatem recuperarunt, fiunt primo occupantis, *Inſtit. de rer. diviſ. & l. 3. §. de acquir. rer. dom.* Quia, cum naturali libertate gaudeant, nullius ſunt, fiunt primo occupantis, niſi lex ſpecialis vel conſuetudo obſtet. *Porro quamvis alienum pecus in agro ſuo quis deprehendiſſet, ſic illud expellere debet, quomodo ſi ſuum deprehendiſſet, quoniam ſi quis ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones.* L. 39. §. ad Leg. Aquil.

Sed cujus eſt fera læſa, vel laqueo capta?

Reſp. Si feram læſiſti, quantum ſatis eſt ad capiendam, & læſam inſequeris cum certitudine morali eam capiendi, eſt tua. Tum enim cenſetur amiſiſſe naturalem libertatem per vulnus inflictum, & a te quaſi capta: unde ſi alius eam ceperit, tenetur tibi reſtituere. Item ſi fera laqueo tuo ita capta ſit, ut non ſit evaſura, eſt tua: unde non poteſt ab alio capi, ſicut nec piſcis per tuum rete captus: nam ei ademiſti libertatem, & per inſtrumentum tuum occupaſti: poſſumus enim ſicut manibus, ita & inſtrumentis rem apprehendere, & in poteſtatem noſtram redigere. Quod ſi fera erat facile evaſura, eſt primo occupantis: quia nondum amiſit libertatem, *ex Inſtitut. de rer. diviſ.*

Quæſt. V. *Cujus eſt Theſaurus?*

Reſp. Jure naturali & gentium totus eſt inventoris: nam quæ nullius ſunt, fiunt jure naturali & gentium primo occupantis. Theſaurus autem nullum habet dominum, nam definitur in jure: *Vetus quædam depoſitio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat. L. 32. §. de acquir. rer. dom.* Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vaſa, gemmæ, annuli, catenæ aureæ &c. Dicitur autem vetus depoſitio: nam ſi non ſit vetus, non cenſetur theſaurus, ſed res inventa, quæ domino, & in ejus defectum ejus hæredibus reſtitui debet: qui ſi cognoſci nequeant, impendi debet in uſus pios, quia ſunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri cauſſa, vel metus, vel cuſtodiæ, condiderit ſub terra, non eſt theſaurus, cujus etiam furtum fit, L. Numquam. §. de acquir. rer. dom.*

Jure tamen civili communi obligante in conſcientia, hæc ſtatuta ſunt de theſauro, 1. Theſaurus totus eſt illius, qui eum in proprio fundo reperit. *Inſtit. de rer. dom.* Si tamen arte magica ibi inventus ſit, totus pertinet ad fiſcum, ſaltem poſt ſententiam judicis. 2. Qui fortuito theſaurum in fundo alieno reperit, eſt dominus dimidii, alterum vero dimidium tenetur ante ſententiam judicis tradere domino ſpeciali fundi, ſive ſit princeps, ſive privatus, *ex Inſtit. de rer. diviſ.* quæ diſpoſitio non eſt pœnalis, ſed definitiva proprietatis rerum. 3. Theſaurus de induſtria quæſitus in fundo alieno ſine conſenſu domini, totus eſt domini, l. unic. *Codice de Theſ.* Varii tamen putant, inventorem non teneri ante ſententiam judicis

tradere nisi dimidium, ob hæc verba Legis ex ea parte pœnalis: *Totum locorum domino reddere compellatur*. 4. Si thesaurus inveniatur in platea, foro, vel via publica, juxta multos dividi debet cum fisco: juxta alios totus est inventoris.

Nota. In his sicut aliis spectandæ sunt speciales locorum Leges vel consuetudines & servandæ. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo repertus, in tres partes æquales dividi debet, quarum una sit inventoris, altera domini fundi, tertia dynastæ, seu alterius justitiarii, vel regis, si solus in loco sit altus justitiarius. Thesauri vero a domino fundi inventi media pars est inventoris, alia dynastæ vel regis. Immo circa hoc variæ sunt in variis provinciis consuetudines.

Sed quid, si in aliqua domo inveniatur pecunia occultata, cujus depositio non sit antiqua?

Resp. Ea non est invenientis, cum thesaurus non sit, utpote non vetus depositio: nec ulla Lex eam invenienti tribuit. Sed si homines ejusdem familiæ in illa domo habitaverint continuo & diuturno tempore, hæredibus illius familiæ restitui debet: nam prudenter præsumitur ab aliquo ex hac familia fuisse occultata. Si vero locatores plurimi in eadem domo habitarint, nec ulla haberi possit præsumptio, ad quam familiam inventa pecunia pertineat, tunc illa distribui debet pauperibus, vel applicari aliis bonis operibus proximo utilibus; quia est bonum alienum inventum & incertum. Bona autem aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres cognosci non potest, sic impendi debent, ut dictum est in tract. de justit. cap. 3. qu. 21.

Quæst. VI. *Cujus sunt lapidicinæ, venæ metallicæ, gemmæ, lapilli &c.*

Resp. 1. Lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, fodinæ ferri, plumbi, quæ sunt in fundo alicujus, pertinent ad dominum fundi. Nam vel sunt pars fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ, vel sunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis, spectato solo jure naturali & gentium, quia sunt partus fundi, cum in eo nascantur seu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri & argenti in fundo privatorum repertæ, sunt partim Principis, partim inventoris. Possunt autem Principes, ob bonum commune, sibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, & eruta fisco applicandi ad sustinenda onera reip. compensato solo damno, quod infertur loco.

Resp. 2. Gemmæ, corallum, lapilli, & similia, quæ inveniuntur in promontoriis, sunt occupantis, *Instit. de rer. divis.* quia nullius sunt.

Quæst. VII. *Quinam sunt alii speciales modi acquirendi dominium?*

Resp. Sunt alluvio, specificatio, accessio, confusio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, satio, nativitas, *ex Instit. de rer. divis.* & l. 7. §. *de acquir. rer. dom.* Itaque

1. *Per alluvionem*, id quod vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit domini fundi, cujus fit adjectio. Dico, *insensibiliter*; nam si notabilis pars tui prædii statim subducta aquarum tempestate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. *Per specificationem*, cum res aliena ita mutatur in aliam speciem, ut ad primum statum reduci nequeat: ut si ex alienis lanis vestem conficias, vestis est tua; sed teneris solvere pretium lanæ, & damna si quæ sint, & ad hoc datur actio alteri. At si res aliena in pristinum statum restitui possit, ut vas argenteum in massam argenteam, dominium vasis acquiritur ei, cujus est materia.

3. Per *accessionem*, cum quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut si quis alienam domum pinxerit, pictura domino domus cedit, nec tenetur ad impensas, nisi tale ornamentum postulaverit.

4. Per *confusionem*, & *commixtionem*. Si materiæ ad duos dominos spectantes, sive casu, sive communi consensu confundantur vel permisceantur, quod resultat, fit commune utrique pro rata materiæ, si materia ad invicem secerni nequeunt, ut duo vina confusa, vel duo acervi tritici permixti: si vero res separari possint, ut oves in grege permixtæ, debent separari.

Si autem alienam pecuniam, domino inscio vel invito, tibi hoc ignoranti datam misceas tuæ, volens totam habere tuam, nec jam discerni possit a tua, acquiris ejus dominium. *L.* 78. §. *de solut.* Teneris tamen restituere rem æqualem, nam nemo locupletari potest ex re aliena cum damno ejus domini. *Reg.* 48. *de jur. in 6.*

5. Per *inædificationem*, ædificium in alieno fundo constructum cedit domino fundi, qui tenetur materiam & operas solvere, si alter bona fide ædificaverit, secus si mala fide. Item si quis in fundo suo ædificat ex materia alterius, fit dominus materiæ, sed tenetur alteri de damno. Quod si Mævius in fundo Caii ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Cajo; sed Titius potest petere pretium materiæ, vel eam vindicare, si diruatur ædificium.

6. Per *pictionem*. In tabula aliena pictor fit dominus tabulæ, sed tenetur priori domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem*, & *sationem*, nam arbores, plantæ in aliquo fundo a quolibet collocatæ, eo ipso quod radices egerunt, cedunt domino fundi. Idem est de seminibus in agro alieno sparsis; nam sicut ædificia solo cedunt, ita multo magis plantæ & arbores, cum a terra sustententur, alimentum, & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

8. Per *nativitatem*. Quod ex animali feminei sexus nascitur, pertinet ad dominum animalis, l. 5. *de rei vindic.*

Quæst.

Quæſt. VIII. *Quinam ſunt capaces dominii?*

Reſp. 1. Omnis & ſola ſubſtantia intellectualis eſt capax dominii: quia dominium eſt facultas de re aliqua diſponendi arbitratu ſuo, quæ facultas non poteſt eſſe ſine intellectu & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terræ gramina, neque qui ea prohibet, injuriam ipſis infert, ſed eorum domino.

Reſp. 2. Infantes ſunt capaces juris & dominii. Conſtat tum ex communi uſu omnium gentium, cum ex illo ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt a ſervo, cum ſit dominus omnium.* Nam licet ad uſum dominii requiratur uſus rationis, tamen ad dominium habituale & in actu primo, ſufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde poſſunt infantes jus ſuum exercere per eos, qui eorum curam agant, nempe per parentes, tutores, remp.

Quæſt. IX. *An filiusfamilias habet dominium bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Nota 1. Filiusfamilias dicitur is, qui adhuc eſt ſub patria poteſtate. Patria autem poteſtas eſt jus Lege civili inductum, quod habet ſolus pater, vel avus paternus in perſonas & bona liberorum legitimorum, vi cujus poteſt de illis diſponere ſecundum quod Leges ei permittunt.

Nota 2. Bona filiorumfamilias ſunt quadruplicia, nempe caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, adventitia, & profectitia.

Caſtrenſia ſunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occaſione militiæ, ut ſtipendia militaria, hoſtium ſpolia, ducum vel commilitonum dona, vel in obſequio principis in ejus aula exhibito: item ea quæ eunti ad militiam, vel ad obſequium principis dantur, & lucra omnia quæ ex talibus bonis, interventu alicujus contractus proveniunt.

Quaſi caſtrenſia dicuntur ea, quæ habent privilegium caſtrenſium, & ſunt ea quæ filius acquirit ex officio & munere publico, ut judicis, advocati, tabellionis; ex profeſſione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu realis functionis, ut libri &c. ex liberalitate principis, ex officio clericali, ex beneficio Eccleſiaſtico; item quæ dantur filiofamilias, ut ipſe tantum, non pater, uſumfructum habeat. Denique id omne, quod acquiritur poſt clericatum. Authent. *Presbyteros. Cod. Epiſc.*

Adventitia ſunt ea, quæ neque caſtrenſia ſunt, neque quaſi caſtrenſia, neque a patre aut ejus intuitu donata ſunt, ſed aliunde filio proveniunt, puta ſucceſſione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione theſauri, propria induſtria, labore &c.

Profectitia ſunt ea, quæ proveniunt a patre vivo, vel patris gratia donata ſunt, vel ex bonis paternis acquiſita, v. g. negotiando.

Cum pater dat filio, v. g. mille florenos negotiandi gratia, obſervandum eſt an exprimat ſe illos ei tradere, ut ipſe negotietur ob propriam, vel illius utilitatem; ſi negotium actum ſit filii, aut patris nomine; ſi negotiationis tempore filius manebat in domo patris, an non &c. hæc enim maxime neceſſaria ſunt ad ſolutionem hujus quæſtionis, quæ ceteroquin invenitur in legum expoſitoribus.

Reſp. Filiusfamilias habet plenum dominium in bona caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia, eorumque adminiſtrationem liberam. Unde poteſt ſine conſenſu patris de illis arbitratu ſuo diſponere per contractus, donationes, immo per teſtamentum, ſi compleverit ann. 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, ſed pater uſumfructum, unde filius non poteſt de illis diſponere. Profectitiorum vero filiusfamilias nec habet proprietatem, nec uſumfructum. Ratio horum eſt diſpoſitio juris civilis.

Quæſt. X. *An ſervi ſeu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Reſp. Non habent dominium lucri & fructuum ſuarum operarum ac laboris, ſed dominus, ut conſtat ex jure: at habent dominium etiam perfectum non ſolum famæ & bonorum ſpiritualium, ſed etiam, ſecundum multos, temporalium. 1. Quæ dominus eis conceſſit. 2. Quæ ſervo dantur ad compenſationem injuriæ illatæ in bonis, quorum eſt dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data ſunt ea conditione, ut non acquirantur domino. 4. Quæ de bonis ſuis ludo aut aliqua negotiatione ſine domini detrimento lucrantur. Ratio eſt, quia jura non reddunt ſervum incapacem dominii: nec conſentaneum eſſet imbecillitati humanæ ut tale onus imponeretur invito; eſſet enim magna occaſio peccandi. Immo jura ſupponunt in eo dominii capacitatem; nam l. *Vix.* §. *de jud.* ſervis datur actio contra dominos, ſi dicant ſe ſuis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt ſervos, quidquid acquirunt quavis cauſſa vel occaſione, dominis acquirere, intelligenda ſunt regulariter, & de lucro ſui laboris, aut ſaltem conſuetudine jam mitigata ſunt. Hinc ſervus a religioſo ſollemniter profeſſo differt, qui eſt prorſus incapax dominii.

§. II.

De Præſcriptione.

NOta. Præſcriptio ſumpta pro uſucapione, ut nunc ſumitur, eſt acquiſitio dominii per poſſeſſionem bonæ Fidei continuatam tempore per Legem definito. Nomine dominii, jura, ſervitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæſt. I. *An per præſcriptionem vere acquiritur in foro conſcientiæ dominium rei alienæ abſque conſenſu, & culpa prioris domini?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia reſp. vel princeps, vi dominii alti in bona ſubditorum, habet poteſtatem diſponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideoque transferendi rerum dominia & jura abſque conſenſu, & culpa prioris domini, quando id poſtulat bonum commune. At principes

hac poteſtate uſi ſunt, & reipſa voluerunt rerum dominia ſola præſcriptione ſic transferri, id poſtulante bono publico, ne ſcilicet dominia eſſent incerta, lites multiplicarentur; ut patet ex multis Legibus civilibus approbatis jure canonico, quæ ſine ulla limitatione & diſtinctione dicunt: *Bono publico uſucapionem introductam eſſe, ne ſcilicet quarumdam rerum diu & fere ſemper incerta dominia eſſent*, l. 2. §. de uſucap. *Ut aliquis litium finis eſſet*, l. ult. §. pro ſuo, & uſucapionem definiunt: *Adjectionem dominii per continuationem poſſeſſionis temporis Lege definiti*, l. 3. §. de uſucap. Item jus canonicum, quod præcipue bonum animæ ſpectat, approbat indiſtincte præſcriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto titulo *de præſcript.* Itaque præſcriptio introducta eſt principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris domini, ſed ob prædictos fines ad bonum commune ſpectantes, & quietem civium ac familiarum; & ad excitandam diligentiam & curam poſſeſſorum circa bona ſua, c. 5. *de præſcript.*

Hinc licet retinere rem legitime præſcriptam: etiamſi poſtea cognoſcatur fuiſſe alterius, niſi tamen prior dominus per judices reſtituatur in integrum: quæ reſtitutio conceditur minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio a die, quo majores facti ſunt. Idem jus Eccleſiæ, & aliis piis locis conceditur per quadriennium a die quo Eccleſia novit præſcriptionem bonorum ſuorum, ex c. 1. *de reſtit. in integrum in* 6. & interdum conceditur etiam majoribus ob juſtas cauſſas. Poſt ſententiam autem Judicis eſt obligatio in conſcientia res præſcriptas reſtituendi; quia juſta eſt, nec nititur falſa præſumptione, ſed Legibus ita diſponentibus.

Obj. 1. Nemo poteſt juſte acquirere dominium rei alienæ invito illius domino.

Reſp. Præſcriptione acquiritur dominium, volente & ſic ſtatuente principe, habente altum dominium in bona ſubditorum, vi cujus poteſt ſervata proportione de illis diſponere ad bonum commune, ſine conſenſu privatorum, qui non habent niſi dominium ipſi ſubordinatum. Præterea prior dominus non eſt rationabiliter invitus, cum Lex præſcriptionis ſit juſta, & expediat bono communi, quod ſemper anteponendum eſt privato.

Obj. 2. Injuſtum eſt aliquem re ſua privari abſque ulla culpa. *R.* Hoc juſtum eſt, quando id poſtulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex præſcriptionis fundatur principaliter in præſumptione negligentiæ prioris domini. Ergo ſi hic caruit negligentia, non privatur re ſua in conſcientia. *R.* Neg. ant. Nam præcipua Legis præſcriptionis ratio eſt, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediantur lites plurimæ, quarum alioquin finis non eſſet, ut patet ex Legibus ſupra citatis. Unde quamvis Lex præſcriptionis minus principaliter, & partialiter niteretur præſumptione negligentiæ prioris domini; tamen per illam Legem princeps vult & poteſt transferre dominium abſolute, & efficaciter propter alias rationes ſpectantes bonum commune, quod translationem dominii rei alienæ poſtulat, quamvis nulla interceſſerit negligentia prioris domini, in quo Lex præſcriptionis differt a ſententia Judicis fundata in falſa præſumptione; nam Judex per ſuam ſententiam non intendit nec poteſt transferre dominium, ſed tantum vult & poteſt declarare ad quem pertineat.

Inſtabis. Ex cap. 5. de præſc. Lex præſcriptionis inſtituta fuit initio *propter vitandam miſerorum ſegnitiem*: Ergo nunc etiam fundatur in præſumptione negligentiæ. *R.* Negan. conſeq. Nam aliud eſt excitare diligentiam & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam & vitationem negligentiæ, non eſt hæc unica ac principalis ratio Legis.

Obj. 4. Si poſt præſcriptionem conſtet rem fuiſſe alienam, novus poſſeſſor non eſt amplius in bona fide: ergo tunc jam non poteſt licite rem illam retinere. *Reſp.* 1. Neg. ant. Nam vere poteſt judicare rem jam eſſe ſuam ex juſto præſcriptionis titulo, quamvis antea fuerit aliena.

Quæſt. II. *Quænam conditiones requiruntur ad legitimam præſcriptionem.*

Reſp. Quatuor, videlicet poſſeſſio, bona fides, titulus, & continuatio poſſeſſionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur poſſeſſio, ex reg. 3. jur. in 6. *Sine poſſeſſione præſcriptio non procedit*; & ex l. 15. §. de uſucap. Sufficit autem poſſeſſio civilis. Hinc uſufructuarius, conductor, feudatarius &c. non poſſunt rei proprietatem præſcribere, cum rem non poſſideant ſuo nomine, ſed ſolum nomine directi domini; item nec colonus, nec is qui ab eo agrum emiſſet, abſente & ignorante domino: quia civilis poſſeſſio manet apud dominum abſentem, quamdiu retinet animum poſſidendi, vel donec ſciat rem ſuam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium poſſidet, v. g. per colonum, poſſit præſcribere, non tamen is qui alieno nomine poſſidet: quia qui alterius nomine poſſidet, non eſt vere poſſeſſor, ſed alius per eum poſſidet.

2. Requiritur bona fides, ex reg. 2. jur. in 8. *Poſſeſſor malæ fidei ullo tempore non præſcribit*: alioquin furta & injuriæ foverentur, iiſque via aperiretur. Hæc debet perſeverare toto tempore ad præſcribendum acquiſito, ut conſtat ex Conc. Later. General. IV. c. 41. relato in cap. ult. de præſcript. ibi: *Quoniam omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, ſynodali judicio definimus, ut nulla valeat abſque bona fide præſcriptio tam canonica, quam civilis; cum ſit generaliter omni conſtitutioni atque conſuetudini derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſervari. Unde oportet, ut qui præſcribit in nulla temporis parte rei habeat conſcientiam alienæ.*

Bona autem fides, hoc eſt perſuaſio, qua quis prudenter judicat rem eſſe ſuam, & a ſe licite retineri: nam (ut notat Leſſius) ſi quis ex igno-

ignorantia crassa aut affectata, vel ex inordinata cupiditate existimat rem esse suam vel non esse alienam, non est bona fides. Duplex hic bona fides distinguitur. 1. Cum quis prudenter judicat rem esse suam, & hæc requiritur ad inchoandam possessionem. Nam qui inchoat possessionem, dubitans, sit ne res sua, an aliena, ex communi sententia non est bonæ fidei possessor; ideoque non procedit præscriptio, donec deposito prudenter dubio possessionem inchoet: quia nulla est ratio cur ipse potius rem possideat quam alter, ac proinde eam sibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio est melior quam conditio alterius. 2. Cum quis post diligentem inquisitionem veritatis nescit, nec judicat probabilius rem quam habet, esse alienam, ideoque judicat se posse ut suam retinere. Hæc juxta multos sufficit ad continuandam possessionem, quia ut quis post inchoatam bona fide possessionem perseveret esse possessor bonæ fidei, satis est quod post diligentem veritatis inquisitionem non habeat rei alienæ conscientiam, ex Conc. Later. cit. & ex S. Aug. in cap. *Si virgo* 34. qu. 1. *Tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum. Cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur. Hinc juste injustus possessor vocabitur.* At dubitans num res sit aliena, vel sua, non habet conscientiam rei alienæ, & ignorat se possidere alienam. Deinde possessio bona fide inchoata est ratio sufficiens ad rem sibi retinendam, donec probetur esse alienam: quia *in pari causa potior est conditio possidentis*, reg. 65. jur. in 6. Possessor autem cum dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter investigata, si perseveret dubium, potest juxta multos determinate & prudenter judicare se posse rem ut suam retinere; eo quod in tali dubio melior est conditio possidentis. Sed sine tali judicio non potest rem illam retinere: nam si dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat sibi eam retinere, non continuat possessionem bona fide, *l.* 32. §. *de usucap.*

Hinc 1. Leges civiles statuentes præscriptionem triginta & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ sunt jure canonico, ut patet ex Conc. Later. cit. & c. 5. *de præscript.*

2. Si creditor certo tempore non exigat a te debitum, licet postea ei denegetur actio in judicio, non tamen præscribis contra illum, si noris debitum; sed teneris solvere totum debitum: nam habes conscientiam debiti quod tua sponte teneris solvere, & sic cares bona fide ad præscribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet solutum fuisse, potest illud præscribere spatio triginta annorum cum illa bona fide. *L.* 3. *Cod. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.*

Nota. Ignorantia juris saltem clari etiam inculpata, ex communi sententia impedit præscriptionem saltem ordinariam: ut si acceperit aliquid a pupillo sine tutoris auctoritate ignorans invincibiliter eam requiri, non præscribit. Secus de ignorantia facti invincibili, ut si ignores eum esse pupillum, currit præscriptio, ex l. 4. §. *de juris, & facti ignor.* ibi: *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat* (1). De ignorantia invincibili juris dubii controvertitur. Immo juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obest præscriptioni triginta vel quadraginta annorum; quia jura loquuntur de præscriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur; cum illa sola, inquit Lessius, cognita sit jure digestorum, unde jura citata desumpta sunt.

3. Requiritur titulus coloratus, sive apparens, qui scilicet putetur probabiliter verus, licet sit falsus, ut cum intervenit causa de se apta ad transferendum dominium, v. g. donatio, venditio &c. sed ex latente aliqua causa fuit invalida. Constat ex utroque jure. Ex cap. *Usucapio*, Cod. de usucap. & c. 27. de præscript. ibi: *Cum in præscriptione rerum Ecclesiasticarum bona fides, & justus titulus* (supple apparens) *exigantur*. Nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Ad præscriptionem tamen longissimi temporis, nempe triginta vel quadraginta annorum, præsumitur titulus præcessisse, quia difficilius probatur qua ratione inchoata sit possessio tam longo tempore durans, nisi juris præsumptio sit contra præscribentem.

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, seu validus sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione. Quare cum in loc. cit. requiritur titulus verus, & in cap. cit. *Justus*, utraque hac voce intelligitur causa de se apta ad transferendum dominium, quamvis reipsa sit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur possessio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diversum est pro diversitate rerum præscribendarum. Nam ex communi sententia, res mobiles possessione triennali cum titulo præscribuntur, *Instit. de usucap.* Sed sine titulo requiruntur triginta anni; quia res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo: ergo idem censeri debet de mobilibus, cum nil aliud de hoc statutum sit abfente titulo.

Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni; contra aliam Ecclesiam, vel hospitale, vel monasterium, vel pias causas quadraginta anni, ex Authentica, *Quam actiones*, cap. de SS. Ecclesiis. Ad præscribenda vero immobilia privatorum, cum titulo, requiruntur decem anni inter

(1) Vid. Notam 4. ad qu. 5. c. 4. *de Tecnat.*

inter præsentes, & viginti inter absentes, *Instit. de usucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur, ex l. 3. *Cod. de præscript. triginta vel quadraginta annorum*, & ex cap. 3. *de præscript.* ubi dicitur res præscribi possessione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præsens, partim absens, tot anni sunt abjiciendi, quot abfuit, ex Authentica, *Quod si*, Cod. *de præscript. long. tempor.* ita ut duo anni absentiæ computentur tantum pro uno anno præsentiæ. Unde si præsens fueris octo annis, & postea in alieno territorio habites, ut res immobilis præscribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præscribitur nisi triginta annis.

Dixi, *sine titulo*, supple, qui probetur, nam tunc præsumitur præcessisse. Quare ad præscribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præsumatur præcessisse.

Nota 1. Præsentes hic dicuntur ii, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate, habitant: absentes, qui in diversis territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod est minus decennio. Longum est spatium decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes. Longissimum triginta vel quadraginta annorum. Immemoriale vero, cujus initii non extat memoria etiam apud seniores. 3. Bona mobilia sunt res corporales, quæ loco moveri possunt, ut animalia, vestes, pecunia &c. Ad hæc revocantur debita & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia sunt quæ loco moveri non possunt, ut domus, fundus &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, servitutes, census, ususfructus, beneficia; item debita & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliquo jure ad illa spectantia.

Quæst. III. *An qui bona fide accepit aliquid ab auctore malæ fidei, potest illud præscribere?*

Resp. 2. Hæres qui bona fide aliquid ab auctore malæ fidei accepit, numquam potest illam præscribere. Est communis sententia, ex inst. de usucap. & l. 11. §. de diverf. tempor. præscript. ibi: *Cum hæres in jus omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia non excludit.* Quia hæres in jure censetur una persona cum defuncto, succeditque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales & one ra: unde cum defunctus ob injustitiam contraxerit obligationem rem mala fide possessam restituendi, hæres in hac obligatione succedit. Item *vitia possessionum a majoribus contracta perdurant, & successorem auctoris sui culpa comitatur*, l. 11. Cod. de acquir. & retin. poss.

Resp. 2. Qui rem bona fide ab auctore malæ fidei accepit alio titulo quam hæreditatis, puta donationis, emptionis, legati &c. potest eam præscribere tempore ordinario. Est communis sententia, ex l. 5. §. *de diverf. temp. præscript.* Excipiuntur duo casus. Primus, si res sit immobilis, & ille contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri; tunc enim ad præscribendum requirentur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, Cod. de præscript. longi temp. Secundus, si res illa sit furtiva, vel vi possessa, nam non potest tunc præscribi spatio decem vel viginti annorum, *Instit. de usucap.* Sed juxta multos potest spatio triginta annorum, ex l. *Sicut*. Cod. *de præscript. triginta, vel quadraginta annorum*.

Quæst. IV. *An res omnes præscribi possunt?*

Resp. Multa præscribi non possunt, scilicet homo liber, res sacræ & religiosæ, ut calices, templa, cœmeteria &c. jus decimarum percipiendarum a laico, res publicis usibus destinatæ, ut forum, pons, via publica &c. limites provinciarum, episcoporum, & parochiarum, si de illis constat; res populi, immunitas ab iis, quæ quis ut subditus debet principi, ut sunt tributa, obedientia &c. quamdiu scilicet manet subjectio; nam subditus potest præscribere immunitatem, per quam desinat esse subditus, ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen potest præscribi exemptio a jurisdictione spirituali Summi Pontificis, quia Christus absolute voluit omnes christianos illi, ut Vicario suo & Ecclesiæ capiti visibili, semper subjectos esse in spiritualibus.

§. III.

De usu, usufructu, & servitute.

Quæst. I. *Quid est usus?*

Resp. Usus duplex est, nempe juris & facti. Usus juris, de quo solo agunt Juristæ, est jus seu potestas legitima utendi tantum re aliena, salva ejus substantia. Usus facti est actualis usus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipso usu consumatur, sed revocabile ad nutum concedentis: tale est jus quod habent religiosi utendi vestibus ac alimentis, & ceteris rebus sibi concessis.

Quæst. II. *Ad quid tenetur usuarius?*

Resp. Tenetur 1. rem, cujus habet usum, integram diligenter conservare proprietario; nam non habet jus ea utendi, nisi salva ejus substantia. 2. Non ei licet percipere fructum distinctum ab ipso usu concesso, quia solus usus ei conceditur: immo nec potest usum sibi concessum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi nisi ad suum usum.

Quæst. III. *Quid est ususfructus?*

Resp. Est jus utendi & fruendi re aliena, salva ejus substantia, l. 5. §. *de usufr.* Unde est jus non solum utendi re aliena, sed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porro usus est assumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum; fructus vero est id quod provenit ex re, ut agnus, vel lana ex ove.

Hinc usufructuarius potest omnem fructum rei & utilitatem percipere, v. gr. in fundo, quidquid in eo nascitur, ut fœnum, segetes, lapides, metalla, arenæ &c. quæ crescunt in fun-

fundo. Item proventus venationum, aucupiorum &c. fructus arborum: in animalibus vero fœtus, lanam, lac &c. In sylvis cæduis potest se gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem; non potest tamen arbores grandiores nisi valde vetustas & fere inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, nisi postquam eos percepit: potest etiam omnem utilitatem ususfructus & usum juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipsum usufructu, quem non potest alteri donare, aut vendere, sine consensu proprietarii.

Quæst. IV *Ad quid tenetur usufructuarius?*

Resp. Ex instit. *de rer. divis.* & digest. *de usufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet usumfructum, sicut bonus paterfamilias utitur re sua, quam sibi & posteris conservare cupit. Unde non potest arbores non cæduas cædere, agrum deteriorem etiam negligentia sua facere, teneturque de damnis sua culpa illatis proprietario. Si habeat usumfructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita e fœtu substituere; quæ substituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias serere, non tamen loco dejectarum vi tempestatis. 3. Rem domino suo integram diligenter conservare. Unde tenetur pro illius conservatione sumptus moderatos facere: sic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat; non tamen ad magnos sumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præstare sumptus ad fructuum perceptionem necessarios, & solvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Quæst. V. *Quid, & quotuplex est servitus?*

Resp. 1. Servitus active sumpta est jus, quod quis habet in re aliena ut sibi serviat, id est, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in suum commodum. Passive sumpta, est subjectio seu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat vel non fiat in commodum alterius, salva rei substantia.

Resp. 2. Servitus generatim duplex est, realis, & personalis. Realis est ea, quæ a re immediate debetur alteri rei, ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus transeundi per tuum. Personalis est ea, qua res obligatur personæ, vel contra. Servitus realis alia est urbana, quæ debetur prædio urbano; alia rustica, quæ rustico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi causa confectum, sive in urbe, sive in villa, & hortus amœnitatis causa ei annexus. Rusticum vero sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum a domo sejunctum.

Servitutes urbanæ sunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut stillicidium in tuas ædes vel arenam tuam recipiatur, ut murus altius non attollatur, ut fenestra in muro non aperiatur. Servitutes rusticæ nominatæ, sunt iter, actus, via, aquæductus. Iter est jus, quo pedes vel eques potest commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum aut vehiculum. Actus est jus jumentum & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in se iter & actum. Aquæductus est jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ vero sunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

De Possessione.

I. POssessio alia est facti, quæ est actus possidendi, abstrahendo an juste, an injuste, & alia juris. Possessio facti, quæ ordinarie intelligitur nomine possessionis, definitur rei apprehensio, vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur, 1. *Apprehensio* vel *detentio*, quia vel primum fit, & tunc est apprehensio, quæ est inceptio possessionis; vel jam facta est, & tunc est detentio, quæ est continuatio possessionis. 2. *Rei*, qua voce intelligo cum Lessio, non solum res corporales, sed etiam incorporeas, ut sunt census, beneficium, & similia, quæ a Theologis dicuntur possideri, a jurisperitis vero quasi possideri. 3. *Corporis adminiculo*, quia ut res aliqua possideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. gr. manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo contineri censeatur. 4. *Animi*, quia res debet apprehendi animo illam possidendi tamquam suam. 5. *Juris*, id est jure non resistente, seu impediente: nam ad possessionem requiritur, ut jus, seu Leges non impediant, ne detentio rei censeatur possessio ejus. Hinc detentio rei sacræ facta a laico nequidem est possessio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit possessionem facti respectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio juris est jus insistendi rei tamquam suæ, non prohibitæ possideri. Dicitur, 1. *Jus*, per quod differt a possessione facti, quæ est ipsa occupatio vel detentio, ex qua jus oritur, si justa est; quod si non sit justa, non oritur ex ea jus in conscientia. 2. *Insistendi rei*, hoc est, rem pacifice detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adversus perturbantes. 3. *Tamquam suæ*; nam si quis insistat rei nomine alterius, non est vera possessio. Hinc tutor non possidet bona pupilli, sed pupillus possidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut sua, sed nomine pupilli.

II. Possessio dividitur in naturalem, & civilem. Possessio naturalis est ea, qua res possessa corpore & animo retinetur ut sua, dum scilicet quis corporaliter insistit detentioni rei tamquam suæ: quod facit qui rei in conspectu positæ ita vicinus est, ut ei continuo adesse possit. Civilis est, qua res corpore & animo apprehensa retinetur solo animo; sic possidet res suas is, qui abest, quamdiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia species possessionis, quæ civilissima dicitur, & est

ea,

ea, quæ ſola diſpoſitione Legis acquiritur abſque omni corporis & animi adminiculo, etiam ab inſcio: ſic hæres parvulus poſſidet hæreditatem defuncti ſine ullo apprehenſionis actu & cognitione.

PARS II.

De injuriis, & neceſſaria reſtitutione in genere.

CAPUT PRIMUM.

De injuria ſeu injuſtitia in genere.

Quæſt. I. *Quid eſt injuria?*

Reſp. Eſt voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum juſtitiæ jus ſuum alteri tribuitur, ita per actum injuſtitiæ hoc jus violatur. Porro injuria cenſetur gravis, ideoque mortalis, quando per ſe apta eſt parere triſtitiam magnam, ſeu difficile ſedabilem; aut averſionem animi difficile impedibilem, ſpectata communi hominum conditione ac diſpoſitione naturali, communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat juſtitiæ fini, qui eſt pax, tranquillitas, mutuus amor per conſervationem æqualitatis & jurium.

Quæſt. II. *An ſine violentia poteſt fieri injuria.*

Reſp. 1. Fit injuria conſentienti ex dolo, vi vel metu injuſte incuſſo: quia talis non cedit moraliter juri ſuo, ſaltem ſufficienter ad tollendam injuriam. Nam ceſſio juris tollens injuriam debet eſſe omnino voluntaria, & expers omnis injuſtæ coactionis ac deceptionis; injuria enim non poteſt parere ullum jus injurianti, & nemo debet commodum ex ſua iniquitate reportare. Hinc, qui ad vitam ſervandam dat pecuniam latroni, patitur injuriam, licet velit eam dare, quia in illam dationem non conſentit, niſi per vim injuſtam: idem dic de conſentiente per ignorantiam, ut ſi quis ſolvat centum, putans ſe ea debere, patitur injuriam, ſi quinquaginta tantum debeat; nam non vult dare centum ſi non debeat.

Reſp. 2. Fit etiam injuria conſentienti, quoties conſenſus eſt moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria ſolventi uſuras, vel pretium juſto majus pro merce &c. quia conſenſus in iſta eſt nullus, cum ſit de re impoſſibili. Nam dans vult iſta dare tantum tamquam pretium, non autem gratis: ſed impoſſibile eſt illorum eſſe pretium, mutuum enim eſt eſſentialiter gratuitum, & pretium eſt eſſentialiter quid æquale merci: ergo exceſſus pretii non eſt pretium.

Reſp. 3. Quoad jura abdicabilia, conſentienti omnino voluntarie non fit injuria, ex reg. jur. 25. in 6. *Scienti & conſentienti non fit injuria.* Quia eo ipſo quod ſponte conſentit, cedit efficaciter illis juribus: ideoque actio non eſt contra jus, ſed ſecundum jus alteri conceſſum. Sicque nulla eſt violatio juris, nec proinde injuria.

Reſp. 4. Quoad jura inabdicabilia conſentienti fit vera injuria. *Prob.* 1. ex cap. 36. *de ſent. excom.* ubi Innocentius III. ait, percuſſionem clerici, ad ſatisfactionem alicujus offenſæ juxta morem patriæ, triginta circiter fuſtium percuſſionibus corpus ſuum ultro ſubjicientis, eſſe injurioſam, licet non ſit violenta, *cum ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis fuerit promulgatus.* 2. Quia jus inabdicabile eſt illud, cui efficaciter cedere non poteſt dominus: ergo cum tunc conſenſus ſit inefficax ad tollendum jus, quod habet conſentiens, ne fiat illa actio, revera manet totum jus illud, ac proinde talis actio eſt vere injurioſa, utpote contra jus alterius permanens. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Copula cum conjugata conſentiente marito non eſt adulterium; adeoque ſufficit in confeſſione dicere ſe eſſe fornicatum.* Quippe jus mariti eſt inabdicabile, cum ex natura matrimonii jus copulæ ſit eſſentialiter conjugibus affixum. Maritus tamen conſentiens cenſetur condonare injuriæ reparationem.

CAPUT II.

De natura & neceſſitate reſtitutionis.

Quæſt. I. *Quid eſt reſtitutio?*

Eſt rei alienæ redditio, vel damni illati compenſatio, debita ex juſtitia ad æqualitatem; vel etiam rei alteri debitæ ſolutio. Nam de ea ſic ſemper hic agetur. Unde eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ verſatur circa æqualitatem rei ad rem, ex S. Thom. 2. 2. q. 62. ar. 1. Differt a ſatisfactione ſive late, ſive ſtricte ſumpta. Nam ſatisfactio late ſumpta eſt quid generalius, & complectitur tum reſtitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & ſubitionem pœnæ pro offenſa alteri illata: ſatisfactio vero ſumpta ſtricte eſt inhonorationis ac contumeliæ illatæ reparatio, & ſic ſpectat perſonam. At reſtitutio eſt rei alienæ redditio, damni compenſatio, vel debiti ſolutio, & ſpectat res, non perſonas: nec ſemper ſupponit injuriam, ut ſatisfactio, nam v. g. qui depoſitum reddit, vere reſtituit, licet nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de reſtitutione dicentur, applicari debent ſatisfactioni late ſumptæ, & reparationi famæ, honoris, & aliorum bonorum, cum ſit eadem ratio ac regula pro his omnibus.

Quæſt. II. *An reſtitutio actualis neceſſaria eſt ad ſalutem neceſſitate præcepti?*

Reſp. Affirm. Niſi impotentia excuſet, vel adſit juſta cauſſa differendi. Conſtat 1. ex Rom. 13. *Reddite omnibus debita .... Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Et Ezech. 33. *Si fecerit judicium & juſtitiam, & pignus reſtituerit ille impius rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quicquam injuſtum, vita vivet, & non morietur*

tur &c. Et Jacob. 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata est a vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* 2. Ex reg. 5. jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* Idem habet S. Augustin. epist. 54. & refertur in cap. *Si res*, 14. q. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, sed ut dixi, cum restitui potest.* 3. Quia qui non restituit cum potest, nec habet rationabilem causam differendi, voluntarie nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat possessione, & usu rei suæ, vel debitæ; & violat jus, quod habet, ut rem illam nunc possideat. At injuria quælibet prohibita est Lege divina naturali, præsertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Suum cuique reddendum.* Quod procedit, sive res sit debita ob injuriam, sive ex contractu justo, cum sit utrobique eadem ratio, & creditor habet jus strictum possidendi rem sibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale est primario negativum, & secundario affirmativum. Nam primario vetat ne retineatur alienum, vel alteri debitum, invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum restituendi. *Præceptum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ait S. T. qu. 62. ar. 8. ad 1. Quare obligat semper pro semper: nam semper illicitum est retinere rem alienam, domino rationabiliter invito.

Præterea omissio restitutionis est virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino, ideoque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies*. Unde Conc. Gener. Later. IV. c. 39. ait, *non multum interesse, præsertim quoad periculum animæ, detinere injuste, ac invadere alienum*. Et a Conc. Trid. sess. 45. c. 13. Qui decimas non solvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabili tempore omittit restitutionem, vel solutionem integram: quam potest facere; vel etiam brevi tempore omittit, si inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit jus alterius, nec excusatur eo quod imposuerit hæredibus suis obligationem restituendi, cum hæc ipse nunc habeat, & implere teneatur. Adde quod sæpe hæredes non restituant, ideoque periculum sit ne omittatur restitutio. Qui autem non potest restituere, debet habere voluntatem saltem implicitam restituendi, cum primum facultas restituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, simul tenetur ad media ad eum necessaria. Qui vero non potest totum restituere, tenetur statim restituere ac solvere partem, quam potest, cum circa illam non habet justam excusationem.

Quæst. III. *Quandonam peccatum injuste detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Resp. 1. Qui non restituit, vel debita non solvit cum potest & debet, actu peccat toto tempore quo id omittit. Quia omissio restitutionis vel solutionis debitæ, toto eo tempore, quo fieri potest, est injuriosa proximo: nam per illam continue læditur jus quod habet possidendi rem suam, vel sibi debitam, & ea utendi; & talis omissio est sufficienter voluntaria, cum omittens possit & debeat restituere, & ad hanc obligationem advertere. Tum enim si non restituit, habet voluntatem continuam saltem interpretativam detinendi rem alienam vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; sicut qui alium injuste conjicit in carcerem & ibi relinquit, continue peccat, quia continue lædit jus proximi.

Igitur qui non restituit cum potest, peccat actu singulis momentis, non quidem singulis novum peccatum addendo, sed prius actu continuando. Quod quo plus durat, eo fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, nisi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Resp. 2. Iniquus detentor rei alienæ vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & sic multiplicat numero peccata injustæ detentionis. 1. Quoties habet voluntatem expressam non restituendi; nam quilibet ejusmodi actus est peccatum: & nihil est exterius, in quo illi actus uniantur & continuentur, ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & postea advertit, vel advertere potest ac debet ad obligationem restituendi, & tamen non restituit, cum potest: quia toties omissio restitutionis est ei saltem interpretative voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem, vel propositum restituendi, per impotentiam restituendi, per somnum, vel longam distractionem, aut occupationem circa alias res, nam tunc volitio non restituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis sequitur iniquum detentorem teneri explicare in confessione, 1. Totum tempus, quo sua culpa non restituit, vel non solvit, ut intelligatur gravitas peccati & quantum fieri potest multitudo actuum internorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non restituendi, seu quoties admisit novum peccatum detentionis; nam tot sunt peccata numero distincta. 3. Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. An dominus ex illa detentione tristitiam magnam, vel grave damnum passus sit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid si detentor utatur re aliena?

Resp. 1. Si domino perinde sit, utaris-ne re sua, an eam apud te detineas otiosam, non ma-

magis peccas utendo, quam retinendo solum. Quod si dominus longe ferret ægrius usum, quam otiosam detentionem, eo quod res usus atteratur, vel periculo exponatur, tunc gravius peccas usu ejus rei, quam nuda detentione: nam plus est ceteris paribus uti re aliena, quam eam nude detinere, invito domino, ac proinde major est injuria. 2. Si res apud te facta sit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non amplius velle, sed potius pretium ejus; non peccas ea utendo, aut eam destruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non restituendo cum primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis restituendi.

Quæst. I. *Unde oritur obligatio restituendi?*

Resp. Ex quatuor capitibus, scilicet, 1. Ex injusta acceptione, qua intelligitur injusta & culpabilis rei alienæ oblatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpa tua datum est damnum vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet.* Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo, cujus res ablata vel destructa est, semper manet jus ad illam habendam, vel ejus pretium, quod est res æquivalenter, ac proinde manet in altero obligatio restituendi. 2. Ex re accepta, id est, ex re aliena in se vel æquivalenti extante apud alium sine hujus culpa: nam *locupletari non decet aliquis cum alterius injuria vel jactura*, reg. jur. 38. in 6. Præterea dum res est aliena, eo ipso subest juri alterius, qui inde minus habet, dum ea caret, quam habere deberet. 3. Ex contractu explicito, vel implicito, seu quasi contractu in assumptione officii seu muneris: nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum spectans, est contra justitiam commutativam, ideoque obligat ad restitutionem. 4. Ex lege positiva & justa sententia. De his duobus ultimis alibi dictum est.

Quæst. II. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosa, v. gr. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam?*

Resp. Non oritur extra contractum & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de constit. 2. Quia qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ex nullo capite tenetur restituere: non ratione injuriæ, cum non peccaverit; neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel regis, vel sententiæ, cum nihil horum extet. 3. In hoc casu damnum non illatum fuit, damnificato rationabiliter invito: nemo enim potest velle rationabiliter, ut quis sibi non inferat damnum etiam tum, cum de eo inferendo non cogitat, & involuntarie ac necessario infert: nam non potest rationabiliter velle id quod tunc impossibile est. Præterea qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, se habet instar possessoris bonæ fidei, qui non tenetur restituere rem alienam, quam bona fide consumpsit, si ex ea non sit factus ditior.

Dixi, *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus restituendi damnum secutum ex culpa mere juridica; & contrahens hoc ipso quod contrahit, illud onus tacite in se suscepit, cum velit & debeat contrahere secundum Leges. Quare, quamvis damnum non sit illatum, domino rationabiliter invito, tunc etiam indemnitas ei debetur ex pacto seu contractu explicito vel implicito: sicut debetur cum res perit casu fortuito, nisi præcesserit pactum eum præstandi.

Quæst. III. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione veniali?*

Resp. 1. Ex damnificatione & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio restituendi sub veniali. Quia non restituendo injuste privatur dominus possessione & usu rei suæ, vel sibi debitæ, sufficientis ad materiam injustitiæ venialis, quæ tolli debeat.

Resp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, sed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio restituendi. Quia tunc committitur vera culpa & injuria, licet levis; at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali reparari debet, ex c. ult. *de injur.* cit. Non videtur tamen esse obligatio restituendi totum damnum citra contractum aut officium: quia injuria venialis ac imperfecta non debet circa contractum aut quasi contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis & imperfecte voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccanti leviter est imputabile. Ergo non tenetur totum compensare. Deinde cum ea restitutio sit pœna, seu onus jure naturali culpæ correspondens, debet esse culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum posse esse damnum, ut pars illius correspondens culpæ veniali, sit adhuc gravis momenti, ideoque sub mortali restitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita, invito domino, quod est mortale.

Ceterum in praxi quando damnum grave est, censeri ordinarie debet interveniisse culpam mortalem. Nam (ut notat Lessius,) generaliter in operibus externis periculosis, citra subitaneam passionem vehementem, raro contingit advertentia imperfecta: scilicet opera illa periculum suum statim & facile ingerunt, mentemque ad sui considerationem excitant. Præterea ad mortale sufficit confusa cognitio periculi, vel obligationis diligentius advertendi, quæ facile haberi potest. Quare in dubio an culpa sit mortalis, an venialis, totum damnum reparari debet, præsertim cum in dubio potior sit conditio innocentis.

Quæst. IV. *An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commissam?*

Nota.

Nota. Culpa duplex distinguitur, theologica, & juridica seu civilis. Culpa theologica est peccatum imputabile, sive mortale, sive veniale: culpa juridica est omissio diligentiæ debitæ ad cognoscendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex qua sequitur damnum, sive illa omissio sit peccatum, sive non. De hac sola hic agitur; & triplex est, lata, levis, & levissima. Culpa lata est omissio diligentiæ, quam passim in rebus ejusmodi propriis adhibere solent homines diligentiores & prudentiores ejusdem conditionis. Levissima, est omissio diligentiæ, quam soli diligentissimi & prudentissimi adhibent. Ut si quis, v. g. librum sibi commodatum relinquat ante ostium domus, & amittatur, tunc censetur amisisse per culpam latam; si reliquit in cubiculo suo, non obserato ostio, erit culpa levis; si ostium obseravit, sed non advertit an esset bene obseratum, est levissima.

Resp. 1. Ex communi sententia, extra officium & contractum, non oritur obligatio restituendi damni secuti ex culpa levi & levissima. Quia circa contractum & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in suis operibus ne alteri noceat, quam in similibus casibus adhibere solent homines ejusdem conditionis diligentes ac prudentes; nemo enim tenetur esse diligentior ac prudentior ceteris hominibus diligentibus & prudentibus ejusdem conditionis, nisi ad id specialiter se obligarit. Constat tamen, inquit Lessius, esse obligationem restituendi damnum secutum ex culpa lata, nisi constet illam esse prorsus inculpabilem, quia quisque ex justitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus suis eam diligentiam, quam adhibere solent in ejusmodi actionibus diligentes ac prudentes; nam quisque jus habet ne sine justa causa & auctoritate sibi inferatur damnum: ergo si non adhibet, non facit id ad quod tenetur ex justitia, & sic damnum inde secutum censetur ei voluntarium, & merito imputatur, ac proinde illud tenetur resarcire.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur in conscientia ad restitutionem propter culpam levem, vel levissimam in officio, vel arte commissam, sed tantum propter latam. *Est communis aut fere communis sententia*. Quia nemo tenetur in officio, vel professione sua adhibere majorem diligentiam & providentiam, quam soleant adhibere diligentes & prudentes ejusdem professionis; nam nec gravius onus quis vult sibi imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec respub. plus ab ipso exigit.

Hinc advocatus, v. g. qui bona fide præstitit id quod diligentes & periti advocati in similibus causis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si causa cadat, eo quod non præstiterit id quod diligentissime præstitisset. Idem dic de Judice, Magistratu, Medico, Architecto &c.

Dixi, *per se loquendo*: nam si quis profiteatur se diligentiorem & peritiorem aliis, aut diligentissimum; & sic eos qui tales quærunt, ad se pertrahat; is tenetur adhibere majorem, aut etiam maximam diligentiam & prudentiam, quia id promisit, & ad id se obligavit saltem implicite: unde tenetur resarcire totum damnum ex levi, vel etiam ex levissima culpa secutum, cum non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum saltem implicitum, ideoque gravem injuriam fecerit.

Porro culpa quæ dicitur lata in iis, qui officium vel artem exercent, censeretur levis in aliis privatis. Unde illi dici possunt teneri de culpa levi comparate ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto; cum debeant majorem diligentiam adhibere, quam si nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Resp. 3. Qui præbet consilium in rebus ad suum officium vel artem pertinentibus, tenetur ad restitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in consilio dando adhibere eam diligentiam & prudentiam, quam adhibere solent in similibus casibus homines diligentes ejusdem professionis. Ergo si non adhibet, peccat contra justitiam, ideoque tenetur ad restitutionem damni ex hac culpa secuti. Item tenetur ratione ignorantiæ, quia talis ex officio tenebatur hoc scire, & in responso vitare errorem, ex quo damnum secutum est: unde merito censetur causa injusta damni secuti. Et utrumque patet ex c. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad restitutionem, qui consultus aperit bona fide dumtaxat opinionem suam, dicendo ita sibi videri, nec suadendo ut alter faciat, & a fortiori si indicet se dubitare. Nam tunc si alter sequatur, suæ imprudentiæ damnum adscribere debet, modo consultus non habeatur a consulente peritior ac prudentior, quam revera sit. Immo si des consilium in rebus, quæ ad tuum officium non spectant, & quarum parum peritus es, & alter sciens tuam imperitiam, consilium tuum sequatur, non teneris de damno inde secuto: nam damnum illud sibi imputare debet, & scienti ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut si suadeas alteri contractum injustum, vel ut non restituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio & quidem invito damnum infers tuo malo consilio. Nec obstat quod veritatem inculpate ignorares; quia nihilominus imprudenter agis; nemo enim nisi imprudenter miscet se consiliis dandis in rebus quas non intelligit, & sciens ac volens exponit se periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei sufficienter est voluntarium, meritoque imputatur. Ita fere Lessius.

Porro hæc regula juris 62. in 6. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*: intelligitur solum de eo, qui bona fide dat consilium in rebus ad suum officium non pertinentibus, & qui ratione sui muneris aut status peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæst. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi?*

Resp. 1. Si contractus cedat in utilitatem solius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad restitutionem, si res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi & levissima: Sed non tenetur, si fecit id quod diligentissimi ac prudentissimi in simili re propria conservanda facere solent. Constat ex l. 18. §. *commod.* & ex instit. lib. 3. tit. 75. & ex c. 1. *de commod.* Ratio dispositionis juris est, quia æquitas naturalis postulat, ut is qui gratis utitur re alterius in suam tantum utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur solum ex dolo vel culpa lata, l. 8. §. *de precario:* eo quod res concessa precario, potest a domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum est, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Resp. 2. Si contractus sit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati, & conducti, uterque tenetur ad restitutionem damni secuti ex culpa lata & levi, non autem levissima, ex l. 3. §. *commod.* & l. 23. *de reg. jur.* Ratio est, quia cum res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas postulat ut eam valde diligenter custodiat, non tamen ad tantam diligentiam teneatur, ad quantam si in sui tantum utilitatem accepisset. Quare ad nihil tenetur, si fecerit quod diligentiores faciunt in simili re propria conservanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob stipendium, & domestici, quibus incumbit ex officio cura custodiendæ rei domesticæ, tenentur resarcire damnum ex culpa etiam levi secutum. Qui tamen conductus est ad trasportandum columnam vel alias res fragiles, tenetur de culpa levissima respectu illarum rerum, l. 15. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejusmodi rebus non censetur levissima, sed major propter summam diligentiam, quam illæ res ex natura sua exigunt. *Delugo, & alii.*

Resp. 3. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut in deposito, accipiens tenetur solum ad restitutionem ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. §. *commod.* & l. 24. §. *de reg.* & instit. l. 3. tit. 15. Nam æquitas postulat, ut qui habet rem alienam in commodum solius domini, non teneatur ad majorem diligentiam & custodiam, quam passim adhibere solent in rebus suis homines, cum nullum commodum inde percipiat.

Hinc si depositum pereat apud te sine tua culpa lata, non teneris illud restituere, nisi in his casibus. 1. Si adsit pactum de majori vel maxima custodia adhibenda, vel etiam de casu fortuito præstando, ex l. 1. §. *depos.* *Contractus enim Legem ex conventione accipiunt.* ibid. 2. Si in culpa fuisti tecum deferendo depositum in locum periculosum, vel fuisti in mora non reddendo, cum potuisti, & debuisti, teneris ad restitutionem, quantamcumque custodiam adhibueris, ex variis juribus, & cap. ult. *de depos.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.* 3. Si accepisti mercedem pro depositio custodiendo, ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depositi cedit in tuam & domini utilitatem, transitque in locationem opera ad illud custodiendum. 4. Si teipsum ad depositi custodiam offeras petenti diligentissimum custodem, tunc teneris de culpa levissima, l. 1. §. *depos.* quia tunc censeris custodiam diligentissimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depositarius dicitur obligari solum ex dolo, non ex culpa. *Resp.* In jure lata culpa dolo æquiparatur. Lege 12. §. *depos.* & lege 226. §. *de verb. obligat.* ibi: *Magna negligentia culpa est magna, culpa dolus est.* Quare cum Leges decernunt dolum solum præstandum esse, non culpam, culpæ nomine levis & levissima intelligitur; & sub nomine doli comprehenditur culpa lata. Cum autem statuunt in contractibus culpam esse præstandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando levissima, pro subjecta materia.

Resp. 4. Est obligatio in conscientia resarciendi, secundum has Leges ante sententiam judicis, damnum secutum sine peccato, sed ex culpa mere juridica in contractibus. *Ita Covarruv. Navarr. Molin. Vasquez, Lessius dicens esse communiorem, & alii.* Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat se saltem implicite ad eam servandam cum onere per Leges annexo, & ad præstandam curam ac diligentiam, quam Leges præscribunt: cum præsertim hæ Leges fundentur in naturali æquitate, & sancitæ sint propter bonum commune, ut contractus facile ineantur, & ad excitandam curam ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præsumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa levissima non potest forum externum præsumere peccatum mortale, ut notat Vasquez, & tamen, cap. unico de commodato dicitur simpliciter; *Cum gratia sui quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur.* Unde tunc est obligatio restituendi ex contractu, cui Leges justæ eam annexuerunt, & quam contrahens, hoc ipso quod contrahit, tacite in se suscipiat, cum velit & debeat contrahere secundum Leges.

Quæst. VI. *An qui inculpabiliter dixit vel fecit aliquod, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire vel restituere, si non impediat quantum commode potest?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia quisque tenetur ex justitia curare, ne ex sua actione eveniat damnum proximo contra jus illius; ideoque impedire ne malum ex sua actione secutum perseveret: alioqui qui non impedit quantum commode potest, censetur caussa moralis perseverantiæ effectus a se positi, & damni secuti: quod proinde ei imputabitur: nam quisque jus habet ne ei damnum sine justa caussa, & auctoritate inferatur.

Hinc

Hinc qui inculpate errorem docuit, vel consilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, dedocere; qui inculpate res alienas incendit, tenetur, quantum commode potest, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria & moraliter imputabilis. Si tamen non posset impedire alterius damnum sine graviori, aut saltem æquali suo damno, non poterit illi imputari, sed censebitur juste permitti. Nam multo minor est obligatio tunc impediendi, quam non inferendi positive damnum; cum ipsa non oriatur ex injusta læsione vel actione; ideoque non est obligatio impediendi damni, nisi cum potest impediri sine gravi aut saltem æquali suo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet spectari respective ad damnum, quod inde proximo sequetur.

Quæst. VII. *Quid restitui debet ratione injustæ acceptionis vel damnificationis?*

Resp. Qui injuriam alteri intulit rem ejus culpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo &c. tenetur in conscientia restituere rem, si adhuc extet: vel ejus pretium, si ipsa non extet: item omnes fructus naturales ac mixtos, sive perceptos, sive non perceptos, sed quos dominus percepturus erat, & compensare omne damnum emergens ac lucrum cessans. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriatum omnino indemnem reddendi, & restituendi in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset; alioqui injuria integre non tolleretur, nec æqualitas, quam justitia intendit, reponeretur; & sic non cessaret totaliter injustitia. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione injustæ acceptionis vel damnificationis, est quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de restit. spoliat. ubi Cælestinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate restituere, damna plenarie resarcire, & de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis: provisuri ut non tantum fructus a novo & violento possessore perceptos, sed quod possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.*

Igitur fur, vel malæ fidei possessor, vel damnificator injustus tenetur, 1. Rem alienam injuste possessam restituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando jus quod habet rem suam possidendi, & ea utendi. Quod si res aliena non extat, tenetur ejus pretium restituere, cum sit causa injusta damni, quod patitur dominus privatione rei suæ, quam tenebatur restituere. 2. Compensare omne damnum emergens & lucrum inde cessans domino, l. 5. Cod. *de rei vindic.* Nam est causa injusta utriusque, teneturque dominum indemnem servare, ut tollatur injuria illata. Porro lucrum justum alterius impedire est illi damnum inferre: nam est eum privare lucro sperato, ad quod jus habet, & facere ut minus habeat quam habuisset. 3. Restituere omnes fructus naturales & mixtos, quos percepit, quamvis dominus non percepisset, nec illi extent amplius, nec ex illis factus sit ditior, ex l. 22. od. *de rei vindic.* ibi: *Certum est, malæ fidei possessores omnes fructus solvere cum ipsa re præstare.* Quia fructus rei hoc ipso quod producuntur, fiunt illius qui est dominus rei, & res quælibet domino suo fructificat, ex instit. *de rer. divis.* Nam res ubicumque est, semper domini est, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æque restitui debent, ac res ipsa; & nunc est etiam obligatio restituendi ex re accepta. Quod si illi fructus interea, dum retinentur, pereant; pereunt non domino, sed injusto detentori, qui est in mora culpabili. Item tenetur restituere fructus omnes naturales & mixtos, immo & mere industriales, quos dominus singulari suâ diligentia licite percepisset, quamvis ipse damnificator nullos perceperit, ex l. 35. §. *de rei vindic.* ibi: *Fructus non modo percepti, sed & qui percipi potuerunt, honeste æstimandi sunt.* Et ex cap. *Gravis* cit. Nam debet compensari omne damnum emergens & lucrum cessans.

Nota. 1. Fructus mere naturales sunt illi, qui ex re aliqua gignuntur sine ulla fere industria aut labore, ut herbæ in pratis, arborum poma, animalium fœtus. Mere industriales sunt ii, qui ex sola industria & labore proveniunt, licet mediante alia re tamquam mero instrumento, ut quæstus, qui ex negotiatione, vel ex usu artificioso alicujus instrumenti, puta pen[illegible]li, percipitur. Fructus mixti sunt ii, qui ab ipsa re, mediante industria & labore proveniunt, ut fructus agrorum, vinearum, ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum, quæ habent usum locabilem. Nam pretium locationis rerum est fructus earum, quem pariunt mediante usu sui, quæ est pretio æstimabilis, & datur solum pro usu rei, ex l. 19. & 36. §. *de usuris*. Hi fructus vocantur civiles, & debentur domino rei, l. 5. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Domum, quam ex matris successione ad te pertinere, & ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis, Præses provinciæ, cum pensionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni causa damni dati, restitui jubebit.* Soli autem fructus mere industriales, quos dominus rei non percepisset, non sunt restituendi, quia non sunt fructus rei alienæ, sed industriæ propriæ. Sic qui pecunia furtiva negotiatus est, non tenetur lucrum suum restituere, sed solum pecuniam ablatam, & omne damnum emergens ac lucrum cessans, si quod est.

Nota 2. Semina & alia similia, si sint aliena, non fructificant domino suo, sed domino agri, l. 25. §. *de usur.* ibi: *Omnis fructus non jure seminis, sed jure soli percipitur.* Quia sunt magis agri, quam seminis, quod mortuum est, & ab agro vivificari & ali debet. Hinc qui triticum furtivum seminavit in agro suo, non tenetur restituere segetes, sed aliud triticum in eadem mensura cum damno emergente & lucro cessante, si quod est secutum domino tritici.

Nota

Nota 3. Restitutio fructuum facienda intelligi debet deductis pretio operæ ac laboris, & impensis, quæ a domino fieri debuissent ad illos percipiendos ad conservationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. §. *Solut. matrimon.* Quia his deductis dominus non patitur damnum, & reponitur æqualitas.

Quæst. VIII. *An injustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in pœnam.*

Resp. Non tenetur ante sententiam judicis. Quia punitio ad judicem pertinet; sed post sententiam tenetur pœnam solvere, quia judex habet jus eam infligendi, & justa sententia obligat in conscientia. Ita S. Thomas 2.2.q.61.ar.3.

Quæst. IX. *An fur vel injustus possessor, aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud dominum?*

Nota 1. Possessor malæ fidei est is, qui rem alienam injuste accepit, vel retinet, aut consumpsit, vel alienavit, putans aut dubitans esse alienam, vel se non legitime possidere, vel ex ignorantia graviter culpabili judicans esse suam. Possessor bonæ fidei est, qui rem alienam detinet, judicans prudenter esse suam. Unde bona fides nunquam potest oriri ex ignorantia, quæ non excusat a culpa mortali in acceptione rei, & omissione inquirendi cujus res sit; nam tunc non potest prudenter censeri justa possessio.

Resp. 1. Injustus possessor tenetur rem alienam restituere, si illa non erat peritura apud dominum nisi per injuriam alterius, v. g. furtum. *Est communis sententia.* Quia sicut ille alius faciendo injuriam, teneretur restituere; ita tu præveniens teneris integre damnum resarcire, cum fueris caussa injusta totius damni.

Nota 2. Si res periit dolo vel injuria injusti possessoris, quia vel amisit culpa lata, vel eam scienter destruxit, absumpsit, alienavit &c. tenetur ejus pretium restituere domino, etiamsi apud hunc casu peritura fuisset. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia talis est hic & nunc caussa injusta interitus rei, quæ vere perit per injuriam detentoris, ac proinde ratione injustæ læsionis, statim contrahit restituendi obligationem, quæ subsequente fortuito casu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras interficiendum a fera, est caussa injusta mortis Petri, & tenetur ad restitutionem. Idque magis adhuc constat, si tempore, quo ex culpa periit vel destructa est res aliena, non erat notitia interitus vel periculi futuri. Quia cum periculum illud ignoretur, res illa vere tantum valebat apud homines, sicut si peritura postea non fuisset. Totus ergo valor ille fuit per injuriam ablatus ab injusto possessore, & ipse totius illius debiti reus factus est, atque adeo suscepit jam in se onus & obligationem totius illius debiti solvendi. A quo debito non liberatur ex eo quod eventus subsequens ostendat rem fuisse postea perituram vel minus valituram, quia hoc non facit rem minus valuisse, tum cum injuste destructa est, pro quo tempore taxari debet valor damni illati. *Ita Delugo.*

Resp. 2. Item tenetur restituere rem alienam, quæ casu apud ipsum periit, si non sit omnino certum casu perituram fuisse apud dominum. Quia in dubio melior est conditio innocentis, & domini possidentis jus certum recipiendi rem suam, vel ejus pretium.

Immo juxta multos tenetur, etiamsi res certo fuisset peritura apud dominum casu, vel justa hostium spoliatione. Quia 1. hoc ipso quod quis rem alienam injuste aufert, vel detinet, facit domino injuriam, cui est per se annexa obligatio restituendi; per accidens autem est quod esset casu similiter apud dominum peritura. 2. Qui injuste accipit, injuste detinere incipit: sed qui injuste detinet, semper est in mora restituendi: qui autem est in mora, tenetur etiam de casu fortuito, nam mora trahit ad se periculum rei, ut statuunt jura. 3. Casus subsequens non facit ut fur vel injustus possessor damnum reipsa non intulerit, sed solum facit quod imputatum fuisset alteri caussæ. Item qui semel ratione rei injuste acceptæ obligatur, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria est illatum domino, cum constet eum ex casu fortuito non minus privandum fuisse re sua, quam si nulla fuisset injuria illata, ideoque nihil minus habeat quam alias fuisset habiturus: ex injuria autem oritur obligatio restituendi solum damnum ex ea secutum, non aliud. *Resp.* damnum domino illatum est, spectato statu, in quo privatus fuit re sua per injuriam, cui per se annexa est obligatio restituendi.

Obj. 2. Leg. ult. §. *ad legem Rhod.* statuitur quod si navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipse vero nauta me invito merces meas in navem deteriorem transtulerit, cum qua merces meæ perierint, tenetur mihi de hoc damno, si altera navis salva evaserit; sed non teneatur si ambæ naves ea navigatione perierint, quia æque merces meæ in priori navi conducta periissent.

Resp. Ibi non agitur de injusto possessore, qui rem alienam habet per injuriam, sicut in nostro casu.

Sed si rem alienam, quæ incendio, vel aliter peritura erat apud dominum, auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non jam peritura apud dominum: an teneor ejus pretium restituere?

Resp. Affirm. *Ita omnes.* Quia res illa a periculo libera, & secura ad dominum pertinebat, & sic ei statim tunc reddi debuit; quare si non fuit reddita, injuria ipsi facta fuit per injustam detentionem, quæ fuit caussa damni; nam apud dominum non amplius periisset.

Quæst. X. *An ratione injuriæ restitutio facienda est juxta summam æstimationem, quam res a tempore detentione habuit?*

Resp. 1. Si res aliena apud furem vel injustum possessorem facta est deterior, quam cum accepta est, tenetur restituere secundum statum

tum illum quem res tunc habebat. Nam tempore quo accepit, res illa tantumdem valebat; & accipiendo damnum injuſtum domino intulit, privando eum re ſua in tali ſtatu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Reſp. 2. Si res apud injuſtum poſſeſſorem melior effecta eſt, ſive intrinſece & in ſubſtantia, ut ſi vitulus evaſerit in bovem; ſive extrinſece & in valore, ut ſi auctum ſit ejus pretium ob emptorum multitudinem; reſtitui debet domino in tali ſtatu, ſi extet. Nam res ſemper manſit in ejus dominio; melioratio autem & incrementum rei pertinet ad ejus dominum. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quam vendidiſſet dominus, totum pretium acceptum reſtitui debet domino: quia res tempore quo carius vendita eſt & melior erat, domini erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cum ſit valor ſuæ rei. Quod ſi res caſu periit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore ſtatu & valore alienata vel conſumpta, reſtitui debet domino ſecundum æſtimationem, quam in optimo ſtatu & maximo valore habuit, ſi dominus eam tali tempore erat venditurus, vel paſſus eſt damnum emendo aliam ſummo valore: quia injuſtus poſſeſſor fuit cauſſa injuſta talis lucri ceſſantis vel damni. Idem dic, ſi incertum ſit, an dominus lucrum ex ejus melioramento feciſſet, vel quo pretio venditurus fuiſſet, ut docent paſſim Doctores. Nam injuſte privatus fuit poteſtate lucrandi, & vendendi ſummo valore, qua forte uſus fuiſſet: in dubio autem melior eſt conditio innocentis, & poſſidentis jus exigendi integram indemnitatem.

Immo juxta varios, reſtitutio fieri debet ſecundum ſummum valorem & incrementum, etiamſi dominus re ſua certo uſurus non erat in tali ſtatu, nec juxta ſummum valorem venditurus. Quia dum res apud injuſtum poſſeſſorem melior & rarior facta eſt, domino meliorata fuit, ipſique debita erat in tali ſtatu. Ergo facta eſt domino injuria cum damno, eum privando re ſua in optimo ejus ſtatu & valore; quæ injuſta detentio eſt nova injuria a prima acceptione diſtincta, per quam ſtatim contracta eſt obligatio eam reſtituendi cum tali incremento & valore. Obligatio autem ex injuria contracta extinguitur per ſolam reſtitutionem, & quamvis nullum damnum dominus recipiat, ſpectato ſtatu in quo futurus eſſet, ſi ad tempus minoris valoris rem ſervaturus eſſet, tamen recipit damnum, attento priori ſtatu in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad ſe pertinente injuſte privatus fuit. Confirmatur l. 8. §. *de condit. furt.* ibi: *Si ex cauſſa furtiva res condicatur, cujus temporis æſtimatio fiat, quæritur? Placet tamen id tempus ſpectandum, quo res nunquam plurimi fuit; maxime cum deteriorem rem factam fur dando non liberatur; ſemper enim moram fur facere videtur.*

Obj. Reſtitutio fieri debet ſolum ad æqualitatem damni illati. At tunc non eſt illatum damnum ſecundum ſummum valorem rei; nam ejus incrementum non erat certo profuturum domino, cum dominus fuiſſet eam venditurus ante tempus illius incrementi, nec coactus fuit eo tempore aliam emere. *Reſp.* Damnum domino illatum eſt, attento priori ſtatu, in quo habuit dominium rei plus valentis, & revera privatus fuit re ſua in optimo ejus ſtatu & valore.

Quæſt. XI. *An qui ponit actionem ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud reſtituere?*

Reſp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala vel otioſa, quæ fuerit periculoſa ſive per ſe, ſive ratione circumſtantiarum, teneris illud reſarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam ne eveniret, & illud non intenderis. Quia 1. Illud damnum eſt tibi ſufficienter voluntarium in cauſſa, nempe actione tua mala periculoſa, per quam illud creas. 2. Intuliſti injuriam damnoſam illi tertio, quippe qui jus habebat ne malam illam actionem ſibi periculoſam faceres.

Secus eſt, ſi damnum eveniret alteri ex tua actione non mala, licet periculoſa, ſed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modo adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retenta illa actione licita: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, cum utaris jure tuo, ex cap. 31. de elect. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure ſuo.* Et ex l. 193. §. de regul. jur. *Nemo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed ſi non adhibueris debitam cautionem, ne aliis damnum eveniret, teneris de damno. Nam quiſque tenetur ex juſtitia curare, ne ex ſua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus ne ei damnum inferatur ſine juſta cauſſa & legitima auctoritate. Propter eamdem rationem teneris reſtituere damnum, ſi jus non habeas faciendi aliquid periculoſum, licet non malum. Sic qui in itinere foveam lupi capiendi cauſſa facit, tenetur de damno, l. 28. §. *ad leg. Aquil.*

Reſp. 2. Teneris reſarcire damnum, quod alteri evenit ex tua culpa, ſcilicet actione mala vel inutili, ſi damnum illud intendiſti, licet ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium eſt in ſe, & merito cenſeris illius cauſſa, cum reipſa ex directa intentione illud intuleris per actionem tuam malam vel (*) inutilem.

Reſp. 3. Teneris reſarcire damnum, quod obvenit alteri ex actione tua mala vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnum tertio non eveniat, nec illud intenderis, ſi prævideris probabiliter eventurum. Quia 1. Tunc damnum illud eſt voluntarium tibi in actione illa mala tamquam in cauſſa, vel ſaltem tamquam in occaſione, quæ eſt æquivalenter cauſſa. 2. Feciſti injuriam alteri, qui jus habet ne actionem illam malam faceres in talibus circumſtantiis, nem-

(*) Nempe licita, ſed tibi non utili, nedum neceſſaria actione.

nempe cum suo periculo, quamcumque aliunde diligentiam adhibueris. S Thom. 2.2.qu.74. ar.8.

Resp. 4. Non teneris resarcire damnum, quod ex tua actione mala non periculosa obvenit, si illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quod nunquam aut fere nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumstantiis. Quia tunc damnum illud nec in se, nec in alio tibi voluntarium est, cum nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio ubi non est periculum. Hinc qui alienam arborem ascendit ad fructus furandos, & casu cadens supra socium, eum præter intentionem occidit, non est reus homicidii, nec tenetur socio ad restitutionem. Quia talis ascensus, licet illicitus, non erat sic periculosus: unde ille solum reus est furti. Quando autem S. Thomas, loco citato, dicit dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius sequitur, esse reum homicidii, supponit illam rem esse aliquatenus periculosam, saltem ex circumstantiis.

Quæst. XII. *An in dubio de damno secuto ex actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi?*

Resp. 1. Qui injuste posuit actionem ex se impeditivam lucri vel damnificativam, tenetur in dubio an reipsa alteri lucrum cessaverit, aut damnum secutum sit, restituere pro ratione dubii, seu quanti æstimatur certum subeundi damni periculum. Quia talis fuit causa injusta periculi, quod alter subit, patiendi damnum, nec constat non passum fuisse, iniquumque est, ut innocens in tali dubio totum periculum certum subeat, & alter sit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus est de patrata a se actione injusta per se sufficiente ad damnum inferendum, & de damno secuto, sed dubitat an secutum sit ex illa, tenetur restituere saltem pro ratione dubii, & æstimationis periculi. Dico *saltem*; nam juxta Lessium & alios multos, tenetur de toto damno: tum quia possessio est pro actione injusta, quod talem effectum procrearit, nisi oppositum constet, tum quia præsumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non constat: sed tunc est præsumptio juris, damnum ex illa actione, v. gr. consilio malo, secutum esse, ex reg. 45. jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.*

Obj. Non est æquum, tantum teneri restituere eum, qui solum ex probabili præsumptione, quantum qui ex certa scientia damnum intulit. *Resp.* Hoc est justum, quando constat, positam esse causam injustam damni, & damnum secutum esse: nam in dubio an damnum revera ex illa actione secutum sit, melior est conditio innocentis & domini.

Idem dic de omissione injusta, hoc est, omissione rei ex justitia debita, dum dubitatur an ex ea secutum sit damnum: nam in moralibus omissio injusta est æquivalenter actio injusta.

Quæst. XIII. *An qui solo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum resarcire in ejus defectum?*

Resp. Affirm. Si hoc eventurum probabiliter præviderit. Quia 1. Talis posuit actionem malam & periculosam ratione circumstantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnum tertio secuturum: ergo fecit ei injuriam. Nam quisque habet jus, ne fiat actio mala cum periculo damni sui. 2. Vere movit alium ad damnum inferendum, & æque est causa damni quod ex motione exempli sequitur, ac si ex consilio sequeretur. 3. Qui occasionem damni dat sine justa causa, damnum dedisse censetur, ex cap. ult. *de injur.* & l. 30. §. ad leg. Aquil. *Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.* Idem dic de eo qui hoc eventurum prævidere aut potuit aut debuit.

Quæst. XIV. *An quis tenetur restituere damnum irrogatum per suum mancipium, animal, vel filium?*

Resp. 1. Ante omnem sententiam tenetur ratione culpæ, si negligens fuit in præcavendo, ex cap. 3. 4. & ult. *de injur.* Nam tunc damnum illud ei voluntarium fuit in omissione diligentiæ debitæ; ideoque ei merito imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clausum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eamdem rationem, qui potestatem in alios habent, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si ubi est periculum damni, non provideant ne fiat a suis. Nam dominus & pater tenentur ex justitia impedire ne aliis damnum inferatur a suis, vel per sua animalia.

Resp. 2. Si damnum irrogatum sit sine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compensare, ex jure civili, instit. digest. & Cod. *de noxial. actionibus.* Et canonico cap. ult. *de injur.* ibi: *Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris: nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras non curasti diligentiam adhibere.* Quæ leges non sunt pœnales, sed dispositivæ, & æquales ac naturali rationi valde consentaneæ. Quia cum animal, vel servus non sint sui juris, sed totum quod sunt, domini sint, leges juste disposuerunt, ut sicut omnis utilitas ab eo proveniens domini est, ita etiam & damnum domini sit, nisi velit ipsum pro eo tradere: nam qui sentit commodum, debet sentire & onus, reg. 55. jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante sententiam, nisi ex consuetudine legitime præscripta, sententia requiratur: nam in foro conscientiæ idem dicendum est circa ista, quod æquus judex cognita veritate judicaret. *Ita Sanchez, & alii.*

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit; si ante non fuit clamatum, caput familiæ in illa domo habitantis tenetur ad solvendum duplum illius damni, quamvis sine ejus culpa illati. L. 1. & l. 6.

l.6.§. *de his qui effuder.* ibi : *Habitator ſuam, ſuorumque culpam præſtare debet.* Sed juxta multos, ſi dominus vere peccato careat, nihil tenetur reſtituere ante ſententiam : quia ſic uſu receptæ ſunt illæ leges, nec id neceſſarium eſt ad finem illarum. At poſt ſententiam tenetur in conſcientia parere ſententiæ judicis, quia hæc non fundatur in præſumptione culpæ, ſed in legibus quæ ad bonum commune & pacem publicam ita ſtatuerunt, & ut domini diligentius caverent ne damnum aliis a ſuis inferatur.

Reſp. 3. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum reſarcire, vel filium noxæ dedere, ſi abſque parentis culpa commiſſum eſt, ex inſtit. *de noxial. act.*

Quæſt. XV. *An qui impedivit alterum a conſecutione alicujus boni, tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui quocumque modo etiam ſolis precibus vel conſilio, ſaltem abſque cauſſa juſta, impedit aliquem a conſecutione boni ipſi ex juſtitia debiti, ſive habeat jus in re, ſive ſolum jus ad rem, peccat contra juſtitiam, & tenetur compenſare totum damnum. *Ita omnes.* Quia illius fuit cauſſa injuſta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde ſi alter habet jus in re, impediens tenetur reſtituere valorem illius rei; ſi vero ſolum jus ad rem, v. gr. per juſtam promiſſionem acceptatam, electionem, præſentationem &c. tenetur reſtituere quanti jus illud judicio prudenti æſtimabitur.

Idem dic de impediente alterum ne utatur jure ſuo, v. g. exercendi ſuam artem, operam locandi; petendi aliquid &c. Nam quilibet habet jus utendi jure ſuo, quod jus tunc violatur.

Reſp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injuſto impedit aliquem a conſecutione beneficii vel officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex juſtitia non debiti, ut doni, legati &c. tenetur reſtituere, quanti judicio prudenti ea ſpes ei valebat. *Eſt omnium, teſte Sanchez.* Quia licet impeditus non habeat jus ſtrictum ad tale bonum, jus tamen habet ne ab illius conſecutione per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfecte liberum cuique ſit ei gratificari. Ergo tali facta eſt injuria, quæ reſarciri debet. Idque ſive vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus eſt a conſecutione boni: ut ſi quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; ſive circa collatorem, ut minando ne conferat, vel falſo perſuadendo alterum eſſe indignum.

Dixi, *quanti ſpes &c.* Nam non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri*, ait S. Thom.q.62.ar.2.ad 4.Quod ſi nulla erat ſpes, non tenetur reſtituere damnum, cum ipſa nullum intulerit. Si tamen exigua ſpes fuiſſet, compenſanda eſt judicio prudenti.

Qui autem a conſecutione beneficii eccleſiaſtici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim & fraudem, licet peccaverit, non tenetur damnum reſtituere; quia non facit injuriam quoad illud, cum nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum & in libera collatoris voluntate poſitum: nam illicitum eſt conferre beneficia vel officia indignis. Item qui a conſecutione beneficii aliquem dignum & ſpem habentem impedit, ut digniori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad reſtitutionem; quia ille non habet jus etiam remotum ut digniori præferatur. Si tamen impediat calumnia vel detractione, tenetur ad reſtitutionem famæ, ſicut in primo caſu.

Idem dic, ſi dignum ſolis precibus & commendatione impediat, ut æque digno conferatur: quia non habet jus ut illi præferatur in bonis communibus, nec injuſta via impeditur, & tibi licet petere pro æque digno: ſecus, ſi injuſta via talem impedias, nam tunc teneris illi reſtituere quantum ea ſpes ei valebat, quia jus habet, ne injuſte impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Reſp. 3. Qui etſi ſine vi vel fraude, vel alia injuſta via, impedit dignum a conſecutione beneficii, vel officii, ut detur indigno, tenetur ad reſtitutionem Eccleſiæ vel reip., quæ inde damnum injuſte patitur. *Eſt communis ſententia.* Quia utraque jus habet, ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic ſi modo etſi non injuſto impedias digniorem, ut detur minus digno; quia Eccleſia & reſp. habent jus habendi optimos miniſtros, & magiſtratus. Sed juxta multos non tenetur reſtituere impedito; quia non violavit juſtitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis juſtitiæ habet ad beneficium vel officium; non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei ſit beneficium vel officium, & quo poſſit illud jure exigere.

Reſp. 4. Ex communi ſententia, qui ſine vi, fraude, vel alia via injuſta aliquem impedivit a conſecutione boni non debiti ex juſtitia, non tenetur ad reſtitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, cum nullum jus habeat ad illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, ſi velit, & nullam viam injuſtam adhibeat. Nec refert, quod alter ſtatuerat donare; quia ſine injuſtitia ſemper poteſt propoſitum mutare: ergo & ad id induci via non injuſta. Odium autem ſeu animus nocendi per medium non injuſtum, & in iis, in quibus poteſt quis alioquin nocere abſque injuſtitia, non eſt peccatum contra juſtitiam, ſed ſolum contra caritatem.

Hinc non tenetur ad reſtitutionem qui ſine vi, vel fraude, aut alia ratione injuſta, ſed ſolis precibus vel obſequiis aliquem avertit ab inſtituendo tali hærede, aut a relinquendo legato, vel donando aliquo bono, vel qui curavit revocari teſtamentum, & alium hæredem inſtitui. Quia nemo habet jus ad ſucceſſionem, vel legatum, quamdiu teſtator vivit, cum libere pro libito ſemper poſſit revocare & mutare teſtamentum. Tamen ſine juſta cauſſa aliquem a conſecutione boni non debiti impedire

via non injusta est contra caritatem, qua debemus velle bonum proximo, & quæ vetat ne alteri faciamus quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, si alterius Procuratorem, vel Tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis vel potationis, sciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Resp. Peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Ita Delugo, & alii. Quia mandatarius habet jus, ut Procurator, vel Tabellarius, seu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex justitia, & tu scienter impedis executionem, ac usum ejus juris, seu id ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo etsi de se licito scienter impedit usum juris alterius, & id ad quod jus habet, facit ei injuriam, cum violet ejus jus, ideoque tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Idem dic, si famulum alterius quovis modo detineas, sciens hanc detentionem causam esse damni domini, ad quod vitandum famulus ex justitia tenetur: nam cooperaris injustitiæ alterius, & vere es causa moralis talis damni.

Quæst. XVI. *An accepta ob opus malum restitui debent?*

Resp. 1. Sic accepta ante opus malum patratum restitui debent. *Ita omnes.* Quia ista non dantur nisi ex lege, ut accipiens se obliget ad opus malum, ad quod impossibile est obligari: unde datio est nulla, & sic rei dominium non fuit translatum, ex cap. ult. *de pactis.*

Resp. 2. Crimine patrato, pretium retineri potest, nisi per legem aliquam acquisitio sit irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquirendum illius dominium. Ita S. Antonin. Covar. Cajet. Less. Delugo, & alii multi. Quia 1. Accipiens non est inhabilis ad illud acquirendum, & pretium datum est omnino voluntarie, non quidem ut pretium peccati, quod est tantum conditio sine qua non daretur, sed ut solutio promissi posita conditione. 2. Mulier potest retinere id quod acquisivit per meretricium, ex l. 4. §. *de condit. ob turp. caus.* & ex S. Thom. q. 62. ar. 5. ad 2. & in 4. dist. 15. q. 2. ar. 4. q. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum supposito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & ideo hæc retineri possunt.* 3. Quia promissio de solutione pretii valet, si consideretur ut facta ex suppositione conditionis positæ, quamvis non valeat ut facta sub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici solitas, dico eas non reddere irritam acquisitionem rei ob turpem causam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; sed solum decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis, ob quam scilicet posset in judicio exigi promissum: quod probatur ex l. 2. *Cod. de dict. ob turp. caus.* ubi res ob turpem causam accepta, ei qui accepit relinquitur; & ex l. 8. §. *eod. tit.* ubi dicitur solutum ob turpem causam non posse repeti.

Dixi, *nisi per legem &c.* Quia quando lege aliqua positiva accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annullatur actus ex quo pendet acquisitio, tunc res accepta restitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur etiam in conscientia, cum bona & actus subditorum subjiciantur voluntati justæ Legislatoris in ordine ad bonum commune, quod semper per Legem justam intenditur. Quod si is, qui dedit, fiat per Legem incapax datum retinendi, si restituatur, tunc restitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: secus, fieri debet danti, quia cum translatio dominii rei datæ nulla sit, res remanet prioris domini, qui illius dominio se non abdicavit, nisi ut in recipientem transferret. Equidem si eam rem ob opus malum dederit, dignus est ut ea privetur, sed hæc pœna infligi debet a judice, non a privato.

Resp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda est a confessario obligatio dandi pauperibus vel piis causis accepta pro quovis opere malo patrato, si accipiens non indigeat: tum quia peccatum est tali pœna dignum, tum ne lucrum ex peccato reportet, & sic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum adjiciatur.

Quæst. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum restitui debent?*

Resp. 1. Accepta pro actione vel omissione debita ex justitia restitui debent danti. *Est communis sententia.* Quia 1. Quæ accipiuntur pro actione vel omissione debita ex justitia, accipiuntur per injustitiam, nempe contra jus quod habet proximus ut id fiat vel omittatur sine sumptu suo: at accepta per injustitiam restitui debent. 2. Tunc nullus est titulus, seu jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroso, cum ejus natura sit ut utrinque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex justitia obligatus est. Non item ex pacto gratuito, quia danti non est animus liberaliter dandi; sed dat coacte ex metu injuriæ, ne jure suo defraudetur.

Responsio vera est etiamsi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debeas. *Est communis sententia.* Nam ille vere dat pro re, quam gratis dare debes, & ad quam jus habet is cujus causam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id quod ei ex justitia debes. Nec refert, quod opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus sine pretio, nec ullum commodum pretio, æstimabile affert solventi pretium; estque solum mentalis: ergo non impedit injustitiam.

Hinc peccant contra justitiam, & tenentur restituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda sententia justa, pro testimonio vero dicendo, pro restituendo deposito, commodo, invento, vel

vel pro ſolvendo debito; vel pro abſtinendo a furto, homicidio, & detractione &c. cum hæc omnia ſint debita ex juſtitia.

Reſp. 2. Accepta pro opere debito ex caritate tantum, vel aliis virtutibus, quod ſine labore, ſumptu aut periculo fieri poteſt, reſtitui debent. *Ita Covarruv. Molin. Leſs. & alii.* Quia communi hominum judicio talia opera non ſunt pretio æſtimabilia; nec omnino voluntarie liberaliter aliquid pro illis datur, ſed coacte ob neceſſitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet &c. tenetur eam reſtituere.

Si autem opus illud ex ſola caritate debitum fieri nequeat ſine labore, vel ſumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri poſſe: quia qui pro illo accipit vel exigit pretium, peccavit ſolum contra caritatem, cum illud ſit pretio æſtimabile. Alii vero nihil diſtinguunt, & cenſent, accepta pro quovis opere ex caritate vel alia virtute debito, reſtituenda eſſe: quia inique exigitur, & accipitur pretium pro opere, quod nullo oblato pretio præſtari debet; & dans coacte, rationabiliter invitus dedit, nempe timuit ne alioqui non fieret id quod debetur. Delugo docet, eſſe obligationem ex caritate reſtituendi accepta ob opus debitum ex caritate, quando caritas obligabat ad ſubveniendum gratis proximo: quia ea obligatione poſita, acceptio pretii impedit ne poſſit fieri ſatis præcepto caritatis, cum pretio accepto non ſubveniatur gratis proximo prout caritas præcipiebat; ſed tunc non eſt reſtitutio niſi late dicta.

Reſp. 3. Si conſtet aliquid ſponte ac liberaliter donatum præciſe ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex juſtitia vel caritate debitum faciendum, hic non tenetur illud reſtituere. Quia donatio gratuita ac voluntaria eſt juſtus titulus retinendi donum gratuitum; niſi tamen Lege poſitiva inhabilis ſit ad acquirendum dominium rei dono datæ, ſicut eſt judex circa munus ſaltem magni momenti ſponte oblatum.

Reſp. 4. Qui aliquid accepit pro actione vel omiſſione, quæ ſolum cedit in ſuum commodum, vel in honorem Dei, non tenetur illud reſtituere. Quia illud ex cauſſa vel ſub conditione donatum eſt omnino voluntarie ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones vel omiſſiones liberas ei ſoli utiles; ut ſi des alteri aliquid, ut Sacrum audiat, jejunet, ne inebrietur, non obligando eum ad hoc opus &c. Qui tamen accepit aliquid ne admittat crimen, quod Legibus punitur, cogitur in judicio ad reſtituendum; & poſt ſententiam tenetur reſtituere, cum ſit juſta, & Legi conformis.

Quæſt. XVIII. *Quid reſtitui debet ratione rei acceptæ?*

Reſp. Qui tenetur reſtituere ſolum ratione rei acceptæ, ex communi ſententia tenetur ſolum reſtituere rem alienam ſi adhuc extet, vel id in quo ex ea factus eſt ditior, ſi non extet apud ſe: & ad fructus extantes, aut quatenus ex iis factus eſt ditior. Quia tantumdem & non plus habet ex re aliena, ſive in æquivalenti. Quare menſura reſtitutionis faciendæ ratione rei acceptæ eſt quantitas poſſeſſionis rei alienæ vel in ſe, vel in æquivalenti poſſeſſæ: ita ut tantum reſtituatur, quantum rei alienæ in ſe, vel in æquivalenti poſſidetur, l. 25. §. *de petit. hæred.* Alienum autem in æquivalenti quis poſſidet, cum rem alienam conſumendo aut donando, rebus ſuis pepercit, vel alienando aliquid acquiſivit.

Quæſt. XIX. *Ad quid tenetur poſſeſſor bonæ fidei?*

Reſp. 1. Qui rem alienam bona fide poſſidet, putans prudenter eſſe ſuam, ubi primum novit eſſe alienam, ex communi ſententia tenetur eam reſtituere prima opportunitate, l. 22. §. *de petit. hæred.* quia dominus habet jus rem ſuam poſſidendi. Quod ſi non reddat ubi primum poteſt commode, incipit eſſe poſſeſſor malæ fidei, & tenetur ad reſtitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injuſtæ detentionis, quæ eſt æquivalenter injuſta acceptio: unde ſi interim res etiam caſu pereat, tenetur ejus pretium reſtituere, cum fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eamdem domino reſtituere, nec licet ei pecuniam vel aliud pro illa ſine ejus conſenſu dare: quia res illa in individuo eſt domini, nec ſine injuria poteſt dominus invitus cogi rem ſuam vendere, aut commutare, cum habeat jus illam poſſidendi, ac retinendi, & conſtat ex lib. 3. *Regum* c. 21. ubi de vinea Naboth.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ſi poſſeſſor bonæ fidei conſumpſit, vel amiſit, vel alienavit, nihil admiſit, vel tenetur reſtituere, ſi non ſit inde factus ditior, *ex inſtit. offic. jud.* & l. 33. §. *de petit. hæred.* Nam cum ſolum teneatur ratione rei acceptæ, & poſſeſſæ, non tenetur plus reſtituere quam ex ea poſſideat, ſive in ſe, ſive in æquivalenti. Sed tenetur reſtituere id in quo factus eſt ditior ex re aliena, ead. leg. cit. Quia id in quo factus eſt ditior, ſuccedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipſum, & eatenus poſſidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum eſt, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria.* Reg. 38. jur. in 6.

Hinc nil tenetur reſtituere, ſi res aliena durante bona fide periit caſu vel etiam culpa: vel ſi eam donavit aut conſumpſit, aliam non donaturus, quia tantumdem ex ſuis bonis ſervavit, & ſic ex re aliena plus habet quam alioqui haberet. Si autem rem alienam ſibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipſius rei reſtituere: nam habet pretium rei quod eſt æquivalenter res ipſa, & ſic factus eſt ditior ex re aliena.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, poſſeſſor bonæ fidei, tenetur deductis expenſis & laboribus reſtituere domino fructus rei naturales, & mixtos qui apud illum extant, l. 22. cod. *de rei vindic.* Nam res fructificat domino ſuo, ſive fructus, qui ex re aliqua naſcuntur, pertinent ad

eum, ad quem res ipsa pertinet; nam id totum, quod res est & potest, est domini, sicut res ipsa. Si illi fructus non extent, tenetur solum quatenus ex iis factus est ditior: nam res alterius extat tantum apud ipsum æquivalenter quoad hoc, ex l. 1. cod. *de petit. hæred.* ibi: *Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur restituere, 1. Fructus meræ industriæ, quia non sunt rei. 2. Fructus quos negligentia sua non percepit, quamvis eos percepisset dominus rei: nam non tenetur dominum indemnem reddere, nec restituere in pristinum statum, cum eum ab eo non detruserit saltem culpabiliter; unde nec tenetur lucrum cessans aut damnum emergens compensare. 3. Juxta multos non tenetur restituere fructus naturales & mixtos, quos bona fide, & cum titulo colorato possedit per triennium, etiamsi inde factus sit ditior: quia res mobiles præscribuntur triennali possessione cum titulo coronato. *Instit. de usucap.*

Hinc possessor bonæ fidei tenetur tantum restituere rem alienam, & ejus fructus, vel id in quo factus est ditior ex re aut fructibus ejus naturalibus vel mixtis.

Quæst. XX. *An & cui restituenda sunt bona vacantia, & derelicta?*

Resp. 1. Bona vacantia, id est, bona quæ relinquit aliquis ab intestato decedens sine hæredibus, qui secundum Legem ei ab intestato succedant, restitui debent fisco: quia ad fiscum pertinent, l. 9. cod. *de bon. vac.* Bona autem mobilia vacantia peregrinorum in pios usus per Episcopum impendi debent, Auth. *Omnes peregrini*, cod. *de succeff.*

Resp. 2. Bona derelicta, quæ nullum unquam habuere dominum, jure naturæ & gentium sunt inventoris. Nam cum nullius sint, fiunt primo occupantis, nisi aliter Leges speciales statuant, *ex instit. de rer. divis.* & lib. 1. §. *Pro derelicto:* Bona autem derelicta sunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam esse sua nolit. *Instit.* Hinc bona naufragorum, vel bona quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempestate projiciuntur levandæ navis caussa, aut alluvione aquarum abripiuntur, non sunt habenda pro derelictis, quia dominus semper detinet voluntatem illa habendi ut sua: unde & restitui debent etiamsi periculo eripueris, alias peritura, *ex instit. de rer. divis.* & l. 18. cod. *de furtis*, & ex c. 3. *de raptor.* & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia salva facta sunt domino suo, qui semper habuit voluntatem ut ad se reverterentur; res enim sive in periculo, sive extra periculum, semper est domini sui.

Quæst. XXI. *An, & cui restitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta?*

Nota. Bona ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus vel creditor, vel ejus hæres cognosci vel inveniri nequit post diligentem inquisitionem, quæ judicio prudenti sufficiat pro rei gravitate. Hinc non sunt incerta dum constat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conservari debent, quando est spes dominum inveniendi. Quod si dubitetur solum cui ex pluribus res debeatur, tunc si dubium prudenter resolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut servetur æqualitas.

Resp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres, post diligentem inquisitionem, cognosci non potest, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia 1. Catechismus Romanus dicit: *Si rerum inventarum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.* 2. Sententia communis Doctorum, teste Lessio, cum S. Thoma docet, ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod satis patet ex ratione qua utuntur. 3. Res quæ remanent in dominio alterius, si nequeant ei reddi, jure naturali debent secundum ejus voluntatem rationabilem, & prudenter præsumptam: nam non licet de eo cuiquam aliter quam ex ejus voluntate disponere. At hæc censetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera; cum sic impendantur optimo quo impendi possunt modo, & id cedat in suam vel suorum, vel publicam utilitatem, nullusque sit, qui non putet, eleemosynam esse opus bonum, & utile. Jam vero qui amisit aliquid, semper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei suæ, nisi vel sua propria voluntate, vel Lege aliqua, aut sententia justa, non autem casu fortuito. Unde illud S. Augustini cap. *Si quid* 14. q. 5. *Si quid invenisti, & non reddisti, rapuisti.* 4. Ex Auth. Cod. *Omnis*, Cod. *Communia*, *de succeff.* ibi: *Si intestati decesserint*, (peregrini & advenæ) *ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias causas erogentur.* Et ex l. 44. §. *de furtis*, ibi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cujus sit ignoret.*

Nota. Si in rei inventione nullus labor, vel sumptus impensus fuit, inventor non potest quidquam retinere aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; sed tenetur rem totam gratis domino vel pauperibus reddere; nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena, & injustum est ut quis rem suam pretio sibi comparet. Potest tamen accipere, quæ ipsi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modo nihil exigat, vel propter laborem, si quis fuerit.

Resp. 2. Bona vel debita incerta sive ex delicto, sive ex contractu, vel ratione rei acceptæ, restitui debent pauperibus vel aliis piis caussis, idque jure naturali secundum communem sententiam, teste Delugo. De bonis injuste partis constat, 1. Ex c. 5. *de usur.* ubi Alexander III. jubet usuras pauperibus restitui, si non supersint ii quibus debentur, vel eorum hæredes: *Cum non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum*: quæ ratio valet pro quibusvis debitis saltem ex delicto. Et ex cap. *Nemo, qui rapit*,

rapit, moriens, si habet unde reddat, salvatur. Si eos, quorum fuit, invenire non potuerit, Ecclesiæ, vel pauperibus tribuat. 2. Nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab injusto possessore; alioqui daretur occasio injuriis inferendis sub spe juste retinendi injuste parta.

De bonis ac debitis non ex delicto constat etiam ex dictis, quia bona, ac debita incerta sunt instar rerum inventarum, quarum dominus cognosci nequit, & eadem est ratio pro illis, ergo idem est judicium de illis. Enimvero bona, quæ non possunt tradi domino, vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent secundum voluntatem ejus rationabilem prudenter præsumptam, & ei restitui meliori modo quo possunt, ideoque dari pauperibus, vel piis causis, cum id ei vel hæredibus vel reip. prosit.

Sed quid si post applicationem inveniatur dominus?

Resp. 1. Si ante diligentem inquisitionem bona, vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere domino comparenti. *Est communis sententia.* Quia fecisti injuriam vero domino, qui jus habet ne bona sua omissa diligenti inquisitione alienentur; & quia tua culpa est, quod non inveneris dominum, ut ei redderentur bona quando reddi poterant. Si tamen res adhuc existat apud pauperem, vel locum pium, hic restituere tenetur: quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quod si post diligentem inquisitionem erogasti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, cum nihil apud te extet, neque ratione injuriæ, quia jam restituisti eo modo quo potuisti ac debuisti, neque ex contractu, aut Lege, cum nihil horum sit. Si tamen ea tibi tamquam pauperi applicasti, Lessius docet te teneri ea restituere domino postea cognito, modo adhuc extent in se vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanta necessitate, ut ea tibi possis reservare.

Recte autem monent, si res inventa vel debita sit magni momenti, potius eam xenodochio, vel monasterio pauperi, quam aliis pauperibus dandam esse, sub obligatione eam restituendi domino, si comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes distributa fuerit, cum jam nulla spes supereset inveniendi dominum, ad nihil amplius distribuens tenebitur, cum adhibuerit debitam diligentiam ad restituendum domino, & jam restituerit secundum ejus voluntatem rationabiliter præsumptam.

Resp. 2. Secundum multos, pauper vel pius locus, cui bona incerta erogata sunt, non tenetur ea restituere domino comparenti, nisi data fuerint sub hac conditione. Quia pauper, vel locus pius acquisivit absolute dominium: nam res ei absolute donata est, cum dominus non poterat censeri invitus. Sed alii docent rem restituendam esse, si adhuc extet in se vel in æquivalenti, quia donatio facta est sub conditione tacita, *Si non compareat dominus:* alioqui negotium ejus non esset sat bene gestum: quod mihi videtur probabilius de re, quæ adhuc extat in se.

Quæst. XXII. *An qui habet rem alienam tenetur ad restitutionem, si pereat vel deterior fiat ex casu fortuito?*

Resp. Qui rem alienam injuste accepit, vel detinet ex communi sententia tenetur de damno omni etiam fortuito, quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem servare. Qui vero rem alienam bona fide vel ex contractu habet, non tenetur de casu fortuito, si absint culpa, mora, & pactum, ex l. 23. §. *de regul. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his secluſis res quælibet perit domino, l. 9. Cod. *de pignor. act.* Et vero casus fortuitus est extra humanam prudentiam, cum sit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors &c. Sed secundum omnes, tenetur de casu fortuito, 1. Si intercedit pactum de illo præstando, nam pacta obligant ex justitia. 2. Si sit in mora culpabili restituendi, ut si tempore statuto non restituat rem cum possit, & hæc postea pereat. Nam ex reg. 25. jur. in 6. *Mora sua cuilibet est nociva:* si enim restituisset, forte non periisset; & per moram culpabilem fit injustus detentor. 3. Si ex culpa dedit occasionem casui fortuito, non observando pactum, ut si re usus sit in alio loco vel tempore alio, quam quo conventum est, & magis periculoso, in eoque res periit; vel si contra pactum ignem accendit in re locata, quæ postea casu combusta est. Nam peccavit contra justitiam, quod si non feciſſet, damnum non fuisset; & quia *qui occasionem damni dat, damnum videbitur dedisse*, cap. ult. *de injur.* Hæc traduntur cap. 2. de depos. *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

CAPUT IV.

De cooperantibus ad damnum.

Quæst. 1. *An qui cooperantur ad damnum alterius teneantur ad restitutionem?*

Resp. Affirm. *Ita omnes.* Quia qui quoquo modo sunt causa efficax injusta damni, tenentur illud reſarcire; nam quisque jus habet, ne ei quocumque modo directe, vel indirecte, immediate vel mediate damnum sine justa causa & auctoritate inferatur, & ut reſarciatur injuste illatum, ex cap. ult. *de injur.* ubi Gregor. IX. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.*

Novem autem sunt modi, quibus quis potest cooperari damno alterius: unde secundum omnes, causæ cooperantes sunt novem, scilicet mandans, consulens, consentiens, palpo seu adulator, receptator, participans, mutus, non obstans, non manifestans: quorum sex priores sunt positivæ, tres vero posteriores negativæ. Comprehenduntur his versibus, apud S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 3.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Quæst. II. *Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad restitutionem?*

Resp. 1. Requiritur ut sua cooperatione fuerint causa damni. Nam qui non est causa damni, nullum damnum reipsa intulit: sed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur refarcire. Porro *non semper consilium, adulatio, vel aliqua hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causa fuerit injusta acceptio subsecuta*, ait S. Thom. 2. 2. q. 62. ar. 7.

Resp. 2. Ut jubens, consulens, consentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur restituere, sufficit ut executor mandato, consilio, consensu, adulatione, recursu vere motus, vel alterius auxilio ac opera adjutus sit ad damnum inferendum. Quia tunc sunt vere causa damni; neque enim est de ratione veræ causæ, ut ea non posita non ponatur effectus, sed tantum, ut ex ea sequatur effectus: nam causa efficax est præcise ea, ex qua physice, vel moraliter provenit effectus. *Ita Covarruv. Cajet. Sot. Azor. Vasq. Molin. Less. Delugo, & alii.* Idque certum est, inquit Lessius, etiam si alius non defuisset, qui jussisset, consuluisset, adjuvisset &c. nec credibile est aliquos id negare; ne eos quidem, qui indistincte requirunt, ut alioqui damnum secutum non fuisset, sed supponunt nullam aliam causam fuisse superventuram: alioqui eorum opinio est aperte falsa. Quia talis ita est causa damni in hoc casu, ut si ipse, vel alius similis non moveret vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo vere est causa, sine qua non fieret damnum: nam causa sine qua non, est ea, quæ ita cooperatur, ut sine ipsa vel simili superveniente, non fieret effectus a causa executrice. Igitur jubens, consulens, adjuvans &c. tenentur restituere, etiamsi non defuisset alius, qui jussisset, consuluisset, adjuvisset &c. Enimvero alium præveniendo in injuria, contraxit obligationem, quam ipse contraxisset, & alioqui qui damnum injuste passus est ab aliis, non haberet jus exigendi restitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare solum controversia esse potest, quando executor absque illo consilio, mandato, laude, ministerio, auxilio, idem damnum allaturus fuisset, quamvis nulla alia similis causa fuisset superventura: quia nempe jam erat ex se ad id paratus, & promptus. Tunc etiam esse obligationem restituendi affirmant Cajetan. Sot. Medina, Vasq. Molina, quos refert, & sequitur Delugo asserens hanc esse communem sententiam inter recentiores, modo revera suo consilio, mandato vel auxilio cooperetur de facto ad damnum. Quia talis est vera causa damni: nam esse causam non est quod illa deficiente effectus non fieret, sed quod illa etiam reipsa cooperetur ad damnum. Nec obstat quod executor jam ex se esset causa efficax damni; nam duæ causæ totales morales possunt concurrere ad eumdem effectum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret, v. g. si medicus eat in aliquem locum vocatus a duobus infirmis ad eos curandos, ita ut propter singulos seorsim iret, movetur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret; tunc singula motiva vere concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret. Unde quoties tuum consilium, vel auxilium vere movet & influit, licet eo deficiente idem damnum fieret, adhuc vere es causa damni; nam vere damnum adhuc oritur ex tuo consilio &c. Ceterum in dubio an alter tuo consilio &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum, necne, teneris restituere. Quia in dubio nemo præsumitur malum sua sponte facturus; & quia possessio stat pro obligatione restituendi, cum constet positam esse causam de se damni illativam. *Vide dicta Qu. XI.*

Sed quid, si executor consilio, aut alia simili causa motus est tantum ad damnum inferendum facilius, confidentius, vel citius?

Resp. Multi negant mandantem aut consulentem teneri tunc restituere. Quia tum rem moraliter æstimando, non est causa efficax damni, & nihil interest ad damni illationem an facilius, confidentius &c. illatum sit, si revera sublato consilio &c. illatum vere fuisset ab executore jam ad id ultro determinato: & tunc consulens, laudans &c. non tam sunt causa substantiæ damni, quam modi vel circumstantiæ, qua mandatur executioni, ut nempe fiat hoc modo, hoc instrumento, hoc tempore &c. Ergo non tenentur substantiam damni rependere. Et ita sentire dicunt S. Thom. in 4. dist. 15. q. 1. ar. 5. ad 3. quæstiunc. ubi ait de consulente: *Non obligatur semper ad restitutionem, nisi in certis casibus, quando probabiliter credit, quod consilium suum fuit efficax, & quod alias injusta ablatio commissa non fuisset:* Et S. Anton. 2. par. tit. 2. c. 2. §. 6. ubi dicit, jubentem & consulentem teneri de damno, *quod alias non fuisset factum*, secluſa alia simili causa.

Medina vero, Cajet. Sot. Molina, Vasq. Reginald. & alii affirmant. Quia adhuc talis est vera causa damni: nam est causa hujus individuæ actionis damnosæ, quæ hic & nunc fit, & ad eam concurrit.

Porro adhuc probabilius est teneri ad restitutionem eum, qui fuit causa ut damnum citius inferretur, tum ex l. 51. §. ad leg. Aquil. ibi:

ibi: *Si quis servo mortiferum vulnus inflixerit, eumdemque alius ex intervallo ita percusserit, ut maturius interficeretur, quam ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est utrum eorum lege Aquilia teneri:* tum quia alioqui potuisset executor mutare voluntatem, vel impediri a damno inferendo; & sic damnum sine tuo consilio, vel opera potuisset non extitisse: & forte non extitisset: deinde ex caussa damni hic & nunc illati.

Quæst. III. *An omnes cooperantes ad damnum tenentur singuli in solidum?*

Resp. 1. Mandans, consulens, consentiens, laudans, vel receptans &c. tenetur ad restitutionem totius damni, si caussa fuit totius damni; partis vero, si solum partis caussa fuit. Nam quisque tenetur resarcire totum, & solum damnum, cujus caussa injusta fuit: & quando multi ad idem damnum concurrunt, tunc singuli tenentur in solidum modo infra explicando.

Quoad participantes, cum plures cooperantur ad idem damnum inferendum sic ut singuli sint caussa actionis injustæ, seu conferant in actionem injustam; ut dum plures communi consilio, opera, auxilio, domum, vineam, hortum spoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis instrumenta, v. gr. claves, arma, scalas &c. tunc singuli tenentur in solidum, id est, unusquisque tenetur non solum restituere pro sua parte, sed etiam resarcire totum damnum, si alii non restituant, vel quia nolunt, vel quia non possunt. Nam singuli in totum damnum influxerunt communi conspiratione, opera, vel auxilio, & reipsa actio damnosa est communis omnibus: ideoque singuli sunt caussa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus; cum totum damnum oriatur a singulis, licet sint partialis caussa partialitate caussæ, ex l. 51. §. *Ad leg. Aquil.* Ad obligationem autem in solidum satis est quod quilibet eorum sit caussa, ex qua damnum illatum est, sive unus seorsim ad illud sufficeret, sive non: nam licet posset unus per seipsum seorsim damnum inferre; at reipsa hic & nunc sine hoc tamquam socio alius damnum non infert, & sic uterque est caussa damni in totum. Ita *Covar. Cajetanus, Sotus, Molina, Lessius, Tannerus &c.* Nec obstat, quod concurrant ad totum damnum solum partialitate caussalitatis, ideoque solum partialiter damnum a singulis proveniat: nam hoc probat, singulos teneri tantum absolute ad partem damni, hypothetice vero ad totum, seu ex hypothesi quod alii non restituant, qui tamen suam partem tenentur rependere alteri pro se restituenti, cum actio damnosa vere a singulis manet.

Hæc autem obligatio in solidum ad totum magis adhuc constat respectu participantis, qui ita concurrit ad damnum, ut sola ejus actio sufficeret ad illud creandum, licet non sola illud creaverit. Quia ex modo quo influit, totaliter ponit effectum, & est caussa simpliciter illius: Ut si duo simul lethaliter vulnerent aliquem, simul eum occidunt, quia singuli ponunt id quod sufficit ad ejus mortem. *Ita Delugo.* Item respectu caussæ partialis, sine cujus caussalitate, & cooperatione, quavis alia caussa superaddita, effectus non fieret; nam tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti singulæ ejusmodi caussæ partiales æquivalent totalibus: nam licet singulæ non possint ponere effectum & damnum, possunt tamen illud impedire subtrahendo cooperationem, sine qua effectus non fiet. Ita *idem Delugo, Vasquez.*

Quando vero plures sic damnum inferunt, ut singuli solum faciant partem damni, independentes a se mutuo, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cum plures per se separatim, sine communi consensu, conspiratione & opera damnum inferunt; tunc singuli non tenentur in solidum, sed solum pro sua parte, & independenter a se invicem. Quia tunc unusquisque non est caussa totius damni, sed solum partis damni, quod per se intulit.

Resp. 2. Caussæ negativæ damni, seu non impedientes damnum alterius, scilicet, mutus, non obstans, non manifestans, cum ex justitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Quia sunt caussa injusta totius damni post alios; nam caussa permissiva damni contra debitum justitiæ, est vera illius caussa injusta, cum potuisset, & debuisset ex justitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus, quod alter habebat, ut ejus damnum impediret, quod proinde merito imputatur.

Quæst. IV. *Quo ordine cooperantes tenentur ad restitutionem?*

Nota 1. Constat omnes ad grave damnum injustum quovis modo cooperantes peccare mortaliter: nam Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt* peccatum grave, *sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Nota 2. Is dicitur primo loco teneri ad restitutionem, qui sic ad eam tenetur, ut ipso restituente ceteri nihil debeant: & alteri restituenti, ipse, quod solvit, totum rependere teneatur. Secundo loco teneri dicitur, qui si restituerit, ceteri nihil debent excepto primo, qui totum solutum tenetur ei rependere: & sic de aliis.

Resp. Inter obligatos in solidum hic ordo ex communi doctorum sententia servandus est.

Primo loco, & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena extat in se. Nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ, ideoque primario: res enim aliena, quamdiu extat in se, per se debetur domino, & semper clamat pro eo.

Quod si res aliena jam non extat in se, & is ad quem pervenit, consumpsit aut alienavit eam mala fide, sciens, aut saltem dubitans esse alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium restituere: *quia pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere*, regul. jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando vel con-

consumendo, non liberat eum a restitutione primo loco facienda, perinde ac si rem haberet; alioqui ex iniquitate sua commodum reportaret. Præterea cum ex re aliena sciens ac volens præ ceteris commodum perceperit, æquum est ut præ ceteris restituere teneatur.

Si vero rem alienam habens, eam consumpsit, alienavitque bona fide, ignorans esse furtivam, is non tenetur restituere, nisi quantum ex ea re factus est ditior, cum fuerit possessor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenentur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ ceteris commodum percepit. Quare si alter damnum compensset, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium, si mala fide consumpsit; vel quantum ex ea ditior factus est, si consumpsit bona fide: nam jus domini translatum est in eum, qui damnum compensavit.

Secundo loco, mandans, seu jubens; quia est causa magis principalis: executor vero se habet ut ejus instrumentum. Nam damnum non solum jubentis motione, sed etiam nomine & auctoritate executori necessitatem quamdam moraliter imprimente, fit. Item qui fraude induxit, vel metu aut vi coegit, & cui alter non est ausus contradicere; nam injuste conjecit executorem in obligationem restituendi, eique & damnificato injuriam intulit; & sic debet executorem indemnem servare, ideoque prius resarcire totum damnum inde secutum. Quare si is restituerit, nihil tenetur executor ei rependere.

Eodem etiam quo jubens loco tenetur is, qui suo nomine damnum fieri rogavit, aut suasit suo nomine fieri; quia censetur in se totum onus restituendi suscepisse, & se habet instar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, est causa principalis, quæ instar finis & causæ efficientis moralis movet ceteras: ergo ante ceteras tenetur. *Lessius*.

Tertio loco tenetur executor, quia est causa principalis post mandantem; ceteri vero sunt causæ secundariæ: nam magis suo nomine influit in damnum, & illud immediatius attingit, quam illæ aliæ causæ. Deinde quod hæ causæ faciunt, id faciunt ut quodam modo servientes executori. Si tamen plures inter se inito consilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter restituere tenentur, quia omnium nomine damnum factum est, & omnes sunt participantes.

Quarto loco, & priorum defectu, ceteræ causæ positivæ, nempe consulens, consentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur singulæ ad suam partem secundum proportionem suæ cooperationis, & quidem æque primo ratione suæ cooperationis, sine ordine inter se. *Est communis sententia*. Quia una non est cooperata ad damnum mediante altera, & ut instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed unaquæque per se in suo ordine: unde una non est magis vel minus principalis causa respectu alterius. Ergo si mandans vel executor non restituat, omnes istæ causæ secundariæ tenentur pro rata restituere; majorem quidem portionem quæ magis, minorem vero quæ minus cooperata est. Tenetur tamen quælibet totum restituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes simul tenentur primo loco; quia illorum causa factum est, & consentiendo ut sic fieret, tacite in se receperunt obligationem restituendi. Executor vero ut executor tenetur tunc secundo loco, nisi sit etiam unus illorum, quorum causa factum est: tunc enim tenetur simul cum aliis.

Ultimo loco, post omnes causas istas positivas & in earum defectum, tenentur causæ negativæ, seu non impedientes damnum contra debitum justitiæ. Tum quia causa negativa minus ac remotius ad damnum concurrit, quam positiva. Nam causa positiva reipsa creat positive, physice, vel moraliter damnum; negativa vero solum non impedit influxum positivæ. Tum quia negativa non tenetur ad restitutionem, nisi quia alius damnum intulit, nec resarcit: unde damnum passus non potest petere restitutionem a non impediente, nisi prius probaverit sibi damnum illatum esse, nec compensatum. Ergo prius est, alios non restituisse, quam causam negativam teneri ad restitutionem: Ergo hæc tenetur solum in defectum positivæ. Si tamen contingeret, damnificatorem ex consideratione præteritæ negligentiæ superioris vel custodis incitari ad damnificandum, tunc superior vel custos non impediens non se haberet ut causa mere negativa, sed simul ut positiva: ideoque teneretur simul conferre in restitutionem cum causis positivis, & non post illas, ut notat Delugo.

Porro inter causas negativas non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis præcipua, nisi tamen una teneretur magis immediate impedire damnum.

Quæst. V. *Quando plures sunt causæ æque principales, vel æque secundariæ, ut videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ tenentur?*

Resp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compensationem: nam cum æque principaliter cooperatæ sint ad totum damnum, æqualiter & æquis partibus tenentur ad illius restitutionem. In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum, quia quisque concurrit ad totum damnum, cum sit causa totius actionis damnosæ: ergo in defectum sociorum tenetur totum damnum resarcire.

Quæst. VI. *Si una causa restituerit, an aliæ obligantur?*

Resp. 2. Si causa magis principalis totum restituat, ceteræ omnes liberantur ab onere restitutionis. *Est communis sententia:* quia causæ minus principales tenentur solum restituere in defectum causæ magis principalis, & primario obligatæ: ergo hac restituente aliæ sunt liberæ,

ræ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si vero cauſſa ſecundaria reſtituerit, cauſſa magis principalis, & primario obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter*. Quia cauſſa minus principalis ſolvendo acquiſivit jus, quod creditor habebat exigendi ſolutionem a cauſſa principaliori, quæ primario tenebatur; nec par eſt, ut ſit pejoris conditionis, ex eo quod ſolverit id quod altera primario tenebatur ſolvere, & qua ſolvente nihil deberet; ſicque ejus negotium utiliter geſſerit, ex l. 43. §. *de negot. geſtis*. Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis eſſet ob ſuam iniquitatem, qua reſtituere noluit id, quod immediate debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc 1. Si mandans reſtituerit, aliæ omnes cauſſæ ſunt liberæ: nam ſunt minus principales. Executori vero reſtituenti ſolus mandans tenetur ei totum rependere. 2. Si alia cauſſa ſecundaria reſtituerit, jubens, & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere, cum executor ſit cauſſa magis principalis poſt jubentem. 3. Si cauſſa poſitiva reſtituerit, libera eſt cauſſa negativa, cum hæc teneatur ſolum in defectum illius. E contra ſi cauſſa negativa reſtituerit, tenentur cauſſæ poſitivæ ſecundum ſuum ordinem ei totum ſolutum reſtituere. 4. Si creditor remittat cauſſæ magis principali, ut jubenti, vel executori, aliæ ſunt liberæ. Quia cum remiſſio extinguat debitum, debitor principalis liber eſt: ergo ii qui ſolum in ejus defectum tenebantur, ſunt liberi proinde ac ſi cauſſa principalis reſtituiſſet. Si vero creditor condonet uni cauſſæ minus principali, tenetur adhuc reſtituere cauſſa magis principalis: quia ſolum remittitur obligatio cauſſæ ſecundariæ, non cauſſæ principalis, quæ per ſe tenetur independenter a minus principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cum ipſa debent, quia ſolum portio alterius, non harum, condonatur; aliæ tamen jam non tenebuntur ſolvere portionem illius, cui remiſſio facta eſt.

Reſp. 2. Si una ex cauſſis æqualiter obligatis totum reſtituerit, aliæ in defectum cauſſæ prioris loco obligatæ, tenentur ſingulæ pro ſua portione ei rependere. *Ita communiter*. Quia alias non ſervaretur æqualitas inter cooperantes illos; cum ſinguli æqualiter teneantur pro rata, & quia jus, quod habebat dominus exigendi a ſingulis partem, translatum eſt in eum, qui prius totum ſolvit: neque enim pro ſociis ſolvit, ut eſſent liberi a reſtitutione; ſed quia illis nolentibus, vel non valentibus reſtituere, tenebatur domino reſtitutionem integram procurare; & ſic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino ſolvit, & quod ipſi dare debuiſſent. Neque enim alii ſunt melioris conditionis, quia non fecerunt id ad quod tenebantur; nec ille debet eſſe pejoris, quia prior ſolvit id ad quod alii tenebantur, & ſic negotium ipſorum utiliter geſſit. Quod verum eſt, quamvis alios induxerit: nam non fecit eis injuriam, quia ſcientes & volentes induxit ſine vi vel fraude, neque mandavit aut coegit, neque ſuaſit ut in ſui gratiam agerent, ſed ob communem utilitatem vel propriam cujuſque, unde non cenſetur totum onus reſtitutionis in ſe ſuſcepiſſe.

Quod ſi unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non poſſet ſuam portionem reſtituere, ceteri tenentur hanc partem ferre, & æqualiter inter ſe dividere: v. gr. ſi tres teneantur æqualiter ad reſtituendum triginta aureos, & unus illos perſolvat, eo quod alii duo nolint, aut nequeant ſuas portiones reſtituere: poſtea vero alter eorum duorum velit reſtituere, hic tenetur priori ultra decem reſtituere quinque, tamquam dimidium portionis ad quam tenetur tertius, qui non vult vel non poteſt reſtituere: nam tenetur æqualiter cum eo, qui prius totum ſolvit, ſubire onus pro eodem tertio, cum ſit æque concauſſa damni.

Quæſt. VII. *Quandonam in particulari ſingulæ cauſſæ cooperantes ad damnum, tenentur ad reſtitutionem?*

Reſp. Ad ſingula ſeorſim totidem paragraphis.

§. I. *De Mandante.*

Reſp. 1. IS cujus mandato, ſive expreſſo, ſive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi ſententia tenetur primario ad reſtitutionem, ſive præcipiendi auctoritate polleat, ſive non; quia ejus nomine ac auctoritate fit damnum, & mandans ſeu jubens neceſſitatem quamdam moralem executori imprimit, qui cenſetur eſſe ſolum ejus inſtrumentum, *cum is committat vere, cujus auctoritate, vel mandato delictum committi probatur*, cap. *de ſent. excomm.* Immo tenetur reſarcire non ſolum damnum, quod præcipit, ſed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem ſecutum eſt, ſi res præcepta fuerit periculoſa. Quia tunc mandans cenſetur cauſſa culpabilis talis damni, aut ſaltem dediſſe ſua culpa occaſionem tali damno, ex cap. ult. *de homicid. in* 6. ibi: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expreſſe inhibeat ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, ſi mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat; cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire poſſe debuerit cogitare.*

Dixi, *tacite*, ut ſi quis famulo vel filio, aut alteri, qui ipſius imperio moveatur, dicat: Vindictam ex tali opto, aut vellem ut tali inferretur tale damnum, l. 1. §. *mandat.*

Reſp. Ex communi ſententia ſi jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innoteſcat, non tenetur reſtituere damnum poſtea illatum. Quia jam non cenſetur cauſſa damni, cum illud non proveniat ex mandato, tunc enim alter non agit ex vi mandati nec mandantis nomine, ſed ſuo nomine, & motu. Secus ſi revocatio mandati ante damnum non innoteſcat: quia tunc ex vi mandati damnum infertur. Tenetur etiam mandans ad reſtitutionem, licet mandatum revocaverit, ſi

non impedierit ſubditum a damno inferendo ; tunc enim tenetur ut non obſtans.

Reſp. 3. Si ſcias alterum paratum eſſe nomine tuo damnum inferre, nec impedias cum poſſis, cohibendo vel ſignificando, te nullatenus id velle, teneris reſtituere. Quia cenſeris, mandaſſe ſaltem tacite, aut certe taciturnitas tua cenſetur conſenſus & approbatio. Deinde quiſque tenetur ex juſtitia impedire, ne nomine ipſius, & tamquam aliquid ſibi gratum, damnum proximo injuſte inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum ſuo nomine factum, tenetur reſtituere?

Reſp. Neg. Si neque expreſſe, neque tacite mandaverit. *Eſt communis ſententia.* Quia talis nullatenus eſt cauſſa damni: nam id, quod poſterius eſt tempore, non poteſt eſſe ſufficiens cauſſa effectus præcedentis. Hæc autem reg. 10. jur. in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium comparari*, intelligi debet præſertim de contractibus, qui alterius neſcientis nomine celebrati, & a conſenſu ejus pendentes, ſubſequenti ratificatione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quoad culpam & pœnas in jure expreſſas, non autem quoad obligationem reſtituendi, niſi ea ſit cauſſa efficax cur damnum inferatur, vel illatum non reſarciatur.

§. II. *De Conſulente.*

Reſp. 1. CONſulens dicitur is, qui conſilio, vel precibus promiſſis, ſuggeſtione motivi, vel oſtenſione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi ſententia tenetur reſtituere; quia eſt cauſſa moralis & injuſta damni. (1) Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem illius damni illati.* Quod ſi ſint plures conſulentes, ſinguli tenentur ex æquo: nam omnes in damnum æque influunt, cum omnium conſilio alter motus ſit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Reſp. 2. Si conſulens ante damnum illatum revocet conſilium, ex communi ſententia tenetur adhuc reſarcire damnum poſtea ſecutum, ſi conſilium conſiſtebat in oſtenſione utilitatis vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi. Quia tunc adhuc merito cenſetur cauſſa damni, cum ſit culpabilis cauſſa motionis impreſſæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione; nam hac non obſtante conſilium ſemper remanet in motivo ſuggeſto, vel via nocendi oſtenſa: quemadmodum ſi ignem injeceris in res alienas, quæ poſtea incendio conſumantur, teneris reſtituere, quamquam poſtea coneris extinguere ignem. Ex quo patet diſparitas inter revocationem talis conſilii, & mandati: nam revocatio talis conſilii non tollit omnem rationem agendi a conſulente propoſitam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi a mandante propoſitam; ac proinde omnem motionem ab ipſo procedentem: cum mandatarius non agat niſi nomine mandantis; nec impellatur ad agendum, niſi ut ei obſequatur. Hinc ſi mandans mandato ſuaſionem addiderit, tenetur ratione conſilii cum mandato conjuncti reſtituere damnum poſt revocationem illatum.

Quod ſi conſilium conſiſtebat in falſa doctrina, v. gr. quod talis contractus eſſet licitus, qui tamen illicitus eſt, & conſulens ante executionem illud revocaverit, aperiendo illius falſitatem, ex communi ſententia non tenetur reſtituere. Quia tunc efficaciter tollit cauſſam damni inferendi, & motionem a ſe expreſſam. Item qui precibus, blanditiis, vel promiſſis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem oſtendit ſibi diſplicere, propoſitum mutaſſe, & promiſſa revocare, non tenetur reſtituere. Quia non eſt cauſſa moralis damni poſtea illati, nam tollit penitus omnem rationem agendi a ſe propoſitam, & motionem a ſe impreſſam.

Reſp. 3. Qui minus malum conſulit ad majus avertendum, non tenetur ad reſtitutionem, ſi conſulit ut minus damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus. Quia per hoc conſilium nullum damnum alteri infert; immo majus impediendo, utiliter rem ejus gerit: & tunc proprie non conſulit damnum, ſed potius immutationem damni, ſeu evitationem majoris damni. At tenetur, ſi parato majus damnum inferre Paulo, conſulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non ſtatuerat inferre. Quia conſilio ſuo eſt cauſſa injuſta damni Petro illati, & injuriam infert Petro: nam quivis innocens habet jus ne ſibi inferatur damnum, etiam ad evertendum majus alterius. Et vero Petrus tam habet jus ut ſervetur illæſus a minori illo damno, quam Paulus ut ſervetur illæſus a majori. Excipe niſi damnum Petri ſit tam leve, ut teneatur ex caritate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli; quia tunc non eſt rationabiliter invitus.

§. III. *De Conſentiente.*

Reſp. CONſentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, ſuffragium ferens, tenetur ad reſtitutionem, quando per conſenſum, approbationem, favorem, ſuffragium, auctoritatem influit in actionem damnoſam: nam qui in hanc influit eſt cauſſa damni ex ea ſecuti. Influere autem cenſetur, quando ab ejus conſenſu, favore, approbatione, vel ſuffragio oritur.

Hinc qui ſuffragium injuſtum tulit ad damnificandum, ad ſententiam aut legem injuſtam, ad eli-

(1) Vide N. 31. ubi contrariam doctrinam inter Kemmerichii errores poſuimus.

eligendum indignum in aliquod munus vel beneficium, tenetur de damno, ſi ſuffragium dedit antequam eſſent ſufficientia ad id ſuffragia, nihil obſtante quod tametſi non ſuffragatus fuiſſet, idem damnum ab aliis factum fuiſſet. *Ita comm.* Quia revera fuit cum aliis cauſſa injuſta damni; nam ſine illo aut alia ſimili cauſſa ſuperventura non fieret damnum. 2. Si ignoret eſſe ſufficientem numerum ſuffragiorum: nam voluit eſſe cauſſa damni per injuriam. 3. Quamvis non dederit, niſi poſt ſuffragia ſufficientia, ſi poterat adducere priores ſuffragatores ad revocanda ſua ſuffragia injuſta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo quæ ſui erant officii, & recuſando ſuum ſuffragium: & ſic tunc tenetur de damno ſecuto, ſaltem tamquam mutus, vel non obſtans. Immo tenetur etiam ut cauſſa poſitiva, ſi ſuffragia ſint revocabilia, ut cum publice feruntur in conſilio. Quia tunc damnum non eſt efficaciter illatum ante ultimum ſuffragium; nam pendet non ſolum ex prima prolatione ſuffragiorum ſufficientium, ſed etiam ex perſeverantia in illis, quatenus poſtea non revocantur. Quare quamdiu ſuffragium revocari poteſt, nondum eſt efficaciter poſitum ad creandum damnum; ac proinde qui dat ultimum ſuffragium, ſimul poſitive cum aliis concurrit ad damnum, perinde ac ſi omnes ſimul ſuffragia irrevocabilia dediſſent. *Ita Delugo.*

Quod ſi major pars iniquum ſuffragium ante te irrevocabiliter dediſſet, ita ut nequeas impedire damnum diſſentiendo & reſiſtendo, peccas contra juſtitiam ſuffragando, cum conſentias injuſtitiæ: ſed juxta multos non teneris reſarcire damnum, hancque eſſe communem ſententiam aſſerit Layman, quia non fuiſti cauſſa illius efficax, cum jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam poſtremorum ſuffragatorum ut conſentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV. *De palpone, ſeu adulatore, & laudatore.*

Reſp. QUi adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, v. gr. ad vindictam, injuriam patrandam, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omiſſionem vindictæ vel criminis, tenetur ad reſtituendum, ſi alter ex tali laude vel exprobratione motus ſit ad damnum inferendum. Quia eſt cauſſa moralis damni: nam ſe habet inſtar conſulentis, proponendo laudem, vel ignominiæ vitationem ex facinore ſecuturam, vel ut motivum agendi.

§. V. *De Receptatore.*

Reſp. AD reſtitutionem tenetur qui recurſum, ſecuritatem & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non reſarciendum illatum. Ut ſi recipiat domi damnificatorem, & non alios paſſim; ſi rem furtivam cuſtodiat ut furi ſervet: ſi ipſum furem vel ejus inſtrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo vel alius recipiens aliquem conſumentem bona aliena, ut filium-familias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperantur damno, quippe ſine illis aut alia ſimili cauſſa hoc damnum non fieret, ex l. 4. §. de incendio. *Non tantum, qui rapuit, verum is quoque qui recipit, ex cauſſis ſupradictis tenetur: quia receptores non minus delinquunt quam aggreſſores.*

Qui vero furem dum a lictoribus quæritur, occultat ſolum ut ejus vitam conſervet, non cenſetur ei cooperari, quamvis fur forte e periculo elapſus, aliquando damnum aliis ſit illaturus. Nam damnum illud eſt mere caſuale reſpectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per ſe ſolum ordinatur ad eripiendum miſerum hominem ex præſenti periculo vitæ vel pœnæ corporalis: ſecus, ſi furem ita occultaret, ut ſpem refugii in poſterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI. *De Participante.*

Reſp. DUpliciter quis participans dicitur, 1. Qui ſolum particeps eſt prædæ, & hic tenetur reſtituere tantum partem quæ ei obvenit: nam quoad illam dumtaxat fecit injuriam domino, rem ejus injuſte accipiendo. 2. Qui particeps eſt actionis damnoſæ, præbendo auxilium, operam, inſtrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando, & hic tenetur reſarcire damnum pro rata, immo totum, ſi alii non reſtituant ſuas partes: nam eſt cauſſa injuſta actionis damnoſæ, ideoque totius damni ex ea orti. *L. 21. §. de furtis*, & cap. 6. *de homicid.* Sic tenetur, qui ſcalas apponit, vel eas ſuſtinet fure aſcendente, qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi cauſſa, qui ad confrigendum & aſportandum adjuvat &c. Nec refert quod te non juvante, damnum nihilominus factum fuiſſet; nam eo ipſo quod adjuvaſti, fuiſti concauſſa damni, quod revera ſine te non eſt factum. Quare participans non ſolum peccat mortaliter, juxta Prov. 29. *Qui cum fure participat, odit animam ſuam:* ſed etiam tenetur ad reſtitutionem.

§. VII. *De Cauſſa negativa.*

Reſp. 1. EX communi ſententia, negative cooperantes ad damnum, ſunt ii qui non impediunt damnum, cum impedire rationabiliter poſſunt, & tenentur ex juſtitia. Tenentur autem ex juſtitia, qui tenentur ratione officii, muneris, vel contractus; ut ſuperior, princeps, dux belli, magiſtratus, bonorum adminiſtrator, pater, tutor, curator, famuli, cuſtodes pecorum, agrorum &c. & alii ſtipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id eſt, non reprehendendo, non diſſuadendo, non prohibendo, non clamando &c. 2. Non obſtante, id eſt, omittendo ſubſidium, cuſtodiam, opem vel operam ad impediendum damnum. 3. Non mani-

festando damnificatorem domino, sive ante ne fiat, sive post damnum factum ut resarciatur, aut etiam non monendo ipsum damnificatorem de obligatione restituendi.

Itaque ex communi sententia, qui tenentur ex officio vel contractu, aut quasi contractu, impedire damnum alterius, si negligant impedire, peccant contra justitiam, & tenentur illud resarcire; quia censentur caussa moralis, & injusta damni: nam hoc ipso quod tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus ut damnum ejus impediant; ac proinde si negligant impedire, faciunt ei injuriam damnosam. Et vero alter damnum patitur ob omissionem operæ ex justitia debitæ ad illud impediendum, ideoque ob injustitiam illorum: nam si hi fecerint id ad quod ex justitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis merito imputatur.

Hinc ad restitutionem tenetur Princeps, magistratus, & belli duces, si non impediant latrocinia & injurias subditorum. Nam ex justitia tenentur conservare jura & bona subditorum: reditus enim quos habent, sunt stipendia ad hoc instituta. Idem dic de judice & canonico, qui sine justa caussa absunt, cum prævident aliquid iniquum esse gerendum: nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Resp. 3. Qui solum ex caritate tenetur impedire damnum alterius, si non impediat cum sine magno incommodo potest, peccat quidem contra caritatem, sed non tenetur ad restitutionem: quia non peccavit contra justitiam, nec censetur caussa injusta damni: cum alter non habeat jus ut damnum ejus impediat. Secus, si quis positive conferat ad damnum proximi; is enim teneretur de damno, nam quilibet habet jus ne quivis alter ad damnum ejus positive cooperetur, cum habeat jus ne ei inferatur damnum sine justa caussa & auctoritate.

Hinc ad restitutionem tenetur, 1. Qui a fure pecuniam accipit ne clamet, ne indicet, vel id promisit gratis, quamvis damnum ex sola caritate impedire teneatur: quia hoc promisso furem animosiorem ac securiorem reddit, & sic positive concurrit ad damnum. 2. Qui obligatum ex officio ad clamandum vel impediendum, quovis modo impedit: nam injuste impedit usum juris, quod habet tertius, ut clamet. 3. Qui clamare vel obstare volentem, licet ad id ex justitia non obligatum, impedit per vim vel dolum: nam quisque habet jus, ne quis ejus defensionem & bonum impediat per vim vel dolum, aliamve viam injustam.

Sed ad quid tenentur Custodes agrorum, vinearum, sylvarum, si non impediant damnum, vel non manifestent damnificatores, ut resarciatur?

Resp. Peccant contra justitiam, & religionem, quia agunt contra officium, vel pactum, & juramentum; tenenturque resarcire totum damnum. *Est communis sententia.* Nam ex officio, vel pacto tenentur sua custodia & delatione dominum loci illæsum servare.

An autem teneantur restituere mulctas quas domini acciperent ex dilatione, si non deferant? Multi negant: quia hi custodes constituuntur, non ut domini locupletentur ex lucro pœnarum, sed ut custodiant rem commissam, & impediant damnum, nec tenentur deferre ad hoc ut dominus habeat mulctas, sed solum ut non patiatur damnum. Alii probabilius affirmant, quia videntur constitui tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præsertim cum id expediat ad avertenda multa damna, quæ alias fierent sublato metu mulctarum: unde non deferendo peccant contra officium & contractum, sicque tenentur restituere mulctas pecuniarias, quas perciperent domini ex delatione sibi jure debita.

CAPUT V.

De circumstantiis restitutionis, & ordine in ea servando.

Quæst. I. *Cuinam res debet restitui?*

Resp. Ei, a quo accepta vel ablata fuit, modo sit dominus rei, vel habeat jus eam detinendi vel custodiendi, administrandi &c. vel ea utendi &c. qualis est conductor, commodatarius, depositarius, & similes. Quia illi fieret injuria, cum habeat jus rem possidendi, vel detinendi, custodiendi, ea utendi &c. Res autem aliena ablata furi, restitui debet non furi, sed domino; quia fur non habet jus eam possidendi, sed dominus: admonito tamen fure ne perseveret in peccato, putans se teneri restituere, vel ne iterum restituat cum suo damno.

Quod si is, cui restitutio facienda est, mortuus sit, fieri debet hæredibus ejus; quia hi succedunt in omnia jura defuncti, l. 62. §. *de reg. jur.* & l. 57. §. *de acquir. vel omitt. hæred.* ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit.* Si autem post diligentem inquisitionem hæredes cognosci nequeunt, debet restitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis ac debitis incertis.

Porro hæredes hic intelliguntur quicumque in defuncti hæreditatem jure succedunt, sive per testamentum, sive per sententiam, sive aliter.

Quæst. II. *Quo tempore fieri debet restitutio?*

Resp. Statim, quantum moraliter fieri potest. *Est communis sententia.* Nam præceptum restitutionis est primario negativum; prohibet enim detentionem rei alienæ, vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & sic obligat semper, & pro quovis tempore.

Solutio vero debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expresse vel tacite conventum fuit: eo transacto, si debitor sine justa caussa non solvat, injuriam creditori infert, & tenetur compensare totum dam-

damnum hinc obveniens, etiamsi creditor solutionem non exigat, ex l. 12. *Cod. de contrah. stipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc solutionem: & ipsum tempus præfinitum pro creditore interpellat, c. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus sit tempore constituto solvere, sed creditor vel absens sit nullo procuratore relicto, vel præsens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno postea eveniente, nec de pœna statuta.

Quod si nullum tempus solutioni debitorum ex contractu expresse aut tacite præfinitum sit tunc debitor non ante censetur esse in mora culpabili, nec tenetur de damno, quam creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per sensum contrarium, ex loco citat. quia tunc creditor sciens, & valens petere, censetur dilationem concedere non petendo, modo non omittat petere ex metu vel oblivione.

Porro licet debitori anticipate solvere debita, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo commodato. Quia quisque potest juri suo cedere; & quia tunc terminus non est appositus, ne solutio anticipate fiat, sed ne ultra differatur. Secus, si terminus fuit appositus in favorem creditoris: nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. §. *de annuis legat.*

Quæst. III. *In quo loco & cujus impensis fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Si debitum ortum sit ex injuria, nempe ex injusta acceptatione, detentione, vel damnificatione culpabili, restitutio fieri debet impensis debitoris, & eo loco ubi dominus rem suam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset. *Ita communiter.* Quia restitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum statum restituatur, in quo fuisset, si nulla injuria illata fuisset; & omnino indemnis servetur: alioqui non reponeretur æqualitas, nec integre tolleretur injuria, nec dominus restitueretur in pristinum statum, ex quo injuste dejectus est, & ad quem jus habet. Quare si dominus alio migravit, & rem suam secum translaturus erat, si habuisset: restitutio ei debet fieri ubi nunc degit impensis debitoris, deductis sumptibus, quos in ea re secum asportanda facturus fuisset. Nec excusatur debitor, etiamsi omnibus spectatis, damnum, quod ex sumptibus vel aliunde patietur, sit duplo majus illo, quod dominus pateretur, si ei non restitueret, spectata paupertate & necessitate utriusque. Ut si debeat centum ex delicto, nec possint reddi nisi adhuc alia centum impendendo: quia magis æquum est, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat centum ex bonis suis, quam quod creditor innocens cogatur idem damnum pati: nam in pari damno melior est conditio innocentis seu injuriam passi, quam nocentis, qui sibi imputare debet damnum illud; cum sit ejus causa per injuriam. *Vasquez, Delugo &c.*

Si tamen restituere non possit, nisi faciendo impensas duplo longe majores quam res valeat, potest differre restitutionem, donec illam absque tanto suo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut significet quid de re illa fieri velit. Quod si monere nequeat, & prudenter judicet numquam aliter posse fieri restitutionem; juxta multos potest ac debet restituere ejus consanguineis vel pauperibus: quia creditor non est tunc rationabiliter invitus: & alioqui magna esset inæqualitas, si debitor restituere deberet cum quibuscumque sumptibus. Quisque tamen tenetur causam damni a se injuste positam tollere, & damna injuste illata restituere cum suo damno æquali, atque etiam saltem paullo majore: nam justum non est, ut innocens damnum injuste sustineat, ne is, qui illud injuste tulit, æquale aut paullo majus damnum patiatur in illo impediendo & refarciendo. Quare injustus damnificator tenetur ad amplius, quam damnum secundum se consideratum æstimetur; non quidem ut dominus inde plus accipiat quam amiserit; sed quia hoc est necessarium tamquam medium, ut fiat integre restitutio. Nam qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium necessarium.

Nota. Ut sciatur cum quanto damno restituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hic & nunc sit, vel non sit rationabiliter invitus circa omissionem vel dilationem restitutionis; hoc autem colligi debet tum ex communi sensu hominum, tum etiam inde si attendatur quid homines prudentes bonum societatis humanæ intendentes, statuissent circa hos casus antequam evenirent.

Resp. 2. Quæ debentur ex re accepta bona fide extra contractum, restitui debent in loco ubi habentur; nec debitor tenetur ex impensis suis mittere domino, sed impensis domini. *Ita omnes.* Quia possessor bonæ fidei non tenetur cum suo damno dominum in pristinum statum restituere, cum eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet solum repræsentare rem ubi illam habet, & custodire, monito interea domino, ut significet quo pacto velit rem sibi suis sumptibus remitti. Immo ipse dominus tenetur non solum ad impensas rei remittendæ, sed etiam custodiendæ necessarias, l. 1. §. *de neg. gest.*

Resp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero restituenda est, si in alterius tantum partis utilitatem accepta sint, debent ejus impensis restitui, nisi justa pactione aliter conventum sit. Quia æquum non est, ut res ex contractu debita restituatur impensis illius, cujus commodum in eo quæsitum non est, sive ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. E contra par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, *reg. jur.* 35. in 6. ibi: *Qui sentit onus, sentire debet commodum; & e contra.*

Resp. 4. Quæ debentur ex contractu, restitui debent

debent ex natura contractus in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi*. Quia nullus locus magis justitiæ congruit; & æquitas postulat, ut sicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ substituitur, restituenda est; ita etiam restituatur in eodem loco ubi accepta fuit, cum restitutio sit repositio rei in pristino statu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depositum, rem locatam, in loco ubi accepisti, non alibi nisi impensis alterius. Item ex natura contractus debes solvere pretium rei emptæ vel locatæ in loco, ubi res traditur, pro qua solvendum est. Nam in quocumque alio solutio fiat, deficere potest æqualitas contractus: hæc enim desumitur ex æqualitate dati, & accepti, quæ dependet multum a loco in quo datur, & accipitur: quia valor rei vel usus illius, & æstimabilitas pretii ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *Delugo*. Possunt tamen contrahentes de alio loco pacisci, modo hoc onus justa mercede compensetur, ut servetur æqualitas. Et tunc ibi restitui debet: nam pacta justa obligant, & contractus ex conventione legem accipiunt, *ex reg. jur. 85. in 6.*

Resp. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, testamento, tradi debent in loco ubi erant, cum donarentur, (nisi aliud in ipsa dispositione expressum sit) & impensis ejus cui donata sunt. *Ita omnes*. Nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare. Si tamen hæres eum alio transferret, teneretur suo sumptu illum remittere in locum ubi erat prius. *Ita Lessius*.

Quæst. IV. *Cujus periculo fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Restitutio facienda ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Est communis sententia*. Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorsus indemnem servare, & sic debet subire omne damnum ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria sibi illata. Et quia *culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur*, c. ult. *depos.*

Hinc ex communi sententia, si debitor adhibita maxima diligentia rem nuntio, quem putat fidelem, vel confessario tradat restituendam domino; & hi sive culpate sive inculpate rem domino non reddant, tenetur iterum ad idem restituendum, donec reipsa dominus accipiat. Quod si pluries idem restituere tenetur, id fit per accidens, & sibi imputare debet; nam *damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare*, reg. jur. 80. in 6.

Restitutio autem rei alienæ in individuo facienda a possessore bonæ fidei fit periculo domini, modo possessor eam remiserit per hominem, quem prudenter judicabat esse redditurum, ex lib. 20. §. *commodat.* quia secluso culpa, mora, & pacto res perit domino. Hinc restitutio rei commodatæ, locatæ, depositæ, fit periculo domini, si nulla interveniat culpa restituentis.

Resp. 1. Ex communi sententia, solutio debitorum ex contractu facienda ex bonis debitoris, ejus periculo fit; ita ut si pecunia eorum solutionis destinata surripiatur, vel ab eo, cui restituendam commisit, amittatur aut retineatur, ipse tenetur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ donec creditori tradatur, tunc enim solum a te in illum transfertur dominium. Nisi tamen creditor miserit vel designaverit hominem certum, cui pecuniam committas; hic enim accipit loco creditoris, sive creditor censetur accepisse per designatum. Quare si hic pecuniam amittat vel retineat, damnum est creditoris, non tuum, l. 39. & 49. §. *de solut.*

Nota. Quando bona debitoris in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non est opus ullo ordine, cum omnibus satisfaciendum sit.

Quæst. V. *Quo ordine restituendum est?*

Resp. 1. Ex communi sententia, quando res aliena extat in se, restitui debet domino, nec potest aliis in solutione dari. Quia est domini, & debitor solvere debet ex bonis propriis, non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde si ignoretur dominus rei in se extantis, commodatæ, depositæ, ablatæ &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res in rigore justitiæ credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, si is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi, præsertim Juriſperiti, qui apud Covarruviam asserunt hanc esse communem sententiam. Quia res vendita non est amplius venditoris, secuta traditione, & habita fide de pretio ejus; nam tunc translatum est ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, nisi vel ex conventione, vel jure positivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et vero si illa res ab emptore alteri revendita esset, hic haberet dominium in eam omnino liberum. Tamen res venditæ quæ adhuc extant apud emptorem, possunt & debent ex quadam æquitate reddi venditori. Ita judicarunt multæ supremæ curiæ in Gallia, & colligitur ex L. Procuratoris §. *de tributis*, quod intellige nisi obstet consuetudo loci.

Resp. 2. Ex bonis debitoris, 1. Prius solvi debent impensæ pro funere debitoris, l. penult. §. *de religios. & sumpt. funeris*. Item pro curatione ejus.

2. Ex communi sententia, prius solvenda sunt debita certa, id est, quorum cognoscitur creditor, quam incerta, id est, quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cum nequeat per se immediate recipere rem debitam, non est rationabiliter invitus, ut ipsi præferatur creditor certus, qui immediate damnum pateretur ex omissione restitutionis: nam habet jus immediatum ac determinatum exigendi solutionem, quod pauperes aut aliæ causæ piæ non habent circa debita incerta: cum ista possint in hos vel illos usus pios impendi. Tum maxime quia in hoc creditor incertus consen-

tire

tire merito præsumitur; cum sit opus pium ac Deo gratum subvenire debitori indigenti, & gravato ære alieno, ut possit se liberare a creditoribus certis eum prementibus, remanente onere postea debita incerta solvendi pauperibus, cum facultas aderit.

3. Ex communi sententia, debita ex titulo oneroso prius solvi debent, quam debita ex titulo gratuito, v. g. liberali promissione vel legato, ex l. 19. §. *de re judic.* ibi: *Qui ex caussa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur, & quidem is solus deducto ære alieno.* Quia in pacto gratuito, & legatis intelligitur conditio, *Si absque tertii damno fieri possit, nisi status rerum mutetur.* Præterea nemo censetur se ex sola sua liberalitate velle obligare in casu quo ad egestatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti solvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen solvenda sunt ante legata; quia obligant defunctum, non legata; quæ supponunt solutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Solvendum est creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. Cod. *Qui potiores in pign.* Nam bona sunt specialiter obligata solutioni hypotecariorum, qui proinde jus speciale habent, ut ex iis solutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypotecarios prius solvendum est iis, qui priores sunt tempore, juxta reg. jur. 54. in 6. *Qui prior est tempore, potior est in jure.* Nam obligatio posterior non potest tollere jus alteri jam acquisitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio: *Si sine damno prioris creditoris poterit ex eadem re ceteris satisfieri.* Sunt tamen aliqui casus, in quibus posterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutuavit ad conservationem vel refectionem rei quæ alteri obligata erat, l. 5. §. *Qui potiores in pign.* Nam huic damnum non infertur, cum sine hac mutuatione res hypothecata periisset, vel deterior facta fuisset. 2. Si mutuavi tibi, v. g. centum, ut satisfaceres pro mercium vectura, vel pro locatione ædium, in quibus asservarentur, debeo ex illis solutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. §. eod. tit. 3. Est hypotheca dotalis, per quam bona mariti sunt obligata uxori, ejusque liberis, ita ut ex illis bonis dos deduci possit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. Cod. *Qui potiores in pign.* Sed ex communi sententia, dos non præfertur hypothecæ expressæ priori, licet præferatur expressis posterioribus; tum quia creditores anteriores inique per nuptias supervenientes privarentur suo jure, quod expresse pacti fuerant: tum quia fiscus, & dos æquantur in jure, & tamen fiscus non præfertur hypothecis anterioribus expressis, l. 8. §. *Qui potior in pign.* & l. 4. cod. eod tit. 4. Cum ex pecunia pupilli vel minoris res aliqua empta est, res illa manet pupillo obligata ante omnes, l. penult. eod. *de servo pignori dato.* 5. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expresso, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferar aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui pot. in pign.* Nam nulli creditori infertur damnum: debitor enim sine mea pecunia mutuata non haberet illam rem vel ejus valorem. 6. Cum quis cum fisco contraxit, manent ejus bona fisco obligata, cum privilegio prælationis. Item jus habet fiscus ratione tributi nondum soluti, l. 2. Cod. *de privileg. fisci.* 7. Cum quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam ante dotem, licet sit posterior dote: quia in his duobus ultimis casibus spectatur bonum commune, quod privato præferri debet.

6. Post creditores hypothecarios, seu reales solvendum est aliis creditoribus personalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco solvendum est iis, qui habent personale privilegium prælationis, quale habet sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio, & qui deposuit pecuniam apud numularium, non percipiens inde usuras; item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, instruendam, emendam &c.

Secundo loco solvendum est aliis creditoribus ex titulo oneroso, cuique pro rata, v. g. media vel tertia pars debiti, sive debitum ex contractu, sive ex delicto contractum sit; nam secundum multos inter hæc debita nulla est prælatio, cum sint æque debita ex justitia sine ullo privilegio. Itaque inter creditores mere personales nulla est prælatio, sed cuique pro rata solvi debet, ex l. 6. Cod. *de bonis auctor. &c.* Et l. 17. §. *de privil. credit.* ibi: *Privilegia non ex tempore æstimantur, sed ex caussa: & si ejusdem tituli fuerunt, concurrunt, licet diversitates temporis in his fuerint. Quia omnes æquale jus habent.* Et illa regula: *Qui prior est tempore &c.* valet solum inter hypothecarios.

Nota. Quæ hactenus de ordine restitutionis dicta sunt ex jure communi seu Cæsareo, ea servanda sunt ibi & quatenus illud receptum est. Quod si in aliquibus locis sint hac de re aliæ leges vel consuetudines rationi consentaneæ, servandæ sunt etiam in foro conscientiæ, ut docet communis sententia; nam hæ leges non nituntur falsa præsumptione. At omnis lex rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, obligat in conscientia, cum sit actus efficax & absolutus potestatis obligativæ. Præterea nemo jus habet disponendi de bonis suis nisi secundum leges, & cum dependentia a suprema potestate, quæ habet jus altum in bona privatorum relate ad bonum commune, quod est finis omnium legum.

Quæst. VI. *An prius petenti licet prius solvere?*

Nota. Non licet creditori prius petenti solvere cum damno ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium: quia huic fieret injuria, cum habet jus prælationis. Unde solvens

tene-

tenetur ei de damno, & ipse potest recuperare ab alio creditore id, quod solutum est, l. 22. eod. *de jur. deliber.* Qui solutionem petiit vel accepit, sciens jus aliorum, peccavit contra justitiam, & tenetur ante sententiam judicis restituere aliis creditoribus privilegiatis. Quia fecit illis injuriam damnosam: nam petendo induxit debitorem ad damnum injustum inferendum creditoribus hypothecatis, & solutionem recipiendo cooperatus est injustæ damnificationi illorum.

Resp. Si unus ex creditoribus personalibus, non privilegiatis, exigat in judicio solutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integre solvere, etiamsi tempore esset posterior. Quia lex, & sententia judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit ante ceteros, l. 6. & 24. §. *Quæ in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio*. Nam si extra judicium petat, controvertitur. Asserunt Sylvester, Navarrus, Lessius, & alii; quia diligentia posterioris creditoris petentis facit eum potiorem, & quia, in l. 24. cit. dicitur non posse revocari id quod solutum est uni creditori debitum exigenti, nulla facta mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem suam conditionem fecit. Alii cum Delugo negant, quia sola petitio privata sine sententia judicis non potest dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges supradictæ intelliguntur de petitione in judicio, accedente sententia judicis.

Sed si debitor non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic tenetur restituere alteri creditori habenti tale jus?

Resp. Affirm. Quia accipiendo solutionem impedit alterum a recipienda solutione sibi prius jure debita, & sic facit ei injuriam damnosam. Et tunc violatur non solum ordo, sed etiam substantia restitutionis, nam quod uni ex justitia debitum est, solvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injustæ, & damnosæ alterius, seu damnificationi injustæ creditoris, cui hæc pecunia prius debetur, & detrahitur: quænam enim major cooperatio dationi injustæ esse potest, quam acceptio, quæ illam perficit, & complet, & sine qua nullum parit damnum? Sed qui cooperatur actioni injustæ & damnosæ tenetur ad restitutionem. *Ita Azor, Delugo, & alii.*

Quæst. VII. *An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit par solvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium.*

Resp. Negat. Quia faceret injuriam aliis, qui jus habent ne alter carens privilegio, & actione ipsis præferatur. Nam, spectato jure naturali, bona debitoris, quæ omnibus debitis solvendis non sufficiunt, sunt pro rata secundum proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullus habet jus prælationis: nam sunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, si unus creditor sit in gravi necessitate, non alii; quia debitus ordo caritatis exigit, ut præferatur aliis, qui cum non indigeant, non sunt rationabiliter inviti.

Quæst. VIII. *An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impotentem ad solvenda debita, peccat contra justitiam, & tenetur accepta restituere, licet eum ad id non induxerit?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia, teste Delugo.* Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus, nam cooperatur injusto impedimento, quod debitor reddit sibi impossibilem solutionem, sive concurrit efficaciter ad injustam alienationem, & injustitiam contra creditores a debitore admissam: quælibet enim alienatio ad sui valorem & efficaciam requirit acceptationem. Et vero (ut ait Delugo) ad damnificationem creditorum non minus conducit acceptatio tua quam inductio, si enim tu non acceptares rem, maneret adhuc apud debitorem, & ipse non esset impotens ad solvendum. Ergo per acceptationem non minus quam per inductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Immo tu comples & perficis illud, quod per obligationem debitoris solum erat inchoatum & quasi in affectu; per acceptationem vero perficitur & ponitur in affectu. Hinc Clerus Gallicanus ann. 1700. ut falsam & justitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propositionem: *Etiamsi donatario perspectum sit bona sibi donata a quopiam ea mente ut creditores fruſtrentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam induxerit.*

CAPUT VI.

De cauſſis excusantibus a restitutione, vel ejus dilatione.

Quæst. I. *AN remissio creditoris excusat a restitutione?*

Resp. Affirm. si sit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi & accipiendi solutionem; ac proinde tollitur in debitore obligatio solvendi, quæ postea non redit; nam obligatio semel extincta minime revivisci, l 9. Cod. *de remiss. pign.* Deinde sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori, quod est remittere; nam remissio est quædam donatio.

Ut autem hæc remissio sit legitima, & vere liberet a restitutione, tres conditiones requiruntur.

1. Ut remissio sit perfecte voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia est liberalis donatio sui juris, ideoque actus liberalitatis, qui necessario procedere debet ex spontanea ac liberali voluntate. Hinc nulla est remissio facta ex errore vel ignorantia utpote voluntarium tollente: aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum, & injuriam; nemo quippe ex sua injuria jus &

com-

commodum reportare poteſt. Metu cenſetur extorta, ſi debitor expreſſe vel implicite minetur creditori, niſi remittat vel totum vel partem: aut ſi adhibeat preces valde importunas incutientes metum, aut ſignificet, niſi contentus ſit parte debiti oblata, & reſiduum remittat, omnia amiſſurum; item ſi cogat creditorem ſubire multas moleſtias in petendo debito, ſæpe venire, fruſtra diu expectare &c. Fraus eſſet ſi debitor fingeret ſe longe pauperiorem quam revera ſit &c.

Hinc invalida eſt remiſſio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpa vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores remiſſionem concedunt ex metu ne iis diſpliceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor poſſit condonare debitum: non enim poteſt condonare, niſi qui poteſt donare. Hinc filius-familias non poteſt remittere debita paterna, ſicut nec procurator, vel commiſſarius quæ debita ſunt domino, vel comittenti &c.

3. Ut condonatio non ſit a jure annullata, prout eſt in his caſibus. 1. Si viſitantes Eccleſias, accipiant aliquid ab iis præter neceſſaria ad victum pro illis diebus quibus viſitant, tenentur reſtituere duplum intra menſem, non obſtante quacumque remiſſione ei ſponte facta a dantibus, c. 2. *de cenſ. in 6.* Si judex delegatus aliquid acceperit a partibus, niſi forte eſculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus poſſit conſumi, vel ſi dum cogitur extra domicilium proficiſci, acceperit plus, quam moderatas impenſas; vel ſi denique acceperit aliquod pro impenſis, dum partes ſunt pauperes, tenetur accepta reſtituere, non obſtante remiſſione, c. 11. *de reſcript. in 6.* 3. Si inquiſitores prætextu officii inquiſitionis pecunias extorſerint, tenentur reſtituere nullis remiſſionibus ſuper hoc valituris, *Clement. 2. de hæred. in 6.* 4. Si Canonicus, qui non intereſt officio, acceperit diſtributiones. *Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 12.*

Quæſt. II. *An ceſſio bonorum creditoribus facta liberat a reſtitutione?*

Reſp. Neg. ſed ſolum excuſat a dilatione, ita ut debitor teneatur debita integre ſolvere ex iis quæ poſtea acquirit, retentis neceſſariis ad ſuam & ſuorum ſuſtentationem parcam. *Eſt commun. ſent.*

Prob. 1. Ex jure Civili, l. 1. Cod. *Qui bonis cedere poſſunt:* ibi: *Qui bonis ceſſerint, niſi ſolidum creditor receperit, non ſunt liberati: in eo enim tantummodo hoc beneficium* (ceſſionis) *eis prodeſt, ne judicati detrahantur in carcerem.* Et, ex l. 4. §. de ceſſ. bon. *Is qui bonis ceſſit, ſi quid poſtea acquiſierit, quantum facere poteſt convenitur.* 2. Quia in foro conſcientiæ per neceſſitatem & impotentiam non tollitur, ſed ſolum ſuſpenditur obligatio reſtituendi, donec facultas adſit: ergo nec ceſſio plus præſtat. Igitur ceſſio bonorum hoc ſolum præſtat, ne debitor poſſit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne, ſi poſt ceſſionem aliquid acquirat, poſſit eo ſpoliari, ſi eo indigeat ad ſuam vel ſuorum ſuſtentationem, ex l. 6. §. *de ceſſ. bon.* Quod etiam valet in foro conſcientiæ, cum ſit privilegium jure conceſſum, & contractus juxta leges celebrentur, ſed de reſiduo tenetur debita ſolvere.

Quæſt. III. *An ingreſſus in Religionem liberat a reſtitutione?*

Nota. Apud omnes conſtat validam eſſe profeſſionem hominis debitis gravati; quia perſona ejus eſt libera; nec jure poſitivo irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. ſtatuerat. Uterque autem Pontifex prohibuit ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Reſp. 1. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingreſſum reſtituere; nam nullam habet juſtam differendi cauſſam.

Reſp. 2. Secundum multos, ſi debitor poſſit brevi tempore, v. g. paucis annis conſuetis laboribus ſolvere debita ſaltem magna ex parte, tenetur differre ingreſſum, ut ea ſolvat: quia alioqui creditores eſſent rationabiliter inviti, & ſic injuriam iis inferret.

Reſp. 3. Si debita ſint incerta, ideoque in pia opera impendenda, debitor poteſt religionem ingredi, licet manens in ſæculo poſſit ſolvere. *Id ſupponunt omnes.* Quia poterit, ſaltem ex conſilio confeſſarii, ea ſibi tamquam pauperi applicare ad opus Dei gratum, & meritorium, ut nempe poſſit ingredi Religionem.

Reſp. 4. Si debitor non poſſit debita ſolvere, niſi longo tempore, vel inſolitis laboribus, ſecundum multos poteſt licite religionem ingredi, relictis omnibus bonis ſuis creditoribus. Quia in hoc caſu debitor pateretur damnum in bonis ſpiritualibus longe majus quam ſit commodum creditorum: unde hi non ſunt rationabiliter inviti.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex juſtitia reſtituere, ideoque injuria infert, ſi voluntarie ſe impotentem reddat ad ſolvendum; obligatio autem juſtitiæ prævalet conſilio: Tum quia ſtuprator virginis ſub promiſſione matrimonii, tenetur abſtinere ab ingreſſu religionis, ut promiſſioni oneroſæ ſatisfaciat. Et hæc ſententia, teſte Layman, fuit approbata a Sixto V. & Gregorio XIV.

Quæſt. IV. *An ſi debitor immemor ſui debiti tantum donet creditori, quantum ei debet, excuſatur a reſtitutione?*

Reſp. Neg. Niſi ex manifeſtis conjecturis colligatur eum habere voluiſſe pro ſoluto ſi quid deberet. Quia liberalis, & gratuita donatio nec eſt, nec poteſt eſſe ſolutio neceſſaria debiti ex juſtitia; nam hæc inter ſe pugnant. Nec refert quod ſi debitor debiti ſui meminiſſet, gratis non donaſſet; nam actualis diſpoſitio voluntatis, non autem conditionalis ſeu conditionate futura attendenda eſt, & operatur in factis: nam quod non exiſtit actu, nihil efficere poteſt. Si autem debitor memor debiti tantumdem donet animo ſe liberandi, quamvis putetur

tur liberaliter donare, satisfacit debito, & sic nil jam debet.

Quæst. V. *An debitor liberatur a restitutione, si creditori sui creditoris solvat, quod debet?*

Resp. Multi affirmant, modo debita utriusque sint ejusdem naturæ, nec sint alii priores creditores privilegiati aut hypothecarii. Quia, inquiunt, solvendo fratri meo centum quæ illi debes, emo & acquiro jus quod habebat exigendi a te centum. At jus quod habeo in te tanti valet, quanti illud quod tu habes in me; & sic hæc jura sunt æqualia, proinde jam inter jura illa est posita compensatio, sive acquisitio unius est solutio alterius.

Certe id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi & accipiendi id quod ei debetur, & debitor habet obligationem solvendi suo creditori id quod ei debet, nec debitoris est creditoris sui debita solvere. Et vero in foro externo cogar iterum solvere tibi, nisi mea causa factus sis debitor alteri, ut si gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel nisi ob rem alterius debitum contraxerim: ut si conduxi a te domum, quam tu ab illis conduxisti.

Quæst. VI. *An excusatur a restitutione, qui non potest restituere, nisi per bona superioris vel inferioris ordinis?*

Nota. Bonorum naturalium triplex est ordo. In supremo ordine sunt vita, membra, sanitas, virginitas, libertas; in medio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecunia æstimabiles.

Resp. Ex communi sententia, debitor non tenetur restituere cum jactura bonorum superioris ordinis, quæ in æstimatione prudenti sit longe majus detrimentum quam damnum compensandum. Tum quia creditor non est tunc rationabiliter invitus. Tum quia restitutio fieri debet ut servetur æqualitas: ergo non obligat debitorem ut longe gravius detrimentum patiatur, quam sit detrimentum creditoris. Sic per se loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ restituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam ut debita solvas.

At restitutio fieri debet cum jactura bonorum superioris ordinis, si bona inferioris ordinis restituenda, ex circumstantiis censeantur prudenti judicio prævalere aut æquivalere bonis superioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum superioris ordinis æstimetur minoris, vel non multo pluris quam damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit; & alioqui creditor esset rationabiliter invitus, cum nulla adsit causa, seu justa excusatio non restituendi. Sic si ad restituendam famam, vel magnam pecuniæ summam necessarius sit labor cum periculo morbi facile sanabilis, tunc cum hoc periculo restitui debet, ut notat Delugo.

Porro bonum inferioris ordinis, sed maximi momenti, vel in magna quantitate, potest moraliter, seu in æstimatione morali & quoad usus humanos prævalere, aut æquipollere bonis superioris ordinis, sed exigui momenti, vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet, quam aurum aliquod exiguum, licet aurum ex natura sua sit pretiosius argento, & in specie superiori. Sic etiam quamvis fama ex genere suo sit majus bonum quam divitiæ, tamen spectatis circumstantiis in certis casibus hæ illi præponderare possunt in æstimatione humana; si nempe sint ingentes, & fama exigui momenti, qualis est fama personæ suspectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æstimatur. *Ita multi.*

Resp. 2. Controvertitur an restitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, v. g. per pecuniam pro damno in bonis superioris ordinis, v. g. pro damno vitæ, membri, famæ, si aliter damnum resarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Anselm. Sylvius, Adrian. Cajet. Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Gradin.* &c. Quia 1. S. Thom. 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 1. docet: *Quando id quod est ablatum non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.* Et ad 2. *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.* 2. Damnum omne injuste illatum resarciri debet quantum & eo modo quo potest, nec impotentia restituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione solvendi id quod potest: justitiæ enim commutativæ est non modo reddere justum, quatenus est æquivalens, sed etiam quantum possibile est, sive in diverso genere. Præterea non est universim verum, quod bona superioris ordinis non possint in æstimatione morali & in ordine ad usus humanos, aliquo modo compensari bonis ordinis inferioris: sic enim defectus formæ compensatur per divitias: item homines libertatem pecunia vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro stipendio. Et vero bona corporis, famæ & fortunæ in hoc conveniunt, quod sint bona naturalia & utilia; estque homini naturaliter optabile, ut si carendum sit hoc genere mediorum, abundet saltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam & membra non cadere sub commutationem, & commercium civile: at negant inde sequi non deberi in conscientia compensationem pro damno in illis illato, dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri vel famæ, sed ut compensationem damni vitæ, membri, aut saltem illius usus, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformitate, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam restitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ deberi fieri compensationem vel in pecunia hæredibus occisi eroganda, si certo constet occisum decessisse in statu peccati, vel si hoc non constet, ei applicando tantam partem satisfactionum propriarum, quantum Deus novit sufficere in compensationem

vitæ:

vitæ: nisi tamen reus pœnam talionis subeat, nam tunc fit compensatio vitæ ablatæ, juxta illud *Dentem pro dente &c.* licet remaneat obligatio compensandi alia damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Covarr. Navarr. Gomez, Ledesma, Lessius, Delugo, Sanchez &c.* Quia 1. ex l. ult. §. *de his qui effuder. Cicatricum aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Et l. 1. *In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest.* Ergo vita & membra hominis non sunt pretio æstimabilia, & compensabilia. 2. Bona superioris & inferioris ordinis non sunt inter se commensurabilia, nec commutabilia. 3. Ex S. Thom. q. 62. ar. 2. *Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit.* At æqualitas inter bonum superioris & bonum inferioris ordinis nequidem in parte esse potest: alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Justitia non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit in se vel in æquivalenti, sive ex toto, sive ex parte. At bonum superioris ordinis non potest reddi in æquivalenti, etiam ex parte per bonum inferioris ordinis: alioqui hoc per sui incrementum posset illud tandem exæquare. Jam vero inquiunt, qui nec in toto, nec in parte restituere potest bonum injuste ablatum, excusatur ob impotentiam. Fatetur tamen Lessius fieri posse, ut sit obligatio ex caritate ad aliquam compensationem pecuniariam pro damno membri vel vitæ &c. Si nempe læsus sit pauper, vel occisi uxor ac liberi sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter deposituri; læsor vero eam sine gravi incommodo præstare possit.

Prior sententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppositæ *Resp.* Quamvis vita & membra hominis liberi non sint pretio æstimabilia, nec bona superioris & inferioris ordinis sint commutabilia ad æqualitatem, tamen damnum in bonis superioris ordinis illatum potest aliquo modo, nempe in ordine ad usus humanos, compensari pecunia, quæ non datur ut pretium vitæ vel famæ, sed ut compensatio damni vitæ, membri vel famæ, & ut tolleretur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum superioris ordinis non possit reddi in æquivalenti etiam ex parte, si secundum se spectetur, tamen ejus carentia potest aliquo modo compensari, quoad usus humanos: sic defectus formæ, vel nobilitatis compensatur divitiis, sic libertas pecunia venditur. Justitia autem obligat ad compensandum damnum eo modo quo fieri potest, saltem quoad usus humanos, si non possit quoad bonum ablatum. Et vero æqualitas justitiæ, quæ per restitutionem reponitur, non consistit in ipsis naturis rerum, sed in rationabili æstimatione rerum, secundum quod usui humano deserviunt.

Quæst. VII. *Quænam sunt causæ justæ differendi restitutionem, vel solutionem debiti?*

Resp. 1. Generatim id omne, quod facit ut dominus vel creditor non sit rationabiliter invitus circa dilationem, est causa justa, propter quam licite differtur restitutio. Quia sola detentio rei alienæ vel alteri debitæ injusta prohibetur. At est detentio non injusta, nisi sit contra voluntatem domini: nam omni injustitia est contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non est contra rectam rationem, non est injusta.

Resp. 2. Ex communi sententia, multiplex est causa, ob quam licite differtur restitutio quamdiu ipsa durat, quas tradit S. Anton. p. 2. tit. 2. p. 8.

1. Est extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subvenire non potes, quam rem alienam vel alteri debitam impendendo. Quia in tali necessitate omnia, saltem quoad usum, sunt communia. Transacta autem hac necessitate teneris restituere; nam obligatio restituendi prius contracta non extinguitur ob supervenientem necessitatem, sed tantum suspenditur. Porro qui potest partem solvere, ad id tenetur, nam non habet justam causam non solvendi eam, & quoad eam dominus esset rationabiliter invitus.

2. Est gravis necessitas tua, vel tuorum, quos sustentare teneris, nisi tamen creditor sit in pari necessitate. Ex l. 133. §. de regulis juris ibi: *In condemnationem personarum, quæ in id quod facere possunt, condemnantur; non totum quod habent extorquendum est, sed & ipsarum ratio habenda est ne egeant.* Et ex c. 3. *de solut.* Quia tunc creditor non potest rationabiliter exigere solutionem; cum ipse teneatur proximo gravi necessitate laboranti opitulari, vel donando, vel saltem mutuando. Quod si creditor sit in pari necessitate, ex communiori sententia ei satisfieri debet; quia tunc esset rationabiliter invitus quod ei non restituas: cum ex ordine caritatis possit, ceteris paribus, sibi potius quam debitori velle consulere: sitque melioris conditionis, utpote possidens jus exigendi solutionem ex justitia debitam, nec extra necessitatem extremam omnia sint communia.

3. Magnum periculum salutis animæ propriæ vel tuorum, ut si periculum sit ne filiæ tuæ præ inopia se prostituant, vel ne filii latrocinentur: ita tamen ut non suppetat alia via commoda id avertendi, nisi differendo solutionem. Nam tunc creditor vel dominus tenetur ex caritate consentiri dilationi, cum debitor sit in gravi necessitate spirituali.

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modo creditor simile damnum non patiatur ex dilatione, & postea debitor certo sit restituturus. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus circa dilationem, ipse enim rationabiliter vellet sibi tunc concedi dilationem si esset debitor: tenetur autem tractare debitorem suum eo modo quo vellet rationabiliter tractari in pari casu. Item contra æquitatem naturalem ageret, si vellet sibi statim restitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non potest statim restituere centum aureos,

quos debet, nisi domum vel prædium vendendo multo minoris quam valet, potest aliquamdiu differre solutionem. Idem dic si non potest statim solvere sine periculo gravis infamiæ; cum fama sit bonum præstantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam si debitor restituendo patiatur tantam jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non potest idcirco restitutionem differre: hoc enim non est damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno vel alteri debito. Excipe, nisi sine illo lucro aliis creditoribus satisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex caritate permittere dilationem, si commode possit, & contra rectam rationem vellet sibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione solutionis vitari potest sine magno ejus damno.

5. Si debitor non potest restituere sine damno in bonis altioris ordinis longe majore quam sit commodum creditoris. Nam alioqui non servaretur æqualitas: ideoque tunc restitutio sine injustitia exigi nequit.

6. Ex jactura proprii status, juste acquisiti, modo debitor sua culpa in hoc periculum sese non conjecerit, nec idem periculum subeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra caritatem si vellet sibi satisfieri cum tanto incommodo debitoris, & sic non est rationabiliter invitus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere secundum statum, & sibi detrahere quantum potest de splendore & decentia, quæ non sunt absolute necessaria ad statum conservandum, ut sensim restituere possit: nam decentia status non consistit in indivisibili. *Ita Lessius, & alii*. Et generatim quilibet debitor ex justitia tenetur opera, labore, parsimonia, vel alia via sibi moraliter possibili curare, ut acquirat unde debita omnia solvat: nam obligatus ad finem obligatur ad media, saltem non nimis difficilia, sine quibus finem consequi non potest.

Dixi 1. *Juste acquisiti*. Nam si quis rapinis, usuris, fraudibus, furtis, aliisve injuriis ad aliquem statum altiorem perveniisset, ex communi sententia tenetur cum ejus jactura statim restituere. Quia hoc non est statum suum amittere, sed alienum ac injuste possessum relinquere, & ad proprium reverti. Consulendum est tamen famæ debitoris, quantum fieri potest.

Dixi 2. *Modo debitor sua culpa &c.* Nam si debitor sua culpa, puta ludis, comessationibus, superfluis sumptibus ad eas angustias redactus sit (ut faciunt multi nobiles) non meretur dilationem, & sibi imputare debet quod non possit restituere sine sui status amissione. *Ita Sot. Tolet. Less. & alii*.

Dixi 3. *Nec idem periculum &c.* Nam ex sententia communi, si creditor ob dilationem solutionis amissurus sit statum juste acquisitum, non debet differri solutio. Quia extra necessitatem extremam in pari causa damni potior est conditio creditoris, ob jus habendi rem sibi debitam, quod possidet, & quia tunc esset rationabiliter invitus circa dilationem, cum ceteris paribus possit secundum ordinem caritatis se aliis præferre.

7. Damnum spirituale, vel temporale grave ipsi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex restitutione. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus; si enim damnum ipsi immineat, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: si aliis, ipse tenetur ex caritate pati dilationem sibi graviter non damnosam, ad vitandum gravius damnum proximi. Immo ex caritate tenemur differre solutionem, si creditor pecunia restituenda certo abusurus esset ad peccandum, & spes sit, dilata solutione, malum illud impeditum iri. Quia ex caritate tenemur impedire damnum grave spirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, si possumus sine nostro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur testes. Item secundum communem sententiam, ex justitia tenemur differre, si creditor re soluta abusurus sit contra justitiam, v. g. si furens repetat gladium apud te depositum ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere, esset proxime cooperari homicidio; & alter jus habet ne in talibus circumstantiis gladium restituas, nisi ex recusatione æquale malum tibi impendeat.

Quæst. VIII. *An est obligatio compensandi lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis?*

Resp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora solvendi tempore debito, tenetur ista compensare: quia peccavit contra justitiam, & ex peccato contra justitiam oritur obligatio restituendi damnum inde secutum. Quod si sine sua culpa non restituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, si debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens est causa illorum, cum sine illa non contigissent; & debitor ex delicto tenetur creditorem restituere in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui non integre resarcitur & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu justo, nisi fuerit culpabiliter in mora. Quia non est causa injusta nequidem mediata lucri cessantis vel damni ex dilatione obvenientis creditori: sicque videntur contractus intelligi; & quia ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei per quem non fiat, si non faciat, quod per eum fuerat faciendum*. Recte limitant, nisi differat solutionem præcise ad vitandum damnum aliquod grave, quod statim solvendo pateretur, & non ob necessitatem extremam vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compensare creditori lucrum cessans, & damnum emergens ex dilatione illa licet justa; quia in pari casu potior est conditio creditoris possidentis jus exigendi solutionem; & par non est ut debitor se ipsum servet indemnem cum damno creditoris, cui solvere potest: unde creditor non tenetur aliter consentire in hanc dilationem.

PARS III.

De injuriis in particulari, & neceſſaria reſtitutione.

CAPUT PRIMUM

De injuriis & damnis in bonis ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

Nota. Bona ſpiritualia alia ſunt naturalia, ut potentiæ naturales, ſcientiæ, & artes, earumque uſus; & alia ſupernaturalia, quæ ad animæ ſanctitatem, & ſalutem immediate ordinantur, ut ſunt gratia, virtutes infuſæ, earum actus, bona merita, ſacramenta &c.

Quæſt. I. *An qui injuſte læſit alterum in bonis ſpiritualibus naturalibus, tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel uſu rationis aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi aut fraude pertraxit ad aliquid ſumendum, ex quo tale damnum ſecutum eſt, peccavit graviter contra juſtitiam, & tenetur ex juſtitia tollere ac curare iſta mala, ſi poteſt, & reſarcire omnia damna inde ſecuta. *Eſt communis ſententia*. Quia illorum cauſſa fuit per injuriam, violando jus quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minus ſtrictum eſt, quam jus ad bona externa quæ poſſidet.

Item qui alteri cauſſa eſt injuſta damni in ſcientia vel arte, ſive quia vi, fraude, aliave via injuſta aliquos prohibuit ab acquiſitione vel uſu earum; ſive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut ſine debita peritia munus docendi ſuſcepit; ſive quia culpabiliter falſa pro veris docuit &c. tenetur omnia damna inde ipſis & aliis ſecuta reſarcire, & revocare quæ falſa docuit. Nam qui actione vel omiſſione injuſta poſuit cauſſam damni, tenetur cauſſam illam tollere, & damnum omne inde ſecutum reſarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec reſarciretur.

Quæſt. II. *An qui alterum læſit in bonis ſupernaturalibus, tenetur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injuſto induxit in peccatum, vel abduxit a bono opere, aut decepit falſa doctrina contra fidem vel bonos mores, tenetur ex juſtitia vim ac ſeductionem tollere, fraudem, & errorem aperire, removere cauſſas ulterioris lapſus, & curare, quantum fieri poteſt, ut alter reſtituatur in eum ſtatum de quo injuſte eum dejecit; v. gr. inducendo ad pœnitentiam, orando Deum pro ejus converſione &c. *Eſt communis ſententia*. Quia eſt cauſſa injuſta talis damni: quilibet enim habet jus ne injuſte lædatur in bonis animæ, ſicut in bonis corporis. At talis injuſte lædit; nam quiſque habet jus ne decipiatur in ſuis bonis; & ne vis ei inferatur ſine juſta auctoritate, quæ nequit eſſe ad peccatum, & errorem. Ergo tenetur cauſſam damnorum, quam injuſte poſuit, tollere, & omnia damna jam ex ea ſecuta reſtituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantum poteſt, diſſeminatos errores ex animis vellere, etiam cum damno vitæ.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui ſine vi, metu, fraude & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex juſtitia ad reſtitutionem, niſi ſit prælatus, vel alius qui ex officio tenetur promovere bonum ſpirituale ſuorum. Quia ubi non eſt vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non eſt, quippe quæ ſcienti ac ſponte volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex caritate, pluſquam alii, curare ut alter convertatur, nam caritas, & æquitas exigit, ut is qui malo ſuo exemplo, vel conſilio alium pervertit, curet præ ceteris ut convertatur. Si quis tamen etiam ſolo conſilio vel precibus induxiſſet alterum in peccatum injuſtitiæ contra tertium, peccavit contra juſtitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum ad quod inducit, & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno: quilibet enim habet jus ne quis poſitive cooperetur ad ejus damnum ſine ejus conſenſu, vel ſine juſta cauſſa, & auctoritate.

Quæſt. III. *An qui avertit aliquem a Religione, tenetur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui, metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injuſto impedit vel avertit aliquem a Religionis ingreſſu aut profeſſione, peccat graviter contra juſtitiam, & tenetur vim ac fraudem tollere, & ei ſuadere ingreſſum ſeu reditum, & monaſterio compenſare quanti valebat ſpes commodi temporalis, quod ex ipſius donatione, labore ac induſtria expectabatur, ſi injuſte abductus non fuiſſet, *Eſt communis ſententia*. Quia utrique fecit injuriam damnoſam; nam quiſque habet jus ſtrictum, ne via injuſta bonum ejus impediatur. Talis tamen ſeductor non tenetur ipſe religionem ingredi: tum quia forte non eſt aptus; tum quia ſtatus religionis, cum ſit ſtatus perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum niſi ſponte volens admitti debet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui alterum ſine vi, fraude, mendacio, aliave via injuſta, ſed ſine juſta cauſſa avertit a religionis ingreſſu, vel profeſſione, non tenetur ad reſtitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra caritatem, retrahendo eum ſine juſta cauſſa a maximo bono; & conſtat ex *Conc. Trid. ſeſſ. 25. cap.* 18. ubi excommunicat eos, *qui ſanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo ſine juſta cauſſa impedierint*: nam tanta pœna ſupponit culpam mortalem. Eadem autem eſt ratio ſi juvenis vel vir abducatur a religione.

Nulla

Nulla tamen erit culpa, ſi adſit cauſſa diſſuadendi religionem, ut ſi quis non ſit aptus, vel ſi in illa religione, ſeu monaſterio obſervantia religioſa non vigeat, vel ſi parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, ſi prudenter dubitent de viribus vel conſtantia ſuorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere, & probare: ſed graviter peccant, ſi eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per ſe aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut ſic a propoſito avocent.

Reſ. 3. Qui religioſum, etſi ſine vi, & dolo, ſed ſolo conſilio vel precibus a religione abduxit, tenetur ex juſtitia compenſare monaſterio damna temporalia inde ſecuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi ſuos ſubditos tamquam membra, & religioſus per vota totum ſe tradit religioni in honorem Dei, & ſic religio habet jus ad commoda quæ præſtitiſſet, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens ſervum a domino, tenetur ad reſtitutionem.

CAPUT I.

De injuriis in corpus proximi per homicidium, & mutilationem, & de neceſſaria reſtitutione.

NOta 1. Præcepto *Non occides* prohibentur homicidium, mutilatio, percuſſio, & ſimilis afflictio ac damnificatio corporalis injuſta; item horum cauſſæ, & diſpoſitiones, ut odium, vindicta, ira, rixæ &c. Immo ut a Chriſto explicatur, eſt etiam affirmativum, & præcipiens humanitatem, manſuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

Porro homicidium, quod eſt injuſta hominis occiſio, graviſſimum crimen eſt, cum per illud injuſte adimatur proximo bonum temporale maximum & irreparabile. Fit etiam gravis ex circumſtantia perſonæ quæ occiditur, ut ſi ſit pater, conſanguineus, clericus &c.

Nota 2. Eſt de fide licite occidi bruta animalia in uſus hominum, ex Gen. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum*: nam homo eſt dominus animalium ex Gen. 1. *Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & univerſis animantibus, quæ moventur ſuper terram*. Tenetur tamen homo abſtinere a crudelitate, qua utendo, & beſtias doloribus ſine cauſſa conficiendo, peccat ſaltem venialiter: quia in hoc eſt quædam inordinatio, & abuſus dominii. Hinc illud, Prover. 1. *Novit juſtus jumentorum ſuorum animas: viſcera autem impiorum crudelia*.

Quæſt. I. *An licet peccatores occidere?*

Reſp. 1. Licet auctoritate publica occidere peccatores reip. noxios. *Prob.* 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere*; & ad Rom. 13. de ſupremo Principe dicitur: *non ſine cauſſa gladium portat; Dei enim minister eſt, vindex in iram, ei qui malum agit*. 2. Quia talis poteſtas neceſſaria eſt reip. ad bonum commune, publicam tranquillitatem, ideoque a Deo reip. conceſſa eſt. Et quia pars noxia toti, poteſt ob totius conſervationem excludi, cum pars ſit propter totum.

Reſp. 2. Non licet auctoritate privata peccatores occidere, præciſe propter eorum ſcelera. *Ita omnes*, ex Matth. 16. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Et ex cap. *Quicumque*, 23. q. 8. Quia non licet occidere peccatores, niſi auctoritate a Deo conceſſa propter bonum commune; ac proinde id ad eum ſolum pertinet, cujus eſt procurare bonum publicum. Nec obſtat quod interdum permittatur, ut quivis poſſit occidere quoſdam ſubditos reip. publicos hoſtes, quia tunc non occiduntur privata, ſed publica auctoritate conceſſa a principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admiſit.

Reſp. Non licet, niſi habenti poteſtatem in deliquentem. Quia (ut ait S. Th. 2. 2. q. 65. ar. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus qui verberatur; nocumentum autem inferre alicui non licet, niſi per modum pœnæ propter juſtitiam. Nullus autem juſte punit aliquem, niſi ſit ejus juriſdictioni ſubjectus. Et ideo verberari aliquem non licet niſi habenti poteſtatem aliquam ſuper illum, qui verberatur. Et quia filius ſubditur poteſtati patris, & ſervus poteſtati domini, licite poteſt verberare pater filium, & dominus ſervum cauſſa correctionis, & diſciplinæ*. Idem dic de Magiſtro, & Tutore, qui gerunt vicem patris.

Quæſt. II. *An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum?*

Reſp: Neg. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. ex cap. *Inter hæc*, & ſeq. 33. qu. 2. Et ex S. Auguſt. lib. 2. *de adult. conjug.* c. 11. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, ſed tantum dimittere*. 2. Quia non licet propria auctoritate, ut patet: neque etiam ulla lege humana poteſt id fieri licitum: tum quia ubi obſervari poteſt ordo judicii, iniquum eſt reum inauditum, deſtitutum omni defenſionis remedio, nullo ſervato juris ordine, & ſine judicio punire, pœnæque executionem committere ipſi offenſo, & quidem illico, cum animus recenti offenſa maxime perturbatus eſt. Hinc reg. jur. 176. *Non eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publice fieri poſſit*. Tum quia eſt contra caritatem ſine urgenti neceſſitate recuſare reo ſpatium ad pœnitentiam; ſed illum ſtatim cum periculo certæ damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehenſam*. Porro leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob juſtum ac graviſſimum dolorem in tali caſu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facile temperare nequit.

Quæſt.

Quæſt. III. *An licet ſeipſum occidere* (1), *aut mutilare?*

Reſp. 1. Non licet ſine auctoritate divina ſeipſum occidere. *Ita omnes*. Conſtat 1. ex S. Auguſt. lib. *de Civit.* cap. 47. & cap. 9. & ſeq. 23. quæſt. 5. & ex generali præcepto, *Non occides*. 2. Quia homo non eſt dominus ſuæ vitæ, ſed ſolus Deus, ex Deuter. 52. *Ego occidam, & ego vivere faciam*. Ergo homo non poteſt ſine auctoritate Dei ſeipſum deſtruere: nam eſt illicitum & injuſtum deſtruere rem alterius ſine ejus conſenſu, & jus ejus uſurpare; deſtructio enim rei propria auctoritate facta, eſt actus dominii in illam. 2. *Quælibet pars id quod eſt, eſt totius: quilibet autem homo eſt pars communitatis: unde in hoc quod ſeipſum interficit, injuriam communitati facit*, ait S. Thomas, qu. 64. ar. 5. Porro Martyres qui ſe in rogum conjecere, id fecerunt ex ſpeciali Dei inſpiratione, ac proinde auctoritate divina.

Hinc 1. Non licet auctoritate privata occidere aliquem volentem, & petentem: quia nullus poteſt dare hanc facultatem, cum ſolus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti ſunt erga ſeipſum actus per ſe mortiferi, qui immediate, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, ſtrangulatio, ſumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & ſimiles; quia eſſet ſeipſum directe, & poſitive occidere. 3. Quilibet tenetur vitam & membra conſervare mediis ordinariis: tum quia ſicut Deus vetat propriam vitam ſibi auferri, ita jubet, ut quiſque tamquam a Deo conſtitutus vitæ ac membrorum ſuorum cuſtos, vitam ac membra conſervet: tum quia moraliter cenſetur mortem ſibi inferre qui non utitur mediis, quæ auctor naturæ providit ad ordinariam vitæ conſervationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretioſiſſimis cum jactura omnium bonorum, quia hoc non eſt ſe occidere, ſed ſolum ſuam mortem permittere ob juſtam cauſſam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia licet ob graviſſimam ac juſtam cauſſam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certo ſequatur; nam non eſt prohibitum homini ne vitam ſuam periculis unquam exponat, nec præceptum eſt, ut ſemper conetur eam poſitive ſervare quantum poteſt, ſed tantum ne abſque juſta cauſſa illam periculo exponat. Sic miles poteſt, & tenetur manere in ſtatione ob bonum commune, & aggredi hoſtes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato non licet fugere e carcere ad ſatisfaciendum Deo, & reip.

Reſp. 3. Non licet ſeipſum mutilare, niſi hoc ſit neceſſarium ad ſalutem corporis. *Ita omnes*. Quia homo non eſt dominus membrorum ſuorum, ſicut nec ſui ipſius; ſed habet dumtaxat convenientem eorum uſum & adminiſtrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet ſe caſtrare ad vitandas tentationes, ſervandamque caſtitatem: idque vetat Concil. Nicæn. I. canon. 1. Nam mutilatio nunquam eſt medium neceſſarium ad ſalutem animæ, cum membra perniciem animæ nunquam afferre poſſint: alioqui Deus prave naturam inſtituiſſet. Immo hæc mutilatio non eſt remedium ad caſtitatem utile, cum non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Baſil., Chryſoſtom., & Auguſt. Item non licet parentibus caſtrare pueros, etſi conſentientes, ad conſervandam vocis ſuavitatem, etiam in obſequium Eccleſiæ, quia ſolus Deus eſt dominus corporis & membrorum: qui ſic conceſſit homini uſumfructum membrorum, ut eorum abſciſſionem permiſerit, tantum ob ſalutem totius.

Dixi, *Niſi ſit neceſſarium &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & eſt propter totum: ergo reſecari poteſt membrum ad ſervandum totum corpus. Immo tenetur homo permittere abſciſſionem membri, ſi hæc a medicis judicetur neceſſaria ad vitæ conſervationem, nec perferendi ſint acerbiſſimi dolores: quia tenetur vitæ ſuæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, cum ſit ejus cuſtos & œconomus, non dominus. Quod ſi ingentes cruciatus perferendi eſſent, non teneretur id permittere, ut docent paſſim Doctores. Quia non tenetur vitam conſervare mediis nimis acerbis, & moraliter impoſſibilibus, niſi tamen ejus vita cenſeatur bono communi neceſſaria.

Quæſt. IV. *An licet aliquando occidere innocentem?*

Reſp. 1. Nunquam licet directe occidere. *Ita omnes*. Ex Exod. 23. *Inſontem, & juſtum non occides, quia adverſor impium*. Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, ſed ſolus Deus. Hinc non licet infantes vel uxores hoſtium in bello etiam juſto captos occidere, ut parentes obſeſſi ſe, ad filios a nece liberandos, dedant. Nec etiam licet rabioſos ſuffocare ne aliis noceant, ſed debent includi, vel alligari. Quod ſi quem injuſte aggrediantur, is ſolum poteſt vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plus quam neceſſarium eſt ad vitam tuendam.

Reſp. 2. Licet interdum ob graviſſimam cauſſam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem ſequatur mors innocentis. Ita paſſim Doctores qui docent, 1. In bello juſto licere

(1) Ita olim ſenſere & Stoici Philoſophi, & Manichæi hæretici, paſſim a D. Auguſt. refutati. Cum primi hujus vitæ ærumnas negarent ullam mali rationem præferre, utpote perſuaſi beatitudinem in ſola animi virtute ſitam eſſe (N. 256.) aliunde vero homini ſapienti facultatem concederent ſibimet inferendi mortem (N. 13.) quo ſcilicet ex vita ærumnoſa poſſet emergere, merito S. Doctor (*lib.* 19. *de Civ. Dei c.* 4.) ipſos plane delirare arguit, *ut & eamdem vitam dicant beatam, & perſuadeant eſſe finiendam*. Qui autem fieri queat, ut homo gravis præſertim ac litteratus ſibi necem conſciſcat, a nobis (N 321. & in Nota 2. ad tract. *de Conſcient.*) abunde declaratum.

cere duci ad expugnandos hostes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri sunt: tunc enim non censetur moraliter caussa illorum mortis, sed solum illam permittere; nam utenti jure suo non imputatur effectus præter intentionem secutus.

2. Licet civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, nisi civis ille sibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas potest cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum (*) commune. Quod si civis ille nollet obtemperare, jam vere non esset innocens: unde jam posset a rep. tyranno tradi. Secus, si tyrannus peteret virginem ad illam stuprandam: nam non posset a rep. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum, tum quia illum adire in talibus circumstantiis est consentire luxuriæ.

Quæst. V. *An unquam licet procurare abortum?*

Resp. 1. Per se semper est mortale directe impedire, ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob.* 1. ex S. Basil. epist. ad Amphil. *Quæ de industria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis subtilitas a nobis non attenditur.* Et ex Conciliis Eliberit. Ancyr. Mogunt. Vvormat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis caussa explendæ libidinis, vel odii meditatione, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare aut concipere, vel nasci soboles, ut homicida teneatur.* 2. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* 3. Hoc repugnat bono speciei humanæ & naturali fini seminis humani, quod ex se ordinatur ad generationem, & speciei humanæ conservationem, ac propagationem: ideoque ingens scelus est. Idque debuit in omni casu a Deo prohiberi; nam si id aliquando liceret, periculum esset ne homines delectatione copulæ contenti partum prolis negligerent, & sæpe impedirent ex aliquo prætextu, ut curis, & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum speciei humanæ, & foret occasio fornicationi, & stupris, a quibus absterret timor prolis. Hoc tamen scelus non est proprie, ac stricte homicidium, ex cap. 20. *de homicid.* ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non est simpliciter, & complete homo: homo enim est compositum ex corpore & anima spirituali unitis.

Resp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, vere ac proprie homicidium committit. Nam revera hominem injuste occidit, ideoque fit irregularis, ex cap. cit. Item ex constit. Sixti V. & Gregorii XIV. excommunicatus: quod si parens id faciat, vere fit parricidia. Quare nunquam licet abortum fœtus animati procurare, etiam si alioqui sit periculum ne fœtus simul cum matre intereat; quia nunquam licet occidere innocentem, etiam ad servandam alterius vitam: Idem dic si dubium sit an fœtus sit animatus; quia esset se exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici vel alii, qui dant potiones ad procurandum abortum, sive fœtus sit animatus sive non, & mulieres sumentes. Item qui abortui occasionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo, ut si quis percutiat mulierem gravidam, *vel si ipsa nimis saltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter inordinatas lascivias*, ait S. Antoninus.

Nota. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eamdem habere cum paritur: ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.*

Cum autem incertum sit animationis tempus: alii enim assignant diem a conceptu 30. vel 50. pro mare, & 50. vel 80. pro femina; alii aliter; raro abest periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num licet ad matris conservationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Resp. 1. Non licet præbere matri, nec ei sumere remedium ex vi sua ordinatum ad expulsionem fœtus sive animati, sive inanimati, etiamsi certa sit utriusque mors, si non adhibeatur, & probabile sit matrem servandam esse illo adhibito. *Ita Azor, Delugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc esset procurare abortum directe, seu ex natura operis, quod est semper intrinsece malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiam si fœtus non sit animatus: nam ex natura rei, & ordinatione auctoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multo minus id licet post animationem fœtus: nunquam enim licet occidere directe innocentem, ut alius servetur. Nec infans est injustus aggressor vitæ matris, nihil enim injustum contra eam molitur; nec est membrum seu pars physica matris, cum sit homo ab illa realiter distinctus.

Resp. 2. Ex communi sententia, licet matri sumere, & ei præbere remedium per se curativum matris, nec per se tendens ad abortionem, quamvis sit periculum ne inde abortio sequatur: modo constet fœtum non esse animatum, & mater alioqui moritura esset. Quia tunc si abortio contingat, non censetur procurata, sed solum permissa; nam præter intentionem nec ex ipso opere contingit, matre utente jure suo: mater enim in tali casu non privatur jure utendi re-

me-

(*) Sive ineluctabilem necessitatem.

mediis ad vitæ ſuæ conſervationem neceſſariis, nec per ſe abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti ſumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur vel expelli poſſit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinſeco: quia tunc directe intenditur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: nam pharmacum per ſe directe nihil facit ad alterutram vitandam, niſi per expulſionem fœtus tamquam medium: nec ſumitur niſi ex intentione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam vel mortem. *Azor, Cardenas &c.*

Reſp. 3. Si proles ſit animata, vel dubitetur an ſit, eſt mortale adhibere remedium directe curativum matris, ſed cum periculo mortis fœtus, ſi probabile eſt eo non ſumpto prolem in vitam edendam eſſe, & ſic baptizandam. *Eſt communis ſententia.* Quia mater tenetur ſalutem æternam prolis in extrema neceſſitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem diſcindere ut proles baptizetur; quia directe occidere innocentem eſt intrinſece malum; ideoque illicitum ob ullum finem bonum; nam non ſunt facienda mala, ut eveniant bona, *Rom.* 3.

Quod ſi æquale eſt periculum eſt abortus, ſive remedium ſumatur ſive non, licet matri illud ſumere: quia tunc ſine majore periculo ac damno fœtus, conſulitur vitæ matris.

Quæſt. VI. *An licet injuſtum aggreſſorem actualem occidere in vitæ ſuæ defenſionem?*

Reſp. Ex S. Thoma, Catechiſmo Romano, & communi ſententia Doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quia 1. Exodi 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non eſſe reus mortis; quia nempe fur ille præſumitur veniſſe animo non ſolum furandi, ſed etiam occidendi, ut explicat S. Aug. 2. Ex c. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittunt.* 3. Homo habet jus conſervandi vitam injuſte oppugnatam, & illam præferendi vitæ injuſti aggreſſoris, qui ſe ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum ſit, quædam requiruntur. 1. Ut ſit actualis aggreſſio: nam ante actum aggreſſionis, & poſt eum occidere non licet, quia non eſt tunc vis repellenda, nec opus eſt defenſione, ubi non eſt aggreſſio. Hinc ex communi ſententia, non licet occidere aut repercutere eum, qui percuſſit & jam fugit, vel certe deſtitit, aut ob vulnus acceptum non poteſt jam nocere; tunc enim occiſio vel percuſſio non eſt neceſſaria ad propulſandam injuriam, cum jam illata ſit, & jam ceſſarit aggreſſio: unde eſſet ultio, quæ privato nunquam licita eſt. Item qui ſcit alium ſe quærere ad occidendum, non poteſt illum prævenire occidendo, quia non eſſet vera defenſio.

2. Ut nihil fiat, niſi quod neceſſarium eſt ad vitam ſervandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore quam neceſſe ſit ad vitæ defenſionem: alioqui jam non eſt defenſio, ſed ultio injuſta, & ideo, cap. citat. Innoc. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad ſumendam vindictam, ſed ad injuriam propulſandam.* Hinc ſi injuſtum invaſorem armis ſpoliando, vel debilitando, aut vulnerando poſſis mortem vitare, non licet illum occidere; cum tunc ejus occiſio non ſit neceſſaria ad vitæ defenſionem.

3. Ut nihil ex odio neque ex animo vindictæ fiat, ut non intendatur per ſe mors invaſoris, ſed ſola vitæ propriæ conſervatio per juſtam ſui defenſionem. Quia occiſio hominis privata auctoritate facta, non eſt finis licitus, nec medium per ſe neceſſarium ad ſui defenſionem; ſed eſt tantum aliquid conſequens per accidens ex neceſſitate finis, qui eſt vitæ conſervatio. *Illicitum eſt quod homo intendat occidere hominem, ut ſeipſum defendat, niſi ei qui habet publicam auctoritatem: qui intendens hominem occidere ad ſui defenſionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro judicis pugnante contra latrones, quamvis etiam & iſti peccent, ſi privata libidine moventur*, ait S. Thom. 2. 2. q. 64. ar. 7.

4. Ut aggreſſor non ſit perſona reip. neceſſaria vel valde utilis, ut princeps, dux exercitus &c. quia ex ordine caritatis bonum commune, utpote bonum multorum, præferri debet privato, quod eſt bonum unius vel paucorum.

Ceterum in praxi percuſſio, & occiſio injuſti vitæ aggreſſoris raro vacat culpa, quia fere numquam ſervantur conditiones ad licitam defenſionem requiſitæ. Et ideo aliqui Patres occiſionem ſine publica auctoritate factam, indefinite damnant, ſcilicet ob periculum vindictæ, & exceſſus in modo defenſionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plus diligere ſalutem animæ proximi, quam vitam noſtram corporalem.

Reſp. Tenemur plus diligere affective, & etiam effective cum proximus eſt in neceſſitate. Non tamen tenemur vitam noſtram pro ſalute proximi profundere, niſi in caſu neceſſitatis, in quo egeat noſtra ope. At tunc invaſor non eſt in neceſſitate, ſed in voluntaria malitia; nec eget ope mea, nam poteſt facile ſe periculo liberare deſiſtendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectiorem actum caritatis quo vita exponitur pro ſalute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, ſinere ſe occidi potius quam occidere, modo ſit moraliter certus ſe eſſe in ſtatu gratiæ: *Nam alias fatue faceret, exponendo ſe morti corporis, & animæ; cum ſibi per mortem præcludatur via pœnitentiæ*, ait S. Antoninus, part. 2. tit. 1. cap. 3.

Sed an tenetur ad reſtitutionem, qui in defenſione vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Reſp. Non tenetur, ſi id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui juſtæ defenſionis modum excedit occidendo,

cum potuiſſet aliter vitam tueri, v. g. fugiendo, cum id poſſet ſaltem ſine gravi ignominia, vel armis ſpoliando, aut ſaltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compenſare. Quia illa occiſio fuit injuſta, utpote non neceſſaria ad vitæ defenſionem: nam privatus nullum habet jus, niſi ut vita tueatur per medium ad hoc neceſſarium; & quiſque jus habet, ut non occidatur ab alio auctoritate privata, niſi ob neceſſariam vitæ defenſionem. Ergo talis eſt cauſſa injuſta mortis & damnorum inde ſecutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii; eſtque communis ſententia.*

Quæſt. VII. *An licet occidere accuſatorem, & falſos teſtes, qui vitam injuſte oppugnant?*

Reſp. Neg. Quia 1. qui falſum teſtimonium dicit in judicio non cenſetur aggreſſor vitæ, ſed committit injuriam, quæ ex ſe puniri poteſt, & alia via repelli: nam non propria auctoritate, ſed per judicem, & ſervato ordine juris procedit. Hoc debuit jure naturali in omni caſu prohiberi: nam ſi hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento reip. homines enim ſibi facile perſuaderent ſe injuſte accuſari, & nullam aliam defenſionis viam eſſe, præter mortem accuſatoris. 2. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum evitare.*

Quæſt. VIII. *An licet occidere pro defenſione pudicitiæ eum, qui eam tentat violare?*

Reſp. Multi docent id licere, ſi aliter pudicitia defendi nequeat, hancque eſſe communem Doctorum ſententiam aſſerunt Leſſius & Sylvius. Probant, quia præterquam quod in hac re ſit periculum conſenſus in delectationem, ideoque peccati, immo & depravationis, pudicitia ac integritas eſt bonum maximi momenti, ſuperioris ordinis ac bona fortunæ, immo in æſtimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, ſi amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antonin. 2. par. tit. 8. c. 8. *Quia*, inquit, *ille utitur jure ſuo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur ſaluti ſuæ providere quam alterius: nam exponit ſe periculo conſentiendi actui peccati, permittendo ſe opprimi, propter difficultatem retinentiæ voluntatis.* Sed alii negant. Quia 1. Hic caſus nec a Scriptura, nec a PP. nec a Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur a prohibitione generali, *Non occides*. Pudicitia, cum ſit virtus, non in corpore, ſed in anima reſidet, nec amitti poteſt, (Vid. N. 176. 179.) niſi per conſenſum liberum, ex S. Auguſt. lib. 1. *de civ.* cap. 18. & ex S. Hieronym. in cap. *de pudicitia* 32. q. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, ſed voluntas.* Et aliunde per occiſionem invaſoris adimitur ei pœnitentiæ, & animæ ſalvandæ locus. Probant etiam ex S. Auguſtino lib. 1. *de libero arbitr.* cap. 5. Sed priores S. Doctorem intelligunt, quando quis injuſtum aggreſſorem occidere intendit, aut juſtæ defenſionis metas excedit.

Porro certum eſt teneri mulierem, vel adoleſcentem reſiſtere invaſori pudicitiæ, tum interius per diſplicentiam, tum exterius totis viribus; manibus, pedibus, aliove modo ſibi poſſibili: ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto & immoto corpore manere: nam non reſiſtentia exterior eſſet cooperatio, qualis poteſt eſſe ad congreſſum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in femina ad talem actum, niſi quod requieſcat & non reſiſtat poſitive viro. *Ita Delugo.* Quod ſi nequeat ſe tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare, nam tenetur adhibere omnes vias neceſſarias ad impediendum turpem congreſſum. Hinc, Deuteronom. 22. puella quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæſt. IX. *An licet occidere furem in defenſionem bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Reſp. 1. Certum eſt, non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dictat nefas eſſe graviſſimum malum, præſertim auctoritate privata, inferre proximo ad vitandum noſtrum leve damnum. Item ſi bona ſint magni momenti, ſed poſſint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc ſine cauſſa juſta, & neceſſitate occideretur proximus privata auctoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad ſolam auctoritatem publicam.

Reſp. 2. Multi cum S. Antonino docent, licere injuſtum aggreſſorem actualem occidere in defenſionem bonorum magni momenti, quæ non poſſint aliter defendi aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, niſi bona illa ſint vitæ conſervandæ neceſſaria. Ita Innocentius in cap. *Si vero* Tabiena, Abulenſ. Panormit. Roſella, Grandin. Fagnanus aſſerens eſſe communem Canoniſtarum ſententiam &c. Probant. 1. Quia neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque Summi Pontifices, hunc caſum excipiunt a generali præcepto, *Non occides*. Immo, Exod. 22. Deus id expreſſe vetat: nam dicit, eum qui furem diurnum occiderit, eſſe reum homicidii: quia ſcilicet, ut habetur, cap. 3. de homicid. *Poterat diſcernere, quod ad furandum non occidendum veniſſet, & ideo non debet occidi.* Ergo non licet furem occidere, qui venit tantum ad furandum. Quare cum eodem cap. 22. Exod. dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percuſſor non erit reus ſanguinis:* agitur de fure nocturno, qui præſumitur velle etiam occidere, nam additur: *Quod ſi orto ſole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipſe morietur.* Et S. Greg. lib. 31. moral. cap. 8. *Plus ipſis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare.* 2. Quia iniquum eſt, & contra debitum ordinem caritatis privata auctoritate adimere proximo bonum ſuperioris ordinis & per ſe irreparabile, nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis & per ſe re-

reparabile conservandum. 3. Ex Jure civili, l. 4. §. ad l. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, nisi se telo defendat: unde solum vitæ periculum excipit; & l. 9. §. ad l. *Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum si quis occiderit, eum demum impune feriet, si parcere ei sine periculo suo non potuerit.* 4. A Clero Gallicano, ann. 1700. damnata est ut legi Dei & ordini caritatis divinitus instituto contraria, perniciosa, & erronea hæc propositio generaliter & indefinite sumpta: *Non solum vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere. Fatemur rarius licitum esse Ecclesiasticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, id est gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occisione furis defendere.*

Obj. 1. Cap. *Interfecisti*, de homicid. *Respondent* ibi non excusari ab occisione furis nisi qui occidit, *se suaque liberando*. Ergo ad solas res conservandas non licet occidere furem, nam ista ponuntur copulative: non sufficit ergo altera pars, ut notavit Panormitanus.

Obj. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt. *Respondent* id licere, sed cum ea moderatione, quam recta ratio & lex caritatis præscribunt. At non servatur hæc moderatio, cum occiditur homo ad defensionem bonorum: quia tunc privata auctoritate eripitur bonum majus & per se irreparabile, ad conservandum minus bonum & per se reparabile, quod sane inordinatum est, & iniquum. Bona porro variis modis defendere licet etiam armis, si necesse sit; modo caveatur, ne invasor mutiletur & occidatur.

Alii docent licere quidem injustum aggressorem occidere ad defendendum bona temporalia, quæ aliter defendi, vel recuperari non possunt, si illa bona sint magni momenti, & necessaria ad status sui conservationem.

Certe videtur non licere privata auctoritate occidere injustum aggressorem ad tuendum bona magni momenti, sed quæ non sunt necessaria domino ad vivendum convenienter suo statui: nam hoc saltem probant argumenta adducta, & quia tunc cessat ratio, quæ a multis affertur ad probandum licere occidere ad servanda bona temporalia; & nimis magna esset disproportio inter malum quod inferretur, & illud pro quo vitando infertur: ideoque inæqualitas & injustitia.

Nota: Innocentius XI. damnavit has tres propositiones: 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est, tam hæredi, quam legatario, contra injuste impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut & jus habentes in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.*

Quæst. X. *An licet occidere alium in defensionem honoris & famæ.*

Resp. Nemini licet etiam ad injustam infamiam aut contumeliam impediendam, vel reparandam, 1. Quia vita est bonum per se irreparabile, & majus honore ac fama; cum inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum est, & contra legem caritatis, eam adimere proximo ad defensionem honoris & famæ, quæ sunt bona inferioris ordinis, & per se reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, mansuetudini, & humilitati christianæ. 2. Percussio vel occisio in illo casu est vindicta, non defensio: nam non conducit ad servandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam, sed solum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falsam, qua offensam vindicasti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violentiis & perturbationibus in magnam reip. perniciem; unde debuit prohiberi lege naturali. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.*

Hinc etiam ex communi sententia non licet alapam pro alapa, fustem pro fustibus reddere, si jam percussor ab injuria destitit. Quia jam non esset defensio, quæ locum non habet nisi in actuali aggressione; sed hoc esset vindicta, cum non sit utile ad tuendum vel recuperandum honorem, nisi quatenus continet rationem vindictæ, quæ semper illicita est. *Delugo.* Immo non licet convicia conviciis, contumelias contumeliis repellere: quia hæc non est via ordinata & apta honoris defendendi, sed redderetur malum pro malo privata auctoritate, quod non licet, ex 1. Pet. 3. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto &c.* & Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli possunt verbis non contumeliosis, vel satisfactione injuriarum, si necesse sit ad reprimendam alterius audaciam, vel ad dignitatem ac auctoritatem suam tuendam, sine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc satisfactionem justam, & plures alias injurias ferre, si salus proximi id exigeret, ex Matt. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi, & alteram.*

Obj. 1. Honor vel fama est quid præstantius vita.

Resp. Non est nisi in æstimatione stultorum & imprudentum; sed est bonum longe inferius, utpote in alieno judicio positum, & quod desiderare propter se mera vanitas est. At vita est primum ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per se irreparabile, cujus dominium habet solus Deus. Deinde fama vera nititur sola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, consistit in eo quod homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationabilem & dignitatem filii Dei adoptivi dedeceat.

Obj. 2. Calumnia, & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Resp. Neg. Nam cum aliunde constat eum, qui calumniam aut injuriam passus est, esse virum probum aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, sed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciscitur, sed fert patienter secundum præceptum & exemplum Christi, aut moderate defendit in judicio. Immo condonatio injuriarum est præstantissimus fortitudinis actus, ac proinde summa laude digna. Præterea occisio vel percussio calumniatoris aut percussoris non est medium aptum ad abstergendam infamiæ labem, nisi juxta perversum judicium quorumdam mundanorum hominum, reprobatum a Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occisione sequitur cognitio falsitatis ipsius calumniæ, immo sæpe contrarium accidit. Demum si quis honorem suum & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recensere, & æquo animo ferre propter amorem Dei, id præcipientis sub pœna æterna, & remunerantis immenso veræ gloriæ pondere.

Quæst. XI. *An in defensionem alterius licet occidere injustum invasorem, & an ad hoc tenemur?*

Resp. 1. Ex communi sententia, licet vitam proximi ab alio injuste oppugnatam defendere, etiam cum occisione invasoris injusti, si aliter defendi nequeat. Quia sicut possumus tueri vitam propriam cum occisione invasoris injusti, modo explicato; ita & vitam proximi innocentis, qui caritatis nexu nobis conjunctus est, & quem debemus sicut nos ipsos diligere.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quisque potest secundum ordinem caritatis magis vitam propriam diligere, quam vitam alterius privati: ergo non tenetur vitam suam exponere ad temporalem hominis privati vitam conservandam. Privati tamen tenentur vitam suam exponere ad defensionem principis, vel alterius personæ publicæ, ex cujus morte sequeretur grave detrimentum reip. quia bonum commune semper anteponi debet privato.

Resp. 3. Sub mortali tenemur ex caritate vitam proximi injuste oppugnatam defendere, quando possumus sine probabili periculo vitæ propriæ, & gravi damno proprio. *Prob.* 1. Proverb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses.* 2. Ex lege caritatis tenemur impedire grave damnum injustum proximi, cum sine gravi nostro possumus, immo & innocenti de vita periclitanti subvenire ex bonis necessariis ad decentiam status, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id tunc tenemur etiam cum occisione injusti invasoris, si aliter defendi nequeat: quia jure naturali quisque tenetur defendere innocentem, si possit: & melior est ac potior conditio innocentis, quam injusti aggressoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, nisi ipse innocens sponte velit potius mori, ob salutem æternam aggressoris.

Porro quisque tenetur ex caritate etiam honorem, & famam, & bona alia proximi defendere contra injuriam; cum commode potest, resque exigit. Nam cum quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei opitulari eo modo, quo sibi licite posset & vellet subveniri in eadem necessitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte justa damnatum liberare, etsi magna vi pecuniæ possit; quia bonum commune postulat, ut crimina non maneant impunita; nec tali fit injuria.

Resp. 4. Obligantur ex justitia ad tuendam vitam, & fortunas proximi; 1. Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut principes, magistratus &c. 2. Qui ad tuendum proximum a principe vel magistratu constituti sunt, ut tutores, curatores. 3. Qui ad hoc specialiter conducti sunt, ut milites. 4. Qui ad hoc se explicite, vel implicite obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Lessius & alii.* Nam isti omnes ad id vel ex contractu vel ex officio commodum aliorum spectante, ideoque ex justitia obligantur.

Quæst. XII. *Quandonam homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem?*

Resp. 1. Homicidium omnino casuale, quod scilicet nec est in se, nec in sua causa voluntarium, non est peccatum, immo nec proprie homicidium, sed simplex occisio. Quia peccatum est essentialiter voluntarium; ergo quod nullo modo voluntarium est, nullatenus peccatum est.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non est reus homicidii, nec tenetur ad restitutionem; quia occisio illa non est voluntaria neque in se, cum desiit usus rationis: neque in causa, nempe in ebrietate, cum hæc non fuerit ullatenus volita nec culpabilis. Secus, si ebrietas fuit culpabilis, & hunc casum prævidit vel prævidere potuit: nam tunc occisio est voluntaria in causa, ideoque imputabilis ad culpam & damnum.

Resp. 2. Qui facit actum etsi licitum, sed periculosum, omissa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ, seu in gravi negligentia præcavendi occasionem, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 74. ar. 8. ergo est ei imputabile.

Resp. 3. Qui facit actum illicitum periculosum, si alterum occidat, licet præter intentionem, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quantamcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occisionem alterius. Quia occisio est ei voluntaria in causa, nempe in omissione debitæ cautionis ad non occidendum; ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo sciebat sequi posse alterius occisionem; & occisus habebat jus ne fieret actus illicitus, sibi

sibi periculosus. Ita S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 8. ibi, *Contingit id, quod non est actu & per se volitum & per se intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur removens, prohibens: Unde illi qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum jura, si aliquis det operam rei licitæ, diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, si ex ejus opera mors hominis sequatur.*

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto secum collocant, etiamsi mors (1) non sequatur. Nam hoc est valde periculosum, etiam quavis cautione aliunde adhibita: sæpe enim reipsa suffocantur, non obstante tali cautione, ut experientia constat: ideoque hoc est semper illicitum, cum sic collocando se exponant periculo illos perimendi. Quare, can. *Consuluisti*. 2. q. 5. Stephanus V. ait: *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur.*

Resp. 4. Omittens aliquid, ad quod ex justitia obligatur, si ex ejus omissione periculosa sequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad restitutionem. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ ex justitia: ergo merito ei imputatur.

Hinc medicus reus est homicidii mortalis, & tenetur ad restitutionem, si æger moriatur propter ejus imperitiam vel negligentiam; quia scilicet non fecit id, quod periti & diligentes medici facere solent in simili casu. Nec excusatur ob ignorantiam; nam tenetur scire, vel se non immiscere aliis curandis cum eorum periculo, ex c. ult. *de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de principe non expellente, cum potest, latrones, qui occidunt, vel spoliant viatores &c.

Resp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex caritate tantum obligatur, si alter ex tali omissione moriatur, peccat mortaliter, & reus est mortis alterius; nam hæc est ei sufficienter voluntaria in causa, nempe in omissione, juxta illud: *Si non pavisti, occidisti*. Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non peccavit contra justitiam commutativam, & fecit homicidium late, non stricte dictum, quatenus mors illa non sequitur ex omissione contra justitiam.

Nota. Quæ hic dicta sunt de homicidio, ea sunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu sequuntur. Nam hæc imputantur, si sequantur ex actu periculoso illicito; vel etiam licito, sed non adhibita diligentia debita ad ea præcavenda. Vide dicta, q. 10. cap. 3.

Quæst. XIII. *An duellum est aliquando licitum?*

Nota. Duellum proprie est duorum, vel paucorum certamen, in certo loco & tempore designato, cum vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo consensu initum auctoritate privata. Dico, *privata*: nam pugna paucorum, quæ auctoritate principis in bello justo cum hoste suscipitur ob bonum commune, non est stricte duellum, & juxta multos potest quandoque esse licita; ut 1. Si suscipiatur ad justum bellum conficiendum, quia paucorum pugna non est minus licita quam pugna generalis; immo potius est eligibilis, in quantum paucorum sanguine finitur bellum, vitanturque cædes, & damna majora; modo tamen per hoc non redigatur victoria ad statum magis dubium, quam per pugnam generalem: alioqui princeps peccaret contra justitiam in subditos, spem victoriæ fere certam commutando cum incerto eventu duelli. 2. Si tempore belli videtur necessaria ad debilitandos hostium animos, & suorum erigendos, & ad victoriam facilius consequendam &c. Nam sicut in bello justo ob bonum commune auctoritate Principis licita est pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David auctoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen esset pugna inter duos vel paucos milites, etsi cum consensu principum, ad delectationem quamdam, vel vanam ostentationem, aut privatam illorum vindictam. Quia principes non habent dominium vitæ suorum subditorum, sed solum convenientem usum ad bonum commune; unde non possunt eam exponere ob finem vanum, nec necessarium bono communi.

Resp. Duellum, quod fit auctoritate privata, semper est mortale & intrinsece malum, nec unquam licet illud offerre vel acceptare. *Ita omnes*. Quia 1. Deus solus habet dominium vitæ hominis: ergo non licet eam destruere nec illius destruendæ periculo se exponere sine auctoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, nisi ad necessariam vitæ propriæ defensionem: nam destructio rei propria auctoritate facta, actus est dominii in illam. Præterea occidere alterum non est modus satisfaciendi, sed est mera vindicta; nam est ei nocere, absque eo quod nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat jure naturali divino. Quare Conc. Trid. sess. 25. c. 19. ait: *Detestabilem duellorum usum fabricante diabolo introductum esse, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur*. 2. Graviter etiam prohibetur

(1) Vid. N. ad q. 4. cap. 2. sess. 3. Tr. *de Legib.*

tur jure, tum eccleſiaſtico, c. 1. *de Torneam.* ex Conc. Later. &c. *de purgatorio vulgari*, & a Conc. Trid. cap. cit. cum civili, nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam ſpecialiter caritati propriæ & proximi, cum duellantium vita & ſalus æterna morali periculo exponantur. (1)

Adde quod ſi duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad juſtitiam ac innocentiam probandam, tunc crudelitati additur ſuperſtitio: nam hoc medium fallax eſt, & improportionatum, cum innocens poſſit perinde occidi ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandam; at vindicta nunquam licita eſt privata auctoritate, immo nec publica cum æquali periculo injuriam paſſi.

Dices. Duellum neceſſarium eſt ad vitandam ignominiam, ſeu ignaviæ notam, quæ contrahitur ſi duellum non acceptetur, vel injuria accepta non vindicetur. *Reſp.* Hæc eſt falſa ignominia. Nam apud Deum & homines vere ſapientes ac probos, in quorum exiſtimatione vera fama conſiſtit, nullam incurrit ignominiam, ſed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis humaniſque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus eſt, ſed ingens honor ac gloria, virtutem, & præſertim caritatem ac fortitudinem, ſeipſum ac iram vincendo, exercere, Chriſti manſuetudinem ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna eſt ſequi Dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus eſt ſola regula veri honoris. Nec vir ſapiens falſis improborum hominum judiciis, ſed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiſcumque ſit illa apprehenſa ignominia, quæ ex ſolo perverſo mundanorum hominum judicio ſequitur, eſt prorſus contemnenda, ne amittatur gloria cæleſtis ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac ſumma infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa ſit, vitandam, licet vitam alterius ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, & alienæ deſtructionem, & proinde ejus periculum: nam ſolus Deus eſt dominus vitæ hominum, & vita eſt ſuperioris ordinis quam honor & fama. Hinc Alex. VII. damnavit hanc propoſitionem. *Vir equeſtris ad duellum provocatus poteſt illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

Porro non licet provocato hora condicta ad locum certaminis ſe conferre, etſi non animo duellandi, ſed ſe defendendi contra provocantem, ſi ab ipſo oppugnetur. Quia in his circumſtantiis eſſet directe ſe exponere periculo vitam alienam deſtruendi, vel propriam amittendi, & alteri occaſionem proximam aggrediendi præbere. Immo moraliter ac in æſtimatione prudenti, & æquivalenter eſſet duellum acceptare.

Nec dic acceptationem duelli eſſe defenſionem. Nam defenſio ſolum habet locum, dum ab actuali aggreſſore vis vi repellitur cum debita moderatione. Præterea ipſa acceptatio eſt etiam aggreſſio, nam qui acceptat, vult aggredi adverſarium, & ipſum invadit.

Quæſt. XIV. *Quænam ſunt pœnæ duelli?*

Reſp. Conc. Trid. ſeſſ. 25. cap. 19. ipſo facto excommunicat, 1. Principes ac dominos temporales, qui in ſuis terris locum aliquem ad ejuſmodi pugnam conceſſerint. 2. Suaſores & ſpectatores duelli. 3. Ipſos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum præſcriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum; & ſi in conflictu deceſſerint, privatione eccleſiaſticæ ſepulturæ. Greg. XIII. Conſt. 78. & Clemens VIII. Conſtit. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, ſeu non ſollemnia, hoc eſt, in loco non tuto, nec publice commiſſa, & abſque patrinis ſociiſve; immo ad provocantem & acceptantem, etiamſi pugnam ob aliquod impedimentum non commiſerint, ſi ad locum acceſſerint pugnaturi, & per eos non ſteterit quo minus pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Papæ reſervavit, & hanc cum aliis pœnis ſupradictis extendit etiam ad ſuadentes, vel provocantes, ad ſpectatores, ad ſcribentes, mittentes ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores & complices, ad eos qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel conſilium & auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamſi pugna non fuerit ſecuta, atque etiam ad eos, qui paciſcuntur de dirimendo certamine, cum primum alteruter vulneratus fuerit, ſeu ſanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrinque illatus fuerit.

Obſerva 1. Duvallius aſſerit, has conſtitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non ſint, tamen eſſe uſu receptas, eo quod committentes duella particularia puniantur excommunicatione & privatione ſepulturæ eccleſiaſticæ. Alii dicunt Epiſcopos Galliæ ſpecialiter excommunicationem ſibi reſervatam duello annexuiſſe. Certe cœtus multorum Archiepiſcoporum & Epiſcoporum Pariſiis, anno 1654. congregatorum, excommunicationem ipſo facto tulit, & Epiſcopo reſervavit contra duellum privatum ineuntes, contra provocantes, voces vel chartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes quamvis pugna non ſit ſecuta; modo per eos non ſteterit quominus pugnarent. Natalis Alexander, in ſua Theologia dogmatica & morali, l. 1. ſic ait: *Conſuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen & provocatio ipſa ad duellum, ſingulari certamine non ſecuto, ſint caſus ſolis Epiſcopis reſervati.*

2. Nomine ſpectatorum juxta multos non intelliguntur caſu, & obiter aſpicientes duellum, qui

(1) Vid. N. 17. 24. Item Theſes 5. a Bened. XIV. proſcriptas, quas legere eſt in calce hujus Theologiæ.

qui illac fortuito transibant, sed qui illud spectant *ex composito*, ut fert Bulla Gregorii, & *de industria*, ut Clemens loquitur.

3. Licet quævis pugna cum vitæ periculo voluntarie suscepta privata auctoritate, sit jure naturali illicita, cum nusquam liceat privatim vitam hominis destruere, vel illius destruendæ periculo se exponere ad vindicandam quamlibet injuriam: tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno scilicet indicente, & altero acceptante, cum designatione loci ac temporis. Quia Gregorius expresse dicit, *Ex condicto, statuto tempore, & in loco convento*: & Clemens, *Ex composito*, unde si duo subito in iram vel rixam versi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccent mortaliter, tamen hanc excommunicationem non contrahunt, quia hæc pugna non est ex condicto, seu ex composito, sive pacto pugnandi, sed est ipsamet rixa.

4. Qui moritur in conflictu, privatur sepultura sacra. Si tamen duellum non fuerit notorium, Barbosa monet, tunc Parochum debere rem ad Ordinarium deferre: quia publicæ pœnæ solum publicis criminibus, & auctoritate publica sunt infligendæ.

5. Secundum multos, qui alterum in duello utique voluntario occidit, non tenetur ipsi nec ejus hæredibus ad restitutionem: quia, inquiunt, occisus in pugnam lethalem consentiendo, censetur sponte in mortem consentire, adeoque in damna mortem consequentia, & concedere alteri facultatem contra se agendi, quod potest. Item provocatus si provocantem occidat, nil tenetur restituere, quia provocans invitat alium ad sui occisionem, si forte superior sit, & sic implicite consentit in omnia damna inde secutura: scienti autem & sponte consentienti non fit injuria. Nihilominus videtur teneri restituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem ac liberos occisi, si indigent, & occisus eos alebat ex suo quæstu: nam hic non potest valide condonare jus alienum. Constat autem provocantem teneri ad restitutionem, si provocatus occidatur, & involuntarie pugnarit, & solum ad vim repellendam; quia provocans est tunc aggressor injustus, nec aggressori injusto sponte condonatur restitutio. Porro provocatus, qui involuntarie & ex condicto descendit in pugnam, censetur, & est aggressor: nam nullam vim patitur, & revera provocantem etiam aggreditur, nec pure se defendit.

Quæst. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator restituere?*

Resp. 1. Ex communi sententia, læsor tenetur solvere integras expensas factas in curationem læsi, & compensare omne lucrum cessans, & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læsione secuta, l. ult. *de his qui effud.* Quia injusta sua actione fuit causa efficax talium damnorum & cessationis lucri: sed qui est causa damni per injuriam, tenetur ad restitutionem, cap. ult. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum cessans restitui debent hæredibus occisi, quia ex ejus morte hæc damna passi sunt. Quia hæredes hoc ipso quod sunt hæredes, succedunt in omnia jura realia defuncti, l. 37. §. *de acquir. vel amitt. hæred.*

Hinc si læsus quæstum ex officio, industria, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læsor restituere hæredibus, non quidem quantum læsus lucratus erat, (cumhoc sit incertum, & variis modis impediri possit) sed quantum judicio prudentum valet spes lucri, spectatis omnibus circumstantiis: æstimatio enim lucri cessantis facienda est inspectis hominis occisi vel læsi valetudine, robore, ætate, peritia, artificio, statu, modo vivendi & lucrandi, deductis quidem impensis, & iis quæ consumpsisset; nam quæ consumpturus erat non possunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occisor autem solum tenetur restituere valorem operarum & industriæ, quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi sententia deduci non debet æstimatio laboris. Tum quia labor fuit injuste impeditus: tum quia plerique libentius laborem impendunt ad lucrum, quam otiantur: & alioqui plerumque nihil restituendum esset, cum sæpe lucrum non superet æstimationem laboris.

Item occisor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, restituere animæ occisi: si non constet decessisse in statu peccati, & præsumatur pro peccatis suis esse satisfacturus, si diutius vixisset. Nam ex hac parte damnum spirituale per injuriam illatum est, eum privando facultate præstandi has satisfactiones: quod proinde resarciri debet per eleemosynas, Missas, preces &c. juxta æstimationem verisimilitudinis satisfactionum, quas occisus per se vel per alios sibi comparasset, si non fuisset occisus. Ita *S. Anton. ex Scoto, Delugo, Navar. & alii.*

Nota. Si homicida vel alius damnificator moriatur antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere, quantum ipse tenebatur. Quia hæredes succedunt in omnes obligationes reales defuncti, sicut in omnia ejus bona & jura; quamvis jus civile neget hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit; sed hoc non liberat eos in foro conscientiæ, nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante contestata, vel non contestata fuerit. Immo ex communi sententia ad restitutionem tenentur hæredes, etiamsi læsor, morte vel alia pœna mulctatus sit. Quia damna privati non resarciuntur per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam & terrorem aliorum irrogatur, & quæ est tantum compensatio injuriæ reip. illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad resarciendum omne damnum injuste illatum, & cum quis duobus diversas res debet, non satisfacit utrique debito, solvendo uni, & non solvendo alteri quod ei debet. Nisi tamen hæredes occisi contenti sint pœna talionis, ut plerumque solent, si sint nobiles ac divites: nam restitutionem remittere possunt.

Resp.

Resp. 2. Ordinarie læsor nil tenetur restituere pro impensis funeris. Nam cum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est, nisi forte propter accelerationem; eo quod citius illæ impensæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuisset, vel nisi funus factum sit in alieno loco, ubi majores sumptus quam domi fieri debuerunt: nam omne lucrum cessans & damnum emergens compensari debet.

Quæst. XVI. *An occisor, vel mutilator tenetur restituere non solum uxori & liberis, sed etiam aliis, & creditoribus.*

Resp. 1. Si occisus vel mutilatus alebat uxorem & liberos, vel parentes ex quæstu quem faciebat, læsor tenetur eos alere. *Est communis sententia.* Quia tantumdem damni illis injuste intulit, per occisionem injustam impediendo, ne alerentur ab hoc homine determinate, nempe marito, patre, vel filio. Immo ad id tenetur, etiamsi læsus omnia, quantum potest, occisori remiserit, quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non potest valide cedere juri, quod habet uxor ut a marito, liberi ut a parentibus, parentes ut a filiis alantur, cum hoc jus fundetur in specialissima conjunctione, & speciali debito ad invicem. *Delugo, & alii.*

Dixi, *ex quæstu*, Nam si alebat ex bonis quæ extant, & sufficiunt ad eos alendos, occisor non tenetur eos alere, sed solum alia omnia compensare.

Resp. 2. Occisor tenetur alere eos, quos occisus determinate alebat ex liberalitate, si probabiliter imposterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus. Sive tenetur illis restituere secundum æstimationem spei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occisi percipiendis. Ita *S. Bernard. Vasq. Turrian. Azor, dicens esse communem, & alii multi contra multos.* Quia ipsis fuit causa injusta talis damni, & fecit injuriam, violando jus quod habebant, ne via injusta impedirentur ab alimentis accipiendis a tali homine. Quilibet enim jus rigorosum habet, ne per actionem injustam impediatur a beneficio alterius. Ergo sicut qui per vim in alium illatam eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi restituere: ita &c. Et vero actio exterior, quæ est contra justitiam, si fiat ex odio, & animo nocendi, est etiam contra justitiam, si fiat ex alio motivo, cum sit per se injusta.

Resp. 4. Occisor tenetur restituere creditoribus occisi quantum occisus probabiliter judicio prudentum soluturus erat, si bona ejus extantia non sufficiant ad debita omnia solvenda. *Ita omnes.* Quia occisor per illam injustam occisionem causa fuit, cur isti creditores damnum passi fuerint, & fecit eis injuriam violando jus quod habebant, ne adimeretur debitori facultas iis solvendi, & ne impedirentur sine justa causa a receptione debitorum.

Id tamen quod creditoribus restituetur, detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus sunt restituenda; cum tanto minus ex bonis occisi post mortem ejus naturalem accepissent. Quod si hæredibus omne lucrum cessans & damnum emergens restituerint, nihil debet creditoribus; quia hi debent petere solutionem ab hæredibus.

Item dic de mutilatore ob eamdem rationem.

Nota. Cum læsus antequam moreretur, dixit se remittere injuriam ac mortem occisori: id intelligi debet quoad odium ac rancorem, ut lege caritatis tenetur, vel etiam quoad actionem ad pœnam, non autem quoad restitutionem damnorum realium inde secutorum, nisi hoc clare exprimat. Nam remissio restitutionis non est necessario connexa cum depositione odii & remissione pœnæ, nec ad eam obligatur læsus. Immo etiamsi hæc damna expresse remittat, non videtur valida esse remissio respectu creditorum, & uxoris ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere, nisi bona relicta ad eos alendos sufficiant; quia non potest cedere jus aliorum.

Quæst. XVII. *An debet aliquid restitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Resp. Certum est, 1. Cum per injustam occisionem vel mutilationem illata sit injuria non solum realis, sed etiam personalis, quæ est vera offensa ac contemptus personæ, teneri læsorem ad satisfactionem pro ea, per significationem doloris, petitionem veniæ, aliaque submissionis signa apta ad placandum læsum, si adhuc vivat: nam omnis injuria tolli ac resarciri debet ex justitia quantum potest. Quod si conditio lædentis hæc non patiatur, & læsus placari possit per satisfactionem pecuniarum, ad hanc tenetur lædens saltem: ut quoddam est submissionis ac doloris signum, & animi placandi medium. Quemadmodum si per pecuniam posset vitam vel membrum restituere, teneretur ex justitia eam in hunc finem suppeditare. 2. Lædentem teneri in conscientia solvere multam pecuniariam a judice impositam in pœnam: nam judex habet jus puniendi injurias, & sententia justa obligat.

Sed controversia est, an præcise pro vita, membro &c. pecunia sponte restitui debeat. Alii asserunt probabilius; quia omne damnum restitui debet eo modo, quo id fieri potest. Negant alii, eo quod nemo tenetur restituere damnum boni superioris ordinis per bona inferioris. Vida dicta p. 2. c. 6. q. 6.

Dixi, *hominis liberi*. Nam pro vita animalis, vel mancipii, solvi debet quanti vendi poterant: pro mutilatione vero quanti minoris inde æstimantur, quia vita (*) servi & animalis pretio æstimatur, & sic ad æqualitatem compensari potest.

Quæst.

(*) *Servi* ex jure Civili, & Gentium.

Quæst. XVIII. *An tenetur ad restitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum?*

Resp. (1) Affirm. ex l. 18. §. *de injur.* Quia revera voluit injuste occidere hunc hominem individuum, qui est reipsa Petrus, quamvis putarit esse Paulum. Sive quia voluit injuste occidere hominem, & reipsa injuste occidit hunc qui est Paulus. *Ita Rebellus, & alii.* Unde non minus tenetur ad restitutionem quam teneretur, si incendiisset domum Titii, putans eam esse Caii.

CAPUT III.

De injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione.

Quæst. I. AD *quid tenetur corruptor virginis?*

Ex communi sententia, qui virginem sponte consentientem, & absque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promissione matrimonii vitiavit; ad nihil ei tenetur: quia scienti & sponte consentienti non fit injuria, ex reg. jur. 27. in 6.

Sed tenetur ad aliquam satisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc sub patria potestate existentis, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ &c. si crimen resciant. *Ita Cajet. Navar. Valentia, Rebell. & alii.* cum S. Antonin. 2. part. tit. 5. c. 6. ubi ait: *In foro conscientiæ, si defloret eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia injuratus est. Unde ei in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet.* Nam violavit jus custodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus custodiendi & tuendi integritatem corporis suæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quod si ideo parentes majorem postea dotem debeant conferre filiæ ut nubat juxta suam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum resarcire, cum sequatur ex injuria a se parentibus illata, sicque ipse sit causa illius injusta. *Ita Azor, Navarr. Valent. & alii multi.*

Porro tenetur mulier alere prolem a partu usque ad tertium annum. Ab anno tertio & deinceps ipse corruptor, donec proles possit sibi providere: immo ab ipso partu, si mater non possit, vel ipse ad id se obligarit. Si vero duo eamdem feminam cognoverint, & dubitetur uter sit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus sustinere; cum æquale sit de utroque dubium, & uterque certo posuerit actionem per se generativam. *Ita communiter.* Quod si hospitali exposita fuit proles, debent parentes ei restituere impensas; nam hospitale solum fundatum est pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, nisi sumptu suo. *Est communis sententia.*

Resp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falsis persuasionibus vitiavit virginem absque promissione matrimonii, tenetur compensare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia est illorum causa per injuriam; ergo tenetur eam resarcire pecunia, vel eam ducere, si aliter resarcire nequeat. *Invitam & seductam si constupravit, injungendum est sibi, quod satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat. Et si promisisset eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum; & hoc, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis & potens,* ait S. Antonin. loc. cit. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam aut ducendam, quamvis nuptias non promiserit, ex c. 1. *de adulter.*

Quod si puellæ ejusque parentibus nulla obvenerint damna, quia res mansit occulta, & ipsa æque commodis potita est nuptiis, stuprator juxta multos non tenetur, nisi ad satisfactionem honorariam, puta petitionem veniæ &c. Quia nihil debetur pro ipsa defloratione pudicitiæ, cum sit irreparabilis, & pretio non æstimabilis; neque pro alio damno inde secuto, cum nullum reipsa secutum sit.

Non pauci tamen probabilius docent, pro solo damno virginitatis injuste violatæ fieri debere compensationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono superioris ordinis compensandum est pro bona inferioris ordinis. Vide dicta p. 2. hujus tr. c. 6. q. 6. Quod si jam nupta damnum aliquod patiatur, quia res v. g. innotuit marito &c. certum est stupratorem teneri hæc damna resarcire, cum ex ejus injuria sequantur.

Nota. Metus reverentialis conjunctus cum metu mali injuste inferendi, sufficit ut stuprator teneatur ad restitutionem, si nempe puella, vel alia mulier, ob auctoritatem sollicitantis, & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injustum, non audeat resistere. Nam quamvis talis metus non excuset a culpa, facit tamen ut consensus non sit omnino voluntarius, seu ut sit mixtus involuntario, nec sufficit ad valorem donationis simili metu extortæ; ergo retinet rationem injuriæ, ac proinde damnum sequens est injustum, & parit obligationem restituendi. Secus de muneribus, & blanditiis, quæ non minuunt, sed potius augent voluntarium; item de precibus quæ non injiciunt metum mali injuste postea inferendi, nec continent vexationem injustam. *Delugo.*

Resp. 3. Qui promissione matrimonii mulierem corrupit, is tenetur eam ducere, sive vere, sive ficte promiserit. *Est communis sententia.* Nam si vere ex animo promisit, tenetur eam ducere; quia hæc promissio fuit verus contractus onerosus sub conditione, quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte sua complere, cum id licite præstare possit.

Quod

(1) Fundamentalem hujus Resp. rationem repete ex N. 93. 94.

Quod si matrimonium ficte promiserit, ex communi sententia tenetur adhuc illud inire. Quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promissionem, injuste decipit, & facit injuriam, violando jus, quod quisque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur; ac proinde deceptor tenetur deceptionem injustam ac injuriam tollere, eliciendo verum consensum, atque illo mediante veram promissionem facere, & factam præstare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis esset inæqualitas. Præterea nemini sua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non sufficit, mulierem sic corruptam dotare, vel pecunia damnum resarcire, si ipsa non consentiat: nam ipsa non consensit in copulam, nisi ut seductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non potest nisi matrimonio injuriam resarcire, ad quod ex justitia tenetur. Idem dic si animo ficto cum ea per verba de præsenti contraxit, eo tantum fine, ut ea potiretur, ut docet S. Thom. in 4. dist. 28. ar. 1. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc sit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione scilicet injuriæ resarciendæ; nec satis est pecuniam dare, cum in propria specie satisfieri possit; nam non potest creditori invito unum solvi pro alio quod debetur, l. 2. *de rebus credit.* quia habet jus ad id quod sibi debetur.

Excipiuntur aliqui casus, in quibus stuprator non tenetur corruptam ducere, etiamsi id vere promiserit; sed tunc tenetur solum aliter, v. gr. pecunia, damnum inde secutum compensare. 1. Si illa finxit se virginem, nobilem, divitem, cum non esset; quia injuste decepit, & in injuriis datur compensatio: immo idem docent multi, si ipse non ab ipsa deceptus falso putavit esse virginem: quia hæc est sufficiens causa dissolvendi sponsalia; ideoque recedendi a promissione, modo damnum aliter resarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. 3. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves discordiæ inter familias, grave scandalum &c. Nam tunc mulier non est rationabiliter invita, modo damnum aliunde resarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut si sacros ordines suscepisset, quamvis illicite. 5 Si femina deflorata postea cum alio fornicetur: quia promittenti fecit injuriam, & justam dedit causam recedendi a promissione. Idem censet Sanchez, quoties supervenit mutatio, seu causa gravis, sufficiens ad sponsalia dissolvenda. 6. Si ficta fuerit promissio, & hanc fictionem femina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magna disparitate conditionis sibi nota, ut si seductor sit nobilis, vel opulentus, & ipsa plebeja, & pauper. Ita S. Thom. in 4. dist. 28. ar. 2. ad 3. ubi ait, *non teneris ducere, si sis multo melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit*: tunc enim puella seipsam stulte decepit, & sibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde secutum resarciri debet, ut ipsa alteri æquali nubat, vel si nubere nolit, reponatur in statu honesto, ubi decenter vivere possit: quia promissio illa involuntarium aliquod effecit; nam puella si certo fraudem noviset, non consensisset, & sic injuriam aliquam passa est.

Quod si mulier disparitatem illam in nobilitate, divitiis &c. ignoravit, & alter nuptias ficte promiserit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, sed solum pecunia satisfacere arbitrio prudentum, ut possit æque honeste ac commode alteri nubere, ac si corrupta non fuisset, ut indicat S. Thom. loc. cit. Quia seductor ratione injustæ deceptionis solum tenetur ad restituendum, quantum feminæ intererat, poni consensum illum, quem apprehendebat, & quem volebat pro sui corporis pretio: nam per hoc tollitur deceptio injusta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipsa autem non apprehendebat nec petebat consensum tanti valoris, sed minoris: quia non cognoscebat conditionem ac dignitatem promittentis. Quem proinde consensum non potest deceptor reddere, nisi reddat simul multo plus quam femina petiit, & quam ipse debebat. Quare deceptor tunc solum tenetur reddere in æquivalenti, tantum pecuniæ dando, quantum sufficit ut nubat viro æqualis conditionis, nisi tamen jurasset eam ducturum, nec dispensationem obtinuisset: nam ducere teneretur non vi promissionis fictæ, sed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porro vir superioris conditionis, qui vere nuptias promisit, ad eas tenetur, nisi grave scandalum inde merito timeretur. *Sanchez, Azor, Delugo, Lessius, & alii.* Qui tunc juri suo cessit, & ratione promissionis veræ, & acceptatæ debitus est excessus, ad quem reddendum voluit se obligare. Et vero sponsalia inter æquales valent, & obligant: ergo multo magis erunt valida, quando in compensationem femina sui corporis usuram concessit. Quare si aliam ducit, tenetur compensare, quantum feminæ intererat, habere ipsum in virum; cum tantumdem damni ei injuste intulerit: mulier enim per promissionem sibi factam sub onere a se impleto, acquisivit jus ad rem promissam, tamquam ad aliquid sibi debitum ex justitia.

Quod si mulier corrupta nolit nubere seductori volenti promissum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, si sit æqualis conditionis, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum*: & ex hac 66. ibid. *Cum non stat per eum ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.*

Enim vero nupt[illegible] solum promisit, & mulier non habet ju[illegible] causam aliud exigendi loco illarum. Sed [illegible]a Panormit. tenetur eam dotare, si femina [illegible] longe melioris conditionis,

nis, nec velit ei nubere : quia damnum & dedecus illatum non reſarciretur talibus nuptiis, ſed novum inferretur. Quod verum eſt, ſi damnum & dedecus familiæ inde ſequeretur : nam mulieri non fuit injuſte illatum, ſi (ut ſuppono) ſine vi & fraude, ſed ſola promiſſione matrimonii adducta conſenſit in copulam, ſciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid ſi is, qui vera vel ficta promiſſione matrimonii ſeduxit aut ſtupravit, nec poteſt ſatisfacere niſi nubendo, habeat votum caſtitatis, aut religionis?

Reſp. Si votum ſecutum ſit defloration em, ex communi ſententia tenetur ducere : quia jam ante erat jus ſtrictum feminæ acquiſitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit eſſe de non contrahendo hoc matrimonio, alioqui nullum eſſet; cum ſit de re illicita; ſicut invalidum eſt votum dandi pauperibus id quod jam alteri debitum eſt ex juſtitia.

Si autem votum præceſſerit copulam, adhuc ſecundum communem, aut ſaltem communiorem ſententiam, tenetur eam ducere; ſaltem poſt obtentam diſpenſationem voti, quam tenetur petere, ſi hæc votum ignoravit. Quia 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta eſt ei illicita reſpectu talis mulieris, cum fieri nequeat ſine gravi ejus injuria. 2. Quia, inquit Delugo, obligatio voti provenit ſolum ex libera voluntate gratuita voventis, qui ſibi imponit talem obligationem. Non poteſt autem aliquis velle ſe obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non poteſt ipſe propria auctoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam : Si potero implere ſine præjudicio juris alterius. 3. Si quis voviſſet dare omnia bona ſua pauperibus, ſi poſtea gravem injuriam in bonis alteri inferret, teneretur reſtituere per bona voto promiſſa pauperibus. 4. Tunc poteſt & debet petere diſpenſationem voti, ſeu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita neceſſaria ad actum juſtitiæ exercendum. Si tamen femina ſciviſſet votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere, quia illa non bona fide contraxit, cum videret eum non poſſe licite nuptias promittere; niſi forte ipſe ei perſuaſerit ſe facile obtenturum diſpenſationem, quo caſu tenetur eam ſibi comparare.

Quid dicendum de ſeductore mulieris non virginis?

Reſp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honeſtam, vel mulierem ab alio corruptam, ſed quæ paſſim virgo habeatur, promiſſione matrimonii etiam ſimulata ſeduxit, tenetur eam ducere, ſi ipſa velit. Nam hæc promiſſio facta eſt in modum contractus, *Do ut facias*; cum mulier det ſui corporis uſum, ut ille promiſſa perficiat. Quod ſi ficte promiſit, adhuc tenetur : quia tenetur tollere deceptionem & injuriam illatam. Si autem vi aut fraude ſine tali promiſſione ſeduxit, tenetur ante ſententiam judicis damna inde ſecuta compenſare, cum ſit injuſta illorum cauſſa.

Quæſt. II. *Ad quid tenetur, qui ſub promiſſione matrimonii conſanguineam violavit?*

Sic reſpondet Delugo : Si impedimentum ſit tale, in quo Papa nunquam ſoleat diſpenſare, ut inter conſanguineos in primo gradu tranſverſo, vel certe in quo non ſoleat diſpenſare, niſi ex graviſſima cauſſa, qualis tunc non datur; tunc promiſſio eſt invalida propter impoſſibilitatem rei promiſſæ, ac proinde ſolum erit obligatio ſatisfaciendi & reſarciendi damnum alio modo, ſi quod injuſte illatum eſt; quod non contingit quando femina non fuit decepta, non vi aut metu coacta. Si vero impedimentum eſt tale, in quo diſpenſari ſoleat ex cauſſa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promiſſum fuit ſub conditione diſpenſationis; tunc promiſſio illa obligat ad procurandam diſpenſationem : quia totum id quod promittitur, licitum eſt & poſſibile, nempe procurare diſpenſationem, & ea obtenta matrimonium contrahere. Immo idem cenſet, etiamſi promiſſio matrimonii facta fuerit ſine illa conditione; modo uterque impedimentum noverit. Quia conditio diſpenſationis utpote neceſſariæ ſubintelligebatur : nam conditio, quæ de jure neceſſaria eſt ad valorem actus promiſſi, ſemper ſubintelligitur in ipſa promiſſione : taciti autem & expreſſi eadem eſt via. Porro ſi quis conſanguineam per vim, metum aut fraudem abſque promiſſione matrimonii corrupit, tenetur reſarcire damna illata, & ſecuta : quia fuit injuſta cauſſa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quod ſi aliter damnum reſarcire non poteſt, niſi eam ducendo, tenetur ſibi diſpenſationem procurare, ut eam ducat; nam qui tenetur ad damnum illatum reſarciendum, tenetur adhibere media ad hoc neceſſaria. *Ita Delugo.*

Quæſt. III. *Ad quid tenentur adulteri?*

Reſp. 1. Si partus non ſit ſecutus, adulter ſecundum multos tenetur ſolum ad ſatisfactionem honorariam marito præſtandam pro injuria ei illata : quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex juſtitia, niſi ſatisfactio per ſigna doloris & ſubmiſſionis, ut petitionem veniæ &c. Quæ tamen locum non habet cum injuria ignoratur, nam ſatisfactio honoraria non fit niſi ſcienti ſe injuria affectum, cum conſiſtat in placatione animi juſte offenſi. Unde non eſt exhibenda marito, niſi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Reſp. 2. Si proles ex adulterio nata ſit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio & deinceps, donec ſibi de alimentis providere poſſit : a partu ad tertium annum incluſive ipſa mater, ex c. 2. *de controverſ. infid.* in defectu matris tenetur pater, & viciſſim.

Reſp. 3. Adulter & adultera tenentur æque primo & ex æquo compenſare damna, quæ obveniunt marito & legitimis hæredibus, ex ſuſtentatione, hæreditatis partitione, & legatis, damnationibus proli ſpuriæ factis a conſanguineis patris putativi, vel matris in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Eſt communis ſententia.* Quia uterque eſt æque

principalis cauſſa injuſta horum omnium damnorum : nam uterque poſuit actionem injuſtam, ex qua ſequitur generatio prolis , ac deinde omne tale damnum . Et ad id tenentur ſinguli in ſolidum ex alterius defectu , ex cap. ult. de injur. *Si culpa tua datum eſt damnum , vel injuria irrogata , jure ſuper his ſatisfacere te oportet* . Idque ex communi ſententia , etiamſi adulter ſuppoſitionem non ſuaſerit . Quia nihilominus eſt æque prima cauſſa horum damnorum ac adultera: nam cum generatio prolis in muliere conjugata ſit vera cauſſa deceptionis ac ſuppoſitionis , & ad actionem generativam injuſte uterque æque primo concurrerit , uterque eſt æque prima cauſſa damnorum inde evenientium .

Neque refert , ſi alteruter alterum ad adulterium induxit ſine vi & dolo : nam conſulens ut conſulens non eſt damni cauſſa principalis reſpectu exequentis . Uterque autem executioni mandavit cauſſam damnorum , nempe adulterium . Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incuſſiſſet , hic teneretur de omni damno : nam eſſet ſolus cauſſa principalis adulterii , & conſequenter damnorum ex eo ſecutorum . Alter vero teneretur ſolum in ejus defectum , cum ſit cauſſa minus principalis , utpote minus voluntaria , nec poſuerit cauſſam damni , niſi per injuriam a priore ſibi illatam compulſus .

Reſp. 4. Si probabilius ſit prolem ab adultero eſſe genitam , tenentur adulter & adultera compenſare omnia damna ; nam tunc non poſſunt prudenter negare eſſe ſuam , ideoque ſe obligari ad compenſationem damnorum , & utrumque prudenter judicare poſſunt .

Sed quid ſi dubium ſit , utrum ab ipſo adultero , an a marito proles ſit genita ?

Reſp. Tunc tenentur adulter & adultera reſtituere marito vel ejus hæredibus , pro ratione majoris vel minoris dubii , judicio prudentum . *Ita Molin. Rebel. Laym. & alii* . 1. Quia uterque eſt cauſſa injuſta periculi pretio æſtimabilis , quod ſubit maritus prolem alienam tamquam propriam alendi . 2. Iniquum eſt , ut in dubio damni totum illius periculum ſubeat innocens ; & cauſſa talis periculi , quæ poſuit actionem de ſe damnificativam , ſit omnino libera .

Obj. 1. In dubio nemo ſpoliandus eſt re ſua , & melior eſt conditio poſſidentis .

Reſp. Hoc axioma æque , immo magis favet marito quam adulteris . Nam ille eſt in poſſeſſione ſuorum bonorum , quibus in dubio non debet ſpoliari , & inſuper ei certo facta eſt injuria de ſe damni illativa . Spoliaretur autem in dubio , ſi deberet bona ſua impendere ad alendam prolem dubiam : nam quamdiu dubium eſt , an proles ſit ab ipſo , an ab adultero genita , dubium quoque eſt an ipſe , an adulter teneatur illam alere , neque enim tenetur maritus alere niſi ſuam prolem .

Obj. 2. Proles in dubio an ſit legitima , debet præſumi legitima , nam ratione matrimonii eſt in poſſeſſione ſuæ legitimitatis , quæ non debet privari ratione dubii .

Reſp. Proles debet quidem tunc in foro externo præſumi legitima , & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis . Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni ſubeundi , in quod adulteri eum injuſte conjecerunt , hi tenentur hanc injuriam pretio æſtimabilem reſarcire . Et præſumptio illa eſt ſolum in gratiam prolis innocentius .

Quæſt. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compenſare* .

Reſp. 1. Adultera tenetur , quantum fieri poteſt citra famæ jacturam & vitæ periculum , procurare , ne quid damni maritus & legitimi hæredes ratione prolis ſpuriæ patiantur . *Eſt communis ſententia* . Quia ſi omnibus modis , quibus poteſt , non caveret damnum marito & hæredibus , iis inferret injuriam , cum poſuerit actionem injuſtam damni illativam . Hinc ſi habet bona propria , tenetur ex illis damna compenſare . Si non habeat , tenetur rem familiarem diligentius adminiſtrare , de cultu corporis ſui , & ſumptibus ſolitis propriis detrahere quantum poteſt , ſpectata conditione ſtatus , valetudine &c. Item relinquere in morte ſolis legitimis tantum ex bonis , de quibus libere diſponere poteſt , & ſecundum multos religioſum ſtatum ſpurio ſuadere , ſi ad eum idoneus videatur .

Reſp. 2. Si hiſce modis plene poteſt damnum compenſare , non tenetur revelare crimen ſuum: nam tunc nullum damnum inde ſequitur legitimis hæredibus . Si vero non poteſt , nec judicat prudenter illud impeditum iri , ſi detegat crimen ſuum , tunc nec tenetur aperire , quia imprudenter & fruſtra aperiret . Immo etiamſi judicaret poſſe averti damna hæredibus per illam revelationem , non tenetur crimen ſuum occultum revelare cum periculo mortis vel gravis ſcandali , diſcordiarum , perpetui odii mariti , infamiæ totius familiæ , vel propriæ , ſaltem publicæ , ſi non ſit ſuſpecta , vel alterius mali gravioris , quam ſit damnum hæredum . *Eſt communis ſententia* . Prob. 1. ex c. 9. *de pœnit.* ubi Innocentius III. conſultus de quadam muliere , quæ partum ſibi ſuppoſuerat , ne bona mariti ad alios devolverentur , eſſet ne abſolvenda , cum crimen ſuo marito timeret detegere , reſpondet Pontifex : *Sicuti mulieri quæ ignorante marito de adulterio prolem ſuſcepit , quamvis id viro ſuo timeat confiteri , non eſt pœnitentia deneganda: ita nec illi debet pœnitentia denegari . . . ſed competens ſatisfactio per diſcretum Sacerdotem ei debet injungi* . Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere : ſi enim teneretur & nollet , non eſſet capax abſolutionis . 2. Quia tunc maritus , & hæredes non ſunt rationabiliter inviti ; & tunc reſtitutio cenſetur moraliter impoſſibilis .

Si tamen mulier ſciret , ſpurium eſſe valde bonum ac prudentem , & ſibi fidem habiturum , & hæreditatem ceſſurum , nec crimen ejus revela-

velaturum, (quod vix & rariſſime præſumendum eſt) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum aut alterum poſtponenda eſt graviſſimo innocentium damno, cujus eſt cauſſa injuſta: ut patet ex eo, quod juxta communem ſententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinarie non eſt obliganda adultera ad crimen ſuum aperiendum, ſive marito, ob gravia mala inde obventura, quæ ordinarie imminent; ſive ſpurio, quia hæc revelatio eſt ordinarie inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem ſententiam, non tenetur credere matri juranti eum eſſe ſpurium, niſi id probet certis argumentis, ut ſi tempore conceptionis, & ante & poſt oſtendat maritum abſentem fuiſſe &c. Nam qui naſcitur in conjugio legitimo, cenſetur eſſe legitimus, niſi contrarium oſtendatur.

Nota. Quæ dixi de adultera & filio ſpurio, dicenda ſunt de filio ſuppoſito, quem mulier ſuppoſuit ac finxit eſſe ſuum, ne hæreditas ad alios tranſeat: nam injuria his facta eſt, quæ eodem modo tolli, vel reſarciri debet.

CAPUT V.

De injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de neceſſaria reſtitutione. De ſuſurratione dictum eſt tract. de peccatis c. 7. ar. 6.

Quæſt. I. *Quale peccatum eſt judicium temerarium, item ſuſpicio ac dubitatio temeraria?*

Nota. Dubitatio eſt ſuſpenſio intellectus inter aſſenſum & diſſenſum. Suſpicio eſt inclinatio, ſeu cogitatio mentis ad aſſentiendum uni parti, ſic tamen ut nondum abſolute ei aſſentiatur. Judicium eſt aſſenſus mentis, qui ſi ſit cum formidine oppoſiti, dicitur opinio: ſi ſine tali formidine, vocatur judicium firmum. Hi actus ſunt temerarii, quando ſine ſufficientibus indiciis, ſeu rationibus concipiuntur: nam ſi ex ſufficientibus motivis, non ſunt temerarii, ut ſi judices Petrum eſſe injuſtum, quia uſuras exigit. Caritas tamen poſtulat, ut dum opus externum excuſare non potes, excuſes intentionem vel indeliberationem, ſi poſſis, aut totum Deo diſcutiendum relinquas. Porro majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quam ad ſuſpicionem, vel dubitationem, cum plus ſit judicare, quam ſuſpicari, vel dubitare.

Nota 2. Levia ſunt indicia, quæ conſiderata facti & perſonæ qualitate, aliiſque circumſtantiis, ut loci, temporis &c. non ſufficiunt ad movendum prudentem & bonum ad ſic dubitandum, ſuſpicandum, vel judicandum de proximo. Gravia autem ſunt, quæ omnibus illis conſideratis movere poſſunt probum & prudentem ad dubitandum, vel male opinandum, ſeu judicandum de proximo: cum enim hæc materia ſit moralis, non poteſt alio modo definiri, quodnam ſit leve, quodnam grave judicium ſeu argumentum, quam ex prudentia, & boni viri judicio, ait Sylvius, tom. 3.

Reſp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis eſt ſententia inter recentiores, teſte Delugo, de judicio etiam opinativo ac formidoloſo.* Prob. 1. Ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini, & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et Jac. 4. *Qui judicat fratrem ſuum, detrahit legi, & judicat legem.* Ubi generatim & indiſtincte prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non ſolum firmum, ſed etiam opinativum. 2. Quia per illud fit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus quod habet, ne ſine ſufficienti cauſſa judicetur malus aut vilis, & perdat bonam æſtimationem apud alium, hocque homines moleſtiſſime ferre ſolent. Quare eſt obligatio illud judicium ſtatim deponendi, ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipſo quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſſa ſufficienti, indebite contemnit ipſum, & ideo injuriatur ei*, ait S. Thom. 2. 2. q. 60. ar. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium*, 1. ad Cor. 4.

Dixi 1. *Temerarium*. *Nam judicium de perſonis, licet quandoque ſit falſum, non tamen ſemper eſt peccatum, niſi quando eſt omnino temerarium*, ait S. Thom. quodlib. 12. ar. 34. Proximus enim non habet jus, ut æſtimetur probus ab eo, cui crimen ejus ſufficienter cognitum eſt.

Dixi 2. *Cum plena advertentia*: nam poteſt eſſe veniale non ſolum ob levitatem materiæ & temeritatis, ſed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Immo nullum eſt, ſi ſit ex ſola intellectus promptitudine abſque ullo deliberato voluntatis conſenſu conceptum. Sed ubi primum advertis te ſic male judicare, peccas perſeverando in eo judicio, utpote mortali, poſita plena advertentia cum gravitate materiæ.

Porro ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad inſufficientiam indiciorum ſeu motivorum, ſi mala præoccupatio, voluntaria paſſio, invidia vel odium ſit cauſſa præcipitationis judicii & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa eſt ſufficienter voluntaria in cauſſa, nempe in mala affectione; & inadvertentia inſufficientiæ indiciorum eſt vincibilis ac culpabilis.

Reſp. 2. Suſpicio & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia, ſaltem ſi ex pravo affectu & malevolentia naſcantur. *Ita Delugo, Leſſius, & alii multi.* Quia 1. ad Tim. 6. Inter gravia peccata numerantur *ſuſpiciones malæ*. Et ex 1. ad Cor. 13. *Caritas non cogitat malum*. Quem locum ſic explicat S. Chryſoſto-

ſoſtomus homil. 33. *Non modo nihil male comparat contra illum qui diligitur, ſed ne ſuſpicatur quidem.* 2. Ex S. Auguſt. epiſt. 137. *Ne malevolo animo de ſervis Dei falſa ſuſpicando pereatis, illud Apoſtolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare.* 3. Tunc fit gravis injuria proximo; nam quiſque habet jus ne quiſquam de ipſo ſine ſufficienti cauſſa male opinetur, ſuſpicetur, & de ſua probitate dubitet, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus eſt prudens, qui non putet gravem ſibi injuriam fieri, indeque gravem moleſtiam ſentiat; nec eum, qui ita de ſe ſuſpicaretur, haberet in numero ſuorum amicorum. In dubitatione illa continetur judicium: nam qui ſic cum plena deliberatione dubitat, non ſolum ſuſpendit aſſenſum, ſed etiam judicat ambiguam eſſe probitatem proximi, nec eum poſſe prudenter judicari probum.

Quare cum S. Auguſt. tract. 90. in Joan. ait ſuſpiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, ſine qua duci non poteſt iſta vita; & S. Thom. qu. 60. art. 3. dicit dubitationem temerariam eſſe venialem: intelligi debent de repentinis nondum ſatis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore, non ex malevolentia conceptis. Et ideo multi docent, peccare ſolum venialiter eum, qui de gravi malo proximi ſuſpicatur, vel dubitat ex ſolo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ ſuſpicatur, tamquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuſpicionem deponere, ubi melius adverterit: tum quia temeritas illa non eſt omnino voluntaria, cum non ex malitia, ſed ex ſolo humano errore & fragilitate ſuſpicetur: tum quia indicia propter quæ ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine ad ſuſpicandum: quando enim ſuſpicio non eſt ex malevolentia, ſed ex ſolo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Obſerva 1. Quando timorati, præſertim ſcrupuloſi, inquit Sylvius, ejuſmodi ſiniſtras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint, interrogandi ſunt, an ſi tunc advertiſſent illud eſſe judicium temerarium & peccatum, deliberate voluiſſent conſentire? Si enim negative reſpondeant, cenſendi ſunt non peccaſſe mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis conſenſus, vel non fuit plene deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra caſtitatem tentationes & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo conſentire vellent, ſi eas plene adverterent.

Obſerva 2. Materia, quæ in detractione ad mortale ſufficit, hic quoque ſufficit. Hinc materia gravis cenſetur non ſolum peccatum mortale, ſed etiam habitus peccati venialis, ſpectatis ſtatu, fama, & qualitate perſonæ, vel defectus inculpabilis, ſed infamans, ſeu unde quis notabiliter vileſcit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut eſſe fatuum, ſpurium &c. Ergo mortaliter peccas, ſi temere judices, vel ſuſpiceris Religioſum habere conſuetudinem mentiendi, eſſe vanum, regulas ſuas negligere, orationi non vacare &c. aliquem eſſe fatuum, & officio ac honore indignum &c.

Obſerva 3. Quamvis certum ſit, opus ab aliquo factum, eſſe mortale ex genere ſuo, non ideo tamen potes judicare proximum certo peccaſſe mortaliter. Quia poteſt excuſari coram Deo ob imperfectam deliberationem, vel conſiderationem aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine, vel malo infamante, fides nulla adhibenda eſt; nam rumores incerti non poſſunt fundare judicium prudens. Denique ſemper extra neceſſitatem animus a dubitatione, ſuſpicione, & judicio de peccatis alienis cohibendus eſt, ut vitetur periculum temere judicandi, vel ſuſpicandi cum injuria proximi. *Etiamſi perperam actum quidem deprehendas; nec ſic judices proximum: magis autem excuſa intentionem, ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem*, ait S. Bernard. ſerm. 40. in Cantic.

Sed hic quæri poteſt, utrum dubia ſunt in meliorem partem interpretanda?

Reſp. 1. Dubia de perſonis ad bonam, vel malam æſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. Ex S. Auguſt. lib. 2. de ſermone Domini in monte cap. 18. *Nolite judicare ut non judicemini &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta, quæ dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemus.... de quibus temerarium eſt judicare, maxime ut condemnemus.* 2. Ex S. Thom. 2. 2. qu. 60. art. 4. *Ex hoc ipſo quod aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſſa, injuriatur ei & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre abſque cauſſa cogente; & ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt.* 3. Quia maxime cavendum eſt, ne fiat injuria proximo, & de poſſeſſione bonæ famæ injuſte deiciatur.

Sic autem dubia in meliorem partem ſunt interpretanda. 1. Negative, ita ut in dubio etiam poſitivo nunquam judices, opineris, vel ſuſpiceris proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter: alioqui peccares contra juſtitiam, inferendo malum proximo ſine ſufficienti & juſta cauſſa: quiſque enim jus ſtrictum habet, ne ei malum ſine juſta cauſſa inferatur: haberi autem improbum, eſt malum proximi grave, utpote per ſe concitativum gravis moleſtiæ. Et dubium etiam poſitivum non eſt ſufficiens, nec juſta cauſſa judicandi proximum peccaſſe: incertum enim crimen non eſt ſufficiens & juſta cauſſa eum privandi bona æſtimatione, quam poſſidet.

2. Poſitive practice, hoc eſt, ut in praxi & vitæ civilis uſu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur tamquam ſi revera eſſet probus, ei præſtando conſueta honoris & urbanitatis officia, perinde ac ſi nullum eſſet de ejus probi-

tate

tate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum esset, contra has regulas caritatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus est, aut vis hic & nunc statuere apud te quo loco sit habendus, aut periculum est ne bona opinio de eo a te concepta minuatur, si judicium suspendas; tunc judicare debes positive eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam esse.

Dixi, *de personis*. Nam dubia de rebus, puta an contractus talis sit licitus necne, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis momentis æstimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoscatur veritas, & vitetur illicitum; nec timendum ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni vel mali accrescit rei.

Resp. 2. Cum agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non constet de probitate proximi, ex communi sententia licet sibi & aliis consulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, supposito quod esset malus, non tamen de eo male judicando aut suspicando. Quia tunc nemini infertur injuria, vel damnum: licitum est autem sibi & proximo sine cujusquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac si dubia esset hominis probitas.

Quæst. II. *Quid est Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

Nota. Fama est existimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, & habilis ad aliqnem bonum usum: sive est existimatio, seu opinio excellentiæ. Honor est testificatio excellentiæ alterius animo concepta. Excellentia autem, quam spectat fama & honor, consistit primario in virtute ac sapientia, earumque functionibus, quæ homines vere laudabiles reddunt, secundario autem in aliis perfectionibus, ut sunt ingenium, doctrina, nobilitas. Item quoad honorem, potestas sive ecclesiastica sive sæcularis, dignitas principis, & quæ inest parentibus &c. Immo id quod singularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut instrumentum virtutis, vel ut effectus, est etiam ratio honorandi, ut nobilitas, quæ ex præclare gestis orta est.

Hinc fama & honor inter se differunt, cum fama sit opinio de excellentia alterius; honor vero externa testificatio nostræ opinionis de excellentia alterius.

Resp. 1. Detractio est injusta ademptio seu læsio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus absentia. Nam si quis coram altero famæ ipsius detrahat, jam non erit simplex detractio, sed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri potest detratio octo modis. 1. Falsum crimen vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Sinistre interpretando factum alterius. 5. Recte facta vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi silentium æquivaleat confessioni defectus proximi, ut quando ex silentio intelligi facile potest alium vel non esse laude dignum, vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulate vel remisse aut frigide laudando, juxta hos versus:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remisse.

Resp. 2. Calumnia est falsi criminis aut defectus impositio. Unde est species detractionis omnium gravissima ex genere suo, cum superaddat detractioni generice sumptæ mendacium pernicio ipsum.

Resp. 3. Contumelia est injusta inhonoratio personæ præsentis, seu læsio honoris alterius sine justa causa & auctoritate coram eo facta, sive dictis, sive factis: ut crimen, vel defectum, vel malum pœnæ alteri præsenti objiciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipsum percutiendo, repræsentando aliquid, quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, illum illudendo, irridendo &c. quod est ex genere suo mortale; cum hoc sit per se dissolutivum amicitiæ, juxta illud, Eccli. 22. *Qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam*.

Quæst. III. *An & quando detractio, calumnia, & contumelia sunt peccata mortalia?*

Resp. 1. Hæc tria sunt ex genere suo mortalia contra justitiam. *Ita omnes*. Nam 1. ad Rom. 1. detractores & contumeliosi dicuntur esse digni morte. 2. Per detractionem & calumniam proximus injuste læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ sunt bona præstantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria sunt peccata graviora furto, quod ex genere suo mortale est: nam (ut ait S. Thom. 2.2.qu.73.ar.3.) *Peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundum nocumenta, quæ proximo inferunt. Tanto autem est majus nocumentum, quanto majus bonum demitur*.

Dixi, *ex genere suo*: nam possunt esse venialis culpa, 1. Ob defectum sufficientis advertentiæ, 2. Ob levitatem materiæ, ut si narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejusdem defectus leves alteri detegere, potest esse mortale; quia possunt tandem collecti lædere graviter bonam existimationem illius. Item *cum peccatum convicii, vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat*, (inquit S. Th.qu.52.ar.2. ad 3.) *potest contingere quod sit peccatum veniale, si sit leve convicium, non multum hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi levitate vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi; puta cum aliquis intendit, aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare*. Porro ad 2. ait: *Sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causa disciplinæ; ita etiam causa disciplinæ potest ali-*

aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convicioſum dicere, & hoc modo Dominus diſcipulos vocavit ſtultos, & Apoſtolus Galatas inſenſatos. Et ita excuſari poſſunt plura verba contumelioſa parentum in filios, & dominorum in ſervos. Raro tamen adhibenda ſunt verba contumelioſa in correptionibus: quia ſæpe potius exacerbant quam emendent, & ſubditus facile putat ea potius ex aliqua animi paſſione, quam ex caritate proficiſci.

Reſp. 2. Detractio omnis, licet fiat ſolum ex quadam animi levitate, vel loquacitate & ſine intentione lædendi proximum, eſt ex genere ſuo mortalis culpa contra juſtitiam. *Prob.* Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures .... neque maledici regnum Dei poſſidebunt.* Et, Jacob. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri ... detrahit legi, & judicat legem.* Hinc illud Prov. 4. *Remove a te os pravum, & detrahentia labia ſint procul a te.* 2. Quia injuſta ac voluntaria læſio famæ proximi eſt gravius peccatum quam furtum; nam per eam auferitur fama, quæ eſt bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud, Prov. 22. *Melius eſt nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Sed detractio facta ex mera loquacitate & ſine animo lædendi proximum, eſt læſio famæ proximi injuſta, ut patet: nam proximus habet jus, ne ejus fama lædatur ex quocumque fine ac modo; & eſt etiam voluntaria ſaltem indirecte & implicite, cum voluntarie dicantur ea, ex quibus per ſe ſequitur læſio famæ proximi: ad mortale autem ſufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter cauſſam aliquam non neceſſariam, non eſt peccatum mortale, niſi forte verbum quod dicitur, ſit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipue in his quæ pertinent ad honeſtatem vitæ: quia hoc ex ipſo genere verborum habet rationem peccati mortalis*, ait S. Th. 2.2. q. 73. art. 2. Unde tunc eſt obligatio reſtituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere vel jacturam.* Ibid. *Eliminemus igitur omnem ex ore noſtro detractionem, ſcientes, quod etſi cinerem comedamus, nulla nobis aſperæ vitæ hujus utilitas proderit, niſi a detractione abſtineamus*, ait S. Chyſoſt. hom. 3. ad popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiamſi ſine animo lædendi proferatur; quia ſemper eſt mortale, voluntarie, etiam indirecte, inferre ſine juſta cauſſa damnum notabile proximo ex quovis motivo. Infertur autem voluntarie damnum grave in honore, quoties profertur aliquid, quod prævidetur, vel prævideri poteſt aptum eſſe ad lædendum notabiliter honorem, & contriſtandum graviter proximum.

Ceterum detractio, quæ fit per libellum famoſum, pejor eſt, ceteris paribus, quam quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permeat, & vix poteſt aboleri. Unde morte punitur, & qui talem libellum ſpargit, & qui inventum vulgavit, l. unic. cod. *de famoſ. libell.* Jure etiam canonico graviſſime prohibetur, cum cauſſa 5. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor eſt, ſi fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem religioſum: quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus eſt.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, detractio & contumelia ſunt culpa mortalis, quoties ſine juſta cauſſa graviter læditur fama, vel honor proximi, licet abſque animo graviter lædendi: nam mortale eſt, notabile damnum ſine juſta cauſſa inferre proximo. Venialis vero, ſi non graviter lædatur; nam levitas damni excuſat a mortali, niſi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam ſine juſta cauſſa & auctoritate graviter nocere, vel gravem mœrorem creare proximo eſt mortalis culpa; cum ſit, grave malum inferre proximo.

Graviter autem vel leviter læditur fama vel honor pro gravitate, vel levitate materiæ, ſpectatis omnibus circumſtantiis, præſertim perſonæ læſæ. Nam gravitas vel levitas materiæ hic præcipue ſpectanda eſt, relate ad perſonam læſam, & ejus famam: fieri enim poteſt ut quod reſpectu unius eſt materia levis, ſit gravis reſpectu alterius, ſi ſit perſona magnæ auctoritatis & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ ſanctitatem; ut ſi de puero vel vili famulo dicas, quod ſæpe mentiatur, cenſetur leve: at ſi hoc dicas de Epiſcopo, Sacerdote, Religioſo bonæ famæ, vel laico honorato, eſt grave; nam per hoc graviter læditur fama illorum, cum ii qui mentiri conſueverunt, parvi fiant, præſertim ſi ex ſtatu, munere, officio ceteris virtute præſtare debeant. Regula ergo univerſalis, inquit Delugo, ad gravitatem detractionis deſumenda eſt ex circumſtantiis perſonæ, defectus qui narratur, exiſtimationis quam perſona illa apud homines habet, & ſimilibus, ex quibus ſi grave detrimentum prudentis arbitrio famæ infertur, detractio erit gravis: ſin minus, erit levis.

Item contumelia in ſe levis, poteſt eſſe gravis reſpectu perſonæ, cui infertur, ut ſi ſit ſuperior, pater &c. Immo ſemper mortalis eſt, quoties fit ex animo graviter dedecorandi vel contriſtandi proximum: nam ſola voluntas gravis mali proximo creandi ſine juſta cauſſa eſt mortalis. E contra ſi convicium abſolute ac in ſe grave ſit, ſed propter vilem perſonarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave eſſe non cenſeatur, veniale eſſe docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas ac viros infimæ ſortis, cum certis conviciis ac contumeliis apud plebejos uſitatis ſe laceſſunt: quia honor vilium perſonarum his injuriis non cenſetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe niſi ſit intentio (1) graviter lædendi vel contriſtandi, nam hæc mortalis eſt.

Hinc

(1) Vid. Notam ad N. 3. Reſp. 2. ad q. 8. c. 2. Tract. *de Pœn.*

Hinc 1. mortaliter peccat qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel absque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat causſam talis læſionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navar.*

2. Narratio defectus venialis plerumque eſt ſolum venialis; quia non ſolet graviter lædere famam proximi, cum etiam juſti ſine culpa veniali non vivant. *In multis enim offendimus omnes*, Jacob. 3. Eſt tamen mortale dicere de quibuſdam perſonis in munere, vel ſtatu majorem perfectionem exigente conſtitutis, v. g. Epiſcopo, Religioſo &c. quod habeat conſuetudinem alicujus peccati venialis, v. gr. quod ſæpe plus juſto bibat, ſit vanus &c. Nam in talibus id cenſetur magni momenti, & eorum fama multum inde imminuitur, & ideo deſpiciuntur.

3. Quamvis poſſit eſſe ſolum veniale, referre aut exprobrare defectus naturales & involuntarios, ut ingenii, corporis, fortunæ, cum hi defectus non ſint culpabiles; tamen mortale eſt, ſi fama vel honor inde graviter lædatur, vel ſi proximus graviter contemnendus ſit, viliorque apud alios reddatur, ut ſi extra caſus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas eſſe ignobilem, ejus parentes pœnam infamantem ſubiiſſe; item ſi inde grave damnum alteri ſequatur; vel ſi in faciem exprobretur conviciandi cauſſa, etiam vili perſonæ, quæ gravem inde mœrorem patiatur. Nam mortale eſt ſine juſta cauſſa contriſtare graviter proximum, vel grave damnum ei inferre. Ideo per ſe mortale eſt narrare defectum occultum natalium, v. g. ſi dicas de aliquo, eum eſſe illegitimum: nam hoc vilitat hominem, idque moleſtius ferre ſolent homines, quam ſi de illis referatur grave peccatum.

4. *Ex Navarro*, detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia quam venialia comprehendentibus fit, ut ſi dicas aliquem eſſe avarum, iracundum &c. mortalis eſt, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter exiſtimari poſſunt tam maculas mortales quam veniales concepturi; niſi de ſolis venialibus vel de ſola naturæ propenſione verba fieri admoneatur: nam alioqui graviter lædit fama.

5. Peccat mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, ſed ſolum in genere dicit, ſe de illo aliquid ſcire, quod nemo de illo facile ſuſpicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret, ſi diceretur: item ſi dicas; illum non eſſe eum, qui communiter habetur &c. Tunc enim graviter lædit fama proximi, & ſæpe gravius, quam ſi gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obſcuro loquendi modo grave aliquid, immo ſæpe longe deteriora latere auditores intelligunt vel ſuſpicantur, quam forte reipſa ſint.

6. Quando ratione conditionis perſonæ, peccatum aliquod mortale non cenſetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non eſt mortalis: ut ſi de milite narres eum duellum comiſiſſe; vel referas ea delicta de perſonis, qua ſcis ſe de illis publice jactare.

7. Irriſio, quæ eſt ſpecies contumeliæ, mortalis eſt quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur ſine cauſſa juſta grave peccatum, aut defectus infamis, vel deriſus graviter contriſtatur aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur ſine cauſſa juſta. *Aliquem illudere vel irridere eſt eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æſtimare, ut de ejus malo non ſit curandum, ſed ſit quaſi pro ludo habendum. Et ſic deriſio eſt peccatum mortale... & tanto gravius, quanto major reverentia debetur perſonæ, quæ illuditur*, ait S. Th. 2. 2. q. 75. ar. 2.

Reſp. 4. Eſt mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando perſonam, ſed ſolum communitatem ex qua eſt, quando communitas inde gravem infamiam paſſura eſt, ut monaſterium, capitulum &c. Item ſi de aliqua communitate in genere detrahas, v. gr. ſi dicas de communitate religioſa, nullam ibi eſſe diſciplinam; aut de civitate, eam eſſe plenam adulteris, uſurariis &c. graviter peccas, niſi hæc infamia ſit publica ubi hoc dicis. Quia tunc gravis infamia injuſte infertur illi communitati, & ſic manet obligatio eam reparandi. Nam quamvis congregatio regularium reipſa non maculetur ex unius hominis nequitia, ſicut nec Apoſtolorum collegium ex ſcelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præſertim ſimplices & imperfectos.

Reſp. 5. Eſt mortale detrahere in re gravi apud unicam perſonam & ſub ſecreto, licet putetur non revelatura. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo.* Quia tunc injuſte infertur proximo grave damnum ablatione bonæ exiſtimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud ſe unum ſpoliat alterum bona exiſtimatione; perinde enim proximo nocetur, ſive in propria, ſive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et vero diffamatio apud unicum eſt res per ſe concitativa gravis moleſtiæ ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinarie homo habet in aperiendo crimine ſoli confeſſario, quamvis ſciat hoc ſibi ſalutare eſſe. Unde vix eſt vir honeſtus, qui naturaliter non ferat modeſtius bonæ famæ amiſſionem apud unum virum gravem, quam jacturam ſummæ notabilis pecuniæ.

Reſp. 6. Eſt mortale imponere alteri culpas veniales falſas, vel veras, ſed occultas detegere; aut defectus naturales falſos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur a conſecutione boni notabilis, vel officii aut beneficii quo dignus eſt, ſi hoc prævideri poteſt, aut eo animo deteguntur; & eſt obligatio hæc damna cum fama reſtituendi, ex cap. ult. *de injur.* Quia tunc injuſte datur cauſſa damni gravis & jactura boni notabilis. Sic Navarrus ait, ſe noſſe virum inſignem & probum ab adipiſcendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis & iracundiæ falſo ei impoſitas.

Quæſt. IV. *An contumelia & detractio differant ſpecie?*

Reſp. Affirm. Quia per illas proximus diverſo modo & in diverſis ſpecie bonis injuſte læditur. Immo peccata contumeliæ poſſunt inter ſe ſpecie differre, ſicut & peccata detractionis, pro diverſitate ſpecifica objectorum; ſic injuſta revelatio adulterii ſpecie differt ab injuſta manifeſtatione furti. Unde qui uno ſermone de eodem dicit, eum commiſiſſe furtum, adulterium, & homicidium, triplex ſpecie peccatum detractionis admittit; & qui eumdem contumelioſe compellat furem, adulterum & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit ſpecie diſtincta. *Azor.* Nam peccata ſumunt ſpeciem ab objecto; unde ſpecie diverſa ſunt, ſi habeant objecta ſpecie moraliter diverſa.

Quæſt. V. *An & quando auditor detractoris peccat mortaliter?*

Reſp. 1. Hortari, incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, v. g. approbando exterius dicta, addendo de ſuo, item ſcienter præbendo occaſionem detrahendi, v. g. interrogando de aliorum defectibus, ſignificando id ſibi gratum fore &c. ex communi ſententia eſt mortale tum contra caritatem ratione ſcandali, & inductionis ad peccatum; tum contra juſtitiam. Quia talis eſt cauſſa moralis detractionis injuſtæ, aut ſaltem ei moraliter cooperatur, & ſic tenetur ad reſtitutionem in defectum detractoris. *Si aliquis detractiones audiat abſque reſiſtentia, videtur detractori conſentire; unde fit particeps peccati ejus. Et ſi quidem inducat eum ad detrahendum, vel ſaltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur; non minus peccat quam detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facile dixerim*, ait S. Th. 2. 2. q. 72. ar. 4.

Reſp. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandam, nec exterius ſibi placere ſignificet, ex communi ſententia peccat mortaliter tum contra caritatem, quia lætatur gravi damno proximi; tum affectu contra juſtitiam, quia gaudet de actu injuſto: nam *digni ſunt morte non ſolum qui mala faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*, ad Rom. 1. Non tenetur tamen ad reſtitutionem, quia non eſt cauſſa damni; peccatum enim contra juſtitiam non parit obligationem reſtitutionis, niſi ex eo ſecutum ſit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, ſed ſolum ex caritate, non ex officio, ut ſuppono.

Reſp. 3. Auditor detractionis gravis, licet ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curioſitate, ſecundum communem ſententiam peccat mortaliter contra caritatem, non impediendo dum impedire poteſt, aut non obſiſtendo, niſi prudenter putet monitionem ſuam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, cum poteſt impedire. Quia ſecundum omnes, teſte Delugo, ex lege caritatis quiſque graviter tenetur impedire grave damnum, ſi ſine gravi incommodo, ſeu damno proprio poteſt: nam quiſque ex caritate tenetur amare proximum ſicut ſeipſum, & ei facere quod ſibi rationabiliter fieri vellet in ſimili caſu: Hinc illud, Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire*. Et illud Prov. 24. *Cum detractoribus non commiſcearis; quoniam repente conjurget perditio eorum; & ruinam utriuſque quis novit?* Immo juxta Delugo, ſi damnum proximi ſit graviſſimum, & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porro cum auditor detractioni non poteſt reſiſtere, tenetur tamen, ſaltem ſi commode poteſt diſcedere, vel ſermonem alio avertere, vel faciem triſtiorem oſtendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut ſaltem minuitur detracturis fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem*. Et tunc ſaltem eſt tacita improbatio peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quiſque damnum proximi, & offenſam Dei impedire, quantum moraliter poteſt.

Reſp. 4. Dum proximo infertur calumnia, cujus falſitatem noſti, teneris ejus falſitatem aperire, ac probare quantum potes. Quia ex caritate teneris impedire grave damnum proximi, quando ſine gravi tuo incommodo potes. Quod ſi tuum ſilentium in talibus circumſtantiis æquivaleant tacitæ confeſſioni delicti, ſeu defectus falſo impoſiti proximo, ut fit dum ille eſt tibi notiſſimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra juſtitiam. Nam tunc moraliter cenſeris conſentire, & fateri rem ita eſſe ut refertur; & ita facis contra jus, quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacite, approbetur & confirmetur calumnia ſibi illata, eſt tunc tacita calumnia, ſeu calumniæ confirmatio & approbatio, contra juſtitiam, obligans ad reſtitutionem. Sic ſi quis Romæ de tuo concive tibi notiſſimo coram te dicat, eum eſſe ignobilem, ſpurium, injuſtum &c. & ipſe contrarium ſciens taceas, eo ipſo videris conſentire, & fateri ita eſſe. *Delugo*.

Reſp. 5. Si ſuperior ſubditum detrahentem famæ alterius etiam non ſubditi, non impediat nec coerceat, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ, in defectum ſubditi. *Ita Leſſius, Delugo, & alii*. Quia ſuperior tenetur ex officio, ideoque ex juſtitia ſubditos ſuos corrigere, a peccato cohibere, & impedire ne alios injuſte lædant, unde ſi non impedit cum poteſt, merito cenſetur cauſſa injuſta damni. Quod ſi ſubditus abſente ſuperiore detrahat, tunc ſuperior ex officio tenetur cogere ſubditum ut reſtituat famam; nam tenetur ex officio compellere ſubditum, ne perſeveret in injuria alteri inferenda: perſeverat autem in injuria eamque continuat ſubditus, qui non reſtituit famam a ſe læſam, cum poteſt. Hinc pater, dominus, Prælatus &c. tenentur ex juſtitia impedire detractiones & cogere ſubditos detrahentes ad reſtitutionem.

Dixi

Dixi etiam *Prælatus*, seu superior regularium: quia Prælatus est etiam caput politicum suorum subditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, sicut dominus tenetur gubernare suos servos & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui est caput politicum, tribuuntur, & imputantur damna a subditis illata, si non impediat. *Ita Delugo*. Et a fortiori quivis superior ac Prælatus tenetur ex justitia impedire subditum detrahentem alteri suo subdito: nam ex officio & justitia tenetur ab omni damno subditos suos tueri, si possit, quia non solum est rector suorum subditorum, sed etiam judex & custos, qui ex suo munere, ideoque ex justitia tenetur impedire damna suorum subditorum.

Nota. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera sed occulta sine causa justa pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini auctoris libri quodam modo consentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quisque rationabiliter vellet, ut liber contra ejus famam injuste scriptus a nemine legeretur.

Quæst. VI. *An audita, lecta, vel aliqua quælibet referens absque asseveratione peccat?*

Resp. 1. Qui audita vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis auctoribus, ut audientes merito possint induci ad opinandum, vel suspicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem. Quia est causa injusta gravis damni seu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel suspicionis: nam dat aliis sufficientem causam male opinandi, hoc ipso quod eo modo refert audita, ut alii merito inducantur ad male opinandum.

Resp. 2. Qui audita refert sine causa coram iis, quos probabile est credituros ex sola levitate vel malitia, quamvis eo modo referat, ut merito credi possent, peccat mortaliter non solum contra caritatem, ex qua quisque tenetur impedire malum proximi saltem cum facile potest, sed etiam contra justitiam, & sic tenetur ad restitutionem, saltem si non sint publica. Nam recte censetur causa injusta gravis damni, cum sine justa causa ponat id, ex quo probabiliter prævidet secuturum grave damnum proximi; & proximus habet jus, ne in tali circumstantia, seu cum suæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis est causa, ut alii peccatum proximi norint, ideoque est causa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, si ex ejus narratione gravis mali suspicio auditoribus verisimiliter suboritura sit, ut vulgo saltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui facilius mala quam bona de proximo opinantur. Talis enim suspicio est grave malum saltem respectu personæ honestæ.

Resp. 3. Qui audita refert eo modo, in iis circumstantiis, ubi constet auditores non esse credituros, nec ullum esse periculum infamiæ, neque malæ suspicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod raro contingit) non peccat mortaliter, immo nec venialiter, si adsit justa causa referendi, quia tunc nullum damnum nec periculum damni creat.

Quæst. VII. *An crimen proximi quod publicum est in aliquo loco, licet detegere in alio, ubi ignoratur, vel in eodem?*

Nota 1. Crimen dicitur publicum seu notorium tripliciter. 1. Publicitate juris: dum de eo constat per publicam judicis sententiam, vel per confessionem rei, aut convictionem in judicio, seu legitimum testium testimonium. 2. Publicitate facti, cum in loco publico coram multis patratum est, ita ut nulla tergiversatione celari possit, nec ullo juris suffragio excusari. 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex sufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas de communitate, ut spectatis circumstantiis, impossibile sit moraliter, quin perveniat ad notitiam majoris partis communitatis, seu civitatis, pagi, parœciæ, collegii, vel monasterii.

Nota 2. Crimen notum majori parti unius communitatis particularis, v. g. collegii, monasterii, non censetur publicum absolute & respectu omnium, sed solum respective ad illam communitatem, v. gr. collegium, monasterium &c. Quare si notum sit solum collegio, monasterio, non censetur publicum extra illud, nec sine injustitia potest narrari iis, qui non sunt de illo. Quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta ad illos cum quibus monasterium communicat in regula & regimine. Sic peccata solum publica inter domesticos non possunt narrari iis, qui non sunt de familia. Item peccata publica in religione aliqua non possunt revelari externis: nam religiosus infamis tantum apud suos retinet jus ad famam apud externos. Item si in vicinia dumtaxat notum sit crimen, est contra justitiam illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis, in quibus criminosus famam hactenus illæsam retinet. Ita Layman dicens hanc esse communem doctrinam.

Resp. 1. Ex communi sententia, non est contra justitiam revelare in quovis loco crimen alicubi notum per sententiam judicis publice denuntiatam, in qua nominetur reus. Quia per hanc sententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus spoliandi absolute reum fama, sicut & vita, in vindictam publicam criminis; & reipsa spoliare intendit, quando eum publice condemnat, ut ceteris ubique sit in exemplum & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi, & ideo nocentes puniuntur in media luce & coram populo.

Delictum tamen in una religione publicum etiam per sententiam judicis regularis, injuste extra eam revelaretur. Quia ex mente ferentis sententiam ipsa non est lata pro publica notitia aliorum, sed solum pro privata suorum subditorum, alioqui bono communi religionis perniciosa esset.

Resp. 2. Est mortale contra caritatem crimen alterius alicubi publicum, etiam per sententiam publicam judicis, detegere sine justa causa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, si auctor criminis erat ibi bonæ famæ. *Ita Lessius asserens hanc esse fere communem sententiam.* Quia proximo infertur sine justa causa grave malum graviter contristativum, nempe infamia, quod ipse detegens nollet rationabiliter sibi fieri in pari casu, contra illud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Nec refert, quod ille jus ad famam jam amiserit: nam illam absque injuria & fraude adhuc possidebat, & possessurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen sic publicum brevi erat perlatura in locum ubi revelasti, non peccas mortaliter contra caritatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi juste destruenda non magni æstimatur, nec proinde illius damnum censetur magnum.

Dico *juste*; nam qui crimen, quod injuste divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compensare damna; sicut is qui prior incendit domum, prævidens injuste brevi incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ necessario annexa est injuriæ damnosæ.

Resp. 3. Si crimen quantumvis publicum non sit verum, est mortale contra justitiam illud nescienti aperire. *Ita Layman, Delugo & alii.* Quia innocens per infamationem injustam licet publicam, non amittit jus ad famam: nam jus illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis, ac proinde non potest sine injuria diffamatio ejus ad plures propagari. Et vero innocentem infamare, etiam apud unum, per se malum injustum est, atque mendacium perniciosum.

Resp. 4. Est mortale contra justitiam, crimen verum, sed solum notum per confessionem rei in judicio, vel testium testimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publice infamatus est. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia reus adhuc retinet jus ad famam, cum nondum eo in pœnam sit privatus per auctoritatem publicam; & nondum crimen publicum est in ordine ad populum; sed illis duobus modis dicitur notorium solum in ordine ad judicem, ut ab eo condemnari possit. Quare nequidem in eo loco licet illud divulgare, nisi ibi jam infamia de illo laboret, ut sæpe contingit.

Resp. 5. Juxta multos mortale est contra justitiam, crimen verum in uno loco publicum sola publicitate facti vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina & alii.* Quia auctor criminis alibi illæsam habet famam, & per talem notitiam non amisit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille censetur famam abjecisse respective ad alia loca; neque jure ad illam privatus est per auctoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in historiis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publice gestarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuo duraturæ a criminibus deterreantur.

Dixi, *in alio loco.* Nam ex communi sententia, non est contra justitiam, nescientibus revelare crimen alterius in loco, ubi in eo publice infamatus est. Quia is in illo loco jus ad famam, sive jus secreti amisit per publicitatem, cui causam dedit, committendo crimen in multorum conspectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innotescit & divulgatur. Addit Delugo ad bonum publicum expedire, quod unusquisque ab aliis cognoscatur, qualis revera publice est. Neque etiam hæc revelatio mortalis est contra caritatem, quia ex ea non sequitur grave damnum proximo, cum ibi jam sit publice infamatus: nec potest rationabiliter id multum molestè ferre, cum famam ipse suam in eo loco abjecisse censeatur, crimen publice committendo.

Quod si crimen verum factum sit injuste publicum, ut si cum esset secretum, aliqui pluribus illud revelarint, Delugo negat peccare contra justitiam eum, qui illud aliis ejusdem loci nescientibus detegit. Quia tunc solum est contra justitiam manifestatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur, ejusmodi autem jus nullum habet in prædicto casu; nam totum jus proximi fundatur, vel in carentia talis criminis, vel in eo quod sit occultum; uterque enim hic titulus dat jus: prior quidem absolute & universaliter; posterior vero saltem ut non narretur absque necessitate: utroque autem titulo cessante, nullum manet jus. Cum ergo sive juste sive injuste verum crimen factum est publicum, ablatum est fundamentum totum juris impedientis ne detegatur, cum & verum sit, & publicum jam sit, undecumque publicitas illa provenerit, modo non oriatur ex confessione sacramentali.

Resp. 6. Si is, qui olim ob sua crimina infamis fuit, famam honeste vivendo recuperaverit, mortale est contra caritatem illa crimina nescientibus narrare, vel revocare in memoriam. Quia sine justa causa ei infertur grave damnum ac malum, quod narrans in simili casu nollet rationabiliter sibi inferri. Immo est contra justitiam, si crimen non fuit publicum per sententiam judicis. Quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur; ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginald. Delugo, Layman, & alii.* A fortiori est contra justitiam, si inde detur occasio opinandi eum adhuc esse improbum, etiamsi per sententiam juste olim infamatus sit; nam habet jus ad famam illam, quam postea bene vivendo sibi comparavit, & quam juste possidet.

Item est mortale contra justitiam, crimen alterius, quod facto vel fama dumtaxat publicum fuit, sed jam sola oblivione deletum, narrare ne-

neſcientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen ſuum deſiit eſſe publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum ſtatum quem habuit, antequam eſſet publica. Ergo ſicut res antea, dum erat occulta, non poterat revelari; ita nec poſtea, quando redit ad priorem ſtatum & rurſus inducit naturam rei occultæ. *Ita Delugo*, qui excipit crimen publicum per ſententiam publicam; quia facultas illûd divulgandi orta ex ſententia publica adhuc irrevocata, perſeverat donec publica auctoritate infamia tollatur. Sed ſaltem id erit contra caritatem.

Quæſt. VIII. *An eum, qui uno aut altero crimine infamis eſt, licet de aliis infamare?*

Reſp. 1. Si illa alia crimina ſint ordinarie conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum eſt, ita ut non cenſeatur notabiliter augere infamiam, non eſt peccatum, ſaltem mortale, illa detegere iis, qui jam principale norunt. Quia non cenſetur nova infamia ſaltem gravis inferri, aut prior graviter augeri, ut ſi narres de ebrioſo publico, eum non recte curare rem familiarem, rixari cum uxore &c. De fornicario publico, quod ſcripſerit litteras amatorias &c.

Dixi, *graviori*. Nam mortale eſt contra juſtitiam, aperire crimen atrox ei, qui novit minus grave licet ejuſdem ſpeciei, v. gr. Si dicas Paulum ſurripuiſſe mille nummos, cum alter ſciat eum tres ſolum furatum eſſe: quia tunc graviter & injuſte augetur ejus infamia.

Immo poteſt eſſe gravis injuria detegere peccata ejuſdem ſpeciei multiplicata; ut ſi ſemel aliqua femina adulterium notorium commiſit, non ideo poſtea licebit aliud ejuſdem adulterium occultum patefacere: nam relapſus multum auget infamiam. *Delugo*.

Reſp. 2. Si crimina illa non ſint connexa, ex communi ſententia eſt mortale contra juſtitiam illa detegere, præſertim ſi ſint alterius generis. Quia graviter injuſte læderetur ejus fama, ſive inferretur ei nova infamia gravis; nam qui infamis eſt in uno genere vitii, non idcirco cenſetur infamis in omnibus aliis vitiis; diverſorum enim vitiorum diverſa eſt infamia, & alia major, alia minor. Quare qui amiſit jus ad famam in una virtute, non ideo jus amiſit ad famam in altera virtute. Sic poteſt quis haberi ebrioſus, & tamen eſſe & haberi juſtus in contractibus, fidelis uxori &c. Fama quippe non eſt quid ſimplex & indiviſibile, ſed conſtat diverſis quaſi partibus, quarum una poteſt haberi ſine alia. Quare ſicut poteſt quis habere unam partem famæ, licet non habeat alias; ita poteſt retinere jus ad unam partem famæ, licet non retineat ad alias.

Hinc eſt contra juſtitiam, furis capite damnati adulterium occultum prodere &c.

Notat Delugo, totum hoc deſumendum eſſe ex damno novo quod circa famam fit, an judicio prudentum ſit grave vel leve.

Quæſt. IX. *An licet aliquando revelare crimen occultum alterius?*

Nota. Certum eſt id nunquam licere, ſi crimen innotuit ſolum per confeſſionem ſacramentalem, vel ſi talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos caſus,

Reſp. 1. Ex communi ſententia; revelatio criminis occulti fieri poteſt & debet, quando neceſſaria eſt ad avertendum grave damnum communitati, aut privato innocenti impendens, ſive ſpirituale, ſive temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri injuſte obveniret: nam bonum commune & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et caritas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cum impediri poteſt, nec alter tunc cenſetur rationabiliter invitus, cum adſit juſta cauſſa, ob quam debeat famæ ſuæ jacturam pati, ob eamdem rationem idem tibi licet, ſi hoc neceſſarium ſit ad avertendum tuum grave damnum injuſtum, etiam temporale.

Manifeſtatio autem criminis occulti alterius non eſt detractio, niſi cum eſt inordinata. Sed quæ fit ob juſtam & rationabilem cauſſam & ſine animo nocendi, eſt ordinata: nam detractio formalis, quæ ſemper intrinſece mala eſt, ſolum fit, cum proximi defectus aut crimen revelatur, vel ſine juſta cauſſa, vel ex intentione illum infamandi. Immo ex S. Thom. 2. 2. q. 70. ar. 1. ad 2. homo tenetur manifeſtare ea, quæ ſibi ſub ſecreto commiſſa ſunt: *Si pertinent ad corruptionem multitudinis ſpiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus perſonæ*.

Hinc quando agitur de officio, beneficio Eccleſiaſtico conferendo, de matrimonio contrahendo, de Religione ſuſcipienda, potes & debes occulta impedimenta, incapacitatem vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum merito timetur, detegere iis, ad quos ſpectat, ſed non pluribus; & illi tenentur ſic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non aſſumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quam quod ei non convenit, & poſtea dicere eſſe furacem, ſi amicus perſiſtat velle eum aſſumere, niſi cauſſam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet conſortium hominis, quem certo noſti eſſe corruptis moribus, ne ipſe pervertatur, vel ut ſibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apoſt. 2. ad Timoth. 4. monet: *Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit ..... quam & tu devita*.

Item talis revelatio fieri debet, cum neceſſaria eſt ad bonum ſpirituale delinquentis, ut ſi fiat ſuperiori, parentibus, ſervato quantum opus eſt ordine fraternæ correctionis: quia donum ſpirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Baſil. in reg. brev. reſp. ad interrog. 5.*

Reſp. 2. Licet injuriam ſibi ab alio factam referre ad petendum conſilium neceſſarium, non nominata perſona, niſi ad conſilium opus ſit, modo non pluribus referatur, quam neceſſe ſit: quia tunc injurians non eſt rationabiliter invitus,

tus, & læsus habet jus, consilium necessarium in injuriis acceptis quærendi. Non tamen licet ad solatium præcise seu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam sibi factam, nominata persona: quia iniquum est gravem infamiam proximo inferre sine justa & gravi causa, quale est solatium illud, quod non est bonum tanti momenti, nec necessarium: cum verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum, qui est *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*, 2. ad Cor. 1. Et vero si non licet furari pro solatio suæ gravis miseriæ: cur liceret detrahere pro solatio doloris.

Resp. 3. Si quis fictis virtutibus, vel simulata peritia famam sibi comparavit, licet aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicujus damnum grave: ut si quis simulet se peritum medicum, advocatum &c. & constet non esse talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno vel periculo. Quod si simulatio virtutis vel doctrinæ nemini nocere possit, est contra justitiam eam detegere: nam quamdiu hypocritæ malitia est occulta & nemini nocet, jus habet ne positive existimetur malus: detegendo autem hypocrisim, facis ut positive existimetur malus.

Quæst. X. *An est mortale detrahere defuncto in re gravi?*

Resp. Affirm. Etiamsi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes*. Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & censetur etiam post mortem possidere famam suam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, infertur ei grave damnum injustum; fama enim etiam post mortem magni æstimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maxime arduas aggrediuntur. Hinc illud Eccl. 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni.*

Quare est obligatio restituendi famam defuncto sive ante, sive post ejus mortem injuste læsam. Nam injusta ademptio boni proximi obligat ad restitutionem. Nec hanc remittere potest hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injuste patitur.

Quæst. XI. *An licet seipsum infamare?*

Resp. 1. Ex communi sententia, laudabile est se ipsum infamare, veritatem aperiendo sine scandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria aut damno, ad coercendam superbiam ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Christi opprobria, ut fecerunt quidam Sancti. Quia homo est dominus suæ famæ, & honeste eam bono majori postponit. Si id faciat sine justa causa, erit per se loquendo venialis culpa, quia est quædam inordinatio & prodigalitas. Non est tamen per se mortalis; quia nec est contra justitiam, cum homo sit dominus suæ famæ; nec contra caritatem, quia caritas non obligat ad bona temporalia externa comparanda vel conservanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia, vel ad vitam temporalem nostram aut proximi conservandam.

Resp. 2. Ex communi sententia, est mortale contra caritatem seipsum infamare, aut cum scandalo proximi, vel etiam proprio, ut si inde fiat ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut si dicas te violasse thorum alterius: nam est mortale dare alteri occasionem graviter peccandi, & prodigere id cujus dominium non habes. Item si infamia tua impediat, ne possis prodesse proximo, cui ex sola caritate prodesse teneris.

Immo est etiam contra justitiam, si propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religiosum, si sis religiosus; quia cum fama tua sit connexa cum fama aliorum, non potest lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent, ne sua fama spolientur sine gravi & justa causa, quod jus tunc violas. Item si fama tua sit necessaria ad bene & utiliter gubernandos alios, ut si sis episcopus, parochus, prælatus &c. Nam ex justitia teneris nihil facere quod impediat, ne recte & utiliter aliis munus tuum exequaris: cum tenearis ex justitia illud recte & utiliter aliis obire.

Quæst. XII. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Resp. Sic respondet S. Th. 2. 2. qu. 72. art. 3. *Dicendum quod sicut patientia necessaria est in his quæ contra nos fiunt; ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparationem animi habenda, sicut Augustinus 1. De Sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini: Si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit: non tamen hoc semper tenetur facere actu; quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepit alapam, dixit: Quid me cædis? Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cetero talia non attentet secundum illud* Prov. 26. Respondе stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

Quæst. XIII. *An & quomodo restituenda est fama?*

Resp. 1. Est obligatio justitiæ ex genere suo gravis restituendi famam injuste læsam, sive imponendo falsum crimen, sive detegendo sine justa causa verum, sed occultum defectum vel crimen. *Ita omnes*. Quia tunc illata est vera injuria damnosa, quæ proinde tolli ac resarciri debet; jus enim, quod quisque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum sed occul-

cultum, & jam nemini nociturum nequit, nisi per auctoritatem publicam. Adde quod bonum commune exigat, ut defectus vel crimina occulta non detegantur sine necessitate aliqua: alias læderetur pax ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænum vitandi postea alia crimina, quod est famæ bonæ conservatio, & quo sublato in desperationem & quodvis flagitium facile ruit humana fragilitas.

Resp. 2. Fama injuste ablata restitui debet integre apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam justitia exigit, ut damnum injuste illatum resarciatur integre, & fiat restitutio ad æqualitatem, alioqui injustitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc qui publice infamavit, tenetur famam publice restituere. *Restitutio* (inquit S. Thom. 2. 2. qu. 72. ar. 2.) *est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ injuste ablata est. Cum ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id quod injuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

Resp. 3. Qui alium infamavit, falsum crimen imponendo, ex communi sententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam, ut falsa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus aperte significare voce, vel scripto, si necesse sit, se falsum dixisse, aut etiam mentitum esse si opus sit, adhibito etiam juramento & testibus, si aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipse sit infamandus. Quia tenetur efficaciter resarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id necessaria; & suæ culpæ imputare debet, quod sibi imposuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injuste revelavit, non debet dicere se falsum dixisse, quia mentiretur; quod nunquam licet: nempe enim sunt facienda mala ut eveniant bona; sed debet apud rudes dicere se perperam locutum fuisse, talem injuste infamasse, ei injuriam intulisse: apud peritos vero qui ex ejusmodi locutione magis confirmarentur in opinione admissi criminis, debet (quantum fieri potest sine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantum in una virtute amisit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & sic fiat quædam compensatio; vel eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & juste, puta cum aliquis crimen alterius prodit ordine debito servato, & non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & injuste: & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, seu injuste, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit.* Ita S. Thom. 2. 2. qu. 61. ar. 2. ad 2.

Sed qui libro famoso alterum injuste infamavit, tenetur restituere famam contrariis scriptis, vel publica revocatione: alioqui restitutio non esset efficax, & proportionata damno.

Resp. 4. Qui falsum, vel verum crimen alterius injuste revelavit, tenetur ex justitia reparare famam non solum apud eos omnes apud quos eam abstulit, sed etiam apud alios omnes quibus hi postea idem retulerunt, saltem in eorum defectum, si prævidit vel prævidere potuit, eos apud quos detraxit, rem propugnaturos. *Est communis sententia.* Quia tunc detractor fuit causa injusta ulterioris infamiæ secutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Immo etiamsi probabilius putaret, auditores immediatos audita non relaturos esse aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injuste occasionem illi ulteriori infamiæ: nam homines etiam alias prudentes facile, data occasione, ex inconsideratione, vel aliter, audita narrant. *Qui autem occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, cap. ult. de injur.

Quæst. XIV. *An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum sed occultum injuste detegit, tenetur omnia alia damna sive in corpore, sive in aliis bonis inde secuta resarcire?*

Resp. Affirm. *Est communis & certa sententia.* Prob. 1. Ex cap. ult. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* 2. Quia est obligatio resarciendi omnia damna secuta ex injuria mortali; qui enim hanc intulit, est causa injusta damnorum inde secutorum: idque verum est, etiamsi crimen sit verum, sed occultum. Nam qui illud injuste manifestavit, est causa moralis injusta damnorum; hæc enim secuta non fuissent sine tali manifestatione injusta criminis.

Hinc qui defectum seu crimen, sive verum, sive falsum injuste aperiendo impedivit alterum a consecutione optimi matrimonii vel officii, aut beneficii, quo dignus est, tenetur restituere quanti spes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cum injuste impediverit. Quod si infamatus ideo privatus sit officio, vel alio bono quod jam habebat, restitui debet valor officii, vel talis boni, quia detractor fuit causa injusta jacturæ boni jam acquisiti. Immo qui proximum in vitæ periculum conjicit, falsum crimen ei affingendo, tenetur ex justitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari causa & discrimine potior est conditio innocentis quam nocentis, qui est culpabilis causa periculi; & ideo quivis tenetur damnum a se alteri injuste paratum impedire cum suo damno saltem pari & paullo majori.

Quæst. XV. *An tenetur ad restitutionem, qui falso sed bona fide putans crimen esse verum & publicum, illud narravit?*

Resp. Qui innocentem licet inculpate infamavit

mavit etiam correctionis causa, ubi primum errorem suum deprehendit, tenetur ex justitia famam ejus restituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1. Justitia quemlibet obligat ad curandum, ne ex sua actione sequatur damnum aliis sine justa causa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ seu famæ ablatæ, sicut qui bona fide acceperit rem alienam, tenetur eam restituere ubi primum id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in potestate ejus, a quo ablata est. Item causa fuit damni dati, & est in potestate ipsius eam auferre, & impedire ne ulterius illud continuetur. 3. Non restituendo, quodammodo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem a te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc si fueris in mora restituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud resarcire. Quia ex illo tempore quo tuum errorem deprehendisti, & potuisti sine tuo gravi incommodo restituere, censeris causa injusta infamiæ ut perseverantis, seu detentionis famæ, & damnorum ex tua omissione injusta secutorum. Præterea qui causam damni a se positam non removet, censetur velle effectum, seu damnum, quod ex ea secuturum novit. Secus si infamatus sine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum, antequam infamator errorem suum agnoverit: nam tunc non tenetur illud resarcire, cum sit inculpabilis causa infamiæ, ideoque & damni secuti: nemo autem extra contractum aut quasi contractum, seu officium tenetur resarcire damnum, quod sine sua culpa voluntaria alteri sequitur.

Sed quid si me narrante de aliquo publice infamato, auditores alium intelligant?

Resp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, teneris ex justitia etiam cum pari damno ad restitutionem. Tunc enim merito censeris causa moralis infamiæ ex tua narratione secutæ. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, si potes saltem sine gravi incommodo, teneris, tum ex caritate quæ semper exigit, ut grave damnum proximi avertamus, quoties sine gravi incommodo possumus; tum ex justitia, quæ obligat ad curandum, ne ex nostra actione sequatur aliis damnum sine justa causa. *Molina, Delugo &c.*

Quæst. XVI. *An hæres detractoris tenetur ad restitutionem famæ a defuncto violatæ?*

Resp. Neg. Quia hæc obligatio non respicit bona ei relicta, sed est mere personalis. At tenetur ex justitia resarcire damna realia ex infamia secuta. Nam obligatio resarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris, & hæc bona cum suo onere transeunt ad hæredem, defuncti personam repræsentantem, qui sicut in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti succedit.

Quæst. XVII. *Quænam excusant a restitutione famæ?*

Resp. Excusat 1. Condonatio valida talis restitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: nam cum talis sit dominus suæ famæ, potest ejus restitutionem sicut aliorum externorum valide condonare. Illicite tamen condonaret, si ejus fama necessaria esset ad ædificationem proximi, vel ad tollendum scandalum, tunc enim peccaret contra caritatem.

In tribus autem casibus non potest valide condonari restitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati vel suspecti: quia non potes de aliorum fama disponere, & cedere jus, quod habent, ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur: talis est infamia religiosi, quæ redundat in suum ordinem &c. 2. Si fama tua necessaria sit ad rectam muneris tui administrationem, nisi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes. Nam subditi habent jus, ut munus tuum erga illos recte ac utiliter exerceas, ideoque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia secuturum est damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex justitia impedire illud damnum, cum ei causam injuste dederit, ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum est, nisi tamen aliter removeatur.

2. Excusat, si fama sit aliunde recuperata, puta per sententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per testes, aut aliter. Quia jam sublatum est totum damnum illatum: ergo nihil manet resarciendum; perinde ac si equum tibi surreptum casu recepisses. Potest tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam satisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis: sed si non accusetur apud judicem, tenetur tantum ad satisfaciendum per signa doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem secundum conditionem personarum, ob mœrorem illatum & infamiam, quam passus est læsus, donec sublata fuerit, si putetur talem satisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamia secuta, compensari semper debent. Calumniator tamen tenetur semper revocare calumniam, non obstante sententia judiciaria accusatum absolvente; quia per illam sententiam non sufficienter restituta est fama apud omnes: multi enim existimant & existimare possunt, accusatum fuisse absolutum ob defectum probationum criminis, non vero ob ejus falsitatem.

3. Si restitutio sit impossibilis, nam nemo tenetur ad impossibile, ex reg. jur. in. 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione secuta, ut si audientes jam antea sciebant quod narrasti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum secutum est, ergo nullum est resarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta est, aut si auditores inducti sunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantum suspicabantur, teneris ad restitutionem: quia tunc fuisti causa injusta talis incrementi, seu damni.

5. Si restitutio fieri nequeat sine periculo vi-

tæ

tæ infamatoris, quæ judicio prudentum præſtet famæ infamati. Quia non eſt obligatio reſtituendi cum longe majori damno, ſpectatis omnibus; nec tunc læſus eſt rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato aut aliis damnum grave in ſpiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave ſcandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam reſtituere. Nam illa damna æquivalent, aut etiam præſtant damno vitæ infamatoris. Idem dic, ſi jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel fere tanti ex circumſtantiis æſtimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quiſque tenetur damnum a ſe illatum reſtituere etiam cum æquali, vel paullo majore detrimento ſuo. A fortiori fieri poteſt, ut quis famam reſtituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris reſtituere, ſi crimen verum occultum, quod aliis narraſti, fiat alia via juſta publicum publicitate, qua infamatus amiſerit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum ſit ne reviviſcat: quia tunc infamia jam eſt abolita, ac proinde damnum ſublatum. Sed ſi reviviſcat poſtea; erit tunc obligatio reſtituendi. Si autem periculum ſit, ne aliquando infamia reviviſcat, (ut facile fieri poteſt, nam homines data occaſione facile recordantur quæ obliti erant) debet detractor ſatisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, immo & dicta revocando, ſi crimen ſit falſum.

Quæſt. XVIII. *An in reſtitutione famæ poteſt fieri compenſatio?*

Reſp. 1. Eſt mortale contra juſtitiam falſum crimen ſive in judicio, ſive extra illud imponere etiam calumniatori ad ſuam juſtitiam, vel famam tuendam. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo.* Quia 1. eſt medium intrinſece malum, & prohibitum hac lege, *Non falſum teſtimonium dices*, Matth. 19. eſtque mendacium pernicioſum ac injuſtum in re gravi; nam quiſque habet jus, ne ei ob ullam cauſſam falſum crimen affingatur. Hinc Concilium Arelatenſe I. & II. & Matiſcon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falſum crimen objiciunt aliis. 2. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 43. *Quidni nonniſi veniale ſit detrahentis auctoritatem magnam ſibi noxiam falſo crimine elicere?* 44. *Probabile eſt non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui ut ſuam juſtitiam defendat. Et ſi hoc non ſit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Reſp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præciſe ad compenſandam infamiam illatam. *Eſt communis ſententia.* Quia non licet privata auctoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati eſtis, ut benedictionem hæreditate poſſideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam ſuam a malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & ſequatur eam.* 1. Pet. 3. Eſt autem mera vindicta, quando quis privata auctoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non reſarcitur, ut cum infamia alterius non tollit tuam infamiam: ſic non licet incendere domum ejus qui tuam incendit. Hinc qui ſe mutuo infamantur, tenentur ad reſtituendum ſibi mutuo famam, niſi ſibi mutuo condonent, ut præſumitur, ſi æqualitas ſit in infamia.

Reſp. 3. Si quis te falſo infamet, ex communi ſententia potes aliquem ejus defectum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus teſtimonium, v. g. quod antea fuerit deprehenſus in mendacio, perjurio, modo hæc manifeſtatio ſit utilis & neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, nec majorem ei infamiam pariat, quam ſit ea quam tibi injuſte parat. Quia 1. quiſque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injuſte adimere; nec ille eſt tunc rationabiliter invitus, cum cogat læſum ad hoc medium neceſſarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium vel proximi; ergo multo magis id potes ad avertendum damnum, quod ipſe criminoſus tibi parat injuſte inferre.

Illicita tamen eſt defenſio immoderata propriæ famæ, ut ſi majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam eſſet inæqualitas, ideoque injuſtitia reſarcienda.

Quod ſi manifeſtatio alieni criminis non ſit neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, ſive quia potes eam aliter tueri, ut teſtibus, juramento &c. ſive quia hæc revelatio ad tuam defenſionem inutilis eſt; tunc illud detegendo peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non eſt neceſſaria ad infamiam, quam tibi injuſte infert, amovendam: & ſine juſta cauſſa læderetur fama proximi, quod eſt intrinſece malum: eſſetque mera vindicta. *Sanchez, Molina, Delugo, Leſſius dicens hanc eſſe communiorem ſententiam.*

Reſp. 4. Dum duo ſe mutuo infamarunt, & infamia utriuſque æqualis eſt, ſi unus nolit famam alteri reſtituere, juxta multos alter non tenetur ad reſtitutionem, modo infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex cap. ult. *de adult.* ibi: *Cum paria crimina compenſatione mutua deleantur.* Quia in rebus temporalibus, quando jura ſunt paria, ſi alter nolit tibi ſervare jus & ſolvere debitum, nec tu teneris præſtare quod ei debes: eſt enim quædam juſta defenſio tui juris, & compenſatio boni tibi debiti. Fama autem eſt bonum temporale, cujus domini ſumus: unde uterque poteſt ob infamationem mutuam alter alteri reſtitutionem famæ condonare. Qui tamen prius læſiſſet, tenetur ad reſtitutionem talis exceſſus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas. Item ſi altero volente tibi reſtituere, tu nolis idem ei

præstare, peccas graviter contra justitiam; quia es causa damni quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæst. XIX. *An qui infamiam a se injuste illatam tollere nequit, tenetur pecunia compensare?*

Resp. Multi negant, eo quod bona superioris ordinis nequeant restitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc sit impotentia restituendi. Nam, inquiunt, justitia commutativa, quæ æqualitatem spectat ac postulat, non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit vel in se, vel in æquivalenti saltem ex parte. Sed fama utpote bonum superioris ordinis ad pecuniam, non potest reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam, alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum exæquare ex toto bonum superioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud, Proverb. 21. *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Igitur cum fama sit supra omne pretium, non est pretio æstimabilis, nec compensabilis.

Alii tamen cum S. Thoma 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 1. & 2. probabilius docent, talem teneri compensare pecunia, vel piis suffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter easdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ vel membri restitui debere. *Vide dicta*, part. 2. c. 6. q. 6.

Fatetur Lessius, infamatorem teneri ex quadam æquitate & etiam ex caritate infamiam pecunia compensare, si infamatus sit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depositurus, & infamator sit dives. Sicut enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti lex caritatis me magis obligat erga hunc, quam erga alium: ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc esse obligatio justitiæ: nam ex justitia depelli debet mœror injuste illatus, & in hoc casu pecunia est unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porro consentiunt omnes, infamatorem, si per judicem condemnetur ad satisfactionem pecuniariam, teneri ex justitia illam præstare. Quia supposita tali injuria judex habet jus eum ad talem satisfactionem condemnandi in pœnam criminis, & dandi læso jus ad illam; idque etiamsi fama esset recuperata; nam judex potest justa pœna punire delicta etiam post damna sarta. At quisque tenetur justæ sententiæ parere. Item si infamatus transigat certa pecuniæ summa cum infamato, tenetur ex justitia eam tradere: nam hoc pactum est justum, cum infamatus possit certa pecunia pacisci, ut cedat jus quod habet ad accusandum infamatorem, & exigendam satisfactionem ac restitutionem cum erit possibilis. Justæ autem conventiones obligant ex justitia.

Quæst. XX. *An honor per contumeliam læsus restitui debet, & quomodo?*

Resp. 1. Qui injuste alterius honorem læsit sive coram aliis, sive coram ipso solo, ex communi sententia tenetur ad restitutionem. Quia fecit injuriam contra justitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem ac mœrorem, quæ per satisfactionem tolli debent. Nam secundum æstimationem hominum per contumeliam lædituir & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficis, ejus dignitatem lædis, eumque quantum in te est, viliorem reddis.

Item qui causam offensionis dedit proximo, tenetur quantum potest ipsum placare, & se ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo .... Esto consentiens adversario tuo cito &c.*

Quod si honor coram aliis læsus sit, debet apud illos omnes restitui, alioqui honor injuste ablatus non restitueretur ad æqualitatem. Si tamen læsus vindictam sumpserit de inhonorante, v. g. si eum percusserit, & hic id toleraverit, secundum Delugo non requiritur ordinarie ulterius satisfactio pro honore, nisi læsus sit multo superior. Quia pro satisfactione videtur acceptare vindictam de se sumptam, & hoc ipso quod alter vicissim non vindicat, censetur agnoscere suam culpam, & testari existimationem de læso. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios testes injuriæ, qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent.

Resp. 2. Si simul cum contumelia illata sit infamia, vel ex illa sequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama resarciri debet damnum illud, quia lædens est illorum causa injusta.

Resp. 3. Ea adhiberi debet satisfactio, quæ prudentum judicio, spectatis omnibus circumstantiis personæ lædentis, & læsæ dignitate, injuriæ gravitate &c. sufficiat ad reparandum honorem violatum: nam justitia obligat ad satisfactionem æqualem offensæ &c.

Varii autem assignantur satisfaciendi modi, scilicet exhibitio externa honoris, amica & honorifica salutatio ac compellatio, invitatio ad mensam locum honorificum ibi dando, significatio doloris, veniæ petitio, & alia signa doloris, humiliationis & reverentiæ erga offensum &c. Raro autem superiores tenentur veniam a subditis petere, *ne dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas*, ait S. Aug. ep. 109. Sed contumeliam ostensione majoris benevolentiæ & peculiari honore ac favore tollere possunt.

Nota. Omissio honoris debiti superioribus vel etiam æqualibus, est peccatum non solum contra observantiam, sed etiam contra justitiam, ideoque obligat ad aliquam satisfactionem. Quia hoc debitum rigorosum est, & amissio honoris debiti, ubi & quando debetur, est inhonoratio ac contumelia interpretativa: nam per illam censetur lædi dignitas superioris, & honor æqualis: ut si transeunte prælato, non aperias

rias caput, ceteris aperientibus, censeris eum contumelia afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & necessaria restitutione.

Nota. Injuriæ circa bona fortunæ complectuntur omnes damnificationes, seu actiones & omissiones, quibus damnum in ejusmodi bonis injuste alteri infertur, sive rem ejus usurpando, recipiendo, detinendo, sive destruendo, sive deteriorando, sive exigendo id quod non debetur, sive non solvendo id quod ei debetur ex justitia, sive quovis alio modo. Quæ omnia sub nomine furti late sumpti comprehenduntur: & prohibentur præcepto, *Non furtum facies*, ex Conc. Colon. & Catech. Romano. *Aperte enim totum significavit quidquid illicite rerum proximi aufertur*, ait S. Aug. in c. *Pœnale* 14. q. 5. Et vero inferre quocumque modo damnum alteri, idem est, quod quidpiam ab ipso auferre. Nam (ut ait Aristoteles) damnum quempiam accipere idem est quod minus habere quam habere debuit. Quare quæ dicuntur de furto stricte sumpto, applicanda sunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

Quæst. I. *Quid est furtum & rapina, & quomodo differunt inter se?*

Resp. 1. Furtum sumitur tripliciter. 1. Latissime pro omni injusta damnificatione in bonis, sive commissione, sive omissione fiat. 2. Late pro omni injusta acceptione rei alienæ, sive ea sit fraudulenta ut fit per contractus iniquos, sive occulta ut fit per furtum stricte dictum, sive violenta ut fit per rapinam. 3. Stricte, & furtum sic sumptum est occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus justo detentore.

Dicitur, 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio & retentio: nam acceptio, & accepti retentio moraliter censetur eadem actio: qui enim rem alienam inique retinet, licet eam antea juste acceperit, perinde facit ac si tunc primo injuste acciperet. *Detinere id quod alteri debetur, eamdem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta: & ideo sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio*, ait S. Th. 2. 2. q. 66. ar. 3. ad 2.

2. *Occulta*, hoc est, quæ fit domino nesciente, vel saltem quam quis intendit facere domino nesciente, & sine vi.

3. *Rei*, quo nomine a Theologis intelliguntur non solum res corporales & mobiles, sed etiam res immobiles & jura, ut census, servitutes, usus ac possessio.

4. *Invito domino*, seu sine consensu domini saltem prudenter præsumpto. Nam si quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum dominum, si peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt.* Si autem id incertum sit, præsumendus est dominus invitus, cum nullus præsumatur velle ut bona sua auferantur.

5. *Rationabiliter*. Nam dominus debet esse cum ratione invitus: unde qui in extrema necessitate accipit occulte ex quibus indiget ad vitam servandam, nec aliter potest ea habere, non est reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, seu possessore. Nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo qui eam legitime possidet vel detinet, ut conductore, commodatario &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt.* Quia tunc aufertur usus, possessio, vel securitas, quam alter per illam rem habebat.

Resp. 2. Rapina est rei alienæ usurpatio injusta & violenta, seu facta præsente & invito domino, vel ejus detentore justo. Specie differt a furto, quia injustitiæ furti superaddit aliam injuriæ speciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis suis, species quædam est contemptus & contumeliæ. Quare rapina ceteris paribus est peccatum gravius furto. Immo fieri potest ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licet res ablata sit materia furti venialis, ut si rem exiguam superiori vel personæ illustri per vim eripias.

Porro rapinæ reus est, qui per metum injuste incussum aliquid ab altero extorquet: ut si publici ministri, vel potentes viri aliquid indebitum postulent ab aliis, quod rogati ob metum recusare non audent, estque crimen concussionis. Nam ipsis interius renitentibus vim inferunt, dum exterius reluctari non audent.

Quæst. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Resp. Dividitur in simplex, & qualificatum, quod scilicet secundum leges est dignum majore pœna, quodque quadruplex est. Primum est Sacrilegium, quod est furtum rei sacræ, vel rei prophanæ in loco sacro. 2. Est Peculatus, quod est furtum rei ad fiscum vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod est surreptio servi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus seu adductio alienorum pecorum.

Quæst. III. *Quale peccatum sunt furtum, & quævis injusta damnificatio, & rapinæ?*

Resp. Sunt mortalia ex genere suo: ita omnes. Constat, 1. Ex 1. Cor. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare ... Neque fures ... Neque rapaces regnum Dei possidebunt*. 2. Quia sine justa causa & auctoritate inferre damnum proximo est tum contra caritatem, tum contra justitiam: quæ virtutes obligant sub mortali in re gravi. *Quam grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis & ratio satis ostendit; est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit*, ait Catechismus Concilii Tridentini.

Dixi, *Ex genere suo*: quia furtum potest esse veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, nisi inde sequatur aliud malum.

Quæst. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis?*

Nota. 1. Furtum rei levis potest esse mortale per accidens ratione damni inde secuti aut lucri cessantis: ut si acum fureris sartori, qui non possit aliam habere, & ideo uno, vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti stricte dicti, cum non surripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis injustæ, quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acus es causa injusta, cur sartor damnum grave patiatur: est autem mortale contra justitiam, creare alteri grave damnum sine justa causa. 2. Ratione scandali, ut si scias ideo alterum blasphematurum: nam mortale est sine justa causa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis meroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas saltem contra caritatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facile possumus; licet illud irrationabiliter eventurum sit. Sed hic quæritur quænam materiæ quantitas per se requiratur ad mortale, secluso omni alio.

Nota 2. Quantitas per se requisita ad mortale peccatum in furto & quavis alia damnificatione injusta, debet esse gravis, vel absolute, vel respective: nam ablatio rei levissimæ, puta oboli, non potest esse mortalis per se, cum sit levis læsio proximi & leve malum. Quantitas autem gravis absolute est ea, quæ secundum se & respectu omnium est notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate, & sic infert damnum notabile, & consequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis respective est ea, quæ est notabilis relate ad facultatem, conditionem & indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis: sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis ac notabilis respectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc Matt. 12. Christus ait, viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plus, spectata scilicet ejus penuria, dedisse, quam divites, qui multa præbuerant.

Resp. Quantitas gravis absolute, ideoque sufficiens ad mortale respectu omnium, etiam regum, est ea quæ exæquat valorem sexaginta assium seu trium librarum. Nam talis summa secundum se spectata, est notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis est etiam respectu regis spectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ sustinenda non parum juvat: ex ea enim rex potest uno die decem vel duodecim milites alere, qui vitam suam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur cum talis valor in ordine ad usus humanos sit magnus in se, nec contemnendus, ejus damnum merito censetur magnum absolute & respectu cujuslibet vel ditissimi, quem privat facultate disponendi de bono secundum se notabili, nec parum utili; & sic talis valoris damnum est notabile secundum se ac ratione boni ablati. Adde quod si tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occasio multis illud patrandi, unde sequeretur gravissimum damnum principibus; immo multi doctores minorem quantitatem ad mortale assignant etiam respectu ditissimorum.

Quantitas vero gravis respective ad conditiones personarum & sufficiens ad mortale, quadruplex est; nimirum respectu divitis est circiter triginta asses; respectu mediocriter divitis viginti asses; respectu artificis non pauperis duodecim asses, vel quantum ei valet merces operæ diurnæ; respectu pauperis sex asses, vel id quod singulis sufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc summa respectu singulorum merito censetur notabilis, & singuli præsumuntur in his esse cum ratione graviter inviti: enim vero talis summa est respectu singulorum pretium laboris haud levis, & illis sufficit ad victum diurnum, & non exiguam ipsis parit utilitatem; atque ejus privatio incommodum non leve. Et vero victus diurnus secundum communem existimationem, est quid notabile: ergo quantitas ad eum necessaria, est etiam notabilis.

Nota. Cum quantitas materiæ furti mortalis non possit mathematice statui, sed tantum moraliter, qui regi surriperet summam designatam excepto uno vel altero asse, censebitur peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur: ac proinde quæ parum distant, nihil distare censentur.

Quæst. V. *An & quando peccatur mortaliter per minuta furta?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui per plura parva furta, uni vel pluribus facta, intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione: quia volitio furandi rem notabilem, seu inferendi damnum notabile, mortalis est: nam est volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia singulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem sit ex intentione mortali, quamvis in se leve sit, est peccatum mortale: actus enim imperatus a voluntate participat malitiam interioris actus imperantis: nam cum illo constituit unum moraliter actum totalem, estque illius executio. Suppositā tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum sunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque proposito efficaci, non interrupto & virtualiter permanente. Sed si interrupte fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis mortaliter mali. Item peccat mortaliter qui rem levem semel furatur cum voluntate furandi magnam, si ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Resp. 2. Qui sæpe minima furatur sine animo auferendi rem notabilem, sed tantum ex occasione data accipit successive quantitatem notabilem, vel damnum notabile paullatim & suc-

ſucceſſive infert, peccat mortaliter per ultimum furtum vel damnum rei de ſe levis, ubi advertit ſe per illud quantitatem notabilem complere. *Eſt communis ſententia*. Prob. Non ſolum quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis ſententia, ſed etiam ratione ipſius acceptionis, ut docet ſaltem communior. Nam tunc ſcienter accipit uſque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptione notabile damnum infert. 2. Qui vult & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipſo vult damnum notabile proximi, ſed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter: Ergo. Et vero ſi quis decem furtis parvis ſurripuit novem aſſes artifici, & videns, ſi adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave reſpectu illius; certe eo ipſo quod vult furari & furatur tres aſſes, vult ſaltem interpretative quantitatem quam ſurripuit, eſſe notabilem, & damnum quod intulit, eſſe grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licet de ſe levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus complet ablationem rei gravis, revera gravis eſt; ac proinde mortalis: ſicut retentio ultimæ partis licet de ſe levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum complet retentionem gravem, eſt gravis ac mortalis retentio. Itaque licet levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ & damni illati: multæ enim leves materiæ & multa levia damna inter ſe moraliter uniuntur, & aliquid grave conflat. Hanc autem totam materiam gravem cenſeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injuſte retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave conſtituentem: ſicque vis omnes illas ſimul ſumptas, ideoque grave damnum alterius.

Hinc famuli & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem, ſi per plura furta levia etiam circa eſculenta & poculenta, quantitatem ſufficientem ad mortale compleant: quamvis juxta multos requiratur major quantitas in eſculentis & poculentis, quæ ipſimet conſumunt, quam in iis quæ aliis donant. Item dic de liberis, licet circa illos multi requirant majorem quantitatem, quam circa famulos, quia, inquiunt, parentes ſunt minus inviti.

Immo ſecundum Rebell. Sanchez, Delugo, Bonac. & alios, quodlibet furtum leve factum poſt completam materiam eſt mortale. Quia toties adeſt voluntas ſaltem implicita augendi prius damnum grave, quod reipſa augetur; & toties completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam, ac proinde quodlibet furtum ſubſequens eſt executio talis pravæ voluntatis.

Reſp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi ſententia tenetur ſub mortali quam primum reſtituere; quia alioqui eſſet iniquus detentor rei alienæ, ſeu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere quod ablatum eſt per pauca furta, quantumcumque ſit magna ſumma totalis*.

Reſp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera eſt, etiamſi fiant diverſis perſonis, quarum ſingulæ ſeorſim ſumptæ damnum dumtaxat leve patiantur, ita ut 1. quodlibet ejuſmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, ſit mortale. *Ita communiter*. Tum quia graviter & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus vel menſuris iniquis, licet ex tali uſu ſæpe dumtaxat damnum ſingulis obveniat, Deut. 25. *Non habebis in ſacculo diverſa pondera, majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor ..... Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & averſatur omnem injuſtitiam*. Et Proverb. 21. *Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum ... & pondus æquum voluntas ejus*. Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali, ſeu peccandi mortaliter: nam mortale eſt velle furari alienum in magna quantitate, cum hoc graviter prohibitum ſit, & materia ſit gravis. Præterea hæc ratio damni creandi nocet graviter ſocietati humanæ; unde merito cenſetur graviter prohibita jure naturali: nam alioqui ſinguli a diverſis poſſent grave damnum accipere, & daretur anſa artes ac labores honeſtos negligendi; nam citra mortale quilibet poſſet diteſcere per minuta illa furta diverſis facta.

2. Licet plura levia furta ac damna fiant diverſis ſine intentione acquirendi aliquid notabile, ſed tantum ex occaſione data, tamen ultimum furtum, ſeu damnum de ſe leve, ſed complens quantitatem notabilem, eſt mortale. *Ita Turrian. Valentia, Sanchez, & alii multi*. Quia licet quantitas ſit levis reſpectu ſingulorum, quibus fit furtum, nec proinde ſingulis inferatur grave damnum, eſt tamen notabilis reſpectu communitatis, ſeu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem, vult & infert damnum notabile illius communitati ſeu multitudini eorum; & vult habere & habet alienum in magna quantitate. Et vero multis inferre damnum parvum, perinde eſt, inquit Leſſius, ac ſi uni inferas magnum; nam omnia illa parva ſimul juncta efficiunt unum magnum, quod eſt communitatis, quæ tali ſumma poſſet aliquem notabiliter juvare.

3. Eſt obligatio ſub mortali ſic accepta reſtituendi quam primum, nam alioqui injuſte retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injuſte illatum continuaretur. Quod ſi reſtitutio fieri moraliter nequeat ſingulis, quibus ſubtracta eſt res levis, aut illatum leve damnum, vel quia ignorantur ii ſinguli, vel quia executio difficilior eſt, quam res tantilla poſtulet, vel quia periculum eſt infamiæ;

tunc

tunc reſtitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum, vel in alia pia opera eidem loco utilia impendi: nam hoc videtur conſentaneum juſtæ voluntati illorum. Secus, ſi quis ſit modus reſtituendi ipſis læſis vel majori illorum parti, v. gr. vendendo eiſdem civibus poſtea in majori menſura; vel minuendo pretium: quia læſus habet jus ut damnum ſibi reſtituatur, dum reſtitui ei poteſt.

Nota. Secundum multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus, quam quæ uni: quia damnum diviſum in plures cenſetur minus. Idem Doctores communiter aliquando plus requirunt in furtis levibus ad mortale conſtituendum, quam in uno furto gravi, quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit. Quia dominus minus graviter cum ratione invitus eſt, & minus damnum cenſetur, quam ſi ſimul eadem quantitas furriperetur. Unde exigunt quantitatem paullo majorem in illis furtis minutis, ut quantitas cenſeatur notabilis in ordine ad conſtituendum mortale, quam in uno furto gravi. Certe ſi non adeo magnum ſit intervallum, non requiritur ad materiam gravem major quantitas, dum paullatim accipitur, quam dum ſimul: nam tunc illa ejuſdem eſt æſtimationis, & damnum æque magnum infertur.

Quæſt. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt, ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem, licet ſinguli parum accipiunt?*

Reſp. 1. Si id communi conſilio, vel auxilio, vel concurſu fiat, ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem in ſolidum: nam ſinguli conſentiunt in totum damnum, & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc ſi multi milites vineam ingreſſi, communi conſilio vel auxilio notabile damnum inferant, quilibet miles peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem in ſolidum, licet duos tantum racemos carpſiſſet.

Reſp. 2. Si id caſu fiat, ita ut alter alterius non ſit conſcius, ſed quilibet ſeorſim, & independenter ab alio leve damnum inferat, ignoretque damnum ab aliis illatum, vel inferendum, tunc nullus peccat mortaliter, & ſinguli tenentur ſolum ſub veniali reſtituere partem damni a ſe illati. Quia tunc ſinguli non ſunt cauſſa phyſica aut moralis damni notabilis, nec in illud ullatenus conſentiunt, unde quod damnum notabile ex ſingulorum furtis ſimul ſumptis ſequatur, eſt omnino per accidens & præter intentionem ſingulorum.

Reſp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per minuta furta, & tamen aliquid leve ſinguli accipiant, ſed ſine communi conſilio & auxilio, ita ut nullus ſit alteri ſuo exemplo vel hortatione cauſſa furandi, quilibet peccat ſolum venialiter, & tenetur tantum ad reſtitutionem levis damni quod infert; quia quilibet non eſt phyſica vel moralis cauſſa damni gravis, ſed dumtaxat levis. Damnum enim leve per ſuum furtum intulit, & non fuit aliis cauſſa, nec occaſio furandi, ut ſuppònitur; nec conſilio, auxilio, aliave ratione cooperatus eſt moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione ſolius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad conſtituendum unum damnum grave imputabile ſingulis, nec quilibet tunc vult interpretative damnum notabile proximi, ac in illud conſentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac præter cujuſque intentionem eſt, quod ſuum furtum cum aliis grave damnum phyſice conſtituat.

Quæſt. VII. *An fur acquirat dominium rei furtivæ?*

Reſp. Neg. Si ea diſcerni poſſit a rebus propriis: quia ad transferendum dominium requiritur juſtus titulus, ex l. 31. §. *de acquir. rer. domin.* qui hic deeſt. Idem dic de uſuris; quia ex hac lege nunquam nuda traditio transfert dominium, niſi præceſſerit venditio aut juſta cauſſa. Cum autem, *inſtit. de rer. diviſ.* dicitur, traditione rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione rei cum juſto titulo, quem alibi leges requirunt. At traditio uſurarum eſt ſine juſto titulo ſeu cauſſa juſta, nam ratione mutui nihil licet accipere; nec illæ liberaliter ac ſponte donantur; ſed ſunt bonum alienum domino invito ac ſine juſto titulo acceptum & retentum, perinde ac pecunia a latrone extorta. Hinc qui bona fide res alienas a fure vel uſurario accepit, tenetur eas reſtituere vero domino, ubi primum id reſcierit: nam *nemo plus juris ad alium transferre poteſt, quam ipſe haberet*. L. 34. §. de reg. jur.

Si autem fur vel uſurarius res furtivas vel uſuras ſuis rebus permiſcuerit ita ut ab his diſcerni nequeant, & ipſe habeat animum acquirendi ſibi totum cumulum, earum dominium juxta multos acquirit, ex inſtit. de rer. diviſ. & l. 78. §. de ſolut. ibi: *Si alieni nummi inſcio vel invito domino ſoluti ſunt, manent ejus, cujus fuerunt. Si mixti eſſent, ita ut diſcerni non poſſent, ejus fieri qui accepit, in libris Caſſii ſcriptum eſt, ita ut actio domino cum eo qui dediſſet furtim competeret*. Sed lex illa non loquitur de mixtione mala fide facta. Et *inſtit. loco cit.* id relinquitur arbitrio judicis. Illud certum eſt, remanere tunc obligationem reſtituendi earum valorem, & compenſandi omnia damna ob injuriam illata. Ex communi autem ſententia fur & uſurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, ſed cum prædicta obligatione, ex l. 49. §. *de furt.* ibi: *Quod enim ex re furtiva redigitur, furtivum non eſſe nemini dubium eſt. Nummus ergo qui redactus eſt ex pretio rei furtivæ, non eſt furtivus*. Quare ſi hac pecunia fur aliquid emat, v. g. pannum, venditor fit dominus talis pecuniæ, nec tenetur illam reſtituere, cum ſit furis: ſed fur manet obligatus ad reſtitutionem. Immo fur aliquid emens pecunia furtiva, rei emptæ dominium acquirit, ex *l. penult.* Cod. *Si quis alteri vel ſibi &c.* Venditor vero non fit dominus pecuniæ furtivæ, niſi quando illam cum propria miſcuit,

ita

ita ut ab illa discerni nequeat, l. 78. §. *de solut.* Ratio est, quia fur non habet dominium rei furtivæ sicut alter contrahens rei suæ: ergo non potest illud æque transferre. Præterea hoc ita statutum est legibus; nec est iniquum, quia pro eo quod rei alienæ venditor fit dominus pretii, ipse viciſſim emptori de evictione obligatus manet.

Quæst. VIII. *An licet occulte recipere rem suam apud alium extantem?*

Resp. 1. Qui occulte accipit rem suam apud alium justo titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati extantem, peccat contra justitiam, & tenetur rem illam reddere, & resarcire damnum, si quod inde evenit. Quia injuste alium privat usu juris, quod in illam rem habebat, scilicet juris securitatem ex ea percipiendi, vel ea utendi. Qui autem rem suam apud alium depositam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S.Th.q.66. art. 5. ad 3.) gravat depositarium, & sic tenetur ad revelandum hoc gravamen, ipsum monendo, vel depositum reddendo.

Resp. 2. Qui occulte accipit rem suam apud alium sine justo titulo extantem, & quam potest alia ratione, puta per judicem recuperare, peccat contra justitiam legalem, quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad restitutionem, quia res illa sua est, & alter nullum jus in illam habet. Ita S. Th.2.2. q. 66. art. 4 ad 3. ibi: *Qui furtim accipit rem suam apud alium injuste detentam, peccat quidem, non quia gravet eum, qui detinet;* (*& ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum*) *sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei judicium, juris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur.* Talis autem non peccaret, si alia ratione, nempe petitione, vel judicis auctoritate, vel sine magnis sumptibus rem suam recuperare non posset, modo absit scandalum, & moneatur injustus detentor (si fieri potest) nihil jam debere.

Quæst. IX. *An uti licet occulta compensatione?*

Nota. Occulta compensatio est, cum inscio eo qui tibi debet, accipis, vel retines privata auctoritate ex ejus bonis ea, quæ tibi certo debet ex justitia.

Resp. 1. Non licet officialibus reip. opificibus, operariis, famulis & ancillis &c. aliquid furripere, eo quod putent stipendium, de quo convenerunt, esse justo minus. Quia, I. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Famuli & famulæ domesticæ possunt occulte heris suis furripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod acceperunt.* 2. Nunquam licita est compensatio, nisi debitum sit certum, quod hic non contingit. 3. Agerent contra pactum: nam consenserunt in pretium minus. 4. Nihil eis debetur ex justitia ratione laboris & operarum, nisi pretium, de quo conventum est, licet sit infimum, ex Matt. 20. *Non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?* Quod si constaret pretium illud, de quo convenerunt, esse minus infimo, tamen fieri potest ut illorum opera non sit magis utilis domino, qui illos noluisset acceptare sub majore pretio. An autem hoc ita se habeat, non ipsorum, sed domini est judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plus dare voluerint. Ergo illud est justum pretium: nam justum pretium est illud, quod communiter homines solvunt: non enim plus valet res vel opera, quam id quod communiter pro ipso inveniri potest. Denique si id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam isti sibi facile persuaderent stipendia esse justo minora: essentque judices & executores in propria causa etiam dubia ac incerta. Hinc sartores peccant contra justitiam, si retineant fragmenta panni, fila serica &c. ut sic compensent sibi mercedem, quam putant satis magnam non solvi; & tenentur ad restitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Resp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita est occulta compensatio. *Est communis sententia.* Quia jure naturali cuique licet indemnem se servare citra alterius injuriam. In occulta autem compensatione licita nemini fit injuria: nam occulta compensatio neque est contra justitiam commutativam, cum nulla injuria inferatur debitori nolenti solvere: ipse enim ex justitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id quod ex justitia suum esse debet: estque justa defensio ab injuria, qua creditorem continuo vexat debitor injuste retinendo id, quod ei ex justitia debet. Ergo debitor non potest esse rationabiliter invitus quoad substantiam; sed nec quoad modum, quia creditorem excusat necessitas, & impotentia aliter accipiendi solutionem. Neque est contra justitiam legalem & publicam potestatem: nam supponitur judex vel nolle, vel non posse rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem necessariæ ad licitam compensationem hæ sunt.

1. Ut certum sit, rem illam nunc actu debitam esse ex justitia. Nam si id incertum esset, non liceret quidquam furripere: quia in dubio & in casu incerto melior est conditio possidentis; & iniquum est pro debito incerto certam solutionem propria auctoritate sumere, atque exponere se periculo accipiendi rem alienam sibi non debitam. Neque id licet, si res non esset debita ex justitia, sed solum ex gratitudine; quia debitum ex gratitudine non est rigorosum, nec ullum parit jus ad rem, nec est circa aliquid determinatum, sed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injustitiæ obligans ad restitutionem, quia tunc fit injuria cum damno.

2. Ut creditor non possit rem suam vel sibi debitam alia ratione, puta petitione, vel per judicem obtinere, saltem sine gravi detrimento vel incommodo. Alioqui fieret injuria publicæ potestati, & peccaretur contra ordinem debitum a jure constitutum juxta l. unic. Cod. *Ne quis in sua causa*, ibi. *Generali lege decernimus, neminem sibi esse judicem, vel jus sibi*

bi dicere debere. Solus tamen defectus hujus conditionis non obligat ad restitutionem: quia debitori non est illatum damnum, cum (ut supponitur) non plus acceptum sit ex ejus bonis, quam certo debitum erat ex justitia. *Ita S. Antoninus*.

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depositam apud se, vel sibi commodatam ex l. 11. Cod. *depos.* & l. ult. Cod. *commodat.* & ex c. ult. *de depos.* ubi Greg. IX. ait: *Sane depositori licuit, pro voluntate sua depositum revocare, contra quod compensationi, vel deductioni locus non fuit: ut contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minime referatur, licet compensatio admittatur in aliis, si causa ex qua postulatur, sit liquida*. Ratio est, quia fieret contra fidelitatem & obligationem depositi vel commodati, quod maximam fidem postulat, & contra conventionem saltem tacitam restituendi rem domino.

4. Ut accipiatur res in eadem specie, si fieri potest: alioqui debitoris res sine necessitate & ejus consensu, ac proinde injuste permutaretur.

5. Ut fiat sine periculo scandali, & infamiæ propriæ vel proximi, vel damni tertii, qui putaretur furatus, & cogeretur restituere. Nam quamvis hoc damnum sequeretur per accidens, tenemur tamen ex caritate impedire grave malum proximi, quoties possumus sine nostro gravi damno.

6. Ut fiat sine injuria tertii, qualis esset, si acciperetur res alteri commodata, locata, oppignorata, vel apud eum deposita. Nam iste tertius habet jus, rem illam ad suum usum vel securitatem detinendi, aut custodiendi. Item si bona omnia essent hypothecata aliis: nam hi habent jus ex iis solutionem accipiendi cum detrimento aliorum. Vel etiamsi non essent hypothecata, sed non sufficerent aliis debitis solvendis, non potes integram solutionem recipere, nisi hypothecam, vel privilegium habeas: nam alioqui non habes jus ad integram solutionem cum damno aliorum, sed solum pro rata, cum alii creditores æque jus habeant ad bona debitoris, quod jus violas, si ex integro debitum recipias; nam aufers aliis id, quod pro rata perciperent. His adde, ut facta compensatione, debitor, si fieri moraliter potest, moneatur nihil jam debere, tum ne permaneat in peccato, existimando se teneri debitum solvere; tum ne ipse, vel ejus hæredes cogantur iterum solvere tuis hæredibus. Quod si voluerit postea solvere, non debet accipi iterata solutio, vel si nequeat sine infamia recusari, occulte statim restitui debet.

Cum autem rarissime omnes istæ conditiones concurrant, rarissime licita esse potest compensatio occulta. Quamvis autem sit illicita, non tamen obligat ad restitutionem, nisi quando injuste illatum est damnum alteri.

Quæst. X. *An licet in gravi vel extrema necessitate aliena furripere?*

Resp. 1. Non licet in necessitate tantum gravi alienum furripere. *Prob.* Ex c. 3. de furt. *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres*. 2. Innocentius damnavit hanc propositionem: *Permissum est furari non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate*. Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, cum in sola extrema necessitate bona sint communia. Immo id debuit jure naturali prohiberi: nam si liceret, pateret via innumeris furtis cum magno societatis humanæ detrimento, ac perturbatione reip. nec homines satis abstinerent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Resp. 2. In extrema necessitate licet accipere rem alienam, necessariam ad vitæ suæ vel suorum conservationem. *Est communis sententia*. Quia in extrema necessitate omnia sunt communia saltem quoad usum. Nam quisque habet jus naturale & obligationem conservandi vitam suam ac suorum per media ordinaria ad hoc ex se ordinata, & a Deo auctore naturæ omnibus concessa, qualia sunt bona externa, quorum proinde divisio & proprietas fieri non potuit, nisi servato aliis jure utendi illis in extrema necessitate.

In tali necessitate *etiam potest aliquis occulte rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti*, ita S.Th. 2.2. q. 66. ar. 7.ad 3. si nempe ex propriis bonis nequeat ille subvenire: tunc enim furripiens est veluti instrumentum indigentis. Præterea cum quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei subvenire eo modo, quod sibi licite posset & vellet opitulari in eadem necessitate.

Neutrum tamen licet, 1. Si dominus rei sit, vel foret in pari necessitate. *Ita omnes*. Nam *in pari causa melior est conditio possidentis*, reg. jur. 2. nisi probabilis spes sit, posse te convenienti modo petendo obtinere id quod indiges: quia cum propria per donationem habere potes, sine necessitate alienum furriperes. Putat tamen Lessius, in hoc casu peccare solum venialiter non petendo, eo quod non peccetur quoad rem ipsam, sed solum quoad modum, & dominus debeat esse contentus quoad substantiam.

Qui autem rem alienam etiam magni momenti clam in extrema necessitate furripuit, secundum multos non tenetur restituere, quando commoda facultas aderit. Quia omnia tunc sunt communia simpliciter & absolute, cum bona ad vitæ conservationem a Deo hominibus omnibus concessa sint. Unde S. Th. ad 2. ait. *Per talem necessitatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam*. Teneris tamen restituere id, quod mutuo accepisti, vel emisti, & in extrema necessitate consumpsisti. Quia consumpsisti rem propriam acquisitam per contractum obligantem ad reddendum æquivalens; & ideo quando res illa tibi, qui es dominus actu, perit, non alteri, qui fuit, sed jam non est dominus. Quare obligatio, quam per contractum contraxisti, per su-

per-

pervenientem neceſſitatem fuit ſolum ſuſpenſa, non extincta. Idem dic, ſi res in neceſſitate accepta perduret hac tranſacta, ex cap *Quod.* 1. q. 7. Sic qui equum alterius abſtulit, ut fuga vitæ conſulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evaſit; quia indigebat ſolum uſu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ ſummam in extrema neceſſitate ſurripuit, tenetur ea tranſacta reſiduum reſtituere, quia ceſſante tali neteſſitate ceſſat jus ex ea ortum, quod eſt ſolum ad vitæ neceſſaria. Item ſi non ſis ſimpliciter & abſolute pauper, ſed habeas alibi bona, teneris reſtituere, quod extra patriam in extrema neceſſitate ſurripuiſti; quia non licet alienum ſurripere, niſi eo modo, quo extrema neceſſitas urget. At neceſſitas non eſt ſimplex & abſoluta; ergo non potes quidquam ſumere niſi ſub conditione reſtituendi. Præterea non habes plus juris ad capiendam rem alterius, quam hic habeat obligationis eam dandi tibi: at tenetur ſolum eam tibi mutuare, cum non ſis ſimpliciter pauper.

Quæſt. XI. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, uxor peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere viro vel ejus hæredibus, ſi aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri ſurripiat aut impendat invito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert marito: nam is ſolus in ſuum commodum habet adminiſtrationem dotis, & bonorum communium, quæ ſcilicet conferuntur initio, vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut conſtat ex jure: dominium vero omnium bonorum propriorum, id eſt, quæ ipſe ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit eſſe communia. Uxor tamen, ſecundum communem ſententiam, poteſt de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere quantum opus eſt ad ſuam ſuſtentationem; ad quamcumque familiæ neceſſitatem, ſi maritus ea deneget, cum dare poſſit; vel ad eleemoſynas moderatas faciendas ſecundum conſuetudinem piarum mulierum ejuſdem conditionis & facultatis, niſi vir ſufficientes largiatur, vel ad avertendum damnum familiæ aut mariti, ut fecit Abigail 1. *Reg. c.* 25. Item ſi maritus ſit prodigus, poteſt uxor ſubtrahere bona neceſſaria ad alendam familiam, & educandos ac collocandos liberos ſecundum ſuum ſtatum. Nam in his omnibus maritus non eſt rationabiliter invitus, cum ſpeciali jure tenetur iſta præſtare, & familiam ac uxorem ſuſtentare convenienter ſuo ſtatui, & ſpectatis facultatibus utriuſque. Vir enim debet uxori tamquam ſociæ, familiæque matri decentem ſuſtentationem pro qualitate ſtatus & quantitate facultatum utriuſque, & ideo uxor dedit ei dotem, & inſuper præſtat ſubſidium atque operas ſuas.

Poteſt etiam uxor ex bonis dotalibus & communibus, ſi non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantum opus eſt ad ſuppeditandam ſuſtentationem neceſſariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ indigenti, ſi quam habet ex alio matrimonio, modo remaneant neceſſaria marito & ejus familiæ. Quia ipſa tenetur illis ſubvenire, & iſti jus ſpeciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir poteſt rationabiliter id inique ferre. Omnia tamen ſic tradita tenetur probabiliter uxor referre in ſuam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injuſte de alieno ſubveniret, cum habeat propria. Alii tamen cenſent, uxorem ad hoc non teneri; quia ea lege cenſentur matrimonia contrahi, ut onera & debita realia quæ ſuperveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, uxoris cenſetur eſſe inopia ipſiuſmet uxoris, cui maritus tenetur ſubvenire.

Reſp. 2. Maritus peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere uxori, vel ejus hæredibus, 1. Si diſſipet ejus dotem, cum dotis proprietas ſit penes uxorem; vel accipiat aut impendat bona paraphrenalia, id eſt, ea bona quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit eſſe communia, ſed ſibi reſervavit; nam uxor habet illorum omnium plenum dominium & adminiſtrationem, nec proinde vir habet jus ullum de iis diſponendi. Idem dic de bonis ſibi a marito vel a quovis alio donatis, ut de illis libere diſponat.

2. Si bona communia notabili quantitate, invita uxore, prodige donet, vel in uſus malos aut vanos impendat: nam licet horum adminiſtratio ſit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipſius, ipſa rationabiliter invita, profundens. Unde ſoluto matrimonio, tenetur maritus, vel ejus hæredes ad reſtituendum uxori, vel ejus hæredibus. *Ita Leſſius, Sanchez, & alii multi.*

Quæſt. XII. *An liberi peccant, & tenentur ad reſtitutionem, ſurripiendo bona parentum?*

Reſp. Liberi qui ſurripiunt vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis quorum dominium vel uſumfructum pater habet, peccant mortaliter & tenentur reſtituere Parentibus vel cohæredibus. *Eſt communis ſententia*, & conſtat, 1. Ex Proverb. 28. *Qui ſubtrahit aliquid a patre ſuo & a matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.* Ergo peccat mortaliter: 2. Quia accipiunt rem alienam notabilem invito domino: neque enim habent jus ullum diſponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis filiusfamilias ſit hæres, non tamen eſt adhuc dominus rerum, & ideo dare non poteſt*, ait S. Th. in 4. diſt. 15. q. 2. ar. 5. q. 2. ad 1. Quare Cathec. Rom. ait furti reos eſſe filios & uxores, qui a parentibus & viris pecunias ſurripiunt.

Idem dic ſi filius contra voluntatem parentis in uſus vanos vel illicitos, ut in compotationes, commeſſationes, ludum &c. expendat ſummam notabilem ex iis pecuniis, quas pa-

rens ei ad honeſtos tantum uſus præfinitos dedit, puta ad emendum libros, veſtes &c. quia parens non intendit illi pecunias donare abſolute ac ſimpliciter, ſed tantum cum reſtrictione ad uſus a ſe determinatos. Unde filius non habet jus de illis diſponendi, niſi ad tales uſus: pater enim non plus juris ei confert, quam intendit conferre. *Ita Leſſius, Navarr.* &c.

Hinc ſi filius habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, tenetur ex illis reſtituere: ſi non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in ſuam partem quod furripuit, niſi conſtet hos tantumdem furripuiſſe, vel niſi pater expreſſe, aut tacite condonavit.

Quæſt. XIII. *An ſi filius familias plus ceteris fratribus pro patre laboret, & aliquid ultra ſuam ſuſtentationem ex labore ſuo ac induſtria lucretur, poteſt ex tali lucro pretium operarum ſuarum ſubtrahere, patre inſcio?*

Reſp. Nihil poteſt ſibi aſſumere, ſi parentes egeant ejus obſequio: quia filius ex pietate debet ejuſmodi obſequia utrique parenti indigenti. Quod ſi parentes non egeant ejus obſequio, & plus lucretur, quam impendat, juxta multos poteſt operæ ſtipendium petere, ſicut poteſt alteri locare operas, ex l. 10. §. *de obſeq.* ibi: *Pietatem liberi parentibus, non operas debent.* Quod ſi nihil petat, nihil poteſt clam furripere. Quia tunc cenſetur gratis laborare; & alioqui ſi petiviſſet, pater potuiſſet eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis aut viliore pretio aut melius ſerviviſſet. Ergo cum pater non contraxerit cum filio, ei non debet ſalarium, præſertim cum non ſit conſuetudo, ut talis filius ſalarium a patre exigat. Præterea etiamſi deberetur illi ſalarium, non ei licet furripere patre vivo, quia illud lucrum recenſetur inter bona adventitia, quorum poſſeſſio & uſusfructus pertinent ad patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent, in tali caſu filium familiæ qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, ſed quam ex metu patrem offendendi petere non auſus eſt, poſſe retinere aliquid ſuo labori congruens, quod patre mortuo ex bonis furripuit, deductis ſuſtentatione & uſufructu. Quia, inquiunt, filius non debet eſſe deterioris conditionis quam extraneus, cui ejuſmodi merces deberetur; neque tenetur pro patre non indigente gratis laborare. Et licet in foro externo cenſeatur gratis laboraſſe, cum nullam pactionem inierit; tamen hæc præſumptio non habet locum in foro interno, cum ille ſemper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Barthol. Decius, Navarr. Leſſius, Cabaſſut. &c.* Sed hoc eſt incertum. Quare non ei licet ſalarium occulte compenſare: nam occulta compenſatio non eſt licita, niſi ubi jus certum.

Quæſt. XIV. *An qui rem furtivam emit, tenetur illam reſtituere domino?*

Reſp. 1. Qui rem furtivam emit mala fide, ſciens, vel dubitans eſſe furtivam, tenetur eam reſtituere ſi habeat, vel ejus pretium in defectum furis, ſi non habeat nec poſſit recuperare. *Eſt communis ſententia.* Quia injuſtitiam commiſit, rem alienam malam fide ſibi accipiendo contra voluntatem domini: unde tenetur ratione injuſtæ acceptionis. Nec poteſt a domino exigere pretium furi datum, ſed jacturam illam malitiæ ſuæ ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videte, ne forte furtivus ſit, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere.*

Reſp. 2. Qui rem alienam a fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, tenetur quidem illam reſtituere cum fructibus perceptis, ſed poteſt a domino exigere pretium furi datum, & impenſas ad eam emendam ac conſervandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere. *Eſt communis ſententia.* Quia ille rem domini utiliter geſſit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigit, ut ei rependatur quidquid de ſuo ad hoc impendit, quod ſi magno, vel fere æquali pretio emit cum tali intentione, dominus tenetur ſolum reddere, quantum judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Reſp. 3. Qui rem furtivam emit bona fide, neſciens, nec dubitans eſſe furtivam, tenetur eam reſtituere domino etiam non repetenti; nec poteſt reddere furi ut pretium datum recipiat, niſi certo ſciat ab eo rem domino reſtitutum iri. *Ita Major, Covarruvias, Medina, Sotus, Azor, Molina, Layman, & alii multi contra multos.* Quia 1. dominus habet jus, ut ſua ſibi res reſtituatur a quocumque ejus poſſeſſore, non obſtante jactura pretii; nam ea non obſtante, dominus poteſt per ſe immediate a quovis poſſeſſore rem ſuam recipere ac vendicare, l. 3. Cod. *de rei vindic.* & dominus nihil juris circa talem rem amiſit, perinde ac ſi a fure donata fuiſſet. Dominium rei alienæ non transfertur niſi per legem, aut judicis ſententiam, vel per domini voluntatem, ex l 11. de reg. jur. *Id quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt.* Ergo poſſidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et vero perinde eſſe videtur, ſive dominus rem ſuam repetat, ſive ob facti ignorantiam non repetat: nam ignorantia jus ipſi ſuum non adimit. 2. Si fur non inveniretur, vel ſi obiiſſet, juxta omnes, res furtiva deberet reddi domino, nec poteſt exigi pretium datum; quia nempe eſt aliena. At ex eo quod reperiri latro poſſit, idem dominus nullum jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non reſtituturo, cooperaris iniquæ illius detentioni, poſitive concurris ad privandum dominum propria re. 4. Res cum omnibus ſuis conditionibus, & melioramentis ad dominum pertinet. Cum ergo jam ſit in ſtatu ſecuritatis apud emptorem, & hic ſtatus ſpectet ad rem ipſam, ſitque quoddam melioramentum extrinſecum rei, ad dominum pertinet. 5. Non licet rem alienam a periculo ereptam in illud reducere, v.gr. non licet rem alienam

ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum Tob. 2. supra cit. qui supponit rem bona fide emptam esse.

Nec potest emptor pretium furi datum a domino repetere, ex l. 2. Cod. *de furt.* ibi: *In civilem rem* (id est, contra jus, ut ait glossa,) *desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium solutum fuerit a dominis.* Nam qui emit a fure, nullum habuit jus in re empta, nisi quod a jure potuit transferri. At nullum jus potuit a jure transferri, cum fur nullum habuerit, ex reg. jur. 79. in 6. & l. 54. §. de diverf. reg. *Nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse haberet.* Ergo emptor nihil potest exigere pro re illa, in quam jus nullum habet; sed damnum, quod inde patitur, fortuito casui imputare debet, perinde ac si pecuniam adulterinam accepisset, vel aliquid casu amisisset. Si tamen sciret furem restituturum rem domino, posset ei reddere ut pretium datum recuperaret; nam tunc dominus non est rationabiliter invitus. Immo fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam restituat.

Obj. 1. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore statu quam erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino.

Resp. Neg. conseq. Nam rem privat statu intermedio meliore, quem acquisiverat.

Inst. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate entis. *Resp.* Undecumque proveniat hic status, spectat ad rem, proindeque ad dominium rei. Sic res ex incendio erepta ab altero, non potest ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res sua in illo statu meliore, seu securiore relinquatur.

Obj. 2. In jure datur actio furi, per quam possit rem reposcere. *Resp.* Non datur talis actio, nisi quia prudenter judicatur velle rem domino restituere, quod leges illæ præsumunt.

Resp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bona fide consumpsit, aut si illa apud eum casu vel culpa periit, non tenetur ejus pretium restituere domino, nisi quatenus ejus pretio vel ea factus est ditior, ex l. 23. *de petit. hered.* quia fuit possessor bonæ fidei, secluſa lege positiva aliud statuente.

Resp. 5. Si quis rem furtivam bona fide emptam revendiderit, & postea compareat dominus, primus emptor tenetur rescindere contractum, pretium secundo emptori reddere, & rem ipsam furtivam restituere domino. *Ita Sotus, Azor, Valentia, Delugo, & alii.* Quia 1. Venditor ex vi contractus tenetur servare emptionem indemnem ab omni lite, molestia, & sumptu circa rem venditam, nec potest eum ad alium ablegare, ex l. 1. §. *de evict.* alioquin esset inæqualitas, ideoque injustitia: nam cum accipiat pretium certum ac securum, cujus dominium in eum tranfertur, tradere debet emptori rem securam, cujus quoque dominium in eum transferatur: quam rem si non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit causam contractui, nec emptor voluit tradere pretium nisi pro re, cujus dominium in ipsum pariter vere tranferretur. Quare venditor non satisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, a quo prius eam emit; hoc enim non est, eum indemnem servare, sed cogere ad sumptus & molestias, ex l. 11. §. *de actione empt.*

Quod si comparente domino, secundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei restituere, nisi illud quod ex revenditione sine industria propria lucratus est, vel nisi rem dono accepisset. Quia cum domino teneatur solum ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non possideat, nec habere queat, tenetur solum restituere, quatenus ex ea factus est ditior. Et aliunde leges statuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipsius rei, l. 49. §. *de furt.*

Quæst. XV. *An qui pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui pascit, vel ligna cædit in loco alicujus privati vel in loco communitatis suæ, sed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra justitiam pro ratione rei ablatæ, & damni illati, quod sæpe multo pluris est, quam res succisa valeat: & tenetur ad restitutionem. *Ita Sot. Lessius, & alii.* Quia violat jus alienum cum damno: nam herbæ & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui potest ea locare & vendere.

Licet tamen, herbis & frugibus collectis, mittere oves ad pascendum herbam nascentem, quam dominus agri non est venditurus, nec ex ea utilitatem percepturus, nec suo gregi destinaturus? Quia tunc non aufertur alienum invito domino, sed tacite consentiente; & ita fert consuetudo recepta.

Resp. 2. Qui in loco communitatis suæ pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, peccat, & tenetur restituere communitati, si magnum damnum inferat. *Ità Delugo, Valentia & alii.* Qui aufert alienum invito domino, & injuste minuit portionem aliorum. Enimvero si pecuniæ ad communitatem suam pertinentis & singulis ejus membris distribuendæ summam notabilem surriperet, nonne graviter peccaret, & restituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad restitutionem tenetur, si æquivalens injuste quoquo modo auferat. Idem dic a fortiori de eo, qui ligna cædit in sylva ad principem pertinente, cum vere auferat rem alienam invito domino.

Quæst. XVI. *An is, qui contra prohibitionem venatur, piscatur, vel aucupatur, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Nota. Certum est, 1. Eum qui alterum impedita venatione vel piscatione, ad quam jus habet, peccare, & teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod deductis impensis ac laboribus facturus erat, quia ei injuriam infert cum dam-

no. 2. Eum, qui etiam juste venando, damnum aliis infert, puta segetes proculcando, sepimenta dissipando &c. teneri resarcire damna illata: quia alii habent jus, ne damnum patiantur in bonis suis. 3. Eum, qui occidit aut lædit animal alterius, dum in suo prædio damnum infert, peccare graviter, & teneri ad restitutionem. Quia non habet jus occidendi aut lædendi animal alienum, sed solum expellendi, & satisfactionem exigendi; non enim ideo desinit esse domini sui, sine cujus consensu destrui non potest nisi per auctoritatem publicam.

Resp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, semper peccat saltem venialiter. *Ita Covarruv. Medina, Lessius, & alii.* Quia facit ei injuriam: nam dominus jus habet, ut nemo in suo fundo se nolente venetur, *ex instit. de rer. divis.* Et, l. *Item*, §. *de usufructu.* Quod si notabile damnum inferat, ut capiendo feras, quas dominus fundi venaturus erat, & probabiliter capturus; vel crebra venatione efficiendo, ut minoris æstimetur jus venandi, quod vendere, & locare statuerat, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem judicio prudentis statuendam: nam violat jus domini cum gravi ejus damno.

Resp. 2. Qui venatur in fundo alieno, sepe vel muro clauso, peccat graviter, & tenetur restituere animalia in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejusmodi animalia sunt domini, cujus est locus, cum censeantur amisisse naturalem libertatem, & jam occupata a domino, a quo facile apprehendi possunt. *Instit. de rer. divisar.* Idem dic de eo, qui in alieno stagno seu vivario piscatur: quia pisces omnes ibi concluſi, sunt domini loci.

Resp. 3. Qui venatur aut piscatur in loco publico non prohibito, nec ulli speciatim addicto, sed modo, seu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter, si notabile damnum inferat, v. g. extinguendo magna ex parte ferinam sobolem, vel aquas inficiendo. *Lessius & alii.* Quia tunc graviter lædit jus venandi ac piscandi, quod habet communitas, & spem lucri ac oblectationis injuste aliis eripit, vel saltem notabiliter minuit: unde tenetur ad resarciendum hoc damnum.

Resp. 4. Qui venatur in loco publico venationi Principis vel aliorum juste assignato, semper peccat contra justitiam saltem venialiter, & mortaliter, dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, vel multa, ita ut Princeps vel alii qui soli jus venandi habent, non possint tot capere quot antea solebant, vel non æque facile &c. *Ita Valent. Lessius, & alii.* Quia tunc graviter lædit jus Principis: unde tenetur ad compensationem damni, si Princeps eam curet, nec contentus sit ut deprehensi pœnam luant.

Resp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito domino, licet peccet, & teneatur resarcire damnum illatum; non tamen tenetur restituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejusmodi feræ sunt primo occupantis, cum nullius sint, nisi tamen feræ libertate fruentes lege aliqua ita addicantur Principi vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Quæst. XVII. *An tributa solvi debent ex justitia?*

Nota. Tributum hic late sumitur, nempe pro eo omni quod principi vel reip. penditur, ut & statum ac dignitatem suam tueri, & communibus necessitatibus ac commodis prospicere possit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quod pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel ex ea evectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Resp. Est obligatio justitiæ solvendi justa tributa ac vectigalia. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Et Rom. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* 2. Quia ex justitia debentur principi ratione sui officii ac laboris pro rep. & pacti saltem impliciti: suntque justa stipendia administrationis suæ ad ejus substentationem, & subsidia necessaria ad onera publica sustinenda, ad pacem, tranquillitatem, ac justitiam tuendam, reip. pericula avertenda &c. Principes enim ex officio tenentur subditorum felicitati, quieti, ac saluti diligenter consulere; justitiam per se, vel per suos præfectos ac magistratus administrare, crimina avertere, punire & coercere subditos, & eorum bona ac jura tueri, hostes arcere: item Leges divinas, Ecclesiam, & ejus jura ac decreta, atque Religionem catholicam tueri ac promovere. Ut autem hæc præstare possint, tenentur populi, tributa ac vectigalia eis solvere, iisque parere. Hinc tributa justa solvi debent antequam petantur, nisi ex consuetudine non solvantur ante petitionem; & ex communi sententia, teste Valentia, restituere debet, qui ea non solvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, sed solvi debet saltem cum exigitur.

Immo etiam exteri tenentur vectigalia solvere. Quia juste iis imposita sunt, & sub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque onus hoc compensatur per protectionem ac securitatem quam ibi habent, & per alia commoda quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa justa sint, non debent esse majora quam postulet principis sustentatio, consideratis statu dignitate ac ditione, & necessitas vel magna reip. utilitas. Nam hic est finis ad quem ordinantur, propter quem solum exigi possunt; ideoque non debent illum excedere. Quod si principes plus exigant ad superfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad usus vanos &c. peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem. Quia non habent potestatem in personas & facultates subditorum nisi in ordine ad bonum commune, & suam substentationem convenientem. Nam omnis potestas publica est solum ad bonum publicum instituta, ideoque non se extendit ultra illud, cum finis rei sit ejus mensura. Unde S. Th. 2. 2. qu. 66.

ar.

ar. 8. ad 5. ait: *Si aliquid principes indebite extorqueant, rapina est, sicut & latrocinium. Unde dicit Augustinus, remota justitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? ... Unde & ad restitutionem tenentur, sicut & latrones.* Debent quoque tributa exigi secundum proportionem facultatum singulorum, sic ut non alii plus, alii minus graventur, quam justum sit.

Quod si bonum commune postulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob causam publicam, in eam ex justitia impendi debent, & causa cessante cessare.

Obj. Samuel 1. Reg. c. 8. ait: *Hoc erit jus Regis: filios vestros tollet ... agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet* &c.

Resp. Non intelligitur jus legitimum, sed usurpatum, quod Reges sibi arrogaturos esse prædicebat Samuel, ut populum e Regis postulatione avocaret. Unde vox hebræa significat judicium, morem Regis. Nam 3. Reg. c. 21. Deus Regem Achab graviter arguit, & gravissima mala ei intentat, quod vineam Naboth usurpaverit.

Porro in dubio de justitia tributorum, ea solvi debent. Quia in dubio justitiæ debet præsumi pro justo præcepto superioris possidentis jus percipiendi, & exigendi tributa, quod jus est altius & majus jure, quod habent subditi in bona quæ possident. Præterea princeps sæpe habet causas justas occultas. Immo etiamsi essent evidenter injustæ sive ex toto, sive ex parte, tamen solvenda sunt, cum exiguntur ad vitandum scandalum ac perturbationem publicam, ob quam causam quisque juri suo cedere debet.

Quæst. XVIII. *Quid dicendum de Decimis?*

Resp. Decimæ solvi debent ex justitia & religione secundum receptam consuetudinem, & ad restitutionem tenentur qui eas non solvunt integras, vel solum de deterioribus rebus. Constat 1. Ex titulo de decimis, ex Conc. Gener. Lat. II. quod c. 10. de laicis decimas Ecclesiarum quoquo modo accipientibus ait: *Nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere.* Eadem autem est ratio de non solventibus & sibi retinentibus. Et ex Lat. IV. c. 52. ibi: *Decimas Ecclesiis cum integritate persolvant, & ad id per censuram ecclesiasticam compellantur. Illæ quippe decimæ necessario sunt solvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata.* Item ex Conc. Trid. sess. 25. c. 12. ibi: *Cum decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2. Quia sunt bona consecrata Deo, & debita ex justitia intuitu religionis in substentationem ministrorum, qui habent jus percipiendi substentationem a populo, cum in ejus commodum occupati sint, & pro eo Deum orent, laudent, sacrificium offerant, & alia sacra ministeria obeant.

Quæst. XIX. *An male distribuens bona, vel onera communia, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Quamvis violatio solius justitiæ distributivæ non obligat ad restitutionem, quippe quæ est actus justitiæ commutativæ, per æqualitatem rei ad rem spectantis; quia tamen sæpe justitia commutativa concurrit cum distributiva, ideo sæpe mala distributio bonorum, vel onerum distribuendorum obligat ad restitutionem, quoties scilicet in ea violatur justitia commutativa, seu aliquod alterius jus in re, vel ad rem.

Resp. 2. Qui onera, tributa, militum hospitia &c. male distribuit, nec justam proportionem in iis servat, tenetur ad restitutionem privatis, quos illa improportionata distributione gravat. Quia in hoc violat etiam justitiam commutativam: nam illos sine causa justa spoliat bonis quæ possident, vel graviori incommodo afficit; & privatus quisque habet jus strictum ac proprium, ne supra facultatem & debitam proportionem gravetur.

Resp. 3. Distributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, v. g. laboris, operæ, pacti &c. ut solutio stipendii facienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinent ad justitiam commutativam, quippe quæ versatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut constat ex ejus notione. Quare si male fiat, contrahitur obligatio restituendi.

Resp. 4. Si bona communia ex lege, vel consuetudine, vel voluntate superioris, aut donatoris destinata sint principaliter in bonum eorum quibus distribui debent, qualia sunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati vel destinati, ut singulis incolis distribuantur proportionate ad indigentiam, vel merita aut dignitatem singulorum; item pecuniæ summa a principe in præmium constituta militibus qui fortiter pugnarunt; aut spolia hostium jussu ducis dividenda inter milites pro singulorum meritis ac dignitate, male ea distribuens tenetur restituere eis, quibus minus distribuit quam habere debebant. Quia in ea distributione violavit justitiam commutativam: nam singuli habent jus accipiendi proportionate ad suam indigentiam, vel merita, servitia &c. fundatum in donatione talium bonorum per distributorem proportionate facienda.

Item qui accipit bona distribuenda pauperibus alicujus communitatis juxta cujusque indigentiam, tenetur ex justitia commutativa talem pecuniam istis pauperibus, & non aliis sic distribuere secundum voluntatem donantis. Nam singuli isti habent jus rigorosum in donatione fundatum accipiendi secundum suam indigentiam. Ita S. Th. 2. 2. qu. 62. ar. 1. ad 3. ibi: *Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minus quam debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut quanto minus habuit quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideo jam pertinet ad justitiam commutativam.*

Resp. 5. Qui male distribuit bona communia primario ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia ecclesiastica indignis aut minus dignis, tenetur resarcire dam-

damna inde secuta Ecclesiæ, vel communitati. Quia ex officio & pacto implicito, vel ex commissione accepta, ideoque ex justitia commutativa erga Ecclesiam, vel communitatem, tenebatur in hac distributione bono communi prospicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad restitutionem dignioribus quos præteriit, quia hi non habent jus strictum ac sibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, nisi id factum sit in concursu & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus sibi proprium, ut aliis præferantur.

Quæst. XX. *An in dubio, utrum res sit aliena, restitui debet?*

Resp. 1. Qui bona fide rem possidere cœpit, si postea incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur ex justitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc investigatio necessaria est, ut unicuique quod suum est reddatur, & alias se exponit periculo retinendi rem alienam. Quod si post diligentem inquisitionem non appareat probabilius rem esse alienam, manet in possessione bonæ fidei, nec tenetur restituere: quia in tali dubio melior est conditio possidentis, juxta reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis*. Et l. 170. §. de reg. jur. *In pari causa possessor potior haberi debet*. Nam possessor præter jus dubium utrinque æquale habet jus certum actualis possessionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non possidentis Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, sumptus impediantur, bona non negligantur, & alioqui nemo fere securus esset in rerum suarum pacifica possessione.

Quod si æque probabile appareat rem esse alienam, Azor cum aliis docet, licere possessori eam consumere vel vendere, modo in animo habeat ejus pretium domino postea cognito restituere, & admoneat emptorem de illo dubio: nam est quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori sequi potest, si dominus compareat. Si vero multo probabilius possessori appareat esse alienam, tenetur eam restituere domino, vel si cognosci nequeat, pauperibus. Nam tunc longe major probabilitas prævalet possessioni, & potest certitudinem moralem parere. Nec jam par est causa, quam regulæ juris ad meliorem conditionem possidentis exigunt ac supponunt, ut notat Delugo. Nec talis potest tunc prudenter negare esse alienam & jurare esse suam.

Resp. 2. Possessor bonæ fidei, qui occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem, peccat mortaliter: & si postea certo agnoscat dominum verum rei, tenetur ei restituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit, rei fructus, tum naturales, tum mixtos non solum quos percepit, sed etiam quos non percepit, sed percepisset dominus, si rem suam habuisset. *Lessius & alii*. Quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, cum sciverit se non posse juste sine inquisitione diligenti rem retinere; & fecit domino injuriam, negligendo inquirere: nam quilibet habet jus, ne quis se exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio ejus expendatur. Quod si, quia neglexit statim inquirere, nequeat postea veritatem invenire, tenetur restituere pro ratione dubii. *Ita Sanchez, Delugo, & alii*. Non omittendo inquirere, fecit injuriam ei de quo dubitabat an esset dominus: ergo hæc injuria resarciri debet secundum proportionem spei, quam alter habere poterat, ut agnosceretur verus dominus.

Resp. 3. Qui antequam possideat, dubitat utrum res sit aliena, potest eam accipere titulo venditionis, donationis &c. modo accipiat ex intentione eam restituendi domino, si post diligentem inquisitionem invenerit. Quia in hoc domino præstat beneficium, nam alioqui nunquam fortasse fuisset ei restituenda. Quod si accipiat ut sibi absolute retineat, peccat contra justitiam: Nam lege justitiæ tenetur non se exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino: at tali periculo se exponit, cum res illa possit esse alterius. Acceptam tamen potest, mutato animo, retinere, donec inveniat dominum cui restituat, & tunc debet diligenter inquirere an sit aliena. Et si probabilius appareat esse alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, si cognosci nequeat, restituere cum omnibus fructibus: nam non potest tunc prudenter judicare esse suam, & negare esse alienam. Si autem sit æque probabile rem esse alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & possessio capta cum dubia fide, meliorem non facit conditionem sic possidentis. Ergo cum æqua sit ejus conditio ac alterius non possidentis, æquale jus uterque habet, ideoque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic si quis dubitans an res sit aliena, præoccupavit illius possessionem a nemine occupatam. Si vero dubius an res sit sua, eam abstulit a possessore bonæ fidei, tenetur totam ei restituere sicut possessor malæ fidei: quia in dubio & pari causa potior est conditio possessoris bonæ fidei.

Resp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur an sint domini rei, rem possidet, si dubium sit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet: vel si dividi nequeat, ejus pretium, nisi forte ex eorum consensu agatur: nam non est ratio uni totum, vel plus aut minus adjudicandi. Si longe probabilius sit ad unum illorum totam pertinere, tota ei est adjudicanda, ut adjudicaret æquus judex, re ita cognita.

Quæst. XXI. *An qui dubitat utrum solverit debitum, tenetur adhuc illud integre solvere, si certo scire nequeat se solvisse.*

Resp. Affirm. *Est communis sententia*. Quia 1. Debito certo non satisfit per solutionem non certam; nam solutio dubia non est æqualis debito certo: justitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo casu pro debito stat possessio. 3. In foro conscientiæ judicare debemus de rebus istis sicut prudens judex cognita veritate, & inspecto jure naturali judicaret in foro externo; nam so-

forum internum debet sequi sententiam fori externi, nisi constet externum niti præsumptione falsa. At in foro externo debitor cogetur solvere debitum certum, nisi probet solutum esse, etiamsi creditor fateatur se de solutione dubitare, nec ea recordari.

Nec dicas in dubio meliorem esse conditionem possidentis. Nam 1. hoc non est verum, nisi quando in ceteris par est caussa possidentis & non possidentis: nam regulæ juris parem caussam exigunt ad meliorem conditionem possidentis. 2. Creditor possidet jus exigendi & accipiendi solutionem debiti sui, quo jure spoliari non debet in dubio. Nec refert quod debitor pecuniam solvendam possideat; nam dubium non versatur circa ipsam pecuniam, cujus sit; sed circa jus exigendi debitum, an adhuc sit. Cum autem jus illud certo extiterit, & non constet de ejus extinctione, creditor possidet durationem juris illius. *Ita Del. Sanch. &c.*

Quæst. XXII. *An est contra justitiam prodere alterius secretum suæ fidei commissum, & est obligatio resarciendi damnum inde secutum?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia quilibet habet jus, ne ejus secreta detegantur; estque mortale, si arcanum sit gravis momenti, vel inde grave damnum proximi aut discordia sequi possit. Unde illud, Eccli. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit ... Denudare amici mysteria desperatio est animæ infelicis.*

Quare non licet arcanum etiam a privato creditum, sine ejus consensu alteri aperire, etiam ex præcepto superioris, nisi alia via cognitum sit, *quia servare fidem est de jure naturali*, ait S. Thom. qu. 70. art. 1. ad 2. Nihil autem potest præcipi, nec fieri contra id quod est de jure naturali.

Hinc graviter peccant & ad restitutionem tenentur, qui proximi secretum explorant, vel ad januam auscultando, vel epistolas legendo, vel alio quovis modo: nam quilibet jus habet ad suum secretum. Item superiores, consiliarii, medici, advocati, amici, quibus consilii, vel auxilii petendi caussa, secretum committitur, graviter peccant, si illud detegant; quia vi muneris ac officii sui, ad servandum secretum obligantur. Immo qui ab altero alienum secretum accepit, & illud detegit cum gravi proximi detrimento, mortaliter peccat, tum contra caritatem vetantem, ne quis alteri faciat quod sibi fieri non vult, tum etiam contra justitiam, perinde ac cum fama læditur: nam quivis jus habet ad suum secretum, perinde ac ad suam famam.

Excipe, nisi secreti revelatio necessaria sit ad impediendum grave damnum injustum spirituale vel temporale tertii, vel communitatis a tali homine inferendum aut continuandum; tunc enim non spectato præcepto superioris teneris secretum tibi creditum revelare iis quorum interest, non nominata persona, nisi hoc necessarium sit ad malum impediendum. *Ita communiter.* Quia caritas obligat ad impediendum damnum commune & privatum innocentis etiam cum damno nocentis: nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defensionem revelatur secretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud secretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quam per confessionem sacramentalem) *homini sub secreto committuntur: aliquando sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta, si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum.* Ita S. Th. 2. 2. q. 70. ar. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occulte spargunt, vel aliquid moliuntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modo id extra confessionem noveris. Idque quamvis juraſſes te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem caritatis, invalidum est & illicitum.

Item juxta multos non teneris secretum juste cognitum cum certo periculo vitæ tuæ, vel gravissimi damni occultare, nisi sit ex confessione notum, vel secretum principis, aut reip. vel nisi ejus revelatio vergeret in grave reip. seu communitatis malum, vel promiseris cum tanto damno servaturum. Quia secluſis his casibus & ceteris, habes jus tibi potius consulendi quam alteri privato, quia non est in hoc rationabiliter invitus, nec censeris voluisse te obligare cum tanto onere ad illud servandum.

Nota. Is, cui alter injuste aperuit secretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata est a primo, manifestatione sub secreto data, & ulterior illa manifestatio cederet in injuriam alterius, qui secretum commisit, esſetque extensio ac ampliatio injuriæ factæ a primo iniquo proditore. Præterea si tale secretum detegas, impedis separationem damnorum quæ ex priore secreti violatione sequuntur, & ad quam jus habet ille tertius.

Quæst. XXIII. *An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injuste illata a defuncto, transit ad hæredes etiam extraneos?*

Resp Affirm. Constat 1. ex cap. ult. *de sepult.* & c. 9. *de usur.* & c. 5. *de raptor.* ibi: *Hæredes ejus moneas & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condigne satisfaciant.* 2. Quia onus restituendi bona est affixum bonis defuncti, qui eo ipso censebatur jam totum id habere minus in suis bonis, quod teneretur illud in conscientia solvere; ac proinde onus illud transit ad eorum possessorem. 3. Hæres substituitur in locum defuncti, eumque repræsentat quoad bona, jura, ac debita realia, & sicut succedit in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti, quæ in se suscipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si

Si plures ſint hæredes, ſinguli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in ſolidum. Quia ſicut bona & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera ac debita dividi debent, ex l. 2. Cod. *de hæred. act.* & l. 26. Cod. *de pact.* Æquum eſt enim, ut qui tantum ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte duntaxat ſentiat: nam licet ſinguli repræſentent defunctum, non tamen totaliter, ſed ex parte, omnes autem ſimul eum repræſentant totaliter. Cap. autem *Tua nos de uſur.* ſolum ſignificatur totam obligationem reſtituendi tranſire ad hæredes ſimul junctos, ita tamen ut ſinguli non teneantur niſi ex parte.

Quod ſi res aliena extet in ſe apud unum hæredem, hic tenetur eam integram reſtituere. Idem dic de re defuncti hypothecata alteri. Nam res ſic alteri obligata tranſit cum ſuo onere ad quemlibet poſſidentem c. 5. *de pignor.* Sed tunc is habet actionem de evictione contra ceteros hæredes, qui debent ei rependere pro rata.

Ceterum legatarii non univerſales minime obligantur ad reſtitutionem, ſi ea quæ hæredibus relicta ſunt, ſufficiunt ad ſolvenda omnia debita, relicta portione hæredibus jure debita. Quia non ſuccedunt in onera teſtatoris ſicut hæredes, nec ejus perſonam repræſentant. Si bona non ſufficiant, debent legatarii conferre ad reſtitutionem pro rata, quia ante omnia legata debent ſolvi debita, & poſtea deduci portio hæredibus debita.

Nota. Hæredes tenentur etiam contractibus a teſtatore initis, l. 3. Cod. *de contrahen. & commit. ſtipul.* ibi: *Generaliter ſancimus omnem ſtipulationem ſive in dando, ſive in faciendo inveniatur, & ad hæredes, & contra hæredes tranſmitti, ſive ſpecialis hæredum fiat mentio, ſive non.* Nam, ut dixi, hæredes repræſentant defunctum, eique ſicut in bona ac jura, ita & in onera debita, & obligationes reales ſuccedunt.

FINIS PARTIS I. TOMI II.

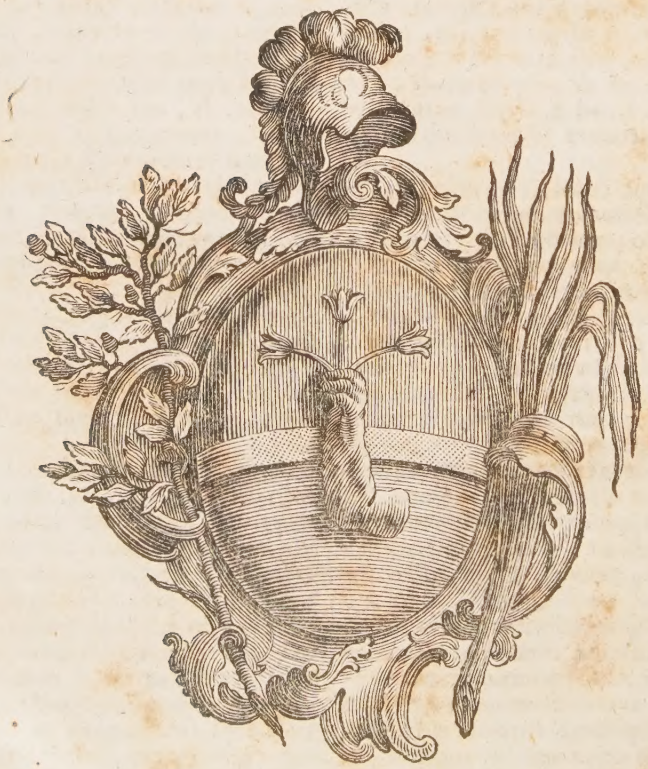

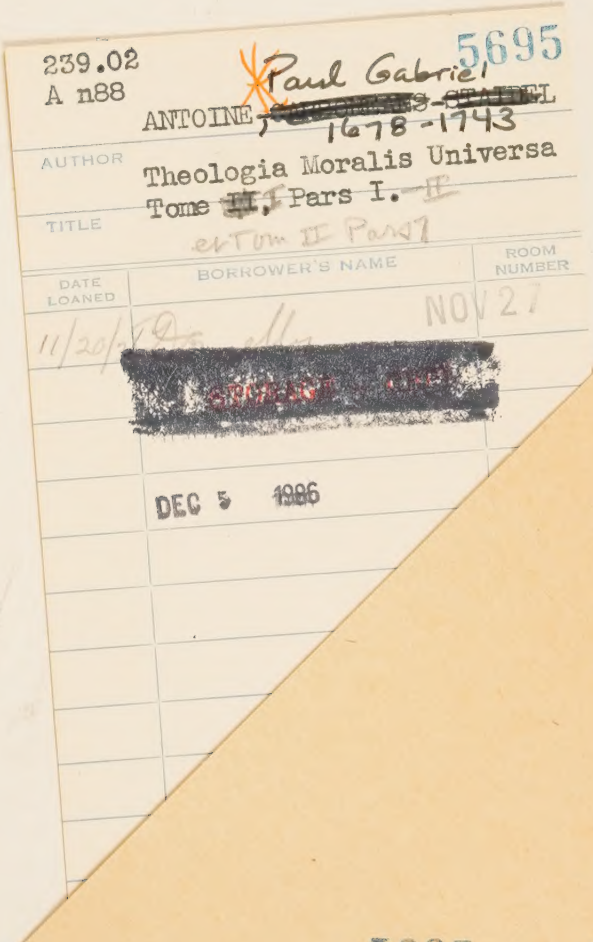
239.02
A n88
5695
Paul Gabriel
ANTOINE, [redacted] 1678-1743
AUTHOR
Theologia Moralis Universa
Tome III, Pars I. II
TITLE
erum II Pars I
DATE LOANED
BORROWER'S NAME
ROOM NUMBER
11/20/50
NOV 27
[redacted]
DEC 5 1986
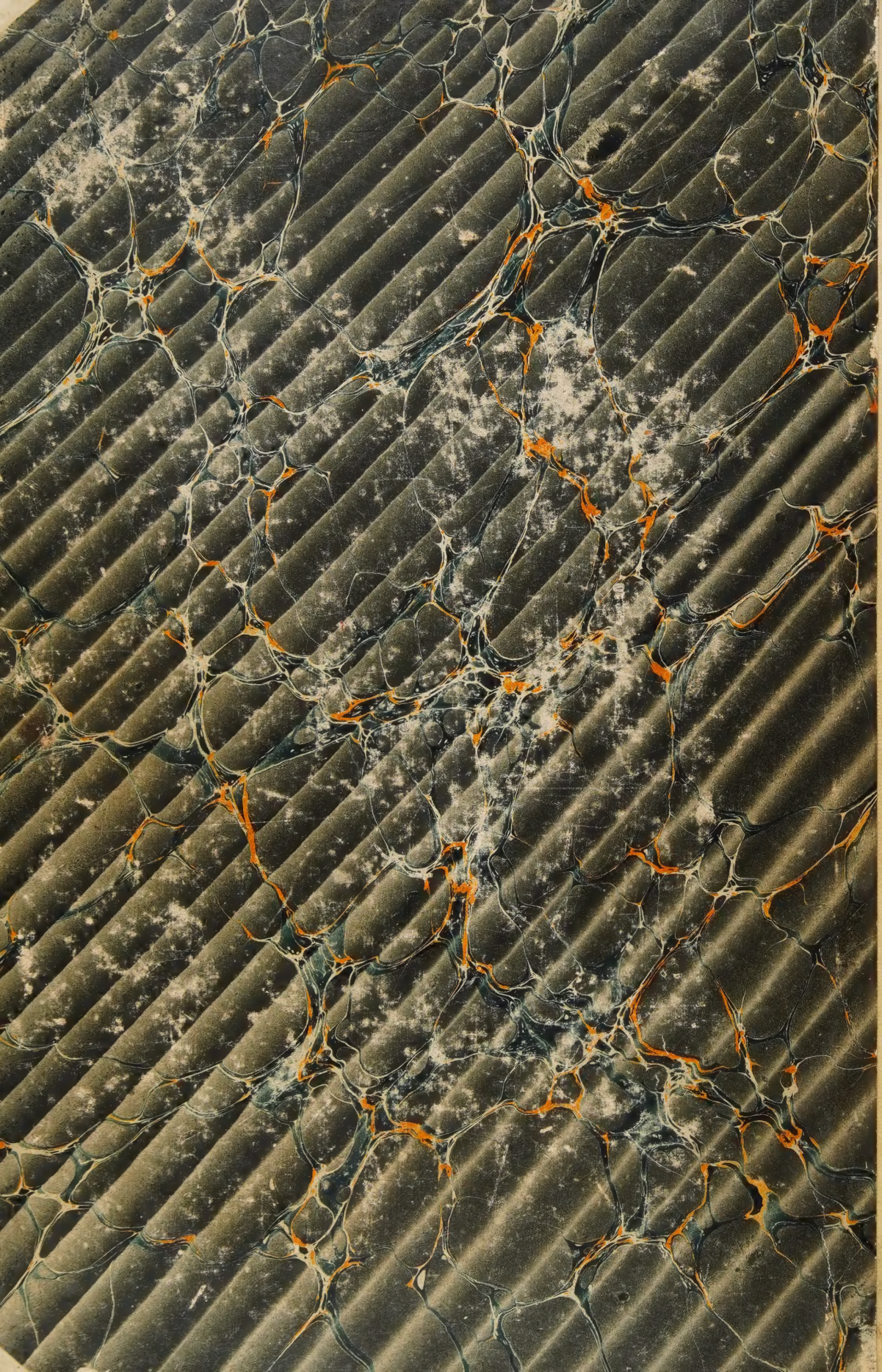
5095